

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARIN
YAPABİLİRLİK YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE
ETKİNLİĞİ ANALİZİ: BURSA ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Zeynep ACA

BURSA – 2018

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARIN
YAPABİLİRLİK YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE
ETKİNLİĞİ ANALİZİ: BURSA ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

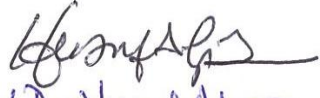
Zeynep ACA

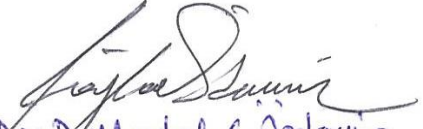
**Danışmanlar:
Prof. Dr. Yusuf ALPER - Doç. Dr. Mustafa Çağlar ÖZDEMİR**

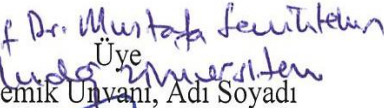
BURSA – 2018

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

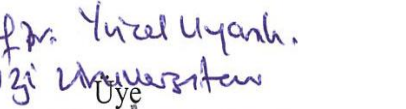
Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim/Ana Sanat Dalı, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı'nda 711113002 numaralı Zeynep ACA'nın hazırladığı "Türkiye'de Kamusal Sosyal Yardımların Yapılabilirlik Yaklaşımı Çerçevesinde Etkinliği Analizi: Bursa Örneği" konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 10./05/2018 günü 10:00-12:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının .. Basarılı... (başarılı/başarısız) olduğuna .. Oy Birliği..... (oy birliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Yusuf Alper
Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa C. Özdemir
Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
(2. Danışman)

Prof. Dr. Mustafa Semir Tekin
Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Feridun Yılmaz
Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Yücel Uyanık
Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Akren Erduran
Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

10./05/2018

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 04/04/2018

Tez Başlığı / Konusu: Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardımların Yapabilirlik Yaklaşımı Çerçevesinde Etkinliği Analizi: Bursa Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 574 sayfalık kısmına ilişkin, 04.04.2018 tarihinde şahsım tarafından .....Tunika..... adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9. tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Zeynep ACA

Öğrenci No: 711113002

Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Programı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Statüsü: Doktora

Prof. Dr. Yusuf Alper
Tez Danışmanı

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum "Türkiye'de Kamusal Sosyal Yardımların Yapabilirlik Yaklaşımı Çerçevesinde Etkinliği Analizi: Bursa Örneği" adlı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına yemin ederim.

01.05.2018

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Zeynep ACA

Öğrenci No: 711113002

Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Programı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Statüsü: Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Zeynep ACA
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : XXVI + 574
Mezuniyet Tarihi : 10 /05/ 2018
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Yusuf ALPER – Doç. Dr. Mustafa Çağlar ÖZDEMİR

Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardımların Yapabilirlik Yaklaşımı Çerçevesinde Etkinliği Analizi: Bursa Örneği

Çalışma, Türkiye’de yürütülen kamusal sosyal yardımların, “yapabilirlik yaklaşımı” çerçevesinde etkinliğini araştırmayı amaçlamaktadır. Kamusal sosyal yardımların, yardım alanlar üzerindeki çok boyutlu etkilerini saptamayı hedefleyen araştırma kapsamında ele alınacak araştırma problemleri “kamusal sosyal yardımlardan beklenen fayda sağlanabiliyor mu? Kamusal sosyal yardımlar, yardım alanların sosyal refahını yükseltiyor mu? Sosyal yardımlarla toplumsal refah arasında ne yönde ve ölçüde bir ilişki vardır?” olarak belirlenmiştir.

Yapılan yardımların kalıcı refah artışına etkisinin temel çıktı kabul edildiği çalışmanın alan araştırması, Bursa Valiliğinin de verdiği destekle Bursa ilinde gerçekleştirilmiştir. Bursa İl genelinde-2016 yılı rakamlarına göre-274.410 kişiye (34.231.330, 31-TL) kamusal sosyal yardım yapılmıştır.

Kantitatif araştırma tekniği kullanılan çalışmada, kamu temeli sosyal yardımların kısıtlılığında, mevcut sosyal yardımlardan yararlanan bireyler sınırlamasında gerçekleştirilmiştir. *Örneklem belirlenmesinde*, TÜİK’in de kullandığı örneklem hesap yöntemi tercih edilmiştir (tahmindeki tolerans büyüklüğü 0,05, istenilen durumun evrende görülme oranı 0,5, Alfa yanılma düzeyi 0,05 ve $t=1,96$). Örneklem; tabakalı örneklem hesaplaması yöntemi ile ilgili alana homojen olarak dağıtılmıştır. Çalışmada anket soruları Amartya Sen’in yapabilirlik yaklaşımından hareketle Nussbaum’un sunduğu “*Evrensel bir yapabilirlikler listesinden*” hareketle oluşturulmuştur. Liste; bedensel sağlık (*bodily health*), bedensel bütünlük (*bodily Integrity*), algılama, hayal etme ve düşünme (*senses, imagination and thought*), duygular (*emotions*), pratik akıl (*practical reason*), üyelik (*affiliation*), doğal çevre ile kurulan ilişkiler (*other species*), oyun-eğlence (*play*) ve kişinin çevresi üzerindeki kontrolü (*control over one’s environment*) başlıklarını içermektedir.

Anket sorusu oluşturma süreci ise dört aşamada tamalanmıştır. İlk aşama; yapabilirlik listesinin bileşenlerinin ve Türkiye’deki sosyal yardım bileşenlerinin bir tablo şeklinde detaylı açıklanması, İkinci aşama Türkiye’de yapılan sosyal yardımların tekabül ettiği yapabilirlik yaklaşımı bileşenlerinin tespiti, Üçüncü

aşama tespit edilen bileşen açıklamalarından faydalanılarak sorular oluşturma, Dördüncü aşama soruların geçerlik güvenirlik testini yapma (uzman görüşü +pilot uygulama) şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Anket uygulama süreci hazırlanan kamusal sosyal yardım haritasına göre hesaplanan kişi sayısının bölgesel ayırımına göre gerçekleştirilmiştir. Anket sonuçları ise SPSS programı yardımı ile değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçlarına göre kamusal sosyal yardımlardan beklenen faydanın sağlanamadığı, sosyal yardımların yardım alanların sosyal refahını yükseltmediği saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yapabilirlik, işlevsellik, bireysel refah, sosyal refah, kamusal sosyal yardımlar.

ABSTRACT

Name and Surname : Zeynep ACA
University : Uludağ Üniversitesi
Institution : Social Science Institution
Field : Labour Economics and Industrial Relations
Branch : Labour Economics and Industrial Relations
Degree Awarded : PHD
Page Number : XXVI + 574
Degree Date :10/05/ 2018
Supervisor (s) : Prof. Dr. Yusuf ALPER-Doç. Dr. Mustafa Çağlar ÖZDEMİR

Analysis of The Effectiveness of Public Social Benefits in Turkey: The Case of Bursa

This study aims to analyse the efficiency of public social benefits implemented in Turkey within the frame of Amartya Sen's Capability Approach. The study problems to be addressed in the project, which aims to determine the multidimensional effects of public social benefits on beneficiaries, are defined as " are the expected benefits from public social assistance provided? Do public social benefits increase the quality of life of beneficiaries? And what is the relationship between social assistance and social welfare?"

The effect of the social assistance on the increase of permanent welfare is the main output of the study. The study was conducted in the province of Bursa with the support of the Governorship of Bursa. In Bursa- according to figures of 2016-274.410 people (34.231.330,31-TL) were provided with public social assistance.

The quantitative research technique was carried out on the study to be used, on the restriction of public-based social assistance, and on the restriction of the individuals benefiting from the existing social assistance. In determining the sample, the sampling method used by TURKSTAT (TUIK) is preferred. (Tolerance size of the instruction is 0.05, the rate of visualization in the desired situation is 0,5, Alfa error level is 0.05 and $t = 1.96$). Sample; was be homogeneously distributed to the relevant area by the layered sample calculation method.

Survey questions in the study were prepared based on the list of universal capabilities given by Nussbaum on the basis of Amartya Sen's capability approach. This list includes the titles of life, bodily health, senses imagination and thought, emotion, practical reason, affiliation, other species, play, material and political control over one's environment.

The questionnaire creation process consisted of four stages. First stage; A detailed description of the components of the capability list and the social assistance components in Turkey, the second stage was the identification of the components of the capability approach corresponding to the social assistance made in Turkey, The third step was to create questions by making use of component descriptions, The fourth stage was conducted in the form of validity reliability testing (expert opinion + pilot implementation).

The survey process was carried out according to the regional division of the number of persons calculated according to the prepared public social assistance map. Survey results evaluated by SPSS program. According to the evaluation results, it is determined that the expected benefit from public social benefits can not be provided and social benefits do not raise the social welfare of the beneficiaries.

Keywords: Capability, functionality, individual welfare, social welfare, public-based social benefits

ÖNSÖZ

Dedem Naci ACA'ya

Bu çalışmayı sevgili dedeme ithaf ediyorum. Kendisinin en büyük temennisi okumamdı ve nitekim bu gerçekleşti.

Çalışma için söyleyecek çok şeyim olduğunu düşünüyorum. Öncelikle bu çalışma her ne kadar uzun ve zorlu bir süreci benim için ifade etse de şimdiye kadarki akademik kariyerim boyunca en keyif aldığım çalışma oldu diyebilirim. Çalışmanın keyifli olmasının birçok nedeni olmakla birlikte Birleşik Krallık'ta bir yıl yaşayarak farklı bir ülkenin akademik çalışma ortamına şahit olmanın yarattığı mutluluk sanırım en büyük keyiflerden biriydi. Bu keyifli çalışmayı bana ısrarla öneren ve çalışma süresince önerileriyle beni yönlendiren değerli hocam, büyüğüm ve danışmanın Prof. Dr. Yusuf ALPER'e teşekkür ederim. Bu çalışma vesilesiyle tanıştığım ve başından sonuna kadar çalışmamı sahiplenerek bugün olduğu noktaya getirmemde çok büyük emeği olan Doç. Dr. Mustafa Çağlar Özdemir'e de çok teşekkür ederim. Ayrıca bu keyifli tezin yurtdışı finansmanını sağlayan TÜBİTAK'a da teşekkür etmek istiyorum. Elbette bu vesileyle Strathclyde üniversitesindeki danışmanım Prof. Dr. Bernard Harris'e ve sevgili arkadaşlarım Araş. Gör. Ulviye Ceylan TÜFEKÇİ ve Araş. Gör. Fatih GÜLTEKİN'e de bana verdikleri destekten ötürü teşekkür ederim.

Esasında bugün geldiğim noktanın en büyük mimarları annem ve babamdır. Ayaklarımın üzerinde durabilmem için her türlü fedakârlıkta bulunan anne ve babama bu çalışma aracılığıyla bir kez daha teşekkür etmek boynumun borcudur. Ayrıca henüz üniversite ikinci sınıf öğrencisi iken bir kurs vesilesiyle tanıdığım ve o günden sonra en yakın dostlarımdan ve dert ortaklarımdan biri olan sevgili ablam Nurten DİNÇEL'e her türlü kahrımı çektiği ve hayatımdaki tüm zorluklarda benim yanımda yer aldığı için teşekkür ediyorum.

Her çalışmanın bir takım zorlukları olduğu aşikârdır. Bu çalışmanın en büyük zorluklarından biri alan araştırması süreciydi. Ben bu süreci Bursa Valiliğinin verdiği destekle tamamladım. Bu anlamda Bursa Valiliğine teşekkür ederim. Ayrıca Bursa İl Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müd. Şenol KALYONCU'ya ve alan araştırmamı gerçekleştirdiğim Yıldırım, Osmangazi, Nilüfer, İnegöl ve Karacabey SYDV müdürleri ve çalışanlarına bana verdikleri sonsuz destek için teşekkür ederim. Çalışmanın analizinde büyük katkılarından dolayı Prof. Dr. Mustafa Sevüktekin'e, Araş. Gör. Dr. Elif KARA'ya ve Yrd. Doç. Dr. Dilek MURAT'ta çok ama çok teşekkür ederim. Ayrıca analizde kısmi katkılarından dolayı Mustafa Berat Yerman'a da teşekkür ederim.

Bu çalışmanın bir diğer zorluklarından biri henüz çalışmamı tamamlamamışken ve Dr. ünvanına hak kazanmamışken işten çıkarılmış olmamdır. Bu sürecin bende yarattığı olumsuz etki ve hayal kırıklığını kelimelerle anlatmam imkânsız. Ancak bu olumsuz sürecin elbette bana kazandırdığı çok şey de oldu. Bu olumsuz süreç öncelikle bana benim yanımda yer alan gerçek dostlarımı bir kez daha görmeme vesile oldu. Bu anlamda sevgili hocam, dostum ve arkadaşım Araş. Gör. Dr. Zehra Maviş YILDIRIM'a bu zor günlerimde hep yanımda olduğu için çok ama çok teşekkür ediyorum. Çok sık bir araya gelemesekte sık sık beni arayıp sorarak desteklerini sürekli bana hissettiren Araş. Gör. Emre YAYIN'a, Araş. Gör. Gözde SOYSAL'a, Sanayi ve Teknoloji Uzmanı Duygu KOLAT'a da teşekkür ederim. Ayrıca Araş. Gör. Dr. Elif KARA'ya, Araş. Gör. Gözde SÜMER'e, Araş. Gör. Ceyhan GÜLER'e, Araş. Gör. Fatih GÜLTEKİN'e ve Müfettiş Şükriye YAZICI'ya bu süreçteki desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar	xvi
ŞEKİLLER	xxii
GRAFİKLER	xxiii
KISALTMALAR	xxv

GİRİŞ	1
-------------	---

I. BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. SOSYAL YARDIMLAR	9
1.1. SOSYAL YARDIM KAVRAMI	9
1.2. KAMUSAL SOSYAL YARDIM KAVRAMI	11
1.3. KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARLA GÖNÜLLÜ SOSYAL YARDIMLAR ARASINDAKİ AYRIM	16
1.4. SOSYAL YARDIMLARLA SOSYAL HİZMETLER ARASINDAKİ AYRIM	18
1.5. SOSYAL YARDIMLARIN TEMEL NİTELİKLERİ	21
1.5.1. Muhtaçlık Esasına Dayanması.....	21
1.5.2. Şartlı veya Şartsız Verilmesi	22
1.5.3. Yardımların Aynı veya Nakdi Yapılabilmesi	24
1.6. SOSYAL YARDIMLARIN HEDEFLERİ/AMAÇLARI.....	25
1.6.1. Muhtaçlığı Azaltma	25
1.6.2. Geliri Koruma ve Ekonomik Verimliliği Artırma	28
1.6.3. Sosyal İçermeyi-Sosyal Bütünleşmeyi Sağlama/Sosyal Dışlanmadan Koruma	30
1.6.4. Kişileri Risklere Karşı Koruma	34
1.6.5. Yeniden Bölüşümü Sağlama.....	37
1.6.6. Bireylerde Davranış Değişikliği Sağlama	40
1.7. SOSYAL YARDIM YÖNTEMLERİ	41
1.7.1. Kategorik Kriterlere Dayalı Yöntem	41
1.7.2. Yerel Bazlı Yöntem	42
1.7.3. Gelir Testine Dayalı Yöntem.....	43
1.7.4. Kendiliğinden Hedefleme Yöntemi	44
1.7.5. Gelir Göstergelerine Dayalı Yöntem	45

2. ETKİNLİK	46
2.1. ETKİNLİK KAVRAMI	46
2.2. ETKİNLİK ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ	48
2.2.1. Parametrik Yöntemler.....	48
2.2.1.1. Stokastik Sınır Yaklaşımı.....	49
2.2.1.2. Serbest Dağılım Yaklaşımı	49
2.2.1.3. Kalın Sınır Yaklaşımı (Sınır Etkinliği Yaklaşımı).....	50
2.2.2. Parametrik Olmayan Yöntemler	51
2.2.2.1. Veri Zarflama Analizi	51
2.2.2.2. Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi.....	52
2.2.3. Rasyo (Oran) Analizi	53
3. REFAH, BİREYSEL REFAH VE TOPLUMSAL REFAH.....	54
3.1. REFAH VE BİREYSEL REFAH KAVRAMI	54
3.2. TOPLUMSAL REFAH KAVRAMI.....	58
3.3. REFAHI ÖLÇMEYE YÖNELİK KURAMSAL YAKLAŞIMLAR.....	61
3.3.1. Faydacı Yaklaşım	61
3.3.2. John Rawls'ın Dağıtıcı Adalet Anlayışı	64
3.3.3. İnsan İhtiyaçları Yaklaşımı.....	71
3.3.4. Yapabilirlik Yaklaşımı.....	76
3.3.4.1. Faydacı Yaklaşımın Eleştirisi	85
3.3.4.2. Yapabilirlik Yaklaşımın Adalet Anlayışı.....	88
3.3.4.3. Yapabilirlik Yaklaşımın Toplumsal Refah Uzlaşısı	96
3.3.4.4. Yapabilirlik Yaklaşımının Temel Kavramları	106
3.3.4.4.1. Özgürlük	106
3.3.4.4.2. İşlevsellik ve yapabilirlik.....	115
3.3.4.4.3. Avantaj.....	123
3.3.4.4.4. Aktif eyleyen özne.....	126
3.3.4.4.5. Kişinin özne yönü ile refah yönü arasındaki ayırım	132
3.3.4.5. Yapabilirlik Yaklaşımının Muhtaçlığa Yaklaşımı	137
3.3.4.6. Yapabilirlik Yaklaşımın Etkinlik Anlayışı	148
3.3.4.7. Yapabilirlik Yaklaşımının Mallara Yaklaşımı ve Yapabilirlik Yaklaşımının Fonksiyonel Gösterimi	157
3.3.4.8. Yapabilirlik Yaklaşımının Sosyal Yardım Anlayışı	162
3.3.4.9. Martha Nussbaum'un Yapabilirlik Listesi.....	166
3.3.4.9.1. Yapabilirlik listesinin temel özellikleri	169
3.3.4.9.2 Nussbaum ve Sen arasındaki farklılıklar	179
3.3.4.10. Yapabilirlik Yaklaşımın Sosyal Refah Anlayışı	184
3.4. REFAHI ÖLÇMEYE YÖNELİK Ampirik Yaklaşımlar	189
3.4.1. İnsani Gelişme Endeksi (Yaklaşım)	189
3.4.2. Ruut Veenhoven'in Mutlu Yaşam Beklentisi Birleşmiş Milletlerin Yaklaşımı	194
3.4.3. Osberg ve Sharpe'ın Ekonomik İyilik Endeksi Yaklaşımı.....	197
3.4.4. Dublin Fonu Yaklaşımı (Eurofound).....	201
3.4.5. Sosyal Kalite Yaklaşımı	205
3.4.6. OECD İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index).....	210
3.4.7. Sosyal İlerleme Endeksi	215
3.4.8. Diğer Çeşitli Refah Yaklaşımları.....	219
3.5. REFAH REJİMLERİ	222

3.5.1. Liberal Refah Rejimi (Anglo –Amerikan Refah Rejimi) ve Amaçları.....	225
3.5.2. Muhafazakâr Refah Rejimi (Orta Avrupa Refah Rejimi) ve Amaçları	226
3.5.3. Sosyal Demokrat Refah Rejimi (Kuzey Avrupa Refah Rejimi) ve Amaçları	226
3.5.4. Güney Avrupa Refah Rejimi (Akdeniz Modeli Refah Rejimi) ve Amaçları	227
3.5.5. Diğer Refah Rejimi Modelleri	229

II. BÖLÜM

SOSYAL YARDIMLAR VE REFAH İLİŞKİSİ

1. SOSYAL YARDIMLARIN GELİŞİMİ.....	231
2. SOSYAL REFAH, YARDIM VE İHTİYAÇLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	233
3. SOSYAL YARDIMLARDA YAŞANAN DÖNÜŞÜMLER.....	235
3.1. LİBERALİZMDEN DEVLETÇİLİĞE	235
3.2. DEVLETÇİLİKTEN NEO-LİBERALİZME	243
3.3. İLERİ ENDÜSTRİYEL DÖNÜŞÜM	249
4. SOSYAL YARDIMLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI DÜZENLEMELER .	254
4.1. İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ	256
4.2. PHILADELPHIA BİLDİRGESİ	258
4.3. AVRUPA SOSYAL ŞARTI	259
4.4. EKONOMİK SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR SÖZLEŞMESİ	261
5. SOSYAL REFAHA YÖNELİK SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER.....	262
5.1. GENEL OLARAK REFAHIN SOSYAL VE EKONOMİK GÖSTERGELERİ.....	262
5.1.1. Sosyal Göstergeler	263
5.1.1.1. Toplumsal Cinsiyet	263
5.1.1.2. Eğitim.....	263
5.1.1.3. Sağlık	263
5.1.1.4. Yardımların Etkinliği	264
5.1.1.5. İklim Değişikliği	264
5.1.1.6. Çevre	264
5.1.1.7. Yoksulluk	265
5.1.1.8. Bilim ve Teknoloji	265
5.1.1.9. Sosyal Koruma ve İşgücü.....	265
5.1.1.10. Sosyal Gelişme.....	266
5.1.1.11. Kentsel Gelişme	266
5.1.2. Ekonomik Göstergeler	266
5.1.2.1. Ekonomi ve Büyüme.....	266
5.1.2.2. Tarım ve Kırsal Kalkınma.....	267
5.1.2.3. Enerji ve Madencilik	267
5.1.2.4. Dış Borç	267
5.1.2.5. Finans Sektörü.....	268
5.1.2.6. Kamu Sektörü	268
5.1.2.7. Özel Sektör.....	268
5.1.2.8. Ticaret	269

5.1.2.9. Alt Yapı.....	269
5.2. TÜRKİYE’DE KALKINMA BAKANLIĞININ KULLANDIĞI EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER	269
5.2.1. Sosyal Göstergeler	269
5.2.1.1. Nüfus	269
5.2.1.2. Eğitim.....	270
5.2.1.3. Sağlık	273
5.2.1.4. Çalışma Hayatı	274
5.2.1.4.1. İstihdam	274
5.2.1.4.2. Ortalama maaş ve ücretlerdeki gelişmeler.....	275
5.2.1.4.3. İşgücü maliyetlerinde gelişmeler	275
5.2.1.4.4. Hanehalkı fertlerinin işteki durumlarına göre istihdam ve yıllık kullanılabilir iş gelirleri	276
5.2.1.4.5. Net ele geçen ücretlerdeki gelişmeler.....	277
5.2.1.5. Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerine İlişkin Gelişmeler	277
5.2.1.6. Kitap, Kütüphanelerdeki Kitap ve Okuyucu Sayıları	278
5.2.1.7. Spor	279
5.2.1.8. Belediye Hizmetleri	279
5.2.1.9. Bilim ve Teknoloji Göstergeleri	280
5.2.1.10. İnşaat ve Kullanım İzinlerine Göre Konut Üretimi.....	281
5.2.1.11. Tüketici Kredilerinin Mal ve Hizmet Gruplarına Göre Dağılımı .	281
5.2.1.12. Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Yıllık Gelirlerin Dağılımı.....	282
5.2.2. Ekonomik Göstergeler	282
5.2.2.1. Milli Gelir	282
5.2.2.2. Üretim	284
5.2.2.3. Sabit Sermaye Yatırımları.....	285
5.2.2.4. Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi	287
5.2.2.5. Parasal ve Mali Gelişmeler	288
5.2.2.5.1. Para, banka ve sermaye piyasası.....	288
5.2.2.5.2. Kamu finansmanı.....	289
5.2.2.5.3. Fiyatlar	289
5.2.2.6. İktisadi Sektördeki Gelişmeler.....	291

III. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KAMUSAL SOSYAL YARDIM SİSTEMİ

1. TÜRKİYE’DE KAMU SOSYAL YARDIMLARA GENEL BAKIŞ.....	293
1.1. TÜRKİYE’DE KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARIN DOĞUŞU VE GELİŞİM SEYRİ.....	293
1.2. KAMUSAL SOSYAL YARDIMLAR KONUSUNDA TÜRKİYE’NİN POLİTİK DURUŞU	300
1.3. KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARA İLİŞKİN HUKUKİ DÜZENLEMELER.....	310

2. TÜRKİYE’DE YÜRÜTÜLEN KAMUSAL SOSYAL YARDIM SİSTEMİNDE YER ALAN KURULUŞLAR VE BU KURULUŞLAR TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI.....	318
2.1. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İDARİ YAPISI, GÖREVLERİ VE TAŞKILATLANMASI.....	318
2.2. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI SOSYAL YARDIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI.....	322
2.2.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülen Yardımların Dağıtımında Kullanılan Hedefleme Yöntemleri	322
2.2.2. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Sunulan Sosyal Yardım Programlarından Yararlanabilecek Kişiler ve Yardımlara Başvuru	324
2.2.3. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Verilen Sosyal Yardımlar	327
2.2.3.1. Eğitim Yardımları	330
2.2.3.1.1. Eğitim materyali yardımı	331
2.2.3.1.2. Şartlı eğitim yardımı	331
2.2.3.1.3. Öğrenci barınma, taşıma, iâşe yardımı	333
2.2.3.2. Aile Yardımları	334
2.2.3.2.1. Gıda yardımları	334
2.2.3.2.2. Yakacak yardımları.....	335
2.2.3.2.3. Barınma yardımları	335
2.2.3.2.4. Eşi vefat etmiş kadınlara yapılan yardımlar	336
2.2.3.2.5. Muhtaç asker ailelerine yapılan yardımlar	337
2.2.3.2.6. Öksüz, yetim ve asker çocuğ yardım programı	338
2.2.3.3. Sağlık Yardımları (Şartlı Sağlık Yardımı)	340
2.2.3.4. Engelli ve Yaşlı Yardımları	342
2.2.3.4.1. Engelli ihtiyaç yardımları	342
2.2.3.4.2. Engelli öğrencilerin okullara ücretsiz taşınması.....	343
2.2.3.4.3. 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Yardımlar	344
2.2.3.4.4. Evde bakım yardımı.....	346
2.2.3.5. Özel Amaçlı Yardımlar	348
2.2.3.5.1. Aşevleri.....	348
2.2.3.5.2. Afet (acil durum) yardımları.....	348
2.2.3.5.3. Diğer muhtelif sosyal yardımlar	349
2.2.3.5.4. Yabancılara yönelik sosyal uyum yardım programı.....	350
2.3. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI	351
2.3.1. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Tarafından Sunulan Sosyal Yardım Programlarından Yararlanabilecek Kişiler ve Yardımlara Başvuru ve Yardıma Hak Kazanma	353
2.3.2. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Tarafından Verilen Sosyal Yardımlar	355
2.3.2.1. Geçici Ekonomik Destek	355
2.3.2.2. Süreli Ekonomik Destek	355
2.3.2.3. Evlenme Yardımı	357

2.4. Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Programları	358
2.4.1. Muhtaç Aylığı Bağlanması	359
2.4.2. İmarat Hizmetleri (Aşevi Hizmetleri)	361
2.4.3. Muhtaç Durumdaki Öğrencilere Burs Verilmesi	363
2.4.3.1. Eğitim yardımı	363
2.4.3.2. Yükseköğrenim öğrencilerine burs verilmesi	364
2.4.3.4. Fakir ve Garip Hastalara Tedavi Yardımı	366
2.5. Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Programları	367
2.5.1. İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Muhtaç Durumdaki Öğrencilere Parasız Yatılılık ve Burs Verilmesi	368
2.5.2. Taşımali Eğitim-Öğle Yemeği Yardımı	372
2.6. Kredi Yurtlar Kurumu Tarafından Yürütülen Sosyal Yardımlar Programları (Muhtaç Durumdaki Öğrencilere Burs Verilmesi)	375
2.7. İçişleri Bakanlığı Tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Programları	379
2.8. Adalet Bakanlığı Tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Programları (Hükümlülerin Sağlık Giderlerinin Karşlanması)	384
2.9. Tarım Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı Tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Programları (Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yönelik Faaliyetler)	386
2.10. Belediyeler Tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Programları	391
3. TÜRKİYE’DE KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARA BÜTÇEDEN AYRILAN PAYLAR	393

IV. BÖLÜM

KAMU TEMELLİ SOSYAL YARDIMLARIN AMARTYA SEN “YAPABİLİRLİK YAKLAŞIMI” ÇERÇEVESİNDE ETKİNLİK ANALİZİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE SORUNSALI	399
2. ARAŞTIRMA SORUSU VE HİPOTEZLERİ	403
3. ARAŞTIRMA TASARIMI: EVREN VE ÖRNEKLEM SEÇİMİ	408
4. ÖLÇME: VERİ TOPLAMA	412
4.1. ANKET SORULARINI OLUŞTURMA	412
4.2. YETKİLİ KURULUŞLARLA İLETİŞİME GEÇME VE VERİLERİN TOPLANMASI	418
5. ARAŞTIRMANIN KISITLARI	419
6. ÖLÇME ARACININ GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİĞİ ANALİZİ: ÖN TEST	420
7. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	428
7.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ	428
7.2. GENEL AMAÇLI SORULAR	432
7.2.1. Katılımcıların Yaşam Koşullarının İncelenmesi	432
7.2.2. Katılımcıların Sosyal Yardımlarının İncelenmesi	439
7.3. KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARIN ETKİNLİĞİ ANALİZİ	447
7.3.1. Sosyal Yardım Algı Ölçeğinin Güvenirlik Analizi: Ana Anket	447
7.3.2. Kamusal Sosyal Yardımların Bireysel ve Toplumsal Refaha Etkisi	452
7.3.2.1. Fizyolojik Boyutun Etkinliği Analizi	453

7.3.2.2. Psikolojik Boyutun Etkinliği Analizi	464
7.3.2.3. Sosyolojik Boyutun Etkinliği Analizi	476
7.3.2.4. Ekonomik Boyutun Etkinliği Analizi.....	492
7.3.2.5. Sosyal Yardımların Kalıcı Refaha Etkisi	501
7.3.2.6. Sosyal Yardım Alanların Bağımlılık Seviyeleri: Sosyal Yardımlar Yapılmazsa Toplumsal Refah Geriler mi?.....	503
7.3.2.7. Toplumsal Refahı Artırmada Sosyal Yardımların Eşik Düzeyi: Yararlanıcılara Hangi Noktaya Kadar Yardım Yapılmalıdır?	504
7.3.2.8. Toplam Aylık Gelir-Fizyolojik, Psikolojik, Sosyolojik ve Ekonomik Boyutlarla İlişkisi	509
7.3.3. Bağımsız Ölçek Sorularının Değerlendirilmesi.....	511
7.3.3.1. Sosyal Yardım Siyasi Parti İlişkisi.....	511
7.3.3.2. Sosyal Yardımları Araştırma Yolları	512
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	516
KAYNAKLAR	535
Ek – 1.....	563
Ek – 2.....	564
Ek – 3 Tablo 1. Sosyal Yardımların Ağırlıklandırması.....	565
Ek – 4 Tablo 2. Yapabilirliklerin Ağırlıklandırması	566
Ek – 5 Tablo 3. Kamusal Sosyal Yardımların Etkinliği Analizi Anket Soruları	570
Ek – 6 Tablo 4. Ana Ankette Değiştirilen Soru.....	574
Ek – 7 Tablo 4. Ana Ankette Değiştirilen Soru.....	571
Ek – 8 Tablo 5. Ana Ankette Revize Edilen Soru.....	571
Ek – 9 Tablo 6. Ana Ankette Sıfırdan Yazılan Sorular	572
Ek – 10 Tablo 7. Ana Ankette Kapsam Dışı Bırakılan Sorular	572
ÖZGEÇMİŞ.....	573

TABLULAR

	Sayfa
Tablo 1.1. Mahkumlar Çıkmazı	106
Tablo 1.2. İGE Kullanılan Minimum ve Maksimum Değerler	193
Tablo 1.3. Sosyal Kalite Yaklaşımının Göstergeleri.....	210
Tablo 2.1. Kalkınma Bakanlığının Nüfus Göstergeleri	270
Tablo 2.2. Kalkınma Bakanlığının Eğitim Göstergeleri	271
Tablo 2.3. Kalkınma Bakanlığının Sağlık Göstergeleri	273
Tablo 2.4. Kalkınma Bakanlığının İstihdam Göstergeleri	274
Tablo 2.5. Kalkınma Bakanlığının Ortalama Maaş ve Ücretlerdeki Gelişmeler Göstergeleri	275
Tablo 2.6. Kalkınma Bakanlığının İşgücü Maliyetlerinde Gelişmeler Göstergeleri.....	276
Tablo 2.7. Kalkınma Bakanlığının Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumlarına Göre İstihdam ve Yıllık Kullanılabilir İş Gelirleri Göstergeleri.....	276
Tablo 2.8. Kalkınma Bakanlığının Net Ele Geçen Ücretlerdeki Gelişmeler Göstergeleri.....	277
Tablo 2.9. Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerine İlişkin Gelişmeler Göstergeleri	278
Tablo 2.10. Kalkınma Bakanlığının Kitap, Kütüphanelerdeki Kitap ve Okuyucu Sayıları Göstergeleri	278
Tablo 2.11. Kalkınma Bakanlığının Spor Göstergeleri.....	279
Tablo 2.12. Kalkınma Bakanlığının Belediye Hizmetleri Göstergeleri.....	279
Tablo 2.13. Kalkınma Bakanlığının Bilim ve Teknoloji Göstergeleri.....	280
Tablo 2.14. Kalkınma Bakanlığının İnşaat ve Kullanım İzinlerine Göre Konut Üretimi Göstergeleri	281
Tablo 2.15. Kalkınma Bakanlığının Tüketici Kredilerinin Mal ve Hizmet Gruplarına Göre Dağılımı Göstergeleri.....	281
Tablo 2.16. Kalkınma Bakanlığının Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Yıllık Gelirlerin Dağılımı Göstergeleri	282
Tablo 2.17. Kalkınma Bakanlığının Milli Gelir Göstergeleri	283
Tablo 2.18. Kalkınma Bakanlığının Üretim Göstergeleri	284
Tablo 2.19. Kalkınma Bakanlığının Sabit Sermaye Yatırım Göstergeleri.....	285
Tablo 2.20. Kalkınma Bakanlığının Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi Göstergeleri.	287
Tablo 2.21. Kalkınma Bakanlığının Para, Banka ve Sermaye Piyasası Göstergeleri .	288
Tablo 2.22. Kalkınma Bakanlığının Kamu Finansmanı Göstergeleri.....	289
Tablo 2.23. Kalkınma Bakanlığının Fiyat Göstergeleri	290
Tablo 2.24. Kalkınma Bakanlığının İktisadi Sektördeki Gelişmeler Göstergeleri	291
Tablo 3.1. Gelir Tespitinde Esas Alınan Kriterler	323
Tablo 3.2. Yardım Türüne Göre Gelir Testinde Esas Alınan Gelir Kalemleri	324
Tablo 3.3. Aynı Anda Hak Kazanılabilecek Yardımlar	330
Tablo 3.4. Eğitim Materyali İçin Aktarılan Kaynak	331
Tablo 3.5. ŞEY İçin Aktarılan Kaynak	333
Tablo 3.6. Öğrenci Barınma, Taşıma, İaşe Yardımı İçin Aktarılan Kaynak	334
Tablo 3.7. Gıda Yardımlarına İlişkin Veriler	334

Tablo 3.8.	Kömür Yardımlarına İlişkin Veriler	335
Tablo 3.9.	Barınma Yardımlarına İlişkin Veriler	336
Tablo 3.10.	Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler	337
Tablo 3.11.	Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler	338
Tablo 3.12.	Öksüz/Yetimlere Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler.....	340
Tablo 3.13.	Asker Çocuklarına Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler	340
Tablo 3.14.	Şartlı Sağlık Yardımı-Çocuklar İçin Aktarılan Kaynak	341
Tablo 3.15.	Şartlı Sağlık Yardımı- Kadınlar İçin Aktarılan Kaynak	342
Tablo 3.16.	Engelli İhtiyaç Yardımına İlişkin Veriler	342
Tablo 3.17.	Engelli Öğrencilerin Okullara Taşınması İçin Aktarılan Kaynak	343
Tablo 3.18.	2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler	346
Tablo 3.19.	Evde Bakım Yardımına İlişkin Veriler	347
Tablo 3.20.	Aşevleri Yardımına İlişkin Veriler	348
Tablo 3.21.	Arasında Afet (Acil Durum) Yardımları İçin Aktarılan Kaynak.....	349
Tablo 3.22.	Diğer Muhtelif Sosyal Yardımlar İçin Aktarılan Kaynak	350
Tablo 3.23.	Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımına İlişkin Veriler.....	351
Tablo 3.24.	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce Yapılan Yardımlar İçin Aktarılan Kaynak	358
Tablo 3.25.	Muhtaç Aylığı Yardımına İlişkin Veriler	361
Tablo 3.26.	Aşevi Yardımlarına İlişkin Veriler	362
Tablo 3.27.	İlk-orta Öğretim Öğrencilerine Verilen Burs Yardımlarına İlişkin Veriler.....	364
Tablo 3.28.	Yükseköğrenim Öğrencilerine Verilen Burslara İlişkin Veriler.....	366
Tablo 3.29.	İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Parasız Yatılı Barınan Öğrencilere İlişkin Veriler	371
Tablo 3.30.	İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Burs Verilen Öğrenci Sayılarına İlişkin Veriler.....	372
Tablo 3.31.	Taşınmalı Eğitim Yardımına İlişkin Veriler	374
Tablo 3.32.	Taşınmalı Eğitimde Öğle Yemeği Yardımına İlişkin Veriler.....	375
Tablo 3.33.	Yüksek Öğretim Öğrencilerine Verilen Burs İlişkin Veriler	378
Tablo 3.34.	Terör Olayları Nedeniyle Zarar Gören Kişilere Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler	384
Tablo 3.35.	Arasında Tabii Afetten Zarar Gören Çiftçilere Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler	390
Tablo 3.36.	2016 Yılı rakamlarıyla Bazı Kamu Kuruluşlarının Sosyal Yardım Harcamaları.....	395
Tablo 4.1.	Türkiye Genelinde Yapılan Yardım	408
Tablo 4.2.	Bursa İlinde Yapılan Yardımlar.....	409
Tablo 4.3.	Bursa Genelinde Sunulan Sosyal Yardımların İlçeler Bazında Dağılımı	409
Tablo 4.4.	İlçelere göre Tabakalı Örneklem Dağılımı	412
Tablo 4.5.	Anket Soruları Ön Analiz Cronbach's Alpha Tablo Değerleri.....	423
Tablo 4.6.	Anket Soruları Ön Analiz Fizyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri 1	424
Tablo 4.7.	Anket Soruları Ön Analiz Fizyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri II	425
Tablo 4.8.	Anket Soruları Ön Analiz Psikolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri.....	425

Tablo 4.9.	Anket Soruları Ön Analiz Sosyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri I	426
Tablo 4.10.	Anket Soruları Ön Analiz Sosyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri II	427
Tablo 4.11.	Anket Soruları Ön Analiz Ekonomik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri	427
Tablo 4.12.	Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	428
Tablo 4.13.	Evin Geçimini Sağlayan Kişiler	432
Tablo 4.14.	Evin Geçimini Sağlayan Kişi Sayısı	433
Tablo 4.15.	Toplam Aylık Gelirin Sosyal Yardımlardan Karşılana Kısım.....	434
Tablo 4.16.	Aile, Komşu, Hayırsever Kişiler veya Akrabaların Geçime Katkısı	435
Tablo 4.17.	Yaşanılan Konuta İlişkin Veriler	436
Tablo 4.18.	Oturulan Konutun Fiziki Koşulları	437
Tablo 4.19.	Konutu Isıtma Şekli	438
Tablo 4.20.	Alınan Sosyal Yardımlar	439
Tablo 4.21.	En Çok İhtiyaç Duyulan Yardım	443
Tablo 4.22.	Sosyal Yardım Alma Süresi.....	444
Tablo 4.23.	Beklen Yardım Süresi	445
Tablo 4.24.	Sosyal Yardım Yeterliliği Algısı	446
Tablo 4.25.	Sosyal Yardımların Kesilmesi Halinde Geçimi Sağlamada Alternatif Yollar	447
Tablo 4.26.	Sosyal Yardım Algı Ölçeği Cronbach's Alpha Tablo Değerleri	448
Tablo 4.27.	Fizyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri.....	449
Tablo 4.28.	Psikolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri.....	450
Tablo 4.29.	Sosyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri.....	451
Tablo 4.30.	Sosyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri.....	452
Tablo 4.31.	Kamusal Sosyal Yardımların Frekans Dağılımları.....	452
Tablo 4.32.	Fizyolojik1 Frekans Dağılımları.....	453
Tablo 4.33.	F1 Betimsel İstatistikler	454
Tablo 4.34.	Sosyal Yardım Miktarı- Fizyolojik1 Arasında Bağntı: Korelasyon	454
Tablo 4.35.	Fizyolojik 2 Frekans Dağılımları	454
Tablo 4.36.	Fizyolojik2 Betimsel İstatistikler.....	455
Tablo 4.37.	Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik2 Arasında Bağntı: Korelasyon	455
Tablo 4.38.	Fizyolojik3 Frekans Dağılımları.....	456
Tablo 4.39.	Fizyolojik3 Betimsel İstatistikler.....	456
Tablo 4.40.	Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik3 Arasında Bağntı: Korelasyon	457
Tablo 4.41.	Fizyolojik4 Frekans Dağılımları.....	457
Tablo 4.42.	Fizyolojik4 Betimsel İstatistikler.....	458
Tablo 4.43.	Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik4 Arasında Bağntı: Korelasyon	458
Tablo 4.44.	Fizyolojik5 Frekans Dağılımları.....	458
Tablo 4.45.	Fizyolojik5 Betimsel İstatistikler.....	459
Tablo 4.46.	Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik5 Arasında Bağntı: Korelasyon	459
Tablo 4.47.	Fizyolojik6 Frekans Dağılımları	460
Tablo 4.48.	Fizyolojik6 Betimsel İstatistikler.....	460
Tablo 4.49.	Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik6 Arasında Bağntı: Korelasyon	461
Tablo 4.50.	Fizyolojik7 Frekans Dağılımları.....	461
Tablo 4.51.	Fizyolojik7 Betimsel İstatistikler.....	462
Tablo 4.52.	Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik7 Arasında Bağntı: Korelasyon	462

Tablo 4.53.	Fizyolojik8 Frekans Dağılımları	462
Tablo 4.54.	Fizyolojik8 Betimsel İstatistikler	463
Tablo 4.55.	Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik8 Arasında Bağntı: Korelasyon	463
Tablo 4.56.	Fizyolojik Boyut Betimsel İstatistikler	464
Tablo 4.57.	Psikolojik1 Frekans Dağılımları	464
Tablo 4.58.	Psikolojik1 Betimsel İstatistikler	465
Tablo 4.59.	Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik1 Arasında Bağntı: Korelasyon	465
Tablo 4.60.	Psikolojik2 Frekans Dağılımları	466
Tablo 4.61.	Psikolojik2 Betimsel İstatistikler	466
Tablo 4.62.	Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik2 Arasında Bağntı: Korelasyon	467
Tablo 4.63.	Psikolojik3 Frekans Dağılımları	467
Tablo 4.64.	Psikolojik3 Betimsel İstatistikler	468
Tablo 4.65.	Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik3 Arasında Bağntı: Korelasyon	468
Tablo 4.66.	Psikolojik4 Frekans Dağılımları	468
Tablo 4.67.	Psikolojik4 Betimsel İstatistikler	469
Tablo 4.68.	Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik4 Arasında Bağntı: Korelasyon	469
Tablo 4.69.	Psikolojik5 Frekans Dağılımları	470
Tablo 4.70.	Psikolojik5 Betimsel İstatistikler	470
Tablo 4.71.	Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik5 Arasında Bağntı: Korelasyon	471
Tablo 4.72.	Psikolojik6 Frekans Dağılımları	471
Tablo 4.73.	Psikolojik6 Betimsel İstatistikler	472
Tablo 4.74.	Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik6 Arasında Bağntı: Korelasyon	472
Tablo 4.75.	Psikolojik7 Frekans Dağılımları	472
Tablo 4.76.	Psikolojik7 Betimsel İstatistikler	473
Tablo 4.77.	Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik7 Arasında Bağntı: Korelasyon	473
Tablo 4.78.	Psikolojik8 Frekans Dağılımları	474
Tablo 4.79.	Psikolojik8 Betimsel İstatistikler	474
Tablo 4.80.	Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik8 Arasında Bağntı: Korelasyon	475
Tablo 4.81.	Psikolojik Boyut Betimsel İstatistikler	475
Tablo 4.82.	Sosyolojik1 Frekans Dağılımları	476
Tablo 4.83.	Sosyolojik1 Betimsel İstatistikler	476
Tablo 4.84.	Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik1 Arasında Bağntı: Korelasyon	477
Tablo 4.85.	Sosyolojik2 Frekans Dağılımları	477
Tablo 4.86.	Sosyolojik2 Betimsel İstatistikler	478
Tablo 4.87.	Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik2 Arasında Bağntı: Korelasyon	478
Tablo 4.88.	Sosyolojik3 Frekans Dağılımları	478
Tablo 4.89.	Sosyolojik3 Betimsel İstatistikler	479
Tablo 4.90.	Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik3 Arasında Bağntı: Korelasyon	479
Tablo 4.91.	Sosyolojik4 Frekans Dağılımları	480
Tablo 4.92.	Sosyolojik4 Betimsel İstatistikler	480
Tablo 4.93.	Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik4 Arasında Bağntı: Korelasyon	481
Tablo 4.94.	Sosyolojik5 Frekans Dağılımları	481
Tablo 4.95.	Sosyolojik5 Betimsel İstatistikler	482
Tablo 4.96.	Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik5 Arasında Bağntı: Korelasyon	482
Tablo 4.97.	Sosyolojik6 Frekans Dağılımları	482
Tablo 4.98.	Sosyolojik6 Betimsel İstatistikler	483
Tablo 4.99.	Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik6 Arasında Bağntı: Korelasyon	483
Tablo 4.100.	Sosyolojik7 Frekans Dağılımları	484

Tablo 4.101. Sosyolojik7 Betimsel İstatistikler	484
Tablo 4.102. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik7 Arasında Bağntı: Korelasyon	485
Tablo 4.103. Sosyolojik8 Frekans Dağılımları	485
Tablo 4.104. Sosyolojik8 Betimsel İstatistikler	486
Tablo 4.105. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik8 Arasında Bağntı: Korelasyon	486
Tablo 4.106. Sosyolojik9 Frekans Dağılımları	486
Tablo 4.107. Sosyolojik9 Betimsel İstatistikler	487
Tablo 4.108. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik9 Arasında Bağntı: Korelasyon	487
Tablo 4.109. Sosyolojik10 Frekans Dağılımları	488
Tablo 4.110. Sosyolojik10 Betimsel İstatistikler	488
Tablo 4.111. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik10 Arasında Bağntı: Korelasyon	489
Tablo 4.112. Sosyolojik11 Frekans Dağılımları	489
Tablo 4.113. Sosyolojik11 Betimsel İstatistikler	490
Tablo 4.114. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik11 Arasında Bağntı: Korelasyon	490
Tablo 4.115. Sosyolojik12 Frekans Dağılımları	490
Tablo 4.116. Sosyolojik12 Betimsel İstatistikler	491
Tablo 4.117. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik12 Arasında Bağntı: Korelasyon	491
Tablo 4.118. Sosyolojik Boyut Betimsel İstatistikler	492
Tablo 4.119. Ekonomik1 Frekans Dağılımları.....	492
Tablo 4.120. Ekonomik1 Betimsel İstatistikler.....	493
Tablo 4.121. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik1 Arasında Bağntı: Korelasyon.....	493
Tablo 4.122. Ekonomik2 Frekans Dağılımları.....	494
Tablo 4.123. Ekonomik2 Betimsel İstatistikler.....	494
Tablo 4.124. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik2 Arasında Bağntı: Korelasyon.....	495
Tablo 4.125. Ekonomik3 Frekans Dağılımları.....	495
Tablo 4.126. Ekonomik3 Betimsel İstatistikler.....	496
Tablo 4.127. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik3 Arasında Bağntı: Korelasyon.....	496
Tablo 4.128. Ekonomik4 Frekans Dağılımları.....	496
Tablo 4.129. Ekonomik4 Betimsel İstatistikler.....	497
Tablo 4.130. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik4 Arasında Bağntı: Korelasyon.....	497
Tablo 4.131. Ekonomik5 Frekans Dağılımları.....	498
Tablo 4.132. Ekonomik5 Betimsel İstatistikler.....	498
Tablo 4.133. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik5 Arasında Bağntı: Korelasyon.....	499
Tablo 4.134. Ekonomik6 Frekans Dağılımları.....	499
Tablo 4.135. Ekonomik6 Betimsel İstatistikler.....	500
Tablo 4.136. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik6 Arasında Bağntı: Korelasyon.....	500
Tablo 4.137. Ekonomik Boyut Betimsel İstatistikler.....	500
Tablo 4.138. Hayat Kalitesi Frekans Dağılımları	501
Tablo 4.139. Hayat Kalitesi Betimsel İstatistikler	501
Tablo 4.140. Sosyal Yardım Miktarı- Hayat Kalitesi Arasında Bağntı: Korelasyon ..	502
Tablo 4.141: Kamusal Sosyal Yardımların Yeterlilik Algısı.....	504
Tablo 4.142: Fizyolojik Boyutun Yeterlik Algısı	504
Tablo 4.143: Psikolojik Boyutun Yeterlik Algısı	506
Tablo 4.144: Sosyolojik Boyutun Yeterlik Algısı	507
Tablo 4.145: Ekonomik Boyutun Yeterlik Algısı	508
Tablo 4.146. Toplam Aylık Gelir- Fizyolojik, Psikolojik, Sosyolojik ve Ekonomik Boyutlar Arasında Bağntı: Korelasyon	510
Tablo 4.147. Sosyal Yardım Siyasi Tercih İlişkisi	511

Tablo 4.148. Sosyal Yardım Araştırma Şekli I (TV-İnternet)	512
Tablo 4.149. Sosyal Yardım Araştırma Şekli II.....	513
Tablo 5.1. Fizyolojik Yapabilirliklerin Etkinlik Yüzdeleri.....	521
Tablo 5.2. Psikolojik Yapabilirliklerin Etkinlik Yüzdesi.....	522
Tablo 5.3. Sosyolojik Yapabilirliklerin Etkinlik Yüzdesi.....	524
Tablo 5.4. Ekonomik Yapabilirliklerin Etkinlik Yüzdesi	525

ŞEKİLLER

	Sayfa
Şekil 1.1. Rawls'ın Dağıtıcı Adaletin İçeriği	69
Şekil 1.2. Goug ve Doyal'ın İnsan İhtiyaçları Yaklaşımının Şematik Gösterimi	75
Şekil 1.3. Yapabilirlik Yaklaşımında Mülkiyet Yetkisi Yaklaşımı	128
Şekil 1.4. Yapabilirlik Yaklaşımının Şematik Gösterimi	158
Şekil 1.5. Sosyal Sektör Harcamaları-Sosyal Yardımlar- Özgürlükler/yapabilirlikler İlişkisi	163
Şekil 1.6. İnsani Gelişme Endeksinin Hesaplanmasında Kullanılan Parametre ve Göstergeler	192
Şekil 1.7. Refahın 4 Boyutu-Kişinin Sosyal Refahının 4 Boyutu.....	195
Şekil 1.8. Standart Ekonomik İyilik Endeksi	199
Şekil 1.9. Sosyal Kalite Yaklaşımının Şematik Gösterimi	209
Şekil 1.10. İyi Yaşam Endeksinin Şematik Gösterimi.....	214
Şekil 1.11. Sosyal İlerleme Endeksi Şematik Gösterimi	217
Şekil 2.1. Sermayenin Gücünün Sınırlandırılması.....	246
Şekil 2.2. Sermayenin Gücünün Serbest Bırakılması	251
Şekil 4.1. Kamusal Sosyal Yardımların Analizi Şematik Gösterim	402
Şekil 4.2. Kamusal Sosyal Yardım Yapabilirlik İlişkisi	403

GRAFİKLER

Sayfa

Grafik 1.1. Ekonomik İyilik Endeksi Örnek Gösterim	200
Grafik 3.1. Kurumlar Bazında Sosyal Yardım Harcamaları	397
Grafik 3.2. Kurumlar Bazında Sosyal Yardım Harcamalarının Yüzde Dağılımı	397
Grafik 4.1. Katılımcıların Medeni Durumları	429
Grafik 4.2. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri	430
Grafik 4.3. Katılımcıların Hane Büyüklükleri	431
Grafik 4.4. Bağımlı Çocuk Sayısı	431
Grafik 4.5. Toplam Aylık Gelirin Sosyal Yardımlardan Karşılanan Kısmı.....	435
Grafik 4.6. Konutu Isıtma Şekli	439
Grafik 4.7. Alınan Sosyal Yardımlar	443
Grafik 4.8. En Çok İhtiyaç Duyulan Yardımlar	444
Grafik 4.9. Sosyal Yardım Alma Süresi.....	445
Grafik 4.10. Beklen Yardım Süresi.....	446
Grafik 4.11. Sosyal Yardım Yeterliliği Algısı	446
Grafik 4.12. Kamusal Sosyal Yardımların Dağılım Grafiği	452
Grafik 4.13. Fizyolojik1 Dağılım Grafiği	453
Grafik 4.14. Fizyolojik2 Dağılım Grafiği	455
Grafik 4.15. Fizyolojik3 Dağılım Grafiği	456
Grafik 4.16. Fizyolojik4 Dağılım Grafiği	457
Grafik 4.17. Fizyolojik5 Dağılım Grafiği	459
Grafik 4.18. Fizyolojik6 Dağılım Grafiği	460
Grafik 4.19. Fizyolojik7 Dağılım Grafiği	461
Grafik 4.20. Fizyolojik8 Dağılım Grafiği	463
Grafik 4.21. Psikolojik1 Dağılım Grafiği	465
Grafik 4.22. Psikolojik2 Dağılım Grafiği	466
Grafik 4.23. Psikolojik3 Dağılım Grafiği	467
Grafik 4.24. Psikolojik4 Dağılım Grafiği	469
Grafik 4.25. Psikolojik5 Dağılım Grafiği	470
Grafik 4.26. Psikolojik6 Dağılım Grafiği	471
Grafik 4.27. Psikolojik7 Dağılım Grafiği	473
Grafik 4.28. Psikolojik8 Dağılım Grafiği	474
Grafik 4.29. Sosyolojik1 Dağılım Grafiği	476
Grafik 4.30. Sosyolojik2 Dağılım Grafiği	477
Grafik 4.31. Sosyolojik3 Dağılım Grafiği	479
Grafik 4.32. Sosyolojik4 Dağılım Grafiği	480
Grafik 4.33. Sosyolojik5 Dağılım Grafiği	481
Grafik 4.34. Sosyolojik6 Dağılım Grafiği	483
Grafik 4.35. Sosyolojik7 Dağılım Grafiği	484
Grafik 4.36. Sosyolojik8 Dağılım Grafiği	485
Grafik 4.37. Sosyolojik9 Dağılım Grafiği	487
Grafik 4.38. Sosyolojik10 Dağılım Grafiği	488
Grafik 4.39. Sosyolojik11 Dağılım Grafiği	489
Grafik 4.40. Sosyolojik12 Dağılım Grafiği	491

Grafik 4.41. Ekonomik1 Dağılım Grafiği.....	493
Grafik 4.42. Ekonomik2 Dağılım Grafiği.....	494
Grafik 4.43. Ekonomik3 Dağılım Grafiği.....	495
Grafik 4.44. Ekonomik4 Dağılım Grafiği.....	497
Grafik 4.45. Ekonomik5 Dağılım Grafiği.....	498
Grafik 4.46. Ekonomik6 Dağılım Grafiği.....	499
Grafik 4.47. Hayat Kalitesi Dağılım Grafiği.....	501
Grafik 4.48. Sosyal Yardım Yeterlilik Algısı Dağılım Grafiği.....	504
Grafik 4.49. Sosyal Yardım Alma-Siyasi Parti İlişkisi Dağılım Grafiği	511
Grafik 4.50. Sosyal Yardım Araştırma Şekli I Dağılım Grafiği	513
Grafik 4.51. Sosyal Yardım Araştırma Şekli II Dağılım Grafiği.....	514

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgiler
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devleti
AÇP	Asker Çocuğu Yardım Programı
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ASŞ	Avrupa Sosyal Şartı
b.	Baskı
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DB	Dünya Bankası
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ed.	Editör
EKO	Ekonomik
EQLS	Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi
EVEK	Eşi Vefat Etmiş Kadınlar
FIZ	Fizyolojik
GGASŞ	Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
HDI	Human Development Index
HLE	Happy Life Expectancy
HLY	Happy Life Year
İGE	İnsani Gelişme Endeksi
ILO	International Labour Organization
IMF	Uluslararası Para Fonu
ISP	The International Index of Social Progress
m.	Madde
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ÖYP	Öksüz Yetim Çocuğu Programı
p.	Page
PSI	Psikolojik
S.	Sayı
SRAP	Sosyal Riski Azaltma Projesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SOS	Sosyolojik
ŞNT	Şartlı Nakit Transferi

t.y.	Tarih yok
UÇÖ	Uluslararası Çalışma Örgütü
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
Vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
VZA	Veri Zarflama Analizi
WISP	The Weighted Index of Social Progress
YBY	Yüksek Öğretim Burs Yönetmeliği
y.n	Yazarın notu

GİRİŞ

Çalışma, Türkiye’de yürütülen kamusal sosyal yardımların, Amartya Sen’in yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde etkinliğini araştırmayı amaçlamaktadır. Kamusal sosyal yardımların, yardım alanlar üzerindeki çok boyutlu etkilerini saptamayı hedefleyen çalışma kapsamında ele alınacak araştırma problemleri “kamusal sosyal yardımlardan yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde beklenen fayda sağlanabiliyor mu? Kamusal sosyal yardımlar, yardım alanların sosyal refahını yükseltiyor mu? Ve Sosyal yardımlarla toplumsal refah arasında ne yönde ve ölçüde bir ilişki vardır?” olarak belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında yürütülecek araştırma sonuçları ile Türkiye’de yapılan kamusal sosyal yardımların yardım alanlar üzerindeki çok bileşenli etkilerini tespit etmek mümkün olacaktır. Bu sayede kamu kaynaklarının etkin kullanılması ve yardımların daha fonksiyonel hale getirilmesine yönelik tutarlı bilimsel tavsiyeler hedeflenmektedir. Araştırma sonuçlarından elde edilen bilgiler sayesinde, kamusal sosyal yardımların yapısına yönelik bilimsel nitelikli revizyon önerileri geliştirilecektir. Böylece sosyo-ekonomik durumunu iyileştirmeyi hedefleyen kamusal sosyal yardımların daha etkin hale getirilmesi için önemli bir bilimsel altyapı çalışması yapılmış olacaktır.

Türkiye, Dünya Bankası ile 14.09.2001’de imzaladığı İkraz Anlaşmasından bu yana kamusal sosyal yardımlar daha fazla yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda ülkemizde kamusal sosyal yardım programlarına aktarılan kaynak son yıllarda hızlı bir artış göstermiştir. Örneğin 2002 yılında sosyal yardım programı kapsamında yapılan transferlerin GSYİH’ye oranı % 0,3 iken bu rakam 2012’de %1.18’e, 2013’te 1.35’e, 2014’te %1,38’e yükselmiştir. Her ne kadar 2105 yılı rakamlarında biraz düşüş olsa da (%1,33, 25.828.578 Bin TL), 2016 yılında tekrar yükselişle sosyal yardımların GSYİH’ye oranı %1,45 (32.000.000 Bin TL) olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemizde kamusal sosyal yardımların dağılmasında en yetkili kuruluş Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıdır. Bakanlık sosyal yardımlara ilişkin faaliyetlerini 29.05.1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik

Kanunu'ndan hareketle Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü aracılığıyla yürütmektedir. Kanunun birinci maddesinde kanunun çıkarılış amacının; “fakru zaruret içinde ve *muhtaç durumda* bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek,” olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın konusunu oluşturan kamusal sosyal yardımlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü tarafından muhtaçlık kriteri esas alınarak yürütülen sosyal yardımlardır.

Sosyal bilimlerde ölçmeye çalışılan olgular, genel olarak belirli bir kurama dayalı olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla bir çalışmada esas alınan kuram ölçme probleminin nasıl kavramsallaştırılacağı hususunda önemli bir rol oynar. Çalışmanın şekillenmesinde esas alınan kuram yukarıda da vurgulandığı üzere Amartya Sen tarafından 1979 yılında “Equality of What” “Neyin Eşitliği” çalışmasıyla temelleri atılan yapabilirlik yaklaşımıdır.

Amartya Sen, yapabilirlik yaklaşımının temellerini inşa ederken öncelikli olarak Faydacı yaklaşım ve Rawls'ın adalet düşüncesinin eşitliğe ilişkin bildirişimsel temelini eşleştirerek, muhtaçlığın, adaletin-eşitsizliğin, sosyal refahın ve etkinliğin değerlendirilmesinde değerlendirmeci alanın/bildirişimsel temelin ne olması gerektiğini sorgulamış ve böylece yapabilirlik yaklaşımını takdim etmiştir. Yapabilirlik yaklaşımının temel ilgisi kişinin olmaya ya da yapmaya değer verdiği şeyler olduğundan, yapabilirlik yaklaşımı için uygun bildirişimsel temel “kişinin değer vermek durumunda olduğu bir yaşamı seçmesi için gerekli olan temel özgürlükler-işlevsellik ve yapabilirliklerdir.”¹. Dolayısıyla yapabilirlik yaklaşımı esas aldığı bildirişimsel temelle; *kişilerin değer verdiği hayat tarzlarına ulaşabilmelerini engelleyen birbirleriyle bağlantılı özgürlüklerin/işlevsellik ve yapabilirliklerin genişletilmesi gerektiğine* işaret eder. Bunun için de kişilerin gerekli pozitif kaynaklara erişmeleri ve kendileri için önemli olan seçimleri yapabilmeleri gerekir. Belirtelim ki; yapabilirlik yaklaşımı esas aldığı bu anlayış, aynı zamanda muhtaçlık, etkinlik ve sosyal refah açısından ortak bir tanım etrafında birleşmeyi de mümkün kılmaktadır.

Aristotelyancı bir kökene sahip olan ve “fonksiyonel olma, faydalı olma ve işe yarama” olarak tanımlanabilecek işlevsellik; kişinin hayatında olmaya ya da yapmaya

---

¹ Amartya Sen, *Özgürlükle Kalkınma*, (Çev., Yavuz Alogan), İstanbul, Ayrıntı, 2004, s. 106.

değer verdiği bir dizi şeyleri yansıtır. Değer verilen şeyler; yeterli beslenme, önlenebilir hastalıklardan korunma gibi temel işlevlerle ile öz benlik saygısına sahip olma, insanca saygı görebilme, sosyal yaşam formlarının her türüsünde yer alabilme ve vb. bir dizi karmaşık şeyleri içerir.

Yapabilirlik ise; kişi için değerli olan bir dizi alternatif işlevsellikler kümesi içinde seçim yapabilmesi ve çeşitli yaşam tarzlarını gerçekleştirebilme *özgürlüğüne* sahip olabildiğini ifade eder. Bu anlamda, işlevselliklerin çeşitli kombinasyonlarını yansıtan yapabilirlikler, çeşitli işlevselliklerin vektörlerinin bir setini temsil etmektedir.

Diğer taraftan, her ne kadar yapabilirlik ve işlevsellik, bu iki kavram birbirine yakın gibi görünse de, anlamsal olarak bu iki kavram birbirinden farklıdır. İşlevsellik “*kişinin bir şeyi başarması*” ise, yapabilirlik “*kişinin bir şeyi başarıma özgürlüğüne sahip olmasıdır*”². Bu ayrımla işlevselliklerin kişinin sahip olduğu yaşam koşulları ile daha yakından bir ilişki içinde olduğu açıktır. Bu yönüyle işlevsellikler kişinin sahip olduğu yaşam koşullarının farklı yönlerini yansıtmaktadır. İşlevselliklerin aksine yapabilirlikler kişinin sürdürebileceği yaşamla ilgili gerçek fırsatları yansıtan *pozitif özgürlük nosyonlarıdır*³. Dolayısıyla Amartya Sen’in temel özgürlükler olarak adlandırdığı ve bir kişinin seçmesi ve eyleme geçmesi için genellikle birbiri ile alakalı fırsatlar olarak tanımladığı yapabilirlikler, sadece kişide var olan yapabilirlikleri değil aynı zamanda politik, sosyal ve ekonomik çevre tarafından yaratılan fırsat ve özgürlükleri de temsil etmektedir. Bu yönüyle yapabilirlik bir kişinin alternatif işlevsellik kombinasyonlarını başarmak için gerekli olan temel özgürlüktür ki; bu sadece bir kişiye dayalı yetenekler olmayıp, bunlar aynı zamanda politik, sosyal ve kişisel yeteneklerin bir kombinasyonu tarafından hayat bulan fırsat ve özgürlükleri yansıtmaktadır.

Amartya Sen, kişilerin *sosyal refahına ilişkin bir değerlendirmede de kişinin refahının*, kişinin olmaya yapmaya değer verdiği şeyler üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Kişinin olmaya yapmaya değer verdiği şeyler üzerinden okunan bir sosyal refah ise; birbiri ile alakalı bir dizi işlevselliklerin bir bileşimini ifade eder. Kişilerin sosyal refahı bakımından merkezi bir role sahip olan işlevsellikler, kişinin

² Amartya Sen, “Capability And Welbeing”, *The Quality of Life*, (ed.) Martha Nussbaum, Amartya Sen, Oxford, Clarendon Press, 1993, p. 31.

³ Amartya Sen, *The Standard of Living*, (ed.) Geoffrey Hawthorn, Cambridge, Cambridge University Press, 1988, p. 48; Sen, “Human Rights And Capabilities”, a.g.m., p. 153.

yaşam standartlarını değerlendirmek bakımından bir başarı ise, yapabilirlik bunu başarabilme yeteneği olarak okunabilir. Buradan hareketle kişilerin sosyal refahı bakımından yapabilirlik yaklaşımının ilgilendiği temel soru; *kişinin gerçekte ne yapabildiği ve olabildiğidir*. Bu, kişilerin sosyal refahını değerlendirmede, sadece temel ihtiyaçlara ilişkin bir değerlendirmeden ziyade yapabilirlikler açısından bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu değerlendirme, aynı zamanda, sosyal refahı bakımından mal ve hizmetlere ilişkin bakış açısını da farklılaştırmaktadır. Amartya Sen için örneğin gelir ve servet kişinin değer verdiği yaşam tarzına ulaştıracak özgürlüğe sahip olabileceği genel amaçlı bir araç olması bakımından önemlidir. Amartya Sen kişilerin refahını değerlendirmede araçları, kişilerin işlevselliklerine ve yapabilirliklerine katkısı noktasında ele alarak *kişiler arası farklılıkların ve koşullarında göz önünde bulundurulması* gerektiğine işaret etmektedir.

Amartya Sen koşullara ilişkin değerlendirmesinde; Marx'ın deyiimiyle koşulların ve şansın bireyler üzerindeki hâkimiyeti yerine, kişilerin şans ve koşullar üzerine hâkimiyetlerini geçirmenin önemine vurgu yapar⁴. Bu noktadan hareketle, bir kişinin sahip olduğu yapabilirlikler toplumsal düzenlemelerin doğasına bağlıdır ve toplumsal düzenlemelerin değerlendirmesi yapılırken kişilerin özgürlüklerini ne kadar artırdıkları ve garanti ettiği sorusuna cevap aranarak yapılmalıdır. Toplumsal düzenlemelere bu şekilde bir yaklaşım kişileri toplumsal düzenlemelerin birer pasif alıcısı olmaktan çıkarıp onları aktif eyleyenler konumuna yükseltir. Ayrıca Amartya Sen bu tavrı ile özgürlüğü yapabilirlik yaklaşımın odağına yerleştirmektedir. Sonuç olarak kurumlar dünyasında yaşayan kişilerin fırsatları ve umutları mevcut kurumlara ve bu kurumların işleyişine önemli ölçüde bağlı olmaktadır.

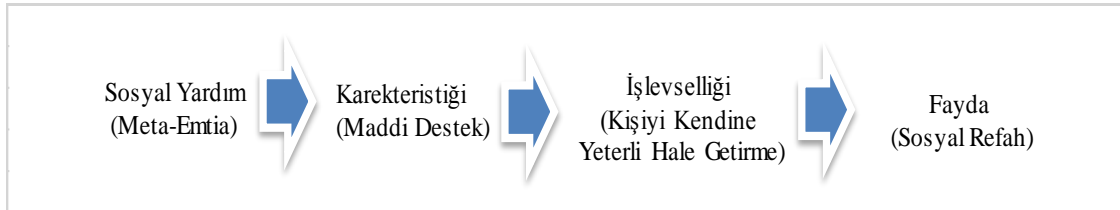
Yukarıda da vurgulandığı gibi sosyal bilimler alanında ölçmeye çalışılan olgular, bir kurama dayalı olarak ve kuramın ölçme problemini nasıl kavramsallaştırdığına bağlı olarak şekillenir. Bu doğrultuda sosyal refah fonksiyonunu işin içine katarak normatif bir ölçüm yapma imkânı sağlayacak olan yapabilirlik yaklaşımı ile sosyal yardımların etkinliği analizinde sosyal yardımlara yaklaşım; yardım alanların/yararlanıcıların yapabilirliklerini ne derece gerçekleştirebildikleri, sosyal yardımlar aracılığıyla yapabilirlik yoksunluklarını ne derece bertaraf edebildikleri -kişilerin olmaya ya da

---

⁴ Amartya Sen, "Development: Which Way Now?", *The Economic Journal*, V. 93, No. 372, 1983, p. 754.

yapmaya değer verdikleri yaşam tarzlarına ne derece ulaşabildikleri noktasında yoğunlaşacaktır. Belirtelim ki; toplumsal düzenleme araçlarından biri olan kamusal sosyal yardımları, sosyal yardım yararlanıcılarının yapabilirliklerini artırması ve garanti etmesi yönüyle ele almak aynı zamanda sosyal yardımının muhataplarını/ yararlanıcılarını birer pasif alıcı olmaktan çıkarıp onları aktif eyleyenler konumuna-değişimin bizzat öznesi konumuna yükseltmektedir. Diğer taraftan, yapabilirlik yaklaşımı malların karakteristikleri yanında işlevselliklerini de göz önünde bulundurmaktadır. Bu bağlamda Sen mallara ilişkin bir değerlendirme yaparken bunu kişilerin yapabilirliklerinden hareketle yapmakta ve böylece Amartya Sen bir şeye sahip olmakla o şeyden faydalanabilmek arasındaki ayrımı belirlemiş olmaktadır. Örneğin bisiklet sahibi bir engellinin bisikleti kullanmak için gerekli yapabilirlikten yoksun oluşu, kişinin tatminsizliğine yol açacaktır. Bisikletin nakletme karakteristiği ancak kişide var olan yapabilirlikle işlevsel hale gelecektir. Buradan hareketle çalışmada kamusal sosyal yardımlarla yararlanıcıların yapabilirlikleri arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurarak bir analiz gerçekleştirecektir.

Kamusal sosyal yardımlarla yararlanıcıların yapabilirlikleri arasındaki ilişki ise şu şekilde gösterilebilir.

Çalışmada kamusal sosyal yardımların etkinliği analizi için tercih edilen yöntem anket yöntemidir. Anket soruları ise (anket sorularının hazırlanma süreci ayrıntılı bir şekilde çalışma içinde ele alınacaktır) Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımından hareketle Martha Nussbaum tarafından geliştirilen yapabilirlik listesinden hareketle hazırlanmıştır.

Yapılan yardımların kalıcı refah artışına etkisi temel çıktı olduğu çalışmada kamusal sosyal yardımların etkinliği analizi için seçilen il Bursa'dır. Bursa İl genelinde 2016 yılı rakamlarına göre 274.410 kişiye (34.231.330,31-TL) kamusal sosyal yardım yapılmıştır.

Kantitatif araştırma tekniği kullanılan çalışmada alan araştırması Bursa ilinde sosyal yardımın verildiği 5 ilçede; Yıldırım, Osmangazi, Nilüfer, Karacabey ve İnegöl (verilen yardımların ortalama % 77 bu 5 ilçede verilmektedir) SYDV'lerde yürütülmüştür. *Örneklem belirlenmesinde*, TÜİK'in de kullandığı örneklem hesap yöntemi tercih edilmiştir (tahmindeki tolerans büyüklüğü 0,05, istenilen durumun evrende görülme oranı 0,5, Alfa yanılma düzeyi 0,05 ve $t=1,96$). Örneklem; tabakalı örneklem hesaplaması yöntemi ile ilgili alana homojen olarak dağıtılarak araştırma gerçekleştirilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın en kapsamlı bölümü olan birinci bölümde çalışmanın amacına uygun olarak ve çalışmanın temelini oluşturan üç kavram; sosyal yardım, etkinlik ve refah kavramları detaylandırılmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan sosyal yardımlar kamusal sosyal yardımlardır. Dolayısıyla sosyal yardım kavramsallaştırılmasında kamusal sosyal yardım kavramının tüm yönleriyle ortaya konulabilmesi için sadece sosyal yardım ve kamusal sosyal yardımların kavramsallaştırılmasıyla yetinilmemiş, aynı zamanda sosyal yardımlarla sosyal hizmet arasındaki ayrıma da yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde sosyal yardımların temel nitelikleri, amaçlarına ve yöntemlerine de yer verilerek bir sosyal yardım sistemi yapılanmasının taşıdığı özellikler tüm unsurlarıyla incelenmiştir.

Etkinlik kavramının detaylandırılmasında ise etkinlik kavramına ilişkin genel bir tanımlama yapılmış, kavram spesifik bir formda aynı bölümde Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı başlığı altında ele alınmıştır. Çalışmanın teorik alt yapısını yapabilirlik yaklaşımını oluşturduğundan takip edilen bu yöntem çalışmanın amacıyla uygundur. Ayrıca etkinlik başlığı altında yine çalışmanın amacına uygun olarak etkinlik ölçme yöntemleri de detaylandırılmıştır.

Birinci bölümün son ve en kapsamlı kısmında ise refah kavramı detaylı olarak incelenmiştir. Burada hem refah kavramı tüm yönleriyle incelenmiş hem de refahı ölçmeye yönelik kuramsal ve ampirik yaklaşımlara yer verilmiştir. Yaklaşımların incelenmesinde çalışmanın teorik alt yapısını oluşturan yapabilirlik yaklaşımı ele alınırken yaklaşım değerlendirmeci bir perspektifte (neden buna ihtiyaç duyulduğu çalışma içinde detaylandırılacaktır) ve çalışmanın amacına hizmet edecek şekilde tüm

unsurlarıyla detaylandırılmıştır. Dolayısıyla birinci bölümün diğer bölümlere nazaran daha kapsamlı olması anlaşılır bir durumdur.

Çalışmanın ikinci bölümünde sosyal yardım, ihtiyaç, refah ilişkisi ele alınmıştır. Bölümde bir taraftan sosyal yardım refah ve ihtiyaç arasındaki bağlantıya odaklanırken bir taraftan da bu bağlantının netleştirilebilmesi için sosyal yardımların gelişimi, dönüşümü, sosyal yardımlara ilişkin uluslararası hukuki düzenlemeler ve sosyal refah göstergelerine yer verilmiştir. Belirtelim ki; çalışma Türk kamusal sosyal yardımları konu edildiğinden refah göstergelerine yer verilirken Türkiye’de kullanılan göstergeler de ayrıca bu bölümde incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye’de kamusal sosyal yardımları konu edinilmektedir. Bölümde öncelikle Türkiye’de kamusal sosyal yardımların gelişimi, kamusal sosyal yardımlara ilişkin politik duruş detaylandırılarak kamusal sosyal yardım algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bölümde hem kamusal sosyal yardımlara ilişkin bütün hukuki düzenlemeler detaylandırılmış hem de Türkiye’de özellikle muhtaçlık kriterini esas alarak sosyal yardımlarını sürdüren kamu kurum ve kuruluşlarının yürüttüğü sosyal yardımlara yer verilerek Türk kamusal sosyal yardım sistemi tüm unsurlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen sosyal yardım programları da tüm yönleriyle bu bölümde incelenmiştir.

Çalışmanın temel amacı ve çıkış noktasını oluşturan bölüm çalışmanın son ve dördüncü bölümüdür. Bölümde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen sosyal yardımların etkinliği Sen’in yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde analiz edilmiştir. Etkinlik analizinde daha önce de vurgulandığı üzere sosyal yardımlar araçsal özgürlük tipi şeklinde ele alınarak; kişilerin işlevsellik ve yapabilirliklerine yaptığı katkı noktasında değerlendirilmiş, böylece çalışmanın temel araştırma sorusu/problemi “yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde kamusal sosyal yardımlardan beklenen fayda sağlanabiliyor mu? Kamusal sosyal yardımlar, yardım alanların sosyal refahını yükseltiyor mu? Sosyal yardımlarla toplumsal refah arasında ne yönde ve ölçüde bir ilişki vardır?” ve bu doğrultuda oluşturulan alt soruları cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde Türk kamusal sosyal yardım sisteminin etkin işleyebilmesi için önerilere yer verilmiştir. Belirtelim ki; etkin bir kamusal sosyal yardım sistemin devreye sokulabilmesinde yapabilirlik yaklaşımının muhtaçlık-etkinlik-sosyal refah ve aktif eyleyen özneye ilişkin bütüncül çerçevesi esas alınarak sosyal yardımların diğer politik uygulamalarla karşılıklı ilişkisi göz önünde bulundurularak mevcut öneriler geliştirilmiştir.

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. SOSYAL YARDIMLAR

1.1. SOSYAL YARDIM KAVRAMI

Sosyal yardım kavramının içinde barındırdığı *sosyal* ve *yardım* sözcükleri etimolojik olarak incelendiğinde; *sosyal* sözcüğünün Latince yoldaş, ortak, müttefik anlamına gelen *socius*'e¹ *alis* ekinin bağlanmasıyla türetilmiş olduğu görülür. Sözcük, Fransızca ve İngilizce'de, Latince'deki anlamlarına benzer bir biçimde birlikteliği ve beraberliği çağrıştıracak şekilde; *cana yakın*, *yoldaşlık eden*, *dostluk*, *topluma uygun*, *toplumu gözeten*, *toplumsal* gibi anlamlara gelmektedir². Dilimize ise Fransızca'dan giren *sosyal* sözcüğü, Türk Dil Kurumu sözlüğünde sıfat nitelemesiyle *toplumsal olanı* ifade eder³. Ekonomi-politik bakımdan ise sözcük; meta-dışılığı; metasızlaşmış alanların varlığına işaret eder⁴.

Latince'de *yardım sözcüğü* ise fiilleşmiş haliyle (birine) destek olmak, (birini) bırakmamak, katılmak, iştirak etmek anlamlarına gelecek şekilde *assistere* ile karşılık bulurken, sözcük aynı anlama gelecek şekilde Fransızcaya *assister*, İngilizceye *assist* olarak geçmiştir⁵. İngilizce *assist* sözcüğünden türetilen, Türkçe *yardım* sözcüğünün karşılığı olan *assistance*; *yardım* anlamının yanı sıra; *destek*, *imdat*, *iane*, *muavenet*, *medet*⁶ gibi bir dizi anlamları içermektedir. Diğer taraftan yardım sözcüğünün dilimizdeki etimolojik izleri takip edildiğinde; *yardım/yarı*⁷ sözcüğünün (eski

¹ Sina Kabağaç, Erdal Alova, "Socius", *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul, Sol Yayınlar, 1995, s. 558. Etimoloji Türkçe Sözlük, "Sosyal Kelime Kökeni", <http://www.etimolojiturkce.com/kelime/sosyal> (01.09.2016).

² Etimoloji Türkçe Sözlük, "Sosyal Kelime Kökeni", <http://www.etimolojiturkce.com/kelime/sosyal> (01.09.2016).

³ Türk Dil Kurumu, "Sosyal", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57c7e3214d4090.58672506 (01.09.2016); Şükrü Haluk Akalın et al., "Sosyal", *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, (ed.) Recep Toparlı, 10 b., Ankara, TDK, 2005, s. 1975.

⁴ Özügürlü 2003'ten aktaran Emiralı Karadoğan, "Sosyal Yardımların Psikososyal Mitleri", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, C. 3, S. 46, İstanbul, 2015, s. 130.

⁵ Online Ethymology Dictionary, "Assist", http://www.etymonline.com/index.php?term=assist&allowed_in_frame=0 (01.09.2016).

⁶ Sesli Sözlük, "Definition of Assistance In English Turkish Dictionary", <https://www.seslisozluk.net/en/what-is-the-meaning-of-assistance/> (01.09.2016).

⁷ Eski dilde yardım/yarı sözcüğünden türeyen yarlık "yardım edilen, yardıma muhtaç, fakir" anlamına karşılık gelirken, fiil hali yarlık-ka ise "yardımda bulunmak, ihsan etmek, lütfetmek; buyurmak,

Türkçedeki karşılığı aynı zamanda yarı) *yar köküne* dayanan bir isim olduğu ve herhangi bir dilden alıntılanmadığı/geçmediği ve anlamsal olarak; lütuf, bağış ve ihsan anlamlarına karşılık geldiği görülmektedir⁸. Yardım sözcüğünün bazı sözlük anlamları incelendiğinde de; “kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet”, “bağış, iane”⁹, “genellikle karşılıksız verilen şey”¹⁰ şeklinde anlamlara geldiği görülmektedir.

Sosyal ve yardım sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan ve evrensel bir tanımı olmayan sosyal yardım kavramının sözlük anlamı; “yoksul kimselere yiyecek, giyecek, yakacak, sağaltım ve ilaç sağlanarak yapılan karşılıksız yardım”¹¹ şeklindedir. Sosyal yardımlar; merkezi, mahalli ve idari bir yapılanma içinde kamusal nitelikli veya bireysel ve toplumsal bir davranış biçiminde kendini gösterebilmektedir¹². “Toplumsal hayatın ve bir arada yaşamının” bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal yardımlar¹³ bu yardımın muhatabı kişilere, nakdi, ayni, sürekli veya geçici nitelikte sunulabilmektedir¹⁴. Nitekim akademik literatürde sosyal yardım kavramına ilişkin tanımlamalarda sosyal yardımların çeşitli özelliklerini ihtiva edici tanımlamaların yapıldığı görülmektedir.

Akademik literatürde, nakit transferleri, gelir yardımı, karşılıksız katkı programları gibi anlamlara gelebilecek şekilde sıklıkla kullanılan¹⁵ sosyal yardım kavramı dar anlamda ve sadece sosyal yardımların maddi boyutuna vurguyla; *her türlü*

---

emretmek” anlamlarına karşılık gelmektedir (Mustafa Öner, “Yarlık Sözü Hakkında”, *TDAY-Belleten*, C. 2, Ankara, 2004, s. 120). Ayrıca Yardım sözcüğünden türeyen “yarlıg” ve “yarlıgka” sözcükleri için ayrıntılı bilgi için bkz; Öner; a.g.m., s. 117-122; Galip Güner, “Yarlıg “Buyruk, Emir, Ferman” Ve Yarlıka-“(Tanrı) Buyurmak, Lütfetmek” Kelimelerinin Kökeni Üzerine Yeni Görüşler”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, V. 8, I. 1, Ankara, 2013, ss. 1553-1560; Mehmet Vefa Nalbant, “Yarlıg Sözcüğü Üzerine Yeni Bir Köken Bilgisi Denemesi”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, V. 8, I. 9, Ankara, 2013, ss. 327-341.

⁸ Mustafa Öner, “Yarlık Sözü Hakkında”, *TDAY-Belleten*, C. 2, Ankara, 2004, s. 121.

⁹ Türk Dil Kurumu, “Yardım”, [¹⁰ Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Sözlük*, Ankara, Arkadaş Yayınları, 2012, s. 2015.](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57c88573186128.14451104 (01.09.2016); Şükrü Haluk Akalın ve et all, a.g.e., s. 2134.</p></div><div data-bbox=)

¹¹ Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Sözlük*, İstanbul, YPK, 1995, s. 1377.

¹² Ali Seyyar, “Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Açısından Kahramanmaraş’ta Yoksulluğa Karşı Mücadele”, http://eskitte.kahramanmarasbb.com/images/stories/Sempozyumlar/kahramanmaras_sempozyumu/c3/2_Doc_Dr_Ali_Seyyar.pdf, (10.01.2015), s. 1123.

¹³ Yusuf Alper, *Sosyal Güvenlik Teorisi Ders Notları*, Bursa, 2016, s. 42.

¹⁴ Denizcan Kutlu, *Türkiye’de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu: Birikim, Denetim, Disiplin*, Ankara, NotaBene Yayınları, 2015, s. 39.

¹⁵ James Midgley, “The Role of Social Security in Poverty Alleviation: An International Review”, *Social Policy and Poverty in East Asia: The Role of Social Security*, (ed.), James Midgley, Kwong-leung Tang, London-New York, Routledge, 2010, p. 19.

parasal yardım şeklinde tanımlanabilir. Bu şekilde bir tanımlama ile sosyal yardım sağlayıcıları açısından da genel bir çeşitlilik yaratılarak, devlet, yerel otoriteler, hayır kuruluşları, kişi, cemaat vb. tarafından sunulan parasal yardımlar, sosyal yardım kapsamında değerlendirilmiş olmaktadır.

Howell (2001) ise sosyal yardım kavramını; finansmanı devlet tarafından karşılanan ve gelir veya kaynak testine dayalı (means or income test) olarak verilen aynı ve nakdi yardımlar şeklinde tanımlamaktadır¹⁶.

Bir denge unsuru olarak ise sosyal yardımlar; muhtaç kişileri koruma altına alarak, toplumsal adaleti ve dengeyi sağlama aracı¹⁷ olarak tanımlanabilir. Dilik (1980) ise sosyal yardımları genel olarak işletmeler tarafından yapılan sosyal harcamalar niteliğiyle, işletme içi bir sosyal politikası uygulaması şeklinde tanımlamıştır¹⁸.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere sosyal yardım kavramı; sosyal ve yardım sözcüklerinin ayrı ayrı çağrıştırdığı anlamların tamamını kendi bünyesinde barındıran bir kavramdır. Bu bağlamda mevcut tanımlardan, kavramı oluşturan sözcüklerin muhtevassından ve bu çalışmanın merkeze yerleştirdiği muhtaçlık kriterinden hareketle sosyal yardımlar; kişilerin bir arada yaşamasının/toplumsal dayanışmanın bir sonucu olarak, toplumda muhtaç durumda olan kişilere devlet, kişi, gönüllü kuruluşlar ve vb. aracılığıyla maddi ve maddi olmayan destekler sağlamak suretiyle, onların hem hayat seviyesini belli düzeye çekmeyi amaçlayan hem de onların toplumdan dışlanmasını önleyen araçlar bütünü olarak tanımlanabilir.

1.2. KAMUSAL SOSYAL YARDIM KAVRAMI

Kamusal sosyal yardım kavramı, sosyal yardım kavramından farklı olarak kamusal sözcüğünü bünyesine katarak sosyal yardımları daha spesifik bir zemine taşır. Bir sosyal yardımın kamu temelli olması, söz konusu yardımın kamusal nitelik taşıdığını ifade eder. Latince, *populus* 'halk' sözcüğünden türetilen ve anlamsal olarak devlete ait, halka ait, umuma ait, genel, yaygın gibi anlamlarına gelecek şekilde

¹⁶ Fiona Howell, "Social Assistance: Theoretical Backround", Social Protection in Asia and The Pacific, (ed.), Isabel Ortiz, Manila, Asian Development Bank, 2001, p. 257.

¹⁷ Cemalettin Coğurcu, "Stratejik Planlama, Stratejik Yönetim ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünde Sosyal Yardım Politikalarına Yönelik Gerçekleştirilen Projeler", *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, C. 1, S. 2, Ankara, 2010, s. 8.

¹⁸ Sait Dilik, "Sosyal Yardımlar: İki Anlamlı Bir Terim" Dilik, Sait (1980), "Sosyal Yardımlar-İki Anlamlı Bir Terim," *Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi*, C. XXXV, S. 1-4, Ocak-Aralık 1980, s. 55-56.

publicus ile karşılık bulan kamusal sözcüğü İngilizce'ye ise aynı anlama gelecek şekilde *public* olarak geçmiştir¹⁹. Kamusal sözcüğünün dilimizdeki etimolojik izleri takip edildiğinde de; kamusal sözcüğünün eski dilde *kam*-toplamak, biriktirmek anlamına gelen fiilin evrimleşmiş hali olduğu; *kam-*, *kamu-* ve *kamu-sal*; *sal*+ sonekinin eklenmesiyle türetildiği görülmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise *kamusal* sözcüğü sıfat nitelemesi ile *kamu ile ilgili olanı ifade eder* denilmiştir²⁰. Bu etimolojik izlerden hareketle bir sosyal yardımın kamusal nitelikli olması, *en temel anlamıyla*; o yardımın devlet eliyle hayata geçirildiğini ifade eder. Nitekim en dar anlamı ile kamusal sosyal yardım; devlet kurumları aracılığı ile sağlanan yardımları ifade etmektedir²¹. Bu anlamda kamusal sosyal yardımlar, devletin sunduğu diğer kamu hizmetlerinden biri olarak hayata geçirilen politikalardandır²². Her ne kadar kamusal sosyal yardımın tarafı (kamusal sosyal yardımların ortak unsuru) devlet olsa da, sosyal yardım kavramı gibi, kamusal sosyal yardım kavramının evrensel ölçütte bir tanımı mevcut değildir²³.

Kamusal sosyal yardım kavramına ilişkin tanımsal çeşitlilik; ülkelerin sosyal yardımları devreye sokuş mekanizmalarının ve sosyal yardımlara ilişkin hedefleme yöntemlerine ilişkin farklılıklardan kaynaklı olduğu düşünülebilir. Örneğin kamusal sosyal yardımlar kaynak tespitine dayalı olarak; genel yardım, kategorik yardım, bağlı yardım şeklinde veya sosyal sigortanın bir parçası niteliğinde ihtiyaç tespitine dayalı veya gelirle bağlantılı şekilde verilebilmektedir. Kamusal sosyal yardımların kişilere ulaştırılmasında ise devletler; belirli bir kategoride yer alan kişilerin istihdam ve gelir durumlarına bakmaksızın evrensel nitelikte ya da beklenmedik bir durumun ortaya çıkması halinde, sosyal sigorta sisteminin bir parçası olarak istihdamla bağlantılı ya da başvuru sahibinin cari veya sermaye kaynaklarını göz önünde bulunduran ihtiyaç tespitine dayalı mekanizmaları kullanabilmektedir²⁴. Buradan hareketle, en genel anlamı ile kamusal sosyal yardım kavramı; muhtaçlıkları nedeniyle ya da belirli bir sosyal

¹⁹ Alova, a.g.e., s. 491; Online Ethmology Dictionary, “Pub”, <http://www.etimolojiturkce.com/kelime/pub>, (01.09.2016).

²⁰ Türk Dil Kurumu, “Kamusal”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57e35881b00b19.41924392 (01.09.2016)

²¹ Seyyar, “Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım”, a.g.m., 1124.

²² Vedat Dicleli, “Yoksulluk ve Sosyal Yardım Şekilleri” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 1, Ankara, 1946, s. 120.

²³ Ian Gough, “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım”, Sosyal Politika Yazıları, (ed.) Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban), 3. b., İstanbul, İletişim, 2008, s. 234.

²⁴ Gough, “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım”, a.g.m., ss. 234-235; Tony Eardley et al, *Social Assistance in OECD Countries: Volume II Country Reports*, Department of Social Security Research Report Unit, No. 47. London, HMSO, 1996, p. 2-3.

kategoride yer alan vatandaşlara karşılıksız ve herhangi bir katılımları olmaksızın, devletin kamusal kaynaklarından aktaracağı transferlere ilişkin düzenlemelere yönelik bir kamu politikası²⁵ olarak tanımlanabilir.

Kamusal sosyal yardımlar ülkeden ülkeye değişmekle birlikte; genellikle aile ödenekleri, anne ve çocuklara özel hizmet yardımları, muhtaç çocuklara yönelik yardımlar, işsizlik yardımı, muhtaçlara parasız sağlık yardımı, sakatlara, yaşlılara ve dul kadınlara aylık bağlanması, aile ödenekleri gibi yardımları içermektedir²⁶. Bu yardımlar sosyal yardım programları çerçevesinde yürütülmekte, finansmanı ise genelde vergilerden sağlanmakta ve ülkeden ülkeye farklılaşmakla birlikte genel olarak maddi geliri belli bir düzeyin altında olan kişilere veya ailelere verilmektedir²⁷. Kamusal sosyal yardımların miktarı ise ülkelerin asgari gelir standartlarına bağlı olarak şekillenmektedir²⁸. Ancak değişen ve farklılaşan uygulamalara rağmen kamusal sosyal yardımlar, genel olarak piyasa başarısızlıklarına ilişkin refah uygulamaları arasındadır. Bu anlamda kamusal sosyal yardımlar, sosyal yardımlardan yararlananların sisteme maddi katkı yapmasını beklemeksizin, bu yardımdan yararlananlara fayda sağlayan ve genel olarak muhtaçların hedef kitle olarak seçildiği refah uygulamaları şeklinde okunabilir²⁹. Bu anlamda kamusal sosyal yardımların dağıtıcısı devlet olup, devlet çeşitli araçları; hukuki düzenlemeler, kurumsal düzenlemeler, kamu ekonomi girişimciliği, sosyal planlama³⁰ ve vb., devreye sokarak doğrudan veya dolaylı olarak sosyal yardım sistemine müdahalede bulunarak sistemin işleyişini sağlar.

Bir sosyal güvenlik yöntemi olarak ise; kamusal sosyal yardımları aşağıdaki gibi tanımlamak mümkündür;

---

²⁵ Alberto Alesina, Edward L. Glaeser, *Fighting Poverty In The US and Europe: A World of Difference. The Rodolfo Debenedetti Lecture Series*, Oxford, Oxford University Press, 2004.

²⁶ Sami Güven, *Sosyal Politikanın Temelleri*, 5. b., Bursa, Ezgi Kitapevi, 2013. s. 148.

²⁷ Midgley, a.g.e., s. 18; Antony Hall, James Midgley, *Social Policy For Development*, London, Sage Publications, 2004, p. 238.

²⁸ Asgari gelir ücret (asgari gelir standardı); minimum bir yaşam standardı için uygun bir gelir seviyesini esas alan politik bir kriterdir. Bu kriter aynı zamanda resmi muhtaçlık sınırı olarak da adlandırılır ve politik kararlarda bu sınır göz önünde bulundurulur. Bu nedenledir ki; zaman zaman sosyal yardım miktarları da (seviyeleri de) muhtaçlık sınırı olarak kabul edilir (John Veit-Wilson, "Poverty and The Adequacy of Social Security", *Introduction to Social Security: Policies, Benefits and Poverty*, (ed.) John Ditch, London, Routledge, 1999, p. 72.

²⁹ Laura Rawlings, *A New Approach to Social Assistance: Latin America's Experience With Conditional Cash Transfer Programs*, The World Bank Social Protection Discussion Paper Series, No. 0416, 2004, p. 2.

³⁰ Devletin müdahale araçları bakımından ayrıntılı bilgi bkz., Güven, a.g.e., ss. 96-100.

*Sosyal yardım, bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanı olup kendi ellerinde olmayan sebeplerle, mahalli ölçüler içinde asgari seviyede dahi geçinme imkanı bulamayan kişileri; muhtaçlık araştırmalarına dayalı olarak en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirme amacını taşıyan, karşılıksız mahiyetteki parasal ve nesnel gelir ve destek sağlayıcı kamusal faaliyetler bütünüdür*³¹.

Bir sosyal güvenlik yöntemi olarak kamusal sosyal yardımlara ilişkin bir başka tanım ise; “Sosyal yardımlar, zorunlu katılma ilkesine dayanmayan ya da devlet bütçesi ya da belirli bir amaca ayrılmış özel vergilerle finanse edilen kamu yardımları...”³² şeklindedir. Bu yöndeki bir başka tanımlama da ise kamusal sosyal yardımlar, sosyal sigortanın kapsamı bakımından ortaya çıkan boşlukları tamamlayıcı primsiz rejimler nitelemesiyle *kamu sosyal güvenlik harcaması olup*, bu harcamalar devlet eliyle yürütülen ve vergilerle finanse edilen sosyal güvenlik uygulamalarının tamamını ifade eder³³ denilmiştir. Bu şekildeki kamusal sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemlerinin boşluklarını doldurucu ve onu tamamlayıcı nitelikteki³⁴ yardımlardır. Bir sosyal güvenlik yöntemi veya sosyal güveniğin tamamlayıcısı olarak kamusal sosyal yardımlar, bu sistemin dışında kalanları kapsayıcı bir uygulama olarak uygulanmakta ve genellikle münferit hallerde devreye sokulmaktadır. Bu kapsamda şekillenen kamusal sosyal yardımlar ise; geliri belirli bir eşiğin altında kalan veya farklı gerekçelerle muhtaç durumdaki kişiler kategorisine giren sosyal sigortaya sahip olan/olmayan kişilere aynı ve nakdi yardımlar şeklinde sunulur³⁵.

Kamusal sosyal yardımlar bir gelir transferi nitelemesiyle ise; olağanüstü koşulların ortaya çıkması, kişilerin herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmaması ya da kişilerin sosyal güvenliğe dahil olmalarına rağmen sahip oldukları emeklilik veya işsizlik gelir desteğinin yetersizliği durumunda muhtaç kişilere sağlanan gelir transferleri³⁶ şeklinde tanımlanabilir.

³¹ Ethem Çengelci, “Sosyal Refahın Gerçekleşmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, C. 11, S. 1-2-3, Ankara, 1993, s. 9.

³² Ali Güzel, Ali Rıza Okur, Nurşen Canikoğlu, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 15. b., İstanbul, Beta, 2014, s. 1037.

³³ Alper, a.g.e., s. 53; Yusuf Alper, *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi: Sosyal Sigortalar Hukuku*, 9. b. Bursa, Dora, 2018, s. 19-20.

³⁴ Seyyar, “Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım”, a.g.m., s. 1124.

³⁵ Ali Seyyar, “Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”, *Köprü Dergisi*, S. 88, 2004.

³⁶ Tülay Arın, “Sosyal Hakların Emek Gücünün Meta Niteliği Üzerindeki Etkileri”, *Kriz, Devlet, İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 236.

Kamusal sosyal yardımlara ilişkin yapılan kapsamlı bir başka tanımlama ise; kendi ellerinde olmayan sebeplerle muhtaç duruma düşmüş kişilere, gruplara ve toplumdan dışlanmış kişilere, devlet tarafından veya kanunlarla yetkili kılınmış resmi kuruluşlarca, kişilere insan onuruna yakışır asgari bir yaşam sağlamak amacıyla, muhtaçlık tespiti ve kaynak kontrolüne dayalı olarak karşılıksız olarak yapılan aynı ve nakdi yardımlar³⁷ şeklindedir.

Hak temelli yaklaşımda ise kamusal sosyal yardımlar; *sosyal yurttaşlık statüsü* kamu temelli sosyal yardım kavramına içkin hale gelerek, yurttaşlık sosyal yardıma hak kazanmanın temel koşulu olmaktadır. Bu anlayış ekseninde kişilere sunulan kamusal sosyal yardımlar, sosyal yardım sistemine yapılan katkıdan ve kişilerin mesleki konumlarından belirli bir ölçüde bağımsızlık kazanarak ve toplumun tüm kesimlerini kapsayıcı -“toplumsalı bütünleştirici”³⁸ nitelik kazanmaktadır.

Zaman zaman kamusal sosyal yardımlar kamusal sosyal hizmetleri de ihtiva edecek şekilde de tanımlanmaktadır. Örneğin bu yöndeki bir tanımda kamusal sosyal yardımlar; “...bakım, tedavi, rehabilite etme ve yetiştirme gibi hizmet yönü ağır basan nesnel sosyal gelirler şeklinde de ....”³⁹ sunulabilir denilmektedir.

Yukarıdaki tanımlar ışığında kamusal sosyal yardımlar; devlet tarafından ve devletin saptadığı belirli kriterlere dayalı olarak, söz konusu kriterlerin kapsamına giren kişilere, kişileri belirli bir yaşam standardına ulaştırma çabasıyla karşılıksız sunulan ve finansmanı ise yine devlet tarafından sağlanan aynı ve nakdi yardımlardır.

Bu çalışma özelde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Bünyesinde yürütülen sosyal yardımlarla ilgilenmektedir. Bu bağlamda bu çalışmaya konu olan kamusal sosyal yardımlar, 29.05.1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu Kanunu’na⁴⁰ referansla başvuru sahiplerinin muhtaçlıklarını göz önünde bulundurularak verilen sosyal yardımları ifade etmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın doğasına uygun bir şekilde muhtaçlık kriteri muhtevası ile kamusal sosyal yardımlar; gelir testine dayalı olarak kişilerin muhtaçlığını kanıtlaması şartıyla kendisinin veya

³⁷ DPT, “Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyon Raporu”, Dokuzuncu Kalkınma Planı, No:2729- ÖİK: 681, Ankara, DPT Yayınları, 2007, s. 2.

³⁸ Onur Metin, “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar”, *Çalışma ve Toplum*, C. 1, S. 28, İstanbul, 2011, s. 18.

³⁹ Çengelci, a.g.m., s. 9.

⁴⁰ “3294 sayılı Kanun” 14.06.1986 tarih ve 1913 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

ailesinin herhangi bir katılımı olmaksızın finansmanının vergiler ya da devletin bu amaç doğrultusunda ayırdığı kaynaklardan sağladığı ve bizatihi yürütücüsünün de devlet olduğu aynı ya da nakdi yardımlar şeklinde tanımlamak mümkündür.

1.3. KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARLA GÖNÜLLÜ SOSYAL YARDIMLAR ARASINDAKİ AYRIM

Kamusal sosyal yardımları doğrudan devlet yönetir ve finansmanını ise genel gelirlere (vergilerden) karşılar. Kamusal sosyal yardımların ne şekilde yapılacağı, yapılacak yardımın miktarı, yardımdan kimlerin yararlanacağı, başvuru koşulları kanunlarla saptanarak; sosyal yardım uygulamalarını kişi veya kuruluşların ya da yardımseverlerin takdirine bırakılmadan kamusal bir yükümlülük olarak gerçekleştirilir⁴¹. Bu kamusal yükümlülükte “bilinçli bir şekilde tehlikenin zararlarına karşı mücadele anlayışı” esastır⁴². Oysa ki; gönüllülük ekseninde şekillenen sosyal yardımlar; özel mülkiyet, özgür sözleşme ilişkisinin egemen olduğu toplum örneklerinde olduğu gibi, büyük vergi indirimleri karşılığında kişiler veya şirketlerin bağışlarıyla hayırsever kuruluşlar eliyle yürütülür. Aktörlerin kişi, şirket ve hayırsever oldukları bu ortamda keyfi uygulamaların ortaya çıkma ihtimali yüksektir. Böyle bir ortamda yardımlar, yardımdan yararlananlar için; fazlasıyla cimri, topluma eşit koşullarda katılımdan uzak, merhamete muhtaç insanlar olgusu ekseninde şekillenir⁴³. Ayrıca tek taraflı irade beyanıyla gönüllük ekseninde şekillenen sosyal yardımlar vicdani gerekçelerle yürütüldüğü için çoğu zaman bilinçli bir eylemlilikle “tehlikenin zararlarına karşı mücadele anlayışı yoktur”. Diğer taraftan gönüllü sosyal yardımlarda, kamusal sosyal yardımların aksine, gönüllü kişilerin kendi irade ve istediğiyle isteği zaman yardım anlayışı geçerli olduğundan, sunulan sosyal yardımın zamanı ile yardıma ihtiyaç duyulan zaman birbiri ile örtüşmeyebilir. Çünkü sunulan sosyal yardımla, muhtaç olanın sosyal yardıma en çok ihtiyaç duyduğu zamanın farklı olabilme ihtimali yüksektir⁴⁴.

Kamusal sosyal yardımlarda finansman vergiler aracılığıyla sağlandığından sosyal yardım finansmanı bir toplumdaki tüm kişilerin katılımı ile sağlanır. Her vatandaşın kendi mali gücü oranında sistemin finansmanına katılması ise kamusal

⁴¹ Güven, a.g.e., s. 147.

⁴² Alper, a.g.e., s. 46.

⁴³ Ayşe Buğra, Yoksulluk ve Sosyal Haklar, Ref. No: TR0401.04/001, İstanbul, STGM, 2005, s.8.

⁴⁴ Alper, a.g.e., s. 46.

sosyal yardımları; halkın çeşitli sınıflarının dayanışması ile yürütülen bir sosyal yardımlar sistemi özelliğini kazandırır⁴⁵. Ancak devletin büyük ölçüde sorumluluk alanını terk ettiği-yani toplum dayanışmasını dışarda bıraktığı gönüllülüğe dayalı sosyal yardım ortamında, empati duygusuna ve başkalarının merhamet duygularına dayalı olarak, muhtaç kişiler için sosyal yardımlar; başkalarının merhamet duygularına bağımlı ikinci sınıf yaşamlar yaratma tehlikesi içinde yürütülür⁴⁶. Bu durum aynı zamanda devlet ve kişiler arasında temsiliyet sorununu beraberinde getirir. Çünkü “karar alma yetkisine sahip olanlar ile bu kararların muhatabı durumunda olanlar arasında mekânsal bir ortaklık” bulunmalıdır. Nitekim devlet, kişilere karşı sorumluluklar yüklenerek; iktidar, halk unsuru, mevcut haklarla yetkilerin paylaşımı ve kararlara katılım yoluyla mekânsal bir zeminde belirginlik kazanır. Ancak devletin bu mekânsal alanı terk edişiyile birlikte; karar alma yetisine/yetkisine sahip devletle, devletin alacağı kararların muhatabı arasındaki mekânsal örtüşme ortadan kalkar. Çünkü söz konusu mekânsal örtüşme, muhataplara (yani halka) sahip oldukları bir takım hakları kullanarak karar mekanizmaları üzerinde “denetim icra” yapabilme yetkisini vermektedir. Ancak devletin sorumluluk alanlarından çekilmesi; onun “hesap verme, meşruiyet ve temsil mekanizmalarının” kurumsallığını yitirmesine sebep olur. Bu aynı zamana devletin asli görevlerinin işlevsiz kalması anlamına da gelmektedir⁴⁷. Ayrıca başkalarının merhametine dayalı olarak yürütülen sosyal yardım anlayışında sosyal yardıma ihtiyacı olanların sosyal yardımı “talep etme hakkı” da devre dışı kalmaktadır. Muhtaç olan kişi bunu talep etse bile gönüllü olarak sosyal yardım yapmak isteyen kişinin bu yardımı gerçekleştirme zorunda yoktur⁴⁸.

Kamusal nitelik taşıyan sosyal yardımlar bir toplum içinde daha geniş kitleleri kapsayıcı nitelik taşır⁴⁹. Örneğin sosyal yardımların yaygınlaşmaya başladığı 19. Yüzyılda sosyal yardımlar, genellikle çalışma gücünden yoksun ve belirli bir geliri olmayan muhtaç ve yaşlıları kapsayıcı bir şekilde ve genel olarak gönüllü kuruluşlar eliyle yürütülen gönüllü yardımlar niteliğindedir⁵⁰. Zamanla sosyal yardımlar kurumsal

---

⁴⁵ Güven, a.g.e., s. 147.

⁴⁶ Buğra, “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, a.g.m, s. 7-8.

⁴⁷ Mithat Sancar, “Global Sivil Toplum mu?”, *Birikim*, S. 130, İstanbul, 2000, s. 27-28.

⁴⁸ Alper, a.g.e., s. 46.

⁴⁹ Güven, a.g.e., s. 147.

⁵⁰ H. Hüsnü Koyunoğlu, *Sosyal Politika Açısından Vakıflar: XVII Yüzyıl İstanbul Örneği*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002, s. 25; Güven, a.g.e., s. 147.

hale geldikçe toplumda daha geniş grupları kapsayan bir niteliğe bürünmüştür⁵¹. Ayrıca belirtelim ki; kamusal sosyal yardımların aksine gönüllü sosyal yardımların dar bir kapsamda yürütülmesinin altında yatan unsurlardan biri de gönüllü sosyal yardımların “dışa kapalı yardımlar” olma özelliğidir. Belirtelim ki; bu dışa kapalılık özellikle meslek örgütü yardımları gibi yardımlarda belirginleşerek, kişi muhtaç olsa bile belirli bir meslek örgütünün üyesi olmadığı için yardım kapsamı dışına çıkabilmektedir⁵².

Kamusal sosyal yardımlar çoğu zaman sosyal güvenliğin bir kolu/onun bir tamamlayıcısı ve primsiz rejim esasına dayalı olarak hayata geçirilir⁵³. Bu yönüyle kamusal sosyal yardımlar, bir sistemin bir parçası/onun bir ayağı olma özelliğini taşır. Ancak gönüllü sosyal yardımların bu şekilde bir sistem yapılanması içinde yer aldığını ya da bir sistemin boşluklarını tamamlayıcısı olma özelliğine sahip olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

Kamusal sosyal yardımlar kişileri sosyal bir varlık olarak görerek, bu sosyal varlığı güvence altına alma ve onun “onurunu koruma” özü ekseninde şekillenirler⁵⁴. Kamusal sosyal yardım uygulamalarında kişiye sosyal varlık olarak yaklaşım; “akılsal bir varlık olarak görülen insanın ortak ya da kolektif yaşamın en yüksek belirleyici uğrağı (momenti) olarak” devleti görme eğilimini beraberinde getirmektedir. Bu eğilim devletin, “akıl bir ürünü ya da akılsal bir toplum olarak insanın akla, yani doğasına uygun bir hayat sürdürebileceği tek yer olarak” kavranmasına yol açarak⁵⁵, devlete bu alanda sorumluluklar yüklemektedir. Bu durum aynı zamanda devlet ve kişi arasında bir bağın kurulmasını da ihtiva etmektedir. Ancak gönüllü sosyal yardım uygulamalarında devlet ve kişiler arasında bu bağ ortadan kalkarak, kişilere yaklaşımda farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

1.4. SOSYAL YARDIMLARLA SOSYAL HİZMETLER ARASINDAKİ AYRIM

Akademik literatürde sosyal yardım ve sosyal hizmet kavramları zaman zaman birbiriyle iç içe geçecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu içiçelik sosyal

---

⁵¹ Güven, a.g.e., s. 147.

⁵² Alper, a.g.e., s. 46.

⁵³ Robert L. Walker, *Social Security and Welfare: Concepts and Comparisons*, New York, Open University Press, 2005, p. 6.

⁵⁴ Güven, a.g.e., s. 147.

⁵⁵ Norberto Bobbio, “Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı”, *Sivil Toplum ve Devlet*, (ed.) John Keane, (Çev. Mehmet Küçük), Ankara, Yedi Kıta Yayınları, Ankara, 2004, s. 91.

yardımdan sosyal hizmete doğru olabildiği gibi sosyal hizmetten sosyal yardıma doğru da olabilmektedir. Örneğin Çengelci (1993) sosyal yardım kavramına ilişkin yaptığı tanımlada, kavramı sosyal hizmetin bir uygulama alanı olarak ele alarak; sosyal yardımları ayni ve nakdi şekilde sunulan yardımlar yanında “bakım, tedavi etme ve yetiştirme gibi hizmet yönü ağır basan sosyal gelirler” şeklinde tanımlamaktadır⁵⁶. Karataş (2002) ise sosyal hizmet kavramını sosyal yardım kavramına içkin bir kavram olarak ele alarak, sosyal hizmeti sosyal yardımın bir alt boyutu olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda sosyal yardımlar “sosyal hizmet, halk yardımı ve bütün bunlar için gerekli olan tüm faaliyetleri..” içeren geniş kapsamlı bir alandır⁵⁷.

Sosyal yardım ve sosyal hizmet kavramının birbirine içkin şekilde tanımlanması, her iki kavramın içinde barındırdığı özden/esastan kaynaklanmaktadır. Bu özün/esasın birinci unsuru sosyal yardım ve sosyal hizmetin öznesi olan kişinin sahip olduğu özelliklerin her iki kavram açısından da ortak bir takım unsurları taşımasıdır. Belirtelim ki; her iki kavramında öznesi olan kişi mensubiyet grubu değişse de her halükarda mağdur olan bir grubun üyesidir. Bu bağlamda bir sosyal refah sunumu olarak sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin hitap ettiği kesim, genel olarak yaşlılar, engelliler, kimsesizler, sığınmacılar, göçmenler gibi toplum yapı ve düzeninden bağımsız bir şekilde mağduriyet yaşayan kişilerdir. Ayrıca bu kişiler mevcut toplumsal düzenin yarattığı sosyo-ekonomik eşitsizliklerden kaynaklı sosyal refah hizmeti ihtiyacı içindeki yoksun gruplardır⁵⁸. Mevcut öz/esas itibarıyla ikinci unsur, sosyal yardım ve hizmeti sosyal güvenliğin bir uzantısı olarak ele aldığımızda ortaya çıkmaktadır. Bu durumda sosyal yardım, sosyal hizmet ve sosyal sigorta birbirini tamamlayan bir sistem bütünü olup, sosyal sigortalar bu bütünün primli ayağını oluştururken sosyal yardım ve hizmetler ise bunun primsiz ayağını oluşturmaktadır⁵⁹. Bu doğrultuda her ikisinin de finansman kaynağını karşılıksızlık esasına dayalı olarak devlet bütçesinden sağlanmaktadır⁶⁰. Son olarak; özleri itibarı ile temelde toplumdaki mevcut imkânlardan

---

⁵⁶ Çengelci, a.g.m., s. 9.

⁵⁷ Karataş 2002’den aktaran Eda Çiçek, *Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Politikaları: Batı Karadeniz Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2010, s. 6.

⁵⁸ Kongar 2007’den aktaran Gülcan Urhan, *Türkiye’de Sosyal Yardım Rejiminin Yerel Düzeyde Örgürlenmesi: Beykoz Örneği*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2010, s. 36.

⁵⁹ Walker, a.g.e., s. 6.

⁶⁰ Ali Seyyar, *Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s.519.

herkesin eşit oranda yararlanması esasına dayanan sosyal yardım ve sosyal hizmet toplumdaki mevcut rahatsızlıkları önlemeyi, kişiler arasındaki sosyal ve ekonomik adaletsizlikleri azaltmayı ve toplumun sahip olduğu koşullar çerçevesinde kişilerin refahını yükseltmeyi ilke edinmektedir⁶¹.

Yukarıdaki açıklama ve tanımlamalar doğrultusunda her ne kadar sosyal yardım ve sosyal hizmet kavramı birbirinin yerine kullanılsa da; sosyal yardımları konu edinen bu çalışma açısından bu iki kavramın birbirinden ayrıştırılması oldukça önemlidir. Bu doğrultuda iki kavramın birbirinden ayrıştırabilmesi için öncelikle sosyal hizmet kavramının içeriği, sosyal yardım kavramından *temelde farklılaştığı esas itibariyle* doldurulmalıdır. Bu bağlamda sosyal hizmet kavramı *bir etkinlik ve programlar bütünü* olarak şu şekilde tanımlanabilir:

*İnsanların sağlık ve iyilik halinin geliştirilmesinde; insanların kendilerine daha yeterli hale gelmelerinde ve başkalarına bağımlı olma hallerinin önlenmesinde; aile bağlarının güçlendirilmesinde; bireylerin, ailelerin, grupların veya toplulukların sosyal işlevlerini başarıyla yerine getirmelerinde yardımcı olmak amacıyla sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek mensupları tarafından gerçekleştirilen etkinlik ve programlar bütünüdür*⁶².

Boehm'e göre ise sosyal hizmet;

*İnsan ile çevresi arasındaki etkileşimi meydana getiren toplumsal ilişkiler üzerinde odaklaşan etkinlikler yoluyla, kişilerin tek başlarına ya da gruplar içindeki toplumsal fonksiyonlarını geliştirmeyi amaç edinmiştir. Bu etkiler üç fonksiyona göre gruplanabilirler: Bozulmuş kapasitenin onarılması, bireysel ve toplumsal kaynakların sağlanması, bozuk toplumsal fonksiyonun önlenmesidir*⁶³.

Bu yönüyle sosyal hizmetler özelde kişilerin genelde ise tüm toplumun fiziksel ve psikolojik bakımdan en yüksek refah seviye yükseltilmesi için çözüm yolları bulmayı hedefleyen⁶⁴ *hizmetler bütünüdür*. Nitekim 1983 tarih 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanun'unda⁶⁵ da sosyal hizmet kavramına ilişkin tanımlama yapılırken hizmet boyutu ön plana çıkartılacak şekilde tanımlanmıştır. Buna göre sosyal hizmet:

⁶¹ Emre Kongar, *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Ankara, SABEV Yayınları, 2007, s. 146.

⁶² Barker 1991den aktaran Devlet Planlama Teşkilatı, *Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. (Yayın No: DPT: 2593-ÖİK: 65), Ankara: DPT, 2001, 1-2; s.11,

⁶³ Bohem 1959'dan aktaran Kongar, a.g.e., s. 5.

⁶⁴ Friedlander 1965'ten aktaran Çicek, a.g.e., s. 9.

⁶⁵ "2828 sayılı Kanun" 27.5.1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür (m. 3/1-a).

Söz konusu tanımlamalardan hareketle sosyal hizmetlerle sosyal yardımlar arasındaki en temel ayrım şu şekilde yapılabilir. Sosyal yardımlar; genel olarak parasal olarak kişilere sunulan ve *gelir güvencesi sağlamayı amaçlayan* programlar bütünüdür. Sosyal hizmetler (kavramında kendi bünyesinde içkin olduğu şekliye) ise; kişileri rehabilite etme-iyileştirme, onlara rehberlik hizmeti sunma, onları yönlendirme ve psikolojik olarak onları desteklemeyi amaçlayan *hizmet programları* bütünüdür⁶⁶. Nitekim uygulama boyutla sosyal hizmetlere ilişkin bazı örnekler; özellikle kurumlar aracılığıyla ıslah hizmetleri, psiko-sosyal rehberlik ve danışmanlık hizmetleri, gençliği eğitici destek hizmetleri, yaşlıları hedef alan bakım ve psiko-sosyal destek hizmetleri, çocuklara yönelik koruma ve kurumsal yetiştirme ve ailelere yönelik manevi destek hizmetleri şeklinde sıralanabilir⁶⁷.

1.5. SOSYAL YARDIMLARIN TEMEL NİTELİKLERİ

1.5.1. Muhtaçlık Esasına Dayanması

“Sosyal yardımlar, kural olarak kişilerin muhtaçlıklarının araştırılmasına ve kontrolüne dayalı olarak ve ihtiyaçlarının şeklini ve şiddetini ölçü alarak sağlanmaktadır”⁶⁸. Muhtaçlık esasına dayalı olarak, sosyal yardıma başvuru ve yardıma hak kazanmada; başvuru yapanın muhtaç durumda olması ve bu muhtaçlığını kanıtlaması temel koşuldur.

Bu çalışmaya konu olan sosyal yardımların seçiminde de esas alınan muhtaçlık; kişilerin geçimlik bir işe sahip olmamaları, çalışmalarına engel teşkil edebilecek şekilde yaşlı, özürlü ve hasta olmaları ya da gelir getirici bir mal varlığına sahip olmalarını

⁶⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, “Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, a.g.e., s. 1-2;

⁶⁷ Seyyar, “Sosyal Siyaset Terimleri Sözlüğü”, a.g.e., s. 519; Belirtelim ki; Türkiye’de kamusal sosyal yardımları yürütmekle görevli Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının İdare Faaliyet Raporları incelendiğinde burada yapılan ayrım paralelinde sosyal yardım ve hizmetlerin ayrıştırıldığı görülmektedir. Bakanlığın faaliyet raporlarında sosyal yardımlar aynı ve nakdi gelirler olarak değerlendirilip sosyal yardımlara ilişkin sınıflandırma bu eksen üzerinden yapılırken, sosyal hizmetler evlilik öncesi eğitim programları, aile eğitim programları, özel aile danışmanlığı merkezleri gibi hizmet boyutu ön plana çıkacak şekilde programlar bütünü olarak sınıflandırıldığı görülmektedir.

⁶⁸ Çengelci, a.g.m., s. 9.

engelleyecek bir durumla karşı karşıya kalmaları hali olarak tanımlanabilir⁶⁹. ASPB'nin "Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Yönetmeliğinde" ise muhtaçlık; Kendisini, eşini ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarını ve diğer aile bireylerini, buldukları mahallin hayat şartlarına göre asgari seviyede geçindirmeye yetecek geliri, malı veya kazancı bulunmama hali..⁷⁰ olarak tanımlanmaktadır. Muhtaçlık halinin öznesi olan kişi muhtaç kişidir. Muhtaç kişi; kendisini ya da bakmakla yükümlü olduğu kişileri, bulunduğu yerin koşullarına göre yeterli gelir imkânlarına sahip olmadığı için geçindiremeyen kişidir⁷¹. Bu kişi aynı zamanda geçimini farklı yollardan elde etmesi mümkün olmayan kişiyi ifade etmektedir⁷².

Muhtaçlığın saptanmasında ise gelir testi ya da gelir göstergelerine dayalı yöntemler esas alınır. Bir çeşit kişinin mal varlığının-gelirinin soruşturulduğu bu yöntemlerde, kişinin içinde yaşadığı toplum ölçütlerinden hareketle belirli bir eşik gelire sahip olup olmadığı araştırılarak, kişiye sosyal yardım yapılıp-yapılmayacağı kararı verilir⁷³.

Sosyal yardımların dağıtımında muhtaçlık kriterinin ölçüt alınmasındaki temel amaç ise; sosyal yardımın süreklilik arz etmesinin önüne geçmektir. Bu amaç doğrultusunda kişinin muhtaçlığına sebep olan koşulların en kısa sürede düzeltilmesi hedeflenir. Bunun içinde öncelikle muhtaç kişinin en kısa sürede çalışabilir hale gelmesi sağlanarak, içinde bulunduğu olumsuz koşulların kişi üzerindeki hâkimiyetini bertaraf edecek koşulların oluşturulması gerekir⁷⁴.

1.5.2. Şartlı veya Şartsız Verilmesi

Geleneksel sosyal yardım sisteminde sosyal yardımlar belirli kurallar çerçevesinde belirlenmiş gruplara, herhangi bir karşılık beklemeden sosyal yardım sistemi tarafından öngörülen koşulları sağlaması halinde başka bir şart aranmaksızın

⁶⁹ Ali Seyyar, "Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele", *Köprü Dergisi*, S. 88, 2004.

⁷⁰ "Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik", 03.03.2015 tarih ve 29284 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁷¹ Kadir Arıcı, *Sosyal Güvenlik Dersleri*, Ankara 1999, s. 141.

⁷² Dilik, a.g.m., s. 69.

⁷³ Hall, Midgley, a.g.e., s. 238; OECD, *The Battle Against Exclusion II: Social Assistance in Belgium, The Czech Republic, The Netherlands and Norway*, Paris, OECD Publication, 1998, p. 9.

⁷⁴ Güven, a.g.e., s. 147.

sunulmakta⁷⁵ ve bu şekilde sunulan sosyal yardımlar şartsız sosyal yardımlar niteliğini taşımaktadır. Bu genel anlayış ekseninde sunulan sosyal yardımlar pasif sosyal yardımlar niteliği taşımaktadır. Bu tarz sosyal yardımın sahibi kişi ise pasif alıcı olarak sosyal yardımdan yararlanmaktadır. Ancak geleneksel sosyal yardım anlayışında yaşanan kırılmalarla birlikte sosyal yardımların sunumunda kişinin sosyal yardıma başvuru koşullarını sağlamasının yanında sosyal yardım aldığı süreçte *bazı şartları da yerine getirmesi* anlayışının yerleşmeye başlamasıyla şartlı sosyal yardımlarda yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Özellikle 1990 yılların başından itibaren yaygınlık kazanan ve aktif sosyal yardım niteliği de taşıyan⁷⁶ şartlı sosyal yardımlarda yerine getirilmesi gereken şartlar, sosyal yardım programlarının niteliğine ve hedeflenen amaçlara bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde (Türkiye’de dahil) yaygın olarak uygulamaya konulan⁷⁷ Şartlı Nakit Transferleri şarta bağlı olarak sunulan sosyal programlarından biridir. Eğitim ve sağlık yardımı gibi bileşenleri içeren ve kısa dönemde muhtaç hanelere gelir transferi sunma, uzun vade de ise *beşeri sermaye yatırımını geliştirme* amacı ile bu yardımlar hayata geçirilmektedir⁷⁸. Bu amacı gerçekleştirme gayesiyle örneğin şartlı eğitim yardımında sosyal yardıma hak kazanan kişinin bu yardım programında kalabilmesinin şartı çocuğu düzenli olarak okula göndermesidir⁷⁹. Kişi bu şartı yerine getirmediği takdirde sosyal yardımı kesilir.

Birleşik Krallıkta çalışma esasına dayalı ve *Evrensel Kredi* (Universal Credit) adı altında uygulamaya konulan sosyal yardım sistemi bir başka şartlı sosyal yardım uygulama örneği olarak verilebilir. Tek bir yardımla herkese ulaşma çabası güdülen bu sistemde sosyal yardıma başvuru yaparak yardım almaya hak kazanan kişi; işsiz ve fakat çalışma güç ve kudretine sahipse, bu kişinin sistemde kalabilmesinin ön ve

⁷⁵ Maria Ozanira da Silva, “The Minimum Income: A Monetary Transfer To Poor Families With Children In School Age In Brazil”, <http://basicincome.org/bien/pdf/2000Ozanira.pdf> (10.01.2015).

⁷⁶ Luis Ayala, Magdalena Rodríguez, “What Determines Exit from Social Assistance in Spain?”, *International Journal of Social Welfare*, V. 16, I. 2, 2007, p. 168.

⁷⁷ Norbert Schady, *Are Cash Transfers Made to Women Spent Like Other Sources of Income?*, Policy Research Working Paper 4282, Impact Evaluation Series No 17, Washington DC, The World Bank, 2007, p. 1; Carolyn J. Heinrich, “Demand and Supply-Side Determinants of Conditional Cash Transfer Program Effectiveness”, *World Development*, V. 35, No. 1, 2007, p. 121.

⁷⁸ Jef L. Leroy et al, “Cash and In-Kind Transfers in Poor Rural Communities in Mexico Increase Household Fruit, Vegetable, and Micronutrient Consumption but Also Lead to Excess Energy Consumption”, *The Journal of Nutrition Community and International Nutrition*, V. 140, I. 11, 2010, p. 612.

⁷⁹ Elena Del Rey, Fernanda Estevan, “Conditional Cash Transfers and Education Quality in the Presence of Credit Constraints”, *Economics of Education Review*, V. 34, 2013, p. 76.

vazgeçilmez şartı; çalışma hayatına girme çabası içinde olduğunu sürekli ispatlamak zorunda olmasıdır⁸⁰.

1.5.3. Yardımların Ayni veya Nakdi Yapılabilmesi

Sosyal yardımların kişilere ayni; nesnel sosyal gelirler veya nakdi; parasal sosyal gelirler şeklinde sunulması⁸¹ sosyal yardımların bir diğer niteliğidir. Klasik sosyal yardım uygulamaları ayni ve nakdi niteliktedir. Bu nitelik sosyal yardım kavramsallaştırmasına ilişkin tanımlamalara da yansımaktadır. Örneğin sadece sosyal yardımın nakdi niteliğine ilişkin bir vurgu ile sosyal yardımlar; muhtaç kişilere sunulan gelir testine dayalı parasal yardımlar şeklinde kavramsallaştırılabilir. Benzer eğilimle sosyal yardımların her iki niteliğini vurgulayacak şekilde sosyal yardımları; muhtaç durumda olup temel ihtiyaçlarını karşılamaktan ve yaşamlarını sürdürmekten aciz olan kişilere devlet tarafından karşılıksız sunulan ayni ve nakdi yardımlar⁸² şeklinde tanımlamak mümkündür.

Adından da anlaşılacağı üzere sosyal yardım amaçlı, parasal şekilde sunulan her çeşit desteği ifade eden nakdi yardım; bir toplumda öncelikli olduğu düşünülen alanlarda “vatandaşlık geliri”, “temel gelir” ve ya “asgari gelir desteği” gibi çeşitli isimler altında sürekli, afet gibi olağanüstü durumların ortaya çıkması halinde ise geçici nitelikte devreye giren sosyal yardım enstrümanıdır⁸³.

Bir sosyal yardım enstrümanı olarak ayni yardım; nesnel niteliği belirgin yiyecek, giyecek, yakacak, ihtiyaç sahibinin sosyal inceleme raporu ile belgelendirmesi koşuluyla sahip olabileceği tıbbi araç gereçler veya rehabilitasyon amaçlı protezleri ve benzeri bir dizi şeylerle, birinci grupta yer almamakla birlikte ayni yardım olarak nitelendirilen; ücretsiz elektrik su kullanımını, toplu taşıma araçlarından indirimli veya

---

⁸⁰ Söz konusu sisteme başvuru ve sistemde kalabilme koşullarına yönelik ayrıntılı bilgi için bakınız; Department For Work & Pensions “Universal Credit and Your Claimant Commitment”, <https://www.gov.uk/government/publications/universal-credit-and-your-claimant-commitment-quick-guide/universal-credit-and-your-claimant-commitment#contents> (11.05.2016).

⁸¹ Çengelci, a.g.m., s. 9.

⁸² Howell, a.g.e., s. 257

⁸³ Yaşar Aksanyar, *Sosyal Yardımda Yeni Bir Yaklaşım Olarak Şartlı Sosyal Yardım: Sosyal Yardım İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesi Programı 2014 Yılı Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Araştırma*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kütahya, 2015, s. 150.

ücretsiz yararlanma, ilaç ve tedavi giderlerinin belli bir oranda veya tamamen ücretsiz karşılanması gibi çeşitli şekillerde sunulan yardımları içermektedir⁸⁴.

Aynı ve nakdi yardımlar esas itibari ile aynı sistem içinde yer alan ve aynı amaca hizmet eden enstrümanlar olmasına rağmen uygulama yönü ile birbirlerinden farklılaşmaktadır. Toplumların sosyal yardım programları incelendiğinde uzun süreli ve sürekli yardımların genelde nakdi nitelikteki yardımlardan, geçici-yılda bir veya birkaç kez sunulan yardımların ise genelde aynı nitelikteki yardımlardan oluştuğu görülmektedir. Bu ayırım sosyal yardım sisteminin tarihsel evrim sürecinde de göze çarpmaktadır. Toplumların ilkel sosyal yardım sistemlerinden gelişmiş sosyal yardım sürecine geçişleriyle, aynı yardımlardan nakdi yardımlara geçişlerinde de paralel bir seyir olduğunu Schmoller (1984) belirtmektedir. Sosyal yardımlarda hak temelli anlayışın yerleşmeye başlaması ile aynı nitelikteki yardımlardan nakdi nitelikteki yardımlara geçiş sağlanmış, bu geçişle sosyal yardımlar sürekli nitelikteki sosyal yardım programlarına dönüşebilmiştir⁸⁵.

1.6. SOSYAL YARDIMLARIN HEDEFLERİ/AMAÇLARI

Sosyal yardımların hedefleri/amaçları muhtaçlığı azaltma, geliri koruma ve ekonomik verimliliği sağlama, sosyal içermeyi-sosyal bütünleşmeyi sağlama/sosyal dışlanmadan koruma, kişileri risklere karşı koruma yeniden bölüşümü sağlama ve bireylerde davranış değişikliği sağlama şeklinde 7 başlık altında incelenebilir.

1.6.1. Muhtaçlığı Azaltma

Filozoflar muhtaçlığı ihtiyaç perspektifinden ele alırlar ve kişilerin; insan olarak uygun gelişimi için ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini savunurlar⁸⁶. Muhtaçlık açısından ihtiyaçların neler olduğu tartışmalı bir konu olmakla birlikte; akademik literatürde bazen muhtaçlığın indirgemeci bir tavırla sağlık, beslenme ve sığınma evleri gibi maddi gereksinimlerle sınırlandırılmaktadır. Ancak muhtaçlığı daha geniş perspektifte ele alanlar (Sen 1983 gibi) muhtaçlığı yapabilirliklerden ve özgürlüklerden

⁸⁴ Arıcı, a.g.e., s. 143.

⁸⁵ Schmoller 1881'den aktaran Ferhat Akyüz, Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 5, Sinop, 2008, s. 67.

⁸⁶ Nitekim en genel anlamıyla muhtaçlık; kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları durumun ifadesidir (Mustafa Çağlar Özdemir, "Yoksulluğun Ölçüm Yöntemleri", *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, (ed.) Mustafa Çağlar Özdemir, Emel İslamoğlu, Ankara, Seçkin, 2017, s. 181.

ve seçim yapabilme kapasitesinden yoksun olma şeklinde tanımlama yoluna gitmektedirler. Bununla birlikte, kesin bir ihtiyaçlık durumu içinde barındıran muhtaçlıkta, bu kesin ihtiyaçlılığın özünü; muhtaca eyleme geçmesi için ahlaki bir hak sunması ve toplumda ki; diğer muhtaç olmayanlarında muhtaçların ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğü doğurması oluşturmaktadır⁸⁷.

Sosyal yardımların henüz tam anlamıyla kurumsal olarak devreye sokulmadığı II. Dünya Savaşı öncesi dönemde genel olarak kişilerin muhtaç olması; onların başarısızlığına, aylaklıklarına, tembelliklerine bağlanmış ve muhtaçlığa ilişkin sosyal yardımlar toplumsal bir eyleme dönüşene kadar muhtaçlığa ilişkin hayata geçirilen düzenlemeler, yükümlülük duygusunun kaynağı değişse de, muhtaç olmayanların muhtaç olanların ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğünden doğmuştur. Örneğin İngiltere’de sosyal yardımlara ilişkin ilk yasal düzenleme olarak kabul edilen I. Elizabeth dönemi Yoksul Yasası (1601), uygulamaya konulmadan önce, muhtaçlara yönelik sosyal yardımlar; Hristiyanlığın kendi içinde barındırdığı öğretilerinden kaynağını almıştır. Bu mevcut öğretilerde, muhtaçlık “kutsal ve lanetli” olmak üzere iki zıt düşünce ekseninde şekilleniyor ve “lanetlenmiş” muhtaçlara yardım edilmesi dini bir yükümlülük olarak kutsanıyordu⁸⁸. Zamanla muhtaçlara ilişkin bakış açısında değişimler yaşanmış ve bu değişimle birlikte kişilerin muhtaçlığının sadece ve sadece kişisel nedenlere indirgemeyeceği, mevcut problemin hafifletilmesi ya da ortadan kaldırılmasının “devletlerin sistemindeki sosyal, ekonomik ve ideolojik yapılanmalarını da kapsayan bir durum olduğu görülmüştür”⁸⁹. Bu bağlamda muhtaçlığa ilişkin bu değişimle; muhtaçlara yardımda yükümlülük duygusu; toplumsal yükümlülük duygusuna dönüşmüş ve bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde de temel aktör olarak devlet merkeze yerleşmiştir. Nitekim, ilerleyen bölümlerde de sıkça ifade edileceği üzere; modern anlamda sosyal yardım sistemlerini inşa etmede ve bu alanda temel aktör olarak devletin görülmesinde önemli bir esin kaynağı Sir William Beveridge *Sosyal Sigortalar ve İlgili Hizmetler* (Beveridge Raporu) Raporunda sosyal yardımların

⁸⁷ Jonathan Bradshaw, “The Nature of Poverty”, *Introduction to Social Security: Policies, Benefits and Poverty*, (ed.) John Ditch, London, Routledge, 1999, p. 9.

⁸⁸ Himmelfarb 1985’ten aktaran Fatih Güngör, Metin Özügür, “İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet”, Ankara University Publishing House, 1997, http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dosyalar/tm/SBF_WP_03.pdf, (07.03.2017), s. 3.

⁸⁹ Taner Artan, *Yeni Yerel Yönetim Yapılanmasında Sosyal Hizmetler: İstanbul Örneği*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011, s. 26.

muhtaçlığı azaltıcı etkisine işaret ederek; toplumun karşı karşıya kaldığı beş kötülük “fakirlik/fukaralık, cehalet, hastalık, bakımsızlık, aylaklık” sıralayarak, bunların kapsamlı bir sosyal politika ile ortadan kaldırılabileceği ve toplumsal ilerlemenin ancak bu yolla sağlanabileceğini belirtmiştir⁹⁰.

Tüm bunlardan hareketle; muhtaçlığı azaltmada önemli araçlardan biri sosyal yardımlardır. Sosyal yardımların muhtaçlığı azaltıcı etkisi zaman zaman sosyal yardımların muhtaçlık ekseninde tanımlanmasında da etken olduğu görülmektedir. Örneğin Barrientos (2013) sosyal yardımı; “ölçümlenebilir muhtaçlığa konsantre olan, muhtaçlığı önleme, azaltma ya da yok etmeyi birincil amaç kabul eden program politika ya da kurumlardır”⁹¹ tanımlamasıyla bu noktaya işaret ederek, sosyal yardımları muhtaçlıkla mücadele aracı olarak tanımlamıştır. Dünya Bankası da aynı yönelimle sosyal yardımı; muhtaç hane halklarını hedefleyen gelir testine dayalı nakit transferler olarak tanımlamaktadır⁹².

Diğer taraftan sosyal yardımlar aracılığı ile muhtaçlığın azaltılabilmesi için sosyal yardımların sürdürülebilir bir zeminde yürütülmesini zorunlu kılmaktadır. Nitekim UNDP tarafından 2006 yılında yayınlanan ve “Fighting Poverty A Matter Of Obligation Not Charity” (Yoksullukla Mücadele Hayırseverlik Değil Bir Yükümlülük Meselesidir) başlığını taşıyan raporla, sosyal yardımlar aracılığıyla muhtaçlık problemi ile baş edilebilmesi için sosyal yardımların hayırsever sosyal yardım anlayışı yerine devlet eliyle ve sistemli politikalar bütünü şeklinde yürütülmesi gerektiğine işaret edilmektedir⁹³. Belirtelim ki; sosyal yardım programlarının sistemli politikalar şeklinde yürütülmesinin içerdiği anlam; muhtaç kişilerin ihtiyaç duydukları anda başvuru yapabilecekleri kurumsal bir sistem yapılanmasının varlığıdır.

Sosyal yardımlar aracılığıyla muhtaçlığı azaltma mevcut sosyal yardım uygulamaları yapılanmasına bağlı olarak temelde iki eksende şekillendiği söylenebilir. İlki; muhtaçlığa ihtiyaçlılık bağlamında yaklaşan anlayış olup; bu anlayış düzleminde

⁹⁰ Carol Walker, *Managing Poverty: The Limits of Social Assistance*, London, Routledge, 1993, p. 33.

⁹¹ Barrientos 2013’ten aktaran Yaşar Aksanyar, *Sosyal Yardımda Yeni Bir Yaklaşım Olarak Şartlı Sosyal Yardım: Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesi Programı 2014 Yılı Türkiye Araştırması Üzerine Bir Araştırma*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kütahya, 2015, s. 55.

⁹² Dena Ringold, Leszek KASEK, *Social Assistance in The New EU Member States, Strengthening Performance and Labor Market Incentives*, World Bank Working Paper, I.117, 2007, p.4.

⁹³ Mehmet Güneş, “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S. 24, 2012, s. 152.

sosyal yardımlar verilmeden önce kişilerin soruşturulması esastır. Bu esas doğrultusunda kişilere yönelik gelir testleri yapılarak, muhtaçlıkları kanıtlanan kişilere sosyal yardımlar sunulur. Bu yöntemde gelir testi için genelde bir “muhtaçlık sınırı” saptanır ve bu sınır genel olarak “ülkenin ortalama gelir veya normal ücret düzeyine yaklaşacak şekilde genişletilmez”⁹⁴. Bu yöntemle yürütülen sosyal yardımlar özünde, muhtaç olanlara, süreklilik arz edecek şekilde yardım yapmaya içkin bir yöntem değildir. Bu yöntem anlayışı ile yürütülen sosyal yardımlar, muhtaçlığın en kısa sürede ortadan kaldırılmasını amaçlayan politikalar sistemi bütünüdür. Buradan hareketle bu temel ekseninde şekillenen sosyal yardım uygulamalarında temel amaç; sosyal yardım alanların mümkün olan kısa zamanda yeniden çalışabilme ve geçimini sağlayacak kazanç elde edebilme olanağına” kavuşturulması esasıdır⁹⁵. Ancak bu tür yapılanma içindeki sosyal yardım uygulamalarında muhtaçlığın azaltılması ya da ortadan kaldırılması uzun vadede mümkün olabileceği düşünülerek, sosyal yardımlar aracılığıyla kısa vadeli çözümler de üretilmektedir. Örneğin, gıda, yakacak, barınma yardımları gibi geçici (sürelili) sosyal yardımlar kısa vadede muhtaç kişilerin temel yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla sunulmaktadır⁹⁶.

İkincisi ise evrensellik anlayışıyla şekillenen ve evrensel vatandaşlık haklarını sosyal yardımların odağına yerleştirerek; sosyal yardımların sunumu ihtiyaç olgusundan ya da “çalışma performansından” bağımsızlaştırarak normal gelir düzeyinde yardımlar sunmayı hedefleyen evrensel nitelikteki sosyal yardım uygulamalarıdır. Burada sosyal yardımların kapsamına girmedi genellikle vatandaşlık statüsü ya da uzun süreli ikametgâh sosyal yardımlardan yararlanmada gerekli şartın sağlanması için yeterlidir. Belirtelim ki; bu tür sistemlerde genel olarak herkese “eş oranlı yarar” sunumu vardır⁹⁷.

1.6.2. Geliri Koruma ve Ekonomik Verimliliği Artırma

Geliri koruma ve verimliliği artırma sosyal yardımların işlevlerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Bu, ilk dönem sosyal yardım düzenlemelerinden itibaren sosyal yardımların üstlendiği işlevlerden biri olmuştur. Örneğin İngilizlerin meşhur sosyal yardım düzenlemelerinden biri olan Speenhamland Sistemi 1995’te yürürlüğe

⁹⁴ Arın, a.g.m. s. 236-237.

⁹⁵ Güven, a.g.e., s. 147.

⁹⁶ Ersöz (2011)’den aktaran, Neslihan Arslan, “Sosyal Yardımlar ve İstihdam İlişkisinin İncelenmesi: Sivas İlinde Bir Alan Araştırması”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1, s. 18.

⁹⁷ Arın, a.g.m. s. 241.

konulurken, çalışanlara belirli bir asgari ücret düzeyi sunarak onların hayatta kalmasını sağlayacak bir gelir yaratma ve ekonomide ortaya çıkan emek arzı dalgalanmalarını engelleyerek ekonomik verimliliği sağlamak şeklinde iki yönlü bir amaç güdülmüştür⁹⁸.

Fabrika sisteminin yaygınlaşmasıyla birlikte, uzun süreli çalışma saatleri ve yetersiz beslenme gibi üretim ilişkileri çalışanların işgücü piyasasından çekilmesine yol açarak, fabrika düzeni için gerekli olan emek arzını tehlikeye sokmaya başlamıştır. Bu anlamda, işgücünün yeniden üretimini sağlayabilmek ve geleceğe yönelik emek arzının sürdürülebilmesinde kamusal sosyal yardımlar uygulamaya konulan politika araçlarından biri olmuştur. Bu araçla bir taraftan ekonomik verimlilik korunurken bir taraftan da çalışanların geliri korunmuştur⁹⁹.

Belirtelim ki; akademik yazınında da sosyal yardımların bu işlevine sıklıkla dikkat çekilmektedir. Örneğin Sen (1982), sosyal yardımların piyasa ekonomisine müdahale ve üretim süreçlerinin tamamlayıcı niteliğine ilişkin iki yönlü ilişkisine dikkat çekerek; bir ekonomide verimliliğin sürdürülebilmesi ve kişilerin sahip oldukları gelirin korumasında sosyal yardımların etkin bir rol oynadığını belirtmiştir. Ayrıca Sen, bir ekonomik sistemde bu tarz düzenlemelerin yokluğunda, uzun süreli ekonomik verimliliği sürdürme ve kişilerin gelirlerini koruyabilmesinin mümkün olamayacağına dikkat çekmektedir¹⁰⁰. Nitekim kamusal sosyal yardımların tüm kurumları ile hayata geçirilmeye başlandığı 1945 sonrası dönemde sosyal yardımların üstlendiği bu işlevsellik daha belirgin bir özellik kazanmıştır. Bu dönemde daha kapsamlı sosyal yardım düzenlemelerinin hayata geçirilmesiyle sadece emek arzını verimli bir şekilde massetme kapasitesi korunmamış, aynı zamanda geniş bir yelpazede sunulan sosyal yardımlarla kişiler sağlık problemleri, işsizlik, ihtiyarlık gibi sebeplerle emek piyasasının dışında kaldıkları zaman sosyal yardımlar devreye girerek, kişilerin geliri korunmuş ve bu yolla muhtaç duruma düşmeleri engellenmiştir¹⁰¹.

⁹⁸ Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, (Çev. Ayşe Buğra), 10. b., İstanbul, İletişim, 2011, s. 130-133.

⁹⁹ Oğuz Topak, *Refah Devleti ve Kapitalizm: 2000'li Yıllarda Türkiye'de Refah Devleti*, İstanbul, İletişim, 2012, s. 47-48.

¹⁰⁰ Amartya Sen, *Poverty And Famines: An Essay On Entitlement And Deprivation*, Oxford: Clarendon Press, 1982, p. 6.

¹⁰¹ Karl Hinrichs, Claus Offe, Helmut Wiesenhal, "Zaman, Para ve Refah Devleti Kapitalizmi", *Sivil Toplum ve Devlet*, (ed.) John Keane, (Çev. Ahmet Çiğdem), Ankara, Yedi Kıta Yayınları, 2004, s. 264.

1.6.3. Sosyal İçermeyi-Sosyal Bütünleşmeyi Sağlama/ Sosyal Dışlanmadan Koruma

Geniş kapsamlı bir kavram olarak sosyal içerme; bir toplumun onun vatandaşlarına nasıl değer verdiğini, kişiler arası farklılıklara nasıl saygı gösterdiğini, kişilerin temel ihtiyaçlarını nasıl garanti ettiğini ve topluma tam katılımı sağlamak için nasıl imkânlar ve fırsatlar sunduğunu ifadeden bir kavramdır. Bu yönüyle sosyal içerme toplumdaki kişilerin; temel besinlere, uygun evlere, mallara ve hizmetlere (eğitim, sağlık, istihdam edilebilirlik), ekonomik, politik ve sosyal haklara ve kültürel aktivitelere erişimi vb. birçok unsuru bünyesinde toplayan bir kavram olarak okunabilir¹⁰².

Sosyal içermenin-sosyal bütünleşmenin zıttı sosyal dışlanmadır¹⁰³. Sosyal dışlanma; sosyal içermenin olmadığı bir durumum ifadesidir. En genel anlamda ve Marshall'ın yurttaşlığına da atıfta bulunarak sosyal dışlanma¹⁰⁴; ekonomik, politik ve sosyal haklardan yoksun olma halini ifade eder¹⁰⁵.

Özellikle 1980 seksen sonrasında sosyal dışlanma kavramı yaygın bir şekilde ve farklı anlamları ifade edecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır¹⁰⁶. Örneğin, Sosyal Avrupa'ya ilişkin tartışmalarda ara sıra sosyal dışlanma ile muhtaçlık kavramı birbirinin

¹⁰² Rachel Westfall, *Dimensions of Social Inclusion and Exclusion In Yukon*, Yukon Bureau of Statistics, Canada, December, 2010, s. 7.

¹⁰³ Arjan De Haan, "Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation", *Studies in Social and Political Thought*, V. 2, I. 2, p. 26.

Sosyal bütünleşme ile sosyal yardımlar arasındaki ilişki bu başlık altında sosyal dışlanma kavramı ile ilişkilendirilerek ele alındığından, politika uygulamalarına ilişkin örneklerde 1980 sonrasına yöneliktir. Ancak sosyal dışlanma kavram olarak literatürde yeni yeni kullanılan bir kavram olmakla birlikte bir olgu olarak yeni değildir. Buradan hareketle zımni olarak sosyal yardımların hayata geçirildiği her dönemde kişileri sosyal dışlanmadan koruma bir amaçtı diyebiliriz. Diğer taraftan bu başlıkta sosyal içermeyi-sosyal bütünleşmeyi tersinden okuma eğilimimiz; i) sosyal içerme-sosyal bütünleşme kavramının genelde sosyal dışlanma ile birlikte anılması, ii) özellikle 1980 sonrasında sosyal yardım programlarının sosyal içerme-bütünleşme ve sosyal dışlanma kavramları ekseninde yeniden şekillenmesinden kaynaklanmaktadır.

¹⁰⁴ Sosyal dışlanma kavramı ilk kez 1974 Fransa'da; uyuşturucu kullananlar, suçlular, zihinsel ve bedensel özürülüler, tek ebeveynli aileler, intihara eğimli kişiler, yaşlı hastalar, istismar edilen çocuklar ve işsizlik sigortası kapsamı dışında kalanlar gibi toplumla uyum sorunu yaşayan kişileri işaret etmek üzere kullanılmıştır (Hilary Silver, *Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms*", *International Labour Review*, V., 133, No. 5-6, 1994, p. 532).

¹⁰⁵ Isabel Yopez Del Castillo, "A Comparative Approach to Social Exclusion", *Internatioanl Labour Review*, V. 133, No. 5-6, 1994, p. 616.

¹⁰⁶ Antony Atkinson, "Social Exclusion, Poverty and Unemployment", *Exclusion, Employment and Opportunity*, (ed.) Antony Atkinson, John Hills, London, Casepaper/4, 1998, p.13.

yerine kullanılmaktadır¹⁰⁷. Aristotelyan bir bakış açısı ile sosyal dışlanma; yapabilirliklerden yoksunluklar sosyal dışlanmanın birer formu olarak kabul edebilir¹⁰⁸. Bu bakış açısı ile kişinin işsiz olması, yeterli beslenememesi, sosyal ilişkiler ağı içinde yer alamaması, kişinin muhtaç durumda olması gibi birçok unsur sosyal dışlanma kapsamı içinde ele alınabilir.

Kavramsal farklılıklara rağmen sosyal dışlanma konusunda ortak uzlaş; 1980’li yıllarda tüm dünyada uygulanan liberal politikaların yarattığı bir dizi problemlerin bir sonucu olarak kavramın, “sosyal krizin, toplumsal bölünmüşlüğün bir ismi olarak” yaygın bir şekilde kullanılır hale gelmesidir¹⁰⁹. Bu dönemde uygulanan politikaların bir sonucu olarak işsizliğin artması ve işsizlik sürelerinin uzaması ile sosyal korumanın azaltılması ve *muhtaç durumdaki kişi sayısındaki artış* sosyal dışlanmanın temel nedeni olmuştur¹¹⁰. Sonuç olarak bu dönemde sosyal dışlanma toplumsal düzlemde ve genel anlamda; “yetersiz sosyal uyumu ve bütünleşmeyi” işaret etmek üzere kullanılmaya başlanmış¹¹¹ ve özellikle gelişmiş ülkelerde yeni politika dizaynları ve tartışmaları sosyal bütünleşme-sosyal içerme ve sosyal dışlanma ekseninde yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu yeni dönem politika dizaynlarında sosyal bütünleşme-sosyal içerme ve sosyal yardım arasındaki ilişki, sosyal dışlanma kapsamında yeniden şekillenmiştir. Örneğin, 1997 tarihli Amsterdam Antlaşmasınının 136. maddesi ile Avrupa Birliğinin amaçları arasına sosyal dışlanma ile mücadelenin girmesi bu yöndeki gelişmelerden biridir. Avrupa Birliği, Aralık 2000 Nice (Lizbon) Zirvesi ve 2001’deki Sosyal İçermeye İlişkin Ortak Rapor ile bu yöndeki çalışmalarını şekillendirmiştir. Bu zirve ile hem sosyal dışlanmaya bir Avrupa boyutu kazandırılmıştır hem de sosyal gelişimi sağlamada ekonomik büyümenin tek başına yeterli olmadığı gerçeğinden/ tecrübesinden hareketle; sosyal içermenin sağlanması (sosyal dışlanma ile mücadele için) üçlü politikanın; sosyal politika, makroekonomik politikalar ve istihdam politikalarının

---

¹⁰⁷ Bu iki kavram birbiri ile ilişkili olmakla birlikte aynı şeyi ifade etmemektedirler. Kişinin yoksul/muhtaç olması onun kesin bir şekilde sosyal dışlanmaya maruz kalacağı anlamına gelmez (Antony Atkinson, “Social Exclusion, Poverty And Unemployment”, a.g.m., s. 9).

¹⁰⁸ Amartya Sen, *Social Exclusion: Cencept, Application and Scrutiny*, Social Development Papers No. 1, Manila, Asian Development Bank, 2000, p. 3.

¹⁰⁹ Tahsin Köse, *Üçüncü Yol ve Sosyal Güvenlik*, Ankara, Bilge Yayınevi, 2011, s. 61.

¹¹⁰ Seyhan Erdoğan, “Sosyal Politika’da Avrupalı Bir Kavram: Sosyal Dışlanma”, *Çalışma Ortamı Dergisi*, S. 75, Ankara, Temmuz-Ağustos, 2004.

¹¹¹ Tijen Şahin, “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423938559.pdf>, (10.01.2014), s. 71.

belirlenen hedefe ulaşmada birbirine koordineli olarak hayata geçirilmesi esas alınmıştır¹¹².

Birlik bünyesinde sosyal dışlanmaya konusunu oluşturan kişiler ise; hem gelir düzeyi toplum ortalamasının altında kaldığı hem de dini, etnik köken, toplumsal cinsiyet ve eğitim durumları vb. sebeplerle topluma eşit vatandaşlar olarak katılmakta güçlük çeken kişilerdir. AB kurumsal düzenlemelerle bu kişileri dışlanmışlıktan kurtarma hedefi ile kişilerin kendi özellikleri nedeniyle, toplumdaki mevcut olanak ve fırsatlardan herkes gibi erişemeyenlerin erişmesini sağlama fikrini esas alarak eşit vatandaşlık kavramının hayata geçirilmesine yönelik kurumsal önlemler bütünü geliştirme çabası içindedir¹¹³. Söz konusu kurumsal önlemlerin bir parçası niteliğindeki sosyal yardımlar ise “en zor durumda olanlara yardım etmek” için devreye sokulacak bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu araç ile birlik, fikri temelde öncelikle sosyal yardımların konusunu oluşturan muhtaç kişileri, kendi kendilerine yeter hale getirmeyi ve fakat hala ihtiyacı olan varsa bunları da sosyal yardımlar aracılığı ile dışlanmışlıktan kurtararak toplumsal bütünleşme sağlamayı temel hedef edinmiştir. Bu hedef doğrultusunda ise birlik öncelikli çözüme kavuşturulması gereken temel problem alanları belirlemiştir. Bunlar; i) herkesin istihdama erişimini bir hak ve fırsat olarak sağlamak, ii) kişilerin sosyal refahını insan onuruna yakışır bir düzeye çekmek için yeterli gelir ve kaynaklara erişimi sağlamak, iii) kişilerin eğitime erişimlerinin önündeki engelleri ortadan kaldırmak, iv) aile içi dayanışmayı sağlama ve çocukların haklarını koruma altına almak, v) barınma olanaklarını herkes için ve makul ölçüde barınma olanağı sağlama, vi) herkesin kaliteli hizmetlere erişimini garantilemek, vii) hizmetlerin sunumunu iyileştirmek, viii) çoğul yoksunları ortadan kaldırmak şeklindedir¹¹⁴.

¹¹² Fulya Saner, “Ortak İçerme Belgesi: Joint Inclusion Memorandum-JIM”, *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni*, S. 21, Ankara, Şubat 2007, s. 8.

¹¹³ Ayşe Buğra, *Yoksulluk ve Sosyal Haklar*, Ref. No: TR0401.04/001, İstanbul, STGM, 2005, s. 10.

¹¹⁴ Birlik bu temel alanları 2001 yılında belirlemiş ve ilerleyen yıllarda ise bu ekseninde mücadele için her yıl düzenli raporlarla bu çalışmalarını sürdürmüştür. Birliğin bu yöndeki çalışmalarından biri de ülkelerin sosyal dışlanmışlık düzeylerini tespit amacıyla sosyal göstergeler geliştirmesidir. Birliğin sosyal göstergelerine ve sosyal dışlanma eksenine ilişkin ayrıntılı bilgi için bazı kaynaklar için bkz. Social Protection Committee, “Common Outline for the 2003/2005 NAPs/Inclusion”, Brussels, 2003; European Anti-Poverty Network (EAPN), *The European strategy For combating poverty and social exclusion: EAPN proposals for evaluation, monitoring and indicators*, EAPN, Brussels, 2001; European Commission, *Structural Indicators, Communication from the Commission*, COM (2001) 619 final, 2001; European Commission, *Structural Indicators, Communication from the Commission*, COM (2002) 551 final, 2002; European Commission, *Joint Report on Social Protection and Social Inclusion*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2010; European Commission,

Sosyal yardım sosyal dışlanma/sosyal içermeyi sağlama arasındaki ilişki ülkemiz sosyal yardım politikaları bağlamında da örneklendirilebilir. Ülkemizde de sosyal yardımlar hayata geçirilirken sosyal yardımların sosyal dışlanmayı azaltıcı/sosyal içermeyi-sosyal bütünleşmeyi hedef alan politikalar sağlama yönüne sıklıkla vurgu yapıldığı ve bu yönde adımlar atmaya çabası içinde olduğu söylenebilir. Bu yönde atılan adımlardan biri; Avrupa birliğine uyum süreci çerçevesinde 2003 yılında Türkiye Lizbon stratejisi dahil olmuş ve AB'ye üye ve aday ülkelerin ulusal eylem programı olarak kabul gören Ortak İçerme Belgesi (Joint Inclusion Memorandum) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı önderliğinde hazırlamaya başlamıştır. Ortak İçerme Belgesinde (JIM) Lizbon zirvesinde esas alınan hedeflerden hareketle ülkemizde muhtaçlıkla mücadele kapsamında 4 temel amaç; i) sosyal dışlanma ve muhtaçlığın boyutunu tespit, ii) sosyal içermenin önündeki uzun ve kısa vadeli engellerin tespit ve değerlendirilmesi iii) Türkiye'deki mevcut problemlerin değerlendirilmesi, iv) muhtaçlık ve sosyal dışlanma ile etkili mücadele için ulusal bir stratejinin geliştirilmesi amaçları esas alınmıştır¹¹⁵. Fikri temelde AB ile eşgüdümlü hareket etme hedefi ile hazırlanması planlanan bu belge henüz tamamlanmamıştır. Ancak sosyal dışlanma ile dayalı iyi mücadele etmek (sosyal yardımlar aracılığıyla sosyal bütünleşmenin sağlanması amacıyla) sosyal yardımların etkinliğini artırıcı bir takım uygulama ve düzenlemeye gidilmiştir. Temelde kişilerin sosyal yardımlara ulaşımını kolaylaştırma yoluyla sosyal yardımların etkinliğini artırmayı hedefleyen bu düzenlemelerin bazıları ise şunlardır. ASPB henüz kurulmamışken, sosyal yardıma başvuru prosedürünün basitleştirilmesi amacıyla Başbakanlık genelgesi ile *hizmetlerin tek bir noktada toplanması* öngörülmüştür¹¹⁶. 31.5.2006 tarih ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu¹¹⁷ yürürlüğe konulmuş ve muhtaçlıklarını belgeleyenlerin priminin devlet tarafından ödenmesi kararlaştırmıştır¹¹⁸. Sosyal yardıma başvuru hattı (144 nolu hat) ücretsiz hizmete sokulmuştur¹¹⁹. Kamusal temelli sosyal yardımların tek

---

Evaluation of the European Year 2010 for Combating Poverty and Social Exclusion, Rotterdam, ECORYS, 2011; Ministry of Social Affairs and Employment, *Integrated Approaches to Combating Poverty and Social Exclusion: Best practices from EU Member States*, The Hague (Lahey), EUNL, 2016.

¹¹⁵ Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, "ESRP Bilgi Notu", <http://www.ikg.gov.tr/Portals/0/ESRP%20Bilgi%20Notu.doc>, (01.10.2015); Saner, a.g.m, s. 8.

¹¹⁶ Avrupa Komisyonu, *Türkiye 2007 İlerleme Raporu*, Brüksel, 2007, s. 54-55.

¹¹⁷ "5510 sayılı Kanunun" 16.6.2006 tarih ve 26200 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

¹¹⁸ Avrupa Komisyonu, *Türkiye 2008 İlerleme Raporu*, Brüksel, 2008, s. 63.

¹¹⁹ Avrupa Komisyonu, *Türkiye 2010 İlerleme Raporu*, Brüksel, 2010, s. 70-71.

elden yürütülmesini ve bu alandaki dağılık yapılanmayı ortadan kaldırılması için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur¹²⁰.

1.6.4. Kişileri Risklere Karşı Koruma

Risk kavramının icadı, Giddens (2000)'e göre 16 ve 17. Yüzyılda kâşiflerin denizlere açılmasıyla bilinmeyen sulara yelken açmak anlamında kullanılmasıyla mekânsal bir boyutta kullanımınıdır. Kavramın zamansal bir boyutta kullanımı iktisadi nitelikte olup borç verenlerle alanların yatırım kararlarının olası sonuçları içindir. Risk kavramı zamanla belirsizlik gösteren her durum için kullanılmaya başlayarak yaygınlık kazanmıştır¹²¹.

Riskler tabiatı gereği geleceğe yöneliktir. Henüz gerçekleşmemiş olan ve fakat öngörüyle tahribatları göz önünde bulundurularak söz konusu tahribatları önlemek veya hafifletmek için bugünden önlem almayı gerekli kılarlar. Riskler vuku buldukları yerlerde ve sonrasında harekete geçmeyi fiilen mümkün kılamayacak boyutta zararları ifade eder. Riskler yapıları itibarı ile bumerang etkisine sahiptir ve riskler karşısında toplumda kimse güvencede değildir¹²².

Günümüz toplumlarını *Risk Toplumu* olarak nitelendiren Beck, bunu sinai modernleşmesinin (sanayi toplumunun) eskime sürecinin bir sonucu olarak görmektedir. *Risk Toplumu* modernleşme kavramıyla bağlantılı olarak ele alan Beck risklerin icadının ise modernliğin gelişmesi kadar eski olduğu belirterek; Risk Toplumu kavramıyla ifade edilen şeyin, risklerin günümüz toplumlarında sayısal ve tür olarak artış gösterdiği, risklerin küreselleştiği¹²³ ve kişilerin bireysel olarak bunlarla baş edemeyeceği boyuta ulaştığıdır. Bu durum aynı zamanda risklerin toplumsal risklere dönüştüğünün habercisidir. Andersen'e göre (2008) kişisel risklerin toplumsal risklere dönüşmesi başlıca 3 nedene dayanmaktadır. i) kişisel riskler kolektif sonuçlara yol açması, ii) toplumlarda risklerin devlet tarafından çözüm üretilmesi düşüncesinin

¹²⁰ Avrupa Komisyonu, *Türkiye 2011 İlerleme Raporu*, Brüksel, 2010, s. 79.

¹²¹ Antony Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor ?*, (Çev. Osman Akınhay), İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 36.

¹²² Ulrich Beck, *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*, (Çev. Kazım Özdoğan, Bülent Doğan), 2. b., İstanbul, İthaki, 2011. s. 45-50.

¹²³ Beck, "Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru", a.g.e., s. 25; Ulrich Beck, *Siyasallığın İcadı*, (Çev. Nihat Ülner), 3. b., İstanbul, İletişim, 2013, s. 33.

yaygınlaşmaya başlaması, iii) toplum yapısının karmaşık hale gelmesiyle birlikte risklerin giderek kişilerin kontrol edemeyeceği kaynaklardan zuhur etmesidir¹²⁴.

Sosyal politika açısından risk(ler) sosyal bir sorun olarak önemli olup, P. Johnson sosyal riski “ kişilerin içinde yaşadığı değişen ve dinamik dünyadan çıkan olasılık ağırlıklı belirsizlik” olarak tanımlamaktadır¹²⁵. Riskler bağlamında sosyal politika; kişilerin ve hane halklarının karşılaştıkları risklerde başa çıkmalarında bir kamu müdahalesi aracı olarak tanımlanabilir¹²⁶. Söz konusu risklerin kişiler üzerindeki etkisini gidermede sosyal politika mekanizmalarından birini ise; onun tamamlayıcı enstrümanı olarak sosyal yardımlar oluşturmaktadır. Sosyal yardım politikalarının sosyal risk kavramından hareketle oluşturulduğu göz önünde bulundurulursa, sosyal riskler sosyal yardımların hem varlık nedenini, hem de politika ve sistemleri yönlendirici işlevselliğinin özünü oluşturmaktadır. Söz konusu yönlendiricilik sosyal risklerin artarak çoğalması ile sosyal yardımların buna uyum sağlama ihtiyacının bir sonucudur¹²⁷.

Sosyal yardım politikaları oluşturulurken risklerden hareketle oluşturulur ve hayata geçirilen her bir sosyal yardım sistemi bu amacı açık veya örtük bünyesinde barındırır¹²⁸. Nitekim kamusal sosyal yardımların hayata geçirilmesinde esin kaynağı

¹²⁴ Gösta Esping-Andersen, “Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri”, *Sosyal Politika Yazıları*, (ed.) Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban), 3. b., İstanbul, İletişim, 2008, s. 40.

¹²⁵ David Gladstone, “Tarih Ve Sosyal Politika”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, (Çev. Barış Yıldırım), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, s. 38.

¹²⁶ Abdülkadir Şenkal, *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, 3 b., İstanbul, 2005, s. 69.

¹²⁷ Esping, Andersen, “Toplumsal Riskler ve Refah Devleti”, a.g.m., s. 33-49.

¹²⁸ Örneğin, Türkiye’de 14.09.2001 tarihinde Türkiye ile Dünya Bankası arasında imzalanan İkraz Anlaşması ile hayata geçirilen Sosyal Riski Azaltma Projesi ile doğrudan bu amaca vurguyla hayata geçirilmiştir (Legal Dept of World Bank, “Conformed Copy - L4638 - Social Risk Mitigation Project/ Loan Supplemental Letter”, <http://documents.worldbank.org/curated/en/2001/09/5086334/conformed-copy-l4638-social-risk-mitigation-projectloan-supplemental-letter> (26.07.2016). Diğer taraftan günümüzde kamusal sosyal yardımların çok önemli bir kısmı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Bakanlığın sosyal risklere ilişkin yaklaşımı Bakanlık raporlarından hareketle ve söylemsel bazda incelediğinde, aileden başlayarak kişilerin ve bu yolla toplumun sosyal risklere karşı korunmasının sunulan politikalarda esas alındığına vurgu yaptığı görülmektedir. Bakanlık sosyal riskleri hem önleyici hem de hafifletici yönde politika üretme hedefi içinde olduklarını, bu hedef doğrultusunda özellikle ailenin korunmasıyla sosyal risklerin azalacağı ve buradan hareketle politika üretilirken merkeze aileyi aldıklarını belirtmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu, Ankara, 2014, s. 5-9). Bakanlığın sosyal risklerle mücadele anlamında hayata geçirdiği bir başka uygulama sosyal riskleri ölçmeye yönelik geliştirilen Sosyal Uyum Endeksidir. Endekse ilişkin ilk veriler 2016 yılına ilişkin faaliyet raporlarında paylaşılmaya başlayacaktır. Endeks oluşturmaya mahalle bazlı sosyal uyum analizleriyle, özellikle yoğun göç alan mekân kalitesinin düşük, işsizlik yoğunluğunun fazla, eğitim ve muhtaçlık

Sir William Beveridge *Sosyal Sigortalar ve İlgili Hizmetler* (Beveridge Raporu) Raporunda bu vurgu açıkça dile getirilmiştir. Rapor, sosyal risk kavramı üzerine kurgulamasıyla o güne kadar gerek Amerika gerekse Avrupa'da gerçekleştirilen reformlardaki *kısıtlı sosyal yardım* anlayışından sıyrılmıştır. Beveridge kişilerin düzenli gelirlerini tehdit eden her şeyi sosyal risk kapsamında değerlendirmiş (ancak Beveridge raporda özellikle *hastalık, ölüm, iş kazası, analık, yaşlılık ve işsizliği* kişinin gelirini tehdit eden sosyal riskler arasında sıralamıştır)¹²⁹ ve bu risklere karşı mücadelede ise birbirini tamamlayıcı bir nitelikte sosyal sigorta ve sosyal yardımın bileşik bir şekilde esas alındığı bir sosyal güvenlik sistemi önermiştir. Belirtelim ki; risklerle mücadele kapsamında bu bileşik sistem 3 temel anlayışı içinde barındırmaktadır; *i) ailelerin kendi özgül koşullarından kaynaklanan muhtaçlık, aileye yönelik sosyal yardım programlarıyla önlenmelidir. ii) İşsizlik devletin müdahalesi ile çözüme kavuşturulması gereken bir sorun olup, devlet bu sorunun çözümü için alacağı karar ve öngöreceği tasarruflar çerçevesinde işsizliği önlemeye ilişkin düzenlemeler yapmalıdır. iii). Toplumun her kesimini kapsayıcı nitelik ve genişlikte ulusal sağlık hizmetleri sağlamalıdır*¹³⁰. Beveridge'nin öngördüğü sistem birleşik ve sade bir sistem olup; gelirden yoksun kalmaya sebep olabilecek risklerin tamamını karşılamaya dayalı bir sistemdir. Beveridge kurguladığı sistemle *sosyal risklerin ulusal telafisi* ilkesini sistem içine yerleştirmiştir¹³¹. Zira bu; -söz konusu raporla her ne kadar risklerde bireysel sorumluluk vurgusu ağır bassa- da- kendine yetmeyen kişilerin sosyal yardımlarla desteklenmesi, ulusal sağlık ve istihdam politikalarına sosyal güvenlik yapılanması içinde yer verilmesi ve tüm bunların kamu hizmeti olarak kurumsallaştırılmasıyla, sistem finansmanının ise devlet tarafından genel vergilerle karşılanması ile sağlanması anlayışı hakimdir¹³².

---

sorunlarının arttığı alanların tespitini amaçlamaktadır. Endeksin oluşturulmasında Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi ve ilgili kurumların veri tabanı olmak üzere iki veri tabanı kullanılmıştır. Veri tabanlarından elde edilen bilgilerle 49 bin mahalleye ilişkin sosyal risk haritaları oluşturularak sosyal riskleri alt kategorileriyle birlikte ölçen Sosyal Uyum Endeksi geliştirilmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 151).

¹²⁹ Pierre Rosanvallon, *Refah Devletinin Krizi*, (Çev., Burcu Şahinli), Ankara, Dost Kitapevi, 2004, s. 123.

¹³⁰ Çengelci, a.g.m., s. 13

¹³¹ Rosanvallon, a.g.e., s. 123

¹³² Fişek ve vd., 1999'tan aktaran Şenay Gökbayrak, *Refah Devletinin Dönüşümü ve Özel Emeklilik Programları*, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2010, s. 25.

Türkiye'nin de taraf olduğu 1952 tarihli 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesinde ise Uluslararası Çalışma Örgütü sosyal güvenlik açısından kişilerin karşı karşıya kalabileceği riskleri *hastalık, analık, sakatlık, iş kazası ve meslek hastalığı, ölüm, ailevi yükümlülükler ve işsizlik* şeklinde sınıflandırmıştır. Bu yönüyle ILO sözleşmede Beveridge Raporu ile paralel yönde düzenlemelere giderek; sosyal güvenlik anlayışı ekseninde risklerle mücadele yöntemini benimsemiştir. Bu bağlamda benimsenen yöntemde sosyal yardımlar aracılığıyla risklere karşı korunacak grup; kendi özgül koşulları nedeniyle asgari düzeyde dahi geçimlerini sürdürme imkân ve yetisinden yoksun kişilerdir¹³³.

Risklerle mücadele de sosyal yardım anlayışı sadece en muhtaç “kesime yönelik (residual) ve asgariyetçi (minimalist) veya kapsayıcı (comprehensive) ve kurumsal (institutional)” şeklinde olabilir. Bu iki anlayış “ne kadar çok riskin “toplumsal” ya da ne kadar çok insanın korunmaya muhtaç görüldüğü temelinde birbirinden ayrılır”. Bu bağlamda sosyal yardımlar risklerle mücadele etkin araçlar arasında yar almakla birlikte, sosyal yardım uygulamaları “risklerin nasıl paylaşıldığına” bağlı olarak şekillenmektedir¹³⁴.

1.6.5. Yeniden Bölüşümü Sağlama

Bölüşüm genel anlamda devletin yaptığı, gelir ve servet dağılımını etkileyen her faaliyeti ifade eder¹³⁵. Yeniden bölüşüm ise; “genel olarak gelir/servet dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmak amacıyla, gelir ve servetin kullanımının mali tedbirler veya sosyal politika tedbirleri ile değiştirilmesi sürecidir”¹³⁶. Yeniden bölüşüm politik iktisat açısından ikincil bölüşüm olarak da adlandırılmak olup, bu bölüşüm “piyasa süreçleriyle veya devletin aracılığıyla; görelî fiyatlarda ve/veya mali ve parasal sistemde meydana gelen değişmelerle gerçekleşir”¹³⁷. Yeniden dönüşüm için devletin piyasa ekonomisine müdahalesi gerekli olup, devlet bu müdahaleyi farklı yollardan gerçekleştirebilmekle birlikte temelde bunu 2 politika ekseninde; vergi politikaları ve transfer ödemeleri

¹³³ Çengelci, a.g.m., s. 14.

¹³⁴ Esping, Andersen, “Toplumsal Riskler ve Refah Devleti”, a.g.m., s. 34.

¹³⁵ Holley H. Ulbrich, *Public Finance in Theory and Practice*, 2. Edition, Routledge, London, 2011, p. 5.

¹³⁶ Depenheuer (t.y)'tan aktaran Rabihan Yüksel Arabacı, *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, Sosyal Politika, (ed.), Aysen Tokol, Yusuf Alper, 8. b., Bursa, Dora Yayıncılık, 2017, s. 188.

¹³⁷ Korkut Boratav, *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, 2. b., Ankara, İmge Kitapevi, 2005, s. 28.

çerçevesinde yürütür¹³⁸. Yeniden bölüşümün sosyal nitelikli harcamalar (transfer ödemeleri) ya da daha spesifik şekilde sosyal yardım programları devreye sokarak, toplumdaki düşük gelire sahip kişilerin harcanabilir gelirlerini artırmak suretiyle gerçekleştirilmesi¹³⁹, kişilerin gelirlerinin belirli bir kısmının vergi, harç. vb. yollarla toplama, toplanan vergilerin ve kamu gelirlerinin kamu harcaması adı altında yeniden dağıtımıyla mümkün olur¹⁴⁰.

Yeniden bölüşüm özde; daha adil bir gelir dağılımı yaratmak ve bir toplumdaki kaynak ve fırsatlara herkesin ulaşımını sağlamak amacıyla gerçekleştirilir¹⁴¹. Bu öz; bir toplumda sosyal barışın sağlanabilmesi ve korunabilmesinin şartı olup, bunun için de bir toplumdaki yeniden bölüşümün (gelirin bölüşümü) büyük ölçüde adil olması ve kişilerin sahip oldukları asgari gelir düzeyinin belli bir noktanın altına düşmemesi ile sağlanır. Zira adil yeniden bölüşümün “dengesiz olması durumunda yeni oluşacak servetin tümüne yakın bölümü yüksek gelirli” grupların elinde toplanması kaçınılmazdır¹⁴².

Devletin modern anlamda yeniden bölüşüme müdahalesi II. Dünya savaşı sonrası hız kazanmıştır. 1929 Büyük Buhran sonrası, 30’larda ABD’de New Deal ile devletin piyasa ekonomisine müdahalesini benimseyen yaklaşımlar II. Dünya savaşı sonrası dönemde kendisine geniş bir uygulama alanı bulmuştur¹⁴³. Keynesçi ekonomik modele dayalı olarak piyasa ekonomisinin denetim altına alınması yönünde karara varması ile kamu sektörü güçlü bir biçimde genişlemiştir. Ekonomilerde kapsamlı millileştirme hamleleri ile bir taraftan özel sektöre yönelik ciddi düzenleme ve sınırlamalara gidilirken¹⁴⁴- bir taraftan da emek piyasasında yapılan düzenlemelerle işçileri koruma altına alan kanunlar, istihdam ve ücretli yıllık izinler için düzenlemeler ve toplu iş sözleşmeleri ve vb. düzenlemelerle daha fazla koruma ve güvence

---

¹³⁸ Ulbrich, a.g.e., s. 10.

¹³⁹ Aziz Çelik, “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, S. 3, C. 3, İstanbul, 2004, s. 74.

¹⁴⁰ Fatih Türkmen, *Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması*, Ankara, DPT, 2002, s. 56.

¹⁴¹ Ulbrich, a.g.e., s. 87.

¹⁴² DPT, “*Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele*”, a.g.e., s. 68.

¹⁴³ Çelik, a.g.m., s. 81.

¹⁴⁴ Eric Hobsbawm, “Tarihi Perspektif İçinde Kapitalizmin Bunalımı”, *Dünya Kapitalizminin Krizi*, (ed.) Nail Satlıgan, Sungur Savran, 2. b., İstanbul, Belge Yayınları, 2009, s. 82.

sağlanmışır¹⁴⁵. Bunun sosyal yardımlar alanına yansması ise kamu harcamaları içinde sosyal yardım harcamalarının artışıdır¹⁴⁶. Böylece devletin düzenleyici olarak ekonomide yer alması suretiyle sermayeden emeğe doğru bölüşümün sağlanmasıyla yeniden bölüşüm iyileştirilmiştir.

Sosyal yardımlar aracılığıyla yeniden bölüşüm temelde iki yolla; yatay ve dikey dağılımla gerçekleştirilir. Sosyal yardımlarda dikey dağılım; yüksek gelir gruplarında yer alan kişilerden düşük gelir gruplarında yer alan kişilere doğru yapılan dağılımdır¹⁴⁷. Bu dağılımda esas amaç yeniden bölüşümün zenginden muhtaç olana doğru olmasıdır.¹⁴⁸ Çünkü zengin ve muhtaç arasında ortaya çıkan dikey eşitsizlik bunu gerektirmektedir. Dikey eşitsizlik; kişilere onların gelir, servet ya da ihtiyaçları ölçüsündeki farklılıklara göre farklı şekilde davranılması gerekliliğini doğurur. Dikey eşitsizlik birçok etmene bağlı olarak ortaya çıkabilir. Belirtelim ki; bir ekonomide uygulanan artan oranlı vergi uygulaması ya da ücretsiz ya da indirimli bir şekilde sunulacak okul yemeği, konut desteği veya sağlık yardımı sağlanması gibi birçok kamu politikasının uygulamasında başvuru gelir testi dikey eşitsizliğin bir sonucudur¹⁴⁹.

Sosyal yardımlarda yatay dağılım; yeniden bölüşümün aynı gelir düzeyine sahip kişiler arasında dağılımını ifade eder¹⁵⁰. Yeniden bölüşüm ile amaçlanan ihtiyacı daha fazla olan kişilerin bu ihtiyaçlarını karşılayabilmedir. Sosyal yardımlar aracılığıyla örneğin; aynı gelir düzeyine sahip kişilere doğrudan parasal yardım yapılması ya da “kişilerin gelir durumlarını değiştiren vergi indirimleri” yatay yeniden bölüşümün bir sonucudur¹⁵¹.

Bir toplumda sosyal yardımlar aracılığıyla net bir yeniden bölüşümden bahsedebilmek için öncelikle sosyal yardımın muhatabı olan kişilerin bir devlet hazinesine giren “hiçbir verginin mükellefi ya da yükünün taşıyıcısı olmamalarını” gerektirir. Ancak sosyal yardımlardan yararlananlar doğrudan vergilerin muhatabı

---

¹⁴⁵ Asbjorn Wahl, Refah Devletin Yükselişi ve Düşüşü, (Çev., Haldun Ünal, Baran Öztürk), İstanbul, H2o Yayıncılık, 2015, s. 62-67.

¹⁴⁶ Çelik, a.g.m., s. 81.

¹⁴⁷ Arabacı, a.g.m., s. 189.

¹⁴⁸ John Hills, “Refahın Dağılımı”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, (Çev. Boran Ali Mercan), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, s. 191; John Hills, *Inequity and State*, Oxford, Oxford University Press, 2004, p.185.

¹⁴⁹ Ulbrich, a.g.e., s. 73.

¹⁵⁰ Hills, “Inequity and State”, a.g.e., s. 185.

¹⁵¹ Tuncer (1970)’den aktaran Arabacı, a.g.m., s. 189.

olmasalar bile dolaylı vergilerin (kdv gibi) muhatabı durumundadırlar. Bu bağlamda sosyal yardımlar aracılığıyla sağlanan yardımların şekli ne olursa olsun mümkün olduğunca adil bir yeniden bölüşüm, dikey dağılımın ne derece gerçekleşebildiği ile yakından ilişkilidir. Sonuç olarak; doğrudan vergilerin sayısı ne kadar fazla, dolaysız vergilerin sayısı ne kadar az ise yeniden bölüşümde ortaya çıkan iyileşme/düzelme de o oranda fazla olacaktır¹⁵².

1.6.6. Bireylerde Davranış Değişikliği Sağlama

Sosyal yardımlar hayata geçirilirken örtük ya da açık kişilerde davranış değişikliği yaratma amacı güder. Örneğin özellikle belirli krizler sonrası hayata geçirilen sosyal yardımlar aracılığıyla özellikle bir toplumda kişilerin çatışmacı eğilimlerden uzaklaşmaları ve bu yolla toplum içinde bir uzlaşımın sağlanması amaçlanır¹⁵³. Sosyal yardımların bu işlevine ilişkin yakın tarihten verilebilecek somut örneklerden biri 2001 krizi sonrasında Dünya Bankası aracılığıyla hayata geçirilen sosyal yardımlardır. Belirtelim ki; Dünya Bankası Türkiye'ye ilişkin hazırladığı raporda 2001 Şubat Krizi sonrasında kişilerin kendi imkânları ile üstesinden gelemeyecekleri bir sosyal risk ortamına sürüklendikleri, bu ortamda kişilerin suça, ülke içi çatışmalara, sosyal ayaklanmalara, terörizme, çete eylemlerine, savaş ve bölgesel şiddet unsurlarına yönelebileceklerini belirterek bu tarz eğilimleri ortadan kaldırmak için acil olarak sosyal yardımların hayata geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁵⁴. Bu anlamda, Türkiye'de 2001 kriz sonrası hataya geçirilen sosyal yardımlarla öncelikle kişilerin sosyal risklerden uzak tutma yönünde bir davranış değişikliğinin hedeflendiği söylenebilir.

Sosyal yardımlar aracılığıyla kişilerde davranış değişikliği yaratma farklı sosyal yardımlar aracılığıyla farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Örneğin gıda yardımı şeklinde sunulan sosyal yardımlarla amaçlanan gıda tüketimi alışkanlığının değiştirilmesidir. Zira yoksulluk içindeki muhtaç kişiler kendileri için gerekli gıda maddeleri için yeterli gelire sahip olmadıklarından, karınlarını doyurabilmek için genellikle en ucuz tüketime; ekmeğe yönelerek, ekmeği meyve ve vb, birçok gıda

¹⁵² Turan Yazgan, *İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları*, İstanbul, Hiperlink, 1992, s. 333-334. Diğer taraftan adil bir vergi dağılımı konusunda önemli noktalardan biri de vergilerin yansması meselesidir. Vergilerin yansması bu çalışmanın boyutlarını aşan bir konu olduğu düşünüldüğünden konu üzerinde durulmamıştır.

¹⁵³ Ömer Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, 5. b., Ankara, Orion Kitapevi, 2012, s.31.

¹⁵⁴ World Bank, *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty. World Development Report*, New Yor, Oxford University Press, 2001, p. 136.

maddesinin yerine tercih edebilmektedirler¹⁵⁵. Bu bağlamda gıda yardımı şeklindeki sosyal yardımlar sayesinde yararlanıcıların kısa süreliğine de olsa gıda tüketimi davranışlarını değiştirebildiklerini söylenebilir.

Sosyal yardımlar aracılığıyla kişilerde davranış değişikli yaratmanın bir başka örneği, özellikle üçüncü dünya ülkelerinde hayata geçirilen ŞNT'ler üzerinden verilebilir. ŞNT'nin bileşenlerinden biri olan Şartlı Eğitim Yardımı, üçüncü dünya ülkelerinde özellikle kadın okur-yazarlığı düşük olduğu için hayata geçirilmektedir¹⁵⁶. Zira muhtaç ailelerin gerek çocuklarını okula gönderecek gerekli gelirden yoksun olmaları gerekse bu ailelerin çocuk emeğini işgücü olarak görme eğilimi çocukları okul ortamından uzaklaştırabilmektedir¹⁵⁷. Ülkede beşeri sermayenin korunması ve sürdürülebilirliğini hedefleyen bu sosyal yardımların¹⁵⁸ hayata geçirilmesiyle bu yardımı alan kişilerde yaşanacak olumlu davranış değişikliği; çocuğunu okula gönderemeyen ailelerin çocuklarını okula göndermeleri ve çocuk emeği kullanımına son vermelerdir. Sonuç olarak; somut örneklerden de anlaşılacağı üzere sosyal yardımların üstlendiği işlevlerden biri kişilerde davranış değişiklikleri yaratmaktır.

1.7. SOSYAL YARDIM YÖNTEMLERİ

1.7.1. Kategorik Kriterlere Dayalı Yöntem

Kategorik sosyal yardımlar çeşitli kategorik sınıflandırmaya tabi tutularak yapılan sosyal yardımlar olarak tanımlanabilir. Bu anlamda kategorik sınıflandırmada; yaşlılık, özürllülük, işsizlik, dul olma ve daha bir çok spesifik sınıflandırmaya tabidir¹⁵⁹. Kategorik sosyal yardımda kişilere sunulan yardım nakdidir¹⁶⁰. Kategorik sosyal yardımlarla kendi kendine yetemeyen (muhtaç) veya herhangi bir sosyal güvenlik

¹⁵⁵ World Bank, *Turkey - Social Risk Mitigation Loan Project*, Washington, DC: World Bank, 2001, , p. 14-15.

¹⁵⁶ Filiz Çulha Zapcı, "Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?", *SBF Dergisi*, 58-1, s. 229.

¹⁵⁷ World Bank, "Social Risk Mitigation Project", a.g.e., s.14-15.

¹⁵⁸ Zapcı, a.g.m., s. 229.

¹⁵⁹ Matti Heikkilä. Susan Kuivalainen, *Using Social Benefits to Combat Poverty and Social Exclusion: Opportunities and Problems From A Comparative Perspective. Trends in Social Cohesion*, No. 3. Strasbourg: Council of Europe, 2002, p. 67-69; Bernard Evans Harvith, "The Constitutionality of Residence Tests For General and Categorical Assistance Programs", *California Law Review*, V. 54, I. 2, Berkeley, 1996, p. 568.

¹⁶⁰ Tony Eardley et al, *Social Assistance in OECD Countries: Volume II Country Reports*, Department of Social Security Research Report Unit, No. 47. London, HMSO, 1996, p. 28.

sigortası kapsamına girmeye hak kazanamayan kişilere daha spesifik güvenlik ağı sağlamak mümkün olabilmektedir¹⁶¹.

Kategorik sosyal yardımlar “Tam Oluşmamış Model” olarak anılan ve Güney Avrupa Refah Rejimi sınıflandırmasında yer alan ülkelerde; Türkiye, İspanya, İtalya, Portekiz yaygın olarak başvurulan bir sosyal yardım yöntemidir. Diğer taraftan, birçok ülkede bu tarz sosyal yardımlara, sosyal yardım programlarında yer verilmektedir. Örneğin 2003 yılında Almanya’da yapılan bir düzenleme ile asgari emeklilik yardımı özürülüler ve yaşlılar için uygulamaya konulmuştur. Bu düzenleme ile Almanya Sosyal Yardım Programına yeni bir kategorik sosyal yardım dahil edilmiştir. Hollanda’da ise 1996 yılında uygulamaya konulan işsizlik yardımı kategorik bazlı bir yardım türüdür¹⁶². Ayrıca, genel olarak Avrupa Birliği üyelerinin birçoğunda (Belçika, Fransa, İtalya ve diğer başka üye ülkelerde) özellikle iki gruba; yaşlılar ve özürülüler için kategorik sosyal yardımlar verilmektedir¹⁶³.

Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye’de de sosyal yardım sisteminde, kategorik bazlı sosyal yardımlar geniş bir yer tutmaktadır. Özellikle düzenli yardımlar hayata geçirilirken belirli grupta yer alan kişiler hedeflenmekte ve yardımlar o grupta yer alan kişileri genelde betimleyecek şekilde adlandırılmaktadır. Ülkemizde kategorik bazlı sosyal yardımlar; Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlar, Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Yardımlar, 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Yardımlar, Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı, Öksüz ve Yetim Yardımı gibi çeşitli şekillerde sunulmaktadır¹⁶⁴.

1.7.2. Yerel Bazlı Yöntem

Bu hedefleme yönteminde yetkili kılınmış yerel bir otorite veya komite aracılığıyla sosyal yardımların kimlere verileceği belirlenir. Bu yöntemde kimlere sosyal yardım yapılacağına karar vermede genellikle var olan bir karar verme süreci belirleyici olur. Örneğin Tayland’da köy muhtarları bu konuda yetkili kılınmış kişilerdir. Ancak Endonezya örneğinde olduğu gibi sosyal yardım alacakları tespit için

¹⁶¹ Matti Heikkilä et al, *Poverty Policies, Structures and Outcomes In the EU 25: Report For The Fifth European Round Table on Poverty and Social Exclusion 16-17 October 2006*, Ministry of Social Affairs and Health, Tempera, Finland, 2006, p. 34.

¹⁶² Susan Kuivalainen, *A Comparative Study on Last Resort Social Assistance Schemes in Six European Countries*, 2004, file:///C:/Users/SONY/Downloads/Kuivalainen_2004_STAKES.pdf, (10.10.2015).

¹⁶³ Heikkilä et al, a.g.e., s. 34.

¹⁶⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 118.

yeni formlarda oluşturulabilmektedir. Diğer taraftan yerel bazlı hedefleme yönteminin ne kadar etkin işlediğine ilişkin çok az gösterge vardır. Bu yöntemle sosyal yardım alacak kişileri daha doğru ve daha esnek bir şekilde seçilebileceğine ilişkin bir ön kabul olmakla birlikte bu konuda yetkilendirilmiş kişilerin hâlihazırdaki işlerinin yanı sıra bu görevi de yüklenmek durumunda kalmaları sebebiyle sorumluluklarının artması, kaynakların tahsisinde anlaşmazlık veya bu kişiler tarafından kaynaklara el koyma gibi durumların ortaya çıkabileceği getirilen eleştiriler arasındadır¹⁶⁵. Örneğin Dünya Bankasının yerel bazlı hedefleme yöntemini kullanarak sağladığı kalkınma yardımlarına ilişkin Mansuri ve Rao (2004) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada sağlanan yardımlara ilişkin özellikle getirilen bir eleştiri; özellikle muhtaç kişileri hedeflemede bu projelerin başarısız olduğu yönündedir¹⁶⁶.

1.7.3. Gelir Testine Dayalı Yöntem

Gelir testine dayalı yöntemde sosyal yardım verilir verilmesinde belirleyici koşul kişinin/hanenin belirlenmiş bir eşiğin altında gelire sahip olmasıdır. Bu yöntemde kişinin/hanenin gelirine ilişkin bilgi toplanır ve elde edilen gelir bilgisi doğruluğu tespit edilmeye çalışılır. Bu yöntem maliyetli bir hedefleme yöntemidir. Ayrıca bu yöntemde özellikle kayıt dışı ekonomi, kendi hesabına çalışma durumlardan kaynaklı olarak kişilerin gelirlerinin tam olarak saptanmasına yönelik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Gelir testi hedeflemesi idari bir mekanizma olup, bu yöntemde ortaya çıkan bir diğer problem; kişinin/hanenin gelirinin test edilmesinin ne kadar sıklıkta tekrarlanması gerektiğidir. Diğer taraftan bu yöntemin etkin olarak işleyebilmesinin ön koşullarından biri; kişilere ilişkin veri bankalarının oluşturulup bunlara ihtiyaç duyulduğunda kolay erişilebilir olmasıdır. Ayrıca bu yöntemde bireysel spesifik ve gözlemlenebilir gelir

---

¹⁶⁵ John Blomquist et al, Social Safety Nets In Response To Crisis: Lessons and Guidelines From Asia and Latin America, 2001, <http://siteresources.worldbank.org/SAFETYNETSANDTRANSFERS/Resources/APECEnglish.pdf> (10.09.2014), s. 25; Eliana La Ferrara, "Inequality and Group Participation: Theory and Evidence From Rural Tanzania" *Journal of Public Economics*, V. 85, I. 2, 2002, p. 235.

¹⁶⁶ Çalışmanın ayrıntıları için bkz; Ghazala Mansuri, Vijayendra Rao, *Community-Based and -Driven Development: A Critical Review*, World Bank Policy Research Working Paper 3209, February 2004. Bu şekilde bir hedefleme yönteminin etkin olmadığı yönündeki bir başka çalışma için bkz; Jonathan Conning, Michael Kevane, "Community-Based Targeting Mechanisms for Social Safety Nets: A Critical Review", *World Development*, V., 30, No. 3, 2002, pp. 375–394.

göstergelerinin oluşturulması gerekir. Aksi takdirde muhtaç kişilere yönelik doğrudan bir hedefleme mümkün olamaz¹⁶⁷.

1.7.4. Kendiliğinden Hedefleme Yöntemi

Bu hedefleme yönteminde yardımlara bir toplumda yer alan tüm kişilerin erişimi sağlanır, ancak muhtaçların bu yardımlara erişimi ise genelde sınırlı kalır. Toplumun tümünü içine alan kendiliğinden hedefleme yönteminin çeşitli şekillerde uygulanabilirliği mümkündür. Bu bağlamda kendinden hedefleme yöntemi içeren bazı uygulamalar; kamu istihdam programları ve özellikle muhtaç kişilerin en sık tüketimlerine konu olan besinlere; pirinç, buğday gibi yönelik yapılan fiyat sübvansiyonlarıdır. Bu hedefleme yöntemi diğer hedefleme yöntemlerine nazaran hem uygulaması daha kolaydır hem de daha düşük maliyetlidir¹⁶⁸.

Kamu istihdam programları özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyal koruma sağlamak için yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Nakit transferleri gibi kamu istihdam programlarının her biri sosyal koruma araçlarına/enstrümanlarına dayalı yaşam döngüsünü tamamlayıcı rol oynayabilen bir araç olarak tanımlanır. Ülkeler, doğal felaketler, ekonomik krizler veya geçici işgücü talebi yetersizliği gibi şoklar, hane halkını geçici iş kayıplarından korumak, yoksullukla mücadele etmek veya geçici istihdam olanakları sağlamak suretiyle muhtaçlara yardım etmek gibi farklı amaçlarla kamu istihdam programlarını uygulamaya koymaktadır. Kişilerin haklarını elde etmek için çalışmak zorunda olmalarından dolayı bu programlar genellikle nakit transferleri olarak uygulanır. Ayrıca çalışma gerekliliği sayesinde daha varlıklı kişilerin yararlıardan faydalanmalarının engelleneceği düşüncesinden hareketle kendinden hedefleme yöntemi olarak kabul edilir. İyi tasarlanmış kamu istihdam programları sayesinde yapılan işin işlem ve üretim maliyetlerini azaltarak yararlı fiziki altyapıların oluşturulmasına yardım edebilir. Bunun yanında kamu istihdam programlarının birçoğu doğal kaynakları korur.

---

¹⁶⁷ Blomquist et al, a.g.e., s. 25; Ricardo Bitrán, Claudia Muñoz, “Targeting Methodologies: Conceptual Approach and Analysis of Experiences”, September 2000, <http://www.paho.org/hq/documents/targetingmethodologiesconceptualapproachandanalysisofexperiences-EN.pdf?ua=1> (10.01.2014), p. 19.

¹⁶⁸ Julie Van Domelen, *Reaching the Poor and Vulnerable: Targeting Strategies for Social Funds and other Community-Driven Programs*, World Bank, Social Protection Discussion Papers, No 0711, Washington DC, The World Bank, 2007, p. 5-6; Blomquist et al, a.g.e., s. 26.

Dolayısıyla kamu istihdam programları muhtaç yanlısı büyümeyi teşvikle eş zamanlı olarak üretken alt yapı sağlanmasına ve muhtaçlığa eğilme potansiyeline sahiptir¹⁶⁹.

Türkiye’de kamu istihdam programlarına örnek olarak asgari ücret uygulaması, aktif ve pasif işgücü politikaları verilebilir.

1.7.5. Gelir Göstergelerine Dayalı Yöntem

Gelir göstergelerine dayalı yöntem, gelir ve mal varlığından ziyade refah düzeyi ile ilişkili olduğu düşünülen başka göstergelere bakılarak muhtaçlık tespitinin yapılmasıdır. Bu yöntemde genellikle belirli bir puan skoru üzerinden sosyal yardıma başvuru yapan kişinin ekonomik durumu değerlendirilir. Bu değerlendirme yapılırken birçok göstergeye bakılarak kişinin muhtaçlığı tespit edildiği için en iyi hedefleme yöntemi olarak kabul edilir. Ancak bu hedefleme yönteminin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için hanenin/kişinin gelirine ilişkin özelliklerin kolay gözlemlenebilir olması gerekir¹⁷⁰. Gelir göstergelerine dayalı yöntemde kullanılan bazı göstergeler; hanenin eğitim seviyesi, çocuk sayısı, oturulan konutun ve semtin/mahallenin kalitesi, dayanıklı tüketim mallarına sahip olma/olmama, hanedekilerin yaş, cinsiyet ve vb. demografik özellikleridir¹⁷¹.

Gelir göstergelerine dayalı yöntem ilk kez 1980’lerde Latin Amerika ülkeleri için geliştirilmiş bir yöntemdir ve hedefleme yöntemi özellikle kronik yoksulluk sorunlarına çözüm üretme açısından etkili bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Ayrıca

---

¹⁶⁹ OECD, “Public Works Programmes and Social Protection”, *Joint Learning Event: Promoting Pro-Poor Growth*, Policy Instrument Note 3, <https://www.oecd.org/dac/povertyreduction/47466739.pdf>, (10.09.2014), p. 1; Carlo del Ninno, Kalanidhi Subbarao, Annamaria Milazzo, *How to Make Public Works Work: A Review of the Experiences*, NO. 0905, Washington DC, The World Bank, 2009, p. 1; OECD, *Promoting Pro-Poor Growth Social Protection*, OECD, 2009, p. 118-119; OECD, *Promoting Pro-Poor Growth INFRASTRUCTURE*, OECD, 2006, p. 19; Cecilia V. Costella, Ida Manjolo, “Social Funds İnovation Notes”, *Design and Implementation of Public Works Programs Through Social Funds*, V. 6, No 1, Washington DC, The World Bank, 2010, p. 1-2; Laura Zimmermann, *Public Works Programs In Developing Countries Have The Potential To Reduce Poverty*, IZA World of Labor, No 25, 2014, p. 1-3.

¹⁷⁰ Anand Persaud, “Constructing A Proxy Mean Test Using Survey Data-An Exposition Of The Methodology”, 26-28 October 2005, <http://www.caricomstats.org/Files/Meetings/SCCS30/Paper28.pdf> (10.01.2015), p.1-3; Blomquist et al, a.g.e., s. 25-26.

¹⁷¹ David Coady, Margaret Grosh, John Hoddinott, *Targeting Outcomes Redux*, FCND DISCUSSION PAPER NO. 144, Food Consumption and Nutrition Division International Food Policy Research Institute, December 2002, <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/16434/1/fc030144.pdf> (10.09.2015), p. 9.

belirlenen göstergelerin sık sık güncellenmemesinin gerekli olmaması bu yöntemin bir diğer avantajı olarak değerlendirilir¹⁷².

2. ETKİNLİK

2.1. ETKİNLİK KAVRAMI

Etkinlik (efficiency) sözcüğünün etimolojik kökenleri incelendiğinde, 1590'lı yıllardan itibaren, Latince "efficientia" "bir şeyi başarma gücü", ve "efficientem" "etkin güç, etkinlik, nüfuz-etki-tesir" anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. Mekanik formda sözcük, 1858'den beri "yapılan faydalı/yararlı işlerin harcanan enerjiye oranı" anlamına gelecek şekilde kullanılmaktadır¹⁷³. Verimliliğin belirlenmesinde önemli bir faktör olan etkinliğin sözlük anlamı ise çok basit bir formda; para, zaman emek gibi kaynakların aynı tüketimi ile "ne başarılabilirliğinin", "gerçekte üretilen veya gerçekleştirilen şeyle karşılaştırması" olarak tanımlanmaktadır¹⁷⁴. Dilimizde ise eski Türkçede Arapça kelime kökeni "asr"dan türetilen "mu'aşşir" sözcüğünün "müessir" şeklinde "etki eden, iz bırakan" anlamında ve sıfat olarak kullanıldığı görülmektedir. Tarihte "müessir" sözcüğünün geçtiği en eski kaynak "Danışmend-Name (1360)" olup sözcüğün isim formu Arapça "muassiriyet" eski Türkçede ise "müessiriyet"dir¹⁷⁵. "Müessiriyet" in yeni Türkçe'de karşılığı "etkinlik"tir. Nitekim TDK sözlüğünde "müessir", "etkili" şeklinde sıfat formunda kullanılırken¹⁷⁶, "müessiriyet" isim formunda "etkililik (etkinlik)" şeklinde kullanılmaktadır¹⁷⁷. Etkinlik sözcüğü TDK

¹⁷² Linden McBridea, Austin Nichols, "Improved poverty targeting through machine learning: An application to the USAID Poverty Assessment Tools", 21 January 2015, http://www.econthatmatters.com/wp-content/uploads/2015/01/improvedtargeting_21jan2015.pdf, (10.01.2016), p. 3; Tarsicio Castañeda, *Targeting Social Spending To The Poor With Proxy-Means Testing: Colombia's SISBEN System*, Social Protection Discussion Paper Series, No 529, Washington DC, The World Bank, 2005, p. 39.

¹⁷³ Online Etymology Dictionary, "Efficiency", http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=efficiency (04.07.2017).

¹⁷⁴ Business Dictionary, "Efficiency", <http://www.businessdictionary.com/definition/efficiency.html> (04.07.2017).

¹⁷⁵ Etimoloji Türkçe Sözlük, "Müessir Kelime Kökeni", <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/m%C3%BCessir> (04.07.2017).

¹⁷⁶ Genel Türkçe Sözlük, "Müessir", http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.595b69e12b8c25.27677232 (04.07.2017).

¹⁷⁷ Genel Türkçe Sözlük, "Müessiriyet", http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.595b69eb490bd6.03490582 (04.07.2017).

sözlükte farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmakla birlikte, genel anlamda “etkin olma durumu-müeesiriyet” şeklinde kullanılmaktadır¹⁷⁸.

Etkinlik kavramı en geniş formda “ideal seviyeye yaklaşma” şeklinde kavramsallaştırılabilir¹⁷⁹. Bu ideal seviye, etkinliği araştırılan şeyin (örneğin bir malın üretimi) girdi ve çıktıları üzerinden; “girdi ve çıktıların gözlemlenen ve optimal değeri arasındaki farkın oranı” olarak okunabilir. Burada, etkinliği araştırılan şeyde (örneğin bir malın üretimi) kullanılan girdi ile elde edilebilecek maksimum çıktı miktarı, gerçekte elde edilebilecek çıktıya oranlanarak, etkinliğe ulaşıp ulaşılmadığının değerlendirilmesi yapılır¹⁸⁰.

Etkinlik kavramını evrensel ölçekte tanımlamak güçtür. Bu, büyük ölçüde etkinlik kavramının hukuk, eğitim, sağlık, işletme organizasyonu, üretim, tarım, mühendislik, kamu ve ekonomi alanlarda çeşitli formlarda kullanılmasından kaynaklanmaktadır¹⁸¹.

Her ne kadar etkinlik kavramının evrensel ölçütte tanımını vermek güç olsa da, genel olarak etkinliği üretim etkinliği ve ekonomik etkinlik şeklinde iki ayrı formda ele alabilmek mümkündür. Çoğu zaman teknik etkinlik olarak da adlandırılan üretim etkinliği emtia üretimi ile ilgilidir. Üretim etkinliği; verili kaynaklarla elde edilebilir üretim olanaklarının/olasılıklarının bir S kümesinde, en azından mallardan biri daha fazla üretilirken, diğerleri daha az üretiliyor ve üretimde başka ulaşılabilir bir emtia paketi yoksa üretilen mal paketi (örneğin X) etkin olarak adlandırılır. Üretim etkinliğinin aksine ekonomik etkinlik kavramı genelde Pareto optimal refahı kavramına karşılık gelecek şekilde kullanılır¹⁸².

¹⁷⁸ Genel Türkçe Sözlük, “Etkinlik”, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.595b6e133bf941.25784451 (04.07.2017).

¹⁷⁹ Onur Tutulmaz, “Teknik Etkinlik Analizinde Stokastik Sınır Yöntemi Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 5, S. 1, 2012, s. 109-127.

¹⁸⁰ Fatih Hakan Dikmen, “Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi”, *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010, s.6.

¹⁸¹ Farklı alanlardaki etkinliğe ilişkin bazı çalışmalar için bkz; Stephen E. Margolis, “Two Definitions of Efficiency In Law and Economics”, *The Journal of Legal Studies*, V. 16, No. 2, 1987, pp. 471-482; Richard J. Simpson at all, “Strategies And Agronomic Interventions to Improve The Phosphorus-Use Efficiency of Farming Systems” *Plant and Soil*, V. 349, I. 1-2, 2011, pp. 89-120; Ludger Woessmann, Gabriela Schuetz, *Efficiency and Equity in European Education and Training Systems*, European Commission, 2006.

¹⁸² Amartya Sen, “The Concept of Efficiency”, *Contemporary Issues In Economics*, (ed.) Michael Parkin, A.R. Nobay, Warwick, Manchester University Press, 1973, p. 196.

Bu çalışmada sosyal yardımların etkinliği analizi Amartya Sen'in yapabilirliği yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda etkinlik konusu esas itibarı ile Sen'in bakış açısı ile ele alınmalıdır. Ancak gerek Sen'in kendi etkinlik anlayışını Pareto etkinliği eleştirisi üzerine inşa etmiş olması, gerekse Pareto etkinliğin faydacı yaklaşım üzerinden şekillenen refah iktisadi ile birlikte anılır olmasından dolayı, Sen'in etkinlik anlayışının tam olarak anlaşılabilmesi ve tüm yönleriyle ortaya konulabilmesi için öncelikle Faydacı yaklaşımın ve Sen'in Yapabilirlik yaklaşımının ele alınması gerekmektedir. Bu anlamda etkinlik konusu Sen'in bakış açısı ile çalışmada ilerleyen sayfalarda yeniden ele alınacaktır¹⁸³.

2.2. ETKİNLİK ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

2.2.1. Parametrik Yöntemler

Etkinliğin ölçümünde parametrik Yöntemlerin kullanılabileceği fikrini ileri süren Farrell'in (1957)¹⁸⁴ önerisinden hareketle Aigner ve Chu (1968), Seitz (1971), Timmer (1971), Afriat (1972) ile Richmond (1974) tarafından etkinliğin stokastik bir bağlamda verimli bir sapma şeklinde ele alınması fikri geliştirilmiştir¹⁸⁵.

Genelde bir gözlem kümesinin bulunduğu parametrik yöntemlerde, etkinlik katsayısı (regresyon çizgisi) tahmin edilmeye çalışılır. Bu tahmin gözlem kümesi içinde en büyük verimin etkinlik sınırı (regresyon çizgisi) üzerinde olduğu varsayımına dayanır. Bu varsayımdan hareketle, parametrik yöntemlerde etkinlik sınırından sapma göstermeyen gözlemler etkin olarak kabul edilir¹⁸⁶. Diğer taraftan hiçbir gözlemin tam olarak uyuşmadığı bir etkinlik sınırının da ortaya çıkması muhtemeldir. Ayrıca parametrik yöntemlerde rassal hatanın olacağı varsayımı kabul edildiğinden, tam etkin gözlemler hatanın sıfır olduğu gözlemlerdir ve bir gözlemin etkinsiz olduğuna karar verebilmek için ölçüm hatalarının giderilmesi gerekir¹⁸⁷.

¹⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz; s. 154 vd.

¹⁸⁴ Onur Tutulmaz, "Teknik Etkinlik Analizinde Stokastik Sınır Yöntemi Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, Yıl 5, Haziran 2012, s. 112.

¹⁸⁵ Erol H. Çakmak, Hasan Dudu, Naci Öcal, *Türk Tarım Sektöründe Etkinlik: Yöntem ve Hanehalkı Düzeyinde Nicel Analiz*, Ankara, OTDÜ Yayınları, 2008, s. 35.

¹⁸⁶ Erol H. Çakmak, Hasan Dudu, Naci Öcal, a.g.e., s. 34; "Etkinlik Ölçme Yöntemleri", <http://www.ekodialog.com/konular/etkinlik-olcme-yontemleri.html> (12.07.2016).

¹⁸⁷ Etkinlik Ölçme Yöntemleri", <http://www.ekodialog.com/konular/etkinlik-olcme-yontemleri.html> (12.07.2016)

Etkinlik ölçümünde parametrik yöntemlerde yaygın olan yöntemler ise stokastik sınır yaklaşımı, serbest dağılım yaklaşımı ve kalın sınır yaklaşımıdır¹⁸⁸.

2.2.1.1. Stokastik Sınır Yaklaşımı

Stokastik Sınır Analizi eş zamanlı olarak Farrell'in (1957) etkinlik çalışmalarından hareketle Aigner, Lovell ve Schmidt (1977) ve Meusen ve Van Den Broeck (1977) tarafından geliştirilmiştir¹⁸⁹.

SSA üretim yapılan alanlarda etkinlik ölçümü için geliştirilmiş bir yöntemdir. Üretimde yer alan sektörler mümkün olan en az girdi ile en yüksek çıktı üretmeyi amaçlar. Bunun içinde tam kapasite kullanım ile minimum maliyetle üretim gerçekleştirerek maksimum kar elde etmek gerekir¹⁹⁰. SSA ile üretimde veri girdi ile maksimum çıktı üretileceği varsayımından hareketle üretimde meydana gelebilecek hataların ekonometrik modellerle tahmini ile hatalardan kaynaklanan etkinsizliğin mümkün olduğunca minimum seviyelere çekilmesine çalışılır¹⁹¹. SSA bu yönüyle üretimde ortaya çıkabilecek tesadüfi durumların etkisini de analize dahil etmiş olur¹⁹². Yöntem, üretimde sınır fonksiyonlarını tahmin ederek etkinlik ölçümünü amaçlamaktadır. SSA'da sınır fonksiyonlarını tahmin etmek için iki hata terimi kullanılır. İlk hata terimi teknik üretimde teknik etkinsizlik için atanır. İkinci hata terimi ise üreticinin kontrolü dışındaki sebeplerle meydana gelebilecek ölçme hataları ve üretimde gözlenmesi mümkün olmayan girdilerin birleşik etkisi için atanır¹⁹³.

2.2.1.2. Serbest Dağılım Yaklaşımı

Berger (1993) tarafından geliştirilen serbest dağılım yaklaşımı 3 varsayım üzerine temellendirilmiş bir yöntemdir. Yöntemin varsayımları; i) karar birimleri uzun vadede sabit veya istikrarlıdır, ii) rassal hata ortalaması sıfır olarak kabul edilir, iii)

---

¹⁸⁸ Volkan Çağlar, Ersel Zafer Oral, "Liman Verimlilik ve Etkinlik Ölçme Yöntemlerinin Analizi", www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/16843_53_24.pdf (12.07.2016).

¹⁸⁹ Celal Taşdoğan, "Yeni Teşvik Programı: Stokastik Sınır Analizi İle Bir Değerlendirme", *Ekonomik Yaklaşım*, C. 24, S. 89, 2013, s. 10.

¹⁹⁰ Tahsin Avcı, "Stokastik Sınır Analizi: İstanbul Sanayi Odası'na Kayıtlı Firmalara Yönelik Bir Uygulama", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 2, Yıl 4, 2016, s. 20.

¹⁹¹ Yusuf Akan, Gürkan Çalmaşur, "Etkinliğin Hesaplanmasında Veri Zarflama Analizi Ve Stokastik Sınır Yaklaşımı Yöntemlerinin Karşılaştırması (TRA1 Alt Bölgesi Üzerine Bir Uygulama)", *Atatürk Ü. İİBF Dergisi*, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 2011, s. 15.

¹⁹² Tahsin Avcı, "a.g.m., s. 19.

¹⁹³ Murat Külekçi, Bahri Bayram, "Buzağuların Beslenmelerinde Etkinliğin Belirlenmesi: Stokastik Sınır Analizi Uygulaması", *HR.Ü.Z.F. Dergisi*, C. 16, S. 1, 2012, s. 57.

etkinsizlikler negatif olmayan herhangi bir dağılım gösterir¹⁹⁴. Kullanılan varsayımlarla SSA'daki hata terimi ve etkinsizliklerin dağılımına ilişkin varsayımlar ortadan kaldırılmıştır¹⁹⁵.

Karar birimlerinin herhangi bir noktadaki etkinsizliğinden ziyade en iyi uygulamadan sapmaları gösteren yöntemde¹⁹⁶, etkinsizlik tahminlerinin negatif olmasını önlemek için söz konusu tahminler minimum etkinlik değerleriyle normalleştirilir. Buradan hareketle karar birimleri açısından etkinlik tahmini, en düşük etkinlik düzeylerinden sapmanın ifadesidir¹⁹⁷. Serbest dağılım yaklaşımında asimetrik dağılım şartları ortadan kaldırılır ve etkinsizliklerin herhangi bir dağılım izlemesine izin verilmez¹⁹⁸. Ancak uzun vadede teknolojide yaşanan değişimler, faiz hadlerindeki oynamalar, yasal düzenlenmelerdeki değişiklikler gibi sebeplerle karar birimlerinin etkinliklerinde sapmalar meydana gelebilir. Böyle bir durumda etkinlik ölçümü yapılan her birimin en iyi gözlemden sapması dikkate alınmalıdır¹⁹⁹. Sonuç olarak bu durum, göreceli etkinliğin zamanla değişmeyeceği hipotezini çürütmektedir²⁰⁰.

2.2.1.3. Kalın Sınır Yaklaşımı (Sınır Etkinliği Yaklaşımı)

Kalın sınır yaklaşımı Berger ve Humprey (1991, 1992) tarafından geliştirilmiştir. Yöntem stokastik sınır yaklaşımına alternatif bir yöntem olup hata terimlerinin dağılımlarına ilişkin varsayımlarla stokastik sınır yaklaşımından ayrılmaktadır²⁰¹.

Diğer yöntemlere kıyasla etkinlik ölçülerinde daha az kullanılan bu yöntemde tek tek karar birimi etkinlik tahminleri yerine toplam etkinlik seviyesi ölçülür. Bu ölçümde öncelikle karar birimlerinin maliyetlerine göre sıralanıp bunlar dörderli olarak gruplandırılır. Gruplandırma yapılan karar birimlerinin ortalama maliyeti en alt çeyrek

¹⁹⁴ Nilgün Kayalı, *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Sigorta İşletmelerinin Etkinliği*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Manisa, 2007, s. 155.

¹⁹⁵ Ferhat Pehlivanlıoğlu, *Doğru Marmara İmalat Sanayi'nde Etkinlik ve Verimlilik (Veri Zarflama Yöntemi İle Bir Analiz)*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kocaeli, 2011, s. 89; Emre Atılgan, *Hastane Etkinliğinin Stokastik Sınır Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi: T.C. Sağlık Bakanlığı Hastaneleri İçin Bir Uygulama*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2012, s. 43-44.

¹⁹⁶ Kayalı, a.g.e., s. 155.

¹⁹⁷ Atılgan, a.g.e., s.44.

¹⁹⁸ Kayalı, a.g.e., s. 155.

¹⁹⁹ Pehlivanlıoğlu, a.g.e., s. 89-90.

²⁰⁰ Kayalı, a.g.e., s. 155.

²⁰¹ Atılgan, a.g.e., s.44; Eyüp Kadioğlu, *Türkiye'de Aracı Kurumların Karlılığını Belirleyen Faktörler*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s. 22.

içinde kalanların bu maliyet sapmaları rassal hataya dayalı bir durum olarak kabul edilirken, birinci çeyrek ile dördüncü çeyrek arasındaki fark ise etkinsizliği ve üretimde kullanılan çıktı miktarları ile girdi fiyatları arasındaki dışsal farkı gösterir²⁰². Bu anlamda yöntemde etkinsizliğin bölgeler arası değiştiği, hata teriminde bölgeler arasında var olduğunu kabul edilmektedir²⁰³.

2.2.2. Parametrik Olmayan Yöntemler

Parametrik ölçüm yöntemleri Farrell (1957)'den hareketle Charnes, Cooper ve Rodest (1978) tarafından geliştirilmiştir²⁰⁴. Parametrik olmayan etkinlik ölçümlerini parametrik ölçüm yöntemlerinden ayıran en önemli unsur; parametrik etkinlik ölçümünde bu ölçüm gözlemlenen birimlerin ortalama etkinliğinin ölçümü iken, parametrik olmayan ölçümlerde gözlemlenen birimler arasındaki en iyi etkinlik değerine sahip birimlerin sıralanması işlemine dayanır²⁰⁵.

Doğrusal programlama kökenli teknikler kullanarak etkinlik sınırına olan uzaklığı ölçmeye çalışan parametrik olmayan yöntemler²⁰⁶, parametrik yöntemlere kıyasla daha esnek formdadır. Yöntem üretim fonksiyonu için genellikle matematiksel programlamayı kullanılır. Bu yöntemde etkin sınır tespit edilirken ise yine parametrik yöntemlere nazaran daha az varsayım kullanılır. Rassal hata ise genellikle göz ardı edilir²⁰⁷. Ayrıca parametrik yöntemlerde olduğu gibi davranışçı varsayımlara ihtiyaç duyulmaz ve çok sayıda bağımlı bağımsız değişkene ölçümde yer verilir²⁰⁸.

2.2.2.1. Veri Zarflama Analizi

Parametrik olmayan yöntemler içinde en yaygın olan yöntem veri zarflama analizidir. VZA Charnes, Cooper, Banker ve Rhodes (1978) tarafından

²⁰² Atilla Hakan Özdemir, *Yenilikçi Firmaların Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) Etkinliklerinin Ölçülmesi ve Etkinlik Tahmin Model Kurulması*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011, s. 51.

²⁰³ Kadioğlu, a.g.e., s. 23.

²⁰⁴ İbrahim Sırma, *Finansal Etkinliğe Parametrik ve Perametrik Olmayan Yaklaşımlar*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008, s. 26.

²⁰⁵ Fatih Hakan Dikmen, *Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010, s. 32.

²⁰⁶ Sırma, a.g.e., s. 26.

²⁰⁷ Özdemir, a.g.e., s. 51.

²⁰⁸ Murat Atan, "Türkiye Bankacılık Sektöründe Veri Zarflama Analizi İle Bilançooya Dayalı Mali Etkinlik ve Verimlilik Analizi", *Ekonomik Yaklaşım*, http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V14_N48_A05.pdf (18.07.2016), s. 74.

geliştirilmiştir²⁰⁹. Bu yöntem birden fazla girdi ve çıktıya sahip olan karar birimlerinin etkinliklerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Yöntem Farrell (1957) üretim sınırı kavramından hareketle geliştirilmiş bir yöntemdir²¹⁰.

VZA üretilen mal ve hizmet yönünden benzerlik gösteren karar birimlerinin görelî etkinliklerinin ölçülmesi için geliştirilmiştir. Doğrusal programlama tabanlı olan bu yöntemle farklı ölçü birimlerine sahip çoklu girdi ve çıktıya sahip olan karar birimlerinin görelî etkinlikleri ölçülür²¹¹. Türdeş karar birimlerinin karar aşamasına katkılarını esas alan bu yöntemlerin varsayımları ise; i) analize türdeş karar birimlerinin dahil edilmesi, ii) bu karar birimlerinin aynı koşullar altında faaliyet göstermesi (aynı piyasa şartlarında çalışma gibi), iii) karar birimlerinin etkinliklerini nitelendiren unsurların yoğunluk ve büyüklüklerindeki farklılar dışında aynı olması şeklindedir²¹².

VZA ile iki aşamalı bir etkinlik ölçümü gerçekleştirilir. İlk aşamada analize dahil edilen karar birimleri etkinliklerine göre sıralanır. Sıralama en az girdi ile en çok çıktı üreten karar birimlerinin belirlenmesiyle olur. Bu şekilde bir sıralama ile etkinlik sınırını oluşturan karar birimleri belirlenmiş olur. Analizin ikinci aşaması ise etkin olmayan karar birimlerinin etkinlik sınırına olan uzaklıklarının radyal olarak ölçümü işlemidir²¹³. VZA ile yapılacak etkinlik ölçümü ile etkin çalışmayan karar birimlerinin girdi miktarında ne kadarlık bir eksiltmeye gitmeleri gerektiği veya çıktı miktarlarında ne kadarlık bir artışın olması gerektiğine ilişkin yol gösterici bir yöntemdir²¹⁴.

2.2.2.2. Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi

Uzaklık fonksiyonları yardımı ile endeks kurma fikri ile Malmquist (1953) tarafından ortaya atılan bu yöntem Caves, Christensen ve Diewert (1982) tarafından geliştirilmiştir. Bu yöntemde uzaklık fonksiyonu kullanılarak iki karar biriminin toplam

²⁰⁹ Selçuk Perçin, Süleyman Çakır, “Demiryollarında Süper Etkinlik Ölçümü: Türkiye Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 1 2012, s. 33.

²¹⁰ Aslı Özdemir, Erhan Demireli, “Ağırlık Kısıtlı Veri Zarflama Analizi İle Mevduat Bankalarının Etkinlik Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, C. 9, S. 19, 2013, s. 220.

²¹¹ Sema Behdioğlu, Gözde Özcan, “Veri Zarflama Analizi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 3, 2009, s. 303.

²¹² Erdal Dinçer, “Veri Zarflama Analizinde Malmquist Endeksiyle Toplam Faktör Verimliliği Değişiminin İncelenmesi ve İMKB Üzerine Bir Uygulama”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. XXV, S. 2, 2008, s. 829.

²¹³ Koray Kayalidere, Sibel Kargın, “Çimento ve Tekstil Sektörlerinde Etkinlik Çalışması ve Veri Zarflama Analizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 1, 2004, s. 204.

²¹⁴ Özcan, a.g.e., s. 303.

faktör verimliliğindeki değişmelerinin ortak bir teknolojiye olan uzaklığının oranı şeklinde bir ölçüm gerçekleştirilir²¹⁵. Uzaklık fonksiyonu çok sayıda girdi ve çıktıyı barındıran üretim teknolojilerini sadece miktar bilgisinden hareketle tanımlayan fonksiyonlardır²¹⁶. Bu yöntemde girdi uzaklık fonksiyonu; çıktı vektörünün veri kabul edildiği durumlarda, girdi vektörünün minimum oransal daralmasını dikkate alan üretim teknolojisidir. Çıktı uzaklık fonksiyonu ise; girdi vektörünün veri kabul edildiği durumlarda, çıktı vektörünün maksimum oransal artışını dikkate alan üretim teknolojisidir²¹⁷.

2.2.3. Rasyo (Oran) Analizi

Karar birimlerinin etkinliğinin ölçümünde en yaygın kullanılan yöntemlerden biri rasyo analizidir²¹⁸. Bu yöntemle tek girdi ve çıktı ile ölçüm gerçekleştirilmektedir. Ölçüm yöntemi tek girdinin tek çıktıya oranı olup, bu oran sonucu ortaya çıkan rasyonun zaman içinde izlenmesi işlemidir²¹⁹.

Bu yöntemde tek bir çıktının tek bir girdiye oranı ile ölçüm gerçekleştirildiğinden etkinlik ölçümünde etkinliğe ilişkin unsurlardan sadece birisi ölçüme dahil edilirken diğer unsurlar dahil edilmez. Ölçüm açısından kolaylık sağlayan bu durum aynı zamanda oran analizinin dezavantajıdır. Çok sayıda girdi ve çıktıya sahip karar birimlerinde tek bir orandan hareketle etkinliği tespit etmek mümkün değildir. Oran analizinde bu dezavantajı ortadan kaldırmak için aynı anda birden fazla rasyo incelenir. Ancak bu rasyoların anlamlı bir grup oluşturamamasından bunların birlikte değerlendirilip yorumlanması gibi problemler ortaya çıkmaktadır²²⁰.

²¹⁵ İlyas Akhisar, Seher A. Tezergil, “Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi: Türk Sigorta Sektörü Uygulaması”, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, C. 5, S. 10, 2014, s. 5; Veysel Kula, Tuğrul Kandemir, Letife Özdemir, “VZA Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Ölçüsü: İMKB’ye Koteli Çimento Şirketleri Üzerine Bir Araştırma”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S. 19, 2009, s. 193.

²¹⁶ Alpaslan Ateş, Soner Esmer, “VZA Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: 2009 Küresel Finans Krizinin Türk Konteyner Terminallerine Etkisi”, <http://www.soneresmer.com/downloads/puplications/malmquist.pdf> (19.07.2016), s. 77.

²¹⁷ Ertuğrul Deliktaş, “Türkiye Özel Sektör İmalât Sanayiinde Etkinlik ve Toplam Faktör Verimliliği Analizi”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C. 29, S. (3-4), 2002, s. 252.

²¹⁸ Özdemir, a.g.e., s. 48.

²¹⁹ Kenan Oğuzhan Oruç, Veri Zarflama Analizi İle Bulanık Ortamda Etkinlik Ölçümleri ve Üniversitelerde Bir Uygulama, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta, 2008, s. 7.

²²⁰ Özdemir, a.g.e., s. 48; “Etkinlik Ölçme Yöntemleri”, <http://www.ekodialog.com/konular/etkinlik-olcme-yontemleri.html> (12.07.2016).

3. REFAH, BİREYSEL REFAH VE TOPLUMSAL REFAH

3.1. REFAH VE BİREYSEL REFAH KAVRAMI

Refah sözcüğü etimolojik olarak incelendiğinde, Arapça "bolluk, zenginlik" anlamına gelen *rafāh* sözcüğünün Türkçeleşmiş hali olduğu görülmektedir²²¹. Türk dil Kurumu sözlüğünde ise refah isim olarak "gönenç" sözcüğüne karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır²²². Sözcük, İngilizcede ise "welfare"ye karşılık gelmektedir. Refah anlamının yanı sıra "mutluluk" ve "bolluk" anlamlarını da içeren "welfare" sözcüğü "well" ve "fare" sözcüklerinin birleştirilmesiyle türetilmiştir. Sözcüğe hayat veren "well" anlamsal olarak zaman içinde anlam değişimine uğramadan "iyi" anlamına karşılık gelecek şekilde kullanmıştır. Ancak "welfare" sözcüğünün ikinci kısmını oluşturan "fare" önceleri yaygın bir şekilde "yolculuk ve varış" anlamında kullanılırken zaman içinde ayrıca "gıda sağlama" anlamında da kullanılmaya başlanmıştır²²³.

Collins İngilizce sözlükte, bir kişinin ya da toplumun sağlıklı ve mutlu olmasının ifade eden genel iyilik hali "well-being" şeklinde kavramsallaştırılan²²⁴ refaha yönelik filozofik ilginin temelleri Aristoteles'in hocası Platona (M. Ö 360) kadar dayanır. Cumhuriyet adlı eserinde, hem birey için hem de toplum için "iyi bir yaşamın doğasını" sorgulayan Plato, bunun için iki temel prensip ileri sürerek, bireylerin sürekli birbirleri ile çatıştıkları bir toplumun yaşamak için nispeten daha az cazibeli ve böyle toplumların birbirleri ile uyum içine yaşayan toplumlara karşı rekabet bakımından daha zayıf olacağını savunmuştur. Toplumsal iyi bir yaşamın doğası prensibine bağlantılı bir akıl yürütmeye Plato; akli ve tutkuları birbiriyle uyum içinde olan bir kişinin, bu uyumu yakalamayan kişiye nazaran kendisiyle daha barışık, daha mutlu ve güçlü olacağını ileri sürerek mutlu bir yaşam için temelde kalbin ve mantığın harmoni içinde olmasının iyi bir yaşamın özü olduğunu, bu özün birey ve toplumun iyi bir yaşama sahip olabilmesinin temel yolu olduğunu ileri sürmüştür²²⁵.

²²¹ Online Ethmology Dictionary, "Refah", <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/refah> (16.06.2017).

²²² Türk Dil Kurumu, "Refah", http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5943d36b1bf980.11562940 (16.06.2017).

²²³ Raymond Williams, *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. Glasgow, Fontana, 1976, p. 332.

²²⁴ Collins Dictionary, "Definition of Quality of Life" <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/quality-of-life> (20.06.2017)

²²⁵ M. Joseph Sirgy at all, "The Quality of Life (OOL) Research Movement: Past, Present and Future", *Social Indicators Research*, V. 76, I. 3, 2006, p. 355.

Plato'nun öğrencisi Aristoteles Platonun yolundan giderek, mutlu yaşamın doğasını kendi metodolojisi ile ele alarak, “en iyi mümkün olan insan yaşamını” Yunanca “eudaimonia; mutluluk ve refaha aynı anda sahip olabilmeye mümkün olabileceğini ileri sürmüştür²²⁶.

Kavramsal ve içerik olarak farklı şekil ve formlara bürünen refah her dönem farklı kesimden insanların ilgilendiği konular arasında yer almıştır. Örneğin 17. Yüzyılda “insanların iyi bir yaşam” sürdürmesine ilişkin ilgi William Petty ve onun ardılları öncülüğünde gerçekleşmiştir. Bu yüzyılda “iyi bir yaşam” için ilgi kişilerin yaşam koşullarını değerlendirme yönündedir. Petty kişilerin yaşam koşullarını siyasetle bağlantılı bir şekilde ele alarak, meta tüketimleriyle insanların çeşitli işlevleri arasındaki ilişkiden hareketle “Kral’ın tebaasının hoşnutsuz insanların iddia ettikleri kadar kötü bir durumda olmadığını” göstermiştir²²⁷. 18. Yüzyılda benzer ilginin önemli örneklerinden birini ahlak filozofu Adam Smith (1723-1790) “iyi bir yaşamın doğasını”, “zorunluluklar” ve “yaşam koşulları” ile bağlantılı olarak ele almıştır. Smith kişilerin sahip oldukları iyi bir yaşamı, kişilerin sadece sahip oldukları gelir ve meta paketlerinden ziyade “utanç duymadan insan içine çıkma imkânı”; kişinin yaşadığı topluma katılabilmesi için asgari düzeyde gerekli özgürlükleri gerçekleştirme özgürlüğü şeklinde formüle ederek²²⁸ *tek tek bireylerden toplumsal refaha ulaşma yolunu seçmiştir*. Smith’ten çeyrek asır sonra dünyaya gelen ve Faydacı düşüncenin öncü ismi Jeremy Benthamla (1748-1832) kişilerin *yaşam koşulları* ve onların çıkarlarına ilişkin değerlendirme eğiliminin yerini, genel olarak kişilerin menfaatleri ve tatminin ölçümü almaya başlamıştır. Bentham’ın zevkin en üst düzeye çıkarılmasının amaçlandığı bir "hedonik hesap"la refahı basit bir formda “fayda” kavramına karşılık gelecek şekilde ve tek tek bireyleri hesaba katmadan toplam faydaya ulaşmak için, “farklı bireylerin faydalarını bütüncülleştirme (bir araya getirme) şeklinde toplam fayda formuna dönüşmüştür²²⁹.

²²⁶ Yapabilirlik yaklaşımı Aristotelyen bir bakış açısına sahip olduğundan Aristoteles’in mutlu yaşamın doğasına ilişkin yaklaşımı “Yapabilirlik Yaklaşımının Sosyal Refah Anlayışı” başlığı altında detaylandırılacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz; s. 191 vd.

²²⁷ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 41-42, 105.

²²⁸ a.g.e., s. 42, 105.

²²⁹ Amartya Sen, *Commodities and Capabilities*, 20. ed., New Delhi: Oxford University Press, 2014, P. 1; Amartya Sen, “The Possibility of Social Choice”, *The American Economic Review*, V. 89, NO. 3, 1999, p. 351. Belirtelim ki; tarihsel süreçte faydacı anlayış refah ekonomilerine damgasını vuran bir anlayış olarak yükselmiş ve bu anlamda faydacı anlayışın refaha yönelik tavrı da refah

Refaha ilişkin evrensel bir kavramsallaştırmadan bahsetmek mümkün değildir. Refah kavramının belirsizliği ve şemsiye bir kavram olması, büyük ölçüde bireysel ve toplumsal refahın psikoloji, felsefe, sağlık, ekonomi, sosyoloji, sosyal politika gibi farklı disiplinlerin ilgilendikleri bir alan olması, refaha yönelik geniş bir akademik yazının mevcut olması ve refahın beslendiği kaynakların kültürel farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca genel olarak aynı disiplin içinde de benzer gerekçelerle refaha yönelik kavramsal mutabakatın sağlanamadığı da görülmektedir. Örneğin iktisat disiplininde genel olarak “refah” kavramı “welfare” kavramı ile karşılık bulurken ve GSMH’ya ilişkili olarak ele alınırken, Sen²³⁰ (1999) gibi bazı iktisatçılar bu tavra karşı çıkarak refahın daha geniş bir formda ele alınması gerektiğini savunmuşlardır.

Refah kavramının belirsizliği ve şemsiye bir kavram olması sebebiyle kavramsallaştırmada yaşanan güçlük refaha ilişkin uluslararası yaklaşımlardan kaynaklı olarak da yaşanılmaktadır. Örneğin refaha ilişkin uluslararası yaklaşımlar, refahı, sosyal yatırım devleti, geçici emek piyasaları, yaşam boyu tasarruf planları, Titmuss'un refah devletleri sınıflandırması, Murray'ın kişisel sorumluluk ekseninde yükselen muhtaçlık tartışmaları ve vb. ekseninde ele almakta ve refah kavramının içeriği ele alınan alana bağlı olarak doldurulmaktadır²³¹. Buna bireysel ve toplumsal bazda refahın kalitesini ve boyutunu ölçmeye yönelik yaklaşımlar da eklenince refah kavramının belirsizliği iyice belirginlik kazanmaktadır. Çünkü söz konusu yaklaşımlar refah kavramının yerine; “happiness-mutluluk-saadet”, “well-being-iyilik hali”/esenlik “quality of life-yaşam kalitesi” ve “social indicators-sosyal göstergeler” gibi kavramları kullanmakta ve bu kavramlar farklı metinlerde farklı şekilde kavramsallaştırılmaktadır²³².

Refah kavramının belirsizliğine ve şemsiye bir kavram olmasına rağmen, bireysel refahın mikro ölçekte bir kavramsallaştırma, toplumsal refahın ise makro

---

ekonomilerinde yaşanan değişime bağlı olarak farklılaşmıştır Refah ekonomisinin geçirdiği tarihsel evrim ve faydacıların refah yaklaşımına için ayrıntılı bilgi için bkz; Faydacı Yaklaşım, s. 64 vd.

²³⁰ Sen’in aynı zamanda bir filozof olduğu unutulmamalıdır.

²³¹ Page 1995’ten aktaran Greve, a.g.m., s. 52.

²³² Refah kavramının farklı form ve kavramsallaştırması bakımından bazı çalışmalar için bkz; Martha Nussbaum, Amartya Sen, *The Quality of Life*, Oxford, Clarendon Press, 1993; David Philips, *Quality of Life, Concept, Policy and Practice*, Routledge, Oxon, 2006, M. Joseph Sirgy at all, “The Quality of Life (OOL) Research Movement: Past, Present And Future”, *Social Indicators Research*, V. 76, I. 3, 2006, pp. 343-466; Bryan H Massam, “Quality of Life: Public Planning and Private Living”, *Progress in Planning*, V. 58, I. 3, 2002, pp. 141-227; Christine Godfrey And Carol Propper, *Quality of Life: Perspectives and Policies*, London, Routledge, 1994.

ölçekte bir kavramsallaştırma olduğu söylenebilir²³³. Buradan hareketle refah kavramı hem bireysel olanla hem de kolektif olanla alakalı olarak kullanılabilir. Bu şekilde kullanımda kavram maddi ve maddi olmayan ihtiyaçları içerir²³⁴. Bu bağlamda ve çok basit ve genel bir formda bireysel refah; kişinin yaşantısında kişisel tatmini sağlayan psikolojik süreç ve bu süreci harekete geçiren dışsal koşulların belirli seviyede karşılanması şeklinde kavramsallaştırılabilir²³⁵. Bu anlamda uzun tatillere ve keyifli ve tatmin edici boş zaman aktivitelerine sahip olabilme, çalışma hayatında tatmin, ilişkilerde duygusal tatmin, uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilme ve güvenli bir yaşam sürdürebilme ve toplumsal yaşam içinde yer alabilme gibi farklı süreçler bireysel refahın belirleyicilerinden bazılarıdır²³⁶. Diğer taraftan burada işaret edilmesi gereken bir nokta, refah kavramı objektif ve sübjektif göstergeleri içeren bir kavramdır. Sübjektif göstergeler, genel olarak kişilerin yaşamlarına ilişkin hisleri ve tatmin duyguları ile ilişkin göstergelerdir. Objektif göstergeler ise maddi refah, sosyal statü ve fiziksel refah için toplumsal ve kültürel talepleri karşılamaya yönelik göstergeleri ifade etmektedir²³⁷. Bu yönüyle bireysel refah; kişilerin iyilik hali ve bu iyilik halini sağlamak için tasarlanmış sistemler şeklinde kavramlaştırılabilir. Bu kavramsallaştırmanın ilk kısmını esas aldığımızda, refah kavramının aynı zamanda iki hususu içerdiği ortaya çıkar. İlk olarak; kişinin iyilik halinin sağlanabilmesi için bazı belirli ihtiyaçların karşılanmasına gereksinim vardır ve ihtiyaçlar toplumsal bir olgudur. Dolayısıyla insanların ihtiyaçları ancak toplum aracılığıyla karşılanabilir. İkinci olarak ise; kişinin iyilik halinin ihtiyaçların tatmininden daha fazla bir anlam içerir ve kişiler muhtaç durumda olmaları halinde, bu muhtaçlık durumu onların iyilik halinin bozulmasında büyük bir etkiye sahiptir²³⁸. Buradan hareketle, bireysel refahın toplumsal bir ürün olduğuna işaret edebilmek için bireysel refah kavramı yerine bireysel sosyal refah kavramını kullanmak daha makuldür.

---

²³³ Bent Greve, "What is Welfare?", *Central European Journal of Public Policy*, Vol. 2, No, 1, 2008, p. 52.

²³⁴ Page 1995'ten aktaran Greve, a.g.m., s. 52.

²³⁵ Bryan H Massam, "Quality of Life: Public Planning And Private Living", *Progress in Planning*, V. 58, I. 3, 2002, p. 145.

²³⁶ Philips, a.g.e., s. 1.

²³⁷ Dalia Susniene, Algirdas Jurkauskas, "The Concepts of Quality of Life and Happiness – Correlation and Differences", *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, V. 3, I. 43, 2009, p. 59.

²³⁸ Paul Spicker, *The Welfare State: A General Theory*, London, sage, 2000, p. 72.

Refaha ilişkin mikro seviyede bir kavramsallaştırmadan makro seviyede bir kavramsallaştırmaya geçiş bu çalışmanın konusuna uygun bir şekilde yapılabilir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan sosyal yardımlar, sosyal güvenliğin boşluklarını doldurucu nitelikte politikalar bütünü olarak sosyal politikanın araçlarından biri olarak kullanılmaktadır. Buradan hareketle refah kavramı sosyal yardımlar açısından; sosyal yardım sistemlerinin amaçlarına, sistemlerin, planların ve programların performanslarının ölçümlerine atıfla kullanılabilir²³⁹. Bu atıfla kavram, sosyal yardımlardan maksimum fayda elde etme anlamına yakın bir kullanıma sahip olur.

Sosyal politika açısından refah kavramı kavramsallaştırması genel olarak refah devleti üzerinden yapılmaktadır. 20. Yüzyılın en önemli sosyal politika gelişmesinin refah devleti olması bu eğilimi anlaşılır kılmaktadır. Refah devletleri genel olarak “hastalık, cehalet, pislik, işsizlik ve yoksullukla mücadele” üzerine yükselmişlerdir. Dolayısıyla refah devletleriyle ilintili bir şekilde refah; bu beş temel problemle başedebilmek için geliştirilmiş kapsamlı devlet düzenlemeleri olarak okunabilir²⁴⁰.

Refaha ilişkin bu üç kavramsallaştırma bir arada ele alındığında, refahın konusunu öncelikle insanın oluşturduğu, insanın iyilik hali (sosyal refahı) için toplumsal düzenlemelere ihtiyaç olduğu, bu düzenlemeler arasında sosyal yardımların bir araç olarak yer aldığı ve bu düzenlemelerin hayata geçirilmesinde devlete düşen rollerin önemi net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu üç kavramsallaştırmanın bir arada ele alınması bize iki şey sunar. İlk olarak; bu üç kavramsallaştırmanın tamamının Sen’in yaklaşımında karşılığı vardır²⁴¹. İkinci olarak; bu üç kavramsallaştırma bizi toplumsal refaha götürür.

3.2. TOPLUMSAL REFAH KAVRAMI

Sosyal yardımların kavramsallaştırmasında “sosyal”-“socialis” sözcüğünün etimolojik kökenine inilmiş ve sözcüğün dilimize Fransızcadan girdiği belirtilerek, “sosyal-social” sözcüğünün; “cana yakın, yoldaşlık eden, dostluk, topluma uygun, toplumu gözetten, toplumsal gibi anlamlara geldiği ifade edilmiştir. Türkçe “toplumsal”

²³⁹ Robert Walker, *Social security and welfare: Concepts and Comparisons*, New York, Open University Press, 2005, p. 5-6.

²⁴⁰ Mark Wlsh, Paul Stephens, *Stephens, Stephen Moore, Social Policy and Welfare*, Cheltenham, Stanley Thornes, 2000, p. 112-113.

²⁴¹ Sen’in konuya yaklaşımı, kişilerin iyilik hali (sosyal refahı) için devletin politikalarına (bu politika bu çalışma bakımından sosyal yardımlar) ve devlet müdahalesine verdiği önem bu bölümde önceki başlıklarda çok detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

sözcüğü de Fransızca'da “sosyal”- “socialis” sözcüğüne karşılık gelmekte olup, bu anlamıyla sözcük; *topluma uygun, toplumu gözeten, toplumsal* gibi anlamları içermektedir²⁴². “Toplumsal” sözcüğü Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise; *toplumla ilgili, topluma ilişkin, içtimai, maşerî, sosyal* anlamlarına karşılık kullanılmaktadır²⁴³.

“Toplumsal” ve “refah” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşan toplumsal refah sözlük anlamıyla “tüm toplumun refahı”nı ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu yönüyle toplumsal refah kavramı, toplumun yaşam standartlarından ziyade, toplumda yaşayan kişilerin yaşadıkları çevrenin kalitesi (toprak, su, hava ve vb.), suç düzeyi, uyuşturucu kullanımı, temel toplumsal servis ve hizmetlerin düzeyi, yaşamın dini ve ruhani yönlerini vb. çok farklı unsurlarla yakından ilişkili bir kavramdır²⁴⁴. Nitekim akademik yazında toplumsal refaha ilişkin bu tarz kavramsallaştırmaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin bu yöndeki kavramsallaştırmalardan birinde sözlük anlamına benzer şekilde toplumsal refah; toplumun bireylerden oluştuğu vurgusuyla; bireylerin refahının toplamı şeklinde kavramsallaştırılmıştır²⁴⁵.

Toplumsal refah; bir toplumda yaşayan bireylerin tümünün mutluluk, refah ve huzuruna atıfla, toplumu oluşturan bireylerin yaşam koşullarının düzeyi ve temel ihtiyaçlarının karşılanma seviyesini ifade eder²⁴⁶. Bu anlamda toplumsal düzeyde refahın küresel ölçekte dahil edilebilecek temel bazı belirleyicileri; huzurlu ve uyumlu bir çevrede yaşayabilme, kişiler arası saygı için toplumsal normlara sahip olabilme, sürdürülebilir ve temiz bir çevrede yaşayabilme, toplumun belli bir seviyede okur yazar olabilmesi ve toplumdaki herkes için yeterli fiziksel, ekonomik ve besin kaynaklarına sahip olabilme şeklinde sıralanabilir. Toplumsal refah öznel ve nesnel bir şekilde bireylerin, ailelerin, toplumların ve toplumsal yaşamın refahını içeren bir kavram olduğundan, kavram bu içermeye paralel olarak toplumsal sermaye, sosyal içermeye ve

---

²⁴² Etimoloji Türkçe Sözlük, “Sosyal Kelime Kökeni”, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/sosyal> (19.06.2017).

²⁴³ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, “Toplumsal”, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59477de02b9ef7.84500440 (19.06.2017).

²⁴⁴ Business Dictionary, “Social Welfare”, <http://www.businessdictionary.com/definition/social-welfare.html> (19.06.2017).

²⁴⁵ Spicker, a.g.e., s. 12.

²⁴⁶ Faruk Sapançalı, *Toplumsal Açından Yaşam Kalitesi*, İzmir, Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım, İzmir, 2009, s. 20-21.

dışlama, muhtaçlık, halk sağlığı ve epidemiyolojisi vb. kavramlarla da ilişkili bir kavramdır²⁴⁷.

Toplumsal refahın sağlanımı için toplumdaki bireylerin birtakım istek ve ihtiyaçlarının giderilmesi zaruri olup, bunun için de toplumsal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bu anlamda bu unsurları içerecek şekilde toplumsal refah; toplumdaki bireylerin ve grupların ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal sorunlarını ele almak için var olan çeşitli toplumsal düzenlemeler şeklinde de kavramsallaştırılabilir²⁴⁸.

Her ne kadar toplumsal düzenlemeler bize daha çok devleti çağırırsa da, toplumsal refahın sağlanımında devletle birlikte aile, arkadaşlar, yardım kuruluşları, piyasa ve gönüllü kuruluşlar ve STK'larda rol alırlar²⁴⁹. Ancak toplumsal refah konusunda devlete düşen rol özellikle; toplumsal refah açısından ekonomik ve politik bakımdan sunulan kaynakların, kişilerin ihtiyaçlarını karşılayarak onların refahını artırmak için bu kaynakların “nasıl dağıtılması” gerektiği noktasında devreye girmektedir²⁵⁰. Kaynakların dağıtılmasında devletin müdahalesi farklı şekillerde olmakla birlikte, bunlar arasında ön plana çıkanlar şunlardır: Politika yapma ve yasama sürecini gerçekleştirme, toplumsal alanlara ilişkin fon aktarma, kendi eliyle hizmet sunumunu gerçekleştirme, toplumsal refahı sağlamak üzere çeşitli kurum ve kuruluşları yetkilendirme, toplumsal refaha ilişkin kurum ve kuruluşlara karşın düzenleyici ve yönlendirici rol üstlenme ve toplumsal refahı sağlamak için farklı kurumlarla ortaklık ve işbirliğine girme²⁵¹.

Toplumsal refahın devlet eliyle düzenlenmesi gereksinimi toplumsal refahın; resmi bir örgütlenme, denetlenebilirlik ve sosyal sorumluluk, refaha ilişkin programların

---

²⁴⁷ Philips, a.g.e., s. 1-4.

²⁴⁸ Nick Manning, “Toplumsal İhtiyaçlar, Toplumsal Sorunlar, Toplumsal Refah ve Esenlik”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson (Çev. Barış Yıldırım), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, s. 45.

²⁴⁹ Manning, a.g.m., s. 45.

²⁵⁰ Ruth Lister, “Yurttaşlık ve Refaha erişim”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, (Çev. Onur Can Taştan), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, s. 311.

²⁵¹ Catherine Bochel, “Devlet Refahı”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, (Çev. Bora Ali Mercan), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, s. 254.

ticari amaç gütmemesi ve insan ihtiyaçlarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gibi bir takım ayırt edici niteliklere sahip olduğunu gösterir²⁵².

3.3. REFAHI ÖLÇMEYE YÖNELİK KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

3.3.1. Faydacı Yaklaşım

Farklı formlarda karşımıza çıkan faydacı yaklaşımın²⁵³ isim babası (1789) Jeremy Bentham olarak kabul edilir. Klasik faydacı formunda Bentham insan psikolojisinden hareket ederek faydacı yaklaşımının bildirişimsel temeli olarak, “mümkün olan en yüksek sayıda insanın, mümkün olan en yüksek miktarda mutluluğuyla” ifadesini bulan fayda ilkesini kabul etmiştir²⁵⁴.

Bentham, faydacı yaklaşımın temel ilkelerini ortaya koymaya çalıştığı “Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş-An Introduction to the Principles of Morals and Legislation” (1789) çalışmasının birinci bölümünde insan doğasını sorgulayarak, insan doğasının iki acı tarafından; “haz ve acı” şekillendiğini belirtmiştir. Doğal olarak, insanın ne yapıp yapmayacağını belirleyen şey haz ve acıdan başka bir şey değildir²⁵⁵. Dolayısıyla Bentham için insan, hazzı arayan, elemenden kaçan bir varlıktır ve insana ilişkin bu psikolojik aksiyom faydacı yaklaşımın temel mihengidir.

Faydacı yaklaşıma gözlemi de ekleyen Bentham, faydanın ölçülebilir ve kıyaslanabilir bir şey olduğunu düşünerek; hazların ölçülebilir, kıyaslanabilir, her bir hazın birbiriyle toplanıp çıkarılabilir olduğunu, bu sayede bir birey ya da bir grubun en yüksek mutluluğunu ortaya koyacak şekilde zevklerin miktarının ölçülebileceğini/

²⁵² Wilensky ve Leberaux 1958’ten aktaran İsmet Galip Yolcuoğlu, *Türkiye’de Sosyal Refah Devletine Geçiş Süreci*, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2012, s. 13.

²⁵³ Belirtelim ki; bu başlık altında faydacı yaklaşım refah iktisadı ile bağlantılı bir şekilde ele alınacaktır. Başlıkta bu şekilde bir yöntem takip edilmesindeki amaç faydacı yaklaşımın iktisat politikalarına yansımaları ve Pareto Optimuma yaptığı katkıyı görebilmektir. Ayrıca Sen’in Yapabilirlik yaklaşımını inşa ederken faydacı yaklaşıma eleştiri getirerek kendi anlayışını inşa ettiğini göz önünde bulundurulursa, takip edeceğimiz bu yöntemle Sen’in faydacı yaklaşıma yönelik eleştirisini (Sen’in faydacı yaklaşıma ilişkin eleştirisi yapabilirlik yaklaşımı başlığı altında ele alınacaktır) daha iyi anlayabilmemiz de mümkün olacaktır.

²⁵⁴ Güriz 1963’ten aktaran Metin Aydın, “Jeremy Bentham’ın Ahlak Anlayışı ve Felicific Calculus”, *.II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı III.*, İstanbul, 2013, s. 603.

²⁵⁵ Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Batoche Books, Kitchener, 2010, p. 14.

hesaplanabileceğini belirlemiştir²⁵⁶. Hazların niceliksel ölçümü olarak adlandırılabilir bu ölçüm “utilitarian calculus” (faydacı analiz) olarak adlandırılır.

Haz temelli fayda anlayışıyla bir anlamda fayda ve hazzı eş anlamlı olarak kullanmıştır. Nitekim Bentham, fayda kavramını “avantaj, zevk, mutluluk ve haz” şeklinde kavramlaştırarak bu düşünceyi teyit etmiştir²⁵⁷.

Hazın nicelleştirildiği faydacı yaklaşım aynı zamanda ahlak felsefelerinden biridir ve faydacı yaklaşımda kişi eyleminin ahlaki doğruluğunu belirleyen şey; eylem sonucunda ortaya çıkacak haz veya acının miktarı olacaktır. Bu bağlamda, hazdan yana tavır alan faydacı anlayışta, eylemin ahlaki doğruluğunu belirleyen şey; futbol oynama ve şiir okuma gibi iki seçeneğin olduğu bir durumda, futbolun şiir okumaktan daha fazla haz vermesi durumundaki gibi, kişinin niceliksel olarak eylemler arasında karşılaştırma yaparak kendisi için iyi olanı (eylemi) seçmesidir²⁵⁸.

Faydacılığın birinci formu olan Benthamcı formda, fayda mutlulukla açıklanmakta olup, “çoğunun en mutlu olduğu durum” anlayışıyla ve hazzı bir bakış açısıyla insan refahının değerlendirilmesi esastır. Dolayısıyla insan refahı için birincil öneme sahip olan şey; hazın kendisidir²⁵⁹. Faydacı yaklaşımının bu formunda kişilerin sosyal refah fonksiyonu ise; kişilerin bireysel faydaların toplamı şeklindedir²⁶⁰.

$$W = U_1 + U_2 + U_3 + U_4 + \dots U_n$$

W: Sosyal Refah

U: Kişilerin Bireysel Faydaları

Bu toplamda her bir bireyin çıkarı eşit bir değerlendirmeye tabi tutularak, ahlaki açıdan her bir bireyin hayatı eşit derecede önemli olduğu kabul edilir. Dolayısıyla benimsenen bu anlayışla faydacılık bakımından “sosyal ve siyasal eşitlik” ilkesi benimsenmektedir. Daha açık bir ifadeyle; kişilere eşit muameleyle, kişiler maddi

²⁵⁶ Yayla 2003’ten aktaran Çiğdem Boz, “Amartya Sen’in Yetkinlik Yaklaşımı: Teori ve Uygulama”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2009, s. 69-70.

²⁵⁷ Bentham, a.g.e., s. 14.

²⁵⁸ Bentham 2009’dan aktaran Aydın, a.g.m., s. 605.

²⁵⁹ Will Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, (Çev. Ebru Kılıç), 3. b., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 17.

²⁶⁰ Hillman 1999’dan aktaran Fatih Savaşan, *Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına: Kamu Ekonomisi*, 5 b., Bursa, Dora, 2015, s. 133.

durumlarından bağımsız olarak ele alınıp, herkesin tercihlerine eşit ağırlık verilmesi anlayışı esastır. Bu anlayış; faydayı en üst düzeye çıkarma gerekliliğinden kaynağını almakta olup, faydacılığın bu formu temelde 3 ilkeyle özetlenebilir: Kişiler önemli ve bu önem eşit derecededir; bu yüzden de toplumdaki herkesin çıkarına eşit ağırlık verilmez; bundan dolayı da, ahlaki olarak doğru eylemler faydayı en üst seviyeye çıkaracaktır²⁶¹.

Sonuç olarak; faydacılığın birinci formunda kişiler zengin ya da fakir olsun aynı ağırlığa sahiptir ve toplumdaki diğer kişilerin faydası değişmeksizin bir kişinin sosyal refahında meydana gelecek bir artış toplam refah artışına yol açacaktır. Bu doğrultuda, Ahmet ve Mehmet'ten oluşan bir toplumda, Benthamcı formda sosyal refah fonksiyonu; $W = U_A + U_M$ şeklinde formülize edilir. Fonksiyondan da anlaşılacağı üzere; faydanın dağılımı önemsizdir. Önemli olan toplamdır ve Ahmet ve Mehmet'in faydaları için tam ikame ilkesi geçerlidir²⁶².

Jeremy Bentham'la başlayan ve 1920'lerde Marshall, Pigou ve Edgeworth gibi isimler tarafından geliştirilen faydacı yaklaşım aynı zamanda refah iktisadını derinden etkilemiş bir yaklaşımdır²⁶³. Geleneksel refah iktisadında fayda kavramı ihtiyaç ve yararlılık üzerinden şekillendiğinden, Benthamcı formda olduğu gibi faydanın ölçülebilir ve kişiler arası kıyaslamalar yapabilmeyen mümkün olduğu anlayışı devam etmiştir. Bu anlayış doğrultusunda örneğin Pigou'cu anlayışla; temel ihtiyaçların benzerliği ilkesiyle kişilerin gelirlerindeki bir artışı acil ihtiyaçlarını gidermek için kullanacakları şeklinde makul bir varsayım geliştirilmiştir. Bu varsayım ise ilave bir gelir artışının muhtaç olan bir kişi için daha faydalı olacağı önermesiyle refah iktisadi hem etkisizlik konularına hem de yeniden gelir dağılımı konularına yakından ilgi duymuştur²⁶⁴.

Ancak 1930'lu yıllarda yaşanan ordinalist devrimle faydanın ölçülebilir ve kişiler arası kıyaslanabilir yönündeki argüman terkedilmeye başlanmış ve refah iktisadi

---

²⁶¹ Kymlicka, a.g.e., s. 47-48.

²⁶² Savaşan, a.g.e., s. 133.

²⁶³ Amartya Sen, "The Possibility Of Social Choice", *The American Economic Review*, V. 89, NO. 3, 1999, p. 351

²⁶⁴ Philippe Mongin, Is There Progress In Normative Economics, Centre for Philosophy of Natural and Social Science Discussion Paper Series, Université de Cergy Pontoise, November, 2000, p. 2.

da bu anlayış ekseninde yeniden şekillenmiştir²⁶⁵. Faydacı yaklaşımın modern formunda, fayda kavramının içeriği klasik formundan farklılaşarak; tatmin, haz ve mutluluğun yerini “arzunun gerçekleşmesi” veya “bir kişinin seçtiği davranışın bir tür temsili” haline dönüşür. Ancak fayda yaklaşımının bu yeni formunda da, özgürlüklere ve serbestilere ve vb. kayıtsızlık devam etmektedir²⁶⁶. Çünkü faydacı formda önemli olan şey kişilerin menfaatleri (çıkarları) ve tatmin olma arasındaki ayrıma odaklanmak yerine kişilerin menfaatleri ve tatmininin ölçümünü ön plana çıkarmaktır²⁶⁷. Bunun refah iktisadına yansması ise; fayda kazanç ve kayıplarının kişilerarası karşılaştırmaları yapılmaksızın (veya farklı kişilerin toplam yararlarının karşılaştırılması yapılmaksızın), farklı kişilerin toplumsal durumlarına yönelik sıralama temelinde refah ekonomisi ilerlemiştir²⁶⁸. Bu anlamda yeni refah iktisadında sosyal refah Pareto Optimum üzerinden okunmaya başlanmıştır²⁶⁹. Pareto Optimumda ise sosyal refahı niteleyen 3 temel ilke; refahçılık (welfarism), sıralcılık (ordinalism) ve karşılaştırılmazlık vardır. Refahçılık; toplumsal refahın kişisel fayda düzeylerine bağlılığını ifade eder. Dolayısıyla kişilerin elde ettikleri faydalara bakarak iki farklı durumu karşılaştırılması yapılabilir. Sıralcılık ise; toplumsal refah değerlendirmelerinde bireysel faydaların yalnızca sıral özelliklerinin kullanılmasını ifade eder. Son olarak karşılaştırılmazlık ise; toplumsal refah sıralamasının birbirleriyle karşılaştırılan farklı bireylerin fayda biçimlerinden bağımsız olmalarını ifade eder²⁷⁰. Sonuç olarak; nihai olarak refahın ençoklaştırılması ilkesi geçerli ilke olarak varlığını sürdürerek; en yüksek toplam faydada, faydaların paylaşım eşitsizliği önemsenmeden azamileştirilme temel amaçlardan biri olmuştur²⁷¹.

3.3.2. John Rawls’ın Dağıtıcı Adalet Anlayışı

John Rawls için kişilerin sosyal refahının özünü dağıtıcı adalet anlayışı oluşturur. Dağıtıcı adalet anlayışını birincil değerlerin adil dağıtımını olarak gören Rawls için birincil değerler; rasyonel bir kişinin her durumda sahip olmayı arzuladığı ve

---

²⁶⁵ Frank Ackerman, “Utility and Welfare II: Modern Economic Alternatives: Overview Essay”, *Human Well-Being and Economic Goals*, (ed.) Frank Ackerman at all, Washington D.C, Island Press, 1997, p. 83.

²⁶⁶ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 82; Sen, “Commodities And Capabilities”, a.g.e., s. 2.

²⁶⁷ Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 2.

²⁶⁸ Sen, “The Possibility of Social Choice”, a.g.m., s. 352.

²⁶⁹ Pareto Optimum ve Pareto Optimumun eleştirisi için ayrıntılı bilgi için bkz;

²⁷⁰ Amartya Sen, “Personal Utilities and Public Judgements: Or What’s Wrong With Welfare Economics?”, *The Economic Journal*, V. 89, No. 355, 1979, p. 538

²⁷¹ Amartya Sen, *On Ethics and Economics*, 2. ed., Oxford, Blackwell Publishing, 2004, p. 39.

kişinin hayatını planlaması için gerekli olan değerleri ifade eder²⁷². Kişiler arası refah karşılaştırması yapmaya imkân veren bir endeks niteliği taşıyan²⁷³ ve gerekli görüldüğü taktirde genişletilebileceğini belirten Rawls, birincil değerleri beş başlık altında toplamaktadır: i) *Temel hak ve özgürlükler*; ii) *seyahat özgürlüğü ve farklı fırsatlar çerçevesinde iş seçimi özgürlüğü*; iii) *temel yapının siyasal ve ekonomik kurumlarındaki makamların güç ve yetkileri ve sorumluluk konumları*; iv) *gelir ve servet* ve v) *özsaygının toplumsal temelleridir*²⁷⁴.

Rawls birincil değerleri; doğal birincil değerler, toplumsal birincil değerler ve öz saygı şeklinde üç kategori içinde ele alır. Bu kategorileştirmede dağıtıcı adaletin konusu oluşturan toplumsal birincil değerler ve özsaygıdır²⁷⁵. Zira “birincil toplumsal değerler, toplumun kurumları tarafından dağıtılan değerlerdir”. Bu değerler; “temel hak ve özgürlükler, fırsatlar, gelir ve serveti” içerir ve kişilerin hayatlarına dair planları açısından temel öneme sahiptirler²⁷⁶. Özsaygı toplumsal birincil değerlerin dağıtımıyla gerçekleştiği için adil dağıtımın kapsamında yer alır. Ancak Rawls’ın doğal talih (şans) olarak adlandırdığı sağlık, zekâ, gayret ve yaratıcılık gibi doğal birincil değerler kişinin doğuştan getirdiği özellikler olup dağıtıcı adaletin kapsamına girmezler²⁷⁷.

Rawls birincil değerlerin adil dağıtımında ise Locke, Rousseau ve Kantçı bir gelenek izleyerek toplum sözleşmesi geleneğini sürdürür. Ancak Rawls bu sözleşmeyi daha soyut bir zeminde ve daha ayrıntılı bir nitelikte ele alır²⁷⁸. Ayrıca Rawls’ın toplum sözleşmesinde rasyonel bireyler kendi çıkarlarını azamileştirmeye çalışırken bu azamileştirmede diğerlerinin hakkına tecavüzü engelleyen bir sınır vardır. Bu sınırı belirleyen şey kişinin ahlaklı olmasıdır. Rawls Rousseau’nun yolundan giderek, sosyal ve siyasal kurumların insanoğlu tarafından oluşturulup sürdürüldüğü gerçeğinden hareket ederek, kişileri kendi türlerine karşı merhamet ve sempatiyi içeren sosyal eğilimlere sahip varlıklar olarak görür. Bu özelliklerin yanı sıra toplumsal sözleşmenin

²⁷² John Rawls, *A Theory of Justice*, (Original Edition), London, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2005, p. 62.

²⁷³ Rawls, “A Theory of Justice”, a.g.e., s. 214

²⁷⁴ John Rawls, *Siyasal Liberalizm*, (Çev., Mehmet Fevzi Bilgin), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 216.

²⁷⁵ Rawls, “A Theory of Justice”, a.g.e., s. 62.

²⁷⁶ Murat Borovalı, “John Rawls ve Siyasal Felsefesi”, *Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması*, (Çev., Gül Evrin), 2. b., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s. Xiii; Rawls, “A Theory of Justice”, a.g.e., s. 62.

²⁷⁷ Rawls, “A Theory of Justice”, a.g.e., s. 62.

²⁷⁸ a.g.e., s. viii.

tarafı kişiler adalet kapasitesi ile donanımlıdır. Bu donanım ile kişiler sosyal hayatta işbirliğine yönelirler²⁷⁹.

Rawls adil bir toplumda işbirliğinin adil şartlarına ise bir başlangıç durumu (orijinal pozisyon) aracılığı ile ulaşmaktadır. Rawls hipotetik bir başlangıç durumundan ve gerçekte var olmayan kişilerden hareketle hakkaniyet olarak adaletin adil bir toplumda inşasının nasıl mümkün olacağını gösterir²⁸⁰. *Başlangıç durumu, özgür ve eşit vatandaşların temsilcilerinin temel yapıyla ilgili olarak toplumsal işbirliğinin kuralları altında belirlediği şartları (koşulları) ifade eden bir modeldir*²⁸¹. Başlangıç pozisyonunda taraflar toplumdaki konumları, doğal talihleri, yetenekleri hakkında bilgi sahibi olmadıklarından²⁸² (bilgisizlik peçesi) toplumsal işbirliğinin adil şartlarını işbirliğine girerek özgür ve eşit vatandaşlar olarak belirlerler²⁸³. Bu eşit vatandaşlık (aynı zamanda özgürlük) Rawls'ın başlangıç pozisyonundaki değerlerin dağıtımında kabul ettiği temel iki ilkeden ilkinin oluşturur. Adil dağılım için ikinci ilke ise sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin düzenlenmesine ilişkin olup bu ilke; 2(a) eşitsizliğin toplumda en kötü durumda olanların yararına olmasını ve 2(b) fırsat eşitliğini bozmadan toplumdaki mevkilerin herkese eşit derecede açık kalmasını içerir. Birinci ve ikinci ilkenin adil bir şekilde işleyebilmesi için Rawls şu iki öncelik kurallarını işletir. Birinci ilke “eşitlik ilkesi ya da özgürlük ilkesi” ikinci ilkeye göre üstündür. Bu üstünlük örneğin kişilerin temel özgürlüklerini daha fazla ekonomik getiri elde etmek uğruna sınırlandırılmasına engel olur. İkinci öncelik kuralında ise 2b, 2a'a göre daha öncelikli olup, bu öncelik kişilere fırsatlardan eşit şekilde yararlanma imkânı sunar²⁸⁴. Adalet ilkelerinin sözlüksel (lexical) bir sıralamaya sahip olduğunu kabul eden Rawls hem özgürlüğe birincil önceliği vermektedir hem de dağıtıcı adalet anlayışında birinci ilke gerçekleşmeden ikinci ilkeye geçişin mümkün olmayacağına işaret etmektedir²⁸⁵.

Rawls bu iki temel ilkeye ilişkin getirdiği çözüm önerisi ile ideal bir adalet anlayışı tesisini amaçlamaktadır. Ancak hala ideal anlayış için çözüme kavuşturulması

---

²⁷⁹ Mehmet Kocaoğlu, *John Rawls: Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, 2. b., Ankara, İmaj Yayınevi, 2015, s. 21, 24-25.

²⁸⁰ Rawls, “A Theory of Justice”, a.g.e., s. 120.

²⁸¹ John Rawls, “Siyasal Liberalizm”, a.g.e., s. 70

²⁸² Rawls, “A Theory of Justice”, a.g.e., s. 12

²⁸³ John Rawls, “Siyasal Liberalizm”, a.g.e., s. 67-68.

²⁸⁴ Rawls, “A Theory of Justice”, a.g.e., s., 302; Borovál, a.g.m., s. xiii.

²⁸⁵ a.g.e., s. 43, 302.

gereken bir başka unsur; “eşitsizliğin toplumda en kötü durumda olanların yararına nasıl olacağıdır”.

Rawls doğal talihe dağıtıcı adalet teorisinde sık sık vurgu yaparak, kişilerin hayata dair beklentilerinin ve fırsatlarının içine doğdukları pozisyon tarafından; kişinin doğduğu aile, kişinin sahip olduğu zeka düzeyi, kişinin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi ya da kişinin doğduğu toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik kurumları tarafından belirlendiğine dair inancı çok güçlüdür. Ancak Rawls’ın doğal talihin (değim yerindeyse doğal talihin etkisinin) kişilerce kontrol edilen toplumsal kurumlar tarafından da değiştirilebileceğine dair inancı da birinci argümanı kadar güçlüdür. Rawls bir kölenin ya da zengin bir girişimcinin çocuğu olarak dünyaya gelmenin doğal bir talih olduğunu ancak kölelik ve kapitalizm kurumunun insanlar tarafından oluşturulduğu argümanı ile başlangıç pozisyonundaki kişilerin, bu kurumların yarattığı, kişilerin hayatını yönlendiren doğal veya toplumsal keyfiyete bağlı iyi veya kötü talihin ahlaki olarak kabul edilebilir bir durum olup olmadığını kendilerine sormalarını ister. Rawls buradan hareketle, herhangi bir kişinin üstün bir kapasite, doğal bir yetenek veya talihe dayanan bir başlangıç noktasını hak etmediği kanaatine vararak, bu farklılıkların yarattığı olumsuzlukların toplumun kurumları tarafından kaldırılması gerektiğini savunur. Rawls kişilere adil davranılması ve adil bir fırsat eşitliği için bunu bir gereklilik olarak görür. *Bu gereklilik aynı zamanda toplumda daha dezavantajlı konumda olanların daha fazla önemsenmesi anlamına da gelmektedir.* Zira sosyal ve doğal koşullardan kaynaklanan eşitsizliğin tazmini için bu gereklidir. Rawls ayrıca bu eşitsizliğin ortadan kaldırılabilmesi için özellikle eğitime özel bir önem verilmesi gerektiğine vurgu yapar. Ancak Rawls bu farklılıkların tam bir eşitlik anlayışı ile ortadan kaldırılamayacağını belirterek; toplumsal yapıda sosyal ve doğal eşitsizlikleri yaratan koşulların daha az talihli olanlar lehine değiştirilmesi gerektiği düşüncesi ile bunun fark ilkesi ile çözüme kavuşturulabileceğini ileri sürer²⁸⁶. Fark ilkesi birincil değerlerin dağıtımının bazı durumlarda eşit olmamasının meşruluğunu sağlayan bir ilkedir. Bu ilke sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin çözümünde herkesin yararına bir çözüm önerisi sunar²⁸⁷. Fark ilkesinin işleyişi şu şekilde örneklendirilebilir: Sadece X ve Y’nin olduğu hipotetik başlangıç durumunda tarafların alternatif iki gelir ve refah

²⁸⁶ Rawls, “A Theory of Justice”, a.g.e., s. 101-102

²⁸⁷ a.g.e., s. 62; Borovali , a.g.m., s. xiv.

dağılımı arasında bir seçim yapacakları varsayalım. İlk seçimde tarafların ikisinde 200 alacaklardır. Ancak ikinci seçimde taraflardan X 220, Y ise 205 alacaktır. Rawls'ın rasyonel kişileri ebetteki ikinci durumu tercih ederek herkesin yararına olacak bir seçim yapacaktır. Zira ikinci seçim birinci duruma göre herkesin yararına bir durumdur²⁸⁸.

Rawls fark ilkesi ile aynı zamanda özgürlüğe ayrı bir vurgu yaparak, özgürlüğe birincil bir önem verdiğini ortaya koymaktadır. Zira Rawls'a göre özgürlüğün adil dağılımını sağlamak ancak fırsat eşitsizliğe yol açan doğal eşitsizlikleri düzeltmekle mümkündür ve bu aynı zamanda kişilere pozitif özgürlük sağlamanın yolu olarak da kabul edilir²⁸⁹. Rawls'ın özgürlüğe birincil önceliği vermesinin arkasında yatan unsur; kişilerin özgürlüğünün garantisini sağlayacak temel bir gerekçelendirme sunabilmektir²⁹⁰. Bu nedenle de Rawls için kişilerin özgür olabilmesi ancak kişilerin pozitif ve negatif özgürlüğe birlikte sahip olabilmesi ile mümkün olabilecektir.

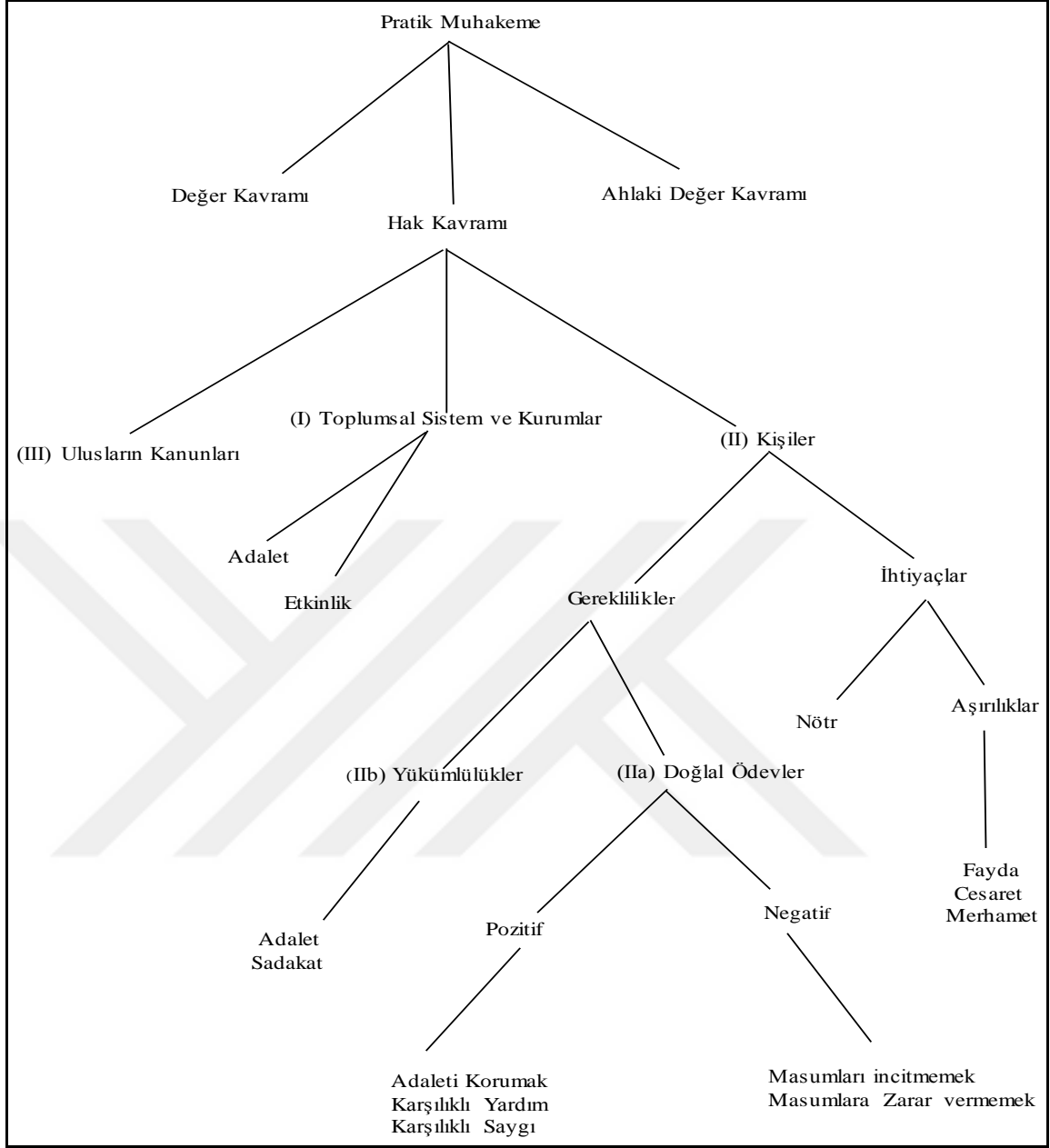
Belirtelim ki; Rawls'ın dağıtıcı adalet anlayışı bir şema ile de gösterebilmek mümkündür.

---

²⁸⁸ Borovalı , a.g.m., s. xiv.

²⁸⁹ Kocaoğlu, a.g.e., s. 164,

²⁹⁰ a.g.e., s. 163.

Şekil 1.1. Rawls'ın Dağıtıcı Adaletin İçeriği

Kaynak: John Rawls, *A Theory of Justice*, (Original Edition), London, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2005, p. 109.

Şekil orijinal pozisyonda benzer muhakemeye sahip rasyonel kişilerin birincil değerlerin dağıtımında seçecekleri adaletin özelliklerini göstermektedir. Buna göre bu şekil bu başlık altında paylaşılan bilgiler ışığında şu şekilde okunabilir: Rawls'ın belirlediği adalet anlayışı hakkaniyete uygun (bir hak olarak adalet anlayışı) bir adalettir, ahlak anlayışı adalet anlayışına içkindir ve adaletin seçiminde birincil değerler belirleyicidir. Hakkaniyete uygun adalet anlayışının tesisinde ulusların kanunları,

toplumsal sistem ve kurumlar ve kişiler devreye girmektedir. Toplumsal sistem ve kurumlar adaletin dağıtımını ve etkinliğin sağlanması bakımından önemlidir. Hakkaniyete uygun adalet anlayışının tesisinde yer alan kişiler hem bir takım gereklilikleri yerine getirmek mecburiyetinde olan hem de bir takım ihtiyaçları olan kişilerdir. Bu ihtiyaçların bazıları nötr yani herkesin sahip olmayı isteyeceği değerleri (birincil değerler) içermektedir. Diğer taraftan toplumda bazı kişilerin farklı ihtiyaçları olabilir. Ancak bu makul olanla sınırlıdır ve kişi başkalarının hak ve özgürlüklerine tecavüz ederek bu ihtiyacın tatminini sağlamayacağı bu adalet teorisinin varsayımları arasındadır²⁹¹. Kişiler ayrıca adalet düzeninde bir takım yükümlük ve ödevlere sahiptirler. Kişilerin yükümlülüğü adaletin tesisi için kanunlara uyması (anayasal düzene) zorunludur. Kişilerin ödevleri ise pozitif ve negatif olmak üzere iki boyuta sahiptir. Kişinin toplumdaki diğer kişilere karşı pozitif ödevleri; adaleti korumak, karşılıklı yardım ve saygıdır. Bu ödevler Rawls'ın savunduğu toplum sözleşmesine atfettiği özelliklerin bir sonucudur. Ödevlerin negatif boyutu ise başkalarına zarar verecek şeylerden kişinin sakınmasını (örneğin kişinin trafikte başkalarının hayatını tehlikeye sokabilecek trafik kuralları ihlallerinden kaçınma gibi) içerir. Bu aynı zamanda kişiler için özgürlüğün nerede başlayıp nerede bittiğini de göstermektedir.

Diğer taraftan şekle ilişkin belirtilmesi gereken bir diğer unsur; şekilde kullanılan Roma rakamlarıdır. Şekilde kullanılan Roma rakamları; orijinal pozisyonda çeşitli ilkelerin kabul edileceği sırayı göstermektedir. Buna göre ilk olarak; toplumun temel yapısını ilgilendiren prensipler (yasama faaliyeti ve sosyal politikaya ilişkin konular) üzerinde mutabakata varılacaktır. Bunu, kişilere ilişkin ilkeler (vatandaşların siyasal ödev ve yükümlülüklerin temeli ve sınırları içeren konular) takip edecektir. Üçüncü sırayı ise ulusların kanunlarına ilişkin olanlar (çatışan fikirlerin uzlaşımı sağlayacak anayasal düzene ilişkin düzenlemeler) izleyecektir²⁹².

John Rawls için kişilerin sosyal refahının özünü dağıtıcı adalet anlayışı zemininde ilk kez Bir Adalet Teorisi Kitabında yer vererek herkes tarafından kabul edilebilecek evrensel nitelikte bir adalet anlayışı tesis etmeye çalışmıştır. Ancak Rawls ilerleyen yıllarda kaleme aldığı Siyasal Liberalizm yapıtıyla dağıtıcı adalet anlayışını siyasal olanla sınırlandırır. Siyasal adalet anlayışı ile her ne kadar siyasal adalet ahlaki

---

²⁹¹ Kocaoğlu, a.g.e., s. 35.

²⁹² Rawls, "A Theory of Justice", a.g.e., s. 110, 195-196.

öğeler içerse de, Rawls'ın adalet anlayışına ilişkin ahlak anlayışında da değişimler olmuştur. Zira Rawls'ın '*Siyasal*' kavramını ahlaki, dini ve felsefi değerlerden ayırarak bu değerleri içeren kapsamlı doktrinler arasındaki çatışmaları siyaset alanının dışına taşımayı amaçlar²⁹³. Rawls bu anlayışı ile ahlaki öğeleri dışlamış değildir, aksine Rawls'ın siyaset adalet anlayışında ahlak unsuru siyaset bir kavrama dönüşerek, kişilerin ahlak anlayışında ve hayata ilişkin anlayış farklılıklarına rağmen ortak bir siyaset ahlaki fikre dönüşür. Bir başka anlatımla siyaset adalet anlayışı herhangi bir ahlak anlayışını desteklemez. Ancak kişilerin ortak desteği ile varlığını sürdürmeye devam eder²⁹⁴. Zira istikrar ve temel uzlaşının sağlanmasının amaçlandığı bir adalet anlayışının tesisi fikri ahlaki, felsefi ve dini doktrin anlayışına sahip kişilerin desteği ile sağlanabilecektir. İşte bu ortak destek noktasında da Rawls "örtüşen görüşbirliği" argümanını devreye sokmaktadır. *Örtüşen görüşbirliği: farklı ve makul kapsamlı doktrinlerin, her birinin ayrı gerekçelerle de olsa, destekledikleri ortak noktaya verilen isimdir.* Bu örtüşen görüşbirliği sayesinde siyaset adalet dini, ahlaki ve felsefi öğeleri içinde barındırır²⁹⁵.

Diğer taraftan Rawls gerek Bir Adalet Kuramında gerekse Siyaset Liberalizm 'de kapalı toplumlara ilişkin adalet anlayışı tesis etmeye çalışır. Ancak Rawls, Hakların Yasası ile adalet teorisini bir üst noktaya taşıyarak, ülkeler arası bir adalet anlayışının tesisi için ülkeler arası ilişkilerin nasıl ve ne şekilde mümkün olabileceği sorusuna da cevap arar²⁹⁶.

3.3.3. İnsan İhtiyaçları Yaklaşımı

İhtiyaçlara ilişkin teorik gelişmelere ve ihtiyacın toplumsal bir olgu olduğu gerekçesiyle devletin insanların ihtiyaçlarının tatmini için toplumsal hayata müdahale etmesi gerektiğine ilişkin ilk ve önemli referanslardan biri; 1834 tarihli İngiliz Yoksul Yasasıdır. Yasada ihtiyaçlar; beslenme, barınma ve sağlık hizmeti şeklinde çok sınırlı

²⁹³ Borovalı , a.g.m., s. xi-xvi

²⁹⁴ Mehmet Fevzi Bilgin, "Çevirmenin Sunuşu", *Siyaset Liberalizm*, (Çev., Mehmet Fevzi Bilgin), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. xi.

²⁹⁵ John Rawls, "Siyaset Liberalizm", a.g.e., s. 5-6, 17, 26, 31; Borovalı, a.g.m., s. xvii

²⁹⁶ Bu yöndeki ayrıntılı bilgi ve detaylı okumalar için bakınız; John Rawls, *A Theory of Justice*, (Original Edition), London, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2005; John Rawls, *Siyaset Liberalizm*, (Çev., Mehmet Fevzi Bilgin), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007; John Rawls, *Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması*, (Çev., Gül Evrin), 2. b., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

ve temel düzeydeki ihtiyaçlar olarak ele alınmıřtır²⁹⁷. Belirtelim ki; zaman içinde ihtiyaç olgusu ekseninde yükselen yaklaşımlar artarak çoğalmıştır. Örneğin 1942 yılında Psikoloji yazınında ortaya çıkan Maslow'un temel ihtiyaçlar hiyerarşisi bunlardan biridir²⁹⁸. Her ne kadar ihtiyaç olgusu ekseninde şekillenen yaklaşımlarla ihtiyaç kavramının içeriği farklı şekillerde doldurulmuşsa da, ihtiyaçlara yönelik yaklaşımların her biri, ihtiyaçlara ilişkin zengin bir içerik ve yazına yol açmıştır. Bu anlamda ihtiyaçlara ilişkin akademik yazında oldukça önemli bir yeri olan yaklaşımlardan biri Goug ve Doyal (1991)'in “İnsan İhtiyaçları Yaklaşımı”dır.

Doyal ve Gough'un (1991) insan ihtiyaçları teorisi, insan ihtiyaçlarını oldukça st düzeyde ele almayı amaçlayan bir teoridir. Yaklaşım iki temel özelliğe sahiptir. Yaklaşımın ideolojik yönünü oluşturan ilk temel özellik; insan ihtiyaçların varlığı ve bu ihtiyaçların toplum tarafından karşılanması zorunluluğu arasında güçlü bir ahlaki ilişkinin varlığının kabul edilmesidir. Yaklaşımın teorik çerçevesini oluşturan ikinci özelliği ise; ihtiyaçların nesnel bir doğaya sahip olduğunun kabulüdür. Yaklaşımın teorik olarak başlangıç noktasını ise; *herkesin ulaşmak isteyeceği evrensel ihtiyaç kavramı oluşturmaktadır*²⁹⁹.

Doyal ve Goagh kişilerin iyi bir yaşama sahip olmalarını engelleyen tehlikelerden (risklerden) kaçınmalarının, kişiler için ortak bir kaygı olduğunu belirterek, risklerden kaçınmanın doğal olarak topluma katılım yeteneği gerektirdiğine işaret etmektedirler. Belirtelim ki; yaklaşımda, kişilerin topluma katılabilme yetenekleri asgari düzeyde engellenmiş toplumsal katılım şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. İhtiyaçların nesnel niteliği dolaysıyla bu yaklaşım, karşılanmayan nesnel ihtiyaçların yansımaları olabilecekleri durumlar hariç doğrudan sübjektif duygularla ilgilenmeyi yeğlememektedir. Benzer şekilde, kişilerin ihtiyaçlarını yansıtmayan kişilerin istekleri yaklaşımın ilgisi dıřındadır³⁰⁰.

İnsan ihtiyaçları teorisinde ihtiyaçlar, birincil veya temel ihtiyaçlar ve ara ihtiyaçlar şeklinde iki seviyede ele alınır ve bu ihtiyaçlar evrensel hedeflere erişimi sağlar. İnsan ihtiyaçları yaklaşımına göre iki temel (birincil) ihtiyaç vardır ve bu

²⁹⁷ Blakemore, Griggs 2007'den aktaran, Doğa Başar Saripek, “İhtiyaç” Kavramı Ekseninde Sosyal Koruma: Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı”, *İnsan & İnsan*, Yıl 4, S. 12, 2017, s. 56.

²⁹⁸ Saripek, a.g.e., s. 56.

²⁹⁹ Philips, a.g.e., s. 86-87.

³⁰⁰ a.yer

ihtiyaçların optimal seviyede karşılanması gerekir. Bunlar; fiziksel sağlık ve öznelerin özerkliğidir³⁰¹. Yaklaşımda fiziksel sağlık, Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına uygun olarak, kişilerin bedensel, ruhsal ve sosyal yönden iyi olma halini ifade eder³⁰².

Kişinin "ne yapılması" ve "nasıl yapılması" konusunda bilinçli karar verebilme yeteneği şeklinde kavramsallaştırılabilecek öznenin özerkliği, temel (birincil) ihtiyaçların ikincisini oluşturmaktadır. Doyan ve Gough'un insanın en temel karakteristiğinden biri olarak gördükleri öznenin özerkliği öncelikle kendine güveni ve kültürel birikimi gerektirir. Belirtelim ki; zihinsel sağlık, bilişsel yetenekler ve toplumsal hayata katılma fırsatlarında yetersizlik olması halinde kişinin özerkliği azalır (zayıflar)³⁰³.

Diğer taraftan temel (birincil) gereksinmelerin tatmini için asgari ölçüde karşılanması gereken ihtiyaçlar, ara ihtiyaçları oluşturmaktadır. Doyan ve Gough 11 ara ihtiyaç listesi sunmuştur. Temel (birincil) ihtiyaçların optimal düzeyde tatmini için bu 11 ara ihtiyacın en azından asgari düzeyde tatmin edilmesi gerekir. Bu ara ihtiyaçlar ise şunlardır³⁰⁴: i). Besleyici gıda ve temiz su, ii). sağlıklı barınma, iii). tehlikelerden arındırılmış güvenli bir çalışma ortamı, iv). tehlikelerden arındırılmış fiziksel bir çevre, v). güvenli doğum kontrolü ve çocuk doğurma, v). uygun sağlık bakımı, vi). güvenli çocukluk dönemi, vii). birincil ilişkiler, viii). fiziksel güvenlik, ix). ekonomik güvenlik ve x). temel eğitimidir. Bu listeye dahil edilen ihtiyaçlar bakımından kullanılan kriter; ihtiyacın evrensel nitelikte olması ve fiziksel sağlık ve özerkliğe pozitif katkı sağlamasıdır. Bu özelliği taşıyan ihtiyaç ara ihtiyaç olarak sınıflandırılır³⁰⁵. Belirtelim ki; listedeki ilk 6 ara ihtiyaç, fiziksel sağlığa pozitif katkı yaparken, son beş ara ihtiyaç ise özerkliğe pozitif katkı yapmaktadır³⁰⁶.

Yukarıda da belirtildiği üzere, insan ihtiyaçları yaklaşımı ihtiyaç konusunda kişilerin öznel duygularından kaçınarak nesnel nitelikte ve evrensel ölçütte insan ihtiyaçlarını ele alan bir yaklaşımdır. Bu anlamda insan ihtiyaçları yaklaşımı; nesnel

---

³⁰¹ Philips, s. 87

³⁰² WHOQOL, *Measuring Quality of Life*, Geneva, World Health Organization, 1997, p.1.

³⁰³ Philips, a.g.e., s. 88.

³⁰⁴ Ian Gough, *Lists and Thresholds: Comparing the Doyal-Gough Theory of Human Need With Nussbaum's Capabilities Approach*, WeD Working Paper 1, Bath, ESRC Research Group on Wellbeing in Developing Countries, 2003, p. 13; Ayrıca her bir ihtiyaç için ayrıntılı bilgi için bkz; Len Doyal, Ian Gough, *A Theory of Human Need*, Basingstoke, Macmillan, 1991, p. 191-221.

³⁰⁵ Gough, a.g.e., s. 11.

³⁰⁶ Philips, a.g.e., s. 88.

insan refahını kültürel değerlerden bağımsız değerlendirebilmesini mümkün kılabilme nihai hedefiyle, ekonomik, politik ve sosyal bakımdan farklı olan toplumları karşılaştırılmasına imkân veren dış ve bağımsız standartlar sağlayan bir yaklaşım olarak görülebilir³⁰⁷.

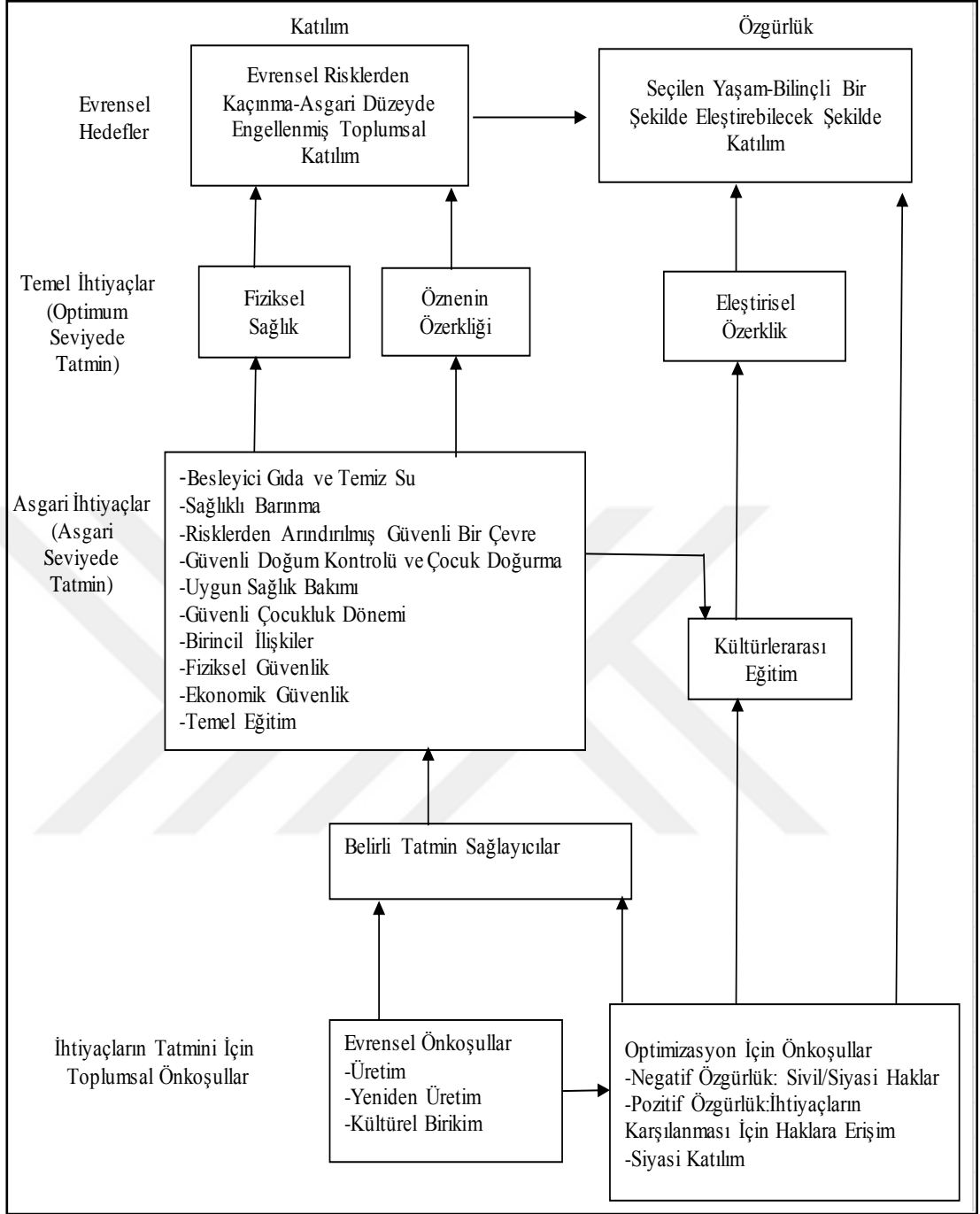
Diğer yandan, insan ihtiyaçları yaklaşımında, ihtiyaçların tatmini için öncelikli olarak toplumsal ön koşulların sağlanması gereklidir. Bu ön koşulları oluşturan şeyler ise; kişilere seçme ve seçilme hakkını tanıyan siyasal haklar, sivil haklar ve ekonomik haklardır. Ayrıca yaklaşım evrensel nitelikte bir yaklaşım olduğundan, bazı evrensel ön koşullarında sağlanması gerekir. Evrensel düzeyde bu ön koşullar ise; üretim, yeniden üretim, kültürel birikim ve siyasi otoritedir. Yaklaşımında her ne kadar temel (birincil) ihtiyaçlar ve ara ihtiyaçlar evrensel nitelikte ihtiyaçlar olsa da, kişilere ilişkin bu ihtiyaçların karşılanması sağlayan araçlar kişilerin mensubu oldukları toplumun kültürüne bağlı olarak belirlenmektedir³⁰⁸.

İnsani ihtiyaçlar yaklaşımı, yaklaşımın bütün unsurlarını içerecek şekilde aşağıdaki gibi şematize edilebilir. Şekilden de takip edilebileceği gibi, yaklaşımda temelde hedeflenen nesnel ihtiyaçların tatmini sağlanarak, bütün insanlar için ortak bir amaç olan evrensel ihtiyaçların sağlanımı yaklaşımın temel fikrini oluşturmaktadır. Ancak bunun tam anlamıyla gerçekleşebilmesi içinde evrensel ve toplumsal önkoşulların varlığı, ara ve temel ihtiyaçların sağlanması ve öznenin özerkliğinin tam olması gerekmektedir.

---

³⁰⁷ Philips, a.g.e., s. 87

³⁰⁸ Sapancalı, a.g.e., s. 62.

Şekil 1.2: Goug ve Doyal'ın İnsan İhtiyaçları Yaklaşımının Şematik Gösterimi

Kaynak: Ian Gough, *Lists and Thresholds: Comparing the Doyal-Gough Theory of Human Need With Nussbaum's Capabilities Approach*, WeD Working Paper 1, Bath, ESRC Research Group on Wellbeing in Developing Countries, 2003, p. 13.

3.3.4. Yapabilirlik Yaklaşımı

Amartya Sen, yapabilirlik yaklaşımının temellerini 1979 yılında Stanford Üniversitesi'nde sunduğu "Equality of What"³⁰⁹ "Neyin Eşitliği" çalışmasıyla atmıştır. Değerlendirmeci bir anlayışı esas alan Sen, çalışmasında Faydacı yaklaşımın ve Rawls'ın adalet düşüncesinin eşitliğe ilişkin bildirişimsel temelini "informational bases" eleştirerek kendi yaklaşımını taktim etmiştir.

Sen, faydacı eşitlik, toplam fayda eşitliği ve Rawls'ıyan eşitlik, her üçünün de ciddi sınırlamaları olduğunu ve hatta üç teori bir araya getirilse dahi birbirlerinin eksikliklerini tamamlamayacağını ileri sürer³¹⁰. Bu anlamda, muhtaçlığın, adaletin ve eşitsizliğin değerlendirmesinde öncelikli olarak değerlendirici alanın ne olması gerektiğinin saptanmasını hedefleyen yapabilirlik yaklaşımında, bildirişimsel temel olarak bireysel özgürlükler esas alınarak, kişilerin değer verdikleri şeyleri yapmalarını sağlayan bireysel yapabilirlikler biçimindeki özgürlüğe odaklanan değerlendirmeci bir anlayış benimsenir. Her değerlendirmeci yaklaşımın büyük ölçüde bildirişimsel temeliyle nitelendirildiğini vurgulayan Sen, değerlendirmeci bir yaklaşımda dışlanan bilginin varlığı halinde, değerlendirmeci yargılar üzerinde direkt bir etki yaratmasına izin verilmediğinden (bu örtük bir şekilde ortaya çıkar), dışlanan bilgiye duyarsızlıktan dolayı yaklaşımın niteliğinin bundan önemli ölçüde etkileneceğine işaret eder³¹¹.

Her ne kadar yapabilirlik yaklaşımı toplumsal eşitsizliklerin değerlendirilmesinde yapabilirlik eşitsizliklerine vurgu yaparak, eşitsizliklerin değerlendirilmesinde bildirişimsel temelin ne olması gerektiği sorusuyla ilgilense de, yapabilirlik yaklaşımı başlı başına bir bildirişimin nasıl kullanılması gerektiğine dair özel bir formül sunmaz. Bu anlamda, muhtaçlığa, engelliliğe ya da kültürel özelliklere ilişkin politika örneklerinde olduğu gibi, ele alınan sorunun niteliğine göre veya daha pratik bir şekilde verilerin ve bilgi kaynaklarının kullanılabilirliğine bağlı olarak farklı kullanımlar ortaya çıkabilir. Dolayısıyla Yapabilirlik yaklaşımı toplumun nasıl organize edilmesi gerektiği konusunda belirli bir tasarım yerine, fırsatlar açısından avantajları değerlendirmeye odaklanan genel bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, sıklıkla ifade edilen bir

³⁰⁹ Sen'in hem yapabilirlik yaklaşımının ilk adımını oluşturan hem de eşitliğe ilişkin o meşhur soruyu yönelttiği çalışması için bkz. Amartya Sen, "Equality of What", The Tanner Lecture on Human Values, Stanford University, 1979, pp. 197-220.

³¹⁰ Sen, Equality of What, a.g.m., s. 197.

³¹¹ Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 80-81.

yorumun aksine, değerlendirmede yapabilirlik yaklaşımının kullanımı, diğer bu tür politikaların sonuçları ne olursa olsun herkesin yapabilirliklerini tamamen eşitleyen bir sosyal politika talebini içermez. Benzer şekilde, bir toplumun bütünsel ilerlenmesini değerlendirirken, yapabilirlik yaklaşımı kesinlikle toplumun tüm üyelerinin yapabilirliklerinin (kapasitelerinin) genişletilmesinin büyük önemine dikkat çeker. Ancak bu değerlendirmeyi yapabilirlikler açısından yaparken, bütüncülleştirici ve bölüştürme (dağıtım) ile ilgili herhangi bir plan tasarımı sunmaz. Bu anlamda, yapabilirlik yaklaşımının söylediği şey; değerlendirmeye tabi tutulan şey her ne ise, o şeyin değerlendirilmesinde esas alınan bildirişimsel temelden derinden etkilendiğidir. Nitekim yapabilirlik yaklaşımının yaptığı temel katkı da budur³¹².

Yapabilirlik yaklaşımının temel ilgisi, kişinin olmaya yapmaya değer verdiği şeyler olduğundan, yaklaşım için uygun bildirişimsel temel “kişinin değer vermek durumunda olduğu bir yaşamı seçmesi için gerekli olan temel özgürlükler-yapabilirliklerdir”³¹³. Bu anlamda Sen, faydacı yaklaşımı dışladığı bildirişimsel temellerden ötürü yarattığı dar kapsamlı bakış açısından dolayı eleştirerek, refah ekonomisine iki farklı bildirişimsel temel eklemeyi önermiştir. Bunlardan ilki çoğulculuk ilkesi, diğeri ise özgürlüktür. Yapabilirlik gibi çoğulculuğun bildirişimsel değişkenleri; bildirişimsel çoğulculuk olarak adlandırılabilir³¹⁴.

Sen, Rawls’ın birincil değerler şeklindeki bildirişimsel temelini de “refah ve özgürlük arasındaki ilişkide meydana gelen bütün değişikliklerle ilgilenmek için yeterli bulmayarak” eleştirmiştir. Çünkü birincil değerler genel nitelikli kaynakların bir türüdür ve bu kaynaklarla kişilerin değerli şeyleri başarabilmesi özgürlüğe bağlı olarak şekillenir³¹⁵. Dolayısıyla Rawls’ın önerdiği üzere; kişilerin amaçlarına ulaşmalarını sağlayan gerçek fırsat üzerine yoğunlaşma yeterli değildir. Bu yoğunlaşma, aynı zamanda kişilerin sahip oldukları birincil değerlerin onların amaçlarına ulaşma yapabilirliğine dönüştürülmesinde bir role sahip olan kişisel özelliklerin de göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Örneğin, bir kişi sakatsa, kişi geniş bir yapabilirlik kümesine sahip olsa bile, kişinin amaçlarına ulaşma şansı kendine nazaran daha küçük

³¹² Amartya Sen, *The Idea of Justice*, Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press, 2009, p. 232-233.

³¹³ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 106.

³¹⁴ Amartya Sen, “Well-being Agency And Freedom: The Dewey Lectures 1984”, *Journal of Philosophy*, V. 82, No. 4, 1985, p. 6, 176.

³¹⁵ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 102.

bir birincil değerler yelpazesine sahip ancak daha sağlıklı kişiye göre daha az olacaktır³¹⁶.

Yapabilirlik yaklaşımı, büyük bir zenginlik ve derinliğe sahip bir yaklaşımdır. Onun bildirişimsel çoğulculuğu, bu zenginlik ve derinliği sağlayan özelliklerden biridir. Yapabilirlikler yaşamsal şeylerle (temiz suya erişim gibi) veya daha az hayati şeylerle (zevk amaçlı seyahat edebilme kabiliyeti, eski tarihi belgeleri okuyabilme kabiliyeti) ilgilenen geniş kapsamlı bir yaklaşımdır. Yaklaşımda yapabilirliğin tanımlaması, odaklanılacak yapabilirliklerin seçimi, birbirine göre göreceli yapabilirliklerin ağırlıklandırılması gibi bir değer yargısını içerir. Bu anlamda, yapabilirliğin tanımlanması, yapabilirliklerin kendine özgü ayrıcalıklı önemiyle sınıflandırmayı içermez³¹⁷.

Yaklaşımın sahip olduğu derinlik ve zenginliğin bir diğer kaynağı; Sen'in Adam Smith, Karl Marx, Aristo ve Rawls gibi isimlerin etkisi altında kalarak geniş perspektifli bir yaklaşım geliştirmiş olmasıdır. Farklılaşan yoğunluklarına rağmen Sen'in çalışmalarında bu isimler derinden etki etmiştir. Bu anlamda yapabilirlik yaklaşımı Adam Smith'in (1776) "zorunluluklar" ve yaşama koşulları çözümlemesiyle ve Karl Marx'ın (1844) koşulların ve şansın bireyler üzerindeki hâkimiyetinin yerine bireylerin şans ve koşullar üzerindeki hâkimiyetini geçirme" vurgusuyla "insan özgürlüğü" kavramıyla güçlü bağlantı" içindedir³¹⁸. Bununla birlikte en güçlü kavramsal bağlantı Aristoteles'in "iyinin doğası"yladır. Aristoteles'in "iyinin doğası" anlayışı insanoğlunun işlevini belirleme gerekliliğine açıkça bağlıdır ve daha sonra bunu insanoğlunun sürekli ulaşmayı arzuladıkları ve yaşamları boyunca gerçekleştirmeyi arzu ettikleri bir hayat tarzına ulaşma takip eder³¹⁹. Rawls'ın yapabilirlik yaklaşımına katkısı ise; yaklaşımın içerdiği adalet anlayışının Rawls'ın adalet anlayışından hareketle geliştirilmiş olmasıdır. Nitekim Sen, "The Idea of Justice-2009" çalışmasını büyük ölçüde Rawls'ın adalet anlayışı üzerinden şekillendirerek kendi adalet anlayışını inşa etmiştir.

³¹⁶ Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 105-106.

³¹⁷ Amartya Sen, *Inequality Reexamined*, Oxford, Clarendon Press, 1992, p 42-46.

³¹⁸ Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 41, 399. Ayrıca belirtelim ki; Sen Özgürlükle Kalkınma çalışmasının önsözünde, Özgürlükle Kalkınma çalışmasının büyük ölçüde Adam Smith'in çözümlenmelerinden faydalandığını belirtmiştir.

³¹⁹ Amartya Sen, "Capability And Welbeing", *The Quality of Life*, (ed.) Martha Nussbaum, Amartya Sen, Oxford, Clarendon Press, 1993, p.55.

Yapabilirlik yaklaşımı birkaç ana argüman üzerine inşa edilmiş bir yaklaşımdır. Bu argümanlar; eşitlik değerlendirmesinin esas alınan bildirişimsel temele bağlı olarak farklılaşacağı, insan heterojenliği, tercih ve arzuların sosyal refah değerlendirmesi bakımından uygun bildirişimsel temeller olmadığı ve uygulama ve fırsat yönüne sahip olan özgürlüktür.

Bu argümanlardan ilki; eşitliğin değerlendirilmesine ilişkindir. Sen, eşitliğe ilişkin farklı yaklaşımlarda olduğu gibi esas alınan bildirişimsel temele dayalı olarak farklı şekillerde eşitlik değerlendirmesi yapılabileceğini ileri sürer. Bu anlamda Sen, örneğin refah eşitliğini savunanlar refah eşitliğinin sağlanmasını talep ederken, klasik faydacılar tüm faydaların eşit ağırlıklandırılmasını ve saf liberterler ise hak ve özgürlüklerin eşitlenmesi talep ettiklerini belirterek³²⁰, eşitlik tartışmasının esas alınan bildirişimsel temele bağlı olarak farklılaşacağına işaret eder. Bu belirtmeyle ve şüpheli bir yaklaşımla ve elbette “Neyin Eşitliği Sorusunu” yönelterek eşitlik değerlendirmesinde Sen, bildirişimsel temel olarak yapabilirliklerin veya yapabilirlikleri özgürlükler şeklinde okuyarak, özgürlüklerin esas alınması gerektiğini belirtir³²¹. Sen’in bu şekilde bir bildirişimsel temel benimsemesi sadece eşitliğe yaklaşımda farklılıklara yol açmaz. Bu, aynı zamanda muhtaçlık, sosyal refah ve etkinlik tartışmalarının farklı bir zemin üzerinden sürdürülme gerekliliğini de doğurur³²². Belirtelim ki; Sen’in bildirişimsel temel değişikliği önerisi yapabilirlik yaklaşımının amacıyla da örtüşmektedir. Örneğin adalet ve muhtaçlığın azaltılması formunda amaç; kişilerin değer verdikleri hayat formuna ulaşmalarını engelleyen özgürlüğün genişletilmesidir. Bunun için de kişilerin gerekli pozitif kaynaklara erişmeleri ve kendileri için önemli olan seçimlerini yapabilmeleri gerekir. Bu anlamda yapabilirlik yaklaşımı, adalet ve muhtaçlığın azaltılması kavramsallaştırmasında olduğu gibi alternatif bir alan (bildirişimsel temel) önermek için gelirin ötesine geçerek daha zengin bir bildirişimsel temel önermektedir. Bu bildirişimsel ise yapabilirlikler ve özgürlüklerdir³²³.

³²⁰ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 78-86; Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 4, 12-23.

³²¹ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 12-30.

³²² Bunların her biri bu çalışma içinde detaylandırılacaktır.

³²³ Sabine Alkire, “Why the Capability Approach?”, *Journal of Human Development and Capabilities*, V. 6, I. 1, 2005, p. 115.

Yapabilirlik yaklaşımının ikinci ana argümanı insan heterojenliğidir³²⁴. Yapabilirlik yaklaşımı eşitlik değerlendirmesinde insan heterojenliğinin odağa alınması gerektiğini savunur. Sen, kişilerin çeşitli subjektif (yaş, cinsiyet, sağlık, zihinsel tutum ve vb.) ve kişiden kaynaklanmayan özelliklerinden (kişinin yaşadığı coğrafi ortam, toplumsal normlar, ailenin içinde bulunduğu maddi durum ve eğitim seviyesi gibi) kaynaklı farklılıklara sahip olduğunu belirtir. Bu belirtme, kişilerin yapabilirliklerini geliştirmek için kişilerin ihtiyaç duydukları kaynakları sağlamaya yönelik toplumsal yükümlülük ve onların sahip olması gereken pozitif özgürlüklerin değerlendirilmesi açısından özellikle önemlidir. Belirtelim ki; yapabilirlik yaklaşımının bu ikinci argümanı ile Sen aynı zamanda, aynı mal paketlerinin farklı insanlar üzerindeki farklı etkilerini dikkate almayan Rawls'ın birincil mallar fikrinden farklılaştığını da ortaya koymaktadır³²⁵.

Yapabilirlik yaklaşımının üçüncü ana argümanı, tercih ve arzuların sosyal refah bakımından uygun bildirişimseller olmadığıdır. Sen bunların yerine değerli işlevsellikleri başarabilme özgürlüğünün değerlendirme için ana bildirişimsel temel olması gerektiğini savunur. Yapabilirlik iki farklı yönden kişinin sosyal refahı ile ilgilidir. İlk olarak, işlevselliklerin bir kümesi olarak yapabilirlikler bir kişinin sosyal refahını oluşturuyorsa, o halde onlar kişinin sosyal refaha sahip olma özgürlüğünü oluştururlar. Bu bağlamda, özgürlüğe sadece araçsal amaçlar için değil de kendisi için değer verilirse özgürlük önem kazanır. Yapabilirlik yaklaşımı özgürlüğü kendi öneminden dolayı değerli gördüğünden, yaklaşım iyi bir toplumu; özgürlüğü arzulayan bir toplum olarak tanımlar. İkinci olarak kişinin sosyal refahı, yapabilirliklerine bağlıdır. Özgürlüğü kullanma fırsatı değerli olabilir ve bu nedenle gerçek fırsatlar önemlidir. Bu anlamda yapabilirlik yaklaşımı bakımından değer nesnelerinin tanımlanması neyin değerlendirilebilir bir alan olduğunu belirtme bakımından önemlidir. Standart faydacı görüşte değerlendirici alan zevk, mutluluk, arzunun gerçekleşmesi gibi kişisel faydadan oluşur. Esasında eksiksiz değerlendirici bir yaklaşım, bildirişimsel sınırlamanın sınıflandırmasını doğrudan dışlayıcı bir formunu gerektirir. Yapabilirlik yaklaşımı öncelikle değer objelerinin tanımlanmasıyla ilgilenerek, değerlendirici alanda değerlendirmenin işlevsellikler ve yapabilirlikler üzerinden (zengin bir bildirişimsel

³²⁴ İnsan heterojenliği, mallara ilişkin değerlendirme, etkinlik ve sosyal refah değerlendirmeleri bakımından da önemlidir. Bu öneme yeri geldikçe değinilecektir.

³²⁵ Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 1-2, 19-21.

temel üzerinden) yapılmasını uygun görür³²⁶. Ayrıca sosyal refaha ilişkin bildirişimsel temeli genişletmek, insanoğlu hakkında daha sofistike ve farklı varsayımları içerir. Örneğin, yapabilirlik yaklaşımının hem kendileri hem de toplum adına çeşitli amaçlara ve sorumluluğa sahip olan ve toplumsal amaçlar hakkında kamusal tartışmaya katkıda bulunan aktif eyleyenler şeklindeki kişilere yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda, yaklaşım bütünüyle kendi çıkarının peşinden koşan insan güdülenmesi modelini reddetmiş olur. Bu anlamda, yapabilirlik yaklaşımı kimlik, işbirliği, fedakarlık, başkalarını düşünme, alışkanlık ve sempati gibi kompleks güdülenmeleri de içeren bir yaklaşımdır. Buradan hareketle, yapabilirlik yaklaşımı homo ekonomik birim modeli bakımından da önerilere sahiptir³²⁷.

Yapabilirlik yaklaşımının dördüncü ana argümanı en ez iki yöne; uygulama ve fırsat yönüne sahip olan özgürlüktür. Özgürlüğün fırsat boyutu kişinin değer vermeleri için sebepleri olan bir yaşam seçme yeteneği veya bireysel temel özgürlükler üzerindeki etkisi bakımından kamu politikasını değerlendirir. Bundan dolayı, kamu politikası kişinin değerli sonuçlara ulaşması için fırsatlarla ilgilenmek zorundadır. Özgürlüğün ikinci yönü uygulama yönüdür. Özgürlüğün uygulama yönü politik kararlara kamu katılımını ve toplumsal seçimi kamu politikasının temel/kurucu bir parçası haline getirmekle ilgilenmektedir³²⁸. Yapabilirlik yaklaşımının uygulama odaklı yönünün önemi bireylerin aktif eyleyenler veya kendi kaderini anlama ve şekillendirme ve birbirlerine yardım etme becerisine odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, yapabilirlik yaklaşımı esasında kişiye toplumun bir üyesi, ekonomik, toplumsal ve politik eylemlerin bir katılımcısı olarak odaklanmaktadır.

Yapabilirlik yaklaşımı kamusal müdahaleyi ve kamu politikalarının değerlendirmeyi önemseyen bir yaklaşım olduğundan, yapabilirlik yaklaşımının sosyal devlete bakış açısı da önemlidir. Bu anlamda özellikle muhtaçlığın azaltılması girişimlerinde sosyal devleti yaratmak için verimli kaynakların nasıl üretileceği ve tahsis edileceği konusundaki düşünceler 3 alt soru formuna dönüştürülebilir. (i) sosyal

³²⁶ a.g.e., s. 43. Sonuç olarak Yapabilirlik yaklaşımın temel savı, sosyal refahın değerlendirilmesinde değer nesnelere ilişkin yapabilirlikler ve işlevsellikler olduğudur (Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 46). İlerleyen başlıklarda sosyal refaha ilişkin geniş bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; s. 191 vd.

³²⁷ Alkire, a.g.m., s. 115.

³²⁸ Amartya Sen, "Human Rights and Capabilities", *Journal of Human Development*, Vol. 6, No. 2, 2005, p. 155; Amartya Sen, *Rationality and Freedom*, Cambridge MA, Belknap/Harvard University Pres, 2002, p. 10.

devleti tanımlamak için ne tür bir bildirişim gerekli? (ii) daha değerli bir sosyal devlet ve daha az değerli bir sosyal devlet ayrımı nasıl yapılabilir? (iii) sosyal devlete ulaşma/sürdürme sürecine rehberlik edecek (veya sınırlandıracak ilkeler ve kurallar nelerdir?³²⁹.

Yapabilirlik yaklaşımının tanımlanan bu alt kategorilere ilişkin önermeleri ise şunlardır. (i) sosyal devletler öncelikle sosyal devletler alanında tanımlanmalıdır. (iia) Daha değerli bir devlet; insani yapabilirlikleri genişleten devlettir. (iib) Hangi ve kimin yeteneklerinin değerli olduğunun belirlenmesi ve onların göreceli ağırlıklandırması açık bir incelemeye/araştırmaya ve kamusal tartışmaya tabi tutulmalıdır. (iia) Tek kurallı toplumsal fayda maksimizasyonu yetersizdir ve (iib) akılcılığa dayanan çoğulcu kurallara başvurulmalıdır³³⁰.

Diğer taraftan, kamu politikalarını değerlendirmek için de yapabilirliklerin seçilmesi ve değerlendirilmesi gereklidir. Yapabilirlik yaklaşımında görüşmeye dayalı süreç açıklık ve kesinlik gerektirdiğinden, yaklaşımda değerli amaçların tanımlanması/belirlenmesi (işlevselliklerin göreceli ağırlıklarının belirlenmesi ve seçilmesi) kısmı olarak açık bırakılır. Çünkü kişiler arasında farklı işlevsellik ve yapabilirliklerin ağırlıklandırması ve seçimi anlaşmayı gerektirir. Dolayısıyla kişilerin kendilerini etkileyen kararlara dahil olmaları ve bir dizi ağırlıklandırmaya özgü makul/akılcı bir konsensüs sağlanması gerekir. Ayrıca yapabilirlik yaklaşımı tam olarak sınırsızda değildir. Yaklaşım evrensel olarak paylaşılan bazı amaçları kabul etmekle birlikte tek ve bir eşsiz toplumsal düzen sıralamasına karşı çıkmaktadır. Yaklaşımda, değerlendirme ve ağırlıklandırmada birincil kriter ise; işlevsellik ve yapabilirlikler aracılığıyla ölçülen sosyal refahtır. Bu anlamda Sen, özgürlükler ve kazanımlar için bir araç niteliğindeki gelir, birincil kaynaklar gibi araçlara dikkati yoğunlaştırmak yerine işlevselliklerin ve yapabilirliklerin değerini sorgulama ihtiyacını savunmaktadır³³¹. Dolayısıyla yapabilirlik yaklaşımında kişilerin işlevselliklere ilişkin farklı ağırlıklandırmaların yapılması esastır³³². Haliyle, yapabilirlik yaklaşımı; i). yapabilirliklerin ölçülmesi için gerekli olan işlevselliklerin sınıflandırmasında değer nesnelere seçimini ve ii) yapabilirlikleri değerlendirmede işlevselliklere verilen

³²⁹ Alkire, a.g.m, s. 125

³³⁰ Alkire, a.g.m., s. 125-126.

³³¹ Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 45-46.

³³² Sen, "Capability And welling", a.g.m., s. 31.

göreceli ağırlık sıralamasını veya göreceli ağırlıklandırılması imkânı sunar. Bu toplumsal refah' uzlaşısı egzersizi ise; kamuya açık tartışmaları, demokratik bir anlayış ve kabulünü gerektirir³³³.

Diğer taraftan yapabilirlik yaklaşımının önemseydiği kamusal müdahale ve kamu politikalarını değerlendirme anlayışı büyük ölçüde demokratik hükümetlerin varlığı ile sağlanabilir. Nitekim Sen çalışmalarında sıklıkla, bağımsızlıklarını ilan edememiş sömürge altındaki ülkelerde (örneğin 1943 Bengal kıtlığı) veya diktatörlük rejimi altındaki ülkelerde (1958-1961 Çin'de yaşayan kıtlık gibi) yaşanan problemlerin hesap verme zorunluluğu olmayan yönetimlerden kaynaklandığını belirterek, kişilerin şartların ve koşulların üzerinde hâkimiyet sağlayabilmeleri için demokratik yönetimlerin önemine işaret eder. Bu aynı zamanda bireysel özgürlüklerin sağlanabilmesinin ancak toplumsal bir vaatte gerçekleştirilebileceğinin bir göstergesidir. Buradan hareketle toplumsal bir vaat olarak bireysel yapabilirliklerin-özgürlüklerin gerçek anlamda hayat bulabilmesinin koşullarından biri; kişilerin çeşitli ve farklı demokratik haklarla donatıldığı (seçme ve seçilme özgürlüğü, demec verme özgürlüğü, bir işe girerek çalışabilme özgürlüğü, vb) gerçek demokratik rejimlerin varlığıdır³³⁴.

Yapabilirlik yaklaşımının son argümanı ise; yaklaşımın ekonomik büyümeden ziyade insanoğlunu ve onların gelişimini esas alan bir anlayışı benimsemesidir. Nitekim Sen kişilerin yaşam koşullarının geliştirilmesinin tüm ekonomik uygulamaların temel ve vazgeçilmez amacı olması gerektiğini savunur³³⁵.

Bu doktora çalışması Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde sosyal yardımların etkinliğini analiz etmeyi amaçladığından, yapabilirlik yaklaşımının ele alınmasında takip edilen yöntem diğer sosyal refah yaklaşımlarından farklılaşacaktır. Zira sosyal yardımların etkinliğinin tam olarak analiz edilebilmesi için öncelikle Sen'in yapabilirlik yaklaşımının tüm yönleriyle ele alınması gerekli ve zorunludur.

Yapabilirlik yaklaşımı değerlendirmeci bir zeminde inşa edilmiş bir yaklaşımdır ve Sen bütün çalışmalarını değerlendirmeci bir zeminde yürütür. Bu anlamda,

³³³ Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s.112-115.

³³⁴ Amartya Sen, "Individual Freedom As Social Commitment", *India International Centre Quarterly*, Vol. 26, No. 1, 1999, p. 58-59.

³³⁵ Amartya Sen, "The Concept of Development", *Handbook of Development Economics*, (ed.) Hollis Chenery, Thirukodikaval N. Srinivasan, Vol.1, North Holland, Elsevier Science Publishers, 1988, p. 11.

yapabilirlik yaklaşımı ele alınırken bu değerlendirmeci yöntem zaman zaman başvurulacaktır. Bu, öncelikle yapabilirlik yaklaşımın gerçek anlamda anlaşılabilmesi için gereklidir. Bu bağlamda, Sen'in adalet anlayışı Rawls'ın adalet anlayışı ile karşılaştırmalı bir zeminde ele alınacaktır. Ancak Sen'in adalet anlayışına yer vermeden önce, Sen'in faydacı yaklaşıma ilişkin eleştirisine yer verilecektir. Bu iki şey için gereklidir. İlki; Rawls faydacı yaklaşımı eleştirerek kendi adalet anlayışını inşa etmiştir. Bu birleştirici adalet anlayışıyla bir anlamda Sen, Rawls'cı adalet anlayışını eleştirerek kendi adalet anlayışını ortaya koyarken zımni olarak faydacı adalet anlayışının da eleştirisini yapmış olacaktır. Bunun için de Sen'in faydacı anlayışı eleştirdiği noktaları bilmekte fayda vardır. Çalışmada takip edilecek değerlendirmeci yöntemden dolayı, faydacı yaklaşıma yöneltilecek diğer eleştirilerin anlaşılması için de bu gereklidir. Diğer taraftan, Sen'in adalet anlayışı Rawls'ın adalet anlayışına ilişkin eleştirel bir zeminden yürütüleceğinden, Rawls'ın yaklaşımının eleştirisine artık ayrı bir başlıkta yer verilmeyecektir. Yapabilirlik yaklaşımının değerlendirmeci bir zeminde ele alınması, aynı zamanda yapabilirlik yaklaşımın faydacı ve Rawls'cı yaklaşımlardan üstünlüğünü ortaya koyabilme bakımından da anlamlıdır. Son olarak, değerlendirmeci bir yöntem sayesinde Sen'in yapabilirlik yaklaşımıyla literatüre yaptığı katkıyı görmek de mümkün olabilecektir.

Yapabilirlik yaklaşımı, muhtaçlığın, adaletin ve eşitsizliğin değerlendirmesinde, değerlendirmenin seçilen bildirişimsel temelden etkileneyeceği yönünde temel bir katkı yaparak, bir değerlendirme için seçilecek uygun bildirişimsel temelin ne olması gerektiğini belirtmekle yetinmiş, ancak bu değerlendirme için herhangi bir yapabilirlik listesi önermemiştir. Bu anlamda, çalışmada sosyal yardımlarla yardım alanların yapabilirliklerini (sosyal refahlarını) değerlendirmede, Nussbaum'un yapabilirlik listesi kullanılacaktır. Dolayısıyla yapabilirlik yaklaşımı başlığı altında Nussbaum'un yapabilirlik listesine de yer verilecektir.

Ayrıca belirtelim ki; Nussbaum'un yapabilirlik yaklaşımı bazı noktalarda Sen'in yapabilirlik yaklaşımından farklılaşsa da, temelde Sen'in yaklaşımını tamamlayıcı nitelikte (nitekim ikisi de derin bir şekilde Aristotelyan izler taşır) bir yaklaşımdır. Bu tamamlayıcılıktan ötürü, çalışmada sadece Sen ve Nussbaum arasındaki temel farklılıklara yer verilecek ayrıca Nussbaum'un yapabilirlik yaklaşımı

detaylandırılmayacaktır. İki yaklaşım arasındaki farklılığın detaylandırılmasına duyulan ihtiyacın gerekçesi ise; iki yaklaşımın farklılığının ele alındığı başlıkta belirtilecektir.

Son olarak, yukarıda da belirtildiği gibi sosyal yardımlarla yardım alanların yapabilirlikleri (sosyal refahı) arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde, Nussbaum'un yapabilirlik listesi esas alınacaktır. Dolayısıyla yapabilirlik yaklaşımı başlığı altında yer alacak son başlık “yapabilirlik yaklaşımının sosyal refah anlayışı” olacak ve bu sayede bileşik bir sosyal refah değerlendirmesi yapılabilecektir.

3.3.4.1. Faydacı Yaklaşımın Eleştirisi

Faydacı yaklaşım bildirişimsel temel olarak faydayı esas alır. Klasik faydacı Bentham'ın formuyla, bir kişinin haz ya da mutluluğunun ölçüsü kişinin elde ettiği fayda olarak kabul edilir. Bu yönüyle Benthamcı klasik anlayışta her kişinin sosyal refahı dikkate alınmakla birlikte, fayda zihinsel bir özellik olarak (mutluluk ve haz) görüldüğünden kişiler arası mutluluk kıyaslamaları yapmak mümkün değildir³³⁶. Ayrıca faydacı yaklaşımda bireysel özgürlük, kişilere tanınan hakların kullanımı ya da ihlali ve kişilerin sosyal refahlarının kalitesinin haz istatistiklerine yansımaları dışlanarak, normatif bir değerlendirmede bunlar gözardı edilir. Burada sıralanan etkiler faydacı yaklaşım açısından dolaylı bir şekilde; “fayda miktarları üzerindeki etkileri aracılığıyla zihinsel tatmin, haz ya da mutluluk üzerinde bir etki yaratabildikleri ölçüde” değerlendirilir. Bunların yanında, toplumsal anlamda faydacılık formunda ise faydacı yaklaşım, herkesin toplam faydasına yoğunlaştığından, faydanın fiili paylaşımına ilgisizdir³³⁷.

Çeşitli tarzlarda karşımıza çıkan faydacı yaklaşımın modern formunda, fayda kavramının içeriği klasik formundan farklılaşarak; tatmin, haz ve mutluluğun yerini “arzunun gerçekleşmesi” veya “bir kişinin seçtiği davranışın bir tür temsili” haline dönüşür. Ancak fayda yaklaşımının bu yeni formunda da, özgürlüklere ve serbestilere ve vb. kayıtsızlık devam etmektedir³³⁸. Çünkü faydacı formda önemli olan şey kişilerin

³³⁶ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 83.

³³⁷ a.g.e., s. 81.

³³⁸ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 82; Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 2.

menfaatleri (çıkarları) ve tatmin olma arasındaki ayrıma odaklanmak yerine kişilerin menfaatleri ve tatmininin ölçümünü ön plana çıkarmaktır³³⁹.

Belirtelim ki; faydacılık sonuççuluk, refahçılık ve toplam sıralama/en yüksek toplam şeklinde bu üç koşulun bir bileşimi olarak görülebilir³⁴⁰.

Sonuççuluk (Consequentialism): Tek tek bütün seçeneklerin (kurumlar, kurallar, eylemler, güdüler vb.) neticeler yani ortaya çıkardıkları sonuçlar bakımından değerlendirilmesini savunur³⁴¹. Sonuççuluk açısından nihai öneme sahip olan şey sonucun kendisidir³⁴². Faydacı gelenek, başarıma özgürlüğüne odaklanmaz, faydacı geleneğin odaklandığı şey elde edilen sonuçlardır. Dahası, faydacı gelenek, elde edilen sonuçların değerlendirmesini, zevk, arzu, tercih gibi bazı zihinsel formlar üzerinden yapar. Faydacılığın farklı formlarına rağmen sonuçlara odaklanma ve zihinsel süreç yönündeki değerlendirme hepsinin birleştiği ortak noktadır³⁴³.

Refahçılık (Welfarism): Bir durumun değerlendirmesini sadece o duruma ilişkin ortaya çıkan faydalarla sınırlandırmaz. Belirtelim ki; bu tarz bir yaklaşımda hakların kullanımı/ihlali, görevlerin yerine getirilmesi/ihlali gibi durumlar doğrudan dikkate alınmaz³⁴⁴. Ayrıca refahçılıkla sonuççuluk birleştirildiğinde, her seçeneğin ayrı ayrı ürettiği fayda bakımından değerlendirilmesi gerekir³⁴⁵. Refahçılıkta bireysel fayda esas alındığı için farklı durumların değerlendirilmesinde ön plana çıkan tek unsur budur³⁴⁶.

Faydacı yaklaşımda, sadece fayda refahçılığın göstergesi olarak kabul edildiğinden, fayda bir kişinin en iyi durumdaki sosyal refahının göstergesi olsa bile, kişinin başarısını değerlendirme sadece onun faydası açısından yapılamaz. Zira bu, toplumsal başarı tamamıyla bireysel başarılar esas alınarak yapılmış olsa dahi geçerlidir. Çünkü kişinin refahına katkısı olsun ya da olmasın kişi bazı şeylerin geliştirilmesine/iyileştirilmesine ya da bazı şeylerin gerçekleştirilmesine önem verebilir³⁴⁷.

³³⁹ Sen, "Commodities And Capabilities", a.g.e., s. 2.

³⁴⁰ Sen, "On Ethics and Economics", a.g.e., s. 39.

³⁴¹ A.yer

³⁴² Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 84.

³⁴³ Sen, "Individual Freedom As A Social Commitment", a.g.m., s. 59-60.

³⁴⁴ Sen, "On Ethics and Economics", a.g.e, s. 40; Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 84.

³⁴⁵ Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 84.

³⁴⁶ Sen, "On Ethics and Economics", a.g.e, s. 41.

³⁴⁷ A.yer

İkincisi, kişinin refahını değerlendirmede faydanın esas alınmasının en iyi yöntem olup olmayacağı tartışılabilir. Örneğin ahlaki öngöründe kişinin algılanışında temel ve indirgenemez bir ikilik vardır. Kişinin değer verdiği şeyler, sorumluluklar ve amaçlarını gerçekleştirebilme yeteneğine saygı duyarak ve bunun farkında olarak kişiyi özne³⁴⁸ olarak görebiliriz. Kişiyi özne olarak görmenin yanı sıra ona refah yönüyle de yaklaşabiliriz. Ancak odağa kişisel çıkarı yerleştirdiğimizde, kişiye yaklaşımımız çok sınırlı güdülerle olacağından bu ikilik ortadan kalkacaktır. Oysaki kişinin refahını değerlendirirken kişinin özne olma yönü de göz önünde bulundurulmalıdır³⁴⁹.

Kişiyi özne olarak ele almamız durumunda, ahlaka subjektif bir temelde yaklaşma riskini doğurup doğurmayacağı sorusu önem kazanır. Belirtelim ki; kişinin özne olma yönüne önem atfetmemiz, kişi her neye değer veriyorsa bunu koşulsuz kabul ederek onun değer verdiği yoğunlukta kabul etmemiz gerektiği anlamına gelmez. Kişinin özne olma yönüne saygı duymanın anlamı; bir kişiyi refahının ötesinde bir değerlendirmeye tabi tutmamız anlamına gelir³⁵⁰. İkincisi; nesnelci ikinci dereceden bir ahlak düşüncesi, kişinin gerçekte yapmaya değer buldukları şeyleri elde etme gibi değerli amaçlarda içeren tözsel bir etikle el ele gider. Kişinin değer verdiği şeyleri elde etme kapasitesine sahip olması, örneğin mutluluk, refah, özgürlük gibi değer verilen şeylerden bir farklılık göstermeyeceğinden, nesnelci bir değerlendirme fonksiyonunda bu diğerleri gibi yer alabilir³⁵¹.

Toplam Sıralama/En Yüksek Toplam: Farklı kişilerin faydalarının toplam yararını kişilere dağılımını dikkate almadan toplamadır. Bu bağlamda en yüksek toplam faydada, faydaların paylaşım eşitsizliği önemszenmeden azamileştirilmektedir. Toplam en yüksek faydada herhangi bir duruma ilişkin fayda bilgisi sadece o duruma ilişkin tüm faydaların toplamına bakılarak değerlendirilir³⁵². Bu anlamda, faydacı görüşün adaletsizliğe yaklaşımı; kıyaslanan toplam fayda ile kazanılabilecek olan arasındaki farktır. Buradan hareketle, faydacı görüşte adil olmayan toplum değerlendirilmesi, toplumdaki kişiler bir arada ele alındıklarında, “olması gerekenden önemli ölçüde daha az mutlu oldukları bir toplumdur”. Belirtelim ki; faydacı yaklaşımın bazı formlarında

³⁴⁸ İlerleyen sayfalarda kişinin özne olma yönü ve refah yönü ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz;

³⁴⁹ A. yer

³⁵⁰ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e, s. 42.

³⁵¹ A. yer

³⁵² Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e, s. 39; Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 84.

mutluluk ve haz üzerinde yoğunlaşmadan uzaklaşmıştır. Örneğin arzunun karşılanması şeklindeki faydacı yaklaşımda önemli olan karşılanmakta olan arzunun gücüdür³⁵³.

Faydacı yaklaşımda, mutluluk ve arzu zihinsel bir durumun ifadesi olduğundan, yaklaşımda fayda ölçümünde izlenen yol; “kişinin gözlemlenebilir seçeneklerinin sayısal temsili” şeklinde bir tanımlamanın yapılmasıdır. Bu yönüyle faydacı formda, faydanın ölçümünde; örneğin bir kişinin ancak alternatif bir A’yı alternatif bir B’ye tercih etmesi durumunda, kişi A’dan B’ye göre daha fazla fayda elde eder. Bu durumda bir kişinin A’dan B’ye kıyasla daha fazla fayda elde ettiğini kabul etmek, A ve B arasında bir seçim söz konusu olduğunda, kişinin seçimini A’dan yana yapacağını söylemekle hemen hemen aynı şeydir³⁵⁴.

3.3.4.2. Yapabilirlik Yaklaşımın Adalet Anlayışı

Sen adalet çözümlemesine ilişkin kaleme aldığı "Adalet Fikri" eserinde; Çağdaş siyaset felsefesindeki adalet vurgusuna bakarak; adalet teorisinin formülasyonun tamamen değiştirilmesi gerektiğini³⁵⁵ belirtir. Bunun için de Sen, adalete nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda öncelikli olarak değerlendirici bir alanın nasıl olması gerektiğinin belirlenmesiyle başlanması gerektiğini ileri sürer³⁵⁶. Ancak bu alan bir adalet teorisinin inşası anlamına gelmez. Sen, bir adalet teorisinin dağıtımla ilgili hususlar kadar bütünleştirici (aggregative) hususları da kapsamı gerektiğini belirtir ve fakat yapabilirlik yaklaşımının bütünleştirici (aggregative) bir ilke belirtmediğine de işaret eder³⁵⁷.

Sen değerlendirmeci alanın belirlenmesini ise Rawls’ın adalet alanını eleştirerek ortaya koyar. Bu bağlamda, adaletin değerlendirici alanının nasıl olması gerektiği, daha önce de belirtildiği gibi karşılaştırmalı bir perspektifte bu başlık altında ele alınacaktır. Bu yöndeki bir seçim içinse en az 2 gerekçe ileri sürebilir.

Amartya Sen’in yapabilirlik yaklaşımını büyük ölçüde etkileyen yaklaşımlardan biri Rawls’ın (1971) Dağıtıcı Adalet anlayışıdır. Çalışmalarında sıklıkla Rawls’a karşı

³⁵³ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 85.

³⁵⁴ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 85.

³⁵⁵ Sen, “The idea of Justice”, a.g.e., s. 9.

³⁵⁶ Amartya Sen, “Justice: Means Versus Freedoms”, *Philosophy and Public Affairs*, V. 19, No. 2, 1990, p.111.

³⁵⁷ Amartya Sen, “Gender Inequality and Theories of Justice”, *Women, Culture and Development*, (ed.) Martha Nussbaum, Jonathan Glover, Oxford, Clarendon Press, 1995, p. 268.

duyduğu hayranlığı dile getiren Sen, adalete ilişkin uygun bir değerlendirici alanın nasıl olması gerektiği hususunda temelde referans aldığı yaklaşımlardan biri Rawls'ın adalet anlayışıdır. Nitekim Sen'in adalet'in değerlendirici alanını tespit için kaleme aldığı "Adalet Fikri (2009)" (The Idea of Justice) çalışması genel olarak Rawls'ın adalet anlayışı eleştirisi zemininde ilerlemiştir. Sen, kapsamlı bu adalet çalışmasında bir taraftan Rawls'ın adalet anlayışını eleştirirken, bir taraftan da adalete ilişkin uygun bir değerlendirme alanı sunabilmek için bir adalet anlayışının taşınması gereken unsurları ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu unsurların inşasında ise Sen, Rawls'ın bazı ilkelerinden yararlanmaktadır³⁵⁸. Esasında Sen'in Rawls'ın adalet anlayışını eleştirerek kendi adalet anlayışını inşa etmesi, diğer birçok kuramcıyla aynı yöntemi takip ettiğinin de göstergesidir. Zira John Rawls'un 1971'de yayımlanan "*A Theory of Justice*" adlı yapıtı normatif siyaset felsefesinin yeniden doğuşu olarak kabul edilir. Bu anlamda birçok kuramcı kendi kuramlarının ne anlam ifade ettiğini Rawls'ın kuramını hangi yönlerden eleştirdiklerini göstererek açıklarlar. Bu anlamda çalışmada, çağdaş adalet kuramlarını incelemek için doğal bir başlangıç noktası olarak kabul edilen Rawls'ın adalet anlayışından hareketle Sen'in adalet anlayışını ortaya koymaya çalışmak makul bir yaklaşımdır³⁵⁹.

Diğer taraftan, John Rawls kendi adalet anlayışını ortaya koyarken siyaset kuramının sıkışıp kaldığı alanlardan birinin faydacılık olduğunu belirterek başlar³⁶⁰. Rawls adalet anlayışını inşa ederken faydacı yaklaşımın eleştirisini ortaya koyarak kendi adalet anlayışını temellendirmiştir. Bu anlamda Rawls'ın adalet anlayışından hareketle Sen'in adalet anlayışının ortaya konulmaya çalışılacağı bu başlıkta bir anlamda (zımni olarak) faydacı adalet anlayışının da eleştirisi yapılmış olacaktır. Sen'in yapabilirlik yaklaşımında en çok eleştirisini yaptığı yaklaşımlardan bir diğerinin faydacı anlayış olduğu ve bu çalışmada da bu eleştirilere sıklıkla yer verileceği göz önünde bulundurulduğunda, karşılaştırmalı bir zeminde ilerleyerek Sen'in adalet anlayışını ortaya koymak bu bakımdan da anlamlıdır.

Amartya Sen, John Rawls'ın dağıtıcı adalet anlayışını, "aşkın kuramsalcılık" olarak gördüğünü belirterek eleştirmektedir. Rawls'ın adalet anlayışına ilişkin "aşkın

³⁵⁸ Enes Yılmaz, "Amartya Sen The Idea of Justice: Kitap Değerlendirmesi", *Divan*, C. 1, S. 34, Yıl 18, 2013, s. 166.

³⁵⁹ Kymlicka, a.g.e., 2016, s. 73-76.

³⁶⁰ a.g.e., s. 74

kuramsalcılık” yönündeki eleştirisiyle Sen, Rawls’ı Hobbes, Rousseau, Lock ve Kant gibi Aydınlanma Çağı düşünürleri ile eşdeğer bulduğunu göstermektedir³⁶¹.

İdeal kurumsal düzenlemelerden ziyade adaletin *nasıl* geliştirileceği fikri ile ilgilenen Sen, bu anlamda ideal bir adil düzen sorgulamasına, “mükemmel bir adalet ideasına”, karşı çıkmaktadır. Bu yaklaşımla Sen, iki noktada Rawls’tan ayrılmaktadır. İlki; Sen toplumda adil bir düzen için Rawls’ın başlangıç pozisyonundaki gibi ütopyik bir başlangıçtan ziyade, "bir toplumda adaletin nasıl geliştirilmesi gerektiği sorununa eğilerek", toplumda var olan adaletsizlikleri ortaya çıkarmayı tercih etmektedir. Sen’in bütün çalışmalarında karşılaştırmalı çözümlere girişimi bu aşkınsallığı reddedişindedir. Bir toplumda var olan adaletsizliklerin azaltılması yönündeki ilgisi ile Sen; ideal adil düzene götürecek kurumlara odaklanmak yerine toplumdaki gerçek ilişkilere odaklanması gerektiğini ileri sürerek, Rawls’tan ayrıldığı ikinci noktaya işaret eder³⁶².

Sen ikili ayrıma duyduğu ihtiyacı ise şöyle açıklamaktadır³⁶³:

Ben öncelikle işe “aşkınsallıktan” başlıyorum. Rawls’ın orijinal pozisyonunda olduğu gibi, ‘adil toplum’un doğası üzerine katı tarafsızlık ve açık fikirli akıl yürütme koşullarının varlığı altında dahi ‘adaletin doğasına ilişkin’ herhangi makul bir anlaşmaya varılamayabilir. İkincisi, gerçek bir seçimi içeren makul bir adalet fikri pratik bir akıl yürütmeyi ve uygun alternatifler arasından bir seçim yapılmasını gerektirdiğinden, -‘aşkınsallık’taki gibi aşılması imkânsız mükemmel bir durumun (ideal bir adalet fikrinin) saptanmasını içermediğinden-, adalet değerlendirici bir zeminde ele alınmalıdır.

Rawls’ın adalet anlayışı ideal bir adalet anlayışı tesisini içerdiğinden, onun adalet anlayışı toplumsal bir sözleşmeyi içerir ve adalet kavramı da bu toplumsal sözleşme ile hayat bulur. Düzenleme odaklı adalet anlayışı, adaletin nasıl olması gerektiğini gösteren “ideal adalet fikri” için davranışsal kuralları, düzenlemeleri ve kurumları düzenleyen belirli bir sözleşmeye ihtiyaç duyar. Toplumsal sözleşme fikrini reddeden Sen, adil olarak tanımlanan, kurum, kurallar, davranış ve normların kurulmasına odaklanmaktan ziyade, gerçekte gerçekleşen kazanımlara ve başarılarla odaklanarak, gerçekleştirme odaklı adalet fikrinden yana tavır sergiler³⁶⁴.

³⁶¹ Sen, “The idea of Justice”, a.g.e., s. 5

³⁶² Sen, “The idea of Justice”, a.g.e., s. 9.

³⁶³ A. yer

³⁶⁴ a.g.e., s. 10.

Rawls'ın kişilerin kendi menfaatlerini hakkında bir fikir sahibi olmadıkları orijinal pozisyonundaki benzersiz iki adalet ilkesinin oybirliği ile seçileceği varsayımını Sen kusurlu bulur. Sen, başlangıç pozisyonunda makul akıl yürütme ile başka alternatif çözümler de üretileceğini ileri sürer. Sen, Rawls'ın diğer başka alternatif çözümler olmayacağına dair inandırıcı argümanlar ileri sürmeden, adalete ilişkin sözlüksel (lexical) bir sıralamayla mevcut alternatifler arasından sadece birine ilişkin bir formülasyon ileri sürdüğünü belirtir³⁶⁵.

Sen'in Rawls'ın adil bir düzene ilişkin uzlaşma fikrine karşı çıkışını bir örnekle ilişkilendirilebiliriz: Bahçesini temizlemek isteyen Annapurna'nın bahçe işine talip Dinu, Bishanno ve Rogin arasında bir seçim yapması gereklidir. Dinu diğer ikisine nazaran daha fakir olup, Annapurna bu veriden hareketle Dinu'ya işi vermeye karar vermesi halinde, gelir-yoksulluk (veya gelir-eşitlikçilik) üzerine odaklanarak, gelir-eşitlikçilik anlayışıyla bir seçim yapmış olacaktır. Bishanno yoksul bir kişi değilken yakın zamanda yoksullaşmanın yarattığı psikolojik bunalımla içlerinde en mutsuz olanıdır. Annapurna bu olgudan hareketle işi Bishanno'ya vermesi halinde; klasik faydacı gibi davranarak mutluluk ve hazzın elde edilmesinden yana seçimini yapacaktır. Rogin diğer ikisi kadar yoksul olmamakla birlikte doğuştan gelen kronik bir hastalığı vardır ve kazanacağı parayı bu korkunç hastalıktan kurtulmak için kullanabilecektir. Annapurna'nın seçimini Rogin'den yana yapması halinde, yaşam tarzını merkeze alarak kişinin sosyal refahını yükseltme yönünde bir seçim yapmış olacaktır³⁶⁶.

Konuya ilişkin her üç olguyu da bilen Annapurna, kararını en fazla ağırlık verdiği bildirimsel temele göre; Dinu'nun gelir-eşitlikçi bildirimsel temeline, Bishanno'nun klasik faydacı bildirimsel temeline, Rogin'in sosyal refahı –yaşam tarzları bildirimsel temeline göre yapacaktır³⁶⁷. Bu anlamda Sen, adalete ilişkin yapılan bir değerlendirmenin esas alınan bildirimsel temele bağlı olarak farklılaşacağını belirtmektedir.

Asıl ilgisi adalet değil adaletsizlikler olan Sen, sorunun belli olduğu bir alanda, soruna çözüm üretmenin daha kolay olacağını düşünür. Ayrıca Sen, adil bir düzen hayalinde dışlanmış bildirimselliğin var olduğunu belirterek, bu dışlanmış

---

³⁶⁵ a.g.e., s. 11

³⁶⁶ Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 78-80.

³⁶⁷ a.g.e., s. 79-80.

bildirişimselliğin adil bir düzen için nelerin yapılması gerektiği noktasında belirsizlikler ürettiğini ileri sürer³⁶⁸.

Bildirişimsel dışlamalar, değerlendirci yaklaşımın önemli öğeleri arasında yer alır. Büyük ölçüde bildirişimsel temeliyle nitelendirilen değerlendirci yaklaşımlarda dışlanan bilginin varlığı, yaklaşımın niteliğinin güçlü bir biçimde etkilenmesine yol açabilir³⁶⁹. Değerlendirmeci yaklaşımdan yana tavır alan Sen, gerçek kurumlardan, fiili davranışlardan ve diğer etkenlerden kaynaklı olarak şekillenen toplumsal gerçekleşmelere ilgi duyan, Adam Smith, Marquis de Condorcet, Jeremy Bentham, Mary Wollstonecraft, Karl Marx, John Stuart Mill' gibi değerlendirci düşünürlere daha yakın durmaktadır. Zira bu düşünürler değerlendirci düşüncenin farklı versiyonlarına sahip olsalar da hepsinin uzlaştığı ortak nokta; analizlerini “mükemmel bir adil toplum için aşkın araştırmalarla sınırlamak yerine”, gerçekleştirme odaklı adalet anlayışına odaklanmalarıydı. Bu anlayışla onların ilgisi, çoğunlukla ve öncelikle açıkça görülen adaletsizliklerin dünyadan kaldırılmasına ilişkindi³⁷⁰.

Diğer taraftan burada ele alınması gereken bir diğer husus, gerçek davranış ve kurumların seçimi arasındaki ilişkidir. Bu ilişki Rawls'ın toplumsal sözleşmesinde, tarafların toplumsal sözleşme kurallarını yerine getirmek için kendi öz çıkarlarından feragat ederek, anlaşma kurallarına uymak için gerekli davranış kurallarına uygun hareket etmeleri ile mümkün olur³⁷¹. Makul davranış fikri şeklinde okunabilecek bu anlayışa göre, orijinal pozisyonda oybirliği ile bir kez seçilen kurumların uygulamaya konulacağı varsayımı geçerli olduğundan, makul davranış fikri sözleşme sonrası gerçek tutumları da kapsar³⁷². Zira Rawls'ın cehalet peçesi altında kişilerin gerçek kimliklerine, kazanımlarına ve çıkarlarına ilişkin herhangi bir bilgi sahibi olmadıkları ilk eşitlik durumu olarak hayal edilebilecek orijinal pozisyonda oy birliği ile adalet ilkelerinin seçimi, Rawlsçı formülasyonda toplumu yönetecek temel toplumsal kurumların saptanmasını da içerir³⁷³.

---

³⁶⁸ Eryılmaz, a.g.m., s. 166.

³⁶⁹ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 81.

³⁷⁰ Sen, “The idea of Justice”, a.g.e., s. 7.

³⁷¹ a.g.e., s. 79.

³⁷² A. yer

³⁷³ a.g.e., s. 54.

Sen, toplumsal sözleşme sonrası gerçek dünyadaki fiili davranışların toplumsal sözleşmeye uyumlu makul davranış taleplerini içereceğini farz etmesiyle, Rawls'ın kurumların seçimini çok basitçe yapmış olduğunu ileri sürer³⁷⁴. Sen, davranış kalıplarının farklı toplumlar arasında farklılık göstereceği argümanından hareketle, Rawls'ın adlandırması ile “anayasal evre-constitutional phase”de farklı toplumlarda temel kurumları oluşturmak için aynı adalet ilkelerinin kullanılmasına karşı çıkar³⁷⁵. Bu anlamda Sen, toplumsal sözleşme aracılığıyla adil kurumları kurarak, kişilerin davranışlarının bu kurumların işleyişi ile uyum içinde olacağı fikrini reddetmektedir. Ayrıca Sen, kurumları adaletin tecellisi olarak değerlendirmek yerine, onlara adaletin geliştiricileri olarak yaklaşılması gerektiğini belirtir³⁷⁶. Sen buna istinaden; “eğer biz, davranış eksiklikleri ve kurumsal boşlukların/eksiklikleri içeren yaşadığımız dünyadaki adaletsizliklerle mücadele ediyorsak, şimdiki ve gelecekteki kişilerin sosyal refahını, özgürlüklerini ve haklarını *iyileştirmek/çoğaltmak (enhance)* suretiyle adaleti artırmak için ayrıca şu anki kurumların nasıl kurulması gerektiğini de düşünmek zorundayız” der³⁷⁷. Bu bağlamda Niti'nin (Sanskritçe-ideal adalet) sözleşme merkezli perspektifi, sıklıkla uygun kurumların varlığının kendiliğinden adalet taleplerini karşılamaya yeteceğini yorumuna rağmen, Nyaya'nın (Sanskritçe-gerçekleşen adalet)³⁷⁸ daha geniş perspektifi, kurumlar aracılığıyla *gerçekleşen toplumsal gerçekleştirmelerin* ne olduğu incelemesinin gerekliliğini gösterir³⁷⁹. Bu aynı zamanda ideal bir toplumsal sözleşmede anlaşmaya varılması ve kurumların seçimi ile sınırlı olmayan bir teoriye ihtiyaç olduğunun da açık göstergesidir. Bu ihtiyaç, başarı temelli adalet uzlaşısına duyulan bir ihtiyaç olup, bu eksenlerdeki bir adalet anlayışı esasında kişilerin yaşayabileceği hayatlara kayıtsız olamayacağı argümanı ile bağlantılıdır. Kişilerin hayatlarının, deneyimlerinin ve kendilerini gerçekleştirebilmelerinin önemi, ideal kurumların hayata geçirilmesi ile yer değiştiremez. Gerçek dünyanın bir parçasını oluşturan kurumlar ve bu ideal kurumların gerçekleşmesini sağlayan kurallar, ebettteki gerçekleşen toplumsal gerçekleştirmeleri etkilemede çok önemlidir. Ancak kişinin kendi yaşamını

---

³⁷⁴ a.g.e., s. 79.

³⁷⁵ a.g.e., s. 78.

³⁷⁶ Sen, “The idea of Justice”, a.g.e., s. 82.

³⁷⁷ a.g.e., s. 81.

³⁷⁸ “Niti” ve “nyana” Sanskritçe kavramlardır ve Amartya Sen'in The Idea of Justice eserinin 20. sayfa ve devamındaki “niti” ve “nyana” kavramlarına ilişkin açıklamalarından hareketle, bu iki kavram “ideal adalet” ve “gerçekleşen adalet” kavramlarına karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır.

³⁷⁹ Sen, “The idea of Justice”, a.g.e., s. 82.

yönetebilmesini ya da yönetememesini de içeren *gerçekleşen hakiki gerçek* bu organizasyonel resmin çok ötesine geçmektedir³⁸⁰.

Mükemmel bir adalet anlayışı ve bunun sağlanımı için ideal kurumlar yerine adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasına odaklanan Sen'in davranış kalıplarına yönelik esas aldığı referans noktasını ise Adam Smith'in (1759) "sempati" (sympathy) ve Immanuel Kant'ın (1785) "sorumluluk" (commitment) kavramları oluşturmaktadır. Bu anlamda Sen'in ahlaklı insanları birbirlerini düşünen ve ortak uzlaşmaya varabilen insanlardır³⁸¹.

Sen, akli ve tarafsızlığı adalet anlayışına yerleştirerek, "adalet ve adaletsizliği akla dayanarak teşhis ve tamir etmemiz gerektiğini"³⁸² belirtir. Diğer taraftan Sen adaleti küresel ölçekte savunur. Senin küresel ölçekteki adalet anlayışı, dağıtımın eşitsizliğinden kaynaklanan yapabilirlik yoksunluklarına denk düşmektedir. Bu anlamda Sen, küresel ölçekte adaletin tesisi için *adil ve kabul edilebilir bir paylaşımın esas alınması ve karşılıklı işbirliğinin gerekliliğini savunur*³⁸³.

Sen, küreselleşmenin nimetlerine eşit erişim sağlayamayan kişilerin yapabilirlik yoksunluklarını küreselleşmenin bir bedeli olarak görme fikrine karşı çıkararak, küreselleşmeden kaynaklı adaletsizlikleri sosyal, politik ve ekonomik düzenlemelerin başarısızlığına bağlar. Sen, küresel adalet anlayışına küreselleşmenin bir takım bedellerinin olduğunu kabul ederek yaklaşmanın, etkin bir küresel dayanışma duygusunun yokluğunu ve küresel ahlak eksikliğini gündeme getireceğine işaret eder³⁸⁴.

Küresel dayanışma duygusunu anlamlı bulan Sen, dünyanın dört bir yanında vuku bulan küreselleşme karşıtı protestoların bir dayanışma fikri ekseninde şekillendiğini ve küresel etik konusunda insanların bir takım endişeleri olduğu için bu tarz protestolarda yer aldıklarını belirtir. Nitekim Sen bu yöndeki düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: "Eğer küresel aidiyet diye bir şey yoksa ve küresel adaletsizlik kimseyi ilgilendirmiyorsa, o zaman dünyanın dört bir ucundaki kadın ve erkekleri niçin bu kadar endişeleniyor? Protestocu hareketlerin (kabul edelim ki, bazen çok gürültücü

³⁸⁰ a.g.e., s. 18.

³⁸¹ Bu kavramlar Sen'in Toplumsal Refah Uzlaşısı başlığı altında detaylandırılacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz; s. 100 vd.

³⁸² Erilmaz, a.g.m., s. 165.

³⁸³ Sen, "The idea of Justice", a.g.e., s. 24, 117.

³⁸⁴ Amartya Sen, *Kimlik ve Şiddet: Kader Yanılsaması*, (Çev.) Ahmet Kardam, İstanbul, Optimist, 2010, s. 144.

bir biçimde) dile getirdikleri küresel hoşnutsuzluk, küresel bir kimlik duygusunun ve küresel etik konusundaki bir takım endişelerin varlığının kanıtı olarak görülebilir.³⁸⁵

Küreselleşme kaynaklı ekonomik bağlantılar, teknolojik ilerleme ve politik fırsat getirilerinden yoksul olan kişilerin çıkarları dikkate alınarak gerçekleştirilmesi gereken adil küresel bir paylaşım³⁸⁶ bir örnek üzerinden somutlaştırılabilir. Örneğin, günümüz koşullarında var olan küresel fırsatlar veri kabul edildiğinde, birçok kişi küresel ekonomik sürece adapte olmakta zorlanmaktadır. Birçok insan, ticaretten kazanç sağlayanlarla karşılaştırdıkları zaman ticaretin ayrıcalıkları dışında kalmaktadırlar. Bu şekilde insanların yaşadıkları dışlanma sorunu, eşitsiz dahil etme sorunu kadar önemli olup, bu dışlanma sorunun çözümü “ülke içi ekonomik politikalarından radikal bir kopuşu gerektirdiği kadar, diğer ülkelerin de –özellikle zengin ülkelerin –kendi uluslararası politikalarını değiştirmelerini gerektirir”. Bu anlamda, kişilere temel eğitimin sağlanması, sağlık hizmetlere erişim ve ev içi ekonomik faaliyetler için mikro kredi sağlanması ve vb. ülke içinde uygulanabilecek politikalarından bazılarıdır. Gelişmekte olan ülkelere tarım, tekstil ve diğer endüstri ürünleri ithal etme, yoksul ülkelerin özgürlüğüne geniş ölçüde kısıtlama getiren borçlarına insani çözümler üretme ve yoksul ülkelere yardım desteği sunma gibi farklılaşan politik uygulamalar ise özellikle gelişmiş ülkelerin uygulayabileceği uluslararası politikalara örnek verilebilir³⁸⁷.

Küresel adaletsizlikleri eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında, adil paylaşımı merkeze koyarak, ülke içi ve ülke dışı düzenlemelerin neler olması gerektiği konusunda savaşımlar verilmesi gerektiğine işaret eden Sen³⁸⁸, küresel eşitsizliklerin kaynağı olan kurumsal başarısızlıkların ayrıca taşkın bir dayatma sorununa da yol açtığını belirtmektedir³⁸⁹.

Lisans ücretleri sebebiyle AIDS hastalığı gibi ilaçlarının kişilere ucuz fiyatlarla satılmaması veya yoksul ülkelerin ihracatını engelleyen sınırlamalar, dayatmalara ilişkin örneklerdir. Oysaki kurumsal düzenlemeler aracılığıyla, AIDS ilaçları ucuza verilerek, bu tarz eşitsizlikler ortadan kaldırılabilir. Bu anlamda yapılması gereken, bir taraftan bu tarz önemli ilaçların buluşu için teşvikler verirken bir taraftan da bu ilaçların satın

---

³⁸⁵ a.g.e., s.143-144.

³⁸⁶ a.g.e., s. 152.

³⁸⁷ Sen, Kimlik ve Şiddet, a.g.e., s. 154, 162.

³⁸⁸ a.g.e., s. 156-157.

³⁸⁹ a.g.e., s. 160.

alınabilmesini sağlayan (muhtaç kişilerin erişimine imkan veren) “akıllı uzlaştırıcı düzenlemelere” gidilmesidir. Nitekim muhtaçlıkları nedeniyle AIDS ilaçlarını alamayan kişiler örneğinde olduğu gibi, bu kişilerin ilaçlara erişememesinin ilaç üreticilerine verilen teşviklere hiçbir katkısı olmayacaktır. Bu bağlamda, küresel adaletsizliği ortadan kaldırmada verimlilik ve eşitlik talebi aynı anda dikkate alınarak “akıllı uzlaştırıcı düzenlemelerle” birleştirilmelidir³⁹⁰.

Öncelikle “hiçbir işbirliğinin söz konusu olmadığı duruma kıyasla, işbirliğinin getirdiği kazançlar varsa, tarafların hepsinin yararına olabilecek çok sayıda alternatif düzenleme yapmak mümkündür” belirtmesinde bulunan ve bir işbirliğini tarif eden Sen için bu, gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Zira yeni endüstrilerin kurulması örneğinde olduğu gibi elde edilen kazanımlardan yararlanan işçi, kapitalist ve vb. kişiler arasında adil paylaşım sorunu da ortaya çıkabilir. Çünkü söz konusu paylaşımı etkileyen; ekonomik koşullar, işçi ücretleri, üretim fiyatları gibi bir dizi koşullar mevcuttur. İşte bu noktada da Sen, uzlaşma ve adil paylaşımın aynı anda göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir³⁹¹. Sen’in adil paylaşım ile birlikte uzlaşma birleştirmesi, onun adil bir dünya için akla verdiği önemden kaynaklanır. Nitekim Sen, *akıl yürütme, geçmişte ve şimdi utanç verici eylemlerle karanlığa sürüklenen dünyada umudun ve güvenin sağlam bir kaynağıdır* diyerek adil bir dünya için akla (akıl yürütmeye) verdiği önemi ortaya koymaktadır³⁹².

3.3.4.3. Yapabilirlik Yaklaşımının Toplumsal Refah Uzlaşısı

Makul ve akılcı toplum fikri yapabilirlik yaklaşımında merkezi bir öneme sahiptir. Belirtelim ki; makul ve daha iyi toplumları “akılcı biçimde” saptayarak geliştirme düşüncesi Aristoteles’inde üzerinde düşündüğü bir mevzuuydu. Aristoteles “geçmiş Tanrı’nın bile değitiremeyeceği konusunda, Agathan’la aynı fikirdeydi. Ama geleceği inşa edebileceğimizi düşünüyordu. Bunun ise ancak seçimlerimizi akılcı bir temelde yapmamız halinde mümkün olabileceğini” söylüyordu. Bunun için de gerekli olan şey “uygun bir değerlendirme çerçevesi”, hedeflerimizi ve değerlendirmeye ilgili

---

³⁹⁰ a.g.e., s. 161.

³⁹¹ Sen, *Kimlik ve Şiddet*, a.g.e., s. 155.

³⁹² Sen, “The Idea of Justice”, a.g.e., s. 46.

taahhütlerimizi destekleyen kurumlar” ve “başarmaya çalıştığımız şeyi başarmamızı sağlayan normlar ve akıl yürütme tarzıdır”³⁹³.

Yapabilirlik yaklaşımı özgürlüğü yaklaşımının odağına yerleştirerek, ahlak felsefesi açısından merkezi bir önemde olan ahlak ve toplumsal refahın (başarının) yapabilirlik yaklaşımı açısından da önemli olduğunu göstermiştir. Nitekim ahlak felsefesi açısından merkezi bir öneme sahip olan ve Sokrates’in yönelttiği “insan nasıl yaşamalı?” sorusu Sen’inde önemsendiği bir sorudur³⁹⁴. İnsan güdülerini işin içine katan bu soru, *ahlaki düşüncenin insan davranışlarına etki edeceğinin işaretidir*. Sen, ahlak ve insan davranışı arasındaki ilişkiyi; *insan güdülerinin ahlakla bağlantılı açıklaması* şeklinde okur³⁹⁵. Belirtelim ki; Amartya Sen’in ahlaka verdiği önemin ilki de buradan kaynaklanır. Daha açık bir ifade ile Sen, etik düşüncenin gerçek hayatta insan davranışına etkisinin olduğunu düşünür³⁹⁶.

Sen’in ahlaka verdiği önemin ikincisi; toplumsal başarıya ilişkin yargılara dayanmakta olup, Aristoteles bunu “insanın iyiliğine olacak bir nokta ”ya erişme amacıyla ilişkili olarak ele almıştır. Aristoteles ilişkide kolektifliğe de işaret ederek: “Bu noktaya tek bir insan için ulaşmak değerli olmakla birlikte, bir ulusun ya da kent-devletler için ulaşmak daha önceliklidir ve daha tanrılara özgü bir nitelik taşır” demiştir³⁹⁷.

Toplumsal refahın (başarının) ahlakla bağlantılı bir şekilde ele alınmasından yana olan Sen bu tavrı ile ‘rasyonel ekonomik birey’in davranışlarının çok basit güdüler temelinde ele alınmasına karşı çıkar.

Geleneksel iktisatta “ rasyonel davranış” temel bir role sahiptir ve bu rasyonel davranışla insanların rasyonel bir şekilde davrandıkları varsayımını içerir. Bu varsayımla, rasyonel davranışla kişilerin gerçek hayattaki davranışlarının birbirine içkin olduğu kabul edilir³⁹⁸. Ancak Sen kendi yaklaşımında akılcılığı referans alarak, “ rasyonel davranış” yaklaşımın problemleri olduğunu ileri sürer.

³⁹³ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 338.

³⁹⁴ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 2.

³⁹⁵ a.g.e., s. 24.

³⁹⁶ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 3-4.

³⁹⁷ Ross 1980’den aktaran Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 4.

³⁹⁸ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 11.

Akılcılık; Seçimin içsel tutarlılık koşullarının olası bir setinin takip edilmesi veya akılcılık beklenen (umulan) fayda maksimizasyonunun bir aksiyomudur ya da akılcılık seçimin başka sebeplerini ortadan kaldıran özçıkarcın bir maksimizasyonudur gibi akıl yürütmenin dar formasyonlarını reddederek daha geniş bir pencereden rasyonel akla bakılması gerektiğini savunur³⁹⁹. Özgürlüğü yapabilirlik yaklaşımının odağına yerleştiren yapabilirlik yaklaşımında, akılcılığı⁴⁰⁰ özgürlük üzerinden okuduğumuzda da aynı sonuca ulaşırız. Bu bağlamda, akılcılık özgürlüğe bağlıdır. Bu, sadece seçme özgürlüğü olmaksızın akılcı seçim/seçme fikrinin anlamsız olacağına değil, aynı zamanda akılcılık kavramının makul bir şekilde seçimini güdüleyen farklı seçeneklerin uyum sağlaması/bağdaştırılması gerekliliğinden kaynaklanır. Önceden seçilmiş bazı mekanik aksiyomlar lehine bu uygunluğu inkar etme (görmemezlikten gelme) veya seçimin iç tutarlılığının öne sürülen gereklilikleri formunda ya da önceden belirlenmiş güdülerle kişilerin sahip oldukları diğer kaygıları reddederek, “rasyonel davranışı” ayrıcalıklı bir model/rehber olarak kişisel çıkar maksimizasyonunun kanonik seçimi şeklindeki bir okuma, düşünce özgürlüğünün basit bir reddidir⁴⁰¹. Bu bağlamda, rasyonalite kavramına aracı bir rol atfederek, gerçek hayattaki davranışları tahmin edebilme sorununa yaklaşmanın anlamlılığı Sen için tartışmalı bir konudur. Örneğin Sen, kişilerin hayatta zaman zaman hata yaparak deneme yanılma yoluna başvurduklarını ve her zaman kişilerin rasyonel davranmasının mümkün olamayacağını belirterek; gerçek hayattaki davranışların sanki rasyonel davranışa özdeşmiş gibi ele alınmasını eleştirir. Zira rasyonel davranışın içeriği konusu ile gerçek hayattaki davranışla rasyonel davranışlar özdeştir konusunun birbirinden ayırt edilmesi gerekir. Ancak geleneksel iktisat teorisinde bu ayrıma gidilmeden “rasyonel davranış”ın içeriği dar bir kapsamda ele alınmakta ve rasyonel davranışlarla gerçek hayattaki davranışlar özdeşleştirilerek; “gerçek hayattaki davranışların doğasını” tasvirde kullanılmaktadır⁴⁰².

³⁹⁹ Sen, “Rationality and Freedom“, a.g.e., s.4.

⁴⁰⁰ Akılcılık ve özgürlük arasında karşılıklı bir ilişki vardır. bu karşılıklı ilişkide, bu iki kavramın her biri diğerinin tam olarak anlaşılması bakımından yardımcı olduğu ileri sürülebilir. Genel formunda akılcılık, akılcı düşünmenin ve akla uygun seçiminde önemli rol oynayan karmaşık kavramların yorumlanmasında temel olarak hizmet ettiğini görmek kolaydır. Özgürlük kavramıyla bu özellikle geçerlidir (Sen, “Rationality and Freedom“, a.g.e., s. 5).

⁴⁰¹ Sen, “Rationality and Freedom“, a.g.e., s.5.

⁴⁰² Sen, “On Ethics and Economics“, a.g.e., s. 11-12.

Amartya Sen, rasyonel davranış fikrine iki farklı yönden karşı çıkmaktadır. Karşı çıkışın ilki; “rasyonaliteyi⁴⁰³ seçimlerin içsel tutarlığı olarak görme”dir⁴⁰⁴. İkincisi ise; “rasyonaliteyi kişisel çıkarın maksimizasyonu ile özdeş kılma”dır⁴⁰⁵.

Bir kişi başarmak istediği şeye ulaşmasını sağlayacak şeyin tam tersini yaparsa ve her seferinde istediği şeylerin gerçekleşme olasılığını artıracak olanın tam tersini seçerek davranışında kusursuz bir iç tutarlılık sergilerse, bu kişi rasyonel bir kişi olarak kabul edebilir miyiz? Eğer rasyonel bir seçimden bahsediyorsak, kişinin ulaşmaya çalıştığı şey ile bunu yapış tarzı arasında asgari bir uygunluk koşulu aranmalıdır. Bu bağlamda Sen, içsel tutarlılığın tek başına rasyonel davranışı açıklamak için yeterli olmadığını (ikna edici olmayan bir argüman olduğunu) ileri sürer⁴⁰⁶.

Genel olarak, seçme/seçim sebepleri birçok farklılığı kendi içinde barındırır ve bazı gelişigüzel ampirik varsayımlar ve yazınsal hilelerle bu farklılıkları ortadan kaldırmak Sen’e göre hatalı bir yaklaşımdır⁴⁰⁷. Nitekim Sen, seçimin iç tutarlılığına ilişkin makalesinde, gözlenmiş bir seçimler kümesinde, kişinin neyi tutarlı olarak gördüğü; seçimleri nasıl yorumladığına, tercihlerine, amaçlarına, güdülerinin doğasına ve vb. –seçim kavramının kendisi dışındaki- bazı özelliklere de bağlı olduğunu göstermiştir⁴⁰⁸.

Rasyonaliteyi kişisel çıkarın maksimizasyonu ile özdeş kılma eğiliminde ise; rasyonalite kişisel çıkarın maksimizasyonu argümanı ile ele alınarak; kişinin yaptığı seçimlerle, kişisel çıkarı arasında dışsal bir uygunluğun var olduğu kabul edilir. Rasyonel davranışı kişisel çıkar temelinde ele alan bu görüş, başkaca şeylerin yanı sıra, insan güdülerinin ahlakla olan bağlantısını dışlamayı gerektirir. Gerçek hayatta kişi

⁴⁰³ “Rasyonalite-ratio” kavramına ilişkin bir sorgulama felsefi bir sorgulamadır. On dokuzuncu yüzyıl sosyal bilimlerin ortaya çıkışı ve felsefeden bağımsızlaşmaları başlangıçta disiplinler arası meşruiyet arayışı ve nitelik sorgulaması zemininde yükselmiştir. 19. Yüzyıl sosyal bilimler açısından doğa bilimlerini takip ederek kanunlara ulaşma ve bunun için hangi yöntemlerin benimsenmesi gerekliliği tartışması zemininde şekillenmiştir. Ancak 20. Yüzyılda sosyal bilimlerin tartışma odağı ontolojik alana kayarak “ratio”nun nitelik bir tartışmaya dönüşmüştür. Diğer taraftan metafiziğin temel kavramlarından biri olan rasyonalite sosyal bilim disiplinleri içinde “en teknik ve araçsal formuna” iktisat ile kavuşmuştur. (Feridun Yılmaz, İktisat Özelinde Bir Tartışma, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2009, s. 1-3, 8).

⁴⁰⁴ Rationality and Freedom, s. 4; On Ethics, 12.

⁴⁰⁵ Belirtelim ki; geleneksel iktisatta rasyonel davranışın tanımlanması bu iki metodoloji üzerinden yapılır. Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 12.

⁴⁰⁶ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 13; Sen, “Rationality and Freedom”, a. g.e, s. 4.

⁴⁰⁷ Sen, “Rationality and Freedom”, a.g.e., s. 5

⁴⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz; Amartya Sen, “Internal Consistency of Choice”, *Econometrica*, V. 61, No. 3, 1993, pp. 495-521.

değer verdiği amaçlar uğruna kişisel çıkarından vazgeçebilir. Ancak kişinin başka değerli amaçlar uğruna kişisel çıkarından vazgeçmesi⁴⁰⁹ rasyonel olmayan davranışının göstergesi değildir⁴¹⁰.

Kişilerin sadece kişisel çikara dayalı olarak davranmadıkları ve kişilerin kişisel çıkarlarını gözeterek de davranabilecekleri arasındaki ayrım önemlidir. Zira kişisel çikar birçok kararda temel bir role sahiptir. Öyle ki; kişisel çikar seçimlerimizde önemli bir role sahip olmasaydı eğer, normal *ekonomik işleyişler çökerdi*⁴¹¹. Ancak geleneksel yaklaşımda davranışın kişisel çikara dayalı olmayan yönü göz ardı edilerek, ekonomik işleyişler üzerinden sadece davranışın çikar yönüne yönelim vardır. Bu yönelmenin referans noktasını ise Adam Smith'in "ekonomik bireyi" oluşturmaktadır⁴¹².

Sen, Aristoteles gibi Adam Smith'inde ahlakı (erdem) bir toplumdaki insan davranışlarını anlamının önemli bir parçası olarak kullandığını ve bu doğrultuda toplumdaki davranış ilişkileri bakımından Smith'in ahlak ilkelerine sıklıkla başvurulduğunu belirtir⁴¹³. Ancak Sen, çalışmalarında sıklıkla iktisat yazınında Adam Smith'in 'ekonomik birey'inin yanlış anlaşıldığını belirterek, Smith'in 'ekonomik birey'inin sadece kendi çıkarlarıyla ilgilenen öz çikar peygamberi tiplemesine şiddetle karşı çikar⁴¹⁴. Sen bu karşı çıkışın gerekçelendirmesini ise şu şekilde yapar; "Aslında Smith, kendi çıkarlarını takip etmenin evrensel varsayımının sınırlamalarını oldukça ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. O, dar görüşlü kişisel çikar davranışının arkasında yatan dürtü olarak adlandırılan kendini sevmenin, insanoğlunun sahip olduğu pek çok güdüden yalnızca biri olabileceğine işaret etmiştir"⁴¹⁵ der. Sen, Smith'in sıklıkla atfı yapılan: "Akşam Yemeğimizi kasabın, biracının ya da fırıncının yardımseverliğinden dolayı değil, onların kendi çıkarlarından dolayı elde edebiliriz. Onların

⁴⁰⁹ Belirtelim ki; bazen de kişisel çikara dayalı davranışın gerekçesi beklenen sonuçlara dayandırılarak; çıkarıcı davranışın etkin sonuçlara yol açacağı savunulur. İşte bu noktada Japonya gibi ülkelerin sahip olduğu serbest piyasa ekonomileri çıkarıcı davranışın lehine bir kanıt olarak sunulur. Ancak serbest piyasaların ekonomik başarısı bize bu ekonomilerdeki aktörlerin davranışlarının arkasında hangi türden güdülerin olduğu konusunda bir ipucu vermez. Ayrıca odağımızı doğrudan Japon ekonomisine yönelttiğimizde, Japon ruhu olarak adlandırılan ve Japon sanayisinin gelişmesinde kişisel çikara dayalı davranıştan ziyade görev, sadakat ve niyetin daha fazla rol oynadığına dair güçlü ampirik bulguların mevcut olduğunu ileri sürebiliriz. Sen, "On Ethics and Economics", a.g.e., s. 18-19

⁴¹⁰ Sen, "On Ethics and Economics", a.g.e., s. 15.

⁴¹¹ Ayrıca Sen'in bu yöndeki bir çalışması için bkz; Amartya Sen, "The Profit Motive", *Lloyds Bank Review*, I. 147, 1993, pp. 1-20.

⁴¹² Sen, "The Idea of Justice", a.g.e., s. 185

⁴¹³ a.g.e., s. 184-185

⁴¹⁴ Sen, "The Idea of Justice", a.g.e., s. 185; Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 366.

⁴¹⁵ Sen, "The Idea of Justice", a.g.e., s. 185.

yardımseverliklerine değil, çıkarlarına sesleniriz; onlarla konuşurken kendi ihtiyaçlarımızdan değil, onların elde edeceği avantajlardan söz ederiz.”⁴¹⁶ pasajına yer vererek, Smith’in karşılıklı yararlı mübadelede güdülenmeye sebep olan şeyin ‘özseverlik-kendini sevme’den başka bir şey gerektirmediğine ve iktisadi çözümlemenin temelini oluşturan şey mübadele olduğu için Smith’in ‘özseverliğinin’ belirleyici önemine vurgusunun haklı gördüğünü belirtmektedir⁴¹⁷. Nitekim Sen, Smith’in “ben sevgisine” yaklaşımının Faydacılığa etik bir anlayışla yaklaşan ancak kişisel çıkar ve ahlak arasında kesin bir karşıtlığın varlığına işaret eden Faydacı Edgeworth⁴¹⁸ ile aynı düşüncede birleştiğini belirtir. Faydacı Edgeworth, savaş ve sözleşme gibi iki faaliyet alanı söz konusu olduğunda, ekonomik hesabın ahlaki değerlendirmeye karşı özel bir öneme sahip olduğunu savunmaktaydı. Burada Edgeworth’un sözleşmeye karşı yaklaşımı ile Smith’in mübadeleyle karşı yaklaşımı aynı eksenlidir⁴¹⁹. Çünkü bir sözleşme temelindeki mübadele yar alan tarafların her birine avantaj sağlayacak şekilde gerçekleşir. Ancak ekonomimin içinde gerekse ekonominin dışında başkaca faaliyetler de vardır. Bu faaliyetlerde her daim kişisel çıkarın peşinden koşmak “her derde deva” bir reçete sunmayacaktır. Ayrıca Sen, Smith’in hiçbir çalışmasında genel olarak kişisel çıkarı ötekilerden üstün bir konuma yükseltmediğini belirterek, “Smith’in kişisel çıkar bağlamındaki davranışı özgül durumlar için geçerlidir” der. Bu özgül durumlardan biri, Smith’in yaşadığı dönemde ekonomi üzerinde var olan bürokratik engellemeler ve başkaca kısıtların varlığı ticareti güçleştirmekteydi⁴²⁰. Bu nedenle de Smith ilgilendiği birçok sorunu içinde yaşadığı dünya ile bağını kurarak ele alıyordu⁴²¹. Sen, bunun ise Smith’in yanlış anlaşılmasına yol açtığına işaret ediyordu.

⁴¹⁶ Smith 1776’dan aktaran, Sen, “The Idea of Justice”, a.g.e., s. 186; Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 23.

⁴¹⁷ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 365-367.

⁴¹⁸ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 23; Amartya Sen, “Rational Fools: A Critique of the Behavioral Foundations of Economic Theory”, *Philosophy and Public Affairs*, V. 6, No. 4, 1977, p. 317.

⁴¹⁹ Faydacı felsefenin önde gelen isimlerinden Edgeworth’un faydacı anlayış üzerinden şekillenen Pareto Optimumuna büyük katkısı olmuştur. Bu anlamda bu çalışma içinde Sen’in etkinlik anlayışı başlığı altında Edgeworth’un ismi anılmayacak olsa da Edgeworth’un analizleri hala günümüzde etkinlik tartışmaları bakımından geçerliliğini korumaktadır. Bu yönde ayrıntılı bilgi için bkz; Amartya Sen, “Rational Fools: A Critique of the Behavioral Foundations of Economic Theory”, *Philosophy and Public Affairs*, V. 6, No. 4, 1977, pp. 317-344.

⁴²⁰ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 24-25; Sen, “Rational Fools...”, a.g.m., s. 318.

⁴²¹ Nitekim Sen, Smith’in meselelere yaklaşımının içinde yaşadığı dünya ile bağlantılı bir şekilde ele alışıyla kendisinin de zamanla bu konuda tedirginlik yaşadığını belirtmektedir. Sen buna dayanak olarak; “Ulusların Serveti”nin üçüncü basımında yer alan “Duyuru” kısmında Smith’in

Kişilerin davranışlarının altında farklı güdülenmelerin olduğunu belirten Sen, kişilerin davranışlarına ilişkin çözümlmeyi ise; Adam Smith'in (1759) "sempati" (sympathy) ve Immanuel Kant'ın (1785) "sorumluluk" "commitment" kavramlarından hareketle yapmaktadır⁴²².

Adam Smith 1759 yılında yazdığı, "Ahlaki Duygular Kuramında" ampirik araştırmalar aracılığıyla, kişilerin hem kendi davranışlarını hem de başkalarının davranışlarını değerlendirmede kullandıkları "ahlaki standartları benimsemeleri sürecini incelenmiştir. Bu süreç, kişiler yaşamlarında öncelikle çocuklar olarak hiçbir standarta sahip olmama noktasından, yetişkin olma yolunda ilerlerken, diğer kişilerle "paylaşılan standartlara sahip olma noktasına doğru yol alma" şeklinde gerçekleşir. Smith'e göre bu dönüşümün arkasında yatan motivasyon, insanlar tabiatı gereği "karşılıklı sempati" arzusuna sahip olmalarıdır. Bu "karşılıklı sempati"nin içerdiği anlam, kişiyi eğlendiren bir şeyin arkadaşlarını da eğlendirmesinin kişide haz yaratması örneğinde olduğu gibi, "kendi duygularımızın başkalarında yansımından mutluluk" duymamızdır. Smith duyguların bu karşılıklı uyumu için "sempati" kavramını kullanır⁴²³.

"günümüzdeki durumla" neyin anlaşılması gerektiği konusunda giriştiği çözümlmeyi göstermektedir (Sen, "On Ethics and Economics", a.g.e., s. 25).

⁴²² Sen, "Rational Fools...", a.g.m., s. 327. Sen, Kant (1785) İnsanoğlunu diğer amaçlara araç olarak görmek yerine onları kendileri için bir amaç olarak görülmesi gerektiğini savundu: Dolayısıyla, gerek kendimiz için gerekse başkasına yaklaşımımız da insanoğluna muamele; insanoğlunu sadece araç olarak değil amaç olarak görme şeklinde olmalıdır. Bu ilke, muhtaçlığı, ilerlemeyi ve planlamayı analiz etme de ve başka birçok açıdan önem taşımaktadır. İnsanoğlu aktif eyleyendir, yararlanıcıdır ve ilerlemenin hakemidir. Bunun yanında insanoğlu doğrudan ya da dolaylı olarak üretimin başlıca aracıdır. İnsanoğlunun bu ikili rolü, politika yapımında ve planlamada amaç ve araçlar karmaşası için zengin bir zemin hazırlar (Amartya Sen, "Development As Capability Expansion", *Human Development and International Development Strategy for the 1990s.*, (ed.) Fukuda-Parr S, New York, Oxford University Press, 2003, p. 41).

⁴²³ James R. Otteson, "Adam Smith: Bir Ahlak Filozofu"; Piyasa Dergisi, S. 3, Çev. Atilla Yayla, 2002, s. 49-51. Smith için "kendiliğinden bir düzenin belirleyici davranış ilkesi olan "sempati" mekanizmasının şöyle işlediğini düşünür. Kişi duygularının karşısındakiyle *karşılıklı sempatisini (duygudaşlığını) arzular*. Bu "sempati" ile kişi geçmişteki tecrübe ve deneyimlerine dayanarak, *duygularını değiştirmeye yönelir*. Bu değişim, *karşısındakiyle paylaşacağı seviyeye gelene kadar devam eder*. Karşısındaki de kişiyle aynı şeyi arzuladığından, aynı değişimi oda yaşayacak ve bu değişim *duyguların karşılıklı kabul edilebilir seviyeye gelene kadar devam edecektir*. Belirtelim ki; duygularda bu değişimin sağlanması duyguların kontrol altına alınmasını gerektirir. Smith kişilerin "kendi kendini kontrol /idare" adını verdiği şeyi uygulayarak, kişilerin duygularını eğittiğini ileri sürer. Duyguların eğitimi "karşılıklı uyum faaliyeti" olarak adlandırılabilir. "Karşılıklı uyum faaliyeti", kişinin yaşamı boyunca, kişinin içinde yer aldığı toplulukta kişiler arasında ve tüm toplumda sayısız kereler tekrarlanmasıyla *bu*, çoğunlukla bilinçsiz ve niyetlenmemiş "bir standartlar sistemiyle sonuçlanır. Daha sonra bu standartlar belirli durumlarda, kendilerine bakarak hangi davranışın Smith'in deyişiyle, 'münasip' ve hangisinin 'uygunsuz'- yani diğerlerinin makul ölçüler içinde dahil olmasının bekleneceği- davranış olduğunu belirleyeceğimiz kurallar haline gelir". İşte kişinin toplumdaki mevcut standartlara göre davranışının ne yönde olması gerektiğini, "yani neyin diğer diğer insanların karşılıklı sempatisini çekeceğini" belirlemek için tahmin etme kabiliyetimizi geliştirmemiz gerektiğini

Sen, “Rasyonel Ahmaklar” “Rational Fools” makalesinde sempatiyi sosyal refah algılayışı üzerinden açıklamıştır. Sen, “sempati kavramı; psikolojik bir durumun ifadesi olup; bir başkasının sosyal refahında meydana gelen artışın kişinin daha iyi hissetmesine yol açması örneğinde olduğu gibi, kişinin sosyal refah algılayışının bir başkasının refahına bağlı olması durumunu ifade eder” demiştir⁴²⁴. Diğer taraftan, sempati kavramının içeriğini farklı şekillerde doldurmak mümkündür. Örneğin bir başkasına yapılan eziyet kişiyi rahatsız ediyorsa burada da bir sempati durumu vardır⁴²⁵.

Herkesin arzuya şayan bulduğu için sempatiyi aradığını belirten Smith; “karşılıklı duyguların benzeşirliği” kişiler arası sosyal birleşmeyi sağlayan en temel unsur olduğunu ileri sürerek, bu unsurun, aynı fikir etrafında birleşen kişilerin yer aldığı grupların, ittifakların ve toplulukların oluşumunu sağladığına işaret eder⁴²⁶.

Diğer taraftan bir toplumda “neyin diğer insanların karşılıklı sempatisini çekeceğini” belirlemek için tahmin etme kabiliyetimizi geliştirmemiz gerektiğini belirten Smith, bunun için de davranışlarımız karşısında “tarafsız seyirci” pozisyonunda olmamız gerektiğine işaret eder. Bu tarafsız seyircinin yargıları, kişilerin davranışlarının bir toplumdaki mevcut davranış standartlarına göre uygunluğunu belirlemede ölçüdür. Smith kişilerin yaşamları içinde, tarafsız seyircinin⁴²⁷ yargılarını kullanarak, öncelikle *kendisi ve diğerlerinin davranışları için ahlaki standartları tayin edebileceğimiz noktaya ulaşabildiklerine inanır*⁴²⁸.

---

belirten Smith, bunun için de davranışlarımız karşısında “tarafsız seyirci” pozisyonunda olmamız gerektiğine işaret eder. Bu tarafsız seyircinin yargıları, kişilerin davranışlarının bir toplumdaki mevcut davranış standartlarına göre uygunluğunu belirlemede ölçüdür. Smith kişilerin yaşamları içinde, tarafsız seyircinin yargılarını kullanarak, öncelikle *kendisi ve diğerlerinin davranışları için ahlaki standartları tayin edebileceğimiz noktaya ulaşabildiklerine inanır*. Belirtelim ki; tarafsız seyircinin düşündüğü şeyi (yargılarını) bize söyleyen şey ise vicdandır. Bu yol gösterici rehber, bir toplum içinde her şeye gülen bir adam örneğinde olduğu gibi, adamın hangi noktadan itibaren artık gülüşünün uygunsuz olduğuna, toplum içinde geliştirilen standartlardan hareketle söyleyerek,” tarafsız seyirci ahlakın standardı haline gelir (Otteson, a.g.m., s. 51-52).

⁴²⁴ Sen, “Rational Fools...”, a.g.m., s. 327.

⁴²⁵ a.g.m., s. 326.

⁴²⁶ Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar*, 10. b., İstanbul, İletişim, 2015, s. 97.

⁴²⁷ Adam Smith'in tarafsız izleyiciye ilişkin tarafsızlık şartı, Ahlaki Duygular Kuramında açıkladığı gibi, tarafsızlığın koşulu bir odak grubuna ait olmayı gerektirmediğinden ve tarafız seyircinin tarafsız değerlendirmesini gerektirdiğinden Smith'in tarafsızlık ilkesi evrensellik taşır. Sen tarafsızlık ilkesini açık ve kapalı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kapalı tarafsızlık ilkesi, tarafsız karar verme sürecine sadece verili bir toplum, ulusun üyeleri için başvurulmasıdır. Açık tarafsızlık ilkesi ise; geniş kapsamlı bir değerlendirme ile tarafsız değerlendirmenin belirli bir cemaat, ulus gibi odak gruplar dışındaki kişiler için işletilmesidir (Sen, “The Idea of Justice”, a.g.e., s. 123).

⁴²⁸ Otteson, a.g.m., s. 51-52.

Sen'in kişisel davranış çözümlemesinde kullandığı ikinci kavram sorumluluk ise; örneğin bir kişiye eziyet yapıldığını gören kişi, yapılan bu işkence duygusal yönden kişinin kendisini kötü hissetmesine yol açmasa da, kişi yapılan şeyin doğru olmadığını düşünüyor ve bunu durdurmak için de bir şey yapmaya hazırsa burada sorumluluk (commitment) devreye girer⁴²⁹. Belirtelim ki; Sorumluluğu (commitment) refah üzerinden de okuyabiliriz. Bu anlamda sorumluluk, kişinin öngördüğü/ beklediği sosyal refahının seviyesinin seçimi ile ilgilidir. Bir kişinin bir davranış seçimi olarak sorumluluk; kişinin mevcut sosyal refah seviyesini düşeceğini bilmesidir. Zira sorumluluk sahibi kişi başkasının sosyal refahı uğruna kendi sosyal refahında vazgeçmeye ve bu refah uğruna bir eylemde bulunmaya hazırdır⁴³⁰. Bu anlamda, sorumluluk kişisel seçimle ve kişisel refahı birbirinden ayırarak, kişinin her zaman refahını artıracak yönde seçimler yapmayacağını göstermektedir.

Sempati ve sorumluluk arasındaki ayrım bir örnek üzerinden daha belirgin kılınabilir. Örneğin muhtaç olduğunuzu bildiğiniz bir kişiye muhtaçlığı sizi mutsuz ettiği için yardım ederseniz, bu davranışınız sempati temelinde bir davranış olacaktır. Ancak, muhtaçlık problemi sizi özellikle mutsuz etmiyor ve fakat size adaletsiz gördüğünüz bir sistemi değiştirme kararlılığı veriyorsa (veya genel anlamda muhtaç kişiye yardım etme kararlığınız mutsuzluktan ziyade muhtaçlığı yaratan koşullarla açıklanabiliyorsa) davranışınız sorumluluk temelinde bir davranış olacaktır.⁴³¹

Burada önemli ayrım, sempatiye refahın veya özçikarın büyük ölçüde feda edilmesini gerektirmediğidir. Bir muhtacın içinde bulunduğu koşullar sizi mutsuz ediyorsa ve siz bundan dolayı yardım ediyorsanız, eyleminiz sizi daha iyi hissetmenizi sağlayabilir. Ne var ki, sorumluluk davranışı özveriyi gerektirebilir. Çünkü yardım girişiminizin sebebi, hissettiğiniz acıyı yatıştırma arzusunun yanı sıra kendi adaletsizlik duygunuzdur⁴³².

Diğer taraftan kişisel çıkar davranışını ilgilendiren bu farklı özelliklere ilişkin ahlaki hususların içermeleri sistematik bir şekilde çözüme kavuşturulabilir. Belirtelim ki; başa çıkılması en güç şey kişinin kendi amacına yönelik seçimidir. Gerçekten de; kişinin alternatif davranış biçimleri arasında kendi amacına hizmet edecek olanı seçmesi

⁴²⁹ Sen, "Rational Fools...", a.g.m., s. 326.

⁴³⁰ a.g.m., s. 327.

⁴³¹ Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 364-365.

⁴³² A. yer

beklenebilir. Kişinin kendi amacına yönelik seçimi varsayımında asıl zorluk, bu seçimin sezgisel olarak akılcı olmamasından değil, çeşitli farklı amaçları olan bir insan topluluğu tarafından bu seçimin yapılması halinde, her bir kişinin kişisel çıkarının, kişilerin farklı davranış kuralını seçebileceği bir durumdakinden daha az gerçekleştirebilecek olmasından kaynaklanır⁴³³.

Bu tarz sorunlar örneğin “mahkûmlar çıkmazı” ile ortaya konulabilir. Mahkûmlar çıkmazında her kişi, “kesinlikle baskın” bireysel bir stratejiye sahiptir ve diğerleri nasıl bir yol izlerse izlesin, her kişi hâkim stratejiyi izleyerek kendi amacına hizmet edecek en iyi seçimi gerçekleştirebileceğini gösterir. Bununla beraber, eğer herkes farklı (ve daha çok işbirliğine dayanan) bir stratejiyi seçmiş olsaydı, herkes kendi amacına daha iyi hizmet etmiş olacaktı. Kendi amacına yönelik seçim veri kabul edilirse, herkesin işbirliğine dayanmayan bir stratejiyi izleyeceği açıktır. Dolayısıyla bu durumda eğer herkes işbirliğine dayanan stratejiyi izlemiş olsaydı, kişiler ulaşabildikleri duruma nazaran kendilerini daha iyi bir durumda bulacaktı⁴³⁴.

Örneğin suçlu oldukları bilinen ancak işledikleri suçların mahiyetinin ne olduğu bilinmeyen iki mahkûmun olduğu hayali bir durumda, her iki mahkûm ayrı ayrı hücrede tutularak bölge savcısı tarafından kendilerine şu seçenekler sunulur. Seçeneklerin ilki; her ikisi de suçlarını itiraf ederlerse, her ikisinde mahiyeti bilinmeyen ama büyük olduğu düşünülen suçlarından dolayı ceza alacakları, ancak suçlarını itiraf ederek iyi halden ötürü 20 yıl hapis cezasının 10 yıla indirileceği yönündedir. Kendilerine sunulan ikinci seçenek; her ikisinin de suçlarını itiraf etmemeleri halinde, sadece küçük suçlarından dolayı hüküm giyecekleri ve bu nedenle de 2 yıl hapisle cezalandırılacaklarıdır. Son olarak bölge savcısı tarafından kendilerine sunulan üçüncü seçenek ise; biri itiraf eder, diğeri etmezse, itiraf edenin hüküm giymeyeceği, etmeyenin ise 20 yıl hapisle cezalandırılacağı şeklindedir. Mahkûmlara sunulan seçenekler aşağıda tabloda gösterilmiştir.

---

⁴³³ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 81.

⁴³⁴ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 81-82.

Tablo 1.1. Mahkûmlar Çıkmazı

		2. Kişi	
		İTİRAF ET	İTİRAF ETME
Kişi	İTİRAF ET	-10, -10	0, -20
	İTİRAF ETME	-20, 0	-2, -2

Kaynak: Amartya Sen, “Behaviour and The Concept of Preference”, *Economica*, V. 40, No. 159, 1973, p. 249.

Böyle bir durumda her mahkûm, diğer mahkûm nasıl davranırsa davranırsın kendi çıkarı için en uygun olan seçeneğin itiraf etme olduğunu düşünür. Böylece mahkûmlar rasyonel bir davranış sergileyerek 20 yıl yerine 10 yıla razı olurlar⁴³⁵.

3.3.4.4. Yapabilirlik Yaklaşımının Temel Kavramları

3.3.4.4.1. Özgürlük

Yapabilirlik yaklaşımında özgürlük yaklaşımın odağında yer alır. Kişilerin ne yapabildikleri veya olabildikleri kaygısı yapabilirlik yaklaşımının temel kaygısı olduğundan Sen özgürlüğü yaklaşımın odağına taşır⁴³⁶. Özgürlük üzerinden yapabilirlik yaklaşımı; özgürlüklerin genişletilmesi süreci olarak okunabilir. Bu okumada, özgürlüğün genişletilmesi, yapabilirlik yaklaşımın hem asıl amacı hem de asıl aracıdır. Amaç yönü; kişilerin yararlandıkları fiili özgürlüklerin değerlendirilmesiyle, araçsal yönü ise özgürlüklerin karşılıklı etkileşimi ile ilişkilidir⁴³⁷. Özgürlüğe bu şekilde yaklaşım ise, yapabilirlik yaklaşımında özgürlüğün hem araçsal rolünün hem de kurucu rolünün devreye sokulması anlamına gelir⁴³⁸.

Özgürlüğün kurucu rolü; kişilerin hayatlarının zenginleştirilmesi bakımından önemine ilişkin olup⁴³⁹, yapabilirlik yaklaşımı özgürlüğü geniş bir perspektifte; temel özgürlüklerle (beslenebilme, açıklıktan ve önlenebilir hastalıkta kaçınabilme özgürlüğüne sahip olabilme) birlikte diğer çeşitli özgürlük tiplerini (okuryazarlık, hesap yapabilme özgürlüğüne sahip olabilme vb.) içinde barındıracak şekilde kullanır⁴⁴⁰. Ayrıca Sen’in özgürlüğü yapabilirlik yaklaşımının odağına yerleştirmesi, onun kişilerin heterojenliğini

⁴³⁵ Sen, “Behaviour and the Concept of Preference”, a.g.m., s. 249-250.

⁴³⁶ Amartya Sen, “Development: Which Way Now?”, *The Economic Journal*, V. 93, No. 372, 1983, 754; Sen, “Human Rights”, a.g.m., s. 155.

⁴³⁷ Sen, “Özgürlükle Kalkınma..”, a.g.e., s. 76.

⁴³⁸ a.g.e., s. 55-56.

⁴³⁹ a.g.e., s. 56.

⁴⁴⁰ Nussbaum, Sen, a.g.e., s. 10.

(kişisel farklılıkları), sosyal ve doğal koşulların etkisini de yaklaşıma dahil ettiğini göstermektedir⁴⁴¹.

Çeşitli özlük türlerinin birbirini etkilemesi olarak tanımlanabilecek özgürlüğün araçsal rolü ise; her bir özgürlük türünün diğerini beslemesi, diğer özgürlük türünün gelişmesine katkıda bulunması işlevi olarak tanımlanabilir⁴⁴². Dolayısıyla, hem birbirleriyle hem de genel olarak kişilerin özgürlüklerini artırma amacıyla bağlantılı olan araçsal özgürlükler, kişinin olmaya ya da yapmaya değer buldukları yaşam tarzına ulaştıracak özgürlüklerin geliştirilmesinde de rol üstlenirler. Araçsal özgürlükler içinde en önemli beş özgürlük tipi ise; i) *siyasal özgürlükler*, ii) *iktisadi imkânlar*, iii) *toplumsal fırsatlar*, vi) *şeffaflık güvenceleri ve v) koruyucu güvenlidir*⁴⁴³.

Yapabilirlik yaklaşımında, yapabilirlik olası işlevsellik kombinasyonlardan birini yansıttığından, bu olası kombinasyonları içeren set yapabilirlik kümesi olarak tanımlanabilir. Yapabilirlik kümesi⁴⁴⁴, bir kişinin çeşitli işlevsellik kombinasyonlarını başarma özgürlüğünü temsil eder. Özgürlük özünde önemliyse, kişi nihai olarak mevcut alternatifler arasından birini seçecek olsa da, seçim için mevcut alternatif kombinasyonlar *bir kişinin avantajını değerlendirme bakımından uygundur*. Bu bakış açısıyla, seçimin kendisi bir kişinin yaşamının değerli bir özelliğidir⁴⁴⁵. Ancak özgürlük sadece araçsal olarak önemli kabul edilirse; bu durumda ilgi yapabilirlik kümesi (kişinin sahip olduğu yapabilirlik kümesi) çeşitli değerli şeyleri başarmak için kişiye sunulan fırsatlara (kişinin sahip olduğu fırsatlara) yönelir. Bu yönelimle sadece elde edilen başarılar kendi içinde bir değere sahip olur. Ancak fırsatlar değerli şeylere ulaşmanın vasıtası olma dışında bir değer taşımaz⁴⁴⁶. Özgürlüğün sadece araçsal önemiyle, yapabilirlik kümesi yalnızca *seçim için mevcut en iyi alternatif bakımından (ya da seçilen gerçek alternatif bakımından) değerlidir*. Yapabilirlik kümesinin içindeki bir ayırt edici unsurun değeriyle (ya da seçilen gerçek alternatifin) belirlenmiş bir

⁴⁴¹ Amartya Sen, "Freedom of Choice: Concept and Content", *European Economic Review*, V. 32, I. 2-3, 1988, p. 278.

⁴⁴² Sen, "Özgürlükle Kalkınma..", a.g.e., s. 57.

⁴⁴³ a.g.e., 25-26, 58.

⁴⁴⁴ Yapabilirlik ve işlevsellik konusu için ayrıntılı bilgi için "İşlevsellik ve Yapabilirlik" başlığına bakınız.

⁴⁴⁵ Sen, "Development As Capability Expansion", a.g.m, s. 48; Sen, "On Ethichs and Economics", a.g.e., s. 54.

⁴⁴⁶ Sen, "Development As Capability Expansion", a.g.m, s. 48.

değerlendirilmesi, "temel değerlendirme" olarak adlandırılabilir⁴⁴⁷. Belirtelim ki, özgürlüğü nasıl tanımlarsak tanımlayalım, bir araç olarak özgürlük değer verdiğimiz şeyleri başarmadaki rolü bakımından oldukça önemlidir. Ancak özgürlüğün araçsal önemi, özgürlüğün içsel öneminin varlığının inkârını gerektirmez⁴⁴⁸. Bu anlamda eğer biz özgürlüğün içsel önemine değer verirsek, temel değerlendirme yetersiz kalacaktır. *Çünkü diğer alternatifleri seçme fırsatı kendi içinde önemlidir.* Özgürlüğün araçsal ve içsel ayrımını ortaya koymak için seçilen alternatif dışındaki tüm alternatifler kullanılabilir olmadığını varsaydığımızda (seçilen alternatif yapabilirlik kümesinin en seçkin ögesi de olsa)⁴⁴⁹, içsel bakış açısı ile bu gerçek bir kayıpken, araçsal bakış açısıyla (seçim için tek bir alternatif bile olsa) seçilen alternatif hala mevcut olduğundan gerçek bir kayıp yoktur⁴⁵⁰.

Önemli olup olmadığına bakılmaksızın esas itibariyle özgürlük, başarıya ulaşmak için kullanılan bir araçtır⁴⁵¹. Bu anlamda özgürlüğün rolü, özgürlüğü nasıl tanımlarsak tanımlayalım, bizim başarmaya değer bulduğumuz şeyleri (bu aynı zamanda kaliteli bir hayati da içerir) başarmada bize yardım etmesi bakımından oldukça önemlidir⁴⁵². Araçsal görüş bu meyanda yapabilirlik yaklaşımının herhangi bir kullanımında var olmalıdır. Ancak, genel olarak araçsal görüşü oldukça yeterli bulsak bile, sınırlı olduğu durumlar açıkça görülebilir. Örneğin oruç tutan biri, kıtlık nedeniyle açlık çekmekten başka seçeneği olmayan biri ile karşılaştırıldığında ikisinin benzer şekilde bir yoksunluk içinde olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Onların gözlemlenen işlevsellikleri aynı olmasına rağmen, en azından işlevselliklerin genel gösteriminde onların yer aldıkları kategoriler aynı değildir⁴⁵³.

---

⁴⁴⁷ a.g.m, s. 49.

⁴⁴⁸ Sen, "Freedom of Choice: Concept and Content", a.g.m., s. 2.

⁴⁴⁹ Sen, Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 51

⁴⁵⁰ Diğer taraftan bizim doğrudan gözlemlerimiz seçilen ve başarılanlara yönelik olduğundan, pratik uygulama bakımından içsel görüşü yansıtmak araçsal görüşü yansıtmaktan daha zordur. Neyin seçilebileceğinin tahmini doğası gereği (özellikle kişi tarafından karşılaşılan kısıtlamalarla ilgili varsayımları içerir) daha problemlidir. Ayrıca pratik hesaplamalarının sınırları veri kısıtlamaları ile belirlenir ve gözlemlenen işlevsellik kazanımları/başarıları aracılığıyla yapabilirlik kümesini değerlendirmek yerine bu yapabilirlik kümelerinin tam olarak gösterilmesi/sunulması/temsili/tasarımı konusunda özellikle zor olabilir (Sen, "Development As Capability Expansion", a.g.m, s. 49).

⁴⁵¹ Sen, "Freedom of Choice: Concept and Content", a.g.m., s. 2.

⁴⁵² Sen, "Freedom of Choice: Concept and Content", a.g.m., s. 270; Sen, "The Idea of Justice", a.g.e., s. 228.

⁴⁵³ Sen, "Development As Capability Expansion", a.g.m, s. 49.

Özgürlüğe araçsal görüşle yaklaşmanın yarattığı sınırlılık, bizi özgürlüğü daha geniş bir formda ele almaya yöneltmektedir. Bu yöneliş yapabilirlik yaklaşımının bildirişimsel temel bakımından zengin bildirişimsellere sahip olmasıyla da uyumludur. Bu anlamda bir bildirişimsel temel olarak özgürlük, özgürlüğün tüm yönleriyle alınmasını gerektirir. İzlenecek bu yolla ayrıca yaklaşımda özgürlük açısından bildirişimsel temel dışlamalarını ortadan kaldırarak (eksik spesifikasyon önlenerek), yapabilirlik yaklaşımı içinde özgürlüğün önemi tüm yönleriyle ortaya koyulabilecektir.

Özgürlüğe zengin bir bildirişimselle yaklaşan Sen, farklı farklı çalışmalarında özgürlüğün farklı okumalarının yapabilirlik yaklaşımı açısından ifade ettiği anlamı ele almıştır⁴⁵⁴. Bu yöndeki girişimlerden birinde Sen, yapabilirlik yaklaşımı açısından özgürlüğün iki ayrı sebepten dolayı önemli olduğunu belirtir. İlki; özgürlük kişilere değerli bulduğu amaçları başarabilmesinde ve dilediği hayatı yaşayabilmesinde fırsatlar sunması bakımından önemlidir. Bu özgürlük meyanında kişi, yaşantısını istediği şekilde yönlendirme yeteneğine sahip olur. Özgürlüğe bu şekilde bir yaklaşımda, kişinin değerli gördüğü amaçlara ulaşmasında, başarının hangi süreçten geçtiğine bakılmaksızın, kişinin değer verdiği şeyleri elde etme kabiliyetine ilgi yönelir. Özgürlüğün ikinci önemi ise; başkaları tarafından dayatılan kısıtlamalar nedeniyle bazı koşullara maruz bırakılmayacağımızdan emin olabilmek gibi seçim sürecinin kendisine verilen değer (seçim sürecinin özgürce gerçekleşebilmesiyle) bakımından önemlidir⁴⁵⁵. Belirtelim ki; burada ilkinde özgürlüğün fırsat yönüne, ikincisinde de uygulama yönüne işaret edilmektedir. Bu anlamda özgürlüğün fırsat yönü; kişinin nasıl yaşayabileceğini seçmesi, kişinin istediği hayatı takip edebilmesi için fırsatlara sahip olması örneğinde olduğu gibi⁴⁵⁶, kişinin yapamaya değer gördüğü şeyler için alternatif fırsatlara sahip olması şeklinde tanımlanabilir⁴⁵⁷. Tanımdan hareketle, özgürlüğe ilişkin ilgimiz bir “seçim özgürlüğü” ise kişinin gerçekte sahip olduğu seçimlere odaklanmamız gerekir⁴⁵⁸. Özgürlüğün uygulama yönü ise; kişilerin başkaları tarafından (kişi, kurum ve vb.) bir seçime zorlanmadan özgür eylemde bulunabilmesi şeklinde kavramsallaştırılabilir⁴⁵⁹.

⁴⁵⁴ Amartya Sen, “Freedom of Choice: Concept and Content”, *European Economic Review*, V. 32, I. 2-3, 1988, pp. 269-294.

⁴⁵⁵ Sen, “The Idea of Justice”, a.g.e., s. 228.

⁴⁵⁶ Sen, “Human Rights and Capabilities”, a.g.m., s.155.

⁴⁵⁷ Sen, “Rationality and Freedom”, a.g.e., s. 10.

⁴⁵⁸ Sen, “The Idea of Justice”, a.g.e., s. 38, 228

⁴⁵⁹ Sen, “Rationality and Freedom”, a.g.e., s. 10.

Sen için özgürlüğün uygulama (süreç) ve fırsat yönü arasındaki ayrım önemli olup, bu ayrım bir örnek üzerinden ortaya konulabilir. Örneğin dışarı çıkma eylemini düşünün, bu eylemi kendiniz istediğiniz için yapabileceğiniz gibi birileri size zor kullandığı için de yapmak zorunda kalabilirsiniz. Ancak ikincisinde özgürlüğüne ilişkin bir müdahalenin varlığı, özgürlüğün uygulama (süreç) yönünün ihlaline sebep olacaktır. Diğer taraftan, fırsatların makul değerlendirilmesi seçenekleri içerdiğinden ve diğer şeylerin yanı sıra özgür seçim değerli olduğundan, özgürlüğün fırsat yönü de bundan etkilenecektir. Bu bağlamda, verdiğimiz örnekten devam ettiğimizde, eğer kişi hem başkası tarafından *seçilen* bir şeyi (dışarı çıkma) yapmaya, hem de bu zorlama olmasaydı seçmeyeceği bir şeyi yapmaya zorlanmışsa (aslında kişi dışarı çıkmak istemiyordu) o zaman fırsat yönünün ihlali daha önemli ve belirgin olacaktır⁴⁶⁰.

Yapabilirlik yaklaşımı açısından bu ayrım önemli olmakla birlikte, *yapabilirlik fikri*, özgürlüğün fırsat yönünü değerlendirirken önemli derecede yarar sağlarken, özgürlüğün uygulama (süreç) yönü için aynı yararı sağlamaz⁴⁶¹. *Bu, özgürlüğün fırsat yönünün yapabilirliklerle aynı alana (territory) ait olmasından kaynaklanmaktadır*⁴⁶². *Bu anlamda; bireysel avantajların özelliklerini taşıyan yapabilirlikler, özgürlük uygulamalarının adil olması veya eşitliği hakkında ya da vatandaşların talep ettikleri özgürlükler ve onların eşitlikçi uygulamalardan (süreçlerden) faydalanmaları hakkında bize yeterince bilgi vermez*⁴⁶³. Bu perspektif zıtlığı birçok farklı örnekleme tipinde ortaya çıkabilir. Örneğin; verili tıbbi bakım koşullarında, kadınların erkeklere nazaran daha uzun bir ortalama ömür süresine sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu tespitten hareketle, eğer ilgimiz yapabilirliklerse ve bunun dışında da bir ilgimiz yoksa, özellikle ortalama ömür yapabilirlik eşitliğinde, erkeklere daha fazla tıbbi bakım (erkeklere özgü yetersizliklerle mücadele için) sağlanması gerektiği argümanı ileri sürülebilir. Fakat aynı sağlık probleminde, kadınlara erkelerden daha az tıbbi bakım sağlama, özgürlüğün uygulama (süreç) eşitliğinin önemli bir gereksinimi ihlal etme olur ve bu tarz durumlarda; uygulama (süreç) özgürlüğündeki eşitlik talepleri mantıksal olarak özgürlüğün fırsat yönü üzerinde bir konsantrasyonu geçersiz kılabilir. Kişilerin önemli fırsatlarını değerlendirmede yapabilirlik perspektifinin uygunluğunu, özellikle gelir

⁴⁶⁰ Sen, “Human Rights and Capabilities”, a.g.m., s. 153.

⁴⁶¹ a.g.m., s. 155-156.

⁴⁶² a.g.m., s. 152.

⁴⁶³ Sen, “Human Rights and Capabilities”, a.g.m., s. 156.

veya birincil mallar veya kaynaklar üzerinde odaklanan alternatif yaklaşımlarla karşılaştırıldığında vurgulamak önemlidir. Ancak bu, insan hakları teorisinde veya adalet teorisinde özgürlüğün uygulama (süreç) yönün uygunluğu bakımından geçerli değildir⁴⁶⁴.

Her ne kadar yapabilirlik perspektifi özgürlüğün uygulama (süreç) yönünü değerlendirmede özgürlüğün fırsat yönü kadar yararlı olmasa da, bu yapabilirlik yaklaşımı açısından özgürlüğün uygulama yönünün önemini ortadan kaldırmaz. Zira özgürlüğün uygulama (süreç) yönü, politik kararlara kamu katılımını (bu toplumu ilgilendiren kararlara halkın katılımı şeklinde de okunabilir) ve toplumsal seçimi kamu politikasının temel/kurucu bir parçası haline getirmektedir. Sen, bu tür katılımın *doğrudan, araçsal ve kurucu* olmak üzere 3 temel rolünün olduğunu ileri sürer. Kamu katılımının (toplumu ilgilendiren kararlara halkın katılımı) doğrudan rolü, toplumsal varlıklar olan kişilerin toplumu ilgilendiren kararlara kayıtsız katılmaya değer vermelerinden ve kişilerin değerlerinin “bildirişimli ve denetimsiz” oluşumu iletişimin ve tartışmaların açıklığını gerektirğinden önemlidir. Kamu katılımının araçsal önemi ise yönetenle yönetilen arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Kamu katılımının araçsal rolü özellikle demokratik hükümetlerde ortaya çıkmaktadır. Çünkü demokratik hükümetlerde yönetenlerin, yönetilenlerin desteğini alabilmek için onların isteklerini dikkate almaları gerekir. Kamu katılımının kurucu önemi ise; kamu katılımı ile iktisadi ihtiyaçlar arasındaki bağlantıdan kaynaklanır. Bu, iktisadi ihtiyaçların karşılanması, onların ne olduğunun kavramsallaştırılması ve içeriğinin doldurulması bakımından önemlidir⁴⁶⁵. Bu bağlamda, yapabilirlik yaklaşımının uygulama (süreç) odaklı yönünün önemi bireylerin aktif eyleyenler veya kendi kaderini anlama ve şekillendirme ve birbirlerine yardım etme becerisine odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yapabilirlik yaklaşımı esasında kişiye toplumun bir üyesi, ekonomik, toplumsal ve politik eylemlerin bir katılımcısı olarak odaklanmaktadır.

Diğer taraftan kamu politikaları bakımından özgürlüğün fırsat boyutu ise; kişinin değer vermeleri için sebepleri olan bir yaşam seçme yeteneği veya bireysel temel özgürlükler üzerindeki etkisi bakımından kamu politikasını değerlendirir. Bundan

---

⁴⁶⁴ A. yer

⁴⁶⁵ Sen, “Özgürlükle Kalkınma..”, a.g.e., s. 213-214.

dolayı kamu politikası kişinin değerli sonuçlara ulaşması için fırsatlarla ilgilenmek zorundadır⁴⁶⁶.

Ayrıca özgürlüğün fırsat yönü ile özgürlüğün kurucu ve araçsal yönü arasındaki ilişki de yapabilirlik yaklaşımı açısından önemlidir. Bu ilişki Sen'in adalet anlayışı fikri temelinde örneklendirilebilir. Toplumsal adalete ilişkin bir değerlendirmenin kişinin değer verdiği hayat tarzına ulaşmak için yararlandığı temel özgürlükler yönünden yapılması gerektiğini belirten Sen⁴⁶⁷, kişinin gerçekte yaşamaya değer farklı yaşamları seçme özgürlüğüne sahip olup olmadığına bakılması gerektiğini vurgular⁴⁶⁸. Bu yönüyle özgürlük, kişinin sahip olduğu/olabileceği bir dizi seçim sıralamasını yansıtır⁴⁶⁹. Sen'in gerçek özgürlük şeklinde okuduğu bu özgürlük, kişinin alternatif işlevsellik kombinasyonlarını başarmak için kişinin sahip olduğu yapabilirlik kümesi ile temsil edilir. Buradan hareketle kişinin gerçek özgürlüğü (fırsat özgürlüğü) sahip olduğu yapabilirlik kümesi tarafından belirlenir⁴⁷⁰. Bu belirleme, bizi kişilerin değer verdikleri özgürlüklerin genişletilmesi fikrine yöneltir. Kişinin değer verdiği şeyleri yapabilmesi için kişinin daha fazla özgürlüğe sahip olması, kişinin kendisi için değerli sonuçlara ulaşabilme fırsatına sahip olabilmesi bakımından önemlidir⁴⁷¹. Bu anlamda; kişilerin değer verdikleri özgürlüklerinin genişletilmesi kişinin hayatında iki yönlü bir etkileşime yol açar. İlk olarak; kişilerin özgürlükleri arttıkça kişilerin yaşantısı daha zengin ve engelsiz hale gelir. Kişilerin yaşantısındaki bu değişim aynı zamanda kişinin kendi iradesini kullanarak ve içinde yaşadığı dünyayı hem etkileyerek hem de etkileşime geçerek⁴⁷² farklı türdeki (araçsal) özgürlüklerinin gelişmesine katkıda bulunur.

Yapabilirlik yaklaşımında özgürlük açısından ele alınması gereken bir başka şey (yukarıda da bahsedildiği üzere yaklaşımının bildirişimsel temel çoğulculuğu da bunu gerektirir); pozitif ve negatif özgürlüklerdir. Pozitif özgürlük kişinin neyi başarabildiği ya da başaramadığına göre belirlenir. Dolayısıyla pozitif özgürlükler kişinin kendi hayatına ilişkin ne yapabildiği ya da yapamadığına ilişkindir. Bu özgürlük türünde

---

⁴⁶⁶ A. yer

⁴⁶⁷ a.g.e., s. 126.

⁴⁶⁸ Amartya Sen, "Justice: Means versus Freedoms", *Philosophy and Public Affairs*, V. 19, No. 2, 1990, P. 115-116.

⁴⁶⁹ Amartya Sen, "Capability And Well-Being", *The Philosophy of Economics*, 3. ed., (ed.) Daniel M. Hausman, 2007, New York: Cambridge University Press, 2007, p. 274.

⁴⁷⁰ Sen, "Justice: Means Versus Freedoms", a.g.m., s. 115-116

⁴⁷¹ Sen, "Rationality and Freedom", a.g.e., s. 10

⁴⁷² Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 129.

kişinin hangi sebeplerden ötürü pozitif özgürlüğünü kullanamadığı (bunun altında yatan nedensel faktörler) özel bir önem taşımaz. Negatif özgürlükler ise, kişilerin başkaları tarafından engellemelere maruz kalmadan özgür olabilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu özgürlük türünde, özgürlüğün dış unsurlar tarafından engellenip engellenmediğine (kişilerin siyasi haklarını özgürce kullanabilmesi gibi) yoğunlaşma vardır. Belirtelim ki; liberal gelenekte, genel olarak negatif özgürlüklere yönelim olmakla birlikte, yapabilirlik yaklaşımının özünde barındırdığı; “kişinin gerçekte ne yapabildiği ya da olabildiği sorusu”na yoğun ilgisi, yaklaşımın pozitif özgürlüğe daha yoğun ilgi duyduğu izlenimi yaratabilir. Ancak Sen’in kendi özgürlük formunda pozitif ve negatif özgürlükler ayrımından ziyade bu iki özgürlük türü arasındaki karşılıklı etkileşim önemlidir. Bu anlamda Sen, yapabilirlik yaklaşımında özgürlüğün pozitif ve negatif ayrımına girmeden özgürlüğün bu iki türü arasındaki yakın bağlantılara dikkat çeker⁴⁷³.

Her ne kadar Sen, yaklaşımında pozitif negatif ayrım arasındaki ayrımı önemsemese de, kişinin başarıma özgürlüğü anlamındaki pozitif özgürlük ayrımı iki yönden özel bir ilgiyi hak etmektedir. İlk olarak; Sen’in yaklaşımında başarıma özgürlüğünü önemsemiş olması, yaklaşıma normatif değerlendirmede bir üstünlük sağlamaktadır. Normatif değerlendirme açısından Sen’in yaklaşımının üstünlüğünü ortaya koyabilmek için, normatif değerlendirmenin sistematik ve düzenli hale getirilmesinde pratik sosyal etki yaratan ve Jeremy Bentham, John Stuart Mill ve diğerleri tarafından geliştirilen faydacı geleneğin ortaya koyduğu faydacı akıl yürütmenin çıkarımları ekonomistler, sosyal analistler ve politika uygulayıcıları tarafından incelenerek uygulanmasında özgürlüğün büründüğü form önemlidir⁴⁷⁴. Zira faydacı geleneğin akıl yürütme çıkarımları incelenerek uygulanırken, faydacı geleneğin sağladığı toplumsal değişikliklerin bazıları (İngiltere’de Bentham’ın özel bir ilgisiyle başlayan hapisane reformları gibi) sadece acıyı azaltma ve mutluluğu artırmayla kalmadı, aynı zamanda insanların hoşlandıkları özgürlükleri artırma (çoğaltma) eğilimi de oldu. Ancak bu özgürlük genişlemesi, faydacı savunuculuğun rastlantısal/tesadüfi

⁴⁷³ Amartya Sen, “Individual Freedom As A Social Commitment”, *India International Centre Quarterly*, V. 25, No. 4, 1999, p. 55-56.

⁴⁷⁴ Örneğin özgürlüğe bir amaç olarak değer atfetmeyen Benhtam, özgürlüğü diğer tüm değerler gibi hazza indirger. Liberalizmin güçlü savunucularından Mill ise özgürlüğü bireysel gelişimi, bireysel ve toplumsal mutluluğu sağlayan temel güç olarak görse de özgürlüğü yarar beklentisiyle savunmaya karşı çıkar (Sebile Boşuk Diş, “Bentham ve Mill’in Klasik Faydacılığı Bağlamında Mutluluk Problemi”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/386581> (29.02.2018), s. 95).

sonucu olmuştur. Çünkü faydacı düşüncede özgürlüğün bu yönü bir değer taşımaz. Nitekim diğer birçok durumda, faydacı reçeteler bireysel özgürlük talepleriyle çatışma eğilimi içine girmektedir. Bu çatışmalar, kişilere hata yapma özgürlüklerini de içerecek şekilde azami özgürlüklere sahip olmaktan ziyade, onlara fayda maksimizasyonu sağlayacak şekilde toplumsal düzenlenmelerde rol oynayabilecek paternalizm unsuru da dahil olmak üzere bir çok sebepten kaynaklanmaktadır⁴⁷⁵. Bu anlamda faydacı gelenek, başarıma özgürlüğüne odaklanmaz, faydacı geleneğin odaklandığı şey elde edilen sonuçlardır. Dahası, faydacı gelenek elde edilen sonuçların değerlendirmesini zevk, arzu, tercih gibi bazı zihinsel formlar üzerinden yapar. Faydacılığın farklı formlarına rağmen hepsinin birleştiği ortak nokta sonuçlara odaklanma ve zihinsel süreç yönündeki değerlendirmedir⁴⁷⁶.

Pozitif özgürlüğün ikinci önemi; yapabilirlik yaklaşımın özgürlüğü yaklaşımının odağına yerleştirerek, özgürlüğün pozitif yönüne vurgu yapmasından kaynaklanmaktadır. Belirtelim ki; Sen'in bu vurgusu aynı zamanda kişileri aktif eyleyenler olarak gördüğünün en bariz delilidir⁴⁷⁷. Zira aktif eyleyen birey aynı zamanda başarımları olan bireydir. Bu aktif eyleyen birey ise toplumsal koşullardan etkilenen varlıktır. Bu bağlamda, kurumlar dünyasında yaşayan bireyler kurumlar dünyasında eylemlilik göstermekte olup, kişilerin fırsatları ve umutları mevcut kurumlar, bu kurumların işleyişine ve doğasına önemli ölçüde bağlıdır⁴⁷⁸. Bu yönüyle kurumlar kişilerin hem özgürlüklerine katkı hem de oynadıkları roller bakımından önemlidirler⁴⁷⁹. Buradan hareketle bireysel özgürlüğün toplumsal bir ürün olduğunu belirten Sen, bireysel özgürlüğün; i). bireysel özgürlüklerin genişlemesinde toplumsal düzenlemelerin rolü ve ii). bireysel özgürlüklere duyulan ihtiyacın sadece kişilerin hayatlarını iyileştirmede değil, ayrıca toplumsal düzenlemeleri etkili ve daha makul hale getirme bakımından kullanımı arasındaki iki yönlü etkileşimine özel vurgu yapar⁴⁸⁰. Dolayısıyla toplumsal düzenlemeler hayata geçirilirken mümkün olduğunca kişilerin bireysel özgür eylemliliğine ve/veya çeşitli özgürlük tiplerini geliştirecek şekilde hayata geçirilmelidir.

⁴⁷⁵ Sen, "Individual Freedom as A Social Commitment", a.g.m., s. 60.

⁴⁷⁶ a.g.m., s. 59-60.

⁴⁷⁷ Sen, "Resources Values and Development", a.g.e., s. 316

⁴⁷⁸ Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 388

⁴⁷⁹ a.g.e., s. 200.

⁴⁸⁰ a.g.e., s. 50.

3.3.4.4.2. İşlevsellik ve yapabilirlik

Aristotelyancı bir kökene sahip olan ve “fonksiyonel olma, faydalı olma ve işe yarama” olarak tanımlanabilecek işlevsellik; kişinin hayatında olmaya ya da yapmaya değer verdiği bir dizi şeyleri yansıtır. Değer verilen şeyler; yeterli beslenme, önlenebilir hastalıklardan korunma gibi temel işlevlerle ile öz benlik saygısına sahip olma, insanca saygı görebilme, sosyal yaşam formlarının her türüsünde yer alabilme ve vb. bir dizi karmaşık şeyleri içerir⁴⁸¹.

Yapabilirlik ise; kişi için değerli olan bir dizi alternatif işlevsellikler kümesi içinde seçim yapabilmesi⁴⁸² ve çeşitli yaşam tarzlarını gerçekleştirebilme *özgürlüğüne* sahip olabildiğini ifade eder⁴⁸³. Bu anlamda, işlevselliklerin çeşitli kombinasyonlarını yansıtan yapabilirlikler, çeşitli işlevselliklerin vektörlerinin bir setini temsil etmektedir⁴⁸⁴.

Diğer taraftan, her ne kadar yapabilirlik ve işlevsellik, bu iki kavram birbirine yakın gibi görünse de, anlamsal olarak bu iki kavram birbirinden farklıdır⁴⁸⁵. İşlevsellik “*kişinin bir şeyi başarması*” ise, yapabilirlik “*kişinin bir şeyi başarma özgürlüğüne sahip olmasıdır*”⁴⁸⁶. Bu ayrımla işlevselliklerin kişinin sahip olduğu yaşam koşulları ile daha yakından bir ilişki içinde olduğu açıktır⁴⁸⁷. Bu yönüyle işlevsellikler kişinin sahip olduğu yaşam koşullarının farklı yönlerini yansıtmaktadır. İşlevselliklerin aksine yapabilirlikler kişinin sürdürebileceği yaşamla ilgili gerçek fırsatları yansıtan *pozitif özgürlük nosyonlarıdır*⁴⁸⁸.

Yapabilirlik kavramı; “kişinin başarması mümkün olan alternatif işlev bileşimlerini anlatır”. Bu anlamda yapabilirlik; alternatif işlevsellik bileşimlerini başarabilmede gerekli olan temel özgürlüktür ve bu özgürlük aynı zamanda; çeşitli

⁴⁸¹ Martha Nussbaum, Amartya Sen, *The Quality of Life*, Oxford, Clarendon Press, 1993, p. 10.

⁴⁸² Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 18; Amartya Sen, “Capability And Well-Being”, *The Philosophy of Economics*, 3. ed., (ed.) Daniel M. Hausman, 2007, New York: Cambridge University Press, 2007, p. 271.

⁴⁸³ Sen, “Poverty and Famines”, a.g.e., s. 10; Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s.108.

⁴⁸⁴ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 40; Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 18; Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 200.

⁴⁸⁵ Sen, “Poverty and Famines”, a.g.e., s. 10.

⁴⁸⁶ Sen, *Capability and Wellbeing-1993*, a.g.m., s.31.

⁴⁸⁷ Sen, “Poverty and Famines”, a.g.e., s. 10.

⁴⁸⁸ Amartya Sen, *The Standard of Living*, (ed.) Geoffrey Hawthorn, Cambridge, Cambridge University Press, 1988, p. 48; Sen, “Human Rights and Capabilities”, a.g.m., s. 153.

yaşam tarzlarını gerçekleştirebilmenin özgürlüğünü ifade etmektedir⁴⁸⁹. Dolayısıyla, özgürlük kavramı yapabilirlik yaklaşımının odağında yer alan bir kavramdır⁴⁹⁰.

Mamatha Gandhi, Raj'a karşı siyasal tutumunu ortaya koymak için oruç tuttuğu zaman, Gandhi hem oruç tutma seçeneğine hem de yeme seçeneğine sahipti. Gandhi özürce bir tercih yaparak oruç tutma yönünde kararını vermişti. Oysaki kıtlık kurbanı bir kişinin benzer bir seçime yönelmesi beklenemeyecektir⁴⁹¹. Bu bağlamda Gandhi'nin *iyi beslenme işlevselliğine* sahip olamaması kendi özgür tercihi iken (beslenebilme bakımından gerçek fırsatlara-yapabilirlik özgürlüğüne sahip iken), kıtlık kurbanı kişinin *beslenebilme işlevselliğine sahip olamaması*, bunu gerçekleştirecek yapabilirlik fırsatlarından (özgürlükten) yoksun olmasından kaynaklanır. Bir başka anlatımla; Gandhi ve açlık çeken *kişinin aynı işlev kazanımına sahip oluşunu söyleyebilir, ancak aynı yapabilirlik kümesine sahip olduklarını söyleyemeyiz*. Buradan hareketle, yapabilirlik yaklaşımı kişilerin zorunluluk nedeniyle değil, kendi seçtikleri şekilde yaşayabilmenin önemini vurgular Bizzatihi seçimin önemine işaret eden bu durum, kişi başka bir alternatifte sahip değilken x'e sahip olmakla, önemli alternatifler mevcutken x'i seçmek arasındaki ayrıma işaret eder⁴⁹².

Diğer taraftan, yapabilirlikler bakımından özgürlüğün ne şekilde okunacağı önemlidir. Özgürlük olarak yapabilirlik, işlevselliklerin değerli bir kombinasyonuna sahip olabilme (örneğin iyi beslenebilme) fırsatına ve kişinin bu fırsatı kullanmada özgürlüğüne odaklanmaktadır. Yapabilirlik, kişinin alternatif işlevsellik kombinasyonlarından seçebileceği bir kombinasyonu yansıttığından, yaklaşımda iyi beslenebilme örneğinde olduğu gibi, iyi beslenebilme formlarının hepsi bir özgürlük olarak görülmez. Yapabilirlik biçimindeki özgürlük kişinin belirli (özgü) işlevsellik düzeylerini seçme özgürlüğünün derecesini yansıtır. Bu ise kişinin gerçekte seçmeye karar verdiği şeyle aynı şey değildir⁴⁹³.

Sen'in temel özgürlükler olarak adlandırdığı ve bir kişinin seçmesi ve eyleme geçmesi için genellikle birbiri ile alakalı fırsatlar olarak tanımladığı yapabilirlikler;

⁴⁸⁹ Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 108.

⁴⁹⁰ Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 49. Nitekim bir önceki başlıkta yapabilirlik yaklaşımı bakımından özgürlüğün önemi detaylandırılmıştır.

⁴⁹¹ Sen, "Human Rights and Capabilities", a.g.m., s. 154.

⁴⁹² Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 108-109; Jean Derez, Amartya Sen, *Hunger and Public Action*, Oxford, Clarendon Press, 2002, p. 43.

⁴⁹³ Sen, "Human Rights and Capabilities", a.g.m., s. 155.

sadece kişide var olan yapabilirlikleri değil aynı zamanda politik, sosyal ve ekonomik çevre tarafından yaratılan fırsat ve özgürlükleri de temsil etmektedir. Bu yönüyle yapabilirlik bir kişinin alternatif işlevsellik kombinasyonlarını başarmak için gerekli olan temel özgürlüktür ki; bu sadece bir kişiye dayalı yetenekler olmayıp, bunlar aynı zamanda politik, sosyal ve kişisel yeteneklerin bir kombinasyonu tarafından hayat bulan fırsat ve özgürlüklerdir⁴⁹⁴.

Yapabilirlikler bakımından fırsat kavramı dikkate değer ayrıntıları gerektirir ve kavram bu zenginliği içerisinde barındırır. Örneğin fırsat kavramı bize şu iki şey arasında; i) *kişinin yapamaya değer bulduğu şeyleri yapabilme yeteneği* ve ii) *kişinin yapmaktan hoşlandığı şeyleri yapmasına imkân veren araçlara sahip olması* ayrım yapma fırsatı sunar. Bu ayırmda ayrıca önceliğin hangisine verileceği yapabilirlik yaklaşımı açısından önemlidir. Bizler önceliği ikinciye verdiğimizde, yapabilirlik yaklaşımı araçlar özerinde aşırı odaklanmaya karşı bir direnç içindedir⁴⁹⁵.

Yapabilirlik yaklaşımının araçlara karşı direnci yaklaşımının güçlü yönlerinden birini oluşturmaktadır. Yapabilirlik yaklaşımında bildirişimsel temel, faydalar, gelir ve emtialar uzamından (alanından-space) yaşam için kurucu unsurlar uzamına (alanına) kaydırılmaktadır. Bundan dolayı da uzamda işlevselliklere ya da yapabilirliklere odaklanma arasında bir fark olmadığını farkında olunmalıdır. Nitekim yapabilirlik yaklaşımı açısından bir işlevsellik kombinasyonu böyle bir uzamda bir nokta iken, yapabilirlik böyle noktaların (“n” tane değişkenli işlevselliklerin) bir kümesidir⁴⁹⁶.

Yapabilirlik yaklaşımında, yapabilirliklerin değerli işlevsellikleri başarabilme özgürlüğünü yansıtması ve yapabilirliklerin araçlardan ziyade doğrudan özgürlüklere odaklanmasıyla kişinin gerçekte sahip olduğu alternatifler tanımlanmış olmaktadır. Bu ise yapabilirlik yaklaşımı açısından işlevsellikleri sosyal refahın kurucu unsuru olarak odağa yerleştirerek, yapabilirliklerin kişinin sosyal refahını başarabilme özgürlüğü olarak okunması ile sonuçlanmaktadır⁴⁹⁷. Bu basit bağlantı yeterli görülebilir. Ancak biz bu bağlantıyı daha da sürdürerek, yapabilirliği hem kişinin *sosyal refahını başarabilme*

---

⁴⁹⁴ Martha Nussbaum, *Creating Capabilities: The Human Development Approach*, Cambridge, Harvard University Press, 2011, p. 20.

⁴⁹⁵ Sen, “Human Rights and Capabilities”, a.g.m., s. 153.

⁴⁹⁶ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 50.

⁴⁹⁷ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 49; Jean Dreze, Amartya Sen, *Hunger and Public Action*, Oxford, Clarendon Press, 2002, p. 42.

özgürlüğüyle, hem de aktüel (elde edilmiş) sosyal refahın seviyesi ile ilişkilendirilebiliriz. Kişinin sosyal refahını gerçekleştirebilmesi kişinin çeşitli işlevsellikleri başarabilme sürecinden ve kişinin kararlarından bağımsız değildir. Bu akıl yürütme çizgisi geniş bir perspektifte ele alınırsa, yapabilirlik hem sosyal refahı başarabilme özgürlüğününü, hem de sosyal refaha ulaşabilme özgürlüğünü yansıtabilir⁴⁹⁸.

Bununla birlikte bu şekilde bir yaklaşım oldukça karmaşık ve belki de kafa karıştırıcı görünebilir. Birincisi, sosyal refahın sağlanmasıyla ilişkili olan ulaşılmış işlevselliklerle, sosyal refahı sağlama özgürlüğüyle ilişkili işlevselliğin yapabilirliğinin düzgün yapısını bozduğu görülebilir. Seçme özgürlüğü (seçim özgürlüğü) ve bundan dolayı yapabilirliğin, sağlanan sosyal refahın düzeyi üzerinde gerçekten doğrudan bir etkisi olabilirken, yine de elde edilen sosyal refahı tıpkı yapabilirlik kümesinin bir fonksiyonu (bir işlevi) olarak görmek bir aşırılık olabilir. Sonuç olarak, bunu yaparken, ulaşılan işlevselliklerle ulaşılan sosyal refah arasındaki basit ve önemli ilişkiyi kaçırmamız gerekir⁴⁹⁹.

Bu karışık sorunu çözmeye çalışırken dikkat edilmesi gereken ilk husus; yapabilirlikler, işlevsellikler gibi aynı odak değişkenler bakımından tanımlanmaktadır. İşlevsellik uzamında "herhangi bir nokta" n tane değişkenli işlevsellikleri temsil ederken, yapabilirlikler kişinin bir kombinasyon seçebileceği alternatif işlevsellik kombinasyonları temsil eden böyle n tane değişkenli işlevselliklerin bir kümesini temsil etmektedir⁵⁰⁰.

Ayrıca, yapabilirlikler işlevselliklerin olası kombinasyonlarından birini yansıttığından, yapabilirlik kümesi diğer şeylerin yanı sıra seçilen aktüel işlev kazanımları hakkında da bilgi içermektedir. Esasında, bir yapabilirlik kümesi değerlendirmesinin bu kümeden seçilen işlev kombinasyonlarının değerlendirilmesine dayandırılmasını engelleyen bir şey yoktur. Özgürlük, kişinin sosyal refahı için sadece enstrümantal bir öneme sahipse ve içsel bir ilgisi yoksa o zaman sosyal refahın değerlendirilmesinde, yapabilirliğin değerini basitçe seçilen işlev kombinasyonunun

---

⁴⁹⁸ Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 49-50.

⁴⁹⁹ A. yer

⁵⁰⁰ Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 50.

değeriyle belirlemek uygun olurdu⁵⁰¹. Eğer kişi işlev kombinasyonunu, sosyal refahının maksimizasyonunu en üst düzeye çıkaracak şekilde seçerse, böyle bir durumda seçilmiş işlev vektörü değerlendirilmesi, bu kümenin en iyi ögesinin değeriyle belirlenmiş (veya daha genel olarak, eşsiz olması gerekmediğinden en iyi ögenin değeri) bir yapabilirlik kümesi değerlendirilmesi ile çakışacaktır⁵⁰². Aynı sonuca yol açabilecek ya da açamayacak bu farklı prosedürler temel değerlendirme olarak adlandırdığımız şeyin bir örneği olarak görülebilir. Bir başka anlatımla bu; bir kümenin onun seçkin bir ögesinin değeriyle değerlendirilmesi olarak görülebilir⁵⁰³.

Yapabilirlik kümesinin temel değerlendirme imkanı, başarılar için araçsal öneme sahip özgürlükler hariç olmak üzere özgürlüklerle ilgilenmeyip, başarılarla ilgilendiğimizde bile, yapabilirlik kümesinin yine de değerlendirme için uygun niteliğe sahip olacağını göstermektedir. Yapabilirlik seti bizim ihtiyaç duyduğumuzdan daha fazlasını bize vermekle birlikte seçilen kombinasyon yapabilirlik kümesinin bir parçasıdır. Bu bağlamda, seçim süreciyle ilişkili önemine bağlı olarak, gerçekte istenen seçimden ziyade diğer seçeneklerin olup olmadığına bakılmaksızın, genel olarak yapabilirlik yaklaşımını, yapabilirlik bakımından sosyal refahı değerlendirme teorisi olarak görmek için yeterince kanıt mevcuttur⁵⁰⁴.

Değer nesnelere tanınması neyin değerlendirilebilir bir alan olduğunu belirtir. Standart Faydacı görüşte değerlendirici alan zevk, mutluluk, arzunun gerçekleşmesi gibi kişisel faydadan oluşur. Esasında eksiksiz bir değerlendirici yaklaşım, bildirişimsel sınırlamanın bir sınıflandırmasını doğrudan dışlayıcı bir formunu gerektirir. Yapabilirlik yaklaşımı öncelikle değer objelerinin tanımlanmasıyla ilgilenerken, değerlendirici alanda değerlendirmenin işlevsellikler ve yapabilirlikler üzerinden (zengin bir bildirişimsel temel üzerinden) yapılmasını uygun görür⁵⁰⁵.

Prensip olarak, yapabilirlik kümesinin sadece seçilen ögesinden ziyade daha geniş bildirişimsel temelle; kişinin yapabilirlik kümesinden hareketle analiz edilmesinin

---

⁵⁰¹ A. yer

⁵⁰² Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 51; Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 110.

⁵⁰³ Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 51

⁵⁰⁴ A. yer

⁵⁰⁵ Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 43. Sonuç olarak Yapabilirlik yaklaşımın temel savı, sosyal refahın değerlendirilmesinde değer nesnelere yapabilirlikler ve işlevsellikler olduğudur (Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 46). İlerleyen başlıklarda sosyal refaha ilişkin geniş bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; s. 191 vd.

birçok avantajı vardır. Bununla birlikte, gözlenebilen işlevselliklerin zıddı bir biçime yapabilirlik kümesi hakkında bilgi edinmenin zorluğu göz önüne alındığında bu potansiyel avantajın tamamen ortadan kalktığını inkar etmek mümkün değildir. Gerçekte, yapabilirlik kümesi doğrudan gözlemlenebilir bir şey değildir ve tüketici analizinde bütçe setinin gelir, fiyatlar ve vb. verilere dayanılarak inşa edilmesi gibi yapabilirlik kümesinin varsayımlar temelinde inşa edilmesi zorunludur⁵⁰⁶.

Diğer taraftan, yapabilirlik ve temel yapabilirlik arasında bir ayrım yapmak da gerekir. Sen'in (1987)'deki çalışmasında ifade ettiği üzere; temel yapabilirlikler tüm yapabilirliklerin bir alt kümesi olarak okunabilir. Bu yapabilirlikler bazı temel şeyleri yapabileme özgürlüğüne işaret eder. Temel yapabilirliklerin uygunluğu, yaşam standartlarını karşılaştırmadan ziyade, muhtaçlık ve muhtaçlığın değerlendirilmesine amacıyla bir kesme noktasına karar verebilme bakımından önemlidir⁵⁰⁷. Dolayısıyla yapabilirlik kavramı, çok gerekli ve acil olanlardan çok karmaşık olanlara kadar her türlü işlevselliği başarabilme özgürlüğünü ifade ederken, temel yapabilirlikler bazı temel şeyleri (bunları temel ihtiyaç olarak da adlandırabiliriz) başarabilme özgürlüğünü ifade eder⁵⁰⁸. Bu bağlamda Sen, “temel yapabilirlik terimini”, bazı önemli derecedeki işlevsellikleri belirli minimum düzeyde karşılama yeteneğinin ayrımı için kullanmıştır⁵⁰⁹. Belirtelim ki; temel yapabilirlikler, muhtaçlık analizleri ve gelişmekte olan ülkelerdeki insanların sosyal refahını inceleme bakımından önem kazanmaktadır. Doğal olarak, gelişmiş ülkelere ilişkin değerlendirmede bu fiziksel yapabilirliklere ilişkin vurgunun daha az yapılacağı ise dikkatten kaçmamalıdır⁵¹⁰. Ancak Sen'in eserlerini okurken dikkatli olmak gerekir. Çünkü Sen'in eserlerinde burada bahsi geçen yapabilirlik ayrımlarının birbiri içine geçerek belirsizlik yarattığı görülmektedir. Bu belirsizliği en açık şekilde Amartya Sen'in Yapabilirlik yaklaşımının temellerini atmaya başladığı⁵¹¹ “Equality Of What-1979” çalışmasında görmek mümkündür. Çalışmada

⁵⁰⁶ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 52

⁵⁰⁷ Sen, “The Living Standart”, a.g.m., s. 109.

⁵⁰⁸ Ingrid Robeyns, *An Unworkable Idea or A Promising Alternative? Sen's Capability Approach Re-examined*, Discussion Paper No.00.30, Katholieke Universiteit, Leuven, 2000, p. 8.

⁵⁰⁹ Sen, “The Living Standart”, a.g.m., s. 41.

⁵¹⁰ Robbeyns, “An Unworkable Idea or a Promising Alternative?”, a.g.e. s. 8.

⁵¹¹ Çalışmanın adından da anlaşılacağı üzere, bu çalışma genel olarak Faydacı yaklaşımın ve Rawls'ın adalet anlayışının ileri sürdüğü eşitliği eleştireci bir şekilde ele alan bir çalışmadır. Çalışma aynı zamanda Sen'in Yapabilirlik yaklaşımının temellerini inşa ettiği ilk çalışma olması bakımından önemlidir. Sen, İktisat yazına yön veren Faydacı yaklaşımı ve modern adalet teorileri içinde günümüzde en büyük referansa sahip olan Rawls'ın adalet anlayışının eksikliklerini ortaya koyarak,

Sen, genel olarak yapabilirlik kavramını “temel yapabilirlik kavramı” “basic capability”⁵¹² ile karşılık bulacak şekilde kullanmıştır. Örneğin temel yapabilirlik eşitliğine ilişkin olarak Sen; temel yapabilirlik eşitliğinin ahlaki iyiliğe ilişkin tek bir rehber olabileceği iddiasını taşımadığını, bu eşitliğin diğer eşitlik türlerine göre belli avantajlar taşıdığını ve temel yapabilirliklerin sadece eşitlikle ilgilenmediği belirterek, temel yapabilirlik kavramını yapabilirlik kavramına karşılık gelecek şekilde kullandığına işaret eder⁵¹³. Bunun böyle olduğuna ilişkin bir başka kanıt, aynı çalışmada Sen’in, temel yapabilirlikleri bir endeks şeklinde tanımlaması ve “temel yapabilirlik endeksi” olarak tanımladığı endeksin fayda gibi farklı şekillerde kullanılabilmesine, temel yapabilirlik eşitliğinin toplam fayda eşitliğinde karşılık bulduğuna ve bu endeksten daha başka şekillerde de (örneğin yapabilirliklerin sıralanması gibi) faydalanabileceğini belirtmesidir. Sen temel yapabilirliğin içerdiği zenginliği daha fazla gösterebilmek için bir bakıma endeksin faydacılığa benzer bir şekilde; endeksin değerini artırmaya yönelik çoğalan katkı bakımından bir değerlendirme yaparak kullanılabilmesine de işaret eder. Burada temel ayrılma noktasının; birincil mal endeksinin yansırı faydadan farklı büyüklüklere odaklanmasıdır. Bu yeni ölçümden farklı şekillerde faydalanılabilir ve temel yapabilirlik eşitliği bu kullanımlardan sadece biridir⁵¹⁴.

Robbeyns (2000)⁵¹⁵, Sen’in yapabilirlik yaklaşımını aşamalı olarak gerçekleştirdiğini, Sen’in yapabilirlik yaklaşımının ilk temellerini ortaya koyduğu “Equality of What” çalışmasındaki kavramsallaştırmasını yapabilirlik kavramının (temel yapabilirlik) gelişimine yönelik ilk adım olduğunu ve kavramın yapabilirlik yaklaşımının gelişime paralel olarak netlik kazandığını belirterek, bunun anlaşılabilir bir tavır olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Sen’in yapabilirlik yaklaşımını en yetkin ve tamamlanmış haliyle sunduğu çalışması olarak kabul edebileceğimiz “Özgürlükle Kalkınma-Development As Freedom” çalışmasında Sen yapabilirliği, ‘işlevselliklerin bir kümesi’ olarak tanımlayarak, bu kümeye karşılık gelecek şekilde sadece yapabilirlik

---

kendi yaklaşımında neden daha zengin bir bildirişimsel temele (bu yapabilirliktir) ihtiyaç duyduğunu, bu çalışmada temellendirir.

⁵¹² Esasında “basic” kelimesi sınırlı olanı ifade eder. Ancak Sen’in burada sınırlayıcı değil, aksine çok geniş kapsamlı olarak yapabilirliği tanımladığını görüyoruz.

⁵¹³ Sen, “Equality of What”, a.g.m., s. 119.

⁵¹⁴ a.g.m., s. 220.

⁵¹⁵ Robbeyns, “An Unworkable Idea or a Promising Alternative?”, a.g.e. s. 8.

kavramını kullanmış ve temel yapabilirlik olarak nitelendirdiği şeyleri de temel işlevsellikler olarak yapabilirlik kümesi içinde (ve fakat “temel” olanlar arasında yer alan) yer vermiştir. Sen çalışmasında; değer verilen işlevsellikler; “yeterli beslenme ve önlenebilir hastalıklara yakalanmama gibi *temel işlevlerden*, topluluk hayatına katılabilme ve özsaygı duygusuna sahip olma gibi *karmaşık etkinlik ya da kişisel durumlara kadar* değişik biçimler alabilir” ve bir kişinin “yapabilirliği” ise, “o kişinin başarması mümkün olan alternatif işlev bileşimlerini anlatır”⁵¹⁶ şeklinde tanımlamıştır. Ancak Sen, bu çalışmasında ya da diğer kalkınma çalışmasına ilişkin yazında temel yapabilirlikler kavramına sıkça yer verdiği de görülmektedir. Örneğin Sen, Özgürlükle Kalkınma çalışmasının bir bölümünde Hindistan ve Aşağı Sahra Afrika’sına ilişkin yaptığı bir karşılaştırmada, bu karşılaştırmayı; erken ölüm, yetersiz beslenme ve okuryazar olamama gibi temel işlevsellikler üzerinden yapmış ve fakat bu işlevsellikleri Sen eski geleneğini sürdürerek temel yapabilirlikler olarak adlandırmıştır⁵¹⁷. Bu bağlamda, Sen’in “Equity of What” çalışmasında olduğu gibi temel yapabilirlikleri geniş bir tanımsal kavramsal zeminde ele almadığı müddetçe, bu temel yapabilirliklerin temel işlevsellikler olarak okunabileceği kanaatimizce kabul edilebilir.

Diğer taraftan Sen, bir yapabilirlik listesi önermemiştir⁵¹⁸. Sen’in bu yönde bir girişimde bulunmaması kısmen, kesin listelerin ve ağırlıklandırmasının kullanım içeriklerinin uygun spesifikasyonu/tanımlaması olmaksızın seçimini kabul etmenin zorluğundan ve kamusal akıl yürütme alanının önemli ölçüde indirgemenin kabul etmede isteksizliğinden kaynaklanmaktadır. Yapabilirlikler çerçevesi Sen’in değerlendirmesinde etik ve politik konular kadar epistemik sorunları da içeren kamusal akıl yürütme meselesini açıklığa kavuşturma ve onu aydınlatma bakımından da yardımcı olur. Bu anlamda yapabilirlik yaklaşımı bakımından farklı işlevsellikler birbirleriyle ilişkili olarak değerlendirilmeli ve ağırlıklandırılmalıdır. Ayrıca işlevselliklerin farklı kombinasyonlarına sahip olma fırsatlarının da değerlendirilmesi gerekir. Yapabilirlik perspektifinin sahip olduğu zenginlik kapsamlı bir yoruma ihtiyaç

⁵¹⁶ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 107-108.

⁵¹⁷ a.g.e., s. 148.

⁵¹⁸ Sen’in yapabilirlik listesi sunmaması yapabilirlik perspektifinin farklı alanlarda uygulanabilirliği bakımından da bir avantajda sağlamaktadır. Bu avantaj, Sen’in derin çözümler sonucu inşa ettiği yapabilirlik yaklaşımının sahip olduğu zengin bildirişimsel temel ve derinlikle mümkün olabilmektedir. Nitekim, yapabilirliğin farklı alanlara uygulandığı bazı çalışmalara doğrudan Sen danışmanlık yapmıştır. Örneğin Harvard Üniversitesi bünyesinde yapabilirlik perspektifinde yürütülen tez konularından bazıları; çalışma yaşamı, cinsiyet, anne ve çocuk ölümleridir.

duyarak, toplumsal değerlendirmelerin/yargıların (social judgements) yapılması/ oluşturulması için açık değerlendirme incelemesine (valuational scrutiny) duyulan ihtiyaç konusunda ısrarcı olur. Bu ise kamusal akıl yürütmenin önemiyle uyumludur⁵¹⁹.

Sen'e göre sorun, önemli yapabilirlikleri listelemekte değil, sorun kamusal akıl yürütme veya herhangi bir toplumsal bir müzakere sürecine girilmeden teorisyenler tarafından seçilmiş ve önceden belirlenmiş kanonik (standart) bir yapabilirlik listesi üzerinde ısrarcı olmaktan kaynaklanır⁵²⁰.

Uygun yapabilirliklerin listelenmesi egzersizi ile birlikte, ilgili listede yer alan farklı yapabilirliklerin önemi ve göreceli ağırlıklarının belirlenmesi de Sen'e göre problemlidir. Sen işi daha ileri götürerek, hatta verili bir listede bile, değerlendirme sorunun önüne geçilemez savını ileri sürerek devam eder:

Bezen sadece önceden belirlenmiş bir listeye sahip olma ve aynı zaman da sözlüksel bir yöntemle sıralanmış yapabilirlikler listesine sahip olmanın cazibesi vardır. Fakat bu pek işe yaramaz. Örneğin, iyi bir şekilde beslenebilme yapabilirliği sürekli olarak uygun konut imkanları yapabilirliğinin (üst sıralarda yer alan yapabilirliğin en ufak bir gelişiminin alt sırada yer alan bir yapabilirliğin daha fazla geliştirilmesinden daha önemli görülecek içermesiyle) altında veya üstünde yer alamaz. Değerlendirmede, farklı yapabilirliklerin ne kadar gerçekleştirilebildiği ya da ihlal edildiğın derecesi dikkate alınmalıdır. Ayrıca, ağırlıklandırma koşullara bağlı olmalıdır. İnsanlar açlıktan ölürken iyi beslenebilme yapabilirliğine sahip olmalarına öncelik vermek zorunda kalabiliriz. Oysaki insanların genel olarak iyi beslenebildikleri ve barınmanın yetersizliği durumunda, barınma özgürlüğü haklı olarak daha fazla göreceli bir ağırlık alabilir (ağırlıklandırmaya sahip olabilir)⁵²¹.

3.3.4.4.3. Avantaj

Yapabilirlik yaklaşımında önemli kavramlardan bir diğeri avantaj kavramıdır. Yapabilirlik yaklaşımı kişinin avantajını, kişinin yaşamında olmaya ya da yapmaya değer çeşitli işlevsellikleri *başarmada onun gerçekte sahip olduğu yapabilirlikler* (kişilerin değer verdiği yaşam tarzlarına ulaşabilmek için yararlandıkları temel özgürlükler) bağlamında değerlendirir. Toplumsal avantaj bakımından ise yapabilirlik yaklaşımı, politika ve kurum seçiminin yanı sıra, bütünleştirici değerlendirmenin (aggregative

⁵¹⁹ Sen, "Human Rights and Capabilities", a.g.m., s. 157.

⁵²⁰ a.g.m., s. 158; Amartya Sen, "Dialogue, Capabilities, Lists, and Public Reason: Continuing The Conversation", *Feminist Economics*, V. 10, I. 3, 2004, p. 77.

⁵²¹ Sen, "Human Rights and Capabilities", a.g.m., s. 159; Sen, "Dialogue, Capabilities, Lists..", s. 78.

appraisal) bildirişimsel temelinin vazgeçilmez bir unsuru olarak bireysel yapabilirlikler kümesini dikkate alır⁵²².

Sen, bir kişinin genel avantajını nasıl değerlendirebileceğimiz hakkında fikir sahibi olmamızın (bir bildirişimsel temele sahip olmamız) önemli olduğunu belirtir. Örneğin Jeremy Bentham öncülüğündeki Faydacı yaklaşım, kişinin ne kadar avantajlı olduğunu belirlemede ve başkalarının avantajlarıyla karşılaştırmada en iyi yöntem olarak kişisel mutluluk ya da zevki bildirişimsel temel olarak esas alır. Ekonomide kaynak esaslı yaklaşım ise; kişinin avantajını değerlendirmede kişinin sahip olduğu kaynakları, geliri, serveti ve zenginliği bildirişimsel temel olarak kabul eder⁵²³. Rawls ise birincil mallara sahip olma formundaki araçsal özgürlüklerin karşılaştırılmasına dayanan bir bildirişimsel temeli benimser⁵²⁴. Bu bağlamda fayda, kaynak esaslı veya Rawls'ın bildirişimsel temelini aksine yapabilirlik yaklaşımı, bireysel avantajı bir kişinin değer verdiği şeyleri (kişinin bu şeylere değer vermesinin elbette kendince sebepleri vardır) yapabilme kabiliyetiyle değerlendirir. Bir başka anlatımla; yapabilirlik yaklaşımında fırsatlar açısından bir kişinin avantajı; diğer kişilerle karşılaştırıldığında kişinin yapmaya değer bulduğu şeyleri başarmada daha az fırsatlara (daha az yapabilirliklere) sahip olup olmadığını gösterir. Bu anlamda yapabilirlik yaklaşımın odaklandığı şey, kişinin değerli gördüğü şeyleri gerçekleştirmede (kısaca kişinin yaşamaya değer bulduğu hayatı yaşayabilmede) gerçekte sahip olduğu özgürlüklerdir. Açıkçası en çok değer verdiğimiz şeyleri başarabilmek bizim için önemlidir. Ancak özgürlük fikri ayrıca bizim neyi istediğimizi, neyi değerli bulduğumuzu ve nihai olarak seçmeye karar verdiğimiz şeyi belirlemede özgür olabilmemizle de ilgilidir.⁵²⁵ İşte bu noktada kişinin avantajı açısından sorulması gereken soru, *kişinin avantajının başarıları açısından değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusudur*. Bu soru kişinin hem refah yönünü hem de özne olma yönünü değerlendirmede ortaya çıkar. Avantajın kişinin refah yönü ve özne olma yönüyle *gerçekte başardığı şeyler aracılığıyla değilde*, kişinin sahip olduğu özgürlüklerle en iyi temsil edilebileceği ileri sürülebilir. Bu tür bir yaklaşım bizi haklara, özgürlüklere ve gerçek fırsatlar üstünde düşünmeye sevk edecektir. Şayet ahlak düşüncesinde kişinin avantajı en azından kısmi olarak özgürlük

⁵²² Sen, "Capability and Wellbeing-1993", a.g.m., s. 41.

⁵²³ Sen, "The Idea of Justice", a.g.e., s. 231

⁵²⁴ Sen, "Capability and Wellbeing-1993", a.g.m., s. 41.

⁵²⁵ Sen, "The Idea of Justice", a.g.e., s. 231-232.

türleri temelinde değerlendirilirse, böyle bir durumda sadece faydacılık veya refahçılık değil başarılarla odaklanan diğer bütün yaklaşımların reddi gerekecektir⁵²⁶.

Bir çözümleme aracılığıyla avantaj kavramını daha geniş bir perspektifte ele alıp alamayacağımızı gösterebiliriz. Bu çözümlemede kişilerin “tatmin olma” ve “menfaatleri” kavramlarından hareketle yapılabilir. Bu bağlamda, “tatmin olma” kavramına karşılık “sosyal refah-well-being” ve “menfaatler” kavramına karşılık gelecek şekilde de “avantaj” kavramını koyabiliriz. Bu ayırmda “sosyal refah-well-being” kavramı; kişinin başarısı “olmaya değer oluşların (beings) ne kadar iyi olduğu” anlamındaki başarı ile ilişkili olup bu; “kişinin iyi olma halinin derecesi” şeklinde okunabilir. Bu eşleştirmede “avantaj” ise; kişinin kendisini diğer kişilerle karşılaştırdığında gerçekte sahip olduğu fırsatları yansıtır. Fırsatlar sadece ulaşılan/başarılan sonuçlar bakımından değerlendirilemez. Dolayısıyla ulaşılan/başarılan refah düzeylerinden hareketlede fırsatlara ilişkin bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Çünkü kişi gerçek avantajlara sahip olduğu halde başarısızlığa uğrama ihtimali vardır veya bir kişi diğer amaçlara ulaşabilmek için sosyal refahından fedakârlıkta bulunarak, yüksek seviye de “sosyal refahını-well-being’ini” gerçekleştirebilmek için özgürlüğünü tam olarak kullanmayabilir. Haliyle, “sosyal refahı-well-being’i” gerçekleştirmek için gerekli olan *özgürlükler*, avantaj kavramına “well-being-sosyal refah” kavramının kendisinden daha yakındır. Zira “sosyal refaha-well-being’e” giden yol özgürlükten geçmektedir. Bu anlamda aradaki nedensellik bağıını sürdürerek ve özgürlük kavramına tarafsız bir yaklaşımla, avantaj kavramı bir çeşit özgürlük olarak kabul edilebilir⁵²⁷. Aradaki bu nedensellik bağının çalışma açısından önemini ilki; etkinlik tartışmaları bakımından kaynaklanmaktadır. Zira toplumsal düzenlemeleri hayata geçirirken bireysel avantajları önemseyerek düzenlemelere gitmek, başarıma özgürlüğünün önemini araçsak olarak ele alma riskini ortadan kaldırarak, etkinlik tartışmalarında klasik akımların ileri sürdüğü sınırlı argümanlardan kurtulabilme imkanı sunar⁵²⁸. İkinci olarak; avantaj kavramına özgürlük perspektifiyle bakarak ve yapabilirlik yaklaşımının bildirişimsel temel içsel çokluğunu devreye sokarak, bireysel avantajın en az 4 farklı alanda değerlendirilebileceği ileri sürülebilir. Bunlar; Sosyal

⁵²⁶ Sen, “On Ethics and Economics”, .ag.e., s. 47-48.

⁵²⁷ Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 3-4.

⁵²⁸ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s.6, 33. Belirtelim ki; etkinlik konusu çalışma içinde detaylı bir şekilde ele alınarak, etkinlik ve bireysel avantaj ilişkisi detaylandırılacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz; s. 154 vd.

refah başarısı, sosyal refah özgürlüğü, eyleyen başarısı ve eyleyen özgürlüğüdür. Sosyal refahın ihtiyaç esaslı yaklaşımla veya daha karmaşık bir yaklaşımla ele alınıp alınmadığına bakılmaksızın, bireysel avantaj yukarıda da bahsedildiği üzere bir kişinin sosyal refahı ile alakalı olarak değerlendirilebilir. Bireysel avantaj aktif eyleyenle bağlantılı olarak da; kişinin değerli olarak gördüğü şeylerin peşinden gidebilme yeteneği şeklinde değerlendirilebilir. Her iki durumda da avantaj, sosyal refah veya eyleyen başarıları veya sosyal refah ve eyleyen özgürlüğüne işaret eder⁵²⁹. Ayrıca avantaj kavramını özgürlük üzerinden okuyabilmenin sunduğu bir diğer zenginlik ise; avantaj kavramının da / kavramı aracılığıyla da insanoğlunu sadece kendi çıkarının peşinden giden, kendi arzu ve isteklerini tatmin etme yönünde güdülere sahip olan “rasyonel ahmaklar” olarak görme riskini ortadan kaldırmasıdır/kaldırılmasıdır⁵³⁰.

3.3.4.4. Aktif eyleyen özne

Kişinin özne olma yönü (kişinin olmaya ya da yapmaya değer bulduğu şeyler ve bunları gerçekleştirilme kapasitesi de dahil olmak üzere) geniş bir perspektif içerir⁵³¹. Nitekim kişinin özne yönü, kişinin aktif eyleyen olduğunun işaretidir. Aktif eyleyen olarak kişi; “eyleyen, eylemde bulunan ve değişim yaratan”dır⁵³². Kişiye bir eylemci betimlemesiyle daha bütünlükçü bir şekilde dikkati yönelten kişinin özne olma yönü⁵³³; kişinin içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olarak, *siyasal, toplumsal ve iktisadi eylemlerin katılımcısı olarak oynadığı eylemlilik* rolüyle alakalıdır⁵³⁴. Bu anlamda Sen’in aktif eyleyen kişisini iktisadi eyleyen, toplumsal düzenlemeler bakımından (toplumsal düzenlemelerin bir parçası olarak) aktif eyleyen ve değer verdikleri iyiyi ifade ederek, bunun dikkate alınmasını talep edebilen siyasal aktif eyleyen kişi şeklinde ala almak mümkündür.

Sen’in iktisadi eyleyen kişisi, mülkiyet⁵³⁵ sahibi kişidir. Sen, aktif eyleyen kişinin sahip olduğu mülkiyeti belirli yasal kurallar çerçevesinde, bir mülkiyet setini diğerine bağlayan bir “yetki ilişkisi” “entitlement relation” çerçevesinde ele alır. Bu

⁵²⁹ Alkire, a.g.m., s. 122.

⁵³⁰ Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 3.

⁵³¹ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 59.

⁵³² Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 34.

⁵³³ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 59.

⁵³⁴ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 34.

⁵³⁵ Bu başlık altında mülkiyet çok geniş bir kavramsallaştırmayla kişinin sahip olduğu kaynaklar (maddi ve maddi olmayan) şeklinde algılanmalıdır. Bu anlamda örneğin kişinin emeği kişinin sahip olduğu bir mülkiyettir.

süregiden bir ilişkidir ve bağlantı süreci tekrar edebilir. Örneğin bir piyasa ekonomisinde kişinin bir somuna sahip olduğunu düşünün. Kişinin bu ekmeğin mülkiyetine sahip olduğunu neden kabul edilebiliriz? Çünkü burada trampa ilişkisi (değiş tokuş) çerçevesinde kişi sahip olduğu para karşılığında (parayı kullanma yetkisi ilişkisi çerçevesinde) ekmeğe sahip olmuştur⁵³⁶. Kısaca kişinin hakimiyeti altındaki mülkiyeti tasarruf edebilme, kullanabilmesini anlatan bu süreci Sen, “yetki yaklaşımı-entitlement approach” (mülkiyet yetkisi yaklaşımı) şeklinde kavramlaştırır⁵³⁷. Belirtelim ki; mülkiyet yetkisi yaklaşımı “gelir sağlama seti (the endowment set), yetki seti (the entitlement set) ve yetki eşleştirmesi (the entitlement mapping) şeklinde üç ayrı kavramsal kategori içerir⁵³⁸.

i) Gelir Sağlama Seti “The Endowment Set”; hukuki olarak bir kişinin yerleşik norm ve uygulamalara uygun olarak sahip olduğu kaynakların bir bileşimi olarak tanımlanabilir. Bu kaynaklar; arazi, ekipman, büyükbaş hayvan gibi maddi ve bilgi, yetenek, işgücü, belirli bir topluluğun üyesi olma gibi maddi olmayan varlıkları içerir⁵³⁹.

ii) Yetki Seti “The Entitlement Set”; bir kişinin gelir sağlama seti içindeki kaynaklarını kullanarak, yasal olarak elde edebileceği mal ve hizmetlerin bütün olası kombinasyonlarının bir seti olarak tanımlanabilir⁵⁴⁰. Bu tanım bazı noktalara odaklanmayı gerektirir. İlk olarak, tanım herhangi bir kaynak setinden, nihai mal ve hizmetlerin birçok farklı kombinasyonunu elde edebileceğini kabul eder. Ancak herhangi bir noktada, bir kişinin bu olası kombinasyonlardan sadece bir tanesine sahip olacağı unutulmamalıdır. İkinci olarak; kaynaklar nihai mal ve hizmetleri elde etmek için birçok farklı yolla kullanılabilir. Örneğin bir çiftçi ürününü yetiştirebilmek için toprağını, emeğini ve diğer kaynaklarını kullanılır, bir emekçi sahip olduğu işgücünü ve

⁵³⁶ Sen, “Poverty And Famines”, a.g.e., s. 1

⁵³⁷ Sen “yetki yaklaşımını”Bangladeş (1943), Asya ve Afrika ülkelerinde yaşanan kıtlıklar sonucu ölen milyonlarca insandan hareketle geliştirmiştir. Adı geçen kıtlıklar ve Sen’in mülkiyet yetkisi yaklaşımına ilişkin çalışmalarından biri için bkz; Amartya Sen, *Poverty and Famines: An Assay On Entitlement and Deprivation*, Oxford, Clarendon Press, 1982; Sen’in bu yönde Dreze ile ortak yaptığı bir çalışma için bkz; Jean Dreze, Amartya Sen, *Hunger and Public Action*, Oxford, Clarendon Press, 2002.

⁵³⁸ Purusottam Nayak, “Understanding The Entitlement Approach to Famine”, Journal of Assam University, V. 1, 2000, p. 60; Siddigur Osmani, *The Entitlement Approach to Famine: An Assessment*, Helsinki, UNU/WIDER, 1993, p. 3.

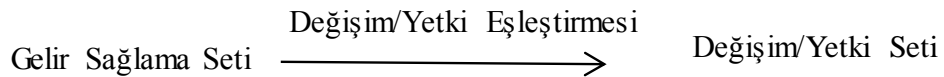
⁵³⁹ Nayak, a.g.m., s. 60; Osmani, a.g.e., s. 3.

⁵⁴⁰ A. yer.

bir balıkçı balık tutabilmek için emeğini, balıkçı teknesini ve diğer sahip olduğu teçhizatları kullanır ve sonrasında örneğin istediği pirinçle değiş tokuş yapar. Bir işsiz ise sosyal devletin kendisine sağladığı bir kazanım olarak işsizlik sigortasından ya da kendisine hak tanınan başkaca sosyal harcama fonlarından yararlanır. Üretim, değiş-tokuş (takas) ve transferler bir kişinin sahip olduğu kaynaklarını kullanabilmenin farklı şekillerdir. Üçüncü olarak, bir kişinin kaynaklarını kullanma şekli bir ülkenin kanunlarının yaptırımına bağlı olarak şekillenir⁵⁴¹.

iii) Yetki Eşleştirmesi (The Entitlement Mapping); çok öz bir biçimde; gelir sağlama seti ile yetki seti arasındaki ilişkiyi veren yetki eşleştirmesi, gelir seti içinde yer alan kaynakların yetki seti içindeki mal ve hizmetlere dönüştürülebilme oranını temsil eder. Örneğin bir çiftçi için bu, tarım üretimindeki girdi çıktı oranı iken, bir işçi için bu, ücret geliri ile gıda fiyatı arasındaki orandır (reel ücrettir). Balıkçı için ise balıkçılık üretimindeki girdi çıktı oranı ve pirinç ve balığın göreceli fiyat oranı iken, bu, işsiz birey için işsizlik ödeneği oranıdır. Dolayısıyla yetki eşleştirmesi çeşitli girdi çıktı oranlarını içeren üretim bileşeni (veya daha genel olarak üretim fonksiyonlarını), döviz kurlarından oluşan bir değiş-tokuş (takas) bileşeni ve transfer bileşeni şeklinde üç kapsamlı bileşene sahiptir⁵⁴².

Belirtelim ki; bu üç temel kavram arasındaki ilişki aşağıdaki gibi şematize etmek mümkündür.

Şekil 1.3. Yapabilirlik Yaklaşımında Mülkiyet Yetkisi Yaklaşımı

Kaynak: Siddigur Osmani, The Entitlement Approach to Famine: An Assessment, Helsinki, UNU/WIDER, 1993, p. 4.

Aktif eyleyen kişinin mülkiyete sahip olmasını ekonomik üretim ilişkileri çerçevesinde ele alan yetki yaklaşımı açıktır ki, bir ekonomideki üretim biçimlerine bağlı olarak şekillenecektir. Öyle ki; aynı mülkiyet setine sahip aktif eyleyenlerin (aynı mal-mülkiyet pozisyonundaki kişiler) mülkiyet yetkisi ekonominin bağlı olduğu

⁵⁴¹ Osmani, a.g.e., s. 3.

⁵⁴² Nayak, a.g.m., s. 60; Osmani, a.g.e., s. 4.

özelliklere bağlı olarak değişecektir. Örneğin bu ilişki istihdam ilişkileri çerçevesinde gerçekleşiyorsa, buradaki başat kurallara (istihdam sosyal güvenlik ilişkisi gibi) bağlı olarak değişim yetkisi gerçekleşecektir⁵⁴³.

Toplumsal düzenlemeler bakımından (toplumsal düzenlemelerin bir parçası olarak) aktif eyleyen kişi; yeterli derecede toplumsal fırsatlara sahip olan, kendi kaderlerini kendileri çizebilen kişiler şeklinde okunabilir. Örneğin eğitim ve sağlık hizmeti biçimindeki toplumsal fırsatlar kişilerin iktisadi faaliyetlere katılımını kolaylaştırır⁵⁴⁴. Nitekim daha öncede vurgulandığı üzere Sen özgürlükleri yapabilirlik yaklaşımının merkezine yerleştirerek iki noktaya aynı anda işaret etmiştir. Bunlar; Sen'in kişileri aktif eyleyendir ve kişilerin bir toplumda aktif eyleyen konumuna yükselmelerinin ancak toplumsal düzenlemeler aracılığıyla mümkün olabileceğidir⁵⁴⁵. Eyleyen olmayı toplumsal bir ürün olarak gören yapabilirlik yaklaşımı bu doğrultuda kamusal eylemliliği doğrudan yapabilirlik yaklaşımının içine yerleştirir. Yapabilirlik yaklaşımı kamusal müdahaleyi siyasal, sosyal ve ekonomik haklara kadar çok geniş alanda benimseyen bir yaklaşımdır. Ancak yaklaşımın yapabilirlik engellerini ortadan kaldırmayı esas alan bildirişimsel temeli, ilgisini kamusal eylemliliğin yönünü daha çok kişileri aktif eyleyen olmalarını sağlayacak kamusal düzenlemelere yöneltir⁵⁴⁶. Ancak kamu eylemliliğini belirleyen önemli bir sorun insan heterojenliğidir. Sen, kişilerin çeşitli sübjektif (yaş, cinsiyet, sağlık, zihinsel tutum ve vb.) ve kişiden kaynaklanmayan özelliklerinden (kişinin yaşadığı coğrafi ortam, toplumsal normlar, ailenin içinde bulunduğu maddi durum ve eğitim seviyesi gibi) kaynaklı olarak heterojen bir özellik taşıdığını belirtir. İnsan heterojenliği kişiler arası dezavantaj farklılıkları yarattığından, kişilerin aktif eyleyen olmalarını sağlayan yapabilirlik engellerinin ortadan kaldırılması ve onların sahip olması gereken pozitif özgürlüklerin değerlendirilmesi bakımından

⁵⁴³ Sen, "Poverty and Famines", a.g.e., s. 4-6. Örneğin bir sosyal güvenlik sistemi içinde işsiz kişinin sosyal yardım hakkı, yaşlı kişinin emeklilik maaşı ya da yoksulluğundan kaynaklı sosyal yardım alma hakkı vardır. Bunların her biri kişinin değişim yetkisinin bir parçasını oluşturur. Belirtelim ki; sosyal güvenlik hükümleri esasında piyasa mübadelelerini ve üretim süreçlerini tamamlayıcı niteliktedir ve sosyal güvenlik hükümlerine sahip özel mülkiyet piyasa ekonomisinde bir kişinin değişim yetkisi bakımından hayati öneme sahiptir. Ayrıca, açlık bağlamında sosyal güvenlik düzenlemeleri özellikle önemlidir. Zengin gelişmiş ülkelerde, herhangi bir kıtlığın yaşanmamış olmasının nedeni, insanların ortalama olarak zengin olmalarından kaynaklanan bir durum değildir. Zira kişiler bir mesleğe sahip olduklarında ve uygun bir ücret alabildiklerinde zengin olabilirler. Esasında sosyal güvenlik düzenlemeleri olmayan bir ekonomide kişilerin mevcut zenginliklerini ve değişim yetkilerini uzun süre koruyabilmeleri mümkün değildir (Sen, "Poverty and Famines", a.g.e., s. 6-7).

⁵⁴⁴ Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 26.

⁵⁴⁵ a.g.e., s. 50

⁵⁴⁶ Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 190.

kişilerin ihtiyaç duydukları kaynakları sağlamaya yönelik toplumsal yükümlülük önemlidir⁵⁴⁷. Bu anlamda insan heterojenliği kamu eylemliliğini belirleyen bir unsur olup, kamusal eylemlilikte bu farklılıkların farkındalığı önemlidir⁵⁴⁸.

Aktif eyleyen öznenin diğer kişilere nazaran eşitsiz başarısızlıklarının arkasındaki önemli faktörlerden biri olan insan heterojenliğine⁵⁴⁹ ilişkin kamunun takınması gereken eylemsel tavır, toplumsal fırsatların mümkün olan en geniş ölçüde paylaşılma olmalıdır. Nitekim Sen çalışmalarında sıklıkla, Japonya gibi ülkelerin eğitim, sağlık ve toprak reformu alanındaki başarıların toplumsal fırsatların geniş ölçüde paylaşılması olmasından kaynaklandığını belirterek, aktif eyleyen öznenin kendi kaderini belirlemede kamusal eylemliliğin bu noktaya doğru kaydırılması gerektiğini vurgular. Belirtelim ki; Sen toplumsal fırsatların geniş ölçüde paylaşımında özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerinin önemine işaret eder. Öncelikle eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını içeren toplumsal fırsatların paylaşımı ile Sen, ayrıca kişinin aktif eylemliliğini insani gelişme eksenine de taşımış olur⁵⁵⁰. Nitekim yapabilirlik yaklaşımı ekonomik büyümeden ziyade insanların gelişimini esas alan bir yaklaşımdır. Bu anlamda yapabilirlik yaklaşımının temelde vurguladığı şey; kişilerin insani gelişmesini sağlayan yaşam koşullarının geliştirilmesinin tüm toplumların temel ve vazgeçilmez amacı olmasıdır⁵⁵¹. Ayrıca insani gelişmenin birçok kazanımına işaret eden Sen, aktif eyleyen öznenin eyleyen özgürlüğünü gerçek anlamda artırabilmenin bu kazanımlardan sadece biri olduğunu belirtir⁵⁵².

Aktif eyleyen özne, özgürlüğünün artması ile toplumsal düzenlemelerin pasif alıcısı olmaktan kurtularak, hem kendi sorunlarına çare üreterek kendi kaderini kendisi tayin edebilecek hem de içinde bulunduğu toplum ile etkileşime geçerek ve yaşadığı toplumu etkileyerek değişimin bir parçası olabilecektir⁵⁵³.

Değer verdikleri iyiyi ifade etmeleri ve bunun dikkate alınmasını talep edebilen siyasal aktif eyleyen kişi için öncelikle devletin kişilerin ihtiyaç duyduğu demokratik

⁵⁴⁷ Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 1-2, 19-21.

⁵⁴⁸ Dreze, Sen, a.g.e., s. 17-18.

⁵⁴⁹ Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 142.

⁵⁵⁰ Belirtelim ki; Sen etkinlik değerlendirmesini de insani gelişmeye eksenine taşıyarak açıklar. Yapabilirlik yaklaşımında bildirişimsel temelinin farklılaşabilen; bir bildirişimsel temelin diğerinin yerini alabilen yapısı, bildirişimsel temelin çoğulculuğundan ve esnek yapısından kaynaklanır.

⁵⁵¹ Sen, "The Concept of Development", a.g.m., s. 11.

⁵⁵² Sen, "Özgürlükle Kalkınma", a.g.e., s. 60-62, 201-203.

⁵⁵³ a.g.e., s. 29, 77, 34,

kurumları geliştirmesi ve desteklemesi gerekir⁵⁵⁴. Bu anlamda yapabilirlik yaklaşımı *iktisadi imkansızlıklarla demokratik ve siyasi hakların eş anlı olarak ele alınması gerektiğini öneren bir yaklaşımdır*. Yapabilirlik yaklaşımı açışından temel siyasi ve medeni haklara verilen öncelik onların sahip oldukları en az 3 temel üstünlükten kaynaklanır: i). Kişilerin yaşamlarında temel yapabilirliklerle ilgili olarak sahip oldukları doğrudan önem (toplumsal ve siyasi katılımın önemi de buraya dahildir), ii). iktisadi ihtiyaçlarla ilgili taleplerde dahil olmak üzere, kişiler kendi taleplerini dile getirirken ve kendi taleplerinin siyasi olarak ilgi görmesini savunurken siyasi ve medeni hakların önemli araçsal roller üstlenmesi ve iii). iktisadi ihtiyaçların toplumsal zeminde kavranması da dahil olmak üzere ihtiyaçların kavramsal bir zemine kavuşturulmasında oynadıkları kurucu roldür⁵⁵⁵.

Siyasi ve medeni haklar (yani kişiler en genel demokratik hakları) kişilere dikkatlerini genel ihtiyaçlara güçlü bir şekilde yöneltme imkanı sunar. Bu ise “uygun kamu etkinliğini” gerektirir. Devletin hükmettikleri toplumdaki kişilerin yaşadıkları problemlere göstereceği tepki ile devlete yapılan baskı birbiriyle olumlu yönde ilişkilidir ve bu baskı unsuru; protesto etme, oy verme ve eleştirme gibi siyasi hakların tanındığı yerlerde önemli ölçüde ve gerçek bir farklılık yaratabilir⁵⁵⁶.

Temel yapabilirliklerin bir parçası niteliğindeki siyasi haklar, kişilerin değer verdikleri iyiyi açıkça ifade etmeleri ve bunun dikkate alınmasını talep edebilmek için serbestçe ve yüksek sesle konuşabilmeleri ve demokratik seçim hakkı bakımından hayati öneme sahiptir⁵⁵⁷.

Siyasal özgürlüğün kendi özgümlüğünün yanısıra, özgürlüğün araçsal rolü; kişilerin onları yöneten hükümetlerce dikkate alınabilmeleri, hükümetlerinde yönettiklerine karşı hesap vermek zorunda olduklarını bilerek; gerek hesap verebilme, gerekse seçmen desteğini alabilme açısından kişilerin isteklerini dikkate almak zorunda kalmaları bakımından önemlidir⁵⁵⁸.

Diğer taraftan iktisadi ihtiyaçlarla siyasi özgümlükler arasındaki bağlantı kurucu bir nitelik taşıyabilir. Zira kişiler temel siyasi haklarını kullanmasıyla iktisadi ihtiyaçlara

---

⁵⁵⁴ a.g.e., s. 77.

⁵⁵⁵ a.g.e., s. 211.

⁵⁵⁶ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 211.

⁵⁵⁷ a.g.e., s. 213.

⁵⁵⁸ A. yer.

ilişkin sadece siyasal nitelikte bir tepki oluşturmakla kalmaz, iktisadi ihtiyaçların kavranmasını da sağlar. Belirtelim ki; bunun ise bir başka şeyi; kamusal tartışmaları ve fikir alışverişini gerektirdiği ileri sürülebilir⁵⁵⁹. Bu bağlamda açık diyalogun varlığı ve etkinliği siyasal ve toplumsal sorunların değerlendirilmesinde oldukça önemlidir. Hükümetler, kamusal tartışmalara maruz kaldıkça ve sorunlarla yüzleştikçe kendilerine yöneltilen eleştirilere ilişkin eyleme geçmek zorunda kalırlar⁵⁶⁰.

3.3.4.4.5. Kişinin özne yönü ile refah yönü arasındaki ayrım

Bir kişinin özne olma yönü (aktif eyleyen olması) ile refah yönü⁵⁶¹ arasında bir ayrıma gitmemiz, “kişinin bir özne olarak başarısının refah bakımından başarısından bağımsız ya da bütünüyle kopuk olduğu” anlamına gelmez⁵⁶². Toplumun bir parçası olan kişi bir topluluk içinde ailesi ya da mensubu olduğu grup adına başarmak istediği şeyi gerçekleştirdiğinde kendini zihinsel olarak daha iyi hissedebilir. Özne olma yönüyle de kişi başarmak istediği şeyde başarısızlığa uğraması halinde, söz konusu başarısızlığı refahıyla doğrudan ilişkili olsa da olmasa da hayal kırıklığının bir sonucu olarak refahında bir düşüş olabilir. Bu bağlamda kişinin özne olma yönü ile refah yönünün birbirinden bağımsızlığını talep etmede sağlam bir bildirişimsel temel mevcut

⁵⁵⁹ a.g.e., s. 214.

⁵⁶⁰ Bu anlamda ayrıca hükümetleri rahatsız edecek olsa da topluma ilişkin gerçekleri, gerçekçi bir şekilde ortaya koyabilen özgür medyanın varlığı bir hükümet için en erken uyarı sistemidir. Özgür basının önemine ilişkin en iyi örneklerden biri; 1958-1961 arasındaki Çin hükümeti örnek olarak verilebilir. Çin’de bu yıllarda ortaya çıkan kıtlıkları önleyememenin en büyük nedenlerinden biri olarak hükümetin denetim altında tuttuğu gazeteler sayesinde hiçbir eleştiriye maruz kalmamasıdır. Çin’de özgür bir haber ağının yokluğuyla birlikte göze girmek için birbiri ile yarışan yerel parti görevlilerinin iyimser yönde yayınladıkları raporlarda hükümeti yanltan başka bir unsurdur. Bu Ülkede kıtlık zirveye ulaşırken bu tavır, Çinli yetkililerin mevcut olandan daha fazla tahıl varlığına sahip olduklarına inanmalarına yol açmış ve gerçekte var olan sorunun gözden kaçmasına sebep olmuştur (Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 248-249).

⁵⁶¹ Refaha ilişkin bir ayrım özgürlük ve refah arasında da yapılabilir. Özgürlük kavramı birkaç belirgin sebepten ötürü bizi refahın daha fazla ötesine götürür. İlk olarak özgürlüğün fırsat yönü refahı da içeren kişinin değer verdiği şeylerle ilişkili olabilir. Ancak özgürlüğün sadece fırsat yönünün bununla sınırlandırılmasını gerektirmez. Diğer taraftan özgürlüğün fırsat yönü kişinin sahip olduğu başarıma fırsatları (kişinin değer verme sebepleri ne olursa olsun) boyutuyla sınırlandırılrsa bile, özgürlük kavramı bizi bir kişinin refahının çok ötesine düşünmeye sevk eder. Fırsatlara ek olarak, uygulama özgürlük için önemli olabilir ve özgürlüğün uygulama yönü, kişinin refahı söz konusu olduğunda değerlendirme ihtiyacı duymaz. Bir kişinin refahı, değişen kapsamlarda- uygulamaların adil olup olmadığına bağlıdır. Fakat genel olarak uygulamaların değerlendirilmesi, kişinin refahını etkileyen uygulamaların ne derecede etkilediği ile sınırlı olmasını gerektirmez. Ayrıca, özgürlük sadece fırsat olarak görülse (başka bir şey için endişe duymaksızın) ve fırsat kişinin çıkarına hizmet eden şeyler aracılığıyla değerlendirilse bile, özgürlük kavramı bizi başarılı refah seviyelerinin çok ötesinde bir düşünmeye sevk eder. İşte bu nedenle, fırsat değerlendirmesi sadece başarılı şeylerin dikkate alınmasını değil, hangi alternatiflerinde var olduğunun da göz önünde bulundurulması gerektirir (Sen, Rationality and Freedom, a.g.e., s. 15).

⁵⁶² Sen, “Well-Being, Agency and Freedom”, a.g.m., s. 186-187.

değildir ve birinde meydana gelen değişimin diğeri etkilemesi muhtemeldir⁵⁶³. Ancak burada önemli olan şey; bağımsızlıklarının akla yatkın olması değil, aradaki ayrımın sürdürülebilirliği ve uygunluğudur. Belirtelim ki; her iki değişken öylesine birbiri ile alakalı olabilir ve biri değişmeden diğeri değişmeyebilir. Ancak bu durumda dahi kişinin özne olma yönü ile refah yönü arasındaki ayrım önemli olup, bu ayrım; ikisinin özdeş olmadığı ve birinin ötekisine dönüşmüş bir formu olarak görülebilecek kadar da birbirleri ile yakın bağlantı içinde olmadıkları şeklinde okunabilir⁵⁶⁴. Örneğin ülkede nükleer enerji santralleri kurulmasına karşı bir savaşta, verilen mücadeleyle bu savaşın kazanılmasıyla kişi doğal olarak kendini mutlu hissedecektir. Ancak başarının sadece duyulan mutluluktan ibaret olmadığı, her ikisi de ayrı öneme sahip olan özne olma başarısı ile refah başarısı arasında nedensellik olduğu ve fakat bu nedenselliğin her ikisinin de özgül önemini ortadan kaldırmadığı açıktır⁵⁶⁵. Sen, ahlaki analizlerde kişilerin özne rolüne içsel bir önem verilmeyecek şekilde sadece kişilerin refahlarına indirgenerek kavramsallaştırılmasına karşı çıkar⁵⁶⁶. Sen, kişilerin seçim yaparken birçok güdülenmeye bağlı olarak seçimlerini gerçekleştirdiklerini⁵⁶⁷, seçmeye ilişkin güdülerin sebepsiz olmadığını, ancak uygun objektif ve değerlerin bazı kanonik belirlemelerle uyumlu olma ihtiyacından veya güdüsüz bazı yetkeci sınırlamalardan bağımsız olduğunu⁵⁶⁸, refahın güdülenmenin yalnızca bir yönünü oluşturduğunu⁵⁶⁹ ve “kişisel özgürlük”, “otonomi” gibi kişinin özel yaşamında özne rolü ile ilgili kavramların varlığından ötürü refahın çok ötesinde bir düşünceye sahip olmamız gerektiğini belirtir⁵⁷⁰. Ayrıca kişinin sadece kendi çıkarı peşinde koştuğu fikri, Sen için kişiyi rasyonel ahmak olarak görmektir. Sadece kendi çıkarı peşinden koşan rasyonel ahmak, kişinin makul seçimlerinin arkasında yatan farklı sebepleri, kişinin amaçlarını ve değerlerini, öz çıkarları ve sosyal refahı gibi farklı kavramlar arasındaki ayrımı görme yeteneğine haiz değildir⁵⁷¹.

---

⁵⁶³ Sen, “On Ethichs and Economics”, a.g.e., s. 43, Sen, “Well-Being, Agency and Freedom..”, a.g.m., s. 187.

⁵⁶⁴ Sen, “On Ethichs and Economics”, a.g.e., s. 43, 59; Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 56-57.

⁵⁶⁵ Sen, “On Ethichs and Economics”, a.g.e., s. 44.

⁵⁶⁶ Sen, “Well-Being, Agency and Freedom..”, a.g.m., s. 186.

⁵⁶⁷ a.g.m., s. 188

⁵⁶⁸ Sen, “Rationality and Freedom”, a.g.e., s.6

⁵⁶⁹ Sen, “Well-Being, Agency and Freedom..”, a.g.m., s. 188

⁵⁷⁰ a.g.m., s. 186.

⁵⁷¹ Sen, “Rationality and Freedom”, a.g.e., s.6

Kişinin özne olma yönü ile refah yönü arasındaki ayrım önemli olduğu yapabilirlik yaklaşımında, kişinin refah yönü ve özne olma yönü çeşitli işlevsellikleri içerdiğinden ikisi de aktif kavramlardır ve bu iki kavram arasındaki ayrımın eyleyen ile etkilenen arasındaki ayrıma tekabül etmemektedir⁵⁷². Yaklaşımında, kişinin özne olma yönü (sorumluluğu içeren yön) kişinin başarılarını, fırsatlarını ve muhtemelen kişinin kendi refahını sağlama çabasının ötesinde geçerek, başkaca amaçlar ve değerler açısından değerlendirmeyi kapsar⁵⁷³. Kişinin özne olma yönünün önemi, genel olarak, kişiyi sorumlu eyleyen olarak görme fikriyle alakalıdır⁵⁷⁴. Kişinin refah yönü ise; “kişisel avantaj bağlamındaki başarılarını ve fırsatlarını kapsar”⁵⁷⁵. Refah yönü (sempatiyi içeren yön), bütüncül/dağıtıcı adaleti ve kişinin sahip olduğu kişisel avantaj açısından anlaşmaların doğasını değerlendirirken önemlidir⁵⁷⁶. Bu anlamda, kişinin refah yönü, özellikle sosyal güvenliğin ve elbette sosyal güvenliğin bir parçası olarak sosyal yardımların, kamusal hükümlerin hayata geçirilmesinde, temel ihtiyaçların karşılanması için yapılan planlamalar gibi spesifik bazı alanlar bakımından oldukça önemlidir. Bu anlamda, toplumsal anlaşmalardan kişilerin beklentilerinin neler olabileceğinin değerlendirilmesinde ve refah talebinde refah yönü oldukça önemli rol oynar. Diğer taraftan, kişisel ahlaka ilişkin birçok konuda özne yönü, kişinin kendisi dışındakilere karşı sorumluluğu bakımından da oldukça önemli olabilir⁵⁷⁷.

Belirtelim ki; kişiye faydacı anlayışla muamelede bu farklı yönlerin ayrımında başarısızlığa uğrama ve normatif değerlendirmeyi sadece refah temelinde ele alma bakımından eksiklik söz konusu olacaktır. İkincisi; faydacı anlayışın mutluluk, haz ve arzu edilene ulaşma şeklindeki farklı formlarıyla refaha yaklaşımı da kusurludur. Her ne kadar kişinin mutlu olması az bir başarı değilse de, kişinin refahı bakımından önemli olan tek şey başarı da değildir. Ayrıca arzu genellikle istenen şeyin değerli doğasının bir göstergesi olsa da, arzu ölçüsü değerinin çok yetersiz bir yansıması olabilir. Üçüncüsü; kişinin başarılarının yanı sıra, özgürlükleri de değerli olarak görülebilir. Buradan

⁵⁷² Sen, “On Ethichs and Economics”, a.g.e., s. 59.

⁵⁷³ Sen, “The Living Standart”, a.g.m., s. 37., Sen, “On Ethichs and Economics”, a.g.e., s. 59; Sen, “Rationality and Freedom”, a.g.e., s.58 .

⁵⁷⁴ Sen, “Well-Being, Agency and Freedom..”, a.g.m., s.186, 204; Sen, “On Ethichs and Economics”, a.g.e., s. 59.

⁵⁷⁵ Sen, “The Living Standart”, a.g.m., s., 37., Sen, “On Ethichs and Economics”, a.g.e., s., 59; Sen, “Rationality and Freedom”, a.g.e., s. 58.

⁵⁷⁶ Sen, “On Ethichs and Economics”, a.g.e., s. 59.

⁵⁷⁷ Sen, “Well-Being, Agency and Freedom..”, a.g.m., s. 208.

hareketle, kişinin elde ettiği ya da başardığı şeylerin yanı sıra, kişinin seçenek ve fırsatları da normatif değerlendirmede göz önünde tutulabilir⁵⁷⁸. Ayrıca yapabilirlik yaklaşımının içerdiği sempati ve sorumluluk kavramlarından hareketle de faydacı anlayışta yaklaşımın eksiklikleri ortaya konulabilir. Daha önce detaylandırıldığı üzere kişinin diğer amaçları ile ilgili olan sorumluluklarını (commitments) gözardı ederek odağımızı daraltığımızda, özne başarısından kişisel refaha odaklanmış oluruz. Bu odağı daha daraltığımızda; kişinin refahını artıran eylem olarak sempatiyi dışladığımızda, odağımızı kişisel refahtan yaşam koşullarına çevirmiş oluruz. Bu dar kapsamlı perspektif altında, kişinin kendi yaşamıyla ilgili kişisel refahı ise kişinin yaşam standardını üzerinden okumayı gerektirecektir⁵⁷⁹.

Thomas Scallion (1982) faydacılığın cazibesinin çoğunun, rakip görüşlerin temelleriyle öne sürülen zorluklardan ileri geldiğini iddia etmektedir. Ayrıca o, faydacılık ilkelerinin yaygın etkisinin "felsefi faydacılık" olarak adlandırdığı ve fanilerle alakalı özgü bir tezden; bireysel refaha ilişkin gerçeklerin tek temel ahlaki gerçekler olduğu tezinden kaynaklandığı ileri sürdü⁵⁸⁰. Ancak Sen, "bu felsefi faydacılık tezi dikkate değer bir bildirişimsel temel sunmakla birlikte, bu bildirişimsel temeli kabul etmek için yeterli değildir" der. Sen, "bildirişimsel temel olarak refah görüşü" olarak adlandırdığı bu felsefik tezi bildirişimsel monizm (bircilik) olarak betimler⁵⁸¹. Sonuç olarak, yapabilirlik yaklaşımında kişinin özne olma yönü ile refah yönü önemli olmakla birlikte, ikisi de oldukça farklı nedenlerden ötürü önemlidir. İlk perspektifte kişi fail-yapan (doer) ve hükmeden (judge) olarak görülürken, diğer perspektifte aynı kişi, çıkarları ve avantajları düşünülmesi gereken bir yararlanıcı olarak görülür. Bu bağlamda bildirişimsel monizm için bu çoğul yönlerin gözardı edilmesi gerekir⁵⁸².

Geleneksel iktisat literatüründe kişi; kendi tüketimine bağlı olduğu ve bu tüketimle kendisinin bütün seçimlerini belirleyen fayda fonksiyonunu maksimize etmeyi amaçladığı varsayılır. Oysaki kişisel çıkarın kompleks yapısı üç ayrı ve bağımsız yön içerir. Bunlar; benmerkezci refah, kişinin kendi çıkarına yönelik amaçlar ve kendi amacına yönelik seçimdir. Benmerkezci refah; bir kişinin refahı yalnız kendi tüketimine

⁵⁷⁸ Sen, "On Ethichs and Economics", a.g.e., s. 60.

⁵⁷⁹ Sen, "The Living Standart", a.g.m.,s. 38.

⁵⁸⁰ Scallion 1982'den aktaran Sen, "Well-Being, Agency and Freedom..", a.g.m., s. 185.

⁵⁸¹ Sen, "Well-Being, Agency and Freedom..", a.g.m., s. 185-186

⁵⁸² a.g.m., s. 208.

bağlıdır ve özellikle /hususî olarak başkalarına karşı sempati ve antipatiyi içermez. Kendi refahına yönelik amaçlar; bir kişinin amacı kendi refahını maksimize etmektir. Belirsizlik durumu veriyken, bu refahın olasılığının ağırlıklandırılması, refahın beklenen değeridir ve burada başkalarının refahına doğrudan önem verilmez. Kendi amacına yönelik seçim; kişinin her seçim eylemi doğrudan kendi amacının gerçekleştirilmesi içindir. Kendi amacına yönelik seçimde ise; diğer kişilerin kendi amaçlarına ulaşma hedefi veriyken, her bir kişinin başarısının karşılıklı bağımsızlığı göz ardı edilir. Geleneksel iktisatta, bu üç varsayım eşzamanlı yapılarak birleştirilir. Ancak bu üçünü birbirinden ayırmak mümkündür. Örneğin; kişinin tek amacı kendi refahını maksimum seviyeye çıkarmak olsa ve bütün seçimleri bu amacını içerse bile, kişinin refahı sadece kendi tüketimine bağlı olmayabilir. Kişinin refahı sadece kendi tüketimine bağlı olduğu varsayılsa bile, kişinin kendi refahını maksimize etmekten başka amaçlara da sahip olabilir. Ahlakî düşünme, kişiye kendi refahını maksimize etme amacı dışında bir başka amacı üst düzeye çıkarmayı telkin edebilir ve kişisel refahı kendi tüketiminden daha geniş bir tabana yaymaya yöneltebilir⁵⁸³

Yapabilirlik yaklaşımının özne yönü ile refah yönü arasında yaptığı ayrım; “eyleyen başarısı ile refah başarısı arasındaki ayrım” ve “eyleyen özgürlüğü ile refah özgürlüğü arasındaki ayrım” şeklinde bir başka ayrımın daha yapılmasını gerektirir.

Eyleyen başarısı ile refah başarısı arasındaki ayrım; kişinin refahı ile bağlantılı olsun ya da olmasın kişinin değerli bulunduğu amaçlarını ve değer verdiği şeyleri gerçekleştirebilmesidir. Bu anlamda eyleyen başarısı ile refah başarısını arasındaki ayrım, kişinin sosyal refahından ziyade başka amaçlara sahip olabilmesinden kaynaklanmaktadır. Bir kişi eyleyen olarak (özne olarak) sadece kendi refahının peşinden gitme ihtiyacı içinde değildir. Bu nedenle eyleyen başarısı; kişinin değerli bulunduğu amaç ve hedeflerinin tamamını başarmayı içerir. Eğer bir kişi, ülkesinin bağımsızlığını ya da ülkesinin refahının artırılması gibi genel bir amaç peşindeyse (eyleyen başarısı) kişi değerli gördüğü bu amaç uğuna, kişisel olarak fedakârlıkta bulunarak (hatta kişi hayatı uğruna bu amacı gerçekleştirmeyi göze alabilir) ve birçok

---

⁵⁸³ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 80-81

şeyden kişisel olarak fedakârlık yaparak savaşılabılır. O halde eyleyen başarısı, refah başarısına karşılık gelen bir başarı olmadan da gerçekleşebilir⁵⁸⁴.

Eyleyen özgürlüğü ile refah özgürlüğü arasındaki ayırım ise; eyleyen özgürlüğü kişinin değerli bulduğu ve gerçekleştirmeye çalıştığı şeyleri başarabilme özgürlüğüdür. Refah özgürlüğü ise; kişinin refahı açısından kurucu bir öneme sahip olan şeyleri başarabilme özgürlüğüdür. Refah özgürlüğünü en iyi kişinin yapabilirlikleri yansıtır⁵⁸⁵. Refah özgürlüğü ile refaha ilişkin bir değerlendirme, kişinin refahına yönelik değerlendirme kapsamın genişletilmesi anlamına gelir. Fakat refah özgürlüğü, sadece spesifik özgürlüklerdir ve bu spesifik özgürlüklerle aktif eyleyen olarak kişinin sahip olduğu bütün özgürlükleri içermez. Refah özgürlüğü, spesifik amaçlarla yakından ilişkili ve bu ilişkili amaçlara işlevsellik vektörlerini seçerek ulaşma özgürlüğü olarak görünmesine rağmen, özne özgürlüğü önceden belirlenmiş herhangi bir amaç bağlamında değerlendirilemez. Sonuç olarak, eyleyen özgürlüğü refah özgürlüğünden daha geniş perspektife sahiptir⁵⁸⁶.

3.3.4.5. Yapabilirlik Yaklaşımının Muhtaçlığa Yaklaşımı

Sen, “muhtaçlığı yapabilirliklerden yoksun olmak” şeklinde tanımlar. Muhtaçlığı gelirden yoksunluk olarak görmekten ziyade temel yapabilirliklerden yoksunluk olarak gören Sen’in bu yaklaşımının ardında; kişilerin temel yapabilirliklerden yoksun olmaları halinde erken ölümlerle, yetersiz beslenme ve hastalıklara maruz kalma, temel eğitimden mahrum kalma ve vb. bir dizi başarısızlığa uğramaları yatmaktadır⁵⁸⁷. Bu anlamda Sen için yapabilirliklerle donatılmış bir hayat, kişinin en azından ortalama bir ömre sahip olabildiği, yaşam süresi boyunca özgürlük ve sefalet yoksunluğu çekmeden iyi bir yaşam sürdürebilme yeteneğine sahip olduğu bir hayattır⁵⁸⁸.

Esas aldığı bildirişimsel temelle hem diğer bilindik yaklaşımlara karşı bir çözümleme girişimi için temel argümanı yaratan, hem de bilindik yaklaşımlardan farklılaşan Sen, muhtaçlığın yapabilirliklerden yoksunluk şeklinde algılanması

⁵⁸⁴ Sen, “The Living Standart”, a.g.m.,s. 37; Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 56.

⁵⁸⁵ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 57; Sen, “Well-Being, Agency and Freedom..”, a.g.m., s., 203.

⁵⁸⁶ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 57; Sen, “Well-Being, Agency and Freedom..”, a.g.m., s. 203-205.

⁵⁸⁷ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 109-110; Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 36; Amartya Sen, “Poor, Relatively Speaking”, *Oxford Economic Papers*, V. 35, No. 2, 1983, p. 153.

⁵⁸⁸ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 27-28

gerektiğine ilişkin temel alt yapıyı; öncelikle muhtaçlığa ilişkin yaklaşımların yetersizliklerini göstererek ortaya koyma çabası içine girmiştir. Bu anlamda Sen, muhtaçlığa ilişkin temel alt yapısının inşasını Rowntree'nin Biyolojik Yaklaşımı (mutlak muhtaçlık/yoksulluk anlayışı), göreceli muhtaçlık/yoksulluk yaklaşımı ve eşitsizlik yaklaşımı üzerinden yapmıştır.

Rowntree⁵⁸⁹ (1901)'in muhtaçlığa ilişkin York'taki çalışmasında muhtaçlığı; *kazançların/gelirlerin* sadece fiziksel/bedensel etkinliği sürdürebilmek için gerekli olan minimum ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalması şeklinde tanımlanmıştır⁵⁹⁰ Rowntree, mutlakçı bir anlayışla sadece kişilerin hayatta kalabilmeleri için ya da iş verimliliği ile ilgili gereksinimleri içerecek şekilde muhtaçlığın sınırları çizmiştir⁵⁹¹.

Sen, yaklaşımın özellikle fiziksel özelliklerle alakalı farklılıkları, iklim koşullarını ve işle ilgili farklılıkları göz önünde bulundurmadığını ileri sürerek yaklaşımda eksik spesifikasyonların varlığına işaret eder. Bu anlamda, gerçekte spesifik bir bölgede spesifik bir grup için bile beslenme gereksinimlerinin tam olarak tespit edebilmek mümkün değildir. Maddi refah ve birçok gelişmiş ülkede beslenme biçimleri giderek daha fazla gelişmektedir. Bu durumda minimum beslenme gereksinimleri için bir sınır belirlemek oldukça zordur. Minimum beslenme gereksinimleri, minimum gıda/yiyecek gereksinimleri şeklinde ele alındığında, bu gereksinim malın seçimine bağlı olacak şekilde belirlenecektir. Bu problem, beslenme gereksinimlerini karşılamak amacıyla minimum maliyetli bir beslenme şeklinin belirlenmesiyle çözüme kavuşturulabilir. Ancak bu minimum maliyetli beslenmenin ne olduğu belli olmadığından, çözümlene düşük maliyetli bir çözümlenmeye dönüşür. Ayrıca, kişilerin yiyecek alışkanlıkları, böyle bir maliyet minimizasyonu uygulamalarıyla belirlenemez. Tüm bu problemlere ek olarak, minimum gereksinimler gibi gıda dışı öğeleri belirlemek

⁵⁸⁹ Muhtaçlık yazınına ilişkin çalışmalar bakımından Seebom Rowntree'nin yaptığı çalışmalar dönüm noktası niteliğindedir. Rowntree'nin 1880'lerde İngiltere York'ta muhtaçlığa ilişkin yürüttüğü geniş çaplı araştırmalarda, "kimlerin gerçekte muhtaçlık içinde olduğu" sorusuyla ilgilenecek muhtaçlık algısına yeni bir boyut kazandırmıştır. Rowntree'ye kadarki dönemde işçi sınıfının durumunu anlama girişimi olan muhtaçlık, Rowntree'nin muhtaçlığa ilişkin bakış açısının farklılaşmasıyla, gerçekte toplumda muhtaçların kimler olduğunu saptama ve sayısallaştırma formuna dönüşmüştür. Belirtelim ki; Rowntree'den beri bu muhtaçlık araştırmalarının sorusu aynıdır; muhtaçlar kimlerdir ve sayıları ne kadardır (Aynur Özügürlü, "Yoksulluk Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış", *Mülkiye Dergisi*, C. 30, S. 250, 2006, s. 58). Ayrıca belirtelim ki; Townsend'in muhtaçlığa ilişkin göreceli yaklaşımını, Rowntree'nin çalışmalarını değerlendirmeci bir yaklaşımla ele alarak; farklı açılardan itiraz ederek (eleştirel bir bakış sergileyerek) geliştirmiştir.

⁵⁹⁰ Sen, "Poverty and Famines", a.g.e., s. 11.

⁵⁹¹ a.g.e., s. 12.

kolay değildir ve problem genellikle gelirin belirli bir oranının gıda maddelerine harcanacağı varsayımıyla çözülür. Bu varsayım, minimum gıda maliyetleri, minimum gelir gereksinimleri türetmede kullanılabilir. Fakat gıda harcamaları için ayrılan gelir kültür ve yeme alışkanlıklarına, göreceli fiyatlara ve mevcut mal ve hizmetlere bağlı olarak değişir⁵⁹².

Muhtaçlığı göreceli bir anlayışla ele alarak, hem asgari geçim hem de muhtaçlığın göreceli kavramlar olduğunu ileri süren Townsend (2010), bu kavramların belirli bir zamanda belirli bir toplumda, o toplumun üyeleri tarafından kullanılan maddi ve manevi kaynaklarla ilişki bir şekilde tanımlanabileceğini ileri sürmüştür⁵⁹³. Townsend, muhtaçlığın statik değil, dinamik bir kavram olduğundan hareketle; insanoğlunun bir çölde yaşayan bir Robinson Crusoe olmadığını belirterek, kişinin işiyle, ailesiyle, yaşadığı toplumla; bir ilişki ağı içinde olan sosyal bir varlık olduğunu, sosyal varlık olmanın bir gereği olarak; muhtaçlığa sadece fiziki ihtiyaçlar temelinde yaklaşılmasına karşı çıkar. Townsend ayrıca, toplumun yapısı, organizasyonu, fiziksel çevresi ve mevcut kaynaklarından bağımsız bir şekilde herhangi bir zamanda ve herhangi bir toplumda uygulanan sağlık ve fiziksel verimliliğin sürdürülebilmesi için “yaşamın mutlak gereklilikleri listesi” olmadığını ileri sürer⁵⁹⁴. Bu bağlamda göreceli muhtaçlık; kişinin üyesi olduğu toplumda kendinden beklenen davranışları sergileyebilmesini mümkün kılan hayat koşullarına (sosyolojik muhtaçlık sınırını aşan) sahip olabilmektir.

Mutlak muhtaçlık yaklaşımına nazaran kişiyi çevresiyle daha bütünsel bir şekilde ele alan ve mutlak muhtaçlığa nazaran görece daha üstün olan bu yaklaşımı Sen, gelirin göreceli yoksunluğu şeklinde okunabilecek bir yaklaşım olduğunu belirterek, muhtaçlık değerlendirmeleri için yetersiz bir yaklaşım olduğunu ileri sürer. Bu anlamda, göreceli yoksunluk kavramının muhtaçlık analizlerinde sıklıkla kullanıldığını belirten Sen, muhtaç olmak ile yoksun olmak arasında mutlak bir ilişki olduğunu ve sosyal bir varlık olan insan için yoksunluk kavramının göreceli olacağını kabul etmekle beraber göreceli yoksunluk teriminin bazı belirgin farklılık ve ayrımlar içerdiğini belirtir. Bu doğrultuda ayrımın ilki; duygu yoksunluğu ve yoksunluk koşulları arasındaki zıtlıkla

---

⁵⁹² A. yer.

⁵⁹³ Peter Townsend, “The Meaning of Poverty”, *The British Journal of Sociology*, V. 61, I. 1, 2010, p. 85-86.

⁵⁹⁴ Townsend, a.g.m., s. 93-94.

ilgilidir. Townsend ikincisinin daha iyi bir kullanım olacağını savunmuştur. Esasında koşullara odaklanarak bir dizi ölçüt hakkında söylenebilecek çok şey vardır. Dolayısıyla göreceli yoksunluğun objektif bakımından kullanımıyla çevrelerindeki insanlara nazaran kişilerin arzuladıklarından daha azına sahip oldukları şeyler (örneğin gelir, olumlu istihdam koşulları ve vb.) ortaya konulabilir. Bu bağlamda, Townsend haklı olarak her toplumda paylaşılan ve onaylanan yaşam tarzı ve kaynakların dağılımında ailelerin bu kaynaklardan yeteri kadar pay alamadıkları durumda, yaşanan toplumun geleneklerini, aktivitelerini ve yaşam biçimini içeren beslenme biçimlerini tanımlama çabasının önemini vurgulamıştır. Ancak yoksunluk koşullarının teşhisi duygu yoksunluğundan bağımsız olamayacağından, maddi koşullar kişilerin bakış açısından bağımsız bir şekilde değerlendirebilmek mümkün değildir. Ayrıca duygular açık bir şekilde belirtilmemiş olsa da, onlar koşulların teşhisinde örtük bir şekilde devreye girerler. Sonuç olarak, önemli olarak görülen yaşam tarzları ve seviyelerinin paylaşımının başarısızlığına karar vermede duygu yoksunluğunun da göz önünde bulundurulması zorunludur. Ayrıca belirtelim ki; koşulların tarafsız bir şekilde teşhisi duyguların nesnel bir şekilde anlaşılması ile mümkün olur⁵⁹⁵.

İkinci ayırım, karşılaştırma için referans gruplarının seçimiyle ilgilidir. Burada kişilerin kendilerini karşılaştırdıkları gruplara bakmak gerekir ve bu göreceli yoksunluğa dayalı muhtaçlık çalışmalarının en zor yönlerinden biri olabilir. Kuşkusuz karşılaştırma, kişinin yaşadığı toplumdaki politik faaliyetlerden bağımsız değildir. Çünkü bir kişinin yoksunluk duygusu “kim neye sahip olabilir” ve “kişinin neyin adil olduğuna dair bakış açısı” kadar “kişinin beklentileriyle” de yakından ilişkilidir⁵⁹⁶.

Muhtaçlığa ilişkin bir diğer yaklaşım eşitsizlik yaklaşımıdır. Muhtaçlığın eşitsizlik olarak görülmesi lehine argümanlar, Miller ve Roby (1971) tarafından güçlü bir şekilde sunulmuştur. Milly ve Robby'nin ortaya koyduğu eşitsizlik yaklaşımının özünü, muhtaçlık sınırını ölçme girişiminden uzaklaşma oluşturur. Bu yaklaşımda, en muhtaç kesimdeki % 10'luk ya da % 20'lik muhtaçları ile toplumun geri kalan kişileri arasındaki farklılıkların doğası ve büyüklüğü esas alınarak değerlendirilmesi esastır⁵⁹⁷.

---

⁵⁹⁵ Sen, “Poverty and Famines”, a.g.e., s. 16.

⁵⁹⁶ A. yer.

⁵⁹⁷ a.g.e., s, 14.

Ancak Sen, temelde eşitsizlikle⁵⁹⁸ muhtaçlığın birbirinden ayrıldığını belirtir. Sen'e göre muhtaçlığı eşitsizlik zemininde ele alma çabası, hem eşitsizliğe hem de muhtaçlığa adaletsiz bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca o, bu iki kavramın birbiri ile alakalı olduğunu kabul etmekle beraber, kavramların birbirini kapsamadığını belirterek de karşı çıkar. Örneğin yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere doğru bir gelir aktarımı yapıldığı zaman eşitsizlik azaltılmış olur. Ancak bu muhtaçlık algısına tamamen etki etmeyebilir. Benzer şekilde, gelirden genel bir düşüş olduğunda, eşitsizlik ölçümünde herhangi bir değişikliğe gidilmeden gerçekte bu ani gelir düşüşü, açlığa ve beslenmede düşüşe yol açabilir. Böyle bir durumda ise muhtaçlığın değişmediğini iddia etmek Sen'e göre fantastik bir yaklaşım olacaktır⁵⁹⁹.

Sokratesçi bir soru olan “insan nasıl yaşamalı” sorusu⁶⁰⁰ ki; bu aynı zamanda Aristoteles'in de ilgi duyduğu bir soruydu, iyi bir yaşam için gerekli olan araçları odağa yerleştirmeyi (bildirişimsel temel olarak almayı) gerekli kılar. Yapabilirliklerden yoksunluk anlamında bu bildirişimsel temel; kişinin değer verdiği bir yaşama ulaşabilme özgürlüğünü ifade eder⁶⁰¹. Sen'in gelirden ve servetten yapabilirliklere doğru genişlettiği bildirişimsel temeli eşitsizlik ve muhtaçlık anlayışımızı oldukça radikal bir tarzda zenginleştirir⁶⁰². Diğer taraftan Sen, yapabilirliklerle gelir ve servet arasındaki ilişkiyi kabul etmekle beraber, gelirin ve servetin kişinin yaşam koşullarında ve kalitesini belirlemede oynadığı rolün sınırlı ve koşullu doğasının farkında olmanın önemini vurgular⁶⁰³. Bu anlamda yapabilirliklerden yoksunluğun tam olarak anlaşılabilmesi için Sanskritçe bir metinde yer alan Maitreyee ve kocası Yajnavalkya arasında servet hakkında geçen konuşma dikkate değerdir. Maitreyee kocası Yajnavalkya'ya:

Yeryüzünün bütün servetleri'nin sadece kendisine ait olması halinde ölümsüzlüğü elde edip edemeyeceğini merak eder. “Hayır” diye karşılık verir Yajnavalkya, “yaşamın zenginlerinki gibi olabilir. Ancak servet sayesinde

⁵⁹⁸ Sen'in eşitsizliğe yaklaşımı etkinlik tartışmalarında detaylandırılacaktır.

⁵⁹⁹ Sen, “Poverty and Famines”, a.g.e., s. 15.

⁶⁰⁰ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 13.

⁶⁰¹ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 103.

⁶⁰² a.g.e., s. 141.

⁶⁰³ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 29, 126-127; Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 107, 112-113.

*ölümsüzlüğü elde etmeyi ummak hayaldir.” Bunun üzerine Maitreyee şöyle der:
"Bana ölümsüzlük getiriyorsa serveti ne yapayım?"*⁶⁰⁴

Aristoteles, *Nikomakhos Etik*'te servetle iktisat arasındaki ilişkiyi *insani amaçlarla ilişkilendirerek*; “para kazanmayı amaçlayan hayat zorlanarak yaptığımız bir şeydir; aradığımız açıktır ki servet değildir. Çünkü servet sadece faydalıdır ve başka bir şey uğruna istenir” der⁶⁰⁵.

Elbette yoksunluklar bakımından gelirin önemli bir yeri vardır. Nitekim gelir yetersizliği çoğu zaman muhtaçlıkla birlikte anılan açlık, yeterli beslenememe vb. yoksunluklarının başlıca sebebidir. Ancak muhtaçlığa gelir eşitsizliği perspektifinden yaklaşılmaması gerektiğine dair Sen'in bir argümanı, yapabilirlik yaklaşımını inşa ederken ahlaki analizleriyle Sen'i derinden etkileyen Rawls'ın birincil değerler çözümlemesidir. Daha önce de bu çalışmada ele alındığı üzere, Rawls fırsat, hak ve özgürlükleri, servet ve geliri ve özsaygının toplumsal temellerini içeren birincil değerler çözümlemesiyle, kişilerin ayrı ayrı amaçlarından bağımsız ihtiyaç duydukları kaynakların geniş bir perspektifte ele alınması gerektiğine işaret etmiştir⁶⁰⁶. Buradan hareketle gelir-servet ve muhtaçlık arasındaki ilişkiye rağmen, muhtaçlığa yapabilirliklerden yoksunluk şeklinde yaklaşmak için gelir ve servetin bir araç olduğu gerçeği önemli ve güçlü bir argümandır. Ancak muhtaçlığa yapabilirlik perspektifinden yaklaşmak için başka güçlü argümanlar da ileri sürülebilir.

İlk olarak; muhtaçlığı, yapabilirliklerden yoksunluk şeklinde saptamak mümkündür. Muhtaçlığı bu perspektiften ele almak, sadece araçsal olarak önemli olan gelirin yerine başkaca yoksunluklara yoğunlaşmak anlamına gelir

İkinci olarak; yapabilirliklerden yoksunluğa gelir dışında etki eden unsurlar da vardır. Bu bağlamda muhtaçlığa yapabilirliklerden yoksunluk şekline ele almak, diğer unsurları da dikkate almayı gerektirir.

Üçüncü olarak; gelirin yapabilirlikler üzerindeki etkisi bağımlı ve koşullu olup, düşük gelir düşük yapabilirlik arasındaki araçsal ilişki toplumdan topluma, aileden aileye ve bireyler arasında değişebilir⁶⁰⁷.

⁶⁰⁴ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 27-28.

⁶⁰⁵ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, (Çev.) Zeki Özcan, Ankara, Sentez, 2014, s. 51

⁶⁰⁶ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 101-102; Sen, “Poor, Relatively Speaking”, a.g.m., s. 163-164

⁶⁰⁷ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 127; Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 112-113.

Belirtelim ki; bu koşullu değişimlerin çeşitli sebepleri olabilir. İlk olarak, gelir ve yapabilirlikler arasındaki ilişki, kişinin yaşına, toplumsal rolüne, yaşadığı yerleşim yerine, epidemiyolojik atmosfere, kişilerin kısmı olarak denetleyebildiği ya da hiç denetleyemediği değişikliklerden güçlü bir şekilde etkilenir⁶⁰⁸.

İkincisi; “i). gelir yoksulluğu ile ii). geliri işlevlere dönüştürmenin zorluğu arasında bir dezavantajlar ‘bağlantısı’ olabilir”. Örneğin kişinin yaşına bağlı olarak, kişi gelir edinme yapabilirliğinde düşüş yaşayabilir. Ancak yaşlılık gelirin yapabilirliklere dönüştürülebilmesini de zorlaştırır. Çünkü yaşlı kişi, kendisine göre daha genç birisine nazaran gelirini yapabilirliklere dönüştürebilmek için (örneğin sağlık giderlerini karşılayabilmek için kişi daha fazla gelire ihtiyaç duyuyor olabilir) daha fazla gelire ihtiyaç duyabilir⁶⁰⁹. Buradan hareketle yapabilirlik yoksunluğu anlamındaki gerçek muhtaçlık, gelir anlamındaki muhtaçlıktan çok daha fazla önemlidir. Belirtelim ki; bu, gelir düşüklüğüne ilave olarak malları kişisel işlevsellik kazanımlarına dönüştürmede problemleri olan hastalara, yaşlılara ya da diğer gruplara yardım amaçlı kamusal eylemleri değerlendirmede de önemli bir rol üstlenebilir⁶¹⁰.

Üçüncüsü, orantısız aile içi paylaşımlarında da muhtaçlığa gelir perspektifinden yaklaşmak problemlidir. Bazı kişilerin lehine dağıtım esas alınarak, gelirin orantısız bir şekilde dağıtıldığı ailelerde, gelirden orantısız pay alanların gelir yoksunluğu yanında yüzleştiği yetersiz beslenme, hastalıklara maruz kalma, temel eğitimden yoksunluk gibi başkaca yoksunluklar da ortaya çıkabilecektir⁶¹¹.

Son olarak, gelir bakımından görelî bir yoksunluk, yapabilirlikler bakımından, mutlak yoksunluğa sebep olabilir. Zengin bir ülkede görece muhtaç olan kişinin mutlak geliri dünya standartları esas alındığında yüksek olsa da, kişi bir yapabilirlik engeli ile karşılaşabilir⁶¹². Belirtelim ki; bazı zengin ülkeler kamusal hükümler bakımından başarısızlıklara uğramaktadırlar. Örneğin ABD'de halk sağlığı için yapılan düzenlemeler çok yoksul olan birçok ülkeye göre çok yetersizdir. Bu yetersizlikler özellikle bazı grupları (siyahlar gibi) çok daha fazla etkilemektedir. Kişi başına düşen gayri safi milli

⁶⁰⁸ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 127-128; Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 19-20, 112-113

⁶⁰⁹ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 128; Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 28, 113.

⁶¹⁰ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 128-129; Sen, “Individual Freedom As A Social Commitment”, a.g.m., s. 64-65.

⁶¹¹ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 113.

⁶¹² Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 130.

hasıla bakımından Amerika Birleşik Devletleri dünyadaki en zengin ikinci ülke olabilir ancak ABD nüfusunun doğum sırasındaki ortalama ömür beklentisi onlarca ülkenin ortalamasından daha düşüktür. Belirtelim ki; ortalama içindeki farklılıklar da oldukça dikkate değerdir. Örneğin, 35-54 yaş grubunda, siyahların beyazlara göre ölüm oranı 2.3 kat daha fazladır ve siyahların ölüm oranının yalnızca yarısı gelir farklılıklarıyla açıklanabilmektedir. New York'un Harlem bölgesindeki erkeklerin 40 yaşına ulaşma şansları, Bangladeş'te açlıktan ölenlerden daha düşüktür. Bu, kişi başına düşen gelir söz konusu olduğunda Harlem sakinleri Bangladeş'ten daha zengin olmalarına rağmen böyledir⁶¹³.

Yapabilirlik yaklaşımıyla, bildirişimsel temeli gelirlerden temel yapabilirliklere doğru genişlettiğimizde eşitsizlik ve muhtaçlığı algılayışımız önemli ölçüde farklılaşır⁶¹⁴. Bu farklılığın yarattığı etkiyle, bildirişimsel temelin yapabilirliklerden yoksunluk şeklinde okunması; eşitsizlik ve adalete yaklaşımın başka tarzlarda (örneğin hastalık, işsizlik, toplumsal dışlanma ve eğitimsizlik gibi) yoksunlukların dikkate alınmasını gerektirir ki; bu gelir eşitsizliği ya da gelir adaletsizliğinden çok öte bir yaklaşımla konuya yaklaşmayı gerektirir⁶¹⁵.

Sen, eşitsizliğe ilişkin bildirişimsel temeli gelir eşitsizliğinden ziyade temel özgürlüklere ve yapabilirliklerin paylaşımına ilişkin eşitsizliğe kaydırarak, esasında “neyin eşitsizliği sorusunun” kapsamının büyümesine ve eşitsizliğin daha geniş bir perspektifte ele alınmasına yol açmıştır. Çünkü eşitsizliğe gelir eşitsizliği şeklindeki bir yaklaşım, yukarıda da vurgulandığı üzere iki türlü bağlantının ihmalini doğurur. Bunlar; eşitsiz avantajlarının ihmal ve gelirin yapabilirliklere dönüştürülebilmesi bağlantısının ihmalidir⁶¹⁶.

Yapabilirlik yaklaşımı muhtaçlığa ilişkin çözümlemesinde, dikkati araçlardan ziyade kişilerin ulaşmak istedikleri amaçlara ve dolayısıyla da bu amaçlara ulaşmayı sağlayan özgürlükleri yaklaşımının odağına yerleştirdiği için, yapabilirlik yaklaşımı muhtaçlığın “doğasına ve nedenlerine ilişkin anlayışı güçlendirmektedir.” Bu anlayışla, yapabilirlik yaklaşımında, yoksunluklar toplumsal adaletin bildirişimsel temeline daha

⁶¹³ Sen, “Individual Freedom As A Social Commitment”, a.g.m., s. 64-65.

⁶¹⁴ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 141.

⁶¹⁵ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 154.

⁶¹⁶ a.g.e., s. 170.

yakın görülerek hem yoksunlukların daha temel düzeyde görülmesine hem de yapabilirlik-muhtaçlık perspektifinin uygunluğunu sağlamaktadır⁶¹⁷.

Sen'in muhtaçlığa yaklaşımı göreceli bir yön içermez. Bir diğer anlatımla, onun muhtaçlık dediği şey, mutlak muhtaçlıktır⁶¹⁸. Sen, muhtaçlığın göreceli olarak görülmesinin cazibesi, büyük ölçüde bazı ihtiyaçların mutlak tatmininin; kişinin toplumdaki göreceli konumundan kaynaklandığını ileri sürer⁶¹⁹. Ayrıca Sen, kişilerin muhtaçlığına daha geniş bir perspektiften yaklaşılması gerektiği fikri Smith'inde ilgilendiği bir mesele olduğunu belirterek, Smith'in konuya yaklaşımını “utanç duymadan insan içine çıkma imkânı” şeklinde özetlenebileceğini belirtir⁶²⁰. Smithçi çözümlemede bir toplumda “zorunluluk” ölçüsü şeklinde okunabilecek bu durum: kişinin utanç duymadan topluluk içine çıkabilmesi ya da o topluluğun hayatına katılabilme imkânına sahip olabilmesi gibi; kişinin yaşadığı toplumda asgari düzeyde gerekli görülen özgürlükleri gerçekleştirebilmesini ifade eder. Smith bu zorunluluk ölçüsünü ise şu şekilde ortaya koyar:

Zorunluluğu, sadece hayatın devamı için vazgeçilmez metalar olarak değil, ülke âdetlerinin onsuz en alt tabakadaki insanların bile itibarsız hale geleceği bir şey olarak anlıyorum. Sözgelimi bir keten gömleğin hayatı sürdürmek için bir zorunluluk olduğu söylenemez. Grekler ve Romalılar, öyle sanıyorum ki, ketensiz de gayet rahat yaşadılar. Ancak günümüzde, Avrupa'nın büyük bir bölümünde itibarlı bir gündelik işçi üzerinde keten gömlek olmadan insan içine çıkmaktan utanacaktır. Keten gömlekten yoksunluğun, aşırı kötü bir durum dışında hiç kimsenin döşemeyeceği rezalet derecesinde bir yoksulluğun göstergesi olduğu farz edilecektir. Âdetler, aynı şekilde, deri ayakkabıyı İngiltere'de hayatın bir zorunluluğu haline getirmiştir. Her iki cinsiyetten en itibar yoksunu kişi dahi onsuz insan içine çıkmaktan utanacaktır⁶²¹.

Yoksunlukların ortadan kaldırılmasında özgürlüğe özel bir vurgu yapan yapabilirlik yaklaşımında, kişilerin özgürlükleri genişledikçe yaşam standartları yükselecek ve kişilerin yaşantısı daha zengin daha engelsiz hale gelecektir. Belirtelim ki; böyle bir yaşantıda ise kişiler kendi iradelerini kullanarak, hem içinde yaşadıkları dünya ile etkileşme geçerek hem de hem de etkileşimde bulunarak daha bütünsel sosyal

⁶¹⁷ a.g.e., s. 131; Dreze, Sen, a.g.e., s. 43

⁶¹⁸ Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus, Sen'in mutlak muhtaçlığı ile genel kabul görmüş mutlak muhtaçlık arasındaki ayrımdır. Sen'in mutlak muhtaçlıktan kastı; kişinin yapabilirliklerden yoksun olmasıdır.

⁶¹⁹ Sen, “Poor, Relatively Speaking”, a.g.e., s. 153, 158-159

⁶²⁰ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 50.

⁶²¹ Smith 1776'dan aktaran Sen, “Poverty and Famine”, a.g.e., s. 18 Sen, “Poor, Relatively Speaking”, a.g.m., s. 159.

kişiler olurlar⁶²². Örneğin Sen, kişiye iyi bir temel eğitim ve sağlık hizmeti sunulması halinde, kişinin hem sosyal refahının yükseleceğini hem de bunun kişinin gelir edinme yapabilirliğini artırarak, onun gelir yoksunluğundan özgürleşmesini sağlayacağını belirtir. Ayrıca belirtelim ki; *Sen için temel eğitim ve sağlık hizmetleri temel bir öneme sahip olup*, Sen bu ikisi sayesinde kişilerin aşırı muhtaçlıklarıyla baş edebilme şansının artıracığını düşünür⁶²³. Bu anlamda Sen, bireysel özgürlüğün toplumsal bir ürün olduğunu belirtir. Bu toplumsal düzenlemeler ise ekonomik, siyasi, medeni hak ve özgürlükleri içeren kapsamlı düzenlemelerdir. Zira kişilerin siyasal ya da kişisel hak ve özgürlüklerden yoksun olmaları halinde, yeterli ekonomik güvenceye sahip olsalar bile, kendi yaşamlarını yönlendiren önemli özgürlüklerden ve kamusal meselelerde hayati önem taşıyan kararların alınmasına katılma fırsatlarından yoksun kalırlar⁶²⁴.

Sen muhtaçlığa ilişkin giriştiği çözümlerle muhtaçlığı yapabilirliklerden yoksunluk şeklinde tanımlanması gerektiğini uzun ve yoğun analizler sonucu ortaya koymuştur. Ancak Sen, farklı şekillerde kullanılan muhtaçlık kavramının doğasını kısıtlayan bazı açık bağlantıların varlığı nedeniyle muhtaçlığı istediğimiz şekilde tanımlamak için tamamen özgür olmadığımızı ileri sürerek, bu sorunun açıklayarak/betimleyerek (descriptive) veya politika önerileri ile ortaya konulabileceğini ileri sürer⁶²⁵.

İlkinde; muhtaçlığın tanımlanması (muhtaçlığı betimlemek veya açıklamak), muhtaçlığın onaylanması anlamına gelir. Bu aynı zamanda politika önerileri de sunmaya yol açabilir. Ancak politika önerisi türetilmiş/türev bir özelliktir ve ilk önce yapılması gereken şey, bir toplumda gerçekten kimin bazı şeylerden yoksun olduğuna karar vermektir. Muhtaçlığı ikinci formu ile ele almak, muhtaçlığı çok basit ve sade bir şekilde bir politika önerisi ile tanımlamak anlamına gelir ki; bu yöndeki bir tanımlama yoksunlukların ortadan kaldırılmasında toplum tarafından bir şeyler yapılması gerekliliğini içermektedir. Belirtelim ki; bu görüşte muhtaçlık, kamu eylemliliğinin odağını belirleme formuna dönüşür ve bu formda muhtaçlığın tanımlanması yalnızca bir

⁶²² Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 131; Dreze, Sen, a.g.e., s. 42-43.

⁶²³ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 131; Drere, Sen, a.g.e., s. 261-262. Sen’in bu düşüncesi için somut örneklerden biri Hindistan’dır. Örneğin Hindistan’ın Kerala eyaleti, ülkenin diğer eyaletleri ile karşılaştırıldığında, burada toprak reformunun gerçekleştirilmiş olması ve eğitim, sağlık hizmetleri gibi insani gelişmişlik yönünden daha ilerde olması, kişilerin aşırı muhtaçlıklarını azaltmalarına imkân vermektedir (Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 132-133).

⁶²⁴ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 50, 31-32.

⁶²⁵ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 107.

türev işlevi görür. Oysaki ilkinde muhtaçlığın tanımlanması birincil (olandır), politika kararı ise türevdir. Belirtelim ki; Sen, bu görüşlerden ilkinin kabul edilmesi gerektiğini ileri sürer. Çünkü Sen, politika seçiminin yapılabilmesi için öncelikle teşhisin yapılması gerektiğini: “teşhis, politika seçiminden önce gelir” diyerek vurgulamıştır⁶²⁶.

Bir politika tavsiyesinin/seçiminin onun uygulanabilirliğine bağlıdır. Fakat muhtaçlığın tanımlanması bunun çok ötesinde bir şeydir. İlk adım, yoksunluğun teşhisinin ortaya konulması olmalı ve sonrasında ise eğer uygun araçlara sahipsek, mevcut yoksunluklara ilişkin olarak neler yapmamız gerektiğini belirlemeliyiz. İkinci adımı ise, mevcut araçlar aracılığıyla gerçek politika seçimlerini oluşturur. Bu bağlamda, yukarıda da bahsedildiği gibi, muhtaçlığın tanımlayıcı analizi, politika seçiminden önce gelir⁶²⁷.

Muhtaçlığın tanımlayıcı analizi nasıl ilerlemelidir? İlk olarak yapılacak şey tanımlayıcı bir araştırma olduğu için analizin muhtaçlık değerlendirilmesi yapılacak toplumdaki bağımsız bir şekilde yapılması gerekir gibi bir yanılgıya düşülmemelidir. Muhtaçlığın betimlenmesinde 'nesnellik' talebi bile, bazen varsayıldığı üzere, toplumsal değişmezliği gerektirmez. Korkunç yoksunluk olarak görülen şeyler, elbette toplumdaki topluma farklılık gösterebilir. Ancak sosyal analist açısından bu değişkenlikler objektif çalışmanın unsurlarıdır⁶²⁸.

Toplumsal çeşitliliklerin varlığı, elbette, nelerin ciddi yoksulluk olarak görülmesi gerektiğine ilişkin çeşitli uzlaşıları gözardı edemez. Esasında, bazı temel işlevsellikler ve yapabilirliklere yoğunlaşmak, belirli mal paketlerine ve onların işlevselliklerini başarma tarzlarına yoğunlaşmaktan daha fazla uzlaşmayı sağlayabilir. Örneğin, akut açlığın veya ciddi beslenme yetersizliğinden kaçınmanın önemi konusunda, belirli yiyeceklerin (et, balık, tahıl ve bakliyat gibi) onların işlevsellikleri gerçekleştirilebilmek için yeterli bir şekilde tedarik edilmesinin önemine kişiler arası ve kültürler arası daha fazla uzlaşma/mutabakata varılacağı söylenebilir⁶²⁹.

---

⁶²⁶ A. yer.

⁶²⁷ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 108.

⁶²⁸ A. yer.

⁶²⁹ a.g.e., s. 109.

3.3.4.6. Yapabilirlik Yaklaşımın Etkinlik Anlayışı

Etkinlik kavramı içinde çok kısa bir şekilde değinildiği üzere refah iktisadında ekonomik etkinlik tartışmaları genel olarak Pareto-etkinlik (Pareto-optimal) tartışmaları üzerinde yükselir. Pareto etkinliği refah ekonomisinde neredeyse en çok kullanılan kriterdir ve onun kabul edilebilirliği neredeyse tartışmasızdır. Toplumsal optimallik koşulunun bir gerekliliği olarak pareto etkinliğinin kabul edilebilirliği tartışmaları fayda alanının statüsü (status) ile ilgilidir. Bu tartışmalar nadiren *uygun alanın ne olması*⁶³⁰ gerektiği yönüne kayar⁶³¹.

Pareto etkinlik; herhangi birinin yararlandığı faydanın ya da refahın bir başkasının yararlandığı faydanın ya da refahın azaltılmaksızın artırılmayacağı bir durum olarak tanımlanabilir. Pareto etkinliğin sonuçları ilk kez Arrow ve Debreu tarafından gösterilmiş⁶³² olduğundan Arrow-Debreu Teoremi şeklinde okunabilecek bu etkinlik anlayışı- herkesin faydasını artıracak şekilde etkinliğin geliştirilemeyeceğini (en azından bir kişinin faydası azaltılmadan bir başkasının faydasının artırılmayacağını) gösterir⁶³³. Pareto etkinlik temelde üç değer yargı üzerinde yükselir. Bunların ilki; “bireyin üstünde ve altında toplum yoktur” anlayışıdır. Bu anlamda Pareto etkinlik değerlendirmelerin odağında kişilerin refahı vardır. İkinci değer yargı bireyseldir. Refahın değerlendirilmesinde kişi kendi refahını en iyi değerlendirir. Bu anlamda kişi kendisi için en iyi olanı seçendir anlayışı Pareto etkinliğin esas aldığı temel anlayıştır. Üçüncü değer yargı; Bir başkasının refahında azalma olmaksızın en az bir kişinin refahı artırılabilirse sosyal refahta bir artış var demektir⁶³⁴.

Pareto etkinlik bireysel çıkarlar esas alınarak tanımlanmıştır. Bu anlamda Pareto etkinlik kişilerin kendi öz çıkarlarını hedefleyerek hareket edeceği varsayımı üzerinde yükselir. Ancak Sen, bireyselciliğin her koşulda geçerli olduğu varsayımın ampirik olarak savunmanın imkansızlığına işaret ederek, kişisel seçimle kişisel refahı birbirinden ayıran ve kişinin her zaman sosyal refahını artıracak yönde seçimler

⁶³⁰ Uygun alanın ne olması gerektiğine birazdan bu başlık altında değinilecektir.

⁶³¹ a.g.e., s. 136.

⁶³² Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 166; Sen, “Personal Utilities and Public Judgements...”, a.g.m., s. 538.

⁶³³ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 167.

⁶³⁴ Connoly ve Munro 199’den aktaran Mehmet Selim Bağlı, “Etkinlik-Eşitlik Çelişkisi Bağlamında Yeniden Dağıtım Politikalarının Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi”, *Maliye Dergisi*, S. 161, 2011, s. 265.

yapmadığını gösteren sorumluluk (commitment) kavramının devreye sokulmasının bile Pareto etkinlik modelinin yeniden ve farklı bir şekilde formüle edilmesi gerekliliği için yeterli olabileceğini ileri sürer⁶³⁵.

Sen, özçakar davranışı anlayışının yarattığı kısıtın, esas aldığımız bildirişimsel temel odağına “insanların yararlandıkları temel özgürlükleri” koyarak da giderebileceğini söyler. Sen, takip edilebilecek bu yöntemle, kişilerin seçimlerini neyin güdülediğine dair bir varsayımda bulunma gerekliliğinin de ortadan kalkacağını belirtir. Çünkü artık bildirişimsel temelin odağında özgürlükler vardır ve özçakar kaygısı yerini temel özgürlüklerin karşılanması kaygısına bırakır⁶³⁶. Ayrıca belirtelim ki; özgürlük temelli bildirişimsel temel refahçı olmayan durumları da içerdiğinden, Pareto etkinlikle minimal düzeyde özgürlük taleplerinin karşılanması imkânsızlaşacaktır⁶³⁷.

Sen, Pareto etkinliğin reddine ilişkin bir başka alternatif olarak; toplumsal uzlaşığı ileri sürer. Bu doğrultuda Sen, herhangi bir konuda açık kamuoyu tartışmaları ve pazarlıklar sonucunda⁶³⁸ çıkar çatışmaları arasında bir görüş birliğine varılarak toplumsal olarak genel bir uzlaşığı varılabileceğini belirtir⁶³⁹.

Ayrıca, Pareto etkinliği esas alındığında, bazı kişiler lüks içinde yaşarken diğer bazılarının açlıktan öldüğü bir ekonomide-toplumda optimal bir düzeyde olabilir. Zenginlerin hazlarından vazgeçmeden bir iyileştirmenin olamayacağı böyle bir durumda, bir ekonomi-toplum Pareto etkinken aynı zamanda “berbat” “disgusting” bir durumda olabilir⁶⁴⁰.

Belirtelim ki; Sen etkinlik tartışmalarını sadece Pareto etkinliği reddetme gerekçelerini ileri sürerek sürdürmemiştir. Sen, kendi etkinlik görüşlerini inşa etmeden

⁶³⁵ Sen, “Rational Fools...”, a.g.m., s. 327. Nitekim çalışma içinde çok ayrıntılı bir şekilde kişilerin sadece kişisel çıkar dürtüsü ile hareket etmediği hem “Amartya Sen’in Toplumsal Refah Uzlaşığı” başlığı altında hem de Özne Olma İle Refah Ayrımı arasındaki başlık altında detaylandırılmıştır.

⁶³⁶ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 166

⁶³⁷ Sen, “The Possibility of Social Choice”, a.g.m., s. 363. Nitekim Sen 1970 yılında kaleme aldığı “The Impossibility of a Paretian Liberal” çalışmasıyla Pareto etkinlikle özgürlük arasındaki çatışmayı; Pareto etkinliğin yarattığı “Liberal Paradoksu” ele almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Sen, “The Impossibility of a Paretian Liberal”, *Journal of Political Economy*, V. 78, I. 1, 1970, pp. 152-7

⁶³⁸ Toplu pazarlıklar çıkar çatışmalarının en iyi örneklerinden birini oluşturur. Taraflar toplu pazarlık güçlerini kullanarak nihai olarak ortak bir uzlaşığı varabilirler. Ayrıca bu çalışma içinde de “mahkûmlar çıkmazı” çözümlenmesine yer verilerek ortak uzlaşının sağlanabileceği gösterilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz “Yapabilirlik Yaklaşımının Toplumsal Refah Uzlaşığı” s. 100 vd.

⁶³⁹ Sen, *Collective Choice and Social Welfare*, 3. Edition Amsterdam, N.H., 1984, p. 26. Nitekim Sen bu kitabının 8. bölümünde ahlaki bir modelin gereklilikleri ışığında pazarlık çözümlenmelerini incelemiştir. Ayrıntılı bilgi için adı geçen eserin 118 ve devamına bakınız.

⁶⁴⁰ Sen, “Collective, Choice and Social Welfare”, a.g.e., s. 22.

önce bu karşı itirazlarla birlikte, makul bir etkinlik tartışması zemini yaratabilmek için bildirişimsel temelin ne olması gerektiğini de; eşitlik-eşitsizlik⁶⁴¹ değerlendirmesi çerçevesinde sorgulamıştır. Bu anlamda Sen'in kendi etkinlik görüşünü ortaya koymadan önce etkinlik için uygun bildirişimsel temelin ne olması gerektiği de açıklığa kavuşturulması gerekir.

Sen, kişiler arası eşitlik değerlendirmesinin gelir, servet, mutluluk, özgürlük, fırsatlar, haklar ve ihtiyaçlar gibi seçilen bildirişimsel temeller üzerinden yapıldığını belirterek, eşitsizliklerin ölçülmesin seçilen değişkene bağlı olarak yapıldığına işaret eder⁶⁴². Bu bağlamda, toplumsal düzenlemelere yönelik çeşitli yaklaşımlar arasındaki ayrımların anlaşılmasını oldukça önemlidir. Örneğin liberterler eşit haklara ilgi gösterirken, ekonomik eşitliği savunanlar eşit gelir veya zenginliği savunur, faydacılar ise toplam maksimumda herkes için eşit ağırlıklandırmada ısrarcıdırlar⁶⁴³. Bu anlamda Sen, her bir adalet teorisinin kendi yorumuyla bir temel eşitlik “basal equaliy” talep ettiğini belirtir. Her bir adalet teorisinin talep ettiği eşitlik, o teorisinin ışığı altında daha az temel görülen diğer alanlarda eşitlik talepleri ısrarcılığını ortadan kaldırır. Örneğin toplumsal örgütlenmelerin temel bir gereği olarak geniş bir liberter haklar setinde eşit haklar talep etmek, gelirin, servetin veya hizmetlerin eşitliği konusundaki ısrarı zayıflatmasının bir sonucudur. Benzer şekilde eşit gelir talep edilecek olursa, faydalar, haklar ve özgürlükler konusunda ısrarcılığın önü kapanmış olur⁶⁴⁴. Sonuç olarak, kişiler arası eşitsizliklerin ölçülmesi seçilen değişkene (tabiki teoriye) bağlı olarak yapılmaktadır. Sen bu argümandan hareketle, ölçüm ve değerlendirmelere konu olan değişkenlerin bildirişimsel temel değişkeni olarak okunabileceğini belirterek, seçilen bildirişimsel temel değişkenin çeşitli teorilerden hareketle içsel bir çoğulculuğa sahip olduğunu ileri sürer⁶⁴⁵.

Sen, bildirişimsel temelin içsel çoğulculuğunun aynı zamanda eşitliği değerlendirmede seçilen bildirişimsel temelin problemlili olabileceği sonucuna da

---

⁶⁴¹ Esasında bu, çalışmada da zaman zaman açık veya örtük işaret edilen Sen'in neden yapabilirlik eşitliğini ya da daha geniş bir formda özgürlük eşitliği talep etmediğini gerekçelendirmesinin bir başka yoludur.

⁶⁴² Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 2.

⁶⁴³ a.g.e., s. 130.

⁶⁴⁴ a.g.e., s. 131.

⁶⁴⁵ a.g.e., s. 2.

götürdüğünü belirtir. Bu belirtme; seçilen bildirişimsel temelin “alan seçiminin”⁶⁴⁶ “yanlış alan argümanı” şeklinde okunmasına yol açar. Yanlış alan argümanı, söz konusu değişkenin (gelir, servet veya her ne ise) eşitliğin sorgulanması bakımından doğru değişken olmadığı iddiası formuna dönüşür. Dolayısıyla bildirişimsel temel olarak seçilen değişken eşitlik talepleri için doğru alanı sağlamaz⁶⁴⁷.

Yanlış alan argümanı, eşitliğe ilişkin bir değerlendirmede, “yapabilirlik eşitliği” şeklinde bir bildirişimsel alan⁶⁴⁸ seçmenin daha uygun bir yöntem olacağı izlenimini uyandırmaktadır. Ancak yapabilirlik temelli bir temel eşitlik talebiyle eşitlik değerlendirmesinde de bir çatışma/anlaşmazlık⁶⁴⁹ bütünleştirici hususlar (örneğin genel olarak bireysel avantajları yükseltme, nasıl dağıtıldığı önemli olmaksızın) ve dağıtıcı hususlar arasında (örneğin, avantajların dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmak gibi) ortaya çıkabilir⁶⁵⁰. Çünkü yapabilirlik yaklaşımı eşitlik değerlendirmesinde insan heterojenliğinin odağa alınması gerektiğini belirtir. Sen, kişilerin çeşitli subjektif; yaş, cinsiyet, sağlık, zihinsel tutum gibi ve kişiden kaynaklanmayan; kişinin yaşadığı coğrafi ortam, toplumsal normlar, ailenin içinde bulunduğu maddi durum ve eğitim seviyesi gibi özelliklerin eşitlik değerlendirmesinde göz önünde bulundurulması gerektiğini savunur⁶⁵¹. İşte bu savunu, eşitlik değerlendirmesine ilişkin içsel çoğulculuk ve bu içsel çoğulculuğun yol açtığı yanlış alan argümanı⁶⁵² Sen’in etkinlik tanımlamasını en iyi şekilde anlayabilmenin yöntemlerinden biridir. Bu temel bilgiler ışığında yapabilirlik yaklaşımı açısından etkinlik; “birbiriyle bağlantılı temel özgürlüklerin bütünleştirilerek genişletme süreci olarak” okunabilir. Yapabilirlik yaklaşımı özürlüğü odağa taşıyan bir yaklaşım olarak özgürlükleri genişletme sürecinde, iktisadi, toplumsal ve siyasi alanı birlikte ele alarak aralarındaki karşılıklı etkileşimi de içermeye dahil eder⁶⁵³. Bu anlamda siyasi katılım özgürlüğü, temel eğitim alma, sağlık hizmetlerinden yararlanma fırsatına sahip olabilmek etkinliğin başarılabilmesinde (kişilerin aktif eyleyenler olarak eylemlilik gösterebilmesinde) birbirini tamamlayan nitelikte bağlantılara sahiptir⁶⁵⁴.

---

⁶⁴⁶ A. yer.

⁶⁴⁷ a.g.e., s. 138.

⁶⁴⁸ a.g.e., s. 7.

⁶⁴⁹ Eşitliğin değerlendirilmesi için hangi alan seçilirse seçilsin bu anlaşmazlık çıkacaktır.

⁶⁵⁰ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s.136.

⁶⁵¹ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 1-2, 6, 19-21; freedom of Choice s. 278.

⁶⁵² Pareto etkinliğe ilişkin Sen’in yukarıda sıraladığı karşı argümanlar da unutulmalıdır.

⁶⁵³ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 19, 24.

⁶⁵⁴ a.g.e., s. 17, 20.

Etkinliğin sağlanabilmesi için farklı türden özgürlüklerin gelişimi için belirli türdeki özgürlüklerin araçsal olarak etkin kılınması gereklidir⁶⁵⁵. Dolayısıyla, Sen etkinlik anlayışını, devlet, hukuk sistemi, piyasa, siyasi partiler, kamusal çıkar grupları, medya ve kamusal tartışma formları gibi birçok kurumu içine alan toplumsal düzenlemelere, aktif eyleyenler olarak kişilerin temel özgürlüklerini artırma ve garanti edilmesiyle yaptıkları katkı yönünden ele alır. Bu şekildeki bir yaklaşım kişileri ortaya çıkan yararların pasif alıcıları olarak görme eğiliminden, onları değişim sağlayan, değişimin aktif eyleyenleri olarak görme yönünde bir evrilmeyi gerektirir⁶⁵⁶.

Sen eğitim, sağlık ve toprak reformu gibi konularda günümüz zengin ülkelerinin geçmişte başarılı bir kamu etkinliği sergilediklerini belirterek, toplumsal fırsatların geniş ölçüde paylaşıldığına dikkat çeker. Ayrıca Sen işaret ettiği bu nokta ile etkinlik değerlendirmesini insani gelişme eksenine taşımış olur. Muhtaçlıkla mücadele anlamında da, insani gelişmenin “zenginler ve bolluk içinde yaşayanlardan çok öncelikle muhtacın yanında” olduğunu belirten Sen, insani gelişme sağlanımlarını şu şekilde sıralar: İnsani gelişme için toplumsal fırsatların yaratılması kişilerin yapabilirliklerinin ve sosyal refahlarının artmasına doğrudan katkı yapar. Bir toplum görece düşük gelirli de olsa, insani gelişme bakımından belirli bir güvenceye sahipse (örneğin herkese eğitim ve sağlık güvencesi gibi) o ülkenin nüfusunun sosyal refahı ve ömür uzunluğu bakımından olumlu sonuçlar sağlanabilir. Sen, insani gelişmenin bununla da sınırlı kalmayacağını belirterek, insani gelişmenin aktif eyleyen bireyin eyleyen özgürlüğünü de gerçek anlamda artırabileceğini ileri sürer⁶⁵⁷.

Etkinliği bu şekilde okuma, aynı zamanda etkinliğin özgürlük tipleri yoksunluklarının ortadan kaldırılması şeklinde de tanımlanabilmesini mümkün kılar. Bu tanımlaya özgürlüğün yapabilirlik yaklaşımının kurucu ögesi olduğu eklendiğinde ise; yoksunlukların ortadan kaldırılması etkinliğin kurucu ögesi haline gelir⁶⁵⁸. Bu anlamda etkin işleyen bir toplumdaki bahsedebilmemiz için kişilerin özgürlüğünü engelleyen ya da ortadan kaldıran nedenlerin, muhtaçlığın, zorbalığın, yetersiz iktisadi fırsatların,

---

⁶⁵⁵ a.g.e., s. 14.

⁶⁵⁶ a.g.e., s. 15.

⁶⁵⁷ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 201-203.

⁶⁵⁸ a.g.e., s. 14.

toplumsal yoksunlukların, baskıcı devletin yarattığı hoşgörüsüzlük ve aşırılıkların ve kamusal hizmetlerde yaşanan ihtimallerin ortadan kaldırılması gerekir⁶⁵⁹.

Sen etkinlik konusundaki yaklaşımıyla standart faydacı yaklaşımlardan ve genel olarak refahçı formulasyonlardan bariz şekilde farklılaştığını göstermektedir. Sen, genel olarak refahçılığın ve özellikle faydacılığın nihai olarak arzu, mutluluk ve haz gibi bazı zihinsel özellikler bakımından tanımlanabilecek bireysel faydayı nihai olarak değerli gördüklerini belirtmektedir. Bu ise bireysel avantajlara önem vermede iki yönden bir kısıtlılığa yol açmaktadır. İlki; özgürlükleri gözardı ederek⁶⁶⁰ sadece *başarılarla odaklanmaktır*. İkincisi ise; zihinsel ölçümler dışındaki başarılar kapsam dışı bırakılmaktadır⁶⁶¹.

Toplumsal düzende bir kişinin pozisyonu iki farklı perspektif açısından değerlendirilebilir. Kişinin başardığı şeylerle ilgili olan gerçek başarı ve değer verdiği şeyleri başarmak için sahip olduğu reel fırsatlarla ilgili olan başarıma özgürlüğü. Bu ikisinin uyumlu olmasına gerek yoktur ve etkinlik bu birbirine uyumlu olmayan özgürlükler ve başarılar açısından değerlendirilebilir⁶⁶². Ancak fayda yaklaşımı, toplumsal değerlendirme için kişilerarası karşılaştırmayı sadece başarı ile sınırlı tutmuş ve başarıları elde edilen faydalar olarak tanımlamıştır. Bu iki özellik (ikisi birlikte), toplumsal ve kişisel değerlendirme için kişilerarası bireysel faydalara odaklanan faydacı bildirişime teslim olur⁶⁶³. Başarıya bu aşırı odaklanma, Rawls'ın birincil mallarının dağıtımında olduğu gibi politik değerlendirmeyi başarının araçlarına dayandıran argümanlarla zayıflamaya başlamıştır. Birincil mallar formundaki araçlar şüphesiz ki;

⁶⁵⁹ a.g.e., s. 18.

⁶⁶⁰ Ayrıca daha önce de belirtildiği üzere faydacılık bireysel refahın standart formu olduğundan, faydacılık anlayışı çerçevesinde refaha ilişkin sınırlı bir değerlendirme yapabilmek mümkün olur. Zira faydacılık anlayışında sosyal refahın önemli öğelerinden biri olan özgürlük ve kişiler için önemli olabilecek diğer amaçlar kapsam dışıdır (Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 32).

⁶⁶¹ Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 6, 32; Sen, "Individual Freedom As A Social Commitment", a.g.m., s.59-60. Yapabilirlik yaklaşımı fırsat eşitliği bakımından da büyük ölçüde farklılaşmaktadır. Bir kişinin başarıma özgürlüğüne sahip olabilmesi için basit formda fırsatlara sahip olması gerekir. Fakat "fırsat eşitliği" kavramı politik literatürde çok sınırlayıcı bir şekilde bazı belirli araçların eşit bir şekilde herkese sunma veya bazı engellemelerin veya sınırlamaların eşit uygulanabilirliğine veya uygulanamazlığına referansla kullanılır. Dolayısıyla karakterize edilen fırsat eşitliği, genel özgürlüklerin eşitliği gibi bir şey değildir. Fırsat eşitliğinin genel özgürlüklerin eşitliğine karşılık gelmemesinin temelinde iki şey vardır; insanoğlunun heterojenliği (çeşitliliği) ve Standart olarak tanımlanan "fırsat eşitliği" alanında yer almayan çeşitli araçların (gelir ve servet gibi) araçların varlığı ve önemidir. Buradan hareketle, gerçek fırsat eşitliğini değerlendirmenin daha uygun bir yöntemi "kişilerin yapabilirliklerine ilişkin kesin eşitsizliklerin ortadan kaldırılması" şeklinde olmalıdır (Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 7).

⁶⁶² Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 31.

⁶⁶³ a.g.e., s. 32.

başarma özgürlüğünü artırdığından, bunların bizi özgürlüğe götürdüğünü düşünmek makul bir düşüncedir. Ancak bu argümanı ileri sürerken şu noktayı da kaçırmamız gerekir: Birincil mallara sahip olma bakımından eşitliğin sağlanmasıyla farklı kişilerin sahip oldukları özgürlükler eşitlenmiş olmaz. Aynı gelir ve kaynak setine sahip iki kişiden birinin daya iyi beslenebilmesi örneğinde olduğu gibi kişiler arası farklılıklar, malların özgürlüklere dönüştürülmesinde farklılıklar yaratarak kişiler arası eşitliğin sağlanmasına engel olur⁶⁶⁴. Sonuç olarak Rawls 'da olduğu gibi başarıdan ziyade başarının araçlarına odaklanma, özgürlüğün öneminin vurgusu açısından önemlidir. Ancak bu özgürlüğün kapsamı açısından yeterli değildir. Eğer gerçekten ilgilendiğimiz şey özgürlük ise; alternatif başarı setleri formunda özgürlük tamamlarının yapılması zorunludur⁶⁶⁵.

Diğer taraftan, etkinliğin temel özgürlükleri kapsayacak şekilde ele alınmasıyla genişleyen perspektifte ortaya çıkan sonuçlar, adaletli olma ve özgürlüklerin adilane dağılımı konusunda bir şey söylemez⁶⁶⁶.

Eşitsizlik sorunu, bildirişimsel temel olarak özgürlükler ve yapabilirliklerin paylaşımı şeklinde ele alındığında, bireylerin sahip olduğu eşitsiz avantajlar ve kişisel farklılıkların yarattığı dönüştürme problemlerinden dolayı büyür⁶⁶⁷. Bu anlamda yapılması gereken şey, özgürlük etkinliği ile özgürlük-eşitsizlik (bu adalet olarak da okunabilir) problemlerinin “ağırlığını eş zamanlı bir şekilde” ele almaktır. Bu eş zamanlı ele almada, Sen adalet sağlanmasına öncelik vererek; adalet yönünde atılacak adımların etkinlik kazanımlarının azalmasına yol açabileceğine işaret eder⁶⁶⁸.

Her ne kadar bu başlık altında Sen'in etkinlik anlayışının temel yollarını düşerken Pareto etkinliği eleştirisi ile başlayıp, yanlış alan argümanı ile Sen'in etkinlik anlayışını şekillendirmiş olsa da, toplumsal düzenlemelerin eşitliği bakımından uygunluğu tartışılmaksızın etkinlik konusu tam anlamıyla netliğe kavuşamayacaktır. Bu

---

⁶⁶⁴ a.g.e., s. 33.

⁶⁶⁵ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 34.

⁶⁶⁶ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s.170, 201.

⁶⁶⁷ Özgürlük-yapabilirlik bağlamında eşitsizlik problemi muhtaçlık açısından da oldukça önemlidir. Özellikle muhtaçlık konusunda adaletle yaklaşımın muhtaçlık-yoksunluklar bağlantılı yaklaşımı gerekli kılar. Bu bağlamda, muhtaçlığa ilişkin adaletle bu yönde yaklaşımda, hükümet tarafından toplumsal müdahale önemli bir yere sahip olabilir. Adalet ve toplumsal fırsatların yaratılması bakımından devletin rolü özellikle gelişmekte olan ülkeler bakımından çok daha önemlidir. Ancak bu müdahale eşitlik-etkinlik eş zamanlı ele alma gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Çünkü devletin adaleti tesis için muhtaçlığa yönelik müdahalesi, adaleti artırsa bile etkinlik kazanımlarının azalmasına yol açabilir (Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 170-171, 201).

⁶⁶⁸ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 170-171, 201.

bağlamda toplumsal düzenlemelerin makul değerlendirmesinde eşitsizlik savunusuna Operasyonel asimetri ve teşvik argümanlarını da devreye sokmamız gerekir⁶⁶⁹.

Operasyonel asimetri (asimetrik bilginin varlığı) ve teşvik argümanı, değerlendirme alanında (bu alanın değişkeni gelir, yapabilirlik veya herhangi bir şey olabilir) eşit olmayan hususları gündeme taşımada birbiri ile alakalı argümanlardır. İki argüman, başka bir alanın üstünlüğü iddialarını devreye sokmaksızın, alanın kendisi bakımından eşitlik ve etkinlik arasında genel anlamda çatışmaya işaret ederek, söz konusu alanda eşitlik arayışı taleplerini reddeder. Mevcut alanda (değerlendirme alanında) eşitsizliğin kötü bir şey olduğu ve fakat bu “kötü şeyin” “that badness” etkinlik avantajına daha ağır basacağı ileri sürülebilir. Çünkü eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik girişimler bir toplumdaki çoğu kişi veya tamamının durumunu kötüleştirerek daha kötü sonuçlara yol açabilir. Bu anlamda eşitliğin etkinlik temelli eleştirisi, teşvik ve Operasyonel asimetri tartışması şeklinde en az iki ayrı form alabilir.

Teşvik argümanı⁶⁷⁰, amaçlarını gerçekleştirilmede doğru şeyi yapmak için insanlara teşvik verme ihtiyacına odaklanmaktadır. Sonuç olarak eşitsizlik, iş, girişim ve yatırımın özendirilmesinde işlevsel açıdan yararlı bir rol oynayabilir⁶⁷¹.

Ayrıca eşitsizlik değerlendirmesinde, insan heterojenliği ve onların rollerini belirgin bir şekilde ortaya koyduğumuzda, teşvik problemlerini sınırlayıcı etki yaratacağı tartışılabilir. İnsan heterojenliği/çeşitliliği eşitsiz başarı veya özgürlüğün arkasındaki önemli faktörlerden biridir. O halde teşvik argümanı basit bir formda doğrudan uygulanmayabilir. Örneğin yapabilirlik eşitsizliğinin nedeni olarak cinsiyet veya yaş olduğu kabul edilirse, politik olarak teşvik sağlama, daha yoksun cinsiyet ve yaş kategorilerinin üyelerine özel yardım sağlama şeklini alabilir. Çünkü kişinin yaşını ve cinsiyetini değiştirmek mümkün değildir. Bu anlamda, bu tarz özel muameleler standart türde teşvik problemleri yaratmaz⁶⁷².

---

⁶⁶⁹ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 138.

⁶⁷⁰ Teşvik argümanı, mevcut eşitlik iddialarına itiraz etmek için uzun süredir kabul edilen bir argümandır. Egaliteryan politikalar, toplumsal amaçları takip etmeyi engelledikleri gerekçesiyle eleştirilmektedir. Hatta bu eşitliği içeren amaçlar için de geçerli olabilir. Teşvik temelli egaliteryanizm eleştirileri örneğin son dönemlerde refah devleti politikalarının yeniden dağıtım özelliklerini eleştirmede yoğun bir biçimde kullanılmaktadır (Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 140).

⁶⁷¹ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 139.

⁶⁷² a.g.e., s. 142.

Diğer taraftan özgürlük eşitsizlikleri özellikle muhtaçlık tartışmaları noktasında ele alındığında da, her ne kadar teşvik çarpıtmaları tamamen ortadan kalkmasa da, teşvik çarpıtmalarında avantajlar elde edilebilir.

Bu anlamda örneğin muhtaçlık-yoksunluk tartışmalarında bildirişimsel temel olarak sağlıklı olma, uzun yaşayabilme, okuyamaz olabilme vb işlevsellikler koyulduğunda teşvik çarpıkları en az 4 sebepten ötürü azaltılabilir.

İlk olarak; taktik gerekçelere insanlar eğitimi reddetme, hastalık ve yetersiz beslenme konusunda kararsız olabilirler. Burada kişiler akıl yürütme ve seçme önceliklerini temel yoksunlukların geliştirilmesini engelleme yönünde kullanacaklardır. Ancak böyle bir vakanın yaşanması tahmin edilebileceği üzere nadirdir.

İkinci olarak; bazı yoksunlukların temeli olan etkenler gelir muhtaçlığından daha derin nedenlere dayalı olarak ortaya çıkabilir. Bu anlamda örneğin fiziksel sakatlık, yaşlılık ve vb. kişilerin denetimini aşan yapabilirlik engelleridir. Dolayısıyla, ayarlanabilir şekilde bir yöntem uygulandığında, teşvik edici saptırmalar sınırlandırılacaktır. Çünkü kişilerin bu tarz konularda bir gizleme eğilimi içine girerek taktik uygulamaları çok zor olabilir.

Üçüncü olarak; kişiler sadece daha fazla para kazanmaktan ziyade, kazanılan işlevsellik ve yapabilirliklere daha fazla ilgi gösterme eğilimindedirler. Bu anlamda kişilerin karar almalarına sebep olan kaygılarına yakın değişkenler (açık iş gibi) dikkate alınarak kamu siyaseti değerlendirmesinin yapılması kişisel kararların seçme aygıtı olarak kullanılabilmelerini sağlar.

Dördüncü olarak; bildirişimsel temelin gelirlerden yapabilirliklere yöneltilmesi durumunda, eğitim programları, sağlık hizmetleri gibi olanakların kamu tarafından karşılanmasının daha fazla vurgulayan bir duruma işaret eder. Zira bu tarz hizmetler genel olarak satılmazlık ve değiştirilmezlik özelliğine sahiptir ve fiilen unlara ihtiyacı olmayan bir kişi için bunlar kullanılamazlar⁶⁷³.

---

⁶⁷³ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 185-190.

3.3.4.7. Yapabilirlik Yaklaşımının Mallara Yaklaşımı ve Yapabilirlik Yaklaşımının Fonksiyonel Gösterimi

Yapabilirlik yaklaşımında mallar kişilerin işlevsellikleri ile bağlantılı bir şekilde onların hayatlarına katkıları noktasında ele alınır. Bu, bir kişinin emri altındaki mal ve onun karakteristiğiyle neyi başarabildiğini öğrenmek için gereklidir⁶⁷⁴. Malların karakteristikleri, kişinin bu karakteristiklerle ne yapabileceğini söylemez. Örneğin parazit hastalığı olan bir kişi, besin emiliminde sorun yaşıyorsa, başka biri ile eşit miktarda besin tüketse bile yetersiz beslenme problemi ile karşı karşıyadır. Böyle bir durumda kişinin ne yapabildiği ve ne olduğuna ilişkin bir değerlendirmede analizi malların karakteristiği ile sınırlandırmak yeterli olmayacaktır. Bu doğrultuda değerlendirmede kişilerin işlevselliklerini de dikkate alınması zorunludur. Belirtelim ki; bir mala sahip olabilmek ve o malın nasıl yönetebilebileceği (command) kişi ile alakalı bir durumken, malın karakteristiğinin nicelleştirilmesi, malı elinde tutan kişinin kişisel özelliklerine bağlı olarak farklılaşmaz. Örneğin bir bisikletin karakteristiği “taşıma” özelliğine sahip olmasıdır. Bisiklet bu karakteristiğe, bisiklet sahibi olan kişinin sakat ya da sağlıklı olup olmadığından bağımsız bir şekilde sahiptir⁶⁷⁵.

Malların karakteristikleri ile kişilerin işlev kazanımlarına dönüştürülmesi arasındaki ilişkinin daha net şekilde ortaya koyulabilmesi için şu örnek üzerinden gidilebiliriz: Bir eşya olarak birçok karakteristiği sahip olan ekmek (sahip olduğu fayda ile birlikte) içerdiği kalori, protein ve vb. karakteristiğiyle bağlantılı olarak farklı tipteki beslenme türlerine göre gruplandırılabilir. Ekmek eğlence ve ziyafet tarzı toplantılarda diğer yiyecek ve içeceklerin yanı sıra kullanılma gibi başkaca karakteristiklere de sahiptir. Belirli bir kişinin belirli bir zaman diliminde ve belirli bir noktada, daha fazla ekmeğe sahip olması bir dereceye kadar işlevsellik yeteneğini artıracaktır. Ayrıca karşılatırmaya bir ikinci kişiyi daha dahil ederek yeni bir karşılaştırma yapmak istediğimizde ve bu karşılaştırma iki kişinin işlevselliklerine ilişkin bir karşılaştırma olduğunda; kişilerin sahip oldukları ekmek miktarına bakarak iki kişinin işlevselliğine ilişkin yeterli bir değerlendirme yapabilmemiz mümkün değildir⁶⁷⁶.

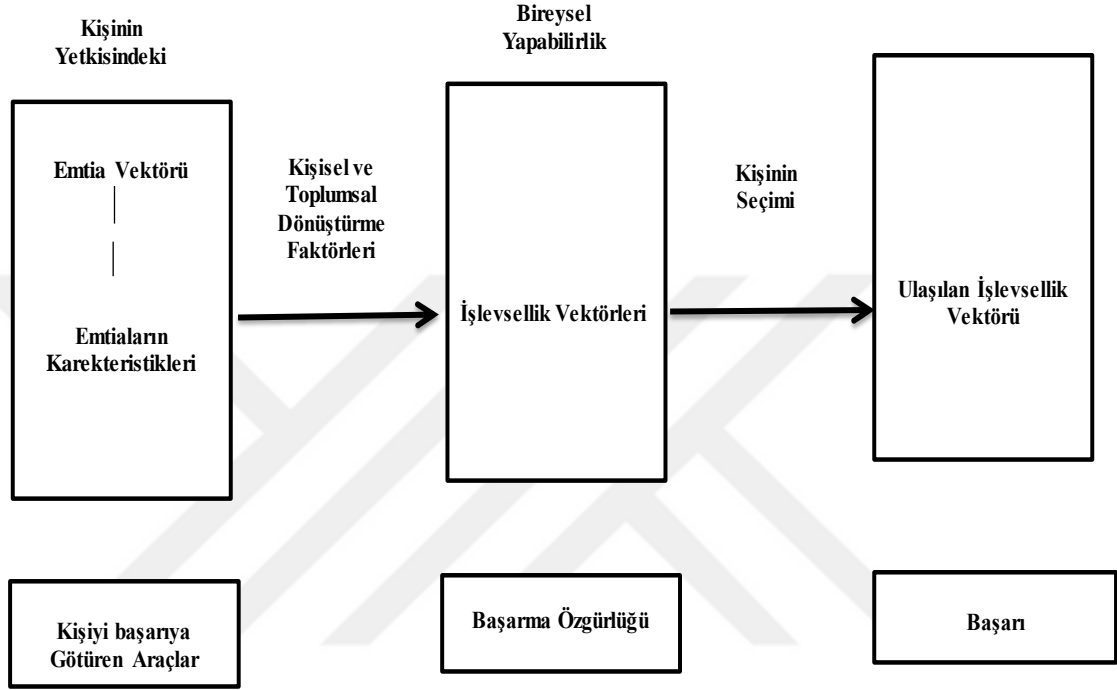
⁶⁷⁴ Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 6.

⁶⁷⁵ Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 6-7.

⁶⁷⁶ a.g.e., s. 17.

Belirtelim ki; Sen'in çalışmalarına yoğun bir ilgi gösteren Robeyns (2000) malların karakteristikleri ile kişilerin işlevsellik kazanımlarına dönüştürebilme ilişkisini şematize etmiştir.

Yapabilirlik Yaklaşımının Şematik Gösterimi

Şekil 1.4. Yapabilirlik Yaklaşımının Şematik Gösterimi

Kaynak: Ingrid Robeyns, An Unworkable Idea or a Promising Alternative? Sen's Capability Approach Re-examined, Discussion Paper, No.00.30, Katholieke Universiteit, Leuven, 2000, p.5.

Şekilden de anlaşıldığı üzere, mallar öncelikle kişileri başarıya götüren araçlardır. Malların karakteristiklerini, kişisel işlevsellik kazanımlarına dönüştürebilmesine etki eden dönüştürme faktörleri vardır. Bu dönüştürme faktörleri yaş, cinsiyet, metabolizma hızı, kişinin kilosu, aktivite seviyesi, beslenme bilgisi gibi kişisel özelliklere ve mevcut sağlık koşulları, mevcut sağlık koşullarına erişebilme, eğitim, iklim koşulları, altyapı gibi bir dizi toplumsal faktöre bağlıdır⁶⁷⁷.

Belirtelim ki; Sen mallara bu şekilde yaklaşarak, Rawls'tan belirgin şekilde ayrıldığını da ortaya koymaktadır. Rawls'ın kişilerin amaçlarına ulaşmalarına yardımcı

⁶⁷⁷ Sen, "Commodities and Capabilities", a.g.e., s. 17; Robeyns, "An Unworkable Idea ..", a.g.e., s. 5.

olan genel amaçlı birincil araçlarıyla, kişilerin işlevsellik kazanımlarına dönüştürülmesine etki eden yaş, cinsiyet, kalıtsal özellikler, çevresel farklılıklar gibi verili kişiler arası heterojenlikler göz önünde bulundurulduğunda, birincil malların eşit dağılımında farklı kişilerin aynı işlev kazanımlarına/başarılarına ulaşabilmeleri mümkün değildir. Örneğin eşit bir şekilde birincil malların sağlandığı bir ortamda, özürlü bir kişinin işlevsellik kazanımı sağlıklı bir kişiye nazaran daha az olacaktır. Ayrıca bu örnekten devam ettiğimizde, farklı özel olanaklar sunulmadıkça, özürlü kişiler sadece işlevsellik kazanımları (başarıları) bakımından bir engellemeyle karşı karşıya kalmayacak, aynı zamanda genel siyasi kararları etkileme ve ortak toplumsal kurumların seçimine katılma gibi birçok konuda dezavantajlı duruma düşebilecektir. Bu bağlamda gerek kişinin işlevsellik kazanımları bakımından gerekse kişiler arası kıyaslamalar bakımından Rawls'ın birincil malları ile bir değerlendirme yapmak eksik spifikasyona yol açacaktır⁶⁷⁸.

İşlevsellik kişinin bir başarısının göstergesi olarak okunabildiğinden, işlevsellik kişilerin ne yapabildiği veya ne olabildiğini göstererek, onların durumuna ilişkin kısmi bir bilgi verir. Örneğin bir bisiklete binebilmekle ona sahip olmak arasında bir ayırım vardır. Ayrıca o (bisiklete binebilme) işlevselliğin yarattığı mutluluktan da ayırt edilmek zorundadır. Bisiklet sürme eylemi, bu eylemden elde edilen zevkle özdeşleştirilmemelidir/tanımlanmamalıdır. Bu bağlamda işlevsellik bir mala sahip olmaktan, bu mala tekabül eden karakteristiklerden ve işlevsellikten kaynaklanan mutluluk formundan (bisiklet örneğinde-bisiklet sürebilme işlevselliği) farklı bir şeydir⁶⁷⁹.

Belirtelim ki; *mallar ve işlevsellikler arasındaki ilişki, işlevsellik başarıları, yapabilirlikler kümesi ve sosyal refah yapabilirlik yaklaşımının matematiksel olarak gösterilmesiyle bir arada ele alınabilir.* Ancak burada mevcut fonksiyonlara yer vermeden önce bir noktaya işaret etmekte fayda vardır. Çalışmadan takip edileceği üzere yapabilirlik yaklaşımının sosyal refah konusundaki duruşu henüz detaylandırılmamıştır. Her ne kadar yapabilirlik yaklaşımı açısından sosyal refah detaylandırılmamış olsa da, yaklaşımın mallar ve sosyal refah arasındaki ilişkiyi burada ele alarak, sosyal refah bakımından mallara nasıl yaklaşmamız gerektiği konusunda

⁶⁷⁸ Sen, "Individual Freedom As A Social Commitment", a.g.m., s.63.

⁶⁷⁹ Sen, "Commodities and Capabilities", a.g.e., s. 7.

bilgi sahibi olmak kanaatimizce sosyal refah konusunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Ayrıca belirtelim ki; yapabilirlik yaklaşımının fonksiyonel gösteriminde kişilerin sahip oldukları özgürlüklerin de matematiksel gösterimini görmek mümkün olacaktır. Bu bağlamda, mallar ve işlevsellikler arasındaki ilişki, işlevsellik başarıları, yapabilirlikler kümesi ve sosyal refah yapabilirlik yaklaşımının fonksiyonel gösterimi aşağıdan takip edilebilir⁶⁸⁰.

x_i = *i kişisi tarafından sahip olunan malların vektörü,*

$c(.)$ = *bir mal vektörünü malların karakteristikleri vektörüne dönüştürme fonksiyonu,*

$f_i(.)$ = *malların kullanımın bir modelini yansıtan i'nin kişisel fayda fonksiyonu (gerçekte i'nin ne yapabildiği-sahip olunan malların karakteristik vektörü dışındaki işlevsel vektörü)*

F_i = *f_i'nin kullanım fonksiyonları kümesi, herhangi bir i kişisinin gerçekte seçebildiği,*

Eğer kişi “f_i(.)” fayda fonksiyonunu seçerse, onun mal vektörü “x_i”, başarılan işlevselliklerini vektör “b_i” verir,

$$b_i = f_i(c(x_i))^{681}$$

b_i vektörü kişilerin oluşu (being) olarak düşünülebilir (iyi beslenebilme, giyinebilme, hareket edebilme, topluluk içinde yer alabilme gibi).

Bu bağlamda makul bir şekilde *sosyal refah, kişinin başardığı olmaya değer şeyleri gösteren “b_i” vektörünün bir değerlendirmesi olarak görülebilir.* “b_i” vektörünün değerlendirilmesi, “b_i” vektör kümesinin sıralamalarından biri olarak düşünülebilir ve bu sıralama tamamlandığında, değerlendirme egzersizi/işlemi işlevsellikler setinin/kümesinin ne kadar iyi olduğunu temsil eden (kişinin olmaya ya da yapmaya değer şeylerin dikkate değer başarısını temsil eden) her bir “b_i” vektörüne sayısal değerler verme formuna dönüşecektir.

⁶⁸⁰ Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 7-9.

⁶⁸¹ Şayet $h_i(.) = i$ kişisi tarafından başarılan işlevselliklerle ilgili mutluluk fonksiyonu (buradaki mutluluk sadece işlevsellikle ilişkilendirilerek ele alınmaktadır) tanımlanırsa, o halde kişinin hoşlanacağı mutluluğu “u_i” (fayda fonksiyonu; $u_i = h_i(f_i(c(x_i)))$) olur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; h_i bize sadece vektör “b_i”nin işlevselliğine sahip olan kişinin ne kadar mutlu olduğu hakkında bilgi verir. Ancak kişinin yaşam tarzının ne kadar iyi olduğu hakkında herhangi bir bilgiyi içermez.

Eğer “ $v_i(.)$ ” “ i kişisinin değerlendirme fonksiyonu” ise, o halde “ b_i ” işlevselliklerinin vektör değeri,

$$v_i = v_i(f_i(c(x_i)))$$

Belirtelim ki; şimdiye kadar, “ F_i ” kümesinden “ $f_i(.)$ ” fayda fonksiyonlarından biri üzerine dikkatimizi yoğunlaştırdık. Bir verili “ x_i ” mal vektörü için, işlevsellik vektörü “ $p_i(x_i)$ ” kümesi ile verilen kişi için uygulanabilir.

$$P_i(x_i) = [b_i | b_i = f_i(c(x_i)), \text{ en az bir kişi için } f_i(.) \in F_i]$$

Eğer kişinin mal vektörleri seçimi “ X_i ” kümesi ile sınırlandırılırsa, o halde kişinin uygun işlevsellik vektörlerini $Q_i(X_i)$ kümesi verir.

$$Q_i(i) = [b_i | b_i = f_i(c(x_i)), \text{ en az bir kişi için } f_i \in F_i \text{ ve}$$

$$\text{en az bir kişi için } x_i \in X_i]$$

“ $Q_i(X_i)$ ” bir kişinin işlevselliklerinin seçimi açısından sahip olduğu özgürlükleri yansıtır. Onun verili kişisel özellikleri “ F_i ” (karakteristiklerin işlevselliklere dönüşümü) ve kişinin mallar üzerindeki hakimiyeti “ X_i ” (yetkileri)’dir. Buradan hareketle “ Q_i ”, “ i ” kişisinin yapabilirliği olarak adlandırılabilir. “ Q_i ”⁶⁸², kişinin başarabildiği işlevselliklerin (beings) çeşitli kombinasyonlarını yansıtır.

Verili değerlendirme fonksiyonu “ v_i ” göz önünde bulundurulduğunda, kişinin başarması muhtemel sosyal refah değerini “ V_i ” verili kümesi ile karakterize etmek mümkündür.

$$V_i = [v_i | v_i = v_i(b_i), \text{ en az bir kişi için } Q_i \text{ kümesi içindeki } b_i] \text{ 'dir}$$

“ V_i ”de “ v_i ”nin mutlaka en yüksek değerinin seçileceği yönünde bir yanılgıya düşülmemelidir. Çünkü kişinin sosyal refahını maksimize etmede seçim tek güdü olmayabilir. Verili diğer muhtemel amaçlar ve olası ontolojik gereklilikler (kişinin kendisi dışındakilere karşı yükümlülükleri gibi) nedeniyle “ v_i ” maksimal olmayan bir

⁶⁸² Bir i kişisinin gerçek işlevsellik başarısını “ $f_i(c(x_i))$ ”, fonksiyonu verir. Fakat yine daha öncede bahsedildiği gibi “ $f_i(.)$ ” fayda fonksiyonu kısmen bir seçime dayanır (bu seçim F_i 'den fayda fonksiyonlarından makul bir kümenin seçimi ile yapılır). Ayrıca “ x_i ” kişinin verili gelir ve fiyatlarla kişinin eşyalar üzerindeki hakimiyeti sınırlamasında kısmi bir seçime dayanır. Kişinin tüm alternatif işlevsellikleri vektörleri toplamı bu verili koşullar altında “ Q_i ”den seçilir ve bu kişinin yapabilirliklerini yansıtır. Bu aynı zamanda kişinin seçim yoluyla başarabileceği çeşitli, alternatif işlevsellik demeti/paketi olarak da ifade edilebilir (Sen, “Commodities And Capabilities, a.g.e., s. 18).

“bi” seçilebilir. Bu ise kişilerin yapabilirliklerini değerlendirmede ilave bir sorun olarak ortaya çıkacaktır.

Daha fazla problem, yapabilirlik kavramında olduğu gibi özgürlük tipi kavramını değerlendirmede de vardır. Genelde “Qi” kümesinin değeri onun sahip olduğu yüksek faktör değeri ile tanımlamak çok kolay değildir (hatta faktör seçilebilir olduğunda ve seçildiğinde de durum böyledir). “Qi” yapabilirlik kümesine sahip olan bir kişiyi ele alalım. “Qi”nin her bir “bi*”si “vi” açısından biricik maksimal faktördür ve kişinin sosyal refahını “vi(bi*)” formülleştirerek “bi*”nin seçildiğini varsayalım. Şimdi de “bi*” dışındaki diğer “bi” vektörlerinin uygun olmadığını varsayalım. Fakat “bi*” hala başarılabilir ve “vi(.)” (sosyal refah) değişmez. Yani kişinin sosyal refahı etkilenmeyecektir. Ancak onun özgürlüğünün de değişmeyeceğini savını ileri sürmek kolay değildir. Kişinin yapabileceği en iyi tamamen değişmemesine rağmen, önemli ölçüde daha önce yapabileceğinden daha az şey yapabilecektir.

3.3.4.8. Yapabilirlik Yaklaşımının Sosyal Yardım Anlayışı

Çalışma içinde sıklıkla belirtildiği üzere yapabilirlik yaklaşımı kamusal müdahaleyi önemseyen⁶⁸³ ve sosyal devlet olgusunu kabul eden bir yaklaşımdır. Sosyal devletleri, sosyal devletler alanında tanımlayan yaklaşım, daha değerli bir devleti; insani yapabilirlikleri genişleten bir devlet olarak tanımlamaktadır⁶⁸⁴. Dolayısıyla yapabilirlik yaklaşımı açısından daha değerli devlet aynı zamanda bir sosyal yardım sistemine sahip olan devlettir.

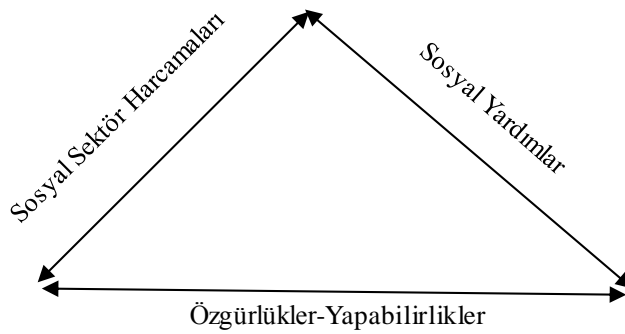
Yapabilirlik yaklaşımı sosyal yardımları sosyal güvenliğin tamamlayıcı bir kolu niteliğinde ve araçsal özgürlük tipi şeklinde ele alarak; onları koruyucu güvenlik tipi

⁶⁸³ Bu çalışmanın referans aldığı yaklaşım sıklıkla dile getirildiği üzere yapabilirlik yaklaşımıdır. Bu doğrultuda yapabilirlik yaklaşımı çalışma içinde bütün yönleriyle ele alınarak incelenmiş, yaklaşımın çalışmaya hizmet edecek bütün varsayımları-içermeleri en ince detayına kadar irdelenmiştir. Bu anlamda yapabilirlik yaklaşımı ele alınırken, devlet, etkinlik, sosyal yardım sistemi, muhtaçlık, kişi, sosyal refah, mal ve hizmetler ve kişilerin kişilere yaklaşımı arasındaki tüm bağlantılar adım adım örülerek başlıkların içeriği oluşturulmuştur. Bu anlamda esasında çalışma içinde “yapabilirlik yaklaşımın sosyal yardım anlayışına” ilişkin bir başlığa yer vermeden dahi yapabilirlik yaklaşımın sosyal yardım anlayışı diğer başlıklar üzerinden okunabilmektedir. Dolayısıyla bu başlık altında yaklaşımın sosyal yardım anlayışı çok öz bir biçimde diğer başlıkları tamamlayıcı-eksiklikleri giderici nitelikte yer verilecektir. Belirtelim ki; sonuç bölümünde “Türk kamusal sosyal yardım sisteminin analizi” değerlendirmesi yapılırken, “etkin bir sosyal yardım sisteminin nasıl olması gerektiği” sorusu cevaplandırılmaya çalışırken işte burada vurgulanan tüm bağlantılar esas alınarak bir değerlendirme yapılacak ve böylece devlet, etkinlik, sosyal yardım sistemi, muhtaçlık, kişi, sosyal refah, mal ve hizmetler ve kişilerin kişilere yaklaşımı arasındaki tüm ilişkiler bir arada sunulacaktır.

⁶⁸⁴ Alkire, a.g.m., s. 125-126.

özgürlük aracı olarak tanımlar. Yapabilirlik yaklaşımı açısından araçsal özgürlükler; kişilerin yapabilirliklerini doğrudan artırma ve birbirinin eksikliğini gidererek birbirini güçlendirme özelliğine sahiptirler⁶⁸⁵. Ayrıca bu içsel bağlantılar sosyal yardımların üstlendikleri görevleri algılama bakımından da oldukça önemlidir. Bu yönüyle yapabilirlik yaklaşımı açısından sosyal yardımlar; genel olarak kişilerin zor bir durumda olmaları ve hayatlarını olumsuz etkileyen maddi koşullar nedeniyle yoksunlukla yüzleşmeleri halinde devreye sokulacak bir araçtır. Bu bağlamda sosyal yardımlar kişilerin sefaletle yüzleşmesini engelleyen, hatta daha ileri boyutta kişilerin açıklıkla yüzleşmelerini önleyen toplumsal güvenlik ağlarından biridir⁶⁸⁶.

Bir toplumsal güvenlik ağı olarak sosyal yardımlar sosyal güvenliğin tamamlayıcı bir kolu-tamamlayıcı bir bileşeni olarak sosyal devletin sosyal alanda yapacağı yatırımlar arasında sayılabilir. Zira sosyal alanda yapılacak yatırımlar sosyal sektör yatırımları olarak nitelendirilmekte olup, bu yatırımlar arasında genellikle; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal refah ve konuta ilişkin yatırımlar sayılmaktadır⁶⁸⁷. Dolayısıyla sosyal sektör harcamalarının bir tamamlayıcısı olarak sosyal yardımlar; sosyal sektör harcamalarının eksik kaldığı noktalarda devreye girerek onları tamamlayan ve bu yolla kişilerin işlevsellik ve yapabilirliklerini gerçekleştirebilmelerine imkan tanıyan bir araçsal özgürlük tipi ve toplumsal güvenlik ağı olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda aradaki iliki aşağıdaki şekil yardımıyla gösterilebilir.

Şekil 1.5. Sosyal Sektör Harcamaları-Sosyal Yardımlar-Özgürlükler/yapabilirlikler İlişkisi

Şekil çalışma içinde türetilmiştir.

⁶⁸⁵ Sen, Özgürlükle Kalkınma, a.g.e., s. 60.

⁶⁸⁶ a.g.e., s. 59-60.

⁶⁸⁷ Güven, a.g.e., s. 101.

Etkin bir sosyal yardım sisteminde kamusal müdahalenin önemi açık olmakla birlikte bu farklı türden sorunları da birlikte getirmektedir. Bu sorunlardan biri ve en önemlisi devletin sahip olduğu kamusal imkânlardır. Nitekim Sen'in deyimiyle; "diğer siyasetler gibi, kamu siyaseti de mümkün olanı uygulama sanatıdır ve teorik içgörülerini pratik uygulanabilirliğin gerçekçi biçimde okunmasıyla" birleştirilmesini zorunlu kılmaktadır⁶⁸⁸. Bu anlamda sosyal yardımların devlete yüklediği idari ve mali yükler ve kamu kaynaklarının kıtlığı sosyal yardımların verildiği sınıfları seçme sorununu beraberinde getirmektedir⁶⁸⁹. Nitekim kamu hizmetlerinin maliyetini düşürmek için kamu hizmetlerine ilişkin genel eğilim tüm dünyada (ve elbette Türkiye'de) daha çok olanakların sınıması yönündedir⁶⁹⁰. Diğer taraftan bu olguyu sosyal yardımlar açısından ele aldığımızda; ilke olarak hedefleme/seçme amacının altında iki farklı motivasyon söz konusu olabilir. İlki; toplumda en savunmasız gruplara kamu desteği sağlayarak kaynakların etkin kullanımı sağlamaktır. İkinci ise; mevcut kaynakları en yoksun gruplar için en fazla avantaj sağlayarak kullanmak; kamu desteğini yalnızca en hassas gruplar üzerinde yoğunlaştırarak kaynakların yeniden dağıtılmasını teşvik etmektir⁶⁹¹. Ayrıca, muhtaçlıkla mücadele politikalarının tutarlılığı (yaratacağı bazı sorunlara rağmen) bölgesel, sınıfsal, meslek grupları ve benzeri gibi bazı belirgin seçimleri gerektirir. Bu anlamda çoğu durumda bu temel ayrımların yararlı bir biçimde politika oluşturmada kullanılabilir. Bu doğrultuda bir politikanın inandırıcılığı, bazı ayırım ve hedef kitlenin tanımlanmasına ilgi duymayı gerektirir⁶⁹².

Diğer taraftan bu seçme/hedeflemede de bazı türden saptırmaların ortaya çıkacağı da unutulmamalıdır. Belirsiz hedefleme olarak adlandırılan bu olası saptırmaları 5 grupta toplamak mümkündür.

i) Bildirişimsel Saptırma: Devlet gerçek ihtiyaç sahibini belirlemeye çalışırken iki yönlü bir problemle; gerçek ihtiyaç sahibini kapsam dışı bırakma ve ihtiyacı olmayana kapsama alma karşı karşıya kalabilir. Zira toplumda gelirini olduğundan daha az gösteremeye çalışanların varlığı zaman zaman bu tarz sorunların yaşanmasına sebep

⁶⁸⁸ Sen, Özgürlükle Kalkınma, a.g.e., s. 107.

⁶⁸⁹ Dreze, Sen, a.g.e., s. 104.

⁶⁹⁰ Sen, Özgürlükle Kalkınma, a.g.e., s. 190.

⁶⁹¹ Dreze, Sen, a.g.e., s. 105.

⁶⁹² Amartya Sen, "The Political Economy of Targeting", *Public Spending and The Poor: Theory and Evidence*, (ed).Dominique Van De Walle, Kimberly Nead, Washington, World Bank, 1995, p. 15.

olabilir. Bu durum muhtaçların genellikle yardıma ulaşmalarına yönelik cesaretlerini kırma yönünde etki edebilir⁶⁹³.

ii) *Özendirme Saptırması*: Kişiye verilen sosyal yardımın kişinin ekonomik davranışlarına etki etmesidir. Örneğin kişinin daha fazla kazanç elde etmesi halinde aldığı sosyal yardımı kaybetme ihtimali iktisadi faaliyete ilişkin caydırıcı bir etki yaratabilir⁶⁹⁴.

iii) *Faydasızlık ve Utanç*: Muhtaçlığı saptanan kişiye verilen sosyal yardımlar, toplumda kişiyi damgalama etkisi yaratarak, gerek kişinin özsaygısında gerekse etrafındakilerin kişiye saygısında olumsuz bir etki yaratabilir. Bu anlamda verilen sosyal yardımın yarattığı/yaratacağı utanç duygusu yardım arayışını saptırarak gerçek muhtacın kendini gizleme eğilimine yol açabilir⁶⁹⁵.

iv) *İdari Maliyetler, Özel Hayatın İhlali ve Yozlaşma*: Devletin destek sunarken, hedeflediği grubu seçerken yapacağı araştırma hem idari maliyetlere hem de bürokratik gecikmeler yaşanmasına yol sebep olabilir. Ayrıca hedeflenecek gruba ilişkin soruşturma, soruşturulan gruba ya da kişiye ilişkin mahremiyetin zedelenmesine de yol açabilir. Ayrıca başvuru yapanın muhatabı bürokrasinin yetkili kişiler aynı zamanda yardımı verme konusunda da yetkili olduklarından, başvuru yapanlar söz konusu yardımı alabilmek için süreci kolaylaştırıcı yönde bir ödeme için istekli olabilirler⁶⁹⁶.

v) *Siyasal Sürdürülebilirlik ve Kalite*: Devlet tarafından hedeflenen sosyal yardımın alıcıları genel olarak siyasal bakımdan zayıf kişilerdir. Bu zayıf kişilerin bir baskı grubu oluşturarak devletçe programların uygulanmasını zorlamak veya sunulan hizmetlerin kalitesini korumak bakımından gerekli nüfuzdan yoksun olabilirler⁶⁹⁷.

⁶⁹³ Sen, "The Political Economy of Targeting", a.g.m., s. 12-13; Sen, Özgürlükle Kalkınma, a.g.e., s. 192.

⁶⁹⁴ Sen, "The Political Economy of Targeting", a.g.m., s. 13; Sen, Özgürlükle Kalkınma, a.g.e., s. 192.

⁶⁹⁵ Sen, "The Political Economy of Targeting", a.g.m., s. 13; Sen, Özgürlükle Kalkınma, a.g.e., s. 193.

⁶⁹⁶ Sen, "The Political Economy of Targeting", a.g.m., s. 13-14; Sen, Özgürlükle Kalkınma, a.g.e., s. 193.

⁶⁹⁷ Sen, "The Political Economy of Targeting", a.g.m., s. 14; Sen, Özgürlükle Kalkınma, a.g.e., s. 193.

3.3.4.9. Martha Nussbaum'un Yapabilirlik Listesi

i) *Yaşam (Life)*: Kişinin normal bir yaşam süresine sahip olabilmesi ve bu doğrultuda kişinin normal yaşam süresini tehlike altına sokacak herhangi bir riskle karşı karşıya gelmemesidir⁶⁹⁸.

ii) *Bedensel Sağlık*: Kişinin bedensel ve ruhsal yönden sağlıklı olabilmesi, sağlıklı bir şekilde üreyebilmesi, yeterli beslenebilme imkânlarına ve elverişli konut imkânlarına sahip olabilmesidir⁶⁹⁹.

iii) *Bedensel Bütünlük*: Kişilerin bir yerden başka bir yere özgürce hareket edebilmesi, cinsel saldırı ve aile içi şiddete karşı ve şiddet içeren saldırılara karşı kişinin korunabilmesi, cinsel tatmin fırsatlarına ve üreme bakımından seçim şansına sahip olabilmesidir. Bedensel bütünlük çok öz bir biçimde; kişinin ruhsal bütünlüğüne ve onuruna zarar verebilecek her türlü şiddetten kaçınabilmesi şeklinde okunabilir⁷⁰⁰.

iv) *Algılama, hayal etme ve düşünme*: Kişinin algılarını kullanabilmesi, hayal edebilmesi, düşünebilmesi ve muhakeme edebilmesi, bunu insana yakışır bir şekilde yapabilmesi ve hayal gücü ve aklı günlük yaşamda kullanabilmesidir. Bu ise ancak yeterli bir eğitimle şekillenir ve gelişir. Bu eğitim; okur-yazarlığı, temel hesap yapabilirliği ve bilimsel eğitimi içermekle birlikte bunlarla da sınırlı değildir. Bu yapabilirlik kişinin hayal gücünü kullanabilmesini, deneyimlerine dayalı olarak düşünebilmesini ve verimli çalışmalardan yararlanabilmesini (roman, şiir ya da kişinin hayatını dana eğlenceli hale getirecek hayale dayalı çalışmalardan yararlanma ve zevk alma) ve kişinin sosyal seçimler ve resmi seçimler yapabilmesini, kısaca kişinin istediği ve dilediği hayatı özgürce yaşayabilmesini (örneğin Çin'de kişilere devletçe kabul ettirilen nüfus politikaları resmi ve fakat seçime dayalı olmayan bir uygulamadır) ifade eder. Bu yapabilirlik ayrıca kişinin keyifli deneyimleri tecrübe edebilmesi-normal

---

⁶⁹⁸ Martha Nussbaum, *Women and Human Development: The Capabilities Approach*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 78; Martha Nussbaum, "Capabilities As Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice", *Feminist Economics*, V.9, I. 2-3, 2003, p. 41; Martha Nussbaum, "Poverty and Human Functioning: Capabilities as Fundamental Entitlements", *Poverty And Inequality*, (ed.) David B. Grusky, Ravi Kanbur, California, Stanford University Press, 2006, p. 58.

⁶⁹⁹ Nussbaum, "Women and Human Development...", *a.g.e.*, s. 78; Nussbaum, "Capabilities As Fundamental Entitlements...", *a.g.m.*, s. 41; Nussbaum, "Poverty and Human Functioning...", *a.g.m.*, s. 58.

⁷⁰⁰ A. yer.

günlük aktivitelerden hoşlanabilmesi ve kendisi için yararlı olmayan acıdan sakınabilmesini içerir

Bu yapabilirlikte kişinin temel eğitime sahip olabilmesi ile hem daha iyi bir politik katılım, sosyal ve ekonomik bağımsızlığını yükseltme için gerekli olan yetenekleri kazanma vb. şeyler hedeflenir. Bu yapabilirlikte temel eğitime atfedilen anlam çok yönlüdür. Örneğin temel eğitimden yoksun bir kişinin ulusunun geçmişini, politik ve ekonomik yapısını tam olarak anlayamaması veya dinlediği bir haberi eğitimsizliği yüzünden anlama konusunda sınırlamalarla karşılaşması durumunda bu yapabilirliği tam anlamı ile gerçekleştiremediği söylenebilir⁷⁰¹.

v) *Duygular*: Kişinin kendisi dışındaki olaylara insanlara ve ilgi duyabilmesi; yani kişiyi sevenlere karşı, kişinin sevgi hissedebilmesi, onların yokluğunda kederlenebilmesidir. Genel olarak ifade etmek gerekirse, kişinin sevebilmesi (güzel ilişkiler kurabilmesi) üzülebilmesi, kişinin özlem, değerbilirlik ve haklı öfkeyi (kişilerin öfke engellemelerinden ve korkudan mustarip olmaması) deneyimleyebilme şansına sahip olabilmesidir. Ayrıca bir kişinin duygusal gelişimi-sağlığı için stres ve korkudan uzak olması gerekir⁷⁰².

Bu yapabilirlikle anlatılmak istenen kişinin duygularına ilişkin sağlıklı bir değerlendirme yapma yeteneğine sahip olabilmesi, kişinin duygusal sağlığının yerinde olması ve onu olumsuz etkileyecek durumlarla karşı karşıya kalmamasıdır. Örneğin aile içi şiddete maruz kalan bir kişi sürekli öfke engellemeleri ve korkuya maruz kalacağı için duygularına ilişkin sağlıklı bir değerlendirme yapması ve duygusal sağlığının bu durumdan olumsuz etkilenmemesi beklenemez. Madalyonu tersten okuduğumuzda, örneğin kişinin güzel ilişkiler kuracak ortamlara sahip olması kişiye duygusal sağlığını geliştirme imkânı verecektir⁷⁰³.

vi) *Muhakeme-Pratik Akıl*: kişinin iyi kavramını kendi içinde şekillendirebilmesi, kişinin hayatına yön verecek şekilde düşünüp karara varabilmesi ve kişinin kendisini ilgilendiren konularda karar verici olabilmesidir. Bu yapabilirlikle

⁷⁰¹ Martha Nussbaum, *Creating Capabilities: The Human Development Approach*, Cambridge, Harvard University Press, 2011, p. 7.

⁷⁰² Nussbaum, "Women and Human Development...", a.g.e., s. 79; Nussbaum, "Capabilities As Fundamental Entitlements...", a.g.m, s. 41; Nussbaum, "Poverty and Human Functioning...", a.g.m, s. 58.

⁷⁰³ Nussbaum, "Creating Capabilities: The Human Development Approach", a.g.e., s. 9.

kişiler aktif eyleyenler konumuna yükseltilmekte ve kendi geleceklerine ilişkin konularda karar vericiler olarak görülmektedir⁷⁰⁴.

vii) Mensubiyet-Yakın İlişki:

viiia) Arkadaşlık: Diğer kişilerle birlikte ve onlara yakın yaşayabilme, diğer insanlar için kaygılanabilme, diğer insanları fark edebilme, sosyal bütünleşme formlarının çeşitli türlerinde yer alabilme ve diğerlerinin durumlarını hayal edebilme olarak tanımlanabilecek bu yapabilirlik, sosyal bütünleşmenin çeşitli formlarını yansıtır. Bu yapabilirliği korumanın anlamı; mensubiyet-yakın ilişki oluşumlarının hayata geçirilmesinde ve destekleyen kurumları ve toplantı yapma özgürlüğü ve politik demeç özgürlüğünü korumaktır⁷⁰⁵.

viiib) Saygı: Kişilerin onurlu bir varlık olarak kendilerine karşı öz saygıya sahip olabilmeleri ve diğer kişiler tarafından onurlu muamele görebilmeleridir. Ayrıca kişinin ayrımcılığın her türüsünden korunabilmesidir⁷⁰⁶.

viiic) Diğer Canlı varlıklarla ve Doğayla İlişki: Bitkilerle, hayvanlarla ve doğayla yakın ilişki kurabilmek ve onlara karşı ilgili olabilmeyi ifade eder⁷⁰⁷.

ix) Oyun (Play): Kişinin gülebilmesi, eğlenebilmesi ve eğlendirici aktivitelerde yer alabilmesidir⁷⁰⁸.

x) Kişinin Çevresi Üzerindeki Kontrolü

xa) Politik: Aktif bir şekilde ve özellikle kişinin yaşamını etkileyen politik kararlara katılabilmesi, politik katılım hakkına sahip olabilmesi, demeç verme ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasıdır⁷⁰⁹.

xb) Maddi: Mülkiyete sahip olabilme, (hem taşınır hem de taşınmazı içerir), diğerleriyle eşit haklar temelinde mülkiyet hakkına sahip olabilme, diğer kişilerle eşit

---

⁷⁰⁴ Nussbaum, "Creating Capabilities: The Human Development Approach", a.g.e., s. 10.

⁷⁰⁵ Nussbaum, "Women and Human Development...", a.g.e., s. 79; Nussbaum, "Capabilities As Fundamental Entitlements...", a.g.m, s. 41-42; Nussbaum, "Poverty and Human Functioning...", a.g.m, s. 59.

⁷⁰⁶ Nussbaum, "Women and Human Development...", a.g.e., s. 79-80; Nussbaum, "Capabilities As Fundamental Entitlements...", a.g.m, s. 42; Nussbaum, "Poverty and Human Functioning...", a.g.m, s. 59.

⁷⁰⁷ Nussbaum, "Women and Human Development...", a.g.e., s. 80; Nussbaum, "Capabilities As Fundamental Entitlements...", a.g.m, s. 42; Nussbaum, "Poverty and Human Functioning...", a.g.m, s. 59.

⁷⁰⁸ A. yer.

⁷⁰⁹ A. yer.

haklar çerçevesinde iş arayabilme hakkına sahip olabilmektir Bu yapabilirlik setini gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duyulan unsurlardan biri, kişinin mülkiyete sahip olabilmesini sağlayan çevresindeki mal ve hizmetlere sahip olabileceği araçsal desteklerin varlığıdır.

Bu yapabilirlik aynı zamanda kişinin diğer insanlarla eşit haklar çerçevesinde iş arayabilmesini ve iş yerinde kişinin yaratıcı yönlerini ortaya koyabilmesini ve iş yerindeki kişilerle anlamlı ilişkiler kurabilmesini içerir. Bu anlamda kişilerin gerek eşit koşullarda iş arayabilmesi gerek çalışabiliyor olması bu yapabilirlik seti açısından oldukça önemlidir⁷¹⁰.

3.3.4.9.1. Yapabilirlik listesinin temel özellikleri

Nussbaum'un yapabilirlik listesinin derin bir şekilde Aristotelyan izler taşır. Aristoteles Nikomakhos'a Etik'te "iyinin doğasına" ilişkin derin bir çözümlemeye girilerek iyinin doğasının yetkin olanda (kendine yetebilme-yapabilirlik kabiliyetine sahip olma) ve kişinin kendine ilişkin yeterli ereğiyle açıklamıştır⁷¹¹.

Aristoteles için iyi duruma bağlı olarak değişen ve fakat nihai olarak "her eylemde, her tercihte" ereği (hekimlikte ereğin sağlık, askerlikte zaferin olması gibi) yansıtan şeydir⁷¹². Aristoteles için iyi "en yüksek iyidir" ve bu yetkin bir şeydir. Bu önermenin yarattığı sonuç; "yetkin bir erek olan tek bir şey varsa, bu araştırdığımız iyi" olmalıdır⁷¹³. Aristoteles için yetkin olan şey mutlaktır, kendi değerinden dolayı istene (izlenmeye layık olan) ve asla başa bir şey için istenmeyen şeydir⁷¹⁴.

Aristoteles yeterlilik (yapabilirlik) kavramının mutlak yetkin olan şeye denk geldiğini belirterek, "yetkin iyi gerçekte kendine yeterli gibi görünüyor" diyerek, bu kendine yeterli olanın yalnız tek bir kişi için yeten şeyi değil; kişinin ebeveynlerine, eşine, çocuklarına ve genel olarak yurttaşlara yeten şeyi ifade ettiğini belirtmektedir. Çünkü kişi doğası gereği politik bir varlıktır⁷¹⁵.

---

⁷¹⁰ Nussbaum, "Women and Human Development...", a.g.e., s. 80; Nussbaum, "Capabilities As Fundamental Entitlements...", a.g.m, s. 42; Nussbaum, "Poverty and Human Functioning...", a.g.m, s. 59.

⁷¹¹ Aristoteles, "Nikomakhos'a Etik", a.g.e., s. 60.

⁷¹² A.g.e., s. 61.

⁷¹³ A. yer.

⁷¹⁴ A.g.e., s. 62.

⁷¹⁵ A. yer.

Kendine yetme; kişi için hayatı istenebilir kılmak için yeterlidir ve bu hayatta en istenen şey ise mutluluktur⁷¹⁶. En yüce iyiyle özdeşik bu mutluluk; “yetkin ve kendisine yeten herhangi bir şeydir ve eylemlerimizin ereğidir”⁷¹⁷.

Aristoteles, herkesin üzerinde uzlaşıya vardığı en yüce iyi ile özdeşik mutluluğun doğasını kesin bir şekilde ortaya koyabilmek için ihtiyacımız olan şey ise insanın fonksiyonunu (işlevselliklerini) belirlemek olduğunu söyler⁷¹⁸ ve bu işlevselliklerin neler olduğunu birer birer sıralar. Belirtelim ki; Aristoteles’in sıraladığı bu işlevselliklerin daha zengin bir versiyonunu Nussbaum’un yapabilirlik listesine⁷¹⁹ taşımıştır⁷²⁰. Nussbaum bu listeyle Aristoteles’in insan fonksiyonunun reel dünyada karşılık bulabilen gerçek bir yaşam hikayesiyle birleştirilmiştir.

Nussbaum’un Aristoteles’in insan fonksiyonunun reel dünyada (tüm dünya kastedilmekte) herkes için karşılık bulabilmesi için seçtiği mekân Hindistan’dır⁷²¹. Bu mekânda Nussbaum’un listesini şekillendirecek kişi ise en dezavantajlı gruplardan biri olan kadınlar arasından seçilmiş ‘Vasanti’dir Bu yönüyle yapabilirlik listesi reel dünyada gözlemlenmiş ve ütopyik olmayan bir liste özelliği taşımaktadır⁷²².

⁷¹⁶ Nussbaum’un Aristoteles’in mutluluğuna ilişkin çözümlemesine değinilecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz;

⁷¹⁷ Aristoteles, “Nikomakhos’a Etik”, s. 63.

⁷¹⁸ A. yer.

⁷¹⁹ Aristoteles çözümlemesine devam ederek, elimizin, yüzümüzün, ayağımızın kısacası bedenimizde yer alan her uzvun nasıllı bir fonksiyonu (işlevi) varsa insanın da belirli bir fonksiyonun olduğunu kabul edilmesi gerektiğini belirterek, insanın fonksiyonlarının neler olabileceğini adım adım ortaya koyar. İnsana özgü olan bu fonksiyonların (işlevselliklerin) ilki Aristoteles için yaşama olgusudur ve Aristoteles bu yaşamı kişinin bitkilerle birlikte paylaştığı bir şey olarak görür. Aristoteles buna beslenme ve büyüme hayatını ekleyerek devam eder ve sonra duyumsama hayatı (insanın fonksiyonuna duyumsamayı da eklemiş olur) gelir der ve devam eder: Yaşadığımız hayat kediyle, köpekle ve diğer hayvanlarla birlikte (ortaklaşa) yaşadığımız bir hayattır. Aristoteles’in insanın fonksiyonuna ilişkin çözümlemesi kapsamlı bir çözümleme olduğundan bu hayata; bir yandan akla itaat eden diğer yandan akla ve düşüncenin uygulamasına sahip ruhun rasyonel bölümünü yansıtan pratik hayatı ekler. Rasyonel hayat iki anlamda kullanıldığından Aristoteles; pratik hayatın uygulama açısından hayatı yansıttığına işaret eder. Ancak Aristoteles, akla itaati de dışlamayarak bunu da insan fonksiyonuna ekler. Böylece Aristoteles için insan fonksiyonu: “belirli bir hayat biçiminden yani ruhun bir etkinliğinden ve akılla bir arada olan eylemlerden ibarettir; erdemli insanın fonksiyonu, bu görevi iyi ve başarılı bir biçimde yapmaktır”. Sonuç olarak Aristoteles için en yüce iyiyle özdeşik mutluluğa erişme yetkinliğine sahip hayat, insan fonksiyonu ile donatılmıştır bir hayattır. Bu hayat ise kişilerin sürekli ulaşmayı arzuladıkları ve yaşamları boyunca gerçekleştirmeyi arzu ettikleri bir hayat tarzıdır (Aristoteles, “Nikomakhos’a Etik”, a.g.e., s. 64-66).

⁷²⁰ Nussbaum işlevsellik ve yapabilirlik ayrımı yapmadan ikisini birleştirerek kullandığını belirtmekte yarar vardır.

⁷²¹ Sen’de kendi çalışmalarında Hindistan’a ilişkin örneklere sıkça yer vermektedir.

⁷²² Nussbaum’un seçtiği mekan ve dezavantajlı grup onun listesinin anayasal nitelik taşıdığını ileri sürdüğü yapabilirlik listesi ile uyumludur. Yapabilirlik listesinin tüm ulusların Anayasalarında yer alması gerektiğine ilişkin argümanına birazdan yer verilecektir.

Nussbaum yapabilirlik listesini tüm yönlerini “Yapabilirliklerin Oluşturulması: İnsan Gelişimi Yaklaşımı-Creating Capabilities: The Human Development Approach” (2011) çalışmasında ele almıştır. Çalışmasında Nussbaum yapabilirlik listesini “Vasanti’nin yaşam hikâyesinden hareketle ve ‘Adalet Arayan Kadın’ başlığıyla” adım adım örmüştür⁷²³.

Nussbaum’un çalışmasında kullandığı bu başlık onun yapabilirlik listesiyle ulaşmak istediği amacı; *yerleşik bir sosyal adaletin hayata geçirilmesini* ortaya koyar. Nussbaum’un bu yönde bir amaç gütmemesinin altında yatan şey ise bir ulusta mevcut olan eşitsizlikleri ortadan kaldırarak, özellikle ötekileştirme ve ayrımcılık sonucu ortaya çıkan yapabilirlik başarısızlıklarına çare üretmektir⁷²⁴. Nussbaum ‘adaletin ne olduğunu’ *tanımlayarak* ortaya koyma konusunda özel bir çaba içine girmiş ve bunun sonucunda da tüm uluslar için Anayasal nitelikli yapabilirlik listesini önermiştir. Nussbaum neden böyle bir şeye ihtiyaç duyduğunu ise; Sen’in adalet konusuna yaklaşımından hareketle şu şekilde dile getirir⁷²⁵:

Amartya Sen’in temel ilgisi sosyal refahın değerlendirmesi için en münasip karşılaştırma aralığı olarak yapabilirliği tanımlamaktadır. Amartya Sen’in teorisi normatif bir teori olmasına ve adalet konularına karşı açıkça ilgisi olmasına rağmen (örneğin Sen, cinsel ve ırka dayalı ayrımcılıktan dolayı ortaya çıkan yapabilirlik başarısızlıklarına karşı ilgilidir), teorisinde temel adaletin ne olduğunu tanımlamak gibi bir amaç içinde değildir. Sonuç olarak, Amartya Sen, bazı yapabilirliklerin (sağlık, eğitim gibi) özel bir öneme sahip olduğunu düşünmesine rağmen, yaklaşımında bir yapabilirlik listesi veya bir eşik değer kullanmamaktadır.

Nussbaum adaletin tesisi için yapabilirlik listesinin tüm ülkelerde hayata geçirilmesi gerektiğini belirtir. Ancak Nussbaum bu temel yapabilirlikler hayata

⁷²³ Vasanti Hindistan Ahmedabat’ta yaşayan zayıf (yetersiz beslenme sonucu), otuzlu yaşlarının başında bir kadındır. Vasanti evlilik sonrası kumarbaz ve alkolik kocasından gördüğü şiddet yüzünden boşanarak ailesinin yanına sığınır. Esasında Vasanti’nin ailesiyle yeniden yaşamaya başlamış olması onun için büyük bir şanstır. Zira Hindistan’da Vasanti’nin durumundaki birçok kadın için evliliğin son bulmasının anlamı sokaklara dönüş ve seks işçisi olarak çalışmaktır. Ailesinin yanına döndükten sonra basit terzilik işleriyle evin geçimine katkıda bulunan Vasanti ağabeylerine bağımlı olmadan ayakta kalabilmek için kadınlar için bir organizasyon olan Kendi Hesabına Çalışan Kadınlar Kuruluşundan (Self Employed Women's Association-SEWA) aldığı maddi destekle yaptığı işi büyütür. Ayrıca o SEWA aracılığıyla okuma yazma öğrenir. Artık Vasanti için hayat bambaşkadır. Zira o artık politik konular üzerinde konuşabilen, arkadaşlarıyla sosyalleşebilen ve aile içi şiddet gibi konularda mücadele veren bir kadındır.....Nussbaum, Vasanti’nin yaşam hikayesi, geldiği çevre ve geldiği çevrenin koşullarının kişinin yaşantısında yarattığı etkilerden hareketle bir kişinin iyi bir yaşantıya sahip olabilmesi için bir ülkede herkesin sahip olması gereken koşulları somut olarak “yapabilirlik listesine” taşımıştır.

⁷²⁴ Nussbaum, “Creating Capabilities”, a.g.e., s. 19.

⁷²⁵ a.g.e., s. 19-20.

geçirilmeden önce, ulusların yapabilirlik listesini kendi Anayasaları bakımından bir değerlendirmeye tabi tutarak bir eksiklik olup olmadığını tespit etmeleri gerektiğini belirtir⁷²⁶. Ayrıca Nussbaum Rawls'ın yolundan giderek, yapabilirlik listesindeki bazı öğelerin Rawls'ın “birincil değerler” olarak adlandırdığı şeyler olduğuna ve bu değerlerin elde edilmesinde şansın (doğal talihin) önemli rol oynadığına işaret ederek; devletin yapabilirlik listesinin inşasına ilişkin rolüne istinaden şunları dile getirir⁷²⁷:

“.....devletler bütün vatandaşların sağlıklı veya duygusal anlamda dengeli olmalarını sağlama beklentisi içine giremezler. Çünkü kişilerin pozitif durum belirleyicileri doğuştandır. Bu anlamda devletin amacı, yapabilirliklerin toplumsal temelini inşa etme olmalıdır. Bu noktada ise yaklaşım, kişiler arası farklılıkları dikkate alarak devletlerin en iyisini yapmaları konusunda ısrarcıdır. Ancak, bu durumda dahi toplumun güvenilir bir şekilde sağlayabileceği değer toplumsal temeli olup ‘bu’, değer kendisi değildir. Örneğin kadınların duygusal sağlığını ele aldığımızda, devlet bütün kadınların duygusal olarak sağlıklı olmalarını sağlayamaz. Fakat devlet uygun politikalar aracılığıyla, aile hukukuna ilişkin kanunlar, tecavüze ilişkin düzenlemeler veya kamu güvenliği alanındaki düzenlemeler aracılığıyla vb. duygusal sağlığı etkileyebilecek birçok şey yapabilir.

Nussbaum'un her ulusun Anayasasında yer almasını önerdiği bu temel yapabilirliklere ilişkin çözülmesi gereken temel bir sorun yapabilirliklere ilişkin eşiktir. Nussbaum bu soruna istinaden de öncelikle şu noktaya işaret eder:

Yapabilirlik yaklaşımı ile ilgili bir sorun, eşğin kendi ütopyacılığına ilişkindir. Bir tarafta, şu anki mevcut dünya koşulları altında öyle yüksek bir eşik belirlenebilir ki; şu anki hiçbir ulus bunu karşılayamaz. Diğer taraftan ise kolayca karşılanabilecek bir eşik tayin edebiliriz ve fakat bu da insan onuru için gerekli olan eşğin altında bir eşik olabilir⁷²⁸.

İlk etapta yapabilirlikler bakımından eşğin sağlanması konusunda Nussbaum'un bir tereddüt yaşadığını düşünebiliriz. Ancak Nussbaum bu tereddüdün giderilmesinde her bir ulusu bundan sorumlu tutarak, her bir ulusun kendi tarih ve kültürü ile uygun olarak ve belirli sınırlar içinde bunu farklı şekilde yapmasının makul olacağına işaret ederek, ulusların yapabilirlik eşğine ilişkin olarak göz önünde bulundurmaları gereken bazı hususlara şu şekilde dikkat çeker:

..... tekrar belirtmekte yarar var, bu yapabilirlik listesi minimum sosyal adaleti sağlama bakımından bir ulustaki bütün kişilere sağlanması gereken

⁷²⁶ Nussbaum, “Creating Capabilities”, a.g.e., s. 40.

⁷²⁷ Nussbaum, “Women and Human Development”, a.g.e., s. 81-82.

⁷²⁸ Nussbaum, “Creating Capabilities”, a.g.e., s. 42.

temel yapabilirlikleri içermektedir⁷²⁹. Diğer taraftan bu eşik bazı durumlarda eşitlik gerektirir. Ancak nereye kadar yapabilirlik yeterliliği yapabilirlik eşitliğini gerektirir sorusu oldukça zor bir soru olup, böyle bir soru, her bir yapabilirlik detaylandırmak süretiyle ve eşit insan onuru neyi gerektirir sorusunu sorarak cevaplandırılmalıdır ..... Örneğin eşit insan onuruna saygı, dini inanç özgürlüğünü ve kadın ve erkek için eşit oy hakkını gerektirir. Aksi yöndeki bir düzenleme (bir anlayış) eşit insan onurunun ihlali anlamına gelecektir⁷³⁰.

Nussbaum'un yapabilirlik listesi nihai bir liste değildir. Nussbaum, insan onuruna yakışır yaşamın temel noktalarında bir eksiklik olduğunun tespit edilmesi halinde listenin tartışılarak şekillendirilebileceğini belirtir⁷³¹.

Nussabum, Vasanti'ninin hayat hikayesinden hareketle oluşturduğu yapabilirlik listesinin Vasanti'nin hikayesindeki öğelerle çok yakın bir ilişki içinde olduğuna işaret eder. Fakat bu noktada, Vasantinin hikayesinde önemli kılmaya çalıştığı noktaların yapabilirlik listesinde neler olduğunu bilmesinden dolayı seçip ayırdığı ve ortaya koymaya çalıştığı noktalar olarak gözükebileceği yönünde eleştirilerin haklı olarak getirilebileceğini ileri sürer. Ancak Nussbaum bu yönde getirilecek bir eleştiriye ilişkin olarak; neyin önemli olduğuna dair başlangıç önsezilerine sahip olmaksızın bir hikayeyi dinleyebilmenin veya bir yaşama bakabilmenin mümkün olamayacağını belirterek bu yöndeki düşüncesini şu şekilde dile getirir:

Bu Plato's Meno'da bahsedildiği gibi araştırmanın paradoksu olup; eğer ne aradığına dair bir fikriniz yoksa, aradığınızı asla bulamazsınız. Diğer taraftan bu araştırmada önemli olan nokta; bu araştırmanın yeni kazanımlara açık olmasıdır. Bu listeyi şekillendirmeden önce çok şey öğrenmeye çalıştım ve Vasanti'nin hikayesi gibi hikayeler o öğrenme deneyiminin kilit noktaları/kilit yönleridir⁷³²:

Nussbaum yapabilirlik listesini⁷³³ gelişmemiş bir ülke örneğinden hareketle oluşturmuştur. Nussbaum, dominant teorik yaklaşımların genellikle gelişmiş ülkelerden

⁷²⁹ Bu aynı zamanda Nussbaum tarafından sunulan 10 temel yapabilirliğin bütün vatandaşlar için bir eşik niteliği taşıyabileceğinin göstergesidir (Nussbaum, "Creating Capabilities", a.g.e., s. 33).

⁷³⁰ Nussbaum, "Creating Capabilities", a.g.e., s. 40-42. Fakat bazı sorular çok zor olamaya devam edecektir; bazı durumlarda Yapabilirlik Yaklaşımı neyin dikkate değer olduğunu söyler ve fakat yaklaşım nihai tahsis aralığını ve keskin bir kararı dayatmaz. Örneğin anlaşmazlık yaratan kürtaj konusunun tartışmasında ne düşünmemiz gerektiğinin bize söylemesine rağmen, yapabilirlik yaklaşımı kürtaj hakkının şekillerini göstermeye girişmez (Nussbaum, 2011: 41-42).

⁷³¹ Nussbaum, "Creating Capabilities", a.g.e., s. 15.

⁷³² A. yer.

⁷³³ Belirtelim ki, Nussabum her ne kadar Sen'den çok etkilenmiş olsa da, Nussbaum kendi versiyonu ile bir yapabilirlik yaklaşımına sahiptir. Nitekim Nussbaum kendi versiyonu şeklindeki yapabilirlik yaklaşımı Sen'in yapabilirlik yaklaşımından çeşitli yönlerde farklılıklara sahiptir. Örneğin Sen yapabilirlik yaklaşımının evrensel nitelikli olduğunu savunurken Nussabum kendi yaklaşımının ulusal

hareketle ortaya çıktığını ve tüm dünyada kullanılan yaklaşımlar olduğunu ve bu nedenle gelişmemiş ülkelerde yaşayan insanların (Vasanti örneğinde olduğu gibi) yaşadıkları problemlerle çok fazla ilgilenmediklerini ve yerel bir aktivist gözüyle okuyamadıklarını belirterek eleştirir⁷³⁴. Ayrıca Nussabum, bütün ulusların insan onuruna yakışır hayatlar bağlamında eşitlik ve adaletin sağlanmasında problemlerle yüzleşebileceklerini de belirterek, yapabilirlik listesini oluştururken gelişmemiş bir ülke örneğinden hareket etme ihtiyacını gerekçelendirir⁷³⁵. Bu bağlamda Nussabum dominant teorik yaklaşımların yöntemiyle Vasanti'nin koşullarına ilişkin değerlendirmeye ilişkin olarak şunları dile getirir:

Örneğin ona ilişkin bir değerlendirmeye ancak şu şekilde şahit olabiliriz: Gujarat'ta bir ekonomik büyüme olduğu taktirde, kişi başına GDP'ye bakarak (dominant teoriler, a. n) Hindistan'ın diğer eyaletleri arasındaki yerine ilişkin bir karşılaştırma yapmakla yetinirler. Ancak bu hesaplama Vasanti'nin yaşamında bir etki yaratmıyorsa ve onun problemlerini çözmüyorsa, Vasanti için bunun anlamı nedir? Gujarat'ta yabancı yatırımlardan kaynaklı bir zenginlik artışı olduğunda Vasanti bu zenginlikten bir pay almamaktadır. Onun için GDP'nin yükseldiğini işitmek, Gujarat'ta bir yerlerde güzel bir yağlı boya tablonun var olduğunu duymak gibi bir şeydir. Çünkü Vasanti ona (o tabloya) bakamaz ve ona dokunamaz.....GDP'te yaşanan artış (zenginliğin artması), hükümet eliyle Vasanti'nin hayatında farklılık yaratacak politikalar benimsemesine izin vermesi halinde güzel olur. Fakat yabancı yatırımlardan kaynaklı yararlar ilk etapta örneğin elit tabakadaki insanlara gitmektedir. Bu gerçekleşen durum tabiki sadece GDP'nin ortalama bir hesaplama olmasından kaynaklanmamakta aynı zamanda dağılımın bölüşümünden de kaynaklanmaktadır⁷³⁶.

---

düzeyde olduğuna işaret eder. Ancak Nussabum “yapabilirlik listesinin” evrensel nitelikli olduğunu belirterek, yapabilirlik listesiyle Sen'e yakınlaşır.

⁷³⁴ Nussbaum, “Creating Capabilities”, a.g.e., s. 12.

⁷³⁵ Nussabum, Vasanti'nin hikayesindeki bazı özelliklerin Amerika'da ortaya çıkmasının daha az olası olduğunun farkında olduğunu belirtir. Zira Amerika'da daha fazla okur yazar bir nüfus vardır. Ancak, Amerika'da yoksulların yaşadığı mahalle okullarında fonksiyonel okur yazarlığın kişilere kazandırılmasında başarısızlığa uğradıklarını ve bundan kaynaklı yüksek oranda eşitsizliğin hala varlığını yoğun şekilde sürdürmekte olduğunu belirtir. Nussbaum ayrıca, aile içi şiddet ABD'de Hindistan'daki kadar yaygın olduğunun altını çizerek, bu yönde yapılan çalışmalarda hareketle, mevcut stratejilerin mücadele için hala yetersiz olduğunu (artan kamu farkındalığına rağmen) belirtir. Bunların yanı sıra, hukukçu aktivistlerin çabalarına rağmen sağlık ve beslenme konusundaki yetersizliklerin ABD'de her yerde mevcut ve yaygınlığına dikkat çeken Nussbaum, bu problemin ülkenin muhteşem zenginliğine rağmen var olduğuna işaret eder. Nussbaum bu verilerden hareketle: “.....bütün uluslar, gelişmiş ülkeler, insani gelişmişlikle ilgili problemlerle yüzleşmektedirler ve minimal adalet için ve tamamıyla eşitlikçi bir yaşam için zorluklarla karşı karşıyadırlar. Hepsi her bir kişi için onur ve fırsat sağlamayı garantileme noktasında başarısızlıklara sahiptirler. O halde yapabilirlik yaklaşımı ...(ve elbette yapabilirlik listesi) tüm toplumlarda kullanılabilir niteliktedir.” Nussbaum, “Creating Capabilities”, a.g.e., s. 16.

⁷³⁶ Nussbaum, “Creating Capabilities”, a.g.e., s. 12-13. Nitekim; Sarkozy Komisyon Raporu göstermektedir ki; yabancı yatırımlardan kaynaklanan karlar genellikle ortalama hane halkı gelirini dahi yükseltmemektedir. Bu bağlamda artan zenginliğin yararları, yerel elitlerin gelir dağılımı

Sen ve Nussbaum'un temelde kişinin ne kadar tatmin olabildiği veya kaynakların ne kadarına hükmedebildiği sorunuyla ilgilenmediklerinden, GDP'den kişilere gerekli payın verilmesi yapabilirlik yaklaşımının ilgilendiği temel sorunun çözümü için yeterli değildir. Çünkü yapabilirlik yaklaşımı gerçekte kişinin 'ne yapabildiği ve ne olabildiği' sorusuna cevap aradığından, yaklaşım temelde kişilerin özgürlükleri ve fırsatlarıyla ilgilenmektedir. Bu noktada yapabilirlik yaklaşımın mallara/kaynaklara yaklaşımı da kişilerin işlevsellikleri bakımından olup, yaklaşımın odaklandığı şey; emtiaların/ kaynakların "insanı bir yolla" (in a fully human way) kişilerin işlevselliğine hizmet edip etmediğini sorgulamaktır. Bu anlamda yapabilirlik yaklaşımın tam anlaşılabilmesi için ve Nussbaum'un yapabilirlik listesi aracılığıyla kişilerin yapabilirliklerini ne şekilde gerçekleştirebileceklerini net bir şekilde ortaya koyabilmek "insani bir yolla" kavramının da açıklığa kavuşturulması gereklidir⁷³⁷.

Marx tarafından kullanılan bu kavramla kastedilen; "insan onuruna yakışır bir şekilde" kişinin yapabilirliklerini gerçekleştirebilmesidir. Örneğin Marx insan onuruna yakışmayan muhtaç bir yaşantıyı sık sık eleştirir ve böyle bir yaşantıyı, bir kişinin yaşamını sürdürmeye çalıştığı bir yaşam olarak görür. Böyle bir yaşam ise Marx için az ya da çok hayvani bir yaşamdır. Çünkü böyle bir yaşam kişide var olan kabiliyetlerin gelişmesine ve kullanılmasına imkan vermemektedir. Marx'ın şu örneği onun ne demek istediğini daha iyi anlamak bakımından önemlidir: Açlık çeken bir kimse yiyeceği tamamen "insani bir yolla" (insan onuruna yakışır bir şekilde) kullanamaz. Marx'ın "insani yola" yüklediği anlam yapabilirlik listesinde "pratik akıl ve mensubiyet" kavramlarını telkin etmektedir. Marx'a göre 'bu yol' pratik akıl ve mensubiyet aracılığıyla kişiye aşılabilir. Aksi takdirde kişi hayatta kalmak için besini hakimiyeti altında tutmaya çalışır ki; böyle bir durumda insanda var olan pratik akli ve mensubiyeti bu beslenme şeklinde görmek mümkün değildir. Marx argümanlarını sürdürerek şunlara yer verir: Eğer bir kişi yeterli eğitime sahip olamamış ve kendisini ifade etme ve eğlenme bakımından boş zaman olanaklarına sahip değilse, insanoğlu olmasının

---

politikalarına kendilerini adamadıkça, farklı insanlara ve de genellikle istihdam fırsatları erkeklerinkine nazaran daha kötü durumda olan kadınlara ulaşmamaktadır. Yine araştırmalar göstermektedir ki; ekonomik büyümede meydana gelen bir artış, devlet doğrudan müdahalede bulunmadığı müddetçe eğitim ve sağlıkta bir ilerlemeye yol açmamaktadır. Bu noktalardan hareketle Vasanti için sorun teşkil eden şeyler, standart yaklaşımlarda konu edilmemektedir (Nussbaum, "Creating Capabilities", a.g.e., s. 13).

⁷³⁷ Nussbaum, "Women and Human Development", s. 71.

derecesini/düzeyini, sadece ‘hayvani derecede/düzeyde’ yerine getirmiş olur. Bir başka anlatımla; işte bu noktada insan ve hayvan arasındaki ayrım ortadan kalkar. Diğer taraftan biz bu listeye örgütlenme, ibadet ve ifade özgürlüğünü de eklemeliyiz. İnsanoğlu olmanın temel fikri kişinin kendi yaşantısını şekillendirebilmesi ve bunu yaparken toplumdaki diğer kişilerle karşılıklı ve ortaklaşa bir ilişki içinde bunu yapabilmesidir. Zira insanoğlu bu yönü ile hayvandan ayrılır. Bu anlamda insani yolla bir yaşamın anlamı kişinin mensubiyet ve pratik akıl yapabilirlikleri ile şekillenen bir yaşantıdır⁷³⁸.

Nussbaum yapabilirlikleri temel, içsel (internal) ve bileşik (combined) şeklinde üçlü bir ayrıma tabi tutar⁷³⁹. Buna göre; kişilerin doğuştan donatıldığı yapabilirlikler temel yapabilirliklerdir. Görme, işitme, gibi yapabilirlikler bu türden yapabilirliklerdir ve bunlar az ya da çok işlevsellik kazanmak için hazırdır⁷⁴⁰.

İçsel yapabilirlik; kişinin kişilik özellikleri, düşünsel ve duygusal yapabilirlikleri, bedensel zindelik ve sağlık durumu, içselleştirilmiş öğrenme, algı ve hareket yeteneği gibi dinamik nitelikte ve şartların ve koşulların imkanı dahilinde kişilere belirli bir yapabilirliği kullanmasına imkan sağlayan kişinin durumlarıdır. Bileşik yapabilirlik ise; kişinin işlevselliklerini hayata geçirebilmesini sağlayan uygun dış koşullarla desteklenmiş (fırsatlar) içsel yapabilirlikler olarak tanımlanabilir⁷⁴¹.

Belirtelim ki; içsel yapabilirlikler birçok durumda, politik, ailevi, sosyal ve ekonomik çevre ile etkileşim içinde olan eğitilebilir, geliştirilebilir özellikler ve yeteneklerdir. İçsel yapabilirlikler, Vasanti’nin dikiş yeteneği veya öğrenilmiş politika yeteneği gibi yapabilirliklerin kişilere kazandırılmasıdır⁷⁴². Nitekim Nussabum içsel yapabilirliklerin geliştirilebileceğine ilişkin inancını şu şekilde dile getirmektedir:

Kişiler doğuştan içsel yapabilirliklerle donatılmış olarak dünyaya gelmezler ve fakat doğuştan donatılmış olma fikri, “insani gelişmişlikte” rol oynar. Her şeyin ötesinde, “insani gelişmişlik” terimi yeteneklerin açığa çıkmasını önerir ki; bu yetenekler insanoğlunda var olan yeteneklerdir. Teorik olarak, bu

⁷³⁸ Nussabum, “Women and Human Development”, s. 71-72.

⁷³⁹ Sen’de böyle bir ayrım yoktur.

⁷⁴⁰ Nussabum, “Women and Human Development”, s. 84; Nussbaum, “Creating Capabilities”, a.g.e., s. 23.

⁷⁴¹ Nussbaum, “Creating Capabilities”, a.g.e., s. 21; Nussabum, “Women and Human Development”, s. 84.

⁷⁴² Nussabum, “Women and Human Development”, s. 84; Nussbaum, “Creating Capabilities”, a.g.e., s. 20.

yaklaşım filozofik görüşlerin etkisi altında şekillenmiş olup, bu yaklaşım kişinin kendini kanıtlaması veya insanın gelişmesi fikrine odaklanmaktadır..... Bu yaklaşım birçok yönden açlık ve atığın/israfın /döküntünün sezgisel fikrini (the idea of waste) kullanır ki bundan maksat; bir toplumda yapabilirliklerin gelişmesini engelleyen problemleri göstermektir. Adam Smith “kişinin eğitimden yoksun olması..... insan doğası karakterinin önemli bir parçasında bozulma ve tahribatlara yol açar” der. İşte bu, yapabilirlikler projesinin arkasındaki önemli sezgisel fikri (intuitive idea) yansıtmaktadır. ....Temel yapabilirliklerin gelişmesi kalıtsal özelliklere bağlı olmayıp, bu özelliklerin gelişmesi ve şekillenmesinde annenin beslenmesi ve doğum öncesi deneyimler rol oynar. Bu noktadan hareketle, bir çocuğun doğumundan sonra dahi, biz her zaman içsel yapabilirlikleri geliştirebiliriz⁷⁴³.

İçsel yapabilirliklerle bileşik yapabilirlikler arasındaki ayrım çok keskin değildir. Çünkü birisi bazı işlevsellikler aracılığıyla bir içsel yapabilirlik kazanırken, birisi işlevselliğe yönelik bir fırsatın yokluğunda bunu kaybedebilir. Fakat bir toplumun eksik yönlerini ve başarılarını teşhis etmede yararlı bir keşif olması bakımından⁷⁴⁴ içsel yapabilirlikleri bileşik yapabilirliklerden ayırmak/ ayrıştırmak önemlidir? Örneğin, bir toplum içsel yapabilirlerin üretilmesi bakımından iyi olabilir ve fakat onlar kişilerin yapabilirliklerini kullanmaları bakımından gerekli olanakları sunmayabilirler⁷⁴⁵. Daha açık bir ifadeyle, birçok toplum örneğin kişilere temel eğitim vermek bakımından iyi olabilir (içsel yapabilirliğin kazandırılması) ve kişiler bu yolla politik meselelerde özgür konuşma yeteneğine sahip olabilirler. Ancak bu toplumlar, baskı yoluyla uygulamada kişilerin özgürce politik konularda konuşmalarından onları mahrum ederek, kişilerin yapabilirliklerini kullanmalarını engelleyebilirler⁷⁴⁶.

Bileşik yapabilirlikler, içsel yapabilirliklerin ve işlevselliklerin gerçekten seçilebildiği ekonomik, sosyal ve politik koşulların toplamı olarak tanımlandığından, kavramsal olarak bir toplumun içsel yapabilirlikleri üretmeden bileşik yapabilirlikleri üreteceklerini düşünmek imkansızdır. Ancak, bir toplum birçok alanda kişilere seçim şansı sunma konusunda iyi olabilir ve fakat halkını eğitmek veya onların akıl yetileri gelişimini desteklemede iyi olmayabilir. Hindistan’da bazı eyaletler bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu özellikleri ile ön plana çıkan eyaletlerde, politik katılım konusunda herhangi bir problem yokken, kişilerin bu katılımına imkân verecek eğitim ve temel sağlık bakımının kişilere ulaştırılmasında korkunç problemlerle yüzleşmektedirler.

⁷⁴³ Nussbaum, “Creating Capabilities”, a.g.e., s. 23.

⁷⁴⁴ A. yer.

⁷⁴⁵ Burada Senin fırsat Özgürlüğüne vurgu vardır.

⁷⁴⁶ a.g.e., s. 22

Buradan hareketle, bu eyaletler terminolojik olarak, kişilere ne içsel yapabilirlikleri ne de bileşik yapabilirlikleri sunmamaktır. Buradan çıkan sonuç ise; bir toplumda içsel yapabilirlikler üretilmeden bileşik yapabilirliklerin üretilmeyeceğidir⁷⁴⁷.

Yapabilirliklerin geliştirilmesi açısından özellikle kamu politikalarının taşıdığı önem bizi yapabilirlik güvencesine yöneltmektedir. Yapabilirlik güvencesi kavramı Jonathan Wolff and Avner De-Shalit tarafından geliştirilmiş bir kavramdır. Wolf ve De-Shalit kamu politikaları aracılığıyla kişilere hem bir yapabilirlik kazandırıldığına, hem de kişilere gelecekte ona sahip olabileceklerine dair bir güven sağladığına işaret etmektedirler. Bu anlamda yapabilirlik güvencesi devlet tarafından kişilere sunulmalıdır. Devlet kişilere bu güvenceyi vermediği müddetçe (devlet kişileri güvende olduklarına inandırılmadıkları müddetçe) yapabilirlik güvencesi karşılanamaz⁷⁴⁸.

Nussabum, yapabilirlik listesinde yer alan yapabilirliklerin her biri birbirlerini destekler nitelikte⁷⁴⁹ yapabilirlikler olduğuna işaret etmekle birlikte, pratik akıl ve mensubiyetin yapabilirlik listesinde farklı bir temel role sahip olduklarını belirtir. Buna göre; yapabilirlik listesinde bu iki yapabilirlik, diğerlerini yapısal temelden organize eden ve diğerlerini şekillendiren bir öneme sahiptir. Nussabum, diğer yapabilirliklerin insan onuru ile orantılı bir şekilde sunulması halinde, bu iki yapabilirlik onları içten içe etkileyeceğini belirterek:

Eğer bir kişi iyi beslenmiş ve fakat sağlığı ve beslenme açısından planlama ve pratik aklı kullanmak için yetkilendirilmemişse, bu durum tamamıyla insan onuruyla orantılı bir durumun mevcut olmadığının işaretidir. Burada küçük bir çocuğun bize bağımlı olması gibi; meselenin çözüme kavuşturulması gerekli olup, her bir yapabilirlik alanında iyi politika, bireylerin pratik aklına saygı göstermek anlamına gelmektedir. Bu, aynı zamanda özgürlük olarak yapabilirlik kavramının içinde barındırdığı seçime işaret etmenin bir başka yoludur. Bir başka anlatımla; bir kişinin kendi hayatını planlayabilmesi 'pratik akla sahip olabilmesi'; diğer çeşitli yapabilirliklerle uyumlu olan işlevsellikleri sıralaması ve seçmesi için bir fırsattır. Mensubiyete gelince, bu nokta da benzer olup, diğer yapabilirlikler insan onuruna saygı gösterilecek şekilde kullanıma sunulduklarında/ erişilir kılındıklarında, mensubiyet diğer yapabilirliklere

⁷⁴⁷ Nussbaum, "Creating Capabilities", a.g.e., s. 22.

⁷⁴⁸ a.g.e., s. 42-43.

⁷⁴⁹ Yapabilirlik listesinin adım adım oluşturulurken takip edilebileceği gibi her bir yapabilirlik birbiri ile çok yakından karşılıklı bağlantı içindedir. Bir yapabilirlikte ortaya çıkan bir problem diğer yapabilirlik kümesi içinde derin bir probleme yol açabildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca yapabilirlik listesinde zaman zaman bir yapabilirlik ile diğer yapabilirlik arasında bir sınır çizmede de zaman zaman güçlüklerde ortaya çıkabildiği (ayrımların çok ince bir çizgi ile mümkün olabildiği) görülmektedir. Belirtelim ki; bu yapabilirlikler arasında karşılıklı ilişki olduğu, birinin diğerini beslediği düşüncesi ile ilişkilendirilebilir.

nüfuz eder. Mensubiyet diğer yapabilirliklerin bir parçasıdır. Örneğin bir işyerini ele alalım. Bir işyerinde, işyeri ilişkilerini göz önünde bulundurmaksızın ya da sağlık bakımı formlarını ihlal ederek istihdam seçeneklerini sunmak yeterli değildir.....Mensubiyet toplumsal bir mesele olarak kamu politikalarını tasarlama yönüyle yapabilirlikleri oluştururlar /organize ederler⁷⁵⁰.

Nussbaum'un yapabilirlik listesinde bu iki temel yapabilirliğin ayrı bir öneme sahip olduğu fikrini gözardı etmeksizin yapabilirlerin birbiri ile olan ilişkisini bir yaşam döngüsüne benzetebilir.

3.3.4.9.2 Nussbaum ve Sen arasındaki farklılıklar

Nussbaum'un yapabilirlik yaklaşımı versiyonu, Sen'in yapabilirlik yaklaşımını tamamlamaya yönelik bir girişimdir. Bu girişim, Aristotelyan bir gelenekle Sen'in yaklaşımına özcü bir temel sunarak tamamlama şeklindedir⁷⁵¹.

Nussbaum'un bağımsız bir şekilde Aristoteles'in "insan fonksiyonunu (işlevselliklerini)" belirlemeye yönelik başlayan çalışmalarının temelinde Sen'in yaklaşımıyla büyük ölçüde benzerliği, onu, Sen'in yapabilirlik yaklaşımını tamamlamaya yönelik bir yaklaşım geliştirme fikrine yöneltmiştir⁷⁵². Nitekim işlevsellik yapabilirliklerini genişletme her iki yapabilirliğin birleştiği noktalardan bidirdir. Ayrıca her iki yaklaşım ahlaka aynı şekilde yaklaşmakta veya sosyal refah değerlendirmesini benzer bildirişimsel temel üzerinden yapmaktadır. Bu anlamda gerek Sen gerekse Nussbaum'un yaklaşımları arasında genel olarak çok fazla farklılık bulunmamakla birlikte⁷⁵³ bazı yönlerden birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Sen ve Nussbaum arasındaki farklılıklardan ilki; Sen'in Nussbaum'un aksine temel bir yapabilirlik listesi sunmamış olmasıdır. Nitekim Nussbaum'un yapabilirlik yaklaşımına en büyük katkısı bu noktada olmuştur. Sen için yapabilirlik kavramının birincil kullanımı; kişilerin sosyal refahlarına ilişkin bir karşılaştırmada temelde değerlendirme için en uygun alanın ne olması gerektiğini göstermedi⁷⁵⁴. Nussbaum, bu değerlendirme alanının uygunluğunu kabul etmekle beraber anayasal nitelikte bir liste

⁷⁵⁰ Nussbaum, "Creating Capabilities", a.g.e., s. 39-40.

⁷⁵¹ Comim 2006'tan aktaran Boz, a.g.e., s. 39.

⁷⁵² Nussbaum, "Women and Human Development", a.g.e., s. 11.

⁷⁵³ Comim 2006'tan aktaran Boz, a.g.e., s. 39

⁷⁵⁴ Nitekim bu çalışma içinde örneğin Sen'in mallara yaklaşımı, muhtaçlığa yaklaşımı vb. detaylandırılarak, kişilerin sosyal refahlarını değerlendirme de değerlendirme alanının nasıl olması gerektiği açıklığa kavuşturulmuştur.

önenerik, kişilerin sosyal refahları bakımından en azından her ülkenin anayasal nitelikli bu listeyi karşılamasını için uygulayacağı politikalara ilişkin bir temel sunmuřtur⁷⁵⁵. Bu anlamda Nussbaum insan onuru ve insanın toplumsallaşma formları açısından hayati öneme sahip arzulanın özelliklere dikkat çekmekle yetinmeyerek, adaletin asgari gerekliliklerini karşılamak için ulusların sahip olması gereken anayasal yapılara da dikkat çekmektedir⁷⁵⁶.

Sen, yaklaşımının çıkış noktası olan eşitlik sorgulamasını "neyin eşitliği " sorusu üzerinden yaparak, bu sorgulamada Rawls'ın birincil kaynakları, fayda veya kaynaklar yerine yapabilirliklere odaklanmak için nedenlerin olduğunu savunurken bir taraftan de gelişmekte olan ülkelerdeki yoksunluk ve muhtaçlık üzerine uygulamalı çalışmalar gerçekteşirerek, insanların ne yapabileceklerine veya ne olabildiklerine odaklanmak için ampirik desteklere yönelik çalışmalara yönelmiştir. Bu anlamda takip ettikleri yöntemin farklılaşmasının bir sonucu olarak, kamusal akıl yürütme konularına her iki bilim insanında ilgili olmakla birlikte, Sen'in yapabilirlik yaklaşımı ampirik uygulamalar ve ölçümler için daha uygundur. Nussbaum'un yaklaşımı ise genel olarak edebi nitelikli beşeri bilim geleneklerine daha yakındır. Çünkü Nussbaum çalışmalarında insanların umutlarını, isteklerini, motivasyonlarını ve kararlarını daha iyi anlamak için hikâyelerin ve şiirsel metinlerin gücüyle daha fazla ilgilenir⁷⁵⁷. Dolayısıyla, Nussbaum'un "kamusallaştırma" kavramı hümanisttik, duyguların bilişsel rolüne ve "kişilerin görüşlerini şekillendiren insan değerlerine" "human values in shaping people's deliberations" daha yakındır⁷⁵⁸. Ayrıca Sen ve Nusbaumun kullandığı yöntemsel farklılık, sorunlara yaklaşımda da farklılıklar yaratmaktadır. Sen'in yapabilirlik yaklaşımı sorunlara ilişkin çözümler ve toplumsal imkanlara ilişkin bir değerlendirmede, değerlendirmenin sağlıklı bir zeminde yürütülebilmesi için uygun bildirişimsel alanların seçimi için yol gösterici bir yaklaşımdır. Bu anlamda Sen'in yaklaşımı, herhangi bir problemin çözümünde uygun bildirişimsel temellerin seçimiyle kamusal akıl yürütmeye toplumsal müzakerelerle sorunların çözüme kavuşturulmasını

---

⁷⁵⁵ Nussbaum, "Women and Human Development", a.g.e., s. 12.

⁷⁵⁶ Flavio Comim, "Beyond The HDI? Assessing Alternative Measures of Human Development From A Capability Perspective", *2016 UNDP Human Development Report Bacround Paper*, UNDP, 2016, p. 5.

⁷⁵⁷ Ingrid Robeyns, "The Capability Approach: A Theoretical Survey", *Journal of Human Development*, Vol. 6, No. 1, 2005, p. 104.

⁷⁵⁸ Comim, a.g.e., s. 5.

savunan aktif bir yaklaşımdır⁷⁵⁹. Nitekim Sen, yapabilirlik yaklaşımıyla, kendi başına herhangi bilginin nasıl kullanılabilceği ile ilgili herhangi bir formül önermediğini ve örneğin bunun bütünleştirici ve dağıtımla ilgili hususlar arasındaki çatışmalarda nasıl başa çıkılacağına dair herhangi bir planı hazır bir şekilde sunmadığını ilan etmektedir⁷⁶⁰. Bu anlamda Nussbaum'un yapabilirlik yaklaşımı proaktif bir yaklaşımdır. Nussbaum'un yapabilirlik yaklaşımı versiyonunda, sorunlar oluşmadan önce, önceden belirlenmiş senaryoları düşünme ve sorunların yaratılmasına katkıda bulunan "öncül koşulları" vurgulama esastır. Bu yönüyle yaklaşım, sorunların ortaya çıkmadan önce insanların durumlarını iyileştiren koşulların teşvik edilmesini önemsemektedir⁷⁶¹.

Sen yapabilirlik yaklaşımıyla adaletsizlikleri, eşitsizlikleri ortadan kaldırması bakımından evrensel bir anlayışı benimser ve uluslararası ölçekte akılcı uzlaşılarda bu konulara ilişkin adımlar atılabileceğinin sinyallerini verir⁷⁶². Sen'in aksine Nussbaum ulusların birbirine karşı sorumluluklarını kabul etmez. Nitekim Nussbaum yapabilirlik listesini kapsamlı bir şekilde ele aldığı "Yapabilirliklerin Oluşturulması" (2011) çalışmasında asgari düzeyde bir yaşam için yapabilirliklerin karşılanmasının her bir ulusun kendi sorumluluğunda olması gerektiğini savunur. Dolayısıyla Nussbaum'un yapabilirlik yaklaşımı daha mikro boyutlu bir yaklaşımdır. Nussbaum yaklaşımıyla, eğitim sistemi, işyeri ve kamu sektörü gibi yerlerin insani gelişmeye uygun yerler olduğunu ileri sürerek, bu yerleri insanların tutumları ve günlük pratik tercihleriyle önemli derecede ilişkilendirerek ele alır⁷⁶³. Sonuç olarak; Nussbaum için makro boyut bir ulusun kendi içindeki politikalarıdır. Nussbaum, makro hükümet politikalarının önemini de kabul etmekle birlikte, yapabilirliklerin insanların günlük işlerine ve mücadelelerine dayandığı mikro boyutlara da dikkat çekmektedir⁷⁶⁴. Diğer taraftan Nussbaum "yapabilirlik listesinin" evrensel nitelikli olduğunu belirterek, yapabilirlik listesiyle Sen'in yaklaşımına yakınlaşır.

Sen yapabilirlik kavramını tekil olarak, olası işlevselliklerin bir kombinasyonu şeklinde kullanır. Bu anlamda işlevsellikler ya potansiyeldir ya da başarılabilir

---

⁷⁵⁹ Comim, a.g.e., s. 7.

⁷⁶⁰ a.g.e., s. 10.

⁷⁶¹ A. yer.

⁷⁶² Sen, "Kimlik ve Şiddet", a.g.e., s. 156-157.

⁷⁶³ Nussbaum, "Poverty and Human Functioning", a.g.m., s. 12.

⁷⁶⁴ Comim, a.g.e., s. 9-10.

olandır⁷⁶⁵. Sen farklı tözel yapabilirliklerin seçildiği süreç fikrini vurgulamak için yapabilirlik kavramını bu şekilde kullanır. Esasında Sen'in bu yaklaşımı onun seçme eylemine verdiği önemden kaynaklanır ve bu seçme eylemi özgürlük kavramını karakterize etmek için de gereklidir⁷⁶⁶. Sen'in bu şekilde bir yaklaşım sergilemesi toplumsal seçim akademisyenlerine⁷⁶⁷ yakın durduğunun göstergesi olup, analizlerin odak noktasını ise fırsatlar kümesi oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir kişinin yapabilirliğini en iyi sahip olduğu fırsatlar kümesi yansıtır. Ancak Nussbaum bu potansiyel işlevselliklerin her birini yapabilirlik şeklinde adlandırır. Bu anlamda *Nussbaum'un kullandığı terminolojide yapabilirlik kümesi yine yapabilirliklerden oluşur*. Burada vurgulanması gereken bir diğer husus; Sen'in ilk çalışmalarında bu tarz bir ayrımın yokluğudur. Ayrıca bu çalışma içinde, "İşlevsellik ve Yapabilirlik" başlığında detaylandırıldığı üzere Sen, özellikle ilk çalışmalarında "temel yapabilirlik" kavramını kullanarak, bu kavramsallaştırmada "temel yapabilirliği" tüm yapabilirliklerin bir alt kümesi şeklinde tanımlamıştır⁷⁶⁸. Belirtelim ki; Sen bu kavramsallaştırmayla Nussbaum ile aynı ekseninde hareket etmiştir. Diğer taraftan Nussbaum'da temel yapabilirlik kavramını kullanmaktadır. Ancak bu kullanım Sen'in temel yapabilirlik kavramı kullanımından oldukça farklıdır. Nussbaum temel yapabilirlikle; kişilerin doğuştan donatıldığı yapabilirlikleri; görme, işitme gibi şeyleri kastetmektedir. Nussbaum'un yapabilirlikler konusunda yaptığı bir başka ayrım, içsel ve bileşik yapabilirlikler ayrımıdır. Ancak Nussbaum'un yaptığı ayrımların hiçbiri Sen'de mevcut değildir.

Sen ve Nussbaum her ikisinde çoğulcu bir yaklaşıma sahiptir. Ancak Nussbaum'un çoğulculuğu Sen'in çoğulculuğundan farklıdır. Çünkü Nussbaum'un çoğulculuğu, insanların ahlaki duygularının daha zengin bir görüşünü gerektirir. Bu basitçe, sadece geniş bildirişimsel alanlarla çalışmakla kalmaz, aynı zamanda ahlaki olarak değerli olan insanı davranışlarına kişileri yöneltir. Nussbaum'un yapabilirlik

---

⁷⁶⁵ Robeyns Robeyns, "The Capability Approach.", a.g.m., s. 100.

⁷⁶⁶ Comim, a.g.e., s. 5.

⁷⁶⁷ Çalışmada "Sen'in Toplumsal Refah Uzlaşısı" başlığı altında toplumsal seçim kavramı telaffuz edilmeden, Sen'in makul ve akılcı topluma yaklaşımı anlatılmıştır. Bu başlık altında ve çalışma içinde toplumsal seçim kavramı bilinçli bir şekilde kullanılmamıştır. Çünkü toplumsal seçim kavramının telaffuz edilmesi başka bazı derin iktisadi analizleri gerektirir ki; bu da çalışmanın amacından sapmasına sebep olabilir.

⁷⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz; "İşlevsellik ve Yapabilirlik" sayfa x ve dv.

yaklaşımı, 'duyguları' insanların değer yargılarını oluşturmada kilit unsur olarak görür ve insanların sevgi ve merhamet duygularını beslemek için çalışır⁷⁶⁹.

Sen ve Nussbaum arasındaki bir diğer farklılık; Sen refah ve özne arasında bir ayırım sunarken⁷⁷⁰, Nussbaum, refah ve özne arasında herhangi bir ayırım sunmamıştır. Bu anlamda Nussbaum'un yapabilirlik yaklaşımında; refah başarısı”, “refah özgürlüğü”, “eyleyen başarısı” ve “eyleyenin özgürlüğü arasında bir ayırım mevcut değildir. Nussbaum, bu ayrımların önemli olduğunu kabul etmekle birlikte, mevcut ayrımların hâlihazırda yapabilirlik ve işlevsellik yönleri arasındaki ayırımla elde edilebileceğine işaret etmektedir. Bunun gerekçelendirmesini de bir örnek üzerinden giderek açıklayan Nussbaum, örneğin sağlıktan gidildiğinde, sağlıklı olma ve “gerçek sağlık işlevselliği” “actual healthy functioning” için (ya da sağlıklı olma ve fiili olarak sağlıklı olma) fırsatlar ve yapabilirlikler arasında ayırım yapılabileceğine işaret eder eder. Ancak Nussbaum, kişinin özne olma yönü ile refah yönü arasında bir ayrıma gidilerek daha fazla bir açıklık sağlanacağından emin olmadığını dile getirir. Çünkü Nussbaum, “sağlık işlevselliğinin” “healthy functioning” bizatihi kendisinin aktif bir yön içerdiğini ve onun pasif bir tatmin olma yönü içermediğini ileri sürer⁷⁷¹.

Bu çalışma temelde Sen'in yapabilirlik yaklaşımı temelinde şekillendirilmiş olmakla birlikte, kişilerin sosyal refahı bakımından, sosyal yardımların etkinliği analizinde Nussbaum'un yapabilirlik listesi esas alınacaktır. Bu anlamda, çalışmada Nussbaum'un yaklaşımı, Sen'in yapabilirlik yaklaşımını tamamlayıcı şekilde kullanılacaktır. Bu tamamlayıcılık doğrultusunda, her ne kadar sosyal yardımların etkinliğine ilişkin politika önerisi değerlendirmesi Sen'in yapabilirlik yaklaşımından hareketle yapılacak olsa da, politika önerilerinde Nussbaum'un yolundan gidilerek ulusal bazda hükümet sorumluluğu anlayışı benimsenecek ve politika önerileri bu doğrultuda sunulacaktır.

---

⁷⁶⁹ Comim, a.g.e., s. 10).

⁷⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz;

⁷⁷¹ Nussbaum, “Women and Human Development”, a.g.e., s. 14.

3.3.4.10. Yapabilirlik Yaklaşımın Sosyal Refah Anlayışı

Yapabilirlik yaklaşımının kişilerin sosyal refahına yaklaşımı “insan nasıl yaşamalı?” sorusu temelinde yükselir⁷⁷². Sokrates’in yönelttiği bu soru, yapabilirlik yaklaşımının şekillenmesinde en büyük esin kaynağı olan Aristoteles’te “iyinin doğasını” sorgulama formuna dönüşür. Aristoteles için iyinin doğası yetkin olanla; kişinin kendine yetebilme kabiliyetine sahip olabilmesi ve kişinin kendine ilişkin yeterli ereğiyle (amacıyla) açıklanabilir. Bu anlamda Aristoteles için iyi “en yüksek iyidir” ve bu yetkin olan şeydir. Yetkin olan şey ise mutlak olandır ve kendi değerinden dolayı istenmeye layık olan şeydir⁷⁷³. Mutlu yaşamın doğasını keşfetmek amacıyla iyinin doğasını sorgulayan Aristoteles mutlu yaşamı; Yunanca “eudaimonia”, İngilizce 'happiness', “mutluluk”, “saadet”, “sevinc” gibi anlamlara karşılık gelen kavramla tanımlamaktadır. Ancak kavrama Aristo’nun yüklediği anlam, bu sadeliğin ötesinde, daha derin anlamlara sahiptir. Aristo, etimolojik olarak “ilahi bir vasi tarafından kutsanmışlığın /huzurlu olmanın duygusunu ifade etmek için kullandığı kavram ile mutluluk ve refaha aynı anda sahip olmaya işaret etmektedir. “Eudaimonia”yı, “yüksek hayat standartı” olarak tanımlayan Aristo, iyi bir yaşamın neye bağlı olduğu sorusuna verdiği cevapta; “en iyi mümkün olan insan yaşamı” (life of eudaimonia) olduğunu belirtir⁷⁷⁴.

Benzer bir bakış açısıyla Sen, kişilerin *sosyal refahına ilişkin bir değerlendirmede kişinin refahının* kişinin olmaya yapmaya değer verdiği şeyler üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini belirtir⁷⁷⁵. Kişinin olmaya yapmaya değer verdiği şeyler üzerinden okunan bir sosyal refah ise; birbiri ile alakalı bir dizi işlevselliklerin bir bileşimini ifade eder⁷⁷⁶. Kişilerin sosyal refahı bakımından merkezi bir role sahip olan işlevsellikler, kişinin yaşam standartlarını değerlendirmek bakımından bir başarı ise yapabilirlik bunu başarabilme yeteneği olarak okunabilir⁷⁷⁷. Buradan hareketle kişilerin sosyal refahı bakımından yapabilirlik yaklaşımının

⁷⁷² Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s.2

⁷⁷³ Aristoteles, “Nikomakhos’a Etik”, a.g.e.,60-61.

⁷⁷⁴ Aristotle, Eudemian Ethics BOOKS I, II, and VIII, (Çev.) Woods M., 2. ed., Oxford, Clarendon, Press, 2005, p. 44.

⁷⁷⁵ Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 63.

⁷⁷⁶ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 39.

⁷⁷⁷ Sen, “Capability and Well-Being-2007”, a.g.m., s. 274; Sen, “The Standart of Living”, a.g.e., s. 48.

ilgilendiği temel soru; *kişinin gerçekte ne yapabildiği ve olabildiğidir*⁷⁷⁸. Bu, kişilerin sosyal refahını değerlendirmede, sadece temel ihtiyaçlara ilişkin bir değerlendirmeden ziyade yapabilirlikler açısından bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır⁷⁷⁹. Bu anlamda örneğin kişinin hayatında en parlak dönemi olan gençliğinde ölmeden uzun bir yaşam sürebilmesi ve yaşam süresi içinde özgürlük ve sefalet yoksunluğu yaşamadan kaliteli bir hayat sürdürülebilirlik yapabilirliğine sahip olması yaklaşımın ilgilendiği temel şeydir⁷⁸⁰.

Kişinin sosyal refahı, yaşadığı hayatın ne kadar iyi olduğu ve kişinin hayatında olmaya ya da yapmaya değer şeyleri başarmasına bağlıdır. Bu egzersizle, kişinin hayatında olmaya ya da yapmaya değer şeyleri yansıtan işlevsellik vektörlerini değerlendirme/değerlendirme formuna dönüşen yapabilirlik yaklaşımı⁷⁸¹ aynı zamanda, sosyal refahı bakımından mal ve hizmetlere ilişkin bakış açısında da farklılaşmaya yol açmaktadır. Sen için örneğin gelir ve servet şeklindeki bir mal kişinin değer verdiği yaşam tarzına ulaştıracak özgürlüğe sahip olabileceği genel amaçlı bir araç olması bakımından önemlidir. Bu, kişisel ya da toplumsal özelliklerin (gebelikte beslenme taleplerindeki farklılıklar, yaşa bağlı olarak değişen medikal talepler, belirli geleneklerin içerdiği toplumsal talepler gibi) kişilerarası farklılıkları ile ilgilendiğimizde özellikle akılda tutulmalıdır⁷⁸². Ayrıca kişiler yaş, cinsiyet, sakatlık, hastalığa yatkınlık vb. bir dizi farklılıklara da sahiptir. Bu farklılıklardan kaynaklı, 2 ayrı kişinin aynı mal paketini kullanmaları halinde iki kişinin tamamen farklı fırsatlara ulaşmaları söz konusu olabilir. Kişilerin sahip olduğu farklılık, kişilerin sahip oldukları avantajları değerlendirmede gerçek gelir ve servet karşılaştırmalarının yararını kısıtlayan zorluklar arasında yer alır. Ayrıca gelir ve servet sosyal refahın maddi temeli olarak kullanılmaması gerektiğini gösteren bir diğer şey ise toplumsal koşullardır. Çünkü refah değişimini etkileye en az 5 toplumsal öge ileri sürülebilir. i). Kişisel Ayrılıklar; sakatlık, yaş veya hastalık vb. gibi faktörlere dayalı olarak kişilerin sahip oldukları farklı fiziksel özellikler kişilerin ihtiyaçlarını farklılaştırmaktadır. ii). Çevresel Çeşitlilikler; çevresel koşullarda meydana

⁷⁷⁸ Nussbaum, “Women and Human Development”, a.g.e., s. 71; Sen, “On Ethics and Economics”, a.g.e., s. 63.

⁷⁷⁹ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 28; Sen, “Development As Capability Expansion”, a.g.m, s. 43-44

⁷⁸⁰ Sen, “Özgürlükle Kalkınma ”, a.g.e., s. 28.

⁷⁸¹ Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 19

⁷⁸² A. yer; Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 98.

gelen değişiklikler (sel, deprem ve vb) verili gelir düzeyinin kişilere sunacağı katkıyı etkileyebilir. iii). Sosyal Ortamdaki Değişimler; kişilerin sahip oldukları gelirleri ve kaynakları sosyal refaha dönüştürülmesinden, kişilerin yaşadıkları yerlerdeki şiddet ve terör eylemlerinden ve kurumsal düzenlemeler gibi toplumsal koşullardan etkilenirler. iv). İlişki Perspektifindeki Farklılıklar; toplumların kendi bünyelerinde barındırdıkları gelenek ve görenekler meta gerekliliğini farklılaştırabilir. Örneğin, gelir bakımından refah seviyesi yüksek bir toplumda görece muhtaç olan bir kişi, görece daha düşük gelir düzeyine sahip bir toplumda yaşayan muhtaç kişiye nazaran daha fazla gelire sahip olsa da kişi bazı temel işlevleri (örneğin sosyalleşebilme) başaramayabilir. v). Aile İçindeki Paylaşım; aile içinde gelirin ne şekilde paylaşıldığı önemli bir unsur olup, aile içinde bir kişi ya da daha fazla kişinin kazandığı gelir ailede herkes tarafından paylaşılır. Bu anlamda gelir, aile içinde temel bir gelir birimidir. Bu anlamda ailedeki kişilerin refahı (özgürlüğü) gelirin ailedeki farklı kişilere çıkar ve amaçlarına gerçekleştirme de nasıl kullanılacağına bağlı olarak farklılaşacaktır⁷⁸³. Sonuç olarak mal hâkimiyeti sosyal refah için bir vasıtaadır. Aksi yönde düşünmek, Mark (1887)'in değimiyle bizi meta fetişizmi tuzağına düşürür. Meta fetişizmi kısaca, malları kişilere yararlı olduğu için değil onları kendi içinde değerli olarak görme eğilimidir⁷⁸⁴. Bu anlamda yapabilirlik yaklaşımı, kişilerin refahını değerlendirmede araçları, kişilerin işlevselliklerine ve yapabilirliklerine katkısı noktasında ele alarak kişiler arası farklılıkların ve koşullarında göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret etmektedir⁷⁸⁵

Sen koşullara ilişkin değerlendirmesinde; Marx'ın deyimiyle koşulların ve şansın bireyler üzerindeki hâkimiyeti yerine, kişilerin şans ve koşullar üzerine hâkimiyetlerini geçirmenin önemine vurgu yapar⁷⁸⁶. Kişinin istediği hayatı yaşayabilmesi için de özgür seçim şansına sahip olması gerekir⁷⁸⁷. Sen'in bu yaklaşımı aynı zamanda faydacı yaklaşıma ilişkin bir eleştiri niteliğini de taşımaktadır. Bu anlamda Sen, kişinin sosyal refahını, mutluluk ya da arzunun tatmini şeklinde ele alınmasına karşı çıkar. Sen'e göre fayda yaklaşımı tamamıyla kişilerin zihinsel tutumlarına dayandığından, yaklaşımın “fiziksel koşul ihmali” ve “değerleme ihmali”

⁷⁸³ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 99-100.

⁷⁸⁴ Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 19

⁷⁸⁵ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 88; Sen, “Resources Values and Development”, a.g.e., s. 219, Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s.7.

⁷⁸⁶ Sen, “Development: Which Way Now?”, a.g.m., s.754.

⁷⁸⁷ Sen, “Rationality and Freedom”, a.g.e., s. 10

gibi iki önemli kusur içerdiğini belirtir⁷⁸⁸. Sen faydacı yaklaşımın sahip olduğu bu iki kusuru göstermek için sosyal refah açısından fayda ve işlevsellik arasındaki zıtlığı devreye sokarak, bir x kişinin y kişisinden daha mutlu olduğu ve aynı zamanda - yetersiz beslenme gibi- x kişinin y kişisine nazaran daha az işlevselliğe sahip olduğunu önermesiyle çözüme kavuşturur. Bu x ve y kişisi bakımından “değerleme” çelişkili bir durumunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. “Değerleme” bakımından, ‘mutlu olmak’ ve ‘arzulamak’ aynı şey olarak kabul edilirse bu çelişki ortadan kalkar. O zaman, mutlu olmak ya da daha fazla arzu tatminine sahip olmakla daha değerli bir hayata sahip olmak (daha değerli bir oluştaki sahip olmak/durum içinde olmak-“more valued state of being”) arasında da bir ayırım ortadan kalkar. Fakat “değerleme” bir bakıma, mutlu olma ya da arzu etme gerekliliğinin olmadığı “yansıtıcı bir eylemdir/faaliyettir” “reflective activity”⁷⁸⁹.

Aşırı muhtaçlık içinde büyütülen ve yetersiz beslenmiş bir kişi, yarı-boş karnı ile uzlaşmaya varması, küçük şeylerde mutluluk araması ve realitedeki gerçekliğe bağlı olarak arzularını şekillendirmesi gerektiğini öğrenmiş olabilir. Fakat bu zihinsel tutum, gerçekte kişinin yoksunluk içinde olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Bu durum ayrıca yoksunluğun ortaya çıkması halinde, kişinin yoksunluğun ortadan kaldırılmasına değer vermediğini göstermez. “Fiziksel koşulların ihmalini” güçlendiren bu “değerleme ihmali” Faydacı yaklaşımın prensipte yetersiz kaldığını göstermektedir. Kişinin sosyal refahını doğru bir şekilde değerlendirebilmek için, kişiyi neyin mutlu ettiği ya da etmediği, ya da kişinin neyi arzuladığı ya da neyin tatmin ettiği sorusundan uzaklaşarak, kişinin içinde bulunduğu yaşam koşulları (fiziki ve zihinsel olarak) ve kişinin değer verdiği şeyler hesaba katılmalıdır⁷⁹⁰. Nitekim Sen adalet anlayışına da bu eksenle yaklaşarak, adil bir düzen için kişinin gerçekten yaşamaya değer farklı yaşamları seçim özgürlüğüne sahip olup olmadığına bakılması gerektiğine vurgu yapar⁷⁹¹. Bu yönüyle özgürlük kişinin sahip olduğu ve olabileceği bir dizi seçim sıralamasını yansıtır⁷⁹². Bu bağlamda kişinin değer verdiği özgürlüklerin genişletilmesi iki yönlü bir etkileşime sahiptir. Kişilerin özgürlüğü arttıkça kişilerin yaşantısı daha zengin ve engelsiz bir hale gelir. Kişilerin yaşantısındaki bu değişim aynı zamanda kişinin kendi iradesini

⁷⁸⁸ Sen, “Commodities and Capabilities”, a.g.e., s. 15-16, 19.

⁷⁸⁹ a.g.e., s. 19

⁷⁹⁰ a.g.e., s. 20

⁷⁹¹ Sen, “Justice: Means versus Freedoms”, a.g.m, s. 115-116

⁷⁹² Sen, “Capability And wellbeing-2008”, a.g.m, s. 274.

kullanarak ve içinde yaşadığı dünyayı hem etkileyerek hem de etkileşime geçerek daha bütünlükçü bir sosyal insan olmasına imkân tanır⁷⁹³. Bu bağlamda yapabilirlikler bir kişinin seçmesi ve eyleme geçmesi için genellikle birbiri ile alakalı fırsatlar şeklindeki özgürlük formuna dönüşür. Bu anlamda yapabilirlikler, sadece kişide var olan yapabilirlikleri değil aynı zamanda politik, sosyal ve ekonomik çevre tarafından yaratılan fırsat ve özgürlükleri de temsil eder. Bu yönüyle yapabilirlik bir kişinin alternatif işlevsellik kombinasyonlarını başarmak için gerekli olan temel özgürlüktür ki; bu sadece bir kişiye dayalı yetenekler olmayıp, bunlar aynı zamanda politik, sosyal ve kişisel yeteneklerin bir kombinasyonu tarafından hayat bulan fırsat ve özgürlükleri yansıtmaktadır⁷⁹⁴. Bu noktadan hareketle, bir kişinin sahip olduğu yapabilirlikler toplumsal düzenlemelerin doğasına bağlıdır⁷⁹⁵ ve toplumsal düzenlemelerin değerlendirmesi yapılırken kişilerin özgürlüklerini ne kadar artırdıkları ve garanti ettiği sorusuna cevap aranarak yapılmalıdır⁷⁹⁶.

Bireysel avantajları ve toplumsal düzenlemeleri değerlendirme ilişkin bazı bildik yaklaşımlar, başarıma özgürlüğünün önemini sadece araçsal bir şekilde ele alarak, sadece başarı ile ilgilenmişlerdir. Faydacılar bunun bariz örneğidir. Fayda yaklaşımı, toplumsal/sosyal değerlendirme için kişilerarası karşılaştırmayı sadece başarı ile sınırlı tutmuş ve başarıları elde edilen faydalara olarak tanımlamışlardır. Bu iki özellik/bu ikisi birlikte, toplumsal /sosyal ve kişisel değerlendirme için kişilerarası karşılaştırmalı bireysel faydalara odaklanan faydacı bildirişime teslim olur⁷⁹⁷.

Başarıya bu aşırı odaklanma, Rawls'ın birincil mallarının dağıtımında olduğu gibi politik değerlendirmeyi başarının araçlarına dayandıran argümanlarla zayıflamaya başlamıştır⁷⁹⁸. Rawls'ın bireysel özgürlüklerin politik ve ahlaki önemini ortaya koyma bakımından geliştirdiği yaklaşımıyla, herkes için benzer özgürlüğe tabi olan bireysel özgürlüğün 'önceliğini' koruyan 'adalet ilkeleri' doğrultusunda, eşitsizliğe ilişkin değerlendirmeyi; gelir, servet, haklar ve özgürlükler gibi kişilerin amaçlarını özgürce ulaşımlarına yardımcı olan genel amaçlı araçlarla; birincil mallarla yapmaktadır⁷⁹⁹.

⁷⁹³ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 29.

⁷⁹⁴ Nussbaum, “Creating Capabilities ..”, a.g.e., s. 20.

⁷⁹⁵ Sen, “Özgürlükle Kalkınma”, a.g.e., s. 388.

⁷⁹⁶ a.g.e., s. 15.

⁷⁹⁷ Sen, “Inequality Reexamined”, a.g.e., s. 32.

⁷⁹⁸ a.g.e., 33.

⁷⁹⁹ Sen, “Individual Freedom As A Social Commitment”, a.g.m., s.63

Birincil mallar, kaynaklar formundaki araçlar, şüphesiz ki; başarıma özgürlüğünü artırdığından, bunların bizi özgürlüğe götürdüğünü düşünmek makul bir düşüncedir. Ancak bu argümanı ileri sürerken şu noktayı kaçırmamamız gerekir. Birincil mallara ya da kaynaklara sahip olmada eşitliğin sağlanması ile farklı kişilerin sahip oldukları özgürlükleri eşitlenmiş olmaz. Aynı gelir ve kaynak setine sahip iki kişiden birinin daha iyi beslenebilmesi örneğinde olduğu gibi kişiler arası farklılıklar, malların özgürlüklere dönüştürülmesinde farklılıklar yaratarak kişiler arası eşitliğin sağlanmasına engel olur⁸⁰⁰. Bu anlamda birincil mallarla kişiler arası karşılaştırma yapmakla, farklı kişilerin gerçekte sahip oldukları özgürlükleri karşılaştırmak aynı şey değildir⁸⁰¹.

Sonuç olarak, işlevsellik ve yapabilirliklere dayalı bir bildirişimsel temelle kişilerin sosyal refahını değerlendirme, mal sahipliği, bireysel fayda ve birincil mallardan hareketle yapılan bir değerlendirmeden daha iyi bir değerlendirme temeline sahiptir. Gerek mal fetişizmi, gerekse metrik ölçüm oranları ve özgürlük kısıtlamalarına yol açan birincil mallar sosyal refah değerlendirmesini derinden problemlileştirmektedir. Bu anlamda işlevsellik ve yapabilirliklere dayalı bir sosyal refah değerlendirmesi birçok yönden üstünlüğe sahiptir. Ayrıca sosyal refaha ilişkin olarak veri elde etme açısından da işlevsellikleri esas almak (kişilerin yeterince beslenebilmesi, ölümlerden kaçınılabilme ve çocuk ölümlerinden sakınabilme gibi) mal kullanımına ilişkin (özellikle aile içi bölüşüm açısından) veri elde etmekten daha kolaydır⁸⁰².

3.4. REFAHI ÖLÇMEYE YÖNELİK AMPİRİK YAKLAŞIMLAR

3.4.1. İnsani Gelişme Endeksi (Yaklaşımı)

İnsani gelişme endeksi (yaklaşımı) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından geliştirilmiştir. Endeksin geliştirilmesinde Nobel ödüllü İktisatçı Amartya Sen'in (1998) Yapabilirlik Yaklaşımı esin kaynağı olmuştur⁸⁰³. Endeks, kişilerin sosyal refahının özünü sağlıklı, rahat ve uzun bir yaşamın oluşturduğu, bunu değerlendirmede de gelirin tek başına yeterli bir gösterge olamayacağı tezinden hareketle oluşturulmuştur⁸⁰⁴.

⁸⁰⁰ Sen, "Inequality Reexamined", a.g.e., s. 34.

⁸⁰¹ Sen, Individual Freedom As A Social Commitment, a.g.m., s. 63

⁸⁰² Sen, "Development As Capabilirty Expansion", a.g.m., s. 50.

⁸⁰³ Elizabeth A. Stanton, *The Human Development Index: A History*, Working Paper Series No. 127, Massachusetts, Global Development and Environment Institute, 2007. p. 3.

⁸⁰⁴ UNDP, *Human Development Report 1990*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1990, p. 10.

Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi (Yaklaşımı) adından da anlaşılacağı üzere insan ve insani gelişmeyi merkezine alan bir endekstir ve endekisle insani gelişmişlik düzeylerinin ölçülmesi hedeflenmektedir⁸⁰⁵. İnsani gelişmişlik kişilerin seçimlerini artırma süreci olarak okunabilir. Bu seçimler sınırsız ve zamanla değişkenlik göstermekle birlikte bunlar içinde uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilme, eğitim olanaklarına erişebilme ve asgari düzeyde bir yaşam standardına sahip olabilme en temel ve gerekli olanlardır. Bu temel üç ögenin yanı sıra politik özgürlükler, garantilenmiş insan hakları ve kişilerin toplumdaki saygınlığı diğer sayısız seçim yapabilmeyi içeren unsurlardan bazılarıdır. Bu unsurlar kişilerin sosyal refahını artıran-geliştiren unsurlar olup, bu yönüyle insani gelişmişlik kavramı kişilerin sosyal refahlarını artırma sürecini de ifade etmektedir⁸⁰⁶.

İnsani gelişme endeksi (yaklaşımı) insani gelişmeyi artırarak ülkelerin gelişmişlik düzeylerini yükseltmeyi esas almaktadır. Bunun için de özellikle dört unsur; verimlilik, eşitlik, sürdürülebilirlik ve güçlendirme endeks bakımından hayati öneme sahiptir. i). Verimlilik; kişilerin verimliliklerinin artırılmasına olanak sağlanması, gelir elde etme ve kazanç sağlayan istihdam sürecinde tamamen yer alabilmesini ifade eder. Bu nedenle ekonomik büyüme İnsani Gelişme Yaklaşımının bir alt kümesini oluşturmaktadır. ii). Eşitlik; kişilerin eşit fırsatlara erişimini ifade eder. Bunun için de ekonomik ve politik fırsatlar için bütün engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu sağlandığı takdirde kişilerin bu fırsatlardan yararlanması ve onlara katılımı mümkün olur. iii). sürdürülebilirlik; Fırsatlara erişimin hem şimdi hem de gelecek nesil için garantilenmesini ifade eder. iv). Güçlendirme; Kadın ve erkek bütün kişilerin onların hayatlarını şekillendiren kilit kararların uygulama ve planlamasına katılması için güçlendirilmelerini ifade eder. Sonuç olarak, kişilerin kapasiteleri, yaratıcılıkları ve verimlilikleri artırılarak kişiler pasif alıcılar konumundan aktif eyleyenler konumuna yükseltilerek, gelişme sadece kişiler için sağlanan bir süreç olmaktan çıkacak ve kişiler tarafından gerçekleştirilen bir sürece dönüşecektir⁸⁰⁷.

⁸⁰⁵ UNDP, *Human Development Report 1995*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1995, p. 11.

⁸⁰⁶ UNDP, "Human Development Report 1990", a.g.e., s. 10; UNDP, *Human Development Report 1997*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1997, p.15; UNDP, "Human Development Report 1995", a.g.e., s. 11.

⁸⁰⁷ UNDP, "Human Development Report 1995", a.g.e., s. 12.

İnsani Gelişme endeksinde (yaklaşımında), İnsani Gelişmişlik Endeksiyle ölçümler yapılarak ülkeler arası toplumsal refah düzeylerinin (insani gelişmişlik düzeyleri) karşılaştırılması yapılmaktadır. Endeksin hesaplaması ise yukarıda da belirtildiği gibi insani gelişme bakımından en önemli üç gösterge; sağlık, eğitim ve reel GSYH üzerinden yapılmaktadır⁸⁰⁸. Endeks hesaplaması ilk kez 1990 yılında yapılmıştır. Endeksin hesaplanmasında sağlık göstergesi; doğumda beklenen yaşam süresi, eğitim göstergesi; okur yazar oranı ve reel GSYH esas alınmıştır⁸⁰⁹. Endeksin hesaplanmasında öncelikle üç göstergeye ilişkin minimum ve maksimum değerler hesaplanmaktadır. Bu hesaplamanın ardından ise her bir göstergeye ilişkin alt endeks değerleri aşağıdaki formülde gösterildiği şekilde hesaplanmaktadır.

$$\text{Alt Endeks} = \frac{\text{Maksimum Değer} - \text{Gerçek Değer}}{\text{Maksimum Değer} - \text{Minimum Değer}}$$

Ayrıca endeksin hesaplanmasında ülkeler arası gelişmişlik düzeyleri farklılığından hareketle ülkeler arası sağlıklı karşılaştırma yapabilmek için düzeltilmiş GSYH hesaplanmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi ise bu 3 alt endeksin aritmetik ortalamasının 1'den çıkarılması ile hesaplanmaktadır⁸¹⁰.

$$\text{AEO} = \frac{\text{Yaşam Beklentisi AE} + \text{Yetişkin Okur Yazar Oranı AE} + \text{Kişi Başı GSYH AE}}{3}$$

$$\text{İGE (HDI)} = 1 - \text{AEO}$$

İGE 0 ile 1 arasında bir değere sahiptir. Endeksin 1 değerine yaklaşması insani gelişme seviyesinin arttığına işaret ederken, endeksin 0'a yaklaşması insani gelişme seviyesinin azaldığını göstermektedir. İGE sıralamasına dahil edilen ülkeler ise çok yüksek, yüksek, orta ve düşük insani gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler şeklinde 4 grupta sınıflandırılmaktadırlar. 2014 yılı itibari ile çok yüksek insani gelişmişlik düzeyine sahip olan ülkeler "0.802 ile 1" arasında bir değere, yüksek gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler "0.798 ile 0.702" arasında bir değere, orta insani gelişmişlik

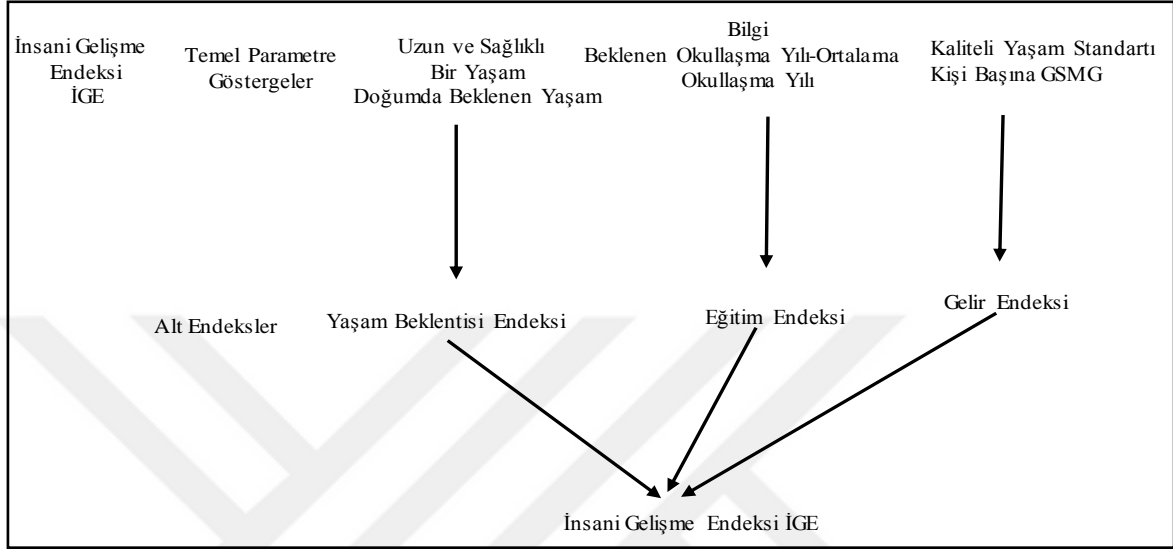
⁸⁰⁸ UNDP, "Human Development Report 1990", a.g.e., s. 12 ; UNDP, "Human Development Report 1997", a.g.e., s. 18.

⁸⁰⁹ A. yer.

⁸¹⁰ Demir Şeker, *Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi*, Ankara, DPT Yayınları, 2011, s. 4.

düzyeyine sahip ölkeler 0.698 ile 0.55” arasında bir değere ve düşük insani gelişmişlik düzyeyine sahip ölkeler “0.548 ile 0.348” arasında bir değere sahiptir⁸¹¹.

Diğer yandan yıllar içinde İGE'nin hesaplamalarında bazı farklılıklara gidildiği görölmektedir. Bu farklılıklar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁸¹².

Şekil 1.6. İnsani Gelişme Endeksinin Hesaplanmasında Kullanılan Parametre ve Göstergeler

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development, 2. b., New York, Palgrave Macmillan, 2010, p. 215.

Tablodan da takip edileceği üzere 2010 yılından itibaren yapılan hesaplama değışikliğı şu şekildedir⁸¹³:

⁸¹¹ UNDP, *Human Development Report 2015: Work for Human Development*, New York, UNDP, 2015, s. 212-215.

⁸¹² Bu tablo 2010'dan beri İGE'nin hesaplanmasında kullanılan parametre ve göstermektedir. 2010 yılından sonraki İnsani Gelişme Raporlarının her biri ayrı ayrı incelenmemiş ve kullanılan parametre ve göstergelerde herhangi bir farklılığa gidilmediği saptanmıştır.

⁸¹³ Burada belirtilmesi gereken bir husus 2010 yılından önceki yıllarda da İGE'nin hesaplamalarında değışikliklere gidilmiştir. Hesaplamaya ilişkin değışiklikler 1991, 1994, 1995 ve 1999 yıllarında yapılmıştır. 1999 yılından 2010 yılına kadarki zaman diliminde ise endeksin hesaplanmasında ise herhangi bir değışikliğe gidilmemiştir. Şu anki hesaplamalar 2010 yılında belirlenen hesaplama yöntemi üzerinden yapıldığından bu çalışma da 2010 yılındaki hesaplama yöntemi değışikliğı sunulmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.; UNDP, *Human Development Report 1990*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1990; UNDP, *Human Development Report 1991*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1991; UNDP, *Human Development Report 1994*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1994; UNDP, *Human Development Report 1995*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1995; UNDP, *Human Development Report 1997*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1997. Ayrıca zaman içinde değışen hesaplama yönteminin derli toplu bir biçimde özetlendiği bir çalışma için bkz.; Demir Şeker, *Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi*, Ankara, DPT Yayınları, 2011, s. 4-10.

i) *Eğitim*: Eğitimde okur yaza oranları yerine yetişkin eğitimi ortalama yılı ve beklenen okullaşma yılı kullanılmaya başlanmıştır.

- Ortalama Okullaşma Yılı: Bu değer 25 yaş ve üzeri kişilerin hayat boyu aldıkları eğitim yıllarının ortalamasını ifade eden bir değerdir
- Beklenen Okullaşma Yılı: bir çocuğun okula başlama yaşından hareketle hesaplanan öğrenim hayatının toplam yıl sayıdır.

Özellikle gelişmiş ülkelerde okullaşma ve okur yazar oranının yüksek olduğu için ülkeler arası sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmek için hesaplama yöntemi değişikliğine gidilmiştir.

ii) *Gelir*: Kişi başına reel GSYH yerine kişiye GSMG hesaplamalarda kullanılmaya başlanmıştır.

Bu değişikle endeksin hesaplanmasında hem ülke içi gelir hem de yurtdışına çıkan karlar ve işçi döviz kalemlerinin de eklenmesi mümkün olmuştur⁸¹⁴.

Diğer taraftan endekste yapılan bir diğer değişiklik endeksin haşlanmasında kullanılan minimum ve maksimum değerlerin sabitlenmesidir. 2016 yılı itibari ile kullanılan minimum ve maksimum değerler aşığıda ki tabloda gösterildiği gibidir⁸¹⁵.

Tablo 1.2. İGE Kullanılan Minimum ve Maksimum Değerler

Alt Endeksler	Minimum Değer	Maksimum Değer
Yaşam Beklentisi Endeksi	20	85
Beklenen Okullaşma Yılı	0	18
Ortalama Okullaşma Yılı	0	15
Kişi Başına Gelir (PPP dolar, 2011)	100	75.000

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2016, Technical Notes: Calculating the human development indices-graphical presentation, 2016, p. 2.

2016 yılı rakamları itibari ile 188 ülke sıralamasında İGE’de en yüksek değere sahip olan ilk üç ülke Norveç, Avustralya ve İsviçre’dir. En düşük sıralamaya sahip üç

⁸¹⁴ Demir, a.g.e., s. 7-8.

⁸¹⁵ Endeksin hesaplanmasında kullanılan minimum ve maksimum değerlerin sabitlenmesi ilk kez 1994 yılında yapılmış ve 2010 yılına kadar ise bu değerler kullanılmıştır. 1994 yılındaki minimum ve maksimum değerler için bkz.; UNDP, *Human Development Report 1994*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1994.

ülke, Çad, Nijer ve Orta Afrika Cumhuriyeti'dir. Türkiye ise bu sıralamada 71. sırada yer almaktadır⁸¹⁶.

3.4.2. Ruut Veenhoven'in Mutlu Yaşam Beklentisi Birleşmiş Milletlerin

Yaklaşımı

Veenhoven 1996 yılında gerçekleştirdiği çalışmalarda, refahı ölçmeye yönelik geliştirilen göstergelerin çok karmaşık, anlaşılmaktan uzak ve kişilerin sosyal refahını doğru bir biçimde ölçmediğini ileri sürmüştür. Veenhoven sosyal refahı doğru ve doğrudan ölçümü için kullanılan göstergelerin refahın çıktılarını ölçmeye yönelik olması gerektiğini belirterek, Dünya Bankasının İnsani Gelişmişlik Endeksinin veya diğer yaklaşımların kullandığı göstergelerin birer girdiden başka bir şey olmadığını iddia etmiştir⁸¹⁷. Veenhoven söz konusu yaklaşımların kullandığı göstergelerin gerçek refahını ölçmek yerine, ülkelerin okullaşma, politik özgürlük, sosyal güvenlik gibi mevcut koşullarının değerlendirmesini olanaklı kıldığını ileri sürerek⁸¹⁸ yeni bir refah yaklaşımı geliştirmiştir.

Veenhoven için sosyal refah; bir ülke vatandaşlarının hangi düzeyde refahlarını gerçekleştirebildiklerini ifade eden bir kavramdır⁸¹⁹. Veenhoven bu refah düzeyini ise 4 boyut üzerinden ele alıp değerlendirmekte ve boyutun tamamı bir kişinin sahip olduğu sosyal refahın kalitesini göstermektedir⁸²⁰. Bu dört boyut aşağıda tablo şeklinde sunulmuştur⁸²¹.

---

⁸¹⁶ UNDP, "Human Development Report 2016: Human Development for Everyone", New York, 2017, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (29.03.2018), p. 198-201.

⁸¹⁷ David Philips, *Quality of Life, Concept, Policy and Practice*, Routledge, Oxon, 2006, s. 36-37.

⁸¹⁸ Ruut Veenhoven, "Apparent Quality of Life in Nations How Long and Happy People Live", *Social Indicators Research*, V. 71, 2005, p. 62.

⁸¹⁹ Veenhoven, "Apparent Quality of Life In Nations": a.g.m., s. 61.

⁸²⁰ Ruut Veenhoven, "The Four Qualities of Life: Ordering Concepts and Measures of The Good Life", *Understanding Human Well-being*, (ed.) Mark McGillivray, Mathew Clark, Tokyo-New York-Paris, United Nations University Press, 2006, p. 75-76.

⁸²¹ Bu tablo refahın 4 boyutu ile kişinin sosyal refahının 4 boyutuna ilişkin iki ayrı tablonun birleştirilmiş halidir. Ayrıca bu başlık altında da diğer refah yaklaşımları başlıklarında takip edilen yöntem takip edilmiş ve "well-being" kavramı refah kavramına karşılık gelecek şekilde Türkçeleştirilmiştir.

	Dışsal	İçsel
Fırsatlar	Uygun Ortam Yaşanabilir Ortam	İyi İşleyiş Ortamda Yaşayabilme Becerisi
Getiri	Pozitif Dışsal Etki Yaşamın Faydası	Süreklilik Uzun Ve Mutlu Yaşam

Şekil 1.7. Refahın 4 Boyutu-Kişinin Sosyal Refahının 4 Boyutu

Kaynak: Özge Gökdemir, Ruut Veenhoven, “Kalkınmaya Farklı Bir Bakış: İyi Oluş”, Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar, (ed.) Ahmet Faruk Aysan, Devrim Uludağ, Ankara, İmge Kitapevi, s. 339-340; Ruut Veenhoven, “The Four Qualities of Life: Ordering Concepts And Measures of The Good Life”, Understanding Human Well-being, (ed.) Mark McGillivray, Mathew Clark, Tokyo-NewYork-Paris, United Nations University Press, 2006, s. 90; Ruut Veenhoven, “Well-Being In Nations and Well-Being of Nations Is There a Conflict Between Individual and Society?”, *Social Indicator Research*, V. 91, 2009.

Şekilden hareketle bir bütün şeklinde refah şu şekilde okunabilir. Refah bakımından dışsal fırsatlar; uygun bir ortamın yaratılmasına hizmet ederken bunun sağlayacağı getiri sistemin yarattığı mutluluk-esenlik; pozitif dışsal etkidir. İçsel perspektifle refah tanımlaması sistemin iç işleyişine odaklanmayı gerektirir. İçsel perspektiften fırsatlar; iyi işleyen bir sistemi gösterir. Bunun getirisi; sistemin tutarlılığı-sürekliliğidir. Sonuç olarak içsel ve dışsal fırsatlar bir bütün olarak refahı oluşturur⁸²².

Kişi açısından sosyal refah oluşumu ise tablodan hareketle şu şekilde yorumlanabilir. Sol üst çeyrek kişi için yaşadığı ortamın özelliklerini; yaşanabilir ortamı gösterirken, sağ üst çeyrek kişinin zor koşullarla başa çıkabilmesini; ortamda yaşayabilme becerisini göstermektedir. Sol alt çeyrek mevcut koşulların oluşturulması

⁸²² Özge Gökdemir, Ruut Veenhoven, “Kalkınmaya Farklı Bir Bakış: İyi Oluş”, Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar, (ed.) Ahmet Faruk Aysan, Devrim Uludağ, Ankara, İmge Kitapevi, s. 339, Ruut Veenhoven, “The Four Qualities of Life”, a.g.m., ss. 76-77; Ruut Veenhoven, “Well-Being In Nations and Well-Being of Nations Is There a Conflict Between Individual and Society?”, *Social Indicator Research*, V. 91, 2009. p. 5-21.

ile sağlanacak yaşam tatminini; yaşamın faydasını gösterirken, sağ alt çeyrek kişinin içsel olarak belirgin bir şekilde hissettiği; uzun ve mutlu yaşamı göstermektedir⁸²³.

Şekilden de anlaşılacağı üzere Veenhoven kişilerin sosyal refahını değerlendirirken hem objektif ve hem de sübjektif göstergeleri kullanmaktadır. Sübjektif göstergeler; kişilerin yaşamlarında deneyimler sonucu ortaya çıkan duygularını yansıtırken, objektif göstergeler ise; “sübjektif göstergeleri yaşatan etmenleri içermektedir”⁸²⁴.

Veenhoven kişilerin sosyal refahını ölçmek için ise Mutlu Yaşam Beklentisi Yaklaşımını (Happy Life Expectancy-HLE) geliştirmiştir. Bu yaklaşım İnsani Gelişme Yaklaşımına alternatif bir yaklaşımdır. Veenhoven toplum için yararlı olduğu düşünülen koşulları hangi boyutta sağlandığını ölçmeye çalıştığı yaklaşımla; *bir ulusta kişilerin gerçekte ne kadar ilerlediğini ortaya koymaya çalışmaktadır*⁸²⁵. Veenhoven’e göre toplum için yararlı olduğu düşünülen koşulların ne ölçüde olması gerektiği hiç kimse tarafından kesin olarak bilinemeyeceğinden, koşulların hangi boyutta olması gerektiği yerine hangi boyuta ulaştığına bakmak gerekir. Böyle bir ölçüm ise kişilerin uzun ve mutlu bir yaşama ne düzeyde sahip olduklarını görme imkânı da verecektir⁸²⁶.

Geliştirdiği yaklaşımıyla ulusal bazda ölçümlere olanak sağlayan Veenhoven, kişilerin sosyal refahını bir ülkede hesaplanan ortalama yaşam süreleri ile sübjektif mutluluk değerlerinin birleştirilmesi ile ölçmektedir. Bir başka anlatılma Veenhoven 0-1 aralığında değer alan ve bir ülkedeki kişilerin sübjektif mutluluklarını ölçmek için geliştirdiği ölçekten elde edilen ortalama mutluluk rakamı ile bir ülkede hesaplanan ortalama yaşam süresinin çarpılması sonucu kişilerin sosyal refahını ölçmektedir. Veenhoven bu ölçümle belirli bir dönemde bir ülkede yaşayan kişilerin mutlu bir şekilde yaşadıkları yılların sayısını da göstermiş olmaktadır⁸²⁷. HLY’nin hesaplanmasında kullanılan formül ise aşağıdaki gibidir.

---

⁸²³ Gökdemir, Veenhoven, a.g.m., s. 339; Veenhoven, “The Four Qualities of Life”, a.g.m., ss. 76-77; Ruut Veenhoven, “Is Life Getting Better? How Long and Happy People Live in Modern Society”, *European Psychologist*, V. 10, 2005, p. 335.

⁸²⁴ Veenhoven, “The Four Qualities of Life”, a.g.m., s. 75; Gökdemir, Veenhoven, a.g.m., s. 341.

⁸²⁵ Ruut Veenhoven, “Happy Life-Expectancy -A Comprehensive Measure of Quality-of-Life in Nations”, Published in Social Indicators Research, Vol. 39, 1996, p.1.

⁸²⁶ Veenhoven, “Happy Life-Expectancy”, a.g.m., p.1; Ruut Veenhoven, “Contribution to Beyond GDP Virtual Indicator Expo”, International Conference, 19 & 20 November, Brussels, 2007, p. 1.

⁸²⁷ Veenhoven, “Happy Life-Expectancy”, a.g.m., p.1; Veenhoven, “Apparent Quality of Life in Nations” a.g.m., p. 66.

Mutlu Yaşam Yılları (HLY)= Beklenen Yaşam Süresi X 0-1ölçeğinde mutluluk verisi

Örneğin bir ülkede beklenen yaşam süresinin (ortalama ömür süresinin) 80 yıl ve ortalama mutluluk rakamının 8 olduğunu kabul edelim. 8 rakamı 0-1 mutluluk ölçeğinde 0,8⁸²⁸ rakamına karşılık gelir ve bu mutluluk seviyesinin 0,8 olduğunu ifade eder. Buradan hareketle rakamları formülde yerine yerleştirdiğimizde;

$$HLY=80 \times 0,8= 64$$

64 rakamı bir ülkede kişilerin mutlu yaşam süresini gösteren rakamdır. Bu rakam her zaman beklenen yaşam süresinden düşük çıkmaktadır⁸²⁹. Bir ülkede mutlu yaşam süresinin beklenen yaşam süresine eşit olabilmesi için o ülkede her insanın 10 üzerinden 10 mutlu olması gerekir⁸³⁰. Diğer taraftan orta düzeyde mutluluğa sahip ülkelerde ise; orta uzunlukta bir yaşam ve orta düzeyde bir mutluluk düzeyi, mutsuz ama uzun bir yaşam veya mutlu ama kısa bir yaşam şeklinde üç ihtimal söz konusudur⁸³¹.

1990'lı yılların başında 48 ülkeye ilişkin ulusal düzede gerçekleştirdiği ölçümde Veenhoven, yaklaşık % 60 değerle Kuzey Batı Avrupa ülkelerinin yüksek refaha, yaklaşık % 35 değerle Afrika ülkelerinin ise düşük refaha sahip olduklarını saptamıştır. Bu saptamaya göre varlıklı, özgür, eşitlikçi ve eğitilmiş ülkeler daha yüksek refaha sahiptir. Ancak adı geçen bu ülkelerin sahip oldukları özellikler HLE yaklaşımına ilişkin istatistiksel varyansı % 70 oranında açıklayabilmiştir. Ortaya çıkan bu sonuç; Mutlu Yaşam Beklentisi yaklaşımın sadece işsizlik, devletin refahı, gelir eşitliği veya sadece dindarlık ve kurumlara ilişkin güvenle ilgili olmamasından kaynaklanmaktadır⁸³².

3.4.3. Osberg ve Sharpe'ın Ekonomik İyilik Endeksi Yaklaşımı

Osberg (1985) tarafından geliştirilen Ekonomik İyilik Endeksi, kişilerin sosyal refahının sadece kişi başına düşen gelir düzeyi ile değerlendirmenin yetersiz bir

⁸²⁸ Kişilerin mutlu yaşam süresi hesaplanmadan önce mutluluk rakamının mutluluk ölçeğindeki karşılığı bulunur. Bu ise şu şekilde hesaplanır; örneğin bir ülkede memnuniyet anketlerinden hareketle mutluluk rakamı 5 olarak bulunmuşsa, bu rakamın 0-1 ölçeğindeki karşılığı $5 \times 0,1= 0,5$ şeklinde hesaplanır (Veenhoven, "Apparent Quality of Life" a.g.m., s. 66).

⁸²⁹ Veenhoven, "Apparent Quality of Life" a.g.m., s. 66.

⁸³⁰ Gökdemir, Veenhoven, a.g.m., s. 357.

⁸³¹ A. yer; Veenhoven, "Apparent Quality of Life" a.g.m., s. 66.

⁸³² Veenhoven, "Happy Life-Expectancy", a.g.m., p.1

değerlendirme olacağı, kişilerin sosyal refahının değerlendirmesinde gelirle birlikte başka göstergelere de bakılması gerektiğinden hareketle geliştirilmiş bir endekstir⁸³³. Endeksin oluşturulmasında esin kaynağı ise Kanada’da MacDonald Komisyonu için hazırlanan bir araştırma olmuştur⁸³⁴.

Ekonomik İyilik Endeksi, kişi başına ortalama gelirin yanı sıra endekse subjektif refah göstergeleri ekleyerek toplumların refahını çok boyutlu bir şekilde ölçen bir endekstir. Bu özelliği ile endeks, bir toplumun refahını sadece objektif bir gösterge rakamı şeklinde gösteren ortalama bir değer olmaktan çok öte bir değeri ifade etmektedir⁸³⁵.

Ekonomik İyilik Endeksi tüketim akımı, servet stoku, eşitlik ve ekonomik güvenlik şeklinde 4 temel göstergeye sahiptir⁸³⁶. i) *Efektif Kişi Başına Tüketim Akımı*; pazarlanabilen mal ve hizmetlerin tüketimi, hane içi üretimin efektif kişi başına tüketim akısını, boş zaman tercihi ve diğer pazarlanamayan mal ve hizmetlerin tüketimini içeren temel göstergedir. ii) *Üretken Kaynaklar Stokların Net Toplumsal Birikimi*; net maddi sermaye birikimi, konut stoku, doğal kaynak stoklarındaki net değişimi, çevresel maliyetleri, dış borç düzeyindeki net değişim seviyesi gibi alt göstergeleri içeren alandır. iii). *Gelir Dağılımı*: yoksulluğun yoğunluğu ve gelir eşitsizliğini gibi alt göstergeleri içeren alandır. iv). *Ekonomik Güvenlik*; iş kaybından, hastalıktan ve ailenin dağılmasından ve yaşlılıktan kaynaklı finansal riskler gibi alt göstergeleri içeren alandır. Ekonomik iyilik endeksinde temel göstergeler ülkeden ülkeye farklılık göstermezken,

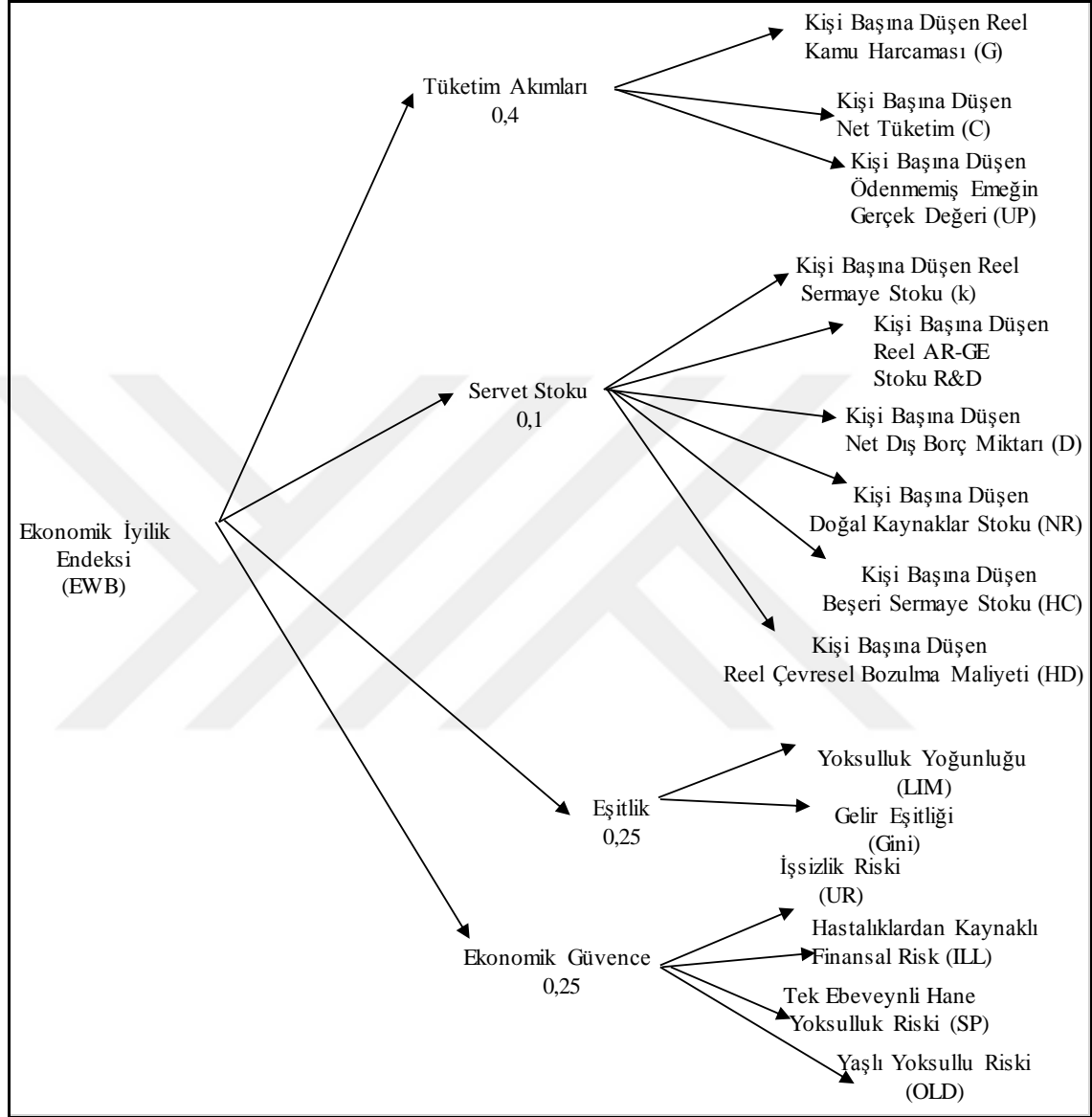
⁸³³ Andrew Sharpe, Lars Osberg, *New Estimates of The Index of Economic Well- Being For Canada*, CSLS Research Report, Montreal, May 26-28, 2006, p. 3-4.

⁸³⁴ Lars Osberg, Andrew Sharpe, *The Index of Economic Well-being: An Overview*, CSLS Research Report, March 27, Ottawa., 2001, p. 2. 1980’de Ronald Reagan başkanlığı döneminde, 4 yıl öncesine göre (1976) kişi başı gelir 7.6 oranında daha yüksek oranda olmasından hareketle halka sorduğu; “bugün kendinizi 4 yıl öncesinden daha iyi hissediyor musunuz?” soruya halkın “hayır” cevabı ile karşılık vermesi sadece kişi başı gelirden hareketle kişilerin sosyal refahının değerlendirmesinin doğru bir yaklaşım olmayacağına dair küçük bir anekdottur. Ayrıca Bill Clinton’da 1992 seçimlerinde benzer bir eğilimle ekonomik göstergelerin her şeyin ifadesi olmayacağını belirtmek üzere seçim kampanyasında George Bush’a karşı “Aptal Ekonomi” sloganını kullanmıştır (Lars Osberg, Andrew Sharpe, “International Comparisons of Trends in Economic Well-Being” *Luxembourg Income Study Working Paper*, No. 242, January 7-9, Boston, 2000, p. 2.)

⁸³⁵ Lars Osberg, Andrew Sharpe, “How Should We Measure The Economic Aspects Of Well-Being?”, *Review of Income and Wealth*, Series 51, Number 2, June 2005, p. 313.

⁸³⁶ Lars Osberg, Andrew Sharpe, “Comparisons of Trends In GDP And Economic Well-being – The Impact of Social Capital”, <https://www.oecd.org/innovation/research/1824740.pdf> (10.01.2015), p. 5-6; Lars Osberg, Andrew Sharpe, *An Index of Economic Well-being For Canada*, CSLS Research Report, October 30 - 31, Ottawa, 1998, p.4.

bu göstergelerin alt göstergeleri ülkeler arası farklılaşabilmektedir⁸³⁷. Standart bir Ekonomik İyilik Endeksi temel ve alt göstergeleri ile her bir göstergenin ağırlıklandırması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir.

Şekil 1.8. Standart Ekonomik İyilik Endeksi

Kaynak: Lars Osberg, Andrew Sharpe, “International Comparisons of Trends in Economic Well-Being” *Luxembourg Income Study Working Paper*, No. 242, January 7-9, Boston, 2000, p. 31.

⁸³⁷ Lars Osberg, Andrew Sharpe, “International Comparisons of Trends In Economic Well-Being” *Luxembourg Income Study Working Paper*, No. 242, January 7-9, Boston, 2000, p. 5-6; Sharpe, Osberg, “New Estimates of The Index of Economic Well- Being For Canada”, a.g.e., s. 8-9.

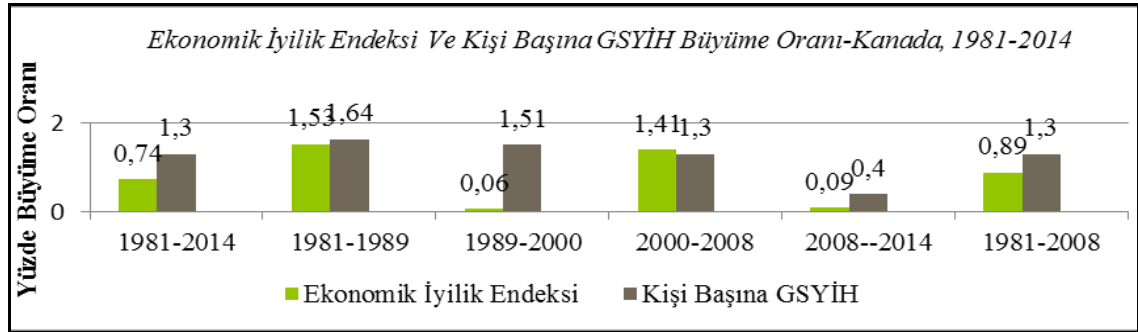
Ekonomik iyilik endeksinin bu şekilde temel bir kaç göstergeden oluşması ile toplumsal refah hem objektif hem de sübjektif ekonomik değerleri içerecek şekilde hesaplanmasına imkan vermektedir.

Ekonomik iyilik endeksinin formülleştirilmesi ise şu şekildedir⁸³⁸;

$$IEWB = (0.4)[C+G+UP] + (0.1)[K+R\&D+-D-ED] + [(0.1875(LIM) + (0.0625)Gini) + [(0.0694)UR + (0.1040)ILL + (0.0540)SP + (0.0226)OLD]$$

Ekonomik İyilik Endeksinden hareketle ülkelerin sosyal refahları hesapları önemli ölçüde güvenilir sonuçlar vermektir. Ancak Ekonomik İyilik Endeksi oldukça karmaşık bir endekstir. Endeks incelendiğinde temel ve alt göstergeler içerisinde öznel veriler nesnel verilerden daha fazla olduğu görülmektedir⁸³⁹.

Bir örnek oluşturması açısından bu endeks aracılığıyla Kanada için hesaplanan ekonomik iyilik endeksi grafik şeklinde aşağıda verilmiştir. Grafikten de takip edilebileceği üzere Kanada için yıllar itibari ile hesaplanan ekonomik iyilik endeksi ve kişi başına GSYİH büyüme oranı yıllar itibari ile gösterilmiştir. Grafik Kanada için hesaplanan ekonomik iyilik endeksi büyümesinin genelde GSYİH'ye nazaran yıllar içinde daha yavaş gerçekleştiğini göstermektedir.

Grafik 1.1. Ekonomik İyilik Endeksi Örnek Gösterim

Kaynak: Jasmin Thomas, James Uguccione, “A Tepid Recovery: the Index of Economic Well-being for Canada and the Provinces, 1981-2014”, *CSLS Research Report 2016-05*, Ottawa, 2016, p. 15.

⁸³⁸ Osberg, Sharpe, “International Comparisons of Trends In Economic Well-Being”, a.g.m., s. 32.

⁸³⁹ Faruk Sapançalı, *Toplumsal Açından Yaşam Kalitesi*, İzmir, Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım, İzmir, 2009, s. 76.

3.4.4. Dublin Fonu Yaklaşımı (Eurofound)

Eurofound yaklaşımı olarak da bilinen Dublin Fonu yaklaşımı “Yaşam ve Çalışma Koşullarını Geliştirmek” amacıyla⁸⁴⁰ Avrupa Fonu tarafından 2003’ten beri AB’ne üye ve aday ülkelerde her dört yılda bir uygulan sosyal refah anketlerdir. *Pan-Avrupa anketi* (Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi) olarak adlandırılan bu anketlerle bir taraftan kişilerin objektif hayat koşulları incelenirken bir taraftan da kişilerin bu koşullara ilişkin algıları anketler aracılığı ile test edilmeye çalışılmaktadır⁸⁴¹. Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi (EQLS)⁸⁴², Avrupa sosyal politikası tartışmalarına yön verebilmek amacıyla geliştirilmiş bir enstrümandır. Bu enstrümanla; Avrupa Birliği üyesi devletlerinin ve üyeliğe aday devletlerde sosyal politika açısından yüzleştikleri *temel problemleri* saptamak ve farklı sosyo-ekonomik grupta gelen kişilerin durumlarını daha iyi tespit edebilmek⁸⁴³ hedeflenmektedir.

Dublin Fonu yaklaşımı sosyal refah terimini ise geniş ve çok boyutlu bir anlamda kişilerin genel refah düzeyini⁸⁴⁴ yansıtan bir kavram olarak tanımlar. Bu anlamda sosyal refah, insan varlığının ve onun devamı için var olması gerekli bir dizi temel *koşulların* varlığını, toplu bir şekilde nasıl gözlemlenip ölçülebileceğini ve kişilerin bu koşullara ne derece sahip olabildiklerini gösterir. Dolayısıyla Dublin Fonu yaklaşımında kişilerin sosyal refahını tespit için kişilerin objektif yaşam koşulları ve onlara ilişkin bakış açıları çok yönlü ve kapsamlı bir şekilde araştırılır⁸⁴⁵.

Dublin Fonu yaklaşımı sosyal refah kavramını; yaşam fırsatlarının eşit dağılımı, herkes için minimum bir hayat standardına erişim güvencesi, istihdam ve sosyal korumaya erişim gibi Avrupa’da yaygın toplumsal hedefler temelli *arzulan değerler üzerinden* tanımlamaktadır⁸⁴⁶. Bu tutumla Dublin Fonu yaklaşımı sosyal refahı gelir, eğitim, maddi kaynaklara erişim, halk bakımı, aile ve sosyal ilişkiler gibi nesnel

⁸⁴⁰ Henry Litske, “Quality of Life In Europe”, *Schmollers Jahrbuch*, V. 126, I. 3, Berlin, 2006, s. 483.

⁸⁴¹ Eurofound, “Avrupa Yaşam Kalitesi Anketleri (EQLS)”, <https://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/european-quality-of-life-surveys>, (10.01.2015).

⁸⁴² Anketin baş harflerinin kodlanmış hali olup, genelde anket bu isimle anılır.

⁸⁴³ Robert Anderson at all, *Second European Quality of Life Survey Overview*, Dublin, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2009, p.1

⁸⁴⁴ Burada Sosyal Kalite yaklaşımında olduğu gibi well-being sözcüğü refah kavramına karşılık verecek şekilde çevrilmesi uygun görülmüştür.

⁸⁴⁵ Tony Fahey, Brian Nolan, Christopher T. Whelan, *Monitoring Quality of Life In Europe*, Dublin, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2003, p. 9.

⁸⁴⁶ Petra Böhnke, “First European Quality of Life Survey: Life Satisfaction, Happiness and Sense of Belonging”, Dublin, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2005, p. 3.

koşullar ve subjektif refah ve algılan toplum kalitesi gibi öznel koşullarla bağlantılı bir şekilde ele almaktadır⁸⁴⁷. Sonuç olarak yaklaşım; sosyal refahı dar kapsamda bir yaşam koşulları değerlendirmesinden çok öte bir perspektifle; kişilerin öncelikli olarak ulaşmak zorunda oldukları koşullar üzerinden değerlendirmektedir⁸⁴⁸.

EQLS aracılığıyla kişilerin sosyal refahını; 6 nesnel gösterge ve 2’de öznel gösterge bakımından değerlendirmeye tabi tutulmaktadır⁸⁴⁹.

i) *Ekonomik Koşullar Göstergesi*: Bu koşullarla ilişkin göstergelerle kişilerin gelir dağılımı, yoksunluk düzeyi Avrupa’da karşılaştırmalı olarak ölçülür. Ekonomik koşullar göstergesi toplumsal bakımdan uyumlu Avrupa toplumu inşasını etkileyen kritik alanlardan biri olarak kabul edilir Ekonomik koşullara ilişkin kullanılan göstergeler hem gelire hem de çeşitli yoksunluk düzeyine ilişkindir⁸⁵⁰.

ii) *Barınma ve Yerel Çevre Koşulları Göstergesi*: Bu koşullara ilişkin göstergelerle kişilerin yaşadıkları konut ve çevre bakımından sosyal refahını değerlendirilir. Bu kapsamda yaşanan konutun insanı bir yaşam için uygunluğu; konutta barınan kişi sayısı, büyüklük, konut içinde tuvalet ve bir dizi göstergeden hareketle değerlendirilir. Kişilerin yaşadıkları çevre de çeşitli imkânlarla erişim (posta, bankacılık gibi), gürültü kirliliği ve başka başka göstergelerle refah bakımından değerlendirmeye tabi tutulur⁸⁵¹.

iii) *İstihdam, Eğitim ve Beceriler Göstergesi*: Yüksek nitelikli işler sosyal içerme ve kişileri ve hane halkını muhtaçlıktan koruma bakımından bir araç olması bakımından hayati bir öneme sahiptir. Rekabetçi bir ekonomiyi güçlendirmek için daha iyi ve sayıca daha çok iş alanları yaratma Avrupa Birliği istihdam politikasının temel amacıdır.

---

⁸⁴⁷ Tony Fahey at all, *Quality of life in Europe First European Quality of Life Survey 2003*, Dublin, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2004, p. 1-2; Eurofound, “Avrupa Yaşam Kalitesi Anketleri (EQLS)”, <https://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/european-quality-of-life-surveys>, (10.01.2015).

⁸⁴⁸ Anderson at all, “Second European Quality of Life Survey Overview”, a.g.e., s. 1; Robert Anderson at all, *Third European Quality of Life Survey Quality of life in Europe: Impacts of The Crisis*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2012, p. 10.

⁸⁴⁹ Fahey at all, a.g.e., s. 1-2.

⁸⁵⁰ Anderson at all, “Second European Quality of Life Survey Overview”, a.g.e., s. 8; Fahey at all, a.g.e., s.5.

⁸⁵¹ Eurofound, “Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi 2012” <http://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/data-visualisation/european-quality-of-life-survey-2012> (10.01.2015); Robert Anderson at all, a.g.e., s. 44; European Foundation For The Improvement of Living and Working Conditions, *Quality of Life In Europe: An Illustrative Report*, Dublin, European Foundation For The Improvement of Living and Working Conditions, 2003, p. 21.

Cinsiyet eşitliğini artırmaya ve yaşam boyu öğrenmeyi desteklemeye yönelik politikalar özellikle genişleme süreci bakımından Avrupa'nın temel aldığı konulardan biridir. İstihdam, eğitim ve becerilere ilişkin refah ölçümü; işsizlik, ikinci bir işe sahip olma, iş güvencesi, yapılan işin kalitesi, eğitim düzeyi, eğitim düzeyine ilişkin memnuniyet gibi göstergelerden hareketle ölçülmektedir⁸⁵².

iv) *Hane Halkı Yapısı ve Aile İlişkileri Göstergesi*: Hane içi kadın ve erkeğe düşen roller ve hane içi dayanışmaya ilişkin veriler toplanarak; hem cinsiyetçi iş bölümü bakımından (cinsiyetçi sözleşmeler bakımından) hem de kuşaklar arası destekler (kuşaklar arası sözleşmeler) bakımından Avrupa'da ve çeşitli yaş grupları arasında karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmak mümkün olmaktadır. Bu gösterge ayrıca hane halkında kadın ve erkeğe ilişkin roller bakımından Avrupa'da ülkeler bakımından bir yakınsama olup olmadığının, kültürel değerlerin yanı sıra bu rollerin nasıl ekonomik ve refah rejimi modelleri ile ilgili olabileceğinin incelendiği göstergedir. Ayrıca göstergeyle sosyal politika ölçeğinde vurgulanması gereken olası gerilimler incelenir⁸⁵³. Gösterge bakımından önemli iki olgu; yaşlanan nüfus (buna aile ağlarının yaşlanması da dahil) ve aile içi sorumluluğunun yanında iş gücü piyasasına katılan kadın oranındaki artıştır. Bu iki olgu farklı yönlerden (aile desteğinin yanı sıra) uzun bir süre için hane içi rol modellerini destekleyen cinsiyete ve kuşaklararası anlaşmalar ve sözleşmelerin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu temel göstergeye ilişkin kullanılan bazı göstergeler ise; hane halkı kompozisyonu (yalnız yaşama, evli, bekar, çocuk sahibi gibi), çocuk bakımı ve ev işlerine karşı cinsiyet temelli sorumluluk ve madden ve manen aile içi destektir⁸⁵⁴.

v) *İş-Yaşam Dengesi Göstergesi*: İş ve aile yaşamı arasındaki uzlaşma Avrupa toplumlarında artan öneme sahiptir. Bu iki gösterge arasındaki dengenin iş gücüne katılım, doğurganlık, aile oluşumu ve sosyal refah bakımından büyük bir etkiye sahip olduğu olgusu yerleşmeye başlamıştır. Nitekim hem Avrupa Sosyal Politikası Ajandasının hem de Avrupa Birliği İstihdama İlişkin Klavuz İlkelerinin temel politika değerlerine iş ve yaşam dengesi arasındaki uyum dahil edilmiştir. Lizbon Stratejinde ise

⁸⁵² Fahey at all, a.g.e., s. 2, 23-31.

⁸⁵³ a.g.e., s. 2, 33.

⁸⁵⁴ Anderson at all, "Second European Quality of Life Survey Overview", a.g.e., s. 33-34; European Foundation For The Improvement of Living and Working Conditions, "Quality of Life In Europe", a.g.e., s. 9, 24; Fahey at all, a.g.e., s. 33-43.

çalışıyor olmanın kişisel bakış açısıyla sosyal içerme için temel bir unsur olduğunun önemi belirtilmiştir. Bu alana ilişkin refah, iş ve aile yaşamını uzlaştırmadaki zorluklar, cinsiyet temelli farklılıklar, çalışma süresinin aile yaşamına etkisi gibi alt göstergelerden hareketle ölçülmektedir⁸⁵⁵.

vi) Sağlık ve Sağlık Hizmetleri Göstergesi: Sağlıklı olmanın sosyal refaha büyük katkı sağlayacağı kabul edilmektedir. Bu nedenle de sağlıklı olma ve onu koruma Avrupa Birliğinin temel ilkelerine dahil edilmiştir. Bu alanda sağlık ve sağlık hizmetlerinin farklılıkları karşılaştırmalı olarak Avrupa genelinde değerlendirilir. Bu değerlendirme; sağlıklı olma, sağlık hizmetlerinden tatmin olma, sağlık hizmetlerine erişim gibi göstergelerden hareketle yapılır⁸⁵⁶.

vii) Subjektif Refah (Subjektif İyilik Hali) Göstergesi: Kişilerin sosyal refahı ve içinde buldukları koşullara ilişkin kendi algılamalarını içerir. Bu değerlendirme araştırma sonunda ortaya çıkan tabloyu doğrulayabilecek ve destekleyebilecek olması bakımından önemli bir faktördür. Genel yaşam memnuniyeti ve mutluluk algısı, geleceğe ilişkin beklentiler gibi göstergelerden hareketle ölçülür⁸⁵⁷.

viii) Algılanan Toplum Kalitesi Göstergesi: Algılanan toplum kalitesi koşuluyla kişiler ve sosyal gruplar arasındaki güven ve dayanışma algılaması ile toplumsal kurumlara ilişkin kişilerin değerlendirmesine yer verilerek algılan toplum kalitesi ölçülür. Bu alana ilişkin kullanılan bazı göstergeler ise; toplumda algılanan gerilim (dini gruplar arasında algılanan gerilim, yaşlılar ve gençler arasında algılanan gerilim ve zengin ve fakirler arasında algılanan gerilim ve vb.), eğitim ve emeklilik sistemlerinin kalitesi (kamu hizmetlerinden memnuniyet) ve emeklilik ve sosyal yardım sistemine güven şeklinde sıralanabilir⁸⁵⁸.

Bu temel göstergelerden hareketle Avrupa Fonu, Avrupa Yaşam Kalitesi Anketini şimdiye kadar 3 kez uygulamıştır. Bu uygulamalar; 2003'te 27 Avrupa Birliği üyesi devlette ve Türkiye de (toplamda 28 ülke), 2007'de 27 AB üyesi devlette ve

⁸⁵⁵ Anderson at all, "Second European Quality of Life Survey Overview", a.g.e., s. 23; Fahey at all, a.g.e., s. 45-53; Eurofound, "Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi 2012" <https://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/data-visualisation/european-quality-of-life-survey-2012>, (10.01.2015).

⁸⁵⁶ Fahey at all, a.g.e., s. 2, 55-62.

⁸⁵⁷ Anderson at all, "Second European Quality of Life Survey Overview", a.g.e., s. 15-17; Fahey at all, a.g.e., p. 2; Eurofound, "Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi 2003", <https://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/data-visualisation/avrupa-yasam-kalitesi-anketi-2003> (10.01.2015).

⁸⁵⁸ a.g.e., s. 53-55; Fahey at all, a.g.e., s. 2, 71-77.

Hırvatistan, Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, Türkiye ve Norveç'te (toplamda 31 ülke), üçüncüsü ise 2011'de 27 AB üyesi devlet ve Hırvatistan, İzlanda, Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, Karadağ, Sırbistan, Türkiye ve Kosova'da (toplam 34 ülke) uygulanmıştır. Anketin 4. raundunun 2017'nin sonunda yayınlanması beklenmektedir. Ankete dahil edilecek örneklem 18 yaş üstü kişiler arasından her bir ülkeden rastgele seçilmekte ve anket kişilerle yüz yüze görüşülerek ortalama 38 dakika da gerçekleştirilmektedir⁸⁵⁹.

Bu metin içinde daha önce de belirtildiği gibi Avrupa Yaşam Kalitesi Anketleri Avrupa sosyal politika tartışmalarına yön verebilmek, toplumlar arası temel alanlar üzerinden karşılaştırmalar yapabilmek ve zaman için farklılaşan problemleri tespit amacıyla uygulamaya konulmuştur. Nitekim yapılan anketlerin bu amaca hizmet ettiği saptanmıştır. Örneğin anketler aracılığıyla özellikle kriz dönemlerinde kişilerin geçinmekte zorluk çektikleri ve birçok ülke de etnik gruplar arasındaki gerilimin diğer ülkelerden daha fazla olduğu ve Avrupa'da kişilerin hükümetlere karşı güven duygularında zaman içinde azalmaların olduğu saptanan sonuçlardan bazılarıdır. Belirtelim ki; Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi düzenli aralıklarla yürütüldüğünden kişilerin sosyal refahlarına ilişkin ana eğilimleri zaman içinde gözlemlemek ve sağlıklı veriler elde etmek mümkün olabilmektedir⁸⁶⁰.

3.4.5. Sosyal Kalite Yaklaşımı

Sosyal Kalite yaklaşımı Avrupa Birliği Sosyal Politikası içinde doğup gelişmiştir. Sosyal Kalite yaklaşımının ilk felsefi temelleri 1991 yılında Amsterdam'da Avrupa Sosyal Politikasının Batı ve orta-doğu Avrupa'da dönüşümü ve bunun yaşlı nüfus üzerindeki etkilerinin ele alındığı toplantıda atılmıştır. Ancak yaklaşımın tam olarak şekillenmesi; Avrupa Birliğinde yaşlılar arasındaki sosyal eşitsizliklerin nedenlerinin tartışıldığı (birinci toplantı ile aynı ekseninde düzenlenmiş bir toplantı)

---

⁸⁵⁹ Eurofound, "European Quality of Life Survey 2016", <https://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2016> (01.03.2016); Eurofound, "Avrupa Yaşam Kalitesi Anketleri (EQLS)", <http://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/european-quality-of-life-surveys> (10.01.2015); Anderson at all, "Third European Quality of Life Survey Quality of life in Europe", s. 9, 12; Jens Alber, Tony Fahey, *Perceptions of Living Conditions in an Enlarged Europe*, Dublin, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2004, p. 11.

⁸⁶⁰ Anderson at all, "Third European Quality of Life Survey Quality of life in Europe", s. 9; Eurofound, "Avrupa Yaşam Kalitesi Anketleri (EQLS)", <https://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/european-quality-of-life-surveys>, (10.01.2015).

1993'te düzenlenen toplantı ile dir. Bu iki toplantıda; sosyal politika ile ekonomi politika arasında sağlanamayan eş güdüm ve iki politika arasındaki ilişkinin eşitsizliği, yaşlanma ve sosyal içermenin Avrupa Sosyal politikasının önemli iki sorunu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ikinci toplantıda son dönem Avrupa Sosyal Politika krizlerinin ekonomi politika ile sosyal politika arasındaki uyumsuzluktan kaynaklı olduğu sonucuna varılarak, Avrupa Sosyal modeli gelişiminin tehlikede olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak bu iki toplantı Avrupa Sosyal Politikası içinde mevcut riskleri bertaraf etmek için Sosyal Kalite Yaklaşımının doğuşuna sebep olmuştur⁸⁶¹.

Kavramsal olarak sosyal kalite doğduğu kaynağın ekseninde şekillenmiş ve Avrupa'da yaşayan kişilerin sosyal refahlarını esas alacak şekilde kavramsallaştırılarak; Avrupa'da yaşayan vatandaşların Avrupa standartlarına göre günlük yaşamlarının nitelik düzeylerinin kabul edilebilir bir düzeye sahip olup olmadıklarını gösteren standart bir ölçümü şeklinde tanımlanmıştır. Sosyal kalite kavramı; kişilerin refahlarını⁸⁶² ve mevcut imkânlarını buldukları toplumların koşullarından hareketle belirleyen, kişilerin ekonomik ve sosyal hayata katılabilme yeterliliğini ölçmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır⁸⁶³.

Sosyal Kalite yaklaşımı kişilerin yaşam düzeylerinin belirli bir düzeye erişip erişmediğini ölçmeyi amaçladığından çok boyutlu sosyal göstergeleri içinde barındıran bir yaklaşımdır. Yaklaşımın bir diğer özelliği; her ne kadar sosyal kalite yaklaşımı toplumları ve onların kurumlarını kişiler düzleminde değerlendiren bir yaklaşım olsa da, yaklaşım toplumları ve onların kurumlarının özelliklerini yansıtan ve Avrupa'daki bireysel ve kolektif sorumluluklar arasındaki hassas dengeyi göz önünde bulundurmaktadır⁸⁶⁴.

Sosyal kalite yaklaşımın ilk savunucuları Alan Walker, Laurent van der Maesen, olmasına rağmen sosyal kalite yaklaşımının göstergeleri 2001 yılından itibaren Avrupa Komisyonun 5. Çerçeve Programı kapsamında desteklediği bir proje kapsamında

---

⁸⁶¹ Alan Walker, Laurent van der Maesen, "Social Quality and Quality of Life", *Challenges For Quality of Life in The Contemporary World*, (ed.) Wolfgang Glatzer, Susanne Von Below, Matthias Stoffgen, Kluwer Academic Publisher, Netherlands, 2004, s. 13-14.

⁸⁶² Burada Well-being kavramı refah olarak çevrilmiştir.

⁸⁶³ Beck, Maesen, Walker'den aktaran Walker, Maesen, Social Quality and Quality of Life , a.g.e., s. 14-15.

⁸⁶⁴ A. yer.

geliştirilmiştir⁸⁶⁵. Kişilerin belirli bir sosyal kaliteye sahip olabilmesi için kişilerin sahip olması gereken şu 4 temel gösterge; sosyo-ekonomik güvence, sosyal içerme, sosyal kaynaşma, yetkilendirmeyedir (güçlendirmedir)⁸⁶⁶. Sosyal bir varlık olarak bireylerin saygınlığını temel alan sosyal kalite yaklaşımı⁸⁶⁷, toplumsal ilişkileri geliştirmek için fırsatları genişletmeyi amaçlayan ve bunu ise burada belirtilen 4 temel gösterge üzerinden gerçekleştirmeye çalışan bir yaklaşımdır⁸⁶⁸.

i) *Sosyo Ekonomik Güvence Göstergesi*: Sosyo-ekonomik güvence kişilerin sahip oldukları kaynaklara ilişkin bir ölçüdür ve kişilerin öncelikle sosyo-ekonomik güvenceye kavuşturulmaları gerekir⁸⁶⁹. Kısaca sosyal adaleti simgeleyen sosyo-ekonomik güvence⁸⁷⁰; kişileri yoksulluk ve diğer her türlü maddi yoksunluğun her türlüünden korumak için şarttır. Bu ise ancak iyi bir gelir sağlayan istihdamla, kişisel güvenlik, kamu sağlığı, çevre, sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri, eğitim ve gelir gibi kaynaklara erişimi sağlayacak ve yaşam standartlarını garantileyecek sosyal içerme ile mümkün olabilir⁸⁷¹.

ii) *Sosyal İçerme Göstergesi*: Bu gösterge vatandaşların sosyal haklarını yansıtan bir göstergedir⁸⁷². Bu anlamda sosyal içermenin sağlanabilmesi için kişilerin en azından iş gücü piyasası gibi temel sosyal ve ekonomik kurumlardan asgari düzeyde dışlanmamış olmaları gerekir⁸⁷³. Sosyal içerme; kişilerin günlük hayatı oluşturan sosyal ilişkilerle ve kurumlarla bütünleşebilmelerinin ve bunlara erişimlerinin ne ölçüde gerçekleştiğini ifade eder⁸⁷⁴. Sosyal içerme vatandaşları hedefleyen bir unsurdur ve bir ulustaki herkese

---

⁸⁶⁵ Bu proje 2005 yılında tamamlanmış ve sosyal kalite yaklaşımın göstergeleri oluşturulurken bir dizi toplantılar düzenlenerek sosyal kalite yaklaşımın teorik yapısı oluşturulmuştur. Sosyal kalite yaklaşımın teorik yapısı oluşturulurken çeşitli üniversitelerden katılan temsilcilerle toplantılar gerçekleştirilerek, sosyal refahın hangi göstergeleri içermesi gerektiği ele alınmış ve sosyal refaha ilişkin yapılan çalışmalardan sosyal kalite yaklaşımın farklılığının nasıl oluşturulacağı üzerinde durulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz; Laurent J.G. van der Maesen and Alan C. Walker, "Indicators of Social Quality: Outcomes of the European Scientific Network", *European Journal of Social Quality*, V. 5, I. 1/ 2, 2014; Laurent J.G. van der Maesen, Alan Walker, *The Development of Social Quality between 1994 and 2014*, Working Paper Series No. 13, IASQ, 2014.

⁸⁶⁶ Laurent J.G. van der Maesen, Alan C. Walker, "Indicators of Social Quality: Outcomes of the European Scientific Network", *European Journal of Social Quality*, V. 5, I. 1/ 2, 2014, p. 8, 16.

⁸⁶⁷ Walker, Maesen, "Social Quality and Quality of Life", a.g.e, s. 20.

⁸⁶⁸ a.g.e., s. 18.

⁸⁶⁹ Maesen, Walker, "Indicators of Social Quality", a.g.m., s. 12.

⁸⁷⁰ Walker, Maesen, "Social Quality and Quality of Life", a.g.e, s. 20.

⁸⁷¹ a.g.e, s. 15.

⁸⁷² a.g.e, s. 20

⁸⁷³ a.g.e, s. 15.

⁸⁷⁴ Maesen, Walker, "Indicators of Social Quality", a.g.m., s. 12.

veya sadece Avrupa vatandaşlarını kapsayacak şekilde ya da azınlıklarla ve bir toplumda korunmaya muhtaç olanları kapsayacak nitelikte olabilir⁸⁷⁵.

iii) Sosyal Kaynaşma Göstergesi: Karşılıklı ahlaki sözleşme ve dayanışmayı simgeleyen sosyal kaynaşma⁸⁷⁶ göstergesi paylaşılan normları ve değerleri içeren kimlikleri esas alan sosyal ilişkilerin ne ölçüde gerçekleştiğini içerir. Bu anlamda sosyal kaynaşma; kişilerin, toplumların ve toplulukların içinde yaşayabilmesi olarak kavramlaştırılabilir. Sosyal kaynaşma, sosyal kalite yaklaşımı bakımından toplumları ve toplulukları bir arada tutmayı başaran bir unsurdur⁸⁷⁷. Ancak Sosyal kaynaşmaya ilişkin tartışmalar, kökleri Durkheim'in paylaşılan sosyal değerler ve normlar üzerinden tanımladığı dayanışma üzerinden dar bir çerçevede; sınırlı sosyal sermaye kavramı üzerinden yapılmaktadır. Oysa ki; sosyal yapının (aile yapısının değişimi gibi) değiştiği kabulünden hareketle; sosyal kaynaşmanın devamı için değişen bu yapının yerini alacak yeni formlara gereksinim olduğu örneğinde olduğu gibi Sosyal kalite yaklaşımı bakımından sosyal kaynaşma geleneksel dayanışma formlarının (elbette bunu da içeren bir anlayışla) çok ötesinde bir anlama sahiptir.

iv) Sosyal Güçlendirme Göstergesi: Dördüncü gösterge yaşam fırsatlarında eşitliği simgeleyen sosyal güçlendirmedir⁸⁷⁸. Sosyal güçlendirme; kişilerin bireysel kapasitelerinin ve sosyal ilişkiler aracılığıyla geliştirilecek kabiliyetlerinin bir ölçüsüdür⁸⁷⁹. Bu unsur ile hızlı sosyo-ekonomik değişime ayak uydurabilecek şekilde kişilere kendi kendilerine yetecek bir duruma sahip olabilmelerine vurgu vardır. Sosyal kalite yaklaşımında güçlendirme; kişilerin kendi yaşamlarını kendilerinin kontrol edebilmelerini ve fırsatları avantaja dönüştürmede muktedir olabilmelerini ifade etmektedir. Bu, aynı zamanda insanların seçim alanının çoğaltılması anlamına da gelmektedir. Sonuç olarak sosyal kalite yaklaşımı bakımından güçlendirme bireyin potansiyel kapasitesini artırmayı ve bunun nasıl gerçekleştirilebileceği esasına dayanır⁸⁸⁰. Sosyal kalite yaklaşımı aşağıdaki gibi şematize edilebilir.

---

⁸⁷⁵ Walker, Maesen, "Social Quality and Quality of Life", a.g.e., s. 15.

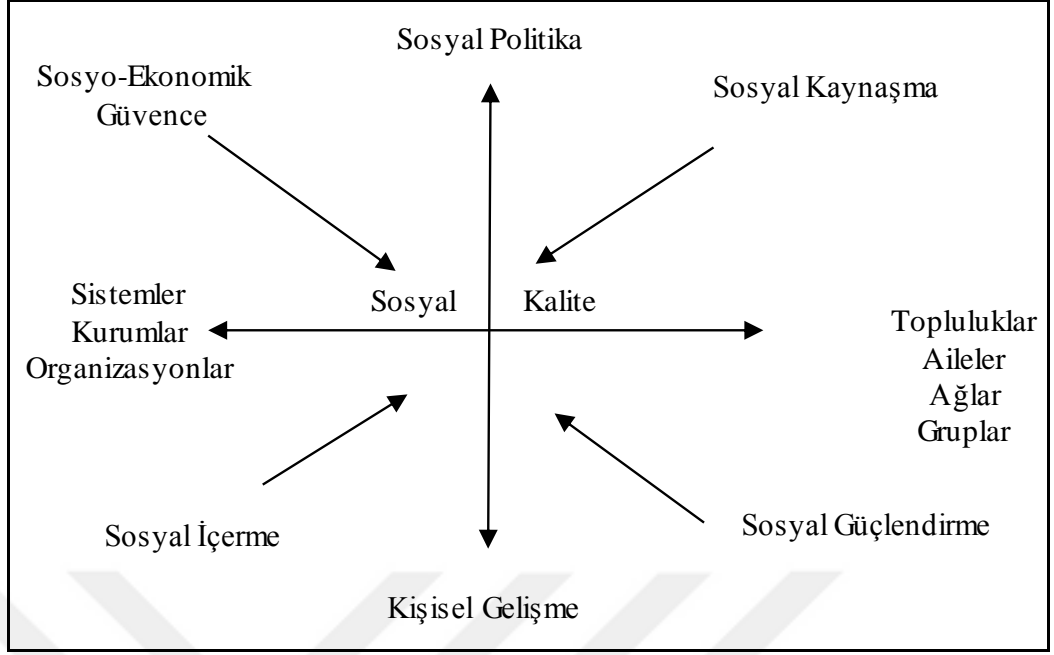
⁸⁷⁶ a.g.e., s. 20.

⁸⁷⁷ Sosyal kaynaşmanın toplum ve toplulukları bir arada tutmayı başaran bir unsur oluşunu betimlemek için sosyal kaynaşma bir tutkala benzetilmiştir bkz.; Walker, Maesen, a.g.e., s. 15.

⁸⁷⁸ a.g.e., s. 20.

⁸⁷⁹ Maesen, Walker, "Indicators of Social Quality", a.g.m., s. 12.

⁸⁸⁰ Walker, Maesen, Social Quality and Quality of Life , a.g.e., s. 15.

Şekil 1.9. Sosyal Kalite Yaklaşımının Şematik Gösterimi

Kaynak: Laurent J.G. van der Maesen, Alan C. Walker, “Indicators of Social Quality: Outcomes of the European Scientific Network”, European Journal of Social Quality, V. 5, I. 1/2, 2014, s. 12.

Şekil, sosyal kalite yaklaşımın iki boyutlu bir diyagram temsil edilmiş halini göstermektedir. Şekil, toplumsal gelişme (sosyal gelişme) ile kişisel gelişme (kişisel süreçlerle-toplumsal süreçler)⁸⁸¹ arasında toplumsal koşullar bakımından dikey bir ilişkinin, sistemler, organizasyonlar ve kurumlar ile topluluklar, aileler, bireyler, ağlar ve gruplar arasında yatay bir ilişkinin olduğunu göstermektedir⁸⁸².

Sosyal kalite yaklaşımı bakımından kişilerin belirli bir sosyal refah düzeyine sahip olup olmadıkları ise bu 4 temel göstergeye ilişkin geliştirilmiş alt göstergelerden hareketle test edilir. Ayrıca bu 4 temel göstergeye ilişkin alt göstergelerde kendi içlerinde temel ve alt göstergeler ayrıştırması yapılarak göstergeler oluşturulmuştur. Ancak bu çalışmada sadece bir fikir vermesi için sadece bu 4 temel gösterge ve bu temel göstergeye ilişkin alt göstergelerin verilmesi ile yetinilecektir⁸⁸³.

⁸⁸¹ Sosyal gelişme burada aynı zamanda toplumsal gelişme ya da toplumsal süreç olarak adlandırılabilir. Nitekim bu yaklaşımın kuramcıları bu diyagrama ilişkin olarak bazı kaynaklarda sosyal gelişme yerine toplumsal süreci kullandıkları görülmektedir bkz; Walker, Maesen, Social Quality And Quality of Life, a.g.e, s. 16.

⁸⁸² A. yer.

⁸⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz; Maesen, Walker, Indicators of Social Quality, a.g.m., s. 16-22.

Tablo 1.3. Sosyal Kalite Yaklaşımının Göstergeleri

Sosyal Kalite Yaklaşımının Göstergeleri	
Temel Göstergeler	Temel Göstergelere İlişkin Alt Göstergeler
Sosyo-Ekonomik Güvence	Finansal Kaynaklar
	Konut ve Çevre
	Sağlık ve Bakım Hizmetleri
	İş
	Eğitim
Sosyal İçerme	Yurttaşlık Hakları
	İşgücü Piyasası
	Kamusal Hizmetler
	Sosyal İletişim Ağları
Sosyal Kaynaşma	Güven
	Bütünleştirici Norm ve Değerler
	Sosyal İletişim Ağları
	Kimlik
Sosyal Güçlendirme	Bilgi Temeli
	İşgücü Piyasası
	Kurumların Açıklığı ve Destekçiliği
	Kişisel İlişkiler

Kaynak: Laurent J.G. van der Maesen, Alan C. Walker, “Indicators of Social Quality: Outcomes of the European Scientific Network”, European Journal of Social Quality, V. 5, I. 1/ 2, 2014, p. 16-22.

Diğer taraftan, yukarıda da belirtildiği gibi sosyal kalite yaklaşımı Avrupa sosyal politika tartışmaları sürecinde ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Bu yönüyle de yaklaşım Avrupa sosyal politikasına ve Avrupa sosyal modeline de dahil edilerek özellikle son dönem politika süreç ve uygulamalarında geniş bir yer bulmuştur.

3.4.6. OECD İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index)

Daha İyi Yaşam Endeksi, Sosyal İlerleme Endeksinde olduğu gibi GSYH'nin ölçümüne ilişkin temel sorunlarını ortaya koymak üzere oluşturulan Ekonomik Performans ve Sosyal Gelişme Ölçüm Komisyonunun refah ölçümüne ilişkin yaptığı çalışmalar ışığında OECD tarafından oluşturulmuştur⁸⁸⁴. Daha İyi Yaşam Endeksi OECD Komitesinin direktörlüğünde 2011 yılından beri iki yılda bir yayınlanmaktadır. Uluslararası karşılaştırmalara imkân verecek şekilde dizayn edilmiş endeks ile amaçlanan; kişilerin yaşam koşulları (maddi koşullar), refah ve bunların

⁸⁸⁴ OECD, “Measuring Well-being and Progress: Well-being Research”, <http://www.oecd.org/statistics/measuring-well-being-and-progress.htm> (10.01.2015).

sürdürülebilirliği hakkında bilgi toplayarak, kişilerin sosyal refahlarına ilişkin çok yönlü sağlıklı verilere ulaşmaktadır⁸⁸⁵.

Daha İyi Yaşam Endeksi bakımından yaşam koşulları (maddi koşullar); gelir, varlık ve tüketim harcamalarını, bunların farklı gruplar ve nüfus popülasyonu arasında nasıl dağıtıldığını ve ekonomik kaynaklar değerlendirmesinde bir bütün olarak bir ülkedeki ekonomik kaynaklara bakmaktan ziyade hane halklarının ekonomik kaynaklarının değerlendirmeyi ifade etmektedir⁸⁸⁶.

Daha İyi Yaşam Endeksi bakımından kişilerin sosyal refah değerlendirmesi ise; ekonomik kaynaklar önemli olmakla beraber, refah değerlendirmesinde bunların tek başına belirleyici bir unsur olmadığı, kişilerin gerçek anlamda refahları hakkında bilgi sahibi olabilmek için eğitim, çevresel koşullar, güvenlik gibi bir dizi göstergelerin aynı anda göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir⁸⁸⁷.

Kişilerin zaman içindeki sosyal refahlarını sürdürülebilirliği ise; şimdiki nesillerden gelecek nesillere aktarılan çevresel, sosyal, ekonomik koşullara ve insan sermayesine ve bu varlıkların bugünün eylemlerinden, politikalarından ve davranışlarından nasıl etkilendiğine bakılarak değerlendirilmesini ifade eder⁸⁸⁸.

Daha İyi Yaşam Endeksinde yaşam koşulları bakımından; i) gelir ve zenginlik, ii) iş ve kazanımlar ve iii) konut göstergeleri için veriler toplanırken, refah için; iv) sağlık durumu, (v) iş ve yaşam dengesi, vi) eğitim ve beceriler, vii) sivil katılım ve yönetim, viii) sosyal iletişim, ix) çevresel koşullar (yaşanılan çevrenin kalitesi), x) kişisel güvenlik ve xi) subjektif sosyal refaha ilişkin veriler toplanmaktadır⁸⁸⁹.

i) Gelir ve Zenginlik Göstergesi: Gösterge, kişilerin temel ihtiyaç ve arzularını tatmin edebilmek ve çeşitli risklere karşı kendilerini koruyabilmek için bugün ve gelecekte kullanabilecekleri ekonomik kaynaklar bakımından önemlidir.⁸⁹⁰

ii) İş ve Kazanımlar Göstergesi: Bir işe sahip olabilme ve kaliteli işler, insanların kaynaklar üzerindeki yönetimini artırarak ve onların kendilerini

⁸⁸⁵ OECD, "Better Life Index", http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/better_life_index_oecd.pdf (10.01.2015), s. 2; OECD, *How's Life In Turkey?*, Paris, OECD, 2016, p. 2.

⁸⁸⁶ a.g.e., s. 5.

⁸⁸⁷ a.g.e., s. 7.

⁸⁸⁸ Aynı yer.

⁸⁸⁹ OECD, *How Is Life?: Measuring Well-Being*, Paris, OECD, 2011, p. 19.

⁸⁹⁰ OECD, *How Is Life?: 2013 Measuring Well-Being*, Paris, OECD, 2013, s. 23.

gerçekleştirmelerine, yetenek ve kabiliyetlerini geliştirmelerine, kendi benlik saygılarını inşa etmelerine ve toplumun değerli bir parçası olduklarına imkân vererek iki yönlü bir etki ile kişilerin sosyal refahına etki etmesi bakımından önemlidir⁸⁹¹.

iii) *Konut Göstergesi*: Konut imkânlarına sahip olma ve oturlan konutun kalitesi kişinin temel ihtiyaçlarının tatmini açısından önemlidir. Bu gösterge ayrıca sosyal iletişim, işlere ve kamu hizmetlerine erişimin yanı sıra kişinin sağlığı ve subjektif refahının belirleyicisidir⁸⁹².

iv) *Sağlık Durumu Göstergesi*: Fiziksel ve ruhsal yönden sağlıklı olmanın bizzat kendisi kişinin subjektif refahı bakımından önemlidir. Ayrıca fiziksel ve ruhsal sağlık kişilerin subjektif refahına etki eden kişisel ve sosyal aktiviteleri gerçekleştirmelerine imkân vermesi bakımından da önemlidir. Bu temel gösterge için kullanılan alt göstergeler; doğumda beklenen yaşam süresi ve kişiler tarafından beyan edilen sağlık durumudur⁸⁹³.

v) *İş ve Yaşam Dengesi Göstergesi*: Aile yaşamı bakımından insanların sosyal refahını belirleyen bu gösterge, eğlence, kişisel bakım ve diğer iş dışı aktiviteler için ayrılan zaman kişilerin sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri (sağlıklı kalabilmeleri) ve üretkenliklerine katkıda bulunması açısından önemlidir. Bu temel gösterge için kullanılan alt göstergeler; haftada 50 saat ve üzeri çalışanlar, eğlence ve kişisel bakım için ayrılan zamandır⁸⁹⁴.

vi) *Eğitim ve Beceriler Göstergesi*: Eğitim ve beceriler göstergesi kişilerin sosyal refahına etkisi bakımından oldukça önemlidir. Zira kişilerin eğitim olanaklarına erişerek hem eğitim alabilmeleri hem de becerilerini geliştirebilmeleri onlara çeşitli fırsatlara erişme imkânını göstermektedir. Ayrıca kişilerin eğitime erişimi sadece bireysel açıdan değil doğuracağı toplumsal sonuçlar bakımından da; yüksek ekonomik büyüme, daha güçlü sosyal içerme ve daha az suç oranı ve vb., oldukça önemlidir. Bu yönüyle bu gösterge hem ekonomik hem de ekonomik olmayan refah bakımından oldukça güçlü bir enstrüman niteliğindedir⁸⁹⁵.

---

⁸⁹¹ OECD, "How Is Life?: 2013 Measuring Well-Being", a.g.e., s. 23.

⁸⁹² A. yer.

⁸⁹³ A. yer.

⁸⁹⁴ A. yer.

⁸⁹⁵ a.g.e., s. 145.

vii) *Sivil Katılım ve Yönetim Göstergesi*: Bu gösterge kişilerin kendi yaşamlarını ilgilendiren ve etkileyen politik kararlarda söz sahibi olabilmeleri ve iyi bir yönetim için onları yöneten yöneticilere seslerini duyurabilmeleri bakımından önemlidir⁸⁹⁶.

viii) *Sosyal İletişim Göstergesi*: Kişilerin genelde hoşla giden aktiviteleri diğler kişilerle gerçekleştirebilmeleri ve diğler birçok amacı gerçekleştirmede; örneğın bir iş bulma, ihtiyaç duyulan anda bir desteğe başvurma ve vb. durumlarda önemli bir enstrüman olması bakımından sosyal iletişim göstergesi önemlidir⁸⁹⁷.

ix) *Çevresel Koşullar (Yaşanılan Çevrenin Kalitesi) Göstergesi*: Yaşanılan ve çalışan çevre ve onların kalitesi kişiler için bir hak olması, onların sağlığı ve çocuk yetiştirme, sosyal yaşam ve vb. şeyleri uygun bir çevrede ancak gerçekleştirebilecek olmaları bakımından önemlidir⁸⁹⁸.

x) *Kişisel Güvenlik Göstergesi*: Güvenlikli bir çevrede yaşamak (hırsızlık oranlarının ve saldırı oranlarının düşük olması gibi) kişisel refahı sağlamak bakımından önemlidir⁸⁹⁹.

xi) *Sübjektif Sosyal Refah Göstergesi*: Kişilerin objektif yaşam koşullarını ve onların refahını bir arada içeren sosyal refah kişilerin yaşamları ve deneyimleri hakkında ne hissettiklerini göstermesi bakımından önemlidir⁹⁰⁰.

Daha İyi Yaşam Endeksi aşağıdaki gibi şematize edilebilir⁹⁰¹.

---

⁸⁹⁶ OECD, "How Is Life?: Measuring Well-Being", a.g.e., s.200; OECD, "How Is Life?: 2013 Measuring Well-Being", a.g.e., s. 23.

⁸⁹⁷ a.g.e., s. 173-174; aynı yer.

⁸⁹⁸ a.g.e., s. 215; aynı yer.

⁸⁹⁹ a.g.e., s.250 ; aynı yer.

⁹⁰⁰ a.g.e., s. 268; a. yer

⁹⁰¹ Belirtelim ki; şekil OECD İyi Yaşam Endeksine ilişkin sunduğu şemaya endekste kullanılan göstergelerinde eklenerek sunulmuş halidir.

Şekil 1.10. İyi Yaşam Endeksinin Şematik Gösterimi

Kaynak: OECD, *How's Life? 2015 Measuring Well-Being*, Paris, OECD, 2015, s. 25, 112-134; Pierre-Alain Pionnier, *The OECD Better Life Index*, Paris, OECD, 2015, p. 5-6; OECD, *How Is Life?: Measuring Well-Being*, Paris, OECD, 2011, p. 145-268.

Şekilden de takip edilebileceği üzere endekste yukarıda açıklanan 11 temel göstergeye ilişkin ölçüm yapılmaktadır. Yapılan ölçümler için nesnel ve öznel göstergeler bir arada kullanılmakta, ölçümlere ilişkin ortalama değerler ve eşitsizlikler endekste bir arada sunulmakta⁹⁰² ve refahın bugün ve geleceğine ilişkin değerlendirme yapabilmek için sürdürülebilirlik ölçümü yapılmaktadır.

3.4.7. Sosyal İlerleme Endeksi

Sosyal İlerleme Yaklaşımı, 2008 yılında Fransa Başbakanı Nicholas Sarkozy'nin mevcut ekonomik ve topluma ilişkin istatistiklerin yetersiz olduğunu düşüncesinden hareketle Joseph Stiglitz, Amartya Sen ve Jean Paul Fitoussi'den bir komisyon kurarak bu yönde çalışmalar yapmalarını istemesi sonucunda geliştirilmiş bir endekstir (yaklaşımdır). Bu doğrultuda Ekonomik Performans ve Sosyal Gelişme Ölçüm Komisyonu kurulmuştur. Komisyon; *i) ekonomik performans ve sosyal gelişmenin bir belirleyicisi olarak GDP'nin sınırlılıklarını ve GPD'nin ile ilgili yüzleşilen ölçüm sorunlarını saptamakla, ii) sosyal ilerlemeye ilişkin daha sağlıklı göstergelerin üretilmesi için hangi ilave bilgilerin gerekli olabileceği üzerinde düşünmekle ve iii) bu yöndeki alternatif ölçüm yöntemlerinin uygulanabilirliğini değerlendirmek ve istatistiksel bilgilerin uygun bir şekilde sunumunun nasıl olacağını üzerinde tartışmakla*⁹⁰³ görevlendirilmiştir. Komisyon yaptığı çalışmalar sonunda, ülkelerin yaşam kalitelerini geliştirmedeki başarılarını değerlendirerek, ülkelerin sosyal gelişmişliklerini ölçmek amacıyla Sosyal Gelişme Endeksi 2013 yılında geliştirilmiştir⁹⁰⁴. Sosyal İlerleme Endeksinin geliştirilmesinde Amartya Sen'nin Yapabilirlik Yaklaşımı büyük ölçüde esin kaynağı olmuştur⁹⁰⁵.

Sosyal İlerleme Yaklaşımı açısından sosyal ilerleme kavramı; Bir toplumun vatandaşlarının temel insani ihtiyaçlarını karşılama kapasitesini, onların sosyal refahlarını yükseltme ve sürdürme imkânı veren olanakları oluşturma ve sunma kapasitesini ve kişilerin kendi potansiyellerini ortaya koyabilmelerini imkan sağlayan

⁹⁰² Pionnier, a.g.e., s. 2.

⁹⁰³ Joseph E. Stiglitz, Amartya Sen, Jean-Paul Fitoussi, "Report By The Commission on The Measurement of Economic Performance and Social Progress", http://library.bsl.org.au/jspui/bitstream/1/1267/1/Measurement_of_economic_performance_and_social_progress.pdf (10.01.2014), p. 7.

⁹⁰⁴ Selim Coşkun, Nazlıhan Özgenç, Samet Güneş, "Sosyal Performansın Ölçümünde Yeni Yöntem: Sosyal Gelişme Endeksi ve Türkiye'nin Görünümü", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Y. 15, S. 34, 2015, s. 125.

⁹⁰⁵ Michael E. Porter, Scott Stern ve Roberto Artavia Loria, *Social Progress Index 2013*, Washington DC, 2013, p. 12.

fırsatları yaratma kapasitesini ifade eder. Sosyal ilerleme kavramı aynı zamanda Sosyal Gelişme Endeksinin kurgulandığı modeli ortaya koymaktadır. Sosyal İlerleme Endeksi temelde şu 3 soruya cevap verecek şekilde kurgulanmış bir modeldir⁹⁰⁶. i). Bir ülke vatandaşlarının temel insani ihtiyaçlarını karşılayabiliyor mu? ii). Kişilerin ve toplulukların sosyal refahlarını sürdürebilme ve yükseltmelerine imkân tanıyan olanaklar mevcut mu-bu sağlanabiliyor mu? iii). Kişilerin kendi potansiyellerini keşfetmelerini sağlayacak fırsatlar mevcut mu?⁹⁰⁷ Buradan hareketle Sosyal İlerleme Endeksi; toplumsal ilerlemenin üç temel göstergesi; temel insan ihtiyaçları, sosyal refah ve fırsatlar ve bunlara ilişkin sosyal ve çevresel 50 alt göstergelyi bir arada içeren bir endekstir. Bu endeks kapsamlı olarak sosyal ve çevresel göstergeleri içeren, GDP ve gelir temelli göstergeleri kapsam dışı bırakan ve fakat herhangi bir ekonomik ölçüm içermeyen bir endekstir. Endeksin bu özelliği ile ekonomik göstergeler kullanmadan doğrudan ülkelerin toplumsal ilerlemelerini ölçmek ve ekonomik gelişme (örneğin kişi başına düşen GDP'den hareketle) ile sosyal gelişme arasındaki ilişkiyi analiz etmek mümkündür⁹⁰⁸. Ayrıca endekste kullanılan göstergelerin her biri sosyal çıktı niteliğindedir ve endeks tüm ülkelerde uygulanabilecek şekilde dizayn edilmiştir⁹⁰⁹.

i) *Temel İnsani İhtiyaçlar Göstergesi*: Bu temel gösterge kişinin hayatta kalabilmesi için zaruri bir şekilde karşılanması gereken ihtiyaçların karşılanma düzeyini göstermektedir. Sosyal ilerlemenin asgari standartlarını oluşturmak için bu temel ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Bu temel göstergenin alt göstergeleri; beslenme ve temel tıbbi bakım, su ve alt-yapı, barınma ve kişisel güvenlidir.

ii) *Refah*: Sosyal ilerlemenin ikinci temel göstergesi refahtır. Bu gösterge bir ülkede, sürdürülebilir doğal bir ortamda refah ve toplumun gelişmesini destekleyecek

⁹⁰⁶ Michael E. Porter, Scott Stern, *Social Progress Index 2014*, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cr/Documents/public-sector/2014-Social-Progress-IndexRepIMP.pdf> (10.01.2015), p. 26.

⁹⁰⁷ Scott Stern, Amy Wares, Sarah Orzell, "The Social Progress Index Methodology 2014", <http://13i8vn49fibl3go3i12f59gh.wpengine.netdnacloud.com/wpcontent/uploads/2016/06/SocialProgress-Index-2014-Methodological-Report.pdf> (10.01.2015), p. 6.

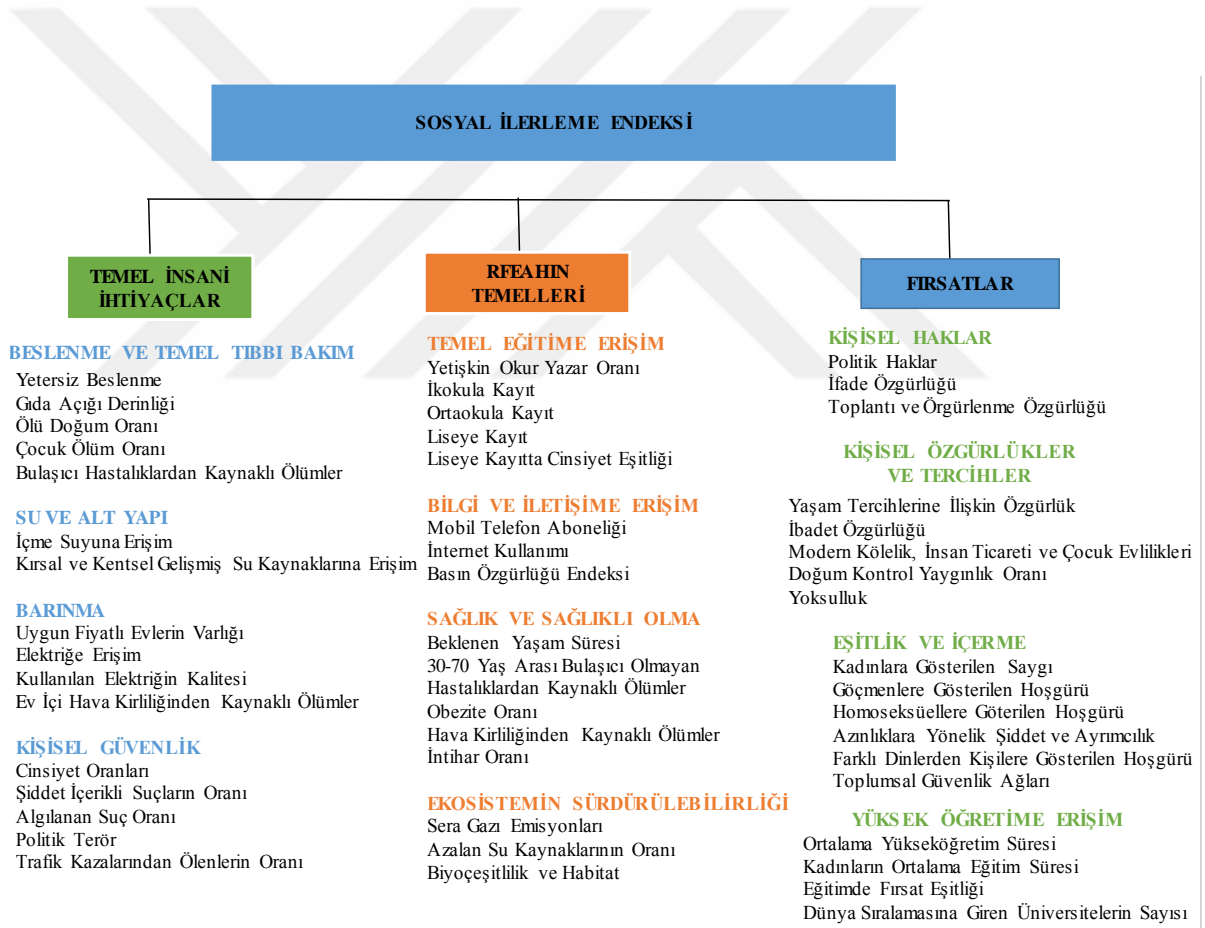
⁹⁰⁸ European Commission, "The Eu Regional Index: Methodological Note", http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/information/maps/methodological_note_eu_spi.pdf (10.07.2015), p. 3. İnsani Gelişme Endeksi, sosyo-ekonomik göstergelerin bir arada kullanılmasıyla sebep sonuç ilişkisinin kurulmasında karmaşaya yol açtığı noktasında eleştirilmektedir. Sosyal Gelişme Endeksinde, İnsani Gelişme Endeksinin aksine, ekonomik ve sosyal gösterge ayrıştırmasına gidilerek kapsayıcı büyümenin sağlam ve pratik bir ölçüsü olarak kullanılabilir şekilde GSYİH'yi tamamlayıcı nitelikte tasarlanmış bir endeks olduğu düşünülmektedir (European Commission, a.g.m., s.2-3).

⁹⁰⁹ European Commission, a.g.m., s. 2-3.

politikalar ve kurumları oluşturma düzeyini göstermektedir. Bu temel göstergenin alt göstergeleri; temel eğitime erişim, bilgi ve iletişime erişim, sağlık ve sağlıklı olma ve ekosistemin sürdürülebilirliğidir.

iii) *Fırsatlar Göstergesi*: Sosyal ilerlemenin üçüncü temel göstergesi toplumdaki bütün kişilerin kendi potansiyellerini tam anlamıyla kullanabilmelerinin düzeyini göstermektedir. Bu temel göstergenin alt göstergeleri kişisel haklar, özgürlükler, içme ve toplumun tüm alanlarında yüksek başarıya ulaşmaya imkân verecek yüksek eğitime erişim oluşturmaktadır.

Aşağıda Sosyal İlerleme Endeksinin içerdiği temel, alt ve her bir alt göstergenin içerdiği göstergeler bir şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1.11. Sosyal İlerleme Endeksi Şematik Gösterimi

Kaynak: Michael E. Porter, Scott Stern, “Social Progress Index 2014”, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cr/Documents/public-sector/2014-Social-Progress-IndexRepIMP.pdf> (10.01.2015), p. 28; Michael E. Porter, Scott Stern ve Roberto Artavia Loria, *Social Progress Index 2013*, Washington DC, 2013, p. 45.

Şekilden de görülebileceği üzere, Sosyal İlerleme Endeksi kapsamlı sosyal göstergeleri bir arada içermektedir. Bu çok yönlü göstergeler, ülkelere sosyal ilerleme yönünden kendilerinin güçlü ve zayıf yönlerini keşfetme ve ülkeler arası karşılaştırma yapabilmelerine imkân vermektedir. Bu karşılaştırma tek tek bireysel göstergeler bazında yapılabileceği gibi sosyal ilerlemenin toplam değeri bakımından da yapılabilir⁹¹⁰.

Sosyal İlerleme Endeksinde yer alan göstergeler için istatistiki verilerin toplanması için farklı veri kaynaklarına başvurulmaktadır. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü, Uluslararası Enerji Ajansı, UNICEF ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği gibi uluslararası kuruluşların verileri birincil veri kaynakları arasında yer almaktadır⁹¹¹.

Endeks değeri her alt göstergeye ilişkin faktör analizi gerçekleştirilerek belirlenmektedir⁹¹². Endeksin hesaplanmasında faktör analizi kullanıldığı için endeks aracılığıyla sadece hesaplanan yapıldığı yıl itibarı ile ülkeler arası karşılaştırma yapabilmek veya o yıla ilişkin ülkenin güçlü veya zayıf olduğu yönlerini görebilmek mümkündür. Bu nedenle, örneğin bir ülkenin düşük değere sahip olduğu bir alana ilişkin yatırımda bulunması sonucunda elde edilecek çıktıların ülkenin endeksinde ne kadarlık bir değişime yol açacağını ve ülkeler arası konumunun nasıl değişeceğini tespit etmek mümkün değildir⁹¹³.

Sosyal İlerleme Endeksine ilişkin ilk ölçüm 2013 yılında 50 ülke için gerçekleştirilmiştir. Yapılan ölçümle saptanan bulguların bazıları şunlardır: Sosyal ilerleme için ekonomik gelişme gerekli ancak yeterli değildir. Ekonomik kalkınma ile sosyal ilerleme arasında güçlü bir ilişki vardır ancak ekonomik kalkınma tamamıyla sosyal ilerlemeyi açıklayamamaktadır. Ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerin sosyal ilerleme endeksi yüksek ve birbirine yakın bir değere sahip iken, ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük ülkelerin sosyal ilerleme endeksleri ekonomik düzeyi gelişmiş ülkelere göre düşük düzeyde kalmakta ve fakat aynı düşük seviyedeki ülkeler arasında çok farklı sosyal ilerleme endeksi değerleri mevcut olabilmektedir⁹¹⁴. Sosyal ilerleme

⁹¹⁰ Porter, Stern ve Loria, a.g.e., s. 41.

⁹¹¹ A. yer; Stern, Wares Ve Orzell, "The Social Progress Index Methodology 2014", a.g.m., s. 40.

⁹¹² Porter, Stern ve Loria, a.g.e., s. 46.

⁹¹³ Coşkun, Özgenç ve Güneş, a.g.m., s. 128.

⁹¹⁴ Porter, Stern ve Loria, a.g.e., s. 19-20.

endeksine ilişkin en son ölçümün yapıldığı 2016 yılında da (133 ülke için ölçüm yapılmıştır) buradaki bulgulara benzer bulgular saptanmıştır⁹¹⁵.

2016 yılı rakamları itibari ile en yüksek Sosyal İlerleme Endeksine sahip ülkeler sırasıyla Finlandiya (skoru, 90.09), Kanada (skoru, 89.49) ve Danimarka (skoru, 89.39)'dır. En düşük değere sahip ülkeler ise Çad (skoru, 36.38), Afganistan (skoru, 35.89) ve Orta Afrika Cumhuriyeti (skoru, 30.33)'dir. Türkiye ise 133 ülke arasında 67.82'lik skorla 58. sırada ve üst-orta sosyal ilerleme endeksi grubundaki ülkelerden biridir⁹¹⁶.

3.4.8. Diğer Çeşitli Refah Yaklaşımları

Bireysel ve toplumsal refah kavramsallaştırılmasında da belirtildiği üzere refah kavramı şemsiye bir kavramdır ve refaha yönelik geniş bir akademik yazın mevcuttur. Bu anlamda bu çalışma kapsamında refaha ilişkin bütün çalışma ve yaklaşımları vermek mümkün olmamakla birlikte, yukarıda ele aldığımız yaklaşımların yanı sıra akademik yazında öne çıkan diğer bazı yaklaşımlara değinmek mümkündür.

Refah yaklaşımları içinde önemli yeri olan çalışmalardan biri Abraham Maslow'un psikoloji yazınında 1943 yılında ortaya koyduğu "İhtiyaçlar Hiyerarşisi Yaklaşımıdır". Maslow'un klinik gözlemlere dayalı olarak insan davranışlarını inceleyerek insan davranışlarına yön veren temel ihtiyaçların neler olduğunu ihtiyaçlar hiyerarşisi ile ortaya koymuştur⁹¹⁷.

Sosyal refaha yönelik geliştirilen önemli yaklaşımlardan bir diğeri Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilen yaklaşımdır. Yaklaşımla kişilerin iyilik halini ölçme amacıyla örgütün "World Health Organization" ve yaşam kalitesi kavramının "Quality of Life"⁹¹⁸ baş harfleri ile anılan WHOQOL ölçeği geliştirilmiştir. İlki 100 soruluk kapsamlı bir ölçekle "WHOQOL-100" bu ölçeğin daha sadeleştirilmiş bir versiyonu olan ve 26 sorudan oluşan "WHOQOL-BREF" şeklinde iki ayrı ölçek oluşturulmuştur.

⁹¹⁵ Michael E. Porter, Scott Stern, "Social Progress Index 2016", <http://13i8vn49fibl3go3i12f59gh.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2016/06/SPI-2016-Main-Report.pdf> (01.10.2016), s. 72-73

⁹¹⁶ a.g.m., s. 51-52.

⁹¹⁷ Abraham Maslow'un yaklaşımı için ayrıntılı bilgi için bkz; Abraham Maslow, "A Theory of Human Motivation", *Psychological Review*, V. 50, I. 4, 1943, pp. 370-396; Abraham Maslow, *Motivation And Personality*, 3.ed., Newyork, Logman, 1970; Abraham Maslow, *Toward a Psychology of Being*, 2. ed., Newyork, Van Nos/Trand Reinhold Company, 1968.

⁹¹⁸ Ancak bu çalışma içinde yaşam kalitesi sosyal refaha karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır.

Uluslararası karşılaştırmalara olanak sağlayan ölçeklerle kişilerin sosyal refahlarına ve sağlıklarına ilişkin algıları yanında fizyolojik, psikolojik, sosyal ilişkileri ve çevre koşullarına ilişkin verilerin elde edilmesi mümkündür⁹¹⁹.

Davranışsal iktisatla tüketici psikolojinin bir bileşimi olan “Tüketici Duyarlılık Endeksi” Zagorski ve McDonnell (1995) tarafından geliştirilmiş ve kısa bir sürede akademik yazında önemli bir yere sahip olmuştur. Endeks tüketicilerin geleceğe ilişkin beklentilerine yanıt verebilen bir ekonomik göstergedir. Endekste kişilere yönelik mali durumlarla mevcut ekonomiye ilişkin değerlendirmeler yaparak, gelecek dönem ekonomik beklentilerle yakın geleceğe ilişkin tasarruf ve harcama eğilimlerini tahmin edebilmek mümkündür⁹²⁰.

Marc L. Miringoff (1999), 16 gösterge kullanarak ulusların sosyal sağlıklarının ne ölçüde iyi olduğunu ölçmek için Miringoff Sosyal Sağlık Endeksini “Miringoffs” Index of Social Health” geliştirmiştir. Endekste kullanılan göstergelerden bazıları şunlardır; 65 yaş üstü yoksulluk, şiddete dayalı suç oranı, bebek doğum oranları, genç intiharı oranıdır⁹²¹.

Uluslararası Toplumsal İlerleme Endeksi (The International Index of Social Progress (ISP)) ve Toplumsal İlerlemedeki Ağırlıklı Endeks (The Weighted Index of Social Progress (WISP)) endekslerine ilişkin çalışmalar Pennsylvania Üniversitesi Sosyal Hizmet Fakültesi öğretim üyelerinden Richard Estes tarafından 1974

⁹¹⁹ Dünya Sağlık Örgütü'nün sosyal refah ölçeği için ayrıntılı bilgi için bkz; THE WHOQOL Group, “The World Health Organization Quality of Life assessment (WHOQOL): Position Paper From The World Health Organization”, *Social Science Medicine*, V. 41, No. 10, 1995, pp. 1403-1408; World Health Organization, “Quality of Life Instruments (WHOQOL-100 AND THE WHOQOL-BREF)”, *Measuring Quality of Life 1*, 1997; THE WHOQOL Group, “The World Health Organization Quality Of Life Assesment (WHOQOL): Development And General Psychometric Properties”, *Social Science Medicine*, V. 46, No. 12, 1998, pp. 1569-1585.

⁹²⁰ Endekse ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz; Krzysztof Zagórski, John S. McDonnell, “Consumer Confidence” Indexes as Social Indicators”, *Social Indicators Research*, V. 36, No. 3, 1995, pp. 227-246.

⁹²¹ Miringoff Sosyal Sağlık Endeksi için ayrıntılı bilgi için bkz; Marc Miringoff, Marque-Luisa Miringoff, *The Social Health of the Nation: How America is Really Doing*, New York, Oxford University, 1999; Marc Miringoff, Marque-Luisa Miringoff, “America's Social Health: The Nation's Need To Know”, *Challenge*, V. 38, I. 5, 1995, pp. 19-24; Marque-Luisa Miringoff, Marc Miringoff & Sandra Opdycke, “The Growing Gap between Standard Economic Indicators and the Nation's Social Health”, *Challenge*, V. 39, I. 4, 1996, pp. 17-22.

başlanmıştır. Endekslerle Ekonomik gelişme, toplumsal ve siyasal koşullar ve bir ulusun vatandaşları için refah hizmeti üretme kapasitesi ölçülmektedir⁹²².

2006 yılında New Economics Foundation (Yeni Ekonomi Vakfı) tarafından geliştirilen Mutlu Gezegen Endeksi “Happy Planety Index” bir ulusun başarısını, kullanılan kaynak ve refah ilişkisi çerçevesinde ölçen bir endekstir. Ölçek Verimlilik esasına dayalı olarak geliştirilmiştir⁹²³.

Sosyal refah ulusal ölçekte geliştirilen anketler aracılığıyla da ölçülmektedir. Örneğin Filipinlerde, Filipinler halkını genel refahını ölçmek için Social Weather Stations (1985) Enstitüsü tarafından geliştirilen ve hane halkının genel refahını 3 ayda bir ölçerek düzenli istatistiki bilgi elde etmeyi amaçlamaktadır⁹²⁴. Benzer şekilde Birleşik Krallıkta bu, 1991’den beri İngiliz Hanehalkı Panel Anketleri “British Household Panel Survey”⁹²⁵ aracılığıyla, Almanya’da, 1984’ten beri Sosyo-Ekonomik Panel Anketleri “German Socio-Economic Panel”⁹²⁶ aracılığıyla gerçekleştirilirken Türkiye’de de ise TÜİK tarafından (2003’ten beri) Yaşam Memnuniyeti anketleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan bir gelir eşitsizliği ölçüm yöntemi olarak Eşdeğerlik Ölçeği, Yüzdeler Hanehalkı/ Fert Grupları ve Yüzde Paylar Analizi, Genel Entropi ve Theil Endeksi, Kuznets ve Ters U Eğrisi, Atkinson Endeksi, Mutlak Eşitsizlik Endeksleri gibi olarak başkaca sosyal refah ölçüm yöntemleri mevcuttur⁹²⁷. Yine yoksulluk ölçüm yöntemi olarak Kareli Yoksulluk Açığı, Sen-Shorrocks-Thon Endeksi, Watts Endeksi, Yoksulluktan Çıkma Zamanı Endeksi, Foster, Greer ve

⁹²² Richard Estes, *Social Progress of Nations*, Newyork, Praeger Publishers, 1984; Richard Estes, *At the Crossroads: Dilemmas in Social Development Toward the Year 2000 and Beyond*, New York , Praedger Publishers, 1992; Richard Estes, *Trends in World Social Development*, New York , Praedger Publishers, 1988.

⁹²³ Mutlu Gezegen Endeksi için ayrıntılı bilgi için bkz; Nic Marks at all, *The (un)Happy Planet Index: An index of Human Well-being and Ecological Impact*, London, Nef, 2006; Sam Thompson and at all, *The European (un)Happy Planet Index: An index of Carbon Efficiency And Wellbeing In The EU*, London, Nef, 2007; Michaelson J. and at all, *National Accounts of Well-being: Bringing Real Wealth Onto The Balance Sheet*, London, Nef, 2009.

⁹²⁴ Bu yönde ayrıntılı bilgi için bkz; Mahar Mangahas, “The Value of Statistical Competition”, *12 th National Convention on Statistics (NCS)*, October 1-2, Mandaluyong, 2013.

⁹²⁵ British Household Panel Survey resmi internet sitesi için bkz; <https://www.iser.essex.ac.uk/bhps> (27.06.2017).

⁹²⁶ Socio-Economic Panel (DIW) resmi internet sitesi için bkz; <http://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal/GSOEP.aspx> (27.06.2017).

⁹²⁷ Gelir eşitsizliği ölçüm yöntemleri için bir çalışma için bkz; Mustafa Çağlar Özdemir, “Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri”, *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, (ed.) Mustafa Çağlar Özdemir, Emel İslamoğlu, Ankara, Seçkin, 2017, ss. 75-105.

Thorbecke Endeksi ve Zaman ve Tüketim Yoksulluğu ölçüm yöntemeleri de diğer sosyal refah ölçümlerinden bazılarıdır⁹²⁸.

3.5. REFAH REJİMLERİ

Refah rejimleri kavramı Gosta Esping Andersen tarafından 1990'lı yılların başında geliştirilmiş bir kavramdır⁹²⁹. Devletin sosyal yardım yapma şekillerini farklı görünüm ve perspektiflerden hareketle inceleyip bunları 3 farklı refah rejim ile sınıflandıran Andersen, refah rejimlerine ilişkin yaptığı çeşitli tanımlarla da bunu ortaya koymuştur. Örneğin Andersen refah rejimini; “refahın devlet, piyasa ve aile arasında karşılıklı bağımlılık içinde ve birleşik bir şekilde üretilme ve paylaşılma yöntemi...”⁹³⁰ şeklinde tanımlayarak, refah rejimleri kapsamına dahil ettiği taraftarların kimler olduğunu belirtmiştir.

Andersen yaptığı bir başka tanımlama da ise refah rejimleri kavramının unsurları ve süreçlerinin neler olduğunu ve refah rejimlerini sınıflandırırken karşılaştığı bazı güçlüklerle yer vermiştir. Buna göre refah rejimleri kavramı; kurumsal düzenlemelere, kurallara, problem tanımlamaya, refah tüketicilerinin ve vatandaşların talep yapılarını yönlendiren ve şekillendiren kuramsal düzenlemelere, harcama gelişmelerine, mevcut sosyal politika kararlarını şekillendiren ve yönlendiren anlayışlara işaret eden bir kavramdır. Bu kavram aynı zamanda; ülkeler arasında niteliksel farklılık gösteren tarihsel kurumlaşma çerçevesi içinde gerçekleşen kısa dönemli kararlar, reformlar ve tartışmaları kapsayan bir durumun ifadesidir. Örneğin; sosyal vatandaşlığa bağlı haklar ve istemlerin sınırları tarihsel açıdan nispeten istikrarlı kurumsal parametrelerin bir örneğini teşkil eder. Dolayısıyla sosyal hak statüsü olan insan ihtiyaçlarının kapsamı refah devleti rejimlerinin tanımlaması hususunda önemli bir tanımsal sorundur. Benzer bir şekilde; bilhassa refah rejimlerini tanımlama da bir diğer önemli unsur, özel ve kamu girişimi ile sağlanan sosyal haklar karmasına ilişkindir. Bir başka anlatımla, refah

⁹²⁸ Yoksulluk ölçüm yöntemleri için bir çalışma için bkz; Mustafa Çağlar Özdemir, “Yoksulluğun Ölçüm Yöntemleri”, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, (ed.) Mustafa Çağlar Özdemir, Emel İslamoğlu, Ankara, Seçkin, 2017, ss. 181-207.

⁹²⁹ Gosta Esping Andersen yazdığı *The Three Worlds of Welfare Capitalism* adlı eseri ile geliştirdiği refah rejimlerini detaylandırmıştır. Andersen yaptığı sınıflandırma ile bazı yönlerden eleştirilmiştir. Bu eleştirileri gözde önünde bulunduran Andersen; revize edilmiş refah rejimleri sınıflandırmasını *Social Foundations Of Postindustrial Economies*'te ele almıştır. Ancak bu karşılaştırma bu çalışmanın kapsamını aştığından, Andersen'in sınıflandırması genel olarak ele alınacaktır.

⁹³⁰ Gosta Esping Andersen, “Toplumsal Riskler ve Refah Devleti”, *Sosyal Politika Yazuları*, (ed.) Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban), 3. b., İstanbul, İletişim, 2008, s. 37.

rejimleri hangi temel ihtiyaçların kamunun sorumluluğunda, hangilerinin özel sektör sorumluluğunda olması bakımından da karşılaştırılabilir⁹³¹.

Devletin üstlendiği rol bakımından ise refah rejimleri; “sadece en yoksul kesime yönelik (residual) ve asgariyetçi (minimalist) veya kapsayıcı (comprehensive) ve kurumsal (institutional)...” şeklinde tanımlanabilir⁹³².

Andersen refah rejimlerini sınıflandırmada sosyal refah harcamalarından hareketle yapılacak bir sınırlandırmayı reddeder. Andersen Avusturya örneğinden hareket ederek; Avusturya’da yapılan yüksek düzey sosyal harcamaların belirli bir sınıfa (memurlara) yönelik olduğunu ve verilen sosyal yardımlarda ise gelir testinin esas alındığını belirterek, bunun sosyal vatandaşlık ve dayanışmaya dayalı bir taahhüt olarak düşünülmemeyeceğini ve sosyal harcama düzeyine bağlı olarak yapılacak rejim sınıflandırmasının yanıltıcı olacağına işaret eder⁹³³.

Andersen’in refah rejimleri sınıflandırması, rejimleri hem ampirik sınıflandırmalara dayandırması hem de onları neden belirli bir forma soktuğuna dair bir teori sunması bakımından oldukça önemlidir⁹³⁴. Ancak burada hatırlatılması gereken bir husus; Andersen’in çalışmasında birincil hedefi; devletlerin sosyal yardım politikalarının analizine yönelik bir ölçüm geliştirmekten ziyade üç farklı refah rejiminin oluşumuna kaynaklık eden faktörlerin politik açıdan anlaşılmasını amaçlayan teorik bir bilgilendirmeyi sunmaktır. Buradan hareketle; Andersen’in refah rejimleri sınıflandırması; -birazdan detaylandırılacağı üzere- dekomodifikasyon (decommodification) ve dayanışma gibi enstrümanları devreye sokarak teorik düzlemde farklı refah devleti rejimlerinin farklılıklarının tanımlanması olarak da okunabilir⁹³⁵.

Dekomodifikasyon- (decommodification) kişilerin veya ailelerin piyasaya katılımından bağımsız bir şekilde toplumsal olarak kabul edilebilir yaşam koşullarına sahip olma (metalaşmanın sınırlanması) şeklinde tanımlanabilir. Andersen Karl Polanyi’den esinlenerek refah rejimlerinin sınıflandırmasında emek gücünün metalaşma

---

⁹³¹ Gosta Esping Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princenton, Princenton University Press, 1990, p. 80

⁹³² Esping Andersen, “Toplumsal Riskler ve Refah Devleti”, a.g.m., s. 34.

⁹³³ Esping Andersen, “The Three Worlds of Welfare Capitalism”, a.g.e., s. 19.

⁹³⁴ Mel Cousins, *European Welfare States Comparative Welfare States*, London, Sage Publications, 2007, p. 109.

⁹³⁵ Cousins, a.g.e., s. 69.

düzeşinin sınırlandırmasını esas almıştır⁹³⁶. Buradan hareketle; dekomofikasyon bir servisin sunumunda sosyal hak nitelemesinin ne ölçüde ön plana çıktığının ve kişilerin geçimlerini sağlarken piyasaya katılımdan bağımsızlığının hangi oranda gerçekleştiğinin bir ölçüsü olarak okunabilir. Bu bağlamda bir toplumda var olan sosyal yardım sistemi esasen kişileri piyasaya bağımlılığından özgürleştirmiyorsa gerçek anlamda bir dekomofikasyonun ortaya çıkması mümkün değildir⁹³⁷.

O zaman bir refah rejimi sınıflandırmasını belirleyecek dekomodifikasyonun düzeyi sosyal haklardan yaralanacak kişilerin seçilmesine yönelik kuralların sınırlamasına, gelir ikamesinin düzeyine, kapsama dahil edilecek nüfusun payı ve sağlanan haklar yelpazesine bağlıdır⁹³⁸. Diğer taraftan Andersen'in refah rejimleri sınıflandırmasında kullandığı ikinci araç dayanışma ise; sosyal yardımdan faydalananların kim ya da kimler olacağı; tespite dayalı seçim ya da vatandaşlık hakkı olarak sunulması gibi-noktasında devreye girmektedir⁹³⁹. Bir başka anlatımla sosyal haklar ve toplumsal dayanışma dağıtım sistemindeki devlet ve piyasa bağlantısı ile şekillenecektir⁹⁴⁰.

Sonuç olarak; yüksek bir demofikasyon düzeyi ile sunulacak sosyal yardımlar; iyi bir yaşam düzeyini garanti edecek ve kişileri işsizlik hastalık, yaşlılık gibi temel risklere karşı bir koruma sağlayacak şekilde olmalıdır⁹⁴¹.

Andersen refah rejimleri sınıflandırmasını ise; liberal refah rejimi, muhafazakar refah rejimi ve sosyal demokrat refah rejimi olmak üzere üçlü bir tasnife ayırır. Ancak refah rejimlerine ilişkin tasnif ve sınıflandırmalar (her ne kadar en kayda değer sınıflandırma olarak kabul edilse de) sadece bu üç rejimle sınırlı değildir. Bu nedenle refah rejimleri sınıflandırmaları aşağıda ele alınırken dördüncü bir tasnif olarak kabul gören Güney Avrupa Refah Rejimi ve diğer refah rejimleri sınıflandırmalarına yer verilecektir.

---

⁹³⁶ Esping Andersen, "The Three Worlds of Welfare Capitalism", a.g.e., s. 37; Gosta Esping Andersen, *Social Foundations of Postindustrial Economies*, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 38, Esping Andersen, "Toplumsal Riskler ve Refah Devleti", a.g.m., s. 34.

⁹³⁷ Esping Andersen, "The Three Worlds of Welfare Capitalism", a.g.e., s. 21-22.

⁹³⁸ Esping Andersen, "Toplumsal Riskler ve Refah Devleti", a.g.m., s. 47.

⁹³⁹ Andersen'in her bir refah sınıflandırmasında bu dayanışmacı unsura işaret edilecektir.

⁹⁴⁰ Esping Andersen, "The Three Worlds of Welfare Capitalism", a.g.e., s. 4.

⁹⁴¹ Esping Andersen, "Toplumsal Riskler ve Refah Devleti", a.g.m., s. 54.

3.5.1. Liberal Refah Rejimi (Anglo –Amerikan Refah Rejimi) ve Amaçları

ABD, İngiltere, Kanada ve Avustralya ve bir dereceye kadar İngiltere ve Yeni Zelanda gibi ülkelerin dahil olduğu bu refah rejimi kalıntı refah rejimi ya da Anglo-Sakson refah rejimi olarak da anılmaktadır⁹⁴². Sosyal yardımların temel seviyede sunulduğu⁹⁴³ bu refah rejimi; düşük demofikasyon düzeyi ile katı kuralcı, piyasa yanlısı ve sınırlı bir sosyal yardım anlayışı temelinde yükselir⁹⁴⁴.

İkili bir stratejinin izlendiği (devlet-piysa) bu refah rejimi temelde piyasa yanlısı çözümleri esas almaktadır. Kişilerin geleceklerini güvence altına almada (özellikle orta sınıf bakımından) piyasalara büyük rol düşmekte ve ihtiyaçların ve sosyal risklerin bertaraf edilmesinde piyasalar devlet tarafından ciddi bir şekilde desteklenmektedir. Devlet ise sınırlı sorumluluk anlayışı ile piyasa başarısızlıkların olduğu durumlarda devreye girmektedir. Bu kalıntı refah rejiminde sosyal yardımlar son çare olarak gelir testi araştırmalarına dayalı olarak verilmektedir⁹⁴⁵.

En muhtaç durumda olanların sosyal yardım sistemine dahil edilme isteminin egemen olduğu bu refah rejiminde, sosyal yardım alıcıları ise; engelliler, yalnız anneler ve muhtaçlığı açık bir şekilde kanıtlanmış kişiler; yani seçime dayalı olarak belirlenmiş kişiler oluşturmaktadır. Damgalayıcı olan bu sistemde toplum biz ve onlar (ötekiler) olarak ikiye bölünmektedir. Bu sistemde toplumu; kendi imkânları ile piyasa aracılığı ile kâfi güvenceye kavuşan yurttaşlar çoğunluğu ve hayatını idame ettirmek için devlete bağımlı azınlık yurttaşlar oluşturmakta ve toplum içi dayanışmada minimum düzeyde gerçekleşmektedir⁹⁴⁶.

---

⁹⁴² Esping Andersen, “The Three Worlds of Welfare Capitalism”, a.g.e., s. 27; Christopher Pierson, “Contemporary Challenges to Welfare State Development”, *Political Studies*, V. 46, I. 4, 1998, p. 778.

⁹⁴³ Peter Abrahamson, “The Welfare Modelling Business”, *Social Policy & Administration*, V.33, No. 4, December 1999, p. 402.

⁹⁴⁴ Esping Andersen, “The Three Worlds of Welfare Capitalism”, a.g.e., s. 26-27.

⁹⁴⁵ Gosta Esping Andersen at all, *Why We Need a New Welfare State*, Oxford, OxfordUniversity Press, 2002, p. 22.: Esping Andersen, “The Three Worlds of Welfare Capitalism”, a.g.e., s. 26-27.

⁹⁴⁶ Esping Andersen, “The Three Worlds of Welfare Capitalism”, a.g.e., s. 26-27; Esping Andersen, “Toplumsal Riskler ve Refah Devleti”, a.g.m., s. 45.

3.5.2. Muhafazakâr Refah Rejimi (Orta Avrupa Refah Rejimi) ve Amaçları

Avusturya, Almanya, Fransa ve İtalya'nın dahil olduğu bu refah rejimini Andersen ilerleyen dönem çalışmalarında Kıta Avrupası Refah modeli olarak da adlandırmış ve Belçika'yı da bu rejim sınıflandırmasına dahil etmiştir⁹⁴⁷.

Bu rejim tarihi korporatist-devletçi gelenek içinden yükselen bir modeldir. Bu rejime dahil olan devletlerin en temel özellikleri muhafazakar ve güçlü korparist yapılarıyla; metalaşma düzeyi ve piyasa etkinliğini esas alan liberalizmin önceliğini reddetmeleridir. Bu nedenle bu rejim sosyal hakların sunumu konusunda da ciddi itirazların ortaya çıkmadığı bir model olma özelliğine sahiptir. Bu rejimde sınıf ve statü ayrıştırması ön plana çıkmakta ve hakların sunumu bu ekseninde şekillenmektedir. Özel sigorta ve çalışmaya dayalı bir sosyal yardım sistemin çok önemli bir yere sahip olmadığı bu rejim kiliseler önderliğinde şekillenmiştir. Bu nedenle aile içi dayanışmanın önemli bir öge olduğu bu rejimde aile geçiminin teminde ve sosyal yardım sisteminin işleyişinde erkek özel bir öneme sahiptir⁹⁴⁸.

Devletin telafi edici rolüyle devreye girdiği bu rejimde, sosyal yardımlar istihdama dayalı olarak sağlanmaktadır. Evi geçindirme sorumluluğunun erkeğe yüklendiği bu rejimde, erkekler için güçlü iş garantileriyle dizayn edilmiş pasif gelir garantileri verilirken, sosyal yardımlarda kadınları kapsayıcı nitelikte-çalışmayan kadınlar sosyal sigorta kapsamına giremediğinden- yani anneliği destekleyici şekilde sunulmaktadır⁹⁴⁹.

3.5.3. Sosyal Demokrat Refah Rejimi (Kuzey Avrupa Refah Rejimi) ve Amaçları

Bu rejimin en tipik örneklerini İsveç ve Norveç oluşturmaktadır. Bu rejimlerin dahil olduğu ülkelerde sosyal reformların hayata geçirilişinde sosyal demokrasi itici gücü oluşturduğundan, rejim aynı zamanda sosyal demokrat rejim olarak da bilinir⁹⁵⁰. Sosyal hak dekomofikasyonun en yüksek ve evrensel sosyal yardımların geçerli olduğu rejimde sosyal yardımların sunumu konusunda kişileri aile ve piyasadan özgürleştirme

⁹⁴⁷ Esping Andersen, "The Three Worlds of Welfare Capitalism", a.g.e., s. 27, why 16,

⁹⁴⁸ A. yer; Esping Andersen, "Toplumsal Riskler ve Refah Devleti", a.g.m., s. 45, Esping Andersen at all, a.g.e., s. 16.

⁹⁴⁹ Esping Andersen, "The Three Worlds of Welfare Capitalism", a.g.e., s. 27, 16.

⁹⁵⁰ a.g.e., s. 26-27.

anlayışı doğrultusunda, hakların sunumu kişilere bağlı olarak ve vatandaşlık temelinde şekillenir⁹⁵¹.

Halk dayanışmasının da en yüksek düzeyde gün yüzüne çıktığı bu sistemde evrensel sosyal yardım anlayışı; sosyal risklerin (muhtaç olma gibi) evrensel olduğu veya risklerin evrensel olarak paylaşılması gerektiği algısından kaynaklanır⁹⁵². Bu evrensellik anlayışı ekseninde devlet-piyasa ile işçi sınıfı-orta sınıf arasındaki farklılıkların tolere edilmesinden ziyade tüm vatandaşlara eşit ve en yüksek standartların sağlanması esas alınarak asgari düzeyde ihtiyaçların karşılanması anlayışı reddedilir. Bu doğrultuda bu rejimde beyaz yakalı çalışan mavi yakalı çalışan ayrımı ya da memur ayrımına gidilmeden kişiler evrensel bir sisteme dahil edilir⁹⁵³. Diğer bir anlatımla, işçilerin daha iyi durumda olan sınıfların sahip olduğu haklara tamamen katılma hakları vardır. İşçiler, beyaz yakalı çalışanlarla ya da memurlarla aynı haklara sahiptirler. Liberal rejimin aksine, sosyal demokratik rejim, piyasayı pek desteklemez ve refah devletleri için önemli bir ulusal dayanışma inşa eder.

Tam istihdam anlayışı üzerine inşa edilmiş rejimde, piyasa başarısızlıkları ve vatandaşlara sosyal hakların dağıtımında devlet tam yetkilidir. Bu bağlamda çocuk, yaşlı gibi dezavantajlı kişiler doğrudan devletin sorumluluk alanı içinde yer alır⁹⁵⁴.

3.5.4. Güney Avrupa Refah Rejimi (Akdeniz Modeli Refah Rejimi) ve Amaçları

İspanya, Portekiz, Yunanistan ve bir dereceye kadar güney İtalya'nın Fransa'nın dahil olduğu bu refah rejimine yönelik akademik literatürde farklı kişilerce çalışmalar yapılarak bu rejimin örnekleri tespit edilmiştir.

Güney Avrupa Refah rejimine yönelik sınıflandırmalardan biri Leibfried tarafından yapılmıştır. Leibfried tarafından tam oluşmamış rejim olarak da adlandırılan Güney Avrupa rejiminin belli başlı özellikleri ise şunlardır. Bazı yönlerden bu devletler gerçekte kişinin kendi refahından sorumlu olması ve işgücü piyasasına zoraki girişi zorlayan Anglo-Sakson ülkelerine benzerler. Ancak bu ülkelerde Anglo-Sakson ülkelerde ve birçok kuzey ülkesinde görülemeyecek eski bir geleneksel refah anlayışı

⁹⁵¹ Esping Andersen, "The Three Worlds of Welfare Capitalism", a.g.e., s. 27-28, 78.

⁹⁵² Esping Andersen, "Toplumsal Riskler ve Refah Devleti", a.g.m., s. 46

⁹⁵³ Esping Andersen, "The Three Worlds of Welfare Capitalism", a.g.e., s. 27-28.

⁹⁵⁴ a.g.e., s. 28.

(Katolik kilisesine bağlı) vardır. Ayrıca bu ülkelerde bazı sosyal güvenlik programları bu şekilde dizayn edilmemiş olmalarına rağmen (Örneğin, güney İtalya'daki malulen emeklilik maaşı gibi) temel gelir kaynağı olarak da sunulmaktadır. Bu rejimin bir başka özelliği ise işgücü piyasası yapısının farklılığıdır. Bu rejimde işgücü piyasası tarım ekonomisine dayalıdır. Tam istihdam geleneğinin olmadığı bu ülkelerde, bu durum özellikle kadınlar açısından daha görünürdür. Diğer taraftan, birçok ülkenin Anayasalarında, modern refah devletine ilişkin güçlü vaatler yer almakta ancak bunlar uygulamaya sokulmamaktadır. Buradan hareketle Leibfried (2000) bu ülkeleri kurumsal vaatler rejimi olarak adlandırmaktadır⁹⁵⁵. Özetle bu rejim kurumsal sosyal yardımlar açısından gelişmemiş bir rejimdir. Geleneksel aile hala etkin bir rol üstlenmektedir ve genelde bu rejim Katolik geleneğin etkisinde şekillenmiş bir rejimdir⁹⁵⁶.

Güney Avrupa rejimine yönelik bir başka çalışma ise Ferrera (2008) tarafından yapılmıştır. Ferrera rejimi isimlendirirken yanıltıcı bir terminolojiden sakınmak için coğrafi nitelendirmeler kullanmayı yeğlediğini belirterek, rejimi Güney Avrupa, Latin veya Akdeniz refah devletleri şeklinde isimlendirmiştir. Ferrera'nın rejime dahil ettiği ülkeler ise İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan'dır⁹⁵⁷.

Ferrera bu rejimin özelliklerini ise şöyle sıralamıştır. Bu sistemde sosyal yardımlar ikili bir yapı içinde ve neredeyse kutuplaşma ortaya çıkacak şekilde işteki statüye dayalı olarak sunulmaktadır. Kurumsal anlamda çok parçalı bir yapının mevcut olduğu rejimde düzenli ve garantili işlere sahip olmayanlar için düzensiz ve düşük sosyal yardımlar sunulur⁹⁵⁸.

Evrensel ulusal sağlık sistemi anlayışıyla, sağlık sistemine tüm vatandaşların erişimi anayasal bir hak olarak kabul edilir⁹⁵⁹. Özel sektör, piyasa ve kamu hizmetinin eş zamanlı varlığıyla yürütülen sağlık sisteminde sağlık hizmetine ilişkin uygulamalar

---

⁹⁵⁵ Stephan Leibfried, "National Welfare States, European Integration and Globalization: A Perspective for the Next Century", *Social Policy & Administration*, V. 34, No. 1, 2000.

⁹⁵⁶ Maurizio Ferrera, "Sosyal Avrupa'da Güney Avrupa Refah Modeli", *Sosyal Politika Yazıları*, (ed.) Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban), 3. b., İstanbul, İletişim, 2008, s. 196.

⁹⁵⁷ Ferrera, a.g.e. s.197.

⁹⁵⁸ Ferrera, a.g.m. s.198

⁹⁵⁹ a.g.m. s. 206.

ise vaat edilenlerin gerisinde kalmaktadır. Ayrıca ulusal sağlık sisteminin uygulanmasında verimlilik düşük ve israf hakimdir⁹⁶⁰.

Kamusal hizmetlerin sunumunda klientalist-tikelci bir anlayış hakimdir. Hatta bu ülkelerde kamu kurumlarının partizan baskılara ve manipülasyonlara açık olmaları kamu hizmetlerinin sunumunda yolsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Özellikle kamu hizmetleri bir oy aracına dönüşebilmektedir. Bu rejimde, mevcut emek piyasalarının güçlü bir yapıya sahip olmayışı (enformel sektörün yaygınlığı) klientalist bir piyasanın oluşumu ve gelişimi için uygun ortamı yaratmaktadır⁹⁶¹. Son olarak, bu rejimde transfer harcamaları ve vergi toplamada yaşanan krizlerden dolayı devletler ciddi bir mali kriz ile karşı karşıyadır⁹⁶².

3.5.5. Diğer Refah Rejimi Modelleri

Yukarıda sıralanan refah rejimleri dışında da refah rejimi sınıflandırmaları ilişkin çalışmalar yapılmış ve çeşitli ülkelere ilişkin refah rejimi sınıflandırılmasına gidilmiştir⁹⁶³. Bu yöndeki çalışmalardan biri daha 1950’lerde Richard Titmuss tarafından gerçekleştirilmiştir. Tittmuss rejimleri kalıntı modeli, endüstriyel başarı-performans modeli ve kurumsal yeniden bölüşümcü model olmak üzere üç gruba ayırmıştır⁹⁶⁴.

Kalıntı model; devletin sosyal yardımlar alanında müdahalesinin minimal düzeyde gerçekleştiği ve muhtaç durumdakilere temel yardımların sağlandığı bir modeli ifade etmektedir. Bu rejimde başat rol aile ve piyasaya düşmekte olup bu ikisinin devre dışı kaldığı nokta da devlet geçici önlemleri ile müdahalede bulunur⁹⁶⁵.

Endüstriyel başarı-performans modeli; rejimde prime dayalı bir sosyal sigorta ilkesine vurgu vardır. Rejim istihdam ve katkıya dayalı bir sistem temelinde yükselir.

⁹⁶⁰ Ian Goug, “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım”, *Sosyal Politika Yazıları*, (ed.) Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban), 3. b., İstanbul, İletişim, 2008, s. 232.

⁹⁶¹ Ferrera, a.g.m. s. 210.

⁹⁶² Goug, “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım”, a.g.m., s. 232.

⁹⁶³ Bu başlık, mevcut olan bütün rejim sınıflandırmalarına gidilmeden sadece bu yönde çeşitli başka çalışmaların var olduğunu belirtmek amacı gütmektedir. Ancak her ne kadar refah rejimlerine ilişkin sınıflandırmada en büyük üne Esping Andersen sahip olsa da, Esping-Andersen’e ve bu yönde çalışmaları bulunan kişilere temelde esin kaynağı olan kişi Richard Titmuss’un 1958 yılında rejim sınıflandırılmasına ilişkin çalışmaları olmuştur. Buradan hareketle de Titmuss’un refah rejimine ilişkin özet bir bilgi sunumu uygun görülmüştür. Ayrıca Titmuss’un bu yöndeki en temel eseri için bkz; Richard Titmuss, *Essays On The Welfare State, London, Allen And Unwin, 1958*.

⁹⁶⁴ Esping Andersen, “The Three Worlds of Welfare Capitalism”, a.g.e., s. 49.

⁹⁶⁵ Abrahamson, a.g.m., s. 396.

Rejimde sosyal statü farklılıklarının sürdürülmesi esas alındığından gelirin ikame edilmesi esastır. Rejimin bir diğer özelliği ise; hak etme, kazanılmış statü farklılıkları, çalışma performansı ve verimlilik temeline dayalı olarak özellikle kamu sağlığını sağlama, sosyal yardım, sosyal sigorta ve eğitim gibi sosyal refah kuruluşlarının önemli rollerini bünyesinde toplamaktadır⁹⁶⁶.

Kurumsal modelde ise evrensel bir anlayışla sosyal yardımlar piyasadan bağımsız ve ihtiyaç ilkesi doğrultusunda sunulmaktadır. Bu dağıtımda ise sınıf, cins, din, dil farkı gözetilmeksizin dayanışmacı bir anlayış esastır⁹⁶⁷.

Ülkelerin refah gelenek ve uygulamalarından hareketle çeşitli ülke ve refah rejimi sınıflandırmalarının bazıları ise şunlardır. Siaroff (1994) cinsiyet eşitsizliği temelinde⁹⁶⁸, Castles ve Mitchell (1993) gelirin yeniden dağılımında sosyal harcamaların tek yol olup olmadığı sorusu temelinde⁹⁶⁹, Wilensky Lebeaux (1958) ise sosyal yardımları sağlamada etkin rolleri kimlerin paylaştığı sorusu temelinde⁹⁷⁰, Bonoli (1997) sosyal yardım harcamalarında ne kadar ve nasıl yapıldığı soruları temelinde⁹⁷¹, Korpi ve Palme (1998) sosyal yardımların sunumunda devletlerin kurumsal özellikleri temelinde⁹⁷² rejim sınıflandırmasını yapmıştır.

---

⁹⁶⁶ Abrahamson, a.g.m., s.397

⁹⁶⁷ A. yer.

⁹⁶⁸ Bu yönde ayrıntılı bilgi için bkz; Alan Siaroff, "Work, Welfare and Gender Equality: a New Typology", *Gendering Welfare States*, (ed.), D. Sainsbury, London, Sage, 1994, pp. 82-100.

⁹⁶⁹ Bu yönde ayrıntılı bilgi için bkz., Castles, F. G. and Mitchell, D., "Worlds of Welfare and Families of Nations", *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies*, (ed.) F. G. Castles, Aldershot, Dartmouth Publishing Company, 1993.

⁹⁷⁰ Bu yönde ayrıntılı bilgi için bkz, Harold Wilensky, Charles N. Lebeaux, *Industrial Society and Social Welfare*, New York, Russell Sage Foundation, 1958.

⁹⁷¹ Bu yönde ayrıntılı bilgi için bkz., Giuliano Bonoli, Martin Powell, "Third Ways in Europe?", *Social Policy & Society*, V. 1, Is. 1, 2002, pp. 59-66; Giuliano Bonoli, "Classifying Welfare States: A Two-dimension Approach", *Journal of Social Policy*, V. 26, I. 3, 1997, pp. 351-372.

⁹⁷² Bu yönde ayrıntılı bilgi için bkz., Walter Korpi, Joakim Palme, "The Paradox of Redistribution And Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality and Poverty in The Western Countries", *American Sociological Review*, V. 63, I. 5, 1998, pp. 661-687.

II. BÖLÜM

SOSYAL YARDIMLAR VE REFAH İLİŞKİSİ

1. SOSYAL YARDIMLARIN GELİŞİMİ

Tarihsel olarak sosyal yardımlar ilk etapta aile içi dayanışma, dini saiklerle, esnaf ve lonca birlikleri aracılığıyla yardım gibi farklı yerlerde farklılaşan şekillerde uygulanmıştır¹. Bu ilk dönem sosyal yardımlarda devlet ve birey sınırlı bir anlam taşımış ve sosyal yardımlar bakımından geleneksel dayanışma ve toplumsallık devreye girmiştir².

Belirtelim ki; sistemli ve düzenli sosyal yardımlar ilk olarak Avrupa’da doğup gelişmiştir. Sosyal yardımların tarihsel zeminde sistemli programlar bütününe dönüşmesinde ise 16. Yüzyıl oldukça önemli bir tarih olarak kabul edilir. Bu yüzyılda, tarımın ticarileşmesiyle, tarımsal toplumların çözülmesiyle ortaya çıkan muhtaç ve fakat işsiz orduların şehirlere akın etmesiyle iki türlü bir değişim yaşanmaya başlamıştır. Bu değişimin ilki; muhtaç insanların şehirlere akın etmeleriyle muhtaçlık probleminin görünür hale gelmesidir. Diğer gelişme ise muhtaçlığa atfedilen anlamın değişime uğramasıdır³.

Tarım toplumlarının hâkim olduğu dönemde, muhtaç insanların dilenerek veya ruhların selamete ermesini sağlamak üzere zenginlerin verdikleri sadakalarla geçinmesi yoluyla muhtaçlarla toplumda yaşayanlar arasında toplumsal uzlaşa sağlanabiliyordu⁴. Ancak tarımsal çözülmenin yarattığı etkiyle zenginlerin ruhlarını selamete kavuşturan muhtaçlar, işgücü piyasasının işgücünü oluşturan grubunu teşkil etmeye başlamıştır. Bu olgusal değişimin yarattığı etkiyle artık dilenen muhtaçlara toplumun tolerans göstermesi mümkün değildi⁵.

16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar hayata geçirilen sosyal yardımların temel niteliği; ulus devletlerin muhtaçlara ilişkin kontrol mekanizmasını inşa etmesi ve sosyal

---

¹ Dilik, a.g.m., s. 42.

² Rosanvallon, a.g.e., s. 40.

³ Buğra, “Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika”, a.g.e., s. 25.

⁴ a.g.e., s. 25; Himmelfarb 1985’ten aktaran Fatih Güngör, Metin Özügür, “a.g.m., s. 3.

⁵ Buğra, “Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika”, a.g.e., s. 25.

yardımların bir toplumsal kontrol biçimine dönüşmesi şeklinde özetlenebilir⁶. Bu mekanizmalar farklı yüzyıllarda farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Örneğin 16. Yüzyılda bu mekanizma ‘workhouse’ idi. Darülaceze benzeri bu kurumlar aracılığıyla amaçlanan şehirleri muhtaç insanlardan korumak olmuş ve bu amaçla bu kurumlarda muhtaçlar barındırılarak çalıştırılmıştır. Ancak muhtaçlara ilişkin düzenlemelerin daha sistematik ve ekonomik bakımdan daha rasyonel bir biçimde yürütme ihtiyacı muhtaçlara ilişkin sosyal yardım reformlarının farklılaşmasına yol açmıştır⁷.

Farklılaşan kurumlara ve reformlarına rağmen 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadarki sosyal yardımlar, yukarıda da belirtildiği üzere, daha çok toplumsal kontrol mekanizmaları şeklinde, kamu otoriteleri aracılığıyla emek pazarını düzenlemek ve şehirleri muhtaç insanların akınından koruma şeklinde uygulamalar olarak hayata geçirilmiştir. Bu mekanizma ile sosyal yardımlar genel olarak; çalışma zorunluluğuna dayalı bir şekilde sunulmuştur. Sosyal yardımların bu şekilde sunumu ile bir taraftan pazar için ihtiyaç duyulan ucuz emek yaratılırken, diğer taraftan da emek arzının kontrolü sağlanabilmiştir⁸. Ancak 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar geçen süreçte büyük değişimler yaşanmıştır. Hiç kuşkusuz bu değişimler içinde en önemlisi İngiltere’de 18. Yüzyılın ikinci yarısında başlayıp 19. Yüzyılın ilk yarısında (1760-1850) sürecini tamamlayan Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimiydi (1789). İktisadi olarak kapitalizmin olgunlaşmaya başlaması (özellikle Sanayi devrimi ile birlikte) ve siyasal olarak Sanayi Ve Fransız Devrimin yarattığı düşünsel zeminde bireyciliğin yükselişe geçmesi ile ekonomik, siyasal ve düşünsel özgürlükler ön plana çıkmaya başlamıştır. Ancak 19. Yüzyılda sosyal yardımlara ilişkin düzenlemeler daha çok kapitalizm (ekonomi) lehine⁹ liberal düzenlemeler olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda bu yüzyıldaki düzenlemeler, öncelikle bir işgücü olarak kişilerin emeklerini serbestçe satabilmelerini sağlamak adına önceki dönem yasaların ortadan kaldırılması ya da revize edilmesi yönünde olmuştur. Örneğin İngilizlerin meşhur yasalarından Speenhamland (1735-1834) bu dönemde kaldırılan yasalardan biri olmuştur¹⁰. Bu dönemin bir diğer özelliği ise; işgücünden

⁶ Topak, a.g.e., s. 41.

⁷ Buğra, “Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika”, s. 26.

⁸ Topak, a.g.e., s. 41.

⁹ Belirtelim ki; her dönemde sosyal yardımlara ilişkin düzenlemelerin hayata geçirilmesinde kapitalizmi ayakta tutma ve onun işleyişini sağlama öncelikli bir fikir olmuştur. Ancak 1945 sonrası özellikle Refah Devletlerinin yükselişe geçtiği dönemde kişileri önceleyen ve kollayan güçlü sosyal yardım mekanizmalarının hayata geçirildiği de bilinen bir gerçektir.

¹⁰ Polanyi, a.g.e., s. 25.

ziyade daha çok sermaye öncelik veren ve emek arzında devamlılık sağlamaya yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesidir¹¹. Fakat 20. yüzyılda kapitalizmin 1929 yılında büyük bir krizle çıkmaza doğru sürüklenmesiyle yeni bir döneme girilmiştir. Bu yeni dönemde aktif bir şekilde devletin ekonomilere müdahale etmesi ihtiyacı belirginleşmiş ve devletin sadece sermaye lehine olmayan, toplumdaki bütün kişileri kapsayan sosyal görevleri de ön plana çıkmaya başlamıştır.

Ekonomik ve sosyal alanda etkin bir devlet anlayışının yükselişe geçmesiyle, ekonomik sistemle toplumsal hakkaniyet arasında uzlaşma sağlama gerekliliğinin tam denkliği ilkesine dayalı bir yapılanma ortaya çıkmıştır¹². Bu uzlaşmanın sağlanması içinde kamusal sosyal yardımlar tüm kurumları ile hayata geçirilmeye başlanmıştır.

2. SOSYAL REFAH, YARDIM VE İHTİYAÇLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ

İhtiyaç kavramı içeriği farklı şekillerde doldurulabilecek evrensel nitelikte tanımı olmayan bir kavramdır. İhtiyaçları bir liste halinde sıralamanın zorluğu, insanların ihtiyaçlarının yaşadıkları toplumun kültürüne ve tarihine bağlı olarak şekillenmesi ve farklılaşmasıdır¹³. Farklılaşan kavramlaştırmalara rağmen daha öncede belirtildiği üzere sosyal yardımların konusunu oluşturan insanlar ihtiyaç sahibi muhtaç insanlardır. Bu gerçekten hareket eden filozofların çoğu zaman muhtaçlığı ihtiyaç perspektifinden ele alarak kişilerin uygun gelişimleri için ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği savunmuşlardır¹⁴.

Muhtaç insanların ihtiyaçlarının neler olabileceğinin içeriğini doldurma farklılaşsa da; indirgemeci bir tavırla bu sağlık, beslenme gibi gereksinimlerle sınırlandırılabilirliği¹⁵ gibi yapabilirlik yaklaşımından hareketle bu içeriğin doldurulması; yeterli beslenebilme, önlenbilir gibi hastalıklardan sakınabilme, sağlıklı bir çevrede yaşayabilme, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişebilme, haklara sahip olabilme ve topluluk içinde yer alabilme gibi daha geniş bir perspektifle yapılabilir¹⁶.

¹¹ Wahl, a.g.e., s. 46-47; Rosanvallon, a.g.e., s. 125.

¹² Rosanvallon, s. 21-43.

¹³ Gürol Irzik, Ayşe Buğra, “İnsan Doğası, İnsan İhtiyaçları ve İktisat”, Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, (ed.) Tanıl Bora ve vd., 4. b., Ankara, Metis, 2013, s. 37.

¹⁴ Bradshaw, “a.g.m., s. 9.

¹⁵ A. yer.

¹⁶ Sen, “Poor Relatively Speaking”, a.g.m., s. 153; Sen, “İnequality Reexamined”, a.g.e., s. 109-110. Ancak burada bazı bağlantıların gözden kaçırılmaması gerekir. Her ne kadar yapabilirlik yaklaşımı akademik yazında ihtiyaç temelli yaklaşımlar arasında gösterilse de, yapabilirlik yaklaşımı ihtiyaç temelli yaklaşımlardan daha üstün bir yaklaşımdır. Bu üstünlük örneğin ihtiyaç kavramı ile

Ancak kavramın içeriği ne şekilde doldurulursa doldurulsun, muhtaç insanların kesin bir ihtiyaçlık durumu içinde oldukları açıktır.

Kişilerin bir takım ihtiyaçlarının olması ve bu ihtiyaçların giderilmesi ihtiyacı politik bir sistemde karşılıklı ilişkileri gerekli kılar¹⁷. Bunun içinde kişinin kendisi dışındaki insanlarla bir araya gelerek, onlarla etkileşimde bulunması ve toplumsal yaşama bir birey olarak katılması gerekir¹⁸. Ancak bu, toplumda karşılıklı doyum sağlama ve kişilerin mevcut ihtiyaçlarını karşılamada kendileri dışındaki kişileri bir araç olarak görme ve onlarla yarışmaya yol açar¹⁹. Ayrıca ihtiyacın toplum içindeki diğer bireyler aracılığı ile tatmini; ihtiyacın aynı zamanda kişide ihtirası doğurmasına yol açar ki; bu bir toplumda çekişmelerin, güvensizliklerin ve ayrılıkların kaynağını oluşturur²⁰. Bu anlamda devlet, toplumdaki çatışmacı unsurun bir sentez bir harmoniye dönüştürmede kilit rol üstlenmiş olur²¹. Böylece devlet uygulayacağı politika aracılığıyla bir toplumda yer alan kişilerin çıkarlarını koruyarak onlara karşı bir güvence sunar. Belirtelim ki; devletlerin gerek özne sahibi insanların ihtiyaçlarını karşılamaları gerekse toplumda karşılıklı güveni sağlama bakımından kullanabilecekleri araçlardan biri sosyal yardımlardır. Nitekim kamusal sosyal yardımların hayata geçirilişinin odağında, sosyal yardımın öznesi olan kişilerin ihtiyaçlarını karşılama yer almış ve kamusal nitelikli sosyal yardımlar bu doğrultuda şekillenmiştir. Zira modern anlamda kamusal sosyal yardımlar bakımından önemli bir esin kaynağı olan Beveridge, *Sosyal Sigortalar ve İlgili Hizmetler* adı altında yayınladığı raporla, devletleri ihtiyaç sahibi kişiler için sorumluluk almaya davet ederken ve bunun bir zorunluluk olduğu çağrısında bulunurken, bu zorunluluğu gerekçelendirmeyi ihtiyaç kavramı üzerinden yaparak; “insanları ihtiyaçlarından özgürleştirmek” vurgusunu ön plana çıkararak devletleri sorumluluk almaya çağırmıştır. Nitekim sosyal yardımlar esasen belirli alanlarda

---

yapabilirlik kavramları karşılaştırılarak ortaya konulabilir. İhtiyaç kavramı doğası itibariyle pasif bir kavramdır ve insanları ihtiyaçlarından özgürleştirmede temelde “kişiler için ne yapılması gerektiği sorusunu” içeren bir kavramdır. Oysaki yapabilirlik kavramı aktif bir kavram olarak “insanların ne yapabildikleri ve olabildikleri sorusunu” içermekte ve kavram bu özelliği ile kişileri aktif eyleyenler olarak gördüğünü ilan etmektedir. Bu anlamda, ihtiyaçlar yapabilirlik kavramının bir parçası formundadır. Ancak bu formda kişilerin ihtiyaçlarını giderme de onları kendilerine yeten kişiler haline getirme anlayışı egemendir (Amartya Sen, *Resources, Values and Development*, 2. ed. London, Harvard University Press, 1997, p. 514).

¹⁷ Çaha, a.g.e., s. 31

¹⁸ Irzık, Buğra, a.g.m., s. 38.

¹⁹ Çaha, a.g.e., s. 31

²⁰ a.g.e., s. 30.

²¹ a.g.e., s. 31.

ihtiyaçları karşılayan; barınma ihtiyacı, beslenme ihtiyacı, toplumsal dışlanmadan korunma gibi, insanlara yönelik programlar bütünü olduğu açıktır.

Diğer taraftan kişilerin ihtiyaçlarını karşılamada bir araç olarak kullanılan sosyal yardımların, aynı zamanda kişilerin sosyal refah düzeyini de yükselttiği açıktır. Kişilerin ihtiyaçlarının tatmini ile sosyal refah düzeyi arasındaki ilişkiye dikkat çeken isimlerden biri olan Sen; kişilerin sosyal refahını, kişilerin işlevselliklerinin bir vektörü olarak okunması gerektiğini belirterek²², kişinin sosyal refahının kişilerin ihtiyaçlarının tatmini oranında gerçekleşeceğini/gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Nitekim modern anlamda kamusal sosyal yardımların hayata geçirilişi ile yükselen refah devletlerini sınıflandırma çabasında, sınıflandırmanın kişileri ihtiyaçlarından özgürleştirerek onların sosyal refahını yükseltmede devletlerin hangi kaynaklarla bunu gerçekleştirdiği esas alınarak, hem devletlerin kamusal sosyal yardımlarda yüklendiği rol hem de devletlerin sosyal refah düzeylerinin gelişmişlik düzeyi ortaya konulmak istenmiştir. Bu anlamda toplumsal bir varlık olan insanların ihtiyaçları, yaşadıkları toplumun refah düzeyi tarafından belirlenir ve şekillenir²³ gerçeği, ihtiyaç, sosyal refah ve kamusal sosyal yardımlar üçlemesi ekseninde şu şekilde okunabilir; kişileri ihtiyaçlarından özgürleştirerek onların sosyal refahını yükseltmede bir toplumdaki kamusal sosyal yardım programlarının gelişmişlik düzeyi arasında güçlü bir ilişki vardır.

3. SOSYAL YARDIMLARDA YAŞANAN DÖNÜŞÜMLER

3.1. LIBERALİZMDEN DEVLETÇİLİĞE

Toplumlar var olmaya başladığından beri toplumlarda muhtaç durumda olan kişilerin korunması gündem konusu olmuştur. Muhtaç kişiler, özellikle aile içi dayanışma, gönüllülük esasına dayalı ve genellikle dinsel bir ritüel/görev olarak verilen sosyal yardımlar, lonca birlikleri, hastalara yardım dernekleri, hastalık ve ölüm sandıkları, defin dernekleri gibi toplumdan topluma değişen ilkel ya da çağına göre çağdaş bir takım koruyucu mekanizmalarla korunabilmişlerdir. Örneğin üretim ve tüketimin birlikteliğinin egemen olduğu eski çağ kabile toplumlarında çalışan çalışmayan herkesin maişeti kabilelerin imkânı ölçütlerinde sağlanmıştır²⁴.

²² Sen, “Commodities And Capabilities”, a.g.e., s. 25.

²³ Irzık, Buğra, a.g.m., s. 40.

²⁴ Sait Dilik, “Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/cdergiler/42/451/5084.pdf>, (10.10.2015), s. 41.

Belirtelim ki; genel olarak Batı Avrupa’da Feodalizmin yıkılana kadar ve hatta 19. Yüzyıla gelene kadar; bir toplumda birlikte yaşamının (kabile gibi) bir sonucu olarak karşılıklılık, Mısırdaki depolama yöntemi uygulaması gibi dağıtım ve aile içi dayanışmanın bir sonucu olarak ev idaresi ilkelerine veya bu ilkelerin kombinasyonlarına dayalı olarak yürütülmüştür. Bu ilkelerin uygulanabilirliği bireysel dürtüler aracılığı ile mümkün olabilmiştir. Kazancın önemli yer tutmadığı bu dürtüler, adetler, yasalar, din ve büyü gibi unsurlar aracılığıyla ekonomik sistemin işleyişini olanaklı kılan davranış kurallarına dönüşebilmesi mümkün olmuştur²⁵.

Feodalizmin yıkılışını hazırlayan süreçlerin en önemlisi 15. Yüzyılda Batı Avrupa’da başlayan coğrafi keşiflerdir. Coğrafi keşiflerden dolayı Batı Avrupa yeni bir döneme tanıklık etmeye başlayacak ve bu dönemde uygulanacak iktisat politikası ise liberalizmin doğuşuna sebep olacak merkantilizm olacaktır.

Coğrafi keşiflerin başlattığı sömürgecilik anlayışı ile altın, gümüş ve birçok yeni bir bitki Batı Avrupa’ya akmaya başlamasıyla bu topraklarda köle ve mal ticareti ve bankacılık gelişmeye başlamış ve yeni bir sınıfın tüccar sınıfının doğmasına sebep olmuştur. Sistemin yürütücüsü haline dönüşen tüccar sınıfı, zamanla toplumda egemen güç hale gelerek feodal dönemin soyluları ve ruhban sınıfının gücünü kırarak ulus devletlerinin doğuşuna sebep olmuştur²⁶. İmtiyazlı bir konuma yükselen tüccar sınıfının destekçisi ise; o dönemde hakim iktisat politikası merkantilizmdi. Merkantilizm devlet korumacılığı altında, devlet eliyle yaratılan tekelleşme/ rantiyeye dayalı bir sistemdi. Bu sistemde ticaret (uluslararası köle ticareti dahil), finans devlet korumacılığı altında gelişmiş ve tüccarlar devlet eliyle imtiyazlı bir konuma yükselmişlerdir. Merkantilist sistemde zenginliğin temel kaynağı ise ihracat fazlasıyla elde edilen altın biriktirme olmuştur²⁷. Ancak 18. Yüzyıla gelindiğinde İngiltere’de başlayan Sanayi devrimi ile ortaya çıkan sanayi girişimcisi ile Merkantilizm arasında uyumsuzluk baş göstermeye başlamıştır. Uyuşmazlığın nedenlerinden birini ise söz konusu bu zenginlik kaynağı oluşturmuştur²⁸.

---

²⁵ Polanyi, a.g.e., s. 99.

²⁶ Gülten Kazgan, “Adam Smith ve Milletlerin Zenginliği Üzerine”, Milletlerin Zenginliği, (Çev., Haldun Derin), Sunuş, 11. b., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. vii; Meryem Koray, *Sosyal Politika*, Bursa, Ezgi Kitapevi Yayınları, 2000, s. 19.

²⁷ Gülten Kazgan, *Liberalizmden Neoliberalizme*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2016, s. 15.

²⁸ Kazgan, Adam Smith ve Milletlerin Zenginliği Üzerine, s. viii.

Merkantilizme bir tepki niteliğinde ortaya çıkan ve 19. Yüzyılın ilk yarısında İngiltere'deki Sanayi Devrimi²⁹ ile olgunluğa ulaşan liberalizm öncülüğünü yapacak isim ise Adam Smith'di. Adam Smith'in (1723-1790) yaşadığı dönem toplumsal ve ekonomik yönden yeni bir dönemdi. Bu dönem coğrafi keşifler ve teknoloji/bilim alanındaki buluşlarla tarımda ve sanayide sağlanan üretim artışıyla zenginleşen, bireyciliğin ve piyasa ekonomisinin yükseldiği bir döneme/ortama tanıklık etmekteydi. Ancak bu ortamda çözülmesi gereken iki temel sorun vardı: i) Yoğun devlet müdahalesi altında yükselen imalat sanayisi girişimcilerinin yüzleştiği engellemelerin ortadan kalkması için serbest rekabet üstünlüğünün ortaya konması, ii) bireyci çıkarların ön plana çıkmaya başladığı bir ortamda, bireyci davranışların kaotik bir ortam yaratmadan toplumsal düzenle nasıl uzlaşa sağlayabileceği ve bu yolla refahın bütün topluma nasıl yayılabileceğiydi. Adam Smith bu sorunlara Isaac Newton'un *Doğa Yasaları Kanunu*'ndan hareketle liberalizmin temel ilkelerini kurguluyordu. Bu bağlamda, bu iki temel sorunun çözümü için gerekli olan şey *doğal evren düzeninden* hareketle bir devlet-toplum yapılanması kurgulamaktı. Bu yapılanma; kişilerin özel mülkiyet hakkı, yaşam güvenliği ve bireysel özgürlük gibi doğal haklarını korumak, karışıklıkları ve güvensizliği ortadan kaldırmak için hükümet kurdukları, ancak mutlak haklarını kimseye devretmedikleri bir devlet-toplum yapılanmasıydı. Böyle bir ortamda devlete düşen görev ise devlet eylemlerinin üstünde yer olan doğa yasalarını uygulamaktı. Adam Smith'in John Locke'den hareketle referans aldığı bu yapılanma içindeki serbest piyasa ekonomisinde kişiler kendi çıkarlarını en çoklaştırmak³⁰ için uğraşırken, hem

²⁹ Sanayi Devrimi İngiltere'de başlamış ve 50 yıl kadar sonra Kıta Avrupası ve ABD'ye ulaşmıştır. Ancak yine de 19. Yüzyıla damgasını vuran ülkenin İngiltere olduğunu söylemek mümkündür. Bir kere Sanayi Devrimi bir İngiliz olayıydı ve altın standardı, piyasa ekonomisi ve serbest ticaret İngiltere öncülüğünde hayat bulan kurumlardı, Polanyi, a.g.e., s. 69-70.

³⁰ Birinci bölümde Yapabilirlik yaklaşımı detaylandırılırken Amartya Sen'in yoğun bir şekilde Adam Smith'ten etkilendiği vurgusuna yer verilmiş ve özellikle "toplumsal refah uzlaşısında" Smith'in "Sempati" kavramına yer verilerek, kişisel çıkar davranışı altında yatan farklı güdülenmelerden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmişti. Bu bağlamda, bu başlık altında sunulan Smith'çi kişisel çıkar davranışıyla Sen'in ileri sürdüğü Smith'çi kişisel çıkar davranışı arasında bir tezatlık var gibi görünebilir. Ancak yine birinci bölümde bahsedildiği üzere; Sen de Smith'in özgül durumlarda kişisel çıkarı ön plana çıkardığını kabul etmekte ve bu özgül durumlardan birinin ticaret olduğuna işaret etmektedir. Sen, Smith'in ticaret konusunda kişisel çıkar davranışını yücelmesini ise Smith'in yaşadığı dönemde ekonomi üzerinde var olan bürokratik engellemeler ve başkaca kısıtların varlığına dayandırarak açıklamaktadır. Bu anlamda Sen'e göre; Smith ilgilendiği birçok sorunu içinde yaşadığı dünya ile bağını kurarak ele aldığından, Smith ticari konularda yaşanan sıkıntıların aşılması için kişisel çıkarı çıkararak bir çözüme gitmiştir (Sen, "On Ethics And Economics", a.g.e., s. 24-25; Sen, "Rational Fools...", a.g.m., s. 318). Nitekim Sen, Smith'in meselelere yaklaşımının içinde yaşadığı dünya ile bağlantılı bir şekilde ele alışı dolayısıyla kendisinin de zamanla bu konuda tedirginlik yaşadığını belirtmektedir. Sen buna dayanak olarak; "Ulusların Serveti"nin üçüncü basımında yer

kişinin kendisi hem de ilişki içine girdiği kişilerin zenginleşmesi mümkün olacaktı. Bu olurkende zaten toplumsal düzen kendiliğinden işleyerek toplumsal refaha erişilecekti³¹. Adam Smith'in kurguladığı sistem muhtaç ve kabiliyetten yoksun olanların bile zenginliğe ulaşabileceği bir sistemdi. A. Smith'e göre devlet müdahalesinin hakim olduğu ekonomilerde (Merkantilizm gibi) politik güç aynı zamanda ekonomik seviyenin de belirleyicisi olacağından bu güce yakın olanlar, yani politika karar vericileri ve onların dostları zenginleşebilecekti³².

Sosyal yardımlarda liberal anlayıştan devletçi bir anlayışa nasıl geçildiğini daha anlaşılır kılmak için 19. Yüzyılı bir bütünün parçalarına ayırarak incelemek istersek bunu; i) devletlerin birbiri ile kurduğu politik ekonomi ilişkisi, ii) kapitalist üretim ilişkisinde emeğe bakış açısı, ve iii) sosyal yardımlara ilişkin müdahaleler (neden ihtiyaç duyulduğu) ve bu müdahalelerin öncüleri şeklinde ele alabiliriz. Bu parçaları birleştiren ve onlara yön veren anlayış ise Adam Smith'in *Görünmeyen Eli*'ydi.

i) Devletlerarası ilişkilerde 19. Yüzyıl 4 yönden ortak bir özellik içermekteydi: i). bu yüzyıl boyunca büyük devletlerin birbiri ile savaşmasını önleyen güç dengesi; uluslararası finans-bankacılık sektörü, ii). dünya ekonomisinin örgütlenmesinde altının uluslararası bir rol oynaması, iii). kendi kuralları ile işleyen bir piyasanın liberalizm sayesinde büyük bir maddi refaha yol açması ve iv). bu dönemin simgesi haline gelen liberal devlet anlayışıydı. Esnek bir piyasada yol alan uluslararası finans Avrupa'da barışın korunmasında itici bir unsurdur. Uygulanan standart altın paritesi ile yatırım faaliyetlerinin hız kazandığı uluslarda barış önemli bir çıkar aracı haline gelmişti. Öyle ki; 1815-1914 arasında Kırım Savaşı hariç İngiltere, Fransa, Prusya, Avusturya, İtalya ve Rusya arasında sadece 18 aylık bir savaş vuku bulmuştur. O çağda uluslararası finans siyasal ve ekonomik özgürlükler arasında tampon bir mekanizma görevi üstlenmiştir. Bu sisteme Avrupa Konseyi çok nadir müdahalede bulunurken, esnek yapılanma içinde yol alan uluslararası finans bu işleyişi ile güçlü hükümetlerle temas halinde olmasına rağmen bunların hiç birine bağımlı olmamıştır. Sistemin bizatihi bu esnek işleyişi ile

---

alan "Duyuru" kısmında Smith'in "günümüzdeki durumla" neyin anlaşılması gerektiği konusunda giriştiği çözümlemeyi göstermektedir (Sen, "On Ethics and Economics", a.g.e., s. 25).

³¹ Kazgan, Adam Smith ve Milletlerin Zenginliği Üzerine, s. vi-xvi.

³² Mehmet Sedat Uğur, "Ulusların Zenginliği ve Fakirliği: Adam Smith Felsefesi, Piyasa Mekanizması ve Gelişmekte Olan Ülkeler İncelemesi, *Politik İktisat ve Adam Smith*, (ed.) Hakan Kapucu vd., İstanbul, Yön Yayınları, 2010, s. 261.

uluslararası maliye ve diplomasisi arasında yakın bir ilişki kurulmuş; ne diplomasi ne de maliye birbirinden onaysız uzun erimli savaş-barış planı yapamaz olmuşlardır³³.

ii) Sanayileşme ile birlikte üretim biçiminden teknolojiye, toplumsal yapılanmadan hukuk sistemine her alanda farklı yapılanmalar söz konusuydu³⁴. Sanayileşme yani kapitalist üretim tarzı ile yeni bir üretim ilişkisi ortaya çıkmıştır. Bu ilişki özetle; zanaatkârların üretim araçlarının sahipliğini yaptığı ve kendi emeklerini denetledikleri dönemden ayrılarak, üretim araçlarından koparılmış ücretli emeğin ortaya çıktığı üretim tarzı olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda bu dönemde yükselen iki sınıf; salt emeğini sunarak sistem içinde ayakta kalmaya çalışan ücretli emek ile üretim araç ve gereçlerinin ve fabrikanın sahipliğini yapan sermayedardı. Bu üretim ilişkisinde ücretli emek bir meta niteliğine dönüşerek alınıp satılabilir, bir yerden başka bir yere taşınabilir hale gelmiştir³⁵. Ücretli emeğin bir meta gibi alınıp satılabilmesi sayesinde girişimci zenginliğine zenginlik katabiliyordu. Ücretli emeğin bu şekilde muamele görmesini mümkün kılan felsefe ise Adam Smith'in ürünüydü.

Emeği üretken ve üretken olmayan emek olmak üzere ikiye ayıran Adam Smith için fabrika sürecinde yer alan ücretli emek üretken emektir. Nitekim Adam Smith'in; "bir sanayi işçisinin emeği, üstünde çalıştığı gerecin değerine, kendi geçimin ve ustanın karınının değerince değer katar" diyerek ücretli emeğe atfettiği değeri özetliyordu. Adam Smith için ücretli emek; emek harcandıktan sonra, belirli bir süre var olan nesne veya satılabilir bir mal üzerinde kökleşip maddeleşebilen bir özelliğe sahipti. Emek, Adam Smith için adeta depolanıp ambara konulabilen ve gerekli olduğu bir başka zaman kullanılacak bir nesne niteliğindedir. Fabrika düzenindeki üretimin devamlılığı içinde ücretli emeğin serbest dolaşımı sağlanmalıydı. Ücretli emeğin serbest dolaşımına engel olunduğu zaman mal mevcudu dolaşımında da engellemelerin ortaya çıkması kaçınılmazdı. Zira herhangi bir işte kullanılacak mal mevcudu miktarı orada çalıştırılacak emek miktarına bağlıydı. Ayrıca kişinin kendi emeği üzerindeki tasarrufu bütün mülkiyet haklarının temeli olduğundan bu emeğe dokunulmamalıydı. Adam Smith fakir bir kişinin sahip olduğu en büyük şey *kendi gücü ve ellerindeki maharetidir* diyordu. Ona göre bu iki unsura herhangi bir sınırlama getirmek ise en kutsal hak olan

³³ Polanyi, a.g.e., s. 35-45.

³⁴ Koray, a.g.e., s. 23.

³⁵ Wahl, a.g.e., s. 45.

mülkiyet hakkını hırpalamak anlamına gelmekteydi. Bu aynı zamanda hem fabrika sahibi hem de ücretli emeğini arzetmeye hazır kişinin kanunlu özgürlüğünü ihlal etmek demektir³⁶

iii) Kapitalizm ortaya çıktıktan sonra ilk kamusal düzenlemeler devlet eliyle hayata geçirilen düzenlemelerdir. Emek hareketinin henüz olgunluğa ulaşmadığı bu dönemde düzenlemelerin öncülüğünü yapanlar ise sosyalizm yanlısı olmayan sağcı hükümetlerdi. Nitekim emek hareketinin olgunlaşmış onların sesini toplumda duyuracak önemli güç odaklarına dönüşecek siyasi partilerin ortaya çıkışı 19. yüzyılın 2. yarısında mümkün olabilecekti. Sosyal liberal partiler tarafından hayata geçirilen uygulamalar ise muhtaçlık esasına dayanan asgari nitelikte düzenlemelerdi³⁷.

Söz konusu düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekçelerine geçilmeden önce önemle belirtilmesi gereken bir unsur; bu yüzyılda hayata geçirilen düzenlemeler emeğin serbest dolaşımına imkân verecek nitelikteydi. Bu bağlamda Merkantilist dönemde hayata geçirilen yasalar devlet korumacılığı altında hayata geçirilmiş uygulamalar olduğu için emeğin serbest dolaşımına engel oluşturabilecek nitelikte olabiliyordu. Dolayısıyla, 19. yüzyılda bu tarzdan yasalar yürürlükten kaldırılıyordu. 1735-1834 yılına kadar yürürlükte kalan İngilizlerin ünlü yasalarından Speenhamland Yasası bu nedenlerden ötürü yürürlükten kaldırılan yasalardan biriydi. Yasa 1834 tarihli Yoksullar Yasası Reformu ile kaldırılarak rekabetçi emek piyasasına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir³⁸.

Diğer taraftan, kapitalist üretim ilişkisinin sebep olduğu çalışma ortamları emeğini sunanların sağlığı ve refahı üzerinde olumsuz etkilere yol açarak, emek gücünün sağlık sorunlarına bağlı olarak üretim ilişkisinden çekilmesine sebep oluyordu. Yaşanılan bu problem fabrika düzeni için gerekli olan emek gücü arzında tehlike yaratıyor ve emek gücünün yeniden üretimi ve gelecekte emek arzını sürdürebilmesi için önlemlerin alınmasını zorunlu kılıyordu³⁹.

³⁶ Adam Smith, *Milletlerin Zenginliği*, (Çev. Haldun Derin), 11. b., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 135-358.

³⁷ Wahl, a.g.e., s. 47

³⁸ Speenhamland Yasası ve bunun yürürlükten kaldırılmasına ilişkin için ayrıntılı bilgi için bakınız; Polanyi, a.g.e., s. 125 ve vd.

³⁹ Topak, a.g.e., s. 47-48; Wahl, a.g.e., s. 46-47.

Sosyal yardımlara ilişkin düzenlemelerin hayata geçirilmesinde etkili olan unsurlardan bir diğeri ise; sosyalist düşüncelerin öncülüğünde ortaya çıkan örgütlenmelerin ve radikalleşmelerin olası bir muhalefet ve isyana zemin oluşturabilecek olmasıydı⁴⁰. Bu anlamda 19. yüzyıl ortamı gerçek anlamda geleneksel sosyal yardım sisteminin daha görünür bir şekilde yok olmaya başladığı bir dönemdir. Bu dönemde kapitalist üretim ilişkilerinin sebep olduğu çalışma ortamı devlet eliyle yürütülen sosyal yardımlara (ve elbette sosyal güvenliğe) duyulan ihtiyacı belirgin bir şekilde gün yüzüne çıkarmaya başlamıştır.

Özetle 19. yüzyılda hayata geçilen sosyal yardımlar piyasa ekonomisinin ılımlaştırarak ücretli emeğin sisteme entegre olmasını sağlama güdüsüyle uygulamaya sokulmuş uygulamalar niteliğindedir.

19. Yüzyılı farklı görünümde ele almaya çalıştığımız bu üçlü yapının iflasına yol açan şey ise yine liberalizmin kendisi olmuştur.

On dokuzuncu Yüzyıl ekonomi örgütlüğünün çöküşü ile yüzyıllık barış dönemide sonuna gelmiştir. Uluslararası altın standardının çöküşü ile 20. Yüzyılın başında dünya ekonomisi çözülmüş ve bu unsur 1930'lu yıllarda tüm uygarlığın geçirdiği dönüşümün görünmez bağıni oluşturmuştur. Bu bağlamda, I. Dünya Savaşına yol açan etkenlerle savaş sonrası barış ve dengesin sağlanmasına engel teşkil eden şey aynıydı. Bu, dünya ekonomisinin 1900'lerden beri çöküşüydü. Birinci Dünya Savaşını izleyen ilk 10 yılda geçmiş dönem ekonomi politikalarına daha sağlam temellerle geri dönüş mücadelesi içine girilmiştir⁴¹. Fakat çabalar istenilen sonucu vermemiş ve 1930'lu yıllardaki dönüşümler baş göstermiştir.

1930'lu yıllar, İngiltere'nin altın standardından vazgeçtiği, Rusya'nın devletçi politikaları ve 5 yıllık devletçi politikalar yürürlüğe koyduğu, Almanya'da Nasyonal Sosyalist Devrimin yaşandığı ve bunlar gibi değişimlerin toplumlarda büyük değişimlere sebep olduğu dönüşümlere şahitlik ettiği bir dönemdir. Diğer taraftan, 1930'lu yılların ekonomik anlamda en temel sorunu ise; ülkelerin değerlerini korumamasıydı. İngiltere'nin Avrupa paralarının istikrarını sağlamak için altın tarifesini

⁴⁰ Nitekim bu unsur kamusal sosyal yardımlar açısından önemli bir uygulama niteliğine sahip Bismarck sigortalarının hayata geçirilme gerekçelerinden biriydi.

⁴¹ Bu Çöküş süreci ve verilen mücadeleye ilişkin detaylı bilgi için bakınız Polanyi, a.g.e., s. 57 ve devamı.

terketmesiyle⁴² ekonomik çöküş son aşamaya taşınmıştır. Çöküşün ilk sarsıntıları ulusal düzeyde başgöstermiştir. Rus, Alman ve Macar paraları gibi bazı ulusal paralar 1 yıl gibi kısa bir sürede piyasadan silinmiştir. Hem ülke içinde hem ülke dışında ulusal paraların değer kaybetmesinin halka yansması; entelektüel orta sınıfın yoksullaşması-muhtaç duruma düşmesi, sermayedarların daha fazla zenginleşmesi şeklinde tezahür etmiştir. Bu dönemi tanımlamak için kullanılan kavramsallaştırma ise; “sermaye kaçıışı”dır. Bu kaçış Fransa’da 1925-38 liberal hükümetlerin düşmesinde, Almanya’da ise faşist hareketlerin yükselmesinde büyük bir etken olmuştur. Sonuç olarak gelinen noktada para politikası tüm ulusların iç politikasının en önemli unsuru haline gelmiş ve iç politikada para konusunda baş gösteren problemler devletlerin dış politikasına da yansımaya başlamıştır. Ülkeler para politikalarını koruyabilmek için ithalat kotası, dış ödemelerin durdurulması, takas uygulaması, sermaye çıkışına ambargo ve vb., bir dizi uygulamayı hayata geçirmeye başlamıştır. Bu uygulamalarda amaç ticaretin serbestleşmesini sağlamakken sonuç tam tersi yönde tezahür ederek, ticaret kısıtlanmış ve dışa kapalı ekonomik sistemler yayılmıştır⁴³.

Ücretli emek açısından da durum hiçte Adam Smith’in düşündüğü gibi olmamıştır. Alınıp satılabilecek bir meta gibi muamele gören ücretli emek, buna rıza göstermedikleri için bu duruma tepki göstermişlerdir. Ücretli emek bireysel hareket ederek kendi refahlarını maksimize edemedikleri için örgütlenme yoluyla-bireysel olarak değil- mücadele etmeye başlamıştır. Kapitalist sisteme- fabrika üretim düzenine ve onun yarattığı koşullara ücretli emeğin tepkisi iki yoldan olmuştur⁴⁴: Ücretli emek bir taraftan örgütlenerek kendi aralarında rekabeti zayıflatırken bir taraftan da hastalık, kaza veya yaşlılıktan kaynaklanan kayıpları karşılamak için tazminat almalarını mümkün kılacak kolektif sigortalar için mücadele etmişlerdir. Emek sınıfının başvurduğu her iki yöntemde, emeklerinin bir meta niteliğinde kabul edilerek alınıp satılmasına imkân tanıyan sistemin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik önlemlerdi. Bu bağlamda kamusal sosyal yardımların tüm kurumları ile hayata geçirilmesine giden yolda, ücretli emeğin mücadelesi kapitalist piyasa düzeninde, ücretli emeğin yükselişine

⁴² Aynı hamle 1933 yılında ABD’den geldi.

⁴³ Polanyi, a.g.e., s. 56-66.

⁴⁴ Aslında ücretli emeğin kendi mücadelesi yanında yükselen fikir akımları da (Ovenizm, Proudhunculuk gibi fikir akımları ya da Fransız Devriminin yarattığı fikir aydınlanması) ücretli emeğin örgütlenip mücadele etmesinde önemli bir unsur olmuştur. Ancak bir doktora çalışmasında bu denli detaylı analizlere girmek mümkün olmadığından bu detaylandırmalara girilmemiştir.

eşlik eden sömürü ortamında, sosyal güvencesizliğe ve toplumsal yozlaşmaya karşı bir mücadele anlamına gelmekteydi. Ücretli emeğin giriştiği mücadele, devletlerin hayata geçirdikleri düzenlemelerin ücretli emeği tatmin etmediğini ortaya koyuyordu. Sonuç olarak gelinen nokta, özellikle 19. yüzyılın ilk yarısındaki doğrudan sınıf çatışmalarına rağmen birçok ülkede sermaye-emek arasındaki mücadele, hiç kimseye gerçek anlamda önemli bir kazanım sağlamadığı dengeli bir savaşa dönüşmüştür. Birçok bakımdan taraflar için yıpratıcı olan durumun çözümü ise ancak taraflar arasında gerçek anlamda bir uzlaşıyla mümkündür⁴⁵. Herkes için uzlaşa ise devletçiliğe giden yolda ve Keynesyen temeller üzerinde yükselen toplumsal bir yapılanmadan geçiyordu.

3.2. DEVLETÇİLİKTEN NEO-LİBERALİZME

Görünmeyen Elin iflası ile yükselen müdahaleci devlet anlayışı Keynesyen temeller üzerinde yükselmiştir. 1929 Ekonomi Krizinin (Büyük Buhran) etkilerinden hareketle John Maynard Keynes 1936 yılında yayınladığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” çalışmasıyla sosyal refahın inşası için aktif olarak devletin ekonomilere müdahale etmesi gerektiğini dile getirmiş ve yeni devletin fonksiyonel görevlerini sıralamıştır. Buna göre; adil bir gelir, servet ve kaynak dağılımı, kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, iktisadi istikrar ve ödemeler bilançosunda denklik sağlanması için devletin rol alması gerekliydi⁴⁶.

1929 yılında yaşanan Ekonomik Krizi toplam talep yetersizliğine dayalı bir krizdi ve bu krizden çıkış için Keynes tarafından önerilen reçete dünya devletlerince kabul görerek uygulamaya konulmuştur. Günümüz iktisatçılarından Joseph Stiglitz; Keynes’in piyasa ekonomisine ilişkin görüşlerinin hala geçerli olduğunu belirterek; Keynes’in analizinin dayandığı ekonomik modellerin sonradan eleştirilip düzeltilen modeller olmasına rağmen, piyasa ekonomisinin işleyişine ilişkin ortaya çıkan problemlerin daha iyi anlaşılmasını ve bundan çıkarılacak derslerin günümüzde de geçerli olmasını sağlaması bakımından önemli olduğuna işaret eder. Ayrıca Stiglitz, Büyük Buhranın bütün dünyayı sardığı ve işsizliğin arttığı bir ortamda Keynes basit bir açıklama ve reçete önerdiğini belirtir. Bu bağlamda; ekonomik çöküşler toplam talep yetersizliklerini açıklamaktaydı ve devlet yapacağı müdahalelerle toplam talebi

⁴⁵ Wahl, a.g.e., s. 45-50.

⁴⁶ Coşkun Can Aktan, *Değişim Çağında Devlet*, Konya, Çizgi Kitapevi, 2003, s. 24-27.

artırabilirdi. Para politikasının etkisiz olduğu durumlarda ise devlet kamu harcamalarını artırarak ya da vergileri kısarak maliye politikasına yönelebilirdi⁴⁷.

20. Yüzyıl sosyal refah-sosyal demokrasi devletinin; koruyucu devletin derinleştirilmiş ve genişletilmiş hali olarak okunabilir. “Keynesçi denklem” koruması altında şekillenen bu devlet yapılanması; ekonomik ve sosyal alanda etkin olan bir devlet anlayışıyla, ekonomik büyümenin zorunluluklarına dayalı olarak daha fazla toplumsal hakkaniyet sağlama gerekliliğinin tam denkliği ilkesine dayalı bir yapılanma olarak tanımlanabilir⁴⁸ Bu devlet anlayışı modern devletin düşünsel mimarlarından Thomas Hobbes’in bakış açısıyla; güvenliğin üretildiği, belirsizliğin azaltıldığı bir anlayışı üzerinde temellenmiş bir devlettir. Bu devlet anlayışında *devleti düşünmekle kişilere korunma hakkı tanımak aynı şeydir*. Nitekim T. Hobbes bu düşüncesini; “Cumhuriyetin amacı kişilerin güvenliğidir” diyerek dile getirir⁴⁹. T. Hobbes için *güvenlik*; hem kişinin devlet eliyle korunması hem de devleti tehlike ve zarara sokmayacak şekilde, kişinin kendi meşru emeğiyle elde edeceği hayata ilişkin bütün konforları yansıtır. T. Hobbes bir devlette *belirsizliğin* ortaya çıkışını ise; devletin yokluğuna bağlar. Ona göre devletin olmadığı yerde, kişiler birbirlerine karşı savaş içindedirler. Böyle bir ortamda, her şey onu ele geçiren ve onu zor kullanarak elinde tutarlara aittir. Bu ise mülkiyeti ve toplumu ortadan kaldırıp belirsizliği yaratır⁵⁰. Bu anlamda kişi olmadan devlet-devlet olmadan kişinin olması mümkün değildir. Kişiyi haklarıyla var edecek ve onu bir yurttaş olarak kılacak olan şey devlettir. Koruyucu devleti var edecek olan ise kişi/kişilerdir. Kişi ve devlet arasında uzlaşa sağlayan unsur ise devletle kişi arasındaki toplumsal sözleşme (Leviathan)’dır⁵¹. Toplumsal sözleşme kişi ve devlet arasında barışı sağlar. Bu barış ise kişinin yaşama hakkı gibi güvencelere devlet eliyle ulaşmasına karşılık, o da toplumsal sözleşmeye katılarak veya itaat ederek devletle uzlaşa sağlar⁵². Sonuç olarak T. Hobbes hayırsever devlet anlayışını reddeder⁵³.

⁴⁷ Joseph Stiglitz, *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev., Arzu Taşçıoğlu, Deniz Vural), 3. b., İstanbul, Plan B Yayıncılık, 2004, s. 33.

⁴⁸ Rosanallon, s. 21-43.

⁴⁹ a.g.e., s. 21.

⁵⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, (Çev., Semih Lim), 6. b., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 178-234.

⁵¹ Sen’in toplumsal sözleşme fikrini reddettiğini hatırlatmakta fayda vardır. Ona göre belli bir sorunun çözümü reel ortamda bir toplumdaki tüm tarafların katılımı ile çözüme kavuşturulmalıdır. Bu bağlamda bir toplumda bir sözleşmenin içeriği Sen’e göre reel dünyada tarafların katılımı ile belirlenmelidir.

⁵² Rosanvallon, a.g.e., s. 21.

Hayatlarını kendi başlarına kendi emekleriyle idame ettiremeyecek kişilerin kaderlerini hayırseverlere bırakılmaması gerektiğini belirterek, bu konuda gerekli korumanın devletin kanunları aracılığıyla sağlanmalıdır der. T. Hobbes için “...herhangi bir kişinin güçsüzlüğü ihmal etmesi merhametsizlik olduğu gibi, bir devletin egemeninin, onları (güçsüzlüğü, yazar notu), kişisel hayırseverliğin tesadüfüne maruz bırakması...” ile aynı şeydir⁵⁴.

Başta İngiltere olmak üzere Kuzey Avrupa ülkeleri ve diğer birçok devletin kamusal sosyal yardımları ise liberal bir siyasetçi olan William Beveridge'nin 1942 yılında Churchill'in muhafazakâr hükümeti için hazırlanan Sosyal Sigortalar ve Bağlı Hizmetler (Social Insurance and Allied Services) Raporu ekseninde şekillenmiştir. Yeni devlet yapılanmasına giden yolda mücadele edilmesi gereken beş kritik sorunun: muhtaçlık, hastalık, sefalet, cehalet ve tembellik olarak sıralanan Raporu'nun esasını “kişileri gereksinimlerden/ ihtiyaçlardan özgürleştirmek” fikri oluşturuyordu. Kişileri ihtiyaçlarından özgürleştirme fikrini daha önce ABD başkanı Franklin D. Roosevelt 6 Ocak 1941'te (II. Dünya Savaşı devam ederken) Amerikan kongresinde yaptığı konuşmasında ileri sürerek: *Tehlikelerden korunmak için çaba harcadığımız gelecek için, 4 temel insan özgürlüğünü esas alan bir dünya ümit ettiğini dile getirmiştir.* Kongrede bahsi geçen 4 özgürlük ise; konuşma ve ifade, inanma, muhtaçlıktan kurtulma ve korkudan kurtulma özgürlüğüdür⁵⁵. Bu anlamda o dönemde muhtaç durumda olan kişileri toplum içinde belli bir seviyeye taşıyarak, yaşam koşullarında ilerlemeler sağlama ve kişileri gereksinimlerinden özgürleştirme devletlerin önemle üzerine düşündükleri konuların arasında yer almaktaydı.

Gerçek anlamda Beveridge Raporunun uygulamaya konulması ise II. Dünya savaşından sonra olabilmektedir. Savaş sonrası galip gelen devletler Bretton Woods Konferansı⁵⁶ ile Keynesçi ekonomik modele dayalı olarak piyasa ekonomisinin denetim

⁵³ Her ne kadar toplumsal sözleşme konusunda Hobbes Ve Sen fikir ayrılığı yaşasa da hayırsever devlet anlayışının reddi noktasında ortak bir uzlaşma vardır.

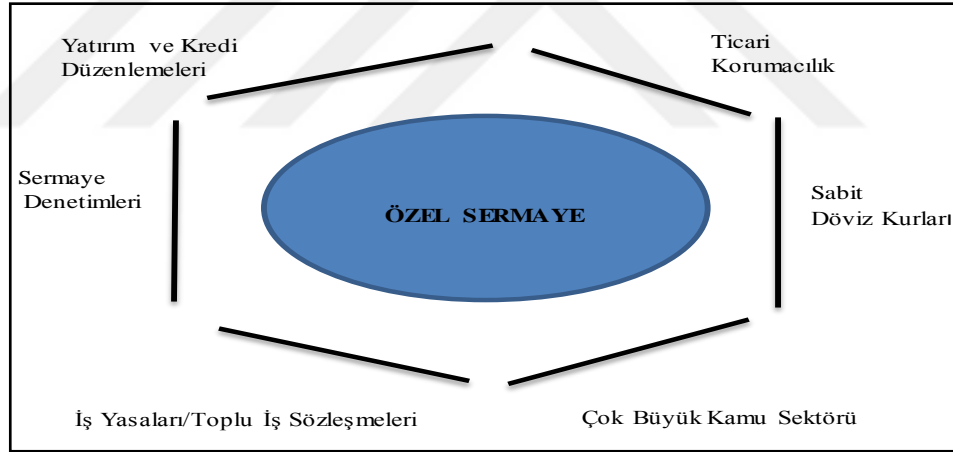
⁵⁴ Hobbes, a.g.e., 242.

⁵⁵ Rosanvallon, a.g.e., s. 31; Wahl; a.g.e., s. 52; Franklin Delano Roosevelt, “The Four Freedoms Speech: Final paragraphs”, From Congressional Record,, Vol. 87, Pt. I, 1941, <http://www.kentlaw.edu/faculty/bbrown/classes/HumanRightsSP10/CourseDocs/4THEFOURFREEDOMSSPEECH.pdf> (10.05.2015).

⁵⁶ Bu konferansta Bretton Woods sistemi kabul edilmiştir. Uluslararası para sistemi olan bu sistem, ABD'nin üstünlüğü temelinde kurulmuştur. Bu sistemle I. ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde yaşanan parasal kargaşanın tekrar yaşanmasının önüne geçmek için dolara bir dünya parası niteliği kazandırılmış ve her ulusal paranın değerinin ABD dolarından hareketle saptanması ve devletler

altına alınması yönünde uzlaşma sağlanmalarıyla kamu sektörü güçlü bir biçimde genişlemeye başlamıştır. Bu genişlemeyle, ekonomilerde kapsamlı millileştirme hamleleriyle özel sektöre yönelik ciddi düzenleme ve sınırlamalara gidilirken⁵⁷, emek piyasasında yapılan düzenlemelerle işçileri koruma altına alan kanunlar, istihdam ve ücretli yıllık izinlere yönelik düzenlemeler ve toplu iş sözleşmeleri (ve vb.) aracılığıyla işçilere daha fazla koruma ve güvence sağlanmaya başlanmıştır. Bunun sosyal yardımlar alanına yansımaları ise hak temelli anlayışta sosyal yardımların hayata geçirilmesidir. Bu genişlemelerle ve sosyal refah devletinin yükselişiyle paralel bir şekilde yaşam koşullarında muazzam ilerlemeler elde edilmiştir⁵⁸.

Sosyal refahın hızlı yükselişine yol açan ve özel sermayenin gücüne getirilen sınırlama aşağıdaki gibi şematize edilebilir. Söz konusu şema; aynı zamanda sosyal refaha erişimin üç bileşeninden birini oluşturan sosyal yardımların da –diğer iki bileşen; toplu sigorta programları ve genel refah hizmetleri- siyasal düzenlemeler aracılığıyla hayata geçirildiğinin bir simgesidir⁵⁹.

Şekil 2.1. Sermayenin Gücünün Sınırlandırılması

Kaynak: Asbjorn Wahl, Refah Devletinin Yükselişi ve Düşüşü, (Çev., Haldun Ünal, Baran Öztürk), İstanbul, H2o Yayıncılık, 2015, s.63.

tarafından bir talep olması halinde ABD'nin sabit bir kurdan doları altına çevirmesi kararlaştırmıştır. Sonuç olarak iki savaş döneminde rekabete ilişkin değer ayarlamalarının dünya ticaretinde yol açtığı tahribatın yeniden ortaya çıkışının engellemek için Bretton Woods sistemi kabul edilmiştir Sungur Savran, "Bunalım, Sermayenin Yeniden-Yapılanması, Yeni Liberalizm", *Dünya Kapitalizminin Krizi*, (ed.) Nail Satlıgan, Sungur Savran, 2. b., İstanbul, Belge Yayınları, 2009, s. 28.

⁵⁷ Eric Hobsbawm, "Tarihi Perspektif İçinde Kapitalizmin Bunalımı", *Dünya Kapitalizminin Krizi*, (ed.) Nail Satlıgan, Sungur Savran, 2. b., İstanbul, Belge Yayınları, 2009, s. 82.

⁵⁸ Wahl, a.g.e., s. 62-67.

⁵⁹ A. yer.

Sosyal yardımların konusunu muhtaç durumdaki kişilerin korunması oluşturduğuna göre, söz konusu şema; şu şekilde okunabilir. Bir taraftan kişilere güvenceli istihdamın sunulması ve devletin düzenleyici olarak ekonomide yer almasıyla sermayeden emeğe doğru bölüşümün sağlanmasıyla kişilerin sosyal refah seviyesi yükseltilerek sosyal yardımlara konu olan kişilerin sayısı azaltılmıştır. Bir taraftan da bu birinci oluşumu tamamlayıcı nitelikte ve - çeşitli sebeplerle kendilerine yetemeyen kişilere yönelik sosyal yardımlar devreye sokularak muhtaç durumdaki kişilerin korunması ve gerekli ekonomik ve sosyal güvence sağlanmıştır.

Nitekim devlet, ekonomik ve sosyal alanda etkinliğinin artmasına koşut; i). bir taraftan emek arzını verimli bir şekilde masnetme kapasitesini korumuş ve çoğaltmış, bir taraftan da sağlık bozukluğu, yetersizlik, işsizlik, ihtiyarlık ve gençlik gibi sebeplerle emek gücüne katılamayanlar için sosyal güvenlik mekanizmaları ve sosyal transfer ücretlerini devreye sokarak kişileri muhtaç duruma düşmekten korumuştur⁶⁰. ii). Ayrıca toplumsal alanlara bütçeden ayrılan kaynaklarda ciddi bir artış da olmuştur. Öyle ki; 1900'lerde Avrupa'da bir iki ülkede ayrılan kaynak ancak % 3 civarı iken, 1940'larda hemen hemen bütün ülkelerde bu rakam %5'e yükselirken 1950'lerde rakam %10-15 arasında bir seviyeye ulaşmıştır. 1970'lerin ortalarında özellikle Avrupa ülkelerinde sosyal harcamalara yönelik bütçeden ayrılan kaynak bütçenin üçte biri ile dörtte biri arasında bir seviyeye ulaşmıştır. Bu anlamda, 20. Yüzyıl sosyal refah anlayışı bakımından dikkate değer değişimlerin yaşandığı bir yüzyıldır. Öyle ki; sosyal harcamalara yönelik kamu harcaması yapma konusunda isteksiz iki ülkede; Amerika ve Japonya'da bile sosyal harcamalara ilişkin ciddi pay artışları olmuştur. Örneğin ABD'de bu amaçla 1890 yılında bütçeden % 2.4'lük pay ayrılırken, 1980'de bu rakam % 20.2'e çıkmıştır. Japonya'da ise 1890 yılında %1.4 olan oran 1985 yılına gelindiğinde % 16.2'e ulaşmıştır⁶¹. Ancak 1945-1970 arasındaki dönemde en hızlı yükseliş seyri tüm dünyada Kuzey Avrupa ülkelerinde gerçekleşmiştir. Bu ülkelerde nüfusun çoğunluğu için muhtaçlık sorunu çözüme kavuşturulmuş ve gelirlerin yeniden dağıtımı gerçek anlamda sağlanmıştır. Bu ülkelerde sosyal yardımlarda evrensellik ilkesiyle; ücretsiz

⁶⁰ Karl Hinrichs, Claus Offe Helmut Wiesenthal, "Zaman, Para ve Refah Devleti Kapitalizmi", *Sivil Toplum ve Devlet*, (ed.) John Keane, (Çev. Ahmet Çiğdem), Ankara, Yedi Kıta Yayınları, 2004, s. 264.

⁶¹ Christopher Pierson, *Modern Devlet*, (çev., Neşet Kutluğ, Burcu Erdoğan), 2. b., İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi, 2014, s. 79.

eğitim ve sağlık hizmeti sağlanmış ve kişiler hastalık ve yaşlılık risklerine karşı ciddi korumalara sahip olabilmışlerdir⁶².

Keynesyen anlayışla değişen devlet yapılanması altında kişilerin muhtaçlık ve sefil olmaktan kurtulduklarının ilanı olan bu ilerlemelerin kalıcı ilerlemeler olduğu ve dünya ekonomisinin bu işleyişi ile işlerin hep tıkırında gideceği, 1945 sonrası işleyişin özgüven simgesi olan Amerikalı İktisatçı Samuelson (1968) tarafından dile getirilmekteydi⁶³. Ancak çok geçmeden düzenlenmemiş bir pazar ekonomisinin topluma getireceği dışsallıklar, riskler ve adaletsizliklere karşı korumada ideal bir yapılanma olarak kabul edilen Keynesçi devlet modelinin⁶⁴ temelleri sarsılmaya başlayacaktı.

1970 yılında baş gösteren ekonomik ve siyasal düzende baş gösteren kriz neoliberalizme geçiş sürecini başlatmıştır. Bu süreci başlatan başlıca etmenler; i). ABD Dolarının değer kaybetmesiydi. Bretton Woods Konferansı ile 1930 yıllardaki değere eşitlenmiş olan (1 ons altın= 35 dolar) ABD Doları, ABD'nin Vietnam savaşında yaptığı aşırı harcamalardan dolayı ciddi değer kayıpları yaşamaya başlamıştır. ii). Dünya Petrol Krizi; Ortadoğu'da İsrail ve Mısır arasında süren savaşı İsrail'in kazanması ile petrol karteli OPEC yıllardır düşük seviyede seyir izleyen petrol fiyatını 4 kat artırmasıyla dünya piyasalarında şok yaşanmaya başlamıştır. iii) Petrol fiyatlarının artışına paralel olarak Gelişmekte Olan Ülkelerin (GOÜ) enerji ihtiyaçlarını ve hammadde teminini gerçekleştirmemeleri ve gelişmiş ülkelerde talep hacminde meydana gelen daralmalar sonucunda ekonomik durgunluk ile birlikte enflasyon (stagflasyon) ve kar krizi eş anlı olarak yaşanmaya başlanmıştır⁶⁵.

Yaşanan bu olumsuzluklar içinde ileri endüstriyel dönüşüme yol açacak değişimlerin ayak sesleri ABD içinde yükselmeye başlamıştı. ABD öncülüğünde gerçekleştirilen teknoloji araştırmaları çok değil 1980'lerden itibaren enformasyon çağını başlatacaktı. Bu yeniçağ ise tüm dünyanın kuruluşunda, gidişatında ve ilişkilerinde köklü değişikliklerin doğmasına öncülük edecekti⁶⁶. Diğer taraftan, neoliberalizmin tüm ülkelerde uygulanması ile enformasyon devrimi neredeyse eşanlı

⁶² Wahl, a.g.e., s. 25.

⁶³ Savran, a.g.m., s. 19.

⁶⁴ Karl Hinrichs, Claus Offe Helmut Wiesent, a.g.e., s. 264.

⁶⁵ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, 6. b., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 22; Kazgan, "Liberalizmden Neoliberalizme", a.g.e., s. 26-29.

⁶⁶ Kazgan, "Liberalizmden Neoliberalizme", a.g.e., s. 31; Kazgan, "Küreselleşme ve Ulus Devlet...", a.g.e., s. 5.

olarak sahneye çıkmaya başlayacak, ileri endüstriyel dönüşümün bir gerekliliği olarak öne sürülen neoliberal politikalar sonucunda piyasaların adım adım serbestleştirilmesiyle sosyal yardımlarda da yeni dönüşümler farklı oluşumlar altında bu yeni düzende yerini alacaktı.

3.3. İLERİ ENDÜSTRİYEL DÖNÜŞÜM

Neoliberal ekonomiye geçiş; 1971’lerde olmasına rağmen neoliberalizmin tüm dünyada uygulanabilir olması 1980 yıllarda Margaret Thatcher ve Ronald Regan’ın öncülüğü ile mümkün olabilmiştir. Böylece 1980’li yıllarda 18. Yüzyılda İngiltere’de Adam Smith öncülüğünde hayat bulan görünmez el kuramı, ABD ve İngiltere tarafından bir önceki dönemden farklı ileri düzey finansallaşmanın da sürece eklenmesiyle yeniden dünya sahnesinde yerini almıştır⁶⁷. İlk etapta ekonomide serbestleşmeyi ve ihracata dönük büyümeyi sağlama fikriyle başlatılan bu dönüşüm, bu amacı aşan bir değişime sebep olarak ulus devletlerin aşınmasına sebep olmuştur. Bu sürecin tetikleyicisi ise çok uluslu şirketler (ÇUŞ), ABD Hazinesi ve Wall Street temsilciliğindeki ABD kaynaklı finans kapitaldi. Washington Mutakabati olarak bilinen bu üç oluşumun başlattığı sürece dünyada önemli finans merkezleri arasında sayılan Londra’nın da desteği ile İngiltere’de dahil olmuştur⁶⁸. Bu dönemde aynı zamanda, Bretton Woods Konferansı sonrasında Avrupa’yı yeniden inşa etmek ve dünyayı ekonomik bunalımdan kurtarma amacıyla finansman kaynağı olarak kurulan DB ve IMF piyasa ekonomisinin kilit araçlarına dönüştürülmüşlerdir. IMF ülkelere fon sağlamakla görevli iken, DB yol, baraj gibi projelere kredi vermenin ötesine geçerek özellikle gelişmekte olan ülkelerin bir parçası haline dönüşerek, IMF’nin onayı ile “yapısal uyum kredileri altında” geniş kapsamlı destekler vermeye başlamıştır⁶⁹.

Neoliberalizmle⁷⁰ birlikte bir taraftan sermaye üzerindeki denetimler kaldırılırken bir taraftan da sermaye lehine vergilendirme uygulamalarıyla zenginliğin tersi yönde aşağıdan-yukarıya dağıtımıyla piyasaların liberalleştirilmesinin etkisiyle kurarsızlaştırmalarla, özelleştirmeler ve taşeronlaştırmalar hız kazanmıştır⁷¹.

⁶⁷ Kazgan, “Liberalizmden Neoliberalizme”, a.g.e., s.13.

⁶⁸ Kazgan, “Küreselleşme ve Ulus Devlet...”, a.g.e., s. 15.

⁶⁹ Stiglitz, a.g.e., s. 32-35.

⁷⁰ Burada belirtilmesi gereken bir husus; neoliberalist politikalara geçişi gelişmiş ülkeler ikna yolu ile kabul ettirilirken GOÜ’ye baskı yoluyla kabul ettirilmiştir. Bu baskıda IMF ve Dünya Bankasına önemli roller düşmüştür Kazgan, “Liberalizmden Neoliberalizme”, a.g.e., s. 14-29.

⁷¹ Wahl, a.g.e., s. 75.

Bir ekonomide, ekonomik kalkınma ve yatırımlar için ihtiyaç duyulan unsurlardan biri sermayedir. Sermayenin özel kesim elinde toplandığı ve sermayeye yönelik kısıtlamaların olmadığı durumlarda yatırımları artırmanın önkoşulu sermayeyi ülke içinde tutmak için cazip koşulların yaratılmasıdır. Bunun için yapılması gereken; i). ücretleri aşağı çekmek, esnek çalışma biçimlerini yaygınlaştırmak, iş kanunlarını zayıflatmak ve vb. yollara başvurmak ve ii). ülkeler arasında vergi rekabetini artırmaktır. Bu bağlamda yapılması gereken şey; sermayeye yönelik vergi ve harçları azaltmaktır⁷². Nitekim neoliberal politikaların hayata geçirilmesi ile sermayeye yönelik teşvikler birer birer hayata geçirilmeye başlanmıştır.

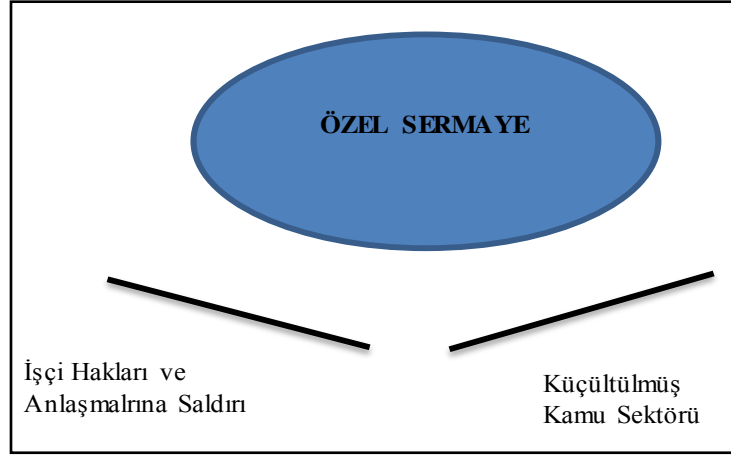
Washington Uzlaşısı ile başlayan bu sürecin sosyal yardımlarda yarattığı değişimler ise; i). tamamen neoliberal politikaların güdümünde şekillenen sosyal yardımlar (1980'li yıllara kadarki dönem) ve ii). 1980 sonrasında toplumsal, siyasal ve ekonomik yönden yaşanan problemlerin aşılması için devletin belirli sınırlar içinde sosyal sorumluluklar alması ile şekillenen sosyal yardımlar şeklinde iki ayrı dönem açısından ele alınabilir.

Bir önceki dönemde sosyal yardımların düşünsel zemini Keynezyen devletçi yapılanmanın içinde şekillenmişti. Bu yapılanmanın en belirgin özelliği; sistemin yeniden üretimini düzenlemeye yönelik olarak; emek gücünün ve çalışan nüfusun üretime dahil edilmesi, üretime dahil edilemeyenlerin ise geçimlerinin devlet kanalıyla sağlanması olmuştu⁷³. Ancak neoliberal politikaların egemen olmaya başladığı bu yeni dönemde süreç tersine işlemeye başlamıştır. Tamamen neoliberal politikaların güdümünde şekillenen sosyal yardımlar aşağıdaki gibi sembolize edilebilir.

---

⁷² Wahl, a.g.e., s. 116-117.

⁷³ Ian Gough, *The Political Economy of Welfare State*, Londob, Basingstoke, The Macmillan Press, 1979, p. 48.

Şekil 2.2. Sermayenin Gücünün Serbest Bırakılması

Kaynak: Asbjorn Wahl, Refah Devletinin Yükselişi ve Düşüşü, (Çev., Haldun Ünal, Baran Öztürk), İstanbul, H2o Yayıncılık, 2015, s. 75.

İlk aşamada, neoliberal politikaların egemenliği altında; kuralsızlaştırma, piyasaların serbestleştirilmesi ve küçülen devletlerle birlikte güvenceli istihdamdan uzaklaşmalar başlamış ve II. Dünya Savaşı sonrası Keynezyen temeller üzerinde yükselen ekonomilerdeki tam istihdam kalıpları değişmeye başlamıştır. Bu değişimle, tam zamanlı ve sabit istihdamlı işler azalarak, yarı zamanlı, geçici ve belirli süreli sözleşmeli işler yaygınlaşmaya başlamıştır. Tam istihdam ilkesinden ödün verme; enflasyonu kontrol altına alma ve kamu harcamalarını ve borçlarını azaltmada bir araç olarak kullanılmıştır. Tam istihdamdan uzaklaşmayla artan işsizlik, sosyal yardımların konusunu oluşturan muhtaç kişilerin ve vergi gelirlerindeki azalış ile özellikle uzun süreli ve genç işsizliğin arttığı bir ortamda gelir testine dayalı sosyal yardımların sayıca atmasına sebep olmuştur⁷⁴. Ayrıca sermaye lehine yapılan vergi düzenlemeleri yoluyla zenginliğin tersi yönde aşağıdan yukarıya dağılımıyla da sosyal yardıma konu olan kişilerin sayısı artmıştır.

Devletleri belirli sınırlar içinde sosyal sorumluluklar almaya ittiği ikinci dönemde ise; çözüm arayışları artan işsizlik ortamında toplumsal, siyasal ve ekonomik yönden problemlerin belirginleşmeye başlamasıyla olmuştur. Ancak bu yeni dönemde sosyal yardımlarda yaşanan değişim ve eğilimler tüm ülkelerde aynı yönde olmamıştır.

⁷⁴ Mark Kleinman, "Kriz mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim", *Sosyal Politika Yazuları*, (ed.) Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban), 3. b., İstanbul, İletişim, 2008, s. 177-178.

Beveridge modelinden uzaklaşarak, en muhtaç kesimi kapsama alma anlayışının yükselişe geçtiği İngiltere örneğinde olduğu gibi bazı devletlerde sosyal yardımlarda yaşanan değişimler daha radikal nitelikte olmuştur⁷⁵. Bu bağlamda, genel olarak yerel yönetimlerin giderek güçlendiği ve bu yolla devlet içinde olanakların, yetkilerin ve sorumlulukların alt birimlere devri ile devlet kamusal alandan çekilerken, yerel yönetimlerin özerkleşerek devletler arası örgütlere dönüştüğü ve ademi merkezîyetçi bir yönetim tarzının yükselişe geçtiği ve kamuda yeni yaklaşımların ortaya çıktığı, sosyal yardımlar bakımından sivil toplum kuruluşlarının hızlı bir yükselişe geçtiği ve asgari sosyal güvenlik önlemlerinin devreye sokulduğu ileri endüstriyel dönüşümün yaşandığı bu yeni dönemde yeni ve farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Belirtelim ki; özellikle 1990 ve sonrasında yükselişe geçen politik yaklaşımlardan en çok ön plana çıkanlardan ikisi ise; Üçüncü Yol Yaklaşımı ve Birleştirici Demokrasi Yaklaşımı⁷⁶ olmuştur.

1990'lı yıllardan itibaren Avrupa Ülkelerinde merkez sol partilerin tekrar güçlenmesiyle kendi yönetimlerini neoliberallerden ayırmak için “Üçüncü Yol” ve “Yeni Sosyal Demokrasi” gibi kavramlar kullanmaya başlamışlardır⁷⁷. Ancak Antony Giddes'in mucidi olduğu Üçüncü Yol kavramı şu an daha çok ABD'de Bill Clinton'ın liderliğindeki Demokrat Parti (1992-2000) ve İngiltere'de Tony Blair liderliğindeki Yeni İşçi Partisi hükümetlerinin (1997-2007) uyguladıkları politikalara ilişkin olarak kullanılmaktadır Diğer taraftan her ne kadar kavram konusunda tam bir fikir birliği sağlanmamış olsa da, Üçüncü Yol Örneğin “balık vermek değil, balık tutmayı

---

⁷⁵ Kleinman, a.g.m., d. 173, 189.

⁷⁶ Burada sadece iki yaklaşıma yer verilerek bununla yetinilmek istenmesinin sebebi; çözüm arayışı için ortaya çıkan yaklaşımların tek tek ele alınıp incelenmesinin bu çalışmanın boyutlarını aşan bir nitelik taşımasıdır. Diğer taraftan, yeni dönemde ki çözüm arayışlarında örnek olarak seçilen Üçüncü Yol Yaklaşımı ve Birleştirici Demokrasi Yaklaşımı bilinçli bir şekilde seçilmiştir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi neoliberal politikaların tüm devletlerde yükselişe geçmesinde önderlik eden iki ülke İngiltere ve ABD'dir ve Üçüncü Yol Yaklaşımının en çok birlikte anıldığı iki ülke İngiltere ve ABD'dir. Bu bağlamda neoliberalizmin öncüsü devletlerin nasıl bir çözüm ürettiğini görme isteğiyle Üçüncü Yol Yaklaşımına çalışmada yer verilmiştir. Birleştirici Demokrasi Yaklaşımı ise üçüncü yola atıfta bulunmakta birlikte daha çok sivil toplumun etkinliğine özel bir vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, bu yaklaşımında 1980 sonrası sivil toplumun yeniden hızlı yükselişi göz önünde bulundurularak çalışma içinde ele alınması uygun görülmüştür.

⁷⁷ Süleyman Özdemir, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayını, 2007, s. 64

öğretmek”, “muhtaçlıktan kurtulmanın yolu bir işte çalışmaktır” gibi yeni bir politik dil ve söylem yaratmıştır⁷⁸.

Üçüncü Yol geleneksel sosyal demokrasilerle karşılaştırıldığında, piyasa ve sivil toplum temelli çözümlere daha açık olduğu görülmektedir. Nitekim sivil toplum, sosyal içerme, aktif hükümet, pasif ve rahatlatıcı pasif yardımlar yerine beşeri ve sosyal sermaye yatırımlarına öncelik verme, gelir yerine fırsatların yeniden dağıtımı, transfer ödemeleri yerine daha çok bağışlara dayalı bir sosyal yardım sistemi ve vb. Üçüncü Yol yaklaşımının benimsediği anlayışlardan bazılarıdır. Ayrıca Üçüncü Yol açısından çalışma merkezi bir öneme sahiptir. Bu bağlamda çalışmayı merkeze alan bu sistemde öncelikle çalışabilir olanlara iş sağlanması ve çalışamaz olanlar için güvence sağlanması esastır. İstihdam edilebilirliği artırmak amaçlı arz yönlü politikaların desteklendiği bir anlayış altında yarı zamanlı, belirli süreli iş sözleşmelerinin, esnekliğin hâkim olduğu bir ortamda esnek çalışma ilişkilerine uyum sağlayabilecek nitelikte işçiler yaratmak hükümetlerden beklenen görevdir. Bu yolla esnek çalışma ortamında “güvenceli esneklik” yaratılarak sınırlı düzeyde de olsa işçilere bir güvence sağlamak mümkün olabilecektir⁷⁹. İleri endüstriyel dönüşüm toplumlarında ortaya çıkan ve küresel anlamda devletler üzerinde etkisini sürdüren⁸⁰ Üçüncü Yol Yaklaşımı ayrıca devletleri bireysel emeklilik gibi sistemlerin teşvik edicisi ve gerektiği ölçüde destekçisi yaparak, kişileri yaşlılık gibi risklere karşı bireysel kaynaklara dayalı önlemler almaları için de teşvik etmektedir. Bu anlamda Üçüncü Yol yaklaşımıyla vergilendirmede ve hizmetlerde dogmatik düzenlemelerden vazgeçerek pragmatik düzenlemelere yönelmektedir⁸¹.

Birleştirici Demokrasi Yaklaşımında ise sosyal devlete alternatif arayışlarda sivil toplumun etkinliğine vurgu ön plana çıkarılarak, devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkinin yeniden kurgulanması söz konusudur. Üçüncü sektör, sivil toplum, sosyal sermaye kavramları ekseninde şekillenen Birleştirici Demokrasi Yaklaşımının temel felsefesi; toplumsal sorunları çözmede devlet, piyasa ve sivil toplum arasında işbirliğine gidilmesidir. Bu anlamda Birleştirici Demokrasi Yaklaşımında sivil toplum, piyasa

⁷⁸ Martin Powell, “Üçüncü Yol Yaklaşımları”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, (Çev. Boran Ali Mercan), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, s. 128-130

⁷⁹ a.g.m., s. 132, 134-136.

⁸⁰ Nitekim Giddens Tayvan, Kore, Brezilya, Şili, Arjantin, Yeni Zelanda Japonya gibi birçok ülke de Üçüncü Yol yaklaşımını benimseyen güçlü partilerden bahsetmektedir (Giddens 2001’den aktaran Özdemir, a.g.e., s. 65).

⁸¹ Powell, a.g.m., s. 134

yönelimli yaklaşımlar terkedilmeden neoliberal tarzda yeniden yapılanmanın bir aracı olarak yerini alır. Bu bağlamda yaklaşımda, sivil toplum ile devlet arasında bir köprü olduğu kabul edilir. Belirtelim ki; yaklaşımda temel siyasi amaç; kamusal fonlarla ve fakat gönüllü ve kendi kendini yöneten kuruluşlara devletin sorumluluklarını devrederek, toplumsal sorumluluklarını mümkün olduğunca azaltmaktır. Bu yaklaşımda kendi kendini yöneten sivil toplum kuruluşları, birincil konumda kabul edilirken devlet ikincil konumda kabul edilir. Bu anlamda kamu gücünü elinde bulundurun devlete düşen rol STK'lar arasında barış sağlayarak, kamu finansmanı yoluyla STK'lara finansman sağlamak ve bireysel hakları korumaktır. Sonuç olarak, yaklaşımda refah sistemi iki temel üzerine yükselmektedir. Kamusal refahı ve diğer hizmetleri yerine getirilmesini kendi kendini yönetebilen ve kendi üyelerine karşı sorumlu olan sivil toplum kuruluşlarına devretmek ve söz konusu kuruluşların kendi üyelerine hizmet götürebilmeleri için kamu fonları aracılığıyla finansman sağlamaktır. Böylece bu iki temel anlayış sayesinde kamu özel ayrımı dönüştürülerek, modern toplumların yenilenmesi ve demokratikleşmesi mümkün olabilecektir⁸².

4. SOSYAL YARDIMLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

Sosyal yardımlara ilişkin hukuki düzenlemeler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Beyanamesi), Philadelphia Bildirgesi, Avrupa Sosyal Şartı ve Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklar Sözleşmesi kapsamında ele alınacaktır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilerek 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilmiştir. Türkiye Bildirgenin ilanından nerdeyse 6 ay sonra, 27 Mayıs 1949 tarihinde Bildirgeyi kabul etmiştir. Bildirge temelde “insanların nasıl muamele görmesi gerektiğini” dile getirmektedir. Bu muamelenin özünü; insanların onur ve haklar bakımından eşit olması oluşturur. Bu anlamda Bildirge, korkunun ve yoksunluğun olmadığı bir dünyada ortak yaşayabilme arzusu temelinde şekillendirilmiştir. Belirtelim ki; Türkiye Bildirgeye taraf olmakla insanlara ilişkin etkinlikleri gerçekleştirme ve insan olmanın gerektirdiği koşulları sağlama sözünü vermiştir. Nitekim Bildirgeye taraf olmanın tüm devletler için anlamı;

---

⁸² Gülgün Erdoğan Tosun, “Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir mi?”, *Sivil Toplum ve Demokrasi*, (ed.) Lütfi Sunar, İstanbul, İnkünüs Yayınları, 2005, s. 23-29

“insan haklarını” koruma sözü vermektir. Daha yaşanılabilir bir dünyanın insanların haklarıyla korunmasıyla mümkün olabileceği gerçeği, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine bugüne kadar üzerinde en fazla uzlaşmaya varılan etik belge olma niteliği kazandırmıştır⁸³. Ayrıca sosyal yardımlar bakımından da en önemli dayanaklardan biri olarak kabul edilen bildirgeye bu çalışma içinde yer vermek oldukça anlamlıdır.

1944 yılında kabul edilen ve Kısa adı Filadelfiya (Philadelphia) Bildirgesi olan belge Uluslararası Çalışma Örgütü'nün amaç ve hedeflerini düzenleyen belgedir. Filadelfiya Bildirgesiyle UÇÖ'nün etkinlik alanı genişletilmiştir. Bu anlamda Bildirgeyle, örgütün misyonu çalışma koşullarının yanında, insan hakları, ekonomik ve mali alanı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan Bildirge savaş koşullarından hareketle hazırlanmıştır. Bildirge üye devletlerin sosyal politika oluşumlarına esin kaynağı olma hedefi ile oluşturulmuştur⁸⁴. Bu bağlamda Bildirgeyle üye devletlerin izleyeceği sosyal politikalara kaynaklık edecek ilkelere yer verilmiştir. Bu özelliği ile belge ILO'nun Anayasal Belgesi olma özelliğini kazanarak, Örgütün hedeflediği amaçları içeren resmi kimliği haline gelmiştir. Bu anlamda, ILO'nun tüm dünyada sosyal adaleti tesis etmek için tüm dünya ülkelerinde izlenmesi gereken kuralları belirleyen bir örgüt olması, sosyal adalet ve barışı koruma çabasına ilişkin çalışmalarından dolayı 1969 yılında Nobel Barış Ödülü layık görülmesi ve Türkiye'nin bu kuruluşa üye olması, bu çalışma içinde sosyal yardımlara ilişkin uluslararası hukuki düzenlemelerden biri olarak ILO'nun resmi kimliği niteliğindeki Filadelfiya (Philadelphia) Bildirgesine yer verilmesinin gerekçesini oluşturmaktadır.

Avrupa Sosyal Şartı 18 Ekim 1961'de imzalanmış ve 26 Şubat 1965'te yürürlüğe girmiştir. Şart, Avrupa Konseyi üyesi hükümetler tarafından Avrupa Konseyinin hedeflediği ortak mirası olan prensip ve ideallerin gerçekleştirilmesi ve korunması amacıyla daha güçlü bir birliği sağlamak⁸⁵ ve ikinci kuşak haklar olarak kabul edilen çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, adil ücret hakkı ve örgütlenme gibi hakları koruma altına almak için imzalanmıştır⁸⁶. Avrupa Sosyal Şartı birinci kuşak

⁸³ “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Önemi”, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/1409/mod_resource/content/2/10.hafta.pdf (01.05.2017).

⁸⁴ Mesut Gülmez, *Uluslararası Sosyal Politika*, 2. B., Ankara, Hatipoğlu Yayınevi, 2008, s. 141.

⁸⁵ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, “Avrupa Sosyal Şartı”, http://www.dpb.gov.tr/F/Root/daireler/kamu_gorevlileri/avrupa_sosyal_sarti_metni.pdf (20.07.2016), s. 391.

⁸⁶ Gülnur Erdoğan, “Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı”, *TBB Dergisi*, S. 77, 2008, s. 123.

haklar olarak nitelendirilen yaşam hakkı, işkence yasağı, zorla çalıştırma yasağı ve vb. temel hakları tamamlayıcı nitelikte haklardır.

Her ne kadar Türkiye 18 Ekim 1961 tarihinde imzalamış ve 16 Haziran 1989 tarihinde onaylamış olsa da, Şart'ın iç hukukumuzda ciddi anlamda bir etkisinden bahsetmek mümkün değildir⁸⁷. Ancak Türkiye'nin 1963 yılında önce Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık anlaşması imzalaması ve 1987 yılında ise tam üyeliğe başvurusuyla başlayan uzun bir Avrupa Birliği ilişki sürecinin varlığı sosyal yardımlara ilişkin uluslararası hukuki düzenlemelerden biri olarak Avrupa Sosyal Şartı'na yer verilmesinin gerekçesini oluşturmaktadır.

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1966'da kabul edilmiş bir sözleşmedir. Türkiye sözleşmeyi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Sözleşmenin onaylanma tarihi ise 4 Haziran 2003'tür. Türkiye'nin çekince koyarak onayladığı sözleşme⁸⁸ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan hakları ayrıntılı bir şekilde düzenlemek amacıyla imzalanmış bir sözleşmedir⁸⁹. Bu anlamda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin yukarıda belirtilen önemi nedeniyle, bu Bildirgeyi ayrıntılı bir şekilde açıklayan Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne de çalışma içinde yer verilmesi uygun görülmüştür.

4.1. İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A(III) sayılı Kararla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. “İnsanlık ailesinin tüm üyelerinde bulunan onuru ve onların eşit ve ayrılmaz haklarını tanımanın dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu” vurgusuyla başlangıç yapılan bildirge 30 maddeden oluşmaktadır. Bildirge, insan haklarının hukuk düzeniyle korunduğu, muhtaçlık probleminin çözüme kavuşturulduğu, din ve vicdan hürriyetinin hakim olduğu, zorbalık ve baskının olmadığı, uluslar arasında dostane ilişkilerin geliştirildiği, kişilerin kişilik, onur ve haysiyetinin korunduğu, kadın erkek eşitliğinin ve sosyal

⁸⁷ Tekin Akıllıoğlu, Avrupa Sosyal Şartı' Üzerine Bazı Gözlemler", 13 Ağustos 2004, www.idare.gen.tr/akillioglu-sosyalsart.htm (20.07.2016).

⁸⁸ İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama Ve Araştırma Merkezi, “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”, <http://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/120-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklara-iliskin-uluslararası-sozlesme/> (20.07.2016).

⁸⁹ “Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin Uygulanmasına İlişkin Limburg İlkeleri-Maastricht, 1986”, <http://toplumsalbilinc.org/forum/index.php?action=dlattach;topic=11129.0;attach=1242> (20.07.2016).

gelişmenin esas alındığı bir yaşam düzeyi için olması gereken ideal ölçüleri belirlemek amacıyla kaleme alınmıştır⁹⁰.

Bildirgede sosyal yardımlara ilişkin düzenlemeler hak temelli ve devlet tarafından herkese sağlanması gereken bir anlayışla kaleme alınmıştır. Nitekim bildirgenin 3. maddesinde yaşam hakkı, özgürlük ve kişi güvenliğinin herkesin sahip olduğu bir hak olarak düzenlenmiştir. Bildirgede sosyal yardımlara ilişkin çeşitli düzenlemelerin yer aldığı maddeler ise şunlardır⁹¹: Bildirgenin 22. maddesi ile kişiler sosyal güvenlik hakkına sahiptir denilerek: Ulusal, uluslararası işbirliği ve her devletin örgütlenmesi ve kaynaklarının durumuna göre, toplumdaki herkesin kişilik ve onurunu serbestçe gelişimi için ekonomik, sosyal ve kültürel haklara sahip olduğu düzenlenmiştir. Bildirgenin 22. maddesiyle sosyal yardımların bir sosyal güvenlik yöntemi olarak ele alınmıştır. Bildirgenin 25. maddesi kişinin kendisi ve ailesi için uygun beslenme, barınma, giyim ve tıbbi bakım konularını düzenleyen maddedir. Madde de ayrıca kişilerin işsizlik, sakatlık, yaşlılık ve vb., kişinin iradesi dışındaki durumlarda içine düşebileceği geçim sıkıntısı konusunda güvence hakkı düzenlenmiştir. Bildirgenin 26. maddesinde⁹² ise kişilerin eğitim hakkına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Sosyal yardımlara ilişkin son düzenleme 28. maddeyle. Madede yapılan düzenleme ile “Herkesin bu Bildirgede öngörülen hak ve özgürlüklerin gerçekleşeceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.” diğer maddeler güvence altına alınmıştır⁹³.

Bildirgede sosyal yardımlara ilişkin düzenlemelerde genel olarak iki yönden ele alınmıştır. İlki; kişilerin muhtaç duruma düşmelerini engelleyecek düzenlemelere gidilerek kişileri kendi başlarına kendilerine yeterli hale getirmedir. İkincisi ise; kişiler halen kendilerine yeterli değilseler; devletin hayata geçireceği sosyal yardımlarla kişilere belirli bir güvencenin sağlanmasıdır.

⁹⁰ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları (Örgütler ve Belgeler)*, (Der.) Savaş Taşkent, İstanbul, Belediye İş Sendikası, 1991, s. 55-56.

⁹¹ a.g.e., ss. 55-59.

⁹² Eğitim hakkı, sosyal yardım politikalarından ziyade daha çok genel sosyal politika aracı olarak görülebilir. Ancak hem eğitimin kişinin beşeri sermayesine katma değeri ile onu muhtaç olma durumundan kurtaracak önemli bir işleve sahip olması hem de sadece Türk Sosyal Yardım Sistemini göz önünde bulundurulduğunda, kişilerin okullaşması için sosyal yardım mekanizmalarının devreye sokulması sebebiyle, bu maddenin sosyal yardımlara ilişkin maddeler arasında yer almasının uygun olacağına kanaat getirilmiştir.

⁹³ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, a.g.e., s. 57-59.

4.2. PHILADELPHIA BİLDİRGESİ

Filadelfiya Bildirgesi 1944 yılında Filadelfiya’da toplanan uluslararası çalışma konferansında kabul edilmiştir. Bu bildirge ile UÇÖ hedef ve amaçları yeniden ve daha kesin bir şekilde belirlenmiştir⁹⁴.

Filadelfiya Bildirgesi 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde örgütün temel felsefesi yer almaktadır. İkinci bölümde UÇÖ’nun etkinlik alanının kişi ve konu yönünden genişletildiği bölümdür. Üçüncü bölüm UÇÖ’nun gelecekteki eylemlerine öncülük edecek amaçları içerir. Dördüncü bölümde ise UÇÖ’nun ekonomik hedeflerde işbirliği için girmesini gerektiği ilkesi düzenlenmektedir. Beşinci bölümde bildirgenin evrenselliği ilkesi düzenlenmektedir⁹⁵.

Sosyal yarımara ilişkin düzenlemelerin⁹⁶ ilki UÇÖ’nun temel felsefesinin ele alındığı birinci bölümde yer almaktadır. Birinci bölümde muhtaçlığın tüm insanlık için yaratacağı tehlikeye dikkat çekilerek, muhtaçlığın nerede olursa olsun tüm insanlığa yönelik bir tehlike olduğu vurgulanmıştır. Devamında ise muhtaçlığa karşı mücadelede işçi, işveren ve hükümet temsilcilerinin birlikte hareket etmeleri gerektiğine açık bir çağrı yapılarak, ortak refahın geliştirilmesinde her aktöre rol düştüğünün altı çizilmiştir.

Bildirgenin sosyal adalete vurguyu ön plana çıkardığı ikinci bölümde ise; kişiler arası hiçbir farklılık gözetmeden (ırk, din, dil cinsiyet, vb.), insan onur ve haysiyetine yakışır şekilde gerek ekonomik güvence gerekse eşit haklar çerçevesinde kişilerin maddi ilerlemeleri ve manevi gelişmelerini gözetmelerinin bir hak olduğu, bu hakkın gerçekleşmesinin de hem ulusal hem de uluslararası politikaların temel amacı olması gerektiği, bu hak için özellikle ekonomik ve mali alanlarda alınan tüm önlem ve programların bu erek doğrultusunda değerlendirilmesi ve kolaylaştıracak şekilde kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bunun gerçekleşmesinde ILO’nünde görevli ve sorumlu olduğu kabul edilmiştir.

Bildirgenin üçüncü bölümünde tam istihdamın sağlanması ve hayat seviyesinin yükseltilmesine ilişkin düzenlemelere ve özellikle kişilere asgari bir hayat düzeyinin sağlanmasına yer verilmiştir. Bu bölümde kısaca çalışma hakkı, herkese temel bir gelir

⁹⁴ ILO, “Uluslararası Çalışma Örgütü”, *İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları (Örgütler ve Belgeler)* der. Savaş Taşkent, İstanbul, Belediye İş Sendikası, 1991, s. 107.

⁹⁵ Gülmez, a.g.e., s. 142-146.

⁹⁶ ILO, “Philadelphia Bildirgesi”, http://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_412361/lang--tr/index.htm (20.07.2016).

sağlama, uygun beslenme, konut hakkı, ana çocuk sağlığı vb., kişinin yaşamı açısından temel öneme sahip unsurlar yer almaktadır. Bu bölüm aynı zamanda sosyal devlet kavramının açıkça yer aldığı, sosyal adalet ilkesinin sadece soyut bir ilke olarak ILO Anayasasında yer almadığını gösteren bölüm olma niteliğini taşımaktadır⁹⁷.

4.3. AVRUPA SOSYAL ŞARTI

Avrupa Sosyal Şartı veya diğer adı ile Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi 18 Ekim 1961’de Avrupa Konseyi üyesi hükümetler tarafından kabul edilmiştir. Bu antlaşması 4 Kasım 1950 tarihli İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesinden hareketle 20 Mart 1952’de Pariste’de imzalan ek protokol ile Avrupa Konseyi üye devletlerin halklarına bu belgelerde bahsi geçen kişisel ve siyasal hak ve özgürlükleri yerine getirmeyi taahhüt ettiklerini göz önünde bulundurarak Avrupa Sosyal Şartı imzalanmıştır. Irk, cinsiyet, milliyet ayrımı gözetilmeksizin sosyal haklardan yararlanma hakkının sağlanması ve kişilerin yaşam düzeyini yükseltmek amacıyla ortak projeler ve kurumları hayata geçirme felsefesiyle imzalanmış⁹⁸ olan Avrupa Sosyal Şartı, 1996 yılında yeniden gözden geçirilmiş ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı adını almıştır. GGASS’tını ASS’tan ayıran yön; bu yeni Şart ile hem korunan sosyal hakların kapsamı genişletilmiş hem de başlangıçta bir felsefe niteliğinde olan Şartta yer alan haklardan yararlanma hususunda ayrımcılığı yasaklayıcı hüküm V. kısma eklenmiştir⁹⁹.

Avrupa Sosyal Şartı beş bölümden ve ekten oluşmaktadır. 31 maddeden oluşan birinci bölümle, sözleşmeye taraf olan devletlerin, bu 31 madde yer alan hak ve ilkelerin hayata geçirilmesi için politikalarının bu amaçlar doğrultusunda şekillenmesinin bir amaç olması gerektiği düzenlemiştir. Şartın tüm maddelerine birinci bölümde yer verilmiş olup, Şartın diğer bölümleri bu maddelerin kısımlandırıldığı bölümlerdir. Şartın ikinci bölümü kişilerin çalışma yaşamına ilişkin hükümleri düzenler. Avrupa Sosyal Şartının üçüncü bölümü ise taraf devletlerin bu anlaşmanın hayata geçirilmesi için üye devletlerin yükümlülüklerini içeren bölümdür. Dördüncü bölüm ise Şartın kabul edilen

⁹⁷ Gülmez, a.g.e., s. 145.

⁹⁸ Avrupa Konseyi, “Avrupa Sosyal Antlaşması”, *İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları (Örgütler ve Belgeler)* der. Savaş Taşkent, İstanbul, Belediye İş Sendikası, 1991, s. 169.

⁹⁹ Olivier De Schutter, “Avrupa Sosyal Şartı’nın Avrupa Romanlarının Entegrasyonuna Katkısı”, (Çev. Avrupa Konseyi), *Avrupa Sosyal Şartı: Avrupa İçin Yeni Bir Sosyal Anayasa (La Charte sociale européenne: une constitution sociale pour l’Europe)*, der. Olivier De Schutter, Ankara, Şen Matbaa, 2010, s. 62.

ve edilmeyen hükümlerine ilişkin üye devletlerin göndermesi gereken raporlar, uzmanlar komitesi, UÇÖ'nun katılımı ve vb. konuların düzenlendiği bölümdür. Beşinci bölümde ise savaş ve olağanüstü hallere ilişkin kaçınmaları, kısıtlamaları, Şarta ilişkin yapılacak değişiklik ve vb. konular düzenlenmektedir¹⁰⁰.

Sosyal yardımlara ilişkin hükümler ise Şartta birçok maddede düzenlenmiştir¹⁰¹. Şart sosyal yardımlara ilişkin iki maddede doğrudan düzenleme yaparken diğer çeşitli maddelerlede sosyal yardımların hayata geçirilmesinde etkili olabilecek niteliktedir. Sosyal yardımlara ilişkin doğrudan düzenlemeler; Şartın 13. ve 30. maddeleridir. Şartın 13 maddesinde, *yeterli kaynaklardan mahrum olanların sosyal ve sağlık yardım hakkı olduğu* hükmüne yer verilmiştir. 30. madde ile *muhtaçlığa ve toplumsal dışlanmaya karşı herkesin korunma hakkına sahip olduğu* düzenlenmiştir.

Sosyal yardımların işlevsel bir şekilde hayata geçirilmesinde etkili olabilecek diğer düzenlemeler ise şu şekildedir. Çocuklar ve gençler bedensel ve manevi herhangi bir tehlike ile karşı karşıya kalmaları halinde özel olarak korunma hakkına sahiptir (GGASS, m. 7). Ulaşılabilecek en yüksek sağlık düzeyinden yararlanmasını mümkün kılacak her türlü önlemden faydalanma hakkına herkes sahiptir (GGASS, m. 11). Sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkına herkes sahiptir (GGASS, m. 14). Özürlü olanlar bu durumlarından dolayı özürlülük sebebi ve niteliği ne olursa olsun, mesleki eğitim, rehabilitasyon ve toplumla yeniden bütünleşme hakkına sahiptir (GGASS, m. 15). Toplumların temel yapı taşı aileler, tam gelişmeyi sağlama amacına uygun sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir (GGASS, m. 16). Medeni durumlarına ve aile içi ilişkilerine bakılmaksızın, analar ve çocuklar uygun sosyal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir (GGASS, m. 17). Sözleşmeye taraf olan her devlet göçmen işçiler ve onların aileleri herhangi bir başka sözleşmecî devletin ülkesinde korunma ve yardım hakkına sahiptir (GGASS, m. 19). Yaşlılar sosyal korunma hakkına sahiptir (GGASS, m. 23). İş sözleşmesi sona eren çalışanlar korunma hakkına sahiptir (GGASS, m. 24). Herkesin konut edinme hakkı vardır (GGASS, m. 31).

¹⁰⁰ Resmi Gazete, 9 Nisan 2007, Sayı: 26488.

¹⁰¹ Resmi Gazete, 9 Nisan 2007, Sayı: 26488.

4.4. EKONOMİK SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR SÖZLEŞMESİ

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi¹⁰². Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1966'da kabul edilmiştir. Bu sözleşme kişilerin doğuştan sahip oldukları onurun ve kişilerin ayrılmaz bir parçasını oluşturan eşit ve devredilmez nitelikteki haklarının tanınmasının tüm dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden hareketle kişilerin korku ve muhtaçlıktan kurtulma özgürlüğünün kişisel ve siyasal haklarla birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve bu hakların kişilere sunulması ile mümkün olabileceği felsefesiyle imzalanmıştır.

Sözleşme 5 bölümden oluşmaktadır. Sosyal yardımlara ilişkin düzenlemelere ise 3. bölümde yer verilmiştir. Üçüncü bölümde 9. madde ile yer verilen hükümden sözleşmeye taraf olan devletlerin *sosyal sigorta dahil herkese toplumsal güvenlik hakkı tanınmasını* düzenlenmiştir. Sözleşmenin 10. maddesinin birinci fıkrasıyla sözleşmeye taraf olan devletleri; toplumun temel yapı taşı olan aileye, özellikle aile birliğinin kurulduğu esnada ve bağımlı çocukların bakım ve eğitiminden sorumlu olduğu durumda en kapsamlı koruma ve yardım sağlama konusunda hükümlü kılınmıştır. Sözleşmenin 11. maddesinin 1. fıkrasında sözleşmeye taraf olan devletlerin kişilerin kendisi ve ailesi için giyim, beslenme, konut, yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşama koşullarını sürekli yükseltme hakkı tanır denilmiştir. Fıkranın devamında ise sözleşmeye taraf olan devletlerin, özgür iradeye dayalı olarak uluslararası işbirliğinin temel önemini göz önünde bulundurarak bu hakkın yaşama geçmesi için gerekli girişimlerde bulunur hükmü düzenlenmiştir. Yine aynı maddenin 2. fıkrası ile kişilerin aç kalmasını önlemek için uluslararası işbirliği ile önlemlerin alınması, bu maddenin a ve b bentleriyle ise alınması gereken önlemler düzenlenmiştir. Buna göre; teknik ve bilimsel bilgiden yararlanılarak, beslenmenin ilkeleri bilgisinin yaygınlaştırılması ve doğal kaynakların etkili bir şekilde kullanımının sağlanması için tarım sistemini geliştirip iyileştirmek suretiyle besin üretimine, korumasına ve dağıtımına ilişkin yöntemleri geliştirmek için; ülke dışından besin alan ve satan ülkelerin problemlerini hesaba katarak, dünyadaki mevcut besin stoklarının ihtiyaca göre dengeli dağılımını sağlamak amacıyla gerekli özel programları da kapsar hükmü bentlerde düzenlenmiştir. Son olarak Sözleşmenin

¹⁰² Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi”, İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları (Örgütler ve Belgeler) der. Savaş Taşkent, İstanbul, Belediye İş Sendikası, 1991, s. 61-71.

12. maddesinin 1. fıkrası ile herkesin erişilebilir en yüksek bedensel ve ruhsal sağlık standartlarından yararlanma hakkı düzenlenirken aynı maddenin 2. fıkrasının a, b, c ve d bentlerinde bu hakkın hayata geçirilebilmesi için taraf devletlerin üstlenmesi gereken yükümlülükler sıralanmıştır. Bu yükümlülükler; ölü doğum oranlarının ve çocuk ölümlerinin azaltılması ve çocukların sağlıklı gelişimini sağlayacak tedbirler almak, çevre ve endüstri sağlığına ilişkin önlemler almak, salgın ve yöresel hastalıklara ve mesleki hastalık ya da diğer hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve denetlemesi tedbirlerini gerçekleştirmek, hasta olan herkese tıbbi hizmet ve bakımın sağlanacağı koşulları yaratmaktır.

5. SOSYAL REFAHA YÖNELİK SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER

5.1. GENEL OLARAK REFAHIN SOSYAL VE EKONOMİK GÖSTERGELERİ

Refahın sosyal ve ekonomik göstergelerine ilişkin evrensel nitelikte standardize edilmiş göstergelerden bahsetmek mümkün değildir. Örneğin Dünya Bankası refaha ilişkin tarım ve kırsal kalkınmadan ekonomik büyümeye, cinsiyetten eğitime, iklim değişiminden çevreye değişen 20'e yakın temel ekonomik ve sosyal gösterge ve bu her bir göstergeye ait alt gösterge kullanmaktadır¹⁰³. Bu doğrultuda refaha ilişkin göstergelerin çok çeşitlilik arz ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim yukarıda refah yaklaşımlarının detaylandırıldığı bölümde de yaklaşımlar arası refaha ilişkin sosyal ve ekonomik göstergelerin farklılaştığı görülmektedir. Bu durum refahın öznesi olan kişinin sosyal refahını etkileyen sayısız sayıda göstergenin var olabileceği ve bunların sınırlandırılmış bir liste altında sıralamamın/sınırlandırmanın mümkün olmayacağını göstermektedir. Bu bağlamda çalışmada bir örnek oluşturması açısından Dünya Bankasının kullandığı ekonomik ve sosyal göstergelerinden hareketle örnek bir refah listesi oluşturulabilir¹⁰⁴.

¹⁰³ World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (26.02.2017).

¹⁰⁴ Belirtmek gerekir ki; bu çalışmada kullandığımız Dünya Bankası göstergeleri, Dünya Bankası tarafından ekonomik ve sosyal gösterge şeklinde sınıflandırılmamıştır. Bu sınıflandırma bizim tarafımızdan yapılmış olup, yapılan sınıflandırmada gerek bu çalışma içinde ele alınan yaklaşımların göstergeleri gerekse Kalkınma Bakanlığının Türkiye ve uluslararası arenayı takip etmek için esas aldığı ekonomik ve sosyal göstergeler büyük ölçüde esin kaynağı olmuştur.

5.1.1. Sosyal Göstergeler

5.1.1.1. Toplumsal Cinsiyet

160'ı aşkın temel gösterge ve bu göstergeler ilişkin alt gösterge kullanarak toplumsal cinsiyete ilişkin gelişmeleri takip eden Dünya Bankasının kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. 15 yaş ve üstü finansal kuruluşlarda bir hesaba sahip olan kadın nüfusu, ergenlik çağındaki kadınlarda doğum hızı (15-29 yaş arası her bin kadına göre doğum hızı), genç erkeklerin okur yazarlık oranı (15-14 yaş arası erkeklerin yüzdesi), yetişkin kadın ölüm oranı (her 1000 yetişkin kadın başına), doğum öncesi kontrole giden kadınlar (kontrole giden kadınların %'si), sanayi sektöründe istihdam edilen kadınlar (kadın istihdamının yüzdesi), sanayi sektöründe istihdam edilen erkeklerdir (erkek istihdamının yüzdesidir). Göstergelerden de anlaşıldığı üzere toplumsal cinsiyete ilişkin göstergelerle cinsiyet temelli farklılıklar farklı alanlar bakımından detaylı şekilde yıllar itibarı ile gözlemlenmektedir¹⁰⁵.

5.1.1.2. Eğitim

Eğitime ilişkin gelişmeleri takip edebilmek için 40'ı aşkın temel gösterge ve bu göstergeler ilişkin alt gösterge kullanan Dünya Bankasının kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Kadın erkek bir toplumdaki okullaşma oranı, eğitimde geçirilen süre, temel eğitimin dışında kalan çocuk nüfusu, eğitim için GSYİH'dan ayrılan paylar, kişilerin hayat boyu öğrenme fırsatlarının varlığı ve vb. göstergelerdir¹⁰⁶.

5.1.1.3. Sağlık

50'yi aşkın temel gösterge ve bu göstergeler ilişkin alt gösterge kullanarak sağlığa ilişkin gelişmeleri takip eden Dünya Bankasının kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Kişinin uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilmesi, kişinin ruhsal olarak sağlıklı olabilmesi, sağlık hizmetlerine erişim sağlık hizmetlerinden memnuniyet, sağlık için yapılan harcamalar ve bütçeden buna ilişkin ayrılan harcama kalemleri,

¹⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz; World Bank, "Gender", <http://data.worldbank.org/topic/gender?view=chart>; World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017).

¹⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz; World Bank, "Education", <http://data.worldbank.org/topic/education?view=chart> (02.03.2017); World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017).

kişilerin bulaşıcı hastalıklardan korunabilmesi, çocuk ölüm oranlarını engelleyebilme, yeterince beslenebilmedir¹⁰⁷.

5.1.1.4. Yardımların Etkinliği

Dünya Bankası yardımların etkinliği 20 temel gösterge ve bunlara ilişkin alt gösterge ile takip etmektedir. Dünya Bankasının yardımların etkinliğine ilişkin kullandığı bazı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Alınan net resmi kalkınma yardımları (Gayri Safi Milli Gelir içindeki payı (%)), doğum öncesi kontrole giden kadınlar (%), ilk ve ortaokula kayıt (toplam) ve cinsiyet eşitliği endeksi (GPI), gelişmiş sağlık imkânları (erişime sahip nüfusun yüzdesi), nüfusun en muhtaç % 20'lik kesiminin gelirden aldığı pay, net göç, tüberküloz hastalığının görülme sıklığı (her 100,000 kişide görülme sıklığı), doğum esnasında anne ölüm oranlarıdır (her 100.000 canlı doğum için modellenmiş tahmindir)¹⁰⁸.

5.1.1.5. İklim Değişikliği

Dünya Bankası iklim değişikliğini 30'u aşkın temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir. Dünya Bankasının iklim değişikliğine ilişkin kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Elektriğe erişim (nüfusun yüzdesi), karbondioksit salınımı (kişi başına metrik ton), tahıl verimi (hektar başına kg), iyileştirilmiş su kaynakları (erişime sahip nüfus yüzdesi), kentsel olarak geliştirilmiş su kaynakları (erişime sahip kent nüfusunun yüzdesi), yenilenebilir elektrik üretimidir (toplam elektrik üretimin yüzdesidir)¹⁰⁹.

5.1.1.6. Çevre

Dünya Bankası çevreye ilişkin gelişmeleri 30'u aşkın temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir. Dünya Bankasının çevreye ilişkin kullandığı bazı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Tehdit altındaki kuş türleri, tehdit altındaki memeli türleri, gecekondu bölgelerinde yaşayan nüfus (kent nüfusunun

¹⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz; World Bank, "Health", <http://data.worldbank.org/topic/health?view=chartl> (02.03.2017); World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017).

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz; World Bank, "Aid Effectiveness", <http://data.worldbank.org/topic/aid-effectiveness?view=chart> (02.03.2017); World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017).

¹⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz; World Bank, "Climate Change", <http://data.worldbank.org/topic/climate-change?view=chartl> (02.03.2017); World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017).

yüzdesi), kişi başına yenilenebilir iç su kaynakları (metreküp), yüksekliği 5 metrenin altında olan yerleşim yerlerinde yaşayan nüfus (toplam nüfusun yüdesi), azot oksit emisyonlarıdır (bin metrik ton CO₂ eşdeğeridir)¹¹⁰.

5.1.1.7. Yoksulluk

Dünya Bankası yoksulluğa ilişkin gelişmeleri 20'i aşkın temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir. Dünya Bankasının kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. GINI endeksi (Dünya Bankası tahmini), birinci en yüksek % 10 'luk nüfusun gelirden aldığı pay, en düşük % 10'luk nüfusun gelirden aldığı pay, gecekondu bölgelerinde yaşayan nüfus, (kent nüfusunun yüzdesi), yoksulluk sınırındaki yoksulluk oranı (nüfus yüzdesi), ulusal yoksulluk sınırındaki kırsal yoksulluk açığı (%), kişi başına ortalama tüketim veya gelir araştırması, kişi başına düşen reel ortalama tüketim veya gelire göre kişi başına yıllık ortalama büyüme oranıdır (el alttaki % 40'lik nüfus için)¹¹¹.

5.1.1.8. Bilim ve Teknoloji

Dünya Bankası bilim ve teknolojiye ilişkin gelişmeleri 10'u aşkın temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir. Dünya Bankasının kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Fikri mülkiyet haklarına yapılan ödeme ve harcamalar, yüksek teknolojiye ihracatı (imal edilen ihracatın% 'si), bilimsel ve teknik dergilerde yayımlanan makaleler, ticari marka başvuruları, etüt ve araştırma harcamaları (GSYİH'nın yüzdesi), patent başvurularıdır¹¹².

5.1.1.9. Sosyal Koruma ve İşgücü

Dünya Bankası sosyal koruma ve işgücüne ilişkin gelişmeleri 25'i aşkın temel gösterge ve bu göstergeler ilişkin alt göstergeyle takip etmektedir. Dünya Bankasının kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. İstihdam edilen kız ve erkek çocuklar (7-14 yaş arası kadın ve erkek çocukların %'si), tarım sektöründe istihdam edilen kadın

---

¹¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz; World Bank, "Environment", <http://data.worldbank.org/topic/environment?view=chart> (02.03.2017); World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (03.03.2017).

¹¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz; World Bank, "Poverty", <http://data.worldbank.org/topic/poverty?view=chart> (03.03.2017); World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017).

¹¹² Ayrıntılı bilgi için bkz; World Bank, "Science & Technology", <http://data.worldbank.org/topic/science-and-technology?view=chart> (03.03.2017); World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (03.03.2017).

ve erkekler (kadın ve erkek istihdamının% 'si), toplam işgücü, kadın ve erkek ücretli ve maaşlı çalışanlar (erkek ve kadın istihdamının% 'si), kadınların tarım dışı sektörde ücretli istihdam içindeki payıdır (toplam tarım dışı istihdamın yüzdesidir)¹¹³.

5.1.1.10. Sosyal Gelişme

Dünya Bankası sosyal gelişmelere ilişkin göstergeleri 20 temel gösterge ve bu temel göstergeler ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir. Dünya Bankasının kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Kadın ve erkeklerin doğumda beklenen yaşam süreleri (yıl), ulusal mecliste kadınların sahip olduğu sandalye oranı (%), istihdam edilen kız ve erkek çocuklar (7-14 yaş arası erkek ve kız çocukların% 'si), kadın ve erkek için güvencesiz istihdam (kadın ve erkek istihdamının yüzdesi), kadın ve erkek işgücüne katılma oranıdır (15 yaş ve üstü erkek ve kadın nüfusun yüzdesidir)¹¹⁴.

5.1.1.11. Kentsel Gelişme

Dünya Bankası Kentsel gelişmeye ilişkin gelişmeleri 10'u aşkın temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle izlemektedir. Dünya Bankasının kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Kentsel nüfus (toplamın% 'si), Karayolu trafik kazalarının sebep olduğu ölüm oranı (her 100.000 kişi başına), en büyük şehirdeki nüfus (kentsel nüfusun yüzdesi), nüfus yoğunluğu (kilometre kareye düşen), yıllık ortalama maruz kalınan PM2.5 hava kirliliğidir (metre küp başına mikrogramlardır)¹¹⁵.

5.1.2. Ekonomik Göstergeler

5.1.2.1. Ekonomi ve Büyüme

Dünya Bankası ekonomi ve büyümeye ilişkin göstergeleri 30'u aşkın temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir. Dünya Bankasının kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Toplam merkezi hükümet iç borcu (GSYİH'nın yüzdesi), harcanmalar (GSYİH'nın yüzdesi), dış borç stoku (GSMH'nın yüzdesi), kısa vadeli borçlar (toplam rezervlerin yüzdesi), mal ve hizmet

¹¹³ World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (03.03.2017); World Bank, "Social Protection & Labor", <http://data.worldbank.org/topic/social-protection-and-labor?view=chart> (03.03.2017).

¹¹⁴ World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (03.03.2017); World Bank, "Social Development", <http://data.worldbank.org/topic/social-development?view=chart> (03.03.2017).

¹¹⁵ A. yer.

ithalatı (GSYİH'ya oranı), toplam rezervler, hibeler hariç gelir (GSYİH'nın yüzdesi), brüt sermaye oluşumu (GSYİH'ya oranı), GSYİH büyümesi (yıllık %) ve vb. göstergelerden oluşmaktadır¹¹⁶.

5.1.2.2. Tarım ve Kırsal Kalkınma

Dünya Bankasının 40'ı aşkın temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergeleri kullanarak tarım ve kırsal kalkınma alandaki değişimleri takip etmektedir. Dünya Bankasının bu alanda kullandığı göstergelerden bazıları şunlardır. Kırsal alanda elektriğe erişim (elektrik erişimi olan kırsal nüfusun yüzdesi), tarımsal sulanabilir alanlar (toplam tarım alanlarının %'si), hayvancılık üretim endeksi (2004-2006 = 100), kırsal nüfus, kırsal nüfus artışı (yıllık yüzde değişim), ulusal yoksulluk sınırındaki kırsal yoksulluk açığıdır (% olarak elde edilen bir değerdir)¹¹⁷.

5.1.2.3. Enerji ve Madencilik

Dünya Bankası Enerji ve Madencilik'e ilişkin gelişmeleri onun üzerinde temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir. Enerji ve madencilik alanındaki temel göstergelerden bazıları şunlardır. Alternatif ve nükleer enerji (toplam enerji kullanımının %'si), net enerji ithalatı (enerji kullanımının %'si), enerji kullanımı (kişi başına petrol eşdeğeri kg'ı), yakıt ihracatı (mal ihracatının %'si), katı olmayan yakıtlara erişim (nüfus yüzdesi), fosil yakıt enerji tüketimi, maden ve metal ihracatı (mal ihracatının %'si), yenilenebilir enerji tüketimi (toplam nihai enerji tüketiminin yüzdesidir)¹¹⁸.

5.1.2.4. Dış Borç

Dünya Bankası dış borçlara ilişkin gelişmeleri 15'i aşkın temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir. Dünya Bankasının kullandığı temel göstergeler arasında şunlar yer almaktadır. Cari işlemler dengesi, kısa

---

¹¹⁶ World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017); World Bank, "Economy & Growth", <http://data.worldbank.org/topic/economy-and-growth?view=chart> (02.03.2017).

¹¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz; World Bank, "Agriculture & Rural Development", <http://data.worldbank.org/topic/agriculture-and-rural-development?view=chart> (02.03.2017); World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017).

¹¹⁸ World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017); World Bank, "Energy & Mining", <http://data.worldbank.org/topic/energy-and-mining?view=chart> (02.03.2017).

vadeli borç (toplam rezervlerin yüzdesi), toplam borç servisi (malların, hizmetlerin ve birincil gelirin ihracatının %'si), dış borç stokudur (GSMH'nin yüzdesi)¹¹⁹.

5.1.2.5. Finans Sektörü

Dünya Bankası finans sektörüne ilişkin gelişmeleri 30 temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir. Dünya Bankasının kullandığı temel göstergeler arasında: Banka sermayesinin aktiflere oranı (%), ticari banka şubeleri (her 100.000 yetişkin başına), yerli şirketlerin toplamı, borç verme faiz oranı (%), mevduat faiz oranı (%), reel faiz oranı (%) yer almaktadır¹²⁰.

5.1.2.6. Kamu Sektörü

Dünya Bankası kamu sektörüne ilişkin gelişmeleri 20'i aşkın temel gösterge ve bunlara ilişkin alt gösterge ile takip etmektedir. Dünya Bankasının kamu sektörüne ilişkin kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Kasıtlı cinayetler (her 100,000 kişi başına), harcamalar (GSYİH'nin yüzdesi), askeri harcamalar (GSYH'nin yüzdesi), Yasal Hakların Gücü Endeksi, hibeler hariç gelir (GSYİH'nin yüzdesi), mecliste kadın milletvekili oranları (%), vergi geliri (GSYİH'nin yüzdesi), toplam vergi oranıdır (ticari kazançların yüzdesidir)¹²¹.

5.1.2.7. Özel Sektör

Dünya Bankası özel sektöre ilişkin gelişmeleri 30'u aşkın temel gösterge ve bunlara ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir. Dünya Bankasının özel sektöre ilişkin kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Özel sektöre verilen kredi (GSYİH'ya oranı), İşletme sermayesinin finansmanı için bankaları kullanan firmalar (firmaların yüzdesi), üst düzey kadın yöneticiye sahip firmalar (firmaların yüzdesi), yüksek teknoloji ihracatı (imal edilen ihracatın %'si), Uluslararası turizm kazançları (toplam ihracatın %'si), toplam vergi oranı (ticari kazançların yüzdesi), bir işletmeyi faaliyete

¹¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz; World Bank, "External Debt", ata.worldbank.org/topic/external-debt?view=chart (02.03.2017); World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017).

¹²⁰ World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.02.2017); World Bank, "Financial Sector", <http://data.worldbank.org/topic/financial-sector?view=chart> (02.03.2017).

¹²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz; World Bank, "Public Sector", <http://data.worldbank.org/topic/public-sector?view=chart> (03.03.2017); World Bank, "All Indicators", <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017).

sokmak için gerekli süre (gün olarak), Yasal Hakların Gücü Endeksi, Lojistik Performans Endeksidir¹²².

5.1.2.8. Ticaret

Dünya Bankası ticarete ilişkin gelişmeleri 15’i aşkın temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir. Dünya Bankasının kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Net enerji ithalatı (enerji kullanımının %'si), yakıt ihracatı (mal ihracatının %'si), ihracat için ön süre (gün), ithalat için ön süre (gün), mal ithalatı, mal ihracatı, mal ve hizmet ihracatıdır (GSYİH'ya oranı)¹²³.

5.1.2.9. Alt Yapı

Dünya Bankası alt yapıya ilişkin gelişmeleri 20 temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle izlemektedir. Dünya Bankası’nın alt yapıya ilişkin kullandığı temel göstergelerden bazıları şunlardır. Hava taşımacılığı (dünya çapında kayıtlı taşıma amaçlı yapılan uçuşlar), internet kullanıcıları (100 kişi başına), özel katılımlı telekomünikasyon yatırımı (cari US \$), mobil telefon abonelikleri (100 kişi başına), sabit telefon abonelikleri (100 kişi için), ray hatları (toplam güzergah-km), toplam yenilenebilir iç tatlı su kaynaklarıdır¹²⁴.

5.2. TÜRKİYE’DE KALKINMA BAKANLIĞININ KULLANDIĞI EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER

5.2.1. Sosyal Göstergeler

5.2.1.1. Nüfus

Kalkınma Bakanlığı nüfusa ilişkin gelişmeleri 3 temel gösterge ve bu temel göstergeler ilişkin alt göstergeleri kullanarak yıllar itibariyle izlemektedir. Nüfusa ilişkin temel ve alt göstergeler aşağıdaki tablodan takip edilebilir.

¹²² World Bank, “All Indicators”, <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017); World Bank, “Financial Sector”, <http://data.worldbank.org/topic/financial-sector?view=chart> (02.03.2017).

¹²³ World Bank, “All Indicators”, <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017); World Bank, “Trade”, <http://data.worldbank.org/topic/trade?view=chart> (02.03.2017).

¹²⁴ World Bank, “All Indicators”, <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (02.03.2017); World Bank, “Private Sector”, <http://data.worldbank.org/topic/private-sector?view=chart> (03.03.2017).

Tablo 2.1. Kalkınma Bakanlığının Nüfus Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ NÜFUS GÖSTERGELERİ		
TOPLAM NÜFUS VE NÜFUSUN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI	Toplam nüfus	
	Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı	0-14 yaş arası nüfus
		15-64 yaş arası nüfus
		65 + nüfus
	Kır ve Kent nüfusu	Kent nüfusu
		Kent nüfus oranı (%)
		Kır nüfusu
		Kır nüfus oranı (%)
		Kentleşme hızı (%)
DEMOGRAFİK HIZLAR	Yıllık doğal nüfus artış hızı (%)	
	Kaba doğum hızı (Binde)	
	Kaba ölüm hızı (Binde)	
	Bebek ölüm hızı (Binde)	
	Toplam doğurganlık hızı (Çocuk)	
	Doğuşta hayatta kalma ümidi (Yıl)	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”,

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

Tablodan da görüleceği üzere Kalkınma Bakanlığı toplam nüfus ve toplam nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı ve demografik hızları nüfustaki gelişmeleri takip etmek için kullandığı temel göstergedir. Bu anlamda Bakanlık toplam nüfus için ayrı bir alt gösterge kullanmazken, nüfusun yaş gruplarına dağılımı için 3 ayrı alt gösterge kullanarak; 3 ayrı yaş grubuna göre dağılımını hesaplayarak, kır ve kent nüfusu ayrıştırmasında ise gerek kent ve kır nüfuslarına gerekse kır kent nüfus oranına ve kentleşme hızına ilişkin hesaplamalarla toplam nüfus ve nüfusun yaş gruplarına ilişkin gelişmeleri takip etmektedir. Ayrıca demografik hız temel göstergesi için de Bakanlığın 7 ayrı alt gösterge kullandığı; 7 ayrı demografik hız hesaplaması yaptığı yine tablodan takip edilebilmektedir.

5.2.1.2. Eğitim

Kalkınma Bakanlığı eğitime ilişkin gelişmeleri 11 temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle yıllar itibariyle izlemektedir. Eğitime ilişkin temel ve alt göstergeler aşağıdaki tablodan takip edilebilir.

Tablo 2.2. Kalkınma Bakanlığının Eğitim Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ EĞİTİM GÖSTERGELERİ			
BÜTÇE İÇERİSİNDE EĞİTİM HİZMETLERİ	Toplam eğitim bütçesi		
	Toplam eğitim bütçesinin konsolide/merkezi yönetim bütçe payı (%)		
	Toplam eğitim bütçesinin GSYH payı (%)		
YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖĞRENİM VE KATKI KREDİSİ	Başvuran öğrenci sayısı	Katkı kredisi	
		Öğrenim kredisi	
	Başvurulan yıl içerisinde kredi alanlar	Katkı kredisi	
		Öğrenim kredisi	
	Kümülatif olarak kredi alan sayısı	Katkı kredisi	
		Öğrenim kredisi	
Aylık öğrenim kredisi miktarı	Önlisans ve lisans		
	Yükseklisans		
	Doktora		
YÜKSEKÖĞRETİME GİRİŞ İÇİN BAŞVURANLAR, YERLEŞENLER VE YERLEŞME ORALARI	Başvuranlar		
	Yerleşenler	Lisans	
		Önlisans	
		Açıköğretim	
Yerleşme oranı	Örgün öğretim		
YETİŞKİN NÜFUSUN EĞİTİM DÜZEYİ (24-64 YAŞ GRUBU)	Ortaöğretim altı		
	Yükseköğretim		
ÜNİVERSİTELERDE ÖĞRENCİ, ÖĞRETİM ELEMANI VE ÖĞRETİM ELEMANI BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI	Örgün öğretim öğrenci sayısı	Devlet	
		Vakıf	
	Öğretim elemanı sayısı	Öğretim üyesi profesör	Devlet
		Diğer öğretim elemanı	Vakıf
	Öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı	Öğretim üyesi profesör	Devlet
		Diğer öğretim elemanı	Vakıf
EĞİTİMDE VE EĞİTİM DIŞINDA OLAN GENÇ NÜFUS	Eğitimde	15-19 arası yaş grubu	
		20-24 arası yaş grubu	
		25-29 arası yaş grubu	
	Eğitim dışında	İstihdam edilen	15-19 arası yaş grubu
			20-24 arası yaş grubu
			25-29 arası yaş grubu
		İstihdamda olmayan	15-19 arası yaş grubu
			20-24 arası yaş grubu
25-29 arası yaş grubu			

EĞİTİM KADEMELERİ İTİBARIYLA ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN SAYISI	İlköğretim		Öğrenci sayısı	
			Öğretmen sayısı	
			Öğrenci/Öğretmen Oranı	
	Ortaöğretim		Öğrenci sayısı	
			Öğretmen sayısı	
			Öğrenci/Öğretmen Oranı	
	Genel lise		Öğrenci sayısı	
			Öğretmen sayısı	
			Öğrenci/Öğretmen Oranı	
	Mesleki ve teknik lise		Öğrenci sayısı	
			Öğretmen sayısı	
			Öğrenci/Öğretmen Oranı	
ORTAÖĞRETİMDE GENEL VE MESLEKİ EĞİTİMİN PAYI	Genel lise (%)			
	Mesleki ve Teknik lise (%)			
YERLEŞİM YERİNE GÖRE DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI	İlköğretim			
	Öğrenci	Derslik	Derslik başına öğrenci (%)	Yerleşim yeri
				Şehir
				köy
	Ortaöğretim			
	Öğrenci	Derslik	Derslik başına öğrenci (%)	Yerleşim yeri
				Şehir
				Köy
	Genel Lise			
	Öğrenci	Derslik	Derslik başına öğrenci (%)	Yerleşim yeri
				Şehir
				Köy
Mesleki ve Teknik Lise				
Öğrenci	Derslik	Derslik başına öğrenci (%)	Yerleşim Yeri	
			Köy	
			Şehir	
BRÜT OKULKAŞMA ORANLARI	İlkokul (%)			
	Ortaokul (%)			
	Lise ve dengi okul (%)			
	Yükseköğretim		Açık öğretim	
			Örgün Öğretim	
OKUR YAZAR OLMAYAN VE OKUR YAZAR ORANI	Okur yazar olmayan oranı (%)			
	Okur yazar oranı (%) (6 ve yukarı nüfus)			

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”,
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

Tablodan Kalkınma Bakanlığının eğitime ilişkin gelişmeleri takip edebilmek için 11 temel göstergeye ilişkin çok sayıda alt gösterge kullanarak eğitimdeki gelişmeleri takip ettiği görülmektedir.

5.2.1.3. Sağlık

Kalkınma Bakanlığı, sağlığa ilişkin gelişmeleri 4 temel gösterge ve 4 temel göstergeye ilişkin alt göstergeler kullanarak yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan sağlığa ilişkin temel göstergeler ve alt göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.3. Kalkınma Bakanlığının Sağlık Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ SAĞLIK GÖSTERGELERİ		
GENEL SAĞLIK GÖSTERGELERİ	Hastane yatağı sayısı	
	Yatak başına nüfus	
	Doktor başına nüfus	
SAĞLIK PERSONELİ	Sağlık personeli sayısı	Hekim
		Dişhekimi
		Eczacı
		Hemşire
		Ebe
KAMU KESİMİ SAĞLIK HARCAMALARI	Kamu kesimi sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı	
	Cari sağlık harcamaları	Teşhis ve tedavi harcamaları
		Temel ve koruyucu sağlık harcamaları
		İlaç harcamaları
		Diğer harcamalar
		Sağlık yönetimi
Sağlık yatırımı		
SOSYAL SİGORTA PROGRAMLARININ KAPSADIĞI NÜFUS	Emekli Sandığı	Aktif sigortalılar
		Aylık alanlar
		Bağımlılar
	Sosyal Sigortalar Kurumu	Aktif sigortalılar
		İsteğe bağlı aktif sigortalılar
		Tarımdaki aktif sigortalılar
		Aylık alanlar (emekli, malul, dul ve yetim)
		Bağımlılar
		Bağ-kur
	İsteğe bağlı aktif sigortalılar	
	Tarımdaki aktif sigortalılar	
	Aylık alanlar (emekli, malul, dul ve yetim)	
	Bağımlılar	
	Özel Sandıklar	Aktif sigortalılar
		Aylık alanlar (emekli, malul, dul ve yetim)
		Bağımlılar
	Sigortalı Nüfus Oranı (%)	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

Tablodan da anlaşıldığı üzere, eğitimde olduğu gibi Kalkınma Bakanlığı sağlığa ilişkin gelişmeleri takip edebilmek için temel göstergelere ilişkin çok sayıda alt gösterge kullanarak sağlığa ilişkin gelişmeleri takip etmektedir.

5.2.1.4. Çalışma Hayatı

5.2.1.4.1. İstihdam

Kalkınma Bakanlığı istihdama ilişkin gelişmeleri 4 temel gösterge ve bu dört temel göstergeye ilişkin alt göstergelerle yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan istihdama ilişkin temel ve alt göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.4. Kalkınma Bakanlığının İstihdam Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ İSTİHTAM GÖSTERGELERİ		
GENEL İSTİHDAM GÖSTERGELERİ	15 Yaş ve üstü nüfus	
	İşgücü (rakamsal olarak)	
	İşgücüne katılma oranı (%)	
	İstihdam (rakamsal olarak)	
	İşsiz (rakamsal olarak)	
	İşsizlik oranı (%)	
	EĞİTİM KADEMELERİ İTİBARIYLA İŞGİNE KATILIM ORANI VE İŞSİZLİK	İşgücüne Katılma Oranı
Lise altı eğitimliler		
Lise ve dengi meslek lisesi mezunları		
Yüksekokul ve fakülte mezunları		
İstihdam Oranı		Okuryazar olmayanlar
		Lise altı eğitimliler
		Lise ve dengi meslek lisesi mezunları
		Yüksekokul ve fakülte mezunları
İşsizlik Oranı		Okuryazar olmayanlar
		Lise altı eğitimliler
		Lise ve dengi meslek lisesi mezunları
		Yüksekokul ve fakülte mezunları
İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI	Tarım (Rakamsal Olarak)	
	Sanayi	Madencilik (Rakamsal Olarak)
		İmalat Sanayi (Rakamsal Olarak)
		Elektrik-Gaz ve Su (Rakamsal Olarak)
	Hizmetler	İnşaat (Rakamsal Olarak)
		Ulaştırma (Rakamsal Olarak)
		Ticaret (Rakamsal Olarak)
		Mali Kurumlar (Rakamsal Olarak)
		Diğer Hizmetler (Rakamsal Olarak)
		15 ve üstü yaş nüfus
İşgücü (Rakamsal Olarak)		
YURTIÇİ İŞGÜCÜ PİYASASINDAKİ GELİŞMELER	İşgücüne Katılma Oranı (%)	Kır (%)
		Kent(%)
	İstihdam (Rakamsal Olarak)	Kır (%)
		Kent(%)
	İşsiz (Rakamsal Olarak)	
	İşsizlik oranı (%)	Kır (%)
		Kent (%)
	Genç işsizlik oranı (%)	
	Eksik İstihdam Oranı	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

Bakanlık istihdama ilişkin gelişmeleri takip edebilmek için istihdama ilişkin farklı sektörlere, eğitime, yaş gruplarına ve vb. birçok alana ilişkin hesaplamalarla istihdama ilişkin gelişmeleri takip etmeye çalışmaktadır.

5.2.1.4.2. Ortalama maaş ve ücretlerdeki gelişmeler

Kalkınma Bakanlığı ortalama maaş ve ücrete ilişkin gelişmeleri de iki temel gösterge ve temel göstergelere ilişkin alt göstergeler kullanarak yıllar itibariyle izlemektedir. Ortalama maaş ve ücret gelişmelerine ilişkin temel ve alt göstergeler aşağıda tablodan takip edilebilir.

Tablo 2.5. Kalkınma Bakanlığının Ortalama Maaş ve Ücretlerdeki Gelişmeler Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ ORTALAMA MAAŞ VE ÜCRETLERDEKİ GELİŞMELER GÖSTERGELERİ	
İŞGÜCÜ MALİYETİ	Kamu kesimi işçi ücreti
	Özel kesim işçi ücreti
	Memur maaşı
	Asgari ücret
NET ÜCRETLER	Kamu kesimi işçi ücreti
	Özel kesim işçi ücreti
	Memur maaşı
	Asgari ücret

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

Tablodan, Kalkınma Bakanlığı işgücü maliyetleri ve net ücretlere ilişkin gelişmeler için (bu temel göstergelere ilişkin gelişmeler için) aynı kesime yönelik hesaplama yaptığı (aynı alt göstergeleri) kullandığı görülmektedir.

5.2.1.4.3. İşgücü maliyetlerindeki gelişmeler

Kalkınma Bakanlığı işgücü maliyetlerindeki gelişmeleri¹²⁵ 5 temel göstergeye ilişkin hesaplama yaparak yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan işgücü maliyetleri gelişmelerine ilişkin hesaplama yapılan temel göstergeler takip edilebilir.

¹²⁵ Bu başlık için bir noktaya değinmekte fayda vardır. Örneğin eğitime ilişkin temel ve alt göstergelere önceki sayfalarda yer verilirken, “Kalkınma Bakanlığı eğitime ilişkin gelişmeleri şu kadar temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle takip etmektedir” ibaresi kullanılmıştır. Esasında eğitimin kendisi sosyal gelişmeleri takip etmek için kullanılan göstergelerden biridir. Ancak, artık eğitime ilişkin temel gösterge ve alt göstergelerden bahsederken, eğitimin kendisinden ayrıca bir gösterge olarak bahsetmek; “eğitim temel göstergesinin alt göstergelerinin göstergeleri” şeklinde “nın, nin” tamlamalarıyla dolu çok sayıda kafa karıştırıcı cümleler kurmayı gerekecek bu ise çalışmada/metinde anlam karmaşasına yol açacaktır. Çalışmada/metinde bu tarz anlam kargaşasından kurtulmak için göstergenin kendisinden bahsedilirken ayrıca gösterge kavramı kullanılmayacaktır, ancak okuyucu bunun ekonomik yada sosyal gelişmeleri takip etmek için kullanılan bir gösterge olduğu bilincinde olmalıdır. Diğer taraftan, yukarıda “işgücü maliyetlerindeki gelişmeler” göstergesi

Tablo 2.6. Kalkınma Bakanlığının İşgücü Maliyetlerinde Gelişmeler Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ İŞGÜCÜ MALİYETLERİNDE GELİŞMELER GÖSERGELERİ	
İŞGÜCÜ MALİYETLERİNDE GELİŞMELER	İşçi (rakamsal olarak ve % olarak)
	Kamu (rakamsal olarak ve % olarak)
	Özel (rakamsal olarak ve % olarak)
	Memur (rakamsal olarak ve % olarak)
	Asgari ücret (rakamsal olarak ve % olarak)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”,
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

Tablodan işgücü maliyetlerindeki gelişmeleri takip etmek için kullanılan 4 temel göstergelerin çalışma yaşamındaki farklı statüler olduğu, bu anlamda işgücü maliyetlerindeki gelişmelerin 4 statüde ayrı ayrı takip edildiği ve ayrıca asgari ücret için de yıllar itibariyle işgücü maliyeti gelişmesinin takip edildiği görülmektedir.

5.2.1.4.4. Hanehalkı fertlerinin işteki durumlarına göre istihdam ve yıllık kullanılabilir iş gelirleri

Kalkınma Bakanlığı hanehalkı fertlerinin işteki durumlarına göre istihdam ve yıllık kullanılabilir iş gelirlerine ilişkin gelişmeleri aynı temel göstergelerle yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan temel göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.7. Kalkınma Bakanlığının Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumlarına Göre İstihdam ve Yıllık Kullanılabilir İş Gelirleri Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ HANEHALKI FERTLERİNİN İŞTEKİ DURUMLARINA GÖRE İSTİHDAM VE YILLIK KULLANILABİLİR İŞ GELİRLERİ GÖSTERGELERİ	
İSTİHDAM	Ücretli, maaşlı
	Yevmiyeli
	Kendi hesabına çalışan
	İşveren
	Ücretsiz aile işçisi
KULLANILABİLİR GELİR	Ücretli, maaşlı
	Yevmiyeli
	Kendi hesabına çalışan
	İşveren
	Ücretsiz aile işçisi

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”,
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

örneğinde olduğu gibi Bakanlık bazı göstergeler için farklı alanlara ilişkin hesaplamalar yaparak (eğitim veya sağlıkta olduğu gibi çok sayıda bazı temel göstergeler ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergeler kullanılmayarak) göstergelere ilişkin gelişmeleri takip ettiği de görülmektedir. Bu anlamda bu tarz göstergelere çalışmada yer verilirken de “eğitim ve eğitim gibi diğer göstergelerde” takip edilen yöntem takip edilmiş ve böylece çalışma içinde kavram bütünlüğü sağlanmıştır.

Tablodan da takip edilebileceği üzere Kalkınma Bakanlığı hanede yaşayan kişilerin işteki konumlarını esas alarak istihdam ve kullanılabilir gelire ilişkin veriler elde ederek; hanehalkı fertlerinin işteki durumlarına göre istihdam ve yıllık kullanılabilir iş gelirlerini yıllar itibariyle takip ettiği görülmektedir.

5.2.1.4.5. Net ele geçen ücretlerdeki gelişmeler

Kalkınma Bakanlığı net ele geçen ücrete ilişkin gelişmeleri, reel net ücret endeksi göstergesi ve bu göstergeye ilişkin alt göstergelerle yıllar itibarı ile izlemektedir. Aşağıdaki tablodan net ele geçen ücret gelişmeleri için kullanılan temel ve alt göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.8. Kalkınma Bakanlığının Net Ele Geçen Ücretlerdeki Gelişmeler Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ NET ELE GEÇEN ÜCRETLERDEKİ GELİŞMELER GÖSTERGELERİ	
REEL NET ELE GEÇEN ÜCRET ENDEKSİ	İşçi
	Kamu
	Özel
	Memur
	Asgari ücret

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGosterger.aspx> (27.02.2017).

Tablodan takip edilebileceği üzere Kalkınma Bakanlık çalışma yaşamında yer alan 4 ayrı statü ve asgari ücret için reel ücret endeksini hesaplayarak net ele geçen ücrete ilişkin gelişmeleri takip etmektedir.

5.2.1.5. Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerine İlişkin Gelişmeler

Kalkınma Bakanlığı organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi bölgelerine ilişkin gelişmeleri 3 temel gösterge kullanarak yıllar itibariyle takip etmektedir. Aşağıdaki tablodan organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi bölgelerine ilişkin gelişmeler için kullanılan temel göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.9. Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerine İlişkin Gelişmeler Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİNE İLİŞKİN GELİŞMELER GÖSTERGELERİ		
ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİNE İLİŞKİN GELİŞMELER	Organize sanayi bölgeleri için yapılan harcamalar	
	Bitirilen Organize Sanayi Bölgesi Projeleri	Adet
		Alan (hektar)
		Parsel sayısı
Küçük sanayi siteleri için yapılan harcamalar		

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”,
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

Tablodan Kalkınma Bakanlığının organize bölgeleri ve küçük sanayi siteleri için yapılan harcamalar ve tamamlanan organize sanayi siteleri projelerini adet, alan ve parsel sayısını göz önünde bulundurarak organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi bölgelerine ilişkin gelişmeleri takip ettiği görülmektedir.

5.2.1.6. Kitap, Kütüphanelerdeki Kitap ve Okuyucu Sayıları

Kalkınma Bakanlığı kitap, kütüphanelerdeki kitap ve okuyucu sayılarına ilişkin gelişmeleri¹²⁶ 3 temel göstereyle yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan bu temel göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.10. Kalkınma Bakanlığının Kitap, Kütüphanelerdeki Kitap ve Okuyucu Sayıları Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ KİTAP, KÜTÜPHANELERDEKİ KİTAP VE OKUYUCU SAYILARI GÖSTERGELERİ	
KİTAP, KÜTÜPHANELERDEKİ KİTAP VE OKUYUCU SAYILARI	Kütüphane Sayısı
	Kitap Sayısı
	Okuyucu sayısı

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”,
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

¹²⁶ Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, dipnot 127’de belirttiğimiz yöntemi bu başlık altında işletmemizin mümkün olmadığıdır. Kalkınma Bakanlığı kitap, kütüphanelerdeki kitap ve okuyucu sayılarına ilişkin gelişmeleri takip etmek için “kitap”, “kütüphane” ve “okuyucu sayılarını esas almakta ve başkaca bir başka gösterge de kullanmaktadır.

5.2.1.7. Spor

Kalkınma Bakanlığı spora ilişkin gelişmeleri 11 temel gösterge kullanarak yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan spora ilişkin temel göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.11. Kalkınma Bakanlığının Spor Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ SPOR GÖSTERGELERİ	
SPOR	Stadyum
	Futbol Sahası
	Spor Salonu
	Açık ve kapalı yüzme havuzu
	Açık spor sahaları (basketbol, voleybol, hentbol, tenis)
	Diğer spor tesisleri
	Lisanslı sporcu sayısı
	Faal sporcu sayısı
	Antrenör sayısı
	Hakem sayısı
	Spor kulübü sayısı

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının çeşitli spor tesislerini ve profesyonel anlamda sporla uğraşan kişileri (sporcu, hakem, antrenör) esas alarak spora ilişkin gelişmeleri takip ettiği görülmektedir.

5.2.1.8. Belediye Hizmetleri

Kalkınma Bakanlığı belediye hizmetlerine ilişkin gelişmeleri 3 temel gösterge kullanarak yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan belediye hizmetlerine ilişkin gelişmeler için kullanılan temel göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.12. Kalkınma Bakanlığının Belediye Hizmetleri Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ BELEDİYE HİZMETLERİ GÖSTERGELERİ	
BELEDİYE HİZMETLERİ	Belediye nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%)
	İçmesuyu yatırımları
	Kanalizasyon yatırımları

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının bir yörede yaşayan nüfusun toplum nüfus içindeki oranı, içmesuyu ve kanalizasyon yatırımlarından hareketle belediyelerin yıllar içindeki hizmetlerine ilişkin gelişmeleri takip ettiği görülmektedir. Bu tablo bir anlamda belediyelerin hizmet performanslarını da göstermektedir.

5.2.1.9. Bilim ve Teknoloji Göstergeleri

Kalkınma Bakanlığı bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeleri 12 temel gösterge ve temel göstergelere ilişkin alt göstergeler kullanarak yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan bilim ve teknoloji gelişmelerine ilişkin temel göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.13. Kalkınma Bakanlığının Bilim ve Teknoloji Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ BİLİM VE TEKNOLOJİ GÖSTERGELERİ		
BİLİM VE TEKNOLOJİ	AR-GE istatistikleri	
	AR-GE harcaması/GSYİH (%)	
	Toplam AR-GE harcaması (satın alma gücü paritesine göre)	
	Kişi başına düşen AR-GE harcaması (satın alma gücü paritesine göre)	
	AR-GE harcamalarını gerçekleştiren kesimlerin harcama oranları (%)	Ticari kesim
		Kamu
		Yükseköğretim
	AR-GE harcamalarını finanse eden kesimlerin katkı oranları (%)	Kamu
		Ticari kesim
		Yükseköğretim
		Diğer yurtiçi kaynaklar
	Yurtdışı kaynaklar	
	AR-GE personeli sayısı (tam zaman eşdeğeri)	
	AR-GE personeli sayısı (On bin İşgücüne Düşen)	
	Araştırmacı sayısı (On bin işgücüne düşen - lisans ve üstü derecede eğitilmiş)	
	AR-GE insan gücünün görev yaptıkları kesimlere göre dağılımı (%)	Yükseköğretim
		Kamu
		Ticari kesim
Uluslararası Bilimsel Atıf İndeksi İstatistikleri	Türkiye kaynaklı toplam makale sayısı	
	Türkiye'nin toplam makale sayısı açısından dünya ülkeleri sıralamasındaki yeri	
	Sosyal alanda makale sayısı	
	Türkiye'nin sosyal makale sayısı açısından dünya ülkeleri sıralamasındaki yeri	
Patent İstatistikleri	Yerli patent başvurusu sayısı	
	Kabul edilen yerli patent başvurusu sayısı	
	Onaylanan yabancı patent sayısı	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”,
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

5.2.1.10. İnşaat ve Kullanım İzinlerine Göre Konut Üretimi

Kalkınma Bakanlığı inşaat ve kullanım izinlerine göre konut üretimi gelişmeleri 2 temel göstergeyle yıllar itibariyle izlemektedir¹²⁷. Aşağıdaki tablodan inşaat ve kullanım izinlerine göre konut üretimi gelişmelerine ilişkin temel göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.14. Kalkınma Bakanlığının İnşaat ve Kullanım İzinlerine Göre Konut Üretimi Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ İNŞAAT VE KULLANIM İZİNLERİNE GÖRE KONUT ÜRETİMİ GÖSTERGELERİ	
İNŞAAT VE KULLANIM İZİNLERİNE GÖRE KONUT ÜRETİMİ	İnşaat İzni
	Kullanım İzni (Daire sayısı)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

Tablodan takip edilebileceği üzere, Kalkınma Bakanlığı inşaat izni ve daire olarak kullanılmasına müsaade edilen konutları esas alarak konut üretimi gelişmelerini yıllar itibariyle takip etmektedir.

5.2.1.11. Tüketici Kredilerinin Mal ve Hizmet Gruplarına Göre Dağılımı

Kalkınma Bakanlığı tüketici kredilerinin mal ve hizmet gruplarına göre dağılımı gelişmelerini 3 temel ve 3 temel göstergeye ilişkin alt göstergelerle yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan tüketici kredilerinin mal ve hizmet gruplarına göre dağılımı gelişmeleri için kullanılan temel ve alt göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.15. Kalkınma Bakanlığının Tüketici Kredilerinin Mal ve Hizmet Gruplarına Göre Dağılımı Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞI TÜKETİCİ KREDİLERİNİN MAL VE HİZMET GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI GÖSTERGELERİ	
TAŞIT KREDİSİ	Miktar
	Kişi Sayısı
KONUT KREDİSİ	Miktar
	Kişi Sayısı
TÜM KREDİLER	Miktar
	Kişi Sayısı

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

¹²⁷ Bu başlık için de “dipnot 128’deki kütüphanelerdeki kitap ve okuyucu sayılarına ilişkin” dipnot 128’deki aktarılan bilgiler geçerlidir.

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının mal ve hizmet gruplarına göre kredileri taşıt, konut ve tüm krediler şeklinde 3 gruba ayırarak ve bunları kişi ve miktar bazında sınıflandırarak bunlara ilişkin gelişmeleri yılar içinde takip ettiği görülmektedir.

5.2.1.12. Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Yıllık Gelirlerin Dağılımı

Kalkınma Bakanlığı hanehalkı kullanılabilir gelirine göre yıllık gelirlerin dağılımına ilişkin gelişmeleri takip edebilmek için 5 temel gösterge kullanmaktadır. Aşağıdaki tablodan bu 5 temel gösterge takip edilebilir.

Tablo 2.16. Kalkınma Bakanlığının Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Yıllık Gelirlerin Dağılımı Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞI HANEHALKI KULLANILABİLİR GELİRİNE GÖRE YILLIK GELİRLERİN DAĞILIMI GÖSTERGELERİ	
HANEHALKI KULLANILABİLİR GELİRİNE GÖRE YILLIK GELİRLERİN DAĞILIMI	Birinci yüzde 20
	İkinci yüzde 20
	Üçüncü yüzde 20
	Dördüncü yüzde 20
	Beşinci yüzde 20
	Gini katsayısı

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının hanehalkı kullanılabilir gelirine göre yıllık gelirlerin dağılımını toplumun her bir % 20’lik grupları için yıllar itibarı ile hesaplayarak, bu hesaplamalar sonucunda da Gini katsayısına ilişkin gelişmeleri takip ettiği görülmektedir.

5.2.2. Ekonomik Göstergeler

5.2.2.1. Milli Gelir

Kalkınma Bakanlığı milli gelirden meydana gelen değişimleri 7 temel gösterge ve temel göstergelere ilişkin alt göstergeler kullanarak yıllar itibarıyla izlemektedir. Aşağıdaki tablodan milli gelire ilişkin temel ve alt göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.17. Kalkınma Bakanlığının Milli Gelir Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ MİLLİ GELİR GÖSTERGELERİ		
1).GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HÂSILA 2).SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI 3). GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (CARİ FİYATLARIYLA) 4). GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HÂSILA (1998 FİYATLARIYLA)	Tarım, ormancılık ve balıkçılık	
	Sanayi	İmalat sanayi
		İmalat hariç sanayi
	Hizmetler	İnşaat
		Ticaret, ulaştırma ve konaklama
		Bilgi ve iletişim
		Finans ve sigorta faaliyetleri
		Gayrimenkul faaliyetleri
		Mesleki, İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri
		Kamu Yönetimi, Eğitim, İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri
Diğer hizmet faaliyetleri		
Vergi-Sübvansiyonlar		
Alıcı Fiyatlarıyla GSYH		
5).GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HÂSILA (HARCAMALAR YOLUYLA, CARİ FİYATLARLA)* 6). GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA (HARCAMALAR YOLUYLA, 1998 FİYATLARIYLA)	Yerleşik hanehalklarının Tüketimi	
	Devlet nihai tüketim harcamaları	
	Gayri safi sabit sermaye oluşumu	
	Stok değişimleri	
	Mal ve hizmet ihracatı	
	Mal ve hizmet ithalatı (Eksi)	
	GSYH	
	Toplam nihai yurtiçi talep	
7).BÜYÜME HIZLARI (HARCAMA KALEMLERİ)	Yerleşik hanehalklarının tüketimi	
	Devlet nihai tüketim harcamaları	
	Gayri safi sabit sermaye oluşumu	
	Mal ve hizmet ihracatı	
	Mal ve Hizmet İthalatı	
	GSYH	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Temel Ekonomik Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx> (01.03.2017).

* Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (harcamalar yoluyla, cari fiyatlarla) için cari fiyatlarla ve zincirlenmiş değer şeklinde iki ayrı hesaplama yapılmıştır. Belirtelim ki; toplam nihai yurtiçi talep hesaplaması hariç (zincirlenmiş değerde bunun için herhangi bir hesaplama yapılmamıştır) her parametre için cari fiyatlarla ve zincirlenmiş değer bakımından hesaplama yapılmıştır.

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının milli gelirden yıllar içinde meydana gelen değişimleri takip etmek için 1., 2. ve 3. temel göstergeleri tarım, ormancılık ve balıkçılık, sanayi ve hizmetler için yıllar itibariyle ayrı ayrı hesaplandığı ve 5., 6. ve 7. temel gösterge hesaplamalarında ise birçok ortak alt gösterge kullandığı görülmektedir.

5.2.2.2. Üretim

Kalkınma Bakanlığı üretime ilişkin gelişmeleri 4 temel gösterge ve bu göstergeler ilişkin alt göstergeler kullanarak yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan üretime ilişkin temel ve alt göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.18. Kalkınma Bakanlığının Üretim Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ ÜRETİM GÖSTERGELERİ		
1).AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ	Toplam Sanayi (aylık olarak ve tüm ayların ortalaması şeklinde hesaplanmaktadır)	
	Madencilik (aylık olarak ve tüm ayların ortalaması şeklinde hesaplanmaktadır)	
	Enerji (aylık olarak ve tüm ayların ortalaması şeklinde hesaplanmaktadır)	
	İmalat sanayi (aylık olarak ve tüm ayların ortalaması şeklinde hesaplanmaktadır)	
2). AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ (BİR ÖNCEKİ YILIN AYNI DÖNEMİNE GÖRE YÜZDE DEĞİŞME)	Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranı	Toplam imalat (aylık olarak ve tüm ayların ortalaması şeklinde hesaplanmaktadır)
		Dayanıklı Tüketim Malları (aylık olarak ve tüm ayların ortalaması şeklinde hesaplanmaktadır)
		Dayanıksız Tüketim Malları (aylık olarak ve tüm ayların ortalaması şeklinde hesaplanmaktadır)
		Tüketim Malları (aylık olarak ve tüm ayların ortalaması şeklinde hesaplanmaktadır)
		Ara Malları (aylık olarak ve tüm ayların ortalaması şeklinde hesaplanmaktadır)
		Yatırım Malları (aylık olarak ve tüm ayların ortalaması şeklinde hesaplanmaktadır)
3). YILLIK İMALAT SANAYİ KAPASİTE KULLANIM ORANI (ÜRETİM DEĞERİ İLE AĞIRLIKLANDIRILMIŞ)	Hububat	
	Baklagiller	
	Yağlı tohumlar	
	Sanayi bitkileri	
	Meyveler	
	Yumru bitkiler	
	Meyvesi yenen sebzeler	
	Tarım katma değeri	
4).TARIM ÜRETİMİ TEMEL ALANLAR*	Hububat	
	Baklagiller	
	Yağlı tohumlar	
	Sanayi bitkileri	
	Meyveler	
	Yumru bitkiler	
	Meyvesi yenen sebzeler	
	Tarım katma değeri	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Temel Ekonomik Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx> (01.03.2017).

*Tabloda tarım üretimine ilişkin temel alanlar verilmiş olup, temel alanların ayrıştırılmasına gidilmemiştir.

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının sanayi, madencilik, enerji, imalat sanayi ve tarımsal üretimi esas alarak yıllar itibariyle üretime ilişkin gelişmeleri takip ettiği görülmektedir.

5.2.2.3. Sabit Sermaye Yatırımları

Kalkınma Bakanlığı sabit sermaye yatırımlarına ilişkin gelişmeleri 11 ayrı temel gösterge ve temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan sabit sermaye yatırımlarına ilişkin temel ve alt göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.19. Kalkınma Bakanlığının Sabit Sermaye Yatırım Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ SABİT SERMAYE YATIRIM GÖSTERGELERİ			
1).SEKTÖRLER İTİBARIYLA SABİT SERMAYE YATIRIMLARI	Kamu sektörü	Tarım	
		Madencilik	
		İmalat	
		Enerji	
		Ulaştırma	
		Turizm	
		Konut	
		Eğitim	
		Sağlık	
	Özel Sektör	Diğer hizmetler	İktisadi Sosyal
		Tarım	
		Madencilik	
		İmalat	
		Enerji	
		Ulaştırma	
		Turizm	
		Konut	
Eğitim			
Sağlık			
Diğer hizmetler			
2).SABİT SERMAYE YATIRIMLARI	Konsolide Bütçe		
	Kit	İşletmeci	
	İller Bankası	Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar	
	Mahalli idareler		
	Döner sermayeli kuruluşlar		
	Sosyal güvenlik kuruluşları		
	Fonlar		
	İşsizlik sigortası fonu		
3).YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI (YÜZDE DAĞILIMI)	Belge sayısı (adet)	Madencilik	
	Sabit yatırım (milyon TL)	Tarım	
	İstihdam (kişi)	İmalat	
		Enerji	
4). YATIRIMIN TEŞVİK BELGELERİNİN BÖLGELER İTİBARIYLA DAĞILIMI (YÜZDE DAĞILIM)*		Hizmetler	

5).YATIRIMIN TEŞVİK BELGELERİNİN MAHİYETİNE GÖRE DAĞILIMI	Darboğaz Giderme		
	Entegrasyon		
	Komple Yeni Yatırım		
	Modernizasyon		
	Nakil		
	Tamamlama		
	Tevsi		
	Ürün Çeşitlendirme		
	Diğer		
6).BİR VE DAHA FAZLA DAİRELİ İKAMET AMAÇLI BİNALAR (BELEDİYELERCE VERİLEN İNŞAAT RUHSATNAMELERİNE GÖRE)	Sayı (adet)	Kamu	
		Özel	
7).BİR VE DAHA FAZLA DAİRELİ İKAMET AMAÇLI BİNALAR (BELEDİYELERCE VERİLEN YAPI KULLANIM İZİN KÂĞITLARINA GÖRE)	Yüzölçümü (Bin m ²)	Yapı kooperatifi	Kamu
			Özel
8).OFİS VE TOPTAN PAREKENDE TİCARET BİNALARI (BELEDİYELERCE VERİLEN İNŞAAT RUHSATNAMELERİNE GÖRE)	Değer (Milyar TL)	Yapı kooperatifi	Kamu
			Özel
9).OFİS VE TOPTAN-PAREKENDE TİCARET BİNALARI (BELEDİYELERCE VERİLEN YAPI KULLANIM İZİN KÂĞITLARINA GÖRE)	Değer (Milyar TL)	Yapı kooperatifi	Kamu
			Özel
10). SANAYİ BİNALARI (BELEDİYELERCE VERİLEN İNŞAAT RUHSATNAMELERİNE GÖRE)			
11). SANAYİ BİNALARI (BELEDİYELERCE VERİLEN YAPI KULLANIM İZİN KÂĞITLARINA GÖRE)			

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Temel Ekonomik Göstergeler”,

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx> (01.03.2017).

* Yatırımın teşvik belgelerinin bölgeler itibariyle dağılımında tarım, imalat, madencilik, enerji ve hizmetler için belge sayısı, sabit yatırım ve istihdam Türkiye 7 bölgeye ayrılarak (1., 2., 3., 4., 5., 6. ve muhtelif bölgeler) hesaplanmaktadır.

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının sabit sermayeye ilişkin gelişmeleri yıllar itibariyle takip edebilmek için sabit sermaye yatırımlarını kamu ve özel sektör, konsolide bütçe ve bazı kamu tüzel kişiliğine ait kurum ve kuruluşları için hesapladığı, yatırım teşvik belgelerini sektörel, bölgesel ve mahiyetine göre dağılımını ve

belediyelerce inşaat ruhsatı ve yapı kullanım izinleri verilen konutların, ofis ve toptan parekende binalarının ve sanayi binalarının sayısını esas aldığı gömülmektedir.

5.2.2.4. Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi

Kalkınma Bakanlığı dış ticaret ve ödemeler dengesine ilişkin gelişmeleri 26 temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle yıllar itibariyle izlemektedir. Kalkınma Bakanlığının dış ticaret ve ödemeler dengesi için kullandığı temel göstergeler aşağıdaki tablodan takip edilebilir¹²⁸.

Tablo 2.20. Kalkınma Bakanlığının Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞI DIŞ TİCARET VE ÖDEMELER DENGESİ GÖSTERGELERİ	
DIŞ TİCARET VE ÖDEMELER DENGESİ	Ödemeler dengesi
	İthalat
	İthalat Fiyat Endeksi (2010=100)
	Seçilmiş Fasıllara Göre İthalat
	İthalatın Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı (SITC, Rev.3)
	İthalatın Sektörel Dağılımı (ISIC, Rev.3)
	İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Aylık)
	İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı
	İthalatın Ükelere Göre Dağılımı
	Ham Petrol İthalatı (CIF)
	İhracat
	İhracat Fiyat Endeksi (2010=100)
	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Seçilmiş Fasıllara Göre İhracat
	İhracatın Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı (SITC, Rev.3)
	İhracatın Sektörel Dağılımı (ISIC, Rev.3)
	İhracatın Ükelere Göre Dağılımı
	İşçi Gelirleri
	Gelen Turist Sayısı
	Seyahat Geliri
	Uluslararası Rezervler
	Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yıllara Göre Dağılımı
	Doğrudan Yatırımların (Sermaye) Sektörel ve Coğrafi Dağılımı
	Dış Borçlar
	Aylık Ortalama Döviz Kurları
	Reel Kur Endeksi (1987=100)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Temel Ekonomik Göstergeler”,
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx> (01.03.2017).

¹²⁸ Kalkınma Bakanlığı dış ticaret ve ödemeler dengesi temel göstergelerine ilişkin çok sayıda alt gösterge kullanmaktadır. Ancak bu alt göstergelerin tamamını çalışma içinde vermek çalışmanın amacını aşacağından sadece temel göstergeleri vermekle yetinilmiştir.

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının dış ticaret ve ödemeler dengesine ilişkin gelişmeleri ödemeler dengesi, ithalat, ihracat, ülkeye giren döviz gelirleri ve vb. göstergelere ilişkin hesaplamalarla takip ettiği görülmektedir.

5.2.2.5. Parasal ve Mali Gelişmeler

5.2.2.5.1. Para, banka ve sermaye piyasası

Kalkınma Bakanlığı para, banka ve sermaye piyasasına ilişkin gelişmeleri 17 temel gösterge ve bu temel göstergeye ilişkin alt göstergelerle yıllar itibariyle izlemektedir. Para, banka ve sermaye piyasasına ilişkin temel göstergeler aşağıdaki tablodan takip edilebilir¹²⁹.

Tablo 2.21. Kalkınma Bakanlığının Para, Banka ve Sermaye Piyasası Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞI PARA, BANKA VE SERMAYE PİYASASI GÖSTERGELERİ	
PARA, BANKA VE SERMAYE PİYASASI	Başlıca Parasal Göstergeler
	Parasal Göstergelerle İlgili Oranlar
	Merkez Bankası Analitik Bilançosu
	Para Arzları
	Para ve Mevduat Çarpanları
	Paranın Dolaşım Hızları
	Krediler
	TL Mevduatlar
	Döviz Tevdiat Hesapları
	Altın Fiyatları
	İkinci El Piyasa İşlemlerinin Bankalar ve Aracı Kurumlar Bazında Dağılımı
	Kesimlere Göre İhraç Edilen Menkul Değerler
	Kredi ve Tasarruflara Uygulanan Faiz Oranları
	İç Borçlanma Faiz Oranları ve Vade Yapısı
	Para Piyasaları
	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Bileşik Endeksi
	Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Temel Ekonomik Göstergeler”,
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx> (01.03.2017).

¹²⁹ Kalkınma Bakanlığı para, banka ve sermaye piyasası temel göstergelerine ilişkin çok sayıda alt gösterge kullanmaktadır. Ancak bu alt göstergelerin tamamını bu çalışma içinde vermek çalışmanın amacını aşacağından sadece temel göstergeleri vermekle yetinilmiştir.

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının para, banka ve sermaye piyasasına ilişkin gelişmeleri yıllar itibariyle takip edebilmek için parasal göstergeler, para ve mevduat çarpanı ve döviz tevdiat hesapları gibi temel göstergeleri kullandığı görülmektedir.

5.2.2.5.2. Kamu finansmanı

Kalkınma Bakanlığı kamu finansmanına ilişkin gelişmeleri 8 temel gösterge ve göstergelere ilişkin alt göstergelerle yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan kamu finansmanına ilişkin temel göstergeler takip edilebilir¹³⁰.

Tablo 2.22. Kalkınma Bakanlığının Kamu Finansmanı Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞI KAMU FİNANSMANI GÖSTERGELERİ	
KAMU FİNANSMANI	Konsolide Bütçe/Merkezi Yönetim Bütçesi Özeti (Başlangıç Ödeneği)
	Konsolide Bütçe/Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmeleri
	Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmeleri
	Merkezi Yönetim Bütçesi Aylık Tahsilatı
	Merkezi Yönetim Bütçesi Aylık Harcamaları
	İç Borç Stoku
	İşletmeci KİT'ler Hakkında Özet Bilgiler
	Genel Devlet Toplam Gelir ve Harcamaları

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, "Temel Ekonomik Göstergeler", <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx> (01.03.2017).

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının kamu finansmanına ilişkin gelişmeleri yıllar itibariyle takip edebilmek için konsolide bütçe, merkezi yönetim bütçesi, iç borç stoku ile devletin toplam ve genel harcamalarına ilişkin hesaplamaları ve işletmeci KİT'lere ilişkin özet bilgileri kullandığı görülmektedir.

5.2.2.5.3. Fiyatlar

Kalkınma Bakanlığı fiyatlara ilişkin gelişmeleri 21 temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan fiyatlara ilişkin temel göstergeler takip edilebilir¹³¹.

¹³⁰ Kalkınma Bakanlığı kamu finansmanı temel göstergelerine ilişkin çok sayıda alt gösterge kullanmaktadır. Ancak bu alt göstergelerin tamamını çalışma içinde vermek çalışmanın amacını aşacağından sadece temel göstergeleri vermekle yetinilmiştir.

¹³¹ Kalkınma Bakanlığı fiyatlar temel göstergelerine ilişkin çok sayıda alt gösterge kullanmaktadır. Ancak bu alt göstergelerin tamamını bu çalışma içinde vermek çalışmanın amacını aşacağından sadece temel göstergeleri vermekle yetinilmiştir.

Tablo 2.23. Kalkınma Bakanlığının Fiyat Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ FİYAT GÖSTERGELERİ	
FİYAT	Üretici Fiyat Endeksindeki Gelişmeler(2003=100)(TÜİK)
	Tüketici Fiyat Endeksindeki Gelişmeler (2003=100)(TÜİK)
	Tüketici Fiyatları Endeksi (2003=100)(TÜİK)
	Tüketici Fiyatları Endeksi (2003=100)(TÜİK)(Aylık Yüzde Değişme)
	Tüketici Fiyatları Endeksi (2003=100)(TÜİK)(Bir Önceki Yıl Sonu Endeksine Göre Yüzde Değişme)
	İç Borç Stoku
	Tüketici Fiyatları Endeksi (2003=100)(TÜİK)(Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Yüzde Değişme)
	Tüketici Fiyatları Endeksi (2003=100)(TÜİK)(Yıllık Ortalama Yüzde Değişme)
	Üretici Fiyatları Endeksi (2003=100)(TÜİK)
	Üretici Fiyatları Endeksi (2003=100)(TÜİK)(Aylık Yüzde Değişme)
	Üretici Fiyatları Endeksi (2003=100)(TÜİK)(Bir Önceki Yılı Sonu Endeksine Göre Yüzde Değişme)
	Üretici Fiyatları Endeksi (2003=100)(TÜİK)(Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Yüzde Değişme)
	Üretici Fiyatları Endeksi (2003=100)(TÜİK)(Yıllık Ortalama Yüzde Değişme)
	Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri (2003=100)
	Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri (2003=100)(Aylık Yüzde Değişme)
	Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri (2003=100)(TÜİK)(Bir Önceki Yıl Sonu Endeksine Göre Yüzde Değişme)
	Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri(2003=100)(TÜİK)(Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Yüzde Değişme)
	Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri (2003=100)(TÜİK)(Yıllık Ortalama Yüzde Değişme)
	Fiyat Endeksleri (İstanbul Ticaret Odası)(1963=100)
	Fiyat Endeksleri (İstanbul Ticaret Odası)(1963=100)(Bir Önceki Yılın Aynı Ayına ve Yıl Sonu Endeksine Göre Yüzde Değişme)
Fiyat Endeksleri (İstanbul Ticaret Odası)(1963=100)(Bir Önceki Yılın Aynı Ayına ve Yıl Sonu Endeksine Göre Yüzde Değişme)	
Uluslararası Mal Fiyatları	
Seçilmiş Ürünlerin İç ve Dış Fiyatları	
Genel Devlet Toplam Gelir ve Harcamaları	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, “Temel Ekonomik Göstergeler”,
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx> (01.03.2017).

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının fiyata ilişkin gelişmeleri yıllar itibariyle takip edebilmek için üretici, tüketici fiyat endeksine ve özel kapsamlı TÜFE göstergelerine ilişkin hesaplamaları ile uluslararası mal fiyatları, seçilmiş ürünlerin iç ve dış fiyatlarını ve devletin toplam gelir ve harcamalarını esas aldığı görülmektedir.

5.2.2.6. İktisadi Sektördeki Gelişmeler

Kalkınma Bakanlığı iktisadi sektöre ilişkin gelişmeleri 3 temel gösterge ve bu temel göstergelere ilişkin alt göstergelerle yıllar itibariyle izlemektedir. Aşağıdaki tablodan iktisadi sektör gelişmelerine ilişkin temel ve bu temel göstergeler ve alt göstergeler takip edilebilir.

Tablo 2.24. Kalkınma Bakanlığının İktisadi Sektördeki Gelişmeler Göstergeleri

KALKINMA BAKANLIĞININ İKTİSADİ SEKTÖRDEKİ GELİŞMELER GÖSTERGELERİ			
YURTIÇİ İŞGÜCÜ PİYASAINDA GELİŞMELER	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus		
	İşgücüne Katılma Oranı		
	Sivil İşgücü	Sivil İstihdam	
		İşsiz	
		İstihdam Oranı (%)	
		İşsizlik Oranı (%)	
		Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)	
		Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (%)	
		Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)	
	Sivil İstihdamın Sektörel Dağılımı	Tarım	
		Sanayi	
		Hizmetler	İnşaat
		Tarım dışı istihdam	
	Sivil İstihdamın Sektörel Dağılımı (Bir önceki yılın aynı dönemine göre değişme)		
Merkezi Yönetim Bütçesi Aylık Harcamaları			
İç Borç Stoku			
İşletmeci KİT'ler Hakkında Özet Bilgiler			
Genel Devlet Toplam Gelir ve Harcamaları			
TUİK İSTATİSTİKLERİ	Başvuranlar	Kadın	
		Erkek	
	Açık işler		
	İşe yerleştirilenler		
	Kayıtlı işsizler	Erkek	
		Kadın	
	Yurtdışına gönderme	Erkek	
	Kadın		
TOPLAM SANAYİDE BİRİM ÜCRET ENDEKSİ (ÇALIŞILAN SAATE GÖRE) (2010=100)	Toplam Sanayide Birim Ücret Endeksi (Çalışılan Saate Göre) (2010=100)	Çalışılan Saat Endeksi (Yıllar itibarı ile)	
		Üretim Endeksi (Yıllar itibarı ile)	
		Saatlik İşgücü Verimi (Yıllar itibarı ile)	
		Saatlik İşgücü Maliyet Endeksi (Yıllar itibarı ile)	
		Nominal Birim Ücret Endeksi (Yıllar itibarı ile)	
		TÜFE endeksi (Yıllar itibarı ile)	
		Dolar Kuru Endeksi (yıllar itibarı ile)	
		Reel Birim ücret endeksi	TL
			Dolar
			Euro

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, "Temel Ekonomik Göstergeler", <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx> (01.03.2017).

Tablodan, Kalkınma Bakanlığının iktisadi sektöre ilişkin gelişmeleri yıllar itibariyle takip edebilmek için istihdama ilişkin verileri; istihdama ilişkin yurtiçi işgücü piyasasındaki verileri ve TÜİK istatistiklerini ve toplam sanayide birim ücret endeksinin çeşitli alanlara ilişkin hesaplamaları kullandığı görülmektedir.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KAMUSAL SOSYAL YARDIM SİSTEMİ

1. TÜRKİYE'DE KAMU SOSYAL YARDIMLARA GENEL BAKIŞ

1.1. TÜRKİYE'DE KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARIN DOĞUŞU VE GELİŞİM SEYRİ

Türkiye’de kamusal sosyal yardımlara ilişkin ilk düzenleme İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyetinin oluşturulmasıdır. Cemiyet, henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce, sosyal hizmet ve sosyal yardım anlayışının birlikte benimsendiği bir anlayış ekseninde şekillendirilmiştir. Bugün Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olarak anılan Cemiyet 6 Mart 1917 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Ankara’nın başkent olmasının ardından, Ankara Himaye-i Etfal Cemiyetinin kurulup (1923) güçlenmesiyle İstanbul’daki HEC’in çalışmalarına son verilmiş ve dernek Ankara yapılanmasıyla daha sonraki çalışmalarını sürdürmüştür.

Muhtaç vatandaşların çocuklarının muayene ve tedavilerini gerçekleştirme, para yardımı, yiyecek ve süt dağıtımını yürütme kurumun üstlendiği sosyal yardımlara ilişkin faaliyetlerinden bazılarıdır. Belirtelim ki; Cemiyet gerek sosyal hizmetlere gerekse sosyal yardımlara ilişkin faaliyetlerini yürütebilmek için bağışlar yoluyla finansmanı, önemli gelir kalemlerinden biri olarak kabul etmiş ve bu doğrultuda örneğin 1923 yılında hem Bolu milletvekili hem de Cemiyet’in Başkanı sıfatıyla Fuat Umay ABD’de yaşayan Türklerden yardım toplamak amacıyla ABD’ye gitmiştir¹.

Cumhuriyet’in ilanından sonra ülkenin ilk sistemli Anayasası² Teşkilatı Esasiye 1924’te yürürlüğe girmiş ve bu Anayasa’da kamusal sosyal yardımlara ilişkin bir düzenleme, Anayasasının 74. maddesi ile topraksız köylülerin toprak sahibi yapmaya ilişkin düzenleme olmuştur. Bunun dışında muhtaç kimselere ilişkin herhangi bir düzenlemeye Anayasada yer verilmemiştir.

Cumhuriyet döneminde genelde köylüler muhtaç kişiler olarak kabul ediliyordu. İşte bu doğrultuda ülke nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturan köylüyü köyünde tutma

¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Tarihçe”, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/hakkimizda/tarihce> (31.05.2017).

² Cahit Talas, Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1992, s. 64.

çabası, köylüye yönelik sosyal yardımların hayata geçirilmesini zorunlu hale getiriyordu³.

Atatürk'ün en çok önemseydiği politikalar arasında yer alan toprak reformuna ilişkin olarak 1929 yılında TBMM'nin açılışında Atatürk şunları dile getirmekteydi; "...çiftçiye toprak vermek de hükümetin sürekli izlemesi gereken bir durumdur. Çalışan Türk köylüsüne işleyebileceği kadar toprak sağlamak, ülkenin üretimini zenginleştirecek başlıca çarelerdendir."⁴ İşte bu amaç doğrultusunda 1924 Anayasasına 1937'de toprak reformuna ilişkin düzenlemeler eklenmiş, Atatürk'ün vefatından sonrada reformun hayata geçirilmesi İsmet İnönü tarafından (1938-1950) devam ettirilmiş fakat bu reform gerçekleştirilememiştir⁵.

Diğer taraftan, muhtaçlığın sadece köyde yaşayan halka indirgenmesi şehirde yaşayan muhtaçlara ilişkin sosyal yardımları hayata geçirme fikrini zayıflatmıştır. Ayrıca bu fikre Osmanlı İmparatorluğu'nun kadim geleneklerinden vakıf ve hayırseverlik fikrinin eklenmesiyle, yoksul bir devletin muhtaçlıkla mücadelede etkin politikalar üstlenemeyeceği fikri içselleştirilmiştir⁶. Nitekim devletçi dönemde kamusal sosyal yardımlara ilişkin toprak reformu girişimi dışında bizim izlerini sürebildiğimiz sadece iki düzenleme mevcuttur.

Düzenlemelerden ilki; 1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'dur⁷. Toplamda 309 maddeden oluşan Kanunda 3 ayrı maddede ve oldukça dar bir kapsamda kamusal sosyal yardımlara ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Buna göre Kanununun 75. maddesinde kuduz bir köpek tarafından ısırılan kimselerin muhtaç olması halinde, bu kimselerin yol masraflarının öncelikle belediye ve köy sandıkları tarafından karşılanması kararlaştırılmış ve sandıkların buna gücü yetmediği takdirde de

³ Ayşe Buğra, Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 98-99.

⁴ Talas, "Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi", a.g.e., s. 66. Nitekim daha toprak reformuna ilişkin Anayasal düzenleme yapılmadan önce devletin vergi gelirlerinin beşte birini oluşturan Aşar vergisi 1925 yılında kaldırılmıştır. Bu verginin yarattığı boşluğu doldurmak içinde tüketim mallarına yönelik dolaylı verdiler artırılmıştır. Köylü halka ilişkin düzenlemeler bununla sınırlı kalmamıştır. 1929 krizinin yarattığı etkiler doğrultusunda 1932 yılında köylü halka yönelik destek alımları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Anayasal düzenlemeden önce 1934 yılında, ekmeğe konulan ekmeğe vergisiyle de köylü halkın muhtaçlığının öncelikli politikalar arasında yer aldığı sinyalleri verilmiştir (Bilsay Kuruç, Belgelerle Türkiye İktisat Politikası, C. 2, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1993, s. 85-86.

⁵ Talas, "Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi", a.g.e., s. 67.

⁶ Buğra, "Kapitalizm, Yoksulluk Ve Türkiye'de Sosyal Politika", a.g.e., s. 100.

⁷ "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" 06.05.1980 tarih ve 1489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

bunun devlet tarafından karşılanacağı karara bağlanmıştır. Kanunun 210. maddesinde ise şifa niyetine kaplıcalardan yararlanmak isteyenlerden bu hizmetin karşılığı olarak alınan resimlerin muhtaç kimselerden alınmayacağı karara bağlanarak, muhtaç kişilerin bu yolla tedavilerinin ücretsiz sağlanması kararlaştırılmıştır. Muhtaçlara ilişkin bir diğer düzenleme kadınlara ilişkin olup, muhtaç kadınların doğumlarını gerçekleştirmede hükümet, belediye doktorları ve ebeler karşılıksız yardım etmekle sorumlu kılınmıştır. Kanunla kamusal sosyal yardımlara ilişkin son düzenleme Kanunun 83. maddesi ile. Kanunun 76. maddesinde yer alan düzenlemeye atıfla 83. maddede; bulaşıcı veya salgın hastalığa yakalananların yaptıkları işi icradan geçici bir süre men edilecekleri ve men edilenlerin muhtaç kimseler olması halinde bu süre zarfında gerek kendilerinin gerekse ailelerinin işlerinin hükümet tarafından karşılanacağı kararlaştırılmıştır.

Kamusal sosyal yardımlara ilişkin ikinci düzenleme; 11 Ağustos 1941 tarih ve 4109 sayılı Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun'dur⁸. Bu Kanunla barış ve savaş zamanlarında belediyelerce ihtiyaç sahibi muhtaç asker ailelerine yönelik yardım yapılması kararlaştırılmıştır (m. 1). Halen yürürlükte olan Kanun, Türkiye Cumhuriyeti dönemi kanunlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir.

1946 yılında çok partili hayata geçiş ve Demokrat Partinin başa gelmesiyle birlikte, parti devletçiliği ilke olarak benimsemiştir. Nitekim parti programında bu ilkeye 17. maddede yer verilmiştir. Parti için devletçilik ilkesinin anlamı; iktisadi alanda boşluğu doldurma ve iş hacmini genişleterek vatandaşların geçim ve sosyal refah seviyesini yükseltmek için devletin ekonomik faaliyetlere girişmesi ve devletin düzenleyici olarak görev üstlenerek, özel girişim ve sermayeye ilişkin düzenlemeleri bizzat kendisinin gerçekleştirmesidir. Maddenin devamında ise devletçilik ilkesinin sınırlarını belirleyen çizginin ekonomik şartlar ve ihtiyaçlar olduğu belirtilmiştir⁹.

Ancak parti ilk hükümet programından itibaren daha çok liberal zeminde bir siyaset anlayışı gütmüş¹⁰ ve devletçilik anlayışının kamusal sosyal yardımlara yansımaları çok sınırlı düzeyde olmuştur. Nitekim partinin başta olduğu 1960 yılına kadar hayata geçirilen sosyal yardımlara ilişkin tespit edebildiğimiz tek düzenleme 1955 tarihli

⁸ "4109 sayılı Kanun" 15.08.1941 tarih ve 4887 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁹ TBMM Kütüphanesi, "Demokrat Parti Programı-1946", <http://hdl.handle.net/11543/917> (01.06.2017).

¹⁰ Talas, "Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi", a.g.e., s. 135.

Hastaneler Talimatnamesidir¹¹. Talimatnamenin ikinci kısımda, kamusal sosyal yardımlara ilişkin iki ayrı hükme 4. maddenin birinci fıkrasında yapılan düzenlemeyle yer verilmiştir. Buna göre, muhtaç kadınların doğurmuş oldukları çocuklar için hastanelerce bir takım kundak verilebileceği (m. 4/1-a) şeklinde ilk düzenleme lohusa kadınlara yönelik olarak düzenlenmiştir. Muhtaç olanların tedavisinin ‘fakrühâl kâğıdı’ ile yapılabileceği, bu vesikaya sahip olmayan muhtaçların tedavisinin yapılıp yapılamayacağına karar vermede yetkili kişilerin hastane başhekimleri olduğu (m. 4/1-c) şeklindeki düzenleme ise kamusal sosyal yardımlara ilişkin olarak talimatnamede yer alan ikinci düzenlemedir.

1960-1965 yılları Türkiye açısından sık sık hükümet değişimlerinin yaşandığı istikrarsız bir dönemdir. Ancak Türkiye’de kamusal sosyal yardımlar açısından ayrı bir öneme sahip olan 1961 Anayasası bu dönemde yürürlüğe konmuştur. 1961 Anayasası ile devletin nitelikleri arasında “sosyal bir hukuk devleti” (md. 2) ilkesine yer verilerek *sosyal yardımlara ilk kez anayasal bir nitelik kazandırılmıştır*. Bu düzenlemeyle paralel olarak Anayasa’nın 10. maddesindeki “Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adâlet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlıyan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddî ve mânevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.” düzenlemeyle sosyal haklar/düzenlemeler konusunda devlete normatif bir sorumluluk yüklenmiştir. Devletin bu normatif sorumluluğunun bir gereği olarak da Anayasanın 48. maddesiyle herkesin sosyal güvenlik hakkının olduğu, bu hakkı sağlamada bir ayağının da sosyal yardımlar olduğunun belirtilmesi ve sosyal yardım teşkilatını kurmak ve kurdurmanın devletin görevleri arasında sayılmasıyla devlete bu yönde gerekli tedbirleri alma ve sosyal yardımlara ilişkin gerekli teşkilatlanmayı sağlama görevi verilmiştir.

Sosyal yardımlara anayasal nitelik kazandırılması ve 1965-1971’li yıllarda tek bir hükümet ülkemizde varlık göstermesine rağmen, ihtiyaç sahibi muhtaç vatandaşların bu muhtaçlıklarından kurtarılmasında doğrudan bir politika geliştirilmemiştir. 1970’lere kadar süregelen “devletçi kalkınma modeli” çerçevesinde ulusal çapta sağlanacak ekonomik büyüme ve hayata geçirilecek kalkınma politikalarıyla ihtiyaç sahibi muhtaç

---

¹¹ “Hastaneler Talimatnamesi”, 04.04.1955 tarih ve 8972 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

vatandaşların muhtaçlık durumları orta ve uzun dönemde kendiliğinden çözülecek ya da ortadan kalkacak bir problem olarak görülmüştür¹².

Diğer taraftan 1971-1980 yılları arasında yine sık sık hükümet değişikliklerinin olduğu bir dönem olmasına rağmen gerek o dönem itibariyle gerekse kamusal sosyal yardımlar açısından önemli denilebilecek düzenlemelerden biri olan 01.07.1976 tarih ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun¹³ yürürlüğe girmiştir. Ancak 2022 sayılı Kanunla sadece yaşlı ve engelli vatandaşlar kapsama alınmış ve bu yönüyle Kanun dar kapsamlı bir kamusal sosyal yardım düzenlemesi olmuştur. Kanunun bu dar kapsamlı şekillenmesinde ise Kalkınma Planının sosyal yardımlara ilişkin içerdiği anlayış etkili olmuştur¹⁴.

1980'li yıllar ise Türkiye açısından ciddi dönüşümlerin yaşandığı bir kavşak noktası niteliğini taşımaktadır. Öncelikle 1970'li yılların ortalarından itibaren petrol fiyatlarındaki şoklar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik bunalımlara yol açmıştır. Bu krizlere çare olarak düşünülen neoliberalizme dayalı istikrar politikalarının önu ülkemizde 24 Ocak 1980 kararları ile açılmıştır¹⁵. Belirtelim ki; dışa dayalı sermayenin de önünü açan bu kararlarla, sermaye lehine uygulanan politikaların çeşitli kesime yansımaları ise farklı olmuştur. Bu politikaların tarıma yansımaları, tarıma verilen sübvansiyonların kaldırılması ve tarım ürünlerine ticari liberalizasyonun uygulanması şeklinde olmuştur. Uygulan politikalar tarımda ciddi verimlilik düşüşlerine yol açarak, geçmişte 1950'li yıllarda başlayan köyden kente göç dalgasının bu dönemde artarak devam etmesine sebep olmuştur¹⁶. Şehir nüfusuyla köy nüfusunun birbirine eşitlenerek bir dönüm noktasının yaşandığı 1980'li yılların ortasından itibaren ise kentli nüfus sürekli artmıştır. Kentlerde yaşanan nüfus artışı aile yapısında da değişimlere yol açarak, geniş ailelerin yerini çekirdek ailelere bırakmaya başlamıştır. Aile yapısında

¹² Hüseyin Gül ve diğerleri, "Kentsel Yoksullukla Mücadele Amaçlı Kamu Politikası Geliştirme ve Bir Model Önerisi", *IV. Aile Şurası: Aile ve Yoksulluk Bildirileri*, Ankara: Başbakanlık Aile Kurumu Başkanlığı Yayını, 2004, s. 95-96.

¹³ "2022 sayılı Kanun" 10.07.1976 tarih ve 15642 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁴ Gökhan Kalağan, "Türkiye'de 1980 Sonrası Bürokratik Dönüşüm: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta, 2009, s. 220.

¹⁵ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002*, 8.baskı, Ankara, İmge Kitapevi, 2004, s.147-148, 171.

¹⁶ Bu dönemde Güneydoğu'da yaşanan terörün de köylerden kentlere göç dalgasının nedenleri arasında olduğu unutulmamalıdır.

yaşanılan değişim; muhtaçlığı kontrol altında tutmada oldukça etkili olan kişisel ilişkilerin niteliğinin değişimi olarak okunabilir. Bu anlamda, tarımda ortaya çıkan çözülme sonucu şehirlere akın edenlerin topluma entegre olmasını sağlayan mekanizmanın çözülmesi¹⁷, muhtaçlık problemini artık daha fazla görünür kılmıştır. Nitekim 1982 Anayasasında¹⁸ kamusal sosyal yardımlara kapsamlı olarak yer verilmesine rağmen, kamusal sosyal yardımların kapsamlı bir şekilde düzenlenmesi Anayasadan 4 yıl sonra, 3294 sayılı Kanunla olmuştur.

Kamusal sosyal yardımların kurumsal ve mali yapısı şekillendiren¹⁹ 3294 sayılı Kanunla, kamusal sosyal yardımların hem kapsamı genişlemiş, hem de (ve daha önemlisi) yardımların ihtiyaç sahibi muhtaç vatandaşlara ulaştırılmasında süreklilik sağlanmıştır²⁰.

Diğer taraftan, 03.07.1992 tarih ve 3816 sayılı “Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanunun” bu dönemde hayata geçirilen bir diğer önemli düzenlemedir. Kanunla, sosyal güvenceden yoksun muhtaç vatandaşların yataklı tedavileri ile ayakta tedavi ve ilaç giderlerinin devlet eliyle karşılanması yönünde güvence sağlanmıştır.

Türkiye’de başlayan neoliberal istikrar politika yönelimlerinin etkisi 1989-2002 yıllarında daha da belirginleşmeye başlamıştır. Nitekim 1989 yılında sermaye hareketlerine ilişkin kısıtlar kaldırılmış ve dış ticaret politikalarına ilişkin liberalleşmenin son ayağı olan Avrupa Birliği-Türkiye Gümrük Birliği 1995 yılında hayata geçirilmiştir. 1980’li yıllarda başlayan neoliberal ekonomi politikalara bu yeni öğelerin eklenmesiyle, Türkiye’de istikrarsız bir ekonomik büyüme dalgası hakim olmaya ve sermaye hareketlerinde büyük dalgalanmalar yaşanmaya başlamıştır. Dolayısıyla 1994, 1999 ve 2001 yıllarında milli gelirden ciddi oranlarda (% 6 ile % 9,5 arasında) düşüşler yaşanmıştır²¹. Bunun topluma yansımaları ise; hızla fakirleşen ve muhtaç duruma düşen halk ve dış borçları katlanarak artan bir Türkiye ekonomisi şeklinde olmuştur.

¹⁷ Buğra, “Kapitalizm, Yoksulluk...”, a.g.e., s. 201-202.

¹⁸ 1982 Anayasasında kamusal sosyal yardımlara ilişkin yer alan düzenlemelere “kamusal sosyal yardımlara ilişkin hukuki düzenlemeler” başlığı altında verilecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz;

¹⁹ Volkan Yılmaz ve Burcu Yakut Çakar, “Türkiye’de Merkezi Devlet Üzerinden Yürütülen Sosyal Yardımlar”, Dayanışma Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Ekim-Aralık, Ankara, 2008, s. 2;

²⁰ Kalağan, a.g.e., s. 217.

²¹ Boratav, “Türkiye İktisat Tarihi...”, a.g.e., s. 171-172.

2002 yılı için Türkiye’yi resmeden 3 temel ögeden bahsetmek mümkündür. İlki; dış borçlarını ödemek için IMF’den borç alacak olan Türkiye’ye IMF’nin önerdiği politikalar arasında sosyal güvenliğin bir ayağı olarak kamusal sosyal yardımların taşıdığı önceliktir²².

2002 yılında Türkiye’yi resmeden ikinci öge; Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler içinde 2001 krizinin gerçek anlamda bir kapitalist kriz olarak kabul edilmesidir. Çünkü kriz dış dünyaya entegre olma çabasıyla sermaye lehine politikalar hayata geçiren bir ülkede gerçekleşen bir kriz olma özelliğinin yanı sıra, piyasa ekonomisinin büyük oranda arttığı bir ortamda yaşanan bir krizdi. Türkiye’de bu kriz ortamında derinleşen muhtaçlık sorunu, devleti bu alanda sorumluluk almaya zorlamıştır²³.

2002 yılında Türkiye’yi resmeden üçüncü öge ise; Türkiye’nin Avrupa Birliğiyle ilişkileri doğrultusunda, Avrupa Birliğine uyum sürecinin yarattığı zihniyet değişikliğidir²⁴.

Ülkemizde kamusal sosyal yardımlar açısından önemli gelişmelerin yaşandığı 2002 yılında hayata geçirilen kamusal sosyal yardım düzenlemeleri Dünya Bankası aracılığıyla hayata geçirilmiştir. Dünya Bankası, 2000/2001 Dünya Kalkınma Raporunda, Türkiye’de kamusal sosyal yardımlara duyulan ihtiyaca ilişkin olarak; 2001 Şubat Krizi sonrasında kişilerin kendi imkânları ile üstesinden gelemeyecekleri bir sosyal risk ortamının doğduğunu, söz konusu risklerin suç, ülke içi çatışmalar, sosyal ayaklanma, terörizm, çete eylemleri, savaş ve bölgesel şiddet eğilimlerine yol açtığını belirtilerek, Türkiye’de mevcut koşullar altında sosyal güvenlik sisteminin işsizlik ve muhtaçlık risklerini azaltmada yetersiz ve beşeri sermayenin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu tespitlerine yer verilmiştir²⁵. Dolayısıyla, Türkiye’de 21 Şubat 2001’de yaşanan ekonomik krizin muhtaç aileler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla Türkiye ile Dünya Bankası arasında 14.09.2001 tarihinde ikraz anlaşması imzalanarak Sosyal Riski Azaltma Projesi hayata geçirilmiştir²⁶.

²² Buğra, “Kapitalizm, Yoksulluk...”, a.g.e., s. 219.

²³ Buğra, “Kapitalizm, Yoksulluk...”, a.g.e., s. 220; Ayşe Buğra, “AKP Döneminde Sosyal Politika ve Vatandaşlık”, Toplum ve Bilim, S. 108, s. 144.

²⁴ Buğra, “Kapitalizm, Yoksulluk...”, a.g.e., s. 221.

²⁵ World Bank, “World Development Report 2000/2001”, a.g.e., s. 136

²⁶ Legal Dept of World Bank, “ Conformed Copy - L4638 - Social Risk Mitigation Project/ LoanSupplemental Letter”, <http://documents.worldbank.org/curated/en/2001/09/5086334/conformed-copy-l4638-social-risk-mitigation-projectloan-supplemental-letter> (26.07.2016).

Türkiye’de bu yeni dönemde kamusal sosyal yardımların şekillendirilmesine hız verilerek²⁷, 3294 sayılı Kanuna istinaden oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunu kurumsal bir kimliğe kavuşturmak için 09.12.2004 tarihinde 5263 sayılı Kanunla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü kurulmuştur²⁸. Bu yeni dönemdeki bir diğer önemli oluşum; kamusal nitelikli sosyal yardımların bakanlık bünyesinde yürütülmesi amacıyla 08.06.2011 tarihli 633 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının (ASPB) kurulmasıdır²⁹. Kamusal sosyal yardımların muhtaç kişilere ulaştırılmasında ise; SYDV’ler aracılığıyla ya tamamen ASPB eliyle ya da ücretsiz ders kitapları için MEB’e kaynak aktarımında olduğu gibi diğer bakanlıklarla koordineli çalışma şeklinde ikili bir yöntem benimsenmiştir.

ASPB kurulduğu günden beri kamusal sosyal yardımlara ilişkin programlar çeşitlenerek artmıştır. Ayrıca revizyon ihtiyacı duyulan alanlarda da düzenlemeler için adımlar atılmıştır. Örneğin sağlık bakımından ödeme gücü olan olmayan herkesi tek bir çatı altında toplamak amacıyla 1 Ocak 2012’de yürürlüğe giren Genel Sağlık Sigortası ile Yeşil Kart uygulamasına son verilmesi bu yöndeki düzenlemler arasında sayılabilir.

1.2. KAMUSAL SOSYAL YARDIMLAR KONUSUNDA TÜRKİYE’NİN POLİTİK DURUŞU

Kamusal sosyal yardımların tarihsel gelişiminde detaylandırıldığı üzere Türkiye’de kamusal sosyal yardımların hayata geçirilişi oldukça geç dönemlere rastlamaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarında muhtaçlık sorunu köylü halkın yüzleştiği bir problem olarak kabul edilmiş, sonraki dönemlerde liberal eğilimlerin hakim olmasıyla da gerçek anlamda kamusal sosyal yardımların hayata geçirilmesi gecikmiştir. Ancak Türkiye’de gerçek anlamda kamusal sosyal yardımların hayata geçirilmesinin geciktirilmesinin salt nedenlerini bunlar değildir. Bu olgunun arkasında yatan nedenler daha derin niteliklidir. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğunun devamı niteliğinde bir devlettir. Bu nedenle ülkemizde kamusal

²⁷ Nitekim 3294 sayılı Kanun 1986 yılında çıkarılmasına rağmen sosyal yardımlaşma fonuna kurumsal bir kimlik kazandırma isteğinin 2001 Şubat krizi sonrasında izleyen bir tarihte gerçekleştirilmiş olması bunun bir göstergesi olarak görülebilir.

²⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, “SYGM Tarihçe”, <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/11781/SYGM-Tarihce> (01.05.2014).

²⁹ Ancak halen kamusal sosyal yardımların tek bir merkezden yürütülebilmesi sağlanabilmiş değildir. Örneğin Türkiye’de halen her belediye sosyal yardımlara ilişkin faaliyetlerini sürdürmektedir.

sosyal yardım anlayışının tam olarak anlaşılabilmesi (zihniyet olarak) için Osmanlı dönemindeki sosyal yardım anlayışının da detaylandırılması gerekir.

Osmanlı döneminde sosyal yardımlar hayır işleme ve bu hayır işleme anlayışının karşılığında sevap kazanma anlayışı ekseninde şekillenmiştir³⁰. Nitekim Osmanlı döneminde sosyal yardım alanında faal olan kuruluşlardan örneğin Ahilik teşkilatını şekillendiren temel felsefelerden biri, ‘karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma düşüncesidir’³¹. Haliyle bu düşünce sosyal yardımlar bakımından da karşılık bulmuş ve Kurumunun temel kural ve ideolojik yapılanmasında; muhtaç, yabancı, misafir ve kimsesizlerin karnını doyurma fikri etkin olmuştur³². Ahilik müessesinin ortadan kalkması ile ortaya çıkmaya başlayan loncalarda da sosyal yardımlara ilişkin faaliyetler hayırseverlik anlayışı ile devam etmiştir. Loncalar sosyal yardımlara ilişkin faaliyetlerini kurulan ‘Teavün Sandıkları’ aracılığıyla gerçekleştirmiştir³³. Osmanlı döneminde sosyal yardım alanında faaliyetler bakımından vakıflarda oldukça önemli bir yere sahipti. Kaynağını İslam Hukukundan alan ve karşılıklı yardımlaşma fikri zemininde şekillenen³⁴ ve yaklaşık 35.000 civarında olan vakıflar bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere oluşturulmuştur³⁵. Belirtelim ki; Osmanlı’da sosyal yardımlara ilişkin faaliyetlerde başka başka araçlar da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Örneğin İslam dininin önemli bir kurumu olan zekat, imarethaneler, kervansaraylar bunlar arasında sayılabilir³⁶. Değişen ve farklılaşan araçlara rağmen bu araçların temel ortak özelliği; devletin sosyal yardım alanından çok büyük ölçüde çekildiği ve hayırseverlik fikri ekseninde şekillenen sosyal yardım anlayışının

³⁰ Murat Şen, “Osmanlı Devleti’nde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar”, Çimento İşveren Dergisi, S. 2, C. 6, 2002, s. 27.

³¹ Belirtelim ki; karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma fikrini benimseyen Ahilik Kurumu için ‘ahilik’ isminin verilmesi de bu anlayın bir uzantısıdır. Zira Ahilik Arapça kökenli bir kelimedir ve ‘kardeşlik’ anlamına gelmektedir (Fahri Solak, *Ahilik; Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009, s. III).

³² Tarus 1947’den aktaran Şen, a.g.m. s. 26.

³³ Cahit Talas, *Sosyal Ekonomi*, 3. baskı, Ankara, (yay. Yok), 1972, s. 590.

³⁴ Solak, a.g.e., s. 30.

³⁵ Nazif Öztürk, “Tarihte ve Bugün Vakıflar Eliyle Aileye Götürülen Hizmetler”, Aile ve Topluk Dergisi, S. 3, C. 1, 1993, s. 78.

³⁶ Belirtelim ki; Osmanlı İmparatorluğunun ekonomi politikalarına ilişkin önemli çalışmaları bulunan Pamuk; genel olarak devlet müdahaleciliğinin yokluğunu, devletin etkin bir müdahale gücünün olmayışına bağlamaktadır. Pamuk özellikle 1444’lü yıllardan sonra devletin seçici bir müdahalecilik anlayışı benimsediğini ve fakat bunun tarihçiler tarafından yeterince anlaşılmadığını savunur. Osmanlı dönemi iktisat politikaları için ayrıntılı bilgi için bkz; Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, (Çev. Gökhan Aksay), 5. b., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014; Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi: 1500-1914*, 10. b., İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

Osmanlı'da hâkim anlayış olmasıdır. Nitekim Osmanlı döneminde devletin görünür bir şekilde sosyal yardım alanında sorumluluk üstlenmesi Tanzimat döneminde, geleneksel sosyal yardım anlayışının çözülmesiyle olmuştur³⁷.

Osmanlı mirası bu anlayış, Türkiye Cumhuriyeti sosyal yardım politika anlayışını derinden etkilemiştir. Nitekim modern kamusal nitelikli sosyal yardım düzenlemelerinden biri olan 2022 sayılı Kanunun görüşmelerinde, bu hayırsever zihniyet TBMM görüşmelerine yansımıştır. Örneğin o dönemin Milli Selamet Partisi Tokat Milletvekili Hüseyin Abbas'ın tasarıya ilişkin görüşleri hayırseverlik anlayışının bir göstergesi niteliğindedir. Abbas konuşmasında;

İnsanların inançları ile dünyevi görüşlerini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bugüne kadar aslında bu sosyal kanunun yükleneceği finansman kaynağını yalnız devlet bütçesinden ayırmakla gerçekleştirmeyi düşünüyoruz. Bu kafî gelmeyeceğine göre, bunu mecburi vergi haline getirmek mümkün değildir. Bunun en güzel yolu, en kolay yolu, toplumumuzun Müslüman olması dolayısıyla, İslam'ın inanç duygularının bir emri olan zekatın ve zirai mahsuldeki öşürün-ki bunu yıllarca köylümüzün sırtından kaldırdık diye övüyoruz-1/10'nunu her vatandaşı daha harmanından ambarına koymadan muhtacına vermek suretiyle köylü sosyal adaleti gerçekleştiriyordu. Zekat müessesini; fitresi, kurbanı ve sairesi ile bu dini müesseseleri hiç kimseyi zorlamadan, muhtaçların bu ihtiyaçlarını karşılamak için işler hale getirmek ve o biçimde anlamak lazımdır³⁸.

ifadeleriyle o dönemde sosyal yardım anlayışı bakımından hakim olan düşünceyi ortaya koymuştur.

Diğer taraftan, devletçi, planlamacı ekonomi politikalarında uzun bir geçmişi olan Türkiye'de 1980 sonrasında özel sektöre dönük ve piyasacı bir anlayışın hakim olmasıyla birlikte Türkiye'nin siyasal ve toplumsal yapısında değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bunun bir yansıması olarak devletle toplum arasındaki ilişkide, toplumsal düzeyde hayata geçirilen politikalarda ve devletin geleneksel ve klasik yapılanmasında önemli ölçüde değişikliklerin sinyalleri hissedilmeye başlamıştır³⁹. Bu değişim ve dönüşüm sinyalleri kamusal sosyal yardımlara da yansyarak devletin sosyal yardım alanında faaliyetlerinin daha görünür olduğu bir yapılanma süreci içine girilmiştir. Ancak bu yapılanmada devletin sorumluluğu hayırsever ve klientalist ilişkiler

³⁷ Bu dönem itibarıyla devlet eliyle hayata geçirilen sosyal yardımlar için bkz; Nadir Özbek, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Yardım Uygulamaları", Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, (ed.) Mehmet Seyitdanlıoğlu ve Halil İncelik, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2006, s. 405.

³⁸ TBMM Tutanak Dergisi 1976'dan aktaran Buğra, "Kapitalizm, Yoksulluk...", s. 194.

³⁹ Çaha, a.g.e., s. 71.

çevresinde şekillenmiştir. Bu bağlamda bu yeni dönem kamusal nitelikli sosyal yardım anlayışında hakim olan hayırseverlik anlayışına klientalist anlayışta yoğun bir şekilde eklenerek; *klientalist-hayırsever* bir sosyal yardım anlayışı hakim olmaya başlamıştır. Bu anlayış öncelikle Anavatan Partisi (ANAP) hükümeti döneminde benimsenen bir anlayış olmuş ve ANAP dönemi kamusal sosyal yardımlara bu zihniyet yansımıştır. Ayrıca kamusal sosyal yardımlar bakımından bu dönemin diğer özelliği belediyelerin⁴⁰ kamusal sosyal yardımlar açısından sorumluluk yüklenmesidir⁴¹.

Farklı içerik ve kullanıma sahip olan klientalizm politik olarak; siyasi otoritenin elde edeceği siyasal destek karşılığında dağıtım ölçütlerine dayalı olarak kişilere bir takım mal ve hizmetler sağlaması şeklinde kavramlaştırılabilir. Burada siyasi otorite bir patron figürünü temsil ettiğinden; patron sunduğu nimetler karşılığında, kendisinin hizmet sunduğu kişilerce geçmişte ve gelecekte desteklenip desteklenmediğini sorusunu sorma yetkisine de haizdir⁴². Siyasi otorite parti şeklinde tezahür ettiği zaman burada patron (parti lideri), siyasi desteği mensubu olduğu partisi için ve onun aracılığıyla talep eder⁴³. Bu anlamda klientalizm siyasi partiyle toplum arasında dikey, eşitsiz ve fakat karşılıklı bir ilişki yaratır. Bu şekilde şekillenen bir ilişki aynı zamanda patronaj bir ilişkiyi de doğurur. Belirelim ki; ilişkinin yükseldiği zeminin eşitsizliği, klientalist süreçleri besleyerek sürekli aynı ilişki döngüsünün oluşumuna zemin hazırlar⁴⁴.

Gerek hayırsever gerekse klientalist sosyal yardım anlayışını eş zamanlı olarak, Türkiye’de kamusal nitelikli sosyal yardımların bel kemiğini oluşturan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma Kanunundan hareketle takip edebilmek mümkündür. Kanunla yapılan sosyal yardım düzenlemeleri doğrultusunda yardımların SYDV’ler aracılığıyla yürütülmesi kararlaştırırken, böyle bir uygulamanın seçilmesinde ise; Osmanlı mirası

⁴⁰ Her ne kadar birazdan değinilecek olan 3294 sayılı Kanun ANAP döneminde çıkarılarak sosyal yardımların SYDV’ler aracılığıyla yerel halka ulaştırılması esas alınmışsa da, sosyal yardımların kişilere ulaştırılmasında belediyelere de sorumluluklar yüklenmiştir. Diğer taraftan, belediyelerin yoğun bir şekilde popülüst-klientalist eğilimlere sosyal yardım faaliyetlerine girişmesi Refah partisiyle olmuştur.

⁴¹ Aziz Çelik, “Muhafazakar, Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım Yükümlülük Yerine Hayırseverlik”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No 42, 2010, s. 69

⁴² Suzan Stokes, “Political Clientelism”, *The Oxford Handbook of Comparative Politics*, (ed.) Charles Boix and Suzan Stokes, Oxford, Oxford University Press, 2007, s. 604-605.

⁴³ Schüler 1998’den aktaran Ayça Kurtoglu, “Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşirelik ve Kollamacılık”, SBF Dergisi, C. 67, Ankara, 2012, s. 146.

⁴⁴ Onur Metin, “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar”, *Çalışma Ve Toplum*, C. 1, S. 28, İstanbul, 2011, s. 183.

bin yıllık vakıf geleneğini ve hayırsever anlayışını sürdürme isteğinin etkili olduğu Kanunun gerekçesinde sıklıkla vurgulanmıştır. Örneğin Kanun gerekçesinde;

Komisyonumuz (plan ve bütçe komisyonu-(y.n)), fon gelirlerinin il ve ilçelerde kurulacak vakıflar kanalıyla muhtaç durumda bulunan vatandaşlara dağıtılmasını, gerek Türk toplum hayatında uzun yıllar yardımlaşma ve dayanışmanın en güzel örneklerini veren vakıfların yeniden toplumun hizmetine sokulması, gerekse il ve ilçelerde kurulacak bu vakıfların yardıma muhtaç kişilerin tespitinde ve gerekli yardımın yapılmasında daha sağlıklı kararlar verebileceği açısından olumlu bulmuştur⁴⁵.

ifade edilmiştir. Benimsenen anlayış, bir taraftan muhtaçlara ilişkin yardım dağıtım mekanizmasını güçlü bir şekilde denetim altına alma isteği, bir taraftan da her an bu alandaki sorumluluktan çekilmeye müsait zemini yaratabilecek vakıf geleneğini sürdürme ihtiyacının iç içe geçmiş karmaşık bir yapılanması olarak okunabilir. Nitekim Kanunun genel gerekçesinde, ülkenin gelir seviyesinin yükselmesi ile sosyal güvenlik ağının genişlemesinin paralel seyir izleyeceği ve sosyal güvenlik henüz yeterli seviyede olmadığı için bu şekilde yeni bir sosyal güvenlik şemsiyesine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir⁴⁶. Bu belirtmeyi tersinden; devletin ekonomik gücünün azalması durumunda ekonomik gerekçelerle ve ekonomiyi insanın önüne koyarak, bu alandan çekilebilmesini meşrulaştıracak zeminin vakıflar eliyle yarattığını ve onun boşalttığı alanı ise hayırseverlerin dolduracağı şeklinde okunabilir. Nitekim Kanunun genel gerekçesinde, hayırseverlik anlayışının güçlü bir şekilde hayata geçirilebilmesini sağlayabilmek için vakıf yapılanmasının şekline ilişkin olarak şu ifadeler yer verilmiştir:

Eğer halkımız kendi köy, şehir ve kasabalarında yardımları kanalize edebilecek bir kuruluşun olduğunu görürse, ardının yerine ulaşacağından tereddüt ettiği için potansiyeli olmasına rağmen bazı yardım kuruluşu ve vakıflarına katkıda bulunmaktan çekinmektedir. ....Bu Kanunun fiiliyata geçmesiyle teknik eğitim ve öğretimden geçirilen ve bir zanaat sahibi yapılan vatandaşımız hem Devleti, hem de hayırsever vatandaşlarımızca da desteklenen vakfi yanibaşında bulacaktır. .... Ortadireğin altında yer alan sosyal güvenliklikten mahrum kesime, Devletimizin yanında hamiyetsever ve fedakâr vatandaşlarımızın da desteğiyle, hizmet etmek şerefi bir kere daha ortaya çıkacaktır⁴⁷.

İfadelerden de anlaşılacağı üzere, vakıf yapılanmasıyla hayırsever vatandaşları muhtaç insanlara karşı harekete geçirme amaçlanmıştır.

⁴⁵ TBMM, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem 17, Yasama Yılı 3, S. 454, 16.05.1986, s. 4.

⁴⁶ A. yer.

⁴⁷ A. yer.

Öte yandan fon, siyasi müdahalelere açık-klientalist anlayışa zemin hazırlayan bir yapılanmaya sahiptir. Örneğin 1995 yılında fondaki 32,5 trilyon TL'nin 3,4 trilyonunun muhtaçlara aktarılmış, paranın diğer kısmı ise bütçe açığını kapatmak için kullanılmıştır⁴⁸.

Türkiye'de kamusal sosyal yardımların gelişiminde 1980 sonrasında ayrı bir kavşak noktası olduğu yukarıda belirtilmiştir. Her ne kadar 1982 Anayasası ile devlet sosyal yardım alanında sorumluluk sahibi olarak gösterilmişse de, kamusal sosyal yardımlar, neoliberal uyum politikalarıyla önceliğin “sistemin ve iktidarın sürdürülmesini hedefleyen popülist klientalist söylem ve uygulamaların daha çok öne çıktığı, geleneksel dayanaklarla gönüllülük esasının desteklendiği ve sosyal politikanın dipteki mağduriyetlere bile ulaşmaktan uzak kaldığı aksak bir sosyal yardım devleti anlayışı”⁴⁹ üzerinde yükselmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi böyle bir ortamda iktidara gelmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin en uzun süreli hükümeti ve halen iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin kamusal sosyal yardımlara ilişkin takındığı tavır bu anlamda çalışma açısından ayrı öneme sahiptir.

AKP İslamcı bir hareket olan Milli Görüşün içinden yükselen ve bu yükselişte ideolojik olarak belirli bir dönüşüm süreci yaşayarak (Batı karşıtı değil yanlısı olma gibi) daha ılımlı bir çizgiye sahip olduğunun ilanı ile iktidara gelmiş bir partidir. Ayrıca parti Türkiye'nin küresel ekonomiye adapte edilmesi sürecinde yoğun bir şekilde rol alan bir parti olma özelliğine de sahiptir⁵⁰. Siyasal kimlik olarak kendisi “Muhafazakar-Demokrat” olarak tanıtan AKP, “toplumsal merkezi siyasetin merkezine taşıyacağı”nı, temel hak ve özgürlükleri yoğun bir şekilde bünyesinde barındıran bir hukuk devleti inşa edeceğini belirterek, anayasal anlayışla devlet yapılanması içinde bu hak ve özgürlüklerin geniş yer tutacağını duyurmuştur. Partinin benimsediği siyaset anlayışı ise; sınırlı bir devlet anlayışı zemininde yükselen neoliberal bir devlet anlayışıdır⁵¹.

⁴⁸ Buğra, Kapitalizm, Yoksulluk...”, a.g.e., s. 212.

⁴⁹ Meryem Koray, Aziz Çelik, “Bir Dönem Bilançosu Olarak AKP ve Sosyal Politika”, *Himmet, Fitrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika*, (ed.) Meryem Koray, Aziz Çelik, İstanbul, İstanbul, İletişim, 2015. s. 30.

⁵⁰ İlhan Üzgel, “AKP Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü”, *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu: 2002-2009*, (ed.) İlhan Üzgel, Bülent Duru, 3.b., Ankara, Phoenix, 2013, s. 12.

⁵¹ Yalçın Akdoğan, *AK Parti Ve Muhafazakar Demokrasi*, 2. b., İstanbul, Alfa, 2004, s. 12-13.

İktidara geldiği 2002 yılında yoğun bir şekilde kamusal sosyal yardımları hayata geçiren AKP hükümetinin bir yönüyle hak vurgusu ile kamusal sosyal yardımları hayata geçirdiği düşünülebilir. Önceki dönemlere nazaran bütçeden sosyal yardımlar için en çok kaynak ayıran hükümet AKP hükümetidir. Ancak Türkiye’de neoliberal dönüşümlerin başarısı bakımından önemli bir rolü olan AKP hükümeti aynı zamanda neopopülist-neoklientalist politikaların başarılı uygulayıcılarından da biridir. Nitekim AKP hükümeti dönemi kamusal sosyal yardımlar bakımından önemli bir yere sahip olan ŞNT Dünya Bankasının işbirliğiyle hayata geçirilmiştir. Neoliberal politikaların temel uygulayıcıları aracılığıyla hayata geçirilen bu temel mekanizmalar sayesinde çok farklı işlevlerin aynı anda başarılması mümkün olmuştur. Belirtelim ki; bu temel mekanizmalarla bir taraftan popülist-klientalist anlayışla muhtaç ve güvencesiz kesime yönelik neoliberal-hegomonik politikaların hayata geçirilmesi kolaylaştırılarak, egemen sınıflar lehine işleyen başarılı bir çözüm üretilmiş, bir taraftan da bu politikalar oy aracı olarak kullanılmıştır/ politikalar oy aracına dönüştürülmüştür. Bu anlamda, seçmen tercihlerine ilişkin kamuoyu araştırmalarında birinci sırayı ev hanımlarının alması ve SRAP ile hayata geçirilen ŞNT kapsamında yapılan ödemelerin ev hanımlarına yapıldığı ilişkisi neoliberal-hegomonik politikaların nasıl işlediğini ortaya koymak bakımından önemlidir⁵².

Neopopülist politikaların önemli bir özelliği olan maliyeti oldukça yüksek ve piyasa merkezli reformlarla, bir taraftan toplumsal direnişi azaltma, diğer taraftan da sermayeyi hedefleyen politik uygulamalar AKP dönemin yaygın kamusal sosyal yardım anlayışını oluşturmaktadır. Örneğin ücretsiz ders kitabı dağıtımıyla bir taraftan “halka biz eğitimi önemsiyoruz, sizin yanındayız” mesajı verilirken, bir taraftan da özel kesime ciddi kaynak aktarımları sağlanmaktadır. Nitekim 2007 yılında MEB’in ders kitaplarının %40’ı kendisi basarken kalan kısmı özel sektörden karşılaması mevcut tabloyu özetler niteliktedir⁵³.

⁵² Deniz Yıldırım, “AKP ve Neoliberal Popülizm”, *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu: 2002-2009*, (ed.), İlhan Uzgel, Bülent Duru, 3.b., Ankara, Phoenix, 2013, s. 76-79.

⁵³ Yıldırım, a.g.e., s. 76, 92. Ayrıca AKP hükümeti döneminde eğitime ilişkin olarak özel sektöre kaynak aktarımı bakımından çarpıcı bir tablo için bkz; Kemal İnal, “Piyasa ve Muhafazakarlığın Elinde Araçsallaşan Eğitim”, *Himmet, Fıtrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika*, (ed). Meryem Koray ve Aziz Çelik, İstanbul, İstanbul, İletişim, 2015, ss. 68-69.

Ayrıca partinin “gelir dağılımını iyileştirmek için hangi kaynağı yeniden bölüştürdüğünü”⁵⁴ anlama bakımından vergi yükünün nasıl dağıtıldığı da önemlidir. Örneğin 2016 yılı rakamları itibarıyla genel bütçe vergi gelirleri bakımından gelir vergisinin payı 23,4, kurumlar vergisinin payı 8,9 ve KDV’nin payı ise 31,8’dir⁵⁵. Buna ÖTV’de eklenince dolaylı vergilerin payı % 50’yi geçmektedir.

Belirtelim ki; bir taraftan özel sektör lehine tavır alıp diğer taraftan da muhtaç kesimin desteğini sağlama hesabını yapan AKP⁵⁶ klientalist ilişkileri farklı ve çeşitli yöntemlerle sürdürme çabası içindedir. Muhtaçların sağlık hizmetlerine ulaşmalarını kolaylaştıran Yeşil kart uygulamasının zaman zaman amacından saparak, siyasal-iktidar sürecine hizmet eden bir araç olarak kullanılması başvurulan yöntemlerden biridir. Örneğin Temmuz 2005’te 9,5 milyon Yeşil kartlı kayıtlıyken, bu rakam 2007 Ağustos ayında 14 milyona ulaşmıştır. Rakam artışının arkasındaki nedenlerden biri; yerel yönetimlerin siyasi kaygılar güderek, Yeşil kart müracaatlarında gelir ve servet ölçütlerini dikkate almamaları olmuştur. Nitekim 2008 genel seçim sonuçlarını takiben Yeşil kartların iptali işlemi gerçekleştirilerek, bu rakam 8,6 milyona düşürülmüştür⁵⁷.

Yukarıda da bahsedildiği üzere AKP, MSP’nin temel ideolojisini benimseyen bir partidir. Parti, bazı yönlerden yönden MSP çizgisinden ayrılıkçılığını korurken bazı yönlerden de benzer eğilimlere sahiptir. Bu benzer eğilim örneklerinden birini belediyelerin sosyal yardımlar bakımından yüklendiği rol oluşturmaktadır⁵⁸. Parti, parti tabanı örgütlenmeleri üzerinden geliştirdiği dayanışma ilişkileri ve yönetimi ellerinde tuttukları belediyelerin sahip olduğu imkânlarla; yiyecek, giyecek ve yakacak yardımı gibi sosyal yardımları muhtaç kesime ulaştırmak suretiyle muhtaç kesimle aralarındaki ilişkiyi güçlendirmektedir⁵⁹. Belirtelim ki; bugün her belediye⁶⁰ bünyesinde sosyal

⁵⁴ Güven Bakırezer, Yücel Demirel, “AK Parti’nin Sosyal Siyaseti”, *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu: 2002-2009*, (ed.), İlhan Uzgel, Bülent Duru, 3.b., Ankara, Phoenix, 2013, s. 164.

⁵⁵ Gelir İdaresi Başkanlığı, “Gelir, Kurumlar Ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı” http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_66.xls.htm (10.06.2017)

⁵⁶ Meryem Koray, “AKP Dönemi: Neo-Liberalizm, Neo-Muhafazakârlık, Neo-Popülizm Beşiğinde Sallanan Sosyal Devlet ve Sosyal Politika”, *Himmet, Fitrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika*, (ed). Merkem Koray ve Aziz Çelik, İstanbul, İstanbul, İletişim, 2015, s. 43.

⁵⁷ Güven Bakırezer, Yücel Demirel, a.g.m., s. 168.

⁵⁸ Çelik, a.g.m., s. 69.

⁵⁹ 1970’li yıllardan itibaren farklı tarihlerde iktidara gelen Milli Selametçi çizginin uzantılarından biri olan Refah partisi özellikle 1990’lı yıllardan itibaren muhtaç kesime yönetimindeki belediyeler aracılığıyla ulaşmıştır. Parti belediyeler aracılığıyla bu kesimlere hayırsever yardımlaşma ahlakı içselleştirmesiyle, adil ve eşitlikçi İslami eylem söylemini eklemleyerek yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşmada ayrıca parti tabanı örgütlenmeleri üzerinden geliştirdiği dayanışma ilişkileri ve yönetimi

yardım faaliyetlerini yoğun bir şekilde yürütmektedir. Ancak yardımların nitelikleri itibarı ile kömür, gıda, giysi gibi süreli yardım bileşenlerinden oluşması, söz konusu yardımların popülist-klientalist eğilimlerle hayata geçirildiğini göstermektedir. Çünkü bu tarz yardımlar muhtaçlıkla mücadelede kısa dönemli çözümler üretmede etkili olup, muhtaçlığı ortadan kaldırma bakımından çok etkin politikalar değildir. Ayrıca bu tarz yardımların hepsi SYDV aracılığıyla hâlihazırda yürütülen sosyal yardım bileşenleri arasında yer almaktadır⁶¹.

Diğer taraftan düzenli kamusal sosyal yardımlar bakımından göze çarpan özellik ise; genel olarak toplumda en dipte yer alanların hedeflemesidir. Örneğin GSS kapsamında primi ödenenlerin veya ŞNT kapsamında yardım sunulanların kapsamını sınırlı bir kitle oluşturmaktadır.

AKP söylemsel olarak muhtaçlar lehine tavır aldığını ve ilkesel olarak bu yönde adımlar atacağını her fırsatta dile getirmektedir. Örneğin parti, “Ak Parti 2023 Siyasi Vizyonu” belgesinde “Sosyal Politikalar” başlığı altında kamusal sosyal yardımlara ilişkin hedeflere yer vererek, bu yöndeki hedeflerden birinin; “Asgari gelir desteği ile her aileye, nüfusu, yoksulluk durumu, evde bulunan yaşlı, engelli ve çocuk sayısına göre belirlenmiş ve asgari bir yaşam standardı sağlamak” olduğu belirtilmiştir⁶². Ancak fiili olarak amacın bu olmadığı, zaman zaman parti içinden de ifşa edilmektedir. Örneğin; 6 Ocak 2009 tarihinde bir TV programında AKP Grup Başkan Vekili Nihat Ergün’e, “AKP tatarından yapılan yardımların oy olarak geri dönüp dönmeyeceğinin

---

ellerinde tuttukları belediyelerin sahip olduğu imkânlarla; yiyecek, giyecek ve yakacak yardımı gibi yardımlarla sosyal yardımları muhtaç kesime ulaştırmak suretiyle muhtaç kesimle aralarındaki ilişkiyi güçlendirmişlerdir (Güven Bakırezer, Yücel Demirel a.g.m., s. 158).

⁶⁰ Bu tarz yardımların her belediye tarafından gerçekleştirildiği bilinen bir gerçektir. Ancak belediyelerin çoğunluğunu elinde tutan AKP olduğu için klientalist sosyal yardım ilişkisinin en çok AKP lehine sonuç doğurmaktadır.

⁶¹ Örneğin 2016 yılı Rakamları itibarı ile Bursa Yıldırım Belediyesine sosyal yardım için 8362 kişi başvuru yaparken, başvuru yapanların 4183’ü sosyal yardım almaya hak kazanmıştır. Belirtelim ki; belediyenin yaptığı sosyal yardımlardan örneğin gıda yardımı, kişilere, 1, 3 veya 6 ay süre ile yapılmaktadır. Giysi yardımı ise ramazan ve kurban bayramlarında olmak üzere yılda iki kez verilmektedir. Belediyenin diğer bazı sosyal yardım uygulamaları; çorba, aşure ve pilav dağıtımı, muhtaç öğrenciye kırtasiye dağıtımı vb’dir (Yıldırım Belediyesi, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Bursa, 2017, s. 197, 481). Belirtelim ki; her belediye artık kendi bünyesinde bu tarz sosyal yardım faaliyetleri yürütmektedir. Nitekim Bursa’daki belediyelerden biri olan Nilüfer Belediyesinin de, Yıldırım Belediyesi ile benzer sosyal yardımlar sunduğunu idare faaliyet raporlarından takip edilebilir. Örneğin Nilüfer Belediyesi, 2016 yılı itibarı ile muhtaç kişilere gıda yardımını ulaştırabilmek için anlaşmalı marketlerde kullanılabilen Halk Kart uygulamasını hayata geçirmiştir. Nilüfer Belediyesinin diğer sosyal yardımlarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz; Nilüfer Belediyesi, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Bursa, 2017.

⁶² Ak Parti, *Ak Parti 2023 Siyasi Vizyonu: Siyaset, Toplum, Dünya*, 2012, s. 41.

sorulması üzerine” Ergün; “..ne yapsalardı yani hem kömür alıp hem de beddua mı etselerdi?”⁶³ cevabı kamusal sosyal yardımların hangi amaca yoğunlukla hizmet ettiğini göstermektedir. Benzer şekilde Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melik Gökçek’in “Kim daha çok oy verirse önce ona hizmet edeceğim” şeklindeki 2014 tarihli demeci klientalist anlayışın bir yansıması olarak okunabilir⁶⁴.

Türkiye’de kamusal sosyal yardımlarda esas olan anlayış, muhtaçlıkla gerçek anlamda mücadeleden uzak, muhtaçlığı kontrol altında tutmaya yönelik klientalist-hayırsever politikalar bütünü şeklindeki uygulamalar niteliğini taşımaktadır. Bu anlamda, Türkiye’de kamusal sosyal yardımlar emme-basma tulumba prensibiyle çalışmaktadır. Nasıl ki emme-basma tulumbada pistonun öncelikle yukarı doğru çekilerek silindirin su ile dolması gerekliyse, Türkiye’de de kamusal sosyal yardımlar için öncelikle dikeye doğru; (eşitsiz güç dağılımın güçlü tarafı olan siyasi otoriteye doğru) siyasi destek sağlanımının garantilenmesi gerekmektedir. Zira silindiri su ile dolan pistonun aşağı itilerek suyun boşaltılması prensibinde olduğu gibi, siyasi desteğin aşağı doğru akışı sosyal yardım şeklinde tezahür etmektedir. Ayrıca belirtelim ki; emme basma tulumbadan su elde etmek için nasıl ki bu kısır döndüğünün tekrarlanması gerekiyorsa, klientalist-hayırsever sosyal yardım anlayışında da güçlü olanla olmayan arasındaki bu ilişkinin (siyasi destek-sosyal yardım ilişkisi), kısır döngüde sürekli tekrarlanması gerekir. İşte bu kısır döngü sayesinde de sosyal yardımlar klientalist anlayışın etkin araçlarına dönüşebilmektedir.

⁶³ Habertürk Türkiye’nin Nabızı Programı 2009’dan aktaran Yıldırım, a.g.m., s. 66.

⁶⁴ Radikal, “Gökçek: Kim Daha Çok Oy Verirse Önce Ona Hizmet Edeceğim”, <http://www.radikal.com.tr/politika/gokcek-kim-daha-cok-oy-verirse-once-ona-hizmet-edecem-1178254/> (11.06.2017); Bu yansıma, bu ilişkinin muhatabı olan karşı taraf açısından da görünür kılınabilir. Bu yönde bazı örnekler için ayrıntılı bilgi için bkz; Meral Tamer, “Yoksullar topluca AKP’ye Oy Verecek Sadaka Ekonomisi Eleştirilerine Karşı Cemil Çiçek, "Yaptığımız hizmette tabiatıyla oy talep etme var" Diyor”, 30 Haziran 2007, <http://www.milliyet.com.tr/yoksullar-topluca-akp-ye-oy-verecek-meral-tamer/ekonomi/yazardetayarsiv/30.06.2007/204223/default.htm>, (11.06.2017); Meral Tamer, “AKP’nin Yoksula Yardım Çarkı Nasıl İşliyor? Yoksul Sayısı Arttıkça, İktidara Tepki Doğar Zannediyorsanız Yanılıyorsunuz. Bu Seçimde Tam Tersine Bağımlılık Artmış Görünüyor”, 01 Temmuz 2007, <http://www.milliyet.com.tr/akp-nin-yoksula-yardim-carki-nasil-isliyor-/meral-tamer/ekonomi/yazardetayarsiv/01.07.2007/204356/default.htm>, (11.06.2017); Bülent Küçük, “Post-Hizmetkar Şirket Devlet: Anayasa Referandumunun Sınıfsal Ve Mekânsal Bir Analizi” <http://www.yesilolparti.com/bulent-kucuk-post-hizmetkar-sirket-devlet-anayasa-referandumunun-sinifsal-mekansal-bir-analizi/> (11.06.2017).

1.3. KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARA İLİŞKİN HUKUKİ DÜZENLEMELER

Türkiye’de kamusal sosyal yardımlara ilişkin çeşitli hukuki düzenlemeler mevcut olup, bu düzenlemelerin bazıları kamusal sosyal yardımlara ilişkin doğrudan düzenlemeler içerirken bazıları dolaylı düzenlemeler içermektedir.

Kamusal sosyal yardımlara ilişkin en temel düzenleme 1961 Anayasası ile paralel bir şekilde 1982 Anayasası ile yapılmıştır. Anayasa’nın 2⁶⁵, 5, 60 ve 61. maddelerinde kamusal sosyal yardımlara ilişkin doğrudan düzenlemeler (5. madde hariç) yapılmıştır. Devletin niteliklerinin sıralandığı 2. madde de, “.....*insan haklarına saygılı,.....bir sosyal hukuk devleti*” olduğu belirtilerek devletin sosyal bir hukuk devleti olmasının ona yükleyeceği sorumluluklara ilişkin hukuki zeminin temeli oluşturulmuştur. Devlet’e sosyal devlet olması ilkesinden hareketle; ihtiyaç sahibi muhtaç vatandaşlara sosyal yardımda bulunarak kişilere asgari bir yaşam güvencesi sağlama misyonunu yüklenmiştir⁶⁶. Nitekim Anayasanın 5 maddesinde ise⁶⁷ “.....*toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.*” denilerek bir dizi sosyal haklar demeti altında bu hakların hayata geçirilmesi noktasında devlete “normatif” sorumluluklar⁶⁸ açık bir biçimde yüklenmiştir. Devletin bu normatif sorumluluklarının bir gereği olarak Anayasa’nın 60. maddesinde her vatandaşın sosyal güvenliğe sahip olmasının bir hak olduğu belirtilmek suretiyle; devlete bu yönde gerekli tedbirleri alma ve sosyal güvenliğe ilişkin ilgili teşkilatlanmayı sağlama görevi verilmiştir. Bu anlamda, Anayasanın 2. maddesinden hareketle 60. madde düzenlemesi; sosyal devlet olmanın

⁶⁵ Tuncay (1988) kamusal sosyal yardımlar bakımından “*Anayasa’nın 2. maddesini*” dolaylı düzenlemeler arasında saymıştır. Ancak sosyal güvenlik hukukunun en temel dayanağının sosyal devlet ilkesi olduğu ve de sosyal yardımlarında sosyal güvenliğin tamamlayıcı bir kolu uzantısı niteliğinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu maddeyi dolaylı düzenlemeler arasında saymak mümkün görünmemektedir.

⁶⁶ Zafer Gören, “Sosyal Devlet İlkesi ve Anayasa Hukuku Bakımından Yaşam Kalitesi,” s. 100, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg14/zafergoren.pdf (15.10.2014).

⁶⁷ Anayasa’nın 5. Maddesi her ne kadar kamusal sosyal yardımlara ilişkin doğrudan bir düzenleme içermese de söz konusu madde ile geniş sosyal haklar demeti altında, sosyal yardımları da kapsayıcı şekilde devletin yerine getirmesi gereken normatif hükümler setinin bir özetini içermesi bakımından bu maddenin de ayrı bir öneme sahip olduğu kanaati oluşmaktadır.

⁶⁸ İbrahim Ö. Kaboğlu, “Anayasa’da Sosyal Haklar: Alanı ve Sınırları”, *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, s. 43, <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/kaboglu.pdf>, (15.10.2014).

gerekliliği olarak, sosyal güvenliğin temel esasları ve ilkeleri bağlamında toplumda ihtiyaç sahibi muhtaç vatandaşlara sosyal yardım yapmak suretiyle muhtaç kişilere asgari bir yaşam düzeyi sağlama, devletin gerçekleştirmesi gereken amaçlarından biridir şeklinde okunabilir⁶⁹. Anayasa'nın 61 maddesi ise kamusal sosyal yardımlar bakımından özel olarak korunması gerekenlere yönelik bir düzenlemedir. Madde de özel olarak korunması gereken gruplar; harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri, malûl ve gaziler, sakatlar, yaşlılar, korunmaya muhtaç çocuklar şeklinde sıralanmıştır.

1982 Anayasa'sında kamusal sosyal yardımlara ilişkin dolaylı düzenlemeler ise; eşitlik ilkesi (m. 10), kişinin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı (m. 17), devletin, ailenin bütünlüğünü korumada görevli kılınması (m. 41), eğitim hakkının herkese tanınması (m. 42), her kişinin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olması (m. 56), konut hakkı (m. 57) ve gençleri cehalet ve kötü alışkanlıklardan uzak tutmak için devletin gerekli olan önlemleri alması (m. 58)'de düzenlenmiştir.

222 ve 1739 Sayılı Kanunlar: 05.01.1961 tarih ve 222⁷⁰ sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu” ve 14.6.1973 tarih ve 1739⁷¹ sayılı “Millî Eğitim Temel Kanunuyla” Millî Eğitim Bakanlığına yüklenen görev ve misyonlar doğrultusunda, Bakanlık sosyal yardımlar alanında taşınmalı eğitim ve öğle yemeği yardımlarını gerçekleştirmektedir.

2022 Sayılı Kanun: 01.07.1976 tarih ve 2022 sayılı “65 Yaşını doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanunla”⁷² 65 yaşın üzerindeki ya da engelli vatandaşlara aylık bağlanması kararlaştırılmış ve bu konuda yetkili kurum ise Emekli Sandığı kılınmıştır. Ancak daha sonra 20 Mayıs 2006 tarihli 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunuyla bu yetki Sosyal Güvenlik Kurumuna Devredilmiştir. Bu yöndeki son değişiklik ise 2011 yılında 6111 sayılı KHK ile Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Kurulmasıyla gerçekleştirilerek, 2022 sayılı Kanun kapsamındaki iş ve işlemler Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüne yapılmaya başlanmıştır.

İlgili kanunla ihtiyaç sahibi muhtaç vatandaşlara ihtiyaçları doğrultusunda 5 ayrı aylığın; yaşlılık aylığı (m. 1), bakıma muhtaç engelli aylığı (m. 2), engelli aylığı (m. 2),

⁶⁹ Kaboğlu, a.g.m, s. 47-48.

⁷⁰ “222 sayılı Kanun” 12.01.1961 tarih ve 10705 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁷¹ “1739 sayılı Kanun” 24.06.1973 tarih ve 14574 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁷² “2022 sayılı Kanun” 10.07.1976 tarih ve 15642 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

engelli yakını aylığı (m. 2), slikosiz hastalığı aylığı (geçici m. 2) bağlanacağı kararlaştırılmıştır. Belirtelim ki; söz konusu aylıkların bağlanmada uyulacak usul ve esaslara ilişkin olarak 25.01.2013 tarihli Resmi Gazete 'de 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları İle Engelli Ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik yayınlanmıştır.

2684 sayılı Kanun: 17.6.1982 tarih ve 2684⁷³ sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanunla ilköğretim ve orta öğretimdeki öğrencilere yönelik yardım verilmesi ve bu yardımların öğrencilere ulaştırılması hususunda MEB yetkili kılınmıştır (m. 1).

2828 sayılı Kanun: 24.05.1983 tarih ve 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunuyla”⁷⁴ Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu ihtiyaç sahibi muhtaç vatandaşlara ve ailelere aynı ve nakdi sosyal yardımlar sağlamada yetkili kılınmıştır. İlgili Kanuna istinaden gerçekleştirilen sosyal yardımlar hâlihazırda Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne yürütülmektedir.

5737 sayılı Kanun: Önce 18 Nisan 1984 tarihli 227 sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile daha sonra 20.02. 2008 tarih ve 5737 sayılı “Vakıflar Kanunuyla”⁷⁵, Vakıflar Genel Müdürlüğüne imaret hizmetleri, Muhtaç Aylığı ve muhtaç durumdaki öğrencilere burs bağlanmasına ilişkin sosyal yardım alanlarında görevler verilmiştir. Bu görevleri yerine getirmekle görevli olan birim ise Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Hayır Hizmetleri Daire Başkanlığıdır (m. 52).

3294 sayılı Kanun: 3294 sayılı Kanun kamusal sosyal yardımlar alanında önemli yere sahiptir. Bu Kanun tüm maddeleri ile kamusal sosyal yardımları düzenlemek için çıkarılmış bir kanundur. Nitekim Kanununun 1. maddesinde; “fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.” hükmüne yer verilerek suretiyle muhtaç kişilere sosyal yardımların ulaştırılmasını sağlamak amacıyla Kanunun

⁷³ “2684 sayılı Kanun” 19.06.1982 tarih ve 17729 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁷⁴ “2828 sayılı Kanun” 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁷⁵ “5737 sayılı Kanun” 27.02.2008 tarih ve 26800 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır

hayata geçirildiği kayıt altına alınmıştır. Belirtelim ki; bugün kamusal sosyal yardımlar alanında en yetkili kuruluş olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sosyal yardımlara ilişkin faaliyetlerini Sosyal Yardımlaşma Vakıfları aracılığıyla bu Kanun hükümleri doğrultusunda yürütmektedir.

Kamusal sosyal yardımların temel çatısını 3294 sayılı Kanun oluşturduğundan, gerek kanunun kendisi, gerek akabinde kanunla oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Fonun yapısı vb. ve SYDV'ler kamusal sosyal yardımlar açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu önem 2022 sayılı Kanun ve Genel Sağlık Sigortası kapsamında gerçekleştirilen sosyal yardım faaliyetlerinin SYDV'lere ve bu kapsamdaki kaynağın da Fona aktarılmasıyla daha da artmıştır. Çünkü mevcut düzenlemeler doğrultusunda Türkiye'de kamusal sosyal yardım alanında faaliyet gösteren kurum/kuruluşlar arasında en yüksek harcama kalemine Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu sahip olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'de kamusal sosyal yardımların ne şekilde yürütüldüğünü anlamak için öncelikle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonunun ve bu Fonun kaynaklarını kullanmak suretiyle Türkiye'deki en kapsamlı kamusal sosyal yardım faaliyetlerini gerçekleştiren SYDV'lerin yapılanmasına bakmak gerekmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere 3294 sayılı Kanunun birinci maddesiyle kanunun çıkarılmasındaki amaç belirtilmiştir. Kanun ve Kanunun birinci maddesindeki hükme istinaden herhangi bir sosyal güvencesi olmayan ve muhtaç durumda buluna kişilerin aynı ve nakdi yardımlardan yararlandırılmalarını sağlamak amacıyla⁷⁶ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. Halk arasında “Fakir Fukara Fonu” olarak bilinen⁷⁷ Fonun kurulmasının dayanakları ise Anayasanın “Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Bir Hukuk devleti” dir hükmünün yer aldığı 2. madde ile “Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve

⁷⁶ Taşçı, a.g.m.,s. 132

⁷⁷ Ersin Haspolatlı, “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir İnceleme”, *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, <http://www.ihkademi.com/wp-content/uploads/2014/03/SOS.-YARD.-VE-DAY.-VAKIFLARI-%C4%B0NCELEME.pdf>, (30.04.2014), s. 8.

sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.” hükmünün yer aldığı 5. Madde oluşturmaktadır⁷⁸.

Fonun amaçları gerçekleştirmek üzere sahip olduğu mali kaynaklar, yani fonun gelir kalemleri ise 3294 sayılı Kanununun 4 maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre:

- Kanun ve kararnamelerle kurulu bulunan ya da kurulacak olan fonlardan Bakanlar Kurulunun alacağı kararla % 10'a kadar aktarılacak miktarlar,
- Bütçeye konulacak olan ödenekler,
- Trafik para cezası hasılatından elde edilen gelirin yarısı,
- RTÜK reklam gelirlerinin % 15'i,
- Her türlü bağış ve yardımlar,
- Diğer gelirler

Fonun gelir kalemlerini oluşturmaktadır. 3294 sayılı Kanununun 8. maddesine istinaden SYDV'lerin diğer gelir kalemleri arasında işletme ve iştiraklerden elde edecekleri gelirler ve diğer gelirler yer almaktadır. Burada zikredilen diğer gelir kalemleri ise; her türlü fitre, zekât, kurban derileri ve bağırsak yardımlarından ve çeşitli kurum ve kuruluşlardan alınacak projelere dayalı olarak aktarılan fonlar⁷⁹ vb. oluşmaktadır.

Fondaki mali kaynakların ne şekilde dağıtılacağına ilişkin kararları Fon Kurulu vermekte olup, Fon Kurulu bu yöndeki görevini Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik çerçevesinde yerine getirmektedir. Yine ilgili yönetmelik hükümlerine istinaden Fon Kurulu Başbakanlık, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının Müsteşarlarıyla, Sosyal Yardımlar Genel Müdürü ile Vakıflar Genel Müdüründen oluşmaktadır. Fon Kurulunun başkanı ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanıdır. Diğer taraftan Fon Kurulunun karar verici organ olması sebebiyle, kamusal sosyal yardımlar konusunda en yetkili karar mercii sıfatına Fon Kurulunun sahip olduğu söylenebilir⁸⁰. Belirtelim ki; Fon Kurulunun görev ve yetkisi bununla sınırlı değildir. Fon Kurulu ayrıca; Fon kaynaklarının etkin ve rasyonel şekilde değerlendirilmesini ve

⁷⁸ Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, *2006 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara: 2007, s. 15-16.

⁷⁹ Yılmaz, Çakır, s. 5; TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, “SYDV'lerin Gelirleri”, <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/11819/SYDVlerin-Gelirleri> (30.04.2014).

⁸⁰ Çakar, a.g.m., s. 2.

yönlendirilmesini sağlamak, gerekli durumlarda, sunulan hizmetin aksamadan yürütülmesi için yetki devrinde bulunmak, vakıflarda çalıştırılmak üzere istihdam edilecek personelin nitelikleriyle, özlük hakları ve diğer ilgili konularda kriterleri belirlemek ve karara bağlamak, vakıflardan ya da diğer kurum/kuruluşlardan sosyal yardımlara yönelik gelen talepleri ve teklifleri değerlendirerek, Genel Müdürlüğe bu konuda öneriler sunmak ve toplum içinde hem dayanışma hem de paylaşma bilincini geliştirmek ve desteklemek amacıyla sosyal, kültürel program ve projeler önermek ve hazırlanan projeler için destek sağlama konularında da görevlendirilmiştir.

Fon Kurulu ayda bir kez olağan olarak toplanır. Fon kurulunun toplanması için salt çoğunluk yeterlidir. Kurulda kararlar ise oy çokluğu ile alınmakta olup, kararlar Başbakanın onayı ile yürürlüğe girmektedir. Kurulun idari işlerini ise Genel Müdürlük gerçekleştirmektedir.

Kurulduğu tarihten 09.12.2004 tarihine kadar Fonun idari işleri Başbakanlık bünyesindeki Fon Genel Sekreterliği eliyle yürütülmüştür. 2004 tarihli 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunla Fon Genel Sekreterliği, Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük kurularak, Fonun yönetimi bu Kuruma devredilmiş ve Fon idaresi kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur⁸¹.

Diğer taraftan Türkiye’de kamusal sosyal yardımlara ilişkin aktarılan kaynakların Sosyal Yardımlaşma Fonu (*yani bir fon aracılığıyla*) aracılığıyla sağlanması sosyal yardım harcamaları için her yıl meclisten bütçe talebinde bulunması gerekliliğini ortadan kaldırmaktadır. Bu anlamda, Fon’un genel bütçe kapsamı dışında kalması Fon Kurulu’na Özerk bir yapı kazandırmaktadır⁸².

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonunun toplumda işleyişini sağlamak amacıyla ise 3294 sayılı Kanununun 7. maddesinden hareketle her il ve ilçede SYDV’ler oluşturulmuştur.

---

⁸¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, “SYGM Tarihçe”, <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/11781/SYGM-Tarihce> (30.04.2014).

⁸² Çakar, a.g.m., s. 2. Diğer taraftan bu özerklik kanun metni ile sınırlı kalan bir özerklik olup, devletin sistemin yönetimine dahil olması ve siyasi iktidarların atamalarla sistemin işleyişi üzerinde hakimiyet sağlamaları Fonun mali ve idari özerkliğine gölge düşürmektedir Arıcı, a.g.e., s. 262.

Türkiye çapında 81 il ve 1000 ilçede oluşturulmuş SYDV'lerin başkanı illerde vali ilçelerde kaymakamdır. Özel Hukuk Tüzel Kişiliği şeklinde örgütlenmiş olan vakıfların karar organı ise Mütevelli Heyetidir. Bu heyetin kimlerden oluşacağı 3294 sayılı Kanunun 7. maddesinde düzenlenmiştir. Bu bağlamda Mütevelli Heyeti:

- İlde; vali, defterdar, il millî eğitim müdürü, il sağlık müdürü, belediye başkanı, il tarım müdürü, il sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu müdürü ve il müftüsü ile her faaliyet dönemi için, il içindeki köy ve mahalle muhtarlarının kendi aralarından seçecekleri bir muhtarla, ilde kurulu olan ve bu Kanunla belirtilen amaçlar kapsamında faaliyetler gerçekleştiren sivil toplum kuruluşları yöneticilerinin kendi aralarından seçecekleri iki temsilci ve hayırsever vatandaşların arasından il genel meclisinin seçeceği iki kişiden oluşur.
- İlçelerde ise Sağlık Bakanlığının ilçe üst görevlisi, varsa ilçe tarım müdürü ve ilçe müftüsü, belediye başkanı, mal müdürü, ilçe millî eğitim müdürü ile ilçe sınırlarındaki köy ve mahalle muhtarlarının kendi aralarından seçecekleri birer üyeye, ilçede kurulu olan ve bu Kanunda belirtilen amaçlara ilişkin faaliyetler gerçekleştiren sivil toplum kuruluşları yöneticilerinin kendi aralarından seçecekleri birer temsilci ve hayırsever vatandaşlar arasından il genel meclisinin seçeceği iki kişiden oluşur.

İl/ ilçede bu Kanun kapsamında belirtilen amaçlara yönelik faaliyetler gerçekleştiren sivil toplum kuruluşu bulunmaması halinde ise hayırsever vatandaşlar arasından il genel meclisi üçüncü bir kişiyi daha heyete seçer.

Diğer taraftan her ne kadar kamusal sosyal yardımlar 3294 sayılı Kanunla şekillendirilmiş olsa da gerek bu Kanun öncesinde gerek bu Kanun sonrasında kamusal sosyal yardımlara ilişkin çeşitli hukuki düzenlemeler yürürlüğe konularak başka kurum/ kuruluşlar kamusal sosyal yardım sosyal yardım programlarını hayata geçirme koşununda yetkili kılınmıştır.

GSS Kanunu: 18 Haziran 1992 tarihli 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun ile Sağlık Bakanlığına ihtiyaç sahibi muhtaç vatandaşların her türlü ayakta ve yatakta tedavi masraflarına karşılanmasına ilişkin yetki verilmiştir. Daha sonra bu kanun 1 Ocak 2012'de 5510 Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu doğrultuda bu Kanunun yürürlüğe girmesi ile

birlikte muhtaç kişiler sağlık giderleri bakımından bu Kanun kapsamına dahil edilmiştir. Belirtelim ki; Genel Sağlık Sigortası kapsamında gelir tespitinin yapılabilmesi için kişiler ikametgâhlarının oldukları Sosyal Yardımlaşma Vakıflarına başvuru yapmak zorundadırlar. Yapılan başvuruya istinaden gerek Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi üzerinden gerekse Sosyal Yardımlaşma Vakfı Sosyal İnceleme uzmanının hanede yapacağı inceleme ve Vakıf Mütevelli Heyetinin vereceği muhtaçlık kararının SGK'ya iletilmesi ile muhtaç kişilere ilişkin işlemlerin yürütülmesi sağlanır.

5102 sayılı Kanun: 03.03.2004 tarih ve 5102 sayılı “Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun”⁸³ ile Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğüne yükseköğrenim gören muhtaç öğrencilere burs verilmesi konusunda yetkili kılınmıştır (m. 1-2).

5302 sayılı Kanun: 22.02.2005 tarih ve 5302 sayılı “İl Özel İdaresi Kanunu”⁸⁴ ile İl Özel İdarelerine, Belediye sınırları il sınırları olan Büyükşehir Belediyeleri hariç olmak üzere, il içinde gerçekleştirilecek sosyal yardımlar ve muhtaç vatandaşlara yönelik mikro kredilere ilişkin görevler verilmiştir (m. 6).

5393 ve 5216 sayılı Kanunlar: 03.07.2005 tarih ve 5393 sayılı “Belediye Kanunu”⁸⁵ ve 10.07.2004 tarihli 5216 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Kanunu”⁸⁶ ile belediyelerde sosyal yardım yapma konusunda yetkili kılınmıştır. Belirtelim ki; belediyeler bu yetkilerini belediye sınırları içinde kullanmaya yetkilidirler.

2992 Sayılı Kanun: 29.03.1984 tarih ve 2991 sayılı “Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun”⁸⁷ ile Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü “Hükümlü ve tutukluların giydi-rilmesi, beslenmesi, yatırılması, eğitilmesi, çalıştırılması ve muhtaç durumda bulunan-ların tedavi giderlerinin karşılanması işleri ile...” yükümlü kılınmıştır (m. 11/1-b).

4341 sayılı Kanun: 18.02.1998 tarih ve 4321 sayılı “Muhtaç Erbaş ve Er Ailelilerinin Ücretsiz Tedavisi Hakkında Kanun”⁸⁸ ile 1111 sayılı Askerlik Kanunu

⁸³ “5102 sayılı Kanun” 06.03.2004 tarih ve 25394 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁸⁴ “5302 sayılı Kanun” 04.03.2005 tarih ve 25745 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁸⁵ “5393 sayılı Kanun” 13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁸⁶ “5216 sayılı Kanun” 23. 07.2004 tarih ve 25531 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁸⁷ “2992 sayılı Kanun” 07.04.1984 tarih ve 2992 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır

⁸⁸ “4341 sayılı Kanun” 22.02.1998 tarih ve 23266 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır

Hükümlerine istinaden vatani görevini yerine getirmek üzere silahaltına alınanlardan ihtiyaç sahibi muhtaç vatandaşların ailelerinin tedavilerinin devlet hastaneleri, üniversite hastaneleri ve birinci basamak resmi sağlık kuruluşu olarak adlandırılan; aile hekimlikleri, sağlık ocağı, verem savaş dispanseri, ana çocuk sağlığı, aile planlaması merkezi, sağlık merkezi, SSK sağlık istasyonu ve dispanserinde ücretsiz tedavi olabileceklerine (m. 1) ilişkin hükümleri içeren bir kanundur. Ayrıca Kanunda tedavi gören muhtaç erbaş ve er ailelerinin hayati önem taşıyan ilaç bedellerinin tamamının devletçe karşılanması kararlaştırılmıştır. Söz konusu ilaç bedelleri hem ayakta hem de meskende tedavileri ve teşhisi resmi sağlık raporuyla belirlenen akıl hastalıkları, kronik böbrek, kanser, tüberküloz, organ nakli ile benzeri şekilde uzun süreli tedaviyi gerekli kılan hastalıkların ayakta veya meskende tedavileri için geçerlidir (m. 2).

2090 sayılı Kanun: 20.06.1977 tarih ve 2090 sayılı “Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun”⁸⁹ ile yangın, fırtına, sel vb. tabii afetler ile hastalık ve haşere gibi zararlıların yol açtığı zararlar nedeniyle çalışma ve üretme imkânlarında belirli oranlarda düşüş yaşayan çiftçilere, köylülere kurulmuş olan tarımsal amaçlı üretim kooperatiflerine, devlet tarafından yardım yapılacağı dair hükümler (m. 1) düzenlenmiştir.

5233 sayılı Kanun: 17.07.2004 tarih ve 5233 sayılı “Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanunun”⁹⁰ ile İçişleri Bakanlığı terörden zarar gören ve mağdur edilen kişilere yönelik sosyal yardım faaliyetleri konusunda yetkili kılınmıştır.

2. TÜRKİYE’DE YÜRÜTÜLEN KAMUSAL SOSYAL YARDIM SİSTEMİNDE YER ALAN KURULUŞLAR VE BU KURULUŞLAR TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI

2.1. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İDARİ YAPISI, GÖREVLERİ VE TAŞKİLATLANMASI

Çalışma Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yürüttüğü sosyal yardımları konu edinmektedir. Dolayısıyla ASPB’nin idari yapılanması, teşkilat yapısı ve faaliyetlerine kısaca değinmekte yarar vardır.

⁸⁹ “2090 sayılı Kanun” 05.07.1977 tarih ve 15987 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁹⁰ “5233 sayılı Kanun” 20.10.2004 tarih ve 25619 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Daha öncede belirtildiği gibi ASPB 03.06.2011 tarih ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK ile kurulmuştur. ASPB'nin kurulmasıyla Kadının Statüsü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Aile ve Sosyal Araştırmalar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlükleri ve Sosyal Güvenlik Kurumu Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü kapatılarak bu kurumların yetkileri ASPB'ye devredilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sosyal devlet olmanın bir gereği olarak kurulmuş, risk grubunda yer alan insanların yaşamlarını organize etme ve korunmaya muhtaç kesimleri korumayı görev edinmiş bir bakanlıktır⁹¹.

633 sayılı KHK'nın 2. maddesinde ASPB'nin görevleri belirtilmiştir. Buna göre ASPB aşağıdaki görevleri yerine getirmekle sorumludur.

- Sosyal yardım ve sosyal hizmetlere ilişkin Türkiye genelinde politika ve strateji geliştirmek ve uygulamak,
- Aile yapısını ve değerlerini korumak,
- Çocukların sağlıklı gelişimini temin için onları her türlü ihmal ve istismardan korumak ve çocukların öncelikle aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla ailelere yönelik danışmanlık, eğitim ve sosyal yardımları güçlendirmek,
- Kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı önlemek ve kadınların tam anlamıyla toplumda yer alabilmesi için kadınların insan haklarını korumak ve geliştirmek,
- Engelliler ve yaşlıların toplumsal hayata tam anlamıyla katılmalarını sağlamak için onları her türlü dışlanma, engel ve ihmale karşı korumak,
- Gaziler ve şehit yakınlarını her türlü mahrumiyet ve mağduriyete karşı korumak,
- Yoksullukla mücadele amacıyla ulusal düzeyde politika ve stratejiler belirlemek, koruma ve sosyal yardıma ihtiyaç duyan kesimlere yönelik yardım faaliyetlerini etkin ve düzenli bir şekilde yürütmek,

---

⁹¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013-2017 Stratejik Plan*, Ankara, 2012, s. 33

- Gönüllü kuruluş ve kamu kurumlarınca yürütülen sosyal yardım ve hizmetlere ilişkin usul, ilke ve standartları belirlemek ve mevcut standartlar çerçevesinde denetimleri yapmak,
- Sosyal hizmetler ve sosyal yardım faaliyetlerinin merkezi bir veri tabanı üzerinden izlemek, kontrol etmek, geliştirilecek strateji, politika ve önlemler bağlamında değerlendirmek,
- Sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanındaki uluslararası faaliyetleri ve gelişmeleri izlemek ve katkı sağlamaktır.

ASPB'nin merkez teşkilatlanma yapısı ise 633 sayılı KHK'nın (I) sayılı cetvelinde gösterilmiştir.

Merkez Teşkilatı

<u>Müsteşar</u>	<u>Müsteşar Yardımcısı</u>	<u>Hizmet Birimleri</u>
Müsteşar	Müsteşar Yardımcısı Müsteşar Yardımcısı Müsteşar Yardımcısı	i) Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ii) Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü iii) Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü iv) Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü v) Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı vi) Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ⁹²

i).Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Müdürlük, Bakanlık adına aile ve topluma yönelik sosyal hizmet ve faaliyetleri yürütmekte ve koordine etmektedir. Müdürlük aile yapısı ve değerlerini korumak, aile yapısını ve değerlerini tehdit eden sorunlar ve bu sorunların sebeplerini tespit etmek, aile içi şiddete ve istismara yönelik politika ve uygulamalardan sorumludur. Müdürlük kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli çalışarak kendi faaliyet alanı içindeki hizmetleri yerine getirir (633 sayılı KHK, m. 7/1).

ii).Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Müdürlük, Bakanlık adına çocuklara yönelik sosyal hizmet ve faaliyetleri yürütmekte ve koordine etmektedir. Müdürlük çocukları her türlü istismar ve ihmalden korunması ve sağlıklı gelişimleri için politika

⁹² Burada sosyal yardım uygulamalarında bir şekilde görev alan hizmet birimlerine yer verilmiştir. ABakanlık bünyesinde yer alan hizmet birimleri bunlarla sınırlı değildir. Ancak çalışma açısından sadece bu altı hizmet biriminin verilmesi ile yetinilmiştir. Strateji ve Geliştirme Başkanlığı, Denetim Hizmetleri Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, Personel Dairesi Başkanlığı, Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ve Özel Kalem Müdürlüğü diğer hizmet birimleridir.

ve uygulamalardan sorumludur. Çocukları evlat edindirmek, koruyucu aile hizmetlerini koordine etmek, korunması gereken çocuklara özel bakım ve korunma hizmeti sunmak, çocukların işe yerleştirilmesini sağlamak Müdürlüğün çocuklara yönelik sosyal hizmet ve faaliyetlere ilişkin yürüttüğü bazı politika ve uygulama örneklerini oluşturmaktadır. Müdürlük kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli çalışarak kendi faaliyet alanı içindeki hizmetleri yerine getirir (633 sayılı KHK, m. 8/1).

iii). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü: Müdürlük, Bakanlık adına kadınlara yönelik sosyal hizmet ve faaliyetleri yürütmekte ve koordine etmektedir. Müdürlük kadına karşı ayrımcılığı önleme ve kadın haklarını korumaya yönelik politika ve uygulamalardan sorumludur. Müdürlük kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli çalışarak kendi faaliyet alanı içindeki hizmetleri yerine getirir (633 sayılı KHK, m. 9/1).

iv). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Müdürlük, Bakanlık adına engellilere ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet ve faaliyetleri yürütmekte ve koordine etmektedir. Müdürlük, engellilerin rehabilitasyonu, eğitimi, istihdamı ve engellilerle yaşlıların toplumdan dışlanmalarını önleme ve toplumsal hayata katılmalarını sağlama ve muhtaç engellilerle yaşlıların bakımı gibi konularda politika ve uygulamalardan sorumludur. Müdürlük kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli çalışarak kendi faaliyet alanı içindeki hizmetleri yerine getirir (633 sayılı KHK, m. 10/1).

v). Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı: Müdürlük, Bakanlık adına şehit yakınları ve gazilere yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmekte ve koordine etmektedir. Müdürlük, gazi ve şehit yakınları hakları, onlara yönelik yardım, hizmet ve muafiyetler, onları ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan destekleme, şehit ve gazi çocuklarının eğitimi gibi politika ve uygulamalardan sorumludur. Müdürlük kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli çalışarak kendi faaliyet alanı içindeki hizmetleri yerine getirir (633 sayılı KHK, m. 14/1).

v). Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü: Müdürlük, Bakanlık adına yoksullukla mücadele etmektedir. Müdürlük bu amaçla ulusal düzeyde uygulanacak sosyal yardım programlarına ilişkin politika ve stratejileri geliştirmek, 3294 sayılı Kanunun amaçlarını gerçekleştirmek ve uygulanması için gerekli idari ve mali tedbirleri almak, SYDF'nin gelirlerini zamanında toplamak ve bunların ihtiyaçlar doğrultusunda kullanımını sağlamak, SYDV'lerin iş ve işlemlerini araştırmak ve incelemek gibi konularda yetkilidir (633 sayılı KHK, m. 11/1).

ASPB'nin illerdeki temsilcisi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlükleridir. Müdürlükler kendi yetki ve sorumluluğuna giren görevleri yerelde yerine getirmekle yükümlüdürler. Bu anlamda il müdürlükleri sunulan hizmete bağlı olarak birimlere ayrılarak: Aile ve Toplum Hizmetleri Şubesi/Birimi, Çocuk Hizmetleri Şubesi/Birimi, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Şubesi/Birimi, Kadın Hizmetleri Şubesi/Birimi, Şehit Yakınları ve Gazi Hizmetleri Şubesi/Birimi ve Sosyal Ekonomik Destek ve Sosyal Yardımlar Şubesi/Birimi görevlerini yerine getirirler.

2.2. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI SOSYAL YARDIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI

2.2.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülen Yardımların Dağıtımında Kullanılan Hedefleme Yöntemleri

Türkiye'de sosyal yardımlara başvuruda kural olarak muhtaçlık kriteri esas alındığı için gelir testine dayalı yöntem uygulanmaktadır. Ancak kişiler sosyal yardımlara başvuru yaparken (özellikle düzenli merkezi yardımlarda), öncelikle kendi durumlarına uygun sosyal yardımlara yani kategorik olarak kendilerini hedefleyen sosyal yardımlara başvuru yapmak zorundadırlar. Örneğin bir kişi 65 yaşını doldurmuş ve muhtaçsa bu kişinin başvuru yapması gereken sosyal yardım kategorik olarak 2022 sayılı Kanun kapsamında verilen Yaşlılık Aylığı olacaktır. Ya da bir kadın dul ve ihtiyaç sahibi olduğu için sürekli bir sosyal yardımdan yararlanmak istiyorsa böyle bir durumdaki kadının öncelikle kategorik olarak dul kadınları hedefleyen Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Nakdi Yardım Programına başvuru yapması esastır.

Bu bağlamda öncelikli olarak kendine uygun kategoride yer alan sosyal yardıma başvuru yapan kişiye, sosyal yardım yapılıp yapılmayacağını mütevellî heyeti karara bağlayacak ve bu kararda ise kişinin muhtaçlığını tespit etmek için kullanılan gelir tespiti yöntemi etkili olacaktır. Uygulamada, uygulanan gelir tespiti yönteminde hane halkı⁹³ esas alınmakta olup, hane içinde kişi başına düşen gelir asgari ücretin 1/3'ü kadar ya da daha az geliri olanlara sosyal yardım bağlanabilmektedir.

⁹³ Yaşlı vatandaşlarımıza ilişkin olarak yapılan muhtaçlık değerlendirmesinde hane yaklaşımı terk edilmiş olup bundan böyle yaşlının lehine olarak kendisi ve eşinin geliri dikkate alınmaya

39 Aralık 2017 tarih ve 30286 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan ve Asgari Ücret Tespit Komisyonu kararı uyarınca brüt aylık asgari ücret 2.029,50 TL, net ise 1.603,12 TL’dir. Bu bağlamda bir kişinin sosyal yardım alabilmesinde muhtaçlık sınırı olarak kabul edilen sınır bu tutarın 1/3’nün alınması suretiyle elde edilen 483,64 TL’dir. Ancak Evde bakım aylığında muhtaçlık sınırı $483,64 \times 2 = 967,27$ TL’dir.

Diğer taraftan gelir tespiti hesaplaması yapılırken hane içindeki bireylerin harcamaları, taşınır ve taşınmazlarla bunlardan doğan hakları da dikkate alınmak suretiyle bir hesaplama yapılır. Bu bağlamda hanelerin harcamaları, düzenli gelirleri ve taşınmazlarına ilişkin hesaplamada aşağıdaki tabloda yer alan kriterler kullanılır.

Tablo 3.1. Gelir Tespitinde Esas Alınan Kriterler

GELİR TESPİTİNDE GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULAN KRİTERLER		
BEYAN EDİLEN GELİR	Tespit/beyan edilen aylık net maaş, ücret, nafaka, yevmiye ve vb. gelirlerin yıllık tutarının aylık ortalaması	
KONUT	Aile Mülkiyetinde olan ya da kira verilmeden oturulan konut	Rayiç bedelinin 240’ta biri
	Kiraya Verilen Konut	Rayiç bedelinin 240’ta biri ve takdir edilen/beyan edilen kira getirisi toplamı
	Boşta Duran Konut	Konut rayiç bedelinin 120’de biri
DÜKKÂN	Kiraya Verilmeyen Dükkân	Rayiç bedelinin 120’de biri
	Kiradaki Dükkân	Rayiç bedelinin 240’da biri ve takdir edilen/beyan edilen kira getirisi
ARAZİ-TARLA VE VB.	Rayiç bedelinin 240’ta biri ve takdir edilen/beyan edilen aylık kazanç (bu kazanç zirai/ticari/ kira ve vb. şekilde olabilir)	
ARAÇ	Binek Araç	Kasko/rayiç bedelinin 120’de biri
	Ticari/Zirai Araç	Kasko/rayiç bedelinin 120’de biri takdir edilen /beyan edilen aylık getiri (zirai/ticari/kira ve vb.)
HAYVAN	İl/ilçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüklerinden sağlanacak yıllık getiri tutarının aylık miktarı	
BANKA MEVDUATLARI	Tespit/beyan edilen banka mevduatları için aylık faiz getirisinin iki katı	
ALINAN SOSYAL YARDIMLAR	Sürekli bir şekilde düzenli olarak alınan sosyal yardımların aylık ortalaması (2022, Evde Bakım, ŞNT, Burs ve vb.)	
HARCAMALAR*	Gıda, giyim, kira, ısınma, eğitim, sağlık, ulaşım, eğlence, sigara ve benzer, şeylere yapılan harcamaların aylık ortalaması	

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, “Genel Sağlık Sigortası ve Gelir Tespitine İlişkin Usul ve Esaslar⁹⁴”, http://www.aile.gov.tr/data/5404eb05369dc3119090f853/genelge_07.pdf (25.02.2017).

*Beyan edilen harcama beyan edilen gelirden fazla ise eğer harcama ile gelir arasındaki fark gelire eklenir. Ancak tespit edilen gelir tutarı beyan edilen/tespit edilen harcamanın üzerindeyse eğer harcamalar gelire eklenmez.

başlanmıştır. Böylelikle yaşlı vatandaşlarımız kimin yanında yaşarsa yaşasın aylıkları kesilmeyecek sadece kendisinin ve eşinin geliri üzerinden muhtaçlık değerlendirilmesi yapılacaktır.

⁹⁴ Belirtelim ki; tablo Genel Sağlık Sigortası Gelir Tespitine İlişkin Usul ve Esaslardan hazırlanmıştır. Ancak sosyal yardımlara ilişkin gelir tespiti de benzer yöntemle yapılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda ise nakdi yardım, 2022 sayılı Kanun kapsamında sunulan yardımlar, diğer düzenli yardımlarda (asker aylığı, ŞNT ve diğer merkezi sosyal yardımlar kastedilmekte) ve nakdi yardımda hangi gelir kalemlerinin gelir testinde esas alındığı gösterilmiştir.

Tablo 3.2. Yardım Türüne Göre Gelir Testinde Esas Alınan Gelir Kalemleri

YARDIM TÜRÜNE GÖRE GELİR TESTİNDE GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULAN GELİR KALEMLERİ			
GELİR HESAP ADI	2022 SAYILI KANUN	NAKDİ YARDIM	DİĞER DÜZENLİ YARDIMLAR
Aylık net maaş, ücret, nafaka vs. gelirleri aylık ortalaması	✓	✓	✓
Ailenin oturduğu evin rayiç bedeli (kira değilse) (240/1)		✓	✓
İkamet dışındaki konutların rayiç bedelleri (240/1)	✓	✓	✓
İkamet dışındaki konutların kira gelirleri	✓	✓	✓
Kira elde edilmeyen konutun rayiç bedeli (120/1)	✓	✓	✓
Arazi, Tarla vs. rayiç bedelleri (240/1)	✓	✓	✓
Araçların kasko rayiç bedeli (120/1)	✓	✓	✓
Banka mevduatı aylık faiz geliri (*2 katı)	✓	✓	✓
Diğer muhtelif aylık gelirler (ŞÇHEK, nakdi yardım, akraba yardım) yıllık getirisinin aylık ortalaması	✓	✓	✓
Engelli Aylığı		✓	✓
Kira Giderinin Gelirden Düşme	✓		

Kaynak: Mevcut Tablo Talep Üzerine Osmangazi Sosyal Yardımlaşma Vakfından Alınmıştır (2017)

2.2.2. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Sunulan Sosyal Yardım Programlarından Yararlanabilecek Kişiler ve Yardımlara Başvuru

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından verilen sosyal yardımdan yararlanabilecek kişiler 3294 Sayılı Kanunun ikinci maddesine göre: “Fakrü zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkanı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişiler”dir. Ayrıca Kanunun ikinci maddesine 4.7.2012 yılında eklenen bir fıkra ile “...kanunla sosyal güvenlik

kuruluşlarına tabi olmakla birlikte, Fon kurulunca belirlenecek ölçütlere göre; hane içindeki kişi başına düşen geliri, on altı yaşından büyükler için belirlenen aylık net asgari ücretin 1/3'ünden az olan kişilerden fakir ve muhtaç durumda bulunanlar da bu Kanun kapsamındadır.” denilmiştir. Bu ek fıkra şu şekilde yorumlanmalıdır: Merkezi düzenli yardımlar; Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Yardımlar, Eşi Vefat Etmış Kadınlara Yönelik Yardımlar, 2022 sayılı Yasa kapsamında verilen yardımlar, Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımı, Evde Bakım Yardımı ve Öksüz, Yetim Ve Asker Çocuğu Yardımı, dışında kalan yardımlarda⁹⁵ kişilerin muhtaç olması koşuluyla herhangi bir güvenlik kuruluşuna tabi olmaları yardım almalarına engel değildir. Diğer taraftan her halükarda Kanunda başvuru yapacak kişilerin muhtaç durumda olması gerektiği belirtilmiş, ancak Kanunda herhangi bir muhtaçlık tanımı yapılmamıştır. Bu anlamda başvuru sahibin muhtaç olup olmadığına ilişkin nihai karar mütevellî heyetine aittir⁹⁶.

Sosyal yardımlara başvuruda⁹⁷ kural olarak ikametgâha dayalı başvuru esas olduğundan kişiler resmi olarak ikamet ettikleri yerlerdeki SYDV'lere TC numarası yazılı resmi kimlik, pasaport ya da ehliyet ile başvuru yapmaları esastır⁹⁸. Yapılacak başvurularda, kişilerin reşit olması halinde bizzat kendilerinin başvuru yapması gerekmektedir. Evli çiftlerde, çiftlerden biri kendisinin ve eşinin nüfus cüzdanını vakfa ibraz etmek suretiyle başvuru yapabilir. Bizzat başvuruda bulunamayacak özü ve

⁹⁵ Örneğin kömür yardımı, barınma yardımları, eğitim materyali yardımı, gıda yardımı gibi süreli yardımlar bu kapsamda yer alan yardımlardandır.

⁹⁶ Belirtelim ki; “Sosyal Yardım Yararlanıcılarının Belirlenmesine Yönelik Puanlama Formülüne” ilişkin proje hayata geçme aşamasında olan bir projedir. Söz konusu proje ile hem sosyal yardımlardan hem de sosyal destek projelerinden yararlanmak isteyen kişilerin belirlenmesinde, sosyal inceleme görevlisine ve Mütevellî Heyetine objektif kriterler doğrultusunda değerlendirme yapmalarını sağlayarak gerçek ihtiyaç sahibi vatandaşlara erişim hedeflenmektedir. Projeye ilişkin detaylı bilgi için bkz; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Sosyal Yardım Yararlanıcılarının Belirlenmesine Yönelik Puanlama Formülünün Geliştirilmesi Projesi”, <http://www.aile.gov.tr/tr/2159/Sosyal-Yardim-Yararlanicilarinin-Belirlenmesine-Yonelik-Puanlama-Faormulunun-Gelistirilmesi-Projesi> (01.05.2016).

⁹⁷ Belirtelim ki; bu çalışma kapsamında gerekli izinler ilgili birimlerden alınarak 20 Şubat-24 Şubat 2017 tarihleri arasında Bursa Nilüfer Sosyal Yardımlaşma Vakfına gidilerek bir hafta süreyle yerinde gözlem gerçekleştirilmiştir. Bu gözlem iki aşamada gerçekleştirilmiştir; ilk aşama sosyal yardımlara başvuru sürecinin ne şekilde işletildiğine ilişkin olup, bu aşamada pasif gözlem yoluyla başvuru yapanların başvuru ne şekilde gerçekleştirildiklerine ve kişilere ilişkin sosyal yardım dosyalarının nasıl oluşturulduğuna ilişkindir. Gözlemin ikinci aşaması, kişilerin muhtaçlıklarını tespit amacıyla gerçekleştirilen Sosyal Yardım İncelemesine ilişkindir. Bu incelemenin ne şekilde gerçekleştirildiğini görmek amacıyla Sosyal İnceleme Uzmanlarının refakatinde araştırmacı yerinde incelemeye katılarak bu süreçte yerinde gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, bu iki aşamalı gözlemler sosyal yardıma başvuru süreci başından sonuna kadar yerinde görülmüştür.

⁹⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu*, Ankara, Sağlık ve Düzenli Yardımlar Başkanlığı, 2015, s. 18.

mazereti olanların başvurusu; aile üyelerinden biri, muhtar, öğretmen, komşu vb. kişiler tarafından yapılabilir⁹⁹. Başvuru yapan kişi ilk kez SYD vakfına başvuru yapıyorsa, ilk etapta bilgisayar ortamında Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Hizmetleri Sistemi (BSYBHS) üzerinden kişinin verdiği bilgiler doğrultusunda *hane beyan formu* doldurulur. Form başvuru sahibinin ve eğer varsa eşin kimlik bilgilerini, ailede yaşayan başka fertler varsa eğer onlara ilişkin yaş cinsiyet, eğitim düzeylerini, ailenin aylık geliri ve vb. bilgileri içermektedir. Ayrıca yine Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi üzerinden kişilere ilişkin ilgili kurumların veri tabanlarından sorgulama yapılmasına dair *sorgu izin belgesi*¹⁰⁰ imzalatılarak kişilere ilişkin 28 ayrı farklı alanda sorgulama gerçekleştirilir. Bu sorgulama, kişilerin muhtaçlığını tespiti ilişkin sağlıklı ve güvenilir verilerin elde edilmesi içindir. Bu amaçla Bütünleşik Sosyal Yardım veri tabanı aracılığıyla, başvuru sahibinin T.C. Kimlik Numarasıyla, başvuru sahibinin adres bilgisi, nüfus-aile-kişi kayıt örnekleri ve olay bilgileri, Muhtaç Aylığı alıp almadığı vb. bilgilere ulaşılarak kişinin sosyal yardım almaya uygunluğu/uygunsuzluğuna ilişkin veriler toplanır¹⁰¹.

Sosyal yardıma başvuru, Yardım Başvuru Formunun başvuru sahibine imzalatılması ile tamamlanır. Bu adımı takiben “Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisince” hane ziyareti gerçekleştirilerek başvuru sahibine ilişkin daha detaylı bilgi

⁹⁹ Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yardımlar Dairesi Başkanlığı, *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Başvuru İnceleme Değerlendirme Dağıtım ve Teslim Usul ve Esasları*, Ankara, 2006, s. 1. Belirtilim ki; bu kitapçık hükümleri genel olarak sosyal yardım başvurularında artık pek uygulanmamakla birlikte geçerliliği olan hükümlere uygulamada halen başvurulabilmektedir.

¹⁰⁰ Bu sorgulama Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi üzerinden gerçekleştirilir. Uygulama, sosyal yardım almak için vakıflara başvuruda bulunan vatandaşların muhtaçlık durumları ve kişisel bilgilerine ilişkin verilerine ulaşma, yardımlarda mükerrerliği önleme amacıyla internet ortamında, kurumlar arası bilgi paylaşımı için oluşturulmuş bir uygulamadır. Bu uygulama ile hâlihazırda kişilere ilişkin bilgi edinme de 16 başlık altında 28 ayrı sorgulama yapmak mümkündür. Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi için ayrıntılı bilgi için bakınız; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, “Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi sistemi”, <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/projeler/butunlesik-sosyal-yardim-bilgi-sistemi> (22.02.2017).

¹⁰¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu”, Ankara: Sağlık ve Düzenli Yardımlar Başkanlığı, 2015, s. 18. Sosyal İnceleme Raporu, haneye ilişkin detaylı bilgilerin toplandığı rapordur. Raporda örneğin oturulan evin sahipliği, gelir türü, araç sahipliği, haneye ilişkin borç ve taksit bilgisi, hane birikimleri, konutu ısıtma şekli, evdeki eşyalara vb. haneye ilişkin detaylandırılır. Bu rapor Sosyal İnceleme Uzmanınca yapılan hane ziyaretleri sonucunda hazırlanır. Raporda ayrıca uzman, haneye ilişkin muhtaçlık kanaatine dair gözlemlerine de yer verir.

edinilmesi amaçlanır. Yapılan inceleme ardından Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi tarafından “Sosyal İnceleme Raporu Hazırlanır”¹⁰².

Belirtelim ki; başvuru sahibine sosyal yardımlardan yararlandırılıp yararlandırılmayacağına son karar mercii Vakıf Mütevelli Heyetidir. Mütevelli Heyeti çoğunlukla toplanır ve kararlar da çoğunlukla verilir. Kararların eşit çıkması durumunda vakıf başkanının oyu iki sayılır ve kararlar bu doğrultuda alınır¹⁰³.

2.2.3. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Verilen Sosyal Yardımlar

Türkiye’de Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından verilen mevcut sosyal yardımlar bakımından 14.09.2001 tarihinde Türkiye ile Dünya Bankası arasında imzalanan İkraz Anlaşması ile hayata geçirilen Sosyal Riski Azaltma Projesi oldukça önemli bir role sahiptir¹⁰⁴. Projeyle, hem kamusal sosyal yardımlar yaygınlık kazanmış hem de kamusal sosyal yardım paylarında ciddi boyutta artışlar olmuştur. Belirtelim ki; Projenin hayata geçirilişi; Türkiye’de 21 Şubat 2001’de yaşanan ekonomik krizin muhtaç aileler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak olarak gerekçelendirilmiştir. Gerekçelendirmede ise; muhtaç durumdaki kişilerin kriz sonrasında kendi kendilerine üstesinden gelemeyecekleri sosyal risklerin (suç, ülke içi çatışmalar, sosyal ayaklanma, terörizm, çete eylemleri, savaş ve bölgesel şiddet)¹⁰⁵ ortaya çıktığı, Türkiye’de mevcut koşullar altında sosyal güvenlik sisteminin işsizlik ve muhtaçlık risklerini azaltmada

¹⁰² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu”, a.g.e., s. 18.

¹⁰³ Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yardımlar Dairesi Başkanlığı, *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Başvuru İnceleme Değerlendirme Dağıtım Ve Teslim Usul Ve Esasları*, Ankara, 2006, s. 9. Belirtelim ki; bu kitapçık hükümleri genel olarak sosyal yardım başvurularında artık pek uygulanmamakla birlikte geçerliliği olan hükümlere uygulamada halen başvurulabilmektedir.

¹⁰⁴ Legal Dept of World Bank, “Conformed Copy - L4638 - Social Risk Mitigation Project/Loan - Supplemental Letter”, <http://documents.worldbank.org/curated/en/2001/09/5086334/conformed-copy-14638-social-risk-mitigation-projectloan-supplemental-letter> (26.07.2016).

¹⁰⁵ Sosyal riskler Dünya Bankası “2000/2001 Dünya Gelişmişlik Raporunun Güvenlik başlığı altında ele aldığı risk kategorisi içindeki 6 gruptan biridir, World Bank, “World Development Report 2000/2001”, a.g.e., s. 136; Ancak burada bir noktaya vurgu yapmakta yarar vardır. DB, raporunda sosyal riskler kapsamında suç, terör vb. bir kategorileştirme yoluna gitmiş ve SRAP’la bu tür risklerin ortaya çıkışı engellemeyi hedeflemiştir. Ancak, örneğin ekonomik bir risk olarak ele alınan işsizlik toplumsal bir sorun olmasıyla bir sosyal risk olarak da değerlendirilebilir. Buradan hareketle her ne kadar SRAP’la özellikle DB raporundan hareketle yukarıda sıralanan sosyal risklere özel bir vurgu yapılmışsa da, sosyal risk kapsamında ele alınabilecek risklerin farklılaşabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

yetersiz olduğu ve beşeri sermayenin yok olma tehlikesi geçirdiği şeklinde üç ayrı noktaya işaret edilmiştir.

Bu proje, DB'nın 2000/2001 Dünya Kalkınma Raporunda ele aldığı muhtaçlığı azaltma projesiyle paralel yönde ve muhtaçlıkla mücadele stratejisinde “sosyal risk yönetimi” bileşenini oluşturmaktadır. Sosyal risk yönetiminde DB için izlenecek yol; bir şok ortaya çıktığında (2001 Türkiye Şubat ekonomik krizi gibi) kişilerin maruz kalacağı riskleri azaltma ve hafifletme yönünde önlemlerin uygulamaya konulmasıdır. DB'nın önerdiği ve şokun etkilerini gidermeye çalışan “baş etme” yöntemi ise ancak söz konusu bu iki yönetimin başarısız olması halinde devreye girecek tamamlayıcı bir yöntemdir¹⁰⁶. Bu anlamda SRAP, muhtaçlıkla mücadele stratejisi kapsamında 2001 Türkiye Şubat ekonomik krizinin kişiler üzerindeki risklerini azaltıcı ve hafifletici bir projedir.

4 bileşenden oluşan SRAP, hızlı yardım bileşeni, Şartlı Nakit Transferleri ve Yerel Girişimler şeklinde 3 ayrı sosyal yardım bileşenine sahiptir¹⁰⁷.

Hızlı Yardım Bileşeni SRAP'ta; i). çocukların eğitimine ilişkin yardımlar (ayakkabı, forma, kırtasiye, vb), ii). sağlık harcamalarına ilişkin yardımlar ve iii). mevcut sosyal yardım programlarının genişletilmesine ilişkin (gıda, yakacak vb.) yardımlar şeklinde 3 alt bileşende kategorileştirmiştir.

Şartlı Nakit Transferi Bileşeni ile nüfusun en yoksul % 6'lık kısmı hedeflenmektedir. Şartlı nakit transferleriyle, en muhtaç kesimi oluşturan ailelerin çocuklarının okula gönderilmesi ve sağlık kontrollerinin gerçekleştirilmesi ve beslenme ihtiyaçlarının temini amacıyla nakdi yardım yapılması öngörülmektedir.

Yerel Girişimler Bileşeniyle muhtaç durumdaki kişiler için sürdürülebilir istihdam olanaklarını geliştirme amaçlanmaktadır. Bu bileşen ise 4 ayrı alt bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; i). gelir getirici projeler, (ii) işsiz gençlere yönelik istihdam edilebilirliği artırıcı eğitimler, (iii) toplum yararına işlerde geçici istihdam olanakları ve

¹⁰⁶ Filiz Çulha Zabcı, “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 58, S. 1, Ankara, 2003, s. 217-229.

¹⁰⁷ SRAP'ın diğer bileşeni Kurumsal gelişim bileşenidir. Bu bileşen sosyal yardım sisteminde kilit rol oynayan kuruluşların kapasitesini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bileşenin alt bileşenleri ise i).sosyal yardımlara ilişkin politika araştırma, izleme ve değerlendirme, ii). kurumsal teknolojik alt yapıyı geliştirme, iii). personel geliştirme ve eğitime, iv). Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme kurumu, Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Fonu ve Vakfı hakkında toplumu bilgilendirme kampanyalarından oluşmaktadır.

(iv) çocuklar, gençler, yaşlılar ve özürlüler için düşük maliyetli sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılmasıdır¹⁰⁸. Belirtelim ki; bu bileşen sosyal yardımlarla sosyal hizmetlerin içi içe geçtiği bir bileşen olarak tanımlanabilir.

SRAP'ın Hızlı Yardım Bileşeni Kapsamındaki yardımlar günümüzde; Aile Yardımları bünyesinde *yakacak yardımı, gıda yardımları, barınma yardımları* ve eğitim yardımları bünyesinde ise *eğitim materyali yardımları* kapsamında yürütülmektedir. ŞNT kapsamındaki yardımlar ise iki alt bileşende; şartlı sağlık ve şartlı eğitim yardımları şeklinde verilmektedir. Yerel Girişimler Bileşeni ise günümüzde Proje Destekleri adı altında yürütülmektedir¹⁰⁹.

Belirtelim ki; SRAP ile büyük ölçüde şekillenen ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından sunulan sosyal yardımlar günümüzde, yardımların niteliğine bağlı olarak düzenli yardımlar ve süreli yardımlar şeklinde ikili bir yapılanma içinde yürütülmektedir. Düzenli yardımlar; Şartlı Eğitim/Sağlık ve Gebelik, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlar, İhtiyaç Sahibi Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Yardımlar, Evde Bakım Yardımı, Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı, Öksüz ve Yetim Yardımı ile 2022 sayılı Kanun kapsamında gerçekleştirilen yardımlardan oluşmaktadır. Süreli yardımlar ise; gıda, yakacak, barınma, eğitim, sağlık, engelli ihtiyaç, özel amaçlı, giyim ve diğer aile yardımları, doğum yardımı, istihdam yardımları ile tek seferlik yardımlardan oluşmaktadır¹¹⁰. Diğer taraftan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünce proje destekleri kapsamında da sosyal yardım programları uygulanmaktadır¹¹¹.

Aşağıdaki tablodan SYDV'lerden yardım alan bir kişinin mevcut yardımının yanı sıra yararlanabileceği diğer yardımlar takip edilebilir.

¹⁰⁸ World Bank, *Turkey - Social Risk Mitigation Loan Project*, Washington DC, World Bank, 2001, p. 23-24.

¹⁰⁹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 118;

¹¹⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “*2013 Yılı Faaliyet Raporu*”, a.g.e., s. 112; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 118.

¹¹¹ Bu çalışmaya konu olan sosyal yardımlar, muhtaçlık kriteri esas alınarak verilen sosyal yardımlardır. Bu anlamda Bakanlığın proje kapsamında sürdürdüğü yardımlar bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

Tablo 3.3. Aynı Anda Hak Kazanılabilir Yardımlar

AYNI ANDA HAK KAZANILABİLECEK YARDIMLAR										
Yardım Türleri	EVEK(*)	Asker Aylığı	2022 Engelli Yakını	2022 Engelli (% 40-%69)	2022 Engelli (% 70-%100)	ŞNT Eğitim ve Sağlık	Nakdi Yardım	Evde Bakım Aylığı	ÖYP (**)	AÇP (***)
EVEK						✓	✓		✓	
Asker Aylığı			✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
2022 Engelli Yakını		✓	✓	✓		✓	✓	✓		
2022 Engelli (% 40-%69)		✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
2022 Engelli (% 70-%100)		✓				✓	✓	✓	✓	✓
ŞNT Eğitim ve Sağlık	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Nakdi Yardım	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
Evde Bakım Aylığı			✓	✓	✓	✓	✓			
ÖYP	✓	✓		✓	✓	✓	✓			✓
AÇP		✓		✓	✓	✓	✓			

Kaynak: Mevcut Tablo Talep Üzerine Osmangazi Sosyal Yardımlaşma Vakfından Alınmıştır (2017)

(*) Eşi Vefat Etmiş Kadınlar

(**) Öksüz Yetim Çocuğu Programı

(***) Asker Çocuğu Yardım Programı

2.2.3.1. Eğitim Yardımları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından gerçekleştirilen eğitim yardımları üç başlık altında toplanmakta olup, bu yardımlar ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan ailelerin çocuklarına eğitimlerine destek olmak amacıyla yapılmaktadır¹¹². Diğer yardımlara nazaran ayrılan kaynak bakımından önemli bir paya sahip olan bu yardım, aynı ve nakdi yardımlar şeklinde sunulmaktadır. Belirtelim ki; Teşvik Fonundan bu yardım kapsamında aktarılan kaynağın yardım programları içindeki payı ortalama % 23 iken, 2015 yılında bu rakam yaklaşık % 32 ve 2016 yılında ise biraz düşüşle % 29 olarak gerçekleşmiştir¹¹³.

¹¹² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2012 Yılı Faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 110.

¹¹³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2015 Yılı Faaliyet Raporu”, a.g.e., s.124; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2016 Yılı Faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 53. Diğer taraftan burada belirtilmesi gereken bir husus, Eğitim yardımları içinde MEB tarafından dağıtılan ücretsiz kitap yardımı için aktarılan kaynakta yer almaktadır. MEB tarafından dağıtılan ücretsiz kitap yardımında muhtaçlık kriterinin göz önünde bulundurulmadığı göz önünde bulundurulursa, muhtaçlık kriteri ile eğitime aktarılan kaynak yukarıda belirtilenden daha azdır.

2.2.3.1.1. Eğitim materyali yardımı

Muhtaç durumdaki ailelerin çocuklarının kitap dışındaki kırtasiye giderleri, önlük, çanta, ayakkabı gibi ihtiyaçlarını karşılanmak üzere bu sosyal programı yürütülmektedir¹¹⁴. Her yıl eğitim öğretim yılının başında bir kereye mahsus yapılan bu yardımlar, 2010-2011 eğitim öğretim yılından itibaren yılda iki kez verilmeye başlanmıştır¹¹⁵.

Öğrencilere verilecek ihtiyaç yardımlarının toplu şekilde okullar aracılığıyla yürütüldüğü hallerde yardım alacak öğrencilerin tespit işlemi; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Başvuru İnceleme Değerlendirme Dağıtım ve Teslim Usul ve Esaslarına istinaden okullarda oluşturulacak Yardım Tespit Komisyonları aracılığıyla yapılmaktadır

Yıllar itibari ile Eğitim Materyali Yardımı kapsamında aktarılan kaynaklar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.4. Eğitim Materyali İçin Aktarılan Kaynak

2012-2016 Eğitim Materyali Yardımı	
Yıllar	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2012	117,54
2013	65,52
2014	17,37
2015	15,34
2016	16,67

Kaynak: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, *2006 Yılı Faaliyet Raporu*, Mart 2007, s. 95; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2011, s. 114; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 11; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015, s. 80; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 124; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 53.

*Aktarılan kaynak Milyon TL'dir.

2.2.3.1.2. Şartlı eğitim yardımı

Bu yardım ilk defa 2003 yılında Dünya Bankasından sağlanan krediyle verilmeye başlanmıştır. Yardım, 3294 sayılı Kanun kapsamında yer alan maddi

¹¹⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, "2011 Yılı Faaliyet Raporu", a.g.e., s. 48; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "Eğitim Materyali Yardımı", <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz/egitim-yardimlari> (26.07.2016).

¹¹⁵ 2010 faaliyet raporu s. 31.

yetersizliklerden dolayı çocuğunu okula gönderemeyen ve nüfusun en yoksul %6'lık diliminde yer alan ailelerin ilk ve orta öğretime giden çocuklarının okula düzenli bir şekilde devam etmeleri koşuluyla verilmektedir¹¹⁶.

Dünya'da ŞNT (Şartlı Nakit Yardımı) kapsamında yaygın olarak uygulanan bu sosyal yardım yöntemiyle, beşeri sermaye birikimini ve çocuklara yönelik yatırımların geleceğe taşınma özelliğinden hareketle yoksulluğun nesiller arasını geçişini engelleme amaçlanmaktadır¹¹⁷.

Milli Eğitim Bakanlığıyla gerçekleştirilen bir protokol çerçevesinde yürütülen Şartlı Eğitim Yardımıyla özellikle kız çocuklarının hem okullaşma oranını artırmak hem de ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarını yükseltmek amacı güdüldüğünden, kız çocuklarına verilen yardım miktarı erkek çocuklara verilen yardım miktarından daha fazladır¹¹⁸.

Şartlı Eğitim Yardımı merkezi sosyal yardımlar kapsamında düzenli olarak sunulan sosyal yardım programları kapsamında yer almaktadır. Bu nedenle de kişilerin bu yardıma başvuru yapabilmesi ve sosyal yardımlardan yararlanabilmesi için hane içinde sosyal güvenceye sahip kişilerin olmaması gerekmektedir. Ancak Şartlı Eğitim yardımında bir istisnaya gidilmiş ve 13.02.2014 tarih ve 2014/1 Sayılı Fon Kurulu Kararı ile "Sosyal Yardım ve İstihdam Arasındaki Bağlantının Etkinleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar" Kabul edilerek, halihazırda bu yardıma hak kazanılmış hane içinde kişi ya da kişilerin sosyal güvenceli bir işe girmeleri halinde ŞEY'in devam

¹¹⁶ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "2006 Faaliyet Raporu", a.g.e., s. 37. Şartlı Nakit Transferi kapsamında hayata geçirilen iki sosyal yardım programı bileşenden birisi Şartlı Eğitim Yardımı, özellikle Türkiye'de kadın okur-yazarlığının düşük olması sebebiyle hayata geçirilmiştir. Bu yardımla ülkede beşeri sermayenin korunması ve sürdürülebilirliğinde sosyal yardım mekanizmalarının kullanılması hedeflenmiştir. Dünya Bankası (2001) "Yoksulluk ve Krizin Sosyal Etkileri" kısmında şu bulgulara yer vermektedir. Şartlı Eğitim Yardımı hayata geçirilirken Türkiye'de çocukların okula gönderilmemesinde özellikle 2 nokta ön plana çıkmaktadır. i) Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler sebebiyle muhtaç duruma düşen aileler çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve okullarda istenen kayıt parasını ödeyecek durumda olmadıkları için çocuklarını okula gönderememektedir. ii) Muhtaç ailelerin içinde buldukları mevcut koşullarla baş etme stratejilerinden biri çocuk emeğini kullanmaktır (Zapçı, a.g.m., s. 229; World Bank, "Social Risk Mitigation Project/ Loan", a.g.e., s.14-15).

¹¹⁷ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "2015 Yılı Faaliyet Raporu", a.g.e., s. 124.

¹¹⁸ 2007 yılı faaliyet raporu, 87; Belirtelim ki; bu yardımın etkin bir şekilde işleyip işlemediğine ilişkin 2013 yılının ilk altı aylık döneminde gerçekleştirilen "Türkiye'de Uygulanan Şartlı Nakit Transferi Programı'nın Faydan sahipleri Projesiyle" şartlı eğitim yardımlarının öğrencilerin devamsızlıklarını yüzde elli oranında azalttığı, bu yardımdan yararlanan kız ve erkek çocuklardan, kız çocuklarının erkek çocuklara nazaran devamsızlıklarının iki kat azaldığı ve söz konusu yardımın ilköğretimden ortaöğretime geçişini arttırdığı tespit edilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, "2013 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu", a.g.e., s. 37-38.

ettirilmesine karar verilmiştir¹¹⁹. Belirtelim ki; bu karar halihazırda halen uygulanmaktadır.

ŞEY kapsamında verilen yardımın aylık tutarları ise 2016 yılı rakamları itibariyle aşağıdaki gibidir¹²⁰:

- İlköğretime devam eden erkek öğrenciye 35 TL
- İlköğretime devam eden kız öğrenciye 40TL
- Ortaöğretime devam eden erkek öğrenciye 50TL
- Ortaöğretime devam eden kız öğrenciye 60 TL

Bu yardımın ödemeleri ise Ziraat Bankası ve PTT'ler aracılığıyla, anneler adına açılan hesaplara aktarılmak suretiyle yapılmaktadır¹²¹.

Yıllar itibari ile ŞEY kapsamında aktarılan kaynaklar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.5. ŞEY İçin Aktarılan Kaynak

2013-2016 Yılları Arasında ŞEY İçin Aktarılan Kaynak	
Yıllar	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2013	512,81
2014	570,75
2015	664,13
2016	605,77

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, Ankara, 2016, s. 126; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu, Ankara, 2017, s. 54.

*Aktarılan kaynak *Milyon TL*'dir.

2.2.3.1.3. Öğrenci barınma, taşıma, iye yardım

SYDV aracılığıyla taşınmalı sistem kapsamı dışında kalan ilk ve orta öğretim öğrencilerinin taşıma, yemek, iye ve barınmaları amacıyla söz konusu yardım yapılmaktadır¹²².

¹¹⁹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "2015 Yılı İdare Faaliyet Raaporu", a.g.e., s. 125.

¹²⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "2016 Yılı İdare Faaliyet Raaporu", a.g.e., s. 53-54.

¹²¹ T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, "Eğitim Yardımları", <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/html/11832/Egitim+Yardimlari> (02.02.2017).

¹²² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, *2011 Yılı Faaliyet Raporu*, Nisan Ankara, 2011 s. 48.

Tablo 3.6. Öğrenci Barınma, Taşıma, İaşe Yardımı İçin Aktarılan Kaynak

2012-2016 Yılları Arasında Öğrenci Barınma, Taşıma, İaşe Yardımı İçin Aktarılan Kaynak	
Yıllar	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)
2012	3.070.445
2013	1.755.801
2014	646.366
2015	274.927
2016	340.151

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Nisan Ankara, 2013, s. 114; Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 120; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 85; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 127; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 55.

2.2.3.2. Aile Yardımları

2.2.3.2.1. Gıda yardımları

İhtiyaç içinde olan ailelerin gıda ve giyim gibi temel ihtiyaçları karşılamak amacıyla yılda iki kez; Ramazan ve Kurban Bayramı öncesi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına Fondan kaynak aktarılmaktadır¹²³. Yapılacak gıda yardımının şekline ise SYDV'ler karar vermektedir.

Yıllar itibarı ile gıda yardımlara ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.7. Gıda Yardımlarına İlişkin Veriler

2012-2016 Yılları Arasında Yardımlarına İlişkin Veriler		
Yıllar	Gıda Yardımı Yapılan Hane Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2012	-----	131.37
2013	658.681	180,70
2014	675.193	226,09
2015	681.364	250,72
2016		199,77

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Nisan Ankara, 2013, s. 115; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 114; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s.76; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 119; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 50.

*Aktarılan kaynak Milyon TL'dir.

¹²³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, *Mart 2013 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni*, Mart Ankara, 2013, s. 24; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "Gıda Yardımları", <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz/aile-yardimlari> (26.07.2016).

2.2.3.2.2. Yakacak yardımları

Bu yardım 2003 yılından itibaren verilmektedir. Türkiye Kömür İşletmelerinden Sağlanan kömür, SYDV'lerce ihtiyaç sahibi ailelere ulaştırılmaktadır. Ailelere verilen kömür en az 500 kg ağırlığında ve standartlara uygun olarak torbalanarak ihtiyaç sahibi ailelere bedelsiz bir şekilde ulaştırılmaktadır. Kömürün ailelere ulaştırılması için yapılan harcamalar ise Fondan karşılanmaktadır. Kömürün illere ulaştırılması Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının sorumluluğundadır. Kömürün dağıtım işleminden ise Valiliklerin sorumluluğu altında Vakıflar tarafından gerçekleştirilmektedir¹²⁴. Belirtelim ki; muhtaç ailelere sağlanan yakacak yardımıyla atıl durumdaki yeraltı kaynakları ekonomiye kazandırılması amaçlanmaktadır¹²⁵.

Aşağıdaki tablodan yıllar itibarı ile yakacak yardımına ilişkin veriler takip edilebilir.

Tablo 3.8. Kömür Yardımlarına İlişkin Veriler

2012-2016 Yılları Arasında Kömür Yardımlarına İlişkin Veriler			
Yıllar	Kömür Yardımı Yapılan Hane Sayısı	Kömür Miktarı (Ton)	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2012	2.103.324	1.992.546	6.615.750
2013	2.106.015	2.142.316	3.815.150
2014	2.149.272	2.232.700	3.841.647
2015	2.139.667	2.608.671	7.701.958
2016	2.082.309	2.514.448	12.485.417

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Nisan Ankara, 2013, s. 115; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 116; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 80; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 121; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 51.

*Burada kömür yardımları için aktarılan kaynaklar kömürün taşınması ve hamaliye giderleri içindir.

2.2.3.2.3. Barınma yardımları

Bu yardım oturulmayacak derecede eski, bakımsız evlerde yaşayan muhtaç vatandaşlara yönelik yapılmakta, yardım kapsamında ihtiyaç sahiplerine ayni veya

¹²⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2012 yılı Faaliyet Raporu”, s. 115; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, “2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni”, a.g.e., s. 50.

¹²⁵ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Yakacak Yardımları”<http://sosyal-yardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz/aile-yardimlari> (26.07.2016).

nakdi yardımlar sunulmaktadır¹²⁶. Yardımın en önemli özelliği; somut ve ihtiyaca yönelik olarak yapılmasıdır. Bu kapsamda ihtiyaç sahibi olan; çalışamayacak durumdaki kronik hastaların, özürülülerin, yaşlıların, dul bayanların ve mağdur ve muhtaç vatandaşların evlerinin onarımı, bakımı ve inşası SYDV’lerce gerçekleştirilmektedir¹²⁷. Bu şekilde yapılan yardımlar ister aynı ister nakdi nitelikte yapılsın, yapılan yardım aynı yardım niteliğini taşımaktadır¹²⁸.

Yıllar itibarı ile barınma yardımlarına ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.9. Barınma Yardımlarına İlişkin Veriler

2012-2016 Yılları Arasında Barınma Yardımlarına İlişkin Veriler		
Yıllar	Barınma Yardımı Yapılan Hane Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2012	5.372	50,24
2013	42.14	51,68
2014	22.609	103,04
2015	22.098	78,68
2016	21.897	72,76

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, *2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni*, s. 25; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Nisan Ankara, 2013, s. 116; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 116; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 76; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 121; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 50.

*Aktarılan kaynak Milyon TL’dir.

2.2.3.2.4. Eşi vefat etmiş kadınlara yapılan yardımlar

Bu kapsamda sunulan sosyal yardım programı 29.12.2011 tarih 2011/8 sayılı Fon Kurulu kararı ile hayata geçirilmiş bir uygulamadır. Toplum arasında dul maaşı olarak anılmaya başlayan bu yardım programı kapsamında eşi vefat etmiş, ihtiyaç sahibi muhtaç durumdaki kadınlara düzenli olarak iki ayda bir 500 TL nakdi yardım yapılmaktadır. Eşi vefat etmiş kadın muhtaçlığı devam ettiği sürece yardımdan yararlanma hakkına sahiptir¹²⁹.

¹²⁶ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, “2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni”, a.g.e., s. 25.

¹²⁷ Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, *2010 Yılı Faaliyet Raporu*, Nisan Ankara, 2011. 31; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Barınma Yardımları”, <http://sosyal-yardim-programlarimiz/barinma-yardimlari> (26.07.2016).

¹²⁸ Hacımahmutoğlu,, , a.g.e, s. 147.

¹²⁹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, “Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı”, <http://www.sosyal-yardimlar.gov.tr/tr/26588/Esi-Vefat-Etmis-Kadinlara>

Yardıma başvuru için herhangi bir yaş şartının aranmadığı bu sosyal yardım programından son resmi nikahlı eşinin vefat etmiş ve halihazırda evli olmayan, kendisinin ya da yaşadığı hane içindeki herhangi bir kişinin sosyal güvencesi olmayan ve muhtaç olan kadınlar faydalandırılır. Diğer taraftan başvuru sahibi kadın, çocuklarından ayrı yaşaması koşuluyla onların sosyal güvencelerinden yararlanıyorsa, Mütevelli Heyetinin muhtaçlık kararı vermesi kaydıyla bu yardım programından yine yararlanabilmektedir¹³⁰.

Yıllar itibarı ile eşi vefat eden kadınlara sunulan sosyal yardımlara ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.10. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler

2012-2016 Yılları Arasında Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler		
Yıllar	Aylık Bağlanan Hane Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2012	239.376	371,5
2013	281.141	281.141
2014	276.680	814,7
2015	300.422	820,5
2016	289.987	810

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, *Mart 2013 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni*, Ankara 2013, s. 32; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 117; Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 126; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 51.

* Aktarılan kaynak *Milyon TL*'dir.

2.2.3.2.5. Muhtaç asker ailelerine yapılan yardımlar

Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı 20.06.2013 tarihli ve 2013/5 sayılı Fon Kurulu kararıyla 25.07.2013'ten beri uygulanana bir sosyal yardım programıdır¹³¹.

Bu sosyal yardım programı vatani görevini yerine getirmek üzere askere giden askerlerden sosyal güvencesi olmayan ve ihtiyaç içinde olanların desteklenmesi

Yonelik-Yardım-Programı, (30.04.2014); Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, *Mart 2013 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni*, s. 32.

¹³⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu*”, s. 14.

¹³¹ A.g.e., s. 10.

amacıyla hayata geçirilmiş bir uygulamadır. Bu kapsamda sunulan yardım iki ayda bir olmak üzere aylık 250 TL ödeme şeklindedir¹³².

Belirtelim ki; bu yardım programına başvuru, asker evli ise eşi tarafından, değilse annesi ya da babası tarafından yapılır. Ayrıca bir evde birden fazla kişinin askerde olması ve şartların uygun olması halinde her bir askerdeki kişi için başvuru yapılarak sosyal yardım alınabilir¹³³. Yardıma hak kazananların yardımları ise PTT aracılığıyla ödenmektedir¹³⁴.

Yıllar itibarı muhtaç asker ailelerine sunulan sosyal yardımlara ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.11. Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler

2012-2016 Yılları Arasında Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler		
Yıllar	Aylık Bağlanan Hane Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2013	50.583	77,56
2014	62.693	222
2015	101.517	164
2016	74.562	127

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 123; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 52.

* Aktarılan kaynak Milyon TL'dir.

2.2.3.2.6. Öksüz, yetim ve asker çocuğ yardım programı

Bu yardım programı iki bileşenli bir sosyal yardım programıdır. Bu yardım programının bir bileşenini Öksüz/Yetim Yardımı Programı, ikinci bileşeni ise Asker Çocuğu Yardımı programı oluşturmaktadır.

Öksüz /Yetim yardımı henüz 18 yaşını tamamlamamış, annesi ya da babası veya her iki ebeveyni vefat eden, bekâr, kuruluşlarda hakkında koruma ve bakım kararı olmayan ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından verilen sosyal ve ekonomik

¹³² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu” a.g.e., s. 122; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu”, a.g.e., s. 10.

¹³³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu”, a.g.e., s. 10.

¹³⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 123.

destekten yararlanamayan, 2022 sayılı Kanun kapsamında sosyal yardım ve evde bakım yardımı almayan muhtaç çocuklara verilen bir yardımdır¹³⁵.

İki ayda bir aylık 100 TL ödeme şeklinde yürütülen bu sosyal yardıma eğer çocuğun ebeveynlerinden biri sağ ise sosyal yardıma başvuru kural olarak bu ebeveyn tarafından yapılır. Ebeveyni ölen çocuk için başvuru sahibi yasal vasisidir. Böyle bir vasinin olmaması halinde ise bu yardım için başvuru çocukla birlikte aynı hanede yaşayan 18 yaşını doldurmuş akraba tarafından yapılır. Ayrıca belirtelim ki; hane içinde birden fazla yetim/öksüz olması halinde her biri için sosyal yardıma başvuru yapılabilir¹³⁶.

Asker Çocuğu Yardımı ise muhtaç asker ailelerine yönelik yürütülen sosyal yardım programına istinaden askerde olanların çocuklarına yönelik bir sosyal yardım programıdır. Bu bağlamda bu sosyal yardımdan yararlanabilmek için sosyal yardıma başvuru asker olan kişinin eşi tarafından yapılması gerekmektedir. Ayrıca bu sosyal yardım programından yararlanabilmek için başvuruya konu olan çocuğun 18 yaşın altında olması, babasının askerde olması, bekar olması, Bakanlık tarafından sunulan sosyal ve ekonomik destekten yararlanmaması, kurum koruma kararı altında olmaması, babasının askerde olması sebebiyle diğer kurum ve kuruluşların sunduğu yardımlardan ve 2022 sayılı Kanun, Öksüz/Yetim Yardımı veya Evde Bakım Yardımı kapsamındaki hiçbir yardımdan yararlanmaması koşulları aranır¹³⁷.

Asker çocuğu Yardımı ödemeleri iki ayda bir aylık 100 TL şekline olup, hanede birden fazla çocuğun olması halinde her bir çocuk için ayrı ayrı sosyal yardım ödemesi yapılır¹³⁸.

Yıllar itibari ile Öksüz/Yetim Yardımı ve Asker Çocuğu Yardımı verileri aşağıdaki gibidir.

---

¹³⁵ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu”, a.g.e., s. 38-39.

¹³⁶ a.g.e., s. 38.

¹³⁷ a.g.e., s. 43

¹³⁸ A. yer.

Tablo 3.12. Öksüz/Yetimlere Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler

2015-2016 Yılları Arasında Öksüz/Yetimlere Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler		
Yıllar	Yararlanan Çocuk Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2015	35.401	22.837.100
2016	52.836	53.184.900

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 123; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 53.

* Aktarılan kaynak Milyon TL'dir.

Tablo 3.13. Asker Çocuklarına Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler

2015-2016 Yılları Arasında Asker Çocuklarına Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler		
Yıllar	Yararlanan Çocuk Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2015	3.803	2.349.300
2016	6.313	4.036.700

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 123; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 52.

* Aktarılan kaynak Milyon TL'dir.

2.2.3.3. Sağlık Yardımları (Şartlı Sağlık Yardımı)

Bu yardımla amaçlanan; nüfusun en muhtaç kesiminde yer alan ailelerin çocuklarının temel sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamaktır. Söz konusu yardım 2003 yılından itibaren hayata geçirilmiştir. Yardım, sağlık muayenelerinin yaptırılması koşuluyla muhtaç ailelere düzenli nakdi transferler aktarmak suretiyle yürütülmektedir. Yardım kapsamında 0-6 yaş grubundaki çocuklar yer almakta olup, yardımla çocuk ölümlerinin önüne geçmek, çocukların hastalanma oranlarını azaltmak hedeflenmektedir¹³⁹. Bu bağlamda şartlı çocuk sağlık yardımı, çocuğun doğumu esas alındığında en fazla 72 aylık yani 6 yaşına gelen kadar öncelikli olarak anneye verilen bir yardımdır. Diğer taraftan bu yardım çocuğun babasına ya da çocukla aynı hanede yaşayıp onun bakımı üstlenen reşit diğer kişilere de verilebilmektedir¹⁴⁰.

¹³⁹ Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, 2008 yılı Faaliyet Raporu, 30.

¹⁴⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu*, a. g.e. s. 22.

ŞSY kapsamında yürütülen yardımlar; Şartlı Çocuk Sağlık Yardımı, Şartlı Gebelik Yardımı, Şartlı Doğum Takip Ödemesi ve Şartlı Lohusalık Ödemesinden oluşmaktadır¹⁴¹.

Şartlı Çocuk Sağlık Yardımı, çocuğun takip ve izlemlerinin düzenli olarak yapılmasını sağlamak amacıyla, Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen kontrol aylarında kontrole düzenli götürülen çocuklar için yapılan yardımdır. Yardımlar her ay için ödenir. Ödeme miktarı aylık 35 TL olup, çocuklar 72 aylık yani 6 yaşına gelene kadar bu yardım yapılır¹⁴².

Şartlı Gebelik Yardım Programı 2011 yılında uygulamaya koyulmuş olup, gebe kadının doğumunu hastanede gerçekleştirmesi ve düzenli bir şekilde doktor kontrolüne gitmesi koşulu ile yardım yapılmaktadır¹⁴³. Şartlı Gebelik Yardımı kapsamında yapılan yardımların ilkinin öncelikle 9 ay ile sınırlı olmak üzere aylık düzenli olarak ödenen yardım (35 TL) oluşturmaktadır. Ayrıca gebe kadın doğumunu hastanede gerçekleştirirse (çocuğun ölü ya da canlı dünyaya gelmesi önemli değil) 1 defaya mahsus Şartlı Doğum Takip Ödemesi adı altında 75 TL bir ödeme gerçekleştirilir. Yine çocuğun ölü ya da canlı dünyaya gelmesi fark etmeksizin kadının doğumdan sonraki 2 aylık lohusalığı süresi için Şartlı Lohusalık Ödemesi adı altında aylık 35 TL (iki kez) bir ödeme yapılır¹⁴⁴.

Yıllar itibarı ile ŞSY kapsamında yapılan yardımlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.14. Şartlı Sağlık Yardımı-Çocuklar İçin Aktarılan Kaynak

2013-2016 Yılları Arasında Şartlı Sağlık Yardımı-Çocuklar İçin Aktarılan Kaynak	
Yıllar	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)
2013	229,23
2014	269,56
2015	343,85
2016	400,38

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 129; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 56.

*Aktarılan kaynak Milyon TL'dir.

¹⁴¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu*, a. g.e. s. 22.

¹⁴² A. yer.

¹⁴³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, **Mart 2013 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni**, s. 30.

¹⁴⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu*, a. g.e. s. 29.

Tablo 3.15. Şartlı Sağlık Yardımı- Kadınlar İçin Aktarılan Kaynak

2013-2016 Yılları Arasında Şartlı Sağlık Yardımı-Kadınlar İçin Aktarılan Kaynak	
Yıllar	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)
2013	14,77
2014	15,55
2015	19,23
2016	21,62

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 129; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 56.

*Aktarılan kaynak *Milyon TL*'dir.

2.2.3.4. Engelli ve Yaşlı Yardımları

2.2.3.4.1. Engelli ihtiyaç yardımları

30.05.1997 tarihli 572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname ile 3294 sayılı Kanunun 2. maddesine eklenen “Sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi özürülülerin tedavi giderleri ile fonksiyon kazandırıcı araç gereçlerin kurumlarınca karşılanmayan kısmı kapsama alınmıştır.” hükmü uyarınca¹⁴⁵ muhtaç engelli vatandaşların topluma uyumunu kolaylaştıracak her türlü araç ve gereçler bu yardım kapsamında sağlanmaktadır¹⁴⁶. Yıllar itibarı ile engelli ihtiyaç yardımları kapsamında yapılan yardımlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.16. Engelli İhtiyaç Yardımına İlişkin Veriler

2012-2016 Yılları Arasında Engelli İhtiyaç Yardımına İlişkin Veriler		
Yıllar	Engelli İhtiyaç Yardımı Sağlanan Kişi Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2012	10	97.722
2013	748	812.010
2014	904	1.038.578
2015	743	1.038.263

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Nisan Ankara, 2013, s. 110; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 126; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 93; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 134.

¹⁴⁵ Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, “2006 faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 16.

¹⁴⁶ Tahmin edileceği üzere mevcut çalışma uzun bir sürece yayılan bir zaman diliminde yazılmıştır. Bu anlamda “Engelli İhtiyaç Yardımları” başlığı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın 2016 Yılı İdari Faaliyet Raporu yayınlamadan önce diğer raporlardan hareketle çalışma içinde ele alınmış ve çalışma için hazırlanan anket sorularında da göz önünde bulundurulmuş sosyal yardımlardan biri olmuştur. Bu anlamda başlığın çalışmadan çıkarılması hâlihazırda hazırlanmış anket sorularının tüm yapısında değişikliğe sebep olacağından, çalışmada “Engelli İhtiyaç Yardımlarına” ilişkin başlığa da yer verilmesi uygun görülmüştür.

2.2.3.4.2. Engelli öğrencilerin okullara ücretsiz taşınması

2004-2005 yılından itibaren uygulamaya koyulan engelli öğrencilerin okullarına ücretsiz taşınması projesiyle engelli öğrencilerin okullarına ulaşımını kolaylaştırmak, okula gitme oranlarını artırmak vb. hedeflere ulaşılması amaçlanmaktadır. Yardım, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından ortaklaşa yürütülmektedir¹⁴⁷. Belirtelim ki; bu yardım programı hayata ilk geçirildiğinde sadece zihinsel engelli ve otistik engellilerin taşınması şeklinde hayata geçirilmiştir. Ancak 2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren bu uygulama tüm engellileri kapsayacak şekilde genişletilmiştir¹⁴⁸.

Yıllar itibarı ile engelli öğrencilerin taşınmasına ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.17. Engelli Öğrencilerin Okullara Taşınması İçin Aktarılan Kaynak

2013-2016 Yılları Arasında Engelli Öğrencilerin Okullara Taşınması İçin Aktarılan Kaynak	
Yıllar	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)
2012	77,3
2013	85
2014	95
2015	155
2016	155

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Nisan Ankara, 2013, s. 114; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 120; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 86; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 127; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 55.

*Aktarılan kaynak Milyon TL'dir.

¹⁴⁷ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, *2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni*, Ankara 2012, s. 29, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, "2008 Yılı Faaliyet Raporu", a.g.e., s.45; Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, "2007 Faaliyet Raporu", a.g.e., s. 37.

¹⁴⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu", a.g.e., s. 127.

2.2.3.4.3. 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Yardımlar

Bu yardım kapsamında¹⁴⁹; Bakıma Muhtaç Engelli Aylığı, Engelli Aylığı, Engelli Yakını Aylığı, Yaşlılık Aylığı, Silikozis Hastalığı Aylığı olmak üzere beş ayrı aylık verilmektedir. Bu bağlamda 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş ve Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Kanununun ilgili maddeleri uyarınca; herhangi bir Sosyal Güvenlik Kurumundan bir geliri veya aylığı olmayan ve her türlü gelirleri toplamı göz önünde bulundurulmak suretiyle hesaplanan ve hane içinde kişi başına düşen gelir, asgari ücretin 1/3'ünden az olan Türk Vatandaşlarından, 65 yaşını doldurmuş yaşlılar, 18 yaşından büyük engelliler ile kanunen bakmakla yükümlü olan ve fiilen bu bakımı yerine getiren 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunan kimselere aylık bağlanır.

25.01.2013 tarihinde 65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç ve Kimsesiz Türk Vatandaşları İle Engelli Ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik hükümleri uyarınca, yaşlılık aylığı, bakıma muhtaç engelli aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı ve yaşlılık aylığından yararlanacakların kimler olduğu, yönetmelikte 2. madde hükmü çerçevesinde detaylandırılmıştır. Buna göre; Sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birinden her ne nam altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlananlar ile uzun vadeli sigorta kolları açısından zorunlu olarak sigortalı olunması gereken bir işte çalışanlar veya nafaka bağlanmış ya da nafaka bağlanması mümkün olanlar hariç olmak kaydıyla: Sosyal Yardımlaşma ve Vakıfları tarafından muhtaç olduğu tespit edilen 65 yaşını doldurmuş Türk vatandaşları Yaşlılık Aylığı almaya hak kazanır (Yönetmelik, m. 2/1-a).

Sağlık kurulu raporuyla en az % 70 oranında engelli olduğu tespit edilmiş ve başkasının yardımı olmadan hayatlarını devam ettiremeyecek şekilde engelli olduğu kanıtlanmış 18 yaşını doldurmuş, ancak 65 yaşını doldurmamış Türk vatandaşları başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecekleri için Bakıma Muhtaç Engelli Aylığı almaya hak kazanırlar (Yönetmelik, m. 2/1-b).

¹⁴⁹ 2022 sayılı Kanun kapsamındaki işlemler 2012 yılına kadar Sosyal Yardımlar Kurumu Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğüne yerine getirilmiştir. 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname uyarınca Kanun kapsamındaki işlemler Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüne yapılmaya başlanmıştır Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013-2017 Stratejik Planı*, Ankara, 2012.

Sağlık kurulu raporuyla % 40 ila % 69 arasında engelli olduğu belirlenmiş 18 yaşını doldurmuş ancak 65 yaşını doldurmamış ve Türkiye İş Kurumundan iş talebinde bulunmuş olmasına rağmen herhangi bir işe yerleştirilmeyen Türk vatandaşları ise Engeli Aylığı almaya hak kazanır (Yönetmelik, m. 2/1-c).

Türk vatandaşı olup 18 yaşını doldurmamış ve sağlık kurulu raporuyla en az % 40 oranında engelli oldukları tespit edilen engelli yakınlarının bakımını fiilen yürüten Türk vatandaşlarının bakımını üstlenen kişilere ise Engeli Yakını Aylığı bağlanır (Yönetmelik, m. 2/1-d).

Diğer taraftan yine ilgili yönetmelik çerçevesinde 18 yaşından küçük engellilerin yakınlarına aylık bağlanabilmesi için bakımın fiilen gerçekleşmesi ve bakıcı ile bakılanın aynı evde yaşaması şartları aranır (Yönetmelik, m. 7/4).

Ayrıca kişinin, 65 yaşını doldurmuş olması veya % 40 ila % 69 arasında engelli olması sebebiyle bu yönetmelik kapsamında aylık alması, fiilen bakımını üstlendiği yakınlarının olması halinde 18 yaş altı yakını aylığı almasına da engel değildir (Yönetmelik, m. 7/5).

Kişilere aylık bağlanması ilgili yönetmelik çerçevesinde Mütevelli Heyetlerince yapılacak değerlendirmeler sonucunda karara bağlanır. Kişilerin aylığa hak kazandıkları tarih ise başvuru tarihini takip eden aydır (Yönetmelik, m. 7/7).

Ayrıca 13.2.2011 tarihli 6111 Sayılı Kanunun geçici 2'inci maddesine istinaden sosyal güvenliğe tabi olarak çalışmayan, herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan veya yabancı bir ülkenin sosyal güvenlik kurumlarından herhangi bir geliri veya aylığı olmayan ve sliksiz hastalığı nedeniyle meslekte kazanma gücünü en az %15 oranında kaybeden ve bu kaybı Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Kurulunun meslek hastalıklarının tespiti hükümleri doğrultusunda belgeleyen kişilere de aylık bağlanması imkânı sağlanmıştır. Aylıklar ise üç ayda bir verilmektedir¹⁵⁰.

---

¹⁵⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "2012 Yılı Faaliyet Raporu," a.g.e., s. 117; Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, "2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni", a.g.e., s. 41.

Tablo 3.18. 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler ¹⁵¹

2015-2016 Yılları Arasında 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yapılan Yardımlar						
	2015			2016		
Aylık Türü	Kişi Sayısı	Aktarılan Kaynak	Bir Aylık Tutar TL	Kişi Sayısı	Aktarılan Kaynak-TL	Bir Aylık Tutar TL
Yaşlı (65 Yaş Üstü)	608.513	1.275.183.231,28	203,44	620.019	1.579.660.587,40	228,35
Bakıma Muhtaç Engelli (% 70 ve Üzeri)	280.288	1.408.307.764,20	458,26	284.951	1.577.380.545,78	514,38
Engelli (%40-% 69)	338.588	1.159.339.722,48	305,51	338.814	1.277.759.722,65	342,92
Engelli Yakını Aylığı (18 Yaş Altı)	89.631	285.098.166,68	305,51	91.478	327.264.887,48	342,92
Slikozis (%15-%34)	195	1.637.162,61	660,13	189	1.730.955,83	740,98
Slikozis (%35-%54)			754,44			846,83
Slikozis (%55 ve Üzeri)			840,66			943,61

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 135; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 61.

2.2.3.4.4. Evde bakım yardımı

Bu sosyal yardım programı Maliye Bakanlığı ile ortaklaşa hayata geçirilen bir sosyal yardım programıdır. Bu program ile hedeflenen bakıma ihtiyacı olan engelli kişilerin evde bakımının gerçekleştirilebilmesidir. Yardım 2015 yılında hayata geçirilmiştir. Evde bakım yardımı “Her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirleri toplamı esas alınmak suretiyle; haneye giren gelir kişi sayısına bölündüğünde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3’ünden daha az olan bakıma muhtaç engellilerin bakımını üstlenen akrabası, vasisi gibi üçüncü kişilere ödenen bir meblağı ...”¹⁵² ifade eder.

¹⁵¹ 2022 sayılı Kanun kapsamında verilen sosyal yardımlar sayıca çok olduğundan söz konusu yardıma ilişkin verilerin tablo şeklinde gösterilmesinde sadece son iki yılın verilerinin verilmesiyle yetinilmiştir.

¹⁵² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Evde Bakım Aylığı”, <http://alo183.aile.gov.tr/mevzuat-bilgi-portali/evde-bakim-ayligi> (23.02.2017).

Evde bakım aylığından yararlanabilmek için özürli kişinin özürünün % 50 ya da daha fazla olması gerekmektedir¹⁵³. Diğer taraftan bu yardım kapsamında akraba olarak kabul edilen kişiler; “üveylar dahil olmak üzere bakıma muhtaç engellinin; eşi, çocukları ile çocuklarının eşleri, ana ve babası ile bunların ana ve babası, torunları ile torunlarının eşleri, kardeşleri ile kardeşlerinin eşleri, kardeşlerinin çocukları ile kardeş çocuklarının eşleri, eşinin ana ve babası, eşinin kardeşleri, eşinin kardeşlerinin eşleri ile çocukları, amcaları ve amcalarının eşleri, amca çocukları ile bunların eşleri, halaları ile halalarının eşleri, hala çocukları ile bunların eşleri, dayıları ve dayılarının eşleri, dayı çocukları ile bunların eşleri, teyzeleri ve teyzelerinin eşleri, teyze çocukları ile bunların eşlerinden her birini ifade eder.”¹⁵⁴. Ayrıca bakım aylığına kişinin hak kazanabilmesi için gün içinde 8 saat fiili olarak engelli bakımı gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bu yardım kapsamında aylık verilen yardım miktarı 2018 yılı rakamları itibariyle aylık 1.85,50 TL’dir. ASPB’nin yıllık yayınladığı raporlara göre ise 2016 yılı (2016 aylık 932,59 TL) için Evde Bakım Yardımına istinaden yapılan ödemeler aşağıda ki gibidir¹⁵⁵.

Tablo 3.19. Evde Bakım Yardımına İlişkin Veriler

2016 Yılı İçin Evde Bakım Yardımına İlişkin Veriler		
Yıllar	Yararlanan Kişi Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)
2016	3.803	5.198.212.010

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 62.

¹⁵³ Burada hemen bir hususu belirtelim, bu sosyal yardımlara başvuruda henüz ilçe Sosyal yardımlaşma Vakıfları yetkili kılınmamışlardır. Bu yardım için başvuruların doğrudan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüklerine yapılması gerekmektedir. Diğer taraftan ilerleyen günlerde bu yardıma başvurularında ilçe Vakıfları aracılığıyla alınması beklenmektedir.

¹⁵⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Evde Bakım Aylığı”, <http://alo183.aile.gov.tr/mevzuat-bilgi-portali/evde-bakim-ayligi> (23.02.2017).

¹⁵⁵ Yıllar itibariyle verilen aylık yardımları takip etmek mümkündür. Ancak her bir yardım için yapılan toplam harcama ve yararlanan kişi sayısını görebilmek için ASPB’nin yıllık faaliyet raporlarının yayınlanmasını beklemek gerekmektedir. Bu bağlamda ASPB en son 2016 yılına ilişkin idare faaliyet raporunu yayınladığından burada 2016 yılına ilişkin rakamlar paylaşılabilir.

2.2.3.5. Özel Amaçlı Yardımlar

2.2.3.5.1. Aşevleri

Bu kapsamda sunulan yardımlar, işsizliğin ve muhtaç vatandaşların sayısının yüksek olduğu yerlerde sunulmakta olup; yardım aşevleri aracılığıyla ihtiyaç sahibi muhtaç vatandaşlara yemek verme şeklinde gerçekleştirilmektedir¹⁵⁶.

Yıllar itibarı ile aşevi yardımları kapsamında sunulan yardımlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.20. Aşevleri Yardımına İlişkin Veriler

2013-2016 Yılları Arasında Aşevleri Yardımına İlişkin Veriler		
Yıllar	Aşevlerinden Yararlanan Kişi Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2012	44.139	11.182
2013	23.650	12,86(**)
2014	34.911	11,47(***)
2015	30.391	12,25 (****)
2016	23.509	14,21

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013, s. 1116; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 126; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s.93; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 134; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s.134; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 60.

*Aktarılan kaynak *Milyon TL*'dir.

(**) 2012 yılında tahsis edilen ve 2013 yılında aktarılan tutarları da içermektedir.

(***) 2013 yılında tahsis edilen ve 2014 yılında aktarılan tutarları da içermektedir.

(****) 2014 yılında tahsis edilen ve 2015 yılında aktarılan tutarları da içermektedir.

2.2.3.5.2. Afet (acil durum) yardımları

Deprem, sel, su baskını vb. afetlerin yol açtığı zararlar nedeniyle mağdur olan ve terörden zarar gören vatandaşlara yönelik sunulan ve acil ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan yardımlar bu kapsamdadır. Bu yardım türüne istinaden üzerinde durulması gereken nokta; 2011 yılına kadar doğal afetlerden dolayı zarar görenlerin zararları öncelikli olarak Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığınca karşılanmaktaydı. Bunun dışında kalan yani doğal afet kapsamında değerlendirilmeyen yangın, su baskını vb. sebeplerle zarar gören vatandaşlara Fondan yardım

¹⁵⁶ Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, "2009 Yılı Faaliyet Raporu", a.g.e., s.35.

sağlanmaktaydı. Ancak 2011 yılından itibaren doğal afetlerden dolayı da zarar gören vatandaşların acil ihtiyaçlarını karşılamak üzere yardım yapılmaktadır¹⁵⁷.

Yıllar itibarı ile afet yardımları kapsamında verilen sosyal yardımlara ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.21. Arasında Afet (Acil Durum) Yardımları İçin Aktarılan Kaynak

2013-2016 Yılları Arasında Afet (Acil Durum) Yardımları İçin Aktarılan Kaynak	
Yıllar	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)
2012	26.939.872
2013	2.414.417
2014	4.550.978
2015	6.523.356
2016	11.848.642

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013, s. 117; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 126; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 93; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 134; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 134. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 60.

2.2.3.5.3. Diğer muhtelif sosyal yardımlar

Diğer muhtelif sosyal yardımlar; acil bir durumdan kaynaklı olarak mağdur olan kişilerle yabancı uyruklu kişilerin barınma, gıda, giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerçekleştirilen yardımlardır¹⁵⁸.

Yıllar itibarı ile diğer muhtelif sosyal yardımlar kapsamında verilen sosyal yardımlar aşağıdaki gibidir.

¹⁵⁷ Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, “2010 Yılı Faaliyet Raporu”, a.g.e., s.32; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, “2011 Yılı Faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 95; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, “Afet Yardımları”, <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/html/11834/Ozel+Amacli+Yardimlar>, (28.04.2014).

¹⁵⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 134.

Tablo 3.22. Diğer Muhtelif Sosyal Yardımlar İçin Aktarılan Kaynak

2013-2016 Yılları Arasında Diğer Muhtelif Sosyal Yardımlar İçin Aktarılan Kaynak	
Yıllar	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)
2012	47.830.289
2013	15.342.757
2014	12.946.680
2015	24.352.288
2016	391,300*

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013, s. 117; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 126; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 94; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 134; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 60.

* 2016 yılı rakamı sadece yabancı uyruklulara yapılan sosyal yardımlara ilişkin rakamdır¹⁵⁹.

2.2.3.5.4. Yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı programı¹⁶⁰

Daha önce “Diğer Muhtelif Sosyal Yardımlar” kapsamında yürütülen ve ülkemizde yaşayan kimlik numaraları 99 ile başlayan Suriyeliler ve diğer yabancı uyruklu kişilere verilen sosyal yardımlar 2016 yılında “Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı Programı” şeklinde ayrı bir sosyal yardım kalemi olarak hayata geçirilmiştir. Yabancılara yönelik sosyal yardım, BM Dünya Gıda Programı, Türk Kızılayı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı işbirliği ile yürütülmektedir. Yardımın finansmanını ise Avrupa Birliği sağlamaktadır¹⁶¹.

Yabancılara Yönelik sosyal yardım geçici barınma merkezleri dışında hayatlarını sürdüren muhtaç, sosyal güvenceden yoksun hanelere sunulmaktadır¹⁶².

Yabancılara yönelik sosyal yardıma resmi kurum aracılığıyla veya bireysel başvuru yapılabilmesi mümkündür. Diğer taraftan geçici kimlik numarası olmayan ve bir resmi kurum aracılığıyla yardıma başvuru yapmayan kişilerin başvurularında geçici olarak kurum adı olarak, yardıma başvuru yapılan vakfın adı yazılır. Ayrıca ülkemizde yabancılara ilişkin sistemsel çalışmalar henüz tamamlanmadığından, sosyal yardıma

¹⁵⁹ Belirtelim ki; 2016 yılı öncesine kadar özellikle ülkemize gelen Suriyeli ve diğer yabancı uyruklu kişilere yönelik sosyal yardımlar “Diğer Muhtelif Sosyal Yardımlar” kapsamında sunulmaktaydı. Ancak 2016 yılında hayata geçirilen “Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı Programı” ile yabancılara ilişkin özel bir sosyal yardım programı oluşturulmuştur.

¹⁶⁰ Her ne kadar bu yardımın finansmanı Avrupa Birliği tarafından sağlansa da sosyal yardıma başvurular SYDV’ler aracılığıyla alındığından bu çalışma içinde yer verilmiştir. Ancak Yabancılara Yönelik Sosyal Yardımlar mevcut çalışmada alan araştırması kapsamına dahil edilmeyecektir.

¹⁶¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 60.

¹⁶² A. yer.

başvuru sürecinde bilgisayar ortamında “Yabancı Yardımı Detayı Penceresi”ne başvuru sahiplerinin bilgileri eklenir. Diğer taraftan, vakıfların bilgisayar ortamında yabancı yardımlarında bir TC. Kimlik numarası bulunmadığından, bankadan çekilecek sosyal yardımlar bir mutemet aracılığıyla çekilir. Bunun için de yabancı yardımlarında ayrıca mutemet bilgisine yer verilmesi zorunludur¹⁶³.

Tablo 3.23. Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımına İlişkin Veriler

2016 Yılı İçin Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımına İlişkin Veriler		
Yıllar	Yararlanan Kişi Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2016	589	391.300

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 60;

2.3. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün kuruluşu 6 Mart 1917’ye dayanmakta olup, o tarihte İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti adı altında ülkenin o dönemki koşullarında, savaş nedeniyle kimsesiz kalan çocuklara devlet eliyle koruma sağlamak amacıyla kurulmuştur. Çocukları koruma amacıyla kurulan cemiyetin sosyal yardım alanındaki ilk faaliyetleri ise sağlık ve para yardımlarına ilişkindir. Cemiyet bu yöndeki faaliyetlerini 1922 yılında başlatmıştır. 1923’te ise sosyal yardımlara yiyecek yardımlarını eklemiştir. Cemiyet yıllar içinde hem sosyal yardım faaliyetlerini çeşitlendirmiştir¹⁶⁴ hem de kurumsal yapılanmasına ilişkin değişimler yaşamıştır. Kurumsal yapılanma bağlamında önce Çocuk Esirgeme Kurumuna, daha sonra ise 1983 yılında 2828 sayılı Kanun ile Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanununun TBMM’de

¹⁶³ TÜBİTAK, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi: Yabancı Yardımı İşlemi Bilgilendirme Dökümanı, 2014, s. 2-3. Belirtelim ki; yabancılara verilen sosyal yardımlarda, SYDV’ler başvurularda bilgisayar ortamında normal sosyal yardım başvurularında takip edilen adımlardan farklı adımları takip etmek zorundadırlar. Bu bağlamda yabancılara yönelik sosyal yardımlarda vakıfların bilgisayar ortamında takip ettikleri tüm adımlar için ayrıntılı bilgi için bkz; TÜBİTAK, Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi: Yabancı Yardımı İşlemi Bilgilendirme Dökümanı, 2014.

¹⁶⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Samsun İl Müdürlüğü, “Himaye-i Etfal Cemiyetinin Kuruluşu (İstanbul)”, <http://samsun.aile.gov.tr/tr/html/1576/Tarihce> (27.04.2014), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Tarihçe”, <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10517/Tarihce> (27.04.2014).

kabul edilmesiyle Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumuna dönüşmüştür¹⁶⁵. Bu kapsamdaki son değişim ise 633 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıyla olmuştur. Bakanlığın kurulmasıyla birlikte kurum faaliyetlerine *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü* olarak devam etmeye başlamıştır.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü hâlihazırda sosyal yardım faaliyetlerini sürdürmekte olup gerçekleştirilen sosyal yardımların en önemi özelliği; korunmaya muhtaç *çocukların ve gençlerin* korunma altına alınmasına ihtiyaç doğuran nedenin ekonomik kaynaklı olması halinde, kurum/kuruluş bakımı yerine, muhtaç durumdaki ailelere ekonomik destek sağlayarak aile bütünlüğünü korumaya çalışmaktadır¹⁶⁶. Nitekim sosyal yardımların verilmesine ilişkin esasları düzenleyen Sosyal Ve Ekonomik Hizmetleri Hakkında Yönetmelikte¹⁶⁷ korunmaya muhtaç çocuğun ve gencin kim olduğu detaylandırılarak; “2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 3. üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 3. üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin birinci alt bendinde tanımlanan çocuğu” ifade eder denilmiştir. Bu bağlamda yönetmelikte konu edilen korunmaya muhtaç çocuk bedenen 2828 sayılı Kanuna göre; ruhen ve ahlaken gelişimleri ya da kişisel güvenlikleri tehlike de olan; “ana ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen..” çocuktur.

5395 sayılı Kanunun ilgili maddesine istinaden korunmaya muhtaç çocuk ise; “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal ve istismar edilen ya da suç mağduru...” olan çocuğu ifade eder. Genç ise bu yönetmelik hükümleri uyarınca; “2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 22. nci maddesi ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5. inci maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi gereğince, hakkında korunma/bakım tedbiri kararı alınmış olup sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile hizmetinden yararlanıp reşit olarak ayrılanlardan

¹⁶⁵ Taşçı, a.g.m., s. 132.

¹⁶⁶ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri”, <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/html/10561>, (27.04.2014).

¹⁶⁷ “Sosyal ve Ekonomik Hizmetleri Hakkında Yönetmelik”, 03.03.2015 tarih ve 29284 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

yönetmelik kapsamında desteklenen kişiler” dir (Yönetmelik, m. 4/1-g). Korunmaya muhtaç çocuklara ve gençlere yönelik sürdürülen sosyal yardımlar *ekonomik destek* adı altında yürütülmekte olup, yönetmelikte ekonomik destek; sosyal inceleme raporu sonucunda müracaat edenin ihtiyacına istinaden geçici ya da süreli bir şekilde verilen para yardımı (Yönetmelik, m. 4/1-d) şeklinde tanımlanmıştır.

2.3.1. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Tarafından Sunulan Sosyal Yardım Programlarından Yararlanabilecek Kişiler ve Yardımlara Başvuru ve Yardıma Hak Kazanma

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesindeki¹⁶⁸ hükümlerden hareketle: Haklarında bakım tedbiri alınan ve sosyal hizmet kuruluşlarında bakılmakta olan ve desteklenmeleri halinde ailesi ya da yakınlarının yanında kalabilecek çocuklar (Yönetmelik, m. 6/1-a). Ekonomik yoksunluk içinde olan ve desteklenmemeleri durumunda korunmaya muhtaç hale gelebilecek olanlardan haklarında bakım tedbiri kararı verilmeksizin ekonomik olarak desteklenmeleri halinde ailesi ya da yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar (Yönetmelik, m. 6/1-b). Bakımı tedbiri kararı verilmişken yaş haddinden dolayı, sosyal hizmet kuruluşlarından ya da koruyucu aileden ayrılanlardan iş ve meslek edindirme kurslarına ya da eğitimlerini sürdüren veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmemeleri halinde muhtaç hale düşecek gençler (Yönetmelik, m. 6/1-c). Olağanüstü bir felaket, tabii afet, hastalık ya da kaza geçirmekten kaynaklı olarak belirli bir süreliğine kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak halde olanlar ve hayati tehlikesi olan ve ameliyatı gerekli kılan durumlarla karşı karşıya olan veya ölen kişilerin çocukları (Yönetmelik, m. 6/1-ç) bu yardıma (ekonomik desteğe) başvuru yapabilecek kişilerdir.

Belirtelim ki; Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün çocuklara yönelik sundukları ekonomik destekten yararlanma yaşı kural olarak 18 yaşını tamamlayıncaya

---

¹⁶⁸ Belirtelim ki; yönetmeliğin 6. madde başlığı “Sosyal ve ekonomik destekten yararlanacaklar” başlığını taşımakta olup, buna istinaden 6. madde de belirtilen koşulları taşıyan kişilere gerekli görülmesi halinde sosyal yardım (ekonomik destek) yanında sosyal destekten de yararlanabilecektir. Ayrıca bu madde koşullarını taşıyanların yapacakları başvuru ve diğer süreçlere ilişkin düzenlemelerde bu yönde olup, kişilerin yapacakları başvuru sonucunda, kişiler ya ekonomik ya da sosyal yönden veya uygun bulunması halinde hem ekonomik hem de sosyal yönden destekleneceklerdir. Ancak bu çalışma sadece sosyal yardımları konu edinen bir çalışma olduğu için bu başlık altında metin içinde sosyal desteğe değinilmeden sadece sosyal yardım olarak sunulan ekonomik desteğe yer verilecektir.

kadardır. Ancak belirli esaslar çerçevesinde bu genel kuralın istisnası mümkün olabilmektedir. Buna göre; Yönetmeliğin 6. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ekonomik destek almaya hak kazanmış kişilerden on yaşını tamamlayanlardan, desteklenmemeleri halinde eğitimine devam etmeleri mümkün olmayan orta öğretim öğrencileri yirmi yaşına kadar ekonomik destek almaya devam eder (Yönetmelik, m. 6/2-a). Ekonomik destek almaktayken 18 yaşını tamamlayanların meslek edinme kursuna devamları halinde kurs süresince en fazla bir yıl süreye kadar ekonomik destek devam ettirilir (Yönetmelik, m. 6/2-b). Bakım tedbiri altında olup bu süresi uzatılanlardan yükseköğrenime devam edenler 25 yaşına kadar ekonomik destek alabilirler (Yönetmelik, m. 6/2-c). Son olarak; bu maddenin 1. fıkrasının (c) bendi kapsamına giren gençlerden herhangi bir iş ve meslek sahibi olamayan ve öğrenimlerini sürdürmeyenlere sosyal yardımlar en fazla iki yıl boyunca, yükseköğrenime devam edenlere ise öğrenimleri süresince ekonomik destek verilmeye devam edilir (Yönetmelik, m. 6/2-ç).

Belirtelim ki; Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından verilen ekonomik desteğe başvuru; TC kimlik numarası, öğrenci belgesi ve il müdürlüğü ya da sosyal hizmet merkezlerinin gerekli görmesi durumunda sağlık raporu, mahkeme kararı ve vb. belgelerle yapılır (Yönetmelik, m. 19/1-a,b,c). Diğer taraftan il müdürlükleri ve sosyal hizmet merkezleri, muhtaç kişiler ve onların çocuklarıyla ilgili başkaca belge ve bilgilere ulaşabilmek için kişilerin mal varlığına, sosyal güvencesine, ekonomik gelire, ikametgah adresine, öğrencinin okula devamına, kişilerin çalıştıkları işyerine ve çevre koşullarına ilişkin başkaca araştırmalarda da bulunabilirler (Yönetmelik, m. 19/2).

Ekonomik destekten yararlanmak için başvuru yapanlarla meslek elemanı; psikoloji, sosyal hizmet, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyoloji ve çocuk gelişimi alanlarından mezun meslek mensupları (Yönetmelik, m. 4/1-k) bir ön görüşme gerçekleştirir. Bu görüşmeye istinaden müracaatçının ekonomik yönden desteklenmesi uygun görülürse müracaatçı adına bir dosya oluşturulur ve gerekli incelemeler başlatılarak (Yönetmelik, m. 7/1), meslek elemanı tarafından müracaat edenin ikametgâhında, gerekli görüldüğü durumlarda işyeri, okul ve toplumsal çevresi hakkında sosyal ve ekonomik durumlarına ilişkin inceleme sosyal hizmet etiği ve müdahale yöntemleri çerçevesinde gerçekleştirilir (Yönetmelik, m. 8/1). Sosyal inceleme raporunda, ihtiyaç içindeki muhtaç ailelerin ve kişilerin geçmiş dönemde talep

ettikleri yardımlar, daha önce verilen sosyal yardımlar, durumlarında meydana gelen değişimler, ailesel ve kişisel bilgiler, hizmete konu olan çocuğun talebi ve görüşü, “sosyal ve ekonomik durumları, mahalli imkânları, yerleşim yeri adresi ve konut durumu” ve verilecek sosyal yardımın türü, miktarı, şekli ve süresine ilişkin bütün kanaatler açıkça dosyada belirtilir (Yönetmelik, m. 9/1).

Belirtelim ki; kişilere verilecek ekonomik desteğin yapılıp yapılamayacağına ilişkin kararda ve ekonomik desteğin tutarında kişilerin aldıkları her türlü yardımlar ve gelirler dikkate alınır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından karşılıksız sunulan bu yardımdan, bu Yönetmeliğin esasları doğrultusunda bakım tedbiri kararına bakılmaksızın öncelikli olarak muhtaç çocuklar yararlandırılır (Yönetmelik, m. 10/1). Ekonomik desteğe hak kazananlara ödeme ise, onayda belirtilen aydan itibaren yardım verilmeye başlanır (Yönetmelik, m. 10/2).

2.3.2. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Tarafından Verilen Sosyal Yardımlar

2.3.2.1. Geçici Ekonomik Destek

Geçici Ekonomik Destek; muhtaçlığı kesinleşen ailelerin çocukları ve gençlere, yılda bir ya da zaruri hallerin varlığında en fazla iki defa sosyal ve ekonomik bir sorunun giderilmesi amacıyla ekonomik destek tutarının üç katını aşmayacak kadar tutarda verilen yardımdır (yönetmelik, m. 4/1-g). Bu geçici sosyal yardım, yukarıda 6. madde kapsamında sayılan kişi ve ailelerin yüzleşmiş oldukları ekonomik ya da sosyal sorunun ya da kriz durumunun, geçici bir yardımla çözümünün mümkün olabileceğinin ve bu yolla çocukların aile içinde bakım ve korumasının sağlanabileceği sosyal incelemeyle tespit edilenlere verilir. (Yönetmelik, m. 14/1). Geçici ekonomik destek illerde il müdürünün, ilçelerde ise sosyal hizmet merkezinin onayıyla verilir (Yönetmelik, m. 12/1-a). Belirtelim ki; verilecek desteğin tutarı önceden sosyal inceleme raporunda önerilen tutarın yetkili makamın onaylamasıyla belirlenmiş olur (Yönetmelik, m. 12/2).

2.3.2.2. Süreli Ekonomik Destek

Süreli Ekonomik Destek; muhtaçlığı kesinleştirilen ailelerin çocukları ve gençlere, Bakanlığın mevcut imkânları ölçüsünde, karşılaştırılan süre ve oranlar doğrultusunda, sosyal ve ekonomik bir sorununun giderilmesi amacıyla verilen sosyal

yardımdır (yönetmelik, m. 4/1-p). 6. madde kapsamında belirtilenlerden bu yardıma ihtiyacı olduğu tespit edilenlere servis, harçlık, eğitim, giyecek, ibate ve iâşe desteği karşılığı olarak verilecek süreli ekonomik destek (Yönetmelik, m. 13/1), farklı gruptaki çocuk ve gençlere farklı tutarlarda verilir. Buna göre; okula devam etmeyen çocuklar ve okul öncesi çocuklar için ekonomik destek tutarının % 50'si oranında aylık ödeme yapılır (Yönetmelik, m. 13/1-a). Bir ila sekizinci sınıfta okuyan çocuklar için ekonomik destek tutarının % 75'i oranında aylık ödeme yapılır (Yönetmelik, m.13/1-b). Dokuz ila on ikinci sınıfta okuyan çocuklara ekonomik destek tutarının % 80'i oranında aylık ödeme yapılır (Yönetmelik, m.13/1-c). Hakkında bakım tedbiri kararı olan ve kararı uzatılanlardan yükseköğrenimlerini sürdürenler için ekonomik destek tutarının % 90'ı oranında aylık ödeme yapılır (Yönetmelik, m. 13/1-ç). Hakkında bakım tedbiri kararı verilmişken yaş sınırlarını doldurmaları nedeniyle, koruyucu aile yanından ya da sosyal hizmet destek kuruluşlarından ayrılanlara ekonomik destek tutarının % 40'ı oranında aylık ödeme yapılır (Yönetmelik, m. 13/1-d). Haklarında bakım kararı alınarak desteklenmeleri koşuluyla ailesi ya da yakınları yanında kalanlar ve sosyal hizmet kuruluşlarından bakılanlar hariç olmak üzere aynı aileden en fazla iki kişi için süreli sosyal ekonomik destek verilir (Yönetmelik, m. 13/2). Yine bu kapsamda yer alan çocuklardan, öğrenim durumlarına göre tayin edilen ekonomik destek miktarının tamamı, üçüncü çocuk için öğrenim durumuna istinaden belirlenen ekonomik destek tutarının % 40'ı dört ve daha fazla çocukların her biri içinse öğrenim durumlarına göre karar verilen ekonomik destek tutarının %30'u oranında aylık ödeme yapılır (Yönetmelik, m. 13/2).

Belirtelim ki; on iki aya kadarki süreli ekonomik destek ödemelerine ilişkin onay illerde il müdürü tarafından ilçelerde ise sosyal hizmet merkezi müdürlerinin onayıyla (Yönetmelik, m. 12/1-a). Bu sürenin on iki ayı geçmesi halinde onaya yetkili kişi vali veya kaymakamdır (Yönetmelik, m. 12/1-b).

Süreli ekonomik desteğe hak kazanma ise; yetkili makamın onayda belirttiği aydan itibaren başlar. Muhtaçlık durumunun değişmesi ya da ölüm halinde ödenen ekonomik desteğin geri iadesi talep edilemez (Yönetmelik, m. 15/1). Aile yanında desteklenmesi amacıyla çocuk adına verilen ekonomik destek, çocuğun bakım ve gözetimini sağlayan kişilere verilirken, çocuğun on sekiz yaşını doldurması halinde bu yardım çocuğa ya da ailesine verilir (Yönetmelik, m. 15/2).

Sürelî ekonomik desteği almaya hak kazananlar belirli esaslar çerçevesinde izlenir ve haklarında değerlendirme yapılır. Buna göre; sürelî ekonomik destek almaya hak kazanan kişilerin aldıkları yardımı amacına uygun kullanıp kullanmadıklarını saptamak amacıyla en geç 6 aylık periyotlarla izlenirler (Yönetmelik, m. 11/1-a). Ekonomik desteğin verilme süresi sona ermeden önce, yeni bir müracaata gerek kalmaksızın, müracaatçının durumu en az bir ay öncesinden değerlendirilir (Yönetmelik, m. 11/1-b). Ekonomik destek alan ve zorunlu eğitim kapsamında olan çocukların eğitimlerine devamı da aynı şekilde izlenir (Yönetmelik, m. 11/1-c).

Ayrıca belirtelim ki; sürelî ekonomik destekten yararlananların destek almadan hayatlarını idame ettirebilecekleri ya da desteğin amacı dışında kullanıldığının tespit edilmesi durumunda izleyen aybaşından itibaren verilen ekonomik destek sonlandırılır (Yönetmelik, m. 16/1).

2.3.2.3. Evlenme Yardımı

Evlenme yardımı 2828 sayılı Kanunun “evlenme yardımı” başlıklı 32. maddesine istinaden yapılan bir yardımdır. Bu yardım “Bakanlığa ait sosyal hizmet kuruluşlarında korunma kararı devam eden kız çocuklarından evlenenlere çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak ve bir defaya mahsus olmak üzere en yüksek Devlet memuru aylığının bir buçuk katı tutarında...” kız çocuklarına yapılan bir yardımdır (Yönetmelik, m. 18/1). Yardım, evlilik kaydının ibrazının ardından il müdürünün onay vermesi ile yapılır (Yönetmelik, m. 18/ 2).

Aşağıdaki tablodan yıllar itibariyle Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce geçici ve sürelî ekonomik destek ve evlenme yardımı için aktarılan kaynaklar takip edilebilir.

Tablo 3.24. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce Yapılan Yardımlar İçin Aktarılan Kaynak

2012-2016 Yılları Arasında Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce Yardımlar İçin Aktarılan Kaynak	
Yıllar	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2012	199.161.500
2013	263.381.284
2014	342.370.725
2015	476.561.757
2016	623.714.806

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 175; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 75.

2.4.VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI

Başbakanlığa bağlı kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruluş olan Vakıflar Genel Müdürlüğünün bugünkü yapısına ilişkin esaslar 2008 yılında yürürlüğe giren 5737 Sayılı Vakıflar Kanunuyla düzenlenmiştir. Vakfın sosyal yardımlara ilişkin faaliyetleri ise Kanunun 36. maddesinde “*Mazbut vakıfların vakfiyelerinde veya vakfiye yerine geçen hüccet, berat, ferman gibi belgelerinde yazılı hayrî, sosyal, kültürel ve ekonomik şart ve hizmetleri yerine getirmek.*” hükmüyle belirtilmiştir. Faaliyetlerini kültürel ve sosyal hizmetler kapsamında gerçekleştiren Vakıflar Genel Müdürlüğü sosyal yardımlara ilişkin olanları sosyal hizmet faaliyetleri kapsamında¹⁶⁹ ve “dört temel eksende” yürütmektedir.

Yürütülen sosyal yardım faaliyetlerinden ilki aşevleri; diğer bir adıyla imaret hizmetleridir. 5737 sayılı Kanun Vakıflar Genel Müdürlüğüne gerekli görülen yerlerde aşevi açmak ve işletmek görevi vermiştir. 2015 rakamları itibariyle Türkiye genelinde sayıları 111 olan aşevleri/ imaretler muhtaç durumda olan vatandaşları doyurmak amacıyla açılmış olup, aşevlerinden muhtaç vatandaşlara yemek ve kuru gıda dağıtılmak suretiyle bu amaç gerçekleştirilir¹⁷⁰.

¹⁶⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013, s. 1; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2011 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2012, s.1.

¹⁷⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü, “Aşevi Hakkında Bilgi”, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=13> (20.01.2016); İbrahim Ateş, “Hayri ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, S.15, 1982, s. 73.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen bir diğer sosyal yardım “Muhtaç Aylığı” bağlamasıdır. Bu yardımla muhtaçlığını ispatlamış engelliler ve yetim vatandaşlara aylık nakdi yardım yapılır¹⁷¹. 5737 sayılı Kanun ve Vakıflar Yönetmeliği hükümleri uyarınca, aylık bağlanacak muhtaç, engelli ve yetim vatandaşların sayısı Maliye Bakanlığının her yıl görüşünü almak suretiyle Vakıflar Genel Müdürlüğünce belirlenir¹⁷². Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü yaptığı bu işlemle sosyal yardımlar alanında politika oluşturma sürecinde de yer almış olmaktadır

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen üçüncü yardım faaliyeti ise; *vakfiyelerde yer alan hayır şartlarının yerine getirilmesi amacıyla* maddi durumu yeterli olmayan ve eğitimlerine devam eden çocukları desteklemek amacıyla verilen burslardır¹⁷³. Bu burslarla muhtaç çocukların maddi yönden desteklenmeleri sağlanarak, çocukların eğitim ve öğretim hayatlarına devam etmeleri teşvik edilir. Bu kapsamda sunulan yardımlar 5737 sayılı Vakıflar Kanununa istinaden hem orta öğretim öğrencilerine hem de yükseköğretim öğrencilerine yönelik olarak sunulmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünce sunulan bir başka yardım ise fakir ve garip kişiler için sunulan tedavi yardımlarıdır. Bu kapsamda sunulan yardımlar için zaman zaman farklı ülkelerle protokollerde imzalanarak sunulan yardımın ağı genişletilmektedir. 2016 yılında Kosova Cumhuriyeti İslam Birliği Başkanlığı ve Makedonya Cumhuriyeti İslam Dini Birliği Başkanlığı ile imzalanan protokoller bu yöndeki çalışmalardan sadece biri olup, imzalanan protokoller gereğince 2016 yılı içinde Kosova’dan 18, Makedonya’dan ise 16 fakir ve garip hastanın tedavisi Türkiye’de gerçekleştirilmiştir¹⁷⁴.

2.4.1. Muhtaç Aylığı Bağlanması

Vakıf Genel Müdürlüğü tarafından bağlanan muhtaç aylığı 27010 sayılı 2008 tarihli Vakıflar Yönetmeliğinin Muhtaç Aylığı hükümleri çerçevesinde yürütülmektedir¹⁷⁵. Muhtaç durumdaki engelli ve yetimlere bağlanan aylık, vakfiyelerin hayır şartlarını yerine getirmek amacıyla verilmektedir (VGMY, m. 72). Muhtaç

¹⁷¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü, “Muhtaç Aylığı”, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=14>, (30.04.2013).

¹⁷² DPT, *Dokuzuncu Kalkınma Planı: Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 2007, s. 43.

¹⁷³ Vakıflar Genel Müdürlüğü, “VGM Burs Hizmeti”, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=15> (30.04.2013).

¹⁷⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2017, s. 52.

¹⁷⁵ “Vakıflar Genel Müdürlüğü Yönetmeliği”, 27.09.2008 tarih ve 27010 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

aylığının bağlanabilmesi için kişinin % 40 oranında veya fazla oranda özrünün olması veya anne ya da babadan yetim olmak ön koşulu ile herhangi bir gelire veya aylığa sahip olmaması, sosyal güvenceden yoksun olması, mahkeme yoluyla ya da kanunla bakım altına alınmamış olması, gelir getirici herhangi bir taşınır ya da taşınmaz mal sahibi olmaması veya bunlardan sağlanacak kazancın aylık ortalama miktarının Yönetmelikle tespit edilen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi şartları aranır. Diğer taraftan kişinin 18 yaşından küçük ve engelli olması halinde ise anne ve babalarına muhtaçlık aylığı bağlanır. Her durumda muhtaç aylığı aileden sadece bir kişi için verilir (VGMY, m. 73/1, 2, 3).

Muhtaç aylığı için kişilerin ilgili formu doldurarak (Yönetmelikte EK-11) yerleşim yeri Bölge müdürlüğüne posta yoluyla, şahsen veya internet üzerinden Genel Müdürlüğün sitesine başvuru yapmaları gerekir. Bu başvuruya ayrıca engellilerin durumlarını belgeleyen rapor da eklenmelidir (VGMY, m. 74/1).

Kişilerin beyanları Bölge müdürlüklerince doğrulandıktan sonra, kişilerin özelliklerine istinaden puanlama usulünün esas alındığı (örneğin yetim çocuğun annesi hayatta değilse 10 puan, babası hayatta değilse 15 puan gibi) ilgili form (Yönetmelikte EK-12) tamamlanarak ve illerin boş muhtaçlık kadrosunu esas alan ilgili forma (Yönetmelikte EK-13) istinaden hazırlanacak onay Genel Müdürlüğe gönderilir (VGMY, m. 76/ 2).

Kişilere ödenecek aylık miktarı 14.07.1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda düzenlenen memur taban aylıkları için uygulanan taban aylığı katsayısının 400 gösterge rakamıyla çarpılması sonucu tespit edilir (VGMY, m. 77/1). Hak sahiplerine ya da yetkili vekil veya vasiye ödenecek aylıklar onamayı takip eden aybaşından itibaren banka hesapları aracılığıyla ödenir (VGMY, m. 78/1, 2). Diğer taraftan aylık bağlanan kişilere her yılın Kasım ayında durumları takip etmek üzere yoklama yapılır. Söz konusu yoklama için yoklama belgesinin aylık alanlar tarafından doldurularak bölge müdürlüğüne teslim edilmesi gerekir. Yoklama belgesinin ilgili tarihte sunulmaması halinde kişilerin aylıkları dondurulur. Ancak yoklama belgesinin 3 aylık bir zaman diliminde teslim edilmesi halinde ödenmeyen aylıklar için toptan ödeme yapılır (VGMY, m. 79/1, 2).

Muhtaçlık aylığı; kişinin ölümü, muhtaçlığın sona ermesi ya da kişinin bakım altına alınması, yetim çocuk erkek ise 18 yaşını doldurunca, yükseköğrenime devam etmesi halinde ise 25 yaşını tamamlayınca, üç ay üst üste aylığın alınmaması durumlarında ve ilgili durumunun tespitini takip eden aybaşından itibaren kesilir (VGMY, m. 80/ 1-a, b, c, ç).

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yıllar itibarı ile sunulan yardım miktarı ise aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 3.25. Muhtaç Aylığı Yardımına İlişkin Veriler

2007-2016 Yılları Arasında Muhtaç Aylığı Yardımına İlişkin Veriler		
Yıllar	Muhtaç Aylığı Alanların Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2010	3.662	13.940.794,56
2011	3806	15.756.840
2012	3513	16.152.492,96
2013	3524	17.046.081,36
2014	3598	20.815.149, 6
2015	3633	22.679.075,16
2016	3.734	26.164.287,26

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2010 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2011, s. 35; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2011 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2012, s. 34; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013, s. 35; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 39; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015, s. 51; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2015 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 43 Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s: 51.

2.4.2. İmaret Hizmetleri (Aşevi Hizmetleri)

Aşevi hizmetleri ise Vakıflar Yönetmeliğinin ikinci bölümünde ‘Aşevi Açılması’ başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre Vakıflar Genel Müdürlüğü gerekli görüldüğü hallerde ve vakfiyelerde yazılı hayır şartlarını yerine getirmek amacıyla kuru gıda ve sıcak yemek dağıtımını yapmak üzere muhtaç sayısını belirlemek suretiyle gerekli görülen yerlerde aşevi açma yetkisine sahiptir (VGMY, m. 66 /1).

Aşevi hizmetlerinden yararlanabilmek için sosyal güvenceden yoksun ya da net asgari ücret kadar veya daha az gelire sahip olma şartları aranmaktadır (VGMY, 67 /1). Ayrıca 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık alanlarda bu hizmetten yararlanabilir (VGMY, m. 67/2).

Aşevi hizmetlerinden yararlanmak isteyen kişilerin, aşevi hizmetinden yararlanmaya ilişkin başvuru formunu (Yönetmelikte EK-9)¹⁷⁶ doldurmak suretiyle internet üzerinden, şahsen ya da posta yoluyla Bölge Müdürlüklerine başvuru yapmaları gerekmektedir (VGMY, m. 68/1).

Aşevi hizmetlerinden yararlananların gerçek gelir ve mal varlığı durumunu tespit amacıyla, bölge müdürlüğünce gerekli görülen hallerde gerçek ve tüzel kişilerin bilgisine başvurularak, şartları taşımadığı tespit edilen kişiler kapsam dışı bırakılır (VGMY, m. 69/1). Ayrıca bu yardımdan yararlananlara ilişkin her yıl yoklama yapılmakta olup, bunun için de bu hizmetten yararlananların her yıl Kasım ayında yoklama belgesini¹⁷⁷ doldurarak ilgili aşevi görevlilerine vermesi gerekmektedir. 15 gün içinde söz konusu belgeyi teslim etmeyen kişiler bu yardımdan yararlanamaz (VGMY, m. 70/1, 2).

Diğer taraftan, yönetmeliğin 71. maddesinin 1. fıkrasının bent hükümlerine istinaden, kişinin ölümü, kişinin muhtaçlık halinin sona ermesi veya kişinin bakım altına alınması, 10 gün boyunca her hangi bir bildirimde bulunmaksızın kişinin yemek almaması durumlarında ise bu yardım son bulur. 2016 yılı verileri itibarı ile aşevi hizmetleri 81 ilde yürütülmekte olup, bu hizmetler kuru gıda ve sıcak yemek şeklinde sunulmaktadır. Bu bağlamda bu yardım kapsamında sunulan yardımın yıllar itibarı ile dağılımı aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 3.26. Aşevi Yardımlarına İlişkin Veriler

2011-2016 Yılları Arasında Aşevi Yardımlarına İlişkin Veriler			
Yıllar	Yararlanan Kişi Sayısı	Yararlanan Aile Sayısı	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2012	80.544	20.215	Veri Yok
2013	80.544	20.215	25.987.693,43
2014	80.544	20.215	25.526.085,23
2015	80.544	20.315	27.994.067,38
2016	80.544	20.315	Veri Yok

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013, s. 35; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 31, 39; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015, s. 43, 51; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2015 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 33, 44; Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 51.

*Bu harcamalar sıcak yemek dağıtımı ve kuru gıda dağıtımını içerecek şekildedir. Ancak tabloda sıcak yemek dağıtımına ilişkin verilere yıllar itibarı yer verilmeyerek, sadece kuru gıda dağıtımına ilişkin veriler paylaşılmıştır. Kuru gıda dağıtımı 81 il merkezinde ve aylık olarak kişilere ulaştırılmaktadır.

¹⁷⁶ İlgili form için bakınız yönetmelikte Ek 9'a bakınız.

¹⁷⁷ İlgili yoklama belgesi için bakınız yönetmelikte ek 10

2.4.3. Muhtaç Durumdaki Öğrencilere Burs Verilmesi

2.4.3.1. Eğitim yardımı

Eğitim Yardımları Vakıflar Yönetmeliğinin 4. bölümünde Eğitim Yardımı başlığı altında düzenlenmektedir. Yardıma, maddi durumu olmayan aileler ilk-orta öğretime devam eden çocukları için başvuru yapabilir. Ailelerin sadece tek bir çocuk için başvuru yapabileceği bu burs hak kazanabilmek için ayrıca öğrencinin Genel Müdürlükten muhtaç aylığı almaması, kamu kurum ve kuruluşlarınca bakım altında alınmamış olması ve herhangi bir kurumdan bursunun olmaması gerekir (VGMY, m. 82/1, 2, 3).

Eğitim yardımına başvuru için öğretim yılı kayıtlarının başladığı tarih esas alınmakta olup, kayıt tarihlerinin başladığı andan itibaren 1 ay içinde ilgili Bölge Müdürlüğünce oluşturulacak *müracaat kabul merkezlerine*, internet üzerinden, posta yoluyla ya da şahsen başvuru yapabilir. Ancak postada yaşanacak gecikmelerden başvuru sahipleri sorumludur (VGMY, m. 83/1). Başvurular Yönetmeliğin EK-15 nolu formun doldurulması suretiyle yapılır (VGMY, m. 84/1).

Bursa hak kazanan öğrencinin belirlenmesi puanlama usulüne (Yönetmeliğin EK-16'daki kriterler) göre yapılır ve burs genel müdürlükçe öğrencinin adına açılan bir banka hesabı aracılığıyla ödenir (VGMY, m. 85/1). Bursa hak kazanan öğrenci, bu bursu, burs almaya engel herhangi bir koşulun olmaması şartıyla öğrenin süresince alır. Öğrencinin okul değiştirmesi durumunda ise burs kesintiye uğratılmadan aynı bölge müdürlüğünce (ilk başvurunun yapıldığı bölge müdürlüğü) devam ettirilir (VGMY, m. 86/1).

Bursun devamı için her öğretim yılı başında öğrenciliğın devam ettiğinin ispatı şarttır (VGMY, m. 87/1). Öğrencinin eğitim hayatının sona ermesi veya okulda başarısız olması halinde ise bursu kesilir. Ancak sağlık koşullarından kaynaklı okulun uzaması durumunda, sağlık koşullarının elverişsizliğinin belgelendirilmesi koşuluyla öğrencinin bursu devam eder (VGMY, m. 87/2).

Diğer taraftan eğitim yardımı kapsamında sunulan bir başka yardım özel eğitim yardımıdır. Bu yardım ise bir defaya mahsus olmak üzere, bir yıllık burs yardımının beş katını aşmayacak şekilde muhtaç öğrencilere sunulan bir yardımdır (VGMY, m. 88).

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yıllar itibarı ile ilk-orta öğretim öğrencilerin sunulan burs miktarları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 3.27. İlk-orta Öğretim Öğrencilerine Verilen Burs Yardımlarına İlişkin Veriler

2008-2016 Yılları Arasında İlk-orta Öğretim Öğrencilerine Verilen Burs Yardımlarına İlişkin Veriler			
Yıllar	Burs Alan Öğrencilerin Sayısı	1 Aylık Ödeme Tutarı TL	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2012	15.000	60	8.100.000
2013	15.000	60	8.100.000
2014	15.000	60	8.100.000
2015	15.000	60	8.100.000
2016	15.000	60	8.100.000

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013, s. 34; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 39; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015, s. 51; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2015 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 42; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 50.

*Burslar her öğretim yılında 9 ay süre ile verilir.

2.4.3.2. Yükseköğrenim öğrencilerine burs verilmesi

Yükseköğrenim öğrencilerine sunulan burs ise 03.03.2004 tarihli ve 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun hükümlerinden bağımsız olarak yürütülmekte¹⁷⁸ ve bu kapsamda sunulan bursa ilişkin hükümler Vakıflar Genel Müdürlüğü Yükseköğrenim Burs Yönetmeliğinde düzenlenmektedir¹⁷⁹.

İlgili yönetmeliğin Burs Verilme Şartları, Başvuru Ve Bursun Kesilmesi Başlıklı 2. Bölüm, 5. madde 1. fıkrasının bentlerinde yer alan hükümlere göre, yükseköğrenime devam eden bir öğrencinin bu bursa başvuru yapabilmesi için şu şartları taşıması gerekir. Öncelikli olarak başvuru yapacak öğrencinin sürekli bir işe sahip olmaması ve eğer bir işe sahipse işinden elde ettiği gelir veya ücretin asgari ücret düzeyinin altında kalması şartı aranır. Bursa başvuru yapacak öğrenci, lisans öğrencisi (yüksek lisans ve doktora öğrencisi başvuru yapamaz) olmalıdır. Ancak, öğrenci polis akademisi veya askeri okul öğrencisi ya da süre öğrenim gören öğrenci kategorisinde ise bu bursa başvuru yapamaz. Ayrıca öğrenci herhangi bir kamu kurumundan burs veya muhtaç aylığı alması durumunda da bu bursa başvuramaz.

¹⁷⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü, “2015 Yılı Faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 41.

¹⁷⁹ “Vakıflar Genel Müdürlüğü Yükseköğrenim Burs Yönetmeliği”, 20.8.2013 tarih ve 29179 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından verilen bu burs başvuru her yıl 15 Eylül-30 Ekim tarihleri arasındadır (VGM-YBY, m. 6).

Bursa hak kazanan öğrenci, gerekli koşulları taşıması halinde normal eğitim hayatı süresince bursu almaya devam eder. Ayrıca bir aileden tek bir öğrenciye bu burs verilir (VGM-YBY, m. 8/1, 2).

Bursa hak kazanan öğrencinin bursu alabilmesi için her yıl eğitim yılında, eğitime başlanan tarih itibari ile 30 gün içinde başarılı olduğunu belgelemek üzere transkript belgesini ve öğrenci belgesini ilgili bölge müdürlüğüne sunmalıdır (VGM-YBY, m. 9).

Bursa hak kazanan öğrencinin bursu ise öğrenci tarafından bildirilen bir banka hesabına yatırılır (VGM-YBY, m. 10/3).

Vakıflar Genel Müdürlüğü Yükseköğrenim Burs Yönetmeliği kapsamında verilen bir diğer burs, akademik başarı ve özel eğitim yardımıdır. Bu burs Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesindeki vakıflarda okuyan başarılı öğrencilere verilmektedir. Bursa ilişkin düzenlemede tıp fakültesi ve diğer lisans eğitimi alanlar şeklinde bir ayırtırmaya gidilmiştir. Buna göre tıp alanı dışındaki alanlarda eğitime devam eden öğrencilerden 4 üzerinden 3 ortalamaya sahip olan, kendi sınıfında % 10'luk başarılı öğrenci diliminde yer alan ve tüm derslerini bütünlüme sınavlarına bırakmadan başarıyla geçen öğrenciler, her dönem verilen toplam yükseköğrenim burs miktarının beş katını geçmeyecek şekilde akademik başarı ve özel eğitim yardımına hak kazanır (VGM-YBY, m. 11/A-1, 2-a).

Tıp fakültesine devam eden öğrenciler ise her akademik yıl bitiminde 58 krediyi tamamlamış, tüm derslerini bütünlüme sınavlarına bırakmadan başarıyla geçmiş ve 100 üzerinde 80 veya üzeri not ortalaması sağlamış olma koşuluyla bu bursu hak kazanır. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesindeki üniversitelere yurtiçi ve yurtdışından yatay geçiş yapan öğrenciler için de 4 üzerinden en az 3,5 ortalamaya sahip olma koşuluyla eğitim ücretlerinin % 50 ve üzeri tutarlarda akademik başarı bursunun verilebileceği hüküm altına alınmıştır (VGM-YBY, m. 11/A/2-b).

Her iki burs kapsamında bursun kesilme halleri yönetmeliğin 11. maddesinin 1. fıkrası bentlerinde düzenlenmiştir. Buna göre, sınıfta kalma, herhangi bir suçla alakalı

olarak cezası tescil edilenler hariç 6 ay ve üzeri mahkûmiyetin kesinleşmesi, ceza alınan tarih esas alınmak kaydıyla en az 1 yıl uzaklaştırma cezasına çaptırılma, şart koşulan süre içinde öğrenci belgesinin teslim edilmemesi, herhangi bir nedenle okul kaydının dondurulması hallerinden herhangi birinin varlığı halinde öğrencilerin bursu kesilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yıllar itibarı ile yükseköğrenim öğrencilerine sunulan burs miktarları ise aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 3.28. Yükseköğrenim Öğrencilerine Verilen Burslara İlişkin Veriler

2014-2016 Yılları Arasında Yükseköğrenim Öğrencilerine Verilen Burslara İlişkin Veriler			
Yıllar	Burs Alan Öğrencilerin Sayısı	1 Aylık Ödeme Tutarı TL	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (TL)*
2014	3.776	150	4.531.000
2015	5.150**	200	8.240.000
2016	5700***	200	9.120.000

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015, s. 51; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2015 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 42; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 50.

* Burslar her öğretim yılında 8 ay süre ile verilir.

** 2015 yılında yabancı uyruklu öğrencilere de burs verilmiş ve bu kapsam 150 yabancı uyruklu öğrenci burstan yararlandırılmıştır¹⁸⁰.

*** 2016 yılında ise 8 ay boyunca aylık 200 TL 262 yabancı uyruklu öğrenciye burs verilmiştir.

Not: Yabancı uyruklu öğrenciler için verilen burslar yukarıdaki tabloya dahil edilmemiştir

2.4.3.4. Fakir ve Garip Hastalara Tedavi Yardımı

Fakir ve garip hastalara sunulan bu yardıma ilişkin hükümler Vakıflar Yönetmeliğince düzenlenmiştir. Buna göre fakir ve garip kimseler bu yönetmelik gereğince ve bu yardıma almaya uygun görüldüğü takdirde, hastanenin sahip olduğu imkanlar doğrultusunda diğer hastalarla eşit değer kalitede hastane hizmetinden yararlanır (VGMY, m. 89/1). Ayrıca bu yardıma hak kazanan kişilerin her türlü tıbbi malzemesi hastanede mevcutsa hastaneden değilse hastane dışından sağlanır (VGMY, m. 89/2).

Bu yardıma başvurarak muayene ve tedavi için aranan koşullar ise aynı yönetmeliğin 90. maddesinin 1. fıkrası bentlerinde düzenlenmiştir. Buna göre; Vakıflar Genel Müdürlüğünden muhtaç aylığı alanlar, 2022 sayılı Kanun kapsamında maaş

¹⁸⁰ Diğer taraftan yabancı uyruklu öğrencilere Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinden yardım yapılabileceğine ilişkin hüküm 2016 yılında ilgili yönetmeliğe eklenmiştir. Bu bağlamda yönetmeliğin 5. maddesinin 2. fıkrasına istinaden Genel Müdürlük tarafından ilgili yıl itibarı ile belirlenen burs kontenjanının % 5'ine kadar yabancı uyruklu öğrencilere burs verilebilir.

alanlar, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa istinaden mahkemece hakkında korunmaya muhtaç çocuklardan mahkemece hakkında ilam verilmiş olanlar, aşevi yardımını alanlar, şehit ve gazi ailelileri durumlarını belgelendirmeleri kaydıyla bu yardımdan yararlanır.

Bu yardımdan yararlanmak isteyen fakir ve gariplerin hastane başhekimliğinin belirlediği büroya başvurmaları gerekmektedir. Başvuruda kişilerin beyanına istinaden Yönetmeliğin Ek-17'de yer alan form bilgileri doldurulur (VGMY, m. 91/1). Formda yer alan bilgilerin değerlendirilmesi başhekim tarafından gerçekleştirilir (VGMY, m. 91/2).

Diğer taraftan hastaneye acil başvuruda bulunanların beyanları esas alınarak tedavi işlemleri gerçekleştirilir (VGMY, m. 92/1). Hastaneye ayakta veya yatılı tedavi için başvuru yapan kişilerin beyanları esas alınarak Yönetmeliğin EK-17'de yer alan formu doldurularak kişiler muayene olacakları polikliniğe sevk edilir (VGMY, m. 92/2).

Bu yardım kapsamına giren kişiler için gerekli hallerde, yol masrafları, cenaze ve vb. giderleri de bu yardım kapsamında karşılanabilir (VGMY, m. 94/1).

Ayrıca Türkiye'de ikamet eden fakir yabancı uyruklularında muayeneleri ve tedavileri karşılanabilir (VGMY, m. 95/1)¹⁸¹.

2.5. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI

Milli Eğitim Bakanlığı bugünkü sosyal yardım programlarına ilişkin faaliyetlerini 2011 tarihli 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye istinaden ve kalkınma planlarında öngörülen hedefler doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda Kararnamenin 2. maddesinin 1. fıkrasının 'ç' ve 'd' bentlerine istinaden Millî Eğitim Bakanlığı; vatandaşların eğitime erişiminde kişiler arası fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmakla görevlidir. Bu kapsamda Millî eğitim Bakanlığı, özellikle dezavantajlı gruplara; bunlar kız öğrenciler, engelliler ve vb. kişilerdir, eğitime katılımları yaygınlaştırıcı uygulamaları hayata geçirmekle yükümlüdür.

¹⁸¹ Belirtelim ki; Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından her yıl düzenli olarak fakir ve garip hastaların tedavi ettirilmesine ilişkin sosyal yardım sunulmasına rağmen Vakfın yıllık faaliyet raporlarında bu yardıma ilişkin herhangi bir veriye yer verilmemektedir.

Kalkınma planlarında ise eğitimde fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırılmasına ilişkin öngörülen hedeflerde MEB görevli kılınmıştır. Örneğin 9. ve 10. Kalkınma Planlarında İlköğretimde okul terklerinin azaltılmasına yönelik MEB'e verilen görev; özellikle kırsal kesime ve kız çocuklarına yönelik tedbirler alarak ortaöğretime geçiş oranların yükseltmedir¹⁸².

2.5.1. İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Muhtaç Durumdaki Öğrencilere Parasız Yatılılık ve Burs Verilmesi

Milli Eğitim Bakanlığı bu kapsamdaki yardımını 17.6.1982 tarihli ve 2684 sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı Veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun ile 11.8.1982 tarihli ve 2698 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Okul Pansiyonları Kanuna dayanarak çıkardığı Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Resmi Okullarda Yatılılık, Bursluluk, Sosyal Yardımlar Ve Okul Pansiyonları Yönetmeliği¹⁸³ hükümleri çerçevesine yürütmektedir.

Bu kapsamda sunulacak yardımlar parasız yatılı ve burs olmak üzere 2 farklı şekilde yürütülmektedir. Bu bağlamda *yatılılık başvurusu*; ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrenciler için başvuru yeri öğrencinin kaydının bulunduğu okul müdürlüğüdür (Yönetmelik, m. 4/1-a). Ortaokullarda ya da imam hatip okullarında okuyan öğrenciler, 26.7.2014 tarihli ve 29072 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği hükümlerine istinaden bu burs için başvuruyu okul müdürlüklerine yaparlar (Yönetmelik, m. 4/1-b). Özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin ise 31.5.2006 tarihli ve 26184 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği hükümleri uyarınca okul veya kurum müdürlüklerine başvuru yapmaları gerekmektedir (Yönetmelik, m. 4/1-c).

Parasız yatılılığa, Türkiye Cumhuriyeti ya da Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olanlar (Yönetmelik, 4/ 2-a)¹⁸⁴, imam-hatip okulları, ortaokullar veya özel eğitim okullarında beş, altı, yedi ve sekizinci sınıfta okuyanlarla, ortaöğretimin hazırlık, dokuz, on, on bir ve on ikinci sınıflarında okuyanlar

¹⁸² DPT, *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013*, Ankara, 2006; s. 86. DPT, *Onuncu Kalkınma Planı: 2014-2018*, Ankara, 2014, s. 33.

¹⁸³ “Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Resmi Okullarda Yatılılık, Bursluluk, Sosyal Yardımlar ve Okul Pansiyonları Yönetmeliği”, 25.11.2016 tarih ve 29899 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır.

¹⁸⁴ Bu başlık altında aksi belirtilmediği müddetçe Yönetmelik ile kastedilen Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Resmi Okullarda Yatılılık, Bursluluk, Sosyal Yardımlar Ve Okul Pansiyonları Yönetmeliğidir.

(Yönetmelik, m. 4/2-b), bir önceki ders yılında okul değiştirme cezası almamış olanlar (Yönetmelik, m. 4/2-c), ailenin bir önceki yıla ilişkin geliri esas alınmak suretiyle ailede kişi başına düşen net gelir, mevcut mali yılın merkezi yönetim bütçe kanuna göre MEB okul pansiyon ücretlerinden en azının 4 katını açmamak koşuluyla maddi imkânsızlık içinde bulunan öğrenciler (Yönetmelik, m. 4/2-ç) ve yatılı okulda okumasına engel herhangi bir sağlık problemi olmayan ve bunu belgelendiren öğrenciler (Yönetmelik, m. 4/2-d) başvuru yapabilirler.

Bursa başvuru yapacak öğrencilerin taşması gereken koşullar ise yönetmeliğin 4. maddesinin 5. fıkrasında düzenlenmiş olup, ‘öğrencinin herhangi bir sağlık probleminin olmaması istisna olmak üzere’, aynı maddenin 2. fıkra hükümleri ile aynıdır. Bursa başvuru için öncelikle, Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yayınlanacak kılavuz esaslarına göre, velilerin çocuklarının öğrenim gördükleri okula yazılı başvuru yapmaları gerekir. Başvuruya istinaden okul ya da kurum müdürlüğü tarafından elektronik ortamda öğrencinin başvurusu tamamlanır (Yönetmelik, m. 4/4).

Başvuru yapan öğrencilerin ailelerinin maddi durumlarının tespit edilmesi gerekli olup, bunun için şu aşamaların takip edilmesi gerekmektedir. Öncelikle Öğrenci Ailesinin Maddi Durumunu Gösteren Beyanname (Yönetmelikte EK-1) doldurulmalıdır. Bu beyannameye dayalı olarak velinin ve eğer varsa eşin bir önceki yıla ilişkin gelirini gösteren belge eklenmelidir (Yönetmelik, m. 5/1-a). Ayrıca veli ya da eşin bakmakla yükümlü olduğu aile üyesi varsa (anne-baba) bunların Türkiye Cumhuriyeti numaralarını da içerecek şekilde doğum tarihlerinin yazılı beyanı eklenmelidir (Yönetmelik, m. 5/1-b). Ayrıca bakımı üstlenilen anne babanın (kadının ya da erkeğin) eğer varsa tedavi yardımı beyannamesiyle şayet varsa bakmakla yükümlü olduğu diğer kişilere istinaden mahkeme karar örneği de eklenmelidir (Yönetmelik, m. 5/1-c).

Ancak Sosyal Hizmetler Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu kapsamındaki öğrencilerle, Terörle Mücadele Kanunu, Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun veya bu Kanun hükümleri uyarınca aylık bağlanılmasını gerektiren kanunlar, Yurt Dışında Görevli Personele Nakdi Tazminat Verilmesi ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, Bazı Kamu Görevlilerine Nakdi Tazminat Verilmesi ve

Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında harp veya vazife malulü sayılan ve Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun mülga 45'inci maddesi hükümleri uyarınca vazife malulü sayılanlar, 56'ncı madde kapsamındaki vazife malulleri, mülga 64 üncü madde kapsamında yer alan ve 65'inci maddesinin 1. fıkrasının (d) bendi hükümlerine istinaden çocuğu yatılı ve parasız okutulan harp malullerinden ve 510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 47'nci maddesi kapsamında vazife malulü sayılan *velilerden* Öğrenci Ailesinin Maddi Durumunu Gösteren Beyanname talep edilmez (Yönetmelik, m. 5/2- a, b, c).

Belirtelim ki; muhtaç öğrencilerin bursa hak kazanabilmesi için sınava girmeleri gerekmekte olup, buna ilişkin hususlar Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yayınlanacak kılavuzla belirlenir (Yönetmelik, m. 11/1).

Öğrencilerin hak kazandıkları andan itibaren eğitimleri süresince yararlanabilecekleri yatılılık ve bursluluk (Yönetmelik, m. 17/1), öğrencilerin eğitim aldıkları okul müdürlüklerince; öğrencilerin öğrenim hakkının sona ermesi (Yönetmelik, m. 17/2-a), mezun olma ya da son sınıfta beklemeli duruma düşme (Yönetmelik, m. 17/2-b), taksirli suç ve kabahat nevinden suçlar hariç olmak üzere işlenen suç dolayısıyla hüküm giyme (Yönetmelik, m. 17/2-c), kendi rızasıyla öğrencinin kazandığı burs veya yatılılıktan vazgeçme (Yönetmelik, m. 17/2-d), açıktan okumak için nakil yaptırma (Yönetmelik, m. 17/2-d), Yönetmeliğin 5. maddesinin ikinci fıkra bentlerinde sayılanlar hariç olmak üzere özel bir okula nakil aldırma veya kayıt yaptırma (Yönetmelik, m. 17/2-e), MEB tarafından tayin edilen sürelerde bursluluk veya yatılılığa kayıt yaptırmama (Yönetmelik, m. 17/2-f), öğrenim görülen okuldan ayrılarak yurtdışına gitme (Yönetmelik, m. 17/2-g), ortaokul, özel eğitim ortaokulu veya imam-hatip ortaokulu ile ortaöğretimdeki *öğrenimlerinin her birinde bir defadan fazla bir üst sınıfa geçememe* (Yönetmelik, m. 17/2-ğ) koşullarından herhangi birinin varlığı halinde sona erdirilir.

Parasız yatılı öğrencilere yapılacak sosyal yardımlar Yönetmeliğin dokuzuncu bölümünde düzenlenmiştir. Buna göre öğrencilerin eğitimlerine ilişkin çeşitli ihtiyaçlarını (araç-gereç, giyim ve diğer ihtiyaçlar) karşılamak üzere para yardımı yapılır. Bu yardımın miktarı 2.200 gösterge rakamının memur aylıklarına uygulanan katsayı ile çarpılması ile elde edilir (Yönetmelik, m. 21/1). Bu katsayı ortaokul, özel

eğitim ortaokulu veya imam-hatip ortaokulu öğrencileri için 225, ortaöğretim öğrencileri için 275 olarak uygulanır. Yabancı uyruklu öğrenciler için de, gösterge rakamı ile öğrencilerin buldukları okula göre esas alınan katsayının çarpılması sonucu bulunan tutarın bir buçuk katı kadar ödeme yapılır. Bu yardım öğrencilere öğrenimleri süresince ve her ay ödenir (Yönetmelik, m. 21/1).

Milli Eğitim Bakanlığı ve Maliye Bakanlığınca her yıl için burs miktarını belirlenmekte olup, bu miktar iki bakanlığın müşterek belirledikleri gösterge rakamının memur aylıkları için uygulanan katsayıyla çarpılmasıyla belirlenir (Yönetmelik, m. 22/1). Öğrencilerin bursları, sınavı kazanarak okula kaydın yaptırıldığı tarihi takip eden Ekim ayı başından itibaren ödenir. demeler aylık ya da üçer aylık olarak verilir. Öğrencilerin bursları yarıyıl ve yaz tatillerinde de kesintiye uğratılmadan devam ettirilir (Yönetmelik, m. 21/2). Ancak parasız yatılı öğrencilere ayrıca burs ödemesi yapılmaz (Yönetmelik, m. 21/3).

Tablo 3.29. İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Parasız Yatılı Barınan ğrencilere İlişkin Veriler¹⁸⁵

2012-2017 Yılları Arasında İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Parasız Yatılı Barınan ğrencilere İlişkin Veriler	
Yıllar	İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Parasız Yatılı Barınan ğrenci Sayıları
2012-2013	331.797
2013-2014	307.552
2014-2015	316.319
2015-2016	318.009
2016-2017*	340.809

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2012-2013, Ankara, 2013, s. 208; MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2013-2014, Ankara, 2014, s. 208; MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2014-2015, Ankara, 2015, s. 217; MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2015-2016, Ankara, 2016, s. 215; MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2016-2017, Ankara, 2017, s. 215.

*2016-2017 yılına ilişkin verilerde, 2017 yılı için ilk dönem veriler paylaşılmıştır.

¹⁸⁵ İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında parasız yatılı ve burs verilen öğrencilere ilişkin verilerin paylaşıldığı tablolar MEB istatistiklerinden hareketle hazırlanmıştır. Çünkü Bakanlığın faaliyet raporları incelendiğinde 2015 yılından itibaren faaliyet raporlarında gerek parasız yatılı kalan ğrenci sayılarına, gerekse burs verilen ğrenci sayısı ve aktarılan kaynağa ilişkin detaylı bir bilgi paylaşmadığı saptanmıştır. Bakanlık parasız yatılı ve burs için yaptığı harcamaları Cari Transferler kalemi içinde toplu şekilde bir harcama kalemi olarak gösterdiğinden özellikle parasız yatılı öğrenciler için yapılan harcamayı faaliyet raporlarından saptamak imkansızdır.

Tablo 3.30. İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Burs Verilen Öğrenci Sayılarına İlişkin Veriler

2012-2017 Yılları Arasında İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Burs Verilen Öğrenci Sayılarına İlişkin Veriler	
Yıllar	İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Burs Alan Öğrenci Sayısı
2012	254.128
2013	254.833
2014	243.117*
2015	242.351
2016	258.192

Kaynak: MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2012-2013*, Ankara, 2013, s. 207; MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2014-2015*, Ankara, 2015, s. 217; MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2015-2016*, Ankara, 2016, s. 214; MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2016-2017*, Ankara, 2017, s. 214.

*Bakanlığın 2014 yılına ilişkin faaliyet raporunda, 2014 yılı içinde burs verilen öğrenci sayısı 246.000 kişi olarak açıklanmıştır.

2.5.2. Taşınalı Eğitim-Öğle Yemeği Yardımı

Milli Eğitim Bakanlığı bu kapsamdaki yardımı 5.1.1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 14.6.1973 tarihli ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile 25.8.2011 tarihli ve 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine dayanılarak çıkarılan Milli Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği¹⁸⁶ hükümleri çerçevesinde yürütmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği uyarınca taşıma yardımından yararlanacak kişiler yönetmeliğin 4. maddesinin 1. fıkrasının 3 bendinde düzenlenmiştir. Buna göre bu yardımdan faydalanacaklar; taşıma kapsamında yer alan kurumlarda eğitim almak isteyenler, uygulama kapsamına giren yerleşim yerinde daimi ya da geçici olarak yaşayan öğrenciler, kursiyerler ve özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenci ve kursiyerlerden okul ve kurum müdürlüklerince refakatçisi ile taşınması uygun görülen ağır engelli kişilerin veli ve vasilerinin ya da bu kişiler adına yazılı olarak yetkilendirilen kişilerdir.

Belirtelim ki; bir yerleşim biriminin taşınalı eğitim kapsamına alınması, taşıma merkezi okulların/kurumlarının nereler olacağına Planlama Komisyonunca karara bağlanır (Yönetmelik, m. 5/1). Planlama Komisyonu her yıl için ocak ayında Milli

¹⁸⁶ “Milli Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği”, 11.08.2014 2016 tarih ve 29116 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

Eğitim M¼d¼rl¼đ¼n¼n uygun g¼r¼ş¼yle ve m¼lki idare amirinin onayı ile oluşturulur (Y¼netmelik, m. 5/3).

Taşımalı eğitimden yararlanacakların taşınacakları okulların seçiminde şu koşullar aranır: Taşıma merkezi kapsamına giren okulun, ¼đrencisi taşınacak okul ve yerleşim birimine nazaran merkezi bir konuma ve ¼evresindeki diğer yerleşim birimleriyle ulaşım imkânlarına ya da s¼z konusu imkânları geliştirmeye uygun koşullara sahip olmalıdır (Y¼netmelik, m. 7/1-a). Mevcut derslikler, at¼lyeler, laboratuvarlar, ¼đretmen ve ders araç gereçleri bakımından yeterli kapasiteye sahip olma aranılan bir diğer koşuldur (Y¼netmelik, m. 7/1-b, c). Bu yardım kapsamında aranılan son koşul ise; okulda ¼đrenciler i¼in sosyal, k¼lt¼rel ve sportif faaliyetleri ger¼ekleřtirebilecekleri alanlar ile yeterli k¼t¼phane olanaklarına sahip olmaktır (Y¼netmelik, m. 7/1-d).

Diğer taraftan, zorunlu hallerin varlığı dışında yatılı b¼lge ortaokulları ve ikili eğitim veren okul ve kurumların taşıma merkezi uygulama kapsamına alınması m¼mk¼n değildir (Y¼netmelik, m. 7/2). Ayrıca taşıma merkezi seçilen ilkokullarda sınıflar birleştirilerek eğitim verilemez. Fakat zorunlu hallerin ortaya ¼ıkması durumunda taşımalı eğitim sistemi planlama komisyonunun birleştirilmiş sınıf uygulaması teklifi g¼t¼rmesi, il değerlendirme komisyonunun bu y¼nde karar alması ve bu kararın m¼lki idare amirinin onayıyla birleştirilmiş sınıf uygulamasına gidilebilir (Y¼netmelik, m. 7/3).

Taşımalı eğitim kapsamında esas olan ¼zel eğitime ihtiyaç duyan ¼đrenciler/kursiyerlerle onların velilerin diğer ¼đrencilerden ayrı olarak taşınmasıdır. Ancak uygun nitelikte ve nicelikteki araçların yokluğu, taşıma kapsamına giren okul- yerleşim birimindeki ¼đrenci sayısının azlığı ve ders başlama-bitiş saatlerinin birbirine yakın olması ve araçta yer olması durumlarında ¼zel ¼đrenci/kursiyerler ve onların velileriyle birlikte ilkokul, ortaokul, imam-hatip ortaokul, orta¼đretim ¼đrencileri birlikte taşınabilir (Y¼netmelik, m. 7/4).

Bu y¼netmelik kapsamında, taşıma kapsamına alınacak okulların ve yerleşim birimlerinin seçiminde: N¼fus bakımından az ya da dağınık, ¼đrenci sayısı az, yerleşim yerinin coğrafı koşulları ve yol şartlarının uygun olmaması (Y¼netmelik, m. 8/1-a), ¼đrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek eğitim kurumlarının yokluğu ya da bunların kapalı olması (Y¼netmelik, m. 8/1-b), doğal felaket, salgın hastalık, can ve mal kaybına

yol açabilecek ve vb. ani gelişmelerin yaşanması ve/veya bunların yol açtığı hasarları giderici; güçlendirme, tamir, tedavi ve vb. çalışmaların yapılıyor olması (Yönetmelik, m. 8/1-c) ve göç ve mevsimlik işçi hareketlerinin yaşanması gibi koşullar aranır (Yönetmelik, m. 8/1-ç).

Öğrencisi taşınacak yerleşim birimi merkeze en az 50 km uzaklıkta olmalıdır. Ancak yukarıdaki özellikleri taşıması ve planlama komisyonunun gerekçe belirtmesi koşuluyla bu mesafeler azaltılıp çoğaltılabilir (Yönetmelik, m. 8/2). Diğer taraftan, özel eğitim kapsamında yer alan öğrenci/kursiyerler ve yaygın eğitimden yararlanan özel eğitime ihtiyacı olan kişiler 8. madde koşulları aranmaksızın ders yılı içinde taşınırlar (Yönetmelik, m. 9/1).

Belirtelim ki; ilk kez 1997 yılında 8 yıllık temel eğitim kapsamında hayata geçirilen bir başka uygulama; taşınmalı eğitim kapsamında sunulan öğle yemeği yardımıdır¹⁸⁷. Nitekim Yönetmelikte bu yöndeki hüküm; taşınmalı eğitim kapsamında ayrıca öğle yemeği sunulmakta olup, bu yardımdan sadece taşınan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri yararlanabilir (Yönetmelik, m. 20/1) hükmüne yer verilmiştir. Ancak ikili eğitim yapılan okullar bu kapsamın dışındadır (Yönetmelik, m. 20/5).

İlk kez 1989-90 yıllarında 2 ilde ve 305 ilköğretim öğrencisi ile başlatılan¹⁸⁸ taşınmalı eğitim yardımına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 3.31. Taşınmalı Eğitim Yardımına İlişkin Veriler¹⁸⁹

2012-2017 Yılları Arasında Taşınmalı Eğitim Yardımına İlişkin Veriler*		
Yıllar	İlkokul ve Ortaokulda Taşınan Öğrenci Sayısı	Ortaöğretimde Taşınan Öğrenci Sayısı
2012-2013	810 809	376 566
2013-2014	825.090	460.000
2014-2015	850.405	475.594
2015-2016	808.332	479.000
2016-2017**	817 799	451 550

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2012-2013, Ankara, 2013, s. 116, 204; MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2013-2014*, Ankara, 2014, s. 116, 204; MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2014-2015*, Ankara, 2015, s. 120, 212; Eğitim Sen, “2015-2016 Eğitim-Öğretim İstatistikleri: Eğitimde Ticarileşme Ve Dinselleşmenin Temel Göstergeleri”, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2016/03/E%C4%9Fitimde-Temel-G%C3%B6stergeler-enson.pdf>, (23.01.2016), s. 5; MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2016-2017*, Ankara, 2017, s. 118, 210.

*Özel Eğitim Öğrenci Sayıları rakamlara dahil değildir.

**2016-2017 yılına ilişkin verilerde, 2017 yılı için ilk dönem veriler paylaşılmıştır.

¹⁸⁷ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2012 Yılı Faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 122.

¹⁸⁸ Eğitim Sen, “2015-2016 Eğitim-Öğretim İstatistikleri: Eğitimde Ticarileşme ve Dinselleşmenin Temel Göstergeleri”, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2016/03/E%C4%9Fitimde-Temel-G%C3%B6stergeler-enson.pdf>, (23.01.2016), s. 5.

¹⁸⁹ Belirtelim ki;

2003-2004 yılından beri finansmanı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonundan Maliye Bakanlığınca kaynaktan kesilmek suretiyle Milli Eğitim Bakanlığına aktarılarak karşılanan öğle yemeğine ilişkin veriler ise aşağıda gösterildiği gibidir¹⁹⁰.

Tablo 3.32. Taşınmalı Eğitimde Öğle Yemeği Yardımına İlişkin Veriler

2012-2016 Arasında Taşınmalı Eğitimde Öğle Yemeği Yardımına İlişkin Veriler	
Yıllar	1 Yıllık Toplam Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2012	235,00
2013	512,81
2014	570,75
2015	664,13
2016	460

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013, s. 113; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 119; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 126; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 55.

2.6. KREDİ YURTLAR KURUMU TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIMLAR PROGRAMLARI (MUHTAÇ DURUMDAKİ ÖĞRENCİLERE BURS VERİLMESİ)

Kredi ve Yurtlar Kurumu 22 Ağustos 1961 tarihli 351 sayılı Yüksek Öğrenim Kredi Ve Yurtlar Kurumu Kanunu ile kurulmuştur. Kurum yükseköğrenim öğrencilerine kredi vermek, yurtlar yaptırmak ve bu yurtların işletmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Kurum, bu görevlerine ek olarak 2004 yılında 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun ile yükseköğrenim öğrencilerine sosyal yardım yapmaya da yetkili kılınmıştır. Bu bağlamda Kurum 5102 sayılı Kanuna istinaden yükseköğrenim gören muhtaç öğrencilere burs vermektedir¹⁹¹. Söz konusu sosyal yardım dayanağını Anayasanın 42. maddesinde yer alan; “Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar.” hükmünden almaktadır. Bu kapsamdaki sosyal yardım 1989 yılından beri yürütülmekte olup, bu yardım kapsamındaki işlemlerin tek elden yürütülmesini gerçekleştirmek amacıyla YURTKUR’a devredilmiştir. Ancak geçmiş yıllarda burs

¹⁹⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2012 Yılı Faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 112-113.

¹⁹¹ Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013, s. 20.

almaya hak kazanan öğrencilerden başarılı olanların bursları ise Sosyal Yardımlaşma Fonundan 2012 yılına kadar ödenmeye devam edilmiştir¹⁹². Ayrıca 5102 sayılı Kanun uyarınca tüm kamu kurum ve kuruluşları da muhtaç durumda olup burs verilmesini öngördükleri öğrencileri Kredi ve Yurtlar Kurumuna bildirmektedirler. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu, genel bütçeli idareler ile katma bütçeli idareler dışında kalan kurum ve kuruluşların bildirdiği öğrencilere burs verilebilmesi için bu kurum ve kuruluşların gerekli meblağı, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunca belirlenen ödeme tarihinden en geç otuz gün öncesine kadar Kurum hesabına yatırmaları gerekmektedir.

Kredi Yurtlar Kurumu tarafından yürütülen bu program 3.3.2004 tarihli ve 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanunun 6. maddesine istinaden çıkarılan Yüksek Öğrenim Kredi Ve Yurtlar Kurumu-Burs Kredi Yönetmeliği hükümleri doğrultusunda yürütülmektedir¹⁹³.

Yönetmeliğin 4. bölümünde Burs Verilmeyecek öğrenci başlığı altında bu bursa hak kazanamayacaklar, 9. maddesinin a ve devamındaki bentlerde düzenlenmiştir. Buna göre; Yüksek Öğrenim Kurumundan daha önce burs ya da kredi almış öğrenciler, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 10. maddesi kapsamında burs alan öğrenciler istisna olmak üzere, 5102 sayılı Kanunun 2. maddesine istinaden burs veren kamu kurum ve kuruluşlarından bursa sahip öğrenciler, bursa başvuru yapıldığı tarihte “okula giriş tarihi itibarıyla bir öğretim yılı kaybı olan öğrenciler”, polis akademisi ya da askeri okulda okuyan öğrenciler ve “ek süre öğrenim gören öğrenciler”, yüksek lisans hazırlık sınıfı öğrencileri bu burstan yararlanamaz.

Genel Müdürlük tarafından belirlenen usul ve esaslar doğrultusunda öğrenciler bursa başvurabilirler (Yönetmelik, m. 10). Bursa başvuruda istenecek belgeler, öğrencilerin öğrenim gördükleri kurumlarca ilan edilir (Yönetmelik, m. 11/1). Burs verilecek öğrenciler Kredi ve Yurtlar Kurumu Yönetim Kurulu tarafından esas alınan kriterleri doğrultusunda belirlenir (Yönetmelik, m. 14). Bursa hak kazanan bir öğrenci, burs almasına engel herhangi bir durumun oluşmaması kaydıyla ve öğrenciliğini devam ettirmesi koşuluyla öğrenim süresi boyunca burstan yararlanır (Yönetmelik, m. 19).

¹⁹² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “2012 Yılı Faaliyet Raporu”, a.g.e., s. 111.

¹⁹³ “Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu-Burs Kredi Yönetmeliği”, 24.8.2004 tarih ve 25563 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Kredi Yurtlar Kurumundan burs almaya hak kazanan öğrencilerin, bursu öğrenim süresi içinde alabilmeleri için her yıl başarılı olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda, burs alanların başarı durumlarını takip için öğrencilerin transkriptleri, her yılın Eylül ayı sonuna kadar öğrenim gördükleri öğretim kurumundan Kredi ve Yurtlar Kurumunca istenir (Yönetmelik, m. 20). Öğrencilerin okudukları üniversiteyi değiştirmeleri durumunda ise bir önceki öğretim kurumunda başarılı olmaları kaydıyla burs verilmeye devam edilir. Ancak bursun verilmesinde bir önceki öğretim kurumunda burs verilen sürelerde göz önünde tutularak burs süresi hesaplanır. Burs verilecek toplam süre ise yeni öğretim kurumundaki normal öğrenim süresini geçemez (Yönetmelik, m. 20). Ayrıca ön lisans programlarında okurken burs alan öğrencilerden hiç ara vermeden dikey geçişle yeni bir üniversiteye geçenlerin de burslarının verilmesine devam edilir. Fakat öğrencilerin intibak süresince burs verilmeyecek olup, bu intibak süresi içinde ise öğrenciler öğrenime ara vermemiş kabul edileceklerdir (Yönetmelik, m. 22.).

Burs almaya hak kazanan öğrencilerin burslarının kesilmesine sebebiyet verecek durumlar ise yönetmeliğin yedinci bölümünde “Bursun Kesilme Durumları” başlığı altında 24. ve devamındaki maddelerde düzenlenmiştir. Buna göre şu hallerden herhangi birinin varlığı halinde öğrencilerin bursu kesilir: Bir öğrenci başarısız olursa (Yönetmelik, m. 24/1) veya okulu bırakırsa öğrencinin bursu kesilir. Ancak öğrencinin en az bir yarıyıl kayıt dondurması ya da izin alması halinde, öğrencinin durumunu Kuruma bildirdiği tarihi takip eden dönemden başlamak üzere ve bu andan itibaren kalan süre kadar öğrencinin bursu kesilir. Öğrenci eğitim hayatına tekrar başlar ve bunu belgelendirse, öğrenciye tekrardan burs verilmeye başlanır. Ayrıca kayıt dondurma veya izin süresince alınamayan burslar normal öğrenim süresinden sonra öğrencilere ödenir (Yönetmelik, m. 25). Herhangi bir nedenden dolayı eğitime en az bir yarıyıl veya daha fazla süre ile ara vermek zorunda kalan öğretim kurumundaki öğrencinin bursu bu süre kadar kesintiye uğrar. Bu süre zarfında kesintiye uğrayan burslar da öğrenciye normal öğrenim süresinden sonra ödenir (Yönetmelik, m. 26). Burs almaktan vazgeçen bir öğrencinin bursu bir daha verilmemek üzere kesilir (Yönetmelik, m. 27/1). Kredi Yurtlar Kurumu bünyesindeki yurtlarda kalan öğrenci, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Yurt İdare ve İşletme Yönetmeliği hükümlerine istinaden yurtlardan süresiz olarak çıkartılma cezasına çaptırıldığı takdirde de öğrencinin bursu bir daha

verilmemek üzere kesilir (Yönetmelik, m. 28). Öğrencinin 6 ay veya daha fazla uzun süreli ve kesinleşmiş hapis cezasına çaptırılması halinde de aynı kural geçerli olur (Yönetmelik, m. 29). Son olarak, anarşi ve terör olaylarına karışan öğrencinin de bursu bir daha verilmemek üzere kesilir. Bir eylemin terör ve anarşi eylemi olup olmadığının tespitinde esas alınacak ölçüt ise şudur: Öğrenim görülen öğretim kurumlarında, eklerinde, yurtlarda, öğretim kurumu veya yurdun dışında, bireysel veya toplu şekilde ve her ne şekilde olursa olsun anarşi ve terör olaylarına karışan, öğrenim özgürlüğüne helal getirecek; slogan atma, boykot, işgal ve vb. herhangi bir eylemde bulunanlar, *bu fiillere eksik veya tam teşebbüste bulunan, üzerinde veya kendi kullanımına bırakılmış yerlerde ateşli silahlar, patlayıcı maddeler, bıçaklar vs. tüm kesici, delici, yakıcı, boğucu, ezici, parçalayıcı, eza ve cefa verici olarak salt saldırı ve savunmada kullanılmak üzere, özel nitelikte yapılmış olan her türlü suç aletlerinden birini veya bir kaçını bulunduran öğrenciler* anarşi ve terör eylemi gerçekleştirmiş sayılır (Yönetmelik, m. 30). Yönetmelik hükümlerine istinaden öğrencilere verilen bursların tahsili ise 31. madde hükmü uyarınca; gerçeğe aykırı beyanda bulunma ve bunun tespiti halinde kesilir ve yasal faizi ile birlikte burs tahsil edilir (Yönetmelik, m. 31/1). Bursun kesilmesi, bursun kesilmesi gerektirecek durumun ortaya çıktığı tarih itibarıyla olup, bu tarihten sonra öğrencilere ödenen burslar yasal faizi ile birlikte geri istenir (Yönetmelik, m. 31/2).

Tablo 3.33. Yüksek Öğretim Öğrencilerine Verilen Burs İlişkin Veriler

2012-2016 Yılları Arasında Yüksek Öğretim Öğrencilerine Verilen Burs İlişkin Veriler					
Yıllar	Burs Alan Öğrencilerin Sayısı	1 Aylık Ödeme Tutarı TL			1 Yıllık Toplam Miktar TL
		Lisans	Y. Lisans	Doktora	
2012	348.904	260	520	780	1.021.216.946,16
2013	395.679	280	560	840	1.205.588.621
2014	363.233	300	600	900	1.173.467.809
2015	353.476	330	660	990	1.2.000.000. 000
2016	378.823	400	800	1200	1.841.537.052,86

Kaynak: Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015, s. 55-56; Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu, *2015 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 40-41; Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 29-30.

2.7. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI

İçişleri Bakanlığı sosyal yardımlara ilişkin faaliyetlerini terörden zarar gören ve mağdur edilen kişilere yönelik yürütmekte olup, bu kapsamda gerçekleştirdiği faaliyetlerini ise 27.7.2004 tarihli, 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadelen Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanuna dayanarak yürütmektedir. Nitekim Kanunun çıkarılış amacının yer aldığı Kanun 1. maddesine göre; “terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle maddi zarara uğrayan gerçek kişiler ile özel hukuk tüzel kişilerinin, bu zararları...” karşılanır denilmek suretiyle İçişleri Bakanlığının bu Kanun kapsamında bu yöndeki yetki ve görev sorumluluklarının terör olayları nedeniyle zarar gören-mağdur edilen kişilerle sınırlı olacağı belirtilmiştir. Belirtelim ki; terör mağduru kişiler 12.04.1991 tarihli, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 1, 3 ve 4. maddeleri kapsamında yer alan terör eylemleri nedeniyle zarar gören gerçek ve özel hukuk kişilerini ifade etmektedir (5233 sayılı Kanun, m. 2). Bu kişilere yapılan ödemeler İçişleri Bakanlığının İdare Faaliyet Raporlarında tazminat olarak nitelendirilse de¹⁹⁴, yukarıda da belirtildiği üzere bu tazminatlar kişilerin zarara uğramasından ve mağdur edilmesinden kaynaklı olarak yapılmaktadır¹⁹⁵.

İçişleri Bakanlığı terör olayları nedeniyle zarar gören ve mağdur edilen kişilere yönelik sosyal yardımları 27.7.2004 tarihli 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadelen Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanuna dayanılarak çıkarılan Terörle Ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Yönetmelik Hükümleri Çerçevesinde yürütmektedir. Yönetmelik kapsamında sosyal yardımlardan yararlanacak kişiler yukarıda da belirtildiği üzere, Terörle Mücadele Kanununun 1, 3. ve 4. maddeleri kapsamında yer alan terör eylemleri nedeniyle zarar gören gerçek ve özel hukuk kişileridir (Yönetmelik, m. 2). Terörle Mücadele Kanununda tarif edildiği üzere terör;

¹⁹⁴ İçişleri Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 56; İçişleri Bakanlığı, *2014 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015, s. 52.

¹⁹⁵ Burada özellikle bu şekilde bir vurgu yapılmasındaki amaç, bu çalışmanın konusunu temelde muhtaçlık esasına dayanan sosyal yardımların oluşturmasıdır. Belirtelim ki; esas alınan bu kriter doğrultusunda çalışma da, cari transferler niteliği taşıyan gazilere yapılan yardımlar vb. kapsam dışı bırakılmıştır. Diğer taraftan, 5233 sayılı Kanun kapsamında sunulan yardımlarda yüzde yüz bir muhtaçlık durumunun ortaya çıkıp çıkmadığını tespit etmek güçse de, ülkemizde terör nedeniyle yerinden yurdundan göçen insanların varlığı ve çoğu zaman bu insanların muhtaç duruma düşmeleri sebebiyle bu başlığın çalışma içinde verilmesi uygun görülmüştür.

“...cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemler...”

ifade eder. Bu bağlamda bu yönetmelik kapsamında sosyal yardım alacak kişiler Terörle Mücadele Kanununun terör (m. 1), terör suçları (m. 3)¹⁹⁶ ve terör amacı ile işlenen suçlar (m. 4)¹⁹⁷ kapsamında zarar gören-mağdur edilen gerçek ve özel hukuk tüzel kişileridir.

Bu yönetmelik kapsamında zarar görenlere yardımın yapılması zarar tespit komisyonu tarafından gerçekleştirilir. Komisyonun kuruluşu 5233 sayılı Kanuna veya bu yönetmeliğe dayanılarak yapılan başvurular sonucunda illerde valinin onayıyla on gün içinde kurulur (Yönetmelik, m. 5). Komisyon, valiyi temsilen vali yardımcısı başkanlığında yedi kişiden oluşur. Başkan dışındaki diğer 6 kişi Vali tarafından o ilde görev yapan kamu görevlileri arasından seçilir. Bu altı kişi ise; Baro yönetim kurulu tarafından bildirilen bir avukat ve sanayi ve ticaret, tarım ve köy işleri, sağlık, çevre ve şehircilik ve maliye konularında uzman birer kişiden oluşur (Yönetmelik, m. 6/1).

Bu yönetmelik kapsamında kişilere sosyal yardım yapılabilmesi için ilgili il valisine başvuru yapılması gerekmektedir. Başvuru, zarar gören kişi, mirasçıları ya da yetkili temsilci tarafından yapılır. Bu başvuru zararın öğrenilmesinden itibaren 60 gün içinde ve her halükarda olayın gerçekleşmesinden itibaren bir yıl içinde yapılmalıdır. Ancak terör eylemi nedeniyle kişinin yaralanma ya da sakatlığı nedeniyle hastane

¹⁹⁶ Terör suçları; “26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 302, 307, 309, 311, 312, 313, 314, 315 ve 320 nci maddeleri ile 310 uncu maddesinin birinci fıkrasında yazılı suçlar, terör suçlarıdır.” (Terörle Mücadele Kanunu, m. 3).

¹⁹⁷ Terör amacı ile işlene suçlar; “Türk Ceza Kanununun 79, 80, 81, 82, 84, 86, 87, 96, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 142, 148, 149, 151, 152, 170, 172, 173, 174, 185, 188, 199, 200, 202, 204, 210, 213, 214, 215, 223, 224, 243, 244, 265, 294, 300, 316, 317, 318 ve 319 uncu maddeleri ile 310 uncu maddesinin ikinci fıkrasında yer alan suçlar.” (Terörle Mücadele Kanunu, m. 4/1-a). “10/7/1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan suçlar.” (Terörle Mücadele Kanunu, m. 4/1-b). “31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 110 uncu maddesinin dördüncü ve besinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları.” (Terörle Mücadele Kanunu, m. 4/1-c). “10/7/2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar.” (Terörle Mücadele Kanunu, m. 4/1-ç). “Anayasanın 120 nci maddesi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde, olağanüstü halin ilanına neden olan olaylara ilişkin suçlar.” (Terörle Mücadele Kanunu, m. 4/1-d). “21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68 inci maddesinde tanımlanan suç.” (Terörle Mücadele Kanunu, m. 4/1-e) ifade eder.

yatması halinde, hastanede kaldığı süreler başvuru süresinin hesaplanmasında dikkate alınmaz (Yönetmelik, m. 8/1). Ayrıca ilgili valiliğe yapılması gereken başvuru başka valilik, kaymakamlık, Türkiye Cumhuriyeti dış temsilciliklerine, diğer bakanlıklara ya da kamu kurum ve kuruluşlarına yapıldığı takdirde, bu başvuru ilgili valiliğe gönderilir (Yönetmelik, m. 8/2). Başvuru bir dilekçe ile yapılır. Dilekçede, zarara uğrayanın ya da mirasçının ad ve soyadı, adresi, gerçekleşen zararın cinsi, zararın gerçekleştiği yer ve tarih, zararın gerçekleşme şekli ve bunun tutarı belirtilmelidir (Yönetmelik, m. 8/3).

Yapılan başvuruya ilişkin çalışmaların komisyon tarafından 6 ay içinde tamamlanması esastır. Ancak zorunlu hallerde komisyonun kararıyla ve valinin onayıyla bu süreye 3 ay daha eklenebilir (Yönetmelik, m. 8/4).

Kişilerin uğradığı zararların karşılanıp karşılanmayacağına karar verecek komisyon, salt çoğunlukla toplanır ve “kararlar üye tam sayısının salt çoğunluğu ile alınır.” Söz konusu kararlara komisyon üyeleri çekimser kalamazlar. Üye karara katılmıyorsa bunun için bir gerekçe belirterek imzalamalıdır. Komisyon tarafından ayrıca kişilere yapılacak yardımın tutarı ve tarihi de saptanır (Yönetmelik, m. 13/1-2).

Zarara uğrayan kişilerin sahip oldukları hayvanlara, taşınır ve taşınmaz mülklerine, ağaçlarına ve ürünlerine verilen her türlü zararları (Yönetmelik, m. 15/1-a), kişilerin terör eylemleri nedeniyle yaralanmaları, engelli hale gelmeleri ve ölmeleri nedeniyle meydana gelen zararlarla, tedavi ve cenaze giderleri (Yönetmelik, m. 15/1-b) ve ayrıca terörle mücadele kapsamında yürütülen çalışmalar sebebiyle kişilerin mal varlıklarına ulaşamamalarından kaynaklı zararları karşılanır (Yönetmelik, m. 15/1-c).

Zararların tespiti ise; zarara uğrayanın beyanı, idari, adli ve askeri makamlardaki bilgi ve belgelerden hareketle olayın gerçekleşme şekli ve zarara uğrayanın aldığı tedbirler ya da ihmal veya kusuru varsa bunların hepsi göz önünde bulundurulmak suretiyle hakkaniyetli ve günün mevcut ekonomik koşullarına göre zarar komisyon tarafından doğrudan ya da bilirkişi tarafından tespit edilir (Yönetmelik, m. 16/1). Diğer taraftan taşınmaz mallara ilişkin zarar tespiti 08.11.1983 tarihli 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 11’inci madde hükümleri¹⁹⁸ dikkate alınarak gerçekleştirilir (Yönetmelik, m. 16/2).

¹⁹⁸ 2942 sayılı Kanunun 11. maddesi “Kamulaştırma Bedelinin Tespiti Esasları” başlığını taşımaktadır. Bu bağlamda ilgili maddeye istinaden bir taşınmazın kamulaştırma bedelinin hesaplanmasında şunlara

Zarar tespit komisyonu tarafından zararın tespitinde ise şu belgeler istenir; başvuruda bulunan kişi, başvuru dilekçesine ek olarak, zararın ne şekilde meydana geldiğini gösteren ve zararın ölçüm ve tespitinde dikkate alınabilecek her türlü belgeyi ve bilgiyi komisyona sunar. Ayrıca komisyonca gerekli görüldüğü durumlarda mağdurun uğradığı zarar ve ziyanın ölçüm ve tespitinde dikkate alınabilecek her türlü belge ve bilgiyi askeri, idari ve adli makamlardan istenebilir (Yönetmelik, m. 17).

Zarara uğrayanların zararlarının karşılanma şekli ise şu şekildedir: Eğer kişiler 15. maddenin (a) ve (c) bentlerinde yer alan zararlardan birine uğramışlarsa, bu zararlar ayni ya da nakdi olarak karşılanır. Ancak ayni ve nakdi zararların karşılanmasında (imkânlar ölçüsünde) ayni ifanın önceliği vardır. Belirtelim ki; ayni ifa, bireysel ya da genel nitelikli projeler çerçevesinde yapılabilir (Yönetmelik, m. 19).

Kişilere yapılacak ayni ifanın şekli şöyledir; konut, ahır ve benzeri yapı, sınai, tarımsal ve zanaat araç ve gereç, canlı hayvan ve ayni ifa kapsamına girecek mameleklerin zarara uğraması halinde söz konusu zararın karşılanmasında; Gümrük ve Ticaret, Gıda, Tarım ve Hayvancılık müdürlüklerince hazırlanmış hasar raporları ve mahkemelerce karara varılmış hasar tespitleri esas alınarak ayni ifaya gidilir. Zarara uğrayanların uğradıkları zarar ayni olarak ödeme miktarını içeren sulhnamede ve komisyon kararında belirtilir (Yönetmelik, m. 20/1).

Ayni ifade, ifa sulhnamenin onayını takiben gerçekleştirilir. Belirtelim ki; sulhnamede belirtilen mal ve malzemenin satın alınması ve teslimi ödeneğin aktarıldığı kurumun tabi olduğu usul ve esaslar çerçevesinde gerçekleştirilir (Yönetmelik, m. 20/2). Toplu projeler çevresine karşılanan zararların ayni ifasında ise izlenen yol, öncelikle uğranılan zarar proje bedelinden mahsup edilir ve sonrasında kalan kısım için de 15.5.1959 tarihli 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak

---

bakılır; “türü ve nevi (2942 sayılı Kanun, m. 11/1-a), yüzölçümü (2942 sayılı Kanun, m. 11/1-b), mülkün değerine etki edebilecek her bir nitelik ve unsurları bu unsurların her birinin ayrı ayrı değeri (2942 sayılı Kanun, m. 11/1-c), şayet varsa vergi beyanı (2942 sayılı Kanun, m. 11/1-d), resmi makamlar tarafından kamulaştırma tarihinde yapılmış kıymet takdirleri (2942 sayılı Kanun, m. 11/1-e), “Arazilerde, taşınmaz mal veya kaynağın (...) mevki ve şartlarına göre ve olduğu gibi kullanılması halinde getireceği net gelirini” (2942 sayılı Kanun, m. 11/1-f), kamulaştırılacak mülkün arsa olması halinde, kamulaştırmadan önceki özel amaç taşımayan emsal satışlara göre arsanın satış değeri (2942 sayılı Kanun, m. 11/1-g), “Yapılarda, (...) resmi birim fiyatları ve yapı maliyet hesaplarını ve yıpranma payını”(2942 sayılı Kanun, m. 11/1-h), mülkün bedelini tespit etmesi olabilecek diğer objektif ölçüler (2942 sayılı Kanun, m. 11/1-I).

Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun hükümlerine istinaden tahsil olunur (Yönetmelik, m. 20/3).

Yaralanma, engelli hale gelme ve ölüm halinde yapılacak ödemeler ise şu şekildedir: Kişilerin yaralanması, engelli hale gelmesi ya da ölmeleri durumunda (7000) gösterge rakamı memur aylık katsayısı ile çarpılmak suretiyle bulunan miktarın; terör eylemi nedeni ile yararlananlara 6 katını geçmeyecek şekilde, 1/10'unun sağlık ya da doktor raporuyla belirtilen iş ve güce engel olma süresiyle çarpılarak elde edilen tutar miktarında (Yönetmelik, m. 21/1-a), şayet kişi çalışma gücü kaybına uğramışsa bu durumda çalışma gücü ve kaybı oranlarını gösteren ekli cetvelde "Yönetmelikte (Ek-D)," belirlenen katı tutarında (Yönetmelik, m. 21/1-b), ölümle sonuçlanan olaylarda ise ölen kişinin mirasçılarına elli katı tutarında (Yönetmelik, m. 21/1-c) nakden ödeme gerçekleştirilir.

Sulhnamede kayıt altına alınan zarar, sulhnamenin imzalanmasından sonra valinin onayına sunularak ifa tarzına bağlı olarak Bakanlık Bütçesinden bu amaçla ayrılan ödenekten üç ay içinde ödenir (Yönetmelik, m. 26/1). Diğer taraftan 50 bin TL'nin üzerindeki aynı ve nakdi ödemeler için Bakanlık, Bakan onayı şartını kararlaştırabilir. Ayrıca bu miktar, her takvim yılında bir önceki yılda 10.1.1961 tarihli, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümleri çerçevesinde belirlenen yeniden değer oranında artırılarak uygulanır (Yönetmelik, m. 26/2).

Bu yönetmelik hükümleri uyarınca nakdi ödemenin şekli ise şöyledir; sulhname tasarıları hak sahiplerince ya da temsilcilerince ve komisyon başkanı tarafından imzalanmasının ardından, Vali ya da Bakan onayına sunulur. Ödemelerde ise sulhnamelerin onay tarihleri ve sıraları dikkate alınarak ve hak sahiplerinin banka hesaplarına yatırılmak suretiyle gerçekleştirilir (Yönetmelik, m. 27/1-2).

Aşağıdaki tablodan terör olayları nedeniyle zarar gören kişilere yapılan yardımlara ilişkin veriler yıllar itibarıyla takip edilebilir.

Tablo 3.34. Terör Olayları Nedeniyle Zarar Gören Kişilere Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler

2012 -2016 Yılları Arasında Terör Olayları Nedeniyle Zarar Gören Kişilere Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler		
Yıllar	Zararı Karşılanan Kişi Sayısı	1 Yıllık Toplam Miktar (TL)
2012	4.495	292.937.764
2013	4.924	94.380.659
2014	4.954	101.753.990,00
2015	3.200	100.000.000,00
2016	211.031	295.000.000,00

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, *2011 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2012, s. 44; İçişleri Bakanlığı, *2012 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013, s. 28; İçişleri Bakanlığı, *2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 37; İçişleri Bakanlığı, *2014 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015, s. 52; İçişleri Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 56; İçişleri Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 46.

Not: İçişleri Bakanlığının idare faaliyet raporlarında terörle mücadele kapsamında sunulan yardımlar yer yıl itibarı ile kümülatif olarak sunulmuştur. Ancak bu tablo oluştururken, mevcut yılın rakamlarından bir önceki yılın rakamları düşülmek suretiyle net değerler hesaplanmıştır.

2.8. ADALET BAKANLIĞI TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI (HÜKÜMLÜLERİN SAĞLIK GİDERLERİNİN KARŞILANMASI)

Adalet Bakanlığı sosyal yardımlarına ilişkin faaliyetlerini 1984 tarihli 2992 sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanuna istinaden yürütmektedir. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünce hükümlülere yönelik yürütülen sosyal yardım programları dayanağını ise 2992 sayılı Kanununda Ceza ve Tevkifevlerinin görevlerinin sıralandığı 11. maddeden almaktadır. Bu bağlamda, ilgili maddenin 1. fıkrasının ‘b’ bendi gereğince Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü; “Hükümlü ve tutukluların giydirilmesi, beslenmesi, yatırılması, eğitilmesi, çalıştırılması ve muhtaç durumda bulunanların tedavi giderlerinin karşılanması işleri ile.....” yükümlüdür.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü hükümlülerin sağlık giderlerini 1984 tarihli, 2992 sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanuna dayanılarak çıkarılan 6.4.2006 tarihli Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük uyarınca gerçekleştirmektedir.

İhtiyaç sahibi muhtaç hükümlüye sağlık yardımından yararlanabilmesinin koşulları Tüzüğün 120. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; hükümlülerin sağlık giderlerinin karşılanabilmesi için herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tabi olmamaları şarttır. Bu şartı taşıyan hükümlüler, üniversite hastaneleri de dahil olmak üzere sağlık kuruluşlarında yaptıracakları muayenelerini, kontrollerini, tetkik ve tedavilerini herhangi bir katılım payı ödemeksizin yaptırabilirler. Hükümlülerin bu kapsamdaki giderleri Sağlık Bakanlığı tarafından ilaç giderleri ise Adalet Bakanlığı tarafından karşılanır (Tüzük, m. 120/4). Hükümlülerin bu haktan yararlanabilmesi için yapılacak incelemeler tüzüğün on birinci kısmında “Yardım, Bağışlar ve Son Hükümler” başlığı altında düzenlenmiş olup, ilgili düzenlemeye istinaden; hükümlü hapse girdiği andan itibaren başlamak üzere bir ay içinde tamamlanacak inceleme işlemleri sonucunda hükümlünün ihtiyaç sahibi olup olmadığı tespit edilir. Bu tespit, sadece hükümlülerin sağlık giderlerinin karşılanması ve hükümlülerin hapiste buldukları süre zarfında kendileri ya da ailelerin ihtiyaç duyabileceği sağlık ve sosyal yardımların belirlenmesi amacıyla yapılır. Bu belirlemenin ardından ise ihtiyaçların karşılanması için ilgili resmi ve özel kuruluşlarla işbirliğine gidilir (Tüzük, m. 188/1-a).

Diğer taraftan aynı süreç, hükümlülerin salıverilmesinden sonraki süreç için de işletilir. Bu bağlamda hükümlülerin cezalarını tamamladıktan sonra yaşama uyum sağlayabilmeleri için hükümlülerin salıverilmesi sonrası ihtiyaç duyabilecekleri yardımların (bu yardım seti kapsamlı olup; iş, eğitim vb. içerebilir) belirlenmesi amacıyla serbest bırakılmaları tarihinden en az iki ay önce, kurumda mevcut olması halinde psiko-sosyal servis tarafından, bu servisin olmaması durumunda ise idare ve gözlem kurulu tarafından hükümlülere ilişkin inceleme raporu hazırlanır. Söz konusu rapor kapsamına hükümlülerin salıverilmeleri sonrası sosyal yardıma ihtiyaç duymayacaklarının tespiti de girer. Ve rapora istinaden hükümlülere yardım amacıyla ilgili resmi ve özel kurum ve kuruluşlarla işbirliğine gidilir (m. 188/1-b).

Hükümlülere kişi veya kurumlar tarafından yapılacak yardımlar Cumhuriyet başsavcısının izni ile gerçekleşir. Ancak hükümlüler açık kurumlarda ya da eğitimevlerinde iseler bunlara yapılacak yardımlara ilişkin izin kurum müdürünce verilir. Kişiler ile diğer kurum ve kuruluşlar tarafından hükümlülere Cumhuriyet başsavcısının izni ile giyim, kitap ve benzeri yardım ve bağış yapılabilir. Açık kurumlar

ile eğitimevlerindeki hükümlülere yapılacak bağış ve yardımlarda ise kurum müdürünün izni aranır (Tüzük, m. 188/2)¹⁹⁹.

2.9. TARIM GIDA VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI (TABİİ AFETLERDEN ZARAR GÖREN ÇİFTÇİLERE YÖNELİK FAALİYETLER)²⁰⁰

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının sosyal yardımlara ilişkin faaliyetlerinin dayanağını, Bakanlığın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenleyen 03.06.2011 tarih ve 639 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameden almaktadır. Buna göre göre Bakanlık; “Küresel iklim değişiklikleri, tarımsal çevre, kuraklık, çölleşme, diğer tarımsal afetler ve tarım sigortası ile ilgili hizmetleri yürütmek, tabii afetlerden zarar gören çiftçilere özel mevzuatında yer alan esaslar çerçevesinde yardım yapmak”la görevlidir (KHK, m. 11/1-i). Bu görevi ise Bakanlık adına Tarım Reformu Genel Müdürlüğü yürütmektedir. Zarar gören çiftçilerin zararlarının karşılanması için Bakanlık bütçesinde Afet Ödeneği adı altında ayrı bir bütçe kalemi mevcut olup, çiftçilerin zararları bu bütçe kapsamında ayrılan ödenekle sınırlı olacak şekilde karşılanmaktadır. Ayrıca belirtelim ki; zarar gören çiftçilere yönelik sürdürülen sosyal yardımlara ilişkin usul ve esaslar ise 05.07.1977 tarihli ve 2090 sayılı Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanunda düzenlenmektedir. Belirtelim ki; bu Kanuna dayanılarak çıkarılan Tabii

¹⁹⁹ Belirtelim ki; Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün yıllık idari faaliyet raporları incelendiğinde, müdürlüğün bu kapsamda yaptığı faaliyetlere değinilmemekle birlikte bu kapsamda yapılan sosyal yardım harcamalarına ve yararlanan kişi sayısına ilişkin herhangi bir veriye yer verilmemektedir. Faaliyet raporlarındaki bu eksiklikten hareketle, 14.04.2014 tarihinde 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanununun Bilgi Edinme Hakkı ve Bilgi Verme Yükümlülüğü maddelerinden hareketle (m. 4, 5) Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünden yaptıkları sosyal yardımlara ilişkin istatistiki veriler istenmiştir. Müdürlük aynı Kanununun 7. maddesinin 2. fıkrasından hareketle, söz konusu istatistiki verilerin derlenmesinin ayrı ve özel bir çalışma gerektirdiğini gerekçe göstererek veri paylaşmamıştır. Müdürlüğün bu yöndeki cevabı için ek bakınız EK-1.

²⁰⁰ Tabii afetlerden dolayı zarar gören çiftçiler için verilecek sosyal yardımlarda her zaman tam muhtaçlık durumu ortaya çıkmamakla birlikte, Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Yönetmeliğin 1. maddesinde de belirtildiği üzere; çiftçilerin tabii afetten dolayı büyük ölçüde zarar görmelerinden dolayı çalışma ve üretme imkânları önemli ölçüde bozulma söz konusu olması halinde çiftçilere yardım yapılmaktadır. Bu bağlamda, ortaya çıkan büyük ölçüdeki mağduriyetten dolayı tabii afetlerden dolayı zarar gören çiftçiler için verilen sosyal yardımlar bu çalışmaya dahil edilmiştir. Nitekim tabii afetin tespiti için kurulan il hasar komisyonu çiftçinin mağduriyetini kendisinin aşacağına karar verirse bu durumda kişilere sosyal yardım yerine kredi yardımı (geri ödemeli) verilir (Yönetmelik, m. 16/1-c).

Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Yönetmelik²⁰¹ hükümleri uyarınca da tabii afetlerden zarar gören çiftçilere sosyal yardım verilmektedir.

Yönetmeliğin 1. maddesi gereğince, “yangın, yer sarsıntısı, toprak kayması, fırtına, taşkın, sel, don, dolu, kuraklık, haşere ve hastalık gibi nedenlerle tarımsal ürünleri, canlı-cansız üretim araçları ve tesisleri zarar gören veya yok olan, bu yüzden çalışma ve üretme imkânları önemli ölçüde bozulan çiftçilere, çiftçilerin kurmuş olduğu tarımsal amaçlı üretim kooperatiflerine...” yardım yapılır.

Çiftçilere yönelik yapılacak yardımların şekli Yönetmeliğin ikinci bölümünde Devlet Yardımı başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre²⁰²; karşılıksız tohum sağlama, para, canlı hayvan, fide veya fidan verme (Yönetmelik, m. 4/1-b), ihtisas²⁰³ ve tesislerin yapım ve onarım maliyetlerine katılma (Yönetmelik, m. 4/1-ç) yardım şekillerinden hangisi çiftçi için uygunsa bu kapsamda çiftçiye yardım sağlanır.

Çiftçilerin bu yardımdan yararlanabilmeleri için taşımaları gereken şartlar ise şunlardır: Öncelikle üreticilerin bu yönetmelik kapsamında sunulan yardımlardan yararlanabilmeleri için 21.06.2005 tarihli ve 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu uyarınca uygulama yılı itibariyle risk kapsamında değerlendirilen durumlar için tarım sigortasının yaptırmış olmalıdırlar (Yönetmelik, m. 5/1). Belirtelim ki; uygulama yılı itibari ile risk kapsamında değerlendirilecek durumlar 5363 sayılı Kanunun on ikinci maddesinde düzenlenmiş olup, ilgili hükme göre; “*Kapsama alınacak bitkiler, bitkisel ürünler ve seralar, tarımsal yapılar, tarım alet ve makineleri ile çiftlik hayvanları için kuraklık, dolu, don, sel, taban suyu baskını, fırtına, hortum, deprem, heyelan, yangın, kaza ve zararlılar ile hayvan hastalıklarının neden olacağı zararlar ve/veya tarım sektörü bakımından önemli görülecek diğer risklere ilişkin teminatlar Kurulun teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenir.*”. Bu üst temel koşulun yanında bu yönetmelik kapsamında sunulan sosyal yardım için çiftçi veya çiftçilerin birlikte kurdukları kooperatiflerin taşımaları gereken diğer koşullar ise şunlardır: Öncelikle tüm tarımsal varlığın (bu varlığın hesaplanmasında tarımsal ürünler, canlı ve cansız bütün üretim

²⁰¹ “Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Yönetmelik”, 27.08.2006 tarih ve 26272 sayılı Resmi Gazete ’de yayımlanmıştır.

²⁰² Yönetmeliğin 4 maddesinin 1 fıkrasının “a” bendinde zarar gören çiftçilere geri ödemeli kredi verme yardımı düzenlenmiştir.

²⁰³ Yönetmeliğin aynı maddesinin 1 fıkrasının “c” bendin de ise bir sosyal hizmet sunumu mevcuttur. bu bağlamda ilgili düzenlemeye istinaden bilgi gerektiren konularda ilgili kuruluşun uzmanlarınca teknik destek sunumu mümkündür (Yönetmelik, m. 4/1-c).

araçları ile tesislerin hepsi dahil edilir) parasal değerinin en az %40'ı zarar görmelidir. Bu oran veya daha fazla zarara uğrayan çiftçinin, söz konusu zararı karşılamada diğer tarım ve tarım dışı gelirlerinin yetersiz veya kredi veren banka, kooperatif veya benzeri kuruluşlardan borç, tazminat alma imkânlarından yoksun ya da oluşan zararın hiçbir şekilde karşılanmamış olması gerekir. Diğer taraftan, oluşan zarar % 40'dan az olmakla birlikte kredi alma imkânından yoksun veya tarım dışı geliriyle tarımsal faaliyetlerini sürdüremeyecek ve geçimini sağlamayacak kadar ihtiyaç sahibi çiftçilerde kapsamda kabul edilir (Yönetmelik, m. 5/2-a,b). Yönetmeliğin 2. maddesinin 5. fıkrası "a" ve "b" bentlerinde yer alan şartları taşıyan yardıma muhtaç çiftçi ailesinin bu yönetmelik kapsamındaki yardımlardan yararlanabilmesi için de; ailenin yıllık gelir toplamı, Bakanlar Kurulu tarafından her yıl açıklanan 16 yaş ve üzeri kişiler için belirlenen asgari ücretin brüt toplam yıllık tutarının üç katı veya daha az olmaktır (Yönetmelik, m. 5/3). Diğer taraftan çiftçinin hem gerçek kişi hem de kooperatif üyesi olması durumunda ya gerçek kişi olarak ya da kooperatif aracılığıyla yardımdan yararlanabilir (Yönetmelik, m. 5/4). Afet ödeneği kapsamında ayrılan pay ve imkânlar doğrultusunda, il tespit komisyonlarınca alınan karar sırasına istinaden yardımlar verilir (Yönetmelik, m. 6/1).

Tesis maliyeti için katılım yardımı, sadece çiftçilerin birlikte ve müşterek şekilde yararlandıkları ve kullandıkları araç ve tesisleri içermekte olup, bu kapsamdaki yardım tesis ve aracın yenisinin alınması veya onarımına katılım payı şeklindedir. Bu katılım payı ise, "zarar gören tesise emsal tesis bedeli üzerinden hazırlanan proje tutarının %70'ini" geçmeyecek bir tutardır (Yönetmelik, m. 7/1). Ayrıca zarar gören çiftçiler için uygulanacak oranda % 70 olup, zarar gören çiftçilerin zararlarının % 70'i kadar yardım sağlanır (Yönetmelik, m. 8/1).

Tabii afetlerden zarar gören çiftçi ve kooperatiflerin zarar ve ziyanlarını tespit il hasar komisyonu tarafından gerçekleştirilir. İl hasar komisyonunu; vali ya da onun adına yardımcısı başkanlığında, "defterdar, il müdürü, il müdürlüğü koordinasyon ve tarımsal veriler şube müdürü, banka müdürü ve ziraat odası başkanı veya yetkili kılacakları birer temsilci"den oluşur (Yönetmelik, m. 9/1).

Yönetmeliğin birinci maddesinde sıralanan afetlerden herhangi birinin meydana gelmesi halinde başvuru, çiftçi tarafından ya da ilgili muhtar tarafından, özel durumlar

dışında zararın meydana geldiği tarihten itibaren en geç bir hafta içerisinde mahaldeki mülki amirliğine bir dilekçe ile yapılır (Yönetmelik, m. 10/1). Yapılan başvuruya istinaden hasar tespit komisyonu tarafından komisyon derhal toplanarak “hasarın yerinde tespit edilmesini sağlayacak sürede”, afetin vuku bulduğu mahale gidilecek gün belirlenir ve zarar sahibi çiftçi, çiftçinin temsilcisi veya muhtarın ilgili tarihte mahalde bulunması gerektiğini ilgili muhtarlıklara en kısa sürede ilan edilir (Yönetmelik, m. 10/2).

Komisyon tarafından yapılacak hasar tespitleri ise şunlardır: “Tarımsal varlık ve zarar gören varlığın tespitinde”; zarar gören çiftçinin adı soyadı, TC numarası, çiftçinin bağlı olduğu yerleşim birimi; il, ilçe, bucak, belde ve köyü, hangi gün ve tarihte afetin meydana geldiği, afetin şekli, dekar olarak ürünlerin alanları, ürünlerin çeşitleri ve parasal değer karşılığı, hayvanların sayısı, cinsi ve parasal değer olarak karşılığı, tarımsal amaçlı olarak kullanılan üretim araçları ve tesisler ve bunların parasal değer karşılığıdır (Yönetmelik, m. 10/3-a). “Diğer gelirlere ilişkin tespitlerde ise”; çiftçinin kurumsal maaşı, kira gelirleri ve ticari geliri vb. diğer gelirlerine ilişkin beyanına istinaden bu gelirleri ispatlayan belgeler alınır, tarımsal varlık zararı % 40’dan fazla olan çiftçiler genel zarar oranını tespiti için diğer gelirlerine ilişkin belgeleri komisyon tarafından belirlenecek süre zarfında komisyona sunarlar. Toprak kayması sonucu, çiftçinin mülkiyetindeki toprağın tekrardan tarım için kullanamayacağını tespiti halinde, çiftçinin sahip olduğu arazi değeri tarımsal varlığa eklenir. Doğal afetlerden kaynaklı olarak vuku bulan yangın afeti de bu yönetmelik kapsamında değerlendirilir (Yönetmelik, m. 10/3-b).

Zarar gören çiftçilere sağlanacak yardımların tahsisi ve kullanılması ise Yönetmeliğin dördüncü bölümünde “Devlet Yardımının Tahsisi Ve Kullanılması” başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre; zarar gören çiftçilere sağlanacak yardımlar bu amacı gerçekleştirmek üzere Bakanlık bütçesine tahsis edilen ödeneklerle sınırlı olacak şekilde karşılanır (Yönetmelik, m. 14/1). İl hasar komisyonlarınca önceden hazırlanmış cetvellere göre komisyon kararlarındaki talepler dikkate alınmak suretiyle yapılacak yardımların tahsis şekli ise yardımlara göre farklılaşmaktadır (Yönetmelik, m. 15/1). Buna göre; karşılıksız nakdi yardım; Yönetmeliğin 15. maddesinin 1. fıkrası uyarınca afet kalemleri için ayrılan ödenekler doğrultusunda değerlendirme yapılarak il karar komisyonunca “Bakan Olur’una” sunulur. Bu olura istinaden ödenek il müdürlüğüne

gönderilir. Bu ödenek il müdürlüğünce çiftçiler adına açtırılmış hesaplara “yatırılmak üzere tahakkuka bağlanarak defterdarlık müdürlüğüne gönderilir” (Yönetmelik, m. 16/1-a). Karşılıksız ayni yardımda ise; il hasar komisyonları tarafından talepte bulunulan ayni yardımların tutarları, il müdürlüklerinin hesabına aktarılır. Ayni yardımlara ilişkin talepler ihale mevzuatı hükümlerine göre temini sağlanarak çiftçilere verilir. Fakat Bakanlık tarafından gerekli görülen hallerde il komisyon kararlarındaki ayni yardım talepleri nakdi yardım olarak verilebilir (Yönetmelik, m. 16/1-b).

Diğer taraftan bazı hallerin tespit edilmesi durumunda çiftçilere sağlanan yardımlar durdurulur veya geri alınır. Buna göre; sağlanan nakdi yardımlarda, çiftçiye haksız ödeme yapıldığının Bakanlık merkez, il ve ilçe müdürlüklerince tespiti halinde çiftçiye yapılan yardımın geri iadesi istenir. Bu geri iade istemi çiftçiye tebligat yoluyla ve 1 aylık süre tanınarak yapılır. Süre sonunda çiftçi geri ödemede bulunmadığı takdirde, çiftçiye yapılan ve halihazırda yapılmakta olan yardımlar durdurularak genel hükümler çerçevesinde karşılıksız yardımlar tahsil edilir (Yönetmelik, m. 17/1). Yapılan ayni yardımlarda ise; çiftçiye ayni olarak sağlanan yardımın iki yıl içinde başka birine satıldığı, devredildiği ya da başka amaçlar için kullandığının komisyon tarafından tespit edilmesi durumunda bu yardımın bedeli çiftçiden tahsil edilir (Yönetmelik, m. 18/1).

Yıllar itibarı ile zarar gören çiftçilere sunulan sosyal yardımlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 3.35. Arasında Tabii Afetten Zarar Gören Çiftçilere Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler

2012-2016 Yılları Arasında Tabii Afetten Zarar Gören Çiftçilere Yapılan Yardımlara İlişkin Veriler		
Sunulan Ayni ve Nakdi Yardımlar		
Yıllar	Ayni Veya Nakdi Yardımdan Yararlananların Sayısı	Sağlanan Yardım Tutarı TL
2012	4457	11.278.208
2013	4365	2.877.272
2014	Veri Yok	13.117.000*
2015	278	1.885.814
2016	8	322.952,17

Kaynak: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, “2012 Yılı Faaliyet Raporu”, Ankara, 2013, s. 78; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 50; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015, s. 93; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, *2015 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 87; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 95.

*2014 yılına ilişkin kaynak, 2014 yılı için tahsil edilen ödenek olup, ödeneğin tabii afetler kapsamında zarar gören çiftçiler için kullanılıp kullanılmadığına dair bir bilgi Bakanlığın faaliyet raporunda mevcut değildir.

2.10. BELEDİYELER TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI

Belediyeler yürüttükleri sosyal yardım programlarına ilişkin faaliyetlerinin dayanağını iki ayrı kanundan; 23.07.2004 tarihli 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 13.07.2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu almaktadır. Belirtelim ki; her iki kanununda çeşitli muhtelif maddelerinde belediyelerin sosyal yardım faaliyetlerini gerçekleştirmelerine ilişkin düzenlemelere yer verilerek belediyeler sosyal yardım yapma konusunda yetkili kılınmıştır.

23.07.2004 tarihli, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun 18 ve 24. maddelerinde sosyal yardımlara ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Kanunun “büyükşehir belediye başkanının görev ve yetkilerini” düzenleyen 18. maddesinde belediye başkanının görevleri arasında; *sosyal yardım faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere belediye bütçesinde yoksul ve muhtaçlar için tahsis edilen ödeneği kullanmak* (5216 sayılı Kanununun, m. 18/1-m) sayılmıştır. Kanununun 24. maddesi ise belediyenin harcama bütçesine ilişkin düzenlemeleri içermekte olup, bütçe gider kalemlerinden birini; “dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özürülere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar”ın (5216 sayılı Kanun, m. 24/1-j) oluşturduğu hüküm altına alınmıştır.

13.07.2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanununda ise sosyal yardımlara ilişkin düzenlemeler 5216 sayılı Kanuna nazaran daha yoğunlukta olup, bu yöndeki düzenlemeler; 9, 13, 14, 15, 38, 66, 75 ve 77. maddelerinde yer almaktadır. Kanunun “mahalle ve yönetimi”ne ilişkin düzenlemeleri içeren 9. maddesinin 2. fıkrasında sosyal yardımlara ilişkin çok genel nitelikte bir düzenlemeye gidilerek; “belediye, mahallenin ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması (...) için bütçe imkânları ölçüsünde gerekli ayni yardım ve desteği sağlar” hükmüne yer verilmiştir.

Kanunun “hemşehri hukuku” başlığını taşıyan 13. maddesinin 1. fıkrasında “herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir” tanımına yer verildikten sonra fıkra devamında hemşehrilerin *belediyelerin yardımlarından yararlanma hakkı vardır* hükmü ile belediyelerin sosyal yardım faaliyetlerine ilişkin bir başka hüküm kayıt altına alınmıştır. Belediyelerin görevlerini düzenleyen Kanununun 14. maddesinin 1. fıkrasının “a” bendinde ise *sosyal yardım yapma* doğrudan belediyelerin görevleri arasında sayılmıştır.

Kanunun 15. maddesinde belediyelerin sosyal yardım yapma yöntemlerinden birini düzenlenmiştir. İlgili maddeye istinaden izinsiz satış yapan seyyar satıcıların mallarına el konulması ve el konulan malın gıda maddesi olması halinde, bunların gıda bankalarına bağışlanması, bunların dışındaki malların ise muhtaçlara dağıtılması belediyelerce başvuru sosyal yardım yöntemlerinden biridir (5393 sayılı Kanun, m. 15/1-m).

Kanunun “belediye başkanının görev ve yetkilerini” düzenleyen 38. maddesinde ise belediye başkanı yoksul ve muhtaçlara harcanmak üzere bütçede ayrılan ödeneği kullanma konusunda görevli ve yetkili kılınmıştır (5393 sayılı Kanun, m. 38/1-n) denilmiştir.

Kanunun 60. maddesinde ise belediyenin gider kalemlerinden biri olarak sosyal yardımlar sayılmıştır (5393 sayılı Kanun, m. 60/1-j).

Kanunda belediyelerin sosyal yardım faaliyetlerine ilişkin son düzenleme ise; sosyal yardımların gönüllü katılımlar yoluyla gerçekleştirilebileceğini kayıt altına alan hükümdür. Buna göre belediyeler sosyal yardım faaliyetlerinde dayanışmayı artırmak, etkinlik, tasarruf, verimlilik ve vb. avantajları sağlamak amacıyla gönüllü katılıma dayalı sosyal yardım programları yürütebilecekleri kayıt altına alınmıştır (5393 sayılı Kanun, m. 77/1).

Bu iki Kanun hükümlerinden hareketle belediyelere sosyal yardım yapma konusunda çok geniş yetkiler tanındığı görülmektedir. Ancak bu yetkilendirme çok genel bir sosyal yardım anlayışıyla; özellikli bir sosyal yardım programına yer verilmeyen ve takdire dayalı bir yetkilendirmedir. Sosyal yardım programlarının uygulanmasına ilişkin bu genel anlayış belediyeler bazında standart sosyal yardım programları uygulamalarından bahsetmeyi güçleştirmektedir. Nitekim Bursa iline²⁰⁴ ait iki ayrı belediyeye ilişkin sosyal yardım faaliyetleri incelendiğinde gerçekleştirilen sosyal yardımlarda benzerlikler olmakla birlikte çeşitli farklı sosyal yardımların da yürütüldüğü görülmektedir.

---

²⁰⁴ Belirtelim ki; bu çalışmada kamusal sosyal yardımların etkinlik ölçümüne ilişkin alan araştırması Bursa İlinde yürütüleceğinden, belediyelerin yürüttüğü sosyal yardım programlarının farklılaştıklarını örneklendirmek amacıyla seçilen iki belediyenin de Bursa ilinden seçilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüş ve Yıldırım ve Osmangazi Belediyelerinin sosyal yardım faaliyetleri yukarıda detaylandırılmıştır.

Bursa Osmangazi Belediyesinde Kültür ve Sosyal İŞler Müdürlüğü tarafından sosyal yardımlar hayata geçirilmektedir. Müdürlükçe 2106 yılında verilen sosyal yardımlar çok çeşitli olmakla birlikte bu yardımlardan bazıları Şunlardır. Müdürlük, 14 kişiye toplamda 13.500,00 TL yangın yardımı yapmıştır. Muhtaçlığı saptanan 13 asker ailesine yardım aylığı bağlayarak, bu doğrultuda bir yılda ortalama 46.427,00 -TL muhtaç asker ailesi yardımı gerçekleştirilmiştir. İhtiyaç sahibi muhtaçlara 1.282.708 adet ekmek verilirken, yine muhtaçlığı saptanan 56 kişiye soba, 184 öğrenciye kırtasiye malzemesi, 36 engelli vatandaşa tekerlekli sandalye verilmiŐtir²⁰⁵.

Bursa Yıldırım Belediyesinde ise sosyal yardımlar Sosyal Yardım İŞleri Müdürlüğünce yürütülmektedir. Müdürlük tarafından 2016 yılında yürütülen sosyal yardımlardan bazıları ise Şunlardır: Engelli kişilere 24 adet tekerlekli sandalye ve 3040 kişiye yeni giysi yardımı yapılmıştır. 20 kişiye kandil simidi ve lokma dağıtımı, 319 aileye 2. el eşya yardımı, 1232 öğrenciye kırtasiye yardımı, 112 adet soba yardımı ve 2660 aileye taziye ikramı gerekleŐtirilmiŐtir²⁰⁶.

3. TÜRKİYE’DE KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARA BÜTÇEDEN AYRILAN PAYLAR

Türkiye, Dünya Bankası ile 14.09.2001’de imzaladığı İkras Anlaşmasından bu yana kamusal sosyal yardımlar daha fazla yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu doğrulta ülkemizde kamusal sosyal yardım programlarına aktarılan kaynak son yıllarda hızlı bir artış göstermiştir. Örneğin 2002 yılında sosyal yardım programı kapsamında yapılan transferlerin GSYİH’ye oranı²⁰⁷ % 0,3 iken bu rakam 2012’de % 1.18’e, 2013’te 1.35’e, 2014’te %1,38’e²⁰⁸ yükselmiştir. Her ne kadar 2105 yılı rakamlarında biraz düŐün olsa da (%1,33, 25.828.578 Bin TL), 2016 yılında tekrar yükselişle sosyal yardımların GSYİH’ye oranı % 1,45 (32.000.000 Bin TL) olarak gerekleŐmiŐtir²⁰⁹.

²⁰⁵ Bursa Osmangazi Belediyesi, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Bursa, 2017, s. 174.

²⁰⁶ Bursa Yıldırım Belediyesi, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Bursa, 2017, s. 227-229.

²⁰⁷ Belirtelim ki; Kamusal sosyal yardımların GSYİH’ye oranında kaynaklar arası farklılıklar saptanmıştır. Örneğin Onuncu Kalkınma Planının 2016 Yılı Programında sosyal yardımların GSYİH’ye oranı 2011 için %1,18, 2012 için %1,13, 2013 için % 1, 28 ve 2014 içinse %1,24 olarak verilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı: 2016 Yılı Programı”, Ankara, 2016, s. 130).

²⁰⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2014

²⁰⁹ Aile ve Sosyal Politialar Bakanlığı, “2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu” a.g.e., s. 117; Aile ve Sosyal Politialar Bakanlığı, “2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu” a.g.e., s. 48.

Yukarıda da anlatıldığı üzere, her ne kadar kamusal sosyal yardımların tek elde yürütümünü gerçekleştirme hedefi ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuşsada, ülkemizde başkaca kamu kuruluşları tarafından da sosyal yardım faaliyetleri yürütülmektedir. Ancak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı doğrudan sosyal yardım faaliyetlerini yürütmek amacıyla kurulduğundan, Bakanlık amacına uygun şekilde en çok sosyal yardım veren kuruluş ünvanına sahiptir. Bakanlık bünyesinde en çok harcama payısına ise GSS prim desteği; 2015 yılında bu rakam 6.405.637.865 TL, 2016 yılı için ise 7.002.820.942 TL sahiptir²¹⁰. Bu harcama kalemini ise 2022 sayılı Kanun kapsamında verilen sosyal yardımlar takip etmektedir. 2022 sayılı Kanun kapsamında toplam 4.129.566.047 TL kaynak aktarılırken, 2016 yılında biraz artışla 4.763.796.699 TL kaynak aktarılmıştır. SYDTF kaynaklarıyla yapılan yardımlar için aktarılan tutar ise 2015 yılı için 4.853.196.515 TL ve 2016 yılı için 5.018.086.885 TL'dir²¹¹.

Her ne kadar çalışma içinde kamu kuruluşlarının sosyal yardım faaliyetleri ve bu kapsamda yaptıkları harcamalara yıllar itibariyle verilmişse de, her bir kurumun sosyal yardım alanında yaptığı harcama kaleminin büyüklüğünü aynı anda görmek, kurumlar arası karşılaştırma yapabilmek bakımından anlamlıdır. Bu anlamda aşağıdaki tablo ve grafikler yardımıyla kuruluş bazında sosyal yardım harcamaları takip edilebilir.

---

²¹⁰ Belirtelim ki; mevcut rakamlar Bakanlık bünyesinden GSS Prim Desteği için SGK'ya Ödenen tutarları yansıtmaktadır. Ayrıca belirtelim ki; bu tutar hem muhtaçlık kriteri esas alınarak primi devletçe ödenenleri hem de köy korucusu, olimpiyatlarda yarışan sporcu gibi çeşitli gruplarda yer alan kişiler içinde yapılan ödemeleri içermektedir.

²¹¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu" a.g.e., s. 117; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu" a.g.e., s. 48.

Tablo 3.36. 2016 Yılı rakamlarıyla Bazı Kamu Kuruluşlarının Sosyal Yardım Harcamaları

SOSYAL YARDIM VEREN KAMU KURULUŞLARININ 2016 YILI RAKAMLARI İTİBARIYLA SOSYAL YARDIM HARCAMALARI			
KURUM	YARDIM TÜRÜ	AKTARILAN KAYNAK (Milyon TL)	TOPLAM
ASPB	AİLE YARDIMLARI		
	Gıda Yardımları	199,77	
	Yakacak Yardımları*	2.376,06	
	Barınma	38,06	
	Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yardım	810	
	Muhtaç Asker Ailelerine Yardım	127	
	Öksüz Ve Yetim Yardımı	4,03	
	Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı	53,18	
	SAĞLIK YARDIMLARI		
	Şartlı Sağlık Yardımları	422	
	GSS	7.002,82	
	EĞİTİM YARDIMLARI		
	Şartlı Eğitim Yardımı	605,77	
	Eğitim Materyali Yardımı	16,67	
	Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması	155	
	Öğrenci Taşıma Barınma ve İaşe Yardımı	1,14	
	ÖZEL AMAÇLI YARDIMLAR		
	Aşevleri	14,21	
	Afet (Acil Durum) Yardımları	11,84	
	Terör Zararı Yardımı	161,5	
	Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı Programı	0,39	
2022 SAYILI KANUN	4.763,79		
EVDE BAKIM YARDIMI	5.198,21		
SHEÇEK	623,71	22.992,00	
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	Muhtaç Aylığı	26,16	
	Aşevi	27,99	
	Muhtaç Durumdaki Öğrencilere Burs Verilmesi	11,22	71,37
YURTKUR-GTHB	Muhtaç Durumdaki Öğrencilere Burs Verilmesi	1.841,53	1.841,53
MEB**	İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerine Burs Verilmesi	306,27	
	Öğle Yemeği Yardımı	460	766,27
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	5233 sayılı Kanun Kapsamında Gerçekleştirdiği Sosyal Yardımlar	295	295
GTHB	Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yönelik Faaliyetler	0,32	0,32
BELEDİYELER***		1.203,53	1.203,53
TOPLAM		27.170,02	

Kaynak: Tablo çalışma içinden oluşturulmuştur.

(*) Yakacak yardımları için yapılan harcama 2016 yılında dağıtılan kömürün 2016 yılı ortalama kömür fiyatıyla çarpılması suretiyle hesaplanmıştır.

(**) MEB faaliyet raporlarında öğrenci burslarına aktarılan kaynakları ayrı bir harcama kalemi olarak göstermemektedir. Bu anlamda MEB'in ilk ve orta öğretim öğrencileri için verdiği bursların hesaplanmasında Kalkınma Bakanlığının Onuncu Kalkınma Planının 2016 Yılı Programında, MEB'in 2014 yılı itibarıyla yaptığı harcama esas alınmış ve burs için ortalama bir değer hesaplanmıştır.

(***)Belediyelerin sosyal yardımlar için aktardıkları payların hesaplanmasında Kalkınma Bakanlığının Onuncu Kalkınma Planının 2016 Yılı Programında paylaştığı 2011, 2012, 2013 ve 2014 yılı verilerinden yararlanılmıştır. Hesaplama yılar içinde yapılan harcama artışlarının ortalaması alınarak 2016 yılı için ortalama bir rakam hesaplanmıştır. Bu anlamda 2011 yılı içinde belediyelerin sosyal yardım harcaması 543.685.000 TL iken, 2012'de 178.312.000 TL artışla bu rakam 721.997.000 TL, 2013 yılında bir önceki yıla göre 83.003.000 TL artışla 805.000.000 TL ve son olarak 2014 yılında ise 134.592.000 TL artışla 939.592.000 TL şeklinde gerçekleşmiştir. Bu anlamda 4 yılın artış rakamları ortalaması 131.969.000 TL olarak gerçekleşmiştir. Gerek 2015 yılı için gerekse 2016 yılı için bu değer kullanılarak, belediyelerin sosyal yardım harcamaları ortalama bir değer olarak hesaplanmıştır.

Yukarıdaki tablo oluşturulurken özellikle bu çalışma içinde ele alınan sosyal yardımlara yer verilmeye çalışılmıştır. Ancak tabloda bu çalışma içinde anlatılmadığı halde sosyal yardım harcamaları içinde en yüksek paya sahip olan ve ASPB tarafından SGK'ya ödenen GSS prim desteğinde²¹² tabloda gösterilmiştir. Diğer taraftan, yukarıdaki tabloda Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün hükümlüler için sosyal yardımlara ve Vakıflar Genel Müdürlüğünün fakir ve garip hastalar için yaptığı harcamalara da veri yokluğu sebebiyle yer verilmemiştir.

Belirtelim ki, oluşturulan tablo ile 2016 yılı itibariyle yapılan sosyal yardım harcamasına yakın bir değer (32.000.000 Bin TL) elde edilmiştir. Tablonun özellikle muhtaçlık kriteri esas alınarak yapılan sosyal yardımlardan hareketle oluşturulmaya çalışılmış olması sebebiyle 27.170.020.000 TL gibi bir sosyal yardım harcaması hesaplanmıştır²¹³. Bu anlamda özellikle ASBP'nin sosyal yardımlar kapsamında yaptığı diğer birçok yardımlar da esas alınır (örneğin doğum yardımı, ücretsiz ders kitabı yardımı gibi)²¹⁴ 2016 yılı itibariyle açıklanan 32.000.000 Bin TL'lik sosyal yardım harcamasına ulaşabileceği açıktır.

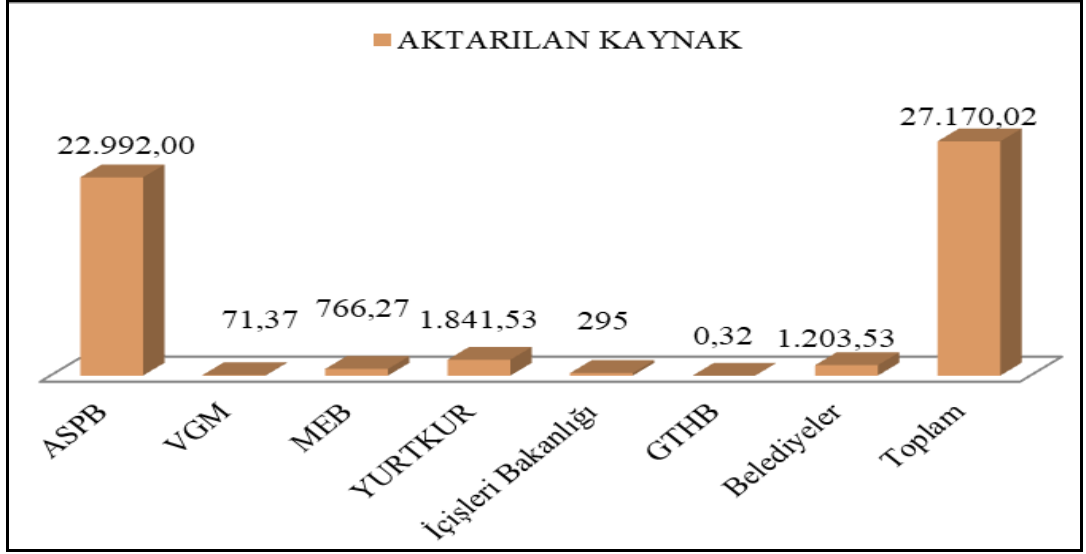
Aşağıdaki diğer iki grafikte ise kurumlar bazında sosyal yardım harcamaları ve bunların kurumlar bazında % dağılımı gösterilmiştir.

---

²¹² GSS ödemelerinde tamamen muhtaçlık kriteri esas alınmadığı için çalışmada kapsam dışı bırakılmıştır.

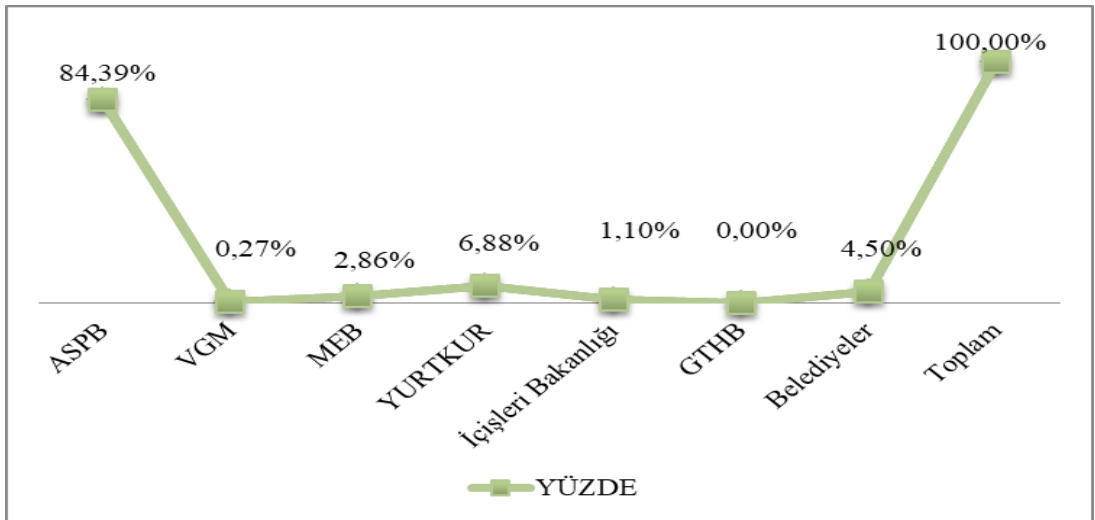
²¹³ Belediyelerin yaptığı sosyal yardımların zaman zaman muhtaçlık kriteri göz önünde tutulmadan yapıldığı ancak bu ayrıştırmayı yapmanın da pek mümkün olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda tablonun tam anlamıyla muhtaçlık kriterini esas alan sosyal yardım harcama kalemlerini yansıtmadığı açıktır.

²¹⁴ ASPB 2016 yılında doğum yardımı için 512.441.184 TL, ücretsiz ders kitabı için de 240 milyon TL'lilik bir harcama yapmıştır. Bu anlamda sırf bu iki harcama kalemi bile dahil edildiğinde yukarıda hesapladığımız 27.170.020.000 TL sosyal yardım harcaması ortalama 27.922.570.000 TL'ye yükselmektedir. (Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu", a.g.e., s. 52, 55).

Grafik 3.1. Kurumlar Bazında Sosyal Yardım Harcamaları

Grafikten de takip edilebileceği üzere ASPB'ten sonra en çok sosyal yardım harcaması YURTKUR tarafından muhtaç öğrenciler için lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde verilen burslar için yapılmaktadır. Bu harcamayı belediyelerin yaptığı sosyal yardımlar takip etmektedir. Nitekim aşağıdaki grafikten kuruluşların sosyal yardım harcama yüzdelerine baktığımızda, ASPB'nin % 84,39'luk harcamayla büyük ölçüde kamusal sosyal yardımları bünyesinde topladığı anlaşılmaktadır. Ortalama %15,61'lik bir paya sahip olan diğer kuruluşlar içinde ikinci sırayı ise %6,88 ile YURTKUR, üçüncü sırayı ise %4,5 ile belediyeler almaktadır. En az payı ise GTHB'nin tabii afetlerden zarar gören çiftçiler için yaptığı sosyal yardım harcaması oluşturmaktadır.

Grafik 3.2. Kurumlar Bazında Sosyal Yardım Harcamalarının Yüzde Dağılımı

Belirtelim ki; en yüksek paya sahip olan ve Fondan periyodik aktarımlarla sosyal yardım faaliyetlerini yerine getiren ASBP²¹⁵, SYDV'lere kaynak aktarımı gerçekleştirilirken öncelikli olarak; illerin/ilçelerin DPT tarafından saptanan gelişmişlik sıralamasını, bunu takiben ilin/ilçenin nüfusunu, o mahalde yaşayan halkın SYDV'lere yaptığı bağış miktarını, ildeki/ilçedeki işsizlik boyutlarına ve SYDV'lerce hazırlanacak olan ve sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik edici nitelikteki projelerin dikkate alınmasını kararlaştırmıştır²¹⁶. Ancak mevcut uygulamada sadece ilin/ilçenin nüfusu ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından belirlenmekte olan sosyo-ekonomik gelişme endeksi baz alınarak il/ilçe SYDV'lerine kaynak aktarımı her ay gerçekleştirilmektedir²¹⁷.

---

²¹⁵ Belirtelim ki; en çok sosyal yardım yapan kuruluş ASBP olduğundan çalışma ASBP'nin sunduğu sosyal yardımlar üzerinden şekillendirilmiştir. Bu anlamda çalışmanın bu bölümünde de esasında ASBP bünyesinde sunulan sosyal yardımların bölgesel ve illere dağılımının ayrıntılı sunulduğu ayrı iki başlık daha tasarlanmıştır. Ancak Bakanlığın veri paylaşmama konusundaki ısrarcı tutumu çalışma içinde yeni bir revize yapılmasını gerektirmiş ve bu anlamda çalışma içinde sadece kamusal sosyal yardımların kuruluş bazında dağılımı detaylandırılabilmiştir. ASBP'nin veri paylaşmama konusundaki tavrının göstergesi olarak ekte Bakanlık ile yapılan yazışmaların ikisi sunulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz; EK-6.

²¹⁶ Hande Hacımahmutoğlu, *Türkiye'de Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*, DPT, Ankara 2009, s. 144.

²¹⁷ Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, *2009 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2010 s. 30; Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, *2007 yılı Faaliyet Raporu*, Mart Ankara, 2008, s. 4.

IV. BÖLÜM

KAMU TEMELLİ SOSYAL YARDIMLARIN AMARTYA SEN “YAPABİLİRLİK YAKLAŞIMI” ÇERÇEVESİNDE ETKİNLİK ANALİZİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE SORUNSAĞI

Çalışma, Türkiye’de yürütölen kamusal sosyal yardımların, Amartya Sen’in yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde etkinliğini araştırmayı amaçlamaktadır. Kamusal sosyal yardımların, yardım alanlar üzerindeki çok boyutlu etkilerini saptamayı hedefleyen çalışma kapsamında ele alınacak araştırma problemleri “yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde kamusal sosyal yardımlardan beklenen fayda sağlanabiliyor mu? Kamusal sosyal yardımlar, yardım alanların sosyal refahını yükseltiyor mu? Kamusal sosyal yardımlar bireysel ve toplumsal olarak kalıcı refah artışına sebep oluyor mu? Olarak belirlenmiştir.

Temel araştırma problemi, yararlanıcıların aldıkları sosyal yardımlar aracılığıyla temel yapabilirliklerini gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri ve sosyal yardımların hayatlarında kalıcı bir refah artışı yaratıp yaratmadığı araştırılarak cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının verdiği sosyal yardımların fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik olmak üzere dört farklı boyutta yapabilirlik analizleri gerçekleştirilmiştir.¹

Fizyolojik boyutta (fizyolojik göstergeler); sosyal yardımlar aracılığıyla yararlanıcıların uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilmek, yeterince beslenebilmek, oturulan konutu ısıtacak, ihtiyaç duyulduğunda yeni kıyafetler satın alabilmek gibi yapabilirliklerini gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri araştırılmıştır.

Psikolojik boyutta (psikolojik göstergeler); sosyal yardımlar aracılığıyla yararlanıcıların hayata ilişkin düşüncelerinin, fikirlerinin ve hayallarının güçlenmesi,

---

¹ Birazdan “Araştırma Sorularının Oluşturulması” başlığında detaylandırılacağı üzere araştırma sorularının hazırlanmasında kullanılan Martha Nussbaum’un yapabilirlik listesi fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik şeklinde 4 boyuta (4 gösterge) ayrıştırılarak araştırma soruları hazırlanmıştır.

hayata pozitif bakabilmeleri, kendilerini iyi hissedebilmeleri gibi yapabilirliklerini gerçekleştirip gerçekleştiremedikleri araştırılmıştır.

Sosyolojik boyutta (sosyolojik göstergeler); sosyal yardımlar aracılığıyla yararlanıcıların toplum bir parçası olabilmeleri, sosyal çevrelerinin genişlemesi, arkadaş çevreleriyle sosyalleşebilmeleri gibi yapabilirliklerini gerçekleştirip gerçekleştiremedikleri araştırılmıştır.

Ekonomik boyutta ise (ekonomik göstergeler); sosyal yardımlar aracılığıyla yararlanıcıların evlerinin temel geçimlerini sağlayabilmeleri, beklenmedik harcamaları karşılayabilmeleri, maddi durumlarında bir düzelme olması gibi yapabilirliklerini gerçekleştirip gerçekleştiremedikleri araştırılmıştır.

Ayrıca çalışmada temel araştırma probleminin yanısıra aşağıdaki alt sorular oluşturulmuştur:

- i) Sosyal yardımlar yapılmazsa toplumsal refah geriler mi? (Sosyal yardım alanların bağımlılık seviyeleri)
- ii) Toplumsal refahı artırmada sosyal yardımların eşik düzeyi nedir? (Yararlanıcılara hangi noktaya kadar sosyal yardım yapmak gerekir?)
- iii) Yararlanıcıların maddi durumları ile yapabilirlikleri arasında ne yönde bir ilişki vardır?

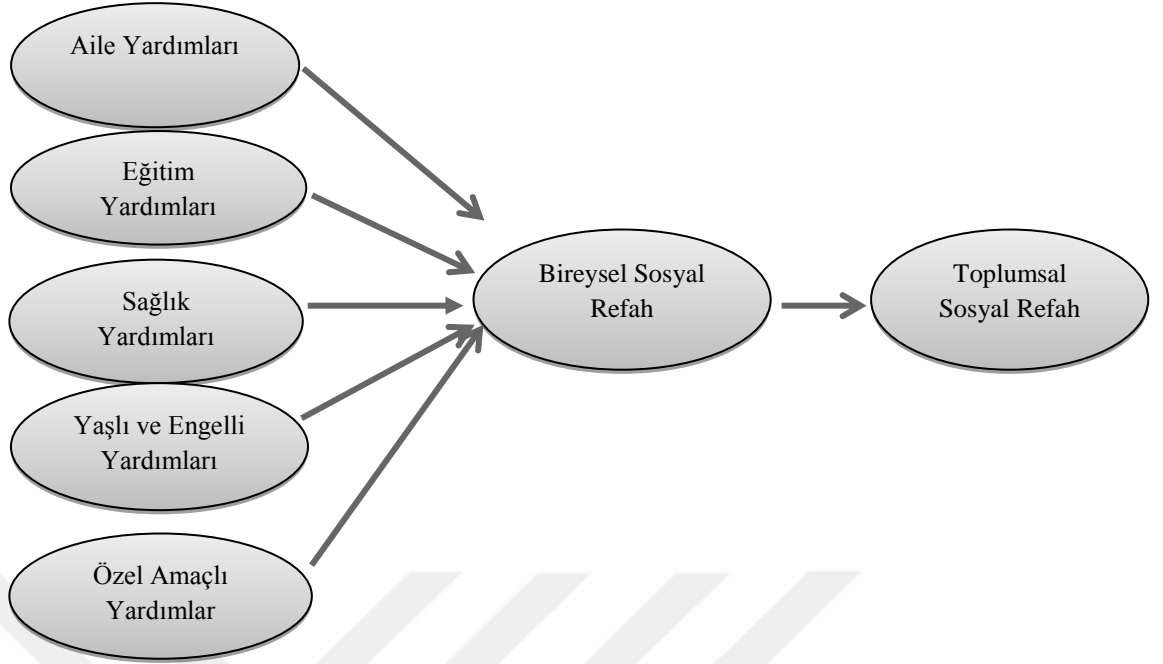
Yapılan yardımların kalıcı refah artışına etkisinin temel çıktı olacağı çalışmada, araştırma sonuçları ile Türkiye’de yapılan kamusal sosyal yardımların, yardım alanlar üzerindeki çok bileşenli etkilerini tespit etmek mümkün olacaktır. Bu sayede kamu kaynaklarının etkin kullanılması ve yardımların daha fonksiyonel hale getirilmesine yönelik tutarlı bilimsel tavsiyeler hedeflenmektedir. Bu anlamda çalışma ile hedeflenenler;

- i) Kamusal sosyal yardım programlarının etkinlik tespitini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın yürüttüğü sosyal yardım programları kapsamında ortaya koymak,
- ii) Sosyal yardım programlarının etkinliğini sosyal yardım yararlanıcılarının refahını; yararlanıcıların olmaya yapmaya değer verdiği şeyler üzerinden (yapabilirlikleri bakımından) ele almak,

- iii) Sosyal yardım programlarının etkinliğinin tespit edilmesinde alan araştırması ile yararlanıcıların görüş ve değerlendirmelerinden yararlanmak,
- iv) Kamu kaynaklarının etkin kullanılması ve yardımların daha fonksiyonel hale getirilmesine yönelik tutarlı bilimsel tavsiyeler sunmak,
- v) Sosyo-ekonomik durumu iyileştirmeyi hedefleyen kamusal sosyal yardımların daha etkin hale getirilmesi için önemli bir bilimsel altyapı oluşturmaktır.

Yapabilirlik yaklaşımı toplumsal refah yaklaşımlarından biridir. Bu yaklaşım kişilerin refahını sadece gelirdeki artışla endeksleyerek bir değerlendirme yapmaktan ziyade, mal ve hizmetleri kişilerin refahına katkısı noktasında ele alarak ve kişiler arası refah farklılıklarını analizlere dâhil ederek bir değerlendirme yapma şansı sunar. Bu yaklaşım çerçevesinde yapılacak kamusal sosyal yardım etkinliği analiziyle;

- Sosyal yardım alanların eylem özgürlüğü (yapabilirliklerini gerçekleştirme) ile toplumsal düzenlemelerden biri olan kamusal sosyal yardımlar arasındaki birbirini tamamlayan ilişki derinlemesine analiz edilecek,
- Sosyal yardımlar aracılığıyla, sosyal yardım yararlanıcılarının yapabilirlik yoksunluklarını ne derece bertaraf edebildikleri -kişilerin olmaya ya da yapmaya değer verdikleri yaşam tarzlarına ne kadar ulaşılabildiklerini ortaya koymaya çalışılacak ve
- Kamusal sosyal yardımların analizinin yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde analizi ile toplumsal refah değerlendirmesinde sadece sonuçlara odaklanım söz konusu olmayacaktır.

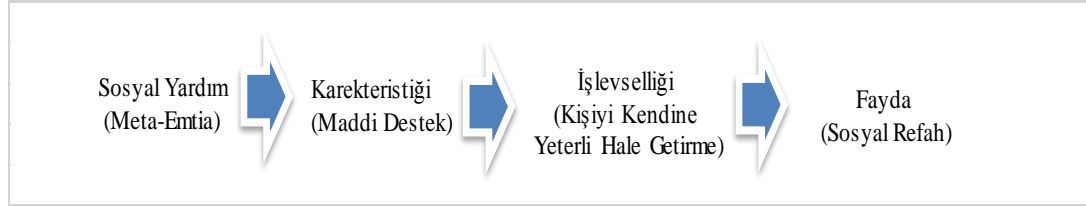

Şekil 4.1. Kamusal Sosyal Yardımların Analizi Şematik Gösterim

- Şekilden de anlaşılacağı üzere çalışmada toplumsal refah değerlendirilmesinde çalışmaya dahil edilen tek tek kişilerin refahı-kişiler arası refah dağılımı dikkate alınarak yapılacaktır. Bu yöntem sayesinde kişilerarası toplam refah dağılımındaki eşitsizliklerin görünür kılınması mümkün olacaktır.
- Çalışma kişileri aktif eyleyenler-değişim yaratanlar olarak ele alır. Bu bağlamda çalışma toplumsal düzenleme araçlarından biri olan kamusal sosyal yardımlar aracılığıyla sağlanan yararların, sosyal yardım yararlanıcılarının yapabilirliklerini artırması ve garanti etmesi yönüyle ele alarak yararlanıcıları pasif birer alıcı olmaktan çıkarıp onları aktif eyleyenler konumuna- değişimin bizatihi öznesi konumuna yükseltmektedir.
- Amartya Sen yapabilirlik yaklaşımında malların karakteristikleri yanında işlevselliklerini de göz önünde bulundurmaktadır. Bu bağlamda Sen mallara ilişkin bir değerlendirme yaparken bunu kişilerin yapabilirliklerinden hareketle yapmakta ve böylece Amartya Sen bir şeye sahip olmakla o şeyden faydalanabilmek arasındaki ayrımı belirlemiş olmaktadır. Örneğin bisiklet sahibi bir engellinin bisikleti kullanmak için gerekli yapabilirlikten yoksun oluşu, kişinin tatminsizliğine yol açacaktır. Bisikletin nakletme karakteristiği

ancak kişide var olan yapabilirlikle işlevsel hale gelecektir (Sen, 2014). Buradan hareketle çalışma kamusal sosyal yardımlarla yararlanıcıların yapabilirlikleri arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurarak bir analiz gerçekleştirecektir.

- Kamusal sosyal yardımlarla yararlanıcıların yapabilirlikleri arasındaki ilişki ise şu şekilde formüleleştirilebilir.

Şekil 4.2. Kamusal Sosyal Yardım Yapabilirlik İlişkisi

2. ARAŞTIRMA SORUSU VE HİPOTEZLERİ

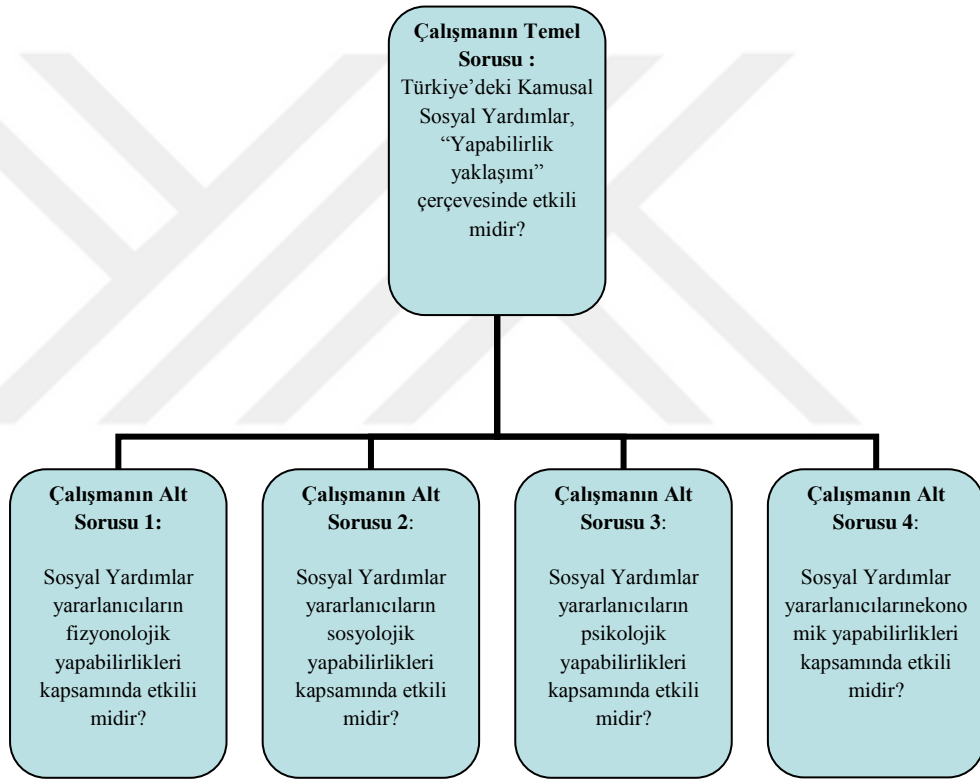
Araştırmanın temel sorusu Türkiye’deki Kamusal Sosyal Yardımlar, “Yapabilirlik yaklaşımı” çerçevesinde etkin midir? olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın teorik kısmında “yapabilirlik yaklaşımı”nın bileşenleri dört ana sınıflandırma altında toplanmıştır. Bunlar; fizyolojik, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik bileşenlerdir. Bu kapsamda kamusal sosyal yardımların etkinliği bu dört ana sınıflandırmada altında yapılandırılan sorularla değerlendirilmiştir. Araştırmanın ilk alt sorusunu sosyal yardımlar, yararlanıcıların fizyolojik yapabilirlikleri kapsamında etkin midir? oluşturmaktadır. İkinci alt soru; sosyal yardımlar, yararlanıcıların sosyolojik yapabilirlikleri kapsamında etkin midir? Üçüncü alt soru; sosyal yardımlar, yararlanıcıların psikolojik yapabilirlikleri kapsamında etkin midir? Son alt soru ise sosyal yardımlar, yararlanıcıların ekonomik yapabilirlikleri kapsamında etkin midir? şeklinde belirlenmiştir.

Araştırma sorularını cevaplamak için her bir sınıflandırma altında hipotezler üretilmiştir. Araştırma veri toplama aracı olarak hazırlanan anket beşli likert tipi düzeneğe sahiptir. Burada kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçenekleri bulunmaktadır. Bu çerçevede etkinliğin, katılma veya katılmama seçeneklerinin işaretlenmesi ağırlığına göre belirlenmesi planlanmıştır. Etkinlik yüzdesi araştırma sorularına verilen katılıyorum ve

kesinlikle katılıyorum toplamının ortalaması olarak hesaplanacaktır. Araştırmacının konuya ilişkin ilk gözlemleri ve yaptığı ön görüşmeler sonucunda edindiği genel varsayımı, Türkiye’de uygulanan kamusal sosyal yardımların yapabilirlik yaklaşımı bileşenleri çerçevesinde etkili olmadığı yönündedir. Bu nedenle sınıflandırılmış her bir bileşen için üretilen hipotezler olumsuz yargı içermektedir (örneğin: Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilmelerinde etkili değildir). Böylece baştan tüm hipotezlerin reddedilmesi riskinin ortadan kaldırılacağı, çoğunluğunun onanacağı düşünülmüştür. Ancak elbette bazı hipotezlerin reddedilmesi de beklenmektedir.

Fizyolojik boyut hipotezleri:

H1(F1): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilmelerinde etkili değildir.

H2(F2): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların sağlığını korumada etkili değildir.

H3(F3): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların yeterince beslenebilmelerinde etkili değildir.

H4(F4): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların evlerini yeterince ısıtabilmelerinde etkili değildir.

H5(F5): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların evlerinin bakım ve onarımını yapabilmelerinde etkili değildir.

H6(F6): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların evlerinde eskiyen eşyaları yenisiyle değiştirebilmelerinde etkili değildir.

H7(F7): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcılar ihtiyaç duyduğunda kendilerine ve ailelerine yeni kıyafetler satın alabilmelerinde etkili değildir.

H8(F8): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların sağlıklı bir evde yaşayabilmelerinde etkili değildir.

H9(Fizyolojik Boyut): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların fizyolojik yapabilirliklerini artırarak bireysel ve toplumsal olarak refah artışına neden olmaz.

Psikolojik boyut hipotezleri:

H1(P1): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların hayata ilişkin düşüncelerini, fikirlerini ve hayallerini güçlendirmede etkili değildir.

H2(P2): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların hayata daha pozitif bakabilmelerinde etkili değildir.

H3(P3): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların istediği hayatı seçebilmelerinde etkili değildir.

H4(P4): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların hayatlarını nasıl yaşayacaklarına özgürce karar verebilmelerinde etkili değildir.

H5(P5): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların hayatlarıyla ilgili bazı kararları almalarını kolaylaştırmada etkili değildir.

H6(P6): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların geleceğe ilişkin planlar yapabilmelerinde etkili değildir.

H7(P7): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların kendilerini iyi hissetmemi sağlamada etkili değildir.

H8(P8): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların kendilerini eğlendiren ve mutlu eden aktivitelerden/ faaliyetlerden kısmen de olsa keyif alabilmelerinde etkili değildir.

H9(Psikolojik Boyut): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların psikolojik yapabilirliklerini artırarak bireysel ve toplumsal olarak refah artışına neden olmaz.

Sosyolojik boyut hipotezleri:

H1(S1): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların içinde yaşadıkları toplumun bir parçası-bir üyesi olduğunu hissetmelerinde etkili değildir.

H2(S2): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların ailelerinin problemleriyle daha fazla ilgilenir olabilmelerinde etkili değildir.

H3(S3): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların akrabalarının problemleriyle daha fazla ilgilenir olabilmelerinde etkili değildir.

H4(S4): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların ihtiyaç sahibi diğer insanlara yardım edebilmelerinde etkili değildir.

H5(S5): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların devlete olan güvenlerini artırmada etkili değildir.

H6(S6): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların sosyal çevrelerinin genişlemesinde etkili değildir.

H7(S7): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların akrabalarıyla daha sık görüşür olabilmelerinde etkili değildir.

H8(S8): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların arkadaşlarıyla ve komşularıyla daha sık görüşür olabilmelerinde etkili değildir.

H9(S9): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların ayda bir iki kez de olsa arkadaşlarını ya da akrabalarını evlerine davet ederek onlarla birlikte bir şeyler yiyip içebilmelerinde etkili değildir.

H10(S10): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların ayda bir iki kez de olsa aileleriyle dışarıda birlikte bir şeyler yapabilmelerinde etkili değildir.

H11(S11): Yapılan sosyal yardımlar yarar ayda bir iki kez de olsa arkadaşlarıyla dışarıda birlikte bir şeyler yapabilmelerinde etkili değildir.

H12(S12): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların yılda bir iki kez memleketime ya da uzaktaki aile ve akrabalarının yanına giderek onlarla hasret giderebilmelerinde etkili değildir.

H13(Sosyolojik Boyut): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların sosyolojik yapabilirliklerini artırarak bireysel ve toplumsal olarak refah artışına neden olmaz.

Ekonomik boyut hipotezleri:

H1(E1): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların evin temel geçimini sağlayabilmelerinde etkili değildir.

H2(E2): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların kendilerini maddi yönden güvende hissedebilmelerinde etkili değildir.

H3(E3): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların sayesinde geçim sıkıntılarının azalmasında etkili değildir.

H4(E4): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların beklenmedik harcamaları karşılayabilmelerinde etkili değildir.

H5(E5): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların sayesinde ayın sonunu getirebilmelerinde etkili değildir.

H6(E6): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların maddi durumlarının düzelmesinde etkili değildir.

H7(Ekonomik Boyut): Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların ekonomik yapabilirliklerini artırarak bireysel ve toplumsal olarak refah artışına neden olmaz.

Alt sorulara ilişkin hipotezler:

H1: Yapılan sosyal yardımlar yararlanıcıların fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik bakımdan kalıcı bir refah artışına neden olmaz.

H2: Sosyal yardımlar yapılmazsa toplumsal refah gerilemez.

H3:Yapılan sosyal yardımların belirli bir eşik değerinden itibaren toplam refahı artırmaya başlar.

H4: Yararlanıcıların maddi durumları ile yapabilirlikleri arasında bir ilişki vardır.

3. ARAŞTIRMA TASARIMI: EVREN VE ÖRNEKLEM SEÇİMİ

Türkiye'nin Dünya Bankası ile 14.09.2001'de imzaladığı İkraz Anlaşmasından bu yana kamusal sosyal yardımlar daha fazla yaygınlık kazanmaya başlamıştır². Bu doğrultta ülkemizde kamusal sosyal yardım programlarına aktarılan kaynak son yıllarda hızlı bir artış göstermiştir. Örneğin 2002 yılında sosyal yardım programı kapsamında yapılan transferlerin GSYİH'ye oranı % 0,3 iken bu rakam 2012'de % 1.18'e, 2013'te 1.35'e, 2016'te %1,45'e yükselmiştir³.

Yıllar itibari ile Türkiye'de yapılan sosyal yardım haracama tutarları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.1. Türkiye Genelinde Yapılan Yardım

YILLAR	MİKTAR (TL)	YARARLANAN HANE SAYISI
2013	20.764.725.000	3.096.489
2014	20.393.993.000	3.005.898
2015	25.828.578.000	3.017.969
2016	32.000.000.000	3.154.069

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014, s. 112; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015, s. 74; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016, s. 117; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017, s. 48.

Tablo 4.1'de 2013-2016 yılları arasında ASPB tarafından yapılan sosyal yardımlar için yapılan harcama tutarları ve yararlanan hane sayıları yer almaktadır. Tabloda yer alan sosyal yardım harcama tutarları sosyal yardım ve sosyal hizmet alanında yapılan tüm harcama kalemlerini (yurt yapımı, desteklenen projeler için yapılan harcamalar gibi) içermektedir.

Bursa Valiliğinin verdiği destekle araştırmanın saha çalışmasının yürütüldüğü Türkiye'nin 4. Büyük ili Bursa'da ise yapılan yardımlar aşağıdaki gibidir. Tablo 4.2'de 2013-2016 yılları içinde Bursa'da verilen sosyal yardım harcama tutarları yer almaktadır⁴.

² (Legal Dept of World Bank, 2017)

³ (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2014)

⁴ Burada bir hususu belirtmekte yarar vardır. Yapılan sosyal yardımlardan yararlanan hane sayılarında mükerrerlikler vardır. Örneğin bir hane birinci ve ikinci ayda sosyal yardım almışsa hane sayısının

Tablo 4.2. Bursa İlinde Yapılan Yardımlar

YILLAR	MİKTAR (TL)	YARARLANAN HANE SAYISI
2013	27.160.330,97	156.201
2014	28.621.850,53	176.338
2015	29.755.301,19	248.815
2016	34.231.330,31	274.410

Kaynak: Veriler Bursa Valiliğinden Talep Üzerine Alınmıştır (2017)

Araştırma örnekleminin tespiti için evrenin belirlenmesinde ve sınırlandırılmasında Bursa'da kamusal sosyal yardım alanların sayılarına ilçe bazlı olarak da Bursa Valiliği ve ilgili SYDV katkısıyla ulaşılmıştır.

Tablo 4.3. Bursa Genelinde Sunulan Sosyal Yardımların İlçeler Bazında Dağılımı

01.01.2016-31.12.2016 Tarihleri Arasında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Tarafından Bursa Genelinde Sunulan Sosyal Yardımların İlçeler Bazında Dağılımı					
	İlçe Adı	İlçe Nüfusu	İlçe Genelinde sosyal Yardım Alanların Sayısı	İlçe Nüfusuna Oranı %	1 Yıllık Toplam Miktar
1	Merkez		8.893		759.870,21
2	Büyük Orhan	10.421	4.774	21,96	834.870,21
3	Gemlik	107.139	5.862	4,79	2.004.179,27
4	Gürsu	84.326	10.424	6,99	2.391.407,16
5	Harmancık	6.551	1.544	18,86	227.768,27
6	İnegöl	255.032	17.264	8,03	3.062.087,87
7	İznik	42.530	3.624	8,48	1.235.236,45
8	Karacabey	81.629	24.425	19,96	2.349.805,53
9	Keles	12.452	1.455	11,92	443.846,15
10	Kestel	57.8188	4.701	3,32	1.744350,75
11	Mudanya	86.426	8.857	11,44	652.872,65
12	M. Kemal Paşa	99.753	10.005	5,32	1.218.044,93
13	Nilüfer	415.818	27.662	5,68	2.382.329,60
14	Orhaneli	19.656	3.735	3,46	597.070,58
15	Orhangazi	77.297	4.752	5,39	2.020.621,68
16	Osmangazi	841.756	71.493	7,6	5.498.072,00
17	Yenişehir	53.061	9.023	11,57	1.188.705,48
18	Yıldırım	649.731	56.374	11,49	3.970.669,62
	Genel Toplam	2.787.539	274.410	100	34.231.330,31

Kaynak: Veriler Bursa Valiliğinden Talep Üzerine Alınmıştır (2017)

hesaplanmasında iki kere hesaplamaya dahil edilmektedir. Dolayısıyla hane başına ortalama aylık sosyal yardım miktarlarını hesaplamak mümkün değildir.

Tablo 4.3'den görüldüğü üzere, Bursa genelinde 274.410 kişi kamusal sosyal yardımdan faydalanmaktadır. Yardım alanların yaklaşık %71'si beş ilçede; İnegöl, Karacabey, Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım yoğunlaşmakta olup, beş ilçede yardım alanların toplamı yaklaşık 197.218 kişidir.

Araştırma evrenini, Bursa ili geneli oluştursa da yardım alanların çoğunluğunun (%71) beş ilçede yoğunlaşması örnekleme sınırlamayı anlamlı hale getirmiştir. Diğer ilçeleri evrene dahil ettiğimizde, hesaplanacak örneklem sayısının düşüklüğü nedeniyle zaman ve maliyet kaybı yaşanacağı düşünülmüştür. Evren içinde %71'lik bir ağırlığa sahip olan bu beş ilçe araştırmanın genel durumu yansıtılma olasılığı istatistiki olarak kuvvetlidir. Bu nedenle 274.410 kişilik tam evren, beş ilçede yardım alanların sayısı olan 197.218 kişiye indirgenmiştir.

Örneklemin Hesaplanması

Araştırma örneklemini, beş ilçede toplam yardım alan kişilerin %5 anlamlılık düzeyi ile hesaplanan 384 kişilik katılımcı grubu oluşturmaktadır. Aşağıda ayrıntısı verilen hesaplama yönteminde TÜİK'in de kullandığı örneklem hesap yöntemi tercih edilmiştir (tahmindeki tolerans büyüklüğü 0,05, istenilen durumun evrende görülme oranı 0,5, Alfa yanılma düzeyi 0,05 ve t=1,96).

Örneklem büyüklüğünü belirlemek için hedef kitledeki birey sayısı bilindiği için:

$$n = Nt^2pq / d^2 (N-1) + t^2pq$$

formüllü kullanılmıştır.

Formülde;

N: Hedef kitledeki birey sayısı

n: Örnekleme alınacak birey sayısı

p: İncelenen olayın görülüş sıklığı (gerçekleşme olasılığı)

q: İncelenen olayın görülmemiş sıklığı (gerçekleşmeme olasılığı)

t: Belirli bir anlamlılık düzeyinde, t tablosuna göre bulunan teorik değer

d: Olayın görülüş sıklığına göre kabul edilen örnekleme hatasıdır.

Örneklem Büyüklüğü Hesaplandığında;

Ana kütle büyüklüğü $N = 197.218$,

$p=q=0,5$

$t=1,96$ (T Tablosu hesaplanan değer), $t^2 = 3,84$

$d=0,05$ (Kabul edilen hata payı) $d^2 = 0,0025$

$n = 197.218 * 0,5 * 0,5 * 3,84 / 0,0025 * 197.218 + 3,84 * (0,5 * 0,5)$

$n = 184.689,7 / 480,76$

$n = 384,16$ (örneklem büyüklüğü yaklaşık 384 olarak hesaplanmıştır)

Araştırma kapsamındaki katılımcılarla yapılacak anketin geri dönüş oranının %20 zayıfa (%80 dönüş oranı) uğrayacağı varsayılarak örneklem sayısı yeniden hesaplanmış bu rakam “479” çıkmasına rağmen araştırma güvenilirliğinin artması için toplam katılımcı “500” kişi olarak kabul edilmiştir. Nitekim örneklem büyüklüğü hesaplarında; 100 örneklem zayıf, 200 örneklem orta, 300 örneklem orta, 500 örneklem çok iyi ve 1000 mükemmel örneklem olarak kabul edilmektedir⁵.

Toplam örneklem sayısı ilgili ilçelerdeki yararlanıcı sayılarının ilçe nüfusuna oranlanması ile tabakalanmış ve buna göre hesaplanarak dağıtılmıştır. Böylece evreni temsil kabiliyeti en yüksek düzeyde homojen dağılım gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Tabakalı örneklem hesaplanması ve dağılımı ile ilgili ayrıntılar aşağıda verilmiştir:

Tabakalı Örneklem Hesaplanması

Araştırma örneklemini 5 ilçede gerçekleştirilecek olup örneklemin ilçelere göre dağılımı aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır.

$n = \text{Örneklem Büyüklüğü} = 500$,

$n_h = \text{İlçede yardım alan sayısı}$,

$N = \text{Ana evren büyüklüğü} = 197.218$

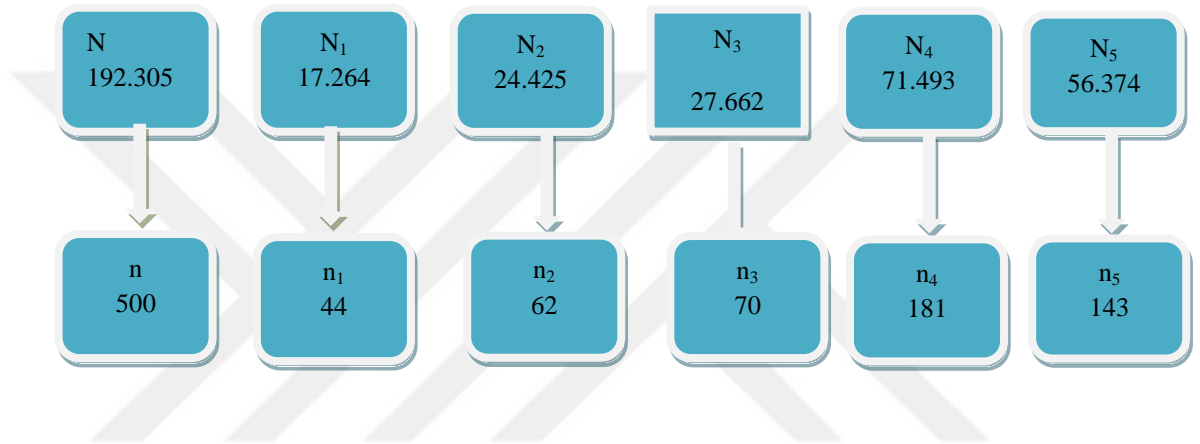
⁵ Nevzat Yiğit, Önder Bütüner, Kübra Dertlioğlu, “Öğretim Amaçlı Örütbağ Sitesi Değerlendirme Ölçeği Geliştirme”, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)* C. 2, S.2, Aralık 2008, s. 43.

$$\begin{aligned}
n_1 (\text{İnegöl}) &= n \cdot n_{h1} / N = 500 \cdot 17.264 / 197.218 = 44 \\
n_2 (\text{Karacabey}) &= n \cdot n_{h2} / N = 500 \cdot 24.425 / 197.218 = 62 \\
n_3 (\text{Nilüfer}) &= n \cdot n_{h3} / N = 500 \cdot 27.662 / 197.218 = 70 \\
n_4 (\text{Osmangazi}) &= n \cdot n_{h4} / N = 500 \cdot 71.493 / 197.218 = 181 \\
n_5 (\text{Yıldırım}) &= n \cdot n_{h5} / N = 500 \cdot 56.374 / 197.218 = 143
\end{aligned}$$

İlçelere göre Tabakalı Örneklem Dağılımı Grafiği

$$N (5 \text{ İlçe}) = N_1 (\text{İnegöl}) + N_2 (\text{Karacabey}) + N_3 (\text{Nilüfer}) + N_4 (\text{Osmangazi}) + N_5 (\text{Yıldırım})$$

Tablo 4.4. İlçelere göre Tabakalı Örneklem Dağılımı

İlçelere göre Tabakalı Örneklem Dağılımı Tablosu					
S.No	İlçe	Nüfus	Yararlanıcı	Oranı	ÖRNEKLEM
1	İNEGÖL	255.032	17.264	8,03%	44
2	KARACABEY	81.629	24.425	19,96%	62
3	NİLÜFER	415.518	27.662	5,68%	70
4	OSMANGAZİ	841.756	71.493	7,60%	181
5	YILDIRIM	649.731	56.374	11,49%	143
	TOPLAM	2.243.666	197.305	8,93%	500

4. ÖLÇME: VERİ TOPLAMA

4.1. ANKET SORULARINI OLUŞTURMA

Çalışma soruları yapabilirlik yaklaşımından hareketle şekillendirilmiştir. Gelişmemiş bir ülke (Hindistan) örneğinden hareketle Amartya Sen, yapabilirlik yaklaşımıyla kişiler açısından dezavantaj olabilecek bütün durumları göz önünde bulundurmaya çalışmıştır. Dolayısıyla yapabilirlik yaklaşımı, kişilerin olmaya ya da yapmaya değer çeşitli işlevselliklerini (bu aynı zamanda kişilerin sosyal refahını da

içermektedir) yaşamsal şeyler (beslenme, barınma, temiz suya erişim) ve daha az yaşamsal öneme sahip şeyler (zevk amaçlı seyahat edebilme, eski tarihi belgeleri okuyabilme) bakımından değerlendirmeye imkân tanımaktadır. Ayrıca yapabilirlik yaklaşımının bu derin ve esnek yapısı, yaklaşımının farklı alanlara; eğitim, çalışma yaşamı, sağlık, çevre gibi uyarlanmasını da mümkün kılmaktadır. Bu doğrultuda yapabilirlik yaklaşımını, araştırma sorularını oluştururken esas aldığımız “yapabilirlik listesi” üzerinden okuduğumuzda; yapabilirlik listesinin gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler bakımından esnek bir liste olma özelliğini taşıdığı dolayısıyla listenin Türkiye’nin kamusal sosyal yardım sistemine uyarlanarak anket sorularını oluşturulabilme ve kişilerin yapabilirliklerine ilişkin yetersizlikleri değerlendirme bakımından Türk kamusal sosyal yardım sisteminden ve Türkiye’nin özgül koşullarından hareketle bir değerlendirme yapma fırsatı sunduğu söylenebilir.

Ayrıca gerek yapabilirlik yaklaşımı gerekse yaklaşımdan hareketle oluşturulan yapabilirlik listesi reel olandan hareketle-reel dünya gözlemlenerek- geliştirilmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de kamusal sosyal yardımların kişilerin sosyal refahlarına katkısı bakımından değerlendirmesi ve eleştirisi yapılırken ideal bir sosyal yardım sistemi sorgulaması yerine, kişilerin sosyal refahı açısından gerçekte gerçekleşen kazanımlarına ve başarılarına odaklanılarak mevcutta var olan düzeni sorgulama, var olanın eksik yanlarına vurgu yaparak bu eksiklerin giderilmesi için politika önerileri sunma mümkün olabilecektir.

Diğer taraftan çalışma içinde ele alınan sosyal refah yaklaşımları incelendiğinde, bazı yaklaşımların belirli bir bölgeyi esas alarak geliştirildikleri görülmektedir. Örneğin Sosyal İlerleme, Sosyal Kalite ve Dublin Fonu yaklaşımları Avrupa Birliği bölgesi esas alınarak geliştirilmiş yaklaşımlardır. Yaklaşımlarla Avrupa Birliği’nin sosyal politikasının dününün ve bugünün değerlendirilmesi hedeflenmekte olup, yaklaşımlar bu yönüyle evrensel olma özelliğinden uzaktırlar. Ayrıca Ruut Veenhoven “Mutlu Yaşam Beklentisi Yaklaşımı” gibi evrensellik iddiası olan yaklaşımlar incelendiğinde ise bu yaklaşımların kişilerin sosyal refahını belirli göstergeler üzerinden ölçtüğü, bu göstergelerin ise yapabilirlik yaklaşımının sunduğu esnekliği sağlamadığı görülmektedir. Oysaki yapabilirlik yaklaşımı ve yapabilirlik listesinin sunduğu esneklik sayesinde-daha öncede vurgulandığı gibi- Türk kamusal sosyal yardım sisteminin

etkinliğini ölçmeyi hedefleyen araştırma soruları -belirli göstergelerle sınırlı kalınmadan -Türkiye'ye özgü göstergeler çerçevesinde oluşturulabilmiştir.

Son olarak; yapabilirlik yaklaşımı hâlihazırda İnsani Gelişme Endeksi gibi bazı yaklaşımların oluşturulmasına ya esin kaynağı olmuş ya da İnsan İhtiyaçları Yaklaşımında olduğu gibi diğer yaklaşımları bünyesinde barındıran bir yaklaşımdır. Dolayısıyla yapabilirlik yaklaşımının bu özellikleri, çalışma sorularının yapabilirlik yaklaşımı ve yapabilirlik yaklaşımından hareketle oluşturulan yapabilirlik listesi çerçevesinde oluşturulması için gerekli ve yeterli gerekçeyi sunmaktadır.

Martha Nussbaum'un yapabilirlik listesi genel bir sınıflandırmaya tabi tutulduğunda, yapabilirlik listesinin *fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik* olmak üzere 4 temel gösterge (anket bakımından ise boyut olarak isimlendirebiliriz) şeklinde sınıflandırılmasının mümkün olduğu görülmektedir. Bu çerçevede *fizyolojik üst sınıflandırmada*; yaşam, bedensel sağlık, bedensel bütünlük yapabilirliklerinin, *psikolojik sınıflandırmada*; algılama-hayal etme ve düşünme, muhakeme-pratik akıl, duygular ve oyun, *sosyolojik üst sınıflandırmada*; mensubiyet-yakın ilişki, diğer canlı vakalıklarla ve doğa ile ilişki, kişinin çevresi üzerindeki kontrolü (politik) ve ekonomik üst sınıflandırmada; kişinin çevresi üzerindeki kontrolü (maddi) yer alabilir.

Çalışma Türkiye'de yürütülen kamusal sosyal yardımların, yardım alanlar üzerindeki çok boyutlu etkilerini yapabilirlik yaklaşımı bileşenleri çerçevesinde yararlanıcıların bakış açısıyla tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda bu ana sınıflandırma çerçevesinde (*fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik*) hazırlanmış *yapabilirlik ve temel yapabilirliklere ilişkin göstergeleri*⁶ içeren sorular çerçevesinde ve anket yöntemi kullanılarak bu amaca ulaşılması hedeflenmiştir. Soruların oluşturulması ise 3 aşamalı bir yöntemle gerçekleştirilmiştir.

---

⁶ Esasında temel yapabilirliklere ilişkin her bir gösterge Sen'ci bakış açısıyla birer işlevselliktir. Burada işlevsellik yerine gösterge kavramının kullanılmasındaki amaç; çalışma içinde sosyal refah yaklaşımlarıyla ortak bir dil kullanımı sağlamaktır. Ayrıca Nussbaum'un işlevsellik kavramını kullanmamakta, bunun yerine genel olarak yapabilirlik kavramını kullanmaktadır. Bu anlamda yapabilirlik listesindeki her bir gösterge Nussbaum'un bakış açısıyla aynı zamanda bir yapabilirliktir. Sonuç olarak yapabilirlik listesi bakımından gösterge, yapabilirlik ve işlevsellik birbirinin yerini alabilen kavramlardır. Haliyle özellikle bu bölümde zaman zaman gösterge kavramı kullanılmadan yapabilirlik veya işlevsellik kavramı kullanıldığında okuyucu bunların birbiri yerine kullanıldığını anlamalıdır.

i) İlk aşamada yukarıda uygulanan yöntemle her bir üst sınıflandırmaya giren temel yapabilirliklere ilişkin sorular oluşturulmuştur. Soru kâğıdı formundan takip edilebileceği üzere temel yapabilirliklere ilişkin sorular; 21. soru (yaşam-fizyolojik), 22. soru (bedensel sağlık-fizyolojik), 27. soru (bedensel bütünlük-fizyolojik), 29. soru (algılama, hayal etme ve düşünme-psikolojik), 32. soru (muhakeme-pratik akıl-psikolojik), 35. soru (duygular-psikolojik), 36. soru (oyun-psikolojik), 37. soru (mensubiyet-yakın ilişki-sosyolojik), 41. soru (diğer canlı varlıklarla ve doğa ile ilişki-sosyolojik), 50. soru (mensubiyet-kişinin kendisine saygı duyabilmesi-sosyolojik) ve 56. sorudur (çevre üzerindeki kontrol-maddi-ekonomik).

ii). 2. aşamada kendi içinde dörtlü bir aşama kullanılarak soru üretimi gerçekleştirilmiştir.

iiia) 2. aşamada öncelikle “Türkiye’de sosyal yardım nedir?” diye bakılıp, sosyal yardımların göstergeleri çıkartılmıştır. Bu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen ve muhtaçlık kriteri esas alınarak kişilere sunulan sosyal yardımlar esas alınarak yapılmıştır⁷.

iiib) Bu aşamada ise yapabilirlik listesinde yer alan yapabilirliklerin göstergeleri (bunlar aynı zamanda işlevsellikler) çıkartılarak “yapabilirlik yaklaşımının Türkiye’de yapılan sosyal yardımlar açısından ne anlama geldiği” tespit edilmiştir⁸.

iiic). Bu aşamada Türkiye’de yapılan sosyal yardımlarla yapabilirlik listesinin çakışma analizi yapılmıştır. Mevcut sosyal yardımların, yapabilirlik göstergeleriyle (işlevsellikleriyle) %40 oranında uyumlu olduğu saptanarak (yukarıdaki tablodan da bu görülebilir), bu alt göstergelere (işlevselliklere) karşılık gelen sorular oluşturulmuştur. Sorular, sosyal yardımlarda karşılık bulan her bir göstergenin (işlevselliğin) geneli kapsayıcı (sosyal yardım alan her bireyi) nitelikte bir soru formuna dönüştürülmesi ile elde edilmiştir. Ancak iki yapabilirliğe “sağlıklı şekilde üreyebilme ve okuryazar olabilme” ilişkin genele yönelik soru oluşturulmadığından kapsam dışı bırakılmıştır.

Anket sorularının oluşturulmasındaki bu aşamada, Türkiye’de yapılan sosyal yardımların yapabilirlik listesindeki çakışma analizini ortaya koyarken, yapabilirlik listesi içerisindeki üst perde demokratik söylemleri ayırttığımız için bu analiz aynı

⁷ Kamusal sosyal yardımların göstergeleri için bkz. EK-3

⁸ Yapabilirlik listesi göstergeleri (işlevsellikler) için bkz. EK-4

zamanda nakdi ödemelerin nakdi olmayan ödemelerle karşılaştırılması anlamına da gelmektedir. Bu analiz mevcut sosyal yardım sisteminin mevcut nakdi yardım anlayışına ilişkin bir içerik analizi yapma şansı da bize sunacağını düşünmekteyiz.

Soru kağıdı formundan da takip edilebileceği üzere⁹; 23. soru (bedensel sağlık-*yeterli beslenebilme*-fizyolojik), 24, 25, 26. sorular (bedensel sağlık-*elverişli konut imkanları*-fizyolojik), 28. soru (bedensel bütünlük-*özgürce hareket edebilme*-fizyolojik)¹⁰, 30. soru (algılama-hayal etme ve düşünebilme-*hayal edebilme*-psikolojik), 31. soru (algılama-hayal etme ve düşünebilme-*seçim yapabilme*-psikolojik), 33. soru (muhakeme-pratik akıl-*karar verici olma*-psikolojik), 34. soru (muhakeme-pratik akıl-*kişinin hayatını planlayabilmesi*-psikolojik), 38. soru (mensubiyet-*empati kurabilme*-sosyolojik), 47. soru (mensubiyet-*sosyalleşebilme*-sosyolojik), 52. soru, (mensubiyet-*başkalarının kendisine saygı duyabilmesi*-sosyolojik), 54. soru (mensubiyet-*ayrımcılığa maruz kalmama*-sosyolojik), 55. soru (mensubiyet-*onurlu bir yaşam sürdürebilme*-sosyolojik) bu aşamada üretilen sorulardır.

ii) Bu ikinci aşama sorular oluşturulurken dördüncü aşamada sosyolojik ve ekonomik göstergelere ilişkin soruların yazımında bir istisnaya gidilerek, çakıştırma analizi kapsamından bağımsız ve fakat yapabilirlik listesinden hareketle ankete sorular eklenmiştir. Bu her bir boyutta yeterli sayıya ulaşma ihtiyacından kaynaklamıştır. Örneğin çalışmada bu yöntemle başvurulmadan ekonomik göstergelere ilişkin sadece iki soru üretebilmek mümkün olabilmektedir. Ayrıca anket soruları kısmında gerekçesi belirtileceği üzere, anket soruları oluşturulurken sosyolojik göstergenin “sosyal katılım ve bütünleşme” ve “öz saygı, onurlu muamele ve sosyal dışlanma” şeklinde iki alt göstergelere ayrıştırılarak soru yazılması uygun görülmüştür. Bu doğrultuda “sosyal katılım ve bütünleşme” göstergesinin ‘katılım’ ve ‘bütünleşme’ ve “öz saygı, onurlu muamele ve sosyal dışlanma” göstergesinin ‘öz saygı, onurlu muamele’ ve ‘sosyal dışlanma’ şeklindeki kapsayıcılıkları göz önünde bulundurulduğunda çakıştırma analizinden bağımsız soru yazma ihtiyacı anlaşılır bir durumdur.

Soru kâğıdı formundan da takip edilebileceği üzere; 39, 40 ve 42. sorular (mensubiyet yakın ilişki-arkadaşlık-sosyolojik), 43. soru (kişinin çevresi üzerindeki

⁹ Soru kağıdı formu için bkz. EK-5.

¹⁰ Daha sonra da belirtileceği üzere bu sorunun ön analizde çalışmadığı tespit edilerek anketten çıkartılmış ve ankete son hali verilirken bu sorunun yerine fizyolojik temel ihtiyaçlardan biri olan giyinmeye ilişkin bir soru eklenmiştir.

kontrolü-politik-sosyolojik), 44, 45, 46, 48 ve 49. sorular (mensubiyet yakın ilişki-arkadaşlık-sosyalleşebilme-sosyolojik), 51. soru (mensubiyet yakın ilişki-saygı- kişinin kendine saygı duyabilmesi- sosyolojik), 53. soru (mensubiyet yakın ilişki-saygı-ayrımcılığa maruz kalmama- sosyolojik) ve 57, 58, 59, 60 ve 61 sorular (kişinin çevresi üzerindeki kontrolü-maddi-ekonomik) bu aşamada üretilen sorulardır.

Diğer taraftan bu aşamada ayrıca Türkiye'deki sosyal yardım sisteminin klientalist anlayışının yararlanıcıların siyasi tutumlarına yansımaları ve devlete karşı bakış açısını tespit etmek amacıyla da soru üretilmiştir. Bunun için "kişinin çevresi üzerindeki kontrolü-politik yapabilirliğinin "aktif olarak politik kararlara katılım ve bu katılımda özürlüğüne sahip olabilme" göstergesi kullanılarak 63. soru yazılmıştır. Ayrıca bu aşamada kişilerin sosyal yardımları araştırma yolları merak edilmiş ve yapabilirlik listesinden bağımsız olarak 62. soru yazılmıştır. Belirtelim ki; ankete ilişkin ön analiz sonrası, anket soruları gözden geçirilerek revize edilirken 62. sorunun kişilerin sosyal yardımları araştırma yollarını ortaya koyma bakımından yetersiz olduğu düşünülerek bir soru daha¹¹ eklenmiştir. Bu aşamada üretilen son soru 64. soru sosyal refah sorusudur. Bu soru sosyal yardımın kişilerin sosyal refahına etkisini/algısını ölçmek için oluşturulmuş bir sorudur.

iii). 3. aşamada ise demografik ve genel amaçlı sorular oluşturulmuştur. Genel amaçlı soruların oluşturulmasında ise sosyal yardım alanların hayat koşulları hakkında detaylı bilgi edinilmesi amaçlanarak onların gelir elde etme yöntemleri, oturdukları evlerin yaşam koşulları gibi sorular oluşturmaya çalışılmıştır. Bu aşamada ayrıca en çok hangi yardımların verildiğini tespit amacıyla 15. soru, kişilerin en çok hangi yardıma ihtiyaç duyduğunu tespit için 16 soru¹² sosyal yardımların zaman içinde ortaya çıkan etkisini ölçebilmek için 17. soru (kaç yıldır sosyal yardım alıyorsunuz), sorusu), kişilerin ne zamana kadar kendilerine sosyal yardım verilmesini beklediklerini tespit için 18. soru, sosyal yardımların yeterliliği algısını ölçmek için 19 soru ve kişilerin sosyal yardım bağımlılığını tespit için 20. soru oluşturulmuştur¹³.

¹¹ Ön analizde kafa karışıklığına yol açmamak için ana anket için revize edilen, değiştirilen veya eklenen sorular ayrı bşr tablo şeklinde gösterilmiştir.

¹² Bu soru oluşturulurken Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından aynı olarak sunulmayan bazı yardımlarda (mutfak tüpü, ev eşyası gibi) seçeneklerde eklenmiştir. Bundaki amaç bakanlığın verdiği yardımlar dışında kişilerin ihtiyaç duydukları yardımları da tespit edebilmektir.

¹³ Anket soruları, soruların oluşturulma amacı ve yapabilirlikler kapsamında oluşturulan soruların ilgili oldukları yapabilirliklere ilişkin tablo için bkz: EK-5.

4.2. YETKİLİ KURULUŞLARLA İLETİŞİME GEÇME VE VERİLERİN TOPLANMASI

Alan araştırmasının yürütülebilmesi için öncelikle Bursa valiliği ile iletişim kurulmuştur. Valilik aracılığıyla alan araştırmasının uygulanacağı 5 ilçe (Yıldırım, Osmangazi, Nilüfer, İnegöl ve Karacabey) kaymakamları ve SYDV müdürleriyle saha çalışması için irtibata geçilmiştir. Gerekli izinler alındıktan sonra anketler araştırmacı tarafından ilçe SYDV'lerinde uygulanmıştır.

Anketler araştırmacı tarafından 04 Aralık 2017-2 Şubat 2018 tarihleri arasında mesai saatlerinde uygulanmıştır. Anket uygulamasına Yıldırım ilçesinde başlanmış, veri toplama aracının güvenilirliğinin testi için gerekli olan ön analiz çalışmasının da gerçekleştirildiği Yıldırım ilçesinde ortalama 3 hafta geçirilmiş ve buradaki çalışma 21 Aralık 2017'de tamamlanmıştır.

Anketin uygulandığı ikinci ilçe en çok örneklemin yer aldığı Osmangazi'dir. 22 Aralık 2017-17 Ocak 2018 tarihleri arasında; ortalama 3,5 hafta içinde Osmangazi SYDV'de sosyal yardım alanlara anket uygulanmıştır.

Alan araştırmasının uygulandığı üçüncü ilçe İnegöl olup, İnegöl'de ulaşılması gereken olan 44 rakamına toplamda iki gün; 18-19 Ocak 2018 tarihlerinde gidilerek ulaşılmıştır.

Anketin uygulandığı dördüncü ilçe olan Karacabey ilçesidir. 22 Ocak 2018-24 Ocak 2018 tarihleri arasında tamamlanan Karacabey İlçesi'nin ardından Nilüfer İlçe'sine geçilmiştir.

Nilüfer ilçesine 25 Ocak 2018-02 Şubat 2018 tarihleri arasında (toplam 7 iş günü) gidilmiştir. Diğer ilçelere nazaran saha çalışması için en çok süre Nilüfer'de harcanmıştır. Nilüfer Bursa'daki bütün ilçeler içinde en gelişmiş ilçedir. Bu anlamda sosyal yardıma başvuru için Nilüfer SYDV'ye gün içinde gelenlerin sayıca düşüklüğü saha çalışmasının uzamasına sebep olmuştur. Sonuç olarak alan araştırması için sahada geçirilen süre ortalama 2 ay yani 8 haftadır.

Anket sorularından 28. soru tamamen değiştirilerek ana ankette yerine başka bir soru yazılmıştır bkz. EK-6.

Anket sorularından 25. soru revize edilmiştir bkz. EK-7.

Ana ankete iki soru sıfırdan yazılmıştır bkz. EK-8.

Ana ankette bazı sorular kapsam dışı bırakılmıştır bkz. EK-9.

Anket sorularının son hali için bkz. EK-10

Yukarıda da belirtildiği gibi veri toplama aracının geçerlilik ve güvenilirlik analizi için yapılan ön çalışma ve anketlerin uygulaması peş peşe gerçekleştirilmiştir. Anket sorularının hazırlama sürecinde de belirtildiği gibi saha öncesi farklı bakış açılarıyla anket sorularının birçok kere okunması ve geribildirimlere göre yapılan düzeltmeler ön saha çalışması ile anket uygulamasının peş peşe yapılmasını mümkün kılmıştır. Nitekim ön çalışma sonrası anket sorularının yeniden revize edilerek gerekli eleme ve düzeltmelerin yapılması ve güvenilirlik testi için toplam 4 günlük süre (14 Aralık 2017-17 Aralık 2017) yeterli olmuştur.

Anket yapılacak kişiler ise SYDV'lerde rastgele örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Anketler SYDV'ler ortamında uygulandığından vakıf gişelerinden mümkün olduğunca uzak köşelere masa konularak özel bir alan oluşturularak anketler uygulanmıştır. Anketler uygulanmadan önce ankete katılan her bir katılımcı anketle ne amaçlandığı konusunda bilgilendirilmiş, anketlere samimi cevap vermelerinin anketin güvenilirliği konusundaki öneminden bahsedilmiştir. Ayrıca anket uygulanmasını kabul eden katılımcılara hiçbir şekilde isim sorulmayacağı yönündeki bilgi gerek araştırmacı tarafından gerekse vakıf çalışanları tarafından aktarılmıştır. Belirtelim ki; bu girişimler aynı zamanda anketlere verilen cevapların güvenilirliğini de artırmıştır. Her bir anket için harcanan süre ise ortalama 25-30 dakikadır.

Son olarak; tüm anketler araştırmacı tarafından katılımcılara uygulandığından, araştırmacı katılımcıların soruları anlayıp anlayamadığını takip edebilme şansına sahip olmuştur. Bu anlamda araştırmacı, herhangi bir soru anlaşılmadığı takdirde katılımcılara sorulara ilişkin gerekli açıklamaları yapmıştır. Ancak yapılan açıklamalara rağmen anket sorularının SPSS programına girilmesi sırasında hatalı olduğu düşünülen yedi anketin altısı uygulandıkları ilçeler göz önünde bulundurularak eldeki fazla anketlerde değiştirilmiştir. Diğer taraftan Nilüfer İlçesi'nde örneklem rakamı kadar (bu rakam 70) anket uygulanabildiğinden iptal edilen anketin yerine yenisi konulamayarak çalışma 499 anketle tamamlanmıştır.

5. ARAŞTIRMANIN KISITLARI

Her çalışmada olduğu üzere bu çalışmanın bulgularının geçerliğinin belirli kısıtlar ve sınırlamalar altında olduğunu belirtmek gerekir. Bu çalışma Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yürüttüğü kamusal sosyal yardımların kısıtlılığında, mevcut

sosyal yardımlardan yararlanan bireyler sınırlamasında yapılacaktır. Çalışma Bursa ilinde yürütüleceğinden, çalışma ile Türkiye'ye geneline ilişkin bir bilgi alımının söz konusu olmaması çalışmanın bir başka kısıtı olarak düşünülebilir.

Çalışmada kantitatif araştırma yöntemi kullanıldığından araştırma konusuna ilişkin yoğun bir analizden ziyade araştırmaya katılanların sosyal yardımlarla-yapabilirlikleri arasındaki ilişkinin yönünü sorgulayacak şekilde- kalitatif bir araştırma yöntemine göre- daha yüzeysel ve sadece sayısal verilere dayalı bir analiz araştırmanın bir başka kısıtıdır. Diğer taraftan bu kısıtı bir ölçüde ortadan kaldırmak adına gerek araştırma bulguları öncesinde alana ilişkin gözlemlere yer verilerek gerekse araştırma bulgularının değerlendirmesi salt sayısal verilerle sınırlandırılmadan; alan araştırması sırasında alınan notlardan hareketle daha detaylı analizlerle zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bir diğer kısıtı ise saha araştırmasının Bursa ilinde gerçekleştirilmesidir. Çalışmanın ilk tasarımında saha araştırmasının Güneydoğu Anadolu bölgesinde 4 ilde; Diyarbakır, Şanlıurfa, Adıyaman ve Mardin yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 8 Ağustos 2015'te başlatılan "Hendek Operasyonları" nedeniyle çalışmanın bu bölgede yürütülmesinin imkânsızlaştığı anlaşıldığından saha araştırmasının Bursa ilinde yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

6. ÖLÇME ARACININ GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİĞİ ANALİZİ: ÖN TEST

Bir ölçme aracının geçerliliğini test etmenin birçok yöntemi vardır. Bu amaçla yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biri içerik geçerliliğidir. İçerik geçerliliğinde, ölçme aracının istenilen ve öngörülen hususları ölçüp ölçmediği, hazırlanan soruların ölçülmek istenen şeyin anahtar yönlerini kapsayıp kapsamadığı araştırılır¹⁴. Sosyal bilimlerde ölçmeye çalışılan olgular, genel olarak belirli bir kurama dayalı olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla bir çalışmada esas alınan kuram ölçme probleminin nasıl kavramsallaştırılacağı hususunda önemli bir rol oynar¹⁵. Bu doğrultuda daha ziyade kalitatif bir teknik olan içerik geçerliliğinde; i). kuramdan hareketle ölçüm aracına

¹⁴ BAŞ Türker Baş, Anket, 6 b., Seçkin, Ankara, 2010, s. 238.

¹⁵ Robert F. Devellis, Ölçek Geliştirme: Kuram ve Uygulamalar, (Çev.Tarik Totan), 3. b., Ankara, Nobel, 2017s. 8.

dönüştürülen kavram ve kavramın açıklanmasında eksiksizlik, ii).ölçme aracındaki tutum cümlelerinin mevcut kavramı temsil etme derecesi şeklinde iki yönden ölçme aracı incelenir. İçerik geçerliliğinde başvurulan en yaygın yöntem konu hakkında uzman olan kişilerin görüşlerine başvurmaktır¹⁶. Nitekim bu çalışmada da Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı kuramından hareketle ölçme problemi olan “yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde kamusal sosyal yardımlardan beklenen fayda sağlanabiliyor mu?” bir ölçme aracılığıyla kavramsallaştırılmıştır. Ardından da bu çalışmayı başından sonuna kadar adım adım takip eden öğretim üyesi hocalarımızın görüşlerine başvurularak içerik geçerliliği gerçekleştirilmiştir.

Güvenirlilik, bir ölçme aracının güvenirliliği ile kastedilen; ölçme aracının sunduğu değerlerin ölçmeye konu olan değişkenin gerçek durumuna ilişkin bilgi vermesidir. Dolayısıyla güvenirliliğin uygulamadaki anlamı; ölçme aracından elde edilen puanın, ölçmesi istenen değişkende gerçek bir farklılık olmadığı sürece değişmemesi¹⁷ yani ölçme aracının tekrarlanan ölçümlerde benzer sonucu vermesidir¹⁸.

Bir ölçme aracının güvenirliliğinin testinde farklı yöntemler olmakla birlikte en çok başvurulan yöntemlerden biri cronbach alfa katsayısı değerine bakmaktır¹⁹. Cronbach alfa katsayısı; bir ölçme aracında yer alan ‘k’ sayıda sorunun varyanslarının toplamının genel varyansa oranlanmasıyla bulunun ağırlıklı bir standart sapma değişim ortalamasıdır²⁰.

Bir ölçme aracının cronbach alfa değerine bakmak için izlenebilecek iki yol vardır. İlki; araştırma tamamlandıktan sonra ölçme aracının güvenirlilik katsayısına bakılarak, ölçme aracının güvenirliliğini düşüren sorular çıkarılır ve kalan sorularla ölçme aracını değerlendirme işlemi tamamlanır. Cronbach alfa değerine bakmak için izlenebilecek ikinci yöntem ise; araştırmada bir ön test gerçekleştirilerek, ölçme aracında ortaya çıkan hataların ayıklanması yapılarak ve gerekli olduğu düşünülen sorular yeniden gözden geçirilerek ölçme aracı istenilen olguyu tamamıyla ölçmeye hazır hale getirilir²¹.

---

¹⁶ Baş, a.g.e., s. 238, Karakoç, dönmez, a.g.m., s. 42.

¹⁷ Devellis, a.g.e., s. 31.

¹⁸ Baş, a.g.e., s. 146.

¹⁹ Devellis, a.g.e., s. 34.

²⁰ Karakoç, Dönmez, a.g.e., s. 46.

²¹ Baş, a.g.e., s. 146.

Bu çalışmada kamusal sosyal yardımların etkinliğini ölçmek için Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımından hareketle oluşturulan yapabilirlik listesi esas alınarak araştırma soruları sıfırdan hazırlandığından (hazır bir ölçme aracı kullanılmadığından), bir ön test aracılığıyla ölçme aracının güvenilirliği test etme yöntemi benimsenmiştir. Bu doğrultuda da öntest için anketin uygulanacağı hedef kitle olan sosyal yardım alan vatandaşlar arasından rastgele seçilen ve öntest analizi için yeterli bir sayı olarak kabul edilen 50 kişiyle bir ön çalışma²² gerçekleştirilmiştir. Böylece ölçme aracında ortaya çıkan hatalar ayaklanabilmiş ve bazı sorular yeniden gözden geçirilerek ölçme aracı istenilen olguyu ölçmek için hazır hale getirilmiştir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen saha çalışması ile 50 örneklem üzerinde ön test uygulaması gerçekleştirilerek, uygulanan tutum ölçeğinin güvenilirlik analizi test edilmiştir.

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	50	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	50	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,868	44

Yapılan güven analizi neticesinde Cronbach's Alpha = ,868 (%86,8) olarak hesaplanmıştır. Söz konusu hesaplanan değer oldukça güvenilir bir güvenilirlik değeri olup ve her hangi bir soruyu değerlendirme dışı bırakma ihtiyacı olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak daha yüksek bir güven aralığı değeri ile çalışılması istenirse, ölçekte bulunan son üç soru değerlendirme dışı bırakarak bu değer Cronbach's Alpha = ,872 (%87,2)'ye çıkması mümkündür. Fakat soruların değerlendirme dışı bırakılmaması uygun görülmüştür.

²² a.g.e., s. 235.

Tablo 4.5. Anket Soruları Ön Analiz Cronbach's Alpha Tablo Değerleri

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
fizyolojik1	105,4800	411,398	,408	,865
fizyolojik2	105,4000	413,673	,408	,865
fizyolojik3	105,3400	417,576	,288	,867
fizyolojik4	104,3400	425,862	-,024	,873
fizyolojik5	105,8600	413,470	,450	,865
fizyolojik6	105,8000	415,878	,415	,866
fizyolojik7	105,3200	418,753	,153	,868
fizyolojik8	104,4800	405,112	,356	,865
psikolojik1	105,1400	400,980	,502	,862
psikolojik2	104,9000	401,194	,468	,863
psikolojik3	105,7000	414,459	,464	,865
psikolojik4	105,5000	414,582	,482	,865
psikolojik5	104,3600	401,582	,462	,863
psikolojik6	105,7200	416,777	,253	,867
psikolojik7	103,9000	395,276	,551	,861
psikolojik8	104,3200	400,263	,455	,863
sosyo1	103,0800	405,504	,476	,863
sosyo2	103,5200	422,336	,048	,871
sosyo3	105,1800	397,865	,528	,862
sosyo4	105,2200	395,644	,566	,861
sosyo5	104,0200	410,020	,235	,868
sosyo6	105,0600	401,935	,436	,863
sosyo7	102,9200	405,830	,473	,863
sosyo8	105,3400	400,270	,506	,862
sosyo9	105,6000	419,796	,152	,868
sosyo10	105,4200	409,963	,365	,865
sosyo11	105,1600	405,117	,360	,865
sosyo12	105,7200	411,634	,369	,865
sosyo13	105,7000	411,561	,371	,865
sosyo14	103,3400	411,249	,212	,869
sosyo15	104,0000	405,265	,322	,866
sosyo16	103,8800	407,985	,255	,868
sosyo17	103,8200	412,804	,148	,871
sosyo18	103,8800	415,536	,132	,871
sosyo19	104,1200	408,230	,301	,866
eko1	105,1000	402,908	,523	,862
eko2	104,4400	400,700	,494	,862
eko3	104,5000	401,969	,443	,863
eko4	105,3200	406,222	,426	,864
eko5	105,4800	403,847	,553	,862
eko6	104,9000	395,194	,545	,861
yardımtakip	104,0800	424,402	-,007	,874
siyasipartiseçme	103,8400	418,953	,072	,872
hayatkalitesi	104,5400	395,396	,537	,861

Araştırma kapsamında uygulanan tutum ölçeği oluşturulurken daha önce de belirtildiği gibi yapabilirlik listesi dört boyuta (gösterge) (fizyolojik, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik) ayrıştırılarak anket soruları hazırlanmıştır. Uygulanan tutum ölçeğinde fizyolojik boyut 8 sorudan, psikolojik boyut 8 sorudan, sosyolojik boyut 19 sorudan ve ekonomik boyut 6 sorudan oluşmaktadır.

Fizyolojik Boyut

Araştırma çerçevesinde uygulanan tutum ölçeğinde 8 sorudan oluşan fizyolojik boyut incelendiğinde,

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	50	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	50	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,656	8

İlk test sonuçları değerlendirildiğinde fizyolojik boyutun Cronbach's Alpha = ,656 (%65,6) olarak hesaplanmış olup söz onuşu oran güvenilir olarak kabul edilmekle birlikte sorularda yapılan yeni düzenlemeler ile güvenilirlik daha yüksek bir orana çıkarılmıştır.

Tablo 4.6. Anket Soruları Ön Analiz Fizyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri 1

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
fizyolojik1	13,7200	13,838	,488	,593
fizyolojik2	13,6400	13,827	,611	,576
fizyolojik3	13,5800	14,330	,536	,593
fizyolojik4	12,5800	13,596	,207	,689
fizyolojik5	14,1000	15,561	,313	,636
fizyolojik6	14,0400	15,304	,435	,619
fizyolojik7	13,5600	14,007	,332	,630
fizyolojik8	12,7200	13,389	,250	,670

Söz konusu ölçekte bazı soruların değerlendirme dışında bırakılması ile güvenilirlik oranı yükselmektedir. Bu kapsamda f4, f7 ve f8 soruları değerlendirme dışı bırakıldığında Cronbach's Alpha = ,790 (%79,0) olarak hesaplanmakta, f7 sorusunun ilave edilmesi ile Cronbach's Alpha = ,725 (%72,5) olarak hesaplanmaktadır²³.

²³ Fizyolojik boyut sorularına ilişkin revizyonlar, yeniden soru yazma gibi hususlar anket sorularını hazırlama sürecine ilişkin başlıkta detaylı olarak anlatıldığından burada bunlara yeniden değinilmeyecektir.

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,790	5

Tablo 4.7. Anket Soruları Ön Analiz Fizyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri II

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
fizyolojik1	6,3200	4,018	,682	,711
fizyolojik2	6,2400	4,309	,743	,690
fizyolojik3	6,1800	4,763	,598	,741
fizyolojik5	6,7000	5,480	,367	,809
fizyolojik6	6,6400	5,419	,478	,778

Psikolojik Boyut

Araştırma çerçevesinde uygulanan tutum ölçeğinde 8 sorudan oluşan psikolojik boyut incelendiğinde,

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,786	8

İlk test sonuçları değerlendirildiğinde psikolojik boyutun Cronbach's Alpha = ,786 (%78,6) olarak hesaplanmış olup mevcut güvenilirlik analizi oranı yüksek güvenilirliğe sahip ve kabul edilebilir bir orandır.

Tablo 4.8. Anket Soruları Ön Analiz Psikolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
psikolojik1	15,8600	21,225	,750	,714
psikolojik2	15,6200	21,465	,671	,728
psikolojik3	16,4200	27,351	,495	,771
psikolojik4	16,2200	28,828	,275	,790
psikolojik5	15,0800	23,708	,459	,769
psikolojik6	16,4400	28,129	,223	,797
psikolojik7	14,6200	22,526	,517	,760
psikolojik8	15,0400	21,876	,577	,747

Sosyolojik Boyut

Araştırma çerçevesinde uygulanan tutum ölçeğinde 19 sorudan oluşan sosyolojik boyut incelendiğinde²⁴,

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,738	19

İlk test sonuçları değerlendirildiğinde sosyolojik boyutun Cronbach's Alpha = ,738 (%73,8) olarak hesaplanmış olup söz onuşu oran güvenilir olarak kabul edilmekle birlikte yeni revizyonlarla daha yüksek bir orana ulaşışabilmiştir.

Tablo 4.9. Anket Soruları Ön Analiz Sosyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri I

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
sosyo1	47,3400	98,351	,356	,724
sosyo2	47,7800	100,991	,162	,739
sosyo3	49,4400	92,456	,515	,710
sosyo4	49,4800	91,561	,546	,707
sosyo5	48,2800	96,165	,286	,729
sosyo6	49,3200	94,998	,395	,720
sosyo7	47,1800	96,273	,467	,717
sosyo8	49,6000	93,714	,489	,713
sosyo9	49,8600	103,143	,145	,738
sosyo10	49,6800	99,324	,305	,728
sosyo11	49,4200	95,596	,354	,723
sosyo12	49,9800	101,204	,250	,732
sosyo13	49,9600	101,427	,237	,732
sosyo14	47,6000	96,122	,284	,730
sosyo15	48,2600	91,870	,452	,713
sosyo16	48,1400	94,613	,321	,726
sosyo17	48,0800	98,116	,159	,745
sosyo18	48,1400	99,225	,162	,742
sosyo19	48,3800	101,587	,123	,743

Söz konusu ölçekte bazı soruların değerlendirme dışında bırakılması ile güvenilirlik oranı yükselmektedir. Bu kapsamda s2, s5, s12, s13, s14, s15, s16, s17, s18, s19 soruları değerlendirme dışı bırakıldığında Cronbach's Alpha = ,801 (%80,1) olarak hesaplanmakta, s12, s13 sorusunun ilave edilmesi ile Cronbach's Alpha = ,789 (%78,9) olarak hesaplanmakta ve s15 sorusu analize dahil edildiğinde Cronbach's Alpha = ,799 (%79,9) olarak hesaplanmıştır.

²⁴ Sosyolojik boyut sorularına ilişkin revizyonlar, yeniden soru yazma gibi hususlar anket sorularını hazırlama sürecine ilişkin başlıkta detaylı olarak anlatıldığından burada bunlara yeniden değinilmeyecektir.

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,801	9

Tablo 4.10. Anket Soruları Ön Analiz Sosyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri II

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
sosyo1	17,5400	36,498	,428	,789
sosyo3	19,6400	33,786	,506	,780
sosyo4	19,6800	32,589	,587	,768
sosyo6	19,5200	32,785	,566	,771
sosyo7	17,3800	35,587	,513	,779
sosyo8	19,8000	33,551	,559	,772
sosyo9	20,0600	38,098	,347	,797
sosyo10	19,8800	35,128	,544	,776
sosyo11	19,6200	34,853	,393	,797

Ekonomik Boyut

Araştırma çerçevesinde uygulanan tutum ölçeğinde 6 sorudan oluşan ekonomik boyut incelendiğinde,

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,792	6

İlk test sonuçları değerlendirildiğinde ekonomik boyutun Cronbach's Alpha = ,792 (%79,2) olarak hesaplanmış olup mevcut güvenilirlik analizi oranı yüksek güvenilirliğe sahip ve kabul edilebilir bir orandır.

Tablo 4.11. Anket Soruları Ön Analiz Ekonomik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
eko1	11,2600	18,727	,491	,772
eko2	10,6000	16,694	,619	,741
eko3	10,6600	17,086	,532	,763
eko4	11,4800	18,418	,500	,770
eko5	11,6400	18,970	,527	,766
eko6	11,0600	15,976	,607	,744

7. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

7.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

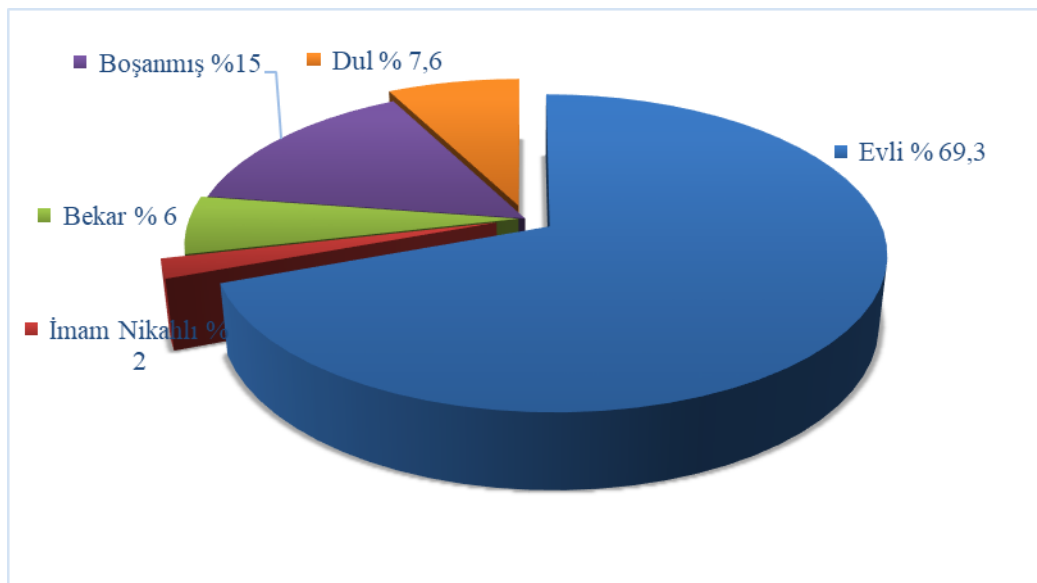
Bu Bölümde araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin çeşitli veriler paylaşılmıştır. Verilerin paylaşımında ayrıca alan çalışması sırasındaki gözlemlerden ve vakıf çalışanlarından alınan bilgilerden de yararlanılarak katılımcılara ilişkin daha detaylı bilgi sunulmaya çalışılacaktır.

Tablo 4.12. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	N	%
Kadın	350	70,01
Erkek	149	29,9
Yaş	N	%
18-24 Yaş Arası	33	6,6
25-34 Yaş Arası	129	25,9
35-44 Yaş Arası	167	33,5
45-54 Yaş Arası	87	17,4
55-64 Yaş Arası	52	10,4
65 Yaş ve Üzeri	31	6,2
Medeni Durum	N	%
Evli	346	69,3
İmam Nikâhlı	10	2
Bekâr	30	6
Boşanmış	75	15
Dul	38	7,6
Eğitim Durumu	N	%
Okur Yazar Değil	101	20,2
Okuma Yazma Biliyor	8	1,6
Okul Terk	51	10,2
İlkokul	223	44,7
Ortaokul	76	15,2
Lise	30	6
Meslek Yüksek	2	0,4
Lisans+	8	1,6
Hane Büyüklüğü	N	%
1 Kişi	50	10
2 Kişi	57	11,4
3 Kişi	73	14,6
4 Kişi	105	21
5 Kişi	105	21
6 Kişi	54	10,8
7 Üstü Kişi	55	11
Bağımlı Çocuk Sayısı	N	%
Yok	117	23,4
1 kişi	67	13,4
2 Kişi	136	27,3
3 Kişi	95	19
4 Kişi	51	10,2
5 Kişi	24	4,8
6 Üstü Kişi	9	1,8

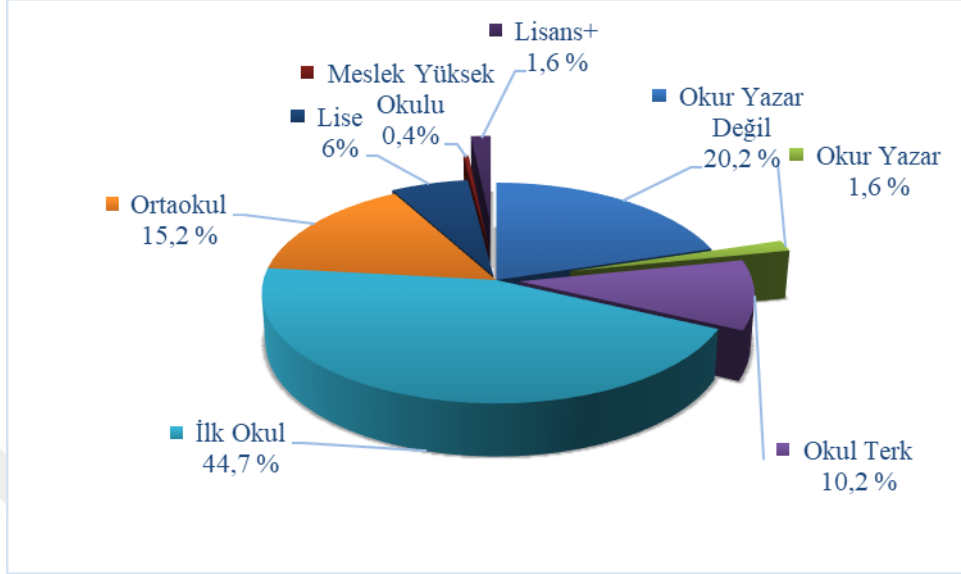
Tablodan takip edileceği üzere araştırmaya katılan katılımcıların % 70,01’ni kadın katılımcılar, % 29,9’unu ise erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Belirtelim ki; tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılan çalışmada kadın katılımcıların yoğunlukta olmasının sebebi sosyal yardımlaşma vakıflarına başvuru yapanların çoğunluğu kadınların oluşturmasıdır. Bilindiği gibi halk arasındaki kullanımı ile dul maaşı, çocuk parası gibi bazı yardımların kadınlara yönelik olması sosyal yardımlaşma vakıflarına yoğunluklu olarak kadınların gelmesinin bir sebebidir. Ayrıca “sosyal yardımlara kadınların başvurması halinde yardımların daha kolay çıkacağı yönündeki algının” sosyal yardım alanlar arasındaki yaygınlığı vakıflardaki kadın yoğunluğunun bir diğer sebebidir. Belirtelim ki; zaman zaman bu algıyı doğrulayıcı yönde uygulamalara sosyal yardımlaşma vakıfları da başvurmaktadır. Örneğin sosyal yardımları geliştirdiği bir puanlama usulüne göre dağıtan Osmangazi Sosyal Yardımlaşma Vakfı’nda kadın başvuru sahipleri erkek başvuru sahiplerine göre öncelikli kabul edilerek, daha yüksek bir puanla değerlendirilmektedir.

Tabloda katılımcılar yaş dağılımlarına göre incelendiğinde ise; katılımcıların % 33,5’nin 35-44 yaş aralığında, % 25,9’nun 25-34 yaş aralığında ve % 17,4’unun ise 45-54 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Belirtelim ki; katılımcıların yaş dağılımlarının yoğunlaştığı aralıklar incelendiğinde (toplamda % 78,6) katılımcıların çoğunluğunu çalışma çağındaki kişiler oluşturmaktadır. Diğer taraftan katılımcıların % 6,6 18-24 yaş aralığında ve % 10,4’ü 55-64 yaş aralığında yer alırken % 6,2’si ise 65 yaş ve üzeridir.

Grafik 4.1. Katılımcıların Medeni Durumları

Katılımcılar medeni durumlarına göre incelendiğinde ise katılımcıların yoğunluklu olarak evli oldukları % 69,3 görülmektedir. Katılımcıların % 15 boşanmış kişilerden oluşurken, dul % 7,6, bekâr % 6 ve imam nikâhlı olanlar ise % 2'dir.

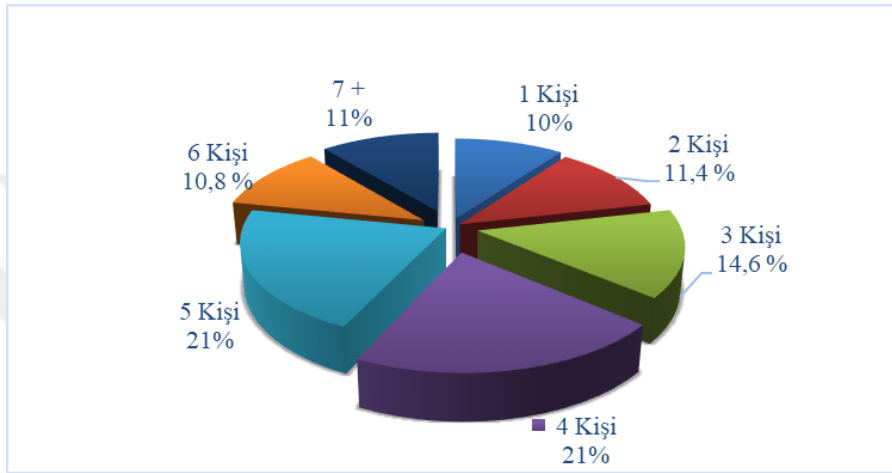

Grafik 4.2. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri

Katılımcıların eğitim düzeyleri bakımından incelendiğinde, % 20,2'ni okur-yazar değil, % 1,6'sı okuma yazma biliyor, % 10,2'si okul terk, % 44,7'si ilkokul, % 15,2'si ortaokul, % 6'sı lise, % 0,4'nü yüksek okul ve % 1,6'sı ise üniversite ve üstü eğitime sahiptir. İlkokul mezunu katılımcıların yoğun olduğu araştırmada ilkokul ve altı eğitime sahip olanlar toplamda % 76,7'dir.

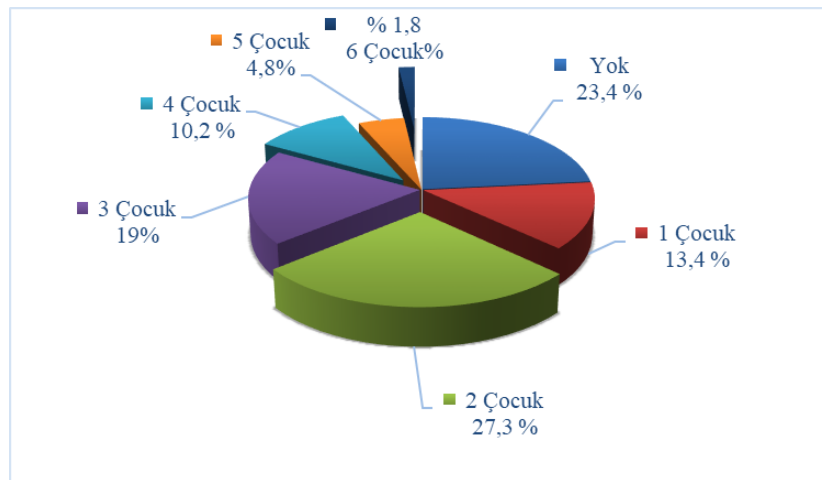
Diğer taraftan alana ilişkin gözlemlerimizden hareketle kişilerin eğitimlerine ilişkin bazı verileri de paylaşmak mümkündür. Yukarıdaki grafikten de takip edileceği üzere katılımcıların eğitim düzeyleri genel olarak birbirine yakındır. Belirtelim ki; bu durum ilçeler bakımından da geçerlidir. Ancak işlevsel eğitim açısından katılımcıları aynı kategori içinde değerlendirmek mümkün değildir. Alan araştırmasını gerçekleştirdiğimiz 5 ilçeden Osmangazi ve Nilüfer ilçesinde yaşayan kişilerin daha iyi işlevsel eğitime sahip oldukları gözlemlenmiştir. Örneğin anket soruları katılımcılara yöneltilirken Osmangazi ve Nilüfer ilçesindeki katılımcıların neredeyse tamamı her bir soruyu herhangi bir açıklamaya gerek duymadan anlayabılmışlardır. Ayrıca bu iki ilçede yaşayan kişilerin genel olarak sosyal yardımlaşma vakıflarından taleplerine ilişkin dilekçelerini kendilerinin yazabildikleri ve fakat diğer ilçelerde ise genel olarak kişilerin başkalarından yardım talep ettikleri gözlemlenmiştir. Örneğin Yıldırım ve

Karacabey Sosyal Yardımlaşma Vakıflarında sosyal yardıma başvuru yapanlar dilekçelerini danışma masasındaki kişilere ücretsiz yazdırırken, İnegöl Sosyal Yardımlaşma Vakfında ise çok cüzi miktarlardaki paralar karşılığında bu dilekçeleri yazan kişilere yazdırmaktadırlar. Belirtelim ki; işlevsel eğitimlerine ilişkin bu eğilim ilçelerin gelişmişlik düzeyiyle paralel olduğu söylenebilir. Nitekim 5 ilçe içinde en gelişmiş ilçe Nilüferdir ve bunu Osmangazi takip etmektedir. Sonuç olarak katılımcılar işlevsel eğitim açısından aynı düzeyde değildir.

Grafik 4.3. Katılımcıların Hane Büyüklükleri

Katılımcıların hane büyüklüğü incelendiğinde, katılımcıların % 10'unu tek yaşadığını belirtirken, % 11,4'ü hanede 2 kişi, % 14,4'ü hanede 3 kişi, % 21'isi hanede 4 kişi ve yine % 21'i hanede 5 kişi ve % 10,8'si ise hanede 6 kişi olduklarını belirtmişlerdir. 7 veya daha fazla sayıda kişinin hanede olduğunu belirtenler ise % 11'dir.

Grafik 4.4. Bağımlı Çocuk Sayısı

Katılımcıların bakmak zorunda oldukları bağımlı çocuk sayısı incelendiğinde, katılımcıların % 23,4'ü 18 yaş altı çocuk sahibi olmadıklarını belirtirken, % 13,4'ü 18 yaş altı 1 çocuk, % 27,3'ü 18 yaş altı 3 çocuk, % 19'u 18 yaş altı 3 çocuk, % 10,2'si 18 yaş altı 4 çocuk, %4,8'i 18 yaş altı 5 çocuk ve % 1,8'i ise 18 yaş altı 6 ve üzeri çocuk sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Belirtelim ki; alan araştırması sırasında katılımcıların beyanlarından özellikle kadın katılımcıların çocuk denebilecek yaşta evlendikleri ve birçok kadının daha 40'lı yaşlarda olmamasına rağmen 20 yaş üzeri çocuklara sahip oldukları anlaşılmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların genel olarak çok çocuklu oldukları söylenebilir.

7.2. GENEL AMAÇLI SORULAR

7.2.1. Katılımcıların Yaşam Koşullarının İncelenmesi

Bu Bölümde araştırmaya katılan katılımcıların yaşam koşullarına ilişkin çeşitli veriler paylaşılmıştır.

Tablo 4.13. Evin Geçimini Sağlayan Kişiler

Evin Geçimini Kim Sağlıyor	N	Sum	%
Anne	499	86	17
Baba	499	197	39,5
Çocuk	499	47	9,4
Aile	499	8	1,6
Yalnız Yaşayan	499	17	3,4
Kimse	499	170	34,1
Geçimi Sağlama Şekli	N	Sum	%
İnşaat	499	26	5,2
Hurda-Çöp-Kâğıt Toplama	499	41	8,2
Konfeksiyon_Tekstil	499	13	2,6
Fabrika-Sanayi	499	30	6
Eve İş Alma	499	24	4,8
Emekli Maaşı	499	26	5,2
Temizlik	499	39	7,8
Pazar-Tezgâh Açma	499	39	7,8
Tarla-Bağ-Bahçe	499	4	0,8
Serbest	499	42	8,4
Diğer	499	97	19,4

*Bir katılımcı birden fazla cevap verdiği için verilen cevapların toplamıdır. (Nihai olarak hanede birden fazla çalışan olduğundan birden fazla geçim kaynağı olabilmektedir.)

Araştırma kapsamında kimlerin ailenin geçimini sağladığı da atıştırılmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların beyanlarından hanelerin % 39,5'inde babalar, % 17'inde

anneler, % 9'ünde çocuklar ve % 1,6'sında ise aileler²⁵ geçimi sağlamakta veya katkıda bulunmaktadır. Belirtelim ki; hanelerin %34,1'inde geçimi sağlayan kimse yoktur. Ancak burada ek bir bilgi vermekte fayda vardır. Katılımcıların birçoğu kış ayının gelmesiyle hanede geçimi sağlayan ve katkıda bulunan kişi/kişilerin işsiz kaldığını/kaldıklarını belirtmiştir. Diğer taraftan yalnız yaşayıp herhangi geçimlik bir işte çalıştıklarını ifade edenlerin oranı ise % 3,4'tür.

Ayrıca araştırma kapsamında ailelerin geçimlerini sağlayanların veya katkıda bulunanların yaptıkları işler de araştırılmış ve bu işler 8 ayrı kategoride sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya girmeyenler ise diğer seçeneğine dahil edilmiştir. Buna göre ailenin geçimini sağlayan ya da katkıda bulunanların geçimi sağlama şekli ya da yaptıkları işler incelendiğinde inşaat sektöründe çalışanlar % 5,2, hurda-çöp veya kağıt toplayanlar % 8,2, konfeksiyon-tekstilde çalışanlar % 2,6, fabrika-sanayide istihdam edilenler % 6, eve iş alanlar % 4,8, emekli maaşı alanlar % 5,2, evlere temizliğe gidenler ya da çalıştıkları işyerinin temizliğini üstlenenler % 7,8, pazarda ya da muhtelif yerlerde tezgah açanlar % 7,8, tarla-bağ-bahçe çalışanlar % 0,8 ve serbest çalışanlar % 8,4'iken diğer 19,4'tür. Buradan hareketle sosyal yardım alan muhtaç kişilerin hanelerinde nitelikli işlerde çalışanların sayısı yok denilebilecek kadar azdır. Zira diğer seçeneği içinde de neredeyse nitelikli bir iş mevcut değildir. Örneğin ayakkabı boyama, hamallık, kahvehanelerde çay dağıtma, selpak satma diğer seçeneği içinde yer alan işlerden bazılarıdır.

Tablo 4.14. Evin Geçimini Sağlayan Kişi Sayısı

Evinizin Geçimini Kaç Kişi Sağlıyor	N	%
Gelir Getiren Yok	170	34,1
Tek Kişi Sağlıyor	287	57,5
2 Kişi Sağlıyor	34	6,8
3 Kişi Sağlıyor	5	1
4 Kişi Sağlıyor	3	0,6

Araştırma kapsamında daha öncede belirtildiği gibi katılımcıların % 34,1'i ailenin geçimini sağlayan kimse olmadığını belirtirken, katılımcıların % 57,5'i 1 kişinin, % 6,8'i 2 kişinin, % 1'i 3 kişinin ve % 0,6'sı ise 4 kişinin ailenin geçimini sağladığını veya katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Bu durum yine kış aylarının gelmesiyle bağlantılı

²⁵ Burada aile ile kastedilen çekidek aile dışında kalan anne-baba, kaynana, kayın, gelin damat ve vbi kişilerdir.

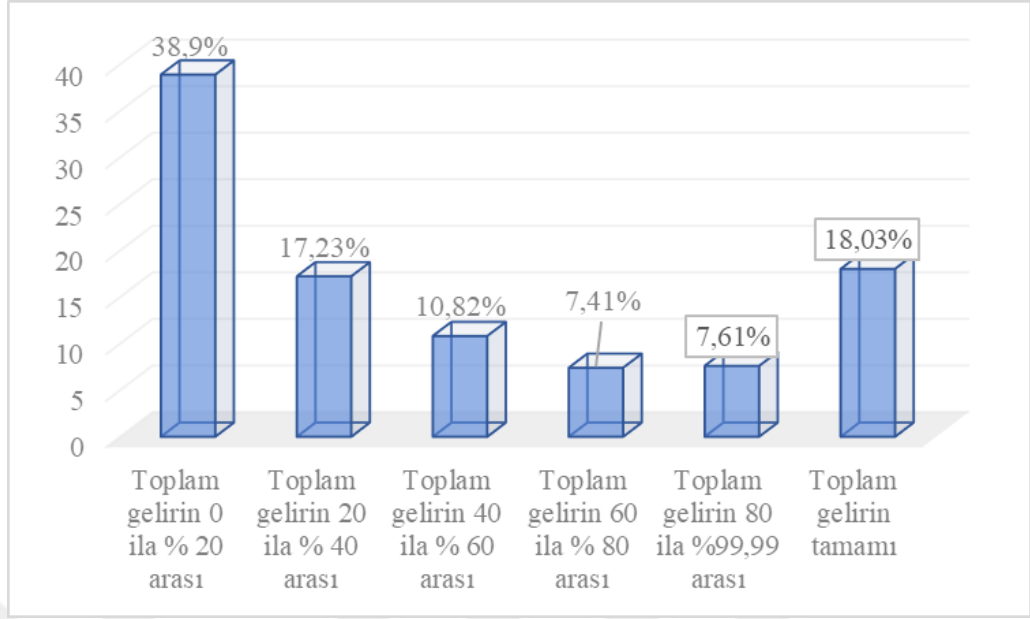
bir durum olup, kış aylarının gelmesiyle hanelerde kişilerin işsiz kalması ve çocukların okula dönemlerinde ailenin geçimine katkıda bulunamamaları sebebiyle hanelerin geçimini sağlayan ve geçimine katkıda bulunanların sayısı yaz aylarına göre daha düşüktür.

Hanelere giren maksimum gelir 3227 TL, minimum gelir 52 TL ve ortalama gelir ise 1.054 TL'dir. Ortalama gelirin 394 TL'sini sosyal yardımlar oluştururken, 44 TL'sini aile, eş dost yardımı ve 14 TL'sini ise diğer kurumlardan alınan yardımlar oluşturmaktadır. Diğer taraftan burada alana ilişkin biri gözleme yer vermekte yarar vardır. Vakıflarada bazı muhtaç vatandaşların kayıt dışı gelirlerini saklama eğilimine girdikleri gözlemlenmiştir. Zira zaman zaman ankete katılan katılımcılara "kira geliriniz kadar gelir telaffuz ediyorsunuz" denildiğinde omuz silkerek cevap vermeyi reddetmişlerdir. Bu olgu yardım bağlanmadan önce sosyal yardıma başvuru yapanların evlerinde inceleme yapan sosyal hizmet uzmanlarıyla paylaşıldığında, sosyal hizmet uzmanları kendilerinin de benzer konuda çok fazla sorun yaşadıklarını, kayıt altına alınmayan geliri bazı vatandaşların saklama eğilimi içine girdiklerini dile getirmişlerdir. Bu ek bilgiyle katılımcıların sosyal yardımlar itibariyle gelir dağılımları incelendiğinde:

Tablo 4.15. Toplam Aylık Gelirin Sosyal Yardımlardan Karşılanan Kısmı

Toplam Aylık Gelirin Ne Kadarı Sosyal Yardımlarla Sağlanıyor	N	%
Toplam Gelirin 0 ila %20 arası	194	38,8
Toplam Gelirin 20 ila %40 arası	86	17,3
Toplam Gelirin 40 ila %60 arası	54	10,82
Toplam Gelirin 60 ila %80 arası	37	7,41
Toplam Gelirin 80 ila %99,99 arası	38	7,61
Toplam Gelirin Tamamı	90	18,03

Katılımcıların % 38,8'inin toplam hane gelirinin %20'sine kadarlık kısmını sosyal yardımlar oluştururken, % 17,23'nün %20 ila %40 arasını, % 10,82'sinin %40 ila %60 arasını, %7,41'nin %60 ila %80 arasını, % 7,61'sinin %80 ila %99,99 arasını ve % 18,03'ün ise toplam hane gelirinin tamamını sosyal yardımlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların ortalama % 43,9'nun hanesine giren gelirin % 40 ve daha fazlasını sosyal yardımlar oluşturmaktadır.

Grafik 4.5. Toplam Aylık Gelirin Sosyal Yardımlardan Karşılanan Kısmı

Tablo 4.16. Aile, Komşu, Hayırsever Kişiler veya Akrabaların Geçime Katkısı

Aile, Komşu, Hayırsever Kişiler veya Akrabalarınızdan Geçiminiz İçin Destek Olan Kimse Var mı?	N	%
Evet Var	111	22,2
Hayır Yok	388	77,8

Araştırma kapsamında aile, komşu, hayırsever kişiler veya akrabaların katılımcıların geçimlerine destekleri incelendiğinde ise katılımcıların sadece % 22,2'si bu şekilde bir destek aldığını, % 77,8'si ise almadığını ifade etmiştir. Ancak belirtelim ki; tablo genel olarak düzenli bir şekilde maddi destek alan katılımcıları ifade etmekte olup, bu anlamda birçok katılımcı ramazan ve kurban bayramlarında özellikle hayırsever kişiler tarafından kendilerine aynı ve nakdi yardım yapıldığını belirtmiştir.

Tablo 4.17. Yaşanılan Konuta İlişkin Veriler

Oturulan Konutun Durumu	N	%
Kendimizin	59	1,8
Kendimizin-Kredi Ödüyoruz	10	2
Kira	342	68,5
Ailemin	37	7,4
Ailemin-Kira Ödüyoruz	11	2,2
Akrabalarımın	5	1
Akrabalarımın Kira Ödüyoruz	2	0,4
Diğer	33	6,6
Kira Borcu	N	%
Yok	180	51,4
1 ay	46	12,9
2 ay	65	18
3 ay	28	7,9
4 ay	17	4,8
5+	18	5

Katılımcıların oturdukları evlerin aidiyetlikleri sorulduğunda katılımcılardan % 11,8'si oturdukları konutun kendilerine ait olduğunu belirtmiştir. Oturdukları konut kendilerinin olmakla birlikte kredi ödeyenler ise % 2'dir. Belirtelim ki; kredi ödeyenlerin neredeyse tamamı (2 kişi hariç) Karacabey ilçesinde yaşamaktadır ve bu kişilere konutlar TOKİ aracılığıyla tahsis edilmiş olup, bu katılımcılar kendilerine tahsis edilen konutların aylık taksitlerini de çoğunlukla ödemediklerini dile getirmişlerdir. Tabloyu incelemeye devam ettiğimizde başkalarının evinde oturup kira ödediklerini söyleyen katılımcılar % 68,5 iken, ailesinin evinde oturup kira ödediklerini beyan edenler % 2 ve akrabalarının evlerinde oturup kira ödediklerini belirtenler ise % 0,4'tür. Diğer taraftan ailesinin evinde oturup kira ödemeyenler % 7,4 iken akrabalarının evinde oturup kira ödemeyenler ise %1'dir. Dolayısıyla katılımcıların ortalama %71,1'i (355 kişi) oturdukları konut için kira ödemektedir. Katılımcıların maksimum ödedikleri kira 1000 TL, ortalama kira ise 395 TL'dir. Kira ödeyen katılımcılardan % 51,4'ü (180 kişi) herhangi birikmiş bir kira borçlarının olmadığını belirtirken, % 48,6'sı (174 katılımcı) 1 ay veya üzeri birikmiş kira borcunun olduğunu ifade etmiştir. Kira ödeyen 354 katılımcının % 18'i 2 ay, % 12,9 1 ay, % 7,9'u ise 3 ay, % 4,8'i 4 ay ve % 5'i ise 5 ay ve üzeri kira borcu olduğunu belirtmiştir.

Diğer taraftan oturdukları konutun aidiyetliği için diğer seçeneğini seçenler ise % 6,6'dır. Belirtelim ki; bu gruba girenler ya akrabalarının yanına sığındıklarını, ya

sokaklarda yatıp kalktıklarını ya da baraka, dükkân, barınma evleri ve benzeri yerlerde yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Tablo 4.18. Oturulan Konutun Fiziki Koşulları

Evim Oldukça Küçük	N	%
Evet	206	41,3
Hayır	293	58,7
Evim Oldukça Büyük Kullanabildiğim Alan Az	N	%
Evet	49	9,8
Hayır	450	90,2
Rutubet-Duvarlarda Küflenme	N	%
Evet	279	55,9
Hayır	220	44,1
Zemin ve Pencereerde Çürüme	N	%
Evet	155	31,1
Hayır	344	68,9
Kanalizasyon-Altyapı Problemi	N	%
Evet	165	33,1
Hayır	334	66,9
Banyo Yok	N	%
Evet	24	4,8
Hayır	475	95,2
Tuvalet Yok	N	%
Evet	6	1,2
Hayır	493	98,8
Banyo Dışarıda	N	%
Evet	16	3,2
Hayır	483	96,8
Tuvalet Dışarıda	N	%
Evet	40	8
Hayır	459	92
Şebeke Suyu Yok	N	%
Evet	7	1,4
Hayır	493	98,6

Katılımcıların oturdukları evlerin fiziki koşulları incelendiğinde katılımcıların % 41,3'ünün yaşadığı konutun yeterince büyük olmadığını, % 9,8'si ise ev yeterince büyük olmasına rağmen kullanabildikleri alanın sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Belirtelim ki; evde bazı odaların rutubetten dolayı kullanılamaması, evde eşya yokluğu, kış ayının gelmesiyle birlikte tek odada ısınmanın sağlanabilmesi büyük evlerdeki bütün alanların kullanılamamasının sebeplerinden bazılarıdır.

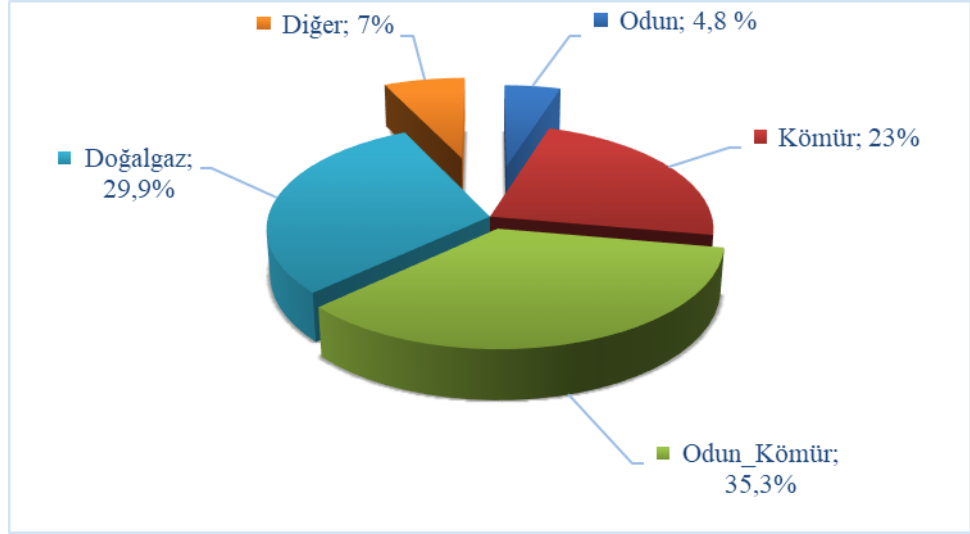
Tabloya inceleme devam ettiğimizde katılımcıların % 55,9'nun evinde rutubet ve rutubetten kaynaklı duvar ve benzeri yerlerde küflenme sorunu yaşadıkları görülmektedir. Katılımcıların sıklıkla yaşadıkları diğer iki sorun alt yapı-kanalizasyon

problemi % 33,1 ve % 33,1 ile zemin ve pencerelerde çürümedir. Ayrıca katılımcıların % 4,8'nin evinde banyo, % 1,2'sin evinde ise tuvalet yoktur. Banyosu evin dışında olanlar % 3,2, tuvaleti dışarda olanlar % 8 ve evinde şebeke suyu olmayanlar ise % 1,4'tür. Belirtelim ki; katılımcılar bunlar dışında da evlerine ilişkin sorun yaşamaktadırlar. Örneğin birçok katılımcı kış ayı gelince evlerini ısıtamadıklarını belirtmiştir. Katılımcılar evlerinin dış sıvası olmadığı için bu sorunu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Nitekim evlerde en sık yaşanan problemin rutubet ve küflenme olması da bu veriyi destekler niteliktedir. Katılımcıların yüzleştiği diğer problemlerden bazıları haşere problemi, çatılarda akma, pencere çevresinde açıklıklar, duvar ve tavanlarda dökülme, alt yapı kanalizasyon problemlerinden kaynaklı olarak evlerde farelerin çıkması ve benzeridir. Örneğin ilkökul çağlarındaki kızıyla Osmangazi Vakfına gelen ve çalışmamıza katılan bir kadın katılımcı evlerinde yaşadıkları sorunu sıralarken kızı-konuşmayı bölerek- “abla evimizdeki fareleri bir görsen ben onlardan çok korkuyorum” diyerek yaşadıkları sorunun kendisinde yarattığı etkiyi dile getirmiştir. Dolayısıyla sosyal yardım alan insanların yaşadıkları evler sağlıklı konut koşullarını sağlamaktan oldukça uzaktır. Nitekim katılımcıların ödedikleri kiraların cüziliği de (ortalama 395 TL) bunu gösterir niteliktedir. Bugün Bursa'da özellikle Yıldırım, Osmangazi ve Nilüfer gibi büyük ilçelerde sağlıklı bir konutun kirası ortalama 800-900 TL'dir. Muhtaç insanlar bu maliyetlere katlanamadıkları için sağlıklı konut koşullarına boyun eğmek zorunda kalmaktadırlar.

Tablo 4.19. Konutu Isıtma Şekli

Konutun Isıtılma Şekli	N	%
Odun	24	4,8
Kömür	115	23
Odun-Kömür	176	35,3
Doğalgaz	149	29,9
Diğer	35	7

Katılımcıların yaşadıkları evleri ısıtma şekli incelendiğinde ise evlerini yoğunlukla kömür % 23 veya odun-kömürle % 35,3 ısıttıkları görülmektedir. Evlerini doğalgazla ısıtanlar % 29,9 iken sadece odun kullanarak ısıtmaya çalışanlar % 4,8 ve ısıtma şekli olarak diğer seçeneğini belirtenler ise % 7'dir. Belirtelim ki; diğer seçeneğinde “maddi durumumuz olmadığı için soğukta oturuyoruz” diyenler yoğunluktadır.

Grafik 4.6. Konutu Isıtma Şekli

7.2.2. Katılımcıların Sosyal Yardımlarının İncelenmesi

Bu bölümde katılımcıların aldıkları sosyal yardımlar, en çok ihtiyaç duydukları sosyal yardımlar, yardım alma süreleri, ne kadar süreyle kendilerine yardım verilmesini bekledikleri, sosyal yardım yeterliliği algısı ve sosyal yardımların kesilmesi halinde alternatif geçim yollarına sahip olup olmadıklarına ilişkin çeşitli veriler paylaşılacaktır.

Tablo 4.20. Alınan Sosyal Yardımlar

Hangi Sosyal Yardımları Alıyorsunuz	N	Sum	%
Gıda	499	295	59,1
Nakit	499	352	70,5
Barınma	499	5	1
Kömür	499	223	44,7
Evek	499	25	5
Yaşlı Maaşı (2022)	499	24	4,8
Engelli Maaşı (2022)	499	96	19,2
Engelli Yakını (2022)	499	28	5,6
Engelli İhtiyaç Yardımı	499	3	0,6
Engelli Öğrencilerin Okula Taşınması	499	0	0
Şartlı Eğitim	499	182	36,5
Şartlı Sağlık	499	44	8,8
ÖYP	499	1	0,2
Asker Aylığı	499	11	2,2
ACP	499	0	0
Evde Bakım	499	41	8,2
Eğitim Materyali	499	79	15,8
Öğrenci-Taşıma-laşe	499	0	0
Özel Amaçlı Yardımlar	499	2	0,4
Ekonomik Destek	499	37	7,4
Diğer	499	63	12,6

*Bir katılımcı birden fazla yardım alabildiğinden alınan yardımların toplamıdır.

Araştırma esnasında sosyal yardımlara ilişkin farklı bir kavram haritasına (örneğin sosyal yardım yerine ‘fakir parası’ veya ‘fakir yardımı’ kullanılmakta) sahip olduklarını gözlemlediğimiz katılımcıların aldıkları sosyal yardımlar incelendiğinde ilk üç sırada yer alan yardımların; nakit % 70,5, kömür % 44,7 ve gıda % 59,1 aile yardımı olarak adlandırdığımız yardımlardan oluştuğu görülmektedir. Bu yardımların verilme şartları düzenli yardımlara nazaran daha kolaydır. Dolayısıyla düzenli yardımlar için gerekli koşulları yerine getiremeyen muhtaç vatandaşların muhtaçlıklarını gidermek için sıklıkla bu yardımlar (özellikle nakit yardım) verilmektedir. Ancak bu yardımlar düzenli yardımlarla karşılaştırıldığında gerek verilme sıklığı gerekse miktar bakımından daha cüzi yardımlardır. Örneğin gıda yardımı ramazan ve kurban bayramlarında kişilere verilmektedir²⁶. Nakit yardımlar ise genel olarak üç ayda bir 150-250 TL arasında değişen tutarlarda ödenmektedir²⁷. Diğer taraftan bu yardım örneğin kişilerin kira giderlerini, gıda ihtiyaçlarını, çocuklarının okul masraflarını veya elektrik ve su borçlarını karşılayabilmeleri gibi bir dizi amaca yönelik olarak sunulmaktadır. Ayrıca burada kömür yardımına ilişkin bir bilgiyi de paylaşmakta yarar vardır. Yukarıda da belirtildiği gibi Bursa’da en çok sosyal yardımın yapıldığı iki ilçe Yıldırım ve Osmangazi’dir. Ancak gerek Yıldırım ilçesinde gerekse Osmangazi ilçesinde bu yıl kömür dağıtımında ciddi aksaklıkların yaşandığı alan araştırması sırasında tespit edilen bulgulardan biridir. Dolayısıyla kömür yardımına ilişkin veriler normalde olması gerekenden düşüktür. Ayrıca tabloda yer alan bir diğer aile yardımlarından barınma yardımı (% 0,6) evleri oturulmayacak kadar eski vatandaşlara evin yapım ve onarımı için verilmiştir. Aile yardımları kapsamında yer alan EVEK (halk arasında dul maaşı olarak anılmakta) % 5, asker aylığı % 2,2 ve ÖYP % 0,2’dir.

Tabloda aile yardımları dışındaki yardımlar incelendiğinde en çok verilen yardımlar arasında şartlı eğitim yardımının (halk arasında çocuk parası olarak anılmakta) %36,5 olduğu görülmektedir. Bu yardım sigortalı herhangi bir çalışanın hanede olmaması ve çocukların düzenli olarak okula gönderilmesi koşuluyla kişilere sunulmaktadır. Belirtelim ki; her ne kadar oransal olarak şartlı eğitim yardımı en çok verilen yardımlar arasında yer alsada düzenli yardımlar içinde en çok kesintiye uğrayan yardımlarda da ilk sırada yer almaktadır. Bu durum hanelerde sürekli sigortalı işe giriş

²⁶ Gıda yardımları nakit yardım şeklinde muhtaç vatandaşlara sunulmaktadır.

²⁷ Belirtelim ki; kişilerin bu yardımı alabilmesi için sürekli olarak bağlı olduğu sosyal yardımlaşma vakfına giderek dilekçe ile başvuru yapması gerekmektedir.

çıkışların yaygınlığından ve çocukların her ayda iki günden fazla okula gitmemesi halinde yardımların o ay için ödenmemesinden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan eğitim amaçlı sunulan bir diğer yardım eğitim materyali yardımı ise % 15,8'dir.

Sağlık yardımı kapsamında sunulan şartlı sağlık yardımı (çocuk parası) ise %8,8'dir. Tabloyu incelemeye devam ettiğimizde, muhtaç vatandaşların sosyal yardım olarak görmediği, devletin kendilerine bağladıkları bir maaş olarak kabul ettikleri 2022 sayılı Kanun kapsamında sunulan yardımların da; yaşlı maaşı %4,8, engelli maaşı %19,2, engelli yakını % 5, 6 (üçünün toplamı % 29,6) oransal olarak hatırı sayılır bir rakama sahip olduğu görülmektedir.

Tabloda bazı yardımların ise hiç verilmediği görülmektedir. Örneğin engelli öğrencilerin ücretsiz okula taşınması tabloda 0 değere sahiptir. Belirtelim ki; bu yardım için kişilere doğrudan bir ödeme yapılmadığından katılımcılar bu yönde bir yardım aldıklarını söyleme gereği duymamışlardır. Nitekim katılımcılardan sadece biri engelli çocuğunun bu yönde bir yardım aldığını dile getirmiş diğer katılımcılar ise bu yönde bir bilgi paylaşımında bulunmamıştır. Diğer taraftan öğrencilerin taşınması ve iâşesi yardımının 0 değere sahip olması araştırma yaptığımız ilçelerin ulaşım açısından koşullarının iyi olmasının bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Ancak araştırmaya katılan birçok katılımcı çocuklarını okula göndermek için servis parası ödemek zorunda kaldıklarını, bunu ödemekte ya çok zorlandıklarını ya da ödeyemedikleri için çocuklarını okuldan almak zorunda kaldıklarını dile getirmişlerdir. Belirtelim ki; yardım alanların sıklıkla dile getirdiği bu şikâyete Nilüfer Sosyal Yardımlaşma Vakfı kayıtsız kalmamış, çocuklarını servisle okula gönderen ailelerin bu yöndeki masraflarını karşılama yönünde bir yardım uygulaması başlatmıştır. Bu doğrultuda Nilüfer Vakfında görüşme yaptığımız 69 kişiden öğrencisi olan ailelere bu yönde bir yardım alıp almadıklarını özellikle sorulmuştur. Ancak katılımcılardan sadece biri bu yardımdan geçen yıl yararlandığı ancak bu yıl bu yardımdan yararlanamadığını ifade etmiştir.

Tabloda 0 değere sahip olan bir diğer yardım muhtaç asker çocuğu yardımıdır. Belirtelim ki; çalışmada katılımcılar rastgele örneklem yöntemiyle seçilmiştir ve haliyle oransal olarak diğer yardımlara nazaran daha az verilen yardımları alan kişilere ulaşamama olasılığı normal bir durumdur. Nitekim muhtaç asker çocuğu yardımı için

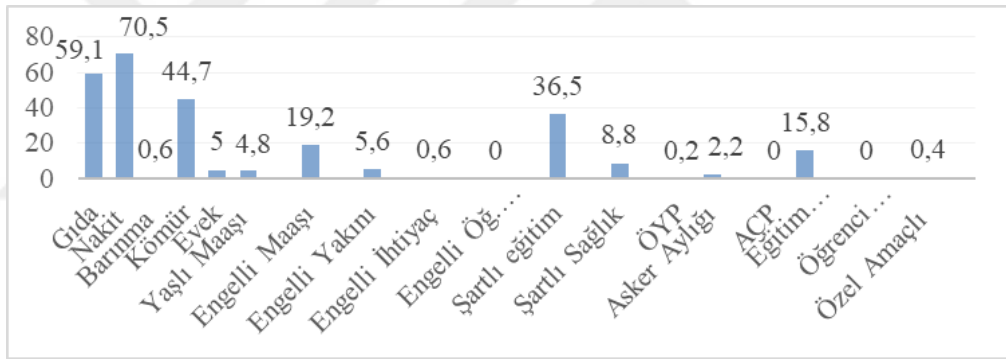
bu geçerli bir durum olup, ASPB raporları incelendiğinde Türkiye genelinde 2016 yılı itibariyle ortalama 6 bin kişinin bu yardımdan yararlandığı görülmektedir.

Tablodan hareketle özel amaçlı yardımlara ilişkin bir ayrıntıya yer vermekte de yarar vardır. Tabloda yer alan özel amaçlı yardımlar (% 0,4) yangın sonucu evleri yanan iki vatandaşa evlerinin inşası için verilmiştir. Bu doğrultuda bu yardım özel yardımlar içinde diğer muhtelif yardımlar kapsamına girmektedir. Belirtelim ki; çalışmanın üçüncü bölümünde de görüleceği üzere çalışmada özel amaçlı yardımlar ayrıntılı bir şekilde ele alınarak detaylandırılmıştır ancak bu tabloda bu yönde bir detaylandırmaya gidilmemiştir. Çünkü bu yardımlar çok özel koşulların varlığı halinde sunulan yardımlardır. Örneğin aşevleri işsizliğin ve muhtaçlığın çok yaygın olduğu illerde hizmete açılmaktadır. Bu doğrultuda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Bursa'da hizmete açtığı bir aşevi bulunmamaktadır. Ancak Osmangazi Sosyal Yardımlaşma Vakfı gerek bağışlar aracılığıyla gerekse vakıftan sağlanan kaynaklarla muhtaç vatandaşların günlük ekmek ihtiyacını karşılamak üzere bir fırının yapımını gerçekleştirerek hizmete açmıştır. Çok kısa bir süre için fırının yönetimini üstlenen vakıf sonrasında ise yönetimi Osmangazi Belediyesi'ne devretmiştir.

Tabloda ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmeyen iki yardımın bilgisi de paylaşılmıştır. Bunlardan ilki "ekonomik ve sosyal destek"tir. Belirtelim ki; bu yardım daha önce de detaylandırıldığı üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne yürütülen yardım programlarından biridir. Ancak nihai olarak bu yardım Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülmekte ve bu yardımı alan kişiler bu yardımla birlikte koşullarını sağladıkları diğer yardımlara da başvurabilmektedirler. Dolayısıyla bu yardım ayrıca ASPB tarafından sunulan yardımların rakamsal hesaplamasına da dahil edilmiştir. Diğer taraftan katılımcıların % 7,4'ünün aldığı bu yardımın Bursa ilinde verilmesinde 2 önemli unsurun/gerekçenin ön plana çıktığı alan araştırması sırasında tespit edilmiştir. Bunlardan ilki; bu yardımı alan kişilerin çoğu eşleri hapistede olduğu için çocuklarına bakabilmek için bu yardıma başvurduklarını ifade etmişlerdir. İkincisi ise boşanan kadınlar da sıklıkla bu yardıma sıklıkla başvurmaktadır. Özellikle nafaka bağlanana kadar çocukların geçimlerini sağlayabilmek için genel olarak bir yıl süreyle boşanan kadınlara bu yardım bağlanmaktadır. Ancak araştırma kapsamında görüştüğümüz birçok boşanmış kadın kendilerine ödenen nafakanın eski

eşleri tarafından ödenmediği bilgisini de paylaşmıştır. Sonuç olarak araştırmaya katılan katılımcıların ifadelerinden çıkardığımız sonuç eşi hapiste olanların çocuklarına bu yardım çok daha uzun süreli verilirken boşanmış kadınlarda bu süre genel olarak bir yılla sınırlı tutulmaktadır.

Tabloda verisi paylaşılan ve katılımcıların diğer çeşitli kurum ve kuruluşlardan aldıkları yardımlarda “diğer” olarak sınıflandırılmıştır. Katılımcıların % 12,6’sının aldığı bu yardımlar arasında en çok ön plana çıkan aylık ya da daha uzun süreli olarak belediyelerce verilen gıda çekleridir. Örneğin Nilüfer Belediyesi muhtaç kişilerin gıda harcamalarını karşılamaları için aylık 100 TL gıda çeki “Halk Kart” vermektedir. Diğer kapsamında sınıflandırdığımız diğer bazı yardımlar belediyelerce verilen günlük ekmek, özellikle yaşlılara sunulan aşevi yardımı, ikinci el kıyafet yardımı gibi yardımlardır. Örneğin Bursa’da “Giymezen Giydir” sloganıyla uygulamaya konulan ikinci el kıyafet noktalarında muhtaç kişilere belirli periyotlarla kıyafet yardımı yapılmaktadır.

Grafik 4.7. Alınan Sosyal Yardımlar

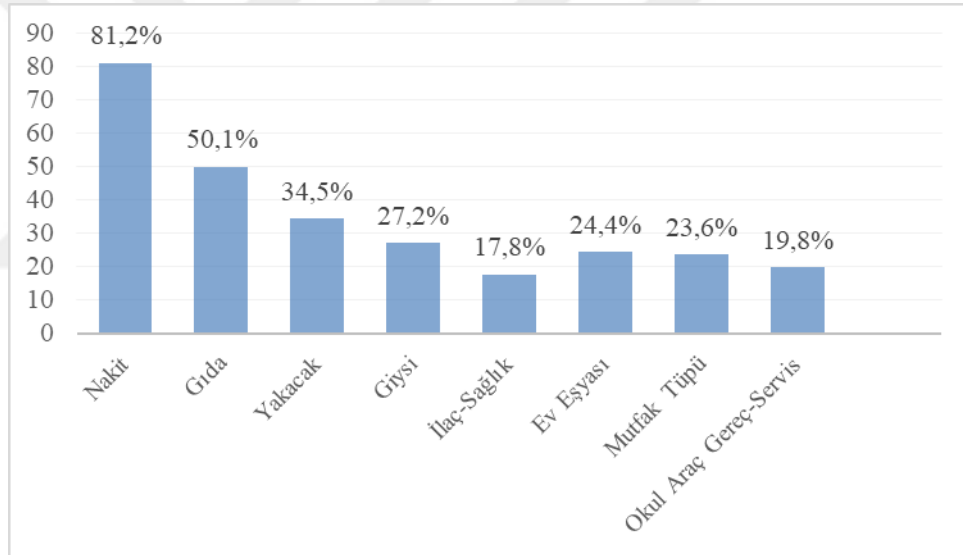
Tablo 4.21. En Çok İhtiyaç Duyulan Yardım

En Çok Hangi Yardımlara İhtiyaç Duyuyorsunuz	N	Sum	%
Nakit	499	405	81,2
Gıda	499	250	50,1
Yakacak-Kömür	499	172	34,5
Giysi-Elbise	499	138	27,2
İlaç-Sağlık	499	89	17,8
Çocuk İçin Okul Araç Gereci-Servis Parası	499	99	19,8
Ev Eşyası	499	122	24,4
Mutfak Tüpü	499	118	23,6

Katılımcıların en çok ihtiyaç duyduğu yardımlar incelendiğinde ilk sırayı % 81,2 ile nakit yardımın aldığı görülmektedir. Belirtelim ki; birçok katılımcı “param olması

halinde diğerlerini zaten alabilirim” yönünde beyanda bulunmuştur. Katılımcıların sıklıkla ihtiyaç duyduğu bir diğer yardım % 50,1 ile gıda yardımını kömür-yakacak % 34,5 takip etmektedir. Katılımcıların ihtiyaç duydukları diğer yardımların dağılımı incelendiğinde giysi elbise % 27,2, ev eşyası % 24,4, mutfak tüpü % 23,6, çocuklar için okul araç gereci ve servis parası % 19,8 ve ilaç-sağlık yardımı % 17,8’dir. Burada ilaç-sağlık yardımına ilişkin bir bilgi paylaşmakta yarar vardır. Birçok katılımcı eczanede ödedikleri hastane ücreti ve ilaç katılım payından dolayı hastaneye gidemediklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca belirtelim ki; daha öncede vurgulandığı gibi birçok katılımcı sahip oldukları hakları tam olarak bilmemektedir. Örneğin özellikle ağır engelli kişilerin bakımı için gerekli olan birçok araç gereç devlet tarafından karşılanmaktadır. Ancak bunun bilgisine sahip olmayan birçok katılımcı bunun için gerekli ödemeyi cebinden karşıladıklarını dişe getirmişlerdir.

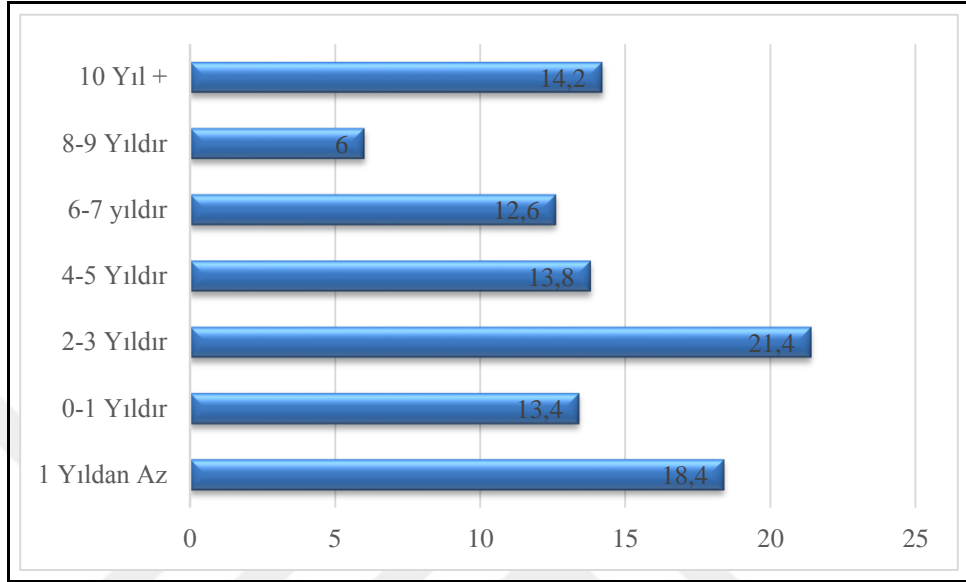

Grafik 4.8. En Çok İhtiyaç Duyulan Yardımlar

Tablo 4.22. Sosyal Yardım Alma Süresi

Kaç Yıldır Yardım Alıyorsunuz?	N	%
1 Yıldan Az	92	18,4
0-1 Yıldır	67	13,4
2-3 Yıldır	107	21,4
4-5 Yıldır	69	13,8
6-7 Yıldır	63	12,6
8-9 Yıldır	30	6
10 Yıl +	71	14,2

Katılımcıların kaç yıldır yardım aldıkları incelendiğinde, araştırmaya katılan katılımcıların % 14,2'si 10 yıl ve daha fazla süredir yardım aldığını belirtirken, % 6'sı 8-9 yıl, % 12,6'sı 6-7 yıl, % 13,8'i 4-5 yıl, % 21,4'ü 2-3 yıl, % 13,4'ü 0-1 yıl ve % 18,4'ü ise 1 yıldan daha az süre yardım aldığını ifade etmiştir.

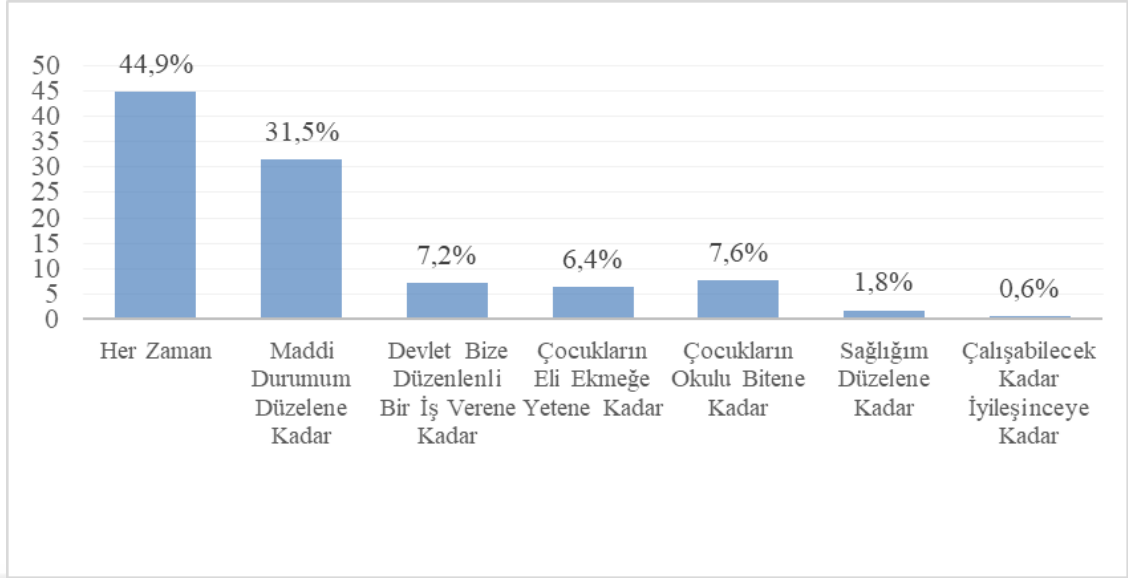

Grafik 4.9. Sosyal Yardım Alma Süresi

Tablo 4.23. Beklen Yardım Süresi

Sizce Devlet Size Ne Zamana Kadar Yardım Vermeli?	N	%
Her Zaman	224	44,9
Maddi Durumumuz Düzelene Kadar	157	31,5
Devlet Bize Düzenli Bir İş Verene Kadar	36	7,2
Çocukların Eli Ekmeğe Yetene Kadar	32	6,4
Çocukların Okulu Bitene Kadar	38	7,6
Sağlığım Düzelene Kadar	9	1,8
Çalışabilecek Kadar İyileşinceye Kadar	3	0,6

Katılımcıların ne kadar süreyle devletin kendilerine yardım yapılmasını bekledikleri sorulduğunda; katılımcıların % 44,9'u sosyal yardımların sürekli yapılması gerektiğini belirtirken, % 31,5'i maddi durumum düzelene kadar, % 7,6'sı çocukların okulu bitinceye kadar, % 7,2'si devlet bize düzenli bir işverene kadar, % 6,4'ü çocukların eli ekmeğe yetene kadar, % 1,8'i sağlığım düzelene kadar ve % 0,6'sı ise çalışabilecek kadar iyileşinceye kadar sosyal yardım yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

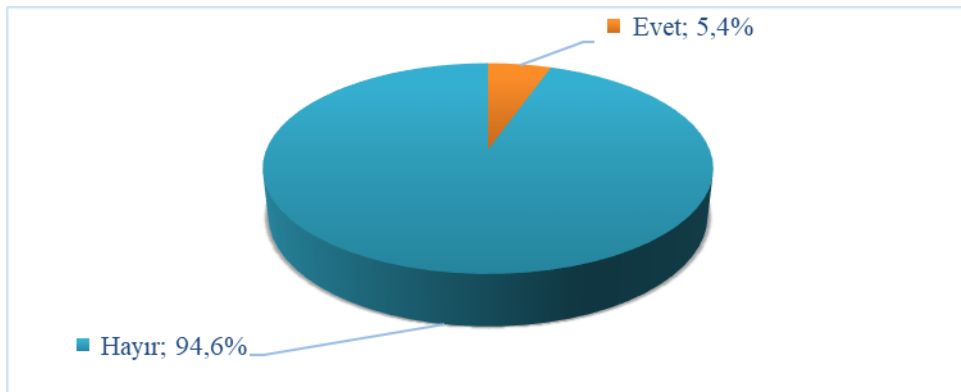

Grafik 4.10. Beklen Yardım Süresi

Tablo 4.24. Sosyal Yardım Yeterliliği Algısı

Size Verilen Sosyal Yardım/Yardımları Yeterli Buluyor Musunuz?	N	%
Evet	27	5,4
Hayır	472	94,6

Kamusal sosyal yardımları genel olarak yeterli bulup bulmadıkları sorusuna katılımcıların % 94,6'sı peşinen yeterli bulmadıklarını ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bunun genel gerekçesi olarak maddi yardımların yetersizliği ve ödeme sürelerinin uzunluğu olduğu düşünülebilir. Nitekim katılımcıların çoğu sosyal yardımların üç aydan üç aya verilmesinin yanlış bulduklarını ifade ederek, sosyal yardım almak için üç ay beklemenin kendilerini maddi yönden çıkmaza sürüklediğini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar verilen sosyal yardımların sembolik tutarlarda olduğunu, bu tutarlarla geçinmenin imkânsız olduğunu da ifade etmişlerdir.

Grafik 4.11. Sosyal Yardım Yeterliliği Algısı

Tablo 4.25. Sosyal Yardımların Kesilmesi Halinde Geçimi Sağlamada Alternatif Yollar

Size Sağlanan Sosyal Yardımlar Kesilirse Geçiminizi Nasıl Sağlarsınız?	N	Sum	%
Ailemden Yardım İsterim	499	33	6,6
Akrabalarımın Yardım İsterim	499	23	4,6
Kayıtdışı Bile Çalışmaya Razi Olurum	499	36	7,2
Çocuk Bakarım	499	20	4
Tarla-Bağ-Bahçede Çalışırım	499	17	3,4
Pazarda Tezgâh Açarım	499	11	2,2
Köyüme Geri Dönerim	499	0	0
Evlenirim	499	1	0,2
Devletten Yine Yardım İsterim	499	489	98

*Her katılımcı birden fazla cevap verdiği için verilen cevapların toplamıdır.

Katılımcıların sosyal yardımların kesilmesi halinde alternatif geçim yolları incelendiğinde ise neredeyse katılımcıların tamamına yakınının (% 98) yeniden devlete başvuru yapacağını dile getirdiği görülmektedir. Bunu (% 7,2’lik oranla) kayıt dışı çalışma ve (% 6,6’lık oranla) aileden yardım isteme takip etmektedir. Belirtelim ki; bu soruda hanenin geçimine katkıda bulunmayan ve “çalışırım” seçeneklerinden herhangi birini seçmeyen katılımcılara bunun nedeni sorulmuştur. Birçok katılımcı (özellikle kadınlar) eğitimsiz oldukları için çalışmaya cesaret edemediklerini dile getirmiştir. Ayrıca birçok kadın katılımcı küçük çocuklarını kimseye bırakamadıkları için veya kocaları müsaade etmediği için çalışma hayatına hiçbir şekilde dâhil olamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu yönde beyanda bulunan kadınlara “neden evde çocuk bakmayı düşünmedikleri” sorulduğunda ise “başkasının çocuğunun sorumluluğunu almanın kendilerinde baskı yaratacağını ve kendi çocuklarıyla birlikte onlara bakmanın zor olacağını düşündüklerini” belirtmişlerdir.

7.3. KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARIN ETKİNLİĞİ ANALİZİ

7.3.1. Sosyal Yardım Algı Ölçeğinin Güvenirlilik Analizi: Ana Anket

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen saha çalışması sonucu uygulanan tutum ölçeğinin güvenirlilik analizi test edilmiştir.

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	499	99,0
	Excluded ^a	0	0,
	Total	499	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,936	,944	34

Araştırma kapsamında kullanılan ölçeğin tamamının güvenilirlik analizi incelendiğinde cronbach's alpha değeri 0,937 (%93,7) gibi yüksek ve kabul edilebilir bir değer olarak hesaplanmış bu nedenle araştırma kapsamında uygulanan ölçekten herhangi bir soru çıkartılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Söz konusu ölçeğin uygulanması ile elde edilen veriler güvenilir ve analiz edilebilir olduğundan analizleri yapılmıştır.

Tablo 4.26. Sosyal Yardım Algı Ölçeği Cronbach's Alpha Tablo Değerleri

Item-Total Statistics					
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
fizyolojik1	65,7591	369,189	,696	,908	,933
fizyolojik2	65,7227	367,994	,708	,916	,933
fizyolojik3	65,6174	367,774	,642	,746	,934
fizyolojik4	65,1943	369,865	,493	,335	,935
fizyolojik5	65,9008	377,534	,602	,587	,935
fizyolojik6	65,9291	378,472	,626	,629	,935
fizyolojik7	65,5344	368,639	,594	,484	,934
fizyolojik8	65,5709	375,584	,525	,397	,935
psikolojik1	65,7976	371,087	,612	,531	,934
psikolojik2	65,1761	360,348	,638	,525	,934
psikolojik3	66,0709	377,620	,591	,617	,935
psikolojik4	66,0385	377,084	,636	,650	,934
psikolojik5	64,7045	363,848	,551	,555	,935
psikolojik6	66,0445	379,974	,444	,509	,936
psikolojik7	64,5547	365,286	,522	,538	,935
psikolojik8	65,0223	361,210	,609	,563	,934
sosyo1	64,0709	369,218	,431	,766	,937
sosyo2	65,9939	375,690	,503	,650	,935
sosyo3	66,1194	378,612	,527	,674	,935
sosyo4	65,8178	374,024	,431	,269	,936
sosyo5	64,0729	371,273	,374	,755	,937
sosyo6	66,1842	381,704	,428	,664	,936
sosyo7	66,2470	382,913	,486	,679	,936
sosyo8	66,1721	381,327	,534	,652	,935
sosyo9	65,5142	370,360	,468	,302	,936
sosyo10	66,0648	375,339	,543	,476	,935
sosyo11	66,1235	379,029	,538	,522	,935
sosyo12	66,0324	377,804	,480	,411	,935
eko1	65,3239	369,230	,515	,425	,935
eko2	65,0061	362,972	,603	,602	,934
eko3	64,9393	362,524	,612	,594	,934
eko4	65,9271	373,922	,669	,610	,934
eko5	65,8704	372,304	,620	,627	,934
eko6	65,7874	368,740	,636	,609	,934

BOYUTLARIN GÜVEN ANALİZİ

Fizyolojik Boyut

Araştırma çerçevesinde uygulanan sosyal yardım algı tutum ölçeğinde 8 sorudan oluşan fizyolojik boyut incelendiğinde;

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	499	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	499	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,901	,912	8

Hesaplanan, güven analizi değeri Cronbach's Alpha = 0,901 gibi yüksek bir güven aralığı değeri hesaplanmıştır. Bu nedenle herhangi bir soru boyut içerisinde değerlendirme dışı bırakılmamıştır.

Tablo 4.27. Fizyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri

Item-Total Statistics					
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
fizyolojik1	13,4048	26,081	,828	,900	,875
fizyolojik2	13,3687	25,711	,842	,911	,874
fizyolojik3	13,2645	25,207	,800	,736	,877
fizyolojik4	12,8457	26,368	,542	,305	,908
fizyolojik5	13,5451	28,843	,702	,566	,889
fizyolojik6	13,5731	29,157	,731	,605	,889
fizyolojik7	13,1824	26,467	,631	,440	,895
fizyolojik8	13,2184	28,163	,602	,391	,895

Psikolojik Boyut

Araştırma çerçevesinde uygulanan sosyal yardım algı tutum ölçeğinde 8 sorudan oluşan psikolojik boyut incelendiğinde;

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	499	99,0
	Excluded ^a	0	0,
	Total	499	100,0
a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.			

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,832	,843	8

Hesaplanan, güven analizi değeri Cronbach's Alpha = 0,832 gibi yüksek bir güven aralığı değeri hesaplanmıştır. Bu nedenle herhangi bir soru boyut içerisinde değerlendirme dışı bırakılmamıştır.

Tablo 4.28. Psikolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri

Item-Total Statistics					
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
psikolojik1	15,3988	29,376	,590	,468	,810
psikolojik2	14,7773	25,541	,672	,476	,796
psikolojik3	15,6721	31,844	,502	,560	,823
psikolojik4	15,6397	31,476	,578	,617	,817
psikolojik5	14,3057	25,852	,623	,522	,805
psikolojik6	15,6457	32,497	,356	,378	,835
psikolojik7	14,1559	26,217	,592	,483	,810
psikolojik8	14,6235	25,387	,669	,495	,797

Sosyolojik Boyut

Araştırma çerçevesinde uygulanan tutum ölçeğinde 12 sorudan oluşan sosyolojik boyut incelendiğinde:

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	499	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	499	100,0
a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.			

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,834	,873	12

Hesaplanan, güven analizi değeri Cronbach's Alpha = 0,834 gibi yüksek bir güven aralığı değeri hesaplanmıştır. Bu nedenle herhangi bir soru boyut içerisinde değerlendirme dışı bırakılmamıştır.

Tablo 4.29. Sosyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri

Item-Total Statistics					
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
sosyo1	18,7695	40,455	,461	,760	,830
sosyo2	20,6733	43,096	,576	,600	,816
sosyo3	20,7976	43,873	,652	,660	,813
sosyo4	20,4990	43,134	,429	,226	,828
sosyo5	18,7715	40,908	,410	,754	,837
sosyo6	20,8617	44,766	,572	,616	,819
sosyo7	20,9238	45,396	,646	,663	,818
sosyo8	20,8497	44,967	,671	,640	,816
sosyo9	20,1984	42,296	,432	,222	,829
sosyo10	20,7435	43,814	,547	,427	,818
sosyo11	20,8016	44,493	,618	,511	,816
sosyo12	20,7114	44,567	,492	,378	,822

Ekonomik Boyut

Araştırma çerçevesinde uygulanan tutum ölçeğinde 6 sorudan oluşan ekonomik boyut incelendiğinde:

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	499	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	499	100,0
a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.			

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,849	,859	6

Hesaplanan, güven analizi değeri Cronbach's Alpha = 0,849 gibi yüksek bir güven aralığı değeri hesaplanmıştır. Bu nedenle herhangi bir soru boyut içerisinde değerlendirme dışı bırakılmamıştır.

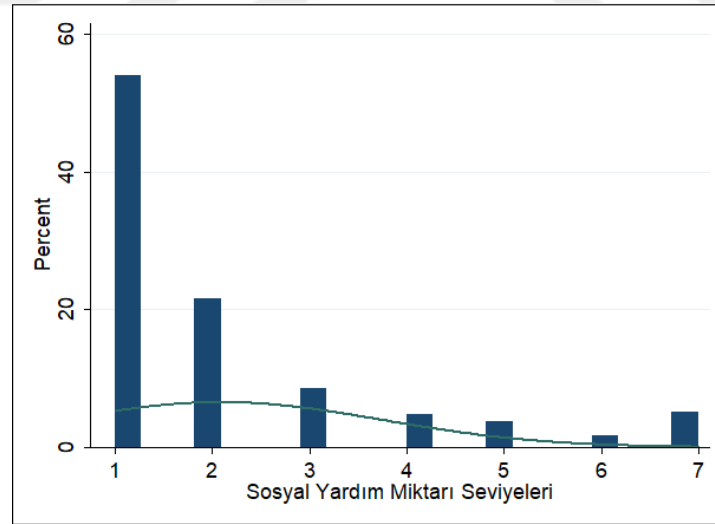
Tablo 4.30. Sosyolojik Boyut Cronbach's Alpha Tablo Değerleri

Item-Total Statistics					
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
eko1	10,2305	17,740	,601	,371	,831
eko2	9,9158	16,463	,673	,562	,818
eko3	9,8497	16,501	,667	,554	,819
eko4	10,8277	20,476	,604	,480	,834
eko5	10,7715	19,361	,653	,602	,824
eko6	10,6894	18,391	,679	,588	,816

7.3.2. Kamusal Sosyal Yardımların Bireysel ve Toplumsal Refaha Etkisi

Tablo 4.31. Kamusal Sosyal Yardımların Frekans Dağılımları

Sosyal Yardım Seviyeleri	Frekans	Yüzde	Kümülatif
0-250	270	54.11	54.11
251-500	108	21.64	75.75
501-750	43	8.62	84.37
751-1000	24	4.81	89.18
1001-1250	19	3.81	92.99
1251-1500	9	1.8	94.79
1500 üstü	26	5.21	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.12. Kamusal Sosyal Yardımların Dağılım Grafiği

Bursa'da gerçekleştirilen saha çalışmasında 499 anket incelemesinde yararlanıcıların aldıkları sosyal yardımların '35-2050' TL arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Ancak yukarıdaki tablo 4.31 ve grafik 4.12'den de görüldüğü gibi yapılan yardımların yaklaşık olarak % 90 kadarı '35-1000' TL arasında değişmektedir.

Dolayısıyla kamusal sosyal yardımların yapabilirlikler bakımından etkinliği ölçümünde bütüncül ortalama ‘yaklaşık 394 TL’ yerine % 90’ı içeren yardım ortalamasını ‘yaklaşık 271 TL’yi dikkate almak daha doğru olacaktır.

Tablo 4.31 ve grafik 4.12’den yardım alanların bir ayda ellerine geçen (haneye giren) sosyal yardım miktarları detaylı incelendiğinde ise yaklaşık % 54’ünün 0-250 TL arası, yaklaşık % 22’sinin 251-500 TL arası yardım aldıkları görülmektedir. Dolayısıyla yardım alanların yaklaşık % 90’nı bir ayda 0-1000 TL arasında sosyal yardım almaktadır. Bir ayda 1000 TL ve üzeri yardım alanlar ise yaklaşık % 10’dur.

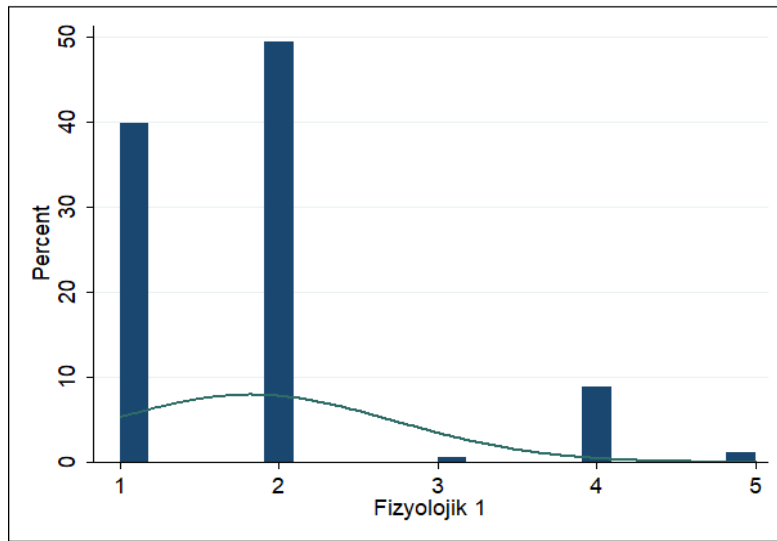
7.3.2.1. Fizyolojik Boyutun Etkinliği Analizi

Fizyolojik 1 Aldığım sosyal yardımlar uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilmem de etkilidir.

Fizyolojik1 Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler:

Tablo 4.32. Fizyolojik1 Frekans Dağılımları

Fizyolojik 1	Frekans	Yüzde	Kümülatif.
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	199	39.88	39.88
Katılmıyorum (2)	247	49.5	89.38
Kararsızım (3)	3	0.6	89.98
Katılıyorum (4)	44	8.82	98.8
Kesinlikle Katılıyorum (5)	6	1.2	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.13. Fizyolojik1 Dağılım Grafiği

Tablo 4.33. F1 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
F1	499	1.820	0.914	0.835	0.502

Tablo 4.32 ve grafik 4.13'ten 499 katılımcının fizyolojik1'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 40 kesinlikle katılmıyorum, % 49,5 katılmıyorum ile yaklaşık % 90 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *kişilerin uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ortalama 1.82, 0.91 standart sapma ve 0.50 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.34. Sosyal Yardım Miktarı- Fizyolojik1 Arasında Bağntı: Korelasyon

Correlations			
		sosyal yardım miktarı TL	fizyolojik1
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,256 ^{***}
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
fizyolojik1	Pearson Correlation	,256 ^{***}	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

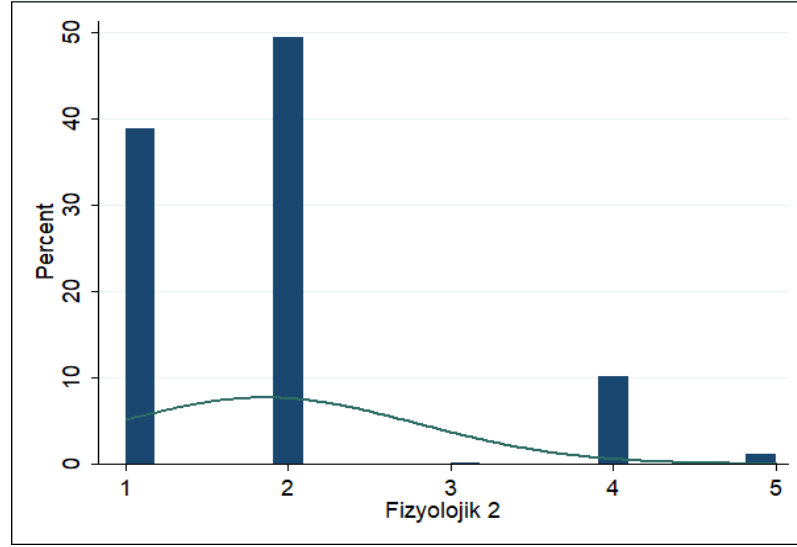
Tablo 4.34'ten sosyal yardım miktarı ile fizyolojik1 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça fizyolojik1'in arttığı ($r=0,256$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,250$ ilişki çok zayıf) görülmektedir.

Fizyolojik 2 Aldığım sosyal yardımlar sağlığımı korumamda etkilidir.

Fizyolojik 2: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.35. Fizyolojik 2 Frekans Dağılımları

Fizyolojik 2	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	194	38.88	38.88
Katılmıyorum(2)	247	49.5	88.38
Kararsızım(3)	1	0.2	88.58
Katılıyorum(4)	51	10.22	98.8
Kesinlikle Katılıyorum(5)	6	1.2	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.14. Fizyolojik2 Dağılım Grafiği

Tablo 4.36. Fizyolojik2 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
F2	499	1.854	0.942	0.888	0.508

Tablo 4.35 ve grafik 4.14'ten 499 katılımcının fizyolojik2'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 39 kesinlikle katılmıyorum, % 49,5 katılmıyorum ile yaklaşık % 89 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların sağlıklarını korumalarında* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.85 ortalama, 0.94 standart sapma ve 0.50 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.37. Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik2 Arasında Bağlantı: Korelasyon

Correlations

		sosyal yardım miktarı TL	fizyolojik2
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,311***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
fizyolojik2	Pearson Correlation	,311***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

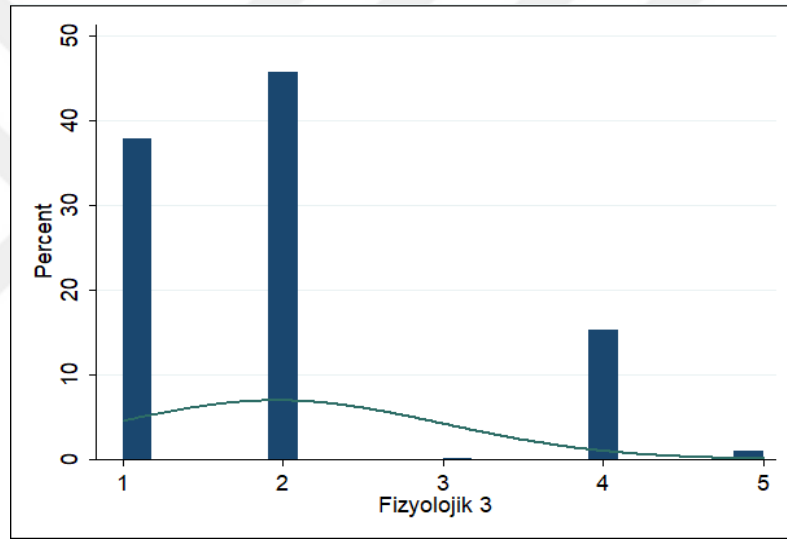
Tablo 4.37'den sosyal yardım miktarı ile fizyolojik2'i arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça fizyolojik2'nin arttığı ($r=0,311$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin zayıf olduğu ($r= 0,26-0,49$ ilişki zayıf) görülmektedir.

Fizyolojik3 Aldığınız sosyal yardımla yeterince beslenebiliyorum (Haftada en az 2 kez taze et, balık ve tavuk tüketebiliyorum)

Fizyolojik3: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.38. Fizyolojik3 Frekans Dağılımları

Fizyolojik 3	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	189	37.88	37.88
Katılmıyorum(2)	228	45.69	83.57
Kararsızım(3)	1	0.2	83.77
Katılıyorum(4)	76	15.23	99
Kesinlikle Katılıyorum(5)	5	1	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.15. Fizyolojik3 Dağılım Grafiği

Tablo 4.39. Fizyolojik3 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
F3	499	1.958	1.039	1.081	0.531

Tablo 4.38 ve grafik 4.15'ten 499 katılımcının fizyolojik3'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 38 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 46 katılmıyorum ile yaklaşık % 84 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların yeterince beslenebilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.95 ortalama, 1.03 standart sapma ve 0.53 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.40. Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik3 Arasında Bağntı: Korelasyon

		Correlations	
		sosyal yardım miktar TL	fizyolojik3
sosyal yardım miktar TL	Pearson Correlation	1	,298***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
fizyolojik3	Pearson Correlation	,298***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

***. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

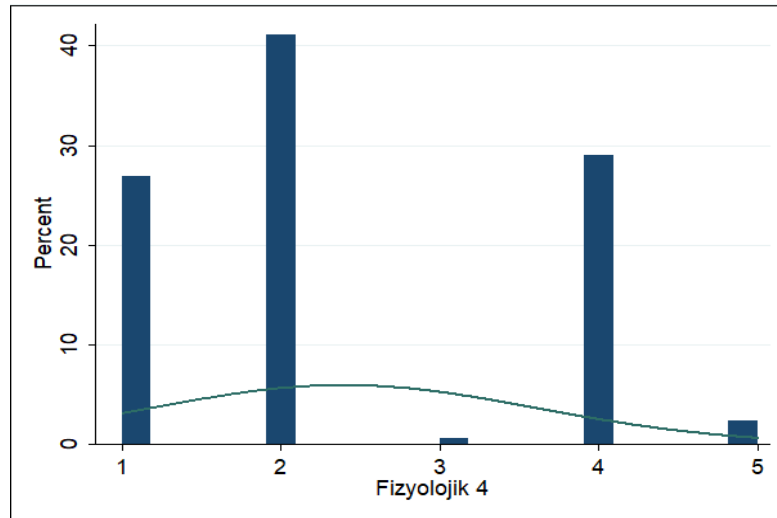
Tablo 4.40'dan sosyal yardım miktarı ile fizyolojik3 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça fizyolojik3'ün arttığı ($r=0,298$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin zayıf olduğu ($r= 0,26-0,49$ ilişki zayıf) görülmektedir.

Fizyolojik4 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde evimizi yeterince ısıtabiliyorum.

Fizyolojik4: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.41. Fizyolojik4 Frekans Dağılımları

Fizyolojik 4	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	134	26.85	26.85
Katılmıyorum(2)	205	41.08	67.94
Kararsızım(3)	3	0.6	68.54
Katılıyorum(4)	145	29.06	97.6
Kesinlikle Katılıyorum(5)	12	2.4	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.16. Fizyolojik4 Dağılım Grafiği

Tablo 4.42. Fizyolojik4 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
F4	499	2.391	1.226	1.504	0.513

Tablo 4.41 ve grafik 4.16'dan 499 katılımcının fizyolojik4'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 27 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 41 katılmıyorum ile yaklaşık % 68 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların evlerini yeterince ısıtabilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 2.39 ortalama, 1.22 standart sapma ve 0.51 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.43. Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik4 Arasında Bağntı: Korelasyon**Correlations**

		sosyal yardım miktar TL	fizyolojik4
sosyal yardım miktar TL	Pearson Correlation	1	,095**
	Sig. (2-tailed)		,034
	N	499	499
fizyolojik4	Pearson Correlation	,095**	1
	Sig. (2-tailed)	,034	
	N	499	499

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

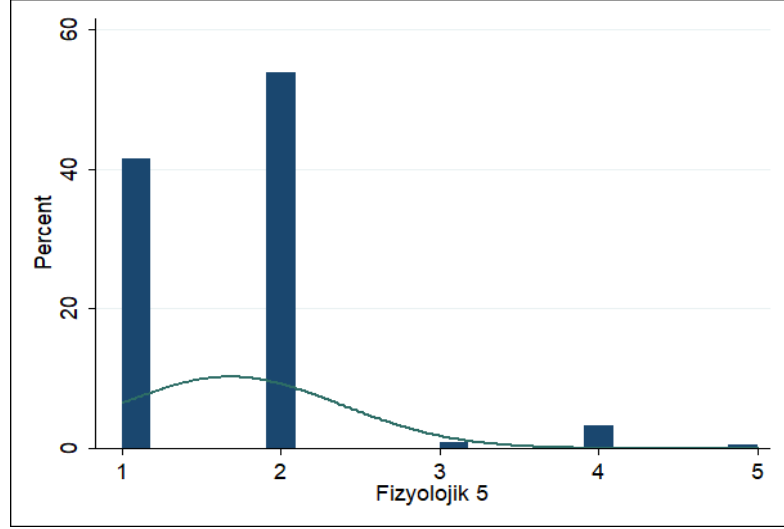
Tablo 4.43'ten sosyal yardım miktarı ile fizyolojik4 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça fizyolojik4'ün arttığı ($r=0,095$), bulunan bu ilişkinin 0,05 düzeyinde ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r=0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Fizyolojik5 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde evimin bakım ve onarımını yapabiliyorum (çatı aktarma, duvarları sıvama, tuvalet banyo tamiri ve vb.)

Fizyolojik5: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.44. Fizyolojik5 Frekans Dağılımları

Fizyolojik 5	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	207	41.48	41.48
Katılmıyorum(2)	269	53.91	95.39
Kararsızım(3)	4	0.8	96.19
Katılıyorum(4)	16	3.21	99.4
Kesinlikle Katılıyorum(5)	3	0.6	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.17. Fizyolojik5 Dağılım Grafiği

Tablo 4.45. Fizyolojik5 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
F5	499	1.675	0.708	0.501	0.422

Tablo 4.44 ve grafik 4.17’den 499 katılımcının fizyolojik5’e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 41 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 54 katılmıyorum ile yaklaşık % 95 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL’lik sosyal yardımın katılımcıların *evlerinin bakım ve onarımını yapabilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.67 ortalama, 0.70 standart sapma ve 0.42 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.46. Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik5 Arasında Bağntı: Korelasyon

Correlations			
		sosyal yardım miktarı TL	fizyolojik5
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,275***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
fizyolojik5	Pearson Correlation	,275***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 4.46’den sosyal yardım miktarı ile fizyolojik5 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça fizyolojik5’in arttığı ($r=0,275$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin zayıf olduğu ($r= 0,26-0,49$ zayıf ilişki) görülmektedir.

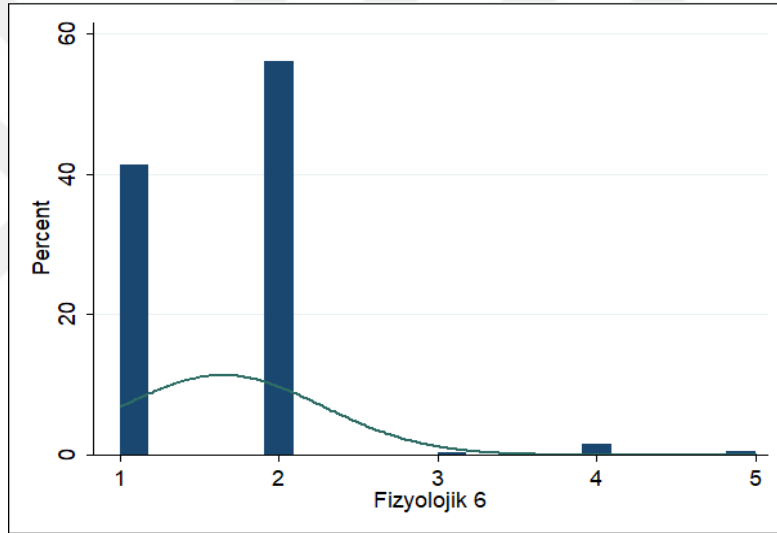

Fizyolojik6 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde evimde eskiyen eşyaları yenisiyle değiştirebiliyorum.

Fizyolojik6: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.47. Fizyolojik6 Frekans Dağılımları

Fizyolojik 6	Frekans	Toplam	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	206	41.28	41.28
Katılmıyorum(2)	280	56.11	97.39
Kararsızım(3)	2	0.4	97.8
Katılıyorum(4)	8	1.6	99.4
Kesinlikle Katılıyorum(5)	3	0.6	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.18. Fizyolojik6 Dağılım Grafiği

Tablo 4.48. Fizyolojik6 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
F6	499	1.641	0.638	0.407	0.389

Tablo 4.47 ve grafik 4.18'den 499 katılımcının fizyolojik6 boyutuna ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 41 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 56 katılmıyorum ile yaklaşık % 97 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların evlerinde eskiyen eşyalarını yenisiyle değiştirmede* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.64 ortalama, 0.63 standart sapma ve 0.38 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.49. Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik6 Arasında Bağntı: Korelasyon

		Correlations	
		sosyal yardım miktarı TL	fizyolojik6
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,244***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
fizyolojik6	Pearson Correlation	,244***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

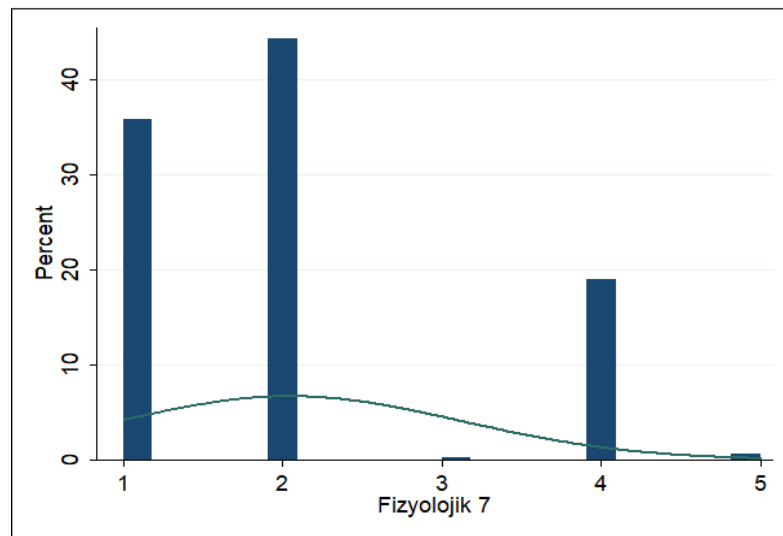
Tablo 4.49'dan sosyal yardım miktarı ile fizyolojik6 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça fizyolojik6'nın arttığı ($r=0,244$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Fizyolojik7 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ihtiyaç duyduğumda kendime ve aileme yeni kıyafetler satın alabiliyorum.

Fizyolojik7: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.50. Fizyolojik7 Frekans Dağılımları

Fizyolojik 7	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum	179	35.87	35.87
Katılmıyorum	221	44.29	80.16
Kararsızım	1	0.2	80.36
Katılıyorum	95	19.04	99.4
Kesinlikle Katılıyorum	3	0.6	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.19. Fizyolojik7 Dağılım Grafiği

Tablo 4.51. Fizyolojik7 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
F7	499	2.042	1.085	1.177	0.531

Tablo 4.50 ve grafik 4.19'dan 499 katılımcının fizyolojik7 boyutuna ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 36 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 44 katılmıyorum ile yaklaşık % 80 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların ihtiyaç duyduklarında kendilerine ve ailelerine yeni kıyafetler satın alabilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 2.04 ortalama, 1.08 standart sapma ve 0.53 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.52. Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik7 Arasında Bağlantı: Korelasyon

Correlations			
		sosyal yardım miktarı TL	fizyolojik7
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,179***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
fizyolojik7	Pearson Correlation	,179***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

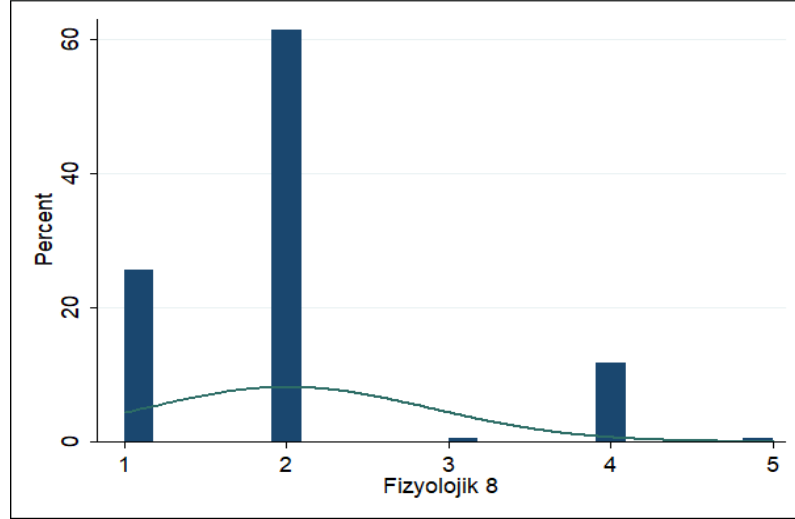
Tablo 4.52'den sosyal yardım miktarı ile fizyolojik7 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça fizyolojik7'nin arttığı ($r=0,179$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Fizyolojik8 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde sağlıklı bir evde yaşayabiliyorum (Rutubetsiz, yeterince kullanım alanı olan, camı çerçevesi sağlam ve vb.)

Fizyolojik8: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.53. Fizyolojik8 Frekans Dağılımları

Fizyolojik 8	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	128	25.65	25.65
Katılmıyorum(2)	306	61.32	86.97
Kararsızım(3)	3	0.6	87.58
Katılıyorum(4)	59	11.82	99.4
Kesinlikle Katılıyorum(5)	3	0.6	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.20. Fizyolojik8 Dağılım Grafiği

Tablo 4.54. Fizyolojik8 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
F8	499	2.004	0.889	0.791	0.444

Tablo 4.53 ve grafik 4.20'den 499 katılımcının fizyolojik8 boyutuna ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 26 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 61 katılmıyorum ile yaklaşık % 87 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların sağlıklı bir evde yaşayabilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 2.00 ortalama, 0.88 standart sapma ve 0.44 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.55. Sosyal Yardım Miktarı-Fizyolojik8 Arasında Bağntı: Korelasyon

Correlations

		sosyal yardım miktarı TL	fizyolojik8
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,260 ^{***}
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
fizyolojik8	Pearson Correlation	,260 ^{***}	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 4.55'ten sosyal yardım miktarı ile fizyolojik8 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça fizyolojik8'in arttığı ($r=0,260$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin zayıf olduğu ($r= 0,26-0,49$ zayıf ilişki) görülmektedir.

Tablo 4.56. Fizyolojik Boyut Betimsel İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
F1	1.820	0.914	0.835	0.502
F2	1.854	0.942	0.888	0.508
F3	1.958	1.039	1.081	0.531
F4	2.391	1.226	1.504	0.513
F5	1.675	0.708	0.501	0.422
F6	1.641	0.638	0.407	0.389
F7	2.042	1.085	1.177	0.531
F8	2.004	0.889	0.791	0.444
Genel Ortalama	1,9231	0.930	0.898	0.48

Fizyolojik boyuta ilişkin tablo 4.56 incelendiğinde ortalama 1.923, 0.930 standart sapma ve 0.48 değişim katsayısı ile ortalama 271 TL’lik sosyal yardımla katılımcıların fizyolojik yapabilirliklerini gerçekleştirmedikleri görülmektedir. Bu anlamda kamusal sosyal yardımlar katılımcıların fizyolojik bireysel refahlarına katkı sağlamamaktadır. Dolayısıyla kamusal sosyal yardımların fizyolojik toplumsal refahı da artırıcı bir etkisi yoktur.

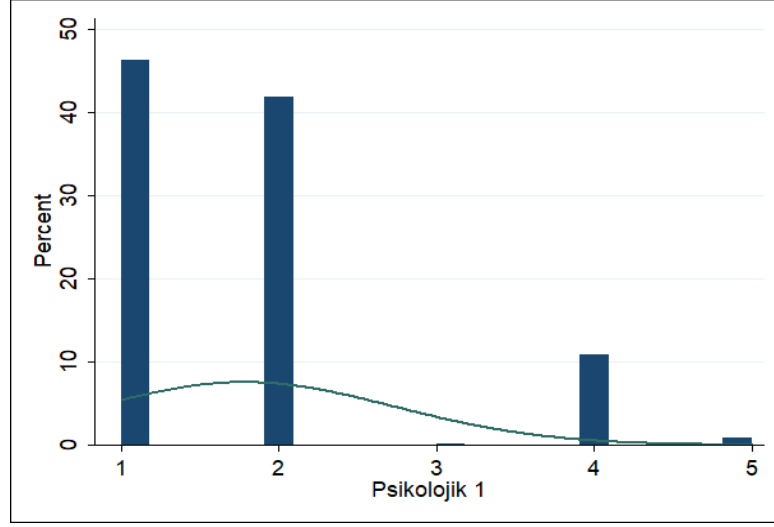
7.3.2.2. Psikolojik Boyutun Etkinliği Analizi

Psikolojik1 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde hayata ilişkin düşüncelerim, fikirlerim ve hayallerim güçleniyor.

Psikolojik1: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.57. Psikolojik1 Frekans Dağılımları

Psikolojik 1	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	231	46.29	46.29
Katılmıyorum(2)	209	41.88	88.18
Kararsızım(3)	1	0.2	88.38
Katılıyorum(4)	54	10.82	99.2
Kesinlikle Katılıyorum(5)	4	0.8	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.21. Psikolojik1 Dağılım Grafiği

Tablo 4.58. Psikolojik1 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
P1	499	1.780	0.961	0.923	0.540

Tablo 4.57 ve grafik 4.21'den 499 katılımcının Psikolojik1'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 46 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 42 katılmıyorum ile yaklaşık % 88 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların hayata ilişkin düşüncelerinin, fikirlerinin ve hayallerinin güçlenmesinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.78 ortalama, 0.96 standart sapma ve 0.54 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.59. Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik1 Arasında Bağntı: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	psikolojik1
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,225***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
psikolojik1	Pearson Correlation	,225***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

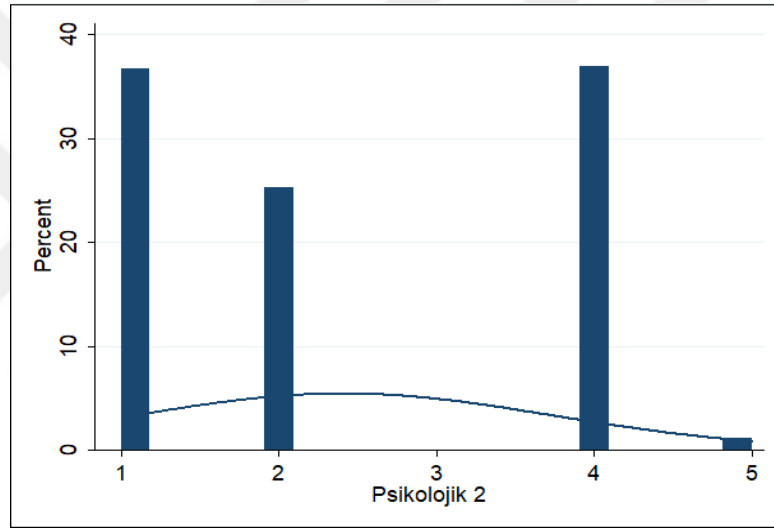
Tablo 4.59'dan sosyal yardım miktarı ile psikolojik1 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça Psikolojik1'in arttığı ($r=0,225$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Psikolojik2 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde hayata daha pozitif bakabiliyorum.

Psikolojik2: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.60. Psikolojik2 Frekans Dağılımları

Psikolojik 2	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	183	36.67	36.67
Katılmıyorum(2)	126	25.25	61.92
Katılıyorum(4)	184	36.87	98.8
Kesinlikle Katılıyorum(5)	6	1.2	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.22. Psikolojik2 Dağılım Grafiği

Tablo 4.61. Psikolojik2 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
P2	499	2.407	1.337	1.788	0.556

Tablo 4.60 ve grafik 4.22'den 499 katılımcının psikolojik2'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 37 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 25 katılmıyorum ile yaklaşık % 62 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların hayata daha pozitif bakabilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 2.40 ortalama, 1.33 standart sapma ve 0.55 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.62. Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik2 Arasında Bağntı: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	psikolojik2
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,155***
	Sig. (2-tailed)		,001
	N	499	499
psikolojik2	Pearson Correlation	,155***	1
	Sig. (2-tailed)	,001	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

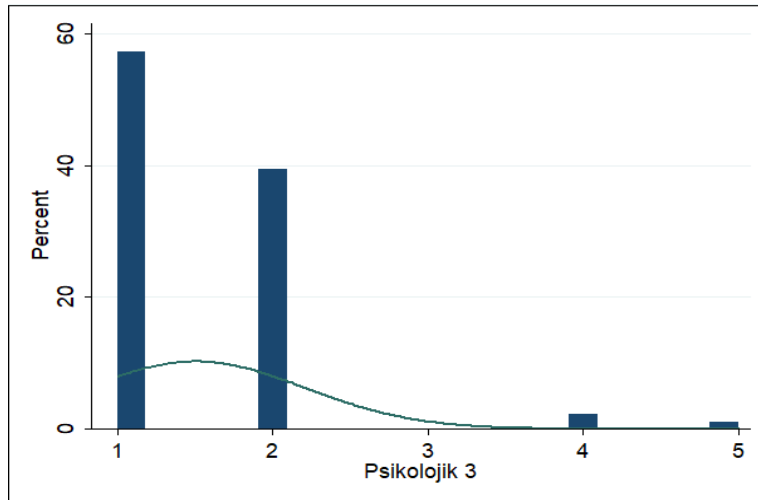
Tablo 4.62'den sosyal yardım miktarı ile psikolojik2 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça psikolojik2'nin arttığı ($r=0,155$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Psikolojik3 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde istediğim hayatı seçebildiğimi düşünüyorum.

Psikolojik3: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.63. Psikolojik3 Frekans Dağılımları

Psikolojik 3	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	286	57.31	57.31
Katılmıyorum(2)	197	39.48	96.79
Katılıyorum(4)	11	2.2	99
Kesinlikle Katılıyorum(5)	5	1	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.23. Psikolojik3 Dağılım Grafiği

Tablo 4.64. Psikolojik3 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
P3	499	1.501	0.710	0.504	0.473

Tablo 4.63 ve grafik 4.23'ten 499 katılımcının psikolojik3'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 57 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 40 katılmıyorum ile yaklaşık % 97 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların istedikleri hayatı seçebilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.50 ortalama, 0.71 standart sapma ve 0.47 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.65. Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik3 Arasında Bağlantı: Korelasyon**Correlations**

		sosyal yardım miktarı TL	psikolojik3
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,176***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
psikolojik3	Pearson Correlation	,176***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

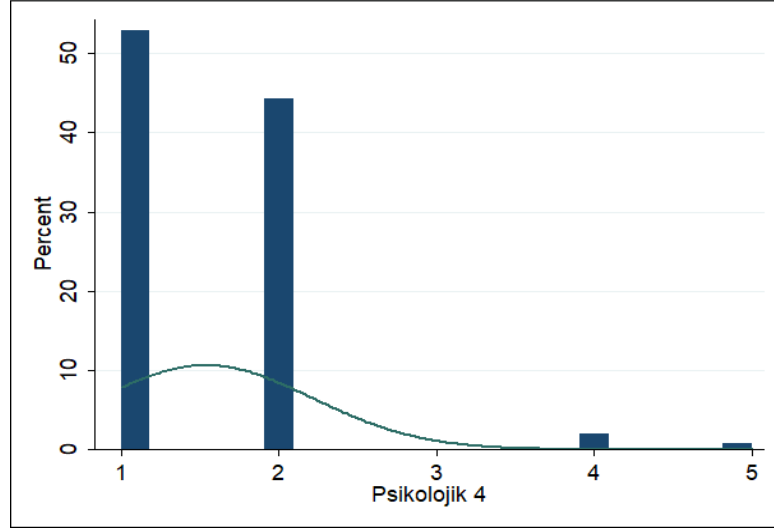
Tablo 4.65'ten sosyal yardım miktarı ile psikolojik3 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça psikolojik3'ün arttığı ($r=0,176$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Psikolojik4 Aldığım sosyal yardımlarla hayatımı nasıl yaşayacağıma özgürce karar verebildiğimi düşünüyorum.

Psikolojik4: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.66. Psikolojik4 Frekans Dağılımları

Psikolojik 4	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	264	52.91	52.91
Katılmıyorum(2)	221	44.29	97.19
Katılıyorum(4)	10	2	99.2
Kesinlikle Katılıyorum(5)	4	0.8	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.24. Psikolojik4 Dağılım Grafiği

Tablo 4.67. Psikolojik4 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
P4	499	1.535	0.683	0.466	0.445

Tablo 4.66 ve grafik 4.24'ten 499 katılımcının psikolojik4'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 53 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 44 katılmıyorum ile yaklaşık % 97 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların hayatlarını nasıl yaşayacaklarına özgürce karar verebilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.53 ortalama, 0.68 standart sapma ve 0.44 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.68. Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik4 Arasında Bağını: Korelasyon

Correlations

		sosyal yardım miktarı TL	psikolojik4
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,165 ^{***}
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
psikolojik4	Pearson Correlation	,165 ^{***}	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

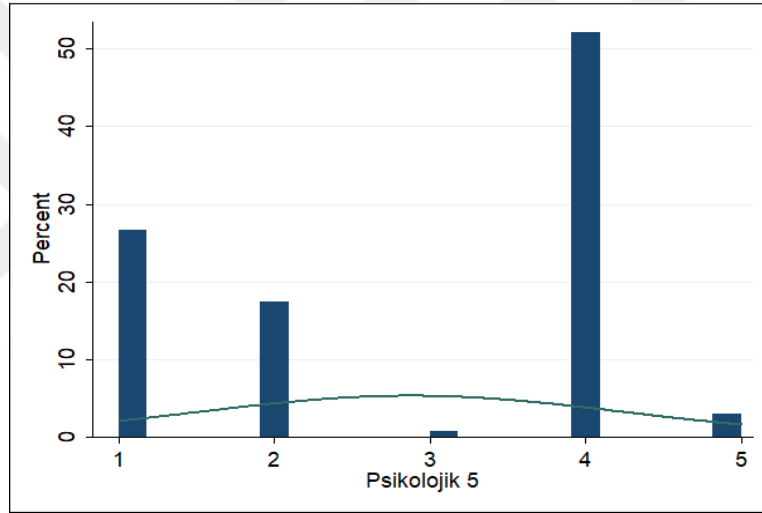
Tablo 4.68'den sosyal yardım miktarı ile psikolojik4 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça psikolojik4'ün arttığı ($r=0,165$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Psikolojik5 Sosyal yardım aldığımdan beri hayatımla ilgili bazı kararlar almam kolaylaştı

Psikolojik5: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.69. Psikolojik5 Frekans Dağılımları

Psikolojik 5	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	133	26.65	26.65
Katılmıyorum(2)	87	17.43	44.09
Kararsızım(3)	4	0.8	44.89
Katılıyorum(4)	260	52.1	96.99
Kesinlikle Katılıyorum(5)	15	3.01	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.25. Psikolojik5 Dağılım Grafiği

Tablo 4.70. Psikolojik5 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
P5	499	2.874	1.367	1.870	0.476

Tablo 4.69 ve grafik 4.25'ten 499 katılımcının psikolojik5'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 52 katılıyorum, yaklaşık % 3 kesinlikle katılıyorum ile yaklaşık % 55 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların hayatlarıyla ilgili bazı kararları almalarını kolaylaştırmada* etkili olduğu görülmektedir. Bu sonuç 2.87 ortalama, 1.36 standart sapma ve 0.47 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.71. Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik5 Arasında Bağntı: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	psikolojik5
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,195***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
psikolojik5	Pearson Correlation	,195***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

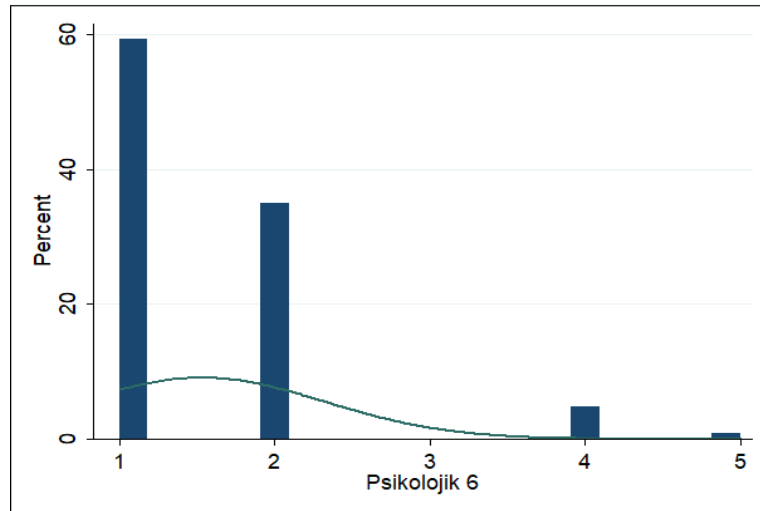
Tablo 4.71'den sosyal yardım miktarı ile psikolojik5 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça psikolojik5'in arttığı ($r=0,195$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Psikolojik 6 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde geleceğe ilişkin planlar yapabiliyorum.

Psikolojik6: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.72. Psikolojik6 Frekans Dağılımları

Psikolojik 6	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	296	59.32	59.32
Katılmıyorum(2)	175	35.07	94.39
Katılıyorum(4)	24	4.81	99.2
Kesinlikle Katılıyorum(5)	4	0.8	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.26. Psikolojik6 Dağılım Grafiği

Tablo 4.73. Psikolojik6 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
P6	499	1.527	0.797	0.635	0.522

Tablo 4.72 ve grafik 4.26'dan 499 katılımcının psikolojik6'ya ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 59 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 35 katılmıyorum ile yaklaşık % 94 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların geleceğe ilişkin planlar yapabilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.52 ortalama, 0.79 standart sapma ve 0.52 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.74. Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik6 Arasında Bağntı: Korelasyon**Correlations**

		sosyal yardım miktar TL	psikolojik6
sosyal yardım miktar TL	Pearson Correlation	1	,115***
	Sig. (2-tailed)		,010
	N	499	499
psikolojik6	Pearson Correlation	,115***	1
	Sig. (2-tailed)	,010	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

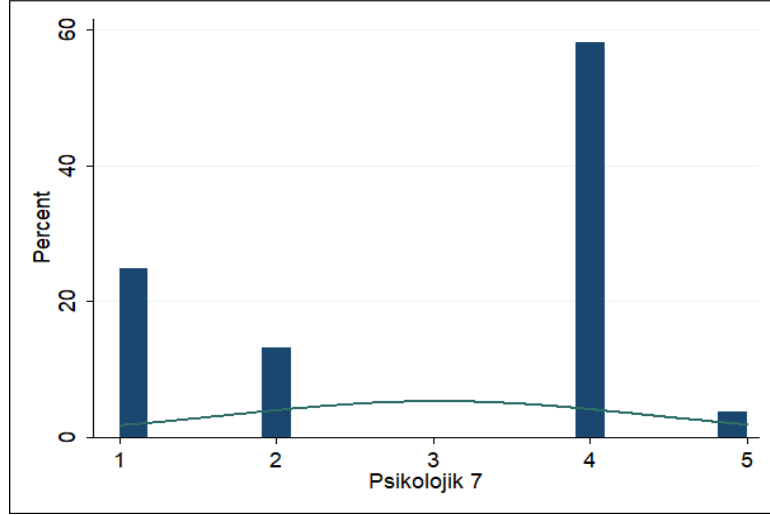
Tablo 4.74'den sosyal yardım miktarı ile psikolojik6 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça psikolojik6'nın arttığı ($r=0,115$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p=0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Psikolojik7 Aldığım sosyal yardımlar kendimi iyi hissetmemi sağlıyor

Psikolojik7: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.75. Psikolojik7 Frekans Dağılımları

Psikolojik 7	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	124	24.85	24.85
Katılmıyorum(2)	66	13.23	38.08
Katılıyorum(4)	290	58.12	96.19
Kesinlikle Katılıyorum(5)	19	3.81	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.27. Psikolojik7 Dağılım Grafiği

Tablo 4.76. Psikolojik7 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
P7	499	3.028	1.365	1.863	0.451

Tablo 4.75 ve grafik 4.27'den 499 katılımcının psikolojik7'ye ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 58 katılıyorum, yaklaşık % 4 kesinlikle katılıyorum ile yaklaşık % 62 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların kendilerini iyi hissetmelerini sağlamada etkili olduğu* görülmektedir. Bu sonuç 3.02 ortalama, 1.36 standart sapma ve 0.45 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.77. Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik7 Arasında Bağlantı: Korelasyon

Correlations

		sosyal yardım miktarı TL	psikolojik7
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,130 ^{***}
	Sig. (2-tailed)		,004
	N	499	499
psikolojik7	Pearson Correlation	,130 ^{***}	1
	Sig. (2-tailed)	,004	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

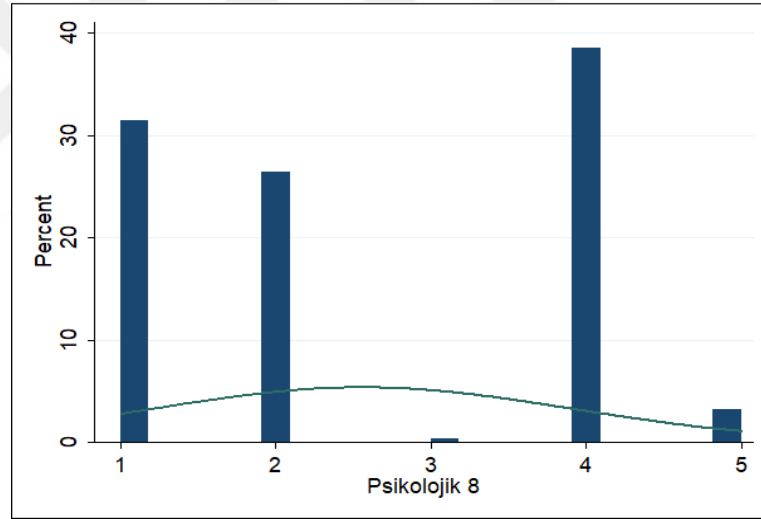
Tablo 4.77'den sosyal yardım miktarı ile psikolojik7 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça psikolojik7'nin arttığı ($r=0,130$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Psikolojik8 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde beni eğlendiren beni mutlu eden aktivitelerden/ faaliyetlerden kısmen de olsa keyif alabiliyorum (aile ve arkadaşlarla vakit geçirme, TV izleme, hoşlanılan hobileri gerçekleştirme, kişiyi mutlu eden herhangi bir serbest zaman aktivitesi).

Psikolojik8: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.78. Psikolojik8 Frekans Dağılımları

Psikolojik 8	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	157	31.46	31.46
Katılmıyorum(2)	132	26.45	57.92
Kararsızım(3)	2	0.4	58.32
Katılıyorum(4)	192	38.48	96.79
Kesinlikle Katılıyorum(5)	16	3.21	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.28. Psikolojik8 Dağılım Grafiği

Tablo 4.79. Psikolojik8 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
P8	499	2.555	1.357	1.842	0.531

Tablo 4.78 ve grafik 4.28'den 499 katılımcının psikolojik8'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 31,5 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 26 katılmıyorum ile yaklaşık % 58 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın katılımcıların kendilerini eğlendiren ve mutlu eden aktivitelerden/ faaliyetlerden kısmen

de olsa keyif alabilmelerinde etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 2.55 ortalama, 1.35 standart sapma ve 0.53 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.80. Sosyal Yardım Miktarı- Psikolojik8 Arasında Bağını: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	psikolojik8
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,206***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
psikolojik8	Pearson Correlation	,206***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 4.80'den sosyal yardım miktarı ile psikolojik8 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça psikolojik8'in arttığı ($r=0,206$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Tablo 4.81. Psikolojik Boyut Betimsel İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
P1	1.780	0.961	0.923	0.540
P2	2.407	1.337	1.788	0.556
P3	1.501	0.710	0.504	0.473
P4	1.535	0.683	0.466	0.445
P5	2.874	1.367	1.870	0.476
P6	1.527	0.797	0.635	0.522
P7	3.028	1.365	1.863	0.451
P8	2.555	1.357	1.842	0.531
Genel Ortalama	2.1508	1.0721	1.236	0.499

Psikolojik boyuta ilişkin 4.81 nolu tablo incelendiğinde ortalama 2.15, 1.07 standart sapma ve 0.49 değişim katsayısı ile ortalama 271 TL'lik sosyal yardımla katılımcıların Psikolojik yapabilirliklerini gerçekleştirmedikleri görülmektedir. Bu anlamda kamusal sosyal yardımlar katılımcıların psikolojik bireysel refahlarına katkı sağlamamaktadır. Dolayısıyla kamusal sosyal yardımların psikolojik toplumsal refahı da artırıcı bir etkisi yoktur.

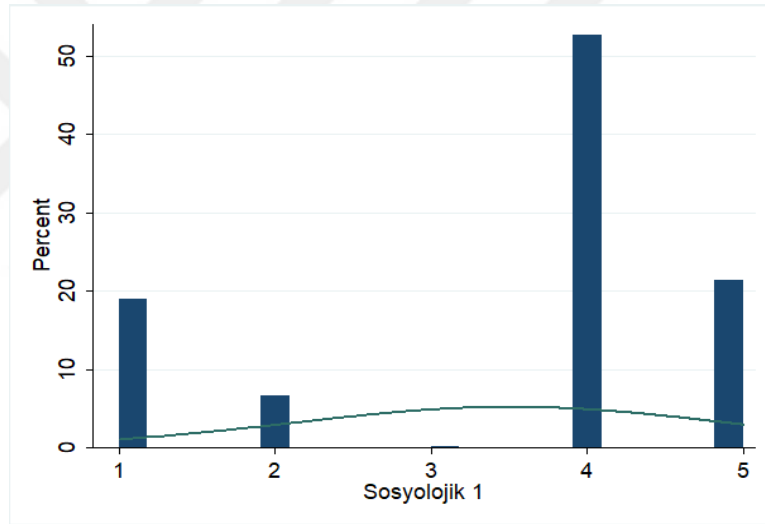
7.3.2.3. Sosyolojik Boyutun Etkinliği Analizi

Sosyolojik1 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde içinde yaşadığıımın toplumun bir parçası-bir üyesi olduğumu hissediyorum.

Sosyolojik1: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.82. Sosyolojik1 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 1	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	95	19.04	19.04
Katılmıyorum(2)	33	6.61	25.65
Kararsızım(3)	1	0.2	25.85
Katılıyorum(4)	263	52.71	78.56
Kesinlikle Katılıyorum(5)	107	21.44	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.29. Sosyolojik1 Dağılım Grafiği

Tablo 4.83. Sosyolojik1 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S1	499	3.509	1.399	1.957	0.399

Tablo 4.82 ve grafik 4.29'dan 499 katılımcının sosyolojik1'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 53 katılıyorum, yaklaşık % 21 kesinlikle katılıyorum ile yaklaşık % 74 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın katılımcıların içinde yaşadıkları toplumun bir parçası-bir üyesi olduklarını hissetmelerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu sonuç 3.50 ortalama, 1.39 standart sapma ve 0.39 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.84. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik1 Arasında Bağntı: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	sosyol
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,142***
	Sig. (2-tailed)		,002
	N	499	499
sosyol	Pearson Correlation	,142***	1
	Sig. (2-tailed)	,002	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

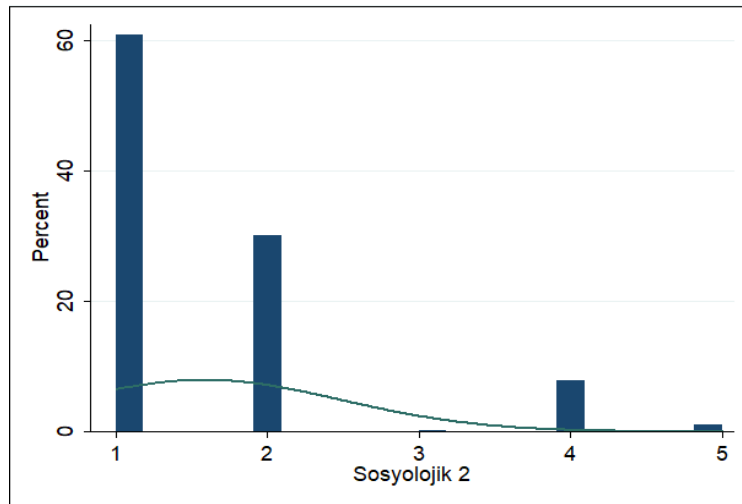
Tablo 4.84'ten sosyal yardım miktarı ile sosyolojik1 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik1'in arttığı ($r=0,142$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Sosyolojik2 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ailemin problemleriyle daha fazla ilgilenir oldum.

Sosyolojik2: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.85. Sosyolojik2 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 2	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	304	60.92	60.92
Katılmıyorum(2)	150	30.06	90.98
Kararsızım(3)	1	0.2	91.18
Katılıyorum(4)	39	7.82	99
Kesinlikle Katılıyorum(5)	5	1	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.30. Sosyolojik2 Dağılım Grafiği

Tablo 4.86. Sosyolojik2 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S2	499	1.579	0.916	0.839	0.580

Tablo 4.85 ve grafik 4.30'dan 499 katılımcının sosyolojik2'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 61 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 30 katılmıyorum ile yaklaşık % 91 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların ailelerinin problemleriyle daha fazla ilgilenmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.57 ortalama, 0.91 standart sapma ve 0.58 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.87. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik2 Arasında Bağlantı: Korelasyon

Correlations			
		sosyal yardım miktarı TL	sosyo2
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,168***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
sosyo2	Pearson Correlation	,168***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

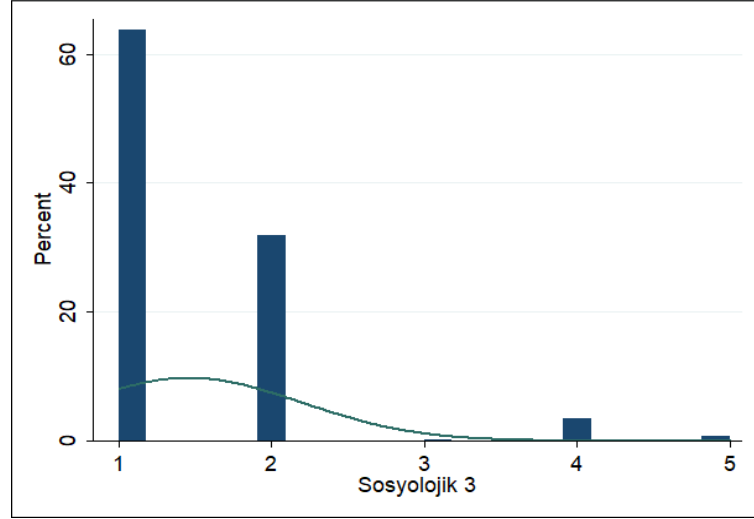
Tablo 4.87'den sosyal yardım miktarı ile sosyolojik2 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik2'nin arttığı ($r=0,168$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r=0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Sosyolojik3 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde beri akrabalarımın problemleriyle daha fazla ilgilenir oldum.

Sosyolojik3: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.88. Sosyolojik3 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 3	Frekans.	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	318	63.73	63.73
Katılmıyorum(2)	159	31.86	95.59
Kararsızım(3)	1	0.2	95.79
Katılıyorum(4)	17	3.41	99.2
Kesinlikle Katılıyorum(5)	4	0.8	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.31. Sosyolojik3 Dağılım Grafiği

Tablo 4.89. Sosyolojik3 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S3	499	1.457	0.744	0.554	0.511

Tablo 4.88 ve grafik 4.31'den 499 katılımcının sosyolojik3'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 64 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 32 katılmıyorum ile yaklaşık % 96 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların akrabalarının problemleriyle daha fazla ilgilenmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.45 ortalama, 0.74 standart sapma ve 0.51 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.90. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik3 Arasında Bağntı: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	sosyo3
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,172***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
sosyo3	Pearson Correlation	,172***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 4.90'dan sosyal yardım miktarı ile sosyolojik3 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik3'ün arttığı ($r=0,172$), bulunan bu

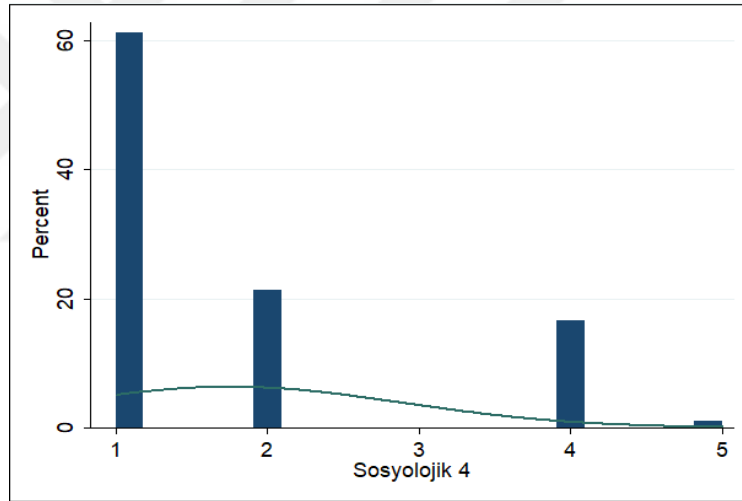
ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p < 0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r = 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Sosyolojik4 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ihtiyaç sahibi diğer insanlara yardım edebiliyorum.

Sosyolojik4: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.91. Sosyolojik4 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 4	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	305	61.12	61.12
Katılmıyorum(2)	106	21.24	82.36
Katılıyorum(4)	83	16.63	99
Kesinlikle Katılıyorum(5)	5	1	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.32. Sosyolojik4 Dağılım Grafiği

Tablo 4.92. Sosyolojik4 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S4	499	1.752	1.144	1.308	0.653

Tablo 4.91 ve grafik 4.32'den 499 katılımcının sosyolojik4'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 61 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 21 katılmıyorum ile yaklaşık % 82 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların ihtiyaç sahibi diğer insanlara yardım edebilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.75 ortalama, 1.14 standart sapma ve 0.65 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.93. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik4 Arasında Bağntı: Korelasyon

		Correlations	
		sosyal yardım miktarı TL	sosyo4
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,089 ^{**}
	Sig. (2-tailed)		,048
	N	499	499
sosyo4	Pearson Correlation	,089 ^{**}	1
	Sig. (2-tailed)	,048	
	N	499	499

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

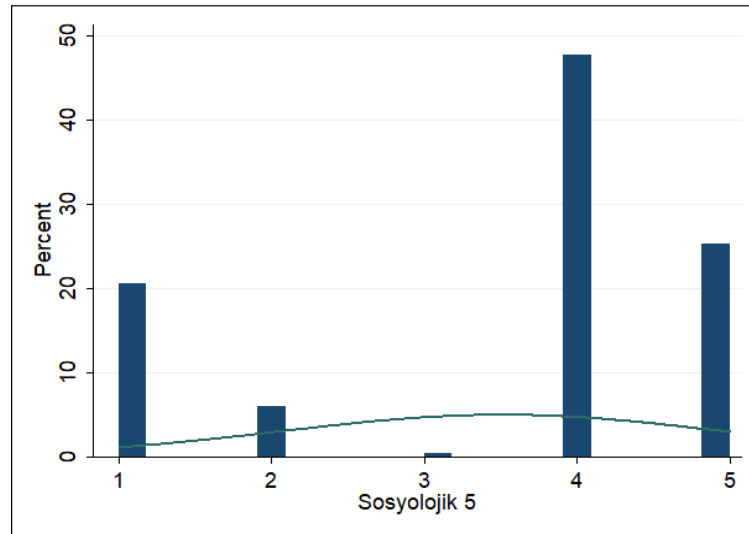
Tablo 4.93'ten sosyal yardım miktarı ile sosyolojik4 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik4'ün arttığı ($r=0,089$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Sosyolojik5 Sosyal yardım almak devlete olan güvenimi artırıyor.

Sosyolojik5: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.94. Sosyolojik5 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 5	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum	103	20.64	20.64
Katılmıyorum	30	6.01	26.65
Kararsızım	2	0.4	27.05
Katılıyorum	238	47.7	74.75
Kesinlikle Katılıyorum	126	25.25	100
Total	499	100	

Grafik 4.33. Sosyolojik5 Dağılım Grafiği

Tablo 4.95. Sosyolojik5 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S5	499	3.509	1.455	2.118	0.415

Tablo 4.94 ve grafik 4.33'ten 499 katılımcının sosyolojik5'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 48 katılıyorum, yaklaşık % 25 kesinlikle katılıyorum ile yaklaşık % 73 düzeyinde, yapılan ortalama 271TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların devlete olan güvenlerini artırmada etkili olduğu* görülmektedir. Bu sonuç 3.50 ortalama, 1.45 standart sapma ve 0.41 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.96. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik5 Arasında Bağını: Korelasyon

Correlations			
		sosyal yardım miktarı TL	sosyo5
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,145***
	Sig. (2-tailed)		,001
	N	499	499
sosyo5	Pearson Correlation	,145***	1
	Sig. (2-tailed)	,001	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

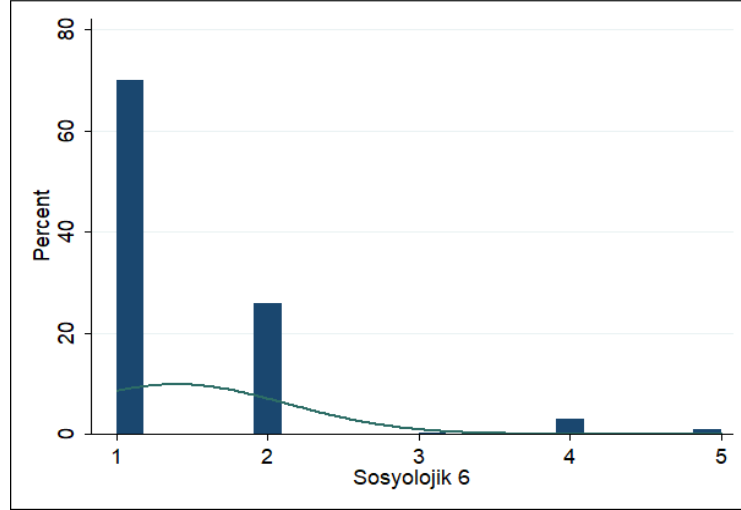
Tablo 4.96'dan sosyal yardım miktarı ile sosyolojik5 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik5'in arttığı ($r=0,145$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Sosyolojik6 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde sosyal çevrem genişledi.

Sosyolojik6: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.97. Sosyolojik6 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 6	Frekans	Yüzde	Dağılım
Kesinlikle Katılmıyorum	349	69.94	69.94
Katılmıyorum	129	25.85	95.79
Kararsızım	1	0.2	95.99
Katılıyorum	15	3.01	99
Kesinlikle Katılıyorum	5	1	100
Total	499	100	

Grafik 4.34. Sosyolojik6 Dağılım Grafiği

Tablo 4.98. Sosyolojik6 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S6	499	1.393	0.738	0.544	0.530

Tablo 4.97 ve grafik 4.34'ten 499 katılımcının sosyolojik6'ya ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 70 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 26 katılmıyorum ile yaklaşık % 96 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların sosyal çevrelerin genişlemesinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.39 ortalama, 0.73 standart sapma ve 0.53 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.99. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik6 Arasında Bağlantı: Korelasyon

Correlations

		sosyal yardım miktarı TL	sosyo6
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,122 ^{***}
	Sig. (2-tailed)		,006
	N	499	499
sosyo6	Pearson Correlation	,122 ^{***}	1
	Sig. (2-tailed)	,006	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 4.99'dan sosyal yardım miktarı ile sosyolojik6 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik6'nın arttığı ($r=0,122$), bulunan bu

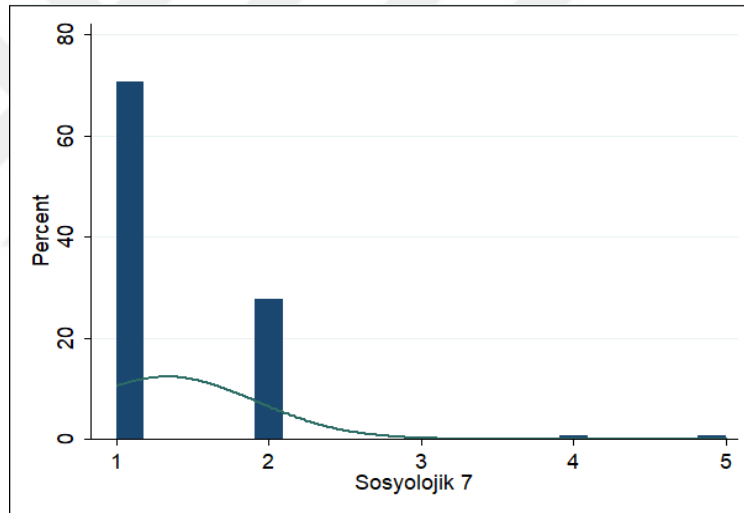
ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Sosyolojik7 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde akrabalarım ile daha sık görüşür oldum.

Sosyolojik7: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.100. Sosyolojik7 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 7	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	353	70.74	70.74
Katılmıyorum(2)	138	27.66	98.4
Kararsızım(3)	1	0.2	98.6
Katılıyorum(4)	4	0.8	99.4
Kesinlikle Katılıyorum(5)	3	0.6	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.35. Sosyolojik7 Dağılım Grafiği

Tablo 4.101. Sosyolojik7 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S7	499	1.329	0.588	0.346	0.442

Tablo 4.100 ve grafik 4.35'ten 499 katılımcının sosyolojik7'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 71 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 28 katılmıyorum ile yaklaşık % 99 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın katılımcıların akrabalarıyla daha sık görüşmelerinde etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.32 ortalama, 0.58 standart sapma ve 0.44 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.102. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik7 Arasında Bağntı: Korelasyon

Correlations

		sosyal yardım miktarı TL	sosyo7
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,116***
	Sig. (2-tailed)		,010
	N	499	499
sosyo7	Pearson Correlation	,116***	1
	Sig. (2-tailed)	,010	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

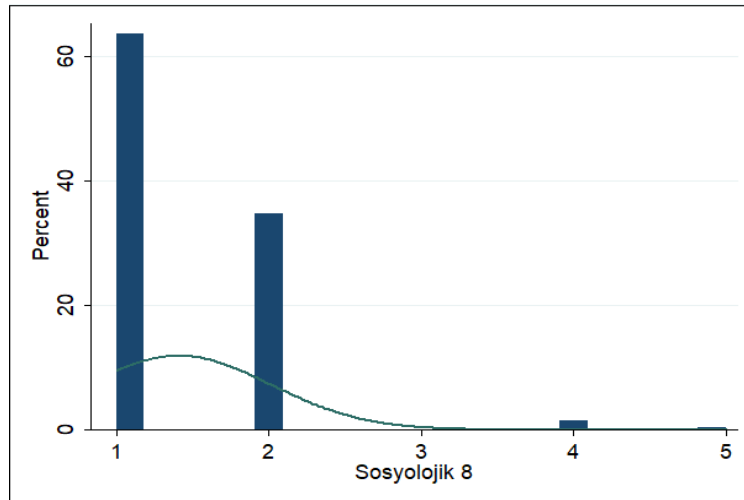
Tablo 4.102'den sosyal yardım miktarı ile sosyolojik7 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik7'nin arttığı ($r=0,116$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p=0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Sosyolojik8 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde arkadaş ve komşularıyla daha sık görüşür oldum.

Sosyolojik8: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.103. Sosyolojik8 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 8	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	317	63.53	63.53
Katılmıyorum(2)	173	34.67	98.2
Katılıyorum(4)	7	1.4	99.6
Kesinlikle Katılıyorum(5)	2	0.4	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.36. Sosyolojik8 Dağılım Grafiği

Tablo 4.104. Sosyolojik8 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S8	499	1.405	0.612	0.374	0.435

Tablo 4.103 ve grafik 4.36'dan 499 katılımcının sosyolojik8'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 63.5 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 35 katılmıyorum ile yaklaşık % 98.5 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların arkadaş ve komşularıyla daha sık görüşmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.40 ortalama, 0.61 standart sapma ve 0.43 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.105. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik8 Arasında Bağını: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	sosyo8
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,136***
	Sig. (2-tailed)		,002
	N	499	499
sosyo8	Pearson Correlation	,136***	1
	Sig. (2-tailed)	,002	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

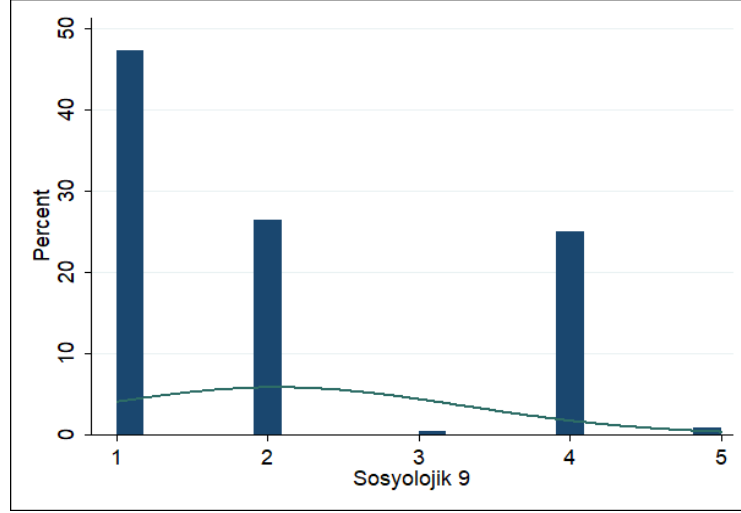
Tablo 4.105'ten sosyal yardım miktarı ile sosyolojik8 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik8'in arttığı ($r=0,136$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Sosyolojik9 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayda bir iki kez de olsa arkadaşlarımı ya da akrabalarımı eve davet ederek onlarla birlikte bir şeyler yiyip içebiliyorum.

Sosyolojik9: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.106. Sosyolojik9 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 9	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	236	47.29	47.29
Katılmıyorum(2)	132	26.45	73.75
Kararsızım(3)	2	0.4	74.15
Katılıyorum(4)	125	25.05	99.2
Kesinlikle Katılıyorum(5)	4	0.8	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.37. Sosyolojik9 Dağılım Grafiği

Tablo 4.107. Sosyolojik9 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S9	499	2.056	1.245	1.551	0.606

Tablo 4.106 ve grafik 4.37'den 499 katılımcının sosyolojik9'a ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 47 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 26 katılmıyorum ile yaklaşık % 73 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların ayda bir iki kez de olsa arkadaşlarını ya da akrabalarını eve davet ederek onlarla birlikte bir şeyler yiyip içebilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 2.05 ortalama, 1.24 standart sapma ve 0.60 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.108. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik9 Arasında Bağntı: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	sosyo9
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,088 ^{**}
	Sig. (2-tailed)		,049
	N	499	499
sosyo9	Pearson Correlation	,088 ^{**}	1
	Sig. (2-tailed)	,049	
	N	499	499

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

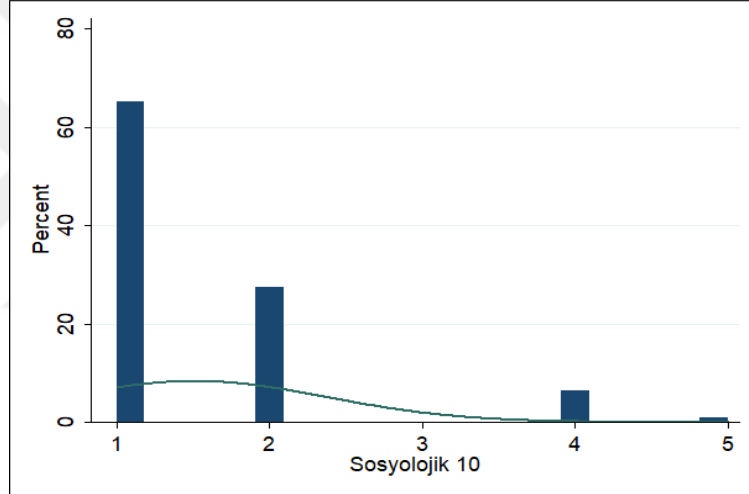
Tablo 4.108'den sosyal yardım miktarı ile sosyolojik9 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik9'un arttığı ($r=0,088$), bulunan bu ilişkinin 0,05 düzeyinde ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Sosyolojik10 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayda bir iki kez de olsa ailemle dışarıda birlikte bir şeyle yapabiliyorum (pikniğe gitme, birşeyler yiyip içme, maça gitme, sinema ve vb. etkinliklere katılma).

Sosyolojik10: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler:

Tablo 4.109. Sosyolojik10 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 10	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	325	65.13	65.13
Katılmıyorum(2)	137	27.45	92.59
Katılıyorum(4)	32	6.41	99
Kesinlikle Katılıyorum(5)	5	1	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.38. Sosyolojik10 Dağılım Grafiği

Tablo 4.110. Sosyolojik10 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S10	499	1.507	0.870	0.756	0.577

Tablo 4.109 ve grafik 4.38'den 499 katılımcının Sosyolojik10'a ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 65 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 27 katılmıyorum ile yaklaşık % 92 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın katılımcıların ayda bir iki kez de olsa aileleriyle dışarıda birlikte bir şeyler yapabilmelerinde (pikniğe gitme, birşeyler yiyip içme, maça gitme, sinema ve vb. etkinliklere katılma) etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.50 ortalama, 0.87 standart sapma ve 0.57 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.111. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik10 Arasında Bağını: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	sosyo10
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,140***
	Sig. (2-tailed)		,002
	N	499	499
sosyo10	Pearson Correlation	,140***	1
	Sig. (2-tailed)	,002	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

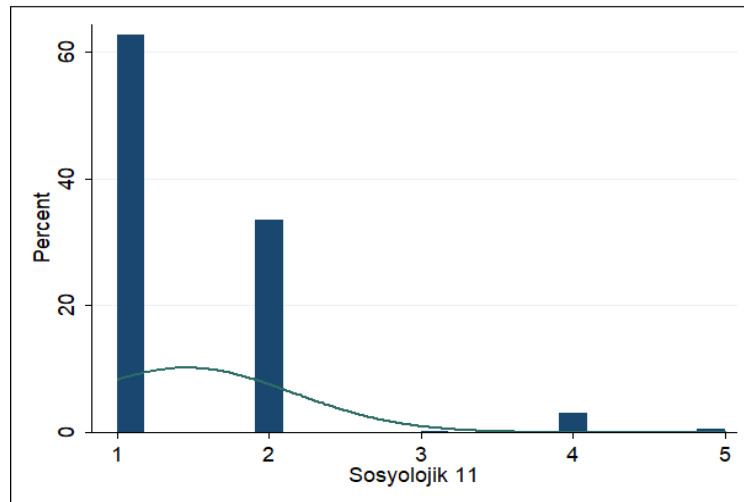
Tablo 4.111'den sosyal yardım miktarı ile sosyolojik10 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik10'nun arttığı ($r=0,140$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Sosyolojik11 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayda bir iki kez de olsa arkadaşlarımla dışarıda birlikte bir şeyler yapabiliyorum (pikniğe gitme, birşeyler yiyip içme, maça gitme, sinema ve vb. etkinliklere katılma).

Sosyolojik11: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.112. Sosyolojik11 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 11	Frekans.	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	313	62.73	62.73
Katılmıyorum(2)	167	33.47	96.19
Kararsızım(3)	1	0.2	96.39
Katılıyorum(4)	15	3.01	99.4
Kesinlikle Katılıyorum(5)	3	0.6	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.39. Sosyolojik11 Dağılım Grafiği

Tablo 4.113. Sosyolojik11 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S11	499	1.453	0.711	0.505	0.489

Tablo 4.112 ve grafik 4.39'dan 499 katılımcının sosyolojik11'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 63 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 33 katılmıyorum ile yaklaşık % 96 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların ayda bir iki kez de olsa arkadaşlarıyla dışarıda birlikte bir şeyler yapabilmelerinde (pikniğe gitme, birşeyler yiyip içme, maça gitme, sinema ve vb. etkinliklere katılma)* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.45 ortalama, 0.71 standart sapma ve 0.48 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.114. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik11 Arasında Bağntı: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	sosyol1
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,169***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
sosyol1	Pearson Correlation	,169***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

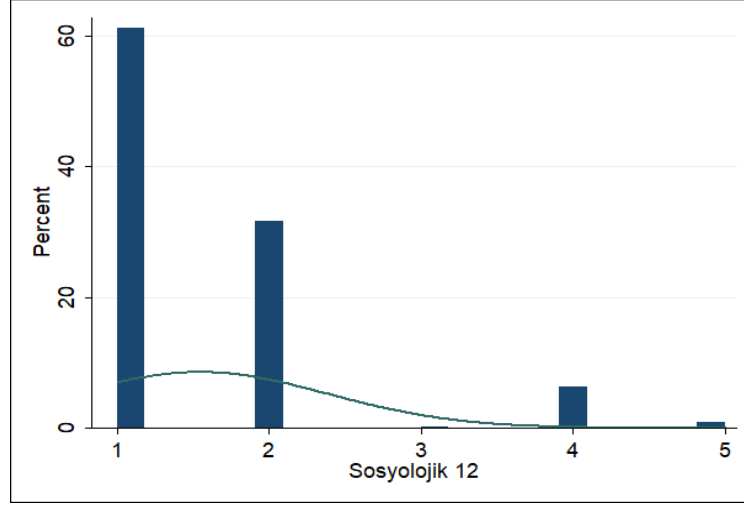
Tablo 4.114'ten sosyal yardım miktarı ile sosyolojik11 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik11'in arttığı ($r=0,169$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Sosyolojik12 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde yılda bir iki kez memleketime ya da uzaktaki aile ve akrabalarımın yanına giderek onlarla hasret giderebiliyorum.

Sosyolojik12: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.115. Sosyolojik12 Frekans Dağılımları

Sosyolojik 12	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	305	61.12	61.12
Katılmıyorum(2)	158	31.66	92.79
Kararsızım(3)	1	0.2	92.99
Katılıyorum(4)	31	6.21	99.2
Kesinlikle Katılıyorum(5)	4	0.8	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.40. Sosyolojik12 Dağılım Grafiği

Tablo 4.116. Sosyolojik12 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S12	499	1.539	0.850	0.723	0.552

Tablo 4.115 ve grafik 4.40'tan 499 katılımcının sosyolojik12'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 61 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 32 katılmıyorum ile yaklaşık % 93 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların yılda bir iki kez memleketlerine ya da uzaktaki aile ve akrabalarının yanına giderek onlarla hasret giderebilmelerinde etkili olmadığı* görülmektedir. Bu sonuç 1.53 ortalama, 0.85 standart sapma ve 0.55 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.117. Sosyal Yardım Miktarı-Sosyolojik12 Arasında Bağntı: Korelasyon

Correlations

		sosyal yardım miktarı TL	sosyol12
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,136 ^{***}
	Sig. (2-tailed)		,002
	N	499	499
sosyol12	Pearson Correlation	,136 ^{***}	1
	Sig. (2-tailed)	,002	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 4.117'den sosyal yardım miktarı ile sosyolojik12 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça sosyolojik12'nin arttığı ($r=0,136$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Tablo 4.118. Sosyolojik Boyut Betimsel İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
S1	3.509	1.399	1.957	0.399
S2	1.579	0.916	0.839	0.580
S3	1.457	0.744	0.554	0.511
S4	1.752	1.144	1.308	0.653
S5	3.509	1.455	2.118	0.415
S6	1.393	0.738	0.544	0.530
S7	1.329	0.588	0.346	0.442
S8	1.405	0.612	0.374	0.435
S9	2.056	1.245	1.551	0.606
S10	1.507	0.870	0.756	0.577
S11	1.453	0.711	0.505	0.489
S12	1.539	0.850	0.723	0.552
Genel Ortalama	1,8739	0.939	0.723	0.515

Sosyolojik boyuta ilişkin 4.118 nolu tablo incelendiğinde ortalama 1,87, 0.93 standart sapma ve 0.51 değişim katsıyısı ile ortalama 271 TL’lik sosyal yardımla katılımcıların sosyolojik yapabilirliklerini gerçekleştirmedikleri görülmektedir. Bu anlamda kamusal sosyal yardımlar katılımcıların sosyolojik bireysel refahlarına katkı sağlamamaktadır. Dolayısıyla kamusal sosyal yardımların sosyolojik toplumsal refahı da artırıcı bir etkisi yoktur.

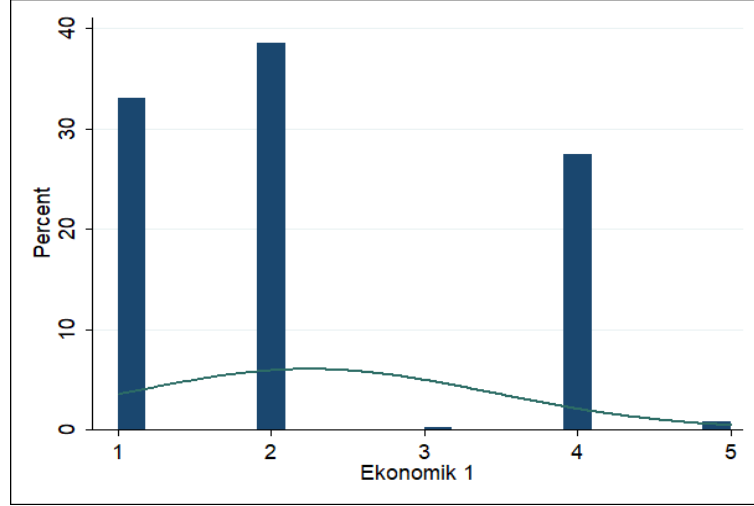
7.3.2.4. Ekonomik Boyutun Etkinliği Analizi

Ekonomik1 Aldığım sosyal yardımlarla evin temel geçimini sağlayabiliyorum (elektrik, su, telefon ve vb. masrafları karşılayabiliyorum).

Ekonomik1: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.119. Ekonomik1 Frekans Dağılımları

Ekonomik 1	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	165	33.07	33.07
Katılmıyorum(2)	192	38.48	71.54
Kararsızım(3)	1	0.2	71.74
Katılıyorum(4)	137	27.45	99.2
Kesinlikle Katılıyorum(5)	4	0.8	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.41. Ekonomik1 Dağılım Grafiği

Tablo 4.120. Ekonomik1 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
E1	499	2.244	1.203	1.446	0.536

Tablo 4.119 ve grafik 4.41'den 499 katılımcının ekonomik1'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 33 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 38.5 katılmıyorum ile yaklaşık % 72 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların evin temel geçimini sağlayabilmelerinde (elektrik, su, telefon ve vb. masrafları karşılayabiliyorum)* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 2.24 ortalama, 1.20 standart sapma ve 0.53 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.121. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik1 Arasında Bağntı: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	eko1
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,297***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
eko1	Pearson Correlation	,297***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

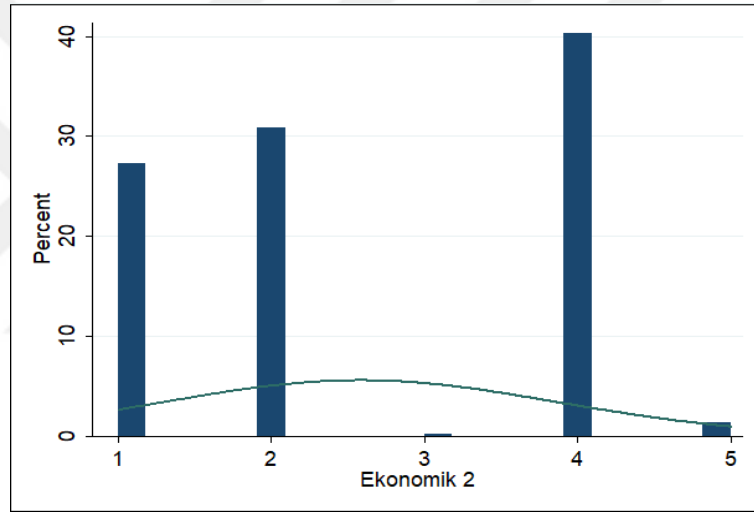
Tablo 4.121'den sosyal yardım miktarı ile ekonomik1 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça ekonomik1'in arttığı ($r=0,297$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin zayıf olduğu ($r= 0,26-0,49$ zayıf ilişki) görülmektedir.

Ekonomik2 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde kendimi maddi yönden güvende hissediyorum.

Ekonomik2: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.122. Ekonomik2 Frekans Dağılımları

Ekonomik 2	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	136	27.25	27.25
Katılmıyorum(2)	154	30.86	58.12
Kararsızım(3)	1	0.2	58.32
Katılıyorum(4)	201	40.28	98.6
Kesinlikle Katılıyorum(5)	7	1.4	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.42. Ekonomik2 Dağılım Grafiği

Tablo 4.123. Ekonomik2 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
E2	499	2.577	1.297	1.682	0.503

Tablo 4.122 ve grafik 4.42'den 499 katılımcının ekonomik2'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 27 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 31 katılmıyorum ile yaklaşık % 58 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların kendilerini maddi yönden güvende hissedebilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 2.57 ortalama, 1.29 standart sapma ve 0.50 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.124. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik2 Arasında Bağntı: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	eko2
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,248***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
eko2	Pearson Correlation	,248***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

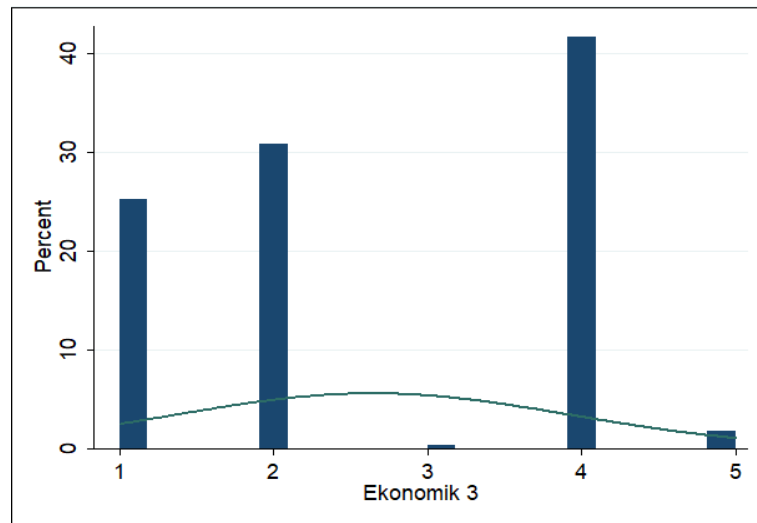
Tablo 4.124'ten sosyal yardım miktarı ile ekonomik2 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça ekonomik1'in arttığı ($r=0,248$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r=0,00-0,25$ zayıf ilişki) görülmektedir.

Ekonomik3 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde geçim sıkıntım azaldı.

Ekonomik3: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.125. Ekonomik3 Frekans Dağılımları

Ekonomik 3	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	126	25.25	25.25
Katılmıyorum(2)	154	30.86	56.11
Kararsızım(3)	2	0.4	56.51
Katılıyorum(4)	208	41.68	98.2
Kesinlikle Katılıyorum(5)	9	1.8	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.43. Ekonomik3 Dağılım Grafiği

Tablo 4.126. Ekonomik3 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
E3	499	2.639	1.296	1.681	0.491

Tablo 4.125 ve grafik 4.43'ten 499 katılımcının ekonomik3'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 25 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 31 katılmıyorum ile yaklaşık % 56 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların geçim sıkıntılarının azalmasında* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 2.63 ortalama, 1.29 standart sapma ve 0.49 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.127. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik3 Arasında Bağlantı: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	eko3
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,270***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
eko3	Pearson Correlation	,270***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

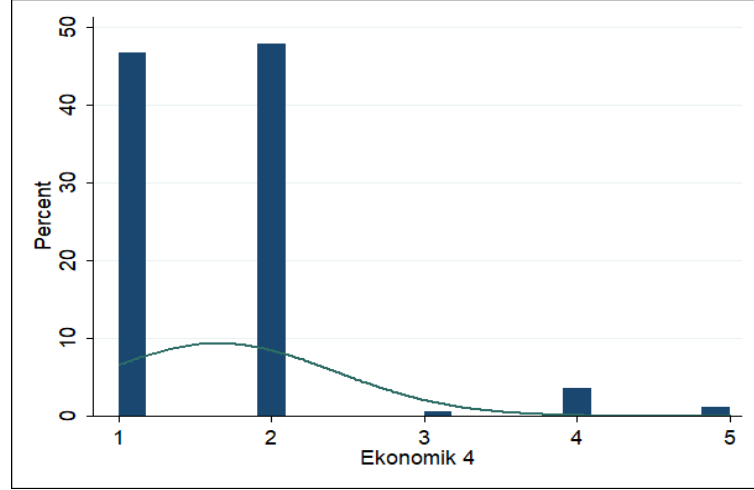
Tablo 4.127'den sosyal yardım miktarı ile ekonomik3 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça ekonomik3'ün arttığı ($r=0,270$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin zayıf olduğu ($r= 0,26-0,49$ zayıf ilişki) görülmektedir.

Ekonomik4 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde beklenmedik harcamaları karşılayabiliyorum.

Ekonomik4: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.128. Ekonomik4 Frekans Dağılımları

Ekonomik 4	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	233	46.69	46.69
Katılmıyorum(2)	239	47.9	94.59
Kararsızım(3)	3	0.6	95.19
Katılıyorum(4)	18	3.61	98.8
Kesinlikle Katılıyorum(5)	6	1.2	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.44. Ekonomik4 Dağılım Grafiği

Tablo 4.129. Ekonomik4 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
E4	499	1.647	0.776	0.602	0.471

Tablo 4.128 ve grafik 4.44'ten 499 katılımcının ekonomik4'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 47 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 48 katılmıyorum ile yaklaşık % 95 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların beklenmedik harcamaları karşılayabilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.64 ortalama, 0.77 standart sapma ve 0.47 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.130. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik4 Arasında Bağlantı: Korelasyon

Correlations

		sosyal yardım miktar TL	eko4
sosyal yardım miktar TL	Pearson Correlation	1	,225 ^{***}
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
eko4	Pearson Correlation	,225 ^{***}	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

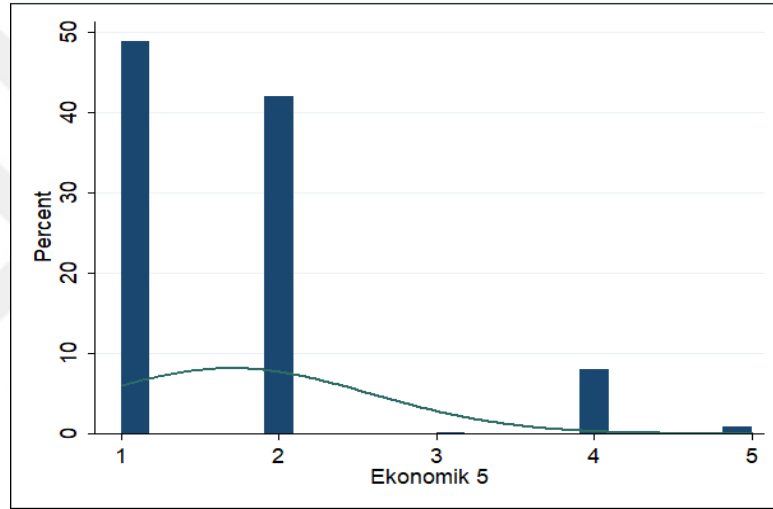
Tablo 4.130'dan sosyal yardım miktarı ile ekonomik4 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça ekonomik4'ün arttığı ($r=0,225$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Ekonomik5 Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayın sonunu getirebiliyoruz.

Ekonomik5: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.131. Ekonomik5 Frekans Dağılımları

Ekonomik 5	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	244	48.9	48.9
Katılmıyorum(2)	210	42.08	90.98
Kararsızım(3)	1	0.2	91.18
Katılıyorum(4)	40	8.02	99.2
Kesinlikle Katılıyorum(5)	4	0.8	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.45. Ekonomik5 Dağılım Grafiği

Tablo 4.132. Ekonomik5 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
E5	499	1.697	0.891	0.794	0.525

Tablo 4.131 ve grafik 4.45'ten 499 katılımcının ekonomik5'e ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 49 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 42 katılmıyorum ile yaklaşık % 91 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın katılımcıların ayın sonunu getirebilmelerinde etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1.69 ortalama, 0.89 standart sapma ve 0.52 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.133. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik5 Arasında Bağını: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	eko5
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,274 ^{***}
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
eko5	Pearson Correlation	,274 ^{***}	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

***. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

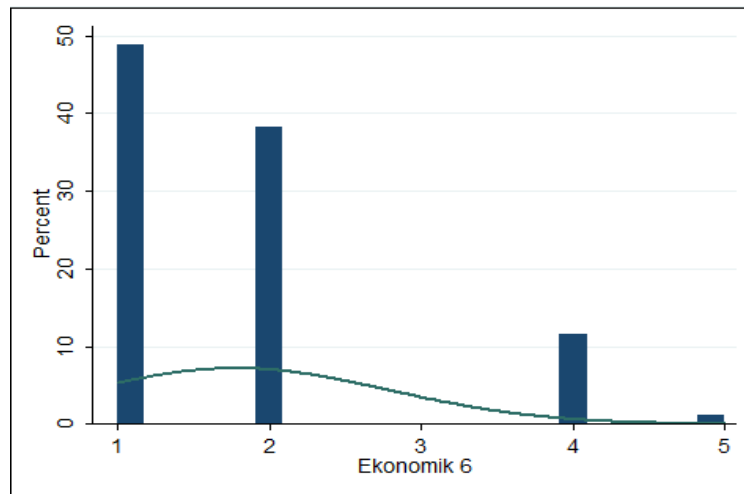
Tablo 4.133'ten sosyal yardım miktarı ile ekonomik5 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça ekonomik5'in arttığı ($r=0,274$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin zayıf olduğu ($r= 0,26-0,49$ zayıf ilişki) görülmektedir.

Ekonomik6 Genel olarak düşündüğümde sosyal yardım almaya başladığımdan beri maddi durumumda düzelme oldu.

Ekonomik6: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.134. Ekonomik6 Frekans Dağılımları

Ekonomik 6	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	244	48.9	48.9
Katılmıyorum(2)	191	38.28	87.17
Katılıyorum(4)	58	11.62	98.8
Kesinlikle Katılıyorum(5)	6	1.2	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.46. Ekonomik6 Dağılım Grafiği

Tablo 4.135. Ekonomik6 Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
E6	499	1.780	1.008	1.016	0.566

Tablo 4.134 ve grafik 4.46'dan 499 katılımcının ekonomik6'ya ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 49 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 38 katılmıyorum ile yaklaşık % 87 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların sosyal yardım almaya başladıklarından beri maddi durumlarında düzelme olmasında etkili olmadığı* görülmektedir. Bu sonuç 1.78 ortalama, 1.00 standart sapma ve 0.56 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Tablo 4.136. Sosyal Yardım Miktarı- Ekonomik6 Arasında Bağlantı: Korelasyon

		sosyal yardım miktarı TL	eko6
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,312***
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
eko6	Pearson Correlation	,312***	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 4.136'dan sosyal yardım miktarı ile ekonomik6 arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça ekonomik6'nın arttığı ($r=0,312$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin zayıf olduğu ($r= 0,26-0,49$ zayıf ilişki) görülmektedir.

Tablo 4.137. Ekonomik Boyut Betimsel İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
E1	2.244	1.203	1.446	0.536
E2	2.577	1.297	1.682	0.503
E3	2.639	1.296	1.681	0.491
E4	1.647	0.776	0.602	0.471
E5	1.697	0.891	0.794	0.525
E6	1.780	1.008	1.016	0.566
Genel Ortalama	2.097	1.078	1.203	0.515

Ekonomik boyuta ilişkin 4.137 nolu tablo incelendiğinde ortalama 2.09, 1.07 standart sapma ve 0.51 değişim katsayı ile ortalama 271 TL'lik sosyal yardımla katılımcıların ekonomik yapabilirliklerini gerçekleştirmedikleri görülmektedir. Bu

anlamda kamusal sosyal yardımlar katılımcıların ekonomik bireysel refahlarına katkı sağlamamaktadır. Dolayısıyla kamusal sosyal yardımların ekonomik toplumsal refahı da artıcı bir etkisi yoktur.

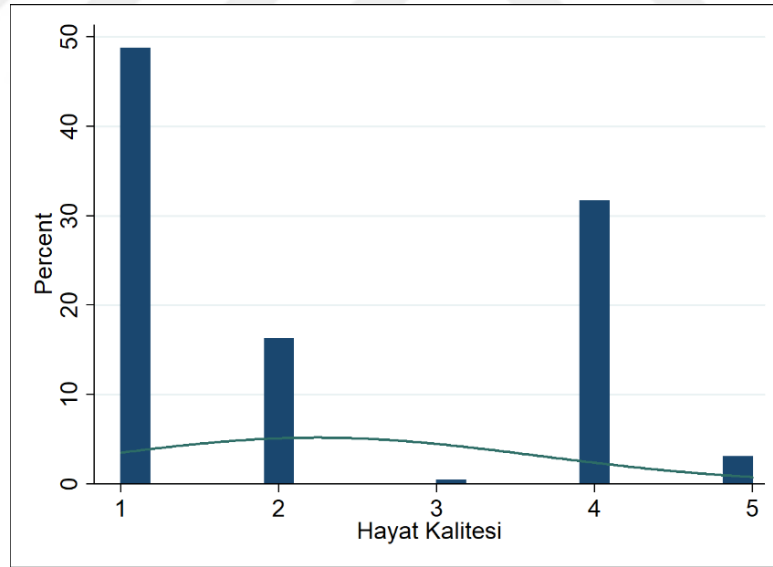
7.3.2.5. Sosyal Yardımların Kalıcı Refaha Etkisi

Hayat Kalitesi Her şeyi bir tarafa bırakırsak sosyal yardım aldığımdan beri daha iyi bir yaşantımın/hayatımın olduğunu düşünüyorum.

Hayat Kalitesi: Frekans dağılımları, dağılım grafiği ve betimsel istatistikler.

Tablo 4.138: Hayat Kalitesi Frekans Dağılımları

Hayat Kalitesi	Frkans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum	243	48.7	48.7
Katılmıyorum	81	16.23	64.93
Kararsızım	2	0.4	65.33
Katılıyorum	158	31.66	96.99
Kesinlikle Katılıyorum	15	3.01	100
Total	499	100	

Grafik 4.47. Hayat Kalitesi Dağılım Grafiği

Tablo 4.139. Hayat Kalitesi Betimsel İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Değişim Katsayısı
Hayat Kalitesi	499	2.240	1.405	1.974	0.627

Tablo 4.138 ve grafik 4.47'den 499 katılımcının hayat kalitesine ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 49 kesinlikle katılmıyorum, yaklaşık % 16 katılmıyorum ile yaklaşık % 65 düzeyinde, yapılan ortalama 271 TL'lik sosyal yardımın *katılımcıların daha iyi bir yaşantıya/hayata sahip olabilmelerinde* etkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuç 2.24 ortalama, 1.40 standart sapma ve 0.62 değişim katsayısıyla da kendini göstermektedir.

Daha öncede belirtildiği üzere alan araştırması araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Dolayısıyla araştırmacı ihtiyaç duyduğu takdirde sorulara ilişkin detaylar konusunda katılımcılara sorular yönetebilme imkânına sahip olmuştur. Bu soruda o kapsamdaki sorulardan biri olmuştur. Çünkü katılımcılar genel olarak sosyal yardımlara hoşnutsuz yaklaşırken, bu soruya olumlu yanıt vermeleri (olumlu yanıt verenlerin oranı çok yüksek olmasa da-yaklaşık % 35) katılımcıların soruyu yeterince iyi anlamadıkları ihtimalini akla getirmiş ve bu anlamda katılımcılara hangi açıdan sosyal yardımların onlara daha iyi bir yaşantı sunduğu sorusu da yöneltilmiştir. Belirtelim ki; katılımcıların sıklıkla verdiği yanıtlardan bazıları şunlardır. Kısmende olsa elektrik-su faturalarını karşılama, çocuğa harçlık verebilme ve beslenme çantasına birşeyler koyabilme, nadirde olsa pazara gidebilme, bakkaldan veresiye alışveriş yapabilme, kendini iyi hissetme, 3 ayda birde olsa bir yerden para geleceğini bilme, kirayı ödeyebilmedir. Dolayısıyla katılımcılar hayatlarındaki kısmi iyileşmeyi sosyal refahlarına katkı noktasında olumlu olarak değerlendirmektedirler. Nitekim Sen aşırı muhtaçlık içinde büyütülen ve yetersiz beslenmiş bir kişi, yarı-boş karnı ile uzlaşmaya varması, küçük şeylerde mutluluk araması ve realitedeki gerçekliğe bağlı olarak arzularını şekillendirmesi gerektiğini öğrenmiş olabilir der.

Tablo 4.140. Sosyal Yardım Miktarı- Hayat Kalitesi Arasında Bağntı: Korelasyon

Correlations

		sosyal yardım miktarı TL	hayat kalitesi
sosyal yardım miktarı TL	Pearson Correlation	1	,306 ^{***}
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	499	499
hayat kalitesi	Pearson Correlation	,306 ^{***}	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	499	499

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 4.140'dan sosyal yardım miktarı ile hayat kalitesi arasında doğrusal bir ilişki olduğu, sosyal yardım miktarı arttıkça hayat kalitesinin arttığı ($r=0,306$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin zayıf olduğu ($r= 0,26-0,49$ zayıf ilişki) görülmektedir.

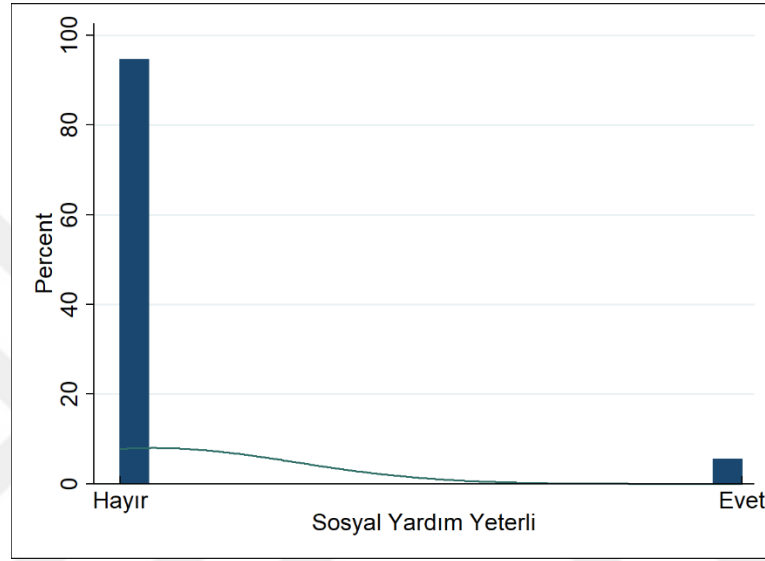
7.3.2.6. Sosyal Yardım Alanların Bağımlılık Seviyeleri: Sosyal Yardımlar Yapılmazsa Toplumsal Refah Geriler mi?

Şu ana kadarki analiz sonuçlarından katılımcıların sosyal yardımlar aracılığıyla fizyolojik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik yapabilirliklerini gerçekleştiremedikleri ve sosyal yardımların kalıcı bir refah artışına yol açmadığı dolayısıyla sosyal yardımların toplumsal refahı gerçek anlamda artırmadığı saptanmıştır. Ancak araştırmanın alt sorularından biri olan “i). Sosyal yardımlar yapılmazsa toplumsal refah artışı geriler mi?” sorusunu cevaplandırılırken bazı ayrıntılara dikkatlice bakmakta yarar vardır. Araştırma sonuçları göstermektedir ki; katılımcılar ortalama 1.054 TL gelir elde etmekte ve bu gelirin ortalama 394 TL'sini ve % 90'nın ortalama gelirinin 271 TL'sini sosyal yardımlar oluşturmaktadır. Katılımcıların ortalama % 43,9'u hanesine giren gelirin % 40 ve daha fazlasını sosyal yardımlardan (tablo 4.15'te gösterilmişti) karşılamaktadırlar. Yine katılımcıların ortalama % 71,1'i (355 kişi) ortalama 395 TL kira (tablo 4.17'den) ödemektedir. Dolayısıyla sosyal yardımlar her ne kadar gerçek anlamda bir toplumsal refah artışı yaratmasa da yararlanıcıların durumları şimdikine göre daha da kötüleşeceğinden toplumsal refah - bu fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik boyutlarının 4'ünün toplamının ortalama değeri olarak da düşünülebilir- daha düşük bir değerde olacak ve mevcuda göre toplumsal refah daha da gerileyecektir. Nitekim tablo 4.25'te sosyal yardımların kesilmesi durumunda katılımcıların alternatif geçim yolları incelenmiş ve 499 katılımcıdan 498'i sosyal yardımların kesilmesi halinde sosyal yardım almak için yeniden devlete başvuracaklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla sosyal yardımlar katılımcılar için yeterli düzeyde olmasa da onlar için gelir kaynaklarından biridir.

**7.3.2.7. Toplumsal Refahı Artırmada Sosyal Yardımların Eşik Düzeyi:
Yararlanıcılara Hangi Noktaya Kadar Yardım Yapılmalıdır?**

Tablo 4.141. Kamusal Sosyal Yardımların Yeterlilik Algısı

Yeterli Bulup Bulmama Algısı	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Hayır	472	94,6	94,6
Evet	27	5,4	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.48. Sosyal Yardım Yeterlilik Algısı Dağılım Grafiği

Tablo 4.141 ve grafik 4.48'den katılımcıların yaklaşık % 95'i aldıkları sosyal yardımları yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir. Daha önce tablo 4.31'de incelendiği gibi katılımcıların aldıkları sosyal yardımlar '35-2050' TL arasında değişmekte ve katılımcıların % 10,8'i 1000 TL'nin üzerinde sosyal yardım almaktadır. Buna göre tablo 4.141'den katılımcıların fizyolojik boyuta ilişkin sosyal yardımların yeterlik algısı incelendiğinde:

Tablo 4.142. Fizyolojik Boyutun Yeterlik Algısı

Fizyolojik Boyutun Yeterlik Algısı	Frekans	Yüzde
F1	50	10
F2	57	11.4
F3	81	16.2
F4	157	31.5
F5	19	3.8
F6	11	2.2
F7	98	19.6
F8	62	12.4

F1'e göre göre alınan sosyal yardımların %10 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

F2'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık %11 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

F3'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 16 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

F4'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 31 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir. F4 "kömür yardımı olup" diğerlerine göre daha yüksek bir değere sahiptir.

F5'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 4 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

F6'ya göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 2 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

F7'ye göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 20 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

F8'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 12 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

Sonuçlar göstermektedirki katılımcıların yaklaşık % 10 kadarlık bir kısmı aylık 1000 TL ve üzeri sosyal yardım aldığı ve bu sosyal yardımın fizyolojik yapabilirlikleri gerçekleştirmede beklenen arzulanan bireysel refah için kullanabildiğini ileri sürmektedir. Bu durumda sosyal yardımlarda minimum eşik değerin 1000 TL civarında olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Psikolojik boyutun yeterlik algısı:

Tablo 4.143. Psikolojik Boyutun Yeterlik Algısı

Psikolojik Boyutun Yeterlik Algısı	Frekans	Yüzde
P1	58	11.6
P2	190	38.1
P3	16	3.2
P4	14	2.8
P5	275	55.1
P6	28	5.6
P7	309	61.9
P8	208	41.7

P1'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık %12 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

P2'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 38 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

P3'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 3 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

P4'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 3 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

P5'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 55 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir. P5 sosyal yardımlar sayesinde” hayata ilişkin kısmı kararlar alabilme” dolayısıyla diğerlerine göre daha yüksek bir değere sahiptir.

P6'ya göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 6 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

P7'ye göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 62 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir. P7 sosyal yardımların “kişinin kendini iyi hissetmesini sağlaması” dolayısıyla diğerlerine göre daha yüksek bir değere sahiptir.

P8'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 42 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir. P8 sosyal yardımlar sayesinde “eğlendirren mutlu eden şeylerden kısmende olsa keyif alabilme” dolayısıyla diğerlerine göre daha yüksek bir değere sahiptir.

Sonuçlar göstermektedirki şuki katılımcıların yaklaşık % 10 kadarlık bir kısmı aylık 1000 TL ve üzeri sosyal yardım aldığı ve bu sosyal yardımın psikolojik yapabilirlikleri gerçekleştirmede beklenen arzulanan bireysel refah için kullanabildiğini ileri sürmektedir. Bu durumda sosyal yardımlarda psikolojik yapabilirlikler için de minimum eşik değerin 1000 TL civarında olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Sosyolojik Boyutun Yeterlik Algısı:

Tablo 4.144. Sosyolojik Boyutun Yeterlik Algısı

Sosyolojik Boyutun Yeterlik Algısı	Frekans	Yüzde
S1	370	74.1
S2	44	8.8
S3	21	4.2
S4	88	17.6
S5	365	73
S6	20	4
S7	7	1.4
S8	9	1.8
S9	129	25.9
S10	37	7.4
S11	18	3.6
S12	35	7

S1'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 74 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir. S1 sosyal yardımlar sayısında "içinde yaşanan toplumun bir parçası olduğunu hissedebilme" dolayısıyla diğerlerine göre daha yüksek bir değere sahiptir.

S2'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 89 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

S3'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 4 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

S4'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 18 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

S5'e göre göre alınan sosyal yardımların % 73 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir. S5 sosyal yardımlar sayısında "devlete olan güvenin artması" dolayısıyla diğerlerine göre daha yüksek bir değere sahiptir.

S6'ya göre göre alınan sosyal yardımların % 4 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

S7'ye göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 1 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

S8'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 2 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

S9'a göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 26 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir. S9 sosyal yardımlar sayesinde "ayda bir iki kez arkadaş ya da akrabaları eve davet ederek birlikte birşeyler yiyip içebilme" dolayısıyla diğerlerine göre daha yüksek bir değere sahiptir.

S10'a göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 7 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

S11'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 4 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

S12'ye göre göre alınan sosyal yardımların % 7 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

Sonuçlar göstermektedirki şuki katılımcıların yaklaşık % 10 kadarlık bir kısmı aylık 1000 TL ve üzeri sosyal yardım aldığı ve bu sosyal yardımın sosyolojik yapabilirlikleri gerçekleştirmede beklenen arzulanan bireysel refah için kullanabildiğini ileri sürmektedir. Bu durumda sosyal yardımlarda sosyolojik yapabilirlikler için de minimum eşik değerin 1000 TL civarında olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik Boyutun Yeterlik Algısı:

Tablo 4.145. Ekonomik Boyutun Yeterlik Algısı

Ekonomik Boyutun Yeterlik Algısı	Frekans	Yüzde
E1	141	28.3
E2	208	41.7
E3	217	43.5
E4	24	4.8
E5	44	8.8
E6	64	12.8

E1'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 28 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir. E1 sosyal yardımlar sayesinde "evin temel geçimini sağlayabilme" katılımcılar kısmı olarak elektrik, su ve telefon faturalarını ödeyebilmeyi önemli görmektedirler. Dolayısıyla diğerlerine göre daha yüksek bir değere sahiptir.

E2'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 42 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir. E2 sosyal yardımlar sayesinde "maddi yönden güvende hissetme", katılımcılar sosyal yardımlar sayesinde (miktarını önemsemeksizin) ellerine para geçiyor olmasının kendileri için önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla diğerlerine göre daha yüksek bir değere sahiptir.

E3'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 43 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir. E3 sosyal yardımlar sayesinde "geçim sıkıntım azaldı" katılımcılar sosyal yardımlar sayesinde geçim sıkıntılarının belli bir oranda azaldığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla diğerlerine göre daha yüksek bir değere sahiptir.

E4'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 5 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

E5'e göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 9 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

E6'ya göre göre alınan sosyal yardımların yaklaşık % 13 kadarı etkili olduğunu kabul etmektedir.

Sonuçlar göstermektedirki şuki katılımcıların yaklaşık % 10 kadarlık bir kısmı aylık 1000 TL ve üzeri sosyal yardım aldığı ve bu sosyal yardımın ekonomik yapabilirlikleri gerçekleştirmede beklenen arzulanan bireysel refah için kullanabildiğini ileri sürmektedir. Bu durumda sosyal yardımlarda ekonomik yapabilirlikler için de minimum eşik değerinin 1000 TL civarında olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

7.3.2.8. Toplam Aylık Gelir-Fizyolojik, Psikolojik, Sosyolojik ve Ekonomik Boyutlarla İlişkisi

Katılımcıların fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik algı düzeyleri ile toplam aylık gelir arasında bir ilişki olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Bu nedenle Toplam aylık gelir değişkeni ile fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik

boyutlar arasındaki ilişki korelasyon analizi ile araştırılmış ve sonuçlar tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.146. Toplam Aylık Gelir- Fizyolojik, Psikolojik, Sosyolojik ve Ekonomik Boyutlar Arasında Bağını: Korelasyon

		toplangelir	Fizyolojik	Psikolojik	Sosyolojik	Ekonomik
toplangelir	Pearson Correlation	1	,252 ^{***}	,234 ^{***}	,214 ^{***}	,222 ^{***}
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000
	N	499	499	494	499	499
Fizyolojik	Pearson Correlation	,252 ^{***}	1	,635 ^{***}	,583 ^{***}	,660 ^{***}
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000
	N	499	499	494	499	499
Psikolojik	Pearson Correlation	,234 ^{***}	,635 ^{***}	1	,635 ^{***}	,681 ^{***}
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000
	N	494	494	494	494	494
Sosyolojik	Pearson Correlation	,214 ^{***}	,583 ^{***}	,635 ^{***}	1	,631 ^{***}
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000
	N	499	499	494	499	499
Ekonomik	Pearson Correlation	,222 ^{***}	,660 ^{***}	,681 ^{***}	,631 ^{***}	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	
	N	499	499	494	499	499

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 4.146'dan toplam gelir ile fizyolojik boyut arasında doğrusal bir ilişki olduğu, toplam gelir miktarı arttıkça fizyolojik yapabilirliğin arttığı ($r=0,252$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Tablo 4.146'dan toplam gelir ile psikolojik boyut arasındaki ilişki incelendiğinde ise toplam gelir ile psikolojik boyut arasında doğrusal bir ilişki olduğu, toplam gelir miktarı arttıkça psikolojik yapabilirliğin arttığı ($r=0,234$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Tablo 4.146'dan toplam gelir ile sosyolojik boyut arasındaki ilişki incelendiğinde de toplam gelir ile sosyolojik boyut arasında doğrusal bir ilişki olduğu, toplam gelir miktarı arttıkça psikolojik yapabilirliğin arttığı ($r=0,214$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

Tablo 4.146'dan toplam gelir ile ekonomik boyut arasındaki ilişki incelendiğinde ise toplam gelir ile ekonomik boyut arasında doğrusal bir ilişki olduğu, toplam gelir miktarı arttıkça ekonomik yapabilirliğin arttığı ($r=0,222$), bulunan bu ilişkinin 0,01 düzeyinde ($p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak aradaki ilişkinin çok zayıf olduğu ($r= 0,00-0,25$ çok zayıf ilişki) görülmektedir.

7.3.3. Bağımsız Ölçek Sorularının Değerlendirilmesi

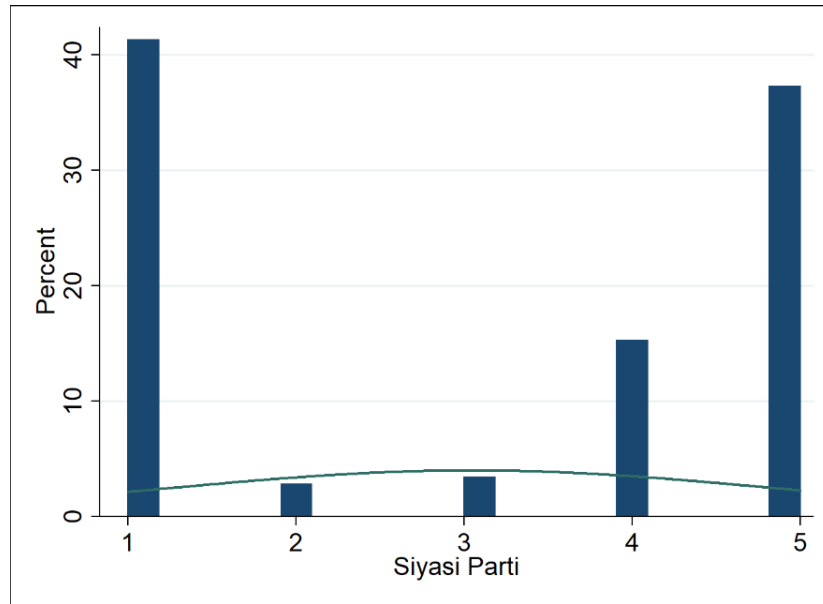
7.3.3.1. Sosyal Yardım Siyasi Parti İlişkisi

Sosyal yardım siyasi parti ilişkisi Sosyal yardımlar siyasi tercihim etkileyerek oy verdiğim partiyi seçmemde belirleyici oluyor.

Sosyal yardım siyasi parti ilişkisi: Frekans dağılımları ve dağılım grafiği:

Tablo 4.147. Sosyal Yardım Siyasi Tercih İlişkisi

Sosyal Yardım Siyasi Parti Tercih İlişkisi	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	206	41.3	41.3
Katılmıyorum(2)	14	2.8	44.1
Kararsızım(3)	17	3.4	47.5
Katılıyorum(4)	76	15.2	62.7
Kesinlikle Katılıyorum(5)	186	37.3	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.49. Sosyal Yardım Alma-Siyasi Parti İlişkisi Dağılım Grafiği

Tablo 4.147 ve grafik 4.49'dan sosyal yardım alma siyasi parti tercihinine ilişkin algı değerleri incelendiğinde yaklaşık % 15 katılıyorum, yaklaşık % 37 kesinlikle katılıyorum ile yaklaşık % 52 düzeyinde katılımcıların sosyal yardım alamamanın oy vereceği partiyi seçmede belirleyici olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Alana ilişkin gözlemlerden sosyal yardım alanlar genellikle aldıkları sosyal yardımları parti yardımı olarak algılamaktadırlar. Alan araştırması sırasında katılımcılara yukarıdaki soru yöneltildiğinde oy verdikleri siyasi partinin ismini telaffuz etmemeleri rica edilmiştir. Buna rağmen birçok katılımcı mevcut hükümete yönelik övgülerde bulunarak mevcut parti sayesinde bu yardımlara eriştiklerini ve ilk defa bir partinin kendilerine sahip çıktıklarını sıklıkla dile getirmişlerdir. Tablo sonuçları da bu veriyi destekler niteliktedir. Diğer taraftan sosyal yardım almanın siyasi partiyi seçmede etkili olmadığını belirten birçok katılımcı da (yaklaşık % 44) sosyal yardımları parti yardımı olarak algıladıklarını ve fakat oy verirken başka saiklerle hareket ettiklerini dile getirmişlerdir.

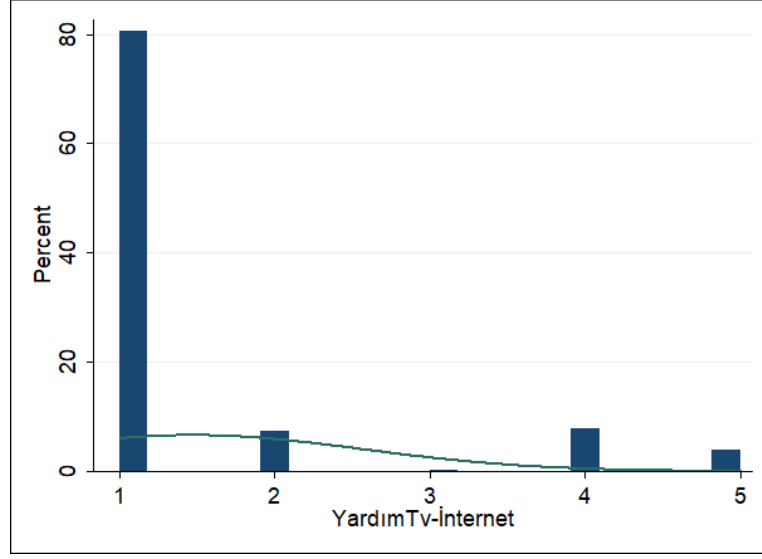
7.3.3.2. Sosyal Yardımları Araştırma Yolları

Sosyal yardım araştırma yolları Sıklıkla başvurabileceğim yeni yardım varmı yok mu diye TV'den haberleri dinler veya internetten araştırırım.

Sosyal yardım araştırma şekli I: Frekans dağılımları ve dağılım grafiği:

Tablo 4.148. Sosyal Yardım Araştırma Şekli I (TV-İnternet)

Sosyal Yardımları TV'den Takip Etme ve İnternet ve TV'den Araştırma	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	402	80.6	80.6
Katılmıyorum(2)	37	7.4	88
Kararsızım(3)	1	0.2	88.2
Katılıyorum(4)	39	7.8	96
Kesinlikle Katılıyorum(5)	20	4.0	100
Toplam	499	100	

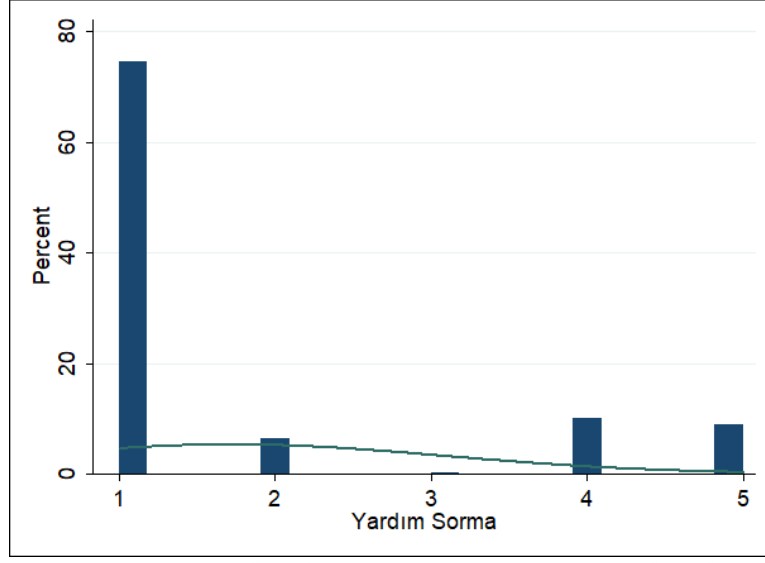
Grafik 4.50. Sosyal Yardım Araştırma Şekli I Dağılım Grafiği

Tablo 4.148 ve grafik 4.50'den “kesinlikle katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı %80,6 iken, “katılmıyorum” diyenlerin oranı % 7,4 olduğu görülmektedir. Bu anlamda katılımcıların % 88'i bu şekilde bir sosyal yardım araştırması içine girmezken, TV ve internet üzerinden sosyal yardımları takip edenlerin oranı %11,8 (% 7,8 “katılıyorum”, % 4 “kesinlikle katılıyorum”) iken kararsızların oranı ise % 0,2'dir.

Sosyal yardımları araştırma yollarına ilişkin yöneltilen ikinci soru ise “Sıklıkla etrafımdakilere sorarak veya vakfa gelerek başvurabileceği yeni yardım var mı yok mu araştırırım.” sorusudur. Araştırma sonuçları aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.

Tablo 4.149. Sosyal Yardım Araştırma Şekli II

SYDV'lerden veya etraftan sosyal yardım araştırma	Frekans	Yüzde	Kümülatif
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	372	74,5	74.5
Katılmıyorum(2)	32	6.4	81
Kararsızım(3)	1	0.2	81.2
Katılıyorum(4)	50	10	91.2
Kesinlikle Katılıyorum(5)	44	8.8	100
Toplam	499	100	

Grafik 4.51. Sosyal Yardım Araştırma Şekli II Dağılım Grafiği

Bir önceki soruyla benzer şekilde katılımcıların % 74,5'i "kesinlikle katılmıyorum", % 6,4 ise "katılmıyorum" yanıtını vermiştir, toplamda % 80,9'dur. Bu şekilde sosyal yardım araştırması içine girenlerin oranı % 18,8 iken kararsızım diyenlerin oranı ise % 0,2'dir. Daha önce alana ilişkin gözlemlerden hareketle sosyal yardıma başvuru yapan birçok vatandaş sahip oldukları hakları ve başvurularını gereken yardımlar konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları söylenebilir. Öyle ki; birçok başvuru sahibi başvurdukları sosyal yardım türünün ayırımına dahi varamamaktadır. Muhtaç kişiler genel olarak ya okuma yazma bilmedikleri ya da işlevsel eğitime sahip olamadıkları için kendilerini ifade etme konusunda sıkıntı yaşadıkları için de mağduriyet yaşamaktadırlar. Genel olarak muhtar, tanıdık veya etrafındakilerin yönlendirmesi sonucu vakıflara başvuru yapan muhtaç vatandaşlar kendilerine ilişkin talepleri dile getirmek için sıklıkla başkalarından yardım istemektedirler. Ayrıca ASPB'nin yereldeki temsilcilerinden biri olan SYDV'lerde bazı çalışanların muhtaç vatandaşları eksik bilgilendirmesinden dolayı da mağduriyetler yaşanmaktadır. Örneğin alan araştırması esnasında birçok katılımcının gerekli koşulları sağladığı halde başvuru yapması gereken yardımlara başvuru yapmadığı tarafımızca tespit edilmiş ve bu kişilere gerekli bilgiler verilerek yardımlara başvuru yapmaları sağlanmıştır. Bu yönde paylaşabileceğimiz bir başka örnek 65 yaş aylığına ilişkindir. Bilindiği üzere yaşlı vatandaşlarımıza ilişkin olarak yapılan muhtaçlık değerlendirmesinde hane yaklaşımı terk edilmiş, yaşlının lehine olarak kendisi ve eşinin geliri dikkate alınmaya

başlanmıştır. Bazı vakıflarda anne veya babası adına başvuru yapanların maddi durumlarının iyi olduğunun farkedildiği durumda hane esaslı muhtaçlık sınırı ileri sürülerek bu yardıma başvuru yapmalarının engellenmeye çalışıldığı farkedilmiştir. Ancak mevzuat konusunda bilgi sahibi olan bazı vatandaşlar verilen bilgiye itiraz ederek başvurularını gerçekleştirmişlerdir. Diğer taraftan bazı vakıf çalışanlarının eksik mevzuat bilgisine sahip olması muhtaç vatandaşların mağdur olmasının bir diğer sebebidir. Belirtelim ki; bu tarz sorunlar daha çok muhtaç vatandaş yoğunluğunun fazla olduğu vakıflarda yaşanmaktadır. Özellikle çalışanların sayıca fazla işlem yaptıkları vakıflarda muhtaç vatandaşları yanlış yönlendirme, gerekli bilgiyi eksik sunma gibi sorunların sıklıkla yaşandığı alan araştırması esnasında gözlemlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de kamusal sosyal yardımların, yardım alanlar üzerindeki çok boyutlu etkilerini saptamayı hedefleyen çalışmada; “Yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde kamusal sosyal yardımlardan beklenen faydanın sağlanıp sağlanmadığı, Kamusal sosyal yardımların yardım alanların sosyal refahını yükseltip yükseltmediği veya bireysel ve toplumsal olarak kalıcı refah artışına sebep olup olmadığı gibi konularda, “kamusal sosyal yardımlar yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde etkin midir?” temel sorusuna cevap aranmıştır. Yapabilirlik yaklaşımında sosyal yardımlar, koruyucu güvenlik tipi özgürlük aracı olarak ele alınarak; sosyal yardım alanların yapabilirlik yoksunluklarını ortadan kaldırma, onları bertaraf etme ve gerçekleştirme noktasında yaptığı katkı noktasında değerlendirilerek araştırma problemi cevaplandırılmaya çalışılmış ve böylece Türk kamusal sosyal yardım sisteminin yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde etkin çalışıp çalışmadığı tesit edilmiştir.

Yapılan yardımların, kalıcı refah artışına etkisinin temel çıktı kabul edildiği çalışmada kamusal sosyal yardımların etkinlik tespiti günümüzde en çok sosyal yardım veren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın sunduğu sosyal yardım programları çerçevesinde yapılmıştır. Çalışma aynı zamanda en çok kamusal sosyal yardım veren kuruluşun kamusal sosyal yardımları sunumunda klientalist sosyal yardım anlayışından uzaklaşma/uzaklaşmama noktasında bir değerlendirme yapmayı da mümkün kılmıştır. Bu doğrultuda kişinin yaşadığı hayatın ne kadar iyi olduğu ve kişinin hayatında olmaya ya da yapmaya değer verdiği şeyleri ne kadar başardığı sorusu temelde ilgilendiği şey olan yapabilirlik yaklaşımı ve Türk Kamusal sosyal yardım anlayışının temelde egemen olduğu düşünülen klientalist anlayıştan uzaklaşma/uzaklaşmama bakımından araştırma sonuçları incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar kısaca şu şekildedir:

Araştırma sonuçları göstermektedir ki kamusal sosyal yardımlara başvuru yapan ve onlardan yararlananların çoğunluğunu kadınlar (499 katılımcının yaklaşık % 70’ni) oluşturmaktadır. Yararlanıcıların yaklaşık % 78,6’sı 25-54 yaş aralığında yer almakta dolayısıyla sosyal yardıma başvuru yapan kişiler genel olarak çalışma çağındaki kişilerden oluşmaktadır. İlkokul mezunu (yaklaşık % 45) yararlanıcıların yoğun olduğu çalışmada ilkököl ve altı eğitime sahip olanlar yaklaşık % 77’dir. Genel olarak işlevsel

eğitimin yüksek olmadığı saptanan araştırmada ortaya çıkan bir başka olgu çocuk yaşlarda yararlanıcıların evlendiği (nitekim evli olan yararlanıcı sayısı yoğunlukta; yaklaşık % 69) ve henüz 40'lı yaşlara gelmeden çok sayıda çocuk sahibi olduklarıdır. Yaşayan kişi sayısının genelde dört ve üzeri (yaklaşık % 66 hane) olduğu hanelerde geçimi genelde babalar (yaklaşık % 40 hanede) sağlamaktadır. Hanede hiç çalışanın olmadığını bildirenlerin oranı ise yaklaşık % 34'dür. Hanelerde yapılan işler ise inşaat, hurda-kâğıt-çöp toplama, pazarda tezgâh açma gibi nitelik itibariyle düşük işlerde yoğunlaşmaktadır. Hanelere giren maksimum gelirin 3227 TL, minimum gelirin 52 TL, ortalama gelirin 1054 TL ve ortalama gelirin 394 TL'sinin sosyal yardımların oluşturduğu saptanan araştırmada, hane gelirinin % 40 ve daha fazlasını sosyal yardımlardan karşılayanlar yaklaşık % 44'dür. Sosyal yardımlar dışında aile, komşu, hayırsever kişiler veya akrabalarından destek alanların yoğunlukta olmadığı (yaklaşık % 22'si bu şekilde bir destek almakta), yaklaşık % 69'nun oturduğu konut için kira ödediği ve maksimum kiranın 1000 TL, ortalama kiranın 395 TL olduğu saptanan araştırmada yararlanıcıların yaklaşık % 70'i kira ödemektedir. Kira ödeyenlerin % 48,6'sının ise bir ay ve üzeri birikmiş kira borcu vardır. Yararlanıcıların oturdukları konutta (yaklaşık % 55,9) rutubet ve rutubetten kaynaklı duvarlarda ve zeminde küflenme sorunu en fazla yüzleştikleri sorundur. Yararlanıcılar oturdukları konutu ısıtma şeklinde ise en çok başvurulan yöntem ise kömür veya odun-kömürle (yaklaşık % 58) ısıtmadır.

Yararlanıcıların sosyal yardımlarına ilişkin veriler değerlendirildiğinde ise: yararlanıcılara en çok nakit (yaklaşık % 71), gıda (yaklaşık % 59) ve kömür (yaklaşık % 45) verilmektedir. Düzenli sosyal yardımlar bakımından ise ilk sırayı şartlı eğitim yardımı alırken (% 36,5), ikinci sırayı 2022 kapsamındaki yardımlardan engelli maaşı (yaklaşık % 19), üçüncü sırayı ise şartlı sağlık yardımı (yaklaşık % 9) almaktadır. Yararlanıcılar en çok nakit yardıma (yaklaşık % 81,2) ihtiyaç duyarken bunu gıda (yaklaşık % 50) ve yakacak-kömür yardımı (yaklaşık % 27) takip etmektedir. Yararlanıcıların çoğunluğu (yaklaşık % 45) devletin kendilerine sürekli yardım yapması gerektiğini düşünürken aldıkları yardımlardan memnun olanların oranı (yaklaşık % 5) ise oldukça düşüktür. Diğer taraftan sosyal yardımların kesilmesi halinde geçimi sağlamada alternatifler içinde en çok devlete yeniden başvurma (499 katılımcıdan 498'i, % 98) ilk sırayı almaktadır.

Yararlanıcıların işlevsellik ve yapabilirliklerine ilişkin bir değerlendirmeye geçmeden önce, buraya kadarki veriler ışığında yararlanıcılara ilişkin olarak yapabilirlik yaklaşımı perspektifinde bir *değerlendirme yapmak istediğimizde; yararlanıcıların eğitimi, çevreleri üzerindeki kontrolü ve kendilerine yetebilme/başkalarına bağımlı olmama* şeklinde en az üç olgudan hareketle bir değerlendirme yapabilmenin mümkün olduğu görülmektedir.

Çalışma içinde sıklıkla ifade edildiği üzere yapabilirlik yaklaşımının temel ilgisi kişinin olmaya ya da yapmaya değer vermek durumunda buldukları yaşam tarzına ulaştıracak yapabilirliklerdir. İşlevselliklerin belirli bir kombinasyonu olan ve aynı zamanda işlevsellikleri başarabilme özgürlüğünü yansıtan yapabilirlikler bir anlamda bir çeşit özgürlüktür. Bu doğrultuda kişilerin yapabilirliklerini gerçekleştirebilmesi içinde özgürlüklerle donatılmaları gerekmektedir. Dolayısıyla yapabilirlik yaklaşımı açısından özgürlük kişilere değerli bulunduğu amaçları başarabilmelerinde ve dileği hayatı yaşayabilmelerinde fırsatlar sunması bakımından önemlidir.

Yapabilirlik yaklaşımı kişilerin fiili olarak yapabilirlikler-özgürlüklerle donatılabilmesi için ve yapabilirlik engellerinin ortadan kaldırılabilmesi için toplumsal düzenlemelerin doğasının önemine sıklıkla vurgu yapar. Dolayısıyla yapabilirlik yaklaşımı toplumsal düzenlemelerle ya da bir diğer adlandırma ile kamusal müdahaleyle kişilere sunduğu fırsatlar ölçüsünde yakından ilgilenmektedir. Bu ilgede eğitim ise yapabilirlik yaklaşımı açısından özel bir öneme sahip olup, yaklaşımda sıklıkla fırsatların geniş ölçüde paylaşılmasında eğitim ön plana çıkarılır. Bu bağlamda gerek çalışma bulgularından gerekse alan araştırmasına ilişkin gözlemlerden yararlanıcıların eğitim seviyeleri ve sahip oldukları eğitimin işlevsellikleri göz önünde bulundurulduğunda devletin yararlanıcılara eğitim fırsatı sunma ve işlevsel eğitim verme konusunda başarısız olduğu söylenebilir. Bu başarısızlığın en net şekilde yansımalarından biri (elbette kadınların küçük yaşta evlenmeleri, orta yaşa gelmeden önce birkaç çocuğa sahip olmaları diğer yansımaların bazılarıdır) hanede yapılan işlerin niteliğidir. Mevcut işlerin niteliği yararlanıcılara ilişkin eğitim verilerinin hanelerde en azından hanenin geçimini sağlayan kişiler bakımından da geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

Sen'in iktisadi eyleyen öznesi mülkiyet sahibi kişidir ve bu mülkiyet sahibi kişinin öncelikle gelir sağlama setine sahip olması gerekmektedir. Bu gelir sağlama seti içinde kişinin sahip olduğu beşeri sermaye yatırımları maddi olmayan gelir sağlama kaynaklarından en önemlilerinden biridir. Bu anlamda çalışmada daha önce detaylandırıldığı üzere kişinin gelir sağlama seti içindeki kaynağını/kaynaklarını kullanarak (işte bu noktada yetki seti devreye giriyor) yetki eşleştirmesi gerçekleştirebilmesinde, gelir seti içinde yer alan kaynağın/kaynakların yetki seti içindeki mal ve hizmetlere dönüştürülme oranı (yetki eşleştirmesi) belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla kişilerin sahip oldukları fırsatlar ve bu fırsatlardan yararlanabilme ölçüleri esasında burada belirleyici olan unsurdan biridir. Diğer taraftan gelir seti içinde yer alan kaynaklardan bir diğeri kamusal sosyal yardımlardır. Bu anlamda ASPB'nin sunduğu sosyal yardımların niteliğinin gelir seti bakımından kısa bir değerlendirmesi önemlidir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde açıklandığı üzere; klientalist kamusal sosyal yardım anlayışında nitelik itibarıyla kömür ve gıda gibi süreli yardımların ağırlıklı yardım bileşenleri oluşturmaktadır. Klientalist kamusal sosyal yardım anlayışında düzenli yardımlar bakımından durum ise şartlı eğitim yardımında olduğu gibi genel olarak toplumda en dipte yar alanları hedefleme ve dolayısıyla oransal olarak bu tarz yardımların azlığıdır.

Bu kısa hatırlatmanın ardından Türk kamusal sosyal yardım sisteminde, sosyal yardımların yaygınlık kazanmasında ve oransal artışında temel taşlardan biri olan Sosyal Riski Azaltma Projesinin (SRAP-2001) sosyal risk yönetimi konusundaki temel felsefesi; *kişilerin maruz kalacağı riskleri azaltma ve hafifletme* yönünde önlemler almaktır. Ayrıca dört bileşenden oluşan SRAP'ta süreli yardımlar, hızlı yardım bileşeni kapsamında yer almakta ve "şartlı nakit bileşeni" içinde yer alan yardımlar ise nüfusun en muhtaç % 6'lık kısmını hedeflemektedir. Bu anlamda SRAP'ın yapısı klientalist sosyal yardım anlayışını ortaya koyucu niteliktedir. Ayrıca belirtelim ki, bu yararlanıcıların aldıkları sosyal yardımlara ilişkin araştırma sonuçlarında da kendini göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre düzenli olmayan, verilme/verilmeme

arasında gidip gelen¹ ve miktar olarak oldukça az (genelde üç ayda bir 150 TL) yardımlar yoğunluktadır. Düzenli yardımlarda ise genelde toplumun en muhtaç kesimine yönelme esastır. Bu anlamda yararlanıcılar için bir gelir sağlama seti olarak sosyal yardımlar geçici veya uzun süreli iyi bir gelir sağlama seti özelliğine de sahip değildir.

Türk kamusal sosyal yardımların muhtaçlıkla gerçek anlamda mücadeleden uzak, muhtaçlığı kontrol altında tutmaya yönelik bir anlayış hâkimdir. Dolayısıyla çalışma içinde de vurguladığımız gibi Türkiye’de kamusal sosyal yardımlar emme-basma tulumba prensiyle çalışmaktadır. Nasıl ki, emme basma tulumbada pistonun öncelikle yukarı doğru çekilerek silindirin su ile dolması gerekiyorsa, klientalist sosyal yardım anlayışında da öncelikle dikeye doğru; eşitsiz güç dağılımının güçlü tarafı olan siyasi otoriteye doğru siyasi destek sağlamanın garantilenmesi gerekmektedir. Zira silindiri su ile dolan pistonun aşağı doğru itilerek suyun boşaltılması prensibinde olduğu gibi, siyasi desteğin siyasi desteğin aşağı doğru akışı sosyal yardımdır. Ayrıca belirtelim ki; emme-basma tulumbadan su elde etmek için nasıl ki bu kısır döngünün tekrarlanması gerekiyorsa, klientalist sosyal yardım anlayışında da güçlü olanla olmayan arasındaki bu ilişkinin (siyasi destek-sosyal yardım ilişkisi) kısır döngüde sürekli tekrarlanması gerekir. Bu kısır döngü sayesinde de sosyal yardımlar klientalist anlayışın etkin araçlarından birine dönüşür. Aradaki bu karşılıklı kısır döngü ilişkisinin yararlanıcılar bakımından en belirgin göstergelerinden biri yardımlarının kesilmesi halinde devlete yeniden başvuracaklarını (499 kişiden 498’i yeniden devlete başvuracağını belirtmiştir) *devlete bağımlı olduklarını* belirtmeleridir. Ancak bu yapabilirlik yaklaşımının aktif eyleyen özne fikri ile çelişen bir durumdur. Zira yapabilirlik yaklaşımına göre kişi kendi kaderini kendisi tayin edebilen ve özgür seçim şansına sahip olabilen kişidir. Kişilerin seçme şansının kısıtlılığı/yokluğu aynı zamanda yapabilirlik yaklaşımının koşullara ilişkin savunusuyla da çelişmektedir. Çünkü yapabilirlik yaklaşımı koşulların ve şansın bireyler üzerindeki hâkimiyeti yerine, kişilerin şans ve koşullar üzerine hâkimiyetlerini geçirmenin önemine vurgu yapar.

---

¹ Daha öncede paylaşıldığı gibi süreli yardımlardan yararlanabilmek için belli aralıklarla gelip yararlanıcıların dilekçe vermeleri gerekmektedir. Ancak bu yardımların her başvuruda verileceğinin garantisi de yoktur.

Yapabilirlik yaklaşımının temel kavramlarından biri olan işlevsellik, kişinin hayatında olmaya ya da yapmaya değer verdiği bir dizi şeyleri yansıtırken, yapabilirlik kişi için değerli olan bir dizi işlevsellik kümesi içinde seçim yapabilmesi ve çeşitli yaşam tarzlarını gerçekleştirebilme özgürlüğünü ifade eder. Bu anlamda işlevsellik bir şeyi başarma ise yapabilirlik bir şeyi başarma özgürlüğüne sahip olabilmektir. İşlevsellik ve yapabilirlik arasındaki bu ayrımla, işlevselliklerin kişinin sahip olduğu yaşam koşullarının farklı yönlerini yansıttığı, yapabilirliklerin ise kişilerin sürdürebileceği yaşamla ilgili gerçek fırsatları yansıtan pozitif özgürlük nosyonları olduğu belirginleşmektedir. Dolayısıyla yapabilirlikler bakımından özgürlüğün ne şekilde okunacağı önem kazanmaktadır. Bu anlamda özgürlük olarak yapabilirlik, işlevselliklerin değerli bir kombinasyonuna sahip olabilmek (örneğin iyi beslenebilme) fırsatına ve kişinin bu fırsatı kullanmada özgürlüğü şeklinde ele alındığında yararlanıcıların kamusal sosyal yardımlar aracılığıyla değerli işlevsellik kombinasyonlarına sahip olamadıkları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yapabilirlik yaklaşımı açısından işlevsellikler sosyal refahın kurucu unsuru olarak odağa yerleştirildiğinde, yararlanıcıların sosyal refahını başarabilme özgürlüğü olarak yapabilirliklerden de yoksun oldukları ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu aşağıdaki yapabilirlik listesinde de yapabilirliklere ilişkin etkinlik yüzdeleri ile de takip edilebilmektedir.

Tablo 5.1. Fizyolojik Yapabilirliklerin Etkinlik Yüzdeleri

YAPABİLİRLİK	FİZYOLOJİK YAPABİLİRLİKLER	Etkinlik Yüzdesi*
YAŞAM	Aldığım sosyal yardımlar uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilmem de etkilidir	% 10
BEDENSEL SAĞLIK	Aldığım sosyal yardımlar sağlığımı korumamda etkilidir	% 11.4
BEDENSEL SAĞLIK	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde yeterince beslenebiliyorum (Haftada en az 2 kez taze et, balık ve tavuk tüketebiliyorum)	% 16.2
BEDENSEL SAĞLIK	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde sağlığımızı koruyabilecek kadar evimizi ısıtabiliyorum	% 31.5
BEDENSEL SAĞLIK	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde evimin bakım ve onarımını yapabiliyorum (çatı aktarma, duvarları sıvama, tuvalet banyo tamiri vb.)	% 3.8
BEDENSEL SAĞLIK	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde evimde eskiyen eşyaları yenisiyle değiştirebiliyorum	% 2.2
BEDENSEL SAĞLIK	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ihtiyaç duyduğumda kendime ve aileme yeni kıyafetler satın alabiliyorum	% 19.6
BEDENSEL BÜTÜNLÜK	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde sağlıklı bir evde yaşayabiliyorum (Rutubetsiz, yeterince kullanım alanı olan, camı çerçevesi sağlam ve vb.)	% 12.4
Ortalama Değer		%13,4

*Etkinlik yüzdesi “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum”un toplamıdır.

Toplumsal adalete ilişkin bir değerlendirmenin kişinin değer verdiği hayat tarzına ulaşmak için yararlandığı temel özgürlükler bakımından yapılması gerektiğini belirtilen yapabilirlik yaklaşımında temel özgürlükler; uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilmek, önlenebilir hastalıklardan kaçınma, yeterince beslenebilme gibi özgürlüklerdir. Bu özgürlükler aynı zamanda muhtaçlık-yoksunluk tartışmalarında esas alınan bildirişimsel temellerdir. Bu temel yapabilirliklerle donatılan kişiler hayatlarının en parlak dönemi olan gençliğinde ölçmeden en azından ortalama bir ömre ve yaşam süresi boyunca özgürlük ve sefalet yoksunluğu çekmeden iyi bir yaşam sürdürebilme yeteneğine sahip olabilirler. Ancak araştırma sonuçları yararlanıcıların kamusal sosyal yardımlar aracılığıyla bu temel özgürlüklere ulaşmanın çok uzağında olduklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 5.2. Psikolojik Yapabilirliklerin Etkinlik Yüzdesi

YAPABİLİRLİK	PSİKOLOJİK YAPABİLİRLİKLER	Etkinlik Yüzdesi*
ALGILAMA-HAYAL ETME VE DÜŞÜNME	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde hayata ilişkin düşüncelerim, fikirlerim ve hayallerim güçleniyor.	% 11.6
ALGILAMA-HAYAL ETME VE DÜŞÜNME	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde hayata daha pozitif bakabiliyorum	% 38.1
ALGILAMA-HAYAL ETME VE DÜŞÜNME	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde istediğim hayatı seçebildiğimi düşünüyorum	% 3.2
MUHAKEME-PRATİK AKIL	Aldığım sosyal yardımlarla hayatımı nasıl yaşayacağıma özgürce karar verebildiğimi düşünüyorum	% 2.8
MUHAKEME-PRATİK AKIL	Sosyal yardım aldığımdan beri hayatımla ilgili bazı kararlar almam kolaylaştı	% 55.1
MUHAKEME-PRATİK AKIL	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde geleceğe ilişkin planlar yapabiliyorum	% 5.6
DUYGULAR	Aldığım sosyal yardımlar kendimi iyi hissetmemi sağlıyor	% 61.9
OYUN	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde beni eğlendiren beni mutlu eden aktivitelerden/faaliyetlerden kısmen de olsa keyif alabiliyorum (aile ve arkadaşlarla vakit geçirme, TV izleme, hoşlanılan hobileri gerçekleştirme, kişiyi mutlu eden herhangi bir serbest zaman aktivitesi)	% 41.7
Ortalama Değer		%25,5

*Etkinlik yüzdesi “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum”un toplamıdır.

Özgürlüğe farklı şekillerde ve zengin bir bildirişimsel temelle yaklaşılan yapabilirlik yaklaşımında özgürlük kişilere değerli bulduğu amaçları başarabilmesinde ve dilediği hayatı yaşayabilmesinde fırsatlar sunması bakımından önemlidir. Bu özgürlük meyanında kişi yaşantısını istediği şekilde şekillendirme yeteneğine sahip olur. Ancak sosyal yardımlar sayesinde yararlanıcılar istedikleri hayatı seçememekte ve sosyal

yardımlar yararlanıcıların hayata ilişkin düşünce, fikir ve hayallerine etki etmemektedir. Diğer taraftan kamusal sosyal yardımlar sayesinde yararlanıcılar kısmende olsa hayata pozitif bakabilmektedirler.

Temelde kişilerin ne kadar tatmin olabildiği ya da kaynaklara ne kadar hükmedebildiği sorunuyla ilgilenmeyen yapabilirlik yaklaşımında önemli olan insani bir yolla yani insan onuruna yakışır bir şekilde kişilerin işlevselliklerin bir kombinasyonu olan yapabilirlikleri gerçekleştirebilmeleridir. Zira insan onuruna yakışmayan bir yaşantı, bir kişinin sürdürmeye çalıştığı bir yaşantıdır. Böyle bir yaşantı aynı zamanda kişide var olan kabiliyetlerin gelişmesine ve kullanılmasına imkân vermediğinden Marx'ın deyiimiyle hayvanı bir yaşamdır. Bu ise yapabilirlik listesinde pratik akıl ve mensubiyet yapabilirliklerine karşılık gelmektedir. Yapabilirlik listesindeki yapabilirlikler birbirini destekler nitelikte olmakla birlikte pratik akıl ve mensubiyet farklı temel bir role sahiptirler. Bu iki yapabilirlik temelde diğerlerini yapısal temelden organize eden ve diğerlerini şekillendiren bir öneme sahiptirler. Bu anlamda yararlanıcılar kamusal sosyal yardımlar aracılığıyla hayatlarını nasıl yaşayacaklarına özgürce karar verememekte ve geleceğe ilişkin planlar yapamamaktadırlar. Yararlanıcılar kamusal sosyal yardımlar aracılığıyla muhakeme-pratik akıl içinde yer alan işlevselliklerden sadece hayatlarına ilişkin bazı kararları alabilmektedir.

Yapabilirlik yaklaşımı kamusal politikalar aracılığıyla kişilerin duygusal sağlığını ve duygusal anlamda dengeli olmalarını sağlamalarını önemseyen bir yaklaşımdır. Bu anlamda kamusal sosyal yardımlar yararlanıcıların kendilerini iyi hissetmelerini büyük ölçüde sağlama bakımından etkindir. Kamusal sosyal yardımlar yararlanıcıların oyun yapabilirliğini gerçekleştirme bakımından ise kısmen etkindir.

Tablo 5.3. Sosyolojik Yapabilirliklerin Etkinlik Yüzdesi

YAPABİLİRLİK	SOSYOLOJİK YAPABİLİRLİKLER	Etkinlik Yüzdesi*
MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde içinde yaşadığım toplumun bir parçası- bir üyesi olduğumu hissediyorum.	% 74.1
MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ailemin problemleriyle daha fazla ilgilenir oldum	% 8.8
MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde akrabalarımın problemleriyle daha fazla ilgilenir oldum	% 4.2
MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde sosyal çevrem genişledi	% 4
MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde akrabalarımınla sık sık görüşür oldum	% 1.4
MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde arkadaşlarımla-komşularımla sık sık görüşür oldum	% 1.8
MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayda bir iki kez de olsa arkadaşlarımla ya da akrabalarımı eve davet ederek onlarla birlikte bir şeyler yiyip içebiliyorum	% 25.9
MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayda bir iki kez de olsa ailemle dışarıda birlikte bir şeyler yapabiliyorum (pikniğe gitme, bir şeyler yiyip içme, maça gitme, sinema vb. yerlere gitme)	% 7.4
MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayda bir iki kez de olsa arkadaşlarımla dışarıda birlikte bir şeyler yapabiliyorum (pikniğe gitme, bir şeyler yiyip içme, maça gitme, sinema vb. yerlere gitme)	% 3.6
MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ- EMPATİ	Sosyal yardımlar sayesinde ihtiyaç sahibi diğer insanlara yardım edebiliyorum	% 17.6
MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde yılda bir iki kez memleketime ya da uzaktaki aile ve akrabaların yanına giderek onlarla hasret giderebiliyorum	% 7
KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ- POLİTİK-	Sosyal yardım almak devlete olan güvenimi artırıyor	% 73
Ortalama Değer		%19

*Etkinlik yüzdesi “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum”un toplamıdır.

Yapabilirlik yaklaşımı açısından insanoğlu olmanın temel fikri kişinin kendi yaşantısını şekillendirebilmesi ve bunu yaparken toplumdaki diğer kişilerle karşılıklı ve ortaklaşa bir ilişki içinde bunu yapabilmesidir. Diğer yapabilirlikleri temelde organize eden iki yapabilirlikten biri olan mensubiyet aynı zamanda insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürme bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda yararlanıcıların başkalarının sorunlarına eğilme, onların sorunların karşısında empati kurmalarını sağlama bakımından kamusal sosyal yardımlar etkinsizdir. Ayrıca yararlanıcıların toplumsal bütünleşmenin çeşitli formlarında yer alabilmelerini/sosyalleşebilmelerini sağlama bakımından da kamusal sosyal yardımlar etkinsizdir. Dolayısıyla onurlu bir yaşam için gerekli olan boş zaman aktivitelerine sahip olabilme bakımından yararlanıcılar başarısızlığa uğramaktadır. Kamusal sosyal yardımların mensubiyet yapabilirliğinde etkin olduğu tek unsur yararlanıcıların sosyal yardımlar aracılığıyla

kendilerini toplumun bir parçası ve üyesi olarak hissedebilmeleridir. Diğer taraftan kamusal sosyal yardımlar aracılığıyla yararlanıcıların devlete olan güveni artmaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda da kamusal sosyal yardımlar etkindir. Ancak yararlanıcıların kamusal sosyal yardım algısı ile birlikte bu etkinlik değerlendirildiğine esasında bir etkisizlik ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5.4. Ekonomik Yapabilirliklerin Etkinlik Yüzdesi

YAPABİLİRLİK	EKONOMİK YAPABİLİRLİKLER	Etkinlik Yüzdesi*
KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ-EKONOMİK	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde evin temel geçimini sağlayabiliyorum (elektrik, su, telefon ve vb. masrafları karşılayabiliyorum)	% 28.3
KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ-EKONOMİK	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde kendimi maddi yönden güvende hissediyorum	% 41.7
KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ-EKONOMİK	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde geçim sıkıntım azaldı	% 43.5
KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ-EKONOMİK	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde beklenmedik harcamaları karşılayabiliyorum	% 4.8
KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ-EKONOMİK	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayın sonunu getirebiliyoruz	% 8.8
KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ-EKONOMİK	Genel olarak düşündüğümde sosyal yardım almaya başladığımdan beri maddi durumumuzda düzelme oldu	% 12.8
Ortalama Değer		%23,3

*Etkinlik yüzdesi “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum”un toplamıdır.

Tüm tabloların ortalama değerleri (ortalama etkinlik yüzdeleri) toplanıp ortalamaları alındığında; $(13,4+25,5+19+23,3=81,2/4= \% 20,3)$ *Türkiye’de uygulanan yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde yaklaşık % 20 etkin olduğu ortaya çıkmaktadır.*

Çalışma kapsamında Türkiye’de uygulanan kamusal sosyal yardımların yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde analizi dört sınıflandırma altında yapılmıştır. Bunlar fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik yapabilirliklerdir. Bu sınıflandırma çerçevesinde aşağıda bu bileşenlerin etkinliğinin artırılması için öneriler geliştirilmiştir.

Fizyolojik yapabilirliklerin geliştirilmesi için öneriler: Fizyolojik yapabilirlikler temel ihtiyaçları içermekte olup, kişilerin ortalama uzun bir ömre, sağlıklı bir yaşama sahip olabilmeleri için yararlanıcıların öncelikli olarak bu yapabilirlikle donatılması gerekmektedir. Fizyolojik yapabilirlik her ne kadar temelde yaşam, bedensel sağlık ve bedensel bütünlük yapabilirlikleri şeklinde sınıflandırılrsa da bu sınıflandırma aynı

zamanda sağlıklı bir şekilde yaşayabilme, yeterince beslenebilme ve sağlıklı konut imkânlarına sahip olma bileşenlerini içermektedir. Dolayısıyla yararlanıcıların bu yapabilirliklerini geliştirmek için öncelikle onların sağlıklı olmaları, beslenebilmeleri ve sağlıklı konut imkânlarına kavuşturulmaları gerekmektedir.

Sıklıkla dile getirildiği üzere muhtaçlık kısır bir döngüdür. Bu kısır döngünün tekrarlanmaması için ya da muhtaçlığın büyük ölçüde azaltılması için uzun vadede kalıcı politika önlemlerine öncelik verilmelidir. Uzun vadeli politika önlemlerinde ise muhtaçlıktan en çok etkilenen kesimlerden birinin muhtaç ailelerin çocukları olduğu olgusu göz önünde bulundurularak, muhtaç ailelerin çocuklarına yönelik politikalara yönelik iyileştirmelere öncelik verilebilir. Bu bağlamda örneğin ülkemizde çocukları hedefleyen sosyal yardım programlarından biri olan Şartlı Nakit Transferleri Programının sağlıklı bir şekilde yaşayabilme ve yeterince beslenebilme işlevsellikleri bakımından yeniden revize edilebilir. Bu doğrultuda 0-6 yaş arası çocukların sağlık kontrollerinin yaptırılması şartı ile verilen sosyal yardımda yaş aralığı yükseltilebilir. Bu sayede sadece 0-6 yaş grubundaki çocukların değil örneğin ilkokul ya da ortaöğretime devam eden çocuklara yönelik düzenli sağlık kontrolleri yapılarak sosyal yardımlar aracılığıyla sağlıklı nesiller yetiştirilebilir.

Uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilme bakımından önemli unsurlardan bir diğeri ve fizyolojik yapabilirlik içinde de yer alan temel bileşenlerden biri olan yeterince beslenebilmedir. Bu anlamda hem sağlıklı nesiller yetiştirebilmek hem de muhtaç ailelerin çocuklarının beslenebilmelerini sağlayabilmek için bütün okullarda olmasa bile muhtaçlığın yaygın olduğu yerlerde okula giden çocuklara belirli bir kalori, besin ve protein değerine sahip öğle yemeği uygulamaya konulabilir. Bu uygulama sayesinde çocuklara yönelik gıda güvenliği sağlanarak sosyal yardımlar aracılığıyla muhtaçlıkla mücadelede önemli bir adım atılabilir. Diğer taraftan burada bir noktaya işaret etmekte yarar vardır. Bilindiği üzere Şartlı Nakit Transferlerinin verilmesinde hanelerde herhangi bir sigortalının çalışmaması şartı aranmaktadır. Bu anlamda örneğin bazı haneler muhtaçlık sınırı bakımından % 6'lık dilimde yer almasına rağmen hanede çalışan sigortalıdan dolayı hanedeki çocuk/çocuklar bu sosyal yardım kapsamı dışında kalmaktadır. Dolayısıyla Şartlı Nakit Transferlerinde yapılabilecek revizyonlardan bir diğeri hanede asgari ücretle çalışan birinin varlığı halinde de bu kapsamdaki yardımların verilmesidir. Ayrıca servis ücretini ödeyemediği için çocuğunu okula gönderemeyen

aileler tespit edilerek, ailelere servis parası ödenmelidir. Diğer taraftan Şartlı Nakit Transferi Programı kapsamında hanede yararlanacak çocuk sayısında sınırlama getirilerek (örneğin üç çocukla sınırlandırma gibi), bu kapsamdaki yardımın doğumu teşvik ediciliği önlenebilir.

ASPB ramazan ve kurban bayramlarında ya da üç aylık süreli sosyal yardımlar aracılığıyla veya muhtaçlığın yaygın olduğu yerlerde aşevleri kurarak yararlanıcıların besin ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Bursa gibi büyük şehirlerde aşevleri olmamakla birlikte ramazan ve kurban bayramlarında verilen ya da devamlılığı garanti olmayan üç aylık süreli yardımlarla özellikle çok dezavantajlı koşullara sahip yararlanıcıların besin ihtiyacını karşılamak mümkün değildir. Dolayısıyla yararlanıcıların heterojenliği (örneğin ağır engelli olan yararlanıcılar gibi) dikkate alınarak diğer yararlanıcılara nazaran daha kötü durumda olanlara yönelik belirli bir limiti olan aylık market kartları yararlanıcılara verme bu yönde yapılabilecek bir diğer düzenleme olabilir.

Esasında beslenme sadece gıda eksikliğinden kaynaklı bir durum olmadığı gibi uzun ve sağlıklı bir şekilde yaşayabilme kişilerin ihtiyaç duydukları yaşamsal şeylere ulaşamamalarından, onları elde etme imkânlarından yoksun olmalarından kaynaklı bir durumdur. Bu anlamda yararlanıcıların yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için başka kaynakların yaratılması ve yetersiz koşulların ortadan kaldırılması hedeflenmelidir. Bu anlamda örneğin sosyal yardım istihdam ilişkisi güçlendirilerek sosyal yardımlar istihdama bağlı olarak yaygınlaştırılabilir. Bu doğrultuda örneğin çocukların bakımı ve ev işlerinden sorumlu olan kadınlar için esnek iş saatleri (çocukların okulda olduğu saatlerde istihdam edilme, esnek kreş saatleri gibi) esas alınarak kadınlar sosyal yardım karşılığı istihdam edilebilir.

Ayrıca çalışma içinde sıklıkla belirtildiği gibi kamusal sosyal yardımların bir özgürlük tipi araçlarından biridir. Etkin bir kamusal sosyal yardım sisteminin yaratılabilmesi için diğer politika araçlarıyla karşılıklı ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda devletin muhtaçlıkla mücadelede başta kısıt alanlar olmak üzere muhtaç insanların çalışabileceği alanlara odaklanması, sermaye emek dağılımını iş imkânları yaratacak şekilde düzenleyerek önlemler alması ve bu doğrultuda da sosyal yardıma başvuru yapan kişilerden çalışabilecek durumda olanları

bu sektörlere yönlendirerek ya da farklı şekillerde sosyal yardım istihdam ilişkisini kurarak, sosyal yardımları çalışma karşılığı vererek yararlanıcıların yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilir.

Diğer taraftan uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilme de bir yararlanıcıların ruhsal yönden sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri de önemli olup, bu doğrultuda ASPB'nin istihdam edeceği psikologlar ve sosyal çalışmacılar aracılığıyla belirli periyotlarla yararlanıcılara psiko-sosyal destek sağlanabilir.

Yukarıda da belirtildiği gibi fizyolojik yapabilirliğin bir boyutunu da sağlıklı konut imkânlarına sahip olabilme oluşturmaktadır. Örneğin bu kapsamda sağlanan sosyal yardımlardan biri kömür yardımudur. Ancak konutun doğalgazla ısıtılması durumunda yararlanıcılar yakacak yardımından yararlanamamaktadır. Bu doğrultuda en azından toplumun en muhtaç kesimlerine ya da hanede çalışacak durumda olan kimsenin olmaması halinde veya yaşlılık, engellilik gibi dezavantajları olan yararlanıcılara doğal gaz yardımı yapılabilir. Ayrıca yaşlılık aylığı hariç kamusal sosyal yardımlar hane bazlı verildiğinden, hanelerde gelir getirici işlerde çalışabilecek kimsenin olmaması ya da hanede yaşayanların engelli olması veya hanede yaşayanların yaşlı kişiler olması halinde de konuta ilişkin bakım, onarım ve hatta kira yardımı ASPB tarafından yapılmalıdır. Esasında ASPB bu yönde yardımlar yapmaktadır. Ancak araştırma bulguları bu tarz yardımların oldukça yetersiz ve sınırlı düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu tarz yardımların yaygınlaştırılmalıdır.

Psikolojik yapabilirliklerin geliştirilmesi için öneriler: Sen yapabilirlik yaklaşımıyla her ne kadar kesin bir yapabilirlik listesi sunmamışsa da ülke örnekleri ve ampirik çalışmalardan hareketle yoksunlukların bertaraf edilmesinde başvurulması gereken araçlardan birinin eğitim olması gerektiğini ve insani gelişme için temel eğitimin vazgeçilmezliğini çalışmalarında sıklıkla vurgular. Sen'den hareketle yapabilirlik listesini geliştiren Nussbaum eğitime ilişkin benzer düşünceleri paylaşır. Nussbaum kişilerin algılamama, hayal etme ve düşünme yetilerinin gelişmesi ve şekillenmesinde ve iyinin muhakemesinde eğitimin önemine hemen hemen bütün çalışmalarında yer verir. Dolayısıyla kişinin kendine ilişkin hayatı planlayabilmesinin, istediği hayatı özgürce seçmesi ve şekillendirmesinin ve yüksek düzeyli işlere yerleşebilmesinin aldığı/ alacağı eğitimle bağlantılı olduğu aşikârdır. Bu doğrultuda

yararlanıcıların psikolojik yapabilirliklerini geliştirme bakımından öncelikli olarak atılacak adımlardan biri sosyal yardımların eğitim karşılığı verilmesi uygulamalarının yaygınlaştırılması ve bu yöndeki mevcut düzenlemelerin revizyonudur.

Fizyolojik yapabilirliklerin geliştirilmesi için politika önerileri kısmında bahsedildiği üzere, ülkemizde Şartlı Nakit Transferleri kapsamında sunulan şartlı eğitim yardımına öncelikli olarak bir öğle yemeği yardımı eklenerek, yararlanan kesimin kapsamı genişleterek ve hanede asgari ücretle çalışan olması halinde bu yardımın verilmemesi şartı kaldırılarak hem muhtaç ailelerin çocuklarının fizyolojik yapabilirliklerinin hem de psikolojik yapabilirliklerinin gelişimi sağlanabilir.

Muhtaç ailelerin çocuklarının eğitimini gerçek anlamda önemseyebilmesi için eğitim konusunda sunulan teşviklerin güçlü olması gerekir. Bu anlamda hâlihazırda sunulan şartlı eğitim yardımı miktarlarının muhtaç ailelerin çocuklarını okula göndermede güçlü bir teşvik sağlamadığını araştırma bulguları ortaya koymaktadır. Örneğin birçok aile çocuğunun servis parasını karşılayamadığı için ya da şartlı eğitim kapsamında sunulan yardımları yetersiz bulduğu için çocuğunu okula gönderme konusunda isteksizdir. Bu doğrultuda hem şartlı eğitim yardımı kapsamında ödenen aylık tutarların yükseltilmesi hem de servis parasının verilmesi yönünde adımlar atılabilir. Ayrıca araştırma bulguları birçok yararlanıcının bu yardımdan haberdar olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yararlanıcılara bu yönde gerekli bilginin sağlanması da gereklidir. Diğer taraftan muhtaçlıkla mücadele kapsamında atılabilecek bir başka adım, muhtaç ailelerin çocuklarının yükseköğretime geçişte de düzenli olarak desteklenmesidir. Ancak daha öncede vurgulandığı gibi kişileri sosyal yardımlara bağımlı yaşamaya teşvik etmemek için eğitim karşılığı verilen sosyal yardımlarda hanede yararlanacak çocuk sayısında sınırlama getirilmelidir.

Eğitim karşılığı verilecek sosyal yardımlara ilişkin yapılabilecek bir başka düzenleme, yetişkinlere sunulan sosyal yardımların eğitim karşılığı verilmesi olabilir. Zira araştırma bulguları birçok katılımcının işlevsel eğitime sahip olmadığını ortaya koymaktadır. Bu anlamda öncelikli olarak hanede temel eğitimden yoksun olarak tespit edilerek devletin sunacağı kurslar aracılığıyla bu kişilerin eğitilmesi sağlanabilir. Diğer taraftan sıklıkla çalışma içinde vurgulandığı üzere farklı tipteki özgürlük yoksunluklarının bertaraf edilmesi başka olumlu etkilere de yol açabilmektedir. Örneğin

sosyal yardımlar aracılığıyla kadınların eğitilmesiyle kadın doğurganlığını aşağı çekerek makul seviyeye getirecektir. Dolayısıyla kadınların psikolojik yapabilirliklerde meydana gelecek olumlu bir gelişme sayesinde bedensel sağlıkları da korunarak fizyolojik yapabilirliklerine de olumlu yönde katkı yapacaktır.

Diğer taraftan eğitim karşılığı verilecek sosyal yardımlarda, eğitim programlarına yetişkinlere ve çalışabilecek durumda olan engellilere mesleki beceri kazandırmak amacıyla mesleki eğitim de eklenebilir.

Fizyolojik yapabilirliklerin geliştirilmesi bakımından istihdam bağlantılı bir sosyal yardım stratejisi geliştirmenin önemi yukarıda detaylandırıldı. Belirtelim ki, istihdam bağlantılı sosyal yardım stratejisi yararlanıcıların psikolojik yapabilirliklerinin gelişiminde de önemli rol oynayabilir. Örneğin istihdama katılım sayesinde kişiler duygusal bakımdan daha iyi hissedebilecek ve kendi hayatlarına ilişkin kararları daha iyi değerlendirerek geleceklerine yön verebileceklerdir. Ayrıca yararlanıcıların istihdam edilmesi onların çalışma yaşamına dâhil edilmesi anlamına gelir. Çalışma hayatına dâhil olan yararlanıcıların çeşitli becerileri gelişerek, algıları ve hayalleri güçlenir. Yararlanıcıların çalışma hayatına dâhil edilmesinin psikolojik yapabilirlikler bakımından bir başka getirisi ise çalışma sayesinde kendilerine ilişkin farkındalıklarının gelişmesi ve kendi hayatlarına ilişkin seçim yapabilme şansına sahip olabilmeleri ve yaratıcı yönlerini keşfedilmeleridir.

Psikolojik yapabilirliklerin geliştirilmesi bakımından yapılabilecek bir başka şey yine fizyolojik yapabilirliklerin geliştirilmesinde bahsedildiği üzere psiko-sosyal desteğin sağlanmasıdır. Bu destek sayesinde yararlanıcılara kendilerinin ne olduğu anlatılabilir ve bu yolla farkındalıkları geliştirilebilir. Ayrıca bu destekle yararlanıcılarda muhtaçlığın yarattığı psikolojik baskının etkileride elimine edilebilir.

Sosyolojik yapabilirliklerin geliştirilmesi için öneriler: Sosyal yardım istihdam ilişkisi kurularak sosyal yardımların verilmesi halinde sosyolojik yapabilirliklerin gelişimine de katkıda bulunur. Örneğin istihdamın yapabilirlikler bakımından bir etkisi; yararlanıcılara özbenlik saygısı kazandırarak ve kendilerinin değerli olduklarını hissettirerek toplum hayatına tam olarak katılmalarına imkân sağlar. Ayrıca istihdam sayesinde sosyal birleşmeyi geliştirerek aile, akraba, eş ve dost bağlarının güçlenmesini sağlar. Örneğin yararlanıcıların yeterince sosyalleşebilmelerinin ya da uzak yerdeki aile

ve akrabalarını görmeye giderek hasret giderememelerinin bir nedeni yeterince ekonomik güvenceye sahip olamamalarıdır. İstihdam yoluyla ekonomik güvencenin sağlanması halinde yararlanıcıların sosyal bütünleşme formlarının önündeki birçok engel aşılmış olur.

Sosyal yardımların eğitim karşılığı verilmesi halinde de yararlanıcıların sosyolojik yapabilirlikleri gelişir. Örneğin yararlanıcılar eğitim aldıkları süre içinde hem sosyalleşebilir hem de eğitimin yararlanıcılarda yaratacağı farkındalık sayesinde, yararlanıcılar başkalarının dertleriyle dertlenebilir ve sosyal bütünleşmeleri sağlanabilir. Esasında yapabilirlik yaklaşımı, kişilerin fizyolojik, psikolojik ve ekonomik yapabilirliklerinin geliştirilmesi halinde yani insan onuruna yakışır bir hayata kişilerin sahip olabilmesi halinde sosyolojik yapabilirliğin kendiliğinden gelişeceğine işaret eder. Dolayısıyla yararlanıcıların fizyolojik, psikolojik ve ekonomik yapabilirliklerini geliştirme yönünde sosyal yardımların devreye sokulması halinde sosyolojik yapabilirlikleri büyük ölçüde kendiliğinden gelişecektir.

Ayrıca sosyal yardımlar aracılığıyla kişilerin sosyolojik yapabilirliklerini geliştirmenin bir yolu, sosyal yardım alanları (en azından hanede gönüllü projeler için istekli olan kişileri) gönüllü olarak sosyal sorumluluk projelerine dâhil etmektir. Bu sayede yararlanıcılar bir taraftan toplumsal sorunlar karşısında duyarlı olabilmeyi öğrenirken bir taraftan da bir gruba katılarak sosyalleşebilme ve bir grubun parçası olarak saygı görebilme gibi kazanımlar elde edebilir. Bu, örneğin sosyal çalışmacıların hanedeki kişileri bu şekildeki projelere teşvik etme ve kişileri bu tarz projelere yönlendirme ve kişileri bu konuda cesaretlendirmesiyle mümkün olabilir.

Ekonomik yapabilirliklerin geliştirilmesi için öneriler: Uzun vadede muhtaçlıkla gerçek anlamda mücadelede ve yararlanıcıların ekonomik yapabilirliklerini geliştirme bakımından daha önce vurgulanan şartlı eğitim yardımlarında yapılacak yeni düzenlemelerin önemi açıktır. Özellikle bu yardıma ilişkin yapılacak düzenlemelerle muhtaç ailelerin çocuklarının temel eğitim almaları ve temel eğitimle yükseköğretim arasındaki bağlantı kurularak muhtaç ailelerin çocuklarının dezavantajlı konumlarıyla ve eşitsizliklerle baş ederek gelecekte yüksek düzeyli işlerde istihdam edilme imkânları artırılabilir.

Esasında her türden eğitim (sosyal yardımların yetişkinlere eğitim karşılığı verilmesi gibi) sayesinde yararlanıcıların hem ekonomik hem de toplumsal bağımsızlık kazanabilmelerini mümkün kılar. Benzer şekilde çalışabilecek durumda olan ancak mesleki eğitime ihtiyaç duyan yararlanıcılara (buna çalışabilecek engellilerde dahil) öncelikle sosyal yardım karşılığı eğitimlerin verilmesi ve sonrasında istihdamlarının sağlanması halinde yararlanıcıların ekonomik yapabilirliklerinin gelişimine büyük katkı sağlanabilir.

Çalışabilecek durumda olanlara sosyal yardım istihdam ilişkisi kurularak sosyal yardım verilmesi halinde de yararlanıcıların ekonomik yapabilirlikleri gelişir. Çünkü sosyal yardımların çalışma karşılığı olarak verilmesinin bir anlamı; yararlanıcılara geçimlerini sağlayabilme ve ekonomik yönden onlara güvence vererek muhtaçlıklarıyla başedebilme imkânı sunmadır.

Diğer taraftan yararlanıcılar çeşitli subjektif (yaş, cinsiyet, sağlık, zihinsel tutum ve vb.) ve kişiden kaynaklanmayan özelliklerinden (kişinin yaşadığı coğrafi ortam, toplumsal normlar, ailenin içinde bulunduğu maddi durum ve eğitim seviyesi gibi) kaynaklı olarak heterojen bir özellik taşıyabilmektedirler. Bu ise yararlanıcıları arası dezavantaj farklılıkları yarattığından, yararlanıcıların aktif eyleyen olmalarını sağlama yönünde engellemelere yol açmakta hem de standart şekilde sunulan sosyal yardımlardan dolayı mağduriyet yaşamalarına yol açabilmektedir. Dolayısıyla özellikle yararlanıcıların ekonomik yapabilirliklerini geliştirme bakımından sosyal yardımlarda çeşitlendirmeye gidilebilir. Örneğin bir kişi hem ağır engelli hem de dulsa bu kişinin alabileceği yardım engelli maaşdır (daha yüksek olanın verilmesi esastır). Ancak bu kişi aynı zamanda kiralık bir evde oturuyor olabilir ve bu kirayı karşılamak için herhangi bir gelirden yoksun olabilir. ASPB bünyesinde süreli yardımlar kapsamında bu tarz kira yardımları sağlansa da bu yardımların devamlılığında bir garanti söz konusu değildir. Bu doğrultuda yararlanıcıların insan onuruna yakışır bir hayat sürdürebilmesi için dezavantajlılıkları göz önünde bulundurularak devamlılığı olan farklı şekillerdeki sosyal yardım çeşitlendirmesi yapılabilir.

Çalışma içinde ayrıca bağımsız ölçek soruları ile yararlanıcıların sosyal yardım alma ve siyasi partiye oy verme ilişkisi ve sosyal yardımları araştırma yolları da araştırılmış ve bu bakımından da sosyal yardımlarda etkisiz olduğu saptanmıştır. Bu

anlamda öncelikle sosyal yardımların bir parti yardımı olduğu algısının ortadan kaldırılması bakımından yararlanıcılara hakları anlatılmalıdır. Bu doğrultuda sosyal çalışmacılar bu işlevi yerine getirebilir. Ayrıca yararlanıcılar başvurmaları gereken sosyal yardımlar konusunda da sosyal çalışmacılar aracılığıyla bilgilendirilebilirler. Diğer taraftan muhtaç oldukları halde SYDV'lere başvuru yapabileceklerinden hiç haberdar olmayan kişilere de mahalle muhtarları aracılığıyla ulaşılma mümkündür. Dolayısıyla mahalle muhtarlarına bu yönde gerekli bilgi ve talimat sunularak muhtaç vatandaşların SYDV'lere yönlendirilmesi sağlanabilir.

Sonuç olarak kamusal sosyal yardımların yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde etkinliğini konu edinen bu çalışmada, kamusal sosyal yardımların etkin işlemediği saptanarak çalışma içinde ileri sürdüğümüz hipotezler doğrulanmıştır. Bu anlamda yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde etkin bir kamusal sosyal yardım sistemi yaratılabilmesinde yararlanıcıların fizyolojik yapabilirliklerinin geliştirilmesi için Şartlı Nakit Transferi Programının şartlı sağlık kapsamında çocukların sağlık kontrollerinde yaş aralıklarının yükseltilmesi ve şartlı eğitim yardımlarına öğle yemeği eklenmesi, dezavantajı yüksek olan yararlanıcılara aylık market kartları verilmesi, yine dezavantajı yüksek yararlanıcıların sağlıklı konutlarda yaşayabilmesi için ASPB'nin konuta ilişkin yardımlarının yaygınlaştırılması, yararlanıcılara psiko-sosyal desteğin sağlanması ve çalışabilecek durumda olanlara sosyal yardımların istihdam karşılığı verilmesi gibi önlemler alınabilir. Yararlanıcıların psikolojik yapabilirliklerinin gelişimi içinde Şartlı Nakit Transferi Programının şartlı eğitim yardımı kısmının yeniden revizyonu, yetişkinlere sosyal yardımların eğitim ve istihdam karşılığı verilmesi ve yararlanıcılara psiko-sosyal desteğin sağlanması gibi uygulamalar yaygınlaştırılabilir. Yararlanıcıların ekonomik yapabilirliklerinin gelişimi içinde şartlı eğitim yardımlarında yapılacak düzenlemeler, yetişkinlere sosyal yardımların eğitim karşılığı sunulması, sosyal yardımların çalışma karşılığı verilmesi ve yararlanıcıların heterojenliği göz önünde bulundurularak sosyal yardım çeşitlendirmesine gidilebilir. Fizyolojik, psikolojik ve ekonomik yapabilirliklerin gelişimi için kamusal sosyal yardımlarda yapılacak iyileşmeler aynı zamanda sosyolojik yapabilirliklerin gelişimini kendiliğinden sağlayacaktır. Ayrıca hanelerde istekli olan kişilerin gönüllü sosyal sorumluluk projelerine yönlendirilmesi de kişilerin sosyolojik yapabilirliklerinin gelişimini sağlayacağı düşünülmektedir.

Kamusal sosyal yardımların yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde etkin hale getirilmesi için burada sıralanan önerilerin ve muhtaçlık tespitlerinde çok boyutlu yaklaşım kriterlerinin dikkate alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- AK PARTİ, *Ak Parti 2023 Siyasi Vizyonu: Siyaset, Toplum, Dünya*, 2012.
- AKALIN Şükrü Haluk et all, *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, (ed.) Recep Toparlı, 10 b., Ankara, TDK, 2005.
- AKDOĞAN Yalçın, *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*, 2. b., İstanbul, Alfa, 2004.
- AKMAN Gül Nur, *Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Çay Meslek Yüksek Okulu, Afyon, 2014
- AKTAN Coşkun Can, *Değişim Çağında Devlet*, Konya, Çizgi Kitapevi, 2003.
- ALESİNA Alberto, GLAESER Edward L., *Fighting Poverty In The US and Europe: A World of Difference. The Rodolfo Debenedetti Lecture Series*, Oxford, Oxford University Press, 2004.
- ALPER Yusuf, *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi: Sosyal Sigortalar Hukuku*, 9. b. Bursa, Dora, 2018.
- ARICI Kadir, *Sosyal Güvenlik Dersleri*, Ankara 1999.
- ARİSTOTELES, *Nikomakhos'a Etik*, (Çev.) Zeki Özcan, Ankara, Sentez, 2014.
- ARİSTOTLE, *Eudemian Ethics BOOKS I, II, And VIII*, (Çev.) Woods M., 2. ed., Oxford, Clarendon, Press, 2005.
- BAŞ Türker, *Anket*, 6 b., Seçkin, Ankara, 2010
- BAŞOL Gülşah, *Bilimsel Araştırma Süreci Ve Yöntem*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 2016
- BECK Ulrich, *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*, (Çev. Kazım Özdoğan, Bülent Doğan), 2. b., İstanbul, İthaki, 2011.
- BECK Ulrich, *Siyasallığın İcadı*, (Çev. Nihat Ülner), 3. b., İstanbul, İletişim, 2013.
- BENTHAM Jeremy, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Batoche Books, Kitchener, 2010.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU, *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları (Örgütler ve Belgeler)*, (Der.) Savaş Taşkent, İstanbul, Belediye İş Sendikası, 1991.
- BORATAV Korkut, *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, 2. b., Ankara, İmge Kitapevi, 2005.
- BORATAV Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002*, 8.baskı, Ankara, İmge Kitapevi, 2004.
- CASTLES F. G., MITCHELL D., "Worlds of Welfare and Families of Nations", *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies*, (ed.) F. G. Castles, Aldershot, Dartmouth Publishing Company, 1993.
- COUSINS Mel, *European Welfare States Comparative Welfare States*, London, Sage Publications, 2007.
- ÇAHA Ömer, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, 5. b., Ankara, Orion Kitapevi, 2012.
- ÇAKMAK. Erol H., DUDU Hasan, ÖCAL Naci, *Türk Tarım Sektöründe Etkinlik: Yöntem ve Hanehalkı Düzeyinde Nicel Analiz*, Ankara, OTDÜ Yayınları, 2008.

- DEVELLIS Robert F., Ölçek Geliştirme: Kuram Ve Uygulamalar, (Çev.Tarık Totan), 3. b., Ankara, Nobel, 2017.
- DOYAL Len, GOUGH Ian Gough, *A Theory of Human Need*, Basingstoke, Macmillan, 1991.
- DREZE Jean, SEN Amartya, *Hunger and Public Action*, Oxford, Clarendon Press, 2002.
- ESPING ANDERSEN Gosta at all, *Why We Need a New Welfare State*, Oxford, OxfordUniversity Press, 2002
- ESPING ANDERSEN Gosta, *Social Foundations of Postindustrial Economies*, Oxford, Oxford University Press, 2003.
- ESPING ANDERSEN Gosta, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princenton, Princenton University Press, 1990.
- ESTES Richard, *At the Crossroads: Dilemmas in Social Development Toward the Year 2000 and Beyond*, New York, Praedger Publishers, 1992.
- ESTES Richard, *Social Progress of Nations*, Newyork, Praeger Publishers, 1984.
- ESTES Richard, *Trends in World Social Development*, New York, Praedger Publishers, 1988.
- GIDDENS Antony, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?* (Çev. Osman Akınhay), İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.
- GOUGH Ian, *The Political Economy of Welfare State*, London&Basingstoke, The Macmillan Press, 1979.
- GÖKBAYRAK Şenay, *Refah Devletin Dönüşümü ve Özel Emeklilik Programları*, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2010.
- GURBETOĞLU Ali, a.g.e., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, 2015.
- GÜLMEZ Mesut , *Uluslararası Sosyal Politika*, 2. B., Ankara, Hatipoğlu Yayınevi, 2008.
- GÜVEN Sami, *Sosyal Politikanın Temelleri*, 5. b., Bursa, Ezgi Kitapevi, 2013.
- GÜZEL Ali, OKUR Ali Rıza, CANİKOĞLU Nurşen, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 15. b., İstanbul, Beta, 2014.
- HALL Antony, MIDGLEY James, *Social Policy For Development*, London, Sage Publications, 2004.
- HILLS John, *Inequility and State*, Oxford, Oxford University Press, 2004.
- HOBBS Thomas, *Leviathan*, (Çev., Semih Lim), 6. b., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- KABAAĞAÇ Sina, Erdal Alova, *Latince Türkçe sözlük*, İstanbul, Sol Yayınlar, 1995.
- KAZGAN Gülten, “Adam Simith ve Milletlerin Zenginliği Üzerine”, Milletlerin Zenginliği, (Çev., Haldun Derin), Sunuş, 11. b., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- KAZGAN Gülten, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, 6. b., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- KAZGAN Gülten, *Liberalizmden Neoliberalizme*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2016.

- KOÇAOĞLU Mehmet, *John Rawls: Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, 2. b., Ankara, İmaj Yayınevi, 2015.
- KONGAR Emre, *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Ankara, SABEV Yayınları, 2007.
- KORAY Meryem, *Sosyal Politika*, Bursa, Ezgi Kitapevi Yayınları, 2000.
- KOVANCI Onur, *Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksul Yasaları*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, No: 30, 2003.
- KÖSE Tahsin, *Üçüncü Yol ve Sosyal Güvenlik*, Ankara, Bilge Yayınevi, 2011.
- KURUÇ Bilsay, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası*, C. 2, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1993.
- KUTLU Denizcan, *Türkiye’de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu: Birikim, Denetim, Disiplin*, Ankara, NotaBene Yayınları, 2015.
- KYMLICKA Will, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, (Çev. Ebru Kılıç), 3. b., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016
- MARKS NiC at all, *The (un)Happy Planet Index: An index of Human Well-being And Ecological Impact*, London, Nef, 2006.
- MASLOW Abraham, *Motivation and Personality*, 3.ed., Newyork, Logman, 1970.
- MASLOW Abraham, *Toward a Psychology of Being*, 2. ed., Newyork, Van Nos/Trand Reinhold Company, 1968.
- MICHAELSON J. at all, *National Accounts of Well-being: Bringing Real Wealth Onto The Balance Sheet*, London, Nef, 2009.
- MIRINGOFF Marc, MIRINGOFF Marque-Luisa, *The Social Health of the Nation: How America is Really Doing*, New York, Oxford University, 1999.
- NUSSBAUM Martha *Women and Human Development: The Capabilities Approach*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- NUSSBAUM Martha, SEN Amartya, *The Quality of Life*, Oxford, Clarendon Press, 1993.
- OSMANI Siddigur, *The Entitlement Approach to Famine: An Assessment*, Helsinki, UNU/WIDER, 1993.
- ÖZDEMİR Süleyman, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayını, 2007.
- PAMUK Şevket, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumlar*, (Çev. Gökhan Aksay), 5. b., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- PAMUK Şevket, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi: 1500-1914*, 10. b., İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.
- PHILIPS David, *Quality of Life, Concept, Policy and Practice*, Routledge, Oxon, 2006.
- PIERSON Christopher, *Modern Devlet*, (Çev., Neşet Kutluğ, Burcu Erdoğan), 2. b., İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi, 2014.
- POLANYİ Karl, *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, (Çev. Ayşe Buğra), 10. b., İstanbul, İletişim, 2011.
- PÜSKÜLLÜOĞLU Ali, *Türkçe Sözlük*, Ankara, Arkadaş Yayınları, 2012.
- PÜSKÜLLÜOĞLU Ali, *Türkçe Sözlük*, İstanbul, YPK, 1995.

- RAWLS John, *A Theory of Justice*, (Original Edition), London, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2005.
- RAWLS John, *Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması*, (Çev., Gül Evrin), 2. b., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- RAWLS John, *Siyasal Liberalizm*, (Çev., Mehmet Fevzi Bilgin), 2. b., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- ROSANVALLON Pierre, *Refah Devletinin Krizi*, (Çev., Burcu Şahinli), Ankara, Dost Kitapevi, 2004.
- SAPANCALI Faruk, *Toplumsal Açından Yaşam Kalitesi*, İzmir, Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım, İzmir, 2009.
- SEN Amartya *On Ethics and Economics*, 2. ed., Oxford, Blackwell Publishing, 2004.
- SEN Amartya, *Collective, Choice and Social Welfare*, 3. ed, Amsterdam, N.H., 1984.
- SEN Amartya, *Commodities And Capabilities*, 20. ed., New Delhi: Oxford University Press, 2014.
- SEN Amartya, *Inequality Reexamined*, Oxford, Clarendon Press, 1992.
- SEN Amartya, *Kimlik ve Şiddet: Kader Yanılsaması*, (Çev.) Ahmet Kardam, İstanbul, Optimist, 2010.
- SEN Amartya, *Özgürlükle Kalkınma*, (Çev., Yavuz Alogan), İstanbul, Ayrıntı, 2004.
- SEN Amartya, *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*, Oxford: Clarendon Press, 1982.
- SEN Amartya, *Rationality and Freedom*, Cambridge MA, Belknap/Harvard University Press, 2002.
- SEN Amartya, *Resources, Values and Development*, 2. ed. London, Harvard University Press, 1997.
- SEN Amartya, *Social Exclusion: Cenept, Application And Scrutiny*, Social Development Papers No. 1, Manila, Asian Development Bank, 2000.
- SEN Amartya, *The Idea of Justice*, Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press, 2009.
- SEN Amartya, *The Standard of Living*, (ed.) Geoffrey Hawthorn, Cambridge, Cambridge University Press, 1988.
- SEYYAR Ali, *Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.
- SMİTH Adam, *Milletlerin Zenginliği*, (Çev. Haldun Derin), 11. b., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- SOLAK Fahri, *Ahilik; Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009.
- SPICKER Paul, *The Welfare State: A General Theory*, London, sage, 2000.
- STIGLITZ Joseph, *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev., Arzu Taşçıoğlu, Deniz Vural), 3. b., İstanbul, Plan B Yayıncılık, 2004.
- ŞENKAL Abdülkadir, *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, 3 b., İstanbul, 2005.
- TALAS Cahit, *Sosyal Ekonomi*, 3. baskı, Ankara, (yay. Yok), 1972.
- TALAS Cahit, *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1992

- THOMPSON Sam Thompson at all, *The European (un) Happy Planet Index: An index of Carbon Efficiency And Wellbeing In The EU*, London, Nef, 2007.
- TITMUSS Richard, *Essays on The Welfare State*, London, Allen And Unwin, 1958.
- TOPAK Oğuz, *Refah Devleti ve Kapitalizm: 2000'li Yıllarda Türkiye'de Refah Devleti*, İstanbul, İletişim, 2012.
- ULBRICH Holley H., *Public Finance In Theory and Practice*, 2. Edition, London, Routledge, 2011.
- ÜZGEL İlhan, "AKP Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü", *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu: 2002-2009*, (ed.), İlhan Uzgel, Bülent Duru, 3.b., Ankara, Phoenix, 2013.
- WAHL Asbjorn, *Refah Devletinin Yükselişi ve Düşüşü*, (Çev., Haldun Ünal, Baran Öztürk), İstanbul, H2o Yayıncılık, 2015.
- WALKER Carol, *Managing Poverty: The Limits of Social Assistance*, London, Routledge, 1993.
- WALKER Robert L., *Social Security and Welfare: Concepts and Comparisons*, New York, Open University Pres, 2005.
- WILENSKY Harold, LEBEAUX Charles N., *Industrial Society and Social Welfare*, New York, Russell Sage Foundation, 1958.
- WILLIAMS Raymond, *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. Glasgow, Fontana, 1976.
- WLASH Mark, STEPHENS Paul, MOORE Stephen, *Social Policy and Welfare*, Cheltenham, Stanley Thornes, 2000.
- YILMAZ Feridun, *İktisat Özelinde Bir Tartışma*, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2009.
- YOLCUOĞLU İsmet Galip, *Türkiye'de Sosyal Refah Devletine Geçiş Süreci*, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2012.

MAKALE VE KİTAP BÖLÜMLERİ

- ABRAHAMSON Peter Abrahamson, "The Welfare Modelling Business", *Social Policy & Administration*, V. 33, No. 4, December 1999, pp. 394-415.
- AKAN Yusuf, ÇALMAŞUR Gürkan, "Etkinliğin Hesaplanmasında Veri zarflama Analizi ve Stokastik Sınır Yaklaşımı Yöntemlerinin Karşılaştırması (TRA1 Alt Bölgesi Üzerine Bir Uygulama)", *Atatürk Ü. İİBF Dergisi*, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 2011, ss. 13-32.
- AKHİSAR İlyas, TEZERGİL Seher A., "Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi: Türk Sigorta Sektörü Uygulaması", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, C. 5, S. 10, 2014, ss. 1-14.
- AKYÜZ Ferhat, "Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan Ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 5, 2008, ss. 58-70.
- ALKIRE Sabine, "Why the Capability Approach?", *Journal of Human Development And Capabilities*, V. 6, I. 1, 2005, pp. 115-133.
- ARABACI Rabihan Yüksel, "Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", *Sosyal Politika*, (ed.), Aysen Tokol, Yusuf Alper, 8. b., Bursa, Dora Yayıncılık, 2017, ss. 178-207.

- ARIN Tülay, “Sosyal Hakların Emek Gücünün Meta Niteliği Üzerindeki Etkileri”, *Kriz, Devlet, İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, ss. 225-243.
- ARSLAN Neslihan, “Sosyal Yardımlar ve İstihdam İlişkisinin İncelenmesi: Sivas İlinde Bir Alan Araştırması”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1, ss. 11-31.
- ATEŞ İbrahim, “Hayri ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, S.15, 1982, ss. 55-88.
- ATKINSON Antony, “Social Exclusion, Poverty and Unemployment”, *Exclusion, Employment And Opportunity*, (ed.) Antony Atkinson, John Hills, London, Caspaper/4, London, Centre for Analysis of Social Exclusion, 1998, pp. 1-21.
- AVCI Tahsin, “Stokastik Sınır Analizi: İstanbul Sanayi Odası’na Kayıtlı Firmalara Yönelik Bir Uygulama”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 2, Yıl 4, 2016, ss. 17-57.
- AVRUPA KONSEYİ, “Avrupa Sosyal Antlaşması”, *İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları (Örgütler ve Belgeler)* der. Savaş Taşkent, İstanbul, Belediye İş Sendikası, 1991, ss. 169-188.
- AYALA Luis, RODRIGUEZ Magdalena, “What Determines Exit from Social Assistance in Spain?”, *International Journal of Social Welfare*, V. 16, I. 2, 2007, pp. 168-182.
- BAĞLI Mehmet Selim, “Etkinlik-Eşitlik Çelişkisi Bağlamında Yeniden Dağıtım Politikalarının Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi”, *Maliye Dergisi*, S. 161, 2011, ss. 259-282.
- BAKIREZER Güven, DEMİRELER Yücel, “AK Parti’nin Sosyal Siyaseti”, *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu: 2002-2009*, (ed.), İlhan Uzgel, Bülent Duru, 3.b., Ankara, Phoenix, 2013, ss. 153-178.
- BEHDİOĞLU Sema, ÖZCAN Gözde, “Veri Zarflama Analizi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 14,S. 3, 2009, ss. 301-326.
- BİLGİN Mehmet Fevzi, “Çevirmenin Sunuşu”, *Siyasal Liberalizm*, (Çev., Mehmet Fevzi Bilgin), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, ss. IX-XXIV.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, *İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları (Örgütler Ve Belgeler)* der. Savaş Taşkent, İstanbul, Belediye İş Sendikası, 1991, ss. 55-60.
- BOBBIO Norberto, “Gramscı ve Sivil Toplum Kavramı”, *Sivil Toplum ve Devlet*, (ed.) John Keane, (Çev. Mehmet Küçük), Ankara, Yedi Kıta Yayınları, Ankara, 2004, ss. 91-118.
- BONOLI Giuliano, “Classifying Welfare States: A Two-dimension Approach”, *Journal of Social Policy*, V. 26, I. 3, 1997, pp. 351–372.
- BONOLI Giuliano, POWELL Martin, “Third Ways in Europe?”, *Social Policy & Society*, V. 1, Is. 1, 2002, pp. 59–66;
- BOROVALI Murat, “John Rawls ve Siyasal Felsefesi”, *Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması*, (Çev., Gül Evrin), 2. b., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, ss. ix- xxiii.

- BRADSHAW Jonathan, “The Nature of Poverty”, *Introduction to Social Security: Policies, Benefits and Poverty*, (ed.) John Ditch, London, Routledge, 1999, pp. 9-31.
- BUĞRA Ayşe, “AKP Döneminde Sosyal Politika ve Vatandaşlık”, *Toplum ve Bilim*, S. 108, ss. 143-166.
- BUĞRA Ayşe, *İktisatçılar ve İnsanlar*, 10. b., İstanbul, İletişim, 2015,
- BUĞRA Ayşe, *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.
- Catherine Bochel, “Devlet Refahı”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, (Çev. Bora Ali Mercan), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, ss. 251-259.
- COŞKUN Selim, ÖZGENÇ Nazlıhan, GÜNEŞ Samet, “Sosyal Performansın Ölçümünde Yeni Yöntem: Sosyal Gelişme Endeksi ve Türkiye’nin Görünümü”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Y. 15, S. 34, 2015, ss. 121-153.
- ÇELİK Aziz, “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı DPT1-Yeniden Dağılım”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, S. 3, C. 3, İstanbul, 2004. ss. 53-91.
- ÇELİK Aziz, “Muhafazakar, Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım Yükümlülük Yerine Hayırseverlik”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No 42, 2010, ss. 63-81.
- ÇENGELCİ Ethem, “Sosyal Refahın Gerçekleşmesinde Sosyal Yardımların Rol Ve Önemi”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, C. 11, S. 1-2-3, Ankara, 1993, ss. 9-34.
- ÇOĞURCU Cemalettin, “Stratejik Planlama, Stratejik Yönetim ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünde Sosyal Yardım Politikalarına Yönelik Gerçekleştirilen Projeler”, *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, C. 1, S. 2, Ankara, 2010, ss. 7-32.
- DE HAAN Arjan “Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation”, *Studies in Social and Political Thought*, V. 2, I. 2, pp. 22-40.
- DE SCHUTTER Olivier, “Avrupa Sosyal Şartı’nın Avrupa Romanlarının Entegrasyonuna Katkısı”, (Çev. Avrupa Konseyi), *Avrupa Sosyal Şartı: Avrupa İçin Yeni Bir Sosyal Anayasa (La Charte sociale européenne: une constitution sociale pour l’Europe)*, der. Olivier De Schutter, Ankara, Şen Matbaa, 2010, ss. 45-73.
- DEL CASTILLO Isabel Yopez, “A Comparative Approach To Social Exclusion”, *International Labour Review*, V. 133, No, 5-6, 1994. pp. 613-634.
- DEL REY Elena, ESTEVAN Fernanda, “Conditional Cash Transfers and Education Quality in the Presence of Credit Constraints”, *Economics of Education Review*, V. 34, 2013, pp. 76-84.
- DELİKTAŞ Ertuğrul, “Türkiye Özel Sektör İmalât Sanayiinde Etkinlik ve Toplam Faktör Verimliliği Analizi”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C. 29, S. (3-4), 2002, pp. 247-284.
- DİCLELİ Vedat, “Yoksulluk ve Sosyal Yardım Şekilleri” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 1, Ankara, 1946, ss. 108-124.

- DİLİK Sait, “Sosyal Yardımlar: İki Anlamalı Bir Terim” *Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi*, C. XXXV, S. 1-4, Ocak-Aralık 1980, s. 55-72.
- DİNÇER Erdal, “Veri Zarflama Analizinde Malmqist Endeksiyle Toplam Faktör Verimliliği Değişiminin İncelenmesi ve İMKB Üzerine Bir Uygulama”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. XXV, S. 2, 2008, ss. 825-846.
- ERDOĞAN Gülnur Erdoğan, “Avrupa Sosyal Şartı Ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı”, *TBB Dergisi*, S. 77, 2008, ss. 123-166.
- ERDOĞDU Seyhan, “Sosyal Politika’da Avrupalı Bir Kavram: Sosyal Dışlanma”, *Çalışma Ortamı Dergisi*, S. 75, Ankara, Temmuz-Ağustos, 2004.
- ESPING ANDERSEN Gösta, “Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri”, *Sosyal Politika Yazıları*, (ed.) Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban), 3. b., İstanbul, İletişim, 2008, ss. 33-54.
- FERERA Maurizio, “Sosyal Avrupa’da Güney Avrupa Refah Modeli”, *Sosyal Politika Yazıları*, (ed.) Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban), 3. b., İstanbul, İletişim, 2008, ss. 195-229.
- GALDSTONE David, “Tarih ve Sosyal Politika”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, (Çev. Barış Yıldırım), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, ss. 35-43.
- GOUGH Ian, “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım”, *Sosyal Politika Yazıları*, (ed.) Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban), 3. b., İstanbul, İletişim, 2008, ss. 231-260.
- GOUGH Ian, “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım”, *Sosyal Politika Yazıları*, (ed.) Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban), 3. b., İstanbul, İletişim, 2008, ss. 231-260.
- GÖKDEMİR Özge, VEENHOVEN Ruut, “Kalkınmaya Farklı Bir Bakış: İyi Oluş”, *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar*, (ed.) Ahmet Faruk Aysan, Devrim Uludağ, Ankara, İmge Kitapevi, ss. 337-365.
- GREVE Bent “What is Welfare?”, *Central European Journal of Public Policy*, V. 2, No. 1, 2008, pp. 50-73.
- GÜNEŞ Mehmet, “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S. 24, 2012, ss. 149-184.
- HARVITH Bernard Evans, “The Constitutionality of Residence Tests for General and Categorical Assistance Programs”, *California Law Review*, V. 54, I. 2, Berkeley, 1996, pp. 566-641.
- HEINRICH Carolyn J., “Demand and Supply-Side Determinants of Conditional Cash Transfer Program Effectiveness”, *World Development*, V. 35, No. 1, 2007, pp. 121-143.
- HILLS John, “Refahın Dağılımı”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, (Çev. Boran Ali Mercan), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, ss. 179-200.
- HİNRIHS Karl, CLAUS Offe, WIESENTHAL Helmut, “Zaman, Para ve Refah Devleti Kapitalizmi”, *Sivil Toplum ve Devlet*, (ed.) John Keane, (Çev. Ahmet Çiğdem), Ankara, Yedi Kıta Yayınları, 2004, ss. 247-270.

- HOBBSAWN Eric, “Tarihi Perspektif İçinde Kapitalizmin Bunalımı”, *Dünya Kapitalizminin Krizi*, (ed.) Nail Satlıgan, Sungur Savran, 2. b., İstanbul, Belge Yayınları, 2009, ss. 71-89.
- HOWELL Fiona, “Social Assistance: Theoretical Backround”, *Social Protection in Asia And The Pacific*, (ed.), Isabel Ortiz, Manila, Asian Development Bank, 2001, pp. 257-306.
- <http://www.yesilsolparti.com/bulent-kucuk-post-hizmetkar-sirket-devlet-anayasa-referandumunun-sinifsal-mekansal-bir-analizi/> (11.06.2017).
- ILO, “Uluslararası Çalışma Örgütü”, *İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları (Örgütler Ve Belgeler)* der. Savaş Taşkent, İstanbul, Belediye İş Sendikası, 1991, ss. 107-111.
- IRZİK Gürol, BUĞRA Ayşe, “İnsan Doğası, İnsan İhtiyaçları Ve İktisat”, *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*, (ed.) Tanıl Bora ve vd., 4. b., Ankara, Metis, 2013, ss.34-41.
- İNAL Kemal, “Piyasa ve Muhafazakarlığın Elinde Araçsallaşan Eğitim”, *Himmet, Fitrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika*, (ed). Meryem Koray ve Aziz Çelik, İstanbul, İstanbul, İletişim, 2015, ss.55-76.
- KARADOĞAN Emirali, “Sosyal Yardımların Psikososyal Mitleri”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, C. 3, S. 46, İstanbul, 2015, ss. 123-154
- KAYALIDERE Koray, KARGIN Sibel, ”Çimento ve Tekstil Sektörlerinde Etkinlik Çalışması ve Veri Zarflama Analizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 1, 2004, ss. 196-219.
- KAZGAN Gülten, “Adam Smith ve Milletlerin Zenginliği Üzerine”, *Milletlerin Zenginliği*, (Çev., Haldun Derin), Sunuş, 11. b., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s.v-xxvi.
- KLEINMAN Mark, “Kriz mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim”, *Sosyal Politika Yazıları*, (ed.) Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban), 3. b., İstanbul, İletişim, 2008, ss. 159-193.
- KORAY Meryem, “AKP Dönemi: Neo-Liberalizm, Neo-Muhafazakarlık, Neo-Popülizm Beşiğinde Sallanan Sosyal Devlet Ve Sosyal Politika”, *Himmet, Fitrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika*, (ed). Meryem Koray Ve Aziz Çelik, İstanbul, İstanbul, İletişim, 2015, ss.11-54.
- KORAY Meryem, ÇELİK Aziz, “Bir Dönem Bilançosu Olarak AKP Ve Sosyal Politika”, *Himmet, Fitrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika*, (ed). Merkem Koray Ve Aziz Çelik, İstanbul, İstanbul, İletişim, 2015, ss. 7-54.
- KORPI Walter, PALME Joakim, “The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality and Poverty in The Western Countries”, *American Sociological Review*, V. 63, I. 5, 1998, pp. 661-687.
- KULA Veysel, KANDEMİR Tuğrul, ÖZDEMİR Letife, “VZA Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Ölçüsü: İMKB’ye Koteli Çimento Şirketleri Üzerine Bir Araştırma”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S. 19, 2009, ss. 187-202.
- KURTOĞLU Ayça, “Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşirelik Ve Kollamacılık”, *SBF Dergisi*, C. 67, Ankara, 2012, ss. 141-169.

- KÜLEKÇİ Murat, BAYRAM , “Buzağuların Beslenmelerinde Etkinliğin Belirlenmesi: Stokastik Sınır Analizi Uygulaması”, *HR.Ü.Z.F. Dergisi*, C. 16, S. 1, 2012, ss. 55-61.
- LA FERRARA Eliana , “Inequality and Group Participation: Theory and Evidence From Rural Tanzania” *Journal of Public Economics*, V. 85, I. 2, 2002, pp. 235-273.
- LEIBFRIED Stephan, “National Welfare States, European Integration and Globalization: A Perspective For the Next Century”, *Social Policy & Administration*, V.34, No. 1, pp.44-63.
- LEROY Jef L. et all, “Cash and In-Kind Transfers in Poor Rural Communities in Mexico Increase Household Fruit, Vegetable, and Micronutrient Consumption but Also Lead to Excess Energy Consumption”, *The Journal of Nutrition Community and International Nutrition*, V. 140, I. 11, 2010, pp. 612-617.
- LISTER Ruth, “Yurttaşlık ve Refaha Erişim”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, (Çev. Onur Can Taştan), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, ss. 311-319.
- LITSKE Henry, Quality of Life In Europe”, *Schmollers Jahrbuch*, V. 126, I. 3, Berlin, 2006, ss. 483-488
- MAESEN Laurent J.G. van der, WALKER Alan C., Indicators of Social Quality: Outcomes of the European Scientific Network”, *European Journal of Social Quality*, V. 5, I. 1/ 2, 2014, pp. 8-24.
- MANGAHAS Mahar Mangahas, “The Value of Statistical Competition”, *12 th National Convention on Statistics (NCS)*, October 1-2, Mandaluyong, 2013.
- MANNING Nick, “Toplumsal İhtiyaçlar, Toplumsal Sorunlar, Toplumsal Refah ve Esenlik”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, (Çev. Barış Yıldırım), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, ss. 44-53.
- MASLOW Abraham, “A Theory of Human Motivation”, *Psychological Review*, V. 50, I. 4, 1943, pp. 370-396
- MASSAM Bryan H, “Quality of Life: Public Planning And Private Living”, *Progress in Planning*, V. 58, I. 3, 2002, pp. 141-227.
- METİN Onur, “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar”, *Çalışma ve Toplum*, C. 1, S. 28, İstanbul, 2011, ss. 179-200.
- MIDGLEY James, “The Role of Social Security in Poverty Alleviation: An International Review”, *Social Policy And Poverty In East Asia: The Role of Social Security*, (ed.), James Midgley, Kwong-leung Tang, London-New York, Routledge, 2010, pp. 16-43.
- MIRINGOFF Marc, MIRINGOFF Marque-Luisa, “America's Social Health: The Nation's Need To Know”, *Challenge*, V. 38, I. 5, 1995, pp. 19-24.
- MIRINGOFF Marque-Luisa, MIRINGOFF Marc, OPDYCKE Sandra, “The Growing Gap between Standard Economic Indicators and the Nation’s Social Health”, *Challenge*, V. 39, I. 4, 1996, pp. 17-22.
- NAYAK Purusottam, “Understanding The Entitlement Approach To Famine”, *Journal Of Assam University*, V. 1, 2000, p. 60-65.

- NUSSBAUM Martha Nussbaum, “Capabilities As Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice”, *Feminist Economics*, V.9, I. 2-3, 2003, PP. 33 – 59.
- NUSSBAUM Martha, “Poverty and Human Functioning: Capabilities as Fundamental Entitlements”, *Poverty And Inequality*, (ed.) David B. Grusky, Ravi Kanbur, California, Stanford University Press, 2006, pp. 47-75.
- NUSSBAUM Martha, *Creating Capabilities: The Human Development Approach*, Cambridge, Harvard University Press, 2011.
- OSBERG Lars, SHARPE Andrew, How Should We Measure The Economic Aspects Of Well-Being?”, *Review of Income and Wealth*, Series 51, Number 2, June 2005, pp. 311-336.
- OTTESON AJames R., “Adam Smith: Bir Ahlak Filozofu”; *Piyasa Dergisi*, S. 3, Çev. Atilla Yayla, 2002, ss.49-57.
- ÖNER Mustafa, “Yarlık Sözü Hakkında”, *TDAY-Belleten*, C. 2, Ankara, 2004, ss. 117-122.
- ÖZBEK Nadir, Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Yardım Uygulamaları”, *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, (ed.) Mehmet Seyitdanlıoğlu, Halil İnalçık, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2006, ss. 401-423.
- ÖZDEMİR Aslı, DEMİRELİ Erhan, “Ağırlık Kısıtlı Veri Zarflama Analizi İle Mevduat Bankalarının Etkinlik Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, C. 9, S. 19, 2013, ss. 215-238.
- ÖZDEMİR Mustafa Çağlar, “Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri”, *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, (ed.) Mustafa Çağlar Özdemir, Emel İslamoğlu, Ankara, Seçkin, 2017, ss. 75-108.
- ÖZDEMİR Mustafa Çağlar, “Yoksulluğun Ölçüm Yöntemleri”, *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, (ed.) Mustafa Çağlar Özdemir, Emel İslamoğlu, Ankara, Seçkin, 2017, ss. 181-207.
- ÖZTÜRK, Nazif, “Tarihte ve Bugün Vakıflar Eliyle Aileye Götürülen Hizmetler”, *Aile Ve Toplum Dergisi*, S. 3, C. 1, 1993, ss. 78-89.
- ÖZUĞURLU Aynur, “Yoksulluk Araştırmalarına Eleştirisel Bir Bakış”, *Mülkiye Dergisi*, C. 30, S. 250, 2006, ss. 53-66.
- PERÇİN Selçuk, ÇAKIR Süleyman, “Demiryollarında Süper Etkinlik Ölçümü: Türkiye Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 1 2012, ss.29-45.
- PIERSON Christopher, “Contemporary Challenges To Welfare State Development”, *Political Studies*, V. 46, I. 4, 1998, pp.777-794.
- PIERSON Christopher, “Contemporary Challenges To Welfare”, *Political Studies*, V. 46, I. 4, 1998, ss. 777-794.
- POWELL Martin, “Üçüncü Yol Yaklaşımları”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, (ed.) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, (Çev. Boran Ali Mercan), Ankara, Siyasal Kitapevi, 2011, ss. 128-147.
- SANCAR Mithat, “Global Sivil Toplum mu?”, *Birikim*, S. 130, İstanbul, 2000, ss.19-33.
- SARIİPEK Doğa Başar, “İhtiyaç” Kavramı Ekseninde Sosyal Koruma: Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı”, *İnsan & İnsan*, Yıl 4, S. 12, 2017, ss. 43-65.

- SAVRAN Sungur, “Bunalım, Sermayenin Yeniden-Yapılanması, Yeni Liberalizm”,
Dünya Kapitalizminin Krizi, (ed.) Nail Satlıgan, Sungur Savran, 2. b., İstanbul,
Belge Yayınları, 2009, ss. 19-66.
- SEN Amartya “Capability and Well-Being”, *The Philosophy of Economics*, 3. ed., (ed.)
Daniel M. Hausman, 2007, New York: Cambridge University Press, 2007, pp.
275-295.
- SEN Amartya, “Behaviour and The Concept of Preference”, *Economica*, V. 40, No.
159, 1973, pp. 241-259.
- SEN Amartya, “Capability and Welbeing”, *The Quality of Life*, (ed.) Martha Nussbaum,
Amartya Sen, Oxford, Clarendon Press, 1993, pp. 41-71.
- SEN Amartya, “Development As Capability Expansion”, *Human Development And
International Development Strategy For The 1990s.*, (ed.) Fukuda-Parr S, New
York, Oxford University Press, 2003, pp. 41–58.
- SEN Amartya, “Development: Which Way Now?”, *The Economic Journal*, V. 93, No.
372, 1983, pp.745-762.
- SEN Amartya, “Dialogue, Capabilities, Lists, And Public Reason: Continuing The
Conversation”, *Feminist Economics*, V. 10, I. 3, 2004, pp. 77-80.
- SEN Amartya, “Equality of What”, The Tanner Lecture On Human Values, Stanford
University, 1979, pp. 197-220.
- SEN Amartya, “Freedom of Choice: Concept and Content”, *European Economic
Review*, V. 32, I. 2-3, 1988, pp. 269-294.
- SEN Amartya, “Gender Inequality and Theories of Justice”, *Women, Culture and
Development*, (ed.) Martha Nussbaum, Jonathan Glover, Oxford, Clarendon Press,
1995, pp. 259-273.
- SEN Amartya, “Human Rights and Capabilities”, *Journal of Human Development*, Vol.
6, No. 2, 2005, pp. 151-166.
- SEN Amartya, “Individual Freedom As Social Commitment”, *India International Centre
Quarterly*, Vol. 26, No. 1, 1999, pp. 53-69.
- SEN Amartya, “Internal Consistency of Choice”, *Econometrica*, V. 61, No. 3, 1993, pp.
495-521.
- SEN Amartya, “Justice: Means Versus Freedoms”, *Philosophy and Public Affairs*, V.
19, No. 2, 1990, pp. 111-121.
- SEN Amartya, “Personal Utilities And Public Judgements: Or What’s Wrong With
Welfare Economics?”, *The Economic Journal*, V.89, No. 355, 1979, pp. 537-558.
- SEN Amartya, “Poor, Relatively Speaking”, *Oxford Economic Papers*, V. 35, No. 2,
1983, pp. 153-169.
- SEN Amartya, “Rational Fools: A Critique of the Behavioral Foundations of Economic
Theory”, *Philosophy and Public Affairs*, V. 6, No. 4, 1977, pp. 317- 344.
- SEN Amartya, “The Concept of Development”, *Handbook of Development Economics*,
(ed.) Hollis Chenery, Thirukodikaval N. Srinivasan, Vol.1, North Holland,
Elsevier Science Publishers, 1988, pp. 10-26.
- SEN Amartya, “The Concept of Efficiency”, *Contemporary Issues In Economics*, (ed.)
Michael Parkin, A.R. Nobay, Warwick, Manchester University Press, 1973, pp.
195-210.

- SEN Amartya, "The Impossibility of a Paretian Liberal", *Journal of Political Economy*, V. 78, I. 1, 1970, pp. 152-157.
- SEN Amartya, "The Political Economy of Targeting", *Public Spending And The Poor: Theory and Evidence*, (ed). Dominique Van De Walle, Kimberly Nead, Washington, World Bank, 1995, pp. 11-25.
- SEN Amartya, "The Possibility of Social Choice", *The American Economic Review*, V. 89, NO. 3, 1999, pp. 349-378.
- SEN Amartya, "The Profit Motive", *Lloyds Bank Review*, I. 147, 1993, pp. 1-20.
- SEN Amartya, "Well-being Agency And Freedom: The Dewey Lectures 1984", *Journal of Philosophy*, V. 82, No. 4, 1985, pp. 169-221.
- SEYYAR Ali, "Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele", *Köprü Dergisi*, S. 88, 2004.
- SIAROFF Alan, "Work, Welfare and Gender Equality: a New Typology", *Gendering Welfare States*, (ed.), D. Sainsbury, London, Sage, 1994, pp. 82-100.
- SILVER Hilary, "Social Exclusion And Social Solidarity: Three Paradigms", *International Labour Review*, V., 133, No. 5-6, 1994, pp. 531-578..
- SIRGY M. Joseph at all, "The Quality of Life (OOL) Research Movement: Past, Present And Future", *Social Indicators Research*, V. 76, I. 3, 2006, pp. 343-466
- STOKES Suzan, "Political Clientelism", *The Oxford Handbook of Comparative Politics*, (ed.) Charles Boix and Suzan Stokes, Oxford, Oxford University Press, 2007, pp. 604-627.
- SUSNIENE Dalia, JURKAUSKAS Algirdas, "The Concepts of Quality of Life and Happiness – Correlation and Differences", *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, V. 3, I. 43, 2009, pp. 58-66.
- ŞEN Murat, "Osmanlı Devleti'nde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar", *Çimento İşveren Dergisi*, S. 2, C. 6, 2002.
- TAŞDOĞAN Celal, "Yeni Teşvik Programı: Stokastik Sınır Analizi İle Bir Değerlendirme", *Ekonomik Yaklaşım*, C. 24, S. 89, 2013, ss. 1-23.
- THE WHOQOL Group, "The World Health Organization Quality of Life assessment (WHOQOL): Position Paper From The World Health Organization", *Social Science Medicine*, V. 41, No. 10, 1995, pp. 1403-1408.
- THE WHOQOL GROUP, "The World Health Organization Quality of Life Assesment (WHOQOL): Development and General Psychometric Properties", *Social Science Medicine*, V. 46, No. 12, 1998, pp. 1569-1585.
- TOSUN Gülgün Erdoğan, "Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir mi?", *Sivil Toplum ve Demokrasi*, (ed.) Lütfi Sunar, İstanbul, İkaknüs Yayınları, 2005, ss. 23-54.
- TOWNSEND Peter, "The Meaning of Poverty", *The British Journal of Sociology*, V. 61, I. 1, 2010, pp. 85-102.
- TUTULMAZ Onur, "Teknik Etkinlik Analizinde Stokastik Sınır Yöntemi Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, Yıl 5, Haziran 2012, ss. 109-127.

- UĞUR Mehmet Sedat, “Ulusların Zenginliği ve Fakirliği: Adam Smith Felsefesi, Piyasa Mekanizması ve Gelişmekte Olan Ülkeler İncelemesi, *Politik İktisat Ve Adam Smith*, (ed.) Hakan Kapucu vd., İstanbul, Yön Yayınları, 2010, ss. 257-268.
- UZGEL İlhan, “AKP Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü”, *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu: 2002-2009*, (ed.), İlhan Uzgel, Bülent Duru, 3.b., Ankara, Phoenix, 2013, ss. 11-39.
- VEENHOVEN Ruut , “The Four Qualities of Life”, a.g.m., ss. 76-77; Ruut Veenhoven, “Well-Being *In* Nations and Well-Being *of* Nations Is There a Conflict Between Individual and Society?”, *Social Indicator Research*, V. 91, 2009. pp. 5-21.
- VEENHOVEN Ruut, “Apparent Quality of Life in Nations How Long and Happy People Live”, *Social Indicators Research*, V. 71, 2005, pp. 61-68.
- VEENHOVEN Ruut, “Contribution to Beyond GDP Virtual Indicator Expo”, *International Conference*, 19 & 20 November, Brussels, 2007.
- VEENHOVEN Ruut, “Happy Life-Expectancy -A Comprehensive Measure of Quality-of-Life in Nations”, *Published in Social Indicators Research*, V. 39, 1996, pp. 1-58.
- VEENHOVEN Ruut, “Is Life Getting Better? How Long And Happy People Live In Modern Society”, *European Psychologist*, V. 10, 2005, pp. 330-343.
- VEENHOVEN Ruut, “The Four Qualities of Life: Ordering Concepts And Measures of The Good Life”, *Understanding Human Well-being*, (ed.) Mark McGillivray, Mathew Clark, Tokyo-NewYork-Paris, United Nations University Press, 2006, pp. 74-100.
- VEIT-WILSON John, “Poverty and The Adequacy of Social Security”, *Introduction to Social Security: Policies, Benefits and Poverty*, (ed.) John Ditch, London, Routledge, 1999, pp. 69-95.
- WALKER Alan, MAESEN Laurent van der, “Social Quality and Quality of Life”, *Challenges For Quality of Life In The Contemporary World*, (ed.) Wolfgang Glatzer, Susanne Von Below, Matthias Stoffegen, Kluwer Academic Publisher, Netherlands, 2004, pp. 13-33.
- YAZGAN Turan, *İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları*, İstanbul, Hiperlink, 1992.
- YILDIRIM Deniz, “AKP ve Neoliberal Popülizm”, *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu: 2002-2009*, (ed.), İlhan Uzgel, Bülent Duru, 3.b., Ankara, Phoenix, 2013, ss. 66-107.
- YILMAZ Enes, “Amartya Sen The Idea of Justice: Kitap Değerlendirmesi”, *Divan*, C. 1, S. 34, Yıl 18, 2013, ss. 166-176.
- YILMAZ Volkan ve Burcu Yakut Çakar, “Türkiye’de Merkezi Devlet Üzerinden Yürütülen Sosyal Yardımlar”, *Dayanışma Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Ekim-Aralık, Ankara, 2008.
- YIĞİT Nevzat, BÜTÜNER Önder, DERTLİOĞLU Kübra, “Öğretim Amaçlı Örütbağ Sitesi Değerlendirme Ölçeği Geliştirme”, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*, C. 2, S.2, Aralık 2008, s. 43. ayfa 38-51.

- ZABCI Filiz Çulha, “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 58, S. 1, Ankara, 2003, ss. 215-239.
- ZAGORSKI Krzysztof, MCDONELL John S., “Consumer Confidence” Indexes as Social Indicators”, *Social Indicators Research*, V. 36, No. 3, 1995, pp. 227-246.
- ZAPCI Filiz Çulha, “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, *SBF Dergisi*, 58-1, ss. 215-239.
- ZIMMERMANN Laura, *Public Works Programs In Developing Countries Have The Potential To Reduce Poverty*, IZA World of Labor, No 25, 2014, pp. 1-10.

RAPOR, BÜLTEN, UZMANLIK TEZİ, BİLDİRİ VE DERS NOTLARI

- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013.
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014.
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, *2013-2017 Stratejik Planı*, Ankara, 2012.
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015.
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016.
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017.
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, *Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu*, Ankara, Sağlık ve Düzenli Yardımlar Başkanlığı, 2015.
- ALBER Jens, FAHEY Tony, *Perceptions of Living Conditions in an Enlarged Europe*, Dublin, European Foundation For The Improvement of Living and Working Conditions, 2004.
- ALPER Yusuf, *Sosyal Güvenlik Teorisi Ders Notları*, Bursa, 2016.
- ANDERSON Robert at all, *Second European Quality of Life Survey Overview*, Dublin, European Foundation For The Improvement of Living and Working Conditions, 2009.
- ANDERSON Robert at all, *Third European Quality of Life Survey Quality of life in Europe: Impacts of The Crisis*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2012.
- AYDIN Metin, “Jeremy Bentham’ın Ahlak Anlayışı ve Felicific Calculus”, . *II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı III.*, İstanbul, 2013, ss.601-615.
- BAŞBAKANLIK SOSYAL YARDIMLAŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *2007 yılı Faaliyet Raporu*, Mart Ankara, 2008.
- BAŞBAKANLIK SOSYAL YARDIMLAŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *2009 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2010.
- BAŞBAKANLIK SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YARDIMLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞI, *Sosyal Yardımlaşma*

- Ve Dayanışma Vakıfları Başvuru İnceleme Değerlendirme Dağıtım Ve Teslim Usul Ve Esasları*, Ankara, 2006.
- BAŞBAKANLIK SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YARDIMLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞI, *Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıfları Başvuru İnceleme Değerlendirme Dağıtım Ve Teslim Usul ve Esasları*, Ankara, 2006.
- BAŞBAKANLIK SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *2006 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara: 2007.
- BÖHNKE Petra, *First European Quality of Life Survey: Life Satisfaction, Happiness and Sense of Belonging*, Dublin, European Foundation For The Improvement Of Living and Working Conditions, 2005.
- BUĞRA Ayşe, *Yoksulluk ve Sosyal ve Sosyal Haklar*, Ref. No: TR0401.04/001, İstanbul, STGM, 2005.
- BURSA OSMANGAZİ BELEDİYESİ, *2015 Yılı Faaliyet Raporu*, Bursa, 2016.
- BURSA YILDIRIM BELEDİYESİ, *2015 Yılı Faaliyet Raporu*, Bursa, 2016.
- CASTANEDA Tarsicio, *Targeting Social Spending To The Poor With Proxy-Means Testing: Colombia's SISBEN System*, Social Protection Discussion Paper Series, No 529, Washington DC, The World Bank, 2005.
- COADY David, GROSH Margaret, HODDİNOTT John, *Targeting Outcomes Redux*, FCND DISCUSSION PAPER NO. 144, Food Consumption and Nutrition Division International Food Policy Research Institute, December 2002.
- COMIM Flavio, "Beyond The HDI? Assessing Alternative Measures Of Human Development From A Capability Perspective", *2016 UNDP Human Development Report Background Paper*, UNDP, 2016.
- COSTELLA Cecilia V., MANJOLO Ida, *Social Funds İnovation Notes*", *Design and Implementation of Public Works Programs through Social Funds*, V. 6, No 1, Washington DC, The World Bank, 2010.
- DOMELLEN Julie Van, *Reaching the Poor and Vulnerable: Targeting Strategies for Social Funds and other Community-Driven Programs*, World Bank, Social Protection Discussion Papers, No 0711, Washington DC, The World Bank, 2007.
- DPT, *Gelir Dağılımın İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele, Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 2001.
- DPT, *Onuncu Kalkınma Planı: 2014-2018*, Ankara, 2014.
- DPT, *Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyon Raporu: Dokuzuncu Kalkınma Planı*, No:2729- ÖİK:681, Ankara, DPT Yayınları, 2007.
- DPT, *Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. (Yayın No: DPT: 2593-ÖİK: 65), Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 2001.
- EARDLEY Tony et al, *Social Assistance in OECD Countries: Volume II Country Reports*, Department of Social Security Research Report Unit, No. 47. London, HMSO, 1996.
- FAHEY Tony at all, *Quality of life in Europe First European Quality of Life Survey 2003*, Dublin, European Foundation For The Improvement of Living And Working Conditions, 2004.

- FAHEY Tony, NOLAN Brian, WHELAN Christopher T., *Monitoring Quality of Life In Europe*, Dublin, European Foundation For The Improvement of Living And Working Conditions, 2003.
- GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI YÜKSEK ÖĞRENİM KREDİ VE YURTLAR KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013.
- GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI YÜKSEK ÖĞRENİM KREDİ VE YURTLAR KURUMU, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015.
- GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI YÜKSEK ÖĞRENİM KREDİ VE YURTLAR KURUMU, *2015 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016.
- GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI YÜKSEK ÖĞRENİM KREDİ VE YURTLAR KURUMU, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017.
- GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013.
- GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014.
- GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015.
- GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI, *2015 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016.
- GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017.
- GOUGH Ian, *Lists and Thresholds: Comparing the Doyal-Gough Theory of Human Need With Nussbaum's Capabilities Approach*, WeD Working Paper 1, Bath, ESRC Research Group On Wellbeing In Developing Countries, 2003.
- GÜL Hüseyin ve diğerleri, "Kentsel Yoksullukla Mücadele Amaçlı Kamu Politikası Geliştirme ve Bir Model Önerisi", *IV. Aile Şurası: Aile ve Yoksulluk Bildirileri*, Ankara: Başbakanlık Aile Kurumu Başkanlığı Yayını, 2004.
- HACİMAHMUTOĞLU Hande, *Türkiye'de Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*, DPT, Ankara 2009.
- HEIKKILA Matt et al, *Poverty Policies, Structures and Outcomes in the EU 25: Report for the Fifth European Round Table on Poverty and Social Exclusion 16-17 October 2006*, Ministry of Social Affairs and Health, Tempera, Finland, 2006.
- HEIKKILA Matti, KUIVALAINEN Susan, *Using Social Benefits To Combat Poverty And Social Exclusion: Opportunities and Problems From A Comparative Perspective. Trends in Social Cohesion*, No. 3. Strasbourg: Council of Europe, 2002.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, *2011 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2012.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, *2012 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, *2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, *2014 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017.
- KALKINMA BAKANLIĞI, "Onuncu Kalkınma Planı: 2016 Yılı Programı", Ankara, 2016

- KEELEY Brian, *Income Inequality: The Gap Between Rich and Poor*, OECD, 2015.
- MAESEN Laurent J.G. van der, WALKER Alan, *The Development of Social Quality Between 1994 And 2014*, Working Paper Series No. 13, IASQ, 2014.
- MANSURİ Ghazala and RAO Vijayendra, *Community-Based and -Driven Development: A Critical Review*, World Bank Policy Research Working Paper 3209, February 2004,
- MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2012-2013*, Ankara, 2013.
- MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2013-2014*, Ankara, 2014.
- MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2014-2015*, Ankara, 2015.
- MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2015-2016*, Ankara, 2016.
- MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri 2016-2017*, Ankara, 2017.
- NİLÜFER BELEDİYESİ, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Bursa, 2017.
- OECD, *Are We Growing Unequal? : New Evidence On Changes In Poverty And Incomes Over The Past 20 Years*, OECD, 2008.
- OECD, *How Is Life?: 2013 Measuring Well-Being*, Paris, OECD, 2013.
- OECD, *How Is Life?: Measuring Well-Being*, Paris, OECD, 2011.
- OECD, *How's Life In Turkey?*, Paris, OECD, 2016.
- OECD, *How's Life? 2015 Measuring Well-Being*, Paris, OECD, 2015.
- OECD, *Promoting Pro-Poor Growth INFRASTRUCTURE*, OECD, 2006
- OECD, *Promoting Pro-Poor Growth Social Protection.*, OECD, 2009.
- OECD, *The Battle Against Exclusion II: Social Assistance in Belgium, the Czech Republic, the Netherlands and Norway*, Paris, OECD Publication, 1998.
- OSBERG Lars, SHARPE Andrew, *An Index Of Economic Well-being For Canada*, CCLS Research Report, October 30 - 31, Ottawa, 1998.
- OSBERG Lars, SHARPE Andrew, *International Comparisons of Trends In Economic Well-Being Luxembourg Income Study Working Paper*, No. 242, January 7-9, Boston, 2000.
- OSBERG Lars, SHARPE Andrew, *The Index of Economic Well-being: An Overview*, CCLS Research Report, March 27, Ottawa, 2001.
- PIONNIER Pierre-Alain, *The OECD Better Life Index*, Paris, OECD, 2015.
- PORTER Michael E, STERN Scott, LORIA Roberto Artavia, *Social Progress Index 2013*, Washington DC, 2013.
- RAWLINGS Laura, *A New Approach to Social Assistance: Latin America's Experience With Conditional Cash Transfer Programs*, The World Bank Social Protection Discussion Paper Series, No. 0416, 2004, pp. 1-22.
- RINGOLD Dena, KASEK, *Social Assistance in The New EU Member States, Strengthening Performance and Labor Market Incentives*, World Bank Working Paper, I. 117, 2007.
- ROBEYNS Ingrid, "The Capability Approach: A Theoretical Survey", *Journal of Human Development*, Vol. 6, No. 1, 2005, pp.93-114.
- ROBEYNS Ingrid, *An Unworkable Idea or A Promising Alternative? Sen's Capability Approach Re-examined*, Discussion Paper No.00.30, Katholieke Universiteit, Leuven, 2000.

- ROJAS Mariano, "The Measurement of Quality of Life: Conceptualization Comes First A Four-Qualities-of-Life Conceptual Framework and an Illustration to Latin America", *ISQOLS Conference: Measures And Goals For The Progress of Societies*, Florence, 23-24 July 2009.
- SANER Fulya, "Ortak İçerme Belgesi: Joint Inclusion Memorandum-JIM", *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni*, S. 21, Ankara, Şubat 2007, ss. 8-13.
- SCHADY Norbert, *Are Cash Transfers Made to Women Spent Like Other Sources Of Income?*, Policy Research Working Paper 4282, Impact Evaluation Series No 17, Washington DC, The World Bank, 2007.
- SHARPE Andrew, OSBERG Lars, *New Estimates of The Index of Economic Well-Being For Canada*, CSLS Research Report, Montreal, May 26-28, 2006.
- SOCIAL PROTECTION COMMITTEE, *Common Outline for the 2003/2005 NAPs/Inclusion*, Brussels, 2003.
- STANTON Elizabeth A., *The Human Development Index: A History*, Working Paper Series No. 127, Massachusetts, Global Development and Environment Institute, 2007.
- ŞEKER Demir, *Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi*, Ankara, DPT Yayınları, 2011.
- THOMAS Jasmin, UGUCCIONI James, *A Tepid Recovery: The Index of Economic Well-being For Canada and The Provinces 1981-2014*, CSLS Research Report 2016-05, Ottawa, 2016.
- TÜBİTAK, AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, *Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi: Yabancı Yardımı İşlemi Bilgilendirme Dökümanı*, 2014.
- TÜRKMEN Fatih, *Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye'de Eğitim ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması*, Ankara, DPT, 2002.
- UNDP, *Human Development Report 1990*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1990.
- UNDP, *Human Development Report 1991*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1991.
- UNDP, *Human Development Report 1994*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1994.
- UNDP, *Human Development Report 1995*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1995.
- UNDP, *Human Development Report 1997*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1997.
- UNDP, *Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*, 2. b., New York, Palgrave Macmillan, 2010.
- UNDP, *Human Development Report 2016, Technical Notes: Calculating the human development indices-graphical presentation*, 2016, pp.1-14.
- UNDP, *Human Development Report 2015: Work for Human Development*, New York, UNDP, 2015.
- VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2013.

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *2013 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2014.
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2015.
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *2015 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2016.
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2017.
WESTFALL Rachell, *Dimensions of Social Inclusion and Exclusion In Yukon*, Yukon Bureau of Statistics, Canada, December, 2010.
WHOQOL, *Measuring Quality of Life*, Geneva, World Health Organization, 1997
WORLD BANK, *Turkey - Social Risk Mitigation Loan Project*, Washington, DC: World Bank, 2001.
WORLD BANK, *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty. World Development Report*, New York: Oxford, University Press, 2001.
World Health Organization, “Quality of Life Instruments (WHOQOL-100 AND THE WHOQOL-BREF)”, *Measuring Quality of Life 1*, 1997.
YILDIRIM BELEDİYESİ, *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Bursa, 2017.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ “Tarihçe”, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/hakimizda/tarihce> (31.05.2017).

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “Sosyal Ve Ekonomik Destek Hizmetleri”, <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/html/10561>, (27.04.2014).

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI SAMSUN İL MÜDÜRLÜĞÜ, “Himaye-i Etfal Cemiyetinin Kuruluşu (İstanbul)”, <http://samsun.aile.gov.tr/tr/html/1576/Tarihce> (27.04.2014).

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI SOSYAL YARDIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, SYGM Tarihçe, <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/11781/SYGM-Tarihce> (01.05.2014).

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI SOSYAL YARDIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “Genel Sağlık Sigortası Ve Gelir Tespitine İlişkin Usul Ve Esaslar ”, http://www.aile.gov.tr/data/5404eb05369dc3119090f853/genelge_07.pdf (25.02.2017).

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI SOSYAL YARDIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi sistemi”, <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/projeler/butunlesik-sosyal-yardim-bilgi-sistemi> (22.02.2017).

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, “Evde Bakım Aylığı”, <http://alo183.aile.gov.tr/mevzuat-bilgi-portali/evde-bakim-ayligi> (23.02.2017).

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, “Sosyal Yardım Yararlanıcılarının Belirlenmesine Yönelik Puanlama Formülünün Geliştirilmesi Projesi”, <http://www.aile.gov.tr/tr/2159/Sosyal-Yardim-Yararlanicilarinin-Belirlenmesine-Yonelik-Puanlama-Faormulunun-Gelistirilmesi-Projesi> (01.05.2016).

- AKILIOĞLU Tekin, Avrupa Sosyal Şartı' Üzerine Bazı Gözlemler", 13 Ağustos 2004, www.idare.gen.tr/akillioglu-sosyalsart.htm (20.07.2016).
- ATAN Murat , “Türkiye Bankacılık Sektöründe Veri Zarflama Analizi İle Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik ve Verimlilik Analizi”, *Ekonomik Yaklaşım*, http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V14_N48_A05.pdf (18.07.2016), ss. 71-86.
- ATEŞ Alpaslan, ESMER Soner, “VZA Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: 2009 Küresel Finans Krizinin Türk Konteyner Terminallerine Etkisi”, <http://www.soneresmer.com/downloads/puplications/malmquist.pdf> (19.07.2016), ss. 75-84.
- BITRAN Ricardo, MUNOZ Claudia, “Targeting Methodologies: Conceptual Approach and Analysis of Experiences”, September 2000, <http://www.paho.org/hq/documents/targetingmethodologiesconceptualapproachandanalysisofexperiences-EN.pdf?ua=1> (10.01.2014).
- BLOMQUIST John et al, “Social Safety Nets in Response to Crisis: Lessons And Guidelines From Asia And Latin America”, 2001, <http://siteresources.worldbank.org/SAFETYNETSANDTRANSFERS/Resources/APECEnglish.pdf> (10.09.2014).
- BUSINESS DICTIONARY, “Social Welware”, <http://www.businessdictionary.com/definition/social-welfare.html> (19.06.2017).
- Collins Dictionary, “Definition Of Quality Of Life” <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/quality-of-life> (19.06.2017).
- ÇAĞLAR Volkan, ORAL Ersel Zafer, “Liman Verimlilik ve Etkinlik Ölçme Yöntemlerinin Analizi”, www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/16843_53_24.pdf (12.07.2016), ss. 665-676.
- ÇAKIR Yılmaz, s. 5; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, “SYDV’lerin Gelirleri”, <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/11819/SYDVlerin-Gelirleri> (30.04.2014).
- ÇSGB AB KOORDİNASYON DAİRESİ BAŞKANLIĞI, “ESRP Bilgi Notu”, <http://www.ikg.gov.tr/Portals/0/ESRP%20Bilgi%20Notu.doc>, (01.10.2015).
- DEPARTMENT FOR WORK & PENSIONS “Universal Credit And Your Claimant Commitment”, <https://www.gov.uk/government/publications/universal-credit-and-your-claimant-commitment-quick-guide/universal-credit-and-your-claimant-commitment#contents> (11.05.2016).
- DİLİK Sait, “Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/451/5084.pdf>, (10.10.2015), ss. 41-80.
- DİŞ Sebile Boşuk, “Bentham ve Mill’in Klasik Faydacılığı Bağlamında Mutluluk Problemi”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/386581> (29.02.2018), ss. 80-100.
- EĞİTİM SEN, 2015-2016 Eğitim-Öğretim İstatistikleri: Eğitimde Ticarileşme Ve Dinselleşmenin Temel Göstergeleri”, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2016/03/E%C4%9Fitimde-Temel-G%C3%B6stergeler-ensonson.pdf>, (23.01.2016).

- EKODIALOG.COM, “Etkinlik Ölçme Yöntemleri”,
<http://www.ekodialog.com/konular/etkinlik-olcme-yontemleri.html> (12.07.2016).
- ETİMOLOJİ TÜRKÇE SÖZLÜK, “Hayat Kelime Kökeni”,
<https://www.etimolojiturkce.com/arama/hayat> (20.06.2017)
- ETİMOLOJİ TÜRKÇE SÖZLÜK, “Kalite Kelime Kökeni”,
<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kalite> (20.06.2017).
- ETİMOLOJİ TÜRKÇE SÖZLÜK, “Sosyal Kelime Kökeni”,
<http://www.etimolojiturkce.com/kelime/sosyal> (01.09.2016).
- EUROFOUND, “Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi 2003”,
<https://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/data-visualisation/avrupa-yasam-kalitesi-anketi-2003> (10.01.2015).
- EUROFOUND, “Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi 2012”
<http://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/data-visualisation/european-quality-of-life-survey-2012> (10.01.2015).
- EUROFOUND, “Avrupa Yaşam Kalitesi Anketleri (EQLS)”,
<https://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/european-quality-of-life-surveys>,
(10.01.2015).
- EUROFOUND, “European Quality of Life Survey 2016”,
<https://www.eurofound.europa.eu/tr/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2016> (01. 03. 2016).
- EUROPEAN COMMISSION, “The Eu Regional Index: Methodological Note”,
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/information/maps/methodological_note_eu_spi.pdf (10.07.2015).
- GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, “Gelir, Kurumlar Ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı”
http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_66.xls.htm
(10.06.2017).
- GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, “Gelir, Kurumlar Ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı”
http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_66.xls.htm
(10.06.2017).
- GÖREN Zafer, “Sosyal Devlet İlkesi ve Anayasa Hukuku Bakımından Yaşam Kalitesi,” s. 100,
http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg14/zafergoren.pdf
(15.10.2014).
- GÜNGÖR Fatih, ÖZUĞURLU Metin, “İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet”, Ankara University Publishing House, 1997,
http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dosyalar/tm/SBF_WP_03.pdf,
(07.03.2017).
- HASPOLATLI Ersin, “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir İnceleme”, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi,
<http://www.ihhakademi.com/wp-content/uploads/2014/03/SOS.-YARD.-VE-DAY.-VAKIFLARI-%C4%B0NCELEME.pdf>, (30.04.2014).
- <http://www.caricomstats.org/Files/Meetings/SCCS30/Paper28.pdf> (10.01.2015), ss. 1-14.

- ILO, “Philadelphia Bildirgesi”, http://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_412361/lang--tr/index.htm (20.07.2016).
- İSTANBUŞ BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İNSAN HAKLARI UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ, “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”, <http://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/120-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklara-iliskin-uluslararası-sozlesme/>(20.07.2016).
- KABOĞLU İbrahim Ö., “Anayasa’da Sosyal Haklar: Alanı ve Sınırları”, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, s. 43, <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/kaboglu.pdf>, (15.10.2014).
- KALKINMA BAKANLIĞI, “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (27.02.2017).
- KUIVALAINEN Susan, “A Comparative Study On Last Resort Social Assistance Schemes In Six European Countries”, 2004, file:///C:/Users/SONY/Downloads/Kuivalainen_2004_STAKES.pdf, (10.10.2015).
- KÜÇÜK Bülent, “Post-Hizmetkar Şirket Devlet: Anayasa Referandumunun Sınıfsal Ve Mekânsal Bir Analizi”
- LEGAL DEPT OF WORLD BANK, “Conformed Copy - L4638 - Social Risk Mitigation Project/Loan - Supplemental Letter”, <http://documents.worldbank.org/curated/en/2001/09/5086334/conformed-copy-14638-social-risk-mitigation-projectloan-supplemental-letter> (26.07.2016).
- MCBRİDEA Linden, NICHOLS Austin, “Improved poverty targeting through machine learning: An application to the USAID Poverty Assessment Tools”, 21 January 2015, http://www.econthatmatters.com/wpcontent/uploads/2015/01/improvedtargeting_21jan2015.pdf, (10.01.2016), ss. 1-24.
- OECD, “Better Life Index”, http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/better_life_index_oecd.pdf (10.01.2015).
- OECD, “Measuring Well-being and Progress: Well-being Research”, <http://www.oecd.org/statistics/measuring-well-being-and-progress.htm> (10.01.2015).
- OECD, “Public Works Programmes And Social Protection”, *Joint Learning Event: Promoting Pro-Poor Growth*, Policy Instrument Note 3, <https://www.oecd.org/dac/povelaurartyreduction/47466739.pdf>, (10.09.2014).
- ONLINE ETHMOLOGY DICTIONARY, “Assist” http://www.etymonline.com/index.php?term=assist&allowed_in_frame=0 (01.09.2016).
- ONLINE ETHMOLOGY DICTIONARY, “Life”, http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=life, (20.06.2017).
- ONLINE ETHMOLOGY DICTIONARY, “Quality”, http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=quality (20.06.2017)

- ONLINE ETHMOLOGY DICTIONARY, “Refah”,
<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/refah> (16.06.2017).
- ONLINE ETHMONOLOGY DICTIONARY, “Pub”,
<http://www.etimolojiturkce.com/kelime/pub> (01.09.2016).
- ONLINE ETHMONOLOGY DICTIONARY, “Refah”,
<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/refah> (16.06.2017).
- OSBERG Lars, SHAPE Andrew, “Comparisons of Trends In GDP And Economic Well-being – The Impact of Social Capital”,
<https://www.oecd.org/innovation/research/1824740.pdf> (10.01.2015), pp. 1-66.
- PERSAUD Anand, “Constructing A Proxy Mean Test Using Survey Data-An Exposition Of The Medhology”, 26-28 October 2005,
- PORTER Michael E, STERN Scott, “Social Progress Index 2016”,
<http://13i8vn49fibl3go3i12f59gh.wpengine.netdna-cdn.com/wpcontent/uploads/2016/06/SPI-2016-Main-Report.pdf> (01.10.2016).
- PORTER Michael E., STERN, “Scott, Social Progress Index 2014”,
<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cr/Documents/public-sector/2014-Social-Progress-IndexRepIMP.pdf> (10.01.2015).
- RADİKAL, “Gökçek: Kim Daha Çok Oy Verirse Önce Ona Hizmet Edeceğim”,
<http://www.radikal.com.tr/politika/gokcek-kim-daha-cok-oy-verirse-once-ona-hizmet-edecem-1178254/> (11.06.2017).
- ROSEVELT Franklin Delano, “The Four Freedoms Speec: (Final paragraphs)”, From Congressional Record., V. 87, Pt. I, 1941,
<http://www.kentlaw.edu/faculty/bbrow/classes/HumanRightsSP10/CourseDocs/4THEFOURFREEDOMSSPEECH.pdf> (10.05.2015).
- SESLİ SÖZLÜK, “Definition of Assistance In English Turkish Dictionary”,
<https://www.seslisozluk.net/en/what-is-the-meaning-of-assistance/> (01.09.2016).
- SEYYAR Ali, “Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Açısından Kahramanmaraş’ta Yoksulluğa Karşı Mücadele”,
http://eskisite.kahramanmarasbb.com/images/stories/Sempozyumlar/kahramanmaras_sempozyumu/c3/2_Doc_Dr_Ali_Seyyar.pdf, (10.01.2015), ss. 1123-1142.
- SEYYAR Ali, “Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”,
<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=642> (10.01.2014).
- SILVA Maria Ozanira da, “The Minumum Income: A Monetary Transfer To Poor Families With Children In School Age In Brazil”,
<http://basicincome.org/bien/pdf/2000Ozanira.pdf> (10.01.2015).
- STERN Scott, WARES Amy Ve ORZELL Sarah, “The Social Progress Index Methodology 2014”,
<http://13i8vn49fibl3go3i12f59gh.wpengine.netdnacdn.com/wpcontent/uploads/2016/06/Social-Progress-Index-2014-Methodological-Report.pdf> (10.01.2015).
- STIGLITZ Joseph E., SEN Amartya, FITOUSSI Jean-Paul, “Report By The Commission On The Measurement Of Economic Performance And Social Progress”,
http://library.bsl.org.au/jspui/bitstream/1/1267/1/Measurement_of_economic_performance_and_social_progress.pdf (10.01.2014).

- ŞAHİN Tijen, “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, *Yardım Ve Dayanışma Dergisi*, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423938559.pdf>, (10.01.2014), ss. 71-80.
- ŞENOCAK Hasan, “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi”, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iusskd/article/viewFile/1023000094/1023000089> (10.09.2014), ss. 410-468.
- TAMER Meral, “AKP'nin Yoksula Yardım Çarkı Nasıl İşliyor? Yoksul Sayısı Arttıkça, İktidara Tepki Doğar Zannediyorsanız Yanılıyorsunuz. Bu Seçimde Tam Tersine Bağımlılık Artmış Görünüyor”, 01 Temmuz 2007, <http://www.milliyet.com.tr/akp-nin-yoksula-yardim-carki-nasil-isliyor-/meral-tamer/ekonomi/yazardetayarsiv/01.07.2007/204356/default.htm>, (11.06.2017).
- TAMER Meral, “Yoksullar Topluca AKP'ye Oy Verecek Sadaka Ekonomisi Eleştirilerine Karşı Cemil Çiçek, "Yaptığımız Hizmette Tabiatıyla Oy Talep Etme Var" Diyor”, 30 Haziran 2007, <http://www.milliyet.com.tr/yoksullar-topluca-akp-ye-oy-verecek/meral-tamer/ekonomi/yazardetayarsiv/30.06.2007/204223/default.htm>, (11.06.2017).
- TBMM İNSAN HAKLARI İNCELEME KOMİSYONU, “Avrupa Sosyal Şartı”, http://www.dpb.gov.tr/F/Root/daireler/kamu_gorevlileri/avrupa_sosyal_sarti_metni.pdf (20.07.2016).
- TBMM Kütüphanesi, “Demokrat Parti Programı-1946”, <http://hdl.handle.net/11543/917> (01.06.2017).
- TÜRK DİL KURUMU “Sosyal”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57c7e3214d4090.58672506 (01.09.2016).
- TÜRK DİL KURUMU “Toplumsal”, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59477de02b9ef7.84500440 (19.06.2017).
- TÜRK DİL KURUMU ”Refah”, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5943d36b1bf980.11562940 (16.06.2017).
- Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük, “Hayat”, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59490fe8686f90.12308035 (20.06.2017).
- Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük, “Kalite”, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5948fcc15674b7.02539845 (20.06.2017).
- Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük, “Yaşam”, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59491221baa215.14353818 (20.06.2017).
- TÜRK DİL KURUMU, “Kamusal”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57e35881b00b19.41924392 (01.09.2016).
- TÜRK DİL KURUMU, “Sosyal”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57c7e3214d4090.58672506 (01.09.2016).

TÜRK DİL KURUMU, “Refah”, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5943d36b1bf980.11562940 (16.06.2017).

UNDP, “Human Development Report 2016: Human Development for Everyone”, New York, 2017, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (29.03.2018)

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “Aşevi Hakkında Bilgi”, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=13> (20.01.2016).

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “Muhtaç Aylığı”, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=14>, (30.04.2013).

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “VGM Burs Hizmeti”, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=15> (30.04.2013).

WORLD BANK, “Agriculture & Rural Development”, <http://data.worldbank.org/topic/agriculture-and-rural-development?view=chart> (02.03.2017).

WORLD BANK, “Aid Effectiveness”, <http://data.worldbank.org/topic/aid-effectiveness?view=chart> (02.03.2017).

WORLD BANK, “All Indicators”, <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (26.02.2017).

WORLD BANK, “Climate Change”, <http://data.worldbank.org/topic/climate-change?view=chartl> (02.03.2017).

WORLD BANK, “Economy & Growth”, <http://data.worldbank.org/topic/economy-and-growth?view=chart> (02.03.2017).

WORLD BANK, “Education”, <http://data.worldbank.org/topic/education?view=chart> (02.03.2017).

WORLD BANK, “Energy & Mining”, <http://data.worldbank.org/topic/energy-and-mining?view=chart> (02.03.2017).

WORLD BANK, “Environment”, <http://data.worldbank.org/topic/environment?view=chart> (02.03.2017).

WORLD BANK, “External Debt”, <http://data.worldbank.org/topic/external-debt?view=chart> (02.03.2017).

WORLD BANK, “Financial Sector”, <http://data.worldbank.org/topic/financial-sector?view=chart> (02.03.2017).

WORLD BANK, “Gender”, <http://data.worldbank.org/topic/gender?view=chart> (02.03.2017).

WORLD BANK, “Health”, <http://data.worldbank.org/topic/health?view=chartl> (02.03.2017)

WORLD BANK, “Poverty”, <http://data.worldbank.org/topic/poverty?view=chart> (03.03.2017).

WORLD BANK, “Private Sector”, <http://data.worldbank.org/topic/private-sector?view=chart> (03.03.2017).

WORLD BANK, “Public Sector”, <http://data.worldbank.org/topic/public-sector?view=chart> (03.03.2017).

WORLD BANK, “Science & Technology”, <http://data.worldbank.org/topic/science-and-technology?view=chart> (03.03.2017).

WORLD BANK, “Social Development”, <http://data.worldbank.org/topic/social-development?view=chart> (03.03.2017).

WORLD BANK, “Social Protection & Labor”, <http://data.worldbank.org/topic/social-protection-and-labor?view=chart> (03.03.2017).

WORLD BANK, “Trade”, <http://data.worldbank.org/topic/trade?view=chart> (02.03.2017).

WORLD BANK, “Urban Development”, <http://data.worldbank.org/topic/urban-development?view=chart> (03.03.2017).

TEZLER

AKSANYAR Yaşar, *Sosyal Yardımda Yeni Bir Yaklaşım Olarak Şartlı Sosyal Yardım: Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesi Programı 2014 Yılı Türkiye Araştırması Üzerine Bir Araştırma*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kütahya, 2015.

ARTAN Taner, *Yeni Yerel Yönetim Yapılanmasında Sosyal Hizmetler: İstanbul Örneği*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011.

ATILGAN Emre, *Hastane Etkinliğinin Stokastik Sınır Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi: T.C. Sağlık Bakanlığı Hastaneleri İçin Bir Uygulama*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2012.

BOZ Çiğdem, “Amartya Sen’in Yetkinlik Yaklaşımı: Teori ve Uygulama”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2009.

ÇİÇEK Eda, *Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Politikaları: Batı Karadeniz Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2010.

DİKMEN Fatih Hakan, *Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010.

KADIOĞLU Eyüp, *Türkiye’de Aracı Kurumların Karlılığını Belirleyen Faktörler*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.

KALAĞAN Gökhan, “Türkiye’de 1980 Sonrası Bürokratik Dönüşüm: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta, 2009.

KAYALI Nilgün, *Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Sigorta İşletmelerinin Etkinliği*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Manisa, 2007.

ORUÇ Kenan Oğuzhan, *Veri Zarflama Analizi İle Bulanık Ortamda Etkinlik Ölçümleri Ve Üniversitelerde Bir Uygulama*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta, 2008.

- ÖZDEMİR Atilla Hakan, Yenilikçi Firmaların Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) Etkinliklerinin Ölçülmesi ve Etkinlik Tahmin Model Kurulması, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011.
- PEHLİVANLIOĞLU Ferhat, *Doğru Marmara İmalat Sanayi'nde Etkinlik ve Verimlilik (Veri Zarflama Yöntemi İle Bir Analiz)*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kocaeli, 2011.
- PEHLİVANLIOĞLU Ferhat, *Doğru Marmara İmalat Sanayi'nde Etkinlik ve Verimlilik (Veri Zarflama Yöntemi İle Bir Analiz)*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kocaeli, 2011.
- SIRMA İbrahim, *Finansal Etkinliğe Parametrik ve Perametrik Olmayan Yaklaşımlar*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008.
- SIRMA İbrahim, *Finansal Etkinliğe Parametrik Ve Perametrik Olmayan Yaklaşımlar*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008.

Ek – 1

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 10972642-622-01-1955/72219
Konu : Bilgi edinme başvuru cevabı

30/04/2014

Sayın Zeynep ACA
(acazeznep@gmail.com)

21/04/2014 tarih ve 1387 sayılı Bilgi Edinme başvurunuz incelenmekle cevabı aşağıda açıklanmıştır.

Hükümlü ve tutukluların tedavi giderleri ile ilgili Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 120'nci maddesinde belirtilen hükümlere göre hareket edilmektedir.

Başvurunuzda istemiş olduğunuz istatistiki bilgiler ile ilgili olarak ise; Bilgi Edinme Kanunu'nun 7'inci madde 2'nci fıkrasında "*Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler.*" hükmüne istinaden başvurunuz cevaplandırılmamıştır.

Bilgilerinize rica ederim.

Semih BAĞCI
Bakan a.
Tetkik Hâkimi

Ek – 2

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

13/12/2017

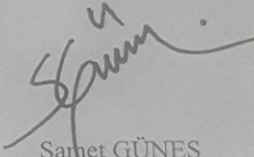
Sayı : 94439167-000-E.130789
Konu : Veri Paylaşımı Hk.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİNE
(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi : 29.03.2017 tarihli ve 2695 sayılı yazınız.

İlgi yazınız kapsamında Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim dalı doktora öğrenciniz Zeynep ACA'nın sosyal yardım verisi talebi 13.09.2014 tarih ve 29118 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Sosyal Yardım Verilerinin Kaydedilmesine ve Paylaşılmasına İlişkin Yönetmeliğin 1, 12 ve 19 uncu hükümleri doğrultusunda 06.12.2017 tarih ve 2017/3 sayılı Veri Paylaşımı Kurulu toplantısında **uygun görülmemiştir.**

Bilgilerinizi rica ederim.

Samet GÜNEŞ
Bakan a.
Daire Başkanı

*Bu belge elektronik imzalıdır. İmzalı suretinin aslını görmek için <https://bys.aile.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (FxxSv/-05SAy7-YjiWxc-xtFGwt-i+LWbxn5) kodunu yazınız.

Ekişçir Yolu Söğütözü Mah. 2177. Sok. No: 10/A Kat: 17-18-19 Çankaya / Ankara

Telefon No: (312)705 80 00 Dahili: 8001 Faks: (312)705 80 96

e-Posta: sosyalyardimlar@aile.gov.tr İnternet Adresi: <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/iletim/syvm-3etm>

Bilgi için: Mustafa ULUCI
Aile ve Sosyal Politikalar Uzman
Yardımcısı

Ek – 3

Tablo 1. Sosyal Yardımların Ağırlıklandırması

SOSYAL YARDIMLARIN AĞIRLIKLANDIRMASI					
AİLE YARDIMLARI	BİLEŞENLER	BASİT AĞIRLIK- LANDIRMA	YÜZDESEL ORAN	2015 Ayrılan Mali Kaynak (Milyon)	TOPLAM HARCAMA ORANI%
Gıda Yardımları	Temel İhtiyaç	1	1x100/27=3,70	199,77	2,20
Yakacak Yardımları	Yakacak Yardımı	1	1x100/27=3,70	1.956,5*	21,6
Barınma	Onarım	3	3x100/27=11,11	70,72	0,9
	Bakım				
	Ev Eşyası Alımı				
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yardım	Nakdi Yardım	2	2x100/27=7,40	820,5	9,06
	Kadınları Muhtaçlıktan Koruma				
Muhtaç Asker Ailelerine Yardım	Nakdi Yardım	1	1x100/27=3,70	164	1,85
EĞİTİM YARDIMLARI					
Şartlı Eğitim Yardımı	Beşeri sermaye Yatırımı	4	4x100/27=14,88	664,13	7,45
	Muhtaçlığın Nesiller Arası Aktarımını Engelleme				
	Nakdi Yardım				
	Okur-yazarlığı Yükseltme				
Eğitim Materyali Yardımı	Temel Okul İhtiyaçları	1	1x100/27=3,70	15,34	0,4
Öğle Yemeği Yardımı	Eğitim	1	1x100/27=3,70	460	6
SAĞLIK YARDIMLARI					
Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik) (ŞSY)	Anne çocuk sağlığı	3	3x100/27=11,11	363,08	4
	Nakdi Yardım				
	Anne-çocuk ölüm oranını azaltma				
Engelli İhtiyaç Yardımı	Toplumsal uyum	2		1	0,03
	Araç gereç temini				
ÖZEL AMAÇLI YARDIMLAR					
Aşevleri	Günlük sıcak Yemek Yardımı	1	1x100/27=3,70	12,25	0,16
Afet (Acil Durum) Yardımları	Deprem, sel vb. nedenlerle Temel İhtiyaçları karşılama	1	1x100/27=3,70	6.523,35	0,09
Diğer Muhtelif Sosyal Yardımlar	Acil durum nedeniyle temel ihtiyaçların karşılanması	1	1x100/27=3,70	24	0,5
YAŞLI VE ENGELLİ					
Engelli İhtiyaç Yardımı	Toplumsal uyum	2		1	0,03
	Araç gereç temini				
Yaşlılık yardımı (2022)	Nakdi Yardım	2	2x100/27=7,40	1.275,183*	14,06
	Kişilerle Ortak Yaşayabilme				
Engelli yardımı (2022)	Nakdi Yardım	2	2x100/27=7,40	2.567,647*	28,24
	Kişilerle Ortak Yaşayabilme				
Engelli Yakını Yardımı (18 Yaşından Küçük Engelliler) (2022)	Nakdi Yardım	2	2x100/27=7,40	285,098	3,4
	Kişilerle Ortak Yaşayabilme				
Evde Bakım Yardımı	Kişilerle Ortak Yaşayabilme	1	1x100/27=3,70	1,637	0,07
		Toplam=27	Toplam=100	9.093,25	100

NOTLAR: 1. Tabloda yer alan rakamlar işlem kolaylığı açısından yuvarlanmış değerlerdir.

2. Harcama kalemleri milyon TL olup, yakacak yardımları ve yaşlı ve engelli yardımları bunun istisnasını oluşturmaktadır.

3. Tablonun oluşturulmasında muhtaçlık esaslı kriteri baz alınmıştır.

4. Tabloda yer alan yardımlar düzenli ve süreli yardım türlerini kapsamaktadır.

5. Tabloda yer alan yardımlar 2015 yılı ve öncesinde hayata geçirilmiş yardımları içermektedir. Anket soruları 2016 yılının son aylarında oluşturulduğundan ve Bakanlığın bu dönemde henüz 2016 yılı İdare Faaliyet Raporu yayınlanmadığından bu şekilde bir yöntem takip edilmiştir.

6. Bu tabloda GSS Prim Desteği kapsam dışı bırakılmıştır. Bunun gerekçesi; bu desteğin sadece muhtaçlık kriterini baz alarak yürütülmemesi; olimpiyat yarışçıları vb. kapsamdaki kişilerin bu destekten yararlandırılmasıdır.

Ek – 4

Tablo 2. Yapabilirliklerin Ağırlıklandırması

YAPABİLİRLİKLERİN AĞIRLIKLANDIRILMASI			
YAPABİLİRLİKLER	GÖSTERGELER VE GÖSTERGELERİ KARŞILAYAN SOSYAL YARDIMLAR	Basit Niceliksel Ağırlıklandırma (%)	Yapabilirliklerin Sosyal yardımlarla çakışma yüzdesi
1. YAŞAM	1. Ortalama ömür uzunluğuna sahip olma	2X100/40=5	50%
	2. Ömrü tehlike altına sokacak bir riskle yüzleşmeme (SSY)		
2. Bedensel Sağlık	1. Bedensel Sağlık (SSY)	4X100/40=10	100%
	2. Sağlıklı bir şekilde üreyebilme (SSY)		
	3. Yeterli beslenebilme (Gıda, Aşevleri)		
	4. Elverişli konut imkanlarına sahip olma (Barınma)		
3. Bedensel Bütünlük	1. Özgürce hareket edebilme (Engelli ihtiyaç yardımı)	4X100/40=10	33,30%
	2. Şiddet içeren her türlü saldırıya karşı korunabilme		
	3. Cinsel tatmin yaşayabilme		
	4. Üreme bakımından seçim şansına sahip olabilme		
4. Algılama, hayal etme ve düşünme	1. Okur-yazar olabilme (Eğitim yardımları)	9X100/40=22,5	44,40%
	2. Hayal edebilme, düşünebilme, muhakeme edebilme (Eğitim yardımları)		
	3. Seçim yapabilme (devletçe planlanan nüfus politikaları) (SSY)		
	4. Ayrımcılığa maruz kalmama (Yaşlı-engelli yardımı)		
	5. Sosyal seçimlere zorlanmama (Demokrasi)		
	6. Resmi seçimlere zorlanmama (Demokrasi)		
	7. Kişinin herhangi bir baskıya maruz kalmadan dilediği hayatı yaşayabilmesi (Demokrasi)		
	8. Keyifli deneyimlere sahip olabilme (Sosyal refah)		
	9. Yararlı olmayan acıdan sakınma		
5. Duygular	1. Kişinin sevgi bağı kurabilmesi	3X100/40=7,5	0%
	2. Değerlilik, haklı öfke ve özlemi kişinin gerçek anlamda deneyimleyebilmesi (Sosyal refah)		
	3. Stres ve korkudan uzak bir yaşam sürdürebilme (Sosyal refah)		
6. Muhakeme-pratik akıl	1. Kişinin hayatını planlayabilmesi (Eğitim yardımları)	2X100/40=5	100%
	2. Karar verici olma (Eğitim yardımları)		
7. Mensubiyet-yakın ilişki			
7a. Arkadaşlık	1. Kişilerle ortak yaşayabilme (Yaşlı ve engelli yardımı)	3X100/40=7,5	66,60%
	2. Empati kurabilme (Yaşlı ve engelli yardımı)		
	3. Sosyalleşmenin her türlü formunda yer alabilme-toplantı özgürlüğü vb. dahil (Demokrasi)		
7b. Saygı	1. Kişinin kendine saygı duyabilmesi (Özel amaçlı yardımlar)	3X100/40=7,5	100%
	2. Başkalarının kendisine saygı duyabilmesi (Özel amaçlı yardımlar)		
	3. Onurlu bir yaşam sürdürebilme (Özel amaçlı yardımlar)		
8. Diğer Canlı varlıklarla ve doğa ile ilişki	1. Sağlıklı bir çevrede yaşayabilme	3X100/40=7,5	0%
	2. Çevreye sahip çıkma		
	3. Çevre ve doğa ile ilişki kurabilme		
9. Oyun (eğlence)	1. Kişinin eğlendirici faaliyetlerden zevk alabilmesi (Sosyal refah)	3X100/40=7,5	0%
	2. Boş zamana sahip olabilme (Sosyal refah)		
	3. Eğlendirici aktivitelere Sahip olabilme (Sosyal refah)		
10. Kişinin çevresi üzerindeki kontrolü			
10a. Politik	1. Aktif olarak politik kararlara katılım ve bu katılımıda özürülüğe sahip olabilme (Demokrasi)*	2X100/40=5	0%
	2. İfade özgürlüğü (Demokrasi)		
10b. Maddi	1. Taşınır-taşınmaz mal sahibi olabilme (Mülkiyet Hakimiyeti)	2X100/40=5	0%
	2. İstihdam olanaklarına sahip olabilme (Aktif-istihdam politikaları)*		
TOPLAM=40		TOPLAM= %100	

*Kişinin çevresi üzerindeki kontrolü politik ve maddi (italik olarak gösterilenler) çakışma analizinde sosyal yardımlarla eşleşmemelerine rağmen soru oluşturulurken kullanılan göstergelerdendir.

Ek – 5

Tablo 3. Kamusal Sosyal Yardımların Etkinliği Analizi Anket Soruları

KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARIN ETKİNLİĞİ ANKETİ (KASYE)			
No	ANKET SORUSU	SORUNUN AMACI	İLGİLİ YAPABİLİRLİK
1	Cinsiyetiniz	Görüşülen kişinin kadın mı erkek mi olduğunu tespit etme	.....
2	Yaşınız	Görüşme yapılan kişilerin çoğunlukla hangi yaş aralığında olduğunu tespit etme	.....
3.	Şu anki medeni durumunuz	Görüşmeye katılan kişilerin medeni durumlarını tespit etme	.....
4.	Eğitim durumunuz	Görüşmeye katılan kişilerin okullaşma düzeylerini tespit etme	.....
5.	Siz dahil evde yaşayan kişi sayısı	Hanelerde ortalama kaç kişi yaşadığını tespit etme	.....
6.	Bakmak zorunda olduğunuz çocuk sayısı	On sekiz yaş altı bağımlı çocuk sayısını tespit etme	.....
7.	Evinizin geçimini kim/kimler nasıl sağlıyor?	Geçimin kim tarafından ve nasıl sağlandığını tespit etme	.....
8.	Toplam aylık geliriniz ne kadar?	Haneye giren toplam geliri tespit etme	.....
9.	Sosyal yardımlar dışında haneye giren geliriniz ne kadar	Kişilerin geçimlerini sağlamada sosyal yardımlar dışındaki geliri tespit etme	.....
10	Aldığınız sosyal yardımlar dışında aile, komşu veya akrabalarınızdan geçiminiz için destek olan kimse var mı?	Hanenin geçimine katkıda bulunanları tespit etme	.....
11	Aldığınız bu parasal desteğin parasal karşılığı sizce ne kadardır?	Haneye katkının parasal miktarını tespit etme	.....
12	Oturulan evin mülkiyeti	Konut gereksinimi ne şekilde karşılandığını tespit etme	.....
13	Evinizde aşağıdaki sorunlardan herhangi biri var mı? ☐ Evim oldukça dar ☐ Evim oldukça büyük ancak kullanabildiğim alan az ☐ Rutubet-duvarlarda küflenme ☐ Zemin ve pencerelerde çürüme ☐ Kanalizasyon-alt yapı problemi ☐ Banyo yok ☐ Tuvalet yok ☐ Tuvalet dışarıda ☐ Banyo dışarıda ☐ Evde şebeke suyu yok	Konutun barınma için uygunluğu tespit etme	.....
14	Evinizi nasıl ısıtılıyorsunuz?	Isınmanın nasıl sağlandığını tespit etme	.....
15	Hangi sosyal yardımları alıyorsunuz?	Alınan sosyal yardım veya yardımları tespit etme	.....
16	En çok hangi yardımlara ihtiyaç duyuyorsunuz? ☐ Nakit yardım ☐ Gıda ☐ Yakacak ☐ Giysi-Elbise ☐ İlaç-sağlık yardımı ☐ Çocuklar için okul araç gereçleri ve eğitim için maddi destek ☐ Ev eşyası ☐ Mutfak tüpü	En çok hangi yardıma gereksinim duyulduğunu tespit etme	.....
17	Kaç yıldır sosyal yardım alıyorsunuz?	Sosyal yardım alım süresinin kişinin yaşamı üzerindeki etkisini tespit etme	.....
18	Sizce devlet size ne zamana kadar sosyal yardım vermeli? ☐ Devlet bize her zaman sosyal yardım vermeli ☐ Maddi durumumuz düzeline kadar devlet bize yardım vermeli ☐ Devlet bize düzenli bir iş verene kadar sosyal yardım vermeye devam etmeli ☐ Çocukların eli ekmeğe yetene kadar ☐ Çocuklar okulu bitirinceye kadar ☐ Sağlığım düzeline kadar ☐ Çalışabilecek kadar iyileşene kadar	Sosyal yardımların devamlılığı konusunda kişilerin devletten beklentisini tespit etme	.....

19	Sosyal yardımları yeterli buluyor musunuz?	Kişilerin sosyal yardımları yeterli bulup bulmadıklarını test etme	.....
20	Size sağlanan yardımlar kesilirse geçiminizi nasıl sağlarsınız? o Ailemden maddi destek isterim o Akrabalarımdan maddi destek isterim o Kayıt dışı bile olsa çalışırım o Tarla-bağ-bahçede çalışırım o Pazarda tezgâh açarım o Köyüme geri dönerim o Evlenirim o Devletten yine yardım isterim	Alternatif bir geçim kaynağının varlığını/yokluğunu tespit etme	.....
21	Aldığım sosyal yardımlar uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilmem de etkilidir	Kişinin sosyal yardım aracılığı ile yaşamını nasıl algıladığını tespit etme-Sosyal yardımların uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilmeye etkinliğini ölçme	YAŞAM-Temel Gösterge-FİZYOLOJİK-
22	Aldığım sosyal yardımlar sağlığımı korumamda etkilidir	Sosyal yardımların bedensel sağlığa ilişkin etkinliğini ölçme	BEDENSEL SAĞLIK-Temel Gösterge-FİZYOLOJİK
23	Aldığınız sosyal yardımla yeterince beslenebiliyorum (Haftada en az 2 kez taze et, balık ve tavuk tüketebiliyorum)	Sosyal yardımlar sayesinde kişinin beslenebilme işlevselliğini ölçme-Sosyal yardımların beslenebilmede etkinliğini ölçme	BEDENSEL SAĞLIK-Yeterli Beslenebilme-FİZYOLOJİK
24	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde evimizi yeterince ısıtabiliyorum	Konutun ısınma bakımından elverişliliğini ölçme- Kişinin yaşadığı konutun elverişliliğini sağlamada sosyal yardımların etkinliğini ölçme	BEDENSEL SAĞLIK-Elverişli Konut imkanlarına sahip olma-FİZYOLOJİK
25	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde evimin bakım ve onarımını yapabiliyorum (çatı aktarma, duvarları sıvama, tuvalet banyo tamiri ve vb.)-	Sosyal yardımların konut bakım ve onarımına ilişkin etkinliğini ölçme- Kişinin yaşadığı konutun elverişliliğini sağlamada sosyal yardımların etkinliğini ölçme	BEDENSEL SAĞLIK-Konut bakım onarım FİZYOLOJİK
26	Sosyal yardımlar sayesinde evimde eskiyen eşyaları yenisiyle değiştirebiliyorum	Eskiyen eşyaları değiştirmede sosyal yardımların etkinliğini ölçme- Kişinin yaşadığı konutun elverişliliğini sağlamada sosyal yardımların etkinliğini ölçme	BEDENSEL SAĞLIK-Ev eşyası temini imkânlarına sahip olma-FİZYOLOJİK
27	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde sağlıklı bir evde yaşayabiliyorum (Rutubetsiz, yeterince kullanım alanı olan, camı çerçevesi sağlam ve vb.)*	Güvenli bir çevrede yaşayabilmeye sosyal yardımların etkinliğini ölçme	BEDENSEL BÜTÜNLÜK-Temel Gösterge-FİZYOLOJİK
28	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde bedensel sağlık ve bütünlüğümü koruyabileceğim bir çevrede yaşayabiliyorum ve bir yerden başka bir yere özürce hareket edebiliyorum (**)	Özgürce hareket edebilme bakımından sosyal yardımların etkinliğini ölçme	BEDENSEL BÜTÜNLÜK-Sağlıklı bir çevrede yaşayabilme ve bir yerden başka bir yere özgürce hareket edebilme-FİZYOLOJİK
29	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde hayata ilişkin düşüncelerim, fikirlerim ve hayallerim güçleniyor	Sosyal Yardım algılama-hayal etme ve düşünebilmede etkinliğini ölçme	ALGILAMA-HAYAL ETME VE DÜŞÜNME-Temel Gösterge-PSİKOLOJİK
30	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde hayata daha pozitif bakabiliyorum	Pozitif yaşam algısında sosyal yardımların etkinliğini ölçme	ALGILAMA-HAYAL ETME VE DÜŞÜNME-Hayal edebilme, düşünebilme- PSİKOLOJİK
31	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde istediğim hayatı seçebildiğimi düşünüyorum	Kişinin dilediği yaşamı seçebilme işlevselliğini tespit etme-Yaşanılabir hayatın seçiminde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	ALGILAMA-HAYAL ETME VE DÜŞÜNME-Seçim yapabileme-PSİKOLOJİK
32	Aldığım sosyal yardımlarla hayatımı nasıl yaşayacağıma özgürce karar verebildiğimi düşünüyorum	Kişinin hayatına ilişkin kararlar verebilmede sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MUHAKEME-PRATİK AKIL-Temel Gösterge- PSİKOLOJİK
33	Sosyal yardım aldığımdan beri hayatımla ilgili bazı kararlar almam kolaylaştı	Günlük yaşantıya ilişkin kararlarda sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MUHAKEME-PRATİK AKIL-Karar verici olma-PSİKOLOJİK
34	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde geleceğe ilişkin planlar yapabiliyorum	Kişinin hayatını planlayabilmesinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MUHAKEME-PRATİK AKIL-Kişinin hayatını planlayabilmesi- PSİKOLOJİK
35	Aldığım sosyal yardımlar kendimi iyi hissetmemi sağlıyor	Kişinin kendisini iyi hissetmesinde sosyal yardımların ilişkisini- etkinliğini ölçme	DUYGULAR-Temel Gösterge-PSİKOLOJİK
36	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde beni eğlendiren beni mutlu eden aktivitelerden/faaliyetlerden kısmen de olsa keyif alabiliyorum (aile ve arkadaşlarla vakit geçirme, TV izleme, hoşlanılan hobileri gerçekleştirme, kişiyi mutlu eden herhangi bir serbest zaman aktivitesi)	Kişiyi mutlu eden aktiviteleri gerçekleştirme ve keyif alabilmede sosyal yardımların etkinliğini ölçme	OYUN-Temel Gösterge- PSİKOLOJİK

37	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde içinde yaşadığım toplumun bir parçası-bir üyesi olduğumu hissediyorum	Kişinin ortak yaşayabilme algısında sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-Temel Gösterge-SOSYOLOJİK***
38	Sosyal yardım aldığımдан beri ihtiyaç sahibi insanların içinde buldukları durumu daha iyi anlayabiliyorum	Kişinin kendisi dışındaki kişilerin durumlarını algılama işlevselliğini ölçme-sosyal yardımların empati kurabilmede etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-ARKADAŞLIK-Empati kurabilme-SOSYOLOJİK
39	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ailemin problemleriyle daha fazla ilgilenir oldum	Kişinin diğer insanlarla ilişkisinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-ARKADAŞLIK OSYOLOJİK
40	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde beri akrabalarımın problemleriyle daha fazla ilgilenir oldum	Kişinin diğer insanlarla ilişkisinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-ARKADAŞLIK -SOSYOLOJİK
41	Sosyal yardımlar sayesinde dışarıdaki hayvanları (kedi, köpek ve vb.) besleyebiliyorum	Kişinin doğa ile ilişkisinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	DİĞER CANLI VARLIKLARLA VE DOĞA İLE İLİŞKİ-Temel Gösterge-SOSYOLOJİK
42	Sosyal yardımlar sayesinde ihtiyaç sahibi diğer insanlara yardım edebiliyorum	Kişinin diğer insanlarla ilişkisinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-EMPATİ -SOSYOLOJİK
43	Sosyal yardım almak devlete olan güvenimi artırıyor	Devlet kişi ilişkisinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-POLİTİK-politik -SOSYOLOJİK
44	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde sosyal çevrem genişledi	Kişinin sosyalleşebilmesinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-ARKADAŞLIK-Sosyalleşebilme-SOSYOLOJİK
45	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde akrabalarımın daha sık görüşür oldum	Kişinin sosyalleşebilmesinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-ARKADAŞLIK-Sosyalleşebilme-SOSYOLOJİK
46	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde arkadaş ve komşularımın daha sık görüşür oldum	Kişinin sosyalleşebilmesinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-ARKADAŞLIK-Sosyalleşebilme-SOSYOLOJİK
47	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayda bir iki kez de olsa arkadaşlarımı ya da akrabalarımı eve davet ederek onlarla birlikte bir şeyler yiyip içebiliyorum	Kişinin sosyalleşebilmesinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-ARKADAŞLIK-Sosyalleşebilme-SOSYOLOJİK
48	Aldığım sosyal yardımla sayesinde ayda bir iki kez de olsa ailemle dışarıda birlikte bir şeyler yapabiliyorum (pikniğe gitme, bir şeyler yiyip içme, maça gitme, sinema ve vb. etkinliklere katılma) ****	Kişinin sosyalleşebilmesinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-ARKADAŞLIK-Sosyalleşebilme-SOSYOLOJİK
49	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde yılda bir iki kez memleketime ya da uzaktaki aile ve akrabalarımın yanına giderek onlarla hasret giderebiliyorum	Kişinin sosyalleşebilmesinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-ARKADAŞLIK-Sosyalleşebilme-SOSYOLOJİK
50	Sosyal yardım alarak yaşamak bazen kendime olan saygımı azaltıyor	Kişinin kendisine karşı bakış açısında sosyal yardım almanın olumsuz bir etkiye sahip olup olmadığını-etkinsizliğe yol açıp açmadığını ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI-Temel Gösterge-SOSYOLOJİK
51	Sosyal yardım aldığım için zaman zaman kendimi değersiz hissediyorum	Kişinin kendisine karşı bakış açısında sosyal yardım almanın olumsuz bir etkiye sahip olup olmadığını-etkinsizliğe yol açıp açmadığını ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI-Kişinin kendisine saygı duyabilmesi-SOSYOLOJİK
52	Sosyal yardım almam bazen insanların gözünde saygınlığımı azaltıyor	Toplumun kişiye bakış açısından sosyal yardım almanın olumsuz etkiye sahip olup olmadığını-etkinsizliğe yol açıp açmadığını ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI-Başkalarının kişiye saygı duyabilmesi- SOSYOLOJİK
53	Sosyal yardım aldığımı etrafımdaki insanlardan saklama ihtiyacı duyuyorum	Toplumun kişiye bakış açısından sosyal yardım almanın olumsuz etkiye sahip olup olmadığını-etkinsizliğe yol açıp açmadığını ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI-Ayrımcılığa maruz kalmama -SOSYOLOJİK
54	Sosyal yardım aldığım için bazen toplumda ayrımcı (dışlayıcı) davranışlara maruz kalıyorum	Toplumun kişiye bakış açısından sosyal yardım almanın olumsuz etkiye sahip olup olmadığını-etkinsizliğe yol açıp açmadığını ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI-Ayrımcılığa maruz kalmama-SOSYOLOJİK
55	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde başkalarına muhtaç olmadan onurlu bir yaşam sürdürebiliyorum	Sosyal yardımların kimseye muhtaç olmadan onurlu bir yaşam sürmede etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI-Onurlu bir yaşam sürdürebilme-SOSYOLOJİK
56	Aldığım sosyal yardımlarla evin temel geçimini sağlayabiliyorum (elektrik, su, telefon ve vb. masrafları karşılayabiliyorum)	Sosyal yardımların temel geçimi sağlamada etkin olup olmadığını ölçme	KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ-Temel Gösterge-EKONOMİK
57	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde kendimi maddi yönden güvende hissediyorum	Sosyal yardımların maddi bir güvence sağlamada etkinliğini ölçme	KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ EKONOMİK
58	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde geçim sıkıntım azaldı	Sosyal yardımların geçim sıkıntısını azaltmada etkinliğini ölçme	KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ EKONOMİK

59	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde beklenmedik harcamaları karşılayabiliyorum	Sosyal yardımların beklenmedik harcamaları karşılamada etkinliğini ölçme	KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ EKONOMİK
60	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayın sonunu getirebiliyorum	Sosyal yardımların aylık bütçe gelir gider dengesinde etkinliğini ölçme	KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ EKONOMİK
61	Genel olarak düşündüğümde sosyal yardıma başlamadığımdan beri maddi durumumda düzelme oldu	Sosyal yardımların maddi duruma etkisinde etkinliğini ölçme	KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-MADDİ EKONOMİK
62	Sıklıkla başvurabileceğim yeni yardım var mı yok mu diye TV'den haberleri dinler veya internetten araştırırım*****	Kişilerin başvurabilecekleri sosyal yardımları ne şekilde öğrendiklerini tespit etme	.....
63	Sosyal yardımlar siyasi tercihim etkileyerek oy verdiğim partiyi seçimemde belirleyici oluyor.	Kişilerin siyasi tutumlarında sosyal yardımların bir etkinsizliğe yol açıp açmadığı ölçme- Türk sosyal yardım sisteminin klientalist anlayışının yararlanıcıların siyasi tutumlarına yansıyor yansımadığını-oylarını satıp satmadıklarını ölçme	KİŞİNİN ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ KONTROLÜ-POLİTİK- Aktif olarak politik kararlara katılım ve bu katılımında özürlüğü sahip olabilmek - SOSYOLOJİK
64	Her şeyi bir tarafa bırakırsak, sosyal yardım aldığımdan beri daha iyi bir yaşantımın/hayatımın olduğunu düşünüyorum.	Sosyal yardımların kişilerin sosyal refahını yükseltmede etkinliğini ölçmek	SOSYAL REFAH SORUSU

(*) Yapabilirlik listesinde bedensel bütünlüğe karşılık gelen “fizyolojik 7 sorusu” diğer barınma sorularıyla bağlantı olarak sorulması yeğlenmiş ve güvenli bir çevre olarak kişilerin oturdukları konuta ilişkin bir soru yazılması uygun görülmüştür. Yapabilirlik yaklaşımının ve yapabilirlik listesinin esnek yapısı düşünüldüğünde bu şekilde bir soru yazmak mümkündür. Ayrıca temiz ve sağlıklı bir konut kişi için aynı zamanda güvenli bir çevredir. Nitekim birazdan da belirtileceği üzere bu sorunun ardından kişinin yaşadığı çevreye ilişkin de fizyolojik boyuta bir soru yazılmış ve fakat bu soru fizyolojik boyutun güvenirliliğini bozduğu için bu soru çıkarılarak yerine bedensel sağlığa ilişkin temel fizyolojik ihtiyaçlardan biri olan giyinmeye ilişkin bir soru eklenmiştir.

(**) Ön analizle “fizyolojik 8” sorusunun kapsam dışı bırakılmasına karar verilerek, bu sorunun yerine fizyolojik boyuttaki maddeler arası ilişkiler göz önünde bulundurularak kişinin temel fizyolojik ihtiyaçlarının başında gelen giyinme ile ilgili bir sorunun “aldığım sosyal yardımlar sayesinde ihtiyaç duyduğumda kendime ve aileme yeni kıyafetler satın alabiliyorum-Fizyolojik –Bedensel Sağlık” eklenmesi kararlaştırılmıştır.

(***) Yapabilirlik listesi incelendiğinde mensubiyet yakın ilişki yapabilirliğinin arkadaşlık ve saygı şeklinde iki ayrı temel göstergeden oluştuğu görülecektir. Bu doğrultuda ankette sosyolojik boyuta ilişkin sorular hazırlanırken mensubiyet yapabilirliğinin saygı göstergesine ilişkin ayrı soruların yazılması kararlaştırılmıştır. Buradan hareketle sosyolojik boyut “sosyal katılım ve bütünleşme” ve “sosyal dışlanma” şeklinde iki alt boyut olarak tasarlanmıştır. Ancak sosyal dışlanma boyutunun yapılan ön analizde çalışmadığı anlaşıldığından bu boyut ana ankette kapsam dışı bırakılmıştır.

(****) Ana ankete kişilerin arkadaşlarıyla dışarıda sosyalleşebilmesine ilişkin de bir soru eklenmiştir. Eklenen soru “Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayda bir iki kez de olsa arkadaşlarımla dışarıda bir şeyler yapabiliyorum (pikniğe gitme, bir şeyler yiyip içme, maça gitme, sinema ve vb. etkinliklere katılma).

(*****) Ana ankete “sıklıkla etrafımdakilere sorarak veya vakfa gelerek başvurabileceği yeni yardım var mı yok mu araştırırım” sorusu da eklenmiştir.

Ek – 6

Tablo 4. Ana Ankette Değiştirilen Soru

ANKETTE DEğİşTİRİLEN SORU			
28	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde bedensel sağlık ve bütünlüğümü koruyabileceğim bir çevrede yaşayabiliyorum ve bir yerden başka bir yere özürce hareket edebiliyorum	Özgürce hareket edebilme bakımından sosyal yardımların etkinliğini ölçme	BEDENSEL BÜTÜNLÜK -Sağlıklı bir çevrede yaşayabilme ve bir yerden başka bir yere özgürce hareket edebilme- FİZYOLOJİK
Yerine	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ihtiyaç duyduğumda kendime ve aileme yeni kıyafetler satın alabiliyorum		BEDENSEL SAğLIK -Giyinebilme- FİZYOLOJİK

Ek –7

Tablo 4. Ana Ankette Değiştirilen Soru

ANKETTE DEğİşTİRİLEN SORU			
28	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde bedensel sağlık ve bütünlüğümü koruyabileceğim bir çevrede yaşayabiliyorum ve bir yerden başka bir yere özürce hareket edebiliyorum	Özgürce hareket edebilme bakımından sosyal yardımların etkinliğini ölçme	BEDENSEL BÜTÜNLÜK -Sağlıklı bir çevrede yaşayabilme ve bir yerden başka bir yere özgürce hareket edebilme- FİZYOLOJİK
Yerine	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ihtiyaç duyduğumda kendime ve aileme yeni kıyafetler satın alabiliyorum		BEDENSEL SAğLIK -Giyinebilme- FİZYOLOJİK

Ek – 8

Tablo 5. Ana Ankette Revize Edilen Soru

ANKETTE REVİZE EDİLEN SORU			
25	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde sağlıklı bir evde yaşayabiliyorum	Güvenli bir çevrede yaşayabilmede sosyal yardımların etkinliğini ölçme	BEDENSEL BÜTÜNLÜK-Temel Gösterge-FİZYOLOJİK
Açıklama Cümlesi Eklenmiş	Aldığım sosyal yardımlar sayesinde sağlıklı bir evde yaşayabiliyorum (Rutubetsiz, yeterince kullanım alanı olan, camı çerçevesi sağlam ve vb.)	<i>Güvenli bir çevrede yaşayabilmede sosyal yardımların etkinliğini ölçme</i>	BEDENSEL BÜTÜNLÜK-Temel Gösterge-FİZYOLOJİK

Ek – 9

Tablo 6. Ana Ankette Sıfırdan Yazılan Sorular

ANKETTE SIFIRDAN YAZILAN SORULAR		
Aldığım sosyal yardımlar sayesinde ayda bir iki kez de olsa arkadaşlarımla dışarıda bir şeyler yapabiliyorum (pikniğe gitme, birşeyler yiyip içme, maça gitme, sinema ve vb. etkinliklere katılma).	Kişinin sosyalleşebilmesinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-ARKADAŞLIK-Sosyalleşebilme-SOSYOLOJİK
Sıklıkla etrafımdakilere sorarak veya vakfa gelerek başvurabileceği yeni yardım var mı yok mu araştırırım	Kişilerin başvurabilecekleri sosyal yardımları ne şekilde öğrendiklerini tespit etme	

Ek – 10

Tablo 7. Ana Ankette Kapsam Dışı Bırakılan Sorular

ANKETTE KAPSAM DIŞI BIRAKILAN SORULAR			
38	Sosyal yardım aldığımın beri ihtiyaç sahibi insanların içinde buldukları durumu daha iyi anlayabiliyorum	Kişinin kendisi dışındaki kişilerin durumlarını algılama işlevselliğini ölçme-sosyal yardımların empati kurabilmede etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-ARKADAŞLIK-Empati kurabilme-SOSYOLOJİK
41	Sosyal yardımlar sayesinde dışarıdaki hayvanları (kedi, köpek ve vb.) besleyebiliyorum	Kişinin doğa ile ilişkisinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	DİĞER CANLI VARLIKLARLA VE DOĞA İLE İLİŞKİ-Temel Gösterge-SOSYOLOJİK
42	Sosyal yardım aldığımın beri ihtiyaç sahibi diğer insanlara yardım edebiliyorum	Kişinin diğer insanlarla ilişkisinde sosyal yardımların etkinliğini ölçme	DİĞER CANLI VARLIKLARLA VE DOĞA İLE İLİŞKİ-Temel Gösterge-SOSYOLOJİK
50	Sosyal yardım alarak yaşamak bazen kendime olan saygımı azaltıyor	Kişinin kendisine karşı bakış açısında sosyal yardım almanın olumsuz bir etkiye sahip olup olmadığını-etkinsizliğe yol açıp açmadığını ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI-Temel Gösterge-SOSYOLOJİK
51	Sosyal yardım aldığımın zaman zaman kendimi değersiz hissediyorum	Kişinin kendisine karşı bakış açısında sosyal yardım almanın olumsuz bir etkiye sahip olup olmadığını-etkinsizliğe yol açıp açmadığını ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI-Kişinin kendisine saygı duyabilmesi-SOSYOLOJİK
52	Sosyal yardım almam bazen insanların gözünde saygınlığımı azaltıyor	Toplumun kişiye bakış açısından sosyal yardım almanın olumsuz etkiye sahip olup olmadığını-etkinsizliğe yol açıp açmadığını ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI-Başkalarının kişiye saygı duyabilmesi-SOSYOLOJİK
53	Sosyal yardım aldığımı etrafımdaki insanlardan saklama ihtiyacı duyuyorum	Toplumun kişiye bakış açısından sosyal yardım almanın olumsuz etkiye sahip olup olmadığını-etkinsizliğe yol açıp açmadığını ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI- Ayrımcılığa maruz kalmama -SOSYOLOJİK
54	Sosyal yardım aldığım için bazen toplumda ayrımcı (dışlayıcı) davranışlara maruz kalıyorum	Toplumun kişiye bakış açısından sosyal yardım almanın olumsuz etkiye sahip olup olmadığını-etkinsizliğe yol açıp açmadığını ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI-Ayrımcılığa maruz kalmama-SOSYOLOJİK
55	Sosyal yardımlar sayesinde başkalarına muhtaç olmadan onurlu bir yaşam sürdürebiliyorum	Sosyal yardımların kimseye muhtaç olmadan onurlu bir yaşam sürmede etkinliğini ölçme	MENSUBİYET YAKIN İLİŞKİ-SAYGI-Onurlu bir yaşam sürdürebilme-SOSYOLOJİK

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı	Zeynep		ACA
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama-Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	2002	2006	Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak.
Yüksek Lisans	2009	2011	Uludağ Üniv. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD
Doktora	2011		Uludağ Üniv. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama – Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
	2009	2017	Uludağ Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Katıldığı Proje ve Toplantılar	<p>Proje Başlığı: The Analysis of Public Social Assistance Efficiency, Danışmanlar: Prof. Dr. Bernard Harris, Prof. Dr. Yusuf Alper, Doç. Dr. Mustafa Çağlar Özdemir, Yürütücü: Zeynep Aca, Dönem: 2015-2016, Glasgow-United Kingdom, Süre: 11 Ay, Sponsor: Tübitak, Proje Ortakları: Uludağ Üniversitesi-Strathclyde University</p>		
Yayımlar:	<p>Aca, Z., "Understanding The Working Culture of Japanese In Horizontal Society Concept" - "Düsey Toplum Kuramı Yaklaşımıyla Japon Çalışma Kültürünü Anlamak", <i>Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi</i> Cilt 4, Sayı 2, 2012 ISSN: 1309 -8039 (Online)</p> <p>Emirgil, B. F., Aca, Z., Işığçok, Ö., "In Turkey, the Effectiveness of Work and Vocational Counseling Guidance: Case of Bursa-İŞ KUR" - "Türkiye'de İş ve Meslek Danışmanlığının Etkinliği: Sorun Alanları ve Beklentiler (Bursa İşkur Örneği)", <i>Çalışma ve Toplum Dergisi</i>, Sayı: 40, Cilt:1, s. 139-162.</p> <p>Çetin I., Aca Z., Baysal B., Eren Şenaras A., "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygı, Özsaygı ve Yalnızlık Düzeylerinin Faktör Analizi ile İncelenmesi", <i>Akademik Bakış Dergisi</i>, 2014.</p> <p>Yıldırım, M., Murat, D., Aca, Z., "Perceived Ethnic Discrimination Experiences of Romani Women In Turkey" - "Algılanmış Etnik Ayrımcılık Deneyimleri İle Türkiye'de Roman Kadınlar", <i>Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i>, Cilt 17, Sayı 2, 2015, 29-47.</p> <p>Aytaç, S., Dursun, S., Aca, Z., "The Effect of the Perceptions of Correctional Officers of Job-related Affective Well-being on Tendency to Leave the Job", <i>Business and Economics Journal</i>, S1: 001. doi:10.4172/2151-6219.S1-001.</p> <p>Aca, Z. "The Effectiveness of Welfare Benefits on the Quality of Life: The United Kingdom", <i>Research Journal of Politics and Management</i>, Vol 5, Issue 3, 2017, pp. 273-285.</p> <p>Aca, Z., "In Turkey the Reasons why the Children Care Centres are not Widespread in Terms of Being Institutional and How this Situation Affect Women's Working Life" <i>International Colloquium "Debating</i></p>		

	<p><i>Women: Past and Present</i>". University of Madeira, Portugal, 2011.</p> <p>Sevgi, H., Güler, C., Aca, Z., (2012), "The new Treshold In Turkey Labour Movement: Tekel Worker Resistance", <i>International Interdisciplinary Social Inquiry Conference – IISIC 2012</i>, Bursa, 2012.</p> <p><i>Tokol, A., Güler, C., Aca, Z.,</i>, "Sendikal Hak İhlalleri: Bursa Örneği (2011-2012)- "Violations of Trade Union Rights: Case Bursa (2011-2012", V. International Social Rights Symposium, Bursa, 2013.</p> <p>Aca, Z., Emirgil, B. F., Işığçok, Ö., "The Qualitative Research on Work And Vocational Counselor in Turkey", <i>I. International Work and Vocational Counseling Guidance Conference</i>, , Ankara, Turkey, 28-29 November-2013.</p>
İletişim (e-posta):	acazeynep@gmail.com
	Tarih İmza Adı - Soyadı